

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MEDIEVAL I CIÈNCIES I TÈCNIQUES HISTORIOGRÀFIQUES

PROGRAMA DE DOCTORAT EN GEOGRAFIA I HISTÒRIA DEL MEDITERRANI
DES DE LA PREHISTÒRIA A L'EDAT MODERNA

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

**RELACIONS ENTRE VILES REIALS
VALENCIANES I CORONA A LA BAIXA EDAT
MITJANA**

PRESENTADA PER MARC GARCIA GRIÑÓ

DIRIGIDA PER ENRIC GUINOT I RODRIGUEZ

GENER 2021

INTRODUCCIÓ.....	6
PRESENTACIÓ.....	6
JUSTIFICACIÓ I OBJECTIUS	10
FONTS I METODOLOGIA	21
CAPÍTOL I: L’ESTAT DE LA QÜESTIÓ	39
1.1 MUNICIPIS I CORONA A LA BAIXA EDAT MITJANA	39
1.2 CASTELLÓ A LA BAIXA EDAT MITJANA: HISTÒRIA INSTITUCIONAL I ESTRUCTURA SOCIOECONÒMICA	66
CAPÍTOL II: CASTELLÓ I VILA-REAL EN L’INTERREGNE I EL COMPROMÍS DE CASP	76
2.1 VILA-REAL (1410-1412): L’ACTIVITAT BÈL·LICA I POLÍTICA FINS EL COMPROMÍS	79
2.2 CASTELLÓ DURANT L’INTERREGNE (1411-1412)	97
2.2.1 L’ORGANITZACIÓ DE LA DEFENSA	99
2.2.2 L’AUGMENT DE LES HOSTILITATS A FINALS D’ANY	109
2.2.3 1412: EL PUNT MÀXIM DEL CONFLICTE	114
2.3 LES CONSEQÜÈNCIES DEL COMPROMÍS DE CASP.....	122
2.3.1 L’ACCEPTACIÓ DE LA NOVA DINASTIA	122
2.3.2 LA REVOLTA DE JAUME D’URGELL I L’URGELLISME POPULAR	126
2.3.3 LA RECONCILIACIÓ DELS PROHOMS.....	131
2.4 UN URGELLISTA RECONCILIAT: EL CAS DE GUILLEM AGRAMUNT	145
2.5 CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL	156
CAPÍTOL III: CASTELLÓ EN ELS ESDEVENIMENTS POLÍTICS I BÈL·LICS DEL SEGLE XV	161
3.1 LA PROTESTA CONTRA LES ALIENACIONS DEL PATRIMONI REIAL ...	165
3.1.1 LLÍRIA I XÈRICA.....	165
3.1.2 LA RESISTÈNCIA CONTRA LA JURISDICCIÓ SENYORIAL A SOGORB (1435-1478)	170
3.2 L’AMBAIXADA A JOAN II PER L’ALLIBERAMENT DE CARLES DE VIANA (1461)	182
3.3 LA REVOLTA DE JAUME D’URGELL (1413).....	190
3.4 LA GUERRA DE CASTELLA (1429-1430)	194
3.5 LA GUERRA CIVIL CATALANA I LA REVOLTA DE LA BARONIA D’ARENÓS (1461-1465).....	202
3.6 LA SEGONA REVOLTA DE LA BARONIA D’ARENÓS (1476-1477).....	219

3.7 LA DEFENSA DE LA COSTA.....	224
3.8 CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL.....	237
CAPÍTOL IV: ELS OFICIALS REIALS: LLOCTINENTS DE GOVERNADOR I	
BATLLES	243
4.1 ELS LLOCTINENTS DE GOVERNADOR.....	246
4.1.1 LA LLOCTINÈNCIA DELLÀ LO RIU UXÓ.....	246
4.1.2 UNS LLOCTINENTS ABSENTISTES	250
4.1.2.1 FRANCESC D'ESPLUGUES	256
4.1.2.2 ANDREU AGUILÓ.....	260
4.1.2.3 LLUÍS AGUILÓ	263
4.1.2.4 BARTOMEU DE REUS.....	264
4.1.2.5 JOAN TOLSÀ	266
4.1.2.6 BERENGUER DE MONTSORIU	275
4.1.2.7 MARTÍ DE VICIANA.....	278
4.1.2.8 RAMPSTON DE VICIANA.....	281
4.1.3 ELS SURROGATS	284
4.1.4 ELS ASSESSORS.....	297
4.1.4.1 ELS LÍMITS DEL FAVOR REIAL: NICOLAU BATLLE	301
4.1.5 CONFLICTES JURISDICCIONALS AMB LA VILA	309
4.2 ELS BATLLES	318
4.2.1 LA BATLLIA DE CASTELLÓ	318
4.2.2 EL PERFIL DELS BATLLES	323
4.2.3 RELACIONS I CONFLICTES ENTRE VILA I BATLLES.....	333
4.2.3.1 JAUME FERRANDO	340
4.2.3.2 BARTOMEU DE BUES.....	344
4.3 CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL.....	354
CAPÍTOL V: LES DEMANDES EXTRAORDINÀRIES DE LA CORONA I LA	
DEFENSA JURÍDICA DEL MUNICIPI.....	359
5.1 LA NEGOCIACIÓ DE LES DEMANDES DE LA CORONA	364
5.1.1 EL PERFIL DELS MISSATGERS.....	365
5.1.2 PROCEDIMENTS, ARGUMENTS I MECANISMES DE NEGOCIACIÓ.....	369
5.1.3 ELS RESULTATS DE LES GESTIONS	385
5.2 ELS NOTARIS I JURISTES VALENCIANS PENSIONATS.....	390
5.3 UN EXEMPLE DE DEFENSA JURÍDICA: LA PROTECCIÓ DELS MUDÈJARS	
AVEÏNATS.....	401
5.3.1 EL LITIGI AMB ANTONI DE TOUS PER LA IMMIGRACIÓ DE BORRIOL.....	401

5.3.2	ELS BOCAYO DE CIRAT	411
5.3.3	ÇAHER D'AIÒDER.....	416
5.4	ALTRES EXEMPLES DE DEFENSES JURÍDIQUES	421
5.4.1	LES DEFENSES CONJUNTES ENTRE LES VILES DE LA PLANA	425
5.5	ELS SÍNDICS A CORTS I PARLAMENTS	432
5.5.1	EL PERFIL DELS SÍNDICS	432
5.5.2	ELECCIÓ, ACTIVITATS I PAGAMENTS.....	438
5.6	CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL	454
CAPÍTOL VI: EL SANEJAMENT DE LA HISENDA I LA PARTICIPACIÓ REIAL EN L'ORDENAMENT MUNICIPAL		457
6.1	LA CRONIFICACIÓ DEL DEUTE CENSALISTA (1412-1430)	461
6.2	LES PRIMERES INTERVENCIONS REIALS (1430-1446)	469
6.2.1	EL CREIXENT PAPER DE LA CORONA A LA DÈCADA DE 1430	469
6.2.2	LA CONCÒRDIA AMB ELS CREDITORS I LA INTRODUCCIÓ DE LA INSACULACIÓ (1443-1446)	477
6.3	ELS ÚLTIMS ANYS D'ALFONS EL MAGNÀNIM (1446-1458).....	490
6.4	EL REGNAT DE JOAN II (1458-1479).....	500
6.4.1	EL CONTINUISME DE LES MESURES DE SANEJAMENT	500
6.4.2	EL RÈGIM DELS CONSELLERS PERPETUS I LA NOVA INSACULACIÓ (1467-1476)	509
6.5	EL REGNAT DE FERRAN II (1479-1500).....	522
6.5.1	LA VOLUNTAT DE REDREÇ (1479-1482)	522
6.5.2	ELS PLANS DE SANEJAMENT DEL CONSELL (1482-1487)	527
6.5.3	EL NOU RECURS A LA MONARQUIA (1487-1490).....	531
6.5.4	LA INTERVENCIÓ REIAL EN EL SANEJAMENT (1491-1495)	537
5.5	LES NOVES MESURES I LA INTERVENCIÓ REIAL DIRECTA (1495-1500)	547
6.6	CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL	560
VII	CONCLUSIONS GENERALS	565
VIII	FONTS I BIBLIOGRAFIA.....	579
	FONTS EDITADES	579
	BIBLIOGRAFIA	579
ANNEX I:	TAULES DE MISSATGERIES	608
ANNEX II:	ANNEX DOCUMENTAL	624

INTRODUCCIÓ

PRESENTACIÓ

L'origen del present treball està relacionat amb el Treball de Final de Màster dedicat a l'estudi de la reacció de la vila de Castelló a l'escenari bèl·lic i polític de l'Interregne de 1410-1412, que fou tutoritzat per Flocel Sabaté¹. Malgrat que les fonts municipals permeteren una reconstrucció força detallada de l'actitud i resposta de govern municipal i prohoms front les circumstàncies especials de buit de poder, al final del treball, el contingut principal del qual hem incorporat dins el capítol segon de la present tesi, quedaven interrogants oberts que es plantejaren en les propostes de futures investigacions. L'un, de caràcter pràctic, era l'interès per esbrinar si els patrons de mesures defensives constituïen un model que es repetiria en la resta de situacions bèl·liques del segle XV. Així mateix, conservàvem edubtes sobre l'estat real de la vila i el seu nivell de fidelitat a Ferran I després del Compromís de Casp, en especial durant la revolta del comte d'Urgell, donades les dades amb què comptàvem al voltant de la participació de castellonencs en els combats a Balaguer, d'una banda, i, de l'altra, la col·laboració, si més no oficial, de les autoritats locals en la repressió dels rebels. De manera més important, plantejàvem una extensió del treball a tot el segle, en una anàlisi de la resposta de Castelló i les seues elits als principals esdeveniments polítics i bèl·lics del Quinze, amb els ulls posats en la Guerra Civil Catalana, encara poc estudiada a nivell valencià. Aquestes qüestions i altres es plantejaren quan, mostrarem al professor Enric Guinot el nostre interès per elaborar una tesi doctoral sobre el Castelló del segle XV centrada en els aspectes polítics, les relacions amb la institució reial dels prohoms locals, i els seus posicionaments davant els grans esdeveniments del segle al regne de València i la Corona d'Aragó.

En prendre la decisió d'analitzar aquest període, ens enfrontàvem amb el repte d'estudiar el cas d'una població que ja havia tractada analitzada profusament en la bibliografia. En particular, els treballs de José Sánchez Adell i de Pau Viciano, les referències als quals seran contínues al llarg de la nostra tesi, han il·luminat nombrosos aspectes del Castelló baix-medieval. Així, matèries com l'estructura socioeconòmica de les elits locals, la propietat agrària o la fiscalitat han estat objecte de detallats estudis, que limiten les possibilitats de noves aportacions. L'investigador que es propose treballar la vila al segle XV haurà, necessàriament, de revisar de manera sistemàtica la col·lecció de llibres de

¹ *Respuesta de Castellón al Interregno de Caspe*, TFM, Universitat de Lleida, 2014

consell conservada a l'Arxiu Municipal de Castelló, una font que, per la seua riquesa, ha estat consultada repetidament al llarg del segle XX. Dit això, amb l'inici de la lectura de la documentació començaren a aflorar qüestions de rellevància en les quals la bibliografia existent encara no havia aprofundit. Una de les matèries, ja esmentada, es l'ampliació cronològica de la nostra anàlisi de l'Interregne i el Compromís, amb l'objectiu d'acabar de definir les repercussions d'aquest període conflictiu, tant a nivell material com polític i social, amb interès per esbrinar els detalls de l'adaptació a la nova dinastia, possibles càstigs i recompenses a les figures i llinatges que s'havien alineat amb les distintes faccions, i els detalls de la reconciliació a les files de l'oligarquia. Igualment, restava per explorar el paper de Castelló en els principals episodis bèl·lics del segle, com la guerra de Castella de 1429-1430 o la Guerra Civil catalana. Al mateix temps, sorgien notícies al voltant de la participació castellonenca en els esdeveniments i processos polítics més destacats del període Trastàmara, com la resistència de les viles reials contra les alienacions nobiliàries de la corona, o la mediació amb Joan II en defensa dels drets del príncep de Viana. La constatació, a partir de la consulta de les fonts primàries, de la intervenció de la vila en els moments més decisius de la història baix-medieval del regne de València i la Corona d'Aragó, fou un descobriment no previst abans del començament de la recerca. La seua rellevància dins les relacions entre municipis i monarquia, sumat al fet de tractar-se de matèries encara no estudiades a nivell local, ens decidiren a encabir-les dins la nostra investigació.

Les dades que acabem d'exposar ens oferien la possibilitat d'analitzar la resposta de Castelló a situacions anòmales força concretes en el temps, proposant-los analitzar-les amb el mateix detall temàtic i cronològic que havíem aplicat al nostre estudi de l'Interregne de 1410-1412. Tanmateix, altres qüestions reflectides a les fonts ens suggerien una anàlisi de l'evolució de les relacions entre poders en la llarga durada en diversos àmbits. Un d'ells, el referit als governadors i els seus lloctinents, ja es plantejà abans del començament de la recerca, justificat, a banda de la poca recerca existent, pel fet que Castelló posseïa la seu d'una lloctinència. Podíem preveure, doncs, que la condició de la vila de centre de poder polític territorial tindria una notable influència en les relacions entre la corona i la vila, pels possibles tipus de connexions amb la monarquia que obria pels prohoms locals. De la mateixa manera, l'estudi de la batllia i dels seus titulars, sense ser una qüestió nova a la bibliografia, constituïa un camp en què aprofundir, en especial en els seus elements humans i polítics. Així, prompte quedaren perfilats dos

campus amplis, de caire institucional, que, tenint en compte les notícies documentals que s'anaven acumulant, resultaven d'inclusió obligada en aquesta mena d'estudi.

L'extensió i concreció progressiva de les matèries a tractar, suggerida de manera directa per les fonts primàries, també s'aplicà a un altre gran àmbit, no previst en l'esquema inicial del treball. L'evolució dels règims municipals de la Corona d'Aragó durant el segle XV i la seua relació amb les intencions autoritaristes i centralistes dels reis Trastàmara ha estat objecte d'una àmplia bibliografia. D'aquesta, malgrat les distintes perspectives i èmfasis de cada autor, obtenim la visió general d'una monarquia decidida a afermar el seu control de la vida política de ciutats i viles. Això s'aconseguia mitjançant reformes i intervencions en els mecanismes electorals, sovint justificades amb l'argument de buscar la pacificació de les disputes locals pel poder o, en altres ocasions, per la mala gestió financera². Pel que fa al cas de Castelló, la qüestió ja havia estat treballada per Francisco Roca Traver, qui a la dècada de 1950 resumí el contingut de les alteracions dels segles XIV i XV i les circumstàncies que els rodejaren³. Als anys noranta del segle XX, la tesi doctoral de Pau Viciano dedicada als prohoms castellanencs del Quatre-cents ens aportà una detallada anàlisi dels canvis de regiment als mateixos segles, amb els sectors que en sortien beneficiats⁴. Per aquest motiu, no era la nostra intenció, al principi de la nostra recerca, tornar a oferir un repàs d'uns fets coneguts.

Com en altres qüestions, el nostre propòsit s'alterà amb la consulta de la documentació. Així, per mitjà de la lectura de les fonts municipals, poguérem constatar la rellevància que assolí, en el seu vessant més polític, el problema censalista. És cert que autors com el mateix Viciano ja s'havien ocupat de la problemàtica del deute crònic i la crisi de la hisenda local, amb les mesures de sanejament associades. Els treballs existents, però, centraven la seua anàlisi en l'àmbit municipal, posant l'èmfasi en els interessos de cada sector social en àmbits com la possessió i taxació dels censals o els sistemes de recaptació de les rendes ordinàries. Mancava, per tant, donar una ullada a l'altra cara de l'afer, la relacionada en la intervenció de la corona i els seus oficials en els esforços per la reducció

² Se'n troben exemples en el treball ja clàssic de Joan Reglà. REGLÀ I CAMPISTOL, "Notas sobre política de Fernando el Católico en la corona de Aragón", *Homenaje a Jaume Vicens Vives*, Barcelona, 1967, pp. 521-532

³ ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón de la Plana durante la Baja Edad Media*, Valencia, Institución Alfonso el Magnánimo, 1952

⁴ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent local. La vila de Castelló de la Plana (1375-1500)*, tesi, Universitat de València, 1994, pp. 62-132. Les aportacions es recullen també en VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms i poder local a la vila de Castelló (segles XIV-XV)*, Valencia, Universitat de València, 2008, pp. 225-260

del deute i en alleugerir la situació de pobresa i insolvència en què es trobà Castelló al segle XV. La relació entre la pressió a la corona dels creditors de la vila i les intervencions en el regiment, ja expressada per Viciano, ens ofería una oportunitat per tornar a avaluar les modificacions en els sistemes electorals, i el nivell de control reial que suposaven, des d'aquesta perspectiva. Al mateix temps, i de manera tant o més important, tant les fonts municipals com les de la monarquia evidenciaven que les dites reformes s'emmarcaven en un context molt més ampli de participació de la corona en el problema censalista local. Aquest inclogué, segons ens informa breument la bibliografia, una intercessió per un acord amb els creditors a mitjans de segle⁵ i, als darrers anys del Quinze, una intervenció directa de les finances locals⁶. L'abundant documentació al voltant d'aquest procés creixent d'intervenció de la monarquia, a banda de les pròpies mesures de sanejament del govern municipal, amb els efectes que tot plegat tenia en l'autonomia local, acabà per conformar un altre dels pilars del present treball.

Les grans àrees exposades es completaran amb qüestions ja previstes en la primera proposta, com l'estudi dels síndics a corts, una matèria inèdita per Castelló, o les negociacions del poder municipal amb els reis i la seua administració front les seues demandes o la defensa jurídica front els atacs als privilegis urbans, com a espais addicionals de contacte entre la corona i la vila i les seues elits. Altres quedaren fora al llarg de la recerca, com l'anàlisi de les visites reials i la relació personal i simbòlica entre municipi i monarquia que en aquestes ocasions s'escenificava⁷. Malgrat això, les fonts en han ofert un ventall de possibilitats temàtiques superior al previst en un inici i, alhora, ens han permès identificar quins afers i problemàtiques centraren l'atenció dels prohoms al llarg del segle en relació al poder reial, com l'absentisme dels lloctinents de governador,

⁵ Citada en LÓPEZ FERNÁNDEZ, M. Á. *Castellón y el censo en el primer tercio del siglo XV: el libro de pagos de 1419 (1419-1444)*, Universitat Jaume I, 2011, p. 54

⁶ VICIANO NAVARRO, P. "Finanzas municipales y registros contables: Los libros de cuentas de Castellón de 1426 y 1499", MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *La fiscalité des villes au Moyen Âge, 4: La gestion de l'impôt*, Tolosa, Privat, 2004, pp. 57-65

⁷ Les visites i altres celebracions del Castelló baix-medieval estan recollides en SÁNCHEZ ALMELA, E. *Festes i celebracions públiques a Castelló de la Plana als segles XIV i XV*, Castelló, Ajuntament de Castelló, 2013. Pel cas català vegeu, per exemple, els treballs de Miguel Raufast. RAUFAST, M. "Ceremonia y conflicto: entradas reales en Barcelona en el contexto de la Guerra Civil Catalana (1460-1473)", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 38/2, 2008, pp. 1037-1085, RAUFAST, M. "Los Pliegues de la ceremonia: monarquía, reino y ciudad en tiempos de Martín el Humano", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 625-636, RAUFAST, M. "¿Negociar la entrada del rey? La entrada real de Juan II en Barcelona (1458)", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 36/1, 2006, pp. 295-333, RAUFAST, M. "¿Un mismo ceremonial para dos dinastías? Las entradas reales de Martín el Humano (1397) y Fernando I (1412) en Barcelona", *En la España medieval*, n. 30, 2007, pp. 91-130

el sanejament del deute públic, o les resistències a alteracions en el regiment que afectaven els interessos d'importants sectors de les elits locals. En conjunt, hem reunit al present treball una sèrie de temàtiques les quals, a nivell castellanenc, havien estat o bé obviades fins ara per la bibliografia, o que oferien, i ofereixen encara, un marge per aprofundir-hi.

Dit això, no volem concloure sense manifestar el valor que tenen, en la present investigació, els abundant estudis amb què comptem pel Castelló baix-medieval a l'hora d'aportar les nostres aportacions concretes. Per aquest motiu, vull reconèixer el meu deute amb la recerca de Pau Viciano, qui, durant dècades, ens ha proporcionat una imatge detallada de nombrosos aspectes de la política, economia i societat del Castelló dels segles XIV i XV. En aquest sentit, l'humil propòsit d'ampliar quelcom el nostre coneixement d'algunes d'eixes àrees hauria resultat molt més difícil, i potser gairebé impossible, de no poder construir el present treball sobre la base que els seus estudis constitueixen, pels quals vull mostrar el meu agraïment. Vull estendre el meu agraïment al professor Carles Rabassa, per animar-me a endinsar-me en el món del medievalisme, i a Enric Guinot, per haver acceptat dirigir aquesta tesi sobre la seua ciutat. També agraïsc a Flocel Sabaté la seua tutorització del meu Treball de Final de Màster, i done les gràcies a Sandra Bernabeu per haver-me facilitat l'accés a la seua tesi durant l'elaboració d'aquest treball. Per últim, vull agrair a la meua família la seua paciència i comprensió.

JUSTIFICACIÓ I OBJECTIUS

A partir del que hem exposat a les pàgines anteriors sorgeixen, al nostre parer, una sèrie d'objectius principals evidents a l'hora d'analitzar el paper de Castelló i les seues elits en el context del segle XV valencià. La bibliografia existent, en particular els treballs de Pau Viciano, ens ha aportat un detalladíssim retrat de l'estructura socioeconòmica de la vila i els seus prohoms, les bases de la seua riquesa, els seus interessos i activitats política⁸. Amb l'enorme sort de comptar amb aquest estudi profund de les relacions internes dins una vila reial mitjana, creiem que és el moment de resoldre els dubtes plantejats per la nostra recerca precedent i ampliar la mirada, amb l'objectiu de fixar-nos en com el poder municipal i els seus representants castellanencs encaixaven dins el mapa del regne al període Trastàmara, i quines connexions amb la monarquia podien assolir. Ens situem en un segle en què, tal com ens informen les investigacions de què disposem, el domini

⁸ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*

polític, demogràfic i financer aclaparador de la ciutat de València es deixava sentir en la seua relació en la corona i en qualsevol dels esdeveniments i institucions del regne. Tenint en compte això, doncs, ens proposem esbrinar, en els termes més amplis possibles, no sols el lloc real de Castelló dins la jerarquia urbana del regne i de cara a la monarquia, sinó també les maneres en què els seus prohoms es relacionaven amb el poder real. Per tant, haurem d'analitzar com la influència d'aquest darrer se sentia al municipi, beneficiant o perjudicant diferents sectors i personatges de l'oligarquia, i el grau d'interès i participació dels prohoms locals en aquest àmbit.

Del nostre propòsit bàsic d'estendre temàticament i cronològica les aportacions que hem efectuat sobre els fets de 1410-1412 es desprèn, de manera lògica, un primer objectiu general consistent en aplicar la mateixa anàlisi a la resta d'esdeveniments polítics i militars del segle. En aquest sentit, la conflictivitat de l'Interregne repercutí profundament en una vila reial i sacsejà la seua vida quotidiana, tant a nivell material com social i institucional, qüestió que tornarem a tractar al present treball. Durant aquest moment de crisi ens hem fixat en com les autoritats de la vila malden per assegurar la seua preservació i la dels seus veïns front una amenaça bèl·lica directa. Al mateix temps, el buit de poder a la Corona i l'enfrontament de faccions obligaren a un esforç de defensa de l'autonomia municipal, alhora que es manifestà en els prohoms locals un desig d'exercir en el conflicte el rol que corresponia a una vila reial. Tenint en compte això, creiem d'interès, a banda d'aprofundir en les conseqüències del Compromís i l'adaptació de les elits a la nova dinastia, fixar-nos en la resta de moments de crisi, en especial un de tan poc treballat a nivell valencià com la Guerra Civil catalana, per conèixer en quina manera o maneres l'activitat bèl·lica afectà Castelló. Ens interessarà, per tant, comprovar si les mesures defensives observades constitueixen un patró general de conservació material de la població. Des d'un vessant més polític, caldrà analitzar la postura majoritària adoptada pel cos de prohoms en cada conflicte, la seua adhesió ideològica a u o altre bàndol, i la seua major o menor receptivitat a col·laborar amb la corona en les seues campanyes militars.

Un segon objectiu, allunyat d'aquestes circumstàncies excepcionals, està connectat al nivell de relacions habituals entre el govern municipal i la monarquia i els seus oficials. Aquestes es manifestaren en distints vessants, dins d'un període de consolidació institucional del regne i dels seus distints poders, que convisqué amb un procés d'enfortiment de l'autoritat reial, segons s'ha descrit tradicionalment. Així, d'una banda,

tractarem les figures dels batlles i lloctinents de governador, com a representants de l'autoritat reial, i l'evolució del paper de l'elit castellanenca respecte aquests, siga a través de l'exercici de càrrecs en les dites institucions o en les relacions de tipus pràctic establertes entre els prohoms i els titulars de l'ofici. Un segon nivell és el que correspon a les demandes extraordinàries de la monarquia, que sabem s'intensificaren a partir del segle XIV, com a font de finançament d'una administració i campanyes militars cada vegada més costoses, i les armes amb què comptava la vila per negociar-les, fent valer la seua postura. Per últim, resultarà important donar una ullada a les assemblees representatives i la participació de Castelló en aquestes a través dels seus síndics, com a portaveus dels interessos de la vila, o si més no la seua oligarquia, davant els de la corona i la resta de poders. Els tres àmbits descrits tenen en comú el fet de conformar contextos en què la vila s'enfronta de manera directa a la monarquia, i pot ser la receptora de greuges, abusos i múltiples peticions i actuacions que els oficials municipals consideren indegudes. Alhora, constitueixen els escenaris i els mètodes per mitjà dels quals aquestes queixes es tracten de resoldre, i on les elits urbanes exerceixen la seua capacitat de defensa de la seua autonomia local i privilegis.

En tercer lloc, considerem rellevant tornar a analitzar una qüestió que no és nova en la bibliografia, com és l'evolució del règim municipal al segle XV. Connectat amb el que hem dit més amunt, s'ha parlat del període Trastàmara com de creixent centralització i autoritarisme del poder reial, culminant a finals de segle amb Ferran II, monarca associat tradicionalment a la consolidació de l'estat modern⁹. La monarquia hauria emprat mètodes com la introducció de la insaculació com a sistema electoral o les intervencions directes en els nomenaments en multitud de ciutats i viles de la Corona amb l'objectiu de mantenir-les sota control, i sota el pretext de posar fi a les disputes pel poder municipal entre faccions locals, o també com a remei per les seues dificultats financeres, fenomen àmpliament estes al Quatre-cents. Si bé aquest procés ja ha estat estudiat a nivell castellanenc, junt amb els sectors dels prohoms que se'n beneficiaven, queda oberta la possibilitat de centrar-nos en el segon punt, el referit a la crisi de la hisenda local. D'aquesta manera, intentarem estimar, dins la mesura del possible, quina influència tingueren el deute públic i els interessos dels distints grups socials, de dins o fora la vila, relacionats amb aquest, a banda dels propis de la corona, a l'hora d'impulsar les

⁹ Sobre l'estat modern, vegeu GENET, J. P. *La genèse de l'État moderne: culture et société politique en Angleterre*, París, Presses Universitaires de France, 2003, i GENET, J. P. *L'État moderne: genèse. Bilans et perspectives*, París, Éditions du Centre national de la recherche scientifique, 1990

alteracions del regiment. De manera més innovadora, seguirem l'evolució de la problemàtica al llarg del segle, des d'un vessant més polític que financer, amb l'atenció centrada en observar el grau d'intervenció reial en l'afer en cada moment, amb les motivacions i interessos de distints poders i sectors qui hi anaven aparellats.

Un últim gran objectiu, que s'aplicarà en general a totes les parts del treball, serà l'anàlisi dels personatges, llinatges i grups socials locals que comptaren amb una relació més estreta amb el poder regi. Això s'exemplificarà en l'exercici de càrrecs dins l'administració reial, les missatgeries i ambaixades al monarca o la representació a corts. Aquests vincles podien resultar en una promoció social i política a nivell intern del municipi, fet que motivava l'interès de prohoms locals en mantenir unes bones relacions amb la monarquia, i que comportava una certa docilitat amb aquesta. En altres àmbits i poblacions, la bibliografia ens suggereix una connivència d'interessos entre oligarquies i corona que podia facilitar la materialització de diversos projectes de la monarquia, degut als beneficis que ambdues part n'extreien. Això matisaria l'enfortiment del poder de la corona esmentat, mostrant-lo menys com una sèrie d'intervencions autoritàries unilaterals i ressaltant la iniciativa de les elits urbanes per les contrapartides rebudes. Tenint això en compte, ens fixarem no sols en les vies de relació amb la corona citades més amunt, sinó que ho aplicarem també a les actuacions reials lligades al sanejament de les finances, tractant d'identificar les figures i grups locals, si n'hi hagué, que participaren i es beneficiaren dels projectes reials.

Passant als objectius específics de cada apartat, i després de dedicar el primer capítol a l'estat de la qüestió, al segon capítol analitzarem la situació de Castelló i, en menor mesura, Vila-real, durant el període de l'Interregne i el Compromís de Casp. En aquest apartat aprofundirem en allò ja treballat per Rafael Narbona a nivell general del regne¹⁰ i oferirem un seguiment cronològic i el més detallat possible dels fets bèl·lics de 1411-1412 en dues viles reials de la Plana. En presentar aquest relat dels esdeveniments, i amb

¹⁰ NARBONA VIZCAÍNO, R. "Las élites políticas valencianas en el Interregno y el Compromiso de Caspe", SESMA MUÑOZ, J. Á (dir.) *La Corona de Aragón en el centro de su historia. El Interregno y el Compromiso de Caspe (1410-1412)*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación, Universidad, Cultura y Deporte, 2011, pp. 191-232

la recerca recent de Flocel Sabaté¹¹ i Sandra Cáceres¹² en ment, observarem com les autoritats de les viles, en un moment de buit de poder i guerra oberta entre els bàndols que donen suport als diferents candidats al tron, s'esforcen per assegurar tant la preservació física de la població com la seua autonomia local. Dins el primer objectiu, estudiarem les mesures defensives preses pel consell i els oficials municipals, interessants per decisions com la reparació de muralles i el tancament de portals, l'establiment de guaites, l'adquisició d'armes, armadures i municions o l'avituallament frumentari. També ens fixarem en el paper que té Castelló a la seua comarca, per comprovar quina classe de relacions es donen entre viles veïnes lleials a faccions diferents. Sabent d'antuvi que Castelló i Vila-real retien obediència teòrica a la causa de Bellera i l'urgellisme, observarem, doncs, els possibles exemples d'intercanvi d'informació i coordinació de la defensa entre ambdues localitats.

Pel que fa a la segona matèria, a banda de les relacions entre viles ja citades, tractarem el paper representat per una vila reial en un context d'absència de rei. Així, farem un repàs de la seua activitat diplomàtica front la resta de poders, fet que abasta tant tot allò relacionat amb la protecció jurídica i material de la vila, com els intents de fer sentir la seua veu del poder municipal en la resolució de la crisi successòria. Per tant, ens interessaran mesures com les peticions d'assistència militar a diferents autoritats, o la participació del municipi en els parlaments del regne convocats per la qüestió.

Un segon gran objectiu que ens hem marcat al segon capítol consistirà en esbrinar l'evolució de la postura dels prohoms locals al llarg de tot el període. La recerca existent ens parla d'una hostilitat castellonenca a Bellera en 1410, que, després d'una etapa de repressió del virrei, donà pas l'any següent a una adhesió aparentment total a la facció urgellista. Tal com ja apuntà Pau Viciano, una vegada assolit el Compromís en 1412, l'acatament de l'arribada dels Trastàmara hauria estat complet, i les elits locals s'haurien adaptat ràpidament a la nova situació, malgrat l'existència de divisions durant l'Interregne que havien provocat la fugida d'alguns prohoms de la vila, mantenint-se fidels a Ferran I durant la revolta del comte d'Urgell en 1413¹³. Contrastant amb això, tot i que sense

¹¹ Entre d'altres, podeu consultar SABATÉ I CURULL, F. "Regnat de Martí I: el govern del territori i els bàndols", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 69-119

¹² Les seues aportacions, reflectides en diferents treballs, es resumeixen en la seua recent tesi. CÁCERES MILLÁN, S. *El poder municipal durante el Interregno de la Corona de Aragón (1410-1412)*, tesi, Universitat de Lleida, 2018

¹³ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 57-59

contradir-lo, Agustín Rubio ens parla d'un malestar popular estès tant a Castelló com a Vila-real durant darrera aquesta etapa, símbol de la pervivència de simpaties urgellistes posteriors a 1412¹⁴. Aquestes dades inicials ens animen a analitzar les circumstàncies i motius dels successius canvis de fidelitat dels prohoms. Intentarem estimar el nivell de convenciment partidista de les elits locals, les possibles divisions al seu si, probablement amagades o dissimulades en la documentació, i l'existència de lideratges o figures destacades de l'oligarquia com a representants de cada facció. En allò referit als fets posteriors a 1412, a banda de tractar l'abast real de l'urgellisme en el context de la revolta de 1413, comprovarem la hipòtesi de partida aportada per Viciano, que ens parla d'una continuïtat al grup de poder local sense una substitució de llinatges lligada al canvi dinàstic. Al mateix temps, estudiarem els detalls i la cronologia de la reconciliació interna dels prohoms i d'aquests, en conjunt, amb la monarquia. Amb aquest propòsit, ens fixarem en les possibles disputes i litigis entre prohoms i la seua resolució, així com el procés que tingué lloc fins que s'esvaïren tots els possibles dubtes sobre la fidelitat de Castelló al nou monarca.

El tercer capítol estarà dedicat a la participació de Castelló, com a vila del braç reial, en els grans esdeveniments bèl·lics i polítics del segle XV, una qüestió que, a grans trets, restava per explorar a nivell local. La primera part se centrarà en el paper que exercí dins el seu estament en les iniciatives conjuntes contra les alienacions del patrimoni reial efectuades per Alfons el Magnànim, en concret les relacionades amb Lliria i, més extensament, Sogorb. Tractarem els moviments que la vila protagonitzà en les dites campanyes, tant dins o fora de l'àmbit de corts, i i el seu nivell d'implicació en cada afer, per comprovar si les seues actuacions es limitaven a les àrees jurídiques o diplomàtiques, o si es podia arribar a recórrer a les armes per defensar els interessos de la població que veia amenaçats el seu privilegi de la pertinença al reialenc. En aquest sentit, estudiarem la rellevància pràctica de la retòrica recurrent referida als sentiments de fraternitat i solidaritat entre les viles reials, les quals, afectades per problemes comuns, es veurien mogudes a actuar de manera conjunta en defensa dels seus interessos compartits. Completant això, farem una anàlisi de la participació castellonenca en l'ambaixada

¹⁴ RUBIO VELA, A. "Urgelistas valencianos. Sobre la oposición a Fernando I de Trastámara", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 33/1, 2003, p. 191-261, i RUBIO VELA, A. "Después de Caspe. El urgellismo y las oligarquías", SESMA MUÑOZ, J. Á (dir.) *La Corona de Aragón en el centro de su historia. El Interregno y el Compromiso de Caspe (1410-1412)*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación, Universidad, Cultura y Deporte, 2011, pp. 265-291

valenciana a Joan II en 1461 per reclamar l'alliberament del príncep de Viana, qüestió suggerida pel treball recent d'Agustín Rubio dedicat al fet i que ens ha animat a tractar-lo a nivell local¹⁵. En aquests tres apartats tindrem sempre en compte el paper de la ciutat de València, autoproclamada protectora del braç reial, en la coordinació i lideratge de les campanyes citades, i el marge de protagonisme que podia arribar a exercir una vila reial mitjana com Castelló.

La segona part del capítol es compondrà d'un seguiment dels fet militars més destacats al període que ens ocupa, i de la reacció de Castelló a cadascun d'aquests. Els conflictes de què ens hem ocupat inclouen la revolta del comte d'Urgell, la guerra de Castella, la Guerra Civil catalana, experimentada al territori valencià per mitjà de la revolta de Jaume d'Aragó, i la segona revolta de la baronia d'Arenós. Si bé cap d'aquestes qüestions compta amb estudis locals en l'àmbit castellanenc, ens interessa especialment tot allò relacionat amb el conflicte català dels anys seixanta, per haver estat poc treballat en el seu vessant valencià. En certa manera, doncs, donat que alguns dels dits conflictes afectaren Castelló de manera directa, ens fixarem en els aspectes ja tractats al primer capítol, com les mesures defensives que pren la vila per la seua protecció, la coordinació de la defensa entre poblacions veïnes, i la postura general del seu govern front els grans esdeveniments polítics. En el cas de les campanyes més llunyanes, en què Castelló es veia implicada a través de les demandes reials de serveis militars, ens centrarem en tot allò relacionat amb aquest. Així, ens interessarà calibrar el grau de voluntat del govern municipal de trametre l'ajuda requerida i les negociacions establertes amb la corona per intentar defugir les exigències o, si més no, obtenir rebaixes o pròrrogues.

A l'igual que en el cas de les iniciatives diplomàtiques, donat que ens consta la intensa col·laboració militar i econòmica de la ciutat de València amb la monarquia en aquests fets, prestarem una especial atenció al paper de les contribucions de la capital i la seua influència en el desenvolupament de l'activitat militar i en les demandes fetes a altres membres del braç reial. Quedaran fora d'aquest capítol conflictes com la guerra amb França al Rosselló a la dècada de 1470, situats fora del regne i que no comportaren serveis militars directes de Castelló, a banda de campanyes menors com la supressió de la revolta

¹⁵ RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana y Juan II. Un patriciado ante la crisis política de la monarquía (1460-1461)*, València, 2016

de l'Alcalatén en 1440¹⁶, o la campanya de Xelva de 1482¹⁷. Conclourem l'apartat amb un repàs genèric dels aspectes relacionats amb la defensa de la costa, front en què la col·laboració entre viles veïnes per la protecció front enemics comuns podia arribar a ser particularment intensa.

La quarta part del treball s'ocuparà dels dos principals representants del poder reial que trobem a la vila, el lloctinent de governador i el batlle. Pel que fa al primer, la bibliografia ens parla d'una institució dominada al segle XV per lloctinents nobiliaris de fora de la vila i d'un marcat caràcter absentista. Ens fixarem, per tant, en el perfil humà dels titulars de la lloctinència i en els motius que portaren la monarquia a concedir-los l'ofici. Incorporarem de manera més breu un tractament de la situació al segle anterior, per comprovar fins quin punt hauria existit una oposició entre un segle XIV amb predomini de lloctinents naturals i o residents habituals a Castelló, i un segle XV en què els generosos castellonencs quedarien marginats del càrrec. Farem un repàs, així mateix, de l'evolució de les relacions entre consell i lloctinents al llarg del Quinze i el major o menor grau d'absentisme de cada titular. En aquest sentit, ens interessaran igualment els moviments empresos pel govern municipal per assegurar que els lloctinents tingueren la seua residència a Castelló, en compliment del privilegi que atorgava a la vila la seu de la lloctinència, a més d'analitzar els abusos i topades jurisdiccionals més comunes entre consell i lloctinents. Aquesta primera part del capítol es completarà amb un estudi de dos oficis associats a la institució, com són els surrogats i els assessors jurídics. Partint de les aportacions al respecte fetes per Santiago Ponsoda a la governació d'Oriola¹⁸, intentarem esbrinar el perfil social i activitats de les figures que regiren ambdós oficis. El nostre interès en els dits oficials es centrarà en aspectes com el seu exercici per part de figures locals o foranes i les raons per l'obtenció del càrrec, a l'igual que les relacions establertes amb la monarquia de determinades figures i llinatges i la promoció social que hi aniria connectada.

¹⁶ LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. "Los Urrea y la revuelta de l'Alcalaten de diciembre de 1440", *Saitabi*, n. 45 1995, pp. 259-273

¹⁷ En aquell any, la població fou presa pel vescomte de Biota. BELENGUER, E. *Fernando el Católico y la ciudad de Valencia*, València, Universitat de València, 2012, pp. 113-114, BELENGUER, E. (ed.) *Col·lecció documental del regnat de Ferran II i la ciutat de València (1479-1516)*, 2 vols. , Barcelona, Fundació Noguera, 2011, pp. 276-277 i 301

¹⁸ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesa i poder polític al sud del regne de València. Segle XV (1458-1516)*, tesi, Universitat d'Alacant, 2014

La resta de seccions del quart capítol estarane dedicades als batlles castellanencs del segle XV, deixant a banda les qüestions més purament fiscals i financeres, ja estudiades per Pau Viciano¹⁹, i centrant-nos en el seu vessant humà i polític. Amb la hipòtesi de partida que el defineix com un ofici, la major part del temps, en mans de personatges locals, aprofundirem en la seua extracció social, el nivell de connexió amb el poder reial d'aquestes figures i els motius que els atorgaren l'ofici, qüestions que també farem extensives als seus lloctinents. De la mateixa manera que en el cas dels lloctinents de governador, efectuarem un repàs de les àrees en què batlles i govern municipal acostumaven a xocar, i, en general, de les relacions polítiques entre ambdós poders, tant en allò referit a titulars concrets de la batllia com a l'ofici en un sentit més abstracte.

Al cinquè capítol es tractaran diverses qüestions lligades a la representació exterior i la defensa jurídica de la vila en el cas de conflictes amb poders externs, com el nobiliari, o les demandes reials considerades indegudes. Parlarem de les armes que tenia al seu abast una vila mitjana com Castelló a l'hora de fer valer la seua posició front la monarquia, en el cas d'exigències extraordinàries, el marge de maniobra i els mitjans a la seua disposició per provar d'obtenir resultats favorables per la vila, així com les probabilitats d'èxit en les negociacions. En aquest sentit, per evitar repetir allò dit al capítol on tractem els serveis militars directes, ens centrarem en les demandes de tipus econòmic, independentment de la finalitat bèl·lica de bona part d'elles. Ens ocuparem també dels missatgers municipals emprats en aquestes gestions i dels juristes i notaris pensionats pel consell que treballaven de manera permanent per la vila a València, el seu perfil, salaris i activitats.

S'inclourà una síntesi d'algunes qüestions en què la vila i els seus veïns requerien l'assistència jurídica tant del consell com dels professionals esmentats, així com les problemàtiques que, per ser comunes, impulsaven les accions de defensa conjunta entre les viles de la Plana, i la jerarquia urbana que reflectien. Com a exemple destacadíssim en què les autoritats de la vila xocaren amb altres poders, en aquest cas el senyorial, dedicarem un apartat al litigi amb el senyor de Borriol Antoni de Tous provocat per la immigració de mudèjars de la dita localitat a Castelló. Donat que el conflicte ja ha estat estudiat i els seus fets principals són coneguts²⁰, l'analitzarem des de la perspectiva que

¹⁹ VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes i gestors de la batllia de Castelló (1366-1500)*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2000

²⁰ SÁNCHEZ ADELL, J. "Repoblación de Castellón de la Plana con moros de Borriol en el siglo XV", *IX CHCA*, t. 4, pp. 173-187

més ens interessa, posant l'èmfasi en com les armes jurídiques de la vila es posaren en marxa coordinadament, a més de prestar atenció a l'actitud de la monarquia i els seus oficials en l'afer, que es completarà amb altres exemples de protecció municipal de nous veïns mudèjars arribats d'altres poblacions.

El capítol es tancarà amb un breu estudi dels síndics castellanencs a corts i parlaments, una qüestió encara pendent d'un estudi específic al municipi que ens ocupa. Ens interessarem pel perfil social i professional dels síndics, per mirar d'esbrinar els sectors d'on s'extreien, quins interessos representaven, i comprovar si coincidien amb els responsables de les missatgeries ordinàries. També comentarem els aspectes més pràctics de la representació, com els salaris i el grau d'autonomia dels síndics respecte el consell, manifestat en els poders rebuts, els memorials d'instruccions i les consultes de moviments amb el govern municipal. Així, oferirem una primera aproximació a la matèria que permetria l'establiment de comparacions amb els treballs existents per casos com els d'Oriola²¹ o Lleida²².

El sisé i últim capítol, centrat novament en una temàtica encara insuficientment estudiada, tractarà l'evolució del problema del deute censalista al llarg del segle XV, les mesures preses pels governants de la vila per sanejar la hisenda local i el paper que la corona exercí en l'afer. Partint dels treballs generals dedicats a la problemàtica, que afectà nombroses viles valencianes²³, i altres centrats en els censals i finances castellanenques, com els de Pau Viciano²⁴, ens proposem aprofundir en la qüestió. Realitzarem una anàlisi cronològica del creixement del problema al llarg de les dècades i les decisions preses pel consell, aprofitant la seua autonomia municipal, per reduir el deute i buscar noves fonts d'ingressos, incloent els plans de sanejament a partir de mitjan segle, en un context de profunda depressió econòmica i demogràfica. Estudiarem també la participació en tots aquest fets de la corona, i la manera en què els prohoms recorregueren a ella cercant la

²¹ BARRIO BARRIO, J. A. "Los procuradores del brazo real en las cortes medievales del reino de Valencia", *Aragón en la Edad Media*, XXI, 2009, pp. 59-98

²² Entre altres treballs, vegeu MARTÍ SENTAÑES, E. "El síndic municipal a corts a la Corona d'Aragó, durant el regnat d'Alfons el Magnànim: el cas de Lleida", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 34/2, 2004, pp. 831-873, i MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics municipals a l'època d'Alfons el Magnànim*, Lleida, Universitat de Lleida, 2006

²³ Es pot trobar una síntesi recent en FURIÓ DIEGO, A. "El deute públic municipal al Regne de València en la Baixa Edat Mitjana. Un assaig de quantificació", IGUAL LUIS, D., NAVARRO ESPINACH, G. (coords.), *El País Valenciano en la Baja Edad Media: estudios dedicados al profesor Paulino Irradiel*, València, Universitat de València, 2018, pp. 73-136

²⁴ VICIANO NAVARRO, P. "Ingrès i despesa d'una vila valenciana del Quatrecent. Les finances municipals de Castelló de la Plana (1426-1427)", *BSCC LXVI*, 1990, pp. 635-664. Vegeu també LÓPEZ FERNÁNDEZ, M. Á. *Castellón y el censal...op.cit.*

seua protecció front els creditors. Així, parlarem del rol de la monarquia en fets com la concòrdia amb els censalistes assolida en 1443-1444 per intercessió de la reina Maria, o altres mesures puntuals atorgades en favor de la vila, fins arribar a la intervenció total de les finances locals als últims anys de segle. Per la manca de fonts financeres municipals, enfocarem tot aquest procés des d'un vessant eminentment polític.

Al mateix temps, relacionarem aquests fets amb les alteracions en el règim municipal i els mecanismes electorals que es visqueren al llarg del segle XV. En aquest sentit, comptem amb la hipòtesi de partida que connecta la innovació més important del període, la implantació de la insaculació, amb les pressions dels creditors valencians de la vila, que reclamaven una actuació reial que posara ordre al municipi. Volem fer extensiva aquesta anàlisi a la resta de modificacions, malgrat haver estat ja estudiades, tractant d'estimar el nivell d'influència del problema del deute censalista i la crisi financera castellonenca en cada moment, i les intencions de la monarquia en cada cas, partint de treballs com els de Joan Reglà, que connectaven aquest fet amb múltiples reformes i intervencions reials²⁵.

Més innovador és l'objectiu d'establir possibles vincles entre les decisions preses tant en el pla de les finances com del regim municipals i els interessos de certs sectors dels prohoms locals. Ens motiven a tenir en compte aquest element els treballs de Rafael Narbona²⁶ i Sandra Bernabeu²⁷ dedicats a la ciutat de València, i que remarquen els beneficis que podia tenir per l'oligarquia la col·laboració econòmica amb la corona, més enllà d'analitzar els fets com exigències i imposicions autoritàries i unilaterals de la monarquia. A això se sumen els treballs existents sobre Oriola, que ens parlen d'intervencions reials en el regim fetes a petició de l'oligarquia i que afavoriren els seus interessos, en comportar un tancament i reforç del grup dominant existent²⁸. Amb l'enorme distància entre València i Castelló sempre present, ens proposem identificar els prohoms castellonencs que podien estar interessats en aquestes iniciatives per les conseqüències favorables que en podrien extraure a l'hora de consolidar la seua posició

²⁵ REGLÀ I CAMPISTOL, "Notas sobre política...*op.cit.*", pp. 521-532

²⁶ NARBONA VIZCAÍNO, R. "El rey y la ciudad. Sinergia entre el Magnánimo y Valencia", *eHumanista/IVITRA*, n. 7, 2015, pp. 193-210, NARBONA VIZCAÍNO, R. "Alfonso el Magnánimo, Valencia y el oficio de racional", *XVI CHCA*, t. I, pp. 593-617

²⁷ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, societat i elits valencianes (1416-1479)*, tesi, Universitat de València, 2017

²⁸ BERNABÉ GIL, D. *Monarquía y patriciado urbano en Orihuela, 1445-1707*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1990

dins la societat i la política locals. Així, aprofundint en allò ja exposat per Pau Viciano, tractarem d'identificar els sectors beneficiats pel canvis en el regiment, si n'hi hagué, plantejant-nos el seu interès propi com un factor afegit als projectes reials que buscarien un major control dels municipis.

Aplicarem això igualment a tot allò referit al sanejament de les finances per intervenció o intercessió de la corona. La bibliografia ens alerta sobre l'existència d'un grup de prohoms que també participava, tot i que amb una menor inversió de capital que els creditors valencians, en els censals venuts pel municipi. A partir d'aquestes dades, volem confirmar la coincidència ja esbotzada entre aquests censalistes locals i el sector més benestant dels prohoms. La presència d'aquest grup podia causa dissensions al consell en les mesures de sanejament proposades, ja que aquestes podien perjudicar els interessos dels censalistes locals. Per tant, ens ocuparem d'analitzar fets com la concòrdia amb els creditors o les diferents gràcies i salvaguardes concedides per la monarquia, i les seues pressions i gestions amb la monarquia en benefici de les seues inversions, exercint aquesta com àrbitre. Igualment, un projecte de conseqüències tan importants com la intervenció de les finances amb Ferran II, que acabava en la pràctica amb l'autonomia municipal en aquest àmbit, pot plantejar-nos la possible existència de figures, dins l'oligarquia local, que poden tenir interessos en aquests plans en busca de beneficis propis, de manera similar a com succeïa a València. Així, repassarem el perfil dels prohoms castellonencs que col·laboraren en aquests projectes, i els beneficis que els pogueren comportar en la seua promoció social i econòmica, tant dins la vila com de cara a la monarquia.

FONTS I METODOLOGIA

Com acostuma a ser la norma en aquests tipus de treball, la informació que aportem es basa en essència en la recerca documental. En aquest sentit, la riquesa de l'Arxiu Municipal de Castelló permet obtenir una visió força detallada de la vila a la Baixa Edat Mitjana, tant allò referit als aspectes polítics com els socials, econòmics, fiscals i judicials. En particular, l'investigador medievalista té la sort de trobar-hi una molt completa sèrie de llibres de consell, essent el més antic conservat el corresponent a l'exercici de 1374-1375. Si bé això dificulta l'estudi del municipi al segle XIV i temps anteriors, resulta possible l'anàlisi íntegra del període Trastàmara, en conservar-se la major part d'actes municipals del segle XV, comptant a més totes les dècades de la centúria amb un mínim de 5-6 llibres preservats. Per tant, aquesta sèrie constitueix ja per si sola una font importantíssima per conèixer el dia a dia d'una vila reial valenciana del Quatre-cents.

Gràcies a les àmplies capacitats jurisdiccionals dels jurats i el consell, que compren aspectes tan variats com la fiscalitat i les finances, les relacions polítiques amb altres municipis i institucions, la defensa o l'avituallament frumentari, obtenim dels llibres de consell no només un seguiment de la pràctica de la política municipal, sinó també una imatge general de les problemàtiques a què s'enfrontaven prohoms i poble en una vila com Castelló. Així, els acords del consell ens informen de les discussions i assumptes tractats en cada sessió, al mateix temps que contenen les decisions i resolucions preses pel govern municipal. Per la seua banda, els albarans, que de vegades es troben intercalats entre els acords del consell i altres vegades formen una secció apart, ens aporten dades addicionals sobre els pagaments realitzats pel consell per múltiples treballs i serveis. Tenint en compte la temàtica del nostre treball, els dits albarans, tot i posseir una rellevància secundària, ens seran d'utilitat a l'hora de completar la informació presentada al voltant, per exemple, de la despesa en reparacions i aprovisionament d'armes i vitualles en situacions bèl·liques, o el cost de missatgeries i ambaixades. Comptat i debatut, els llibres de consell seran la nostra referència bàsica pel seguiment de les relacions entre vila i monarquia i la seua evolució al llarg de tot el segle.

Si bé els llibres de consell conformen, amb diferència, la principal font documental emprada, altres sèries de l'arxiu ens ajudaran a completar la nostra anàlisi. Pel que fa a la documentació judicial, s'hi conserva una no gens menyspreable col·lecció de llibres de la cort del justícia, que cobreix ben bé totes les dècades del Quinze. Aquests, especialment rics en allò que respecta correspondència, execucions i obligacions, són fonamentals en la tasca d'elaborar un retrat de la societat i economia de prohoms i poble castellanencs al segle que ens concerneix. Donat que comptem amb els importantíssims treballs de Pau Viciano dedicats a traçar el perfil social dels prohoms, les seues activitats econòmiques i les bases de la seua riquesa, a més d'altres detallant la participació en el mercat local de capes inferiors de la societat castellanenca, l'ús d'aquesta documentació en la tesi que presentem quedarà en un segon pla. Principalment, extraurem d'ells dades puntuals que emplenen els buits que trobem en la nostra recerca o alguns lligams personals i econòmics entre les figures que ens interessen.

Altres fonts d'importància secundària són els llibres de vèlues de la peyta, que contenen els padrons de riquesa dels castellanencs usats com a base per definir la quantitat a pagar anualment pel citat impost municipal. A diferència d'altres tipus de documentació, els llibres de la peyta no s'elaboraven anualment, sinó que els jurats deixaven passar diversos

anys fins que es feia necessària una revisió de les alteracions en el patrimoni dels castellonencs. Per desgràcia, tot i que es conserven alguns llibres corresponents a finals del segle XIV, que daten en concret de 1371 i 1398, la següent centúria sols compta amb aquest tipus de documentació per la seua segona meitat. D'aquesta manera, es dificulta la possibilitat d'estudiar en detall les possessions i inversions de personatges del nostre interès actius durant la primera meitat del segle. Al mateix temps, deixa incompleta una possible anàlisi de les activitats d'alguns dels prohoms més destacats dels anys centrals del segle, i que concerten la nostra atenció pels seus distints vincles amb el poder reial. Dit això, els llibres de la peyta seran emprats esporàdicament amb l'objectiu d'aportar dades addicionals sobre l'estatus socioeconòmic de diversos personatges tractats. La informació obtinguda d'aquests ha estat completada i contrastada, en alguns casos, amb les dades extretes dels Llibres de compres i vendes, que ofereixen detalls afegits sobre els canvis en el patrimoni dels veïns.

Tot i no estar contemplat el seu ús en els estadis inicials de la recerca, la recopilació de notícies i la pròpia redacció de la tesi ens han portat, ja en les darreres fases del treball, a consultar puntualment fonts de tipus financer. Així, la importància adquirida per l'apartat dedicat a la problemàtica censalista, la crisi de la hisenda local i els plans de sanejament, tot i enfocar-se des d'un punt de vista eminentment polític, ens han fet creure necessària la revisió d'algunes notícies contingudes tant als llibres de rebudes i dates com als llibres de pagaments o càrrecs. Pel que fa als primers, malauradament, l'arxiu municipal només en compta amb dos, que contenen l'estat de la comptabilitat de la vila en l'exercici de 1426-1427 i en 1492-1504, respectivament. Per haver estat l'objecte d'un estudi detallat de Pau Viciano, hem obviat en gran mesura el primer llibre. Hem prestat més atenció al segon d'ells, que abasta l'etapa de la intervenció de les finances locals per l'administració de la monarquia al final del segle. Si bé les característiques del nostre treball fan que no ens endinsem en els detalls financers, el document resulta d'interès per contenir el text dels capítols de la intervenció firmats entre consell i monarquia, que es reproduïxen en l'annex. En allò referit als llibres de càrrecs, aquests inclouen els pagaments i quitaments de censals posseïts sobre la vila per inversors tant locals com forans, amb un predomini aclaparador entre aquests dels censalistes de la ciutat de València. Novament, la perspectiva predominantment política de la tesi resta rellevància a les dites fonts. Tanmateix, es citaran de manera molt puntual a l'hora d'identificar alguns dels principals prohoms locals tractats com a inversors en censals, a més de proporcionar documents com

el text de la concòrdia entre la vila i els seus creditors assoldida a la dècada de 1440 per intercessió de la reina Maria.

Per acabar amb l'Arxiu Municipal de Castelló, i com a contrast amb la riquesa dels llibres de consell, cal lamentar no comptar amb protocols notariais per aquest període, que ens podrien oferir dades valuoses sobre la vida professional i personal dels personatges que ens ocupen. Igualment, trobem a l'arxiu una absència de missives, que ens ajudarien en gran manera a analitzar les relacions entre vila i corona. Sortosament, els mateixos llibres de consells contenen un nombre molt elevat de comunicacions epistolars reproduïdes íntegrament al seu interior, corresponents tant als missatges enviats pel consell com als rebuts, siga procedents d'altres poblacions, dels reis i els seus oficials, o dels juristes i síndics que assessoraven i feien gestions per la vila a la ciutat de València o en ambaixades, corts i parlaments. Per aquest motiu, i sempre amb la prudència corresponent, quedaria en certa manera compensat el biaix de les fonts municipals, en poder seguir, en molts casos, distintes negociacions des de la informació i els arguments utilitzats per ambdues parts.

Per últim, sols volem afegir la consulta puntual del Llibre de Privilegis, que conté diverses provisions reials que reconeixien els drets concedits a la vila i els seus veïns des del segle XIII. En el cas de les datades al segle que ens ocupa, aquestes poden coincidir amb els documents originals de cancelleria que hem localitzat a l'Arxiu del regne. Donada la importància d'aquests privilegis, que consagraven el poder municipal i eren esgrimits amb freqüència en les reivindicacions jurídiques del consell front la corona, un repàs de la dita font ha resultat d'utilitat. Això ha resultat de particular interès en afers com els referits a la possessió teòrica de la residència del lloctinent de governador per part de la vila.

Es plantejà a l'inici del treball la possibilitat de consultar els fons de l'Arxiu Municipal de Vila-real. La col·lecció de llibres de consell que s'hi conserva, sense assolir el nombre que trobem a Castelló, és tanmateix força rica. Per tractar-se d'una vila reial, i amb trets socials i econòmics similars, tot i que quelcom inferior demogràficament i política, la seua documentació podia suposar una manera de completar les dades trobades a Castelló, en previsió que foren insuficients per l'elaboració de la tesi. Així, l'arxiu de Vila-real oferiria una font complementària de notícies lligades amb els aspectes que ens interessen: relacions amb els oficials de la monarquia, defenses jurídiques i diplomàtiques davant abusos i demandes extraordinàries, activitat militar, participació en corts i ambaixades,

etc. Aquesta tasca, a més, es veuria facilitada per la digitalització i lliure accés a la xarxa de bona part dels seus fons medievals, a diferència de l'arxiu castellanenc.

Finalment, tot i que el repàs de la documentació vila-realenca es realitzà, el present treball estarà centrat solament en la vila de Castelló. Aquesta decisió està basada tant en la suficiència de la documentació municipal castellanenca com en el desig d'oferir un treball més coherent. L'excepció la representarà el capítol dedicat a l'Interregne i el Compromís de Casp, on s'inclou un apartat que analitza els fets de 1410-1412 a Vila-real. El motiu principal que ens ha portat a elaborar aquesta secció ha estat la conservació íntegra a l'arxiu de Vila-real dels llibres de consell corresponents al dit període, front al buit documental de l'arxiu de Castelló, on no es conserven els llibres de 1410-1411 i de 1412-1413. Gràcies a això es pot fer un seguiment complet de la resposta de Vila-real als esdeveniments de l'Interregne, des de la mort del rei Martí fins el Compromís, i comparar l'actitud i mesures preses per la vila amb les de Castelló. En la resta del treball s'utilitzaran de manera molt puntual notícies de Vila-real que puguen complementar les informacions referides a Castelló. Tanmateix, un estudi de les matèries que ens interessin centrat en Vila-real, que segurament seria possible per la disponibilitat de documentació, hauria de ser la matèria d'un futur treball independent.

La citada i previsible parcialitat de les fonts municipals ens ha portat a voler contrastar les notícies recopilades amb la versió de l'altra part. Per aquest motiu, s'ha realitzat un repàs sistemàtic dels registres de cancelleria de l'Arxiu del Regne de València, de consulta obligada en tractar-se d'un treball que estudia les relacions entre municipi i monarquia. Com en el cas de Vila-real, la major part dels documents utilitzats s'han llegit en les seues versions digitals disponibles a través del portal *SAVEX* (Sistema Arxivístic Valencià en Xarxa). L'anàlisi de la secció de cancelleria ha inclòs les sèries *Communium*, *Diversorum*, *Curiae*, *Itinerum*, *Officialium* i *Gratiarum*, corresponents als regnats d'Alfons el Magnànim, Joan II i part del de Ferran II, incloent les seues lloctinències, començant aproximadament en 1419 i acabant cap a 1500. Les provisions reials trobades ens han aportat centenars de notícies referides a Castelló, tant a la vila en si i el seu consell com, en especial, a particulars d'aquella.

És cert que les informacions de caràcter judicial conformen la majoria dels documents localitzats, en especial en la sèrie *Communium*. Així, predominen les comissions i assignacions de causes, sobretot a juristes de l'audiència reial, amb les corresponents inhibicions i càstigs per interferències de distints jutges i oficials en casos que queden

fora de la seua jurisdicció. En un principi, donat el nombre de notícies trobades, es plantejà incorporar com un apartat de la tesi el recurs a la justícia reial dels habitants de Castelló. Això s'enfocaria, doncs, com una altra forma creixent de contacte entre monarquia i viles, per mitjà de recursos i apel·lacions al rei i la seua audiència, per exemple en el cas de vídues, pobres i menors d'edat, o simplement com una estratègia dels implicats, que podien portar el seu litigi a una instància que creien més favorable als seus interessos. Els avanços en l'elaboració del treball ens han fet descartar la idea, en tractar-se d'una qüestió complexa que s'escapa en part de la nostra perspectiva política i mereixeria ser analitzada en un treball apart. Pel mateix motiu, sumat a l'enorme volum de documentació no digitalitzada que inclou, hem decidit obviar la consulta de la secció de Governació. Si bé les fonts municipals ens aporten exemples de causes entre veïns castellonencs que arriben a aquest tribunal, l'estudi de les quals seria facilitat per un repàs de la sèrie *Litium*, l'enfocament del nostre treball ens ha fet centrar-nos en els documents de Cancelleria. S'ha inclòs a la tesi, això sí, una selecció de notícies judicials, en general reservades a les notes al peu, que aporten exemples de causes en què els personatges que ens interessen rebien comissions reials, siga com a jutges o com assessors d'aquests, enteses com mostres addicionals de la confiança de la monarquia. Al mateix temps, oferim exemples de causes en què les dites figures es trobaren implicades, que ajuden a traçar el seu perfil, o com a exemples de favor reial, com en els casos de sobreseïment de litigis i penes.

Pel que fa als documents situats fora de l'àmbit de la justícia, trobem de nou, a banda de diferents manaments a oficials de la monarquia, un nombre de provisions i ordres dirigides tant a particulars com a les autoritats de la vila. Pel que fa a les primeres, notícies com la concessió de la condició de generós a un prohoms, la llicència reial per exercir una professió o la recomanació per exercir un càrrec són només alguns dels múltiples gestos que les elits castellonencs podien aspirar a rebre de la monarquia, i que evidencien l'existència d'una relació de proximitat amb la corona, així com un reconeixement del seu estatus a la societat local. Les segones, que ens resulten d'igual interès, si no major, podien afectar el municipi en abstracte o el conjunt de veïns, i són particularment presents a la sèrie *Diversorum*. El valor principal d'aquestes provisions resideix en el fet que ens permeten conèixer l'actitud de la monarquia i els seus oficials en les principals problemàtiques que concerniren al segle XV, destacant en aquest àmbit afers com el litigi amb Antoni de Tous al voltant de immigració mudèjar des de Borriol o, amb una

importància encara més gran pel nostre treball, les distintes fases de la intervenció de la corona en la crisi de la hisenda local al llarg del segle. En aquest sentit, la informació que dits documents aporten sobre sectors socials castellanencs que fan arribar les seues peticions a la monarquia, en especial als anys on trobem buits documentals a les fonts municipals, ens resulta d'un valor únic, per palesar divergències i conflictes d'interessos al si del cos de prohoms locals, que els llibres de consell oculten o mostren de manera velada.

La darrera font de l'Arxiu del Regne que volem destacar és la sèrie *Officialium*, que recull els nomenaments d'oficials reials de tot el període Trastàmara. La informació que aquests registres contenen referida a càrrecs com la batllia, la lloctinència de governació i l'assessoria legal dels lloctinents completa l'obtinguda de fonts municipals o de la resta de sèries de Cancelleria. Si bé la documentació ja esmentada pot ser suficient per reconstruir la llista de titulars de cada ofici principal, el valor afegit d'aquesta font està relacionat amb el fet de poder consultar nomenaments que altres fonts hagen pogut passar pel alt, pel seu breu pas pel càrrec o per la seua poca activitat, o el fet de descobrir, en molts casos, la cronologia exacta de l'inici i fi de cada exercici. Potser més important que això, els documents originals de la sèrie aporten sovint dades úniques sobre les circumstàncies que rodejaren cada substitució dels titulars d'un càrrec, les destitucions i les renúncies voluntàries, així com els casos en què l'ofici s'obtingué per serveis a la corona o per intercessió d'alguna figura reial o cortesana. Dit això, es pot entendre la utilitat que aquest conjunt de documents posseeix a l'hora d'ampliar el nostre coneixement sobre la relació de proximitat de distints prohoms locals i els motius gràcies als qual assoleixen un lloc dins l'administració monàrquica.

Una recerca com la que presentem podria arrodonir-se amb la consulta de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i la seua pròpia secció de cancelleria. Aquesta tasca presenta, tanmateix, importants obstacles, com el volum de registres que s'hi conserven i la impossibilitat de la lectura de molts d'ells sense un desplaçament físic a l'arxiu, a diferència del que succeeix amb l'Arxiu del Regne. A l'inici de la investigació partíem de la suposició que, una vegada creat un arxiu privatiu valencià a principis del segle XV, podríem trobar en aquest la pràctica totalitat de les notícies documentals referides a Castelló a partir de les quals elaborar la nostra tesi. Amb la consulta dels fons de l'Arxiu del Regne conclosa, sumada amb la realització d'alguns sondatges documentals a l'Arxiu de la Corona, s'ha arribat a la conclusió que, en efecte, els afers principals que afectaven viles reials

valencianes com Castelló i els seus habitants al segle que ens ocupa es tractaven, com a norma, dins les institucions valencianes. Així, hem constatat que les problemàtiques més destacades de la vila del període, com l'enfrontament amb Antoni de Tous, la crisi financera i les mesures de sanejament, sense obviar tots els documents referents a particulars castellanencs, les seues causes judicials i altres connexions amb el poder reial, es troben dins els fons d'aquest arxiu. Amb la prudència obligada per la manca d'un repàs sistemàtic de l'Arxiu de la Corona, fet que lamentem, creiem que els resultats de la recerca a l'Arxiu del Regne són més que suficients per redactar el treball que presentem, pels motius esmentats. No cal dir, això sí, que la consulta de l'Arxiu de la Corona, a més d'obligada en el cas d'estudis sobre les relacions amb la monarquia de grans ciutats com València i Barcelona²⁹, seria igualment imprescindible en un treball semblant dedicat al Castelló del segle XIV, per l'absència tant d'un arxiu propi valencià com de bona part de la documentació local del període.

Per acabar amb les possible fonts d'abast superior al municipal, es proposà, donat que l'estudi de la representació a corts formaria part del treball, la consulta dels processos de corts i parlaments. Tot i que alguns d'aquests es troben a l'Arxiu del Regne, és l'Arxiu Municipal de València el que en conserva una sèrie completa. Arribats al final de la recerca, la no digitalització d'aquestes fonts, la manca de temps i la dificultat d'un desplaçament personal a l'arxiu, tot allò agreujat per les circumstàncies actuals, ens han obligat a renunciar a aquesta tasca. Per aquest motiu, la nostra anàlisi de la representació assembleària de Castelló, a banda de ser més breu del que ens agradaria, haurà de basar-se en les notícies aportades per la documentació local, contrastada i completada quan siga possible per aportacions de tipus bibliogràfic. Aquesta limitació ens ha portat a centrar-nos en els aspectes més personals i logístics, ja tractats per autors com Juan Antonio Barrio i Esther Martí en altres poblacions, com el perfil social i professional dels síndics, els seus salaris i l'elaboració de memorials d'instruccions i consultes al consell. Com en altres àrees del treball, un estudi complet de la matèria, que incloga l'activitat dels síndics castellanencs dins les reunions, hauria de ser matèria d'un treball independent.

Pel que fa a la recerca bibliogràfica, s'ha efectuat l'habitual repàs dels treballs publicats concernent les temàtiques del nostre interès. Els estudis, siguen monografies, ponències i

²⁹ Ho demostra la recent tesi de Sandra Bernabeu al voltant de les relacions s entre València i la corona al segle XV, una recerca on resulten d'utilitat els registres de cancelleria de l'Arxiu de la Corona, a més dels seus fons epistolars.

comunicacions en congressos o articles de revistes científiques, s'han classificat no sols per tema sinó també per àmbit territorial, estant representats tots els països de la Corona, tot i que amb una especial atenció al Regne de València. En aquestes tasques ha resultat útil l'aplicació *Mendeley*, que a més ens ha permès afegir les nostres notes a les lectures amb facilitat. Per acabar amb les fonts no primàries, s'han consultat puntualment les fonts publicades més comunes, principalment els *Anales* de Zurita i la *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón (CODOIN)*.

A l'hora de trobar un mètode de presentar la informació, s'ha optat en la major part del treball per una estructura essencialment cronològica. És cert que els plantejaments de caire més temàtics també estan presents en alguns apartats, on s'estudien els paràmetres generals d'unes relacions que poden aplicar-se a tota la centúria. Aquest ha estat l'enfocament triar, per exemple, a l'hora d'analitzar la classe de conflictes que podien sorgir en el dia a dia entre les autoritats municipals i els lloctinents de governador, així com el funcionament de les gestions entre vila i monarquia sobre les demandes extraordinàries d'aquesta o el perfil i activitats dels síndics municipals a corts i dels titulars de diversos oficis reials. Dit això, el seguiment cronològic dels esdeveniments serà el fil conductor del nostre treball. Un motiu d'això es l'especial atenció que prestem als fets polítics i bèl·lics que afectaren Castelló al segle XV. El nostre interès per conèixer els detalls de com el govern, prohoms i poble de la vila visqueren aquestes situacions, la seua reacció i actitud davant d'elles, així com les peticions reials que hi anaren aparellades, ens ha portat a analitzar el desenvolupament dels fets de manera cronològica. Sens dubte, seria igualment possible estudiar de manera genèrica les respostes d'una vila reial valenciana de la Baixa Edat Mitjana, que inclogueren, per exemple, tot el conjunt de mesures defensives que es prenen en eixa eventualitat. Tanmateix, la ràpida successió d'esdeveniments i notícies, amb unes circumstàncies que poden canviar d'un dia a l'altre, ens han convençut a emprendre aquest tipus d'anàlisi, amb l'objectiu de detectar les reaccions a fets concrets. Encaixant així la situació interna de la vila i les decisions preses per elles en el marc general dels fets polítics i militars, i comparant la seua cronologia exacta, podem entendre millor la relació entre les respostes a nivell municipal i els factors externs que les condicionen. El mateix podem dir del capítol dedicat al sanejament de la hisenda local, en què consideràvem essencial traçar una cronologia de l'evolució de la participació de la corona en la problemàtica fins arribar a la intervenció directa de les finances castellonenques.

Una segona motivació important que ens ha influït per haver escollit aquesta estructura és la manca d'estudis específics dedicats a algunes de les qüestions de més volada que afectaren regne i corona al període Trastàmara. Aquesta preocupació ja es plantejà en la nostra recerca inicial sobre l'Interregne, quan la tria del tema fou decidida per la no existència fins al moment de treballs centrats en el paper de les viles reials valencianes en el conflicte. La resta del segle presenta els mateixos buits en el nostre coneixement: així, la Guerra Civil catalana, estudiada a bastament al Principat, constituïa un terreny per explorar a nivell valencià fins fa poc. La tesi de Sandra Bernabeu, que conté una anàlisi de les relacions entre València i Joan II al dit període, i l'estudi d'Agustín Rubio sobre l'ambaixada valenciana al mateix monarca que precedí la guerra són aportacions certament valuoses. En particular, el darrer treball ens ha impulsat a dedicar un apartat de la nostra tesi a la participació castellonenca en la dita missió. Dit això, les possibilitats de noves recerques, tant en l'àmbit local com en el general del regne, continuen sent grans. El conflicte català, doncs, que afectà la zona nord del regne en forma de la revolta de la baronia d'Arenós, constitueix un fet bèl·lic de rellevància encara poc conegut. L'escassa bibliografia dedicada a la qüestió transmet la impressió d'un alt grau d'activitat militar a la Plana a la primera meitat dels anys seixanta, potser tan gran com la viscuda en 1410-1412. Per aquest motiu, un seguiment detallat de l'evolució cronològica dels esdeveniments i les respostes de les viles reials a aquests es presentava com una decisió òbvia.

ARXIU MUNICIPAL DE CASTELLÓ

LLIBRES DE CONSELL

1374-1375	1378-1379	1380-1381	1382-1383	1384-1385	1385-1386
1386-1387	1389-1390	1391-1392	1392-1393	1400-1401	1403-1404
1404-1405	1405-1406	1408-1409	1409-1410	1411-1412	1413-1414
1414-1415	1415-1416	1416-1417	1417-1418	1419-1420	1420-1421
1421-1422	1422-1423	1423-1424	1424-1425	1427-1428	1429-1430
1431-1432	1433-1434	1435-1436	1436-1437	1437-1438	1438-1439
1439-1440	1443-1444	1444-1445	1445-1446	1447-1448 ³⁰	1448-1449
1449-1450	1450-1451	1451-1452	1452-1453	1453-1454	1454-1455
1455-1456	1456-1457	1457-1458	1458-1459	1459-1460	1460-1461
1461-1462	1462-1463 ³¹	1463-1464	1464-1465	1468-1469	1469-1470
1470-1471	1471-1472	1472-1473	1473-1474	1474-1475	1475-1476
1476-1477	1478-1479	1479-1480	1480-1481 ³²	1481-1482	1482-1483 ³³
1484-1485	1485-1486	1486-1487	1487-1488	1488-1489	1489-1490
1490-1491	1491-1492	1492-1493	1493-1494	1494-1495	1495-1496
1496-1497	1487-1498	1498-1499	1499-1500	1500-1501	

CORT DEL JUSTÍCIA

1416-1417	1418	1420	1422	1422-123	1423-1424	1425-1426
1427-1430	1431-1436	1444-1445	1445-1446	1446-1448	1449-1454	
1455-1456	1462-1465	1466-1469	1470-1475	1476-1479	1480-1483	
1484	1491-1495	1499				

³⁰ Es conserven dos llibres del mateix exercici, un d'ells incomplet, possiblement un esborrany

³¹ Aquest llibre i el següent estan continguts al mateix volum, etiquetat com a 1464-1464

³² Contingut junt amb el següent en la caixa etiquetada com 1480-1482

³³ Els llibres datats entre 1482 i 1485 estan també continguts dins la mateixa caixa

LLIBRES DE LA PEYTA

1371 1398 1462 1468 1473 1479 1480 1486 1497 1527

LLIBRES DE REBUDES I DATES

1426-1427 1492-1504

LLIBRES DE PAGAMENTS

1419 1444 1444-1453 1473

ARXIU MUNICIPAL DE VILA-REAL

MANUALS DE CONSELL

6-1410	7-1411	8-1412	9-1413	10-1414	10,01-1418
11-1420	12-1423	13-1424	14-1425	15-1427	16-1429
17-1433	18-1436	19-1438	20-1439	21-1442	22-1450
23-1452	24-1459	25-1462	26-1463	27-1464	28-1465
29-1466	30-1467	31-1469	32-1475	33-1476	34-1477
35-1482	36-1481	37-1484	38-1485	39-1487	40-1488
41-1489	42-1492	43-1494	44-1495	45-1498	46-1499

ARXIU DEL REGNE DE VALÈNCIA

REIAL CANCELLERIA

Communium Valentiae Alfons V (1419-1458):

28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61

Communium Lugartenentiae Juan de Navarra (1434-1458):

62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79

Communium Lugartenentiae Reina Maria (1440-1446):

80, 81, 82, 83, 84, 85

Communium Valentiae Joan II (1458-1479):

86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114

Communium Lugartenentiae Dominae Juana (1462-1466):

116, 117, 118

Communium Lugartenentiae Pedro de Urrea (1462-1478):

119, 120, 121

Communium Lugartenentiae doña Juana y Luis Despuig (1465-1475):

122, 123

Communium Lugartenentiae doña Juana y el infante don Enrique (1465-1478):

124

Communium Valentiae Ferran II (1479-1506):

126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141

Communium Lugartenentiae Juan de Lanuza (1492-1493):

148, 149, 150

Communium Lugartenentiae infante don Enrique de Aragón (1496-1498):

151, 152, 153, 154, 155

Diversorum Valentiae Alfons V (1428-1457):

256, 257, 258, 259

Diversorum Valentiae Lugartenentiae Maria (1440-1445):

260, 261

Diversorum Valentiae Lugartenentiae Juan de Navarra (1432-1458):

262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279

Diversorum Valentiae Joan II (1458-1479):

280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299

Diversorum Lugartenentiae Pedro de Urrea y Lluís de Cabanilles (1463-1478):

300, 301

Diversorum Valentiae Ferran II (1479-1502):

302, 303, 304, 305, 306, 307, 208, 309, 310, 311

Curiae Valentiae Alfonso V (1419-1446):

230, 231, 232, 233, 234, 235

Curiae Valentiae Alfonso V Lugartenentiae Juan de Navarra (1436-1439):

236

Curiae Valentiae Lugartenentiae Juan de Navarra (1448-1449):

237

Curiae Valentiae Joan II (1458-1479):

238, 239, 240, 241, 242, 243, 244

Curiae Valentiae Ferran II "El Catòlic" (1483-1514):

245, 246

Itinerum Alfons V Lugartenentiae reina Maria (1435-1440):

397

Itinerum Alfons V Lugartenentiae Juan de Navarra (1432-1457):

398, 399

Itinerum Joan II (1460-1474):

400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410

Itinerum Reginale Juana (1461-1464):

411

Itinerum Ferran II Lugartenentiae infante Enrique (1478-1479):

412

Gratiarum Alfons V (1419-1458):

393, 394, 395

Gratiarum Joan II (1459-1478):

396

Officialium Alfons V (1416-1458):

417, 418, 419, 420

Officialium Joan II (1458-1478):

421, 422

Officialium Ferran II (1479-1513):

423, 424

Officialium Ferran II Lugartenencia de Juan de Lanuza (1492-1493):

426

ABREVIATURES

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
AMC	Arxiu Municipal de Castelló
AMVL	Arxiu Municipal de Vila-real
ARV	Arxiu del Regne de València
AUA-HM	<i>Anales de la Universidad de Alicante – Historia Medieval</i>
CHCA	Congrés d'Història de la Corona d'Aragó
CJ	Llibre de la Cort del Justícia
CODOIN	<i>Colección de documentos inéditos del archivo general de la Corona de Aragón</i>
CSIC	Consejo Superior de Investigaciones Científicas
CU	<i>Curiae</i>
COM	<i>Communium</i>
DIV	<i>Diversorum</i>
GRA	<i>Gratiarum</i>
ITI	<i>Itinerum</i>
LC	Llibre de Consells
LP	Llibre de Privilegis
LVP	Llibre de Vâlues de la Peita
MC	Manual de Consells
OFF	<i>Officialium</i>
RC	Reial Cancelleria
f.	full
v.	vers

CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ

- S'han desenvolupat les abreviatures dels originals
- S'ha regularitzat l'accentuació, l'apostrofació, la puntuació i la separació de paraules seguint les normes actuals
- Quan apareix una *h* s'han ignorat les normes actuals referents a la dièresi
- S'ha indicat amb un punt volat certes elisions no usades en l'actualitat
- S'ha regularitzat l'ús de majúscules en noms propis i després de punts
- S'ha regularitzat l'ús de “j” i “i” a l'inici dels mots
- S'ha regularitzat l'ús de la “ç”
- S'ha regularitzat l'ús de la “l·l”
- S'ha suprimit el text tatxat, repetit o situat als marges
- S'ha conservat les grafies dobles dins dels mots, però s'han suprimit al principi
- S'han marcat els fragments il·legibles amb [...]
- S'han traduït i desenvolupat les abreviatures de moneda

CAPÍTOL I: L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ

1.1 MUNICIPIS I CORONA A LA BAIXA EDAT MITJANA

No podem entendre l'evolució del poder municipal valencià sense emmarcar-lo en el procés general de maduració institucional i ideològica que es visqué al regne des del segle XIII. Amb la creació d'un regne de nova planta, i seguint uns plantejaments legals de base romanista, filosòfics i teològics ja estesos que donaven la primacia a la corona front la resta de poders, Jaume I trobà la oportunitat d'establir un ampli reialenc. Fou en aquest on es concentraren les principals comunitats urbanes, que, tot i que tenien el seu origen en processos ja iniciats a Aragó³⁴ i Catalunya³⁵ al segle anterior, es consolidaren de manera paral·lela als nous regnes valencià i mallorquí³⁶, arribant València fins i tot a servir de model pel règim municipal de Barcelona³⁷. Prompte es formà una societat dominada per sectors burgesos, que concentraven el poder polític i econòmic³⁸, i que desenvoluparen la seua pròpia consciència col·lectiva com poder autònom³⁹, que amb el temps adquirirà una sèrie de manifestacions materials i simbòliques, conformades per una propaganda de la formaven part tant la retòrica com els llocs de poder o les festes cíviques⁴⁰. Aquesta autoritat convivia així amb l'estament nobiliari, que, obtenint les seues possessions pel repartiment reial després de la conquesta, es trobava en una situació

³⁴ FALCÓN PÉREZ, M. I. "Las ciudades medievales aragonesas", *En la España medieval*, n. 7, 1985, pp. 1159-1200, FALCÓN PÉREZ, M. I. "Origen y desarrollo del municipio medieval en el Reino de Aragón", *Estudis Baleàrics*, n. 31, 1989, pp. 73-92

³⁵ BATLLE GALLART, C. "Esquema de l'evolució del municipi medieval a Catalunya", *Estudis Baleàrics*, n. 31, 1989, pp. 61-72. Vegeu també FONT I RIUS, J. M. "Orígenes del régimen municipal de Cataluña", *Anuario de historia del derecho español*, 16, 1945, pp. 389-529 i 17, 1946, pp. 229-585

³⁶ SANTAMARÍA, Á. "El municipio en el Reino de Mallorca", *Estudis Baleàrics*, n. 31, 1989, pp. 5-36

³⁷ Les similituds i possibles inspiracions entre els distints regiments atorgat per Jaume I han estat estudiat s per Garcia Edo. GARCIA EDO, V. "El parentesco entre las costumbres de Lérida (1228), Valencia (1238) y Tortosa (1273)", *Anuario de historia del derecho español*, n. 67, 1997 (Ejemplar dedicado a: En memoria de Francisco Tomás y Valiente), pp. 173-188, GARCIA EDO, V. "Fons documentals dels Costums de Tortosa i la influència de la notarialística italiana del dret comú a la rúbrica "De notaris", *BSCC*, n. LXXVI, 2000, pp. 37-56

³⁸ L'ascens dels prohoms està detallat en NARBONA VIZCAÍNO, R. "Algunas reflexiones sobre la participación vecinal en el gobierno de las ciudades de la Corona de Aragón (ss. XII-XV)", *Res Publica*, n. 17, 2007, pp. 113-150

³⁹ Sobre la formació d'aquestes comunitats, vegeu NARBONA VIZCAINO, R. "La configuració del perfil municipal en la xarxa urbana del regne de València (1238-1329)", FERRER I MALLOL, M. T. (coord.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, Institut d'Estudis Catalans, 2011, pp. 579-588. Pel que fa als aspectes identitaris, es pot trobar més informació en treballs com NARBONA VIZCAÍNO, R. "Cultura política y comunidad urbana: Valencia, siglos XIV-XV", *Edad Media: revista de historia*, vol. 14, 2013, pp. 171-211, i NARBONA VIZCAÍNO, R. "Ideología y representación cívica en la sociedad hispánica medieval", *XVII CHCA*, t. II, pp. 273-287. Pel cas d'Aragó, NAVARRO ESPINACH, G. "Ciudades y villas del reino de Aragón en el siglo XV. Proyección institucional e ideología burguesa", *AUA-HA*, 16, 2009-2010, pp. 195-221

⁴⁰ BARRIO BARRIO, J. A. "Los sistemas de propaganda política de las elites urbanas en el reino de Valencia. Siglos XIII-XV", *XVII CHCA*, t. III, pp. 63-72

de debilitat, en un regne mancat de grans senyories, i amb importants dependències de les seues vinculacions amb la família reial per l'obtenció de dominis substancials⁴¹. Amb els centres urbans, liderats per València, la monarquia comptava, doncs, amb un útil aliat en iniciatives reials com l'extensió del fur de València, basat en el costum de 1239, a la resta del regne com a nova legislació comuna⁴², i els inicis del sistema fiscal valencià, estudiat en temps recents per Vicent Baydal⁴³. Això es completava amb altres creacions institucionals esdevingudes entre el final del segle XIII i l'inici del XIV, com la batllia general⁴⁴, que administrava la fiscalitat del patrimoni reial⁴⁵, la procuració general, amb

⁴¹ Una síntesi del procés es pot trobar en GUINOT RODRÍGUEZ, E. "La creació de les senyories en una societat feudal de frontera: el regne de València (segles XIII-XIV)", *Revista d'història medieval*, n. 8, 1997, pp. 79-108

⁴² GARCIA EDO, V. "La redacción y promulgación de la "Costum" de Valencia", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 26/2, 1996, pp. 713-728, GARCIA EDO, V. "Territorialización del derecho foral valenciano", *Revista valenciana d'estudis autonòmics*, n. 51, 2008, pp. 104-143. Una anàlisi de la relació entre la força del poder real al nou regne i l'extensió dels furs en BAYDAL SALA, V. *Guerra, relacions de poder i fiscalitat negociada: els orígens del contractualisme al regne de València (1238-1330)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2014, pp. 141-232

⁴³ Dedicà a aquest procés, incloent el desenvolupament de la fiscalitat d'estat al segle XIV, la seua tesi. BAYDAL SALA, V. *Els fonaments del pactisme valencià. Sistemes fiscals, relacions de poder i identitat col·lectiva al regne de València (c. 1250 - c. 1365)*, Tesi, Universitat Pompeu Fabra, 2011 (Publicada en BAYDAL SALA, V. *Guerra, relacions de poder i fiscalitat negociada: els orígens del contractualisme al regne de València (1238-1330)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2014, especialment les pàgines 33-140). Vegeu també BAYDAL SALA, V. "Peites, quèsties, redempcions d'exèrcit i subsidis. La naturalesa i l'evolució dels principals tributs reials directes a la Corona d'Aragó des de Jaume I fins a Alfons el Benigne (1213-1336)", FERRER I MALLOL, M. T. (coord.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, Institut d'Estudis Catalans, 2011, vol 1, pp. 259-286, BAYDAL SALA, V. "El naixement de l'impost del morabatí al Regne de València (1265-1266)", *Revista de Història Medieval*, n. 15, 2006-2008, pp. 141-164, i LÓPEZ ELUM, P. *El impuesto del morabatí, su base económica y sus aplicaciones demográficas. Datos para su estudio (siglos XIII-XVIII)*, tesi, Universitat de València, 1972

⁴⁴ Sobre la institució, consulteu CORREA BALLESTER, J. "Dos figuras del Real Patrimonio en Valencia: Baile General y Mestre Racional", *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat, València, 1992*, València, Generalitat Valenciana, 1992, pp. 179-188, GUINOT RODRÍGUEZ, E. "La Batllia General de València. Gestors i beneficiaris", SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 577-602 i PILES ROS, L. *Estudio documental sobre el bayle general de Valencia, su autoridad y jurisdicción*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1970. Més informació sobre la batllia general del sud del regne en FERRER I MALLOL, M.T. "La Batllia General de la part del regne de València dellà Xixona", *AUA-HM*, n. 6, 1987, pp. 279-310. Pel que fa a les batllies locals i els seus gestors, la de Castelló ha estat estudiada per Pau Viciano. VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*, VICIANO NAVARRO, P. "La burocràcia fiscal de la Corona en el marc local valencià: Els Batlles de Castelló de la Plana (1366-1500)", *XV CHCA*, t. I-4, pp. 307-318. També podeu trobar un panorama de la gestió de la fiscalitat reial del sud del regne en MIRA JÓDAR, A.J. *Entre la renta y el impuesto. Fiscalidad, finanzas y crecimiento económico en las villas reales del sur valenciano (siglos XIV-XVI)*, València, Universitat de València, 2005. DEL amteix autor, vegeu també MIRA JÓDAR, A.J. "Administrar los drets al senyor rey pertanyents. La gestión de la fiscalidad real en el País Valenciano en la Baja Edad Media", SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 527-554. Sobre l'origen de la fiscalitat reial, TORRÓ, J. "Colonització i renda feudal. L'origen de la peita al regne de València", SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 467-494

⁴⁵ El sistema fiscal valencià es pot repassar en MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. "La construcció d'un sistema fiscal: municipi i impost al País Valencià (segles XIII-XIV)", *Revista d'Història*

les seues lloctinències valencianes, o les corts regnícoles, on ciutats i viles ja hi estaven representades des dels primers temps⁴⁶. D'aquesta manera, ja a principis del Catorze, i dins del procés de formació d'estructures estatals que es vivia, es definien els distints poders de l'equilibri dels quals dependria el desenvolupament polític valencià⁴⁷.

Com resumí José Hinojosa en el seu treball sobre el règim municipal valencià⁴⁸, una sèrie de privilegis concedits per Jaume I i Pere el Gran donaven forma i consolidaven les estructures del poder local de la ciutat de València, que havia de ser el model per la resta del regne. Seguint immediatament la conquesta, es constituïa una organització basada en uns magistrats executius, els jurats, i un de consultiu, els consellers. Després de distintes reformes en el nombre de jurats i en el sistema d'elecció dels consellers, triats per parròquies i oficis, es conformava a la darrerria del segle un grup d'oficials triat per cooptació⁴⁹, mètode que, amb successives variacions, estudiades per Rafael Narbona⁵⁰, que hi introduïren elements d'atzar, pervisqué fins el canvi de dinastia a principis del segle XV. Els poders esmentats es completaren amb la creació del cúria o justícia, jutge ordinari del municipi, que atorgava la ciutat unes importants facultats judicials. El règim valencià s'estengué, a partir de 1283, a altres viles del regne, entre elles Castelló, que el rebé en 1284. A més, les competències fiscals, que des de finals del Tretze començaren a atorgar-se a ciutats i viles de la Corona, en un principi concessions temporals associades a la recaptació de subsidis per la monarquia, marcaren el principi de l'autonomia fiscal local. Basada en peïtes o quèsties, cises i talles, aquestes últimes de caràcter més irregular, experimentaria un gran creixement i es convertiria en permanent, lligada a la formació de la fiscalitat estatal⁵¹. En 1321 es posava fi a aquesta fase inicial de

Medieval, n. 7, 1996, pp. 135-148, i MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. "Las bases fiscales de un estado bajomedieval: el reino de Valencia en el siglo XV", *XVI CHCA*, t. 1, pp. 515-534

⁴⁶ Per citar sols unes mínimes síntesis generals, vegeu ROMEU, S. Les corts valencianes, *València, Tres i Quatre, 1985*, i SARASA, E. i al. *La Corona de Aragón: Cortes y parlamentos. Cortes i parlaments*, vol. III, Barcelona- Saragossa, Aragó, 1988. Per al cas aragonés, consulteu SARASA, E. *Las cortes de Aragón en la Edad Media*, Saragossa, Guara Editorial, 1979

⁴⁷ Es pot trobar una síntesi de les estructures estatals de la Corona en LADERO QUESADA, M. A. "El ejercicio del poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV y XV): instituciones e instrumentos de gobierno", *En la España medieval*, n. 17, 1994, pp. 31-93

⁴⁸ HINOJOSA MONTALVO, J. "El municipio valenciano en la Edad Media: características y evolución", *Estudis Baleàrics*, n. 31, 1989, pp. 39-59.

⁴⁹ SANTAMARÍA, Á. "Los consells municipales de la Corona de Aragón mediado el siglo XIII: el sistema de cooptación", *Anuario de historia del derecho español*, n. 51, 1981, pp. 291-364

⁵⁰ NARBONA VIZCAINO, R. *Valencia, municipio medieval. Poder político y luchas ciudadanas (1239-1418)*, València, Ajuntament de València, 1995

⁵¹ Per al cas català, vegeu SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *El naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya: segles XII-XIV*, Barcelona, Eumo editorial, 1995, i SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "Tributos negociados: Las "questie"/subsidios de las villas catalanas en la primera mitad del siglo XIV", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 38/1, 2008, pp. 65-99. Per una anàlisi a nivell valencià, BARRIO BARRIO, J.A.,

desenvolupament d'institucions municipals amb el privilegi de Jaume II que, a més de consagrar el nombre de sis jurats per la ciutat, permetia la noblesa urbana participar en el seu govern. Aquesta, en part per la seua ja descrita condició modesta, inicià un procés d'establiment en nuclis urbans i implicació en la seua vida política i econòmica, en especial a la capital del regne, fet que contribuï a perfilar el caràcter de les seues elits.

A l'igual que els prínceps empraven al seu favor el dret romà i la filosofia aristotèlica per justificar la seua posició superior a altres poders temporals⁵², els prohoms locals fonamentaren les seues pròpies ambicions en conceptes ideològics extrets de les mateixes fonts. Així, les elits es consideraven a elles mateixes com les protectores del bé comú i la cosa pública, i, per tant, les millor qualificades per exercir el poder municipal. Amb el marc legislatiu que aportava el dret comú justificaven la seua posició com a representants de la comunitat urbana. Dit això, i malgrat el pretès caràcter democràtic que Ignacio Villalonga, en un dels primers treballs dedicats a la història municipal de la ciutat, atribuïa al consell valencià medieval⁵³, en oposició a un posterior autoritarisme reial, els governs urbans no deixaven de representar els interessos de les seues elits burgeses, fet que era facilitat pels sistemes electorals vigents. Com a posseïdors del poder econòmic i de la influència política, s'asseguraven que la seua ideologia fora entesa com la de la universitat en el seu conjunt. L'ús del principi del contracte entre poders, exposat per autors com Francesc Eiximenis, s'usava, doncs, per consolidar la seua superioritat interna respecte el poble, alhora que justificava el seu protagonisme com a portaveus del municipi en les relacions amb altres autoritats i espais. Tal i com han remarcat autors com Flocel Sabaté⁵⁴

HINOJOSA MONTALVO, J.R. "Las sisas en la gobernación de Orihuela durante la baja Edad Media", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 22, 1992, pp. 535-579, FURIÓ DIEGO, A. "L'impôt direct dans les villes du royaume de Valence", MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *La fiscalité des villes au Moyen Âge, 4: La gestion de l'impôt*, Tolosa, Privat, 2004, pp. 169-199, i, com a síntesi, GARCÍA MARSILLA, J.V "La génesis de la fiscalidad municipal en la ciudad de Valencia (1238-1366)", *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 149-170. Per síntesis generals de l'evolució paral·lela de la fiscalitat reial i municipal a la Corona FURIÓ DIEGO, A., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M., SESMA MUÑOZ, J.Á. "Old and New Forms of Taxation in the Crown of Aragon (13th-14th Centuries)", *La fiscalità nell'economia europea (sec. XIII-XVIII)*", *39 Settimana di Studi dell'Istituto Internazionale di Storia Economica "Francesco Datini" di Prato*, Florència, 2008, pp. 99-130, i SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "La evolución de la fiscalidad regia en los países de la Corona de Aragón (c. 1280-1356)", *XXI Semana de Estudios Medievales. Estella, 18 a 22 de julio de 1994*, Navarra, Gobierno de Navarra, 1995, pp. 393-428

⁵² Com a síntesis del pensament polític a l'època, consulteu el treball clàssic d'Ullmann, ULLMANN, W. *Medieval Political Thought*, Penguin, 1976, o el més recent de Black, BLACK, A. *El pensamiento político en Europa, 1250-1450*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003

⁵³ VILLALONGA VILLALBA, I. Régimen municipal foral valenciano: los jurados y el consejo, València, Miguel Gimeno, 1916

⁵⁴ Els plantejaments de Sabaté sobre la configuració i concepció ideològica dels distints poders i les seues relacions s'han exposat en nombrosos treballs, d'entre els que destaquem SABATÉ I CURULL, F. "Discurs i estratègies del poder reial a Catalunya al segle XIV", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 25, 1995, pp. 617-646, SABATÉ I CURULL, F. "Ejes vertebradoras de la oligarquía urbana en Cataluña", *Revista*

i, més recentment, Sandra Cáceres⁵⁵, una plasmació pràctica d'aquesta consciència de poder autònom dels centres urbans foren els intents de fer sentir la seua influència i superioritat al territori circumdant, primer mitjançant la inversió de capitals i, més tard, en domini jurisdiccional, a més d'intervencions diplomàtiques i militars amb l'argument de la protecció la pressió nobiliària o la pacificació de bandositats i disputes pel poder⁵⁶. En tots aquests vessants, la ciutat de València representà un exemple destacat, com es veurà, en promoure un discurs teòricament cohesionador, que abastava la ciutat, el seu espai jurisdiccional i, per extensió, tot el reialenc, tot i que sovint, en la pràctica, es tractava de la projecció externa d'uns interessos particulars.

Una altra conseqüència del que acabem d'exposar és el paper rellevant que els municipis valencians, i de la Corona en general, adquirien en les seues relacions amb la monarquia. Independentment de les aspiracions règies a una potestat superior, basada en un origen diví, els reis de principis del segle XIV s'enfrontaven a una doble realitat, que combinava la constatació de la força que havien assolit poders com l'urbà, i les creixents necessitats financeres reials, per les quals el patrimoni propi ja no bastava⁵⁷. Aquestes circumstàncies

d'Historia Medieval, n. 9, 1998, pp. 127-150, SABATÉ I CURULL, F. "El poder reial entre el poder municipal i el poder baronial a la Catalunya del segle XIV", *XV CHCA*, t. I-2, pp. 326-342, SABATÉ I CURULL, F. "Expressões da representatividade social na Catalunha tardomedieval", FERNANDES, F. R. (coord.) *Identidades e Fronterias no medievo ibérico*, Curitiba, Juruá, 2013, pp. 49-79, SABATE I CURULL, F. "El poder soberano en la Cataluña bajomedieval: definición y ruptura", FORONDA, F., NIETO SORIA, J.M., GENET, J.P. (eds.), *Coups d'État à la fin du Moyen Âge? : aux fondements du pouvoir politique en Europe occidentale. Colloque international, 25-27 novembre 2002*, Madrid, Casa de Velázquez, 2005, pp. 483-527, SABATE I CURULL, F. "Identitat i representativitat social a la Catalunya baixmedieval", CASALS, À. (ed.) *El Compromís de Casp, negociació o imposició?*, Barcelona, Galerada, 2013 pp. 53-94, i SABATÉ I CURULL, F. "Municipio y monarquía en la Cataluña medieval", *AUA-HM*, n. 13, 2000-2002, pp. 255-282

⁵⁵ Visió resumida en la seua tesi recent CÁCERES MILLÁN, S. *El poder municipal...op.cit.*

⁵⁶ SABATÉ I CURULL, F. "Les factions dans la vie urbaine de la Catalogne du XIVe siècle", SÉNAC, P. (ed.) *Histoire et archéologie des terres catalanes au moyen âge*, Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan, 1995, pp.339-365, SABATÉ I CURULL, F. "Orden y desorden. La violencia en la cotidianidad bajomedieval catalana", *Aragón en la Edad Media*, n. 14-15, 1999, pp. 1389-1408

⁵⁷ Se'n troben exemples en les campanyes de Jaume II a Almeria i sardenya la d'Alfons el benigne contra Granada. BARRIO BARRIO, J. A., CABEZUELO PLIEGO, J.V. "La contribución de la procuración de Orihuela en la conquista de Cerdeña", *AUA-HM*, n. 11, 1996-1997, pp. 377-383, BAYDAL SALA, V. "Tant grans missions." La financiación de la cruzada de Jaime II de Aragón contra Almería en 1309", *Medievalismo*, n. 19, 2009, pp. 57-154, ORTÍ I GOST, P. "Les alienacions del patrimoni reial i el finançament de la conquesta de Sardenya de 1323-1324", SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M., FERRER I MALLOL, M.T., MUTGÉ I VIVES, J. (coords.) *La Corona catalanoaragonesa i el seu entorn mediterrani a la Baixa Edat Mitjana: actes del seminari celebrat a Barcelona, els dies 27 i 28 de novembre de 2003*, Barcelona, CSIC-Institució Milà i Fontanals, 2005, pp. 239-272, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "Questie" y subsidios en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIV. El subsidio para la cruzada granadina (1329-1334)", *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, n. 16, 1977, pp. 11-54, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "La contribución valenciana a la cruzada granadina de Alfonso IV de Aragón", *Primer Congrés d'Història del país Valencià*, vol. 2, pp. 579-598, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "Las ciudades y villas de Cataluña en la financiación de la conquista de Cerdeña (1321-1326)", en SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M.

forçaren les dites parts a un reconeixement mutu de poders, tenint en compte, com recorda Ladero Quesada, que encara no ens trobem en un període de poder absolut dels monarques⁵⁸. El nou equilibri, seguint el procés de creixement paral·lel de distints organismes i esferes d'autoritat descrit per John Watts⁵⁹, es manifestà en el conegut com pactisme, que podia considerar-se una ampliació a nivell estatal de la teoria contractual ja aplicada dins l'àmbit local⁶⁰. Les elits municipals podien atorgar el seu suport al rei en els seues iniciatives a canvi de la concessió de privilegis que reforçaven la seua autonomia. La monarquia, al mateix temps, també aprofitava les aspiracions dels diferents sectors en benefici propi. Així, en una època, la primera meitat del Catorze, en què els ingressos reials es basaven en la seua pròpia fiscalitat i en els subsidis extraordinaris, la concessió d'exempcions en rendes i drets ordinaris, que podia efectuar-se a canvi de donatius més grans que la tributació regular, constituïa una nova arma del poder reial per augmentar els seus ingressos i refermar el seu control als municipis, com ha observat Flocel Sabaté⁶¹.

Les nombroses assemblees de corts del segle XIV, provocades pel pràcticament ininterromput context bèl·lic del regnat de Pere el Cerimoniós⁶², es convertiren en l'escenari on es mostrava l'equilibri de poders esmentat. L'estament reial, representant les principals comunitats urbanes del regne, establia allà un diàleg amb la monarquia, reconeixent l'autoritat superior del rei i assistint-lo econòmicament. Això, però, no impedia l'organització d'iniciatives en contra de projectes reials considerats contraris a la legislació del regne. En aquest sentit, no tardà en manifestar-se el lideratge de València, representada per les seues elits, com a líder i portaveu del conjunt de l'estament. El desenvolupament i consolidació institucional dels diferents poders, amb les estructures

Pagar al Rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV. Estudios sobre fiscalidad y finanzas reales y urbanas, Barcelona, CSIC, 2003, pp. 341-378

⁵⁸ LADERO QUESADA, M. A. "El ejercicio del poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV y XV): instituciones e instrumentos de gobierno", *En la España medieval*, n. 17, 1994, pp. 36-37

⁵⁹ WATTS, J. *The Making of Polities: Europe, 1300-1500*, Cambridge University Press, 2009

⁶⁰ GUINOT, E. "Sobre la génesis del modelo político de la Corona de Aragón en el siglo XIII: Pactismo, Corona y Municipios", *Res Publica*, 17, 2007, pp. 151-174, LALINDE ABADÍA, J. "El pactismo en los reinos de Aragón y de Valencia", LEGAZ Y LACAMBRA, L. i al. *El pactismo en la historia de España*, Madrid, Instituto de España, 1980, pp. 111-139

⁶¹ SABATÉ I CURULL, F. "L'augment de l'exigència fiscal en els municipis catalans al segle XIV: elements de pressió i de resposta", SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 423-466

⁶² Un panorama general del període es pot trobar en FURIÓ DIEGO, A., GARCIA OLIVER, F. "Temps de dificultats (1348-1400)", BELENGUER, E. (dir.) *Història de la Corona d'Aragó. De Peronella i Ramon Berenguer IV a Ferran II*, Barcelona, Edicions 62, 2007

d'estat aparellades, ja era una realitat que no podia ignorar-se. Tenint això en compte, de la mateixa manera que els oligarquies urbanes utilitzaven el marc ideològic comú segons els seus interessos, resulta natural que el reconeixement de la superioritat teòrica del poder reial i la seua administració, que també encaixava amb la imatge del monarca com a cap d'una burocràcia estatal estesa des del segle XIV⁶³, anara lligat a intents per part dels prohoms d'ocupar o influir en els oficials i institucions de la corona pel seu propi benefici. Així, presentant la jurisdicció reial, en sentit abstracte, com un element positiu a preservar, la ciutat de València encapçalà les protestes contra les successives alienacions nobiliàries d'Alfons el Benigne i Pere el Cerimoniós, causades per les seues necessitats bèl·liques. La resistència a la pressió fiscal i l'autoritarisme reial donà lloc, a mitjans de segle, a la revolta de la Unió valenciana, un moviment eminentment urbà, a diferència de la revolta paral·lela aragonesa.

El panorama a la segona meitat del segle XIV reflectia les conseqüències dels processos esmentats. La derrota de la Unió comportà una intervenció en el govern municipal de València que debilità el seu lideratge estamental, tot i que la Guerra dels dos Peres, a les dècades dels cinquanta i seixanta, afavorí una nova etapa de col·laboració entre rei i ciutat. Les corts, lligades a les circumstàncies militars, i les exigències de la corona en general, ajudaren a consolidar la fiscalitat d'estat⁶⁴, fet que compta, pel cas català, amb els nombrosos estudis de Manuel Sánchez Martínez⁶⁵, i simultàniament la local, amb els

⁶³ Es pot seguir el procés des de les concepcions cavalleresques i sobiranes dels reis de la Corona fins la unió dels conceptes de monarquia i estat en PALACIOS MARTÍN, B. "Imágenes y símbolos del poder real en la Corona de Aragón", *XV CHCA*, t. I-1, pp. 189-229

⁶⁴ Sobre la creació de la fiscalitat d'estat, vegeu MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. "Las bases fiscales...*op.cit.*", SESMA MUÑOZ, J. A. "Fiscalidad y poder: La fiscalidad centralizada como instrumento de poder en la Corona de Aragón (siglo XIV)", *Espacio, tiempo y forma. Serie III, Historia medieval*, n. 1, 1988, pp. 447-464, SESMA MUÑOZ, J. A. "Las transformaciones de la fiscalidad real en la Baja Edad Media", *XV CHCA*, t. I-1, pp. 231-291

⁶⁵ SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "Cortes y fiscalidad: el caso de Cataluña durante la segunda mitad del siglo XIV", *Aragón en la Edad Media*, n. 21, 2009, pp. 279-308, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *El naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya: segles XII-XIV*, Barcelona, Eumo editorial, 1995, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "El realengo catalán en la financiación de la campaña a Cerdeña de 1356", *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, n. 26, 2005 (Ejemplar dedicado a: Homenatge a la Professora Dra. Carme Batlle i Gallart), pp. 493-514, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "La presión fiscal en un año difícil: Cataluña a mediados de 1374- mediados de 1375", *Mayurqa: revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, n. 27, 2001, pp. 25-45, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "La última ofensiva fiscal de Pedro el Ceremonioso: las demandas para el jubileo de 1386", *Aragón en la Edad Media*, n. 14/15-2, 1999, pp. 1453-1470, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *Pagar al Rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV. Estudios sobre fiscalidad y finanzas reales y urbanas*, Barcelona, CSIC, 2003, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M., ORTÍ I GOST, P. "La Corona en la génesis del sistema fiscal municipal en Catalunya (1300-1360)", SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 233-278

efectes que tingué en el reforç d'una consciència urbana pròpia⁶⁶. Es creà, a més, la Diputació del general o Generalitat⁶⁷, que se sumà al conjunt de poders que convivia al regne. Si bé per una banda els municipis guanyaren autonomia financera, les demandes extraordinàries de la corona provocaren unes enormes càrregues a ciutats i viles, que promogueren la cerca de noves fonts d'ingressos⁶⁸. Fou el moment en què es popularitzà el recurs al crèdit i, en particular, als censals, com ha demostrat García Marsilla en el cas de València⁶⁹. Prompte, l'endeutament públic es convertí en un fenomen generalitzat, tal com ho seria al segle XV, i la fallida de les hisendes locals, incloent la de Castelló, i la insolvència dels municipis, fenomen estudiat tant a Aragó⁷⁰ com Catalunya⁷¹ com al

⁶⁶ GARCÍA MARSILLA, J.V. “La génesis de la fiscalidad municipal en la ciudad de Valencia (1238-1366)”, *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 149-170, MIRA JÓDAR, A.J. “Del rey al municipio. Las transferencias fiscales en el País Valenciano Bajomedieval (siglos XIII-XV)”, *XV CHCA*, t. I-4, pp. 165-175, MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. “La construcció d'un sistema fiscal...*op.cit.* Per a Catalunya, vegeu ORTÍ I GOST, P. “La construcció del sistema fiscal municipal a Barcelona, segles XIII-XIV”, *Barcelona quaderns d'història*, n. 2/3, 1996, pp. 17-34, ORTÍ I GOST, P., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “La génesis de la fiscalidad municipal en Cataluña”, *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 115-134, TURULL I RUBINAT, M. “Acerca de las imbricaciones entre fiscalidad real y fiscalidad municipal en Cataluña durante la Baja Edad Media”, *XV CHCA*, t. I-4, pp. 273-291, TURULL I RUBINAT, M. *El gobierno de la ciudad medieval: administración y finanzas en las ciudades medievales catalanas*, Barcelona, CSIC, 2009, TURULL I RUBINAT, M. “El naixement de la fiscalitat municipal a Lleida (1149-1289)”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 219-232, VERDÉS I PIJUAN, P. “Atès que la utilitat de la universitat deu precehir lo singular”: discurso fiscal e identidad política en Cervera durante el S. XV”, *Hispania: Revista española de historia*, vol. LXXI, n. 238, 2011, pp. 409-436, VERDÉS I PIJUAN, P. “La ciudad en el espejo: Hacienda municipal e identidad urbana en la Cataluña Bajomedieval”, *AUA-HM*, n. 16, 2009-2010, pp. 157-193, VERDÉS I PIJUAN, P. “La consolidació del sistema fiscal i financer a mitjan s. XIV. El cas de Cervera”, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, pp. 185-217, VERDÉS I PIJUAN, P. “Les imposicions a Cervera durant la segona meitat del s. XIV”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 383-422. Per Aragó, vegeu FALCÓN PÉREZ, M. I. “El sistema fiscal de los municipios aragoneses”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 191-218. Per al cas castellà GUERRERO, Y., JARA, J. A., PADILLA, J. C., SÁNCHEZ, J. M., SÁNCHEZ, A. C. “Fiscalidad de ámbito municipal en las dos Castillas (siglos XIV y XV): estado de la cuestión”, *Medievalismo*, 11, 2001, pp. 225-277, LADERO QUESADA, M. A. “Fiscalidad regia y génesis del Estado en la Corona de Castilla (1252-1504)”, *Espacio, tiempo y forma. S. III, H. Medieval*, I., n. 4, 1991, pp. 95-135, MENJOT, D., COLLANTES DE TERÁN, A. “La génesis de la fiscalidad municipal en Castilla: primeros enfoques”, *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 53-80

⁶⁷ MUÑOZ POMER, M. R. *Orígenes de la Generalidad Valenciana*, València, Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1987

⁶⁸ Pel cas castellanenc del segle XV, més informació en VICIANO NAVARRO, P. “Gestión financiera y coyuntura socioeconómica. La villa de Castellón ante las demandas de la Corona (siglo XV)”, MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (eds.) *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales*, Madrid, Casa de Velázquez, 2006, pp. 391-412

⁶⁹ GARCÍA MARSILLA, J.V. *Vivir a crédito en la Valencia medieval. De los orígenes del sistema censal al endeudamiento del municipio*, València, Universitat de València, 2002

⁷⁰ ABELLA SAMITIER, J. “La deuda pública en los municipios aragoneses”, *Anuario de Estudios Medievales*, 39/1, 2009, pp. 47-64, ABELLA SAMITIER, J. “Una hacienda local en crisis: la quiebra del municipio de Uncastillo a finales de la Edad Media”, *Aragón en la Edad Media*, n. 21, 2009, pp. 5-36

⁷¹ MORELLÓ BAGET, J. *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona, Reus i Valls, segles XIV i XV*, Barcelona, CSIC-Institució Milà i Fontanals, 2001, MORELLÓ BAGET, J. “La crisi

regne de València⁷², obligà a l'establiment de plans de sanejament que reforçaren el control reial de la vida local. Al mateix temps, una oligarquització de les elits, arrenclades en bàndols que es disputaven el poder polític als centres urbans, en un escenari de violència que arribà a la seua culminació durant el regnat de Martí l'Humà. Cal dir, no obstant, que aquestes disputes formaven part d'una consolidació de les institucions del regne, ja molt avançada a finals del Catorze, en què ciutats i viles esdevenien un àmbit més de l'escenificació dels equilibris de poders.

Fou en un període ja de gran maduració del regne i les seues institucions quan es tornaren a posar a provar les relacions de poder i la seua capacitat per sobreviure a una situació anòmala com la de l'Interregne de 1410-1412. A diferència d'allò succeït a la mort de Joan I, en què el municipi barceloní actuà amb prestesa i imposà la seua voluntat en la successió, el panorama a la mort del rei Martí quedava obert a que les distintes faccions i autoritats, tant reials, com nobiliàries o locals, provaren de fer sentir la seua veu en la resolució del conflicte, en compliment dels drets i deures que el marc de pensament de l'època els atorgava. D'aquesta manera, tant governacions, diputacions generals, parlaments, senyors i municipis s'afanyaren a intervenir en l'afer, ja fora mediant entre els parts per trobar una eixida acordada entre els parts, seguint la teoria contractual i pactista exposada, o bé alineant-se declaradament per algun dels candidats al tron. Com han ressaltat els citats Sabaté⁷³ i Cáceres⁷⁴, el buit de poder fou aprofitat amb energia pels

financera en una vila del Camp de Tarragona: Valls a principis del segle XV", SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, pp. 219-254, SABATÉ I CURULL, F. "La insolvència municipal a la segona meitat del segle XIV", SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, pp. 255-280, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "La Corona en los orígenes del endeudamiento censal de los municipios catalanes (1343-1344)", MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (eds.) *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales*, Madrid, Casa de Velázquez, 2006, pp. 239-273, TORRAS I SERRA, M. "El deute públic a la ciutat de Manresa a la Baixa Edat Mitjana", SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, pp. 155-183

⁷² FURIÓ DIEGO, A. "El deute públic municipal...*op.cit.*", FURIÓ DIEGO, A. i al. "Endeutament i morositat en una comunitat. El censal a Sueca a finals del segle XV", *Actes de la V Assemblea d'història de la Ribera*, Almussafes, 1988, pp. 119-165, VICIANO NAVARRO, P. "Deute públic i renda censalista al País Valencià en el segle XV. Una proposta d'interpretació", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 48/2, julio-diciembre 2018, pp. 925-953, VICIANO NAVARRO, P. "Finanzas municipales...*op.cit.*", VICIANO NAVARRO, P. "Fiscalitat i deute públic al País Valencià. L'administració de la vila de Borriana a mitjan segle XV", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 22, 1992, pp. 513-533, VICIANO NAVARRO, P. "Ingrès i despesa...*op.cit.*"

⁷³ SABATÉ I CURULL, F. "El compromís de Casp", BELENGUER, E. (dir.) *Història de la Corona d'Aragó. De Peronella i Ramon Berenguer IV a Ferran II*, Barcelona, Edicions 62, 2007, pp. 287-304, SABATÉ I CURULL, F. "Regnat de Martí I: el govern...*op.cit.*"

⁷⁴ A banda de la seua tesi ja citada en notes anteriors, vegeu CÁCERES MILLÁN, S. "Bandos, violencia y poder municipal ante la ausencia de un rey en el en la Corona de Aragón (1410-1412)", *En la España*

municipis i els seus dirigents per reforçar el seu protagonisme en decidir el futur de la monarquia, per mitjà de mitjans diplomàtics i parlamentaris. L'altra cara d'això eren els esforços materials que els prohoms havien de dedicar a la preservació material de les viles, la seua la defensa i l'avituallament, en un context que, als regnes d'Aragó i València, arribà a un estat de guerra oberta, coneguda gràcies a Narbona, entre bàndols ja definits abans de l'Interregne⁷⁵. Aquest propòsit, de passada, servia per fer arribar la seua influència a nivell comarcal o regional, en contribuir o coordinar la protecció en un àmbit superior al local. Seguint de nou les aportacions de Sabaté, la cultura política compartida de respecte a l'autoritat reial es posà de manifest fins i tot en aquest període conflictiu, donat que els oficials reials, molts d'ells igualment implicats en una o altra facció, eren apel·lats de manera regular per les autoritats municipals en busca de la seua protecció militar o mediació entre els parts.

El resultat de l'Interregne i el Compromís de Casp, en què la dinastia castellana dels Trastàmara es feu amb el tron, explica l'abundant bibliografia que, en particular des del segle XIX, s'ha vessat sobre el període⁷⁶. Tenint en compte les transformacions generalitzades del règim municipal que s'esdeveniren al segle XV, resultà fàcil per una línia romàntica de pensament considerar l'innegable major intervencionisme local del nou segle⁷⁷ una conseqüència directa de l'arribada al poder d'uns monarques estrangers,

Medieval, n. 40, 2017, pp. 9-34, CÁCERES MILLÁN, S. "Luchar contra las hostilidades: Orden y arbitraje de las ciudades medievales en tiempos de crisis. La Corona de Aragón en su Interregno", *Estudios Medievales Hispánicos*, n. 5, 2016, pp. 219-232, CÁCERES MILLÁN, S. "Vivir sin rey en la Corona de Aragón: control político, económico y social en el Interregno (1410-1412)", *Roda da Fortuna*, (Número especial) *Ciudad y cultura política urbana en la Edad Media: Actas del III Congreso Internacional de Jóvenes Medievalistas Ciudad de Cáceres, Cáceres (España) del 13 al 14 de noviembre de 2014*, n. 1-1, 2015, pp. 365-378, i CÁCERES MILLÁN, S. "Parlamentos en el Interregno: la gestión de los estamentos en la crisis política de la Corona de Aragón (1410-1412)", NAVARRO ESPINACH, G., VILLANUEVA MORTE, C. (coords.), *Cortes y parlamentos en la Edad Media peninsular*, Murcia, Sociedad Española de Estudios Medievales, 2020, pp. 39-68

⁷⁵ Sobre el desenvolupament dels fets bèl·lics i polítics al regne de valència, vegeu NARBONA VIZCAÍNO, R. "Els valencians davant el Compromís de Casp", BELLVESER, R. (coord.), *Els valencians en el Compromís de Casp i en el cisma d'Occident*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2013, pp. 121-164, NARBONA VIZCAÍNO, R. "Las élites políticas valencianas...*op.cit.*", i NARBONA VIZCAÍNO, R. "L'Interregne a València", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 767-789. Pel cas aragonès, consulteu GARRIDO, J. D. "Interregne i bandositats a Aragó", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 791-813

⁷⁶ Un resum dels treballs existents i les perspectives que representen es pot trobar en FURIÓ DIEGO, A. "Un debat inacabat. El Compromís de Casp a través de la història", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 815-865

⁷⁷ Procés resumit, per exemple, en BELENGUER, E. "La evolución político-económica del municipio valenciano durante el s.XV: del Compromiso de Caspe a las Germanías", *IX CHCA*, Nàpols, 1973, t. 2., pp

desitjosos d'aplicar una política autoritària i centralista que aniria aparellada a la tradició monàrquica castellana i trencaria amb el pactisme imperant⁷⁸. Es tractava d'una visió amb trets presentistes, que lligava les imposicions d'uns reis forasters a un projecte d'erosió de les institucions i tradicions polítiques de la Corona, tot construint l'estat modern, que conduiria inevitablement, amb Ferran II, a la unitat hispànica i la fi de la independència i llibertat dels estats de la corona. Aquesta visió, que s'enfrontava a una altra igualment presentista, i que posava en valor els fets dels Compromís com el primer pas en una natural i desitjable unió dels futurs territoris espanyols, donà pas, a mitjan segle XX, a una visió com la de Jaume Vicens Vives⁷⁹. El dit autor s'esforçà per analitzar les polítiques intervencionistes els Trastàmara dins el seu context de la relació de forces i objectius de cada part, intentant allunyar-se de plantejaments romàntics, i posant l'èmfasi en la voluntat reial de pacificar les disputes pel poder als municipis, sent la seua opinió que els resultats foren, finalment, positius⁸⁰. Historiografia més recent, endinsant-se ja de ple al període modern, ofereix una visió general de tancament d'elits locals, docilitat dels municipis i d'una autoritat forta de la monarquia que comptava amb multitud de mecanismes i instruments polítics i administratius per imposar la seua voluntat⁸¹.

377-391. Més informació de síntesi en PASSOLA I TEJEDOR, A. "Insaculación, monarquía y élites urbanas", *XV CHCA*, t. I-2, pp. 291-309, on es fa un repàs de l'estat de la qüestió, destacant la citada iniciativa de les elits urbanes en la petició d'intervencions reials al seu favor.

⁷⁸ Per unes síntesis del model castellà, que aportava un major control reial gràcies a la figura del corregidor, podeu consultar, entre molts altres treballs, ASENJO GONZÁLEZ, M. "El poder regio y las ciudades castellanas a mediados del siglo XV: pragmáticas, ordenamientos y reuniones de Cortes en el reinado de Juan II", *Os reinos ibéricos na Idade Média: livro de homenagem ao professor doutor Humberto Carlos Baquero Moreno*, vol. 1, Livraria Civilização Editora, 2003, pp. 947-955, ASENJO GONZÁLEZ, M. "Las ciudades medievales castellanas: balance y perspectivas de su desarrollo historiográfico (1990-2004)", *En la España Medieval*, n. 28, 2005, pp. 415-453, BERNARDO ARES, J. M. DE. "El régimen municipal en la Corona de Castilla", *Studia Historica Historia Moderna*, n. 15, 1996, pp. 23-61, LADERO QUESADA, M. A. "Corona y ciudades en la Castilla del siglo XV", *En la España medieval*, T. V., 1986, 551-574, LADERO QUESADA, M. A. "El poder central y las ciudades en España del siglo XIV al final del Antiguo Régimen", *Revista de Administración Pública*, n. 94, 1981, pp. 173-198, LADERO QUESADA, M. A. "Monarquía y ciudades de realengo en Castilla siglos XII a XV", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 24, 1994, pp. 719-774, VAL VALDIVIESO, M. I. del "La intervención real en las ciudades castellanas bajomedievales", *Miscelánea medieval murciana*, n. 19-20, 1995-1996, págs. 67-78

⁷⁹ VICENS VIVES, J. *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479 – 1516*, Barcelona, Vicens Vives, 2010 (reed. de la tesi original de 1937)

⁸⁰ GONZÁLEZ ANTÓN, L. "Sobre "Poder y Sociedad", *XV CHCA*, t. I-1, p. 325

⁸¹ ALBEROLA, A. "Autoridad real y poder local. Reflexiones en torno al desarrollo del procedimiento insaculatorio en los municipios valencianos durante la época foral moderna", *Pedralbes*, n. 12, 1992, pp. 9-38, ALBEROLA, A. "Els municipis realencs valencians durant l'època foral moderna: estructura política i funcionament", *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat, València, 1992*, València, Generalitat Valenciana, 1992, pp. 443-455, ALBEROLA, A. - HINOJOSA, J. "La instauración del sistema insaculatorio en los territorios meridionales del País Valenciano: Alicante, 1459", *Congrés Internacional Lluís de Santàngel i el seu temps, València, 1987*, 1992, pp. 479-483, BERNABÉ GIL, D. "El control de la insaculación en los municipios realengos", *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat, València, 1992*, València, Generalitat Valenciana, 1992, pp. 505-510, BERNABÉ GIL, D. "Els procediments de

Quines foren les intervencions reials en municipis que s'han senyalat com signes de la pèrdua d'autonomia local al segle XV? Una ullada ràpida a la bibliografia de seguida ens presenta la dinastia Trastàmara com perpètuament associada a la introducció de la insaculació, és a dir, la implantació de l'atzar com a sistema electoral preferit per la tria de càrrecs locals. Es tractaria d'un procés que, des dels seus inicis en temps d'Alfons el Magnànim, s'estendria al llarg del segle com a part d'un pla de domesticació de les elits locals. El projecte culminaria amb Ferran II, considerat el veritable creador de l'estat modern a la Corona, les múltiples intervencions i reformes municipals del qual foren resumides en el seu moment per Joan Reglà, qui les contemplava com a part d'un pla general de control dels municipis⁸². A partir d'aquests conceptes, s'originà una visió tradicional que connecta de manera directa aquestes iniciatives amb la pèrdua de l'autonomia municipal que caracteritzaria els temps que s'apropaven⁸³. Així, els estudis de Maria Isabel Falcón sobre el cas de Saragossa i altres localitats aragoneses⁸⁴, entenen la implantació de la insaculació de la ciutat als anys centrals del segle XV com la submissió del govern i prohoms locals al control reial. Cal dir, no obstant, que, si bé el dit mètode s'aplicà a nombroses viles de la corona, a partir de la seua introducció a Xàtiva en 1427, com a mitjà, segons s'argumentava, de posar pau en les bandositats que es disputaven els oficis, aquest no fou l'única possibilitat contemplada per la monarquia⁸⁵. Així, ja l'esmentat treball de Joan Reglà plantejava que tant les disputes polítiques com la mala gestió financera eren argument igualment freqüents a l'hora de justificar les dites intervencions. Fou en aquest moment quan el règim municipal de València, que havia

control reial sobre els municipis valencians (segles XVI-XVII)", *Recerques: Història, economia i cultura*, n. 38, 1999, pp. 27-46, BERNABÉ GIL, D. "Las oligarquías urbanas del Reino de Valencia en el tránsito a la Edad Moderna", 1490. *En el Umbral de la Modernidad*, vol. 1, Val. CVC. 1994, pp. 205-232, BERNABÉ GIL, D. *Monarquía y patriciado ...op.cit.*, FERRERO MICÓ, R. "El Reino de Valencia: ¿un Reino de ciudades libres?", GRAULLERA SANZ, V., GARRIDO MAYOL, V., FERRERO MICÓ, R. (coords.) *Ciudades y Cortes: del Reino de Valencia a la Comunidad Valenciana*, Valencia, Fundación Profesor Manuel Broseta, 2000, pp. 51-68

⁸² REGLÀ I CAMPISTOL, "Notas sobre política...op.cit.", pp. 521-532

⁸³ Altres exemples en JUAN VIDAL, J. "Injerencias del poder real en el poder territorial y municipal en Mallorca durante la época de Fernando el Católico", *XV CHCA*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación y Cultura, 1996, vol. 1-2, pp. 237-254

⁸⁴ FALCÓN PÉREZ, M. I. "Gobierno y poder municipal en las ciudades de Aragón en la Baja Edad Media", *XVII CHCA*, t. I, pp. 59-99

FALCÓN PÉREZ, M. I. "La introducción el sistema insaculatorio para la provisión de cargos municipales en Aragón", *XVI CHCA*, t. I, pp. 253-276, FALCÓN PÉREZ, M. I. *Organización municipal de Zaragoza en el siglo XV*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1978

⁸⁵ BARRIO BARRIO, J.A. "La introducción de la insaculación en el antiguo Reino de Valencia. Xàtiva, 1427", *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat, València, 1992*, València, Generalitat Valenciana, 1992, pp. 179-188, València, 1992, pp. 499-503, BARRIO BARRIO, J.A. "La introducción de la insaculación en la Corona de Aragón. Xàtiva, 1427. Transcripción documental", *AUA-HM*, 8, 1990-91, pp. 99-114

servit de model per la resta del regne, comença a seguir un camí propi. Així, la substitució de les ordinacions vigents pel sistema del consell secret i la ceda, implantat en 1418, al principi del regnat d'Alfons el Magnànim, deixava la tria dels consellers i altres càrrecs en mans d'un grup reduït de magistrats, entre ells els jurats i el racional, considerat quasi un corregidor d'estil castellà, que confeccionaven llistes de candidats que havien de ser sancionades pel rei. També és important recordar, tal com remarca Sandra Bernabeu, que ja s'havien donat intervencions directes reials en la tria de càrrecs per part de Pere el Cerimoniós, seguint la derrota de la Unió, i, posteriorment, per Martí l'Humà, com a remei per les bandositats⁸⁶. Aquest mètode s'allargà durant tot el segle, malgrat els intents dels prohoms ciutadans de regir-se per la insaculació. En aquest sentit, els estudis d'Ernest Belenguer centrats en el regnat de Ferran II, ressaltaren com la comoditat del sistema per la monarquia, que posà fi a les disputes de temps anteriors, afavorí el seu manteniment, triant-se, en cas de crisi o mala gestió, la substitució d'oficials com a preferent a la seua reforma o derogació⁸⁷.

Altres autors ocupats en l'estudi del cas de València en temps més recents es replantejaren la problemàtica, provant d'esbrinar quina fou l'actitud de les elits de la ciutat en aquest procés. En concret, els treballs de Rafael Narbona, que inclouen les primeres dècades del segle XV, posen en dubte la visió tradicional que el descriu com una imposició unilateral de la corona a unes oligarquies ciutadanes reticents. Aquest autor revisà un fet conegut, com són els freqüents préstecs i donatius de València a la monarquia a Alfons el Magnànim i Joan II durant la dita centúria, treballats en el seu moment per Sevillano Colom⁸⁸, per fixar-se en les possibles contrapartides que govern municipal i prohoms. Així, els seus estudis sobre el període de residència de la cort del Magnànim a la ciutat⁸⁹ i de la tasca del racional⁹⁰ remarcaren els beneficis que repercutien en la ciutat i les seues elits a partir d'aquestes contribucions, lligats a la ja tradicional participació dels prohoms en la fiscalitat, com una estratègia més d'obtenció d'ingressos⁹¹. A través de diverses vies,

⁸⁶ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern...op.cit.*, pp. 53-67

⁸⁷ BELENGUER, E. *Fernando el Católico ...op.cit.*, BELENGUER, E. "La evolución político-económica del municipio valenciano durante el s.XV: del Compromiso de Caspe a las Germanías", *IX CHCA*, Nàpols, 1973, t. 2., pp 377-391

⁸⁸ SEVILLANO COLOM, F. *Préstamos de la Ciudad de Valencia a los reyes Alfonso V y Juan II (1426-1472)*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1951

⁸⁹ NARBONA VIZCAÍNO, R. "El rey y la ciudad. Sinergia...op.cit.

⁹⁰ NARBONA VIZCAÍNO, R. "Alfonso el Magnánimo, Valencia...op.cit.

⁹¹ FURIÓ DIEGO, A. "Deuda pública e intereses privados. Finanzas y fiscalidad municipales en la Corona de Aragón", *Edad Media: revista de historia*, n. 2, 1999, pp. 35-80, GARCÍA MARSILLA, J.V., SÁIZ SERRANO, J. "De la peita al censal. Finanzas municipales y clases dirigentes en la Valencia de los siglos XIV y XV", SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i*

com la clavaria de quitaments, que retornava els capitals dels censals venuts, com els préstecs, que s'extreien de les rendes reials gestionades pel batlle general, la ciutat, segons Narbona, no es ressentí negativament en el pla econòmic. Ans al contrari, aquesta mena d'operacions portaren a un perfeccionament de les institucions financeres, a més dels efectes positius en àmbits com el consum que la presència del rei i la cort suposaven⁹².

Molt recentment, la recerca doctoral de Sandra Bernabeu⁹³ ha incidit en les mateixes qüestions, ressaltant la iniciativa ciutadana en les relacions amb els monarques Trastàmara. En aquest treball centrat en València, que se suma als seus estudis sobre Xàtiva⁹⁴ i Alzira⁹⁵, es qüestiona l'existència d'un pla predefinit d'ingerències en els municipis, consistint la reforma insaculatòria de Xàtiva, i la posterior alzirenya, en mesures preses amb l'objectiu de posar fi a les disputes internes pel poder, després de diversos anys d'intervencions puntuals fallides. En aquest sentit, coincideix amb la idea expressada per Passola, que ressalta el caràcter poc homogeni de les intervencions, que s'adaptaven a les necessitats i circumstàncies de cada moment i localitat, existint la possibilitat d'alteracions i devolucions d'autonomia en el futur, però sense negar la voluntat general de la monarquia d'enfortir unes oligarquies locals que contribuïren a la pacificació de la política local⁹⁶. Pel que fa a la seua anàlisi de València, aquesta, a banda de posar en relleu les demandes ciutadanes d'arbitratge reial en les reformes de Martí l'Humà, comprèn qüestions com la col·laboració financera entre ciutat i monarquia durant el regnat de Joan II, període poc tractat per la historiografia. A l'igual que feia Narbona en allò referit al seu predecessor, és ressaltava la dificultat de descriure les dites aportacions com exigències unilaterals, donats els interessos en joc en retorns de préstecs i censals, càrrecs que la hisenda local pogué suportar fins l'època de Ferran II. A més, es posava èmfasi en l'actitud canviant del govern municipal durant el context bèl·lic dels

Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 307-336, VICIANO NAVARRO, P. "Entre la coerció i el mercat. Els inversors en la gestió de la fiscalitat reial i municipal al País Valencià", SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 603-622

⁹² GARCÍA MARSILLA, J.V. "El impacto de la corte en la ciudad: Alfonso el Magnánimo en Valencia (1425-1428)", GALÁN SÁNCHEZ, Á., CARRETERO ZAMORA, J.M., *El alimento del estado y la salud de la res publica: orígenes, estructura y desarrollo del gasto público en Europa*, Madrid, Ministerio de hacienda y administraciones públicas - Instituto de estudios fiscales, 2013, pp. 291-308

⁹³ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern...op.cit.*

⁹⁴ BERNABEU BORJA, S. "L'arbitratge regi a la ciutat de Xàtiva en el context previ a la introducció de la insaculació (1416-1427)", *Medievalismo*, n. 27, 2017, pp. 45-71

⁹⁵ BERNABEU BORJA, S. "Llinatges i poder local a l'Alzira del segle XV", *Aragón en la Edad Media*, n. 25, 2014, pp. 5-40

⁹⁶ PASSOLA I TEJEDOR, A. "Insaculación, monarquía y élites urbanas", *XV CHCA*, t. I-2, p. 308

anys seixanta i setanta del XV, més o menys interessat en cooperar amb la monarquia segons el grau en què els seus interessos es veien afectats. Cal dir que aquesta visió més innovadora que acabem d'exposar ja ha estat aplicada a altres casos, com el de Saragossa, posant-se l'èmfasi en l'interès dels principals llinatges ciutadans en els projectes reials, que els ajudaren a conservar la seua hegemonia⁹⁷.

Pel que fa a la resta de viles valencianes, sobre les que comptem amb diversos estudis descriptius de la seua organització municipal⁹⁸, la seua evolució institucional al segle XV estigué marcada per la insaculació, tot i que es combinà amb altre tipus d'intervencions i models. Està molt estesa la perspectiva, representada per autors com Torras i Ribé, que entén la generalització de la insaculació com a part d'un projecte general de pacificació de les poblacions, sovint en cooperació amb certs grups de prohoms locals⁹⁹. Segons el dit autor, la clau de tot plegat no es trobaria en el sistema electoral en si, sinó en les manipulacions d'aquest, en especial en les habilitacions de candidats, que permetien, en la mesura en què prohoms locals hi participaven, una perpetuació de figures i llinatges al poder local. Amb el reforç de les oligarquies s'aconseguien, doncs, unes elits fidels i dòcils per la monarquia, pel seu interès en col·laborar amb ella en benefici propi. Al final del procés, ja a l'Edat Moderna, els beneficis del sistema per uns i altres haurien possibilitat l'assoliment, a grans trets, de la pacificació i domesticació dels municipis. Això es pot vincular amb el procés d'aristocratització i tendència al rendisme de les elits

⁹⁷ Podeu consultar, per exemple, JARQUE MARTÍNEZ, E. "La oligarquía urbana de Zaragoza en los siglos XVI-XVII: estudio comparativo con Barcelona", *Revista de Historia: Jerónimo Zurita*, n. 69-70, 1994, pp. 147-167

⁹⁸ Sobre Xàtiva, Cocentaina i Boxcairent, consulteu, NAVARRO REIG, J. "El Justicia, los jurados y otros cargos municipales de la villa de Cocentaina (1269-1295)", *RIEA*, n. 35, 1982, pp. 135-158., MOLLÀ RIBES, E. "Apunts sobre l'Edat Mitjana: oficials i càrrecs municipals a Xàtiva", *Papers de la Costera*, 5, 1987, pp. 61-71. MOLLÀ RIBES, E. "El govern de la ciutat de Xàtiva en la Baixa Edat Mitjana (segles XIV i XV)", *Fira d'Agost, Xàtiva*, 1983, pp. 62-66. MOLLÀ RIBES, E. *Vida material y organización municipal en Xàtiva a finales del siglo XIV*, Tesi Llicenciatura, València, Universitat de València, 1984, VAÑÓ SILVESTRE, F. "Bocairente: la designación de autoridades por insaculación", *Primer Congreso d'Història del país Valencià*, t.3, pp.189-199

⁹⁹ Les seues tesis es resumeixen en treballs com TORRAS I RIBÉ, J.M. "El procedimiento insaculatorio en los municipios de los reinos de la Corona de Aragón entre la renovación institucional y el sometimiento a la monarquía (1427-1714)", *Jerónimo Zurita. Su época y su escuela*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1986, TORRAS I RIBÉ, J. M. *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona, Curial, 1983, TORRAS I RIBÉ, J. M. "La desnaturalización del procedimiento insaculatorio en los municipios aragoneses bajo los Austrias", *XV CHCA*, t. I-2, pp. 397-414, i TORRAS I RIBÉ, J.M. "La política municipal de Fernando el Católico en los reinos de la Corona de Aragón", *1490: en el umbral de la Modernidad*, t. 1, 1994, pp. 233-256. La desnaturalització del procés com a font de nous conflictes que requerien noves intervencions enèrgiques i autoritàries de Ferran II també e stroba en JUAN VIDAL, J. "Injerencias del poder real en el poder territorial y municipal en Mallorca durante la época de Fernando el Católico", *XV CHCA*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación y Cultura, 1996, vol. 1-2, pp. 237-254

burgeses urbanes observat a nivell general europeu, que va de la mà dels citats intents d'exercir com oficials reials i de monopolització del poder municipal que s'aconseguia amb la cooperació amb la corona com a àrbitre i autoritat suprema¹⁰⁰.

Una de les localitats millor conegudes és Oriola, treballada per Juan Antonio Barrio¹⁰¹, David Bernabé¹⁰² i, en temps més recents, per Santiago Ponsoda¹⁰³. Es tractava d'una vila que, per la seua condició fronterera, desenvolupà una consciència col·lectiva particular en les seues elits, lligada a les responsabilitats militars i diplomàtiques que això comportava, com han destacat tant Barrio¹⁰⁴ com José Carlos López¹⁰⁵. A més, el gran pes que la noblesa urbana havia adquirit dins l'oligarquia, repartint-se la major part del poder amb un sector de ciutadans majors, l'allunyava de l'estructura social de poblacions com Castelló o Alzira. En el cas oriolà, les disputes pel poder entre bàndols foren aprofitades per la monarquia per arbitrar en elles donant suport a una de les faccions en conflicte. Es reforçava així el control reial, que comptà en aquesta tasca amb la col·laboració de figures addictes com Jaume Rocamora, qui jugà un important paper en la implantació de la insaculació en 1445¹⁰⁶. A les darreries del segle, però, la vila encara no s'havia pacificat, i Ferran II impulsà noves intervencions, que inclogueren suspensions d'eleccions i nomenaments directes. En el seu estudi, David Bernabé remarca l'interès

¹⁰⁰ GONZÁLEZ ANTÓN, L. "Sobre "Poder y Sociedad", XV CHCA, t. I-1, pp. 293-351. Idea també expressada en MENJOT, D., "La classe dominante des Villes de L'Occident Méditerranée au seuil de la modernité", 1490: en el umbral de la Modernidad, t. 1, 1994, pp. 181-204

¹⁰¹ BARRIO BARRIO, J.A. *El ejercicio del poder en un municipio medieval: Orihuela, 1308-1479*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1996, BARRIO BARRIO, J.A. *Finanzas municipales y mercado urbano en Orihuela durante el reinado de Alfonso V (1416-1458)*, Alacant, Diputació d'Alacant, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 1998, BARRIO BARRIO, J.A. *Gobierno municipal en Orihuela durante el reinado de Alfonso V, 1416-1458*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1995, BARRIO BARRIO, J.A. "La intervención real en la ciudad de Orihuela a través de la suspensión de la insaculación en 1450 y su reimplantación en 1459", *Pedralbes*, n. 13, 1993, pp. 401-408, BARRIO BARRIO, J.A. "La intervención real en la ciudad de Orihuela a través de la implantación de la insaculación en 1445", XV CHCA, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación y Cultura, 1996, t.1, vol.2, 1996, pp. 25-34

¹⁰² BERNABÉ GIL, D. *Monarquía y patriciado...op.cit.*

¹⁰³ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesia i poder polític...op.cit.*

¹⁰⁴ BARRIO BARRIO, J. A. "Las élites políticas urbanas en la Gobernación de Orihuela. Los sistemas de creación, acceso y reproducción del grupo dirigente en el territorio fronterizo", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 32/2, 2002, pp. 777-808, BARRIO BARRIO, J. A. "Per Servey de la Corona d'Aragó". Identidad urbana y discurso político en la frontera meridional del reino de Valencia: Orihuela en la Corona de Aragón, ss. XIII-XV", *Hispania: Revista española de historia*, vol. LXXI, n. 238, 2011, pp. 437-466, BARRIO BARRIO, J. A. "Una oligarquía fronteriza en el mediodía valenciano. El patriciado de Orihuela. Siglos XIII-XIV", *Revista d'Història Medieval*, n. 9, 1998, pp. 105-126

¹⁰⁵ LÓPEZ GARCÍA, J. C. "El gobierno municipal de una villa de frontera: dominio y defensa del territorio y relaciones exteriores Orihuela (s. XV)", *Roda da Fortuna*, n. 4:1-1, 2015, pp. 182-210, LÓPEZ GARCÍA, P. *Violencia y frontera en la Gobernación de Orihuela (s. XV)*, Treball de final de màster, Universitat de Lleida, 2014

¹⁰⁶ Més informació sobre el perfil i activitats de Rocamora com a home de confiança de la monarquia a Oriola en BARRIO BARRIO, J. A. "Los procuradores del brazo real...op.cit.

que tenia el sector més oligàrquic de la ciutat en aquestes reformes, donat que restringien l'accés als càrrecs d'altres grups dels prohoms i consolidaven la seua preeminència. Tot i que la conflictivitat no desaparegué, i els grup marginats tornarien a fer sentir les seues demandes amb la Germania, des d'aquesta perspectiva, per tant, la iniciativa de part de les elits es combinava igualment amb els projectes reials de pacificació, en una connivència d'interessos entre ambdós.

Pel que fa al cas d'Alacant, també conegut gràcies a treballs com els de Barrio¹⁰⁷, mostra un perfil similar, amb un predomini similar de sectors nobiliaris, a banda de situar-se, com Oriola, en una regió no tan afectada com altres per la crisi demogràfica¹⁰⁸ i l'endeutament censalista¹⁰⁹. A l'igual que la dita ciutat, patí una successió de reformes amb els regnats de Joan II i Ferran II, que inclogueren tant insaculacions com cedes de noms, iniciant-se igualment amb una petició a la monarquia des de la vila. En ambdós casos, a més, el procés resultà en un tancament de les oligarquies, encara que la consolidació del patriciat no acabà del tot amb les disputes. En la seua anàlisi dels dos casos acabats de citar, Ponsoda observa que les intervencions de Ferran II en Oriola i Alacant, a banda de coincidir cronològicament, no es corresponen als períodes de màxima conflictivitat, suggerint que les justificacions reials relacionades amb bandositats o fraus financers foren més un pretext per imposar un pla general de domesticació d'elits que un motiu real¹¹⁰. Així, aquesta visió s'enllaçaria amb la de Torras i Ribé, connexió reforçada per importància que residia en les facultats que les elits conservaven per les habilitacions de candidats, clau per preservar l'hegemonia d'un grup reduït de llinatges.

Passant a altres localitats, l'esmentada Sandra Bernabeu dedicà un treball al cas d'Alzira¹¹¹, que pot resultar d'especial utilitat per les semblances socioeconòmiques amb Castelló. Com a Xàtiva, la solució insaculatòria a mitjan segle XV culminava una successió d'intervencions puntuals en anys anteriors, front les quals l'arbitratge reial en

¹⁰⁷ BARRIO BARRIO, J.A. "La organización municipal de Alicante, s.XIV-XV", *AUA-HM*, n. 7, 1988-89, pp. 137-158. Vegeu també ALBEROLA, A. - HINOJOSA, J. "La instauración del sistema insaculatorio en los territorios meridionales del País Valenciano: Alicante, 1459", *Congrés Internacional Lluís de Santàngel i el seu temps, València, 1987, 1992*, pp. 479-483, ESTAL, J. M. DEL "Conversión de la villa de Alicante en ciudad", *AUA-HM*, n. 7, 1989, pp. 225-241, i HINOJOSA MONTALVO, J. R. "Alicante: polo de crecimiento en el tránsito de los siglos XV al XVI", 1490. *En el Umbral de la Modernidad*, vol. 1, Val. CVC. 1994, pp. 71-108

¹⁰⁸ BARRIO BARRIO, J.A. "Inmigración, movilidad y poblamiento urbano en un territorio de frontera. La gobernación de Orihuela a fines del medievo", *Revista d'Història Medieval*, n. 10, 1999, pp. 199-231

¹⁰⁹ FURIÓ DIEGO, A. "El deute públic municipal...*op.cit.*

¹¹⁰ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesa i poder polític...op.cit.*, p. 518

¹¹¹ BERNABEU BORJA, S. "Llinatges i poder local...*op.cit.*

suport d'una o altra facció podia resultar d'interès per certs sectors de prohoms. Així, la reforma en el regiment, que, com a Castelló, fou mal rebuda per part del grup dominant local, no resolgué les disputes polítiques. A la dècada dels seixanta, el regiment fou reemplaçat per una ceda de noms, en un nou punt comú amb el cas castellanenc, on els mateixos anys s'implantava el règim dels consellers perpetus. Ambdós moviment consagraven una petita oligarquia al cim del poder municipal, com a part d'un pla reial de pacificació i control de ciutats i viles en els temps convulsos de la crisi catalana. Per culminar els paral·lelisme, tant un règim com l'altre tingueren una vida curta, en part pel malestar dels sectors marginats, resultant en una tornada a la insaculació que permetí una certa obertura del sector dominant. El resultat del procés fou igualment similar: a finals del segle, els llinatges hegemònics durant dècades, malgrat les distintes reformes, conservaven la seua posició privilegiada al cap de la vila, i no foren necessàries noves intervencions en el regiment per part de Ferran II.

Amb aquestes dades a la mà, veiem com, a partir dels estudis al voltant de les relacions entre corona i les elits d'algunes de les principals viles reials valencianes al segle XV, es pot esbossar, en termes molt amplis, un procés general en aquest àmbit. A diferència d'estudis més antics, els treballs recents esmentats ressalten el paper d'Alfons el Magnànim i els seus lloctinents, la reina Maria i l'infant Joan, com a promotors de la insaculació, que ja seria un mecanisme molt estès abans de la seua generalització definitiva amb Ferran II. Independentment del distint grau d'intensitat i mode de les reformes, les intervencions haurien comptat, com a norma, amb el suport d'importants sectors del grup dominant. Aquests haurien emprat en benefici propi l'autoritat superior, en termes pràctics i ideològics, de la institució monàrquica, apel·lant al seu arbitratge en les disputes pel poder com un instrument per encolomar-se o consolidar-se al cim de l'oligarquia local. Al final del segle, les ciutats i viles citades, deixant a banda el cas de València, haurien experimentat un tancament del grup hegemònic, amb el reforç que aportaven les facultats d'intervenir en les nominacions de candidats per retenir el poder. Per tant, si bé pot afirmar-se que l'autonomia municipal havia quedat afectada, les importants contrapartides pels més destacats prohoms locals haurien explicat el seu interès, i si més no acatament, de les intervencions de la corona.

Les relacions descrites, com s'ha dit, s'emmarcaven en un context de maduresa institucional del regne. Amb organismes com corts, governació i batllia ja consolidats al segle anterior, el principi del Quatre-cents fou testimoni de la consagració definitiva del

Mestre Racional, autoritat que fiscalitzava la gestió financera dels oficials reials en conjunt¹¹², i de la Diputació del General o Generalitat, que recaptava i administrava una fiscalitat d'estat de manera autònoma del rei, amb una important presència en ella del poder municipal. Aquests processos, sumats a decisions més concretes com la creació de l'Arxiu Reial de València¹¹³, o el germen de l'Audiència Reial¹¹⁴, no sols dotaven d'una major solidesa i complexitat burocràtica de les institucions de la monarquia, sinó que, paral·lelament, en tractar-se d'estructures estatals d'àmbit regnicola, contribuïren en gran manera a la noció d'un marc legislatiu i administratiu compartit que tenia vida pròpia separada de la voluntat dels monarques. Al mateix temps, s'avançava amb passos fermes en el sorgiment d'identitats i processos històrics diferenciats a cada territori de la Corona, el qual ja s'havia iniciat al Catorze¹¹⁵.

Donats aquests factors tant pràctics com ideològics, i seguint les idees expressades per Sabaté, dominà al segle XV una retòrica d'exaltació de la monarquia i la seua jurisdicció en sentit abstracte, que fou aprofitada amb regularitat pels poders municipals amb l'objectiu de perseguir els seus interessos propis, sovint en oposició al poder senyorial, que, en la pràctica, acostumaven a ser els de les seues oligarquies¹¹⁶. Això explica el desig dels prohoms locals d'ocupar càrrecs en l'administració de la corona, o, si més no, influir en ells, sempre en el seu benefici personal o de grup dominant. És comprensible, per tant, que les elits locals cobejaren càrrecs com les batllies locals o els de diputat del braç reial, a més d'intentar també mediatitzar, i si era possible introduir-se, en uns organismes d'hegemonia nobiliària com eren la governació i les seues lloctinències, institucions

¹¹² CORREA BALLESTER, J. "Dos figuras del Real Patrimonio en Valencia: Baile General y Mestre Racional", *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat*, València, 1992, València, Generalitat Valenciana, 1992, pp. 179-188, CRUSELLES, E. *El Maestre Racional de Valencia: función política y desarrollo administrativo del Oficio Público en el siglo XV*, València, Edicions Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1989, LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. *Patrimonio regio y orígenes del Maestre Racional del reino de Valencia*, València, Generalitat Valenciana, 1998

¹¹³ CONDE Y DELGADO DE MOLINA, R. "La creación del Archivo Real de Valencia", *Estudis castellanencs*, n. 6, 1994-1995, pp. 371-382

¹¹⁴ Qüestió estudiada per Teresa Canet en treballs com CANET APARISI, T. *La Audiencia valenciana en la época foral moderna*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1986. Sobre els seus orígens medievals, vegeu LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. "Los orígenes de la Real Audiencia de Valencia y los registros de la Cancillería Real en la época de Alfonso V", *Estudis castellanencs*, n. 6, 1994-1995, pp. 721-736

¹¹⁵ Tot i així, degut a la mateixa estructura de la Corona, les llavors per futures majors divergències ja estaven sembrades al segle XIII. BISSON, T. N. "Statebuilding" in the Medieval Crown of Aragon", *XV CHCA*, t. I-1, pp. 141-158

¹¹⁶ Idees resumides en SABATÉ I CURULL, F. "El poder reial entre el poder municipal i el poder baronial a la Catalunya del segle XIV", *XV CHCA*, t. I-2, pp. 326-342

aquestes últimes encara poc estudiades per al segle que ens ocupa¹¹⁷. En relació amb el que acabem de dir, la citada reivindicació retòrica de la jurisdicció reial com a superior i més justa que la resta era usada amb freqüència en oposició a un estament senyorial vist com rapinyaire, abusiu i arbitrari, a més de violent per la seua implicació en bandositats¹¹⁸. Cal dir que ens trobem, com és ben conegut, en una conjuntura de caiguda de rendes senyorials i crisi econòmica de la noblesa, causada tant per les circumstàncies depressives del període com per la feblesa inicial dels senyorius valencians¹¹⁹. Els nobles del Quatre-cents, estudiats en detall per Carlos López¹²⁰, es veieren obligats a cercar ingressos en el món del crèdit, amb el deute com a conseqüència, i recorregueren activament a la justícia reial, com a part del procés esmentat de consolidació de la seua suprema jurisdicció i capacitat d'arbitratge en disputes. Així mateix, s'esforçaren en trobar noves vies de promoció social, essent una d'elles la participació en les campanyes militars de la monarquia, origen de tota una classe de llinatges que tingueren el seu ascens lligat a les guerres castellanques, i en particular napolitanes, d'Alfons el Magnànim¹²¹, en un context de progressiva professionalització dels exèrcits analitzat per Jorge Sáiz¹²². Una

¹¹⁷ Continua sent una referència l'estudi clàssic de Lalinde. LALINDE ABADÍA, J. *La gobernación general en la Corona de Aragón*, Madrid, CSIC, 1963. Més recentment, la etapa de la Procuració, arribant fins mitjan segle XIV, ha estat objecte dels treballs de Cabezero. CABEZUELO PLIEGO, J. V. "En torno a la creación y funcionamiento de la gobernación general de Orihuela", *Pedralbes*, n. 2, 2013, pp. 159-180, CABEZUELO PLIEGO, J. V. *La curia de la procuración. Estructura de una magistratura medieval valenciana*, Diputación Provincial de Alicante, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 1998, CABEZUELO PLIEGO, J. V. "Otra aportación al «debat de les jurisdiccions» entre bailía y gobernación. el criterio jurídico de Domingo Mascó", *AUA-HM*, n. 12, 1999, pp. 63-77, CABEZUELO PLIEGO, J. V. *Poder público y administración territorial en el Reino de Valencia, 1239-1348. El oficio de la Procuración*, tesi, Universitat d'Alacant, 1996, CABEZUELO PLIEGO, J. V. *Poder público y administración territorial en el reino de Valencia, 1239-1348: el oficio de la procuración*, Valencia: Conselleria de Presidència, 1998, CABEZUELO PLIEGO, J. V. "Procuración versus gobernación. El reino de Valencia ante la reforma gubernativa de 1344", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 25/2, 1995, pp. 571-591, CABEZUELO PLIEGO, J. V. "Reflexiones en torno al oficio de la procuración como instrumento de la acción regia para el gobierno político del Reino de Valencia 1239-1348", *AUA-HM*, n. 10, 1995, pp. 21-34, CABEZUELO PLIEGO, J. V. "En torno a la creación y funcionamiento de la gobernación general de Orihuela", *Pedralbes*, n. 2, 2013, pp. 159-180,

¹¹⁸ HINOJOSA MONTALVO, J. "Bandos y bandositas...*op.cit.*", PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S., SOLER MILLA, J.L. "Violencia nobiliaria en el sur del Reino de Valencia a finales de la Edad Media", *AUA-HM*, n. 16, 2009-2010, pp. 319-347

¹¹⁹ FURIÓ DIEGO, A, "Senyors i senyories al País Valencià al final de l'Edat Mitjana", *Revista d'història medieval*, n. 8, 1997, pp. 109-151

¹²⁰ LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. "Aristocràcia i orígens de l'Estat Modern: el poder polític de la noblesa del Regne de València (1410-1446)", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n. 13, 2002, pp. 159-176, LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. "La Corona y las jurisdicciones señoriales en el Reino de Valencia durante el reinado del Magnánimo", *En la España Medieval*, n. 26, 2003, pp. 127-166, LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. *Nobleza y poder político*, València, Universitat de València, 2008

¹²¹ PONS ALÓS, V. "Los Trastámara y la nueva nobleza valenciana", *XV CHCA*, t. I-5, pp. 241-256

¹²² SÁIZ SERRANO, J. *Caballeros del rey. Nobleza y guerra en el reinado de Alfonso el Magnánimo*, València, Universitat de València, 2008, SÁIZ SERRANO, J. "Formación de un ejército permanente en el siglo XV: la caballería de Alfonso el Magnánimo", *Medievalismo*, n. 17, 2007, pp. 187-214, SÁIZ SERRANO, J. *Guerra y nobleza en la Corona de Aragón. La caballería en los ejércitos del rey (siglos XIV*

altra possibilitat oberta per la noblesa era la participació en l'administració reial, i era en aquest àmbit on es donaven les topades entre poder nobiliari i municipal, sorgides de les actuacions dels primers contràries als interessos dels prohoms urbans, o de les pròpies controvèrsies al voltant del dret a ocupar l'ofici reial en qüestió. Castelló serà una de les localitats que oferirà exemples de defensa d'aquests càrrecs davant la corona, causada per les ambicions i ingerències nobiliàries, els quals estaran presents en el nostre treball.

No era l'amenaça senyorial l'únic factor que suscitava les estratègies i discursos a favor de la preservació de l'autonomia municipal. La mateixa acció de la monarquia, en forma de les seues creixents demandes extraordinàries, o projectes d'alienacions, que es repetiren amb els Trastàmara¹²³, fenòmens ambdós relacionats amb la cerca de finançament per projectes reials, xocava sovint amb la resistència dels prohoms. D'una banda, les peticions econòmiques fruit del context bèl·lic del Catorze, a banda de les peticions de tipus dinàstic¹²⁴, si bé consolidaren igualment la fiscalitat d'estat i la municipal, exprimiren les capacitats de les hisendes locals¹²⁵, fomentant el recurs al censal i provocant un considerable deute públic generalitzat ja a les darreres dècades del segle. D'un altra costat, les donacions i vendes de viles i llocs a la noblesa significaven ingressos addicionals a la corona, a costa, però, de la disminució del patrimoni reial, que contradeia la política de recuperació iniciada per Martí l'Humà¹²⁶, sumada al malestar

y XV), tesi, 2003, SÁIZ SERRANO, J. "Nobleza y expansión militar de la Corona de Aragón", *Anuario de Estudios Medievales*, 33/2, 2003, pp. 729-780. Vegeu també APARISI ROMERO, F., ROYO PÉREZ, V. "Pequeña nobleza y guerra en el reino de Valencia durante la Baja Edad Media. Actitudes y comportamientos en el servicio militar", *Medievalismo*, n. 20, 2010, pp. 149-171

¹²³ LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. "Ciudades, nobleza y patrimonio regio en el reino de Valencia en época de Alfonso el Magnánimo", *XVII CHCA*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, vol. 3, pp. 497-521

¹²⁴ REDONDO GARCÍA, E. "Negociar un maridaje en Cataluña: el matrimonio de la infanta Leonor con Eduardo de Portugal", FERRER I MALLOL, i al. (eds.) *Negociar en la Edad Media: actas del Coloquio celebrado en Barcelona los días 14, 15 y 16 de octubre de 2004*, Madrid, CSIC, 2005, pp. 165-184, SALICRÚ I LLUCH, R. "Las demandas de la coronación de Fernando I en el reino de Aragón", *Aragón en la Edad Media*, n. 14/15-2, 1999, pp. 1409-1427, SALICRÚ I LLUCH, R. "Les demandes de la coronació de Ferran d' Antequera i d' Elionor d' Alburquerque al Principat de Catalunya. Una primera aproximació", SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999. Un exemple castellonenc en SÁNCHEZ ADELL, J., "Contribución de Castellón de la Plana al matrimonio de infantes, en 1392 y 1415", *Ligarzas*, 1971, 97-111

¹²⁵ Es pot veure la repercussió financera a Vila-real de conflictes com la Guerra dels Dos Peres en POZO CHACÓN, J.A. del. "Guerra, fiscalidad y poder local en Vila-real (1362-1375)", *XV CHCA*, Saragossa, Gobierno de Aragón, Departamento de Educación, Cultura y Deporte, 1996, t.1, vol. 4, 1996, pp. 221-232. Les conseqüències a la hisenda al segle posterior es poden consultar en CUCALA ORIENT, E. *Las finanzas municipales de Vila-real en el siglo XV*, Universitat Jaume I, 2011

¹²⁶ FERRER I MALLOL, M.T. "El Patrimonio reial i la recuperació dels senyorijs jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del s. XIV", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 7, 1970-1971, pp. 351-491, GUINOT, E. "El patrimoni reial al País Valencià als inicis del segle XV", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 22, 1992, pp. 581-640, GUINOT, E. "Sobre la gestió del patrimoni reial de la Corona d'Aragó en temps del rei Martí l'Humà", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei*

dels habitants que patien el canvi jurisdiccional¹²⁷. Aquests fenòmens, i els abusos ordinaris dels oficials de la monarquia, es trobaren al centre de les divergències entre reis i municipis, junt amb les esmentades intervencions en el regiment. Els municipis mostraren la seua oposició a les iniciatives que consideraven perjudicials pels seus interessos amb múltiples tàctiques de resposta, que incloïen les missatgeries i ambaixades, la intercessió de figures cortesanes, el plantejament de queixes a corts, o fins i tot la resistència armada¹²⁸. Donat que, a aquestes alçades, el marc legislatiu del regne ja es considerava en certa manera desvinculat de la voluntat reial, els governs urbans trobaven tant en els furs com en els privilegis locals arguments evidents contra les exigències o decisions de la corona que les contradieien, que en ocasions provenien del mateix monarca que els havia concedit¹²⁹. D'aquesta manera, la jurisdicció règia es girava en contra de la monarquia, convertint-se en habitual que la mateixa cultura política comuna de defensa abstracta de la corona s'emprava per fonamentar les posicions de les dues parts. La corona es veia així forçada a utilitzar tot el seu potencial persuasiu i coercitiu a l'hora de fer valer les seues demandes. Porters, comissaris i diversos oficials reials havien d'esforçar-se de valent, amb mètodes com les amenaces d'execucions de béns als prohoms, o bé la concessió de franqueses, per extraure les peticions extraordinàries exigides. La monarquia, s'enfrontava així a municipis que comptaven amb diferents recursos de defensa, diplomàtics o materials, exemplificat en fets com la resistència d'Oriola al lloctinent general Joan Copons¹³⁰. Per la seua banda, l'alienació nobiliària de Sogorb, tractada en el present treball, fou l'inici d'una resistència de dècades en què la força militar representà un element habitual dins els recursos d'ambdós bàndols

de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 273-274 GUINOT RODRÍGUEZ, E. "Un precedent en la recuperació del patrimoni reial al País Valencià: la jurisdicció d'Onda, 1393", *Saitabi*, n. 36, 1986, pp. 137-153

¹²⁷ Per un precedent a la Plana, vegeu FELIP SEMPERE, V. "Revoltas populares a la Plana durant la segona meitat del segle XIV: Aproximació a l'actitud de Vila-real i Castelló en ser separades de la Corona", *BSCC*, LXV, 1989, pp. 51-88

¹²⁸ Sobre els mètodes generals de negociació i resistència, vegeu, per exemple, SABATÉ I CURULL, F. "L'augment de l'exigència fiscal...*op.cit.*", i VERDÉS I PIJUAN, P. "en la Cort no s'i fa res sens diners. En torno a la negociación entre la villa de Cervera y el rey durante la Baja Edad Media", FERRER I MALLOL, i al. (eds.) *Negociar en la Edad Media: actas del Coloquio celebrado en Barcelona los días 14, 15 y 16 de octubre de 2004*, Madrid, CSIC, 2005, pp. 185-214

¹²⁹ Sobre la importància dels privilegis i la legislació escrita en la formació e la identitat urbana, podeu consultar BARRIO BARRIO, J.A. "Que als dits ordenaments e capitols sien meses en memòria de scriptura. Modelos de identidad urbana en el reino de Valencia siglos XIII-XV". *AUA-HM*, n. 16, 2009-2010, pp. 6-91

¹³⁰ BARRIO BARRIO, J.A., CABEZUELO PLIEGO, J.V. "La defensa de los privilegios locales y la resistencia a la centralización política en la Gobernación de Orihuela", *AUA-HM*, n. 13, 2000-2002, pp. 9-42

fins el sotmetiment final de la ciutat a la decisió reial¹³¹. En casos extrems, aquestes disputes podien costar la vida d'oficials locals, com s'exemplificà en el xoc entre la monarquia i Terol al temps d'Alfons el Magnànim¹³².

Tot i que es donaren campanyes individuals de resistència, l'acumulació de greuges compartits afectava un sentiment de fraternitat i solidaritat de grup, si més no retòric, entre les ciutats i viles de reialenc, que formaven fronts conjunts per una defensa mútua que podia ser tant material com jurídica. Tant en les iniciatives dins el context de corts com en les accions diplomàtiques organitzades al seu marge el protagonisme de la ciutat de València com a líder i portaveu de l'estament reial era una realitat des del segle XIV, si més no a nivell retòric¹³³. A les nocions ideològiques que la consideraven protectora de les universitats contra qualsevol agressió als seus privilegis se sumava l'enorme potencial polític, econòmic i demogràfic de la ciutat. Al segle XV, la seua superioritat s'exacerbà a causa de les inversions en crèdit dels seus ciutadans en àmplies zones el regne i la seua capacitat d'atracció poblacional, de manera que el seu auge es fonamentà en bona part en l'extracció de recursos d'altres regions¹³⁴. Els grans interessos que estaven en joc expliquen el fet que la retòrica de conservació del braç reial s'emprara també en defensa del benefici propi de la ciutat. Això significava que la intervenció de la ciutat acostumava a ser més o menys directa segons el grau en què era afectada, tal com es veurà més endavant.

Com s'ha dit, les campanyes conjuntes de ciutats i viles en oposició a actuacions indegudes de la monarquia podien donar-se fora del l'espai assembleari. En constitueix un exemple l'ambaixada valenciana a Joan II que demanava la llibertat del príncep de Viana, objecte d'un estudi recent d'Agustín Rubio, la participació castellonenca en la qual

¹³¹ GARCÍA, H. "Orígenes del Ducado de Segorbe", *BSCC*, XIV, 1933, pp. 466-489, PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través de su historia: despegue económico y cambio social en la capital del Alto Palancia*, Sogorb, Publicaciones de la Mutua Segorbina de Seguros a Prima Fija, 1998, pp. 123-152

¹³² CARUANA GÓMEZ DE BARREDA, J. "Alfonso V y Teruel", *IV CHCA*, t. I, pp. 325-333

¹³³ MARTÍNEZ ARAQUE, I. " 'Mare e cap del regne' . Las relaciones epistolares de la ciudad de Valencia a finales del reinado de Alfonso el Magnánimo (1449-1454)", ARÍZAGA BOLUMBURU, B., SOLÓRZANO TELECHEA, J.Á. (coords.), *La ciudad medieval y su influencia territorial*. Nájera. Encuentros internacionales del Medioevo, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos, 2007, pp. 255-277, RUBIO VELA, A. "Valencia: la conciencia de capitalidad y su expresión retórica en la prosa municipal cuatrocentista", *AUA-HM*, n. 13, 2000-2002, pp. 231-254. Sobre el cas de Saragossa respecte Aragó, BARRAQUÉ, J.P., "Construire une identité de capitale. Saragosse à la fin du Moyen Âge", JARA FUENTE, J.A. (ed.) *Ante su identidad: la Ciudad hispánica en la Baja Edad Media*, Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, 2013, pp. 59-74

¹³⁴ Aquest i altres factors es contenen en l'anàlisi general del panorama valencià del segle en FERRER NAVARRO, R. "Relaciones de Alfonso el Magnánimo con la ciudad y el Reino de Valencia", *Debats*, n. 104, 2009 (Ejemplar dedicado a Alfonso el Magnánimo y su tiempo), pp. 40-49

es tractarà en aquest treball. Sovint amb València com a coordinadora, s'encetava una campanya epistolar que buscava l'adhesió del major nombre de governs municipals possible, amb l'objectiu de poder justificar front altres poders el seu caràcter representatiu de l'estament. La resposta més freqüent de les viles era la participació en aquestes accions, que es considerava un deure, com a membres del braç reial i com a desig de mostrar el seu lloc a la jerarquia urbana del regne, tall com es feia a les assemblees de corts¹³⁵. Així, doncs, tant els aspectes pràctics com els ideològics i protocol·laris es conjuminaven de nou en les reaccions als projectes de la corona i, per extensió, als esdeveniments polítics del període.

Les mateixes accions es duïen a terme dins l'àmbit de corts, on la representació del poder municipal s'enfrontava cara a cara als altres dos braços, i al mateix rei en persona. Era en aquest l'espai on la monarquia, conscient del potencial límit per la seua voluntat que representava¹³⁶, s'esforçava de convèncer els braços mitjançant distints mecanismes de pressió i intervenció, seguint la línia tendent a l'autoritarisme observada en altres àmbits¹³⁷. Així, emprava instruments com les proposicions reials¹³⁸, plantejava les seues necessitats i cercava finançament pels seus projectes, cosa que comportava, com a norma, esgotadores negociacions i contrapartides econòmiques i legislatives, a banda de promeses de resolució de greuges¹³⁹, fins que s'aprovava el subsidi a concedir. Malgrat els profusos estudis de les corts valencianes que devem a Rosa Muñoz¹⁴⁰, centrats en el

¹³⁵ Pel cas aragonés vegeu NAVARRO ESPINACH, G. "La jerarquía política de un sistema urbano: el brazo de las universidades en las cortes medievales de Aragón", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 48/1, 2018, pp. 117-148

¹³⁶ UDINA I ABELLÓ, A. "Les corts medievals, un límit al poder del rei d'Aragó?", *XV CHCA*, t. I-2, pp. 415-427

¹³⁷ Remedios Ferrero presenta l'intervencionisme a corts i el municipal com a part del mateix procés en FERRERO MICÓ, R. "El poder real y las Cortes. La función de los oficiales reales frente a las instituciones", *XVIII CHCA*, t. I, pp. 145-178

¹³⁸ ALABAU CALLE, J.A., MADRID SOUTO, R. "Que Déus ne serà servit e vosaltres e tots nostres sotsmeses ne serets ben regits e governats". Las proposiciones reales a las cortes valencianas durante el reinado de Alfonso el Magnánimo", *Saitabi*, n. 64-65, 2014, pp. 101-113, CAWSEY, S. *Reialesa i propaganda: l'eloqüència reial i la Corona d'Aragó (1200-1450)*, València, Universitat de València, 2008

¹³⁹ ALABAU CALLE, J. A. "Sobre los agravios en las Cortes del reino de Valencia (Cortes de 1437-38)", *eHumanista/IVITRA*, n. 7, 2015, pp. 245-263. Vegeu també FERRERO MICÓ, R. "El poder real y las Cortes. La función de los oficiales reales frente a las instituciones", *XVIII CHCA*, t. I, pp. 145-178, i FERRERO MICÓ, R. "Reivindicaciones estamentales frente al poder monárquico", *XVI CHCA*, t. I, pp. 321-344

¹⁴⁰ MUÑOZ POMER, M. R. "Autonomía ciudadana y poder regio en las cortes valencianas bajomedievales." *Archivo Sardo, Nuova Serie 2*, 2001, pp. 81-108, MUÑOZ POMER, M. R. "Havem-vos demanat sosteniment per lo fet de Cerdenya ". Eco y rastro de las cortes de 1419", *Saitabi*, n. 60-61, 2011, pp. 63-79, MUÑOZ POMER, M. R. "Las asambleas políticas estamentales y la consolidación del poder real (1416-1458)" *XVI CHCA*, t. I, pp. 567-591, MUÑOZ POMER, M. R. "Las ciudades y las cortes: la presencia de las oligarquías urbanas en las cortes de Alfonso el Magnánimo", *XVII CHCA*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, t. 3, pp. 673-93, MUÑOZ POMER, M. R. "Las cortes a través de la ciudad:

segle XIV i inicis del XV, i els de Sánchez Aragonés¹⁴¹ per al segle XV, d'àmbit territorial més ampli, els portaveus de les comunitats urbanes en aquestes reunions, anomenats síndics o missatgers, són encara figures poc tractades en la bibliografia, tot i que els treballs sobre la matèria comencen a proliferar. A partir d'estudis pioners com el de Palos¹⁴², que posava l'èmfasi en els problemes logístics i càrregues financeres que la representació implicava, les nombrosos treballs d'Esther Martí dedicats al cas de Lleida¹⁴³, a banda d'observacions d'altres autors sobre viles com Cervera¹⁴⁴, Oriola¹⁴⁵ o Alcoi¹⁴⁶, han augmentat el nostre coneixement del perfil i activitats d'aquests

Valencia en las cortes de Don Martín”, *Saitabi*, n. 51-52, 2001-2002, pp. 137-159, MUÑOZ POMER, M. R. “Las cortes de 1401-1407: protagonistas y propuestas innovadoras de amplia repercusión en la época foral”, FERRERO MICÓ, R. , GUÍA MARÍN, L. , *Corts i parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, Universitat de València, 2008, pp. 101-140, MUÑOZ POMER, M. R. “Las cortes de Martín el Humano (1401-1407) y su repercusión en la hacienda de la ciudad de Valencia”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 34/2, 2004, pp. 747-789, MUÑOZ POMER, M. R. “Las cortes valencianas y su participación en las empresas italianas”, *XIV CHCA*, t. III, pp. 615-628, MUÑOZ POMER, M. R. “Las Cortes y la Generalidad Valenciana durante el reinado de don Martín”, FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 207-240, MUÑOZ POMER, M. R. “Siguiendo las huellas de las cortes de 1419”, *Saitabi*, n. 59, 2009, pp. 137-160

¹⁴¹ SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Cortes, monarquía y ciudades en Aragón, durante el reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-1458)*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2004, SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II (1458-1479). Monarquía, ciudades y relaciones entre el poder y los súbditos*, Saragossa, Institución "Fernando el Católico", 2004, SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. “Las Cortes de Aragón en la Edad Media. (Las relaciones de la Monarquía con las Universidades)”, *Ius fugit*, n. 1, 1992, pp. 239-282, SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. , MOTIS DOLADER, M. Á. “Papel de las ciudades y villas de Aragón en las Cortes celebradas durante el reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-58)”, *XVI CHCA*, t. I, pp. 673-688

¹⁴² PALOS, J. L. “Un sector específico de diputados...*op.cit.*”

¹⁴³ MARTÍ SENTAÑES, E. “Al qual donà ample e bastant poder a tots los actes faedors en les Dites Corts. Poder y representació municipal de Lleida en las cortes catalanas (1416-1458)”, *Imago Temporis - Medium Aevum*, n. 11, 2017, pp. 474-487, MARTÍ SENTAÑES, E. “El síndic municipal a corts...*op.cit.*”, MARTÍ SENTAÑES, E. “La presència de Lleida a les corts durant el regnat d'Alfons el Magnànim (1416-1458)”, *Plecs d'història local*, n. 125, 2007, pp. 2-4, MARTÍ SENTAÑES, E. “Las relaciones entre ciudades, cortes y monarquía en los reinos mediterráneos de la Corona de Aragón durante el siglo XV”, FERRER MAESTRO, J.J. (coord.), *Europa: historia, imagen y mito = Europa: Geschichte, Bilder und Myths: I Congreso Internacional = I Internationaler Kongress ; V Coloquio del Grupo Europeo de Investigación histórica potestas = V Europäische Forschungstagung des historischen Arbeitskreises potestas*, Pedro Barceló, 2008, pp. 233-252, MARTÍ SENTAÑES, E. “Les relacions polítiques i institucionals de la ciutat de Lleida en el marc de les Corts de Tortosa de 1442-43”, *XVIII CHCA*, t. I, pp. 361-374, MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.*

¹⁴⁴ TURULL I RUBINAT, M. “Síndicos a Cortes. Perfil social, político e institucional de los representantes ciudadanos a Cortes y Parlamentos en Cataluña (1333-1393)”, *XVII CHCA*, t. III, pp. 989-1012. Forma també part del seus estudi molt més ampli de la política i finances de la població. TURULL I RUBINAT, M. *La configuració jurídica del municipi Baix medieval: règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430*, Barcelona, Fundació Noguera, 1990

¹⁴⁵ BARRIO BARRIO, J. A. “Los procuradores del brazo real...*op.cit.*”

¹⁴⁶ ALABAU CALLE, J. A. “Las cortes de 1443-1446 y la hacienda de la villa de Alcoy”, *Anuario de estudios Medievales*, n. 34/2, 2004, pp. 815-830, ALABAU CALLE, J. A. “Per tot be avenir de la nostra vila. El sistema representativo de las villas reales en las cortes valencianas durante la Baja Edad Media. Alcoy en las cortes de 1443-46”, *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, Barcelona, Diari Oficial i de Publicacions (Catalunya), 2005, pp. 537-553

personatges. Les citades anàlisis de la qüestió ens ofereixen certes conclusions comunes, que fan referència al paper dels síndics coma representants dels interessos dels prohoms, en especial els de la mà major, quelcom natural considerant l'extracció social més habitual dels enviats a corts. Tanmateix, també en aquest camp s'ha plantejat un intervencionisme decisiu de la monarquia, apuntat per Bonifacio Palacios per al cas de Saragossa¹⁴⁷, que relaciona la tria dels síndics per insaculació amb un sotmetiment d'aquesta a la voluntat reial i un control monàrquic general del municipi. Aquest fet, que encaixaria amb la valoració de Falcón en els seus estudis sobre l'intervencionisme en la dita ciutat, podria connectar-se així amb els grans processos de consolidació del poder reial com superior i formació de l'estat modern, que es manifestava, en l'àmbit més estricte que ara ens ocupa, en la poca independència i capacitat de maniobra de què gaudien els síndics a corts castellans ja al segle XV¹⁴⁸. Dit això, els resultats de la recerca més recent, esmentada més amunt, posen en dubte aquest plantejament general, si més no en allò referit al Quatre-cents, i ens animen a observar la mateixa qüestió a nivell castellanenc per contrastar-la amb el que sabem.

La vila de Castelló es trobava, així, al mig de tots els processos i fenòmens descrits, als quals no fou aliena. Fou seu de batlles i lloctinents de governador, centre comarcal i vila reial destacada dins el regne. Com a tal, aspirava a una influència territorial d'acord amb la seua jerarquia, que es manifestà, per exemple, en la seua participació regular en corts i en diferents iniciatives conjuntes de defensa jurídica. De la mateixa manera, experimentà l'arribada de la insaculació i altres intervencions en els mecanismes electorals, i hagué de fer front a les exigències militars i financeres que afectaren el braç reial. Sortosament, el Castelló baix-medieval és un dels casos més estudiats, gràcies en bona mesura a la riquesa de la documentació municipal conservada, que han permès l'anàlisi d'algunes de les qüestions esmentades, entre moltes altres. Durant dècades, els estudis i notícies recopilades per José Sánchez Adell tragueren a la llum múltiples aspectes de la política, societat i economia castellanenca dels segles XIII al XV, incloent-se entre ells algunes de

¹⁴⁷ PALACIOS MARTÍN, B. "La representación municipal...*op.cit.*

¹⁴⁸ MAJO TOMÉ, B. "Quod omnes tangit: el privilegio de ser representado. Los procuradores vallisoletanos en Cortes a fines de la Edad Media", VILLANUEVA MORTE, C., REINALDOS MIÑARRO, D. A, MAÍZ CHACÓN, J., CALDERÓN MEDINA, I. (eds.) *Estudios recientes de jóvenes medievalistas. Lorca 2012*, Murcia, Centro de Estudios Medievales de la Universidad de Murcia-Ayuntamiento de Lorca, 2013, pp. 51-64, PUÑAL FERNÁNDEZ, T. "El memorial medieval de cortes", *Norba. Revista de Historia*, n. 17, 2004, pp. 187-203

les aproximacions a matèries del nostre interès, com la lloctinència de governació¹⁴⁹ o els missatgers del consell. Tanmateix, restaven per elaborar estudis més profunds i generals de l'estructura socioeconòmica de la vila i les seues elits, i les seues relacions amb altres poders.

No fou fins als anys noranta del segle XX quan els ja citats treballs de Pau Viciano, que seran una referència ineludible al llarg de tot el nostre treball, completaren el nostre coneixement de la batllia i la fiscalitat reial en conjunt¹⁵⁰, a més d'oferir-nos un retrat complet dels prohoms locals, les bases del seu poder i la seua activitat política i econòmica¹⁵¹. Amb major interès per la qüestió que ens ocupa, aquest darrer estudi comprèn igualment una anàlisi de l'evolució del règim municipal, ampliant allò resumit ja a mitjan segle XX per Roca Traver¹⁵². Dit això, i recordant de nou idees ja expressades a la introducció, el treball de Viciano centra el seu interès en la relació entre les reformes del regiment, i les seues conseqüències a nivell intern, proporcionant beneficis per determinats sectors dels prohoms. Com hem dit, creiem que queda espai per explorar la connexió de les reformes i intervencions amb el context de deute crònic, empobriment i depressió demogràfica del Quinze, que, junt amb la participació monàrquica en les distintes mesures de sanejament, ens ofereix una imatge més clara dels interessos dels distintes grups, figures i llinatges, i el benefici que podien extraure de la cooperació amb els plans reial. Castelló, una vila mitjana on una minoria burgesa dominava una societat amb importants trets rural, ofereix significatives similituds, tant en l'estructura socioeconòmica com en la modalitat i cronologia de les alteracions del règim municipal, a una població com Alzira¹⁵³. Per tant, i tenint en compte totes les observacions esmentades de casos com València o Oriola, creiem rellevant analitzar si, a menor escala, i considerant les particularitats de la societat local, es reproduïx a Castelló unes relacions d'ús del poder reial com mitjà per consolidar el domini local d'un sector oligàrquic, idea ja plantejada per Viciano, encara que fora en detriment de l'autonomia local. Analitzarem,

¹⁴⁹ SÁNCHEZ ADELL, J. "La gobernación de la Plana. Aportación al estudio de la Gobernación Foral del Reino de Valencia", *IV CHCA*, t. II, 251-269, SÁNCHEZ ADELL, J. "Mensajeros municipales en el Castellón medieval", *VIII CHCA*, t. II-1, pp. 273-283

¹⁵⁰ VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*

¹⁵¹ Es troba en la seua tesi VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, adaptada posteriorment en VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*

¹⁵² ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón...op.cit.*

¹⁵³ Més informació sobre Alzira, a banda del treball citat de Sandra Bernabeu, en FURIÓ DIEGO, A., GARCIA OLIVER, F. "La economía municipal de Alzira a fines del siglo XIV según un libro de cuentas de 1380-1381" *En la España medieval*, n. 7, 1985 pp. 1611-1634, i en LÓPEZ ELUM, P. "La población de Alzira en el siglo XV", *En la España medieval*, n. 7, 1985 pp. 1635-1644

doncs, aquest fenomen, i com el procés d'enfortiment del poder regi i la creació de l'estat modern repercutí en certes figures i llinatges, sempre, això sí, amb la precaució necessària deguda a l'absència d'un estudi semblant de les elits locals dedicat al segle XVI¹⁵⁴. Sumant a això altres possibles vies, més concretes, de connexió amb la corona encara per treballar, en forma d'institucions com la lloctinència de governació, o la representació a corts, presentem els nostres resultats. Abans, però, farem un breu repàs del marc espacial que ens ocupa, en què tornarem a tractar les qüestions que acabem d'exposar.

1.2 CASTELLÓ A LA BAIXA EDAT MITJANA: HISTÒRIA INSTITUCIONAL I ESTRUCTURA SOCIOECONÒMICA

Sent una vila situada a mig camí entre les ciutats de trets burgesos i les comunitats eminentment rurals, el Castelló baix-medieval constitueix un exemple del que es coneix com *small market town*. Com a tal, concentrava activitats econòmiques diversificades, de tipus agrari, artesanal i comercial. Al mateix temps, exercia com a centre demogràfic i administratiu a nivell comarcal, tot i que a una distància moderada respecte Vila-real, Onda i Borriana¹⁵⁵. Formava part, doncs, de la xarxa urbana a partir de la qual s'estructurà el regne de València, en particular el territori de reialenc, des de la seua creació al segle XIII. Els orígens de Castelló estan vinculats de manera directa a la destrucció de la societat andalusina i l'extensió d'una nova societat feudal que seguí a la conquesta del territori. El repartiment de la terra i l'establiment de nous pobladors, que importaren tant els seus models socials, econòmics com administratius, a l'igual que la divisió jurisdiccional del regne entre el poder reial i el senyorial, es completà amb alteracions en els patrons d'assentament. Així, es visqué un procés paral·lel de concentració de la població, tant en nuclis ja existents com en pobles de nova creació, en contrast amb el poblament dispers predominant en època musulmana¹⁵⁶. Les ciutats i viles que reunirien la major part dels colons servirien com els centres demogràfics, econòmics, polítics i fiscals del nou regne a partir del segle XIII.

¹⁵⁴ Tanmateix, sí compten amb treballs centrats en l'exercici del poder polític local per part dels sectors dominants i el paper de la monarquia en les alteracions del regiment del segle XVII. Vegeu ARROYAS SERRANO, M. El Consell de Castellón en el siglo XVII. Ordenamiento jurídico y estructura institucional, Castelló, Diputació de Castelló, 1989, i LORENZ ANDRÉS, J.L. *El Consell i els càrrecs municipals en el Castelló dels Àustria*, Castelló, Universitat Jaume I – Ajuntament de Castelló, 2016

¹⁵⁵ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 15-17

¹⁵⁶ Vegeu, com a exemple i síntesi del procés, GUINOT RODRÍGUEZ, E. "El repartiment feudal de l'horta de València al segle XIII: jerarquització social i reordenament del paisatge rural", GUINOT RODRÍGUEZ, E., TORRÓ, J. (eds.) *Repartiments a la Corona d'Aragó (segles XII-XIII)*, València, Universitat de València, 2007

Desconeixem la cronologia exacta de l'ocupació del futur emplaçament de Castelló. Si més no, sabem que es produí entre 1233 i 1234, en el període immediatament posterior a la presa de Borriana en 1233, que representava, junt amb Onda, l'únic veritable centre urbà a la zona abans de la conquesta. El terreny, una plana fèrtil on diverses alqueries estaven dominades per la fortificació que ara coneixem com Castell Vell o de la Magdalena, resultava atractiva per la colonització feudal. La carta pobla concedida per Nunó Sanç, comte de Rosselló, en 1239, significà el primer intent d'establir un nou assentament, tot i que l'èxit fou limitat. L'autèntica fundació de la vila procedí del trasllat al pla efectuat per llicència reial en 1251. A partir d'eixe moment començà a desenvolupar-se la nova vila, que seguia, com era la norma en les noves pobles, un plànol en quadrícula, encara que amb una menor racionalitat que el de Vila-real. Aquesta altra població, fundada en 1274, formà junt amb Castelló i Borriana els eixos poblacionals que estructurarien la Plana al llarg dels segles. El creixement demogràfic i econòmic de Castelló, que ja comptava amb un privilegi de fira en 1269, anà lligat a les successives ampliacions del recinte emmurallat que no finalitzaren fins la segona meitat de la centúria següent¹⁵⁷. El desenvolupament del nou nucli li atorgaria una posició de certa superioritat respecte les altres viles citades, ja consolidada a la primeria de la nova centúria. Tot i així, encara al segle XV, la vila continuaria sent referida amb freqüència a la documentació reial com Castelló de la Plana de Borriana, una denominació tradicional que recordava la major antiguitat d'aquesta darrera població.

Ple que fa als aspectes jurisdiccionals, la nova vila es convertí de seguida en un comodí que la corona tenia a la seua disposició per concedir-la al poder senyorial de la seua elecció, una política que es mantingué fins ben entrat el segle següent. Castelló fou, al segle XIII, un domini nobiliari, tot i que sovint parcial i compartit amb la jurisdicció reial, que canvià de mans diverses vegades. L'etapa del comte de Rosselló donà pas als pocs anys al govern de l'infant Pere de Portugal, un període igualment breu. Més llarg fou el senyoriu del monestir de Sant Vicent de la Roqueta, a València, que li fou concedit com a part del desig reial de promoure aquesta nova fundació monàstica. Tanmateix, la poca volada que prengué portà a la seua adquisició pel monestir de Poblet, que, per tant, es convertí en senyor de Castelló en 1289. Les protestes dels prohoms, que reclamaven un retorn al reialenc, contribuirien a què la vila, als primers anys del Catorze, tornara a les

¹⁵⁷ SÁNCHEZ ADELL, J. "Las murallas medievales de Castellón", *BSCC*, XVIII, 1952, p. 44-76. Per una síntesi de les defenses de la vila, consulteu SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad de una villa medieval: Castellón de la Plana*, Castelló, SCC, 2003

mans de Jaume II¹⁵⁸. Els seus successors, però, no dubtarien a incloure Castelló en les seues pròpies alienacions nobiliàries.

La creació d'una nova població per iniciativa reial era paral·lela, com s'ha dit, a tot un procés de formació d'un nou espai polític, que també es reflectia en l'àmbit administratiu. La construcció d'un poder municipal, amb un centre molt clar a la ciutat de València, atorgava a la monarquia un aliat fort en les elits urbanes pels enfrontaments amb el poder senyorial. La conseqüència seria el desenvolupament de l'autonomia dels governs de ciutats i viles, primer política i, a partir de finals de segle, també fiscal, unida al sorgiment de la fiscalitat d'estat. Jaume I i Pere el Gran foren els responsables de diversos privilegis que consagraven les magistratures i consells municipals de València, destacant entre ells els de 1245 i el de 1276¹⁵⁹. Aquesta darrer fou estès a altres poblacions, entre elles Castelló, que el rebé formalment en 1284. Així, ja a finals del segle la vila comptava amb consell i jurats, que es triaven anualment per cooptació, a més d'un justícia amb competències judicials civils i criminals. Això es completa amb l'aparició del batlle, oficial que supervisava l'estat del patrimoni reial i la seua fiscalitat¹⁶⁰. Així, a finals del Tretze, Castelló ja era un municipi consolidat, que trobava el seu lloc dins la xarxa urbana valenciana i enviava els seus síndics a corts com a part del braç reial. Ja al segle següent, la concessió de la seu de la lloctinència de governació atorgà la vila una major influència política i judicial que superava els límits de la Plana i abastava les comarques nord del regne¹⁶¹.

Malgrat les distàncies entre Castelló i la capital del regne, la vila experimentà igualment el sorgiment d'una oligarquia que acumulava poder polític i econòmic, i gestionava tant els monopolis senyorials com, la fiscalitat local. Aquests prohoms, ja amb una posició forta a inicis del segle XIV, mostrarien, com era la norma en les elits urbanes, una preferència per la jurisdicció de la corona, aparellada a la creixent consolidació del regne i les seues institucions. Es tractava d'una mentalitat que es consolidaria encara més en l'esdevenidor i que faria reparèixer les topades entre vila i monarquia en contra de les

¹⁵⁸ BETÍ, M. "Primeros señores de Castellón", *BSCC*, VII, 1926, pp. 50-65, SÁNCHEZ ADELL, J. Castellón de la Plana en la Baja Edad Media, Castelló, *SCC*, 1982, pp. 16-28

¹⁵⁹ Es pot trobar un seguiment de la creació i l'evolució institucional dels municipis valencians en HINOJOSA, J. "El municipio valenciano en la Edad Media: características y evolución", *Estudis Balearics*, n. 31, 1989, pp. 39-59.

¹⁶⁰ Per un estudi de la batllia i la seua gestió, vegeu VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*, i VICIANO NAVARRO, P. "La burocràcia fiscal de la Corona...op.cit.

¹⁶¹ SÁNCHEZ ADELL, J. "La gobernación de la Plana...op.cit.

donacions reials d'Alfons el Benigne i Pere el Cerimoniós. Després del període de domini reial de Jaume II, l'alienació de Castelló i altres poblacions en favor de la reina Elionor en 1329, que contradeïa la promesa reial de no desprendre's de patrimoni de la corona feta l'any anterior, provocà el malestar dels prohoms¹⁶². L'alienació tingué lloc, i Castelló hagué d'esperar a la mort del rei Alfons en 1336 i la fugida de la reina a Castella per poder plantejar la qüestió al nou monarca. En aquell moment, però, malgrat que el rei Pere s'havia apoderat dels dominis de la reina, la donació no fou anul·lada, sinó que es repartí la jurisdicció de la vila entre Elionor i la corona. Això motivà una nova protesta l'any següent, que precedí a un període de gestions amb la monarquia per aconseguir la reintegració al reialenc. Al llarg de 1339 i 1340, coincidint amb el projecte reial d'una nova alienació per l'infant Joan, l'afer fou negociat entre els prohoms locals i la monarquia, amb un arbitratge dels infants Pere i Ramon Berenguer, i inclogué la presència física ocasional del rei Pere a la vila. Malgrat la promesa del monarca de trobar una altra població per intercanviar-la amb Joan i poder així recuperar Castelló, a la dècada de 1340 la reina Elionor mantenia drets jurisdiccional sobre la vila¹⁶³.

Si bé als anys 50 Castelló tornava a ser una possessió de la corona, aquesta etapa no es perllongà en els temps. Les necessitats polítiques i militars de Pere el Cerimoniós, dins el context de la guerra dels dos Peres, portaren a una nova alienació en favor d'Enric, comte de Trastàmara, qui ja en 1356 tenia el jurament de fidelitat de la vila i les seues rendes en 1356¹⁶⁴. En 1366, amb la guerra en la seua fase final, Castelló tornà a la monarquia. Tanmateix, el domini reial fou novament breu. El desig del monarca de dotar d'un senyoriu a l'infant Martí en forma d'*appanage* tingué com a conseqüència, en 1368, la creació del comtat de la Plana, que incloïa, entre altres poblacions de la zona, Castelló i Vila-real¹⁶⁵. La resistència armada de Castelló, qui no permeté l'infant Joan entrar a la vila per prendre'n possessió en nom del seu germà, contribuí a fer que el rei desistira del projecte¹⁶⁶. Poc més tard, era el mateix duc de Girona qui es convertia en senyor de Castelló, sense que ens conste el mateix malestar, potser per ser l'hereu de la corona i

¹⁶² SÁNCHEZ ADELL, J. "Señores de Castellón: La Reina D^a. Leonor", *BSCC*, XXIV, 1948, pp. 267-294

¹⁶³ SÁNCHEZ ADELL, J. "Castellón de la Plana bajo Pedro el Cerimonioso. 1335-1337 (Aportación de documentos inéditos)", *BSCC*, LXIII, 1987, pp. 509-540

¹⁶⁴ SÁNCHEZ ADELL, J. "Señores de Castellón. El conde de Trastámara (Enrique II de Castilla)", *BSCC*, XXV, 1949, pp. 692-707

¹⁶⁵ FERRER I MALLOL, M.T. "Martí I l'Humà (1396-1410), el darrer rei de la dinastia barcelonina", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 18-21

¹⁶⁶ FELIP SEMPERE, V. "Revoltes populars a la Plana...*op.cit.*

establir-se una vinculació major amb el poder reial. Amb l'ascens de Joan al tron en 1387 es completà el retorn de la vila al reialenc, situació que ja no s'alteraria. Castelló quedava així consolidada, junt amb Vila-real i Borriana, com a part d'un nucli de les viles reials a la comarca que es trobava rodejat de llocs de senyoriu com Almassora, Borriol i Benicàssim. Gràcies a la reintegració total a la corona, Castelló, al segle XV, es trobà lliure d'aquesta problemàtica afegida que si afectà poblacions com Llíria, Alcoi o Sogorb.

El grup de prohoms que tenia l'hegemonia a la vila no podia equiparar-se a les elits de les ciutats. Com ja apuntà Pau Viciano, poblacions com Girona, sense una gran superioritat en termes demogràfics, comptaven amb una oligarquia de vocació clarament burgesa que contrastava amb la de Castelló. Això es devia a les diferències amb l'estructura socioeconòmica castellanenca, on més del 60 % de la població es dedicava a l'agricultura, cosa que l'apropava a nuclis com Sueca. Amb un 20 % de menestrals, menys del 10 % dels veïns constituïa el nucli de comerciants i professionals liberals situat a la capa superior¹⁶⁷. Aquest conjunt de mercaders, notaris i, en menor mesura, juristes, no sols comptaven amb un nivell de riquesa superior a la resta sinó que acaparaven el poder polític. Dit això, la jerarquització era menor que a les ciutats, situant-se de nou Castelló en un punt intermedi entre la marcada oligarquització ciutadana i la relativa igualtat i solidaritat estesa als nuclis rurals. Com a mostra, existí sempre un sector, tot i que reduït, de llauradors benestants que participaren activament en la política municipal. La societat que trobem al segle XV, doncs, reflectia aquesta diferenciació social tant en els nivells de riquesa dels prohoms com en l'exercici dels oficis municipals, ajudada pel fet que els criteris per accedir als càrrecs eren exclusivament econòmics i no estamentals¹⁶⁸.

El control de la política local per part d'aquesta oligarquia estava afavorit pels mecanismes electorals vigents. El mètode cooptatiu, per les facilitats que donava per l'auto reclutament de les elits, constituïa un valuós mitjà que beneficiava els seus interessos i dificultava en bona mesura l'accés al poder d'altres sectors dels prohoms. Fou aquesta circumstància la que generà les disputes que trobem al municipi a la dècada de 1330, dins el període senyorial de la reina Elionor. El resultat foren unes noves ordinacions, en 1335, que implicaven una certa obertura del consell, amb un repartiment entre mans dels càrrecs. La reforma fou insuficient, i s'imposà una nova intervenció de la

¹⁶⁷ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 17-22

¹⁶⁸ La tesis de Pau Viciano aporta una visió molt detallada de l'estructura socioeconòmica, propietats i activitats dels prohoms locals. VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*

reina. El nou regiment de 1341, redactat pel jurista valencià Giner Rabassa, disminuïa el poder dels jurats en favor del consell, i consagrava els llinars de riquesa com el criteri per accedir als càrrecs. La cooptació indirecta que es definia, tot i que organitzada per parròquies en lloc de mans, serà la que perdurarà fins la implantació de la insaculació en 1446. Així, el sistema existent a principis del XV, quan s'inicia la nostra recerca, continuava permetent la perpetuació d'un grup hegemònic reduït que monopolitzava el poder¹⁶⁹.

En el pla demogràfic, la població castellanenca es componia dels colons arribats al regne després de la conquesta. Malgrat que els pobladors convisqueren durant dècades amb els mudèjars que havien romàs a la zona, la segona expulsió general, conseqüència de la revolta de 1276, acabà amb la població musulmana, que no tornà a tenir presència fins la creació de la moreria urbana ja al segle XV¹⁷⁰. Per la seua part, la comunitat jueva, potser ja existent al segle XIII, continuà residint a la vila fins els pogroms de 1391. En aquesta data, els jueus castellanencs, tot i no ser afectats directament per la persecució violenta, es convertiren de manera massiva en qüestió de poques setmanes. Dècades més tard, poc abans de la fundació de la moreria, es refundava l'aljama local¹⁷¹. Ambdues iniciatives, creades a partir de la immigració de jueus i musulmans, eren projectes de la monarquia que buscaven contrarestar la profunda crisi econòmica i demogràfica que patí Castelló al Quinze. En conjunt, aquestes minories religioses no arribaven a constituir el 10 % de la població.

¹⁶⁹ *Ibidem*, pp. 226-234.

¹⁷⁰ Els treballs sobre la comunitat mudèjar local inclouen APARICI MARTÍ, J. "Dinàmica comercial en la moreria de Castelló", *Millars: Espai i historia*, n. 17, 1994, pp. 127-144, APARICI MARTÍ, J. "Moreries urbanes a Castelló: la integració del treball artesà musulmà durant el segle XV", *XVII CHCA*, t. I, pp. 171-183, CAMPOS, X. , DÍAZ DE RÁBAGO, C. "Los moriscos de Castellón (1525-1609): del bautismo forzoso a la expulsión", *Saitabi*, n. 59, 2009, pp. 161-170, DÍAZ DE RÁBAGO, C. "Estructura social de la Aljama musulmana de Castelló de la Plana durante el siglo XV", *Estudis castellanencs*, n. 5, 1992-1993, pp. 483-490, DÍAZ DE RÁBAGO, C. "La justicia cristiana ante los mudéjares: Los Bocayo, una familia valenciana del siglo XV", *BSCC*, LXIX, 1993, pp. 201-210, DÍAZ DE RÁBAGO, C. *La morería de Castelló de la Plana (1462-1527)*, Castelló, Ajuntament de Castelló, 1994, DÍAZ DE RÁBAGO, C. "La propiedad de tierras en la morería de Castelló de la Plana: 1462-1527", *Sharq Al-Andalus*, n. 9, 1992, pp. 157-164, MAGDALENA NOM DE DEU, J.R. "Propiedades rusticas de mudéjares borriolenses en el término municipal de Castellón (1468)", *Miscelánea de estudios árabes y hebraicos. Sección Árabe-Islam*, vol. 27-28, 1978-1979, pp. 179-195 i SÁNCHEZ ADELL, J. "Repoblación de Castellón...*op.cit.*

¹⁷¹ Sobre els jueus castellanencs, vegeu HINOJOSA MONTALVO, J. R. "Aproximación a una minoria religiosa. La prosopografía de los judíos en Castellón", *BSCC*, LXXXII, 2006, pp. 21-82, MAGDALENA NOM DE DEU, J.R. *Judíos y cristianos ante la "Cort del Justicia" de Castellón*, Diputació de Castelló, 1988, MAGDALENA NOM DE DEU, J.R. *La aljama hebrea de Castellón de la Plana en la Baja Edad Media*, Castelló, SCC, 1978 i MIRA JÓDAR, A.J. "Els diners dels jueus. Activitats econòmiques d'una família hebrea al món rural valencià", *Revista d'Història Medieval*, n. 4, 1993, pp. 101-126

L'establiment de pobladors, enquadrats dins sis parròquies, feu créixer Castelló al llarg del segle XIII i assentà la seua superioritat comarcal sobre Borriana, Onda i Vila-real a principis del XIV. Si bé Morella i les seues aldees la superaren en població fins el segle XV, la depressió demogràfica que el nord del regne visqué en aquest període deixà Castelló com el nucli principal en aquesta regió. Cal dir, però, que aquesta crisi afectà també la vila. Els 1100 focs amb què comptava a finals del Catorze, que la situaven en una posició sols inferior a València, Xàtiva i Morella, havien descendit a la meitat a mitjans de segle. Després de diversos moments d'estabilització i noves caigudes poblacionals, s'assolí el punt més baix en 1511, amb 470 cases habitades, que fou seguida d'una lenta recuperació. És cert que la vila patí violentes mortaldats epidèmiques a les dècades de 1420, 1430 i 1440, augmentades en alguns casos per etapes de carestia¹⁷². Tanmateix, s'ha proposat que la emigració causada per la conjuntura econòmica depressiva tingué un major pes en aquesta caiguda demogràfica¹⁷³. L'esplendor de la ciutat de València, que visqué el seu anomenat Segle d'Or a nivell demogràfic, econòmic, polític i cultural, no hauria estat possible sense el drenatge de recursos d'altres zones del regne, en especial les regions centre i nord. Castelló fou un dels punts d'origen de la immigració que arribava a la capital atreta per les majors possibilitats que la ciutat oferia¹⁷⁴. Dit això, cal afegir que Castelló comptava amb la seua pròpia capacitat d'atreure pobladors, tot i que modesta, formada per les comarques veïnes, en particular les del Maestrat de Montesa, que patien una crisi demogràfica tan o més intensa¹⁷⁵. Aquests moviments migratoris tenien, tal vegada, una major incidència en l'evolució demogràfica de les viles¹⁷⁶. En aquest sentit, els Llibres d'Aveïnament castellonencs mostren una elevada mobilitat poblacional, amb una taxa de substitució de llinatges que podien arribar o superar el 50 % en el termini de prop d'un segle¹⁷⁷.

¹⁷² Es pot trobar un panorama de la demografia de la comarca en FERRER NAVARRO, R, "La Plana: su estructura demográfica en el siglo XV", *Cuadernos de Historia*, n. 5, 1975, pp. 67-91

¹⁷³ IRADIEL MURRUGAREN, P. i al. *Oficios artesanales y comercio en Castelló de la Plana (1371-1527)*, Castelló, Fundación Dávalos-Fletcher, 1995, pp. 41-51

¹⁷⁴ FERRER NAVARRO, R. "Relaciones de Alfonso el Magnánimo con la ciudad y el Reino de Valencia", *Debats*, n. 104, 2009 (Ejemplar dedicado a Alfonso el Magnánimo y su tiempo), pp. 40-49,

¹⁷⁵ GUINOT RODRÍGUEZ, E. "Demografia medieval del nord del País Valencià", PÉREZ APARICIO, C. (pr.), *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la Població del País Valencià, València-Alacant, 20-22 de març de 1986*, València, Diputació d'Alacant, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert : Institució Alfons el Magànim, 1988, pp. 229-249

¹⁷⁶ SÁNCHEZ ADELL, J. "La inmigración en Castellón de la Plana durante los siglos XV XVI y XVII", *Cuadernos de Geografía*, n. 19, 1976, pp. 67-100,

¹⁷⁷ DOMINGO PÉREZ, C. "Evolución y movilidad de la población en la Plana (Nuevos datos para los siglos XV-XVIII)", *Saitabi*, n. 32, 1982, pp. 185-202, SÁNCHEZ ADELL, J. "Onomástica y movilidad de población en la villa de Castellón de la Plana (siglos XIV-XVIII)", *Saitabi*, n. 28, 1978, pp. 33-68

Amb l'estructura socioeconòmica que hem descrit, podem entendre perquè la terra fou durant tot el període estudiat la principal font de riquesa, amb la ramaderia exercint un estatus marcadament inferior. La possessió de propietats agràries també era freqüent entre els prohoms de trets burgesos: si bé en aquest cas solia tenir un paper secundari respecte les seues activitats econòmiques bàsiques, acostumaven a gaudir de parcel·les de major extensió i valor. Tot i així, i existint un cert procés de concentració de la propietat en mans dels majors terratinents, la diferenciació entre grans i petits propietaris fou força menor que en altres localitats. Així, el predomini general valencià del minifundi també es manifestà al terme de Castelló, sent la majoria de parcel·les de dimensions petites o mitjanes¹⁷⁸. La quantitat de terra posseïda sovint era suficient per assolir l'autosuficiència: si bé era comú combinar el treball de les possessions pròpies amb altres activitats, existint també una activa oferta de jornalers, el nombre de llauradors veritablement pobres era reduït. A més, cal recordar que la major part de la propietat era de tipus alodial, en detriment de les possessions emfitèutiques. A això podem sumar el procés esdevingut al llarg del segle XV, en què la crisi demogràfica, que comportà una disminució de la superfície cultivada, anà de la mà d'un progressiu augment de l'extensió mitjana de les parcel·les, abandonant-se les terres de menor qualitat i intensificant-se el treball en les més productives i valuoses¹⁷⁹. Això no contradiu el fet que el nucli reduït de llinatges de llauradors benestants inclòs dins el grup de prohoms sempre tingué un accés més difícil al sector més oligàrquic de les elits locals i als oficis principals, amb els petits propietaris totalment exclosos del poder polític.

Pel que fa al terreny i els cultius, aquest rebia diferents denominacions dins els padrons fiscals. Predominava la coneguda genèricament com a terra, que podia ser de secà o de regadiu, i que convivia amb altres com horta, vinya, marjal o botjar, aquestes dues darreres difícilment cultivables i de valor baix. En el seu estudi sobre el paisatge agrari castellonenc al final del segle XIV, Sánchez Adell interpretà que la quantitat de terra de regadiu representaria un percentatge limitat de la superfície cultivada¹⁸⁰. Les aportacions

¹⁷⁸ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 161-165

¹⁷⁹ Procés analitzat en DOMINGO PÉREZ, C. "La agricultura de Castellón de la Plana en 1468", *Saitabi*, n. 28, 1977, pp. 221-238, i SAURA GARGALLO, J. "El paisaje agrario de Castellón de la Plana", SANCHIS-IBOR, C. i al., *Irrigation, Society, Landscape. tribute to Thomas F. Glick*, València, Universitat Politècnica de València, 2014, pp. 187-202

¹⁸⁰ SÁNCHEZ ADELL, J. "Estructura agraria de Castellón de la Plana en 1398", *Saitabi*, n. 23, 1973, pp. 147-175

posteriors de Carles Rabassa¹⁸¹, corroborades per Javier Saura¹⁸², ens fan pensar en una extensió del regadiu significativament major al terme. Vinculant aquest fet amb el que hem comentat anteriorment, la intensificació del treball agrari al segle XV provocà una disminució important de la vinya, cultiu entès com a símbol d'una agricultura més precària, tot i que Pau Viciano ho relaciona amb la reducció de la demanda local de vi, causada per la crisi demogràfica, que restava al·licients per aquesta activitat¹⁸³.

Una innovació del Quatre-cents, practicada per igual per llauradors i prohoms, fou l'extensió de l'olivera i, en particular, del garrofer, usat com a planta farratgera. En aquest sentit, fou diferent de l'altra gran innovació del segle, la difusió del cultiu de l'arròs. Si bé el principal cereal conreat al terme continuà sent el blat, Castelló també es veié afectada per la popularització de les plantacions arrosseres, tant per estantia com per escorrentia, pels grans rendiments que produïa i per la possibilitat que ofería d'aprofitar terres marginals com les de marjal. En aquest cas, la iniciativa provingué essencialment dels llauradors, que també trobaven en aquest cultiu un producte útil tant pel mercat com per l'autoconsum¹⁸⁴. Així, s'entenen les prohibicions regulars del conreu de l'arròs al terme concedides per la corona a petició dels prohoms al llarg del segle, i que es basaven en arguments sanitaris, per la difusió del paludisme que el cultiu facilitava. Dit això, els sectors burgesos no tardarien a interessar-se en aquesta activitat, i les multes per plantar arròs de les darreres dècades del Quinze mostren l'activa participació de destacats prohoms en la sembra d'arròs. En contrast amb això, cultius comercials com la canyamel, que es practicaren intensament en altres parts del regne, trobaren a Castelló una difusió força limitada, per les poques possibilitats d'autoconsum que ofería, sent un producte destinat per al mercat, i per l'alta inversió que requeria, que obligava a cercar capital extern¹⁸⁵.

¹⁸¹ RABASSA VAQUER, C. "L'extensió del regadiu de Castelló durant la Baixa Edat Mitjana", *BSCC*, LXXV, 1999, pp. 617-650

¹⁸² SAURA GARGALLO, J. "El paisaje agrario de Castellón de la Plana", SANCHIS-IBOR, C. i al., *Irrigation, Society, Landscape. tribute to Thomas F. Glick*, València, Universitat Politècnica de València, 2014, pp. 187-202, i SAURA GARGALLO, J. "L'estructura de la propietat agrària de Castelló de la Plana en 1497", *Estudis castellanencs*, n. 1 (2na. època), 2015-2016, pp. 179-210

¹⁸³ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 167-172

¹⁸⁴ Sobre l'expansió de l'arròs i la comparació amb altres cultius, vegeu VICIANO NAVARRO, P. "Els llauradors davant la innovació agrària. El cultiu de l'arròs al País Valencià a la fi de l'Edat Mitjana", *Afers*, n. 39, 2001, pp. 315-332, i VICIANO NAVARRO, P. "Pagesos que innoven. La petita explotació en les transformacions agràries de la fi de l'Edat Mitjana", BARCELÓ, M., i al. (eds.), *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, València, Universitat de València, 2003, pp. 503-522

¹⁸⁵ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 176-177

La depressió demogràfica fou paral·lela a la profunda crisi de les finances locals viscuda al segle que ens ocupa. Ja a finals del XIV la hisenda local feu fallida, en bona part per la successió de demandes extraordinàries de la corona¹⁸⁶, i es feu necessari un pla de sanejament¹⁸⁷. Al segle XV, una progressiva estabilització de la situació es trencà a partir de la dècada de 1420, tenint una gran influència en el fet les noves exigències d'Alfons el Magnànim, en especial les destinades a les campanyes militars reials¹⁸⁸. Avançant la problemàtica que es tractarà al quart capítol, la vila hagué d'intensificar el recurs als censals, forma de finançament popularitzada a partir de mitjans del segle anterior. Aquests aportaven líquid de manera ràpida, però acreixien un enorme deute públic al que no es podia fer front. Al mateix temps, pel protagonisme que adquirien els inversors de la ciutat de València, s'incrementava la fugida de capitals¹⁸⁹.

El consell tot just podia mantenir el nivell de la recaptació ordinària pujant el gravamen de la peita, cosa que, junt amb l'empobriment progressiu d'una vila endeutada i insolvent, contribuí a la emigració. Tots dos processos de manera conjunta exemplificaren el drenatge de recursos poblacionals i econòmics sobre els quals s'assentà en part l'esplendor de València al segle, i que afectà àmplies zones del regne¹⁹⁰. La crisi forçà les autoritats municipals a cercar noves fonts d'ingressos, però amb resultats limitats, sobretot tenint en compte que era comú vendre nous censals per quitar els existents o pagar les seues pensions degudes. L'enquistament de la problemàtica i la cronificació del deute portaren a demandes d'intercessions reials, destacant la concòrdia amb els creditors assolida mitjançant la reina Maria en 1443-1444¹⁹¹. Tanmateix, els pocs resultats de les mesures de sanejament locals i les accions puntuals reials acabaren en una intervenció directa de les finances locals, a la dècada de 1490, per part de la batllia general del regne¹⁹².

¹⁸⁶ Vegeu, per exemple, REVEST CORZO, L. "La villa de Castellón y los apuros económicos del duque de Gerona en 1374", *III CHCA*, València, Imprenta Hijo de F. Vives Mora, 1924, pp. 5-25

¹⁸⁷ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 548-550

¹⁸⁸ Sobre la gestió de les demandes extraordinàries del segle XV, vegeu VICIANO NAVARRO, P. "Gestión financiera y coyuntura...op.cit.

¹⁸⁹ VICIANO NAVARRO, P. "Ingrès i despesa...op.cit.

¹⁹⁰ FURIÓ DIEGO, A. "El deute públic municipal...op.cit.

¹⁹¹ Per una síntesi del censal a Castelló i el creixement del deute a la primera meitat del segle XV vegeu el treball inèdit de LÓPEZ FERNÁNDEZ, M. Á. *Castellón y el censal...op.cit.*

¹⁹² Citat en VICIANO NAVARRO, P. "Finanzas municipales...op.cit.

CAPÍTOL II: CASTELLÓ I VILA-REAL EN L'INTERREGNE I EL COMPROMÍS DE CASP

La mort de Martí l'Humà arribà en un moment en què, com sabem, la situació política al regne i la Corona ja es trobava enrarida. Des de la desaparició de Martí el Jove, prop d'un any abans que la del seu pare, les bandositats valencianes s'havien reactivat. El virrei Bellera, encarregat de posar fi a la problemàtica, aprofità el buit de poder per imposar-se, recolzant-se en el suport de València. El nord del regne no es lliurà d'aquesta conflictivitat i, en 1409-1410, el lloctinent de governador Bartomeu Miralles mobilitzava la host de Castelló contra Sant Mateu, fet que provocà una important protesta per part de la vila¹⁹³. La convocatòria d'un parlament dels braços del regne dedicat a la resolució del fet fou anunciada per Bellera a Castelló el 30 de desembre de 1409¹⁹⁴. El notari Pasqual Ferrando, triat com a síndic, tornà a la vila pocs dies després amb les demandes militars que feia el virrei amb el pretext de mantenir la pau¹⁹⁵. El rei Martí, en els seus darrers mesos de vida, ordenà personalment reunions dels parlaments als seus regnes per decidir la successió, en els quals Castelló, com a vila destacada del braç reial, volgué fer sentir la seua veu, de nou per mitjà de Ferrando¹⁹⁶. La mort, però, arribà al monarca amb la successió sense resoldre. En juny de 1410, trobant-se sense rei, els oficials reials provaven de reivindicar la seua autoritat, amb Bellera i Miralles situats en bàndols enfrontats. Per la seua banda, ciutats i viles, representades en parlaments, s'erigien en portaveus de cada territori de la corona i en defensores de la pau i el bé públic¹⁹⁷. Tanmateix, no totes les poblacions podien gaudir de la mateixa rellevància que ciutats com Barcelona i València, que de seguida prengueren la iniciativa a l'hora de coordinar els parlaments que havien de decidir la successió al tron. Viles mitjanes com Castelló o Vila-real, tot i comptar amb

¹⁹³ Pere de Begués, com a surrogat de Miralles, feu arribar la petició al consell el 15 d'agost de 1409. Rebutjà mostrar la lletra amb el manament del lloctinent de governador, tal com reclamava el consell i, davant el protest redactat per les autoritats municipals contra l'abús, el síndic Pere Colomer fou multat per Begués. AMC, LC, 1409-1410, f. 17v-19. En setembre tingué lloc una nova ordre de mobilització de la host, aquesta vegada provinent directament del lloctinent. AMC, LC, 1409-1410, f. 23-25v, 1-9-1409. Malgrat les protestes i les gestions a València, els homes foren presos i pagats per la vila.

¹⁹⁴ AMC, LC, 1409-1410, f. 48-48v

¹⁹⁵ Bellera demanava 30 homes a cavall, que s'havien d'unir als 10 de la seua escorta personal, a pagar pel braç reial. Íbidem, f. 49, 12-1-1410

¹⁹⁶ La convocatòria, ordenada pel rei el 24 de gener a Bellesguard, fou transmesa al consell de Castelló el 2 de febrer. Pasqual Ferrando fou de nou triat com a síndic per a la reunió, que s'havia d'iniciar el dia 20. AMC, LC, 1409-1410, f. 56-56v

¹⁹⁷ El protagonisme polític i militar adquirit pels municipis durant el buit de poder de l'Interregne ha estat estudiat per Sandra Cáceres en la seua recent tesi *El poder municipal...op.cit.*, i, entre altres treballs, CÁCERES MILLÁN, S. "Vivir sin rey...op.cit.", CÁCERES MILLÁN, S. "Luchar contra las hostilidades...op.cit.", i CÁCERES MILLÁN, S. "Bandos, violencia...op.cit."

elits participants de la mateixa cultura política, no podien aspirar a exercir el mateix protagonisme que les capitals. Això no impedí aquestes poblacions defensar amb claredat l'autonomia local i els furs i privilegis davant l'autoritarisme de Bellera a l'estiu de 1410, quan el virrei i governador recorregué el regne per cercar suport i castigar la dissidència.

Així, l'arribada de Bellera a Castelló, a la tardor d'aquest any, es trobà amb una rebuda hostil, i fou necessària l'amenaça armada per forçar els castellanencs a obrir-li les portes. El seu pas per la vila, que se saldà amb processos i confiscacions de béns als enemics del virrei, a banda de causar malestar entre la població, no reeixí a pacificar Castelló. Miralles, qui havia fugit de la vila coincidint amb l'arribada de Bellera, dirigí l'oposició militar a les forces prouregellistes d'aquest a la zona nord del regne. La situació requeri, als primers mesos de 1411, el retorn de Bellera a la zona, i una repressió més potent, que costà la vida al batlle de Castelló Bernat Hostalers. A principis de l'estiu, mentre que els antiurgellistes de Miralles i els seus aliats Centelles estrenyien el seu setge contra Castelló, junt amb els reforços castellans de Ferran de Trastàmara que començaven a entrar al regne, la vila apareixia com a totalment en mans del bàndol de Bellera.

A l'hora d'analitzar els esdeveniments a Castelló durant el període de l'Interregne i el Compromís de Casp, fora de les limitades però valuoses notícies localitzades per autors com Rafael Narbona¹⁹⁸ i Agustín Rubio¹⁹⁹ al l'arxiu de la capital del regne, ens veiem obligats a guiar-nos pel que podem trobar al llibre de consell de 1411-1412. Són Narbona i Rubio els que ens han permès traçar l'esquema bàsic dels fets de 1410-1411, adobat amb les dades aportades per Zurita. L'activitat bèl·lica i política que es visqué a la Plana, tot i que no arribà a l'estat de guerra oberta fins l'estiu de 1411, fou significativa, i inclogué un fet tan extraordinari com l'execució d'un batlle. Per aquest motiu, lamentem que les llacunes documentals ocasionals que trobem en un arxiu tan ric com l'Arxiu Municipal de Castelló no ens permeten analitzar en detall el clima polític local anterior al triomf de la causa de Bellera, la intensitat del malestar de prohoms i poble amb la repressió del

¹⁹⁸ El resultat de la recerca de Rafael Narbona es pot consultar en NARBONA VIZCAINO, R. "Las élites políticas valencianas...*op.cit.*", NARBONA VIZCAINO, R. "Els valencians davant el Compromís de Casp", BELLVESER, R. (coord.), Els valencians en el Compromís de Casp i en el cisma d'Occident, Valencia, Institució Alfons el Magnànim, 2013, pp. 121-164 i NARBONA VIZCAINO, R. "L'Interregne a València...*op.cit.*

¹⁹⁹ Les aportacions d'Agustín Rubio sobre el clima polític després del Compromís i la revolta del comte d'Urgell es resumeixen en RUBIO VELA, A. "Del asedio de Buñol al de Balaguer: los valencianos y la sublevación de Jaime d'Urgell (1413), BSCC, LXXVII, 2001, p. 155-218, RUBIO VELA, A. "Urgelistas valencianos. Sobre...*op.cit.*", i RUBIO VELA, A. "Después de Caspe. El urgelismo...*op.cit.*

virrei, i el grau de força que ja hauria assolit l'urgellisme castellanenc en aquest període. En 1411-12 la vila estava dominada per homes que, amb més o menys entusiasme, eren lleials a Bellera. Els principals prohoms afins a Miralles i la causa antiurgellista havien fugit o havien estat foragitats, i qualsevol possible resta d'oposició dins la vila no està reflectida a la documentació municipal. Per sort, les actes de Vila-real es conserven completes per aquests anys, cosa que fa que puguem oferir una narració detallada sobre com es visqué l'Interregne a la dita població, a més de permetre'ns contextualitzar la situació de Castelló en aquest moment. Amb aquestes precaucions en ment, usarem la font esmentada per estudiar en aquest apartat la manera en què la vila afrontà l'estat d'instabilitat política i amenaça bèl·lica de l'Interregne, com els seus governants maniobraren amb els distints poders per tractar de preservar la població i la seua autonomia, i quines conseqüències tingué el triomf Trastàmara per les elits locals, començant, això sí, pel cas de Vila-real.

2.1 VILA-REAL (1410-1412): L'ACTIVITAT BÈL·LICA I POLÍTICA FINS EL COMPROMÍS

El dia 4 de juny de 1410 arribava al consell de Vila-real la nova de la mort de Martí l'Humà, esdevinguda el 31 de maig al monestir de Valldonzella. Una vegada enllestit el tràmit de decretar la celebració de les exèquies²⁰⁰, el consell, conscient que per voluntat reial la successió havia de determinar-se per la via de justícia, decidí enviar un home a València per consultar els advocats de la vila a la capital sobre com procedir en l'assumpte.²⁰¹ Pocs dies més tard, i aparentment abans de la partida del missatger de la vila, era el governador Bellera qui prenia la iniciativa i, des de la seua posició forta dins el consell de València, demanava síndics a les viles reials per al parlament regnícola que pretenia celebrar per tractar la successió. Així, el dia 15 de juny el consell trià com a missatger al parlament el notari Joan de Calaceyt²⁰². El dia 22 del mateix mes es decidí que Calaceyt tindria com a acompanyant el jurat Agustí Garriga, quan ja s'havia rebut la notícia del propòsit que tenia el governador de recórrer castells i viles reials amb la suposada intenció de pacificar el regne. Això feu que el consell enviara dos correus a Garriga i Calaceyt per consultar el jurista Pere Pastor, a València, sobre la convinença o no d'obrir les portes de la vila a Bellera a la seua arribada a la població²⁰³. Tres dies més tard, assabentats de la demanda del governador al parlament de 200 homes de cavall i 100 ballesters, Joan de Calaceyt rebé les instruccions del consell d'oposar-se a la petició, argumentant que anava contra furs, privilegis i allò que era acostumat²⁰⁴.

Aquestes primeres maniobres mostren el desig del govern municipal d'actuar amb total precaució dins d'una situació d'incertesa als regnes de la corona. Les contínues ambaixades i demandes de consell legal sobre cada pas que es prenia, amb un protagonisme constatable de notaris i juristes locals en el paper de síndics, es convertiran en la norma dins de l'Interregne. Bellera era reconegut com l'home fort del moment, discutit però encara sense un poder alternatiu organitzat al regne, que feia que s'enviaren síndics al parlament per escoltar les seues propostes. Al mateix temps, es percep la intenció clara de plantar cara a qualsevol actuació del governador que siga considerada

²⁰⁰ Es pot trobar una completa síntesi de les commemoracions a ciutats i viles de les morts reials en SABATÉ I CURULL, F. *Lo senyor rei és mort! Actitud i cerimònies dels municipis catalans baixmedievals davant la mort del monarca*, Lleida, Universitat de Lleida, 1994

²⁰¹ AMVL, MC, 6, f. 9-9v

²⁰² *Ibidem*, f. 11v

²⁰³ *Ibidem*, f. 12

²⁰⁴ *Ibidem*, f. 13-13v

abusiva. Acompanyant aquesta activitat legal i diplomàtica, el panorama d'un buit de poder que donara un nou impuls a les bandositats valencianes feu que la vila prompte s'encarregara de prendre mesures defensives a la població. Ja el dia 15 s'ordenava el tancament dels portals de nit, l'*adeenament* dels veïns i l'organització de guaites, així com el reconeixement de les armes existents a la vila el dia 22. Tan insegur semblava l'ambient valencià de 1410 que es mobilitzà la host local per acompanyar Joan de Calaceyt i Agustí Garriga fins la rambla del riu de València, on havia de reunir-se amb les hosts de les altres ciutats i viles reials. Aquesta convocatòria provinent del governador suscità la protesta del consell, que ordenà Joan de Calaceyt que excusara la vila d'aquest manament. D'altra banda, s'emprengueren obres de reforç dels murs, que feren necessària la contractació d'un manobrer el dia 15. Amb la perspectiva de noves despeses per la defensa de la vila en ment, aquest dia, el consell, volent desfer-se de càrrecs, ordenà el quitament del censal de 3000 sous de Bernat Mut, de Castelló, pel qual la seua muller cobrà 56 sous i 6 diners. El mateix dia 15 s'afegiren 6 diners a la peita que s'havia de plegar properament, però el malestar que provocà aquesta mesura entre la població portà a la seua revocació el 3 de juliol²⁰⁵.

Donats els primers passos defensius, tant al front legal com al militar, Vila-real s'afanyà a exercir el paper que li corresponia, com una de les viles reials destacades al regne i assistent habitual a les assemblees de corts, dins la resolució del conflicte successori. Davant la manca de rei, el parlament convocat per Bellera a València era vist com el legítim o, si més no, com l'únic real en aquest primer moment, tot i l'exclusió dels elements nobiliaris antiurgellistes. Això el convertia en l'encarregat de concordar-se amb els parlaments dels altres dos regnes peninsulars de la Corona per reunir-se en un parlament general que determinara qui tenia dret a la successió. Les instruccions donades al missatger Joan de Calaceyt el dia 25 de juny, després de la negativa a les primeres demandes militars de Bellera, foren d'acceptar que la ciutat de València enviara els seus representants a les altres terres, però deixant clar que no contribuiria en res en aquesta missió, ja que tenia intenció d'enviar-hi els seus propis síndics junt als de la resta de viles reials²⁰⁶. Vila-real mostrava així una voluntat clara de no quedar-se enrere i intervenir de forma directa en un debat successori que, de la forma en què estava plantejat, i amb una cultura política on les nocions de pactisme i representació estaven ja ben consolidades,

²⁰⁵ *Ibíd.*, f. 11-12

²⁰⁶ *Ibíd.*, f. 13-13v

feia que les elits urbanes de tota la corona se sentiren interpel·lades²⁰⁷. El missatger Joan de Calaceyt rebé noves ordres del consell el dia 3 de juliol: Xàtiva i les altres viles reials, en els seus esforços per fer sentir la seua veu independentment de València, havien acordat triat dos experts en lleis (*homes de ciència*) com a representants, que havien de ser pagats per les viles segons els focs. Això, però, no s'havia de fer sense que València i els braços militar i eclesiàstic triaren els seus representants, sent necessària la concòrdia dels tres braços per atorgar legitimitat i representativitat al parlament²⁰⁸. Amb aquestes instruccions i un nou sindicat que li atorgava els mateixos poders que al missatger de Xàtiva, Joan de Calaceyt, després d'una breu estada a Vila-real, partí de nou a la capital el dia 6 de juliol per tractar la subvenció d'homes d'armes que demanava el governador, que ara es concretava en 200 homes de cavall i 200 ballesters²⁰⁹.

Mentre encara estaven en marxa aquestes discussions, Bellera es preparava per emprendre el seu anunciat recorregut pel regne. Les dificultats al parlament per aconseguir l'aprovació i el finançament de les seues demandes, que trobaren l'oposició de ciutats i viles com Xàtiva o Vila-real per considerar-les abusives i contràries a fur, obligaren el governador a aconseguir l'adhesió de les elits locals amb la seua presència personal i la força intimidatòria de les tropes, subministrades per València, que l'acompanyaven. La notícia dels preparatius de Bellera arribà al consell el 19 d'agost i comportà la reacció immediata d'aquest, materialitzada en l'enviament del notari Bernat Cortés per consultar l'advocat valencià Pere Pastor²¹⁰. Amb la intenció ja assenyalada de procedir amb peus de plom en cada gestió que es realitzava, mirant de mantenir-se dins la legalitat i aconseguir la major pau i normalitat possible en el context de l'època, resultava necessari saber quina classe de rebuda calia donar a Bellera a la seua arribada a la vila. El consell del jurista, arribat el dia 29, fou de rebre'l com a governador i no com a rei, com una manera de recordar-li que la posició de força de què gaudia, amb la seua base al consell de València dominat pels Vilaragut, en cap cas li permetia trencar la legalitat i atribuir-se prerrogatives pròpies d'un monarca que, de moment, no existia. Segurament aquest fet es tractà en la nova ambaixada del jurat Agustí Garriga al governador entre el 30 d'agost i

²⁰⁷ Es tracta d'un punt en el qual Flocel Sabaté ha posat èmfasi en diversos treballs, entre ells SABATÉ I CURULL, F. "Regnat de Martí I: el govern...*op.cit.*

²⁰⁸ AMVL, MC, 6, f. 21-21v

²⁰⁹ *Ibidem*, f. 22-22v

²¹⁰ *Ibidem*, f. 32

el 2 de setembre, tot i que possiblement aquesta també estava relacionada amb la nova petició d'un síndic de la vila al parlament feta pels jurats de València²¹¹.

Partint aproximadament el 6 de setembre, Bellera es dirigí a Morvedre, on tingué, de forma esperada, una acollida hostil. El conflicte de dècades que enfrontava la vila i la ciutat per la restauració de la seua independència jurídica feia suposar una resistència ferotge a la pressió armada del governador. La negativa de Morvedre a obrir-li les portes feu necessària la col·laboració de les hosts de diverses viles, cridades per Bellera per reforçar les forces de València. El dia 10 es rebé la petició d'ajuda armada al consell de Vila-real, que respongué, seguint la línia traçada d'oposició legal a les actuacions abusives del governador, amb l'enviament d'un missatger per presentar-li les protestes de la vila²¹². Fou en eixos primers dies de setembre quan entrà en escena el lloctinent de governador de la Plana Bartomeu Miralles. Lligat als Centelles i, per tant, un dels líders de la facció antiurgellista al nord del regne, escrigué una carta al consell de Vila-real anunciant-los que, ja que acabava de ser destituït en el seu càrrec per Bellera, els de la vila devien deixar de considerar aquest com a governador sota pena corporal. L'amenaça de Miralles i el conflicte de poder entre els dos oficials que s'havien destituït mútuament feu que, de nou, el consell volguera actuar amb prudència i enviara Gil Montanyés a València per demanar l'opinió experta de Pere Pastor. En el mateix viatge, Montanyés havia de presentar una còpia de la carta de Miralles a Bellera, qui es trobava al raval de Morvedre²¹³. Amb aquest gest es volia mostrar al governador que el govern de la vila actuava en el marc legal dels furs, dins dels límits del qual defensaria la seua posició, contrària si calia a la de Bellera, però sense cap tipus de conxorxa o negociació secreta amb els enemics del governador a les seues esquenes. Tanmateix, tenim constància que en aquests dies la vila envià missatgers a Borriana, Castelló i altres viles sobre els fets de Bellera i Miralles, possiblement per provar d'acordar alguna posició conjunta entre les viles de la Plana. Si s'arribà a alguna resolució, la documentació no ho reflecteix²¹⁴.

Solucionats momentàniament els problemes del governador a Morvedre, no sense la ajuda de la pressió armada, el dia 19 de setembre Bellera es presentava als afores de Vila-real. Es donava aleshores l'ocasió per posar en pràctica, si més no en gestos, la defensa de l'autonomia municipal amenaçada durant el període de buit de poder. Amb la cortesia

²¹¹ *Ibíd*em, f. 33v

²¹² *Ibíd*em, f. 38

²¹³ *Ibíd*em, f. 36-36v

²¹⁴ *Ibíd*em, f. 39

acostumada que pertanyia a la visita d'un oficial de tan alt rang, el consell l'obsequià amb un cérvol, dotze parelles de gallines i una càrrega de "vi novell"²¹⁵. Els oficials de la vila, però, volgueren oferir al governador una resposta diplomàtica que manifestara la seua protesta pública contra les seues actuacions, argumentada en la defensa de furs, privilegis i de la preservació de la pau. Així, els oficials prengueren la iniciativa: abans de deixar que Bellera entrara a la vila, el notari Ferrer Colomer, en representació del consell, eixí al seu encontre. L'escriptura pública que presentà Colomer al governador en nom del consell declarava que la vila dissentia del nomenament de Bellera en el càrrec de virrei, no acostumat al regne de València. En un intent de concretar que les objeccions de la vila es referien no tant a la figura en particular de Bellera com a la pròpia existència del seu càrrec, el notari remarcava que la vila havia presentat uns similars dissentiments dels nomenaments per part del rei Martí de Ferran López de Luna i Guillem Ramon de Montcada, que havien tractat, amb poc d'èxit, de posar fi a les bandositats regnícoles en els anys immediatament anteriors al nomenament de Bellera en 1409²¹⁶. Desconeixem fins a quin punt l'argumentació legalista del consell era sincera o amagava una soterrada i especial animadversió a les accions de Bellera, qui governava amb una oberta parcialitat cap als Vilaragut i dominava amb mà de ferro el cap i casal. En tot cas, la resposta del governador fou igualment mesurada. En inquirir qui havia redactat l'escriptura, se l'informà que el responsable era l'advocat habitual de la vila a València, Pere Pastor. El governador declarà rebre l'escriptura tal com devia segons la legalitat, i prometé salvar els furs i privilegis de la vila "aytal com salvar los podia". Diplomàticament, Bellera negava voler causar cap perjudici amb la seua entrada i en l'exercici del seu ofici, manant el notari Bernat Cortés que ho posara per escrit. Acabada la protesta jurídica, i sense cap altra opció real, es permetia que Bellera entrara a la vila²¹⁷. Era el moment de continuar les difícils tasques del parlament de la capital: havent rebut missatges de València, Xàtiva i altres ciutats i viles reials, el consell triava, el mateix dia 19, el notari Jaume de Sant Vicent com a nou síndic a la reunió²¹⁸.

²¹⁵ *Ibidem*, f. 38v

²¹⁶ Per ampliar la informació sobre les resistències de diferents poders a aquests nomenaments a Aragó, vegeu GONZÁLEZ ANTÓN, L. "Primeras resistencias contra el Lugarteniente General-Virrey en Aragón", *Aragón en la Edad Media*, vol. 8, 1989, pp. 303-314

²¹⁷ Fet citat en GIL VICENT, V. *Ordenances municipals de Vila-real: (segles XIV-XVIII)*, València, Universitat de València, 2002, p. 21

²¹⁸ AMVL, MC, 6, f. 39v-40v

L'estada de Bellera a Vila-real no fou llarga. La següent aturada del recorregut era Castelló, on la rebuda que es trobà fou força més hostil. Tres dies hagué d'esperar el governador davant les portes tancades de la vila, on encara dominava l'element antiurgellista, amb el lideratge de personatges com el batlle Bernat Hostalers i Pere de Begués, després de la fugida per mar de Miralles el dia anterior a l'arribada de Bellera. La situació l'impulsà a escriure a Vila-real per demanar l'ajuda de la host local, amb l'objectiu de forçar Castelló a obrir-li les portes. El consell, que rebé aquesta petició el 2 d'octubre, es mostrà receptiu a la demanda, probablement per manca de cap altra alternativa, i establí els sous diaris a cobrar pels homes que es desplaçarien: 2 sous per a homes de cavall, joglars i atzemblers, 20 diners pels ballesters i 18 diners pels llancers. La bona voluntat de la vila era encara major, donat que no es demanava cap pagament de les despeses al governador, sinó que els sous eixirien de les *deenes* de la vila. Es continuen advertint signes de malestar a la població davant les actuacions el governador, malgrat la postura més diplomàtica en comparació amb Castelló. Si bé el consell acceptà la mobilització de la host per anar a Castelló, aconsellà Bellera contra la idea de convocar la milícia en una possible acció militar contra Vilafamés, degut a la "malcontenta" que havia causat l'acollida donada al governador. També s'ordenà a aquests missatgers que suplicaren a Bellera revocar l'ordre que havia donat de no rebre a la vila gent relacionada amb bandositats²¹⁹. A falta de més detalls, podem interpretar aquest gest com un desig per part de la vila de mantenir-se en relativa pau i seguretat, davant un manament parcial del governador dirigit als Centelles, forts a la Plana des de la seua base de Nules.

Segurament conscients de la seua vulnerabilitat enfront d'aquestes forces tan properes, especialment després de la marxa de Bellera, la vila s'esforçava per mantenir tant com podia una certa neutralitat basada en el respecte a furs i privilegis. En aquest sentit, hem de tenir present que ens trobem en un moment primerenc de l'Interregne, en què el conflicte, per als contemporanis, encara no devia diferenciar-se clarament de la lluita de bàndols dels anys precedents, anterior a l'entrada de forces estrangeres que canviarien l'escenari. La presència de Bellera a la Plana a l'octubre i l'increment de l'activitat bèl·lica feu necessària la compra de tres dotzenes de pavesos, sis bombardes, i la realització de noves obres als murs, torres i portals, dirigides per Bartomeu Vidal. Crida l'atenció que entre els personatges que col·laboren econòmicament en aquestes obres adquirint materials de construcció trobem prohoms com els mencionats notaris Bernat

²¹⁹ *Ibidem*, f. 41-42

Cortés, Ferrer Colomer i Joan de Calaceyt, que ajudaren en els treballs al portal de Castelló, símbol de la implicació de les elits locals en la defensa. La creixent inseguretats també fou el motiu de l'oferta al consell de pagar un home armat per acompanyar el síndic Agustí Garriga en els seus viatges al parlament de València i en l'organització de guaites nocturnes al mur²²⁰.

Amb Bellera havent aconseguit entrar a Castelló i el jurat Agustí Garriga present al parlament de València, el dia 12 d'octubre es rebien missatges del consell i del bisbe de la capital demanat un síndic "amb poder bastant" per al parlament el proper dia 14, per decidir sobre la successió dels regnes²²¹. Sabent que Garriga es trobava a València entre els dies 6 i 25 d'aquest mes, podem suposar que representà la vila en aquest moment, sent informat de les noves circumstàncies en una carta portada per Miquel Galí²²². El complicat procés de triar representants per al futur parlament general de la corona requerí una nova petició de síndic de la vila el dia 30, paper per al qual tornà a ser elegit Garriga. La participació de la vila al parlament, això sí, havia d'anar acompanyada de la fi dels abusos del governador en les seues demandes militars, que forçaven les hosts locals a enfrontar-se a altres viles. Es decidí així enviar dos homes a Bellera, qui a finals de mes encara es trobava a Castelló dirigint la repressió que seguí la seua entrada, per demanar-li que no mobilitzara la host fins que no s'hagueren posat en marxa les de Morella i altres viles²²³. La petició pot entendre's com a part del desig general de les viles mitjanes i petites de formar part d'iniciatives polítiques liderades per les principals ciutats i viles reials, fent front comú amb elles en la defensa de furs i privilegis del regne, com tantes vegades es veu, per exemple, en les reunions de corts. Tenint en compte les circumstàncies concretes de l'Interregne, però, potser no és casual la menció de Morella, una població de clara tendència antiurgellista en oposició a les seues aldees: plantejar com a condició necessària per la contribució de viles com Vila-real un fet tan improbable com la col·laboració amb Bellera de poblacions com Morella, Xàtiva o Morvedre constituïa un argument més en la batalla legal de les viles contra les accions considerades abusives del governador. Dit això, creiem que tampoc cal descartar un desig sincer d'assolir una concòrdia entre les viles reials i d'aquestes amb la resta de braços, amb l'objectiu de

²²⁰ *Ibidem*, f. 42-46

²²¹ *Ibidem*, f. 44v

²²² *Ibidem*, f. 45v-46

²²³ *Ibidem*, f. 47

participar en el parlament general que havia de solucionar el conflicte successori per la via de justícia, d'una manera legítima i representativa dels poders del regne.

Amb la tornada de Garriga al parlament de València prosseguiren els treballs per arribar a una concòrdia amb els parlaments aragonès i català. Sembla que, cap a principis de novembre, es presentà una proposta sobre les missatgeries a trametre als dits parlaments, i es firmaren uns capítols, participant Pere de Reus, de Castelló, en la còpia d'aquests que es realitzà a la capital destinada a Vila-real. Però les negociacions entre els braços sobre els capítols continuaven, i el 7 de novembre el consell trià el notari Bernat Cortés, acompanyat per Gil Montanyés, com a nou síndic al parlament junt amb Garriga²²⁴. L'afer estava probablement connectat amb les tasques que tenien lloc en aquestes setmanes al parlament per la redacció d'uns nous capítols que alteraven la jurisdicció dels justícies de les viles, coneguts com "reforç general". Els capítols foren proposats per Bellera per la millor preservació del patrimoni reial per la seua part, i havien de ser aprovats per les viles reials. El motiu adduït per justificar la mesura fou la inseguretats al terme, prova que el control de la situació per part de Bellera continuava sent precari. Els propis capítols del justícia van córrer la mateixa sort que la resta de plans del governador, qui es trobà amb una dura oposició per la seua aprovació²²⁵. Aquestes dificultats no contradiuen el fet, ja comentat, del reconeixement del governador com l'autoritat real al regne, de grat o per força, com ho mostra la intenció del consell de Vila-real, el 27 de desembre, d'aconseguir la seua confirmació pels nous capítols del justícia²²⁶.

La pedra i el mal temps amb què la Plana rebé l'any nou de 1411 no interromperen els afanys dels poders del regne per arribar a una difícil concòrdia, que ja es veia molt llunyana pel trencament quasi definitiu entre el parlament del governador a la ciutat i el dels seus contraris a fora. Per continuar de tractar els nous capítols del justícia, que segons el consell havien de ser idèntics als de viles com Morella, Onda i Castelló, es decidí el 18 de febrer enviar un nou síndic a València. Tot i l'aparent impossibilitat d'arribar a cap acord entre les faccions enfrontades, el consell no volgué deixar de manifestar, dins les seues possibilitats, el seu desig de posar fi a la discòrdia: el missatger firmaria els capítols

²²⁴ *Ibíd.*, f. 50

²²⁵ NARBONA VIZCAINO, R. "Las élites políticas valencianas...*op.cit.*", p. 216

²²⁶ AMVL, MC, 6, f. 59v-60

de reforç del justícia si els braços, incloent tant els cavallers de dins com els de fora, també ho feien²²⁷.

La tensa situació a la Plana donà un gir a principis d'any quan, el 5 de gener, els Centelles i els seus aliats donaren un cop d'efecte amb la presa del Vilafamés de mans del mestre de Montesa. Les protestes del mestre Romeu de Corbera tingueren com a fruit una nova expedició armada de Bellera, qui partí cap al nord decidit a acabar amb la resistència antiurgellista que la seua primera campanya de 1410 no havia eliminat. Amb el reforç de dues bombardes de València, el governador aconseguí en febrer reprendre el castell de Vilafamés i degollà un membre dels Centelles conegut com el bastard de Riu-sec. Bellera també tingué temps per tornar a visitar els nuclis hostils de Castelló i Morella, on es dugueren a terme processos contra els sediciosos que, en el cas de Castelló, comportaren l'execució del batlle Bernat Hostalers²²⁸. Les operacions del virrei contra Vilafamés requeriren la participació de la host de Vila-real. El consell no impedí la seua partida, però demanà, el dia 10 de març, que el governador es fera càrrec de la soldada que els era deguda²²⁹. Sabem que en l'acció també participaren les host de viles com Onda i Castelló, aquesta última ja definitivament retuda a l'autoritat de Bellera: quatre dies més tard el consell acordà que si les viles esmentades decidien demanar el pagament del salari de les seues hosts respectives, Vila-real es sumaria a la iniciativa conjunta de les poblacions veïnes enviant els seus propis síndics al governador. Al mateix temps, Bernat Cortés i Agustí Garriga havien anat a Bellera a Vilafamés per demanar-li el retorn de la host²³⁰. Els ambaixadors no tingueren tant d'èxit en les diverses ambaixades que realitzaren a Bellera, durant març i abril, amb l'objectiu d'aconseguir el pagament del salari de la milícia. Així, es feu necessària la imposició d'una talla de 2 sous i 4 diners per pagar els homes d'armes. En la data de l'elecció dels nous jurats, el 30 de maig, es palesava que els 52 sous 11 diners recaptats constituïen una quantitat molts escassa que no bastava per pagar les despeses de la host²³¹.

Vila-real arribà a mitjan 1411 amb dificultats per afrontar la situació, cada vegada més propera a la guerra oberta, que es vivia al nord del regne. Amb els Centelles i Bartomeu Miralles encara actius a la Plana, i la resistència continuada de Morella, ja reforçada amb

²²⁷ *Ibidem*, f. 64

²²⁸ NARBONA VIZCAINO, R. "Las élites políticas valencianas...*op.cit.*", pp. 216-217

²²⁹ AMVL, MC, 6, f. 64v

²³⁰ *Ibidem*, f. 66v-67

²³¹ *Ibidem*, f. 77-77v

algunes tropes castellanques, contra les ofensives de Joan de Vilaragut, es requerien noves iniciatives pel reforç dels murs i l'adquisició d'armes defensives. El 3 de juny la necessitat de finançament feu que el consell encarregara Arnau Bosch, nou missatger al parlament, consultar l'advocat Pere Pastor sobre la llicència per vendre censals²³². Els aspectes materials de la defensa es compaginaven, tal com s'ha observat des del principi de l'Interregne, amb les gestions dels síndics de la vila a València. Durant aquests mesos es succeïren les anades i tornades al parlament d'Agustí Garriga, Bernat Cortés i, en menor mesura, Ferrer Colomer, amb un especial protagonisme dels notaris com a representants de la vila en les gestions a l'assemblea. Curiosament, la mort de Garriga en abril durant l'exercici de la seua juraderia l'impediria veure la pitjor part del conflicte, la que es desencadenaria a partir de l'estiu de 1411²³³.

L'assassinat de l'arquebisbe de Saragossa l'1 de juny, seguit del principi de l'entrada a gran escala de forces castellanques trastamaristes, marcà un punt d'inflexió en el conflicte. El virrei Bellera es trobava cada vegada amb més problemes a l'hora de controlar la situació: a la impossibilitat, ja quasi definitiva, de constituir un parlament únic al regne se sumava la incapacitat de Joan de Vilaragut per fer front a Morella que, amb reforços castellanques, prenia la iniciativa contra les seues aldees, de tendència urgellista. Més al sud, el bàndol dels Centelles es feia fort a Xàtiva i amenaçava Alzira. Degut a la inseguretat al nord del país, el governador hagué de recolzar-se en el lloctinent de governador Guillem Urgellès per mantenir la pau qui, d'altra banda, tingué una presència força intermitent al nord del regne deguda als afers a la capital. Així, el 14 de juny el consell rebia un missatge de Bellera ordenant-los que donaren al seu lloctinent 4 o 5 homes per perseguir malfactors. Seguint la política portada fins al moment de reconeixement de l'autoritat de Bellera, la demanda fou acceptada: quatre homes de la vila passaren una nit al pont del Millars, cobrant cadascun 3 diners²³⁴. Poc després era el capità de Bellera als Ports, Joan de Vilaragut, qui escrivia al consell ordenant, sota pena de 2000 florins, la mobilització de la meitat dels homes de la vila, que havien de presentar-se a Forcall el dia 10 de juliol. Vilaragut, qui havia pres aquesta aldea i l'havia convertida en base d'operacions en els seus intents de retre Morella, feia així una exigència que el consell considerava intolerable, degut a la situació d'indefensió en que es quedaria la vila front a

²³² AMVL, MC, 7, f. 6

²³³ La mort de Garriga feu necessària l'elecció d'un nou jurat per substituir-lo, Pasqual Rovira, el dia 18 d'abril. AMVL, MC, 6, f. 71

²³⁴ AMVL, MC, 7, f. 5v

les embranzides dels Centelles i els seus aliats a la Plana. Això motivà l'enviament de Marcó de Calaceyt a Forcall per suplicar a Vilaragut revocar el manament²³⁵.

El que succeí a principis d'agost confirmà els temors del consell: tal com es denuncià el dia 14, homes de cavall dels Centelles, des de la seua base de Nules, es presentaren a les mateixes portes de la vila i, incapaços de penetrar a la població, aplanaren el raval de Santa Llúcia. L'alarma que causà l'atac motivà la compra de 6 ballestes de lleva amb viratons i de pedres i pólvora per les bombardes²³⁶. El 30 d'agost s'ordenà el notari Ferrer Colomer desplaçar-se a València per traslladar al parlament l'estat d'emergència que es vivia i apressar els síndics en les seues tasques: si la ciutat i les viles no triaven prompte missatgers per al parlament general, la vila ho faria pel seu compte²³⁷. La demanda de protecció de Vila-real comportà, ja en setembre i octubre, una ambaixada a Bellera del batlle Joan d'Aymar, qui, fins aquest punt, a jutjar per la documentació municipal, havia tingut poc protagonisme en els fets, i la intervenció dels diputats del regne Eximén Pérez d'Arenós i Pere Pardo de la Casta, que es posaren en contacte amb el consell²³⁸. Tanmateix, l'enviament d'ajuda militar a la vila per part de Bellera encara tardaria diverses setmanes en fer-se efectiu, tot i que en setembre Castelló ja havia rebut un reforç de ballesters.

A finals de l'estiu de 1411 el trencament entre els *de dins* i els *de fora* era ja definitiu, i tingué com a resultat la creació del parlament prourgellista de Vinaròs i l'antiurgellista de Traiguera. El primer, que reunia la major part de viles reials, fou el triat per Vila-real per enviar-hi el seu representant, Ferrer Colomer, acceptant el fet de la posició de poder de Bellera²³⁹. Vist el panorama de guerra oberta, amb l'entrada de forces estrangeres, i els afanys del governador per mantenir a ratlla els seus enemics Centelles i castellans, no ens hauria d'estranyar que aquests, encoratjats per la seua posició més forta, aprofitaren l'ocasió per debilitar el suport del virrei. És dins d'aquest context que hem d'entendre la lletra que, en presència del lloctinent Guillem Urgellès, es llegí en ple consell de Vila-real el dia 17 d'octubre. De forma oportuna, Bartomeu Miralles tornava a aparèixer en escena dirigint-se per escrit al consell. Miralles començava el seu missatge fent-se ressò

²³⁵ *Ibidem*, f. 10v-11

²³⁶ *Ibidem*, f. 12v-13

²³⁷ *Ibidem*, f. 14-14v

²³⁸ *Ibidem*, f. 19-20

²³⁹ El notari hi anà amb sindicat fet per Lluís Gil. SESMA MUÑOZ, J. Á. (ed.), *Actas del parlamento de Alcañiz-Zaragoza (1411-1412, Actas del Compromiso de Caspe (1412), Sentencia del Compromiso de Caspe (1412)*, Saragossa, Gobierno de Aragón, 2011, pp. 175 i 183

d'un rumor, segons el qual la vila estaria disposada a fer-li honor si decidia visitar la població, cosa que el depositat lloctinent de governador agraiïa. Falaguerament, Miralles oferia el seu perdó magnànim a la vila que, segons ell, reconeixia l'error comés en reconèixer l'autoritat de Bellera, que tan parcial s'havia mostrat i havia "posat la terra en destrucció". Si reconeixien els oficials vertaders, creats pel rei Martí, totes les ofenses causades durant l'interregne serien donades per oblidades. El to amable de les primeres línies s'esvaeïa quelcom quan Miralles informava el consell del transcurs de l'activitat bèl·lica als Ports de Morella, on els esforços de Joan de Vilaragut per pressionar Morella des de les aldees fracassaven i els Centelles es trobaven en control de Cinctorres, lloc on es redacta la carta el 10 d'octubre. Segons Miralles, totes les aldees estaven sota la seua obediència excepte Forcall, població que havia de caure prompte en els seues mans, malgrat l'ambaixada enviada des del parlament de Catalunya per intervenir en el conflicte morellà²⁴⁰. Citant de passada les suposades discòrdies existents entre els veïns de Castelló i els de Vila-real, Miralles advertia la vila que tingueren vitualles preparades quan ell i els seus homes es dirigiren a la Plana en busca de subministres per les seues forces²⁴¹.

De nou ens trobem amb la gran dificultat, si no impossibilitat, de calibrar el grau de descontent amb el governador a les viles de la Plana, tant a nivell dels prohoms com del poble, o d'esbrinar l'existència d'algun tracte secret entre els governs de les viles i els Centelles i Miralles. Més enllà d'això, dos elements queden clars. L'un és l'òbvia voluntat de fomentar dissensions entre el bàndol alineat amb Bellera, per mitjà d'afalacs, promeses de perdó, rumors i notícies dels avanços militars antiurgellistes que els feren veure la inutilitat de la resistència. L'altre era el desig del consell de Vila-real, si més no aparent, de perseverar en el seu reconeixement de l'autoritat del governador i virrei, declarant que no tenien res a ocultar. A banda de la lectura pública de la carta davant el lloctinent Urgellès i del notari de Castelló Bernat Colomer, això es palesava en la seua intenció d'informar ràpidament dels fets a Bellera. Els jurats manifestaren en ple consell la seua sorpresa per les afirmacions de Miralles, declarant que dites coses no eren "ni pensades ni imaginades", i que sols volien crear discòrdia. La vila es mantindria així en el reconeixement legal de Bellera, a qui se li demanaria que no perjudicara la vila per

²⁴⁰ Cinctorres i Forcall eren les aldees morellanes més destacades en poder del comte d'Urgell i, per tant, objectius primaris de Miralles i els seus aliats, rebent aquestes per la seua banda els reforços d'altres aldees com Castellfort, sumats a la campanya de Joan de Vilaragut a la comarca. Vegeu MIRALLES, J. "Guerra civil en terres de Morella a la mort del rei Martí (1411-1412)", *BSCC*, XLVII, 1971, pp. 77-86

²⁴¹ AMVL, MC, 7, f. 20v-21v

aquestes maniobres dels seus enemics. En la resposta que s'envià al governador, datada el dia 20, per evitar qualsevol dubte, el consell incloïa un trasllat de la carta de Miralles i explicitava tots els detalls del fet. El missatge, que havia arribat per mà de Pere Esquer, jurat d'Almassora, població veïna partidària de la causa dels Centelles, havia estat fet per “malvades persones per sembrar zitzànies”. Els jurats, desitjosos d'evitar cap mala fama per la vila, demanaven també al governador que ho fera saber als jurats de València²⁴².

Finalment, Bellera envià els esperats reforços de ballesters a novembre. Però el repetit assetjament de les forces dels Centelles posà a prova seriosament la capacitat de resistència de la vila. Els homes de Miralles es movien amb llibertat per la Plana, i Cabanes patí un atac en desembre. Per la seua banda, les tropes castellanques que havien entrat al regne per Utiel, després de ser acollides a Onda, arribaren a les immediacions de Borriana, on s'uniren amb Miralles i els Centelles²⁴³. Amb les provisions que els proporcionava Borriana, Vila-real quedava en gener de 1412 a mercè del bàndol antiurgellista. Sabem que en aquest moment la vila, que no pogué resistir tant com Castelló, perdé la confiança en l'ajuda que es podia esperar del governador i començà a buscar altres solucions. Així, doncs, en gener s'establiren negociacions entre el consell i les forces antiurgellistes. El 16 de gener de 1412 ja existien uns capítols redactats entre les parts, les condicions dels quals desconexem, però que segurament establien treves entre la vila i els seus atacants, a banda de contenir també alguns punts relacionats amb Bartomeu Miralles²⁴⁴. Amb els capítols com a argument i una lletra de creença del consell datada el 27 de gener, el batlle Joan d'Aymar partia per provar de convèncer el governador de la necessitat d'aprovar els punts signats si es volia mantenir la pau i la seguretat de la vila²⁴⁵. Una nova creença del dia següent, en aquest cas per a Joan Ferrer, no deixa espai per a cap dubte sobre les intencions del consell: si Ferrer no aconseguia la ratificació de l'acord per part de Bellera, aquest hauria de comprometre's a enviar nous reforços a Vila-real. Amb aquesta jugada el consell tractava de pressionar Bellera, posant-lo en la disjuntiva de defensar la vila o deixar que la població es defensara ella mateixa, encara que fos per mitjà de negociacions directes amb els seus enemics. Era el fruit d'un

²⁴² Ibídem, f. 21v-22v. Es redactà també una resposta a Miralles, de la qual sols es reproduïxen les primeres paraules, en què el consell mostrava la seua sorpresa per la lletra (*fort stam meravellats de ço que en havets scrit de les saluts i profertes que en serien reportades de part nostra, com tals coses jamás no hajam imaginades...*)

²⁴³ NARBONA VIZCAINO, R. “Las élites políticas valencianas...*op.cit.*”, pp. 222-223

²⁴⁴ AMVL, MC, 7, f. 22v-23

²⁴⁵ Ibídem, f. 24

estat de guerra oberta en què la preservació de la vila es considerava més valuosa que el seguiment de les instruccions d'un virrei llunyà que no donava a l'abast per assegurar la pau al regne.

Bellera, cal dir-ho, no es quedà de braços creuats: envià 100 ballesters a Castelló i mobilitzà la host de València contra la base enemiga de Nules²⁴⁶. Al mateix temps, el virrei no podia deixar d'intervenir en un fet unilateral tan seriós com les negociacions independents entre una vila reial de la seua obediència i els considerats rebels a la seua autoritat. Tanmateix, Bellera fou més prudent que en 1411 i descartà la pressió armada contra Vila-real: la via triada seria la jurídica. Així, el dia 10 de febrer, tornat de la seua ambaixada a Bellera a València, el batlle Joan d'Aymar rebia la missió de desplaçar-se a Tortosa o Vinaròs amb comissió del governador, per assistir a l'examinació dels dits capítols a càrrec d'un jutge encara per determinar²⁴⁷. Això coincidí amb la firma de treves entre la vila, representada per Joan d'Aymar, Joan de Calaceyt, Arnau Forner i Lluís Gil, i Bernat de Centelles, amb la intervenció de l'enviat del parlament català Bonanat Pere²⁴⁸. Mentrestant, prosseguien les activitats al front judicial, que ens permeten conèixer alguna cosa més sobre el contingut dels capítols. Sabem que aquests, que finalment foren examinats pel jutge Joan d'Abella a Vinaròs, especificaven que Bartomeu Miralles no podria convocar la host de la vila ni fer entrar ni expulsar-hi gent fins que no hi hagués rei. Significaven aquestes condicions la definitiva renúncia a l'obediència a Bellera i l'acceptació de l'autoritat de Miralles, davant el fet consumat del domini militar antiurgellista a la regió, o es tractava de part d'una posició més ambigua? Sí sabem que la vila encara volgué mantenir les aparences de respecte a la legalitat, continuant les gestions relacionades amb la resolució judicial de l'assumpte i consultant els capítols firmats a l'advocat de València Pere Pastor. També es demanà ajuda al mateix jurista sobre els passos a seguir en relació a un manament del lloctinent de governador Guillem Urgellès prohibint-los fer tractes i signar treves amb Miralles²⁴⁹. La petició, vista en perspectiva, ens apareix com un últim intent desesperat de negar la derrota militar del bàndol urgellista, que es faria realitat el 27 de febrer en un paratge proper a Morvedre.

Poc importava ja la pronunciació de la sentència contra Miralles en maig de 1412, que tingué lloc a la cort del lloctinent general de governador Arnau de Vilarnau. La derrota i

²⁴⁶ NARBONA VIZCAINO, R. "Las élites políticas valencianas...*op.cit.*, p. 223

²⁴⁷ AMVL, MC, 7, f. 25

²⁴⁸ *Ibidem*, f. 26v-27

²⁴⁹ *Ibidem*, f. 27v

mort de Bellera al Codolar precipità l'enfonsament del poder urgellista al consell de València i a tot el regne, i la creació d'un parlament únic a la capital dominat per l'antiurgellisme. Tot i una última victòria a la Plana en abril de 1412, que causà un seriós nombre de baixes a les forces centellistes i castellanès, el control armat de la situació per part dels trastamaristes era una evidència. En maig l'*adelantado* de Castella, des de la seua base a Almassora, talava sense trobar resistència el terme de Vila-real, mentre esperava la submissió final de la vila, així com la de Castelló²⁵⁰. Si bé aquesta no acceptà la resolució de l'interregne fins juliol, sembla que l'adaptació a les noves circumstàncies fou més ràpida a Vila-real. De fet la vila, a diferència de Castelló, es trobà entre les poblacions principals del regne que reberen la notificació de la proclamació de Ferran de Trastàmara com a rei del 28 de juny²⁵¹. La constatació que la integració de la vila en la nova legalitat fora menys accidentada que a Castelló no vol dir, però, que el consell no volgués procedir en cada pas amb la precaució necessària, amb l'objectiu de preservar la vila, els seus veïns i els seus drets. Ja en maig, abans de la proclamació del nou rei, i dissolt el parlament de Vinaròs, s'havien consultat els juristes valencians Pere Pastor i Joan d'Alçamora sobre el sindicat que requeriria el missatger de la vila al nou parlament trastamarista de la capital²⁵². Els tràmits foren ràpids i s'ordenà, el 23 de maig, l'enviament d'un síndic al nou parlament. La necessitat imperiosa de la intervenció de la vila a l'assemblea, que requeria l'elecció d'un missatger per part del consell, feu que aquest autoritzara la seua elecció i enviament en qualsevol moment a discreció dels jurats, fora de les reunions del consell. Així, el dia 26 Arnau Bosch ja es trobava a València on, a banda de fer les consultes legals abans mencionades, apressava el parlament en els seus treballs en la firma de treves amb les forces de l'*adelantado* de Castella que, tal com denunciava el missatger, causaven d'anys al terme.

El dia 26 de maig el consell rebia per fi una carta del parlament comunicant-los les instruccions a seguir en la resolució pacífica del conflicte. Els membres del parlament aconsellaven que es recolliren els blats del terme i es prengueren totes les mesures necessàries per la seua preservació i avituallament, cosa que es materialitzà en la compra de blat a càrrec del batlle Joan d'Aymar. En el seu missatge, el parlament prometia

²⁵⁰ *Ibíd.*, f. 36v

²⁵¹ Els detalls sobre la conflictiva rebuda de la notícia a Castelló foren estudiats en el seu moment per Manuel Dualde en DUALDE SERRANO, M. "Reacción de Castellón contra la sentencia de Caspe", *BSCC*, XXVI, 1950, pp. 1-9

²⁵² AMVL, MC, 7, f. 36v

l'enviament d'un notari que intervindria en la negociació amb les tropes castellanques i centellistes. Per això caldria que el notari rebés un surrogament del justícia, i que aquest, amb els jurats, batlle i altres oficials municipals, fera sagrament i homenatge a ell, reconeixent l'autoritat dels nou electors reunits a Casp, acordada recentment per concòrdia dels tres parlaments, i jurant que acceptarien el seu veredict sobre la successió. Les autoritats municipals seguirien les ordres del lloctinent general de governador i enviarien un representant al parlament de València. A més, haurien de prometre no acollir a la vila cap dels competidors a la corona, una vegada acceptada la validesa de la via de justícia dels electors de Casp com a la manera de resoldre la successió. La fórmula utilitzada pel consell en expressar la seua voluntat de complir allò requerit, "ningú discrepant", mostra el desig dels oficials i prohoms locals de posar fi a una situació d'inestabilitat i inseguretat que ja no es veia justificada, després de la mort de Bellera i la creació d'un parlament únic que retia obediència a la reunió de Casp.²⁵³

Les gestions amb *l'adelantado*, representat pel cavaller Diego de Ortega, foren ràpides. El dia 31 de maig una llista d'oficials i prohoms locals prestaven jurament sobre els quatre evangelis d'acceptar la via de justícia i de rebre com a rei el candidat triat pels nou compromissaris. Mentrestant, la vila no acceptaria cap instrucció ni suborn dels pretendents al tron, no els ajudaria ni defensaria de manera legal ni material, ni de paraula ni per escrit, i no s'acollirien a la població elements facciosos²⁵⁴. Per la seua banda, i després del jurament del batlle Joan d'Aymar, *l'adelantado* Diego Gómez de Sandoval, reconeixent la mediació del parlament de València, oferia paus i treves a Vila-real, declarant les mateixes coses que el consell en la seua adherència al veredict de Casp. Així, el capità castellà reafirmava allò promès per Diego de Ortega en les negociacions amb la vila, comproment-se a castigar els malfactors que causaren danys a la vila. Cal afegir que, malgrat l'assoliment d'una concòrdia entre les parts, no s'oblidaven les precaucions, tant legals com d'altres tipus: el consell al·legava, en el seu jurament, que si alguns dels punts de l'acord anaven contra furs i privilegis es tindrien per no fets. Al mateix temps, veiem com els representants de la vila tracten amb Diego de Ortega i signen al document al raval de la vila, mentre que *l'adelantado* aporta la seua firma des de la seua base d'Almassora²⁵⁵. Era el final de l'activitat bèl·lica a la Plana que, tanmateix, continuava als Ports. Tot i que comptem amb pocs detalls sobre l'afer, sabem que, a la

²⁵³ AMVL, MC, 8, f. 1v-2

²⁵⁴ *Ibidem*, f. 2v-3

²⁵⁵ *Ibidem*, f. 3-5v

segona meitat de 1412, s'envià a Forcall la host de la vila, cimposta per una força significativa per a una població d'aquestes dimensions: 60 llancers, 40 ballesters i 3 homes a cavall. Allà serviren, com a mínim, entre novembre de 1412 i gener de 1413, quan Marcó de Calaceyt i Ferrer de Conques anaren al regent de la governació per aconseguir la mitigació de la host.²⁵⁶

Tornant a l'estiu de 1412, i solucionada l'amenaça castellana, el dia 1 de juliol el missatger Arnau Bosch presentava al consell la lletra que proclamava Ferran de Castella com a nou rei, datada el 28 de juny. En contrast amb el poc entusiasme que mostraria Castelló, el batlle, justícia i jurats de Vila-real, "davant d'una gran multitud", rebien la notícia "amb goig i alegria i reverència" i donaven gràcies a Déu per "l'excel·lent i meravellosa declaració" que els arribava. El consell ordenà fer una crida pública sobre el fet i unes celebracions que havien de durar tres dies, amb "processons i altres alegries"²⁵⁷. No podem evitar percebre, fora de la llagoteria reial acostumada, un alleugeriment veritable en les paraules del consell. Volent congraciar-se amb el nou monarca, el dia 5 s'acordà l'enviament d'un missatger al rei Ferran "allà on estiga" per fer-li reverència i demanar-li que tinguera la vila per recomanada, tasca per la qual fou elegit el justícia Berenguer Morató. Preveient que un cert nombre d'oficials i prohoms voldrien acompanyar Morató en la seua ambaixada, el consell declarà que se'ls proporcionarien lletres de creença per al rei, encara que sols el justícia rebria un salari pel viatge. La gestió fou probablement exitosa: Morató tornà del dia 25 amb una lletra reial²⁵⁸. Finalment, el dia 15 de gener de 1413, el nou batlle general Joan Mercader escrivia a la vila demanat un missatger per negociar el donatiu a fer al rei Ferran per la seua propera entrada al regne, assumpte que havia de quedar a discreció dels jurats²⁵⁹.

Acabava així una resistència aparentment menys intensa, com veurem a continuació, que la de Castelló, ja fora per la menor disponibilitat de forces defensives o pel menor convenciment prourgellista dels seus oficials i prohoms. És cert que en 1412 i 1413 trobarem algunes pistes que ens parlen d'un malestar popular pel veredict de Casp i de simpaties esteses cap el comte d'Urgell en el context de la seua revolta. Malgrat això, no hi hagué cap actuació visible al seu favor i l'acceptació del nou règim fou completa. Noms com els de Calaceyt o Colomer conservaren el protagonisme en la vida política municipal.

²⁵⁶ *Ibidem*, f. 10v-12v

²⁵⁷ *Ibidem*, f. 6v-7

²⁵⁸ *Ibidem*, f. 7v-8

²⁵⁹ *Ibidem*, f. 11v

El mateix batlle Joan d'Aymar, que durant l'Interregne havia estat més preocupat en maniobrar pel manteniment de la pau i seguretat a la població que per lligar-se a cap facció concreta, romangué en el càrrec amb la nova dinastia, a diferència del cas de Castelló. El cas d'Aymar constitueix un bon exemple del comportament general dels prohoms vila-realencs: unes elits locals que, sense que observem en elles cap element amb un compromís clar amb cap dels bàndols en conflicte, es decidiren sempre per recórrer a la facció més forta i que millor assegurara la preservació de la vila. Mantingueren la seua adhesió a la legalitat del governador, cada vegada amb menys convenciment, fins que la força militar dels seus adversaris i la proclamació d'un nou rei deixaren clar quin era el camí a seguir.

2.2 CASTELLÓ DURANT L'INTERREGNE (1411-1412)

Com hem dit, el llibre de consell de 1411-1412 es converteix en una font valuosíssima i gairebé única a l'hora d'analitzar el clima polític a Castelló i la resposta de les autoritats a la situació anòmala i conflictiva de l'Interregne. L'habitual parcialitat de la documentació municipal i el risc de treballar amb una sola font bàsica es veuen agreujats, en aquest cas, pel fet que, en el moment en què s'inicien les sessions recollides, la vila ret obediència, si més no de manera oficial, a la causa urgellista representada pel virrei i governador Bellera. Tenint en compte la depuració d'elements hostils al seu bàndol que realitzà Bellera en dues fases distintes, en octubre de 1410 i als primers mesos de 1411, no ens hem estranyar per l'absència, entre els prohoms que ocupen els càrrecs municipals, d'alguns dels noms més destacats i que més exercicis havien acumulat en les dècades passades. Així, entre les figures que abandonaren la vila en el període coincident amb la fugida del lloctinent de governador Bartomeu Miralles, immediatament anterior a l'arribada de Bellera a la població en 1410, es trobaven prohoms tan notables com Pasqual Ferrando i Pere de Begués.

No ens volem estendre ara en aquests personatges, ja que en parlarem més amplament en una altra part del treball. Cal dir d'entrada, però, que Ferrando era un notari de llarga trajectòria, que es remunta a la dècada de 1370, tant en allò referit l'acumulació de càrrecs municipals com en les seues tasques professionals com a notari, representat la vila en nombroses ambaixades i gestions amb la monarquia i els seus oficials. A més, havia intervingut com a síndic local en les recents corts regnícoles de 1401-1407, formant part igualment de la comissió que es dedicà a examinar els greuges pendents una vegada dissoltes les corts²⁶⁰. Per la seua banda, el també notari Pere de Begués fou, probablement, fill del prohom del mateix nom qui ocupà la batllia com a mínim des de la dècada de 1360. Romangué al càrrec fins la seua mort en 1387, i després d'eixa data el seu parent homònim seria un membre regular del consell. A més, sabem que, en el moment en què

²⁶⁰ María Rosa Muñoz, dins de la seua extensa recerca al voltant de les corts valencianes medievals, ha dedicat diversos treballs a les dites corts, on es pot trobar més informació sobre les activitats de Pasqual Ferrando. Vegeu MUÑOZ POMER, M. R. "Las cortes de 1401-1407: protagonistas y propuestas innovadoras de amplia repercusión en la época foral", FERRERO MICÓ, R. , GUÍA MARÍN, L. , *Corts i parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, Universitat de València, 2008, pp. 101-140. També es poden consultar, entre altres, MUÑOZ POMER, M. R. "Las cortes a través de la ciudad: Valencia en las cortes de Don Martín", *Saitabi*, n. 51-52, 2001-2002, pp. 137-159), p. 137-159, i MUÑOZ POMER, M. R. "Las Cortes y la Generalidad Valenciana durante el reinado de don Martín", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 207-240

s'inicia l'Interregne, era surrogat i home de confiança de Bartomeu Miralles, fent que no siga una sorpresa trobar-lo al bàndol del lloctinent de governador en 1411-1412. Per últim, destaca l'absència del llinatge Bues, un dels que reapareixeran al govern municipal amb la nova dinastia, que se suma a la desaparició òbvia dels Miralles i de Bernat Hostalers, l'antic batlle executat per ordre de Bellera sols uns mesos abans.

Si ens fixem en els noms que sí apareixen al consell de 1411-12, hem de ressaltar la presència dels germans Guillem i Bartomeu Agramunt, el primer d'ells notari i el segon mercader. Fills d'Arnau Agramunt, un prohoms que trobem al consell en diversos exercicis des de la dècada de 1380, tingueren un actiu paper, com veurem, durant l'Interregne, en especial en el cas de Guillem. El justícia de 1411, Domingo Gascó²⁶¹, era cunyat dels Agramunt pel seu matrimoni amb una de les filles d'Arnau, Jaumeta, mentre que un dels jurats de l'any, Pere Castell, estava casat amb una altra germana de Guillem i Bartomeu, Saurina²⁶². Els noms citats constituïen així un nucli fort al consell i fora d'ell, amb base a la parròquia de Sant Joan, potser units més pels lligams familiars i econòmics que no pels ideològics, donat que sols en Guillem podem apreciar un compromís explícit amb la causa de Bellera i el comte d'Urgell. Possiblement, la força d'aquest grup de confiança del virrei era major per la seua coexistència amb un consell on mancaven alguns dels noms més habituals. Per exemple, el jurat Francesc Sala, notari, no repetiria en el càrrec després de 1412, mentre el jurat Ramon Joan sols tindria una presència esporàdica en el futur. Tampoc no destaca entre els prohoms que més càrrecs acumularen el quart jurat de l'any, Bernat de Belda. Pel que fa a noms amb més rellevància podem nomenar Guillem Feliu, un notari veterà amb un perfil no gaire diferent al de Pasqual Ferrando, qui havia exercit el càrrec de batlle per un breu període després de les purgues de Bellera. A mitjans de 1411, acabat de substituir en la batllia pel jurista Guillem Sanç, ocupava un lloc de conseller per la parròquia de Sant Pere. Altres consellers de l'any amb continuïtat en els oficis abans i després de l'Interregne són Bernat Cabeça, qui posseeix la xifra rècord de nou juraderies, el mercader Pere Miquel²⁶³ i el generós Joan Miró, així com el lloctinent del justícia, Pasqual Bataller, i Joan i Pere Mas. Cal afegir, parlant de personatges amb

²⁶¹ Fou substituït en el càrrec per Llorenç Bosch en la data habitual, el 22 de desembre. AMC, LC, 1411-1412, f. 23v-24

²⁶² VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, p. 650

²⁶³ El llinatge dels Miquel, mercaders enriquits que arribarien ennoblir-se a finals de segle, fou estudiat per Pau Viciano en VICIANO NAVARRO, P. "La promoció social de una familia de mercaderes valencianos. Los Miquel de Castellón en el siglo XV", *Hispania. Revista española de historia*, tirada aparte del vol. III/185, 1993, pp. 971-986

presència amb les dues dinasties, les figures del trompeta públic Jaume Mateu i el joglar Jaume Ruvio, confirmats en els seus càrrecs pel nou consell, i símbols d'una certa continuïtat en el funcionament de la vila, malgrat les absències esmentades²⁶⁴.

El dia 1 de juny, el mateix dia que era assassinat l'arquebisbe de Saragossa Garcia Fernández de Heredia, es constituïa, doncs, un consell d'obediència a l'autoritat prourgellista, aparentment sense oposició dins la vila, i mancat d'alguns dels prohoms més rellevants de les dècades precedents. Tardaria anys a repetir-se una situació semblant a la de l'exercici de 1409-1410, quan coincidiren al consell Guillem Feliu, Bertran de Bues, Pasqual Ferrando, Pere de Begués i els germans Agramunt, ara en faccions oposades.

2.2.1 L'ORGANITZACIÓ DE LA DEFENSA

El nou consell, una vegada enllestit el tràmit de l'elecció d'escrivà i síndic, càrrecs que recaigueren respectivament en Bartomeu Esteve i Berenguer Rodaner, s'afanyà a afrontar l'estat d'amenaça bèl·lica que patia la població. Miralles i els seus homes, fugits des del setembre passat, havien rebut l'ajuda del comte de Dénia Alfons el Jove²⁶⁵. Ara, acollits per Bernat de Centelles, havien començat a llençar ofensives contra els centres urgellistes de Castelló i Vila-real des de la base centellista de Nules. A finals de maig i juny, als Ports, la situació d'emergència era clara: tropes castellanques començaren a penetrar en la regió en aquest mes i reforçaren la posició antiurgellista de Morella, vila que el lloctinent de Bellera, Joan de Vilaragut, intentava retre des de Forcall²⁶⁶. El patró que observem als Ports, en què el centre regional i les seues aldees donaven suport a diferents faccions en conflicte, es repetia a la Plana, on el bàndol de Miralles i els Centelles trobava col·laboració a Borriana i Almassora contra les seues poblacions veïnes.

Els jurats, davant la presència al consell del lloctinent de governador Guillem Urgellès, fidel al virrei, prengueren les primeres mesures per la defensa de la vila el mateix 1 de juny. Mostrant una típica preocupació per l'avituallament de la població en temps

²⁶⁴ Tant Rubio com Mateu havien participat, junt amb Pasqual Bataller, en l'expedició de Bartomeu Miralles contra Sant Mateu de març de 1410. Vegeu SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, p. 106

²⁶⁵ Sobre la relació entre Miralles i Alfons el Jove, i la conflictivitat nobiliària de l'Interregne en general, vegeu NARBONA VIZCAINO, R. "Els valencians davant el Compromís de Casp", BELLVESER, R. (coord.), *Els valencians en el Compromís de Casp i en el cisma d'Occident*, Valencia, Institució Alfons el Magnànim, 2013, pp. 121-164

²⁶⁶ Un seguiment detallat e la visió entre Morella i les seues aldees i els fets bèl·lics als Ports en pot trobar en MIRALLES, J. "Guerra civil en terres...op.cit.

d'inseguretat, i fent-se ressò dels clams més urgents del poble, els jurats permeteren l'obertura del portal de Pomar, a la part nord de la muralla, per permetre els veïns eixir de la població per encarregar-se de la collita estival. S'alterava així una ordre anterior que manava el tancament dels portals de la vila, tot i que s'especificava que, mentre durara la temporada de les messes, l'altre accés principal a la vila pel nord, el portal de Trullols²⁶⁷, havia de quedar tancat. El manament devia tenir efectes limitats, ja que la súplica dels veïns, seguida d'una nova llicència, es repetí el dia 11. Finalment, el 21 de juny s'ordenà el tancament del portal de Pomar, junt amb els de Segura i de Sant Agustí, a la muralla est, alhora que s'obria en de Trullols²⁶⁸. El desig de mantenir oberts els mínims accessos possibles a la vila delata tant la situació d'inseguretat que es vivia al terme com, tal vegada, el desig d'evitar la fugida de veïns, cosa que deixaria la vila més desprotegida i, potser, reforçaria les tropes de Miralles i els seus fugits. En el mateix sentit, una crida pública del lloctinent de justícia Pasqual Bataller, amb l'autoritat del consell, el justícia Domingo Gascó i el batlle Guillem Sanç, prohibia veïns i habitants abandonar la població sense llicència. La pena imposada era de 20 morabatins, quantitat a dividir en parts iguals entre el tresor municipal i les despeses de les reparacions de la muralla, que tants maldecaps donarien al consell en els mesos vinents. Per què la vila

sia mils guardada e conservada a la sobre dita real corona, e per profit e utilitat de la cosa publica de la dessús dita vila, es stat stablit e o provehit e ordenat que algun hom vehí e o habitador de aquella dita vila no gos o presumesca exir fora lo terme de la damunt dita vila sens expressa lexencia del dit honrat justícia o son lochtinent, e axò sots pena de XX morabatins d'or dels béns del contrafahent, donadora, pagadora e aplicadora la mitat als cofres de la dita real corona, e l'altra mitat a la obra de murs e valls de la dita vila

En la mateixa crida s'ordenava als veïns posseïdors d'armes acudir amb elles a les seues heretats al terme sota pena de 5 morabatins. El consell deixava clar així el seu desig d'intentar evitar l'eixida de veïns de la vila, més enllà de l'estrictament necessari per la realització dels treballs agrícoles que asseguraren l'aprovisionament de la població²⁶⁹. De fet, el dia 21 s'acordà enviar un missatge al papa Benet XIII, avisant-lo que, en cas de desplaçar-se a la vila, probablement trobaria les portes tancades, per la qual cosa se li proposava celebrar missa al Lledó o a Santa Bàrbara, temples situats extramurs, enlloc de

²⁶⁷ AMC, LC, 1411-1412, f. 2v

²⁶⁸ *Ibidem*, f. 5v

²⁶⁹ *Ibidem*, f. 5

l'església major de Santa Maria²⁷⁰. Tanmateix, com hem dit anteriorment, creiem que té rellevància la menció al perill que suposaven els fugits de Miralles i la possibilitat que aquests atragueren reforços des de la vila, ja foren voluntaris o forçats, més enllà del clima d'inseguretat al terme i la comarca propi del moment. El mateix justícia Domingo Gascó feia un manament, el dia 14 de juliol, cominant els fugats a retornar a la vila sota *certes e grans penes*. Un manament que, vist amb perspectiva, sabem que no fou exitós²⁷¹.

Una vegada preses les mesures bàsiques per garantir l'avituallament i la seguretat dels veïns dins les muralles, calia encarregar-se de mobilitzar la població per que complira el seu paper en la defensa. En aquesta tasca el consell romania sol: ja en la sessió inicial de l'1 de juny el lloctinent de governador Urgellès advertia els jurats i consellers que les seues ocupacions polítiques i bèl·liques el mantindrien lluny de la seua lloctinència. Al mateix temps, el lloctinent demanava al consell una subvenció per sostenir els seus homes, i els comunicava que si no obtenia res deixaria l'ofici al governador i no el regiria més. El consell, interessat en assegurar-se la presència del lloctinent i l'assistència política i militar que comportava, respongué prometent que es tractaria la qüestió en una assemblea de les viles de la lloctinència, que no sabem si finalment es produí²⁷². Sí que se li proporcionà una tropa de ballesters de la població que l'escortaren en la seua partida a València, segons es reflecteix en el seu pagament el 14 de juliol. Tot i que Urgellès continuà al càrrec durant l'Interregne, el seu freqüent absentisme de la Plana durant 1411 i 1412 sembla una evidència a la llum de la documentació municipal de Castelló i Vila-real. Cal dir també que, donat que la situació política al regne tot just començava a convertir-se en una guerra oberta, encara tardaria mesos a decidir-se l'enviament de reforços des de València per part de Bellera.

Així, el consell havia d'enfrontar-se per si sol a la missió de dirigir i finançar la defensa a l'estiu de 1411. De seguida s'inicià el reclutament de veïns per formar les guaites encarregades de vigilar les muralles de dia i de nit²⁷³. Aquesta tasca degué afectar bona part de la població masculina de la vila, incloent individus d'avançada edat. En aquest sentit, el dia 21 de juny, "alcuns prohomens vells de la vila" proposaven al consell ser excusats de participar en les guaites, "per ço com no podien anar ne.estar per lo mur per sa gran vellea". El consell respongué a la petició expressant la seua intenció d'establir

²⁷⁰ *Ibíd*em, f. 5v

²⁷¹ *Ibíd*em, f. 8

²⁷² *Ibíd*em, f. 2v-3

²⁷³ *Ibíd*em, f. 2v

exàmens dels guàrdies que dictaminaren, en cada cas, la seua aptitud física per l'exercici de les funcions defensives, mesura amb la qual el consell es mostrava determinat a supervisar la defensa a tots els nivells possibles i no deixar que cap veí hàbil defugira els seus deures cívics²⁷⁴. Deixant a banda les dificultats pròpies de l'edat, no podem estranyar-nos que les guaites, en especial les de nit, resultaren una obligació feixuga pels veïns. El 29 de juny s'ordenava que els encarregats de la vigilància nocturna dels murs tingueren amb ells armes, pa, vi i tot allò necessari, ja que haurien de romandre a la muralla durant tota la nit, des de l'hora del seny fins l'alba, sota pena de 5 sous²⁷⁵. La coordinació d'aquesta desagradable tasca corria a càrrec dels *sobrerodes de les guaites*, veïns que les administraven per un mes amb 25 sous de remuneració, encarregant-se Joan Rubio i Llorenç Bosch d'aquesta missió durant el primer mes²⁷⁶.

La disponibilitat d'armes, municions i proteccions corporals era fonamental per assegurar l'efectivitat d'aquesta força, en particular els primers elements esmentats. A part de les ballestes, llances i espases posseïdes per particulars, la vila comptava amb un arsenal propi, segurament modest. El dia 11 de juny s'encarregà a una comissió de 12 prohoms, dos per parròquia, revisar l'estat de l'armament de la població, en la qual participà Guillem Agramunt per la parròquia de Sant Joan. Possiblement sent conscients de la insuficiència de l'arsenal municipal, el mateix dia que s'organitzava aquesta comissió s'acordava cridar un cuirasser i un ballester a Castelló per ocupar-se de la fabricació i reparació de l'armament²⁷⁷. L'absència d'aquests tipus d'artesans era un mal crònic a la vila, ja documentat abans de 1410²⁷⁸: l'emergència bèl·lica feia, doncs, voler solucionar ràpidament tasques pendents, de la mateixa manera que creava urgència en obres a torres i muralles inacabades des de feia anys, com veurem. El problema de la manca d'artesans no s'havia resolt encara el 24 de juny, quan el consell repetí la demanda, especificant que cuirasser i ballester havien de fabricar 50 cuirasses i ballestes, respectivament, per satisfer les necessitats de la població²⁷⁹. Pel que fa a l'armament de més calibre, no podem concretar la disponibilitat de bombardes en aquest primer moment, tot i que sabem que la vila en

²⁷⁴ *Ibidem*, f. 5v

²⁷⁵ *Ibidem*, f. 6v

²⁷⁶ *Ibidem*, f. 9-9v

²⁷⁷ *Ibidem*, f. 4v

²⁷⁸ S'havia autoritzat el trasllat a la vila d'un ballester de València el 21 d'octubre de 1410. SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, p. 191, i SÁNCHEZ ADELL, J. "Nota de historia local: Orígenes de la artillería en Castellón", *BSCC*, XXVI, 1950, p. 242-246

²⁷⁹ AMC, LC, 1411-1412, f. 6

comptava amb algunes des de la dècada de 1390²⁸⁰. En tot cas, més endavant, el transcurs de l'activitat bèl·lica faria necessària l'adquisició de noves bombardes, així com de pólvora i munició. Per acabar, podem afegir que la vila es trobava també *mal provehida* en allò referit al personal mèdic, jutjant-se insuficient la presència del metge Berenguer Borràs²⁸¹. El consell anuncià el dia 14 de juliol que un barber cirurgià havia expressat interès per assentar-se a Castelló, mostrant-se el consell disposat a sostenir les despeses del seu allotjament²⁸².

El darrer front que quedava obert a principis de juny era el de les missatgeries i ambaixades. El principal agent extern de la vila durant tot el període fou el ja mencionat Guillem Agramunt, destacat urgellista local i enllaç constant amb Bellera a València, així com amb els parlaments de Vinaròs i Tortosa. Quan comparegué al consell el dia 1 de juny havia retornat feia poc de València, ja que feu relació de les seues gestions recents a la capital²⁸³. Com de costum, no s'especifiquen els detalls del contingut de les gestions, tot i que podem relacionar els viatges d'Agramunt amb la rebuda, el 14 de juliol, d'una carta del consell de València nomenant certs ciutadans de la capital i de Xàtiva com representants autoritzats cap a Castelló²⁸⁴. Sabem, si més no, que els seus treballs estaven relacionats amb les àrdues negociacions destinades a la formació d'un parlament únic al regne per participar en la determinació de la successió, negociacions que, a aquestes alçades de 1411, s'apropaven al seu fracàs definitiu. A més, ens consta que Agramunt exercí com a síndic per Castelló al parlament prouregellista de València, per la qual cosa cobrà eixe dia 41 sous 8 diners. Mesos després, quan el dit parlament es traslladà a Vinaròs, Guillem Agramunt repetí com a representat de la vila²⁸⁵. Cal dir que les tasques d'Agramunt també incloïen assessorar el consell respecte a l'actitud a prendre respecte els antiurgellistes fugits. Sabent açò, i tenint en compte el seu destí com a presoner durant

²⁸⁰ El 21 de febrer de 1390 arribaren des de Barcelona quatre bombardes. SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, p. 93

²⁸¹ Borràs, qui cobrava 400 sous anuals, exercia també com a mestre de gramàtica i lògica, aparentment de franc. FERRAGUD DOMINGO, C. *Medicina i promoció social a la baixa edat mitjana: Corona d'Aragó, 1350-1410*, Madrid, CSIC, 2005, p. 266

²⁸² AMC, LC, 1411-1412, f. 8

²⁸³ Havia estat traslladat a València en barca per Pere Maçana el 31 de març. *Ibidem*, f. 3-3v i 51v

²⁸⁴ Els ciutadans nomenats foren Joan de Moya, Gauderic des Soler, Ramon de Vilaragut, Joan Gascó, Pere català i Guillem Gener, de València, i Ferrando de Sant Ramon, de Xàtiva. És significativa la presència dels llinatges Vilaragut i Soler, enfrontats des de feia anys als Centelles. AMC, LC, 1411-1412, f. 7v

²⁸⁵ Agramunt acudí al parlament amb sindicat fet pel també notari i escrivà del consell Bartomeu Esteve. SESMA MUÑOZ, J. A. (ed.), *Actas del parlamento de Alcañiz-Zaragoza (1411-1412, Actas del Compromiso de Caspe (1412), Sentencia del Compromiso de Caspe (1412)*, Saragossa, Gobierno de Aragón, 2011, p. 175

la campanya contra Balaguer de 1413, creiem que no ens arrisquem gens si assenyallem Guillem Agramunt com a principal ideòleg i capitost de l'urgellisme local, fent mostra d'un compromís que destaca sobre la molt major adaptabilitat de la resta de prohoms, els parents d'Agramunt inclosos, segons podem concloure a partir de la documentació.

Les despeses que ja s'acumulaven portaren el síndic Berenguer Rodaner i la resta del consell a buscar ajuda pel seu finançament, per mitjà de sacrificis dels prohoms si calia. El dia 14 de juliol se'ns anuncia la voluntat del jurat Ramon Joan i de Pere Rodaner de renunciar als seus béns mobles i immobles en benefici de la vila²⁸⁶. El 18 d'agost el consell ordenava el síndic de plets Joan Tahuenga que reclamara a Jaume Escuder allò que devia a la vila. Igualment, el 12 de setembre, el consell reconeixia la despesa de 200 florins feta per Berenguer Castell en la defensa de la població. L'estudi del Llibre de Consell de 1411-12 permet constatar com augmentà, a mesura que avançava l'estiu, la tasca administrativa del síndic Berenguer Rodaner, un clar signe del caire seriós que prenién les hostilitats en diverses part del regne. En aquests moments, mentre que prosseguien els combats a la zona de Morella entre Joan de Vilaragut i les tropes castellanques que se li oposaven, els Centelles assetjaven Alzira des de Xàtiva i noves forces castellanques entraven per Utiel. Els jurats de València, encara ocupats en els treballs infructuosos per la creació d'un parlament únic, hagueren de desviar la seua atenció d'aquests afers per organitzar la defensa. Així, en juliol es succeïren les ambaixades entre Castelló i Vila-real, després què Joan de Vilaragut convocara la host d'aquesta última vila per reforçar la seua ofensiva contra Morella, alhora que es rebien notícies de moviments de tropes centellistes des de Nules. El consell de Castelló, que també estigué en contacte amb Joan de Vilaragut, emprengué una nova fase de consolidació de les defenses, que inclogué, a la fi, l'arribada d'un ballester des de València el 2 d'agost, gràcies a les gestions a la ciutat de Guillem Agramunt, qui cobrà 50 florins. El mencionat ballester és, tal vegada, el mateix Joan de Viscaia que rebé dos cafissos de forment del consell el mateix dia²⁸⁷.

Enllestit aquest fet, calia continuar les obres i reparacions en muralles i pous. Pel que fa aquestes segones, tot i que ja s'havien realitzat despeses en el seu manteniment en mesos anteriors, fou en agost quan s'intensificà l'activitat. Les dificultats per accedir a les fonts

²⁸⁶ AMC, LC, 1411-1412, f. 8

²⁸⁷ *Ibidem*, f. 55-56. El consell oferí al ballester condicions favorables pel seu assentament, com l'exempció del pagament de la molta. Romangué un any a la vila en una casa propietat de Pasqual Guitart, qui rebé del consell 25 sous i 6 diners per aquest concepte el dia 26 d'abril de 1412. *Ibidem*, f. 87

d'aigua situades extramurs provocaren una obvia preocupació per assegurar el bon estat dels pous de l'interior de la vila. El 14 de juliol Pere Boix cobrà 59 sous 6 diners pels seus treballs als pous de Santa Maria, de Vinamargo, i el conegut com *pou nou*, possiblement una obra encarregada en temps recents per les necessitats de la guerra. El mateix dia es pagaren 9 sous a Domingo Castell per reparacions al pou d'en Guardiola, i 20 sous a Berenguer Gilabert pel pou de Guillem Rubio²⁸⁸. Seran una constant als albarans de la resta de l'Interregne els nombrosos pagaments per reparacions regulars de poals i altres parts dels pous. Pel que fa a torres i murs, els treballs es centraren en la part nord, la més necessitada, ja que tenim notícies d'obres pendents des dels darrers anys del segle XIV a la parròquia de Sant Pere. La coneguda com torre de Trullols, que es trobava junt a l'hospital del mateix nom, començada sols uns anys abans, restava inacabada²⁸⁹. Les circumstàncies bèl·liques apressaren el consell a intensificar les obres, mesura ordenada el 14 de juliol i repetida el 18 d'agost, a càrrec de Joan Tahuenga²⁹⁰. Les despeses recollides als albarans ens fan pensar que els treballs avançaren lentament i sols finalitzaren a principis d'octubre. Les obres de la muralles tenien prioritat davant altres: el 28 de setembre el consell atorgà llicència per utilitzar en els treballs de la dita torre fusta que estava destinada a les obres de l'església de Santa Maria, que també es trobava en plena reconstrucció²⁹¹. Crida l'atenció, per últim, la despesa de 66 sous, el dia 11 de juliol, per un penó d'estamenya que es penjà al portal de Segura. Imaginant que el penó estaria pintat amb el senyal reial, podria considerar un símbol clar de l'adhesió, a nivell oficial, del govern municipal a l'autoritat que representava Arnau Guillem de Bellera²⁹².

Traslladant-nos al front polític, continuaven les dificultats per reunir un parlament valencià que reunira les dues faccions enfrontades. Fracassant de forma definitiva les gestions, el 18 d'agost, es decidí el canvi d'ubicació del parlament urgellista, que havia de reunir-se a Traiguera, més a prop del parlament català de Tortosa. El consell castellonenc no perdé temps en triar un síndic per al nou parlament i, el 3 de setembre, la responsabilitat recaigué, de forma poc sorprenent, en l'omnipresent Guillem Agramunt²⁹³. Posteriorment, el dia 23, fou confirmat com a missatger als dos

²⁸⁸ *Ibíd.*, f. 54-54v

²⁸⁹ SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, pp. 170-182

²⁹⁰ AMC, LC, 1411-1412, f. 10

²⁹¹ *Ibíd.*, f. 14v

²⁹² *Ibíd.*, f. 8v

²⁹³ *Ibíd.*, f. 11v. El mateix dia Agramunt havia cobrat 50 florins pels seus treballs per la vila a València.

parlaments²⁹⁴. La reunió, que finalment tingué lloc a Vinaròs, provocà que el també notari Pere Colomer substituira Agramunt com a enllaç principal amb València i Bellera, tot i que ja havia començat les seues tasques abans d'eixa data, donat que el 12 de setembre havia cobrat 196 sous per 28 dies de missatgeries a la capital²⁹⁵. Colomer fou confirmat en el seu nou paper el 23 de setembre, una vegada coneguda la decisió del partit prouegellista de reunir-se a Vinaròs, deixant Traiguera com a seu del minoritari parlament contrari²⁹⁶.

També tingueren lloc gestions amb Bellera, qui de nou es trobava en campanya a Vilafamés a principis d'agost. A aquesta població, presa pel virrei als Centelles en abril, es dirigí una ambaixada que tingué com a fruit la sentència rebuda del governador el dia 23. En aquest document Bellera absolia la vila de tot càrrec de rebel·lió contra la seua autoritat. Es posava així fi a qualsevol malestar que poguera romandre des de mesos passats, relacionat amb la fugida o depuració dels elements antiurgellistes castellanencs per part del governador entre finals de 1410 i principis de 1411. El mateix dia 23, per confirmar a tots la seua adscripció sense cap dubte a la legalitat representada per Bellera, el consell ordenava que s'enviara una còpia del document a Guillem Agramunt al parlament de Vinaròs, on s'havia de desplaçar des de València²⁹⁷. Els mateixos dies també s'escrigué al consell de València, comunicacions en les que, probablement, es tractaven els fets recents de la rebuda de la sentència i l'enviament d'Agramunt a Vinaròs. Possiblement en una breu estada a Castelló en el camí a Vinaròs des de València, Agramunt relatava al consell, el 6 d'octubre, el contingut de les seues gestions a la capital, amb l'objectiu de que "penes algunes no li poguessen ser acusades²⁹⁸". Totes aquestes maniobres manifesten la clara voluntat del consell de la vila d'acabar amb qualsevol dubte que poguera encara existir al voltant de la seua adhesió a la causa de Bellera com a legítim virrei i governador.

La imatge que obtenim de Castelló al final de l'estiu està marcada per una intensificació de l'activitat en els fronts ja citats. En el pla diplomàtic, el missatger habitual València, Pere Colomer, es mantingué en constant contacte amb Guillem Agramunt a Vinaròs. Al mateix temps, la vila intentava coordinar la seua defensa amb Vila-real, on s'envià, el dia

²⁹⁴ *Ibídem*, f. 13

²⁹⁵ *Ibídem*, f. 59v

²⁹⁶ *Ibídem*, f. 13

²⁹⁷ *Ibídem*, f. 13

²⁹⁸ *Ibídem*, f. 15v

12 de setembre un avís sobre els recents atacs de Miralles i els seus homes a la rodalia de Castelló. També continuaren les reparacions a la muralla, amb obres al portal de Reus i el murat del portal de pous el dia 26. Cal afegir, per últim, la nota curiosa de d'un enfrontament violent entre Pere de Reus i Gilabert de Centelles, denunciat el mateix dia 26. Segons se'ns diu, Gilabert hauria ferit Pere de Reus i li hauria proferit paraules injurioses, sobre les quals el consell ordenava escriure a l'afectat per recavar més informació que poguera usar-se contra els Centelles²⁹⁹. Encara que no coneixem més detalls de l'incident, la menció de Pere de Reus, qui acumulava diverses juraderies i conselleries des de finals del segle anterior, com un dels prohoms que romanen a la vila després de les purgues de Bellera, pot tenir rellevància. Sí podem constatar la seua presència a la zona a finals de 1410, ja després de les primeres accions repressives de Bellera, quan apareix participant en certes gestions amb el consell de Vila-real per al parlament valencià³⁰⁰. Sabent la importància que tindria el llinatge amb la nova dinastia, aquest fet seria un altre signe de continuïtat en les elits locals abans i després de l'Interregne.

Arribada la tardor, el consell s'enfrontava, cada vegada amb més neguit, a una situació en què els dos fronts de guerra al nord del regne, la Plana i els Ports, es trobaven consolidats, havent-se esvaït les esperances d'una fi propera del conflicte. Les mesures defensives que s'havien dut a terme fins aquells punt, centrades en l'acumulació d'armament i provisions, el reforç dels murs i l'establiment de guaites, que s'havien jutjat suficients en un estat d'inseguretad periòdica com el de les bandositats d'anys anteriors, no bastaven per fer front a la guerra oberta que havia propiciat l'entrada de forces castellanés. Davant la impossibilitat d'impedir les cavalcades per la comarca de Miralles i els Centelles, defensors d'una causa ja obertament trastamarista, el justícia Domingo Gascó i els jurats proposaren al consell, en la reunió del 6 d'octubre, el nomenament d'un capità per la host de la vila. Es plantejava així l'opció de prendre un caràcter més actiu en la seua defensa de la vila, que incloguera la possibilitat de fer eixides per terme i comarca, ja fora per preveure millor els moviments dels enemics o per enfrontar-se a ells directament. El consell, en aquest moment, fou de la opinió que aquesta mesura no era necessària i declarà sentir-se satisfet amb la defensa que constituïa la host local i les forces de Guillem Urgellès, malgrat la ja citada poca presència del lloctinent de governador a la

²⁹⁹ *Ibíd*em, f. 13v

³⁰⁰ S'havia encarregat de realitzar diversos trasllats de documents pel consell. AMVL, MC, 6, f.50, 7-11-1410, i f. 80, 30-5-1411

seua lloctinència³⁰¹. Que el virrei Bellera no compartia la confiança del consell ho demostra la seua decisió, el 16 d'octubre, de reforçar els dos fronts del nord, enviant cinquanta ballesters a Forcall i uns altres 50 a Castelló. Els ballesters havien estat assoldadats per un mes, i la seua paga aniria a càrrec de les rendes reials de la vila³⁰².

Aquest enviament de ballesters a Castelló a mitjans d'octubre coincideix amb una nova campanya d'adquisició d'armament i municions per part del consell. Al llarg del mes d'octubre la vila comprà diverses càrregues de pavesos i viratons (projectils de ballesta), especificant-se que algunes d'elles arribaren per mar des de València. La seu del poder de Bellera, doncs, continuava representant la base des de la qual es coordinava i reforçava la defensa de la causa urgellista i dels Vilaragut. També es demanà, el dia 28, l'arribada d'un ballester per encarregar-se de la revisió i reparació de les ballestes de la vila. Desconeixem els detalls del servei que prestaren els dits cinquanta homes, si es limitaren a reforçar la defensa de la vila que realitzava la host local o bé efectuaren alguna acció ofensiva en la comarca, per exemple contra la població veïna d'Almassora, que donava suport als enemics de Bellera. Sí sabem que el dia 17 de novembre els ballesters informaren al consell que, una vegada complida la seua missió, partien de la vila. Donat que els seus sous depenien de la recaptació de les rendes reials, reclamaven al consell que, si el pagament s'havia de realitzar abans de la col·lecta de les imposicions, es trobaren els diners a través de préstecs, cartes públiques de deute o qualsevol altre mitjà que proporcionara diners ràpids. Davant d'això, el batlle Guillem Sanç i el jurat Francesc Sala es mostraren disposats a complir allò demanat, sempre que pogueren obtenir les garanties del virrei de què allò pagat seria descomptat de les rendes³⁰³.

El rebuig del nomenament d'un capità pot relacionar-se, com s'ha dit, en una voluntat momentània del consell de prosseguir les tasques defensives. Des d'aquest punt de vista s'entendria l'activitat que es continua realitzant en el reforç dels murs des de principi d'octubre, dirigida per Joan Mas com *obrer dels murs*, ofici que ocupava des del dia 4 amb un salari de 33 sous anuals³⁰⁴. Prosseguien les obres als portals de Trullols, de Pous i la torre de sant Pere, i el dia 18 s'encarregà la construcció de mantellets pintats amb el senyal reial per als portals de Sant Agustí, de Ramon de Pous, de Trullols i de Segura³⁰⁵.

³⁰¹ AMC, LC, 1411-1412, f. 15v

³⁰² NARBONA VIZCAINO, R. "Las élites políticas valencianas...*op.cit.*, p. 222

³⁰³ AMC, LC, 1411-1412, f. 19-19v

³⁰⁴ *Ibidem*, f. 15

³⁰⁵ *Ibidem*, f. 16v

Tanmateix, fins i tot aquests treballs defensius presenten novetats, com la decisió d'aplanar les construccions situades fora de la muralla per dificultar el seu ús per l'enemic en cas d'atac o setge, i l'ordre, el dia 18, de construir una barbacana, estructura defensiva avançada, entre els dos fossats (*vall* i *revall*) de què disposava la muralla³⁰⁶. Podem relacionar aquests treballs amb les obres que es realitzaven en diversos molins fora de la muralla i les que tenen lloc al Coll de la Garrofera, al límit amb el terme de Borriol, que poden ser indicacions d'un estat de major amenaça que requeria una campanya defensiva més ambiciosa³⁰⁷. Reforçarien aquesta visió les despeses que s'efectuaren en aquestes setmanes en bastides per les bombardes, pedres tallades com a munició per aquestes, i carbó, sofre i salpetre per la fabricació de pólvora. Un fruit de la inseguretats que es vivia a la comarca és el manament de Guillem Urgellès, el 30 d'octubre pel qual s'atorgaven als veïns sis dies per eixir als camps i entrar palla a la vila, després dels quals el portal de Pomar seria tancat³⁰⁸. El clima que es vivia al terme i a la comarca no interrompé, però, les missatgeries amb Vila-real i amb València, aquestes segones a través de Pere Colomer. Crida l'atenció, per últim, constatar com les simpaties trastamaristes presents a viles com Almassora, Borriana i Onda no impedièren l'existència de comunicacions entre aquestes poblacions i Castelló, que fins i tot comprà cinc càrregues de pavesos de Borriana el dia 28³⁰⁹.

2.2.2 L'AUGMENT DE LES HOSTILITATS A FINALS D'ANY

A novembre de 1411, amb els dos parlaments rivals ja reunits, arribà a Castelló una notícia alarmant: les tropes castellanques que havien entrat per Utiel a l'agost havien assolit la Plana i reforçat els efectius de Miralles i els Centelles. La intensificació dels atacs contra Castelló i Vila-real obligà el consell de la primera vila a prendre noves mesures defensives. El dia 14 s'ordenà l'enderrocament dels ponts situats sobre el *revall* (segon fossat), mentre que el dia anterior s'havien pagat diverses obres a les muralles, com reparacions al portal de Sant Agustí, mantellets i bastides de bombardes³¹⁰. Tot i que no ens resulta fàcil seguir els moviments de Miralles per la comarca, sabem que a mitjans de mes dirigí un atac nocturn contra la població, ja que els dia 17 les patrulles que havien eixit la nit en què s'havien apropiat “gents d'armes amb la trompeta al pla de la vila”

³⁰⁶ *Ibidem*, f. 16-16v

³⁰⁷ El Coll de la Garrofera era l'emplaçament on tenien lloc les execucions públiques. VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, p. 280

³⁰⁸ AMC, LC, 1411-1412, f. 17v

³⁰⁹ *Ibidem*, f. 64v

³¹⁰ *Ibidem*, f. 19

reberen el pagament pel seu servei. A aquesta ofensiva seguiren noves intervencions en el reforç de les defenses: el mateix dia 17 s'ordenava tapiar durant dos dies el portal de Pomar, repara el portal de Sant Agustí i la torre de Sant Pere³¹¹, i tapiar, igualment, el portal de la Fira, així com enderrocar el pont del mateix portal. També es compraren 14 ballestes noves i diverses càrregues de pedres de bombarda, es perforaren els murs per fixar les bombardes i es repararen les bastides. Aquests treballs devien suposar una gran càrrega per al tresor local, ja que el dia 17 s'escrivia a Andreu Joan, a València, encarregant-li la venda de censals³¹². El tapiat dels portals i l'enderrocament dels ponts eren mesures dràstiques, en un moment en què l'organització de guaites i patrulles ja no podia garantir la seguretat de la població. Certament, Miralles semblava moure's amb completa llibertat per la comarca. El dia 20 es rebien notícies del recent pas de l'antic lloctinent per Vilafamés, mentre que una altra font, en la mateixa sessió del consell, informava de la seua arribada a La Pobla. Encara es rebé, el mateix dia, una notícia addicional, referida a l'entrada de 150 homes d'armes per Morella. Davant la situació d'emergència, el consell envia gent a vigilar el camí de Morella per poder avisar de la possible arribada de les tropes enemigues, mentre que altres homes es dedicaven a vigilar la platja. Es sospitava que els castellans acabats d'entrar al regne buscaven reforçar Miralles, i possiblement fou en aquestes dates quan el temor del consell de Castelló es feu realitat i les dos forces s'uniren.

Per la seua banda, Bellera havia donat, el dia 11 de novembre, l'ordre d'enviar una nova tropa de ballesters per reforçar la defensa de Castelló i Vila-real. Així, el dia 20 un emissari de Castelló es desplaçà a la població veïna per emportar-se 50 ballesters que acabaven d'arribar a la zona. Podem relacionar aquest fet amb l'arribada per mar d'una càrrega de pavesos el dia 20 i de diversos torns de ballestes, tres ballestes grosses, caixes de viratons i cistelles de telloles el dia 2 de desembre. En aquesta data se'ns informa d'un nou atac: la nit anterior s'havien fet alimares a Vila-real avisant les viles veïnes del fet, i s'havien enviat escoltes de Castelló a recórrer durant un dia el terme d'Almassora, tement que Miralles haguera trobat reforços en aquesta població. Les ofensives continuades dels trastamaristes de les darreres setmanes havien impulsat, ja al novembre, l'enviament d'un emissari al parlament català de Tortosa, encara exercint la tasca de mediador entre les faccions valencianes enfrontades. Probablement el triat fou Bartomeu Agramunt,

³¹¹ Per obres en aquesta torre. A finals de mes, s'empraren 60 cafissos de calç per valor de 102 sous 8 diners i 150 sous més per la construcció. *Ibídem*, f. 73

³¹² *Ibídem*, f. 68

mercader i germà de Guillem, qui cobrà, el dia 2 de desembre, 119 sous per 17 dies de missatgeries als parlaments de Vinaròs i Tortosa³¹³. En la sessió del parlament del dia 12 de novembre el missatger denuncià les agressions de Bernat de Centelles i demanà la intervenció del parlament en el fet³¹⁴. Coneixent la situació valenciana a finals d'any, sorprèn una mica l'optimisme dels parlamentaris catalans, que respongueren que no veien necessària cap intervenció en el cas que aturara la violència trastamarista, ja que, segons ells, la concòrdia els parlaments estava a punt d'assolir-se. Com hem vist, les accions armades prosseguiren, i el consell de Castelló tornà a dirigir-se al parlament de Tortosa, en aquesta ocasió per mitjà d'una carta que es llegí en la sessió del 10 de desembre, repetint les protestes pels atacs dels Centelles.³¹⁵ S'enviaren també missatges al parlament de Vinaròs, a València, i a les poblacions veïnes de Vila-real, Borriana i Almassora, dels quals se'ns informa el dia 2.

Les queixes de Castelló se sumaven a les procedents d'altres poblacions del regne. La mateixa ciutat de València, en el seu paper de líder de la causa de Bellera, havia escrit un missatge a Tortosa, llegit en la sessió del parlament del 7 de desembre. Els jurats de la capital denunciaven les accions dels Centelles i de Miralles: aquest últim també es dirigí al dit parlament defensant les seues accions, que estarien justificades pels suposats perjudicis que el parlament urgellista valencià li havia causat³¹⁶. Encara que les forces lleials a Bellera no obtingueren del Principat la resposta contundent que buscaven, els parlamentaris realitzaren tasques de mediació entre les parts en aquestes dates, els detalls de les quals no son ben coneguts. El missatger del parlament català Bonanat Pere, a qui trobarem en el futur, a principis de 1412, negociant una treva entre els Centelles i Vila-real, fou recompensat el dia 2 de desembre amb diversos parells de gallines. Les gallines amb què l'obsequiava el consell de Castelló havien de repartir-se amb Joan de Moya, vicari del bisbe de València, qui també participava en les dites negociacions. El resultat d'aquestes gestions fou, amb tota probabilitat, la notícia que es contenia en una carta enviada des del parlament de Vinaròs al de Tortosa, datada el dia 13 i llegida el 15. En el missatge s'informava de l'acord assolit entre els dos parlaments nomenats pel nomenament de dos síndics, un per cada parlament, encarregats d'intervenir a la Plana i

³¹³ *Ibidem*, f. 78v

³¹⁴ *CODOIN*, II, p. 447

³¹⁵ *CODOIN*, II, p. 550. La carta fou possiblement portada per Guillem Feliu, conseller i antic batlle, qui cobrà, el 16 de desembre, 98 sous per missatgeries a Vinaròs i Tortosa. AMC, LC, 1411-1412, f. 82

³¹⁶ *CODOIN*, II, p. 545

buscar la fi de les hostilitats a la comarca, havent elegit el parlament valencià Joan de Moya com a representant³¹⁷.

Les gestions no tingueren efectes immediats, cosa que ho demostra l'atac de Miralles contra Cabanes, al nord de la Plana, el dia 16 de desembre, seguit d'una operació de resposta des de Castelló en què tal vegada prengueren part els ballesters enviats per Bellera. El governador, per la seua banda, havia respost en novembre amb una nova expedició al nord contra Nules, base dels Centelles. L'acció fou censurada pel parlament de Tortosa el dia 23 de desembre, jutjant que amenaçava la concòrdia que es negociava³¹⁸. Podem assumir que formà part d'aquesta ofensiva la carta del governador que, datada el dia 28, es llegí al consell castellanenc el 30. En ella Bellera ordenava els veïns realitzar un jurament de fidelitat al qui serà elegit rei legítim, que es realitzà amb rapidesa, tal com ho afirmava el consell el mateix dia 30³¹⁹. No es tractava d'un acte buit i redundant, ja que al mateix temps que es feia es reconeixia de nou l'autoritat de Bellera com legítim virrei i governador. No de bades coincidí en el temps amb l'anomenat *reforç general* que aquest promovia, i que trobà oposició entre les viles reials³²⁰. En la mateixa línia, destaca la crida que tingué lloc el dia 13 de desembre, que denunciava els atacs que havia patit la vila en els darrers mesos, començant a juliol. El consell especificava que les ofensives s'havien intensificat “de trenta dies e algun poch tro a ençà”, cosa que coincideix amb la nova escalada bèl·lica iniciada a mitjans o finals d'octubre. A l'hora de buscar culpables d'aquestes accions, la crida responsabilitzava a persones de “sinistra intencion”, en una clara al·lusió a Miralles i els Centelles, que ara es trobaven reforçats per “altres persones qui en aquest regne són entrades i entren del reialme de Castella”. El consell manifestava que les forces castellanenes “són ajustades e s'ajusten ab les sobredites [Miralles i els seus aliats] cremant, afogant, robant e furtant, naffrant e aprisonant béns e persones de la sobre dita vila”. També es feia una referència concreta als fugits de Castelló, acusant-los no sols de no col·laborar en la defensa de la vila sinó d'haver-se unit als seus enemics:

diverses vehins de la dita vila, après la dita mort del dit alt senyor Rey en Martí, sien exits de la dita vila, e huy en dia sien fora aquella, e no havien curat ne auran tornat

³¹⁷ CODOIN, II, p. 550

³¹⁸ CODOIN, II, p. 495

³¹⁹ AMC, LC, 1411-1412, f. 20

³²⁰ Amb aquesta mesura s'alteraven diversos aspectes jurisdiccionals per enfortir el control del virrei sobre les viles reials. NARBONA VIZCAINO, R. “Las élites políticas valencianas...*op.cit.*, p. 216

per star en entendien en tenir e guardar la dita vila per aquell que segons dit es per justícia deu ésser nostre Rey, príncep e senyor.

Aquests veïns “en los dit temps no han volgut ne volen prendre llur part dels càrrechs de la custòdia e deffensió de la dita vila, senyaladament als dits trenta dies ençà, en los quals la major opprissió és stada, ço és, se cloguen de officis e beneficis de la sobre dita vila”.

Per aquests motius, els dits veïns eren castigats a que

no sie ne puxe ésser en alcuna elecció de offici de la sobre dita vila fahedora per lo consell de aquella no-y sia ne puxe esser admès, ne haja ne haver puxe alcun benefici del consell e universitat de la dita vila ans de la dita elecció e benefici e cascuna de aquelles [...], e sia del tot repel·lit e foragitar³²¹.

L'exclusió de càrrecs, oficis i beneficis durant deu anys s'argumentava, tot i que de manera no del tot explícita, en el reconeixement de l'autoritat de Bellera com a virrei i governador, que convertia en rebels els que se li oposaven. També tenien pes els conceptes de la preservació de la seguretat i el bé comú de la vila, censurant el paper dels fugits com a assetjadors de la seua pròpia població. D'aquesta manera, doncs, s'escapava de debats sobre qui tenia el dret a la successió, que s'havia de determinar per via de justícia, i es posava l'èmfasi en la conservació dels béns i les persones, així com la de drets, furs i privilegis. Tot i que no disposem de la versió de Miralles i els fugits, el més probable era que respongueren amb arguments semblant, jutjant a partir de les comunicacions que mantenia amb Vila-real, en què es proclamava el lloctinent legítim. Des del seu punt de vista era Bellera, amb les seues actuacions parcials i violentes, oposades a la legalitat, el causant de la inseguretat i inestabilitat al regne que justificava la seua oposició al virrei. Podem apreciar, doncs, com l'adhesió dels dos bàndols a candidats al tron i parlaments diferents no estava renyida amb el seguiment d'una cultura política compartida, en què es valorava el paper de les lleis i de les institucions representatives com a garants del benestar dels estats de la corona.

La crida, pel que sembla, no tingué gaire efecte, i el dia 16 de desembre es denunciava el trencament d'una sèquia al terme, potser intencionat, a la qual s'enviaren quatre homes per inspeccionar els danys. El mateix dia s'envià un nou missatger a Bellera, probablement per informar-lo de les últimes actuacions de Miralles. L'augment de l'amenaça trastamarista comportà noves obres als murs, que inclogueren l'enderrocament

³²¹ AMC, LC, 1411-1412, f. 21v-22

dels ponts dels portals de Pous i de Pomar i el tapiat del portal de Trullols, així com treballs a les torres de la Maçana i de Museros, que fou enderrocada per portar pedres al andadors de la muralla. També es treballà en el manteniment de molins i pous i es compraren tres ballestes grosses i diverses bombardes noves. Una vegada pagada l'administració de les últimes guaites de l'any, 1411 conclougué amb l'elecció del nou justícia (Llorenç Bosch), sagristà (Bernat Moliner) i sequier (Guiamó Mas) en les dates habituals, cosa que aportà una nota de normalitat a un any d'extraordinària activitat³²².

2.2.3 1412: EL PUNT MÀXIM DEL CONFLICTE

La descripció del panorama bèl·lic i polític de gener de 1412 sona a una repetició d'allò narrat en les últimes pàgines. Als Ports, tot i que s'acabava d'aconseguir una treva, prosseguia la disputa entre els dos bàndols pel control de la comarca, i la discòrdia entre els dos parlaments era irreversible. El domini militar trastamarista a la Plana era un fet consumat i Castelló i Vila-real es mantenien com a feus urgellistes rodejats de forces i poblacions hostils, resistint de manera precària per la tasca conjunta de les hosts locals i els escassos reforços de Bellera. En aquest sentit, el governador prenia la decisió, el 18 de gener, d'enviar un nou grup de ballesters a la zona, que es convertiria en l'últim. El capità dels 100 ballesters enviats des de València, Llorenç Estrany, rebé l'ordre de Bellera de no admetre a la seua tropa cap veí de Castelló³²³. Aquest fet pot interpretar-se com la pervivència, encara, de dubtes sobre la lleialtat a la causa dels veïns de la vila, malgrat el jurament de fidelitat fet novembre passat. Cal dir que Bellera, qui combinà l'enviament de reforços amb, poc de temps més tard, la direcció personal d'una nova campanya contra Nules, s'assabentà en aquestes dates dels tractes que estaven tenint lloc entre Vila-real i els Centelles per aconseguir una treva. Vila-real envià un ultimàtum al virrei, demanant-li per última vegada ajuda militar contra els seus assetjadors, abans de prosseguir les negociacions amb ells. Bellera no podia permetre's una situació semblant a Castelló, i probablement això influí en la seua decisió de desplaçar-se en persona al nord, liderant la host de València. Deixant a banda el possible malestar a la població, més per l'esgotament de la guerra que per cap compromís particular amb la causa trastamarista, els oficials i consell de Castelló mantingueren la seua adhesió a Bellera i perseveraren en la defensa. Els ballesters de Llorenç Estrany ja havien arribat a la vila el dia 22 de gener, quan el capità rebé l'obsequi de tres parells de gallines per part dels jurats. Al mateix temps, la

³²² *Ibíd.*, f. 23v-25v

³²³ NARBONA VIZCAINO, R. "Las élites políticas valencianas...*op.cit.*", p. 223

host de la vila combatia al terme homes d'Almassora, població on ja estaven assentats els castellans. Potser en aquests temps Bellera preparava ja la seua nova expedició al nord, donat que tenim constància de missatges enviats pel lloctinent de governador Guillem Urgellès a Vilafamés i Cabanes, requerint la convocatòria de les seues hosts.

El citat dia 22 representa un rècord en les tasques del consell: ni més ni menys que cinc sessions distintes tingueren lloc el mateix dia. L'esgotadora activitat del govern municipal se centrà en les despeses de la defensa. S'adquiriren noves ballestes de torn, passadors, viratons i telloles, així com pedres de bombarda. També s'envià un missatge a Borriol demanant la bombarda que posseïa aquesta població veïna. Pel que fa a les obres, podem citar treballs en pous, fossats i portals, com els de Sant Agustí, de Reus i de Segura, i el tapiat definitiu des de Trullols i de Pomar. La nova situació d'emergència obligà al consell a tornar a ocupar-se de l'avitallament de la vila, després d'uns mesos en què la manca d'activitat en eixe camp ens fa pensar que es comptava amb vitualles suficients per sostenir la població. Tot i que en mesos passats s'havien realitzat reparacions en alguns molins del terme, en alguna data que no podem concretar la inseguretats a l'exterior de les muralles forçà la construcció de molins de sang, fenomen típic en les situacions de setge i emergència bèl·lica. N'existiren com a mínim dos, coneguts com *primer* i *segon*, als quals es dedicà una gran quantitat de despeses el mateix dia 22. Així, trobem als albarans una llarga llista de pagament per terra, fusta i altres materials de construcció destinats als molins de sang, així com treballs en la fabricació de les rodes dels molins. També arribaren per mar càrregues de fusta i farina pels molins. Tenint en compte que els pagaments extraordinaris del dia 22 ascendiren a més de 1800 sous, no ens hem d'estranyar que l'estat de les finances del municipi, als inicis de 1412, s'apropara a la fallida³²⁴. Davant aquesta situació, el dia 1 de febrer, el consell prengué la decisió de disposar, per les necessitats de la vila, de les remuneracions que havien de percebre advocats, síndics, guardians del terme i el pesador del pes de la farina. L'escassetat també feu que, el dia 12, el síndic Berenguer Rodaner fora autoritzat per aconseguir fons addicionals, de la manera que ell jutjara convenient, amb l'objectiu d'abastir de forment *algunes persones menesteroses* de la vila³²⁵. Calgué recórrer, igualment, a les rendes ordinàries, i el dia 23

³²⁴ AMC, LC, 1411-1412, f. 83-91v

³²⁵ *Ibidem*, f. 28v

el síndic obtingué una llicència per emprar allò recaptat de la peyta pel sosteniment de la població, prometent que la mesura no comportaria cap càstig o represàlia a la vila³²⁶.

A finals de febrer la situació semblava propera a una resolució bèl·lica definitiva. Morvedre, que s'havia retut amb dificultat a Bellera en 1410, es troba amb les forces necessàries per revoltar-se de nou contra l'autoritat del governador, el dia 25, encoratjada pels reforços castellans. Una nova expedició de càstig del virrei es posà en marxa des de València, amb l'objectiu d'unir-se a la Plana amb les tropes que comandava Ramon de Perellós, mercenaris gascons que baixaven des del Principat. L'exèrcit combinat hauria de bastar per acabar amb la resistència de Morvedre i els Centelles i, amb el domini de la Plana i de la ciutat de València, assegurar el control del territori pel bàndol de Bellera. Mentre a Castelló s'esperaven els reforços del nord, els ballesters de Llorenç Estrany continuaven presents a la vila. Sabem que, el dia 4 de febrer, el justícia i consell prohibiren l'eixida de veïns a l'exterior de la vila, al mateix temps que censuraven el capità dels ballesters per les eixides que realitzava fora de la muralla³²⁷. És possible que els dos fets estiguen relacionats i que Estrany incomplira l'ordre de Bellera de no reclutar homes a la vila. Així, s'entendria la denúncia el consell, que protestava contra actuacions al terme que posaven en risc la seguretat de veïns de Castelló, alhora que debilitaven la seua defensa. Podem pensar també que, davant un possible incompliment de les ordres del governador, el consell volguera justificar-se davant d'ell, responsabilitzant el capità de qualsevol infracció. Cal afegir que el dia 1 d'eixe mes ja s'havien denunciat eixides dels castellanencs pel terme, destinades a la captura de bestiar que havien conduït al terme³²⁸. Suposem que, en un temps d'estretors, l'arribada d'aquest subministraments fou benvinguda, més encara si assumim que havien estat presos a l'enemic que assetjava la població. Tanmateix, el consell volgué manifestar que es tractava d'accions individuals espontànies, no dirigides pel govern local, cosa comprensible, sabent que, en efecte, existiren reclamacions contra la vila després de la guerra relacionades amb aquestes accions³²⁹. Veiem, doncs, com una població en un clima de guerra oberta intenta mantenir difícils equilibris entre la fidelitat a l'autoritat de Bellera, el respecte a l'ordre i la legalitat, quan els trastamaristes ja controlaven bona part de la comarca.

³²⁶ *Ibidem*, f. 29v

³²⁷ *Ibidem*, f. 29

³²⁸ *Ibidem*, f. 27v

³²⁹ Per exemple, en 1414 es demanà un sobreseïment reial sobre les demandes que feien homes de Morella i Terol al lloctinent de governador sobre robatoris de bestiar durant l'Interregne. AMC, LC, 1414-1415, f. 36, 21-10-1414

Després de passar per Tortosa, on el parlament català l'interrogà sobre les seues intencions, Ramon de Perellós arribà amb les seues tropes a la Plana a finals de febrer. Es trobava a la rodalia de Castelló el dia 25, coincidint amb la rebel·lió de Morvedre i l'inici de la dissortada ofensiva contra aquesta vila de Bellera, qui no volgué esperar a unir-se amb els reforços que venien del nord. Aquest dia, diversos grups de veïns de Castelló, un d'ells liderat per Martí Marcó, foren enviats a rebre l'exèrcit de Perellós, a qui s'esperava en les properes hores. Sabem que ja havien arribat a la vila el dia 27, data de la derrota i mort de Bellera al Codolar. No disposem de detalls sobre la recepció de la notícia, que podria haver tingut com a conseqüència la fi de la resistència de la vila i l'establiment de negociacions amb els enemics, però la resistència continuà. Ramon de Perellós, després de ser rebut amb un càntir de vi, obtingué l'assegurança del consell que tindria a la seua disposició tot allò necessari per sosteniment de la seua tropa. No sols això, sinó que se li proporcionarien 200 homes de la vila per reforçar la seua tropa³³⁰. La cooperació del govern local sembla ser total: el 4 de març es decretava que totes les pensions i salaris dels càrrecs públics s'esmerçarien en les despeses defensives³³¹, i el dia 11 s'anunciava un préstec de la vila a Perellós, qui prometia retornar la quantitat al síndic³³².

Es fàcil pensar que la perseverança en la defensa tenia més a veure amb el manteniment de la seguretat de la vila que amb el compromís amb la causa urgellista, que s'esfondrava d'un dia a l'altre a València després de la desaparició de Bellera. Probablement influïa en el consell la confiança que proporcionava disposar a les immediacions de la vila d'una tropa significativa com la de Perellós, que reforçava la host local. No oblidem que la població comptava, a més, amb la tropa de ballesters de Llorenç Estrany, que no sols encara es trobava a Castelló a principis de març sinó que, el dia 6, reberen l'oferiment del consell de prolongar els seus serveis durant 10 o 15 dies més. Per últim, el consell demanà també l'arribada d'un metge des de València amb sou de 15 florins, qui podem identificar com Gabriel Amat, i que havia d'atendre els ballesters ferits³³³. Estem temptats d'imaginar que, de no comptar amb la protecció d'aquests importants reforços, que

³³⁰ AMC, LC, 1411-1412, f. 30

³³¹ *Ibidem*, f. 30v

³³² *Ibidem*, f. 31v

³³³ *Ibidem*, f. 31. El dia 16 de maig de 1412 Amat rebé 15 florins del consell de València per haver-se ocupat dels ballesters ferits a Castelló. Tot i que l'albarà del salari apareix recollit al llibre de consell castellanenc el dia 26 d'abril, la situació del moment probablement impedí el pagament per part de la vila i provocà la reclamació a la capital. A més, els ciutadans de València Pere Serra, Martí Scolano, Domingo Rubiols, Pere Alcàser Jaume Curçà i Domingo llop, possibles integrants de les forces de Llorenç Estrany, reclamaren al consell de la capital, el 10 de juny de 1412, els salaris deguts per la seua participació en la campanya. NARBONA VIZCAINO, R. "Las élites políticas valencianas...*op.cit.*", pp. 201-202

exercien alhora un possible poder coercitiu respecte les decisions de les autoritats locals, Castelló hauria seguit el mateix camí que Vila-real, començant la negociació de treves amb els Centelles i els seus aliats des de principi d'any.

En tot cas, la fi del poder urgellista al regne no comportà el final de l'amenaça bèl·lica a la Plana. Durant el mes de març, Castelló efectuà noves despeses en municions de ballestes i bombardes i en la fabricació de pólvora. La presència de les tropes de Perellós i Estrany, per la seua banda, tot i que aportava certa seguretat, portà al límit les capacitats d'avituallament de la vila. Els esforços dels veïns per buscar subministres pel seu compte els impulsaven a fer eixides fora de la vila: davant el risc que açò comportava, fou prohibit pel consell el dia 17. Però la situació devia ser crítica i calia trobar mitjans per abastir la vila de provisions. Ja amb l'arribada de Ramon de Perellós el dia 25 el consell, preveient les noves despeses de què s'haurien de fer càrrec, planificava un viatge de Bartomeu Agramunt a Cabanes amb l'objectiu de comprar farina, missió que acabà amb èxit i per la qual fou remunerat el dia 11. Bartomeu, junt amb el seu germà Guillem, qui havia estat ocupat, com hem dit, en les tasques parlamentàries de Vinaròs, tindrà en aquestes dates protagonisme en l'adquisició de vitualles, probablement degut a la seua professió de mercader. Sabem que els dos germans havien estat a València a primers de mes, d'on havien tornat a Castelló en barca, per realitzar treballs no especificats però segurament relacionats amb les qüestions comentades. Igualment, Bartomeu cobrà el dia 24, junt amb Francesc Enyego i Jaume Pastor, 44 sous per treballar per la vila amb les mateixes finalitats³³⁴. Guillem Agramunt, des de la seua posició de síndic a Vinaròs, col·laborà en algunes d'aquestes missions.

Sabem que els dos germans adquiriren per aquestes dates una quantitat de civades i forment que es traslladà a Castelló. Es dona la circumstància que, el dia 8 d'abril, el consell, parlant d'aquest últim fet, manifestava que s'havia efectuat de forma irregular, sense seguir les instruccions del consell. Tal vegada tractant-se d'un robatori, el consell declarava que l'adquisició de les vitualles s'havia fet sense la seua aprovació i tota responsabilitat requeia en els Agramunt, perquè "la vila no n'hagués dany alcú i tot allò fos imputat a ells i béns llurs, e que la dita vila los ho fes pagar si mal ne dan a la vila ne venc³³⁵". Aquesta declaració, que recorda a la referida al robatori de bestiar anteriorment comentada, representava un intent per part de la vila d'evitar danys majors, en un clima

³³⁴ AMC, LC, 1411-1412, f. 102

³³⁵ *Ibidem*, f. 34

de desgavell polític en què les represàlies ja podien venir de qualsevol banda. La vila, però, necessitava els subministres, i tenim notícies d'altres adquisicions, aparentment més legals. Per mar es rebia des de València farina i forment³³⁶. També es buscava gra al nord, on s'envià, el 23 de març, un missatger a Tortosa per comprar “C o CL o CC cafissos de farina” i “C o CL cafissos de civada³³⁷”. Desconeixem si aquest últim viatge està relacionat amb les accions dels germans Agramunt.

Pel que fa als aspectes estrictament militars, podem pensar que, cap a març i abril de 1412 el nivell d'alarma era tan gran o major que el dels mesos precedents. Tenim constància, el dia 11 de març, de les activitats de dues patrulles de la vila, que havien recorregut el terme en dues llargues eixides, de 8 i 10 dies respectivament, cosa que en dona una idea de la seriositat de l'amenaça. Amb els castellans ben assentats a Almassora, on trobaren la col·laboració dels veïns, se succeïen les topades entre les gents d'aquesta última població i els de Castelló. Possiblement en aquestes dates tingué lloc l'encontre violent entre gents de Castelló i Almassora, del que ens parla Zurita, i que costà la vida a diversos veïns d'aquesta última població.³³⁸ El mateix dia 11 l'enviament d'una patrulla a Borriol per recavar informació sobre un atac enemic recent és una prova més de la llibertat amb què es movien per la Plana Miralles, els Centelles i els seus aliats, desplaçant-se ràpidament d'una localitat a altra i podent llançar atacs des de diferents punts de la comarca. Castelló tornà a reforçar les seues defenses, adquirint dues noves bombardes, pedres de bombarda i pólvora. Es repararen murs i portals, com el de Sant Agustí, i s'enderrocaren corrals fora del mur per dificultar les ofensives trastamaristes contra la vila. A això cal sumar, de nou, els treballs intensius en el manteniment de pous i molins de sang. Després del pagament a Pere de Reus, el dia 7, d'una quantitat deguda per l'adquisició de materials per fer pólvora arribats per mar des de Barcelona³³⁹, l'activitat del consell es redueix. L'emergència màxima causada per una comarca vessant de tropes que rodegen dues poblacions que resisteixen pot entendre's com la causa d'aquesta aturada de la vida normal de consell, que continua reunint-se i manant albarans però pren poques decisions. Que l'alta activitat bèl·lica a la Plana era una realitat ho confirma una font externa. El dia 2 d'abril els jurats de València, amb l'antiurgellisme ja al poder i

³³⁶ El dia 11 de març es pagaren 960 sous per 40 cafissos de cereal arribats de València. *Ibidem*, f. 99

³³⁷ *Ibidem*, f. 32v

³³⁸ ZURITA, J. *Anales de Aragón*, CANELLAS LÓPEZ, Á. (ed.), Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2003, l. XI, cap.LXI

³³⁹ AMC, LC, 1411-1412, f. 102v

apressant-se per enviar representants valencians a Casp, havien escrit als seus homòlegs de Castelló informant-los del proper pas per la regió de Giner Rabassa en el seu camí a la població aragonesa. Segons el document, el compromissari valencià temia que

per algunes companyes dels capitans qui són en aqueixa vila, no coneixents lo dit mossèn Jener, ne sabents lo misteri, ne la celeritat o cuyta de sa anada, li fos fet vergonya, dan o empaig, com que sería molt carregós, axí a nosaltres de no avisar-ne vosaltres com de vosaltres menys a nós, tan preponderós negà, e lo gran e yrreparable destorb que se-n poria seguir.

El constant moviment de tropes, la majoria ja d'un sol bàndol, i, tal vegada, la poca confiança que encara es tenia en les autoritats de Castelló, justificava el missatge, que demanava que s'alertara als capitans de les tropes de l'arribada de Rabassa i que es garantira la seua seguretat

que passant e anant lo dit mossèn Jener per la vostra vila e encontrades, vos plàcia axí dispondre us e tenir tal manera ab los dits capitans e gens lurs, que-l dit mossèn Jener ab sa companya puxa sens tota dificultat e impediment passar e fer son benaventurat camí³⁴⁰.

Les necessitats de les forces de Ramon de Perellós acampades a la vila obligaren, el dia 10 d'abril, a una mesura extraordinària. Calien, pel manteniment de la tropa, nous subministres de civades, farina i forment per valor de 600 florins. La impossibilitat de trobar tals provisions a la vila feu que, de nou, els germans Agramunt foren els encarregats d'adquirir-les al nord del Regne, on encara devien estar enfeïnats en les seues anades i tornades als parlaments de Vinaròs i Tortosa. La quantitat destinada a aquesta compra havia de ser aconseguida pel síndic Berenguer Rodaner per mitjà de censals, cartes de deute o qualsevol altra via que proporcionara diners ràpids³⁴¹. Deu tractar-se del forment de què ja disposava la vila el dia 17 de maig, quan es permeté la seua venda a un preu màxim de 37 sous el cafís³⁴².

Potser no ens hauríem de sorprendre de no trobar als llibres de consell cap referència directa a la batalla que enfrontà a la Plana les forces trastamaristes de la regió amb la host de Castelló i els reforços externs. El dia a dia de la vila, fins i tot en moments anòmals com aquests, no deixa mai d'ocupar la major part de l'atenció de les autoritats locals, reservant per les obres cronístiques els grans esdeveniments polítics i bèl·lics. El combat

³⁴⁰ NARBONA VIZCAINO, R. "Las élites políticas valencianas...*op.cit.*", p. 233

³⁴¹ AMC, LC, 1411-1412, f. 34v

³⁴² *Ibidem*, f. 38

del 24 d'abril significà una severa derrota de Miralles i els seus aliats, causant la mort del capità castellà Antonio de la Cerda i la captura dels penons de Miralles i de la host de Morvedre, a banda d'unes 500 baixes en les files enemigues³⁴³. Tanmateix, els albarans del dia 26 ens continuen narrant l'habitual enumeració de treballs a murs, molins i pous. Potser s'informà dels fets a Guillem Agramunt en la carta que se li envià aquest dia a Tortosa. Es mantenien, això sí, les missatgeries provinents de Vila-real que informaven la vila dels moviments enemics, com un símbol de la cooperació entre dues viles rodejades, encara oposades a la força Trastàmara al final de l'interregne. Arribaren així les notícies de l'arribada de 200 homes de cavall a Nules, l'entrada d'altres tropes a Almassora i, ja a la segona meitat de maig, la presència de l'*adelantado* de Castella a Nules liderant una gran força que s'apropava a Castelló. Els homes de Ramon de Perellós, sense cap missió clara després de la desaparició de Bellera, resistien a la vila, mentre que el batlle Guillem Sanç i el síndic Berenguer Rodaner s'ocupaven de dirigir i pagar les reparacions necessàries. Amb Vila-real havent ja firmat treves amb els seus assetjadors, Castelló apareixia, en maig de 1412, com una vila rodejada que sols podia retardar mínimament els fets consumat del triomf militar trastamarista i de la imposició de la via de justícia de Casp. El pagament dels sous dels oficials municipals i la preparació de l'elecció dels jurats el dia 21 de maig donaven un enganyós aire de normalitat a una vila que es preparava pel seu últim acte de resistència, ja més simbòlica que efectiva³⁴⁴.

³⁴³ Z ZURITA, J. *Anales de Aragón*, CANELLAS LÓPEZ, Á. (ed.), Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2003, l. XI, cap. LXXIV

³⁴⁴ AMC, LC, 1411-1412, f. 38-40 i 106v-108. L'elecció dels jurats, però, apareix incompleta, i desconeixem el seu resultat.

2.3 LES CONSEQÜÈNCIES DEL COMPROMÍS DE CASP

2.3.1 L'ACCEPTACIÓ DE LA NOVA DINASTIA

Manuel Dualde Serrano analitzà en 1950 la rebuda per part de Castelló de la sentència de Casp a través de les escasses referències que posseïm³⁴⁵. Es tracta d'un treball que, malgrat el temps transcorregut, continua sent d'utilitat a l'hora d'estudiar el context del veredict, mentre que el període immediatament posterior resulta més complicat d'esclarir degut a la manca de fonts municipals. Dit això, sabem que la decisiva derrota al Codolar i la constant arribada de tropes castellanques havien provocat, ja en primavera, la deserció del consell de València de la causa urgellista i l'acceptació de la via de concòrdia amb els trastamaristes. Al contrari que la capital, Castelló es mantingué ferma al costat de l'urgellisme, essent en aquests sentit clau la presència de l'important contingent de Ramon de Perellós, encara estacionat a la vila. No es pot negar la rellevància a nivell de baixes del combat entre els castellanques, junt amb els seus reforços, i les forces de Bernat de Centelles, Bartomeu Miralles i Antonio de la Cerda, qui morí a la contesa, el 26 d'abril de 1412. Tanmateix, aquest triomf local fou l'últim espeternec de la causa del compte a la Plana, anterior a la revolta de 1413, i no reeixí a alterar el curs de la guerra, després del canvi radical de la situació a València.

El mateix Dualde reconeixia que la insuficient documentació feia difícil estimar el grau de descontent a Castelló davant la victòria trastamarista³⁴⁶. Crida l'atenció el fet que la vila no estiguera inclosa en la llista de poblacions a les que s'escrigué des del consell de València anunciant el resultat del compromís, tot i que sí que es trameteren missatges a viles properes com Vila-real o Borriana. La notícia, però, arribà. Basant-se en bona part en fonts de la capital, Dualde ens informa que, en arribar a la ciutat la nova de la proclamació de Ferran I i es projectava fer arribar la notícia a les principals poblacions del regne, Castelló apareix a la documentació, junt amb Alzira, com el més destacat focus de resistència al territori. Pel que sembla, conegut el resultat de la reunió de Casp, Castelló es resistí a acceptar el veredict i envià Pere Colomer, que, tal com hem vist, havia protagonitzat diverses ambaixades durant l'Interregne, al parlament de Tortosa el 4 de juliol. La vila prenia així la iniciativa amb la intenció d'enviar emissaris al monarca i aconseguir que la vila fora recomanada al rei, a la qual cosa l'abat de Montserrat respongué que la recomanació ja havia estat feta. La maniobra de la vila apareix, en un

³⁴⁵ DUALDE SERRANO, M. "Reacción de Castellón...*op.cit.*

³⁴⁶ *Ibíd.*, p. 3

moment en què el triomf Trastàmara i l'ascens de Ferran al tron semblaven una realitat irreversible, com un desig de comunicar-se amb el rei personalment i negociar de manera directa amb ell, tractant d'aconseguir el major benefici possible per Castelló. Tot això encaixaria amb la ideologia dominant pactista i representativa de les elits urbanes, que desitjaven fer arribar la seua veu al monarca de forma independent i sense intermediaris, tant en el context de corts i parlaments com per mitjà de missatgeries i ambaixades, segons s'ha vist al llarg de l'Interregne. El desig de comunicar-se directament amb la monarquia es compaginava, però, amb el benefici de comptar amb la intercessió al seu favor dels poders de la corona. En aquest cas, el parlament de Tortosa, en actitud conciliadora, mostrà el seu interès per la pacificació definitiva de Castelló: exhibí la seua voluntat que els líders prourgellistes de la vila pogueren eixir de la població *sin escándalo* i donà instruccions per l'alliberament ràpid dels presoners dels dos bàndols³⁴⁷.

Aquests gestos diplomàtics ens podrien fer pensar que l'acatament de la notícia i el retorn a la normalitat política a Castelló foren un afer ràpid. El cert és que s'esperava una acceptació formal del resultat del compromís per part de la vila que, passats els dies, no arribava. Això motivà l'enviament d'una ambaixada del consell valencià protagonitzada per Martí d'Oriz i Berenguer Clavell. L'ambaixada fou anunciada a Castelló per carta l'1 de juliol i, pocs dies més tard, Oriz i Clavell es trobaven al feu trastamarista d'Almassora. El dia 5, en resposta a una carta dels dits missatgers, els jurats de la capital els escrivien agraint-los els treballs que estaven realitzant i anunciant-los un nou enviament de missives anunciant la proclamació reial. En aquests moment, el consell de València jutjava que, essent ja àmpliament coneguda la notícia, aquell que es negava a acceptar el resultat del compromís mostrava la seua resistència a ser un vassall lleial del reial³⁴⁸. Els jurats constataren la manca de l'acceptació formal de Castelló el dia 6 de juliol, tot i que, malgrat l'afirmació anterior, es preferia, si més no a nivell públic, atribuir el fet a la ignorància i no a la mala fe. El dia 7 el capità castellà Juan Fernández de Heredia, qui es trobava a la Plana, comunicà al parlament valencià que el mateix rei Ferran ja tenia constància de la no acceptació del veredicta per part de Castelló, pel qual motiu reclamava l'enviament d'una nova ambaixada que s'havia de sumar a la del consell. El parlament respongué amb el nomenament de Francesc d'Artes, Joan de Vilarrassa i Joan Rojals, junt amb el notari Bartomeu Sarartes. La missió dels enviats seria desplaçar-se a la vila per

³⁴⁷ CODOIN, III, p. 290

³⁴⁸ Dualde, M., "Reacción de Castellón...*op.cit.*", pp. 4-5

aconseguir la seua ratificació de la proclamació i una declaració de fidelitat al rei davant notari. Aquesta ambaixada, que també havia d'ocupar-se del cas d'Alzira, reforçà doncs la d'Oriz i Clavell, a qui el consell de València escrigué el dia 7 agraint-los la seua tasca³⁴⁹.

Les gestions de consell i parlament tingueren aparentment resultats positius, ja que el dia 9 els jurats de València pogueren anunciar al rei Ferran la resolució satisfactòria del conflicte. Segons ells, el dia anterior s'havia aconseguit finalment la partida de Ramon de Perellós i les seues tropes, estacionades a la Plana des de finals de febrer. Havia comptat amb el permís de l'*adelantado* de Castella, qui tenia la seua base a Almassora, amb la intervenció de Pere de Vilaragut, i mostrava la seua intenció d'encaminar-se a l'encontre del rei, junt amb l'*adelantado*, per jurar-li fidelitat. Això sembla contradir l'incident denunciat pel correu Matías de Toledo el mateix dia 9. El missatger, qui havia estat enviat a Castelló per anunciar la proclamació per escrit, no havia obtingut una bona acollida per part de la vila. Aturat a un tir de ballesta de la població, la seua carta havia estat requisada per un ballester, i havia estat conduit a presó, on havia passat set dies³⁵⁰. Malgrat açò, els missatgers de València, al seu retorn a la capital el dia 13, anunciaren al consell l'assoliment d'un acord per la reconciliació entre l'urgellisme castellonenc, encara dominant, i els fugits durant l'Interregne. A més, una ambaixada de la vila a l'*adelantado* a Almassora negocià l'alliberament de diversos castellonencs fets presos pels trastamaristes, alhora que firmava la pau amb la població veïna.

Aquests relat dels fets encaixaria amb la valoració positiva del compromís per part de Dualde, que hauria estat ràpidament acceptat de manera general. Sabem, si més no, que l'administració Trastàmara prompte intervingué en les finances castellonenques. Als anys immediatament posteriors al compromís les rendes de la vila es trobaven empenyorades i controlades per Berenguer Minguet, lloctinent de mestre racional, i encara ho estaven en 1415. El 26 de novembre de 1415 el jurat Pere Colomer feia relació al consell de la seua anada a València per retre compte de les finances locals a Minguet, com a administrador que les havia intervingut. La vila s'havia excusat de presentar els llibres de compte; davant el consell de notaris consultats, el consell aprovà fer-ho, pregant que se'ls atorgara una pròrroga fins el 15 de desembre³⁵¹. El 8 de juny de 1416 Colomer pogué

³⁴⁹ *Ibíd*em, p. 5-7

³⁵⁰ *Ibíd*em, p. 8

³⁵¹ . AMC, LC 1415-1416, f. 35-36

comunicar al consell els bons resultats de la seua recent trobada amb el ja mestre racional a València, en què la major part dels dubtes foren satisfets.³⁵² El fet que Colomer, en 1419, encara reclamara al consell el reconeixement de la seua tasca en els comptes de les rendes i el pagament de les quantitats bestretes per satisfer Minguet indica que l'afer tardà diversos anys en acabar de resoldre's³⁵³. Finalment, amb la intervenció de Pere de Begués i el batlle Pasqual Ferrando, sembla que pogué solucionar-se l'albarà debitori de 74000 sous fet a la vila per la tresoreria.³⁵⁴ Tanmateix, el deute a què feia referència Ferrando estava connectat amb els plans de sanejament del municipi que s'havien establert ja a la dècada de 1370, coincidint amb la crisi financera que visqué la vila en aquells anys deguda a les demandes del duc de Girona. Per tant, podem assumir, amb la prudència corresponent, que aquestes actuacions tenien més a veure amb una revisió per part de l'administració de la nova dinastia de l'estat de la hisenda de les viles reials que no amb un intent particular de castigar Castelló.

A banda d'aquesta qüestió, i passant a l'àmbit polític i social, el buit documental que tornem a trobar en 1412-1413 ens dificulta l'estudi del clima local a Castelló immediatament posterior al Compromís. Si ens endinsem en les pàgines corresponents als llibres de consell següents, però, no se'ns escapa que per a part dels veïns de la vila el retorn a la normalitat després del conflicte armat encara no havia arribat. És conegut el cas dels Miró, llinatge que havia tingut una relació privilegiada amb la monarquia en les dècades anteriors, posseint els càrrecs de lloctinent de governador i batlle. Com ja senyalà Pau Viciano, amb l'ascens dels Trastàmara, el nou batlle general Joan Mercader rebaixà les condicions favorables en què els Miró explotaven un molí emfitèutic, dins del marc d'una revisió general del patrimoni reial, i els membres del llinatge desaparegueren del consell durant un breu període. Tanmateix, l'assumpte s'arranjà prompte i els Miró tornaren a exercir càrrecs municipals³⁵⁵. Pel que fa a altres famílies, constatem, com era de preveure, la reaparició amb la nova dinastia de dos dels elements més actius en la vida política municipal abans de l'Interregne, Pere de Begués i el llinatge dels Bues. Així, Pere de Begués i Bertran de Bues ocuparen dues de les quatre juraderies de l'exercici de 1413-1414. No cal dir que no trobem ni rastre dels germans Agramunt al consell, absents de la

³⁵² AMC, LC, 1416-1417, f. 3v

³⁵³ AMC, LC, 1419-1420, f. 3

³⁵⁴ Tanmateix, el batlle hagué d'aclarir amb el mestre racional els últims 8000 sous demanats a la vila. Íbidem, f. 6, 11-7-1419

³⁵⁵ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 58-59

vila en aquell moment. Sí trobem, per contra, representació dels Miquel en la figura de Pere Miquel, un dels jurats de l'any, i membre d'un llinatge de prohoms que, malgrat romandre a la vila i al seu govern durant el domini urgellista de l'Interregne, no patí represàlies i continuà sent rellevant durant la resta el segle. Una altra figura que reaparegué fou el notari Pasqual Ferrando, qui fou nomenat batlle pel rei Ferran en 1412. Com ja sabem, es tractava d'un professional veterà, actiu des de la dècada de 1370, i que comptava amb ingressos que el convertien, en aquests moments, en el tercer home més ric de la vila. No podem negar l'existència d'algun lligam entre Ferrando i la posició antiurgellista de Bartomeu Miralles, siga polític o de caire més personal. No debades, fou un dels principals damnificats per la repressió de Bellera, tal com veurem, i romangué fora de la vila com a mínim des de 1411 fins el final de l'Interregne. Dit això, resulta evident la intenció del nou monarca de confiar en una figura experimentada i respectada que ajudara a solucionar les discòrdies encara existents a la vila.

2.3.2 LA REVOLTA DE JAUME D'URGELL I L'URGELLISME POPULAR

La narració que ens aporta Manuel Dualde sobre la rebuda per part de Castelló de la sentència dels compromissaris de Casp ens transmet la idea que les dificultats que trobaren els portadors del missatge foren poc més que una anècdota, seguida d'una acceptació general del veredict sense més incidents. Tanmateix, la pròpia existència d'aquestes dificultats en podria fer sospitar que les bandositats i rancúnies imperants durant l'Interregne no s'esvaïren d'un dia per l'altre. En els darrers anys Agustín Rubio ha dedicat esforços a analitzar el panorama polític posterior a Casp, en particular el que rodejà la revolta de Jaume d'Urgell iniciada en maig de 1413³⁵⁶. Els treballs de Rubio ens parlen d'un ambient força menys pacífic, tant a la ciutat de València com a altres parts del regne, on les simpaties pel comte encara estarien àmpliament esteses. Així, l'alçament del comte d'Urgell, lluny de ser un últim gest desesperat i ingenu, hauria tingut certes probabilitats de triomfar pel malestar popular per la sentència³⁵⁷. Això encaixaria amb l'estat d'ànim prourgellista que ja recollí Zurita i que justificaria la seua cèlebre afirmació sobre la sentència de Casp: "*Fue muy celebrada generalmente en Aragón la fiesta desta*

³⁵⁶ Els resultats de la seua recerca es poden trobar en RUBIO VELA, A. "Del asedio de Buñol...*op.cit.*, RUBIO VELA, A. "Urgellistas valencianos. Sobre...*op.cit.*, i RUBIO VELA, A. "Después de Caspe. El urgellismo...*op.cit.*

³⁵⁷ La importància de les innovadores aportacions de Rubio ha estat reconeguda per Ernest Belenguier. BELENGUER, E. *Los Trastámara*, Barcelona, Pasado y Presente, 2019, pp. 134-135

declaración, y en Valencia no tanto y mucho menos en Cataluña”³⁵⁸. Agustín Rubio ens parla de la profunda divisió que es vivia a la capital en 1413. El nou govern trastamarista vivia en un estat d’alarma continu davant els rumors que circulaven per la ciutat sobre moviments de tropes urgellistes i complots per derrocar la nova monarquia. Les sospites sobre l’existència de conspiracions afectaren tant membres de la noblesa urbana com elements d’extracció popular, i mantingueren el govern municipal ocupat en nombroses investigacions i interrogatoris. Aquestes conspiracions no es materialitzaren de manera fefaent, amb poques excepcions, i les ciutats i viles valencianes aportaren tropes per esclafar la revolta, primer a Bunyol i després a Balaguer. En un treball recent, Ernest Belenguier, reconeixent la vàlua i interès de les aportacions de Rubio, troba que exagera la força d’aquestes conxorxes, contagiats per uns jurats que “*veían conspiraciones por todas partes*”³⁵⁹.

Malgrat les poques conseqüències pràctiques que tingué, creiem que el poc entusiasme popular per la nova dinastia fou real, tot i que no en podem valorar l’extensió. Així, l’empresonament del missatger en 1412 recollit per Dualde no seria un incident aïllat, sinó mostra d’un rebuig al nou sobirà existent també al nord del regne, i del qual en trobarem exemples quan el comte d’Urgell s’alça en armes³⁶⁰. Rubio ens parla de la presència a Castelló com a pres de Pere Venrell, veí de la Salzadella, a qui havia arrestat el nou lloctinent de governador a la Plana, Francesc d’Esplugues, per haver manifestat no reconèixer el rei Ferran com a monarca legítim³⁶¹. Venrell, a través del lloctinent, suplicava el perdó al monarca. Segons denuncià el dit lloctinent

ell dit soplicant hauria dit pochs dies après que vós, molt alt senyor, fos declarat per justícia ésser nostre verdader rey e senyor, que la declaració no era ben feta e que lo reyalme de Aragó no pertanyia a vós, dit senyor, ans al compte de Urgell. E que à[vol]ment e falsa aquells que havien feta la dita declaració s’i eren haüts, o paraules açò significants.

La petició de perdó es fonamentava en què

E en semblant mal parlar, moltes e diverses persones, no conexents la vía de justícia e veritat, frívolment haien errat, com la paraula sia egualment donada a tots, jatsia la

³⁵⁸ ZURITA, J. *Anales de Aragón*, CANELLAS LÓPEZ, Á. (ed.), Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2003, l. XII, cap. I

³⁵⁹ BELENGUER, E. *Los Trastámara...op.cit.*, pp. 136-137

³⁶⁰ RUBIO VELA, A. “Urgellistas valencianos. Sobre...*op.cit.*”, pp. 193 i 197-200

³⁶¹ *Ibidem*, p. 201

saviesa a poch. E vós, senyor, molt victoriós, per la vostra infinida clemència, atesa la multitud dels delinqüents qui, por ocasió de folles e vàries affeccions, contra vostra reyal magestat haurien greument delinquit per obra, hajats remés e perdonat a.queills tots e qualsevol delictes per la dita rahó perpetrats, seguint lo eximpli de nostre Senyor....

Venrell també argumentava al seu favor la seua ignorància, manifestant que les paraules havien estat dites

per hom lech e pagés, al cual los drets acostumen perdonar, majorment com haja delinquit tant solament de paraula, sí que delicte algú per obra contra la vostra reyal magestat no hauria comés ni perpetrat

Aquest episodi, en especial la referència a “moltes e diverses persones” i a una “multitud dels delinqüents”, sumat a les notícies d’un urgellisme popular a Sant Mateu³⁶², suggereix a Agustín Rubio que existiren més exemples d’insubordinació al veredicte de Casp, símbol d’un malestar estès. Seria força segur afirmar, de totes maneres, que, a l’igual que en el cas de Venrell, generalment la disconformitat amb la tria de rei s’expressà de paraula i no es convertí en suport a la insurrecció armada. Així es confirmaria l’apreciació de Belenguer sobre la sobrevaloració de l’amenaça prourgellista en 1413. Però certes notícies documentals ens fan pensar que, tot i que minoritaris, els actes de suport a la revolta del compte existiren, i Castelló en representa un exemple destacat.

Ja des dels principis de la rebel·lió comptem amb informacions, això sí, escasses i indirectes, al voltant de la participació de veïns de Castelló en les accions armades contra la Corona. El mestre de Montesa Riambau de Corbera envià una carta al rei Ferran, datada a Lleida el 30 de maig de 1413, en què advertia que el comte havia rebut a Balaguer reforços procedents de Castelló, Borriana i Forcall³⁶³. La notícia arribà al parlament de Tortosa i fou inclosa, en la sessió del 3 de juny, en el sumari contra el comte³⁶⁴. El mateix dia Andreu Martí escrivia al rei des de la base trastamarista d’Almassora fent-li arribar la força amb què comptava la causa urgellista a Castelló i Vila-real. Segons l’autor de la missiva, es vivia en les dites viles un clima d’insubordinació que fregava la sedició, i es temia per la pròpia seguretat d’Almassora³⁶⁵:

³⁶² *Ibíd.*, p. 231

³⁶³ *Ídem.*, p. 209

³⁶⁴ *CODOIN*, III, p. 459

³⁶⁵ RUBIO VELA, A. “Urgelistas valencianos. Sobre...*op.cit.*”, p. 210

les viles vostres de Castelló e de Vilareal, situades en aquesta Plana, han pres e prnen tant de ardiment de parlar e de coratge del plaer que han de la dita gent, que menacen a tot lo món, e en special a aquesta universitat de Almassora, dient: “los castellans traydors serán ara castigats!” Hoc e de vostra senyoria se sullen molt lejament la lur boqua, e demostren en si e dien a públich que ara se sabrà qui és verdader rey. Et si tana avant la dita gent plegue, ab gran cor e voler los reculliran, cor en lur boqua no trobareu sino Urgell.

Martí denunciava també la permissivitat dels oficials reials, que toleraven i fins i tot encoratjaven, de manera indirecta, el moviment rebel:

Et de tot açò, molt alt senyor, no se'n fa càstich per vostres offcials, ans, lo que pijor és, lo governador, com va deçà o dellà, comane son offci als affectats del compte, e aquells són mills tractats que los vostres, de què sense falta, si la dita gent entre, no s'escuse de ensequir en aquesta Plana un gran senistre, e per ventura en tots aquests lochs que són a la Plana ni n'i haurà de vostra veu sinó aquest, si yo hic són.

L'autor concloïa demanant ajuda al rei contra els rebels, que esperaven l'arribada del comte com un salvador: “cor a tot vostre regne no ha gent de pijor entenció que són de aquestes dues viles, sperant lo Masies que·ls deu deliurar.”³⁶⁶

Exagerava Martí la gravetat de la situació, encara amb el record present dels enfrontaments armats entre gents de Castelló i Almassora durant l'Interregne, en atribuir a un estat d'opinió generalitzat el suport efectiu a la revolta d'uns pocs veïns? Podem tenir sospites sobre la seua parcialitat si tenim en compte que, en 1412, havia estat testimoni, junt amb Gilabert de Centelles, de la firma de treves amb Vila-real per part de l'*adelantado* de Castella, qui tenia la seua base a Almassora³⁶⁷. El cert és que l'ambient antitrastamarista a la vila ja havia estat denunciat el 18 de maig per Joan Suau i Berenguer Clavell, missatgers de València a la cort, dient que “ha molta mala labor” a la vila³⁶⁸. En una altra carta, enviada el 15 de juny al nou governador Vidal de Blanes pel rei Ferran, el mateix monarca es feia ressò del clima hostil existent a poblacions com Castelló, Vila-real, Borriana i Alzira³⁶⁹. Aquesta última vila és assenyalada en la documentació, en

³⁶⁶ RUBIO VELA, A. “Después de Caspe. El urgellismo...*op.cit.*, p. 281

³⁶⁷ AMVL, MC, 8, 3-5v, 28-5-1412

³⁶⁸ RUBIO VELA, A. “Después de Caspe. El urgellismo...*op.cit.*, p. 283

³⁶⁹ La menció de Borriana com a vila amb part de la població favorable al comte sembla confirmar la seua posició ambigua y de lleialtats dividides durant l'Interregne, o, si més no, la participació dels seus veïns de l'urgellisme popular detectat a la Plana

diverses ocasions, com un dels principals centres de la resistència prouregellista al regne, junt a Castelló. El rei expressava que

Segons som informats, en les viles de Castelló de la Plana de Burriana e de Vilareal, e encara en la vila de Aliazira, diverses persones, no tenents vostra correcció e oblidats lur naturalesa e feeltat a què.ns són obligats, ab lingua verinosa parlen algunes paraules il·lícites e, ço que pijor és, tocants nostra persona

Ferran I manifestava la seua preocupació particular amb les viles de la Plana, on el governador havia de dirigir-se personalment per arrestar els sospitosos de sedició. Les mateixes mesures havien d'aplicar-se a Alzira:

e, fahent tenir bones spies sobre les dites coses, aquells que trobarets culpables castigets per tal forma que a ells sie pena e càstich, e altres terror e eximpli. E axí mateix, aquells qui conexerets o sentirets ésser sospitosos a la bona custòdia de les dites viles e altres de la dita Plana, prenets, e presos axí tenits tro de nós hajats altre manament en contrari³⁷⁰.

Vist açò, creiem que podem acceptar la realitat d'un sentiment d'insatisfacció relativament estès entre les capes populars de les principals poblacions de la Plana. Podem assumir també que, tal com reconeixia el mateix rei Ferran, la insubordinació s'expressava, com a norma, de paraula, i no hi hagué alçament armat a la regió. En maig de 1413 el nou batlle general Joan Mercader traslladà al rei Ferran les seues impressions favorables després del seu recorregut personal per Castelló, Vila-real, Onda i la resta de la Plana, poblacions que, segons ell, “romanen bé”³⁷¹. Una altra qüestió són els casos individuals de castellanencs que es decidiren a actuar i col·laboraren en la revolta, el nombre del qual no podem determinar amb exactitud. Una notícia recollida en els llibres de consell ens dona alguna pista sobre el paper dels veïns de la vila en la campanya. El dia 26 de juny de 1413 es presentaren al consell Guillem Feliu, com a surrogat del lloctinent de governador Francesc d'Esplugues, i el batlle Pasqual Ferrando. Els dos oficials informaren al consell que n'Escapa, veí de la vila, que havia abandonat la població per unir-se a les forces de Jaume d'Urgell, havia estat present a Castelló feia pocs dies, on havia tingut contacte amb “molts homes de la sobredita vila” i els havia portat missatges del comte. Davant aquesta notícia es reforçaren les guaites del mur,

³⁷⁰ RUBIO VELA, A. “Después de Caspe. El urgelismo...*op.cit.*, pp. 281-282

³⁷¹ Editada en TINTÓ SALA, M. *Cartas del Baile General de Valencia, Joan Mercader, al rey Fernando de Antequera*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1979, doc. 2, 29-5-1413, p. 166

vigilància que havia d'estar supervisada pel justícia i els jurats. Els oficials locals també demanaren al batlle i surrogat que identificaren els sospitosos perquè “notificant aquells o el justícia, que haja aquella punició que conexem que dejen haver”³⁷². També, en juliol, trobem referència a homes presos perquè “havien dit mal del senyor rey”, en una altra mostra del poc entusiasme general a la Plana per la resolució del Compromís³⁷³.

Després de la caiguda del castell de Balaguer el 31 d'octubre i la fi definitiva de la revolta, les notícies sobre el malestar popular a la Plana desapareixen. Sabem, per altra banda, que les conseqüències de les accions de 1413 serien llargues, com a mínim en un cas concret. Un vell conegut, Guillem Agramunt, resorgeix de nou a les fonts documentals. Gràcies a la recerca d'Agustín Rubio sabem que el notari castellonenc fou fet presoner per Bernat de Centelles durant la campanya de Balaguer, segons es recull en un missatge enviat pels jurats de València a Centelles. Agramunt, tan actiu durant l'Interregne en la direcció del govern prourgellista local i en gestions a València amb Bellera i representant de la vila als parlaments de la capital o de Vinaròs, de manera poc sorprenent, volgué portar el seu compromís amb la causa del comte fins al final i acompanyar-lo en la seua última resistència. El paper d'Agramunt com a clar líder de l'urgellisme local fou reconegut en la carta pels mateixos jurats valencians: aquests consideraven el notari un pres especialment perillós i recomanaven Centelles que el castigara durament³⁷⁴. Era el principi d'una absència de la vila que es perllongaria més d'una dècada, com veurem, durant la qual Agramunt romangué quasi invisible per als documents.

2.3.3 LA RECONCILIACIÓ DELS PROHOMS

Deixant a banda el destí d'Agramunt, de qui tornarem a parlar, i retornant a Castelló, no ens resulta fàcil avaluar el grau de discòrdia i conflictivitat al si de les elits que s'amaga darrere del desenvolupament normal de les sessions del consell. En 1413 i 1414 devia existir encara un cert nombre de veïns absents de la vila, fugits o presos durant la revolta del comte. El mateix nou batlle general, Joan Mercader, informava al rei per carta, en abril de 1414, de la preocupació que existia a la vila al voltant del més d'un centenar de castellonencs empresonats, l'absència dels quals suposava una important manca de mà d'obra que feia perillar la collita estival de 1414. Mercader adreçava aquest missatge al rei en nom d'un sèrie de veïns denunciats, aconsellant Ferran que es mostrara favorable

³⁷² AMC, LC 1413-1414, 4

³⁷³ Íbidem, 52-52v

³⁷⁴ RUBIO VELA, A. “Urgelistas valencianos. Sobre...*op.cit.*”, pp. 232-234

a la seua reclamació i permetera el retorn dels foragitats. En la mateixa carta el batlle general també feu arribar al rei el clima de discòrdia existent al consell degut a la fugida d'alguns prohoms, que dificultaria la propera elecció de jurats i consellers, causant així danys als interessos reials³⁷⁵. No fou aquesta l'única vegada en què Joan Mercader mostrà la seua voluntat conciliadora respecte els partidaris de la causa del comte, que contrastava amb la duresa del govern de la ciutat de València a l'hora de reprimir possibles conxorxes urgellistes³⁷⁶. El batlle general, de fet, seguia ordres de Ferran I destinades a pacificar la vila, i que també s'aplicaven simultàniament a un altre nucli urgellista destacat com fou Alzira³⁷⁷.

Fou Bartomeu Miralles, la col·laboració del qual es buscava a València per descobrir conspiracions contra la monarquia³⁷⁸, qui liderà les actuacions contra els castellanencs responsables de danys a ell i la seua facció durant l'etapa repressiva de Bellera a la vila a finals de 1410 i principis de 1411 i, poc després, pels gascons i altres homes d'armes enviats pel governador. L'antic lloctinent de governador no recobrà el seu ofici, però fou recompensat amb el càrrec de tresorer de la reina en 1414. Les denúncies de Miralles començaren ja en 1413. En una carta datada el 6 de novembre de 1413 i portada per Pere de Begués, el rei Ferran es dirigia al consell sobre la qüestió. Era sabut que l'antic lloctinent havia començat processos, junt amb veïns de Castelló i Onda, contra els castellanencs que l'havien perjudicat. Preocupat per les conseqüències que podia tenir pel bé de la vila, el rei demanava els prohoms de Castelló que arribaren al millor acord possible amb Miralles, informant-los també que el lloctinent general de governador havia estat informat de l'assumpte per encarregar-se'n. El consell nomenà Pere de Reus, Bernat Colomer, Llorenç Miquel i Joan Guerau com a responsables de tractar la qüestió junt amb justícia i jurats. Els prohoms nomenats encara estaven ocupats en les seues gestions a principis de 1414. El dia 21 de febrer el consell els ordenà desplaçar-se a València per demanar l'opinió del jurista Guillem Çuera, assessor de la vila³⁷⁹. El dia 5 de març els dits prohoms foren confirmats en aquesta responsabilitat pel consell, que els demanava que

³⁷⁵ TINTÓ SALA, M. *Cartas del Baile General de Valencia...op.cit.*, doc. 34, 29-4-1414, p. 202

³⁷⁶ RUBIO VELA, A. "Urgelistas valencianos. Sobre...op.cit.", p. 243

³⁷⁷ Les tasques de Mercader, que inclogueren gestions pel retorn del urgellistes expulsats i intervencions en les eleccions per la fi de les disputes pels càrrecs entre els bàndols enfrontats, es poden seguir en BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern ...op.cit.*, pp. 74-80

³⁷⁸ RUBIO VELA, A. "Urgelistas valencianos. Sobre...op.cit.", p. 230 i p. 250-252

³⁷⁹ AMC, LC 1413-1414, f. 34v

s'afanyaren a arribar a un acord amb Miralles i la resta de denunciants de Castelló i Onda (“que lo compromís dure XV jorns e no pus ”)³⁸⁰.

Qui eren els castellonencs que efectuaven les denúncies junt amb Miralles? Deixant a bandales reclamacions ocasionals que feren diversos veïns demanant compensacions per danys patits durant la guerra, com fou el cas de les oliveres preses a Jaume Vilamanya i Antoni Pelegrí, els dos *albergs* de Mateu Erau o els banys que tenia a cens del rei Joan Sabater, existí un nucli principal de denunciants que litigaren per rescabalar-se dels danys patits.. La llista dels implicats se'ns proporciona en un document posterior i l'oferim a continuació:

TAULA 1. LLISTA DE VEÏNS QUE DENUNCIEN DANYS PER PART DE BELLERA I ELS URGELLISTES

Bartomeu Miralles
Pasqual Ferrando
Joan Guerau
Pere de Begués
Guillem Loreta
Joan Eximeno
Pere Gargall
Jaume Clarà
Antoni Granyana
Antoni Valentí
Antoni Mallasen
Berenguer Castell
Garcia Pereç
Joan Rodrigo
Berenguer Tomàs
Bernat Pelegrí
Jaume Florença
Guillem Esteve
Esteve Segarra

³⁸⁰ AMC, LC 1413-1414, f. 39

Berenguer Miralles
Ponç Miralles
Arnau Miralles
Bertran de Bues
Joan de Bues
Ramon de Rius
Jaume Eximeno

Una ullada als noms precedents és suficient per confirmar el que s'ha explicat al llarg d'aquestes pàgines. Els demandants estaven capitanejats per Bartomeu Miralles qui, entre altres perjudicis, havia patit l'aplanament de sa casa per Bellera. Altres membres del mateix llinatge, Berenguer, Ponç i Arnau, formaven igualment part dels denunciants. També entra dins d'allò previsible el fet de trobar a la llista noms de prohoms tan destacats en el període anterior a 1410 com Pere de Begués, Pasqual Ferrando i Bertran de Bues, junt amb altres familiars d'aquesta última figura. Com ja hem comentat, tots tres prohoms representaven l'elit local lligada al règim de Miralles i foren perjudicats en els seus béns seguint l'entrada de Bellera a la vila. Curiosament, estem parlant d'un batlle (Ferrando), d'un descendent d'un antic batlle (Begués) i del representant d'un llinatge que ocuparà en el futur el mateix ofici (Bues). Tres figures rellevants, absents durant el govern urgellista de l'Interregne i que recuperaran amb la nova dinastia el protagonisme perdut.

Els clams pels *robatoris* de Bellera i els seus, les absències de veïns i la discòrdia que se'n seguia devien representar un gran maldecap pel govern municipal, aparentment ja encaminat en la mateixa línia conciliadora de Joan Mercader i el mateix rei. A principis de 1414 Miralles es presentà a Castelló amb ordres reials, portant amb ell el lloctinent general de governador, i disposat a rescabalar-se dels perjudicis patits durant l'Interregne. Davant d'açò, el 26 de març, es trià el notari Guillem Feliu com tractador per part del municipi per arribar a un acord amb Miralles. El mateix dia Pere de Begués i Pere de Reus foren nomenats pel consell per ocupar-se de les denúncies sobre els danys de Bellera, en un exemple de com un prohom absent durant l'Interregne i un altre de present podien treballar junts, poc després del Compromís, per arribar a una concòrdia a la vila³⁸¹. El rei Ferran fou informat d'aquests fets en una carta de Joan Mercader del mateix 26 de març,

³⁸¹ AMC, LC 1413-1414, f. 40v

fent-se ressò de la reclamació que li havien fet arribar certs veïns de Castelló denunciats per Miralles. De nou, el batlle general aconsellà el rei Ferran triar el camí de la reconciliació. Temorós de l'ànim venjatiu de Miralles, Mercader demanava la intervenció reial per posar fi a les bandositats locals, que portarien la ruïna i la despoblació a la vila (“aquella vila serà destruïda per moltes passions privades”)³⁸². L'arbitratge extern de la monarquia es veia, doncs, necessari per acabar amb l'espiral de venjances que s'apropava amenaçant. És en aquest context que el rei rebé la petició, anteriorment al·ludida, de permetre el retorn a Castelló dels presos i foragitats.

La voluntat conciliadora dins els oficials de la corona, basada en el bé de la vila i la preservació del patrimoni reial, no fou exclusiva del batlle general. Ja uns dies abans de l'esmentada carta de Joan Mercader, el nou lloctinent de governador, Francesc d'Esplugues, es manifestava en el mateix sentit. El dia 10 d'abril comparegué al consell, deixant clara la seua preocupació per les denúncies de Miralles, conscient també que “se esperava molts clams per homes forasters contra los vehins de la dita vila”. La solució proposada per Esplugues, en la mateixa línia que Joan Mercader, era que la vila “abraçàs axí los foraxits per en Bellera com los altres”, amb l'objectiu d'assolir la concòrdia i germanat perdudes. El consell encarregà a Guillem Feliu i Pere de Begués la direcció de les gestions, junt amb el lloctinent, pel retorn dels foragitats³⁸³. Poc després, el 25 de maig, el batlle general tornava a posar-se en contacte amb el rei Ferran per suplicar-li que escoltara el representant dels denunciats de Castelló que tenien intenció de demanar la seua intercessió, tal com Mercader els havia aconsellat³⁸⁴. Però l'acord amb Miralles no arribava, i el dia següent a la carta de Mercader es rebia al consell una missiva de Joan Escrivà, lloctinent general de governador, portada per Bartomeu de Bues, aquest últim part dels damnificats per Bellera. El lloctinent general s'havia arrengherat en els anys anteriors dins el bàndol dels Centelles i, ara, com a part de la facció triomfant, ens apareix com a col·laborador de Miralles en el seu intent de saldar comptes. Segons Escrivà, per mitjà del procurador fiscal substituït, Miralles l'havia informat de les denúncies fetes per ell contra una sèrie de veïns de Castelló implicats en les accions de Bellera. A través del missatge, Escrivà comunicava els oficials i consell de la vila de l'ordre del procurador fiscal que declarava els dits denunciats com a impedits per l'elecció de jurats i consellers

³⁸² TINTÓ SALA, M. *Cartas del Baile General de Valencia...op.cit.*, doc. 30, p. 198

³⁸³ AMC, LC 1413-1414, f. 41

³⁸⁴ TINTÓ SALA, M. *Cartas del Baile General de Valencia...op.cit.*, doc. 41, pp. 209-210

que havia de tenir lloc aquell mateix dia³⁸⁵. La depuració, possiblement no intencionada, dels prohoms dirigits en 1411-1412 que podrien suposar les inhabilitacions dictades, no devia contribuir a apaivagar les tensions internes dins l'oligarquia. D'entrada, les autoritats municipals acataren el manament i es procedí a l'elecció de jurats, càrrecs que recaigueren en Guillem Llorença, Joan Tahuenga, Antoni Ferriol i Nicolau Merí. La carta d'Escrivà ens aporta pistes sobre els castellonencs que es consideraven partidaris de Bellera i l'urgellisme i responsables de la repressió del virrei. A continuació oferim la llista de veïns denunciats dels quals se'ns proporciona el nom:

TAULA 2. VEÏNS DE CASTELLÓ DENUNCIATS PER MIRALLES I IMPEDITS PER A CÀRRECS

Bernat de Belda
Antoni Navarro
Bernat de Campos
Domingo Capcir
Joan Alquècer
Domingo Gascó
Andreu de Paüls
Joan Barbarrossa menor
Bernat Cabeça
Ramon Joan
Pere Colomer
Guillem Sanç
Francesc Serra menor
Joan Rubio

Trobem a la llista noms poc sorprenents com el de Guillem Sanç, batlle durant el govern urgellista de 1411-1412, i el de Domingo Gascó qui, a banda de ser cunyat dels germans Agramunt, fou justícia en 1411. Altres figures amb un paper notable durant l'Interregne foren Bernat de Belda i Ramon Joan, jurats en 1411-1412. Menys clara és la posició d'alguí com Andreu de Paüls, notari actiu durant les primeres dècades del segle, o el mercader Bernat Cabeça, qui exercí en total 22 càrrecs entre finals del segle XIV i

³⁸⁵ AMC, LC 1413-1414, f. 45v

principis del XV³⁸⁶. En tot cas, si bé veiem que l'ordre es complí en l'elecció de jurats, en 1414-1415 sí estigueren presents Domingo Gascó i Pere Colomer com a prohoms encarregats de designar consellers per les parròquies de Sant Joan i Sant Pere, respectivament. En els anys següents Ramon Joan tornaria al consell i seria justícia en 1418, ofici que exerciria Guillem Sanç en 1417. Per la seua banda, el notari Pere Colomer continuaria destacant en la política local, com a protagonista d'ambaixades, síndic a corts, i encarregat de l'escrivania del consell. Altres, com Bernat de Belda, qui havia estat jurat en 1408-1409, perdrien rellevància política en els anys següents, encara que és difícil determinar el diferent pes dels factors polítics, econòmics i biològics en aquesta evolució. Tot això no contradiu la imatge global, ja descrita per Pau Viciano, que nega grans canvis en la composició de l'oligarquia local amb el canvi de dinastia.

Tornant a 1414, la causa pels danys de Bellera continuava oberta. A aquestes alçades, però, les negociacions començades feia mesos per assolir un compromís entre les parts, que comptaven amb el suport del propi rei, desitjós, com alguns dels principals oficials reials, del retorn de la pau a la vila, avançaven. Guillem Çaera, a qui la vila havia demanat assessorament jurídic, i que prompte hauria d'ocupar-se també dels deutes pendents de Bellera a València³⁸⁷, era l'encarregat de pronunciar la sentència sobre el compromís, la qual, a l'estiu de 1414, es considerava imminent. En aquest sentit, Çaera formava part d'una estratègia reial de reconciliació d'elits locals posterior a l'Interregne, donat que també participà, junt amb Joan Mercader, en la pacificació d'Alzira³⁸⁸. A l'agost, el consell volgué posar-se en contacte amb Çaera per rebre més informació sobre l'assumpte i, el dia 7, obtingueren una resposta per mitjà d'un missiva de Pere Vicent, el seu secretari. Vicent els comunicava que, per malaltia de Çaera, ell s'ocuparia de moment de les gestions pel compromís entre Miralles, la resta de perjudicats i els denunciats de Castelló³⁸⁹. El 7 de setembre Çaera pogué per fi proporcionar més informació al consell sobre el contingut de la sentència que s'apropava. Aquest dia el jurista explicà en persona al consell que havia rebut ordres del monarca manant-lo continuar les seues gestions per la firma d'un compromís pel bé de la vila. Així, Çaera comunicava al consell que la qüestió quedaria arranjada amb el pagament de 3000 florins als denunciants, "per bé de

³⁸⁶ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, p. 38

³⁸⁷ Atorgades el 19 d'octubre de 1415. A la mort de Çaera les causes foren assignades per la reina Maria a Joan Ferrando i Arnau de Cabestany. ARV, RC, COM, 30, f. 128-129, 9-3-1422. El 22 d'abril, Ferrando fou revocat per sospitós, sent substituït per Francesc Erau. ARV, RC, COM, 30, f. 134v

³⁸⁸ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit.*, pp. 74-80

³⁸⁹ AMC, LC 1414-1415, f. 24

pau de la dita vila e singulars d'aquella”, acord pel que demanava el consentiment de la vila per ordre del rei. Es tractava d'una important suma de la qual la vila s'hauria de fer càrrec, evitant-se, aparentment, demandes als denunciats particulars, que, d'altra part, en molts casos deuriem trobar-se encara absents. El mateix Çuera reconeixia en la seua declaració una certa injustícia cap a la vila en el veredicta pel fet d'haver d'assumir les compensacions fetes a particulars (“jacsie no trobés per justícia que ho degué fer o pagar”). Tanmateix, el jurista valencià era conscient dels beneficis pràctics de la solució, en nom del bé comú:

Però attès lo gran bé que se'n porie seguir e seguirie de que-s relevarien tot hoys, rancos e males voluntats que entre singulars e singulars fossen, et debats e qüestions que entre aquells e la dita vila fossen, e los quals cessarien

Çuera aconsellava les autoritats que pagaren els 3000 florins en manera que “dissensió o discòrdia entre los vehins de la dita vila no-s seguís”, deixant clar que ara parlava al consell “no com a compromissari mas com assessor”. El consell respongué al jurista que, una vegada pronunciada formalment la sentència, tindrien el seu arbitratge per “agradable, vàlid e ferm”. Es manà a continuació que Llorenç Miquel realitzara una còpia de la sentència, que havia de ser portada al rei. Així mateix, el consell ordenà els notaris Pere de Begués, Guillem Feliu, Francesc Sala i l'escrivà Pasqual Bataller, junt amb justícia i jurats, redactar el missatge per al monarca informant-lo de l'arbitratge de Çuera³⁹⁰. No volem passar de llarg per la llista de noms precedent, ja que en ella trobem perfils que havien representat papers distints durant l'Interregne. Begués, un notari veterà a l'igual que Feliu, pels seus possibles majors lligams a Miralles i l'activitat passada del seu llinatge a la batllia, estigué absent de la vila després de ser víctima de la repressió de Bellera i recuperà el protagonisme perdut després del Compromís³⁹¹. Al mateix temps Feliu, un altre professional respectat amb una llarga trajectòria i segurament sense cap afiliació política particular, romangué a la vila, adaptant-se a les circumstàncies, i continuà actiu amb la nova dinastia, ocupant entre altres el càrrec de surrogat. Per la seua banda, Francesc Sala i Pasqual Bataller, tot i ser noms menys rellevants en la política municipal, formaren part del govern urgellista de 1411-1412, Sala com a jurat i Bataller com a conseller i lloctinent de justícia en 1411. Ara, sols dos anys més tard, i sense cap

³⁹⁰ AMC, LC 1414-1415, f. 28-29v

³⁹¹ Tornà a estar actiu dins la política municipal i fou síndic a corts en 1421

represàlia reial directa que coneguem per als qui s'havien alineat amb Bellera, tots quatre treballaven units per la reconciliació entre els veïns.

La missatgeria al rei, però, es trobà amb certs entrebancs. L'encarregat de recollir la sentència a València i fer-ne la còpia per al sobirà, Llorenç Miquel, denuncià el 18 d'octubre que l'escrivà de Guillem Çaera, Pere Vicent, no li havia volgut lliurar el trasllat del document sense cobrar pels seus treballs, suma que ascendia a 290 florins. Per acabar d'adobar-ho, Miquel havia estat arrestat a sa casa pel lloctinent de governador Francesc d'Esplugues, per un motiu que no s'al·legava però que el missatger relacionava amb el fet anterior. Llorenç Miquel demanà l'assistència de la vila davant aquest acte contra furs i privilegis, petició acceptada pel consell, que s'afanyà a consultar els advocats³⁹². Degut a la impossibilitat momentània de traslladar la còpia al monarca, el dia 21 el consell decidí l'enviament d'un missatge al rei Ferran explicant-li el veredict de Çaera i comunicant-li el seu consentiment a l'arbitratge del jurista, “per ço com era dit que los dits debats no·s pogren levar sens ferma de nosaltres e del dit consell, volents dar manera que la dita vila romangués en tranquil·litat e repòs, ferma en aquell.”³⁹³ Poc després el notari Guillem Feliu viatjà a València per transmetre la mateixa informació al batlle general, i el dia 8 de novembre se li envià una carta on s'explicava a Joan Mercader que la vila acatava l'arbitratge. En el missatge, exposant que no es desitjava incórrer en penes, s'intentava guanyar algun marge per part de Mercader, ja fora evitant el pagament (“que la vila ne pogués exir endegun partit bé en manera que la dita quantitat no·s pagàs”) o bé aconseguint un termini més llarg per lliurar els 3000 florins (“o almenys hi pogués prendre remey tro aitant lo senyor rei fos en lo regne de València”)³⁹⁴. Les gestions degueren tenir poc d'èxit, ja que es decretà que el pagament de la quantitat hauria d'efectuar-se en novembre. Amb aquest fi, s'ordenà el síndic i clavari manllevar els 3000 florins per venda de censals, un mètode habitual d'obtenir líquid amb rapidesa. A final de més l'operació estava ja concloua i Pere de Begués es desplaçà a la capital per pagar Miralles i altres denunciants³⁹⁵. Presentem a continuació la llista completa dels demandants³⁹⁶:

³⁹² AMC, LC 1414-1415, f. 34

³⁹³ AMC, LC 1414-1415, f. 34v-35v

³⁹⁴ AMC, LC 1414-1415, f. 41

³⁹⁵ AMC, LC 1414-1415, f. 46-46v

³⁹⁶ Es troba en la lletra enviada pel consell ja citada. AMC, LC 1414-1415, f. 35-35v

**TAULA 3. LLISTA DELS VEÏNS COMPENSATS PER L'ARBITRATGE DE GUILLEM ÇAERA
SOBRE ELS DANYS DE BELLERA (DE MAJOR A MENOR QUANTITAT EN FLORINS)**

VEÍ	QUANTITAT
Bartomeu Miralles	994
Pere de Begués	270
Pasqual Ferrando	250
Bertran de Bues	100
Ramon de Rius	100
Joan Guerau	100
Antoni Valentí	80
Joan de Bues	50
Joan Eximeno	50
Jaume Eximeno	50
Antoni Granyana	50
Pere Gargall	30
Ponç Miralles	30
Berenguer Tomàs	25
Bernat Pelegrí	25
Berenguer Miralles	20
Jaume Clarà	20
Guillem Llorença	15
Berenguer Castell	15
Garcia Pereç	15
Joan Rodrigo	15
Arnau Miralles	10
Antoni Mallasen	10
Jaume Florença	6
Guillem Esteve	5
Esteve Segarra	5

A aquestes quantitats cal sumar els 290 florins del salari de Pere Vicent, així com els 100 del salari de Guillem Çuera, 100 florins més a Francesc d'Esplugues per gestions no especificades i 200 florins a Bartomeu Miralles per la reconstrucció de sa casa enderrocada per Bellera³⁹⁷. Les dades de la taula encaixen amb el que hem dit anteriorment, amb Miralles apareixent com a principal perjudicat: més d'una tercera part de la quantitat total (incloent els 200 florins per obres al seu domicili) corresponia a les compensacions que li eren degudes. Per no repetir-nos, sols destacarem la presència als primers llocs de la llista dels probables líders de la resistència contra Bellera en 1410 i 1411: Pere de Begués, Pasqual Ferrando i Bertran de Bues. Les altes quantitats que els corresponien ens donen una idea del patrimoni perdut, la recuperació del qual no estava renyida amb el desig d'una reconciliació entre els veïns, i de la posició social que ocupaven a la vila abans de 1410. Una posició que, com veurem, Begués i Ferrando recuperarien fins la seua desaparició a finals de la dècada de 1420, mentre que el llinatge Bues centraria durant dècades la seua residència i activitats professional a València abans del seu retorn a Castelló.

El destí brindaria prompte Castelló l'oportunitat de representar de forma simbòlica la reconciliació entre les elits locals i d'aquestes amb la nova dinastia. Tot i que ja s'esperava una visita propera de Benet XIII, el dia 5 de desembre de 1414 el consell rebia la notícia de l'imminent arribada a la vila del rei Ferran i la reina Elionor³⁹⁸. De manera immediata, es disposaren les mesures habituals per la rebuda a la parella reial, que comprenien la neteja i ornamentació dels carrers o la celebració de balls i altres festivitats populars. No ens interessen tant els detalls protocol·laris de la visita, que seguien els patrons generals de les entrades reials baix-medievals, com els seus protagonistes³⁹⁹. El govern municipal no perdé l'ocasió de mostrar de manera conjunta el seu reconeixement dels Trastàmara, i

³⁹⁷ La donació s'oferí el dia 27 de novembre de 1414. AMC, LC, 1414-1415, f. 46. La reconstrucció devia estar ja completada en 1418, quan s'ordenà la taxació de l'edifici pel pagament de la peita. AMC, LC 1417-1418, f. 37

³⁹⁸ AMC, LC 1414-1415, f. 47v. Els detalls dels preparatius d'aquesta visita i la del papa es recullen en AMC, LC 1414-1415, f. 108-114. La visita és citada en CAÑAS GÁLVEZ, F. "Viajes y estancias de Fernando I de Aragón: acción política y ejercicio del poder regio", *XIX CHCA, Ponències i comunicacions*, p. 237. No seria l'última visita del rei Ferran a Castelló, si comptem el seu breu pas per la vila per embarcar-se cap a Perpinyà, fent escala entre altres llocs a Barcelona, en agost de 1415. GONZÁLEZ SÁNCHEZ, S. *Itinerario de don Fernando, regente de Castilla y rey de Aragón (1407-1416)*, Saragossa, Institución "Fernando el Católico", 2013, pp. 216 i 266. Vegeu també CAÑAS GÁLVEZ, F. "Viajes y estancias de Fernando I de Aragón: acción política y ejercicio del poder regio", *XIX CHCA, Ponències i comunicacions*, p. 238

³⁹⁹ Les entrades reials i celebracions cíviques relacionades amb el contacte entre monarquia i món urbà han estat treballades per autors com Miguel Raufast, per exemple en RAUFAST, M. "Los Pliegues de la ceremonia...*op.cit.*

els antics urgellistes no foren cap excepció. Així, constatem la presència significativa de figures destacades a la vila i el seu consell durant 1411-1412 com a membres de la comissió de prohoms encarregada d'ocupar-se de la visita i/o com a acompanyants del rei en el seu recorregut per la vila, tot subjectant el seu pali. Junt amb trastamaristes com el batlle Pasqual Ferrando o Pere de Begués, trobem noms com el de l'antic batlle Guillem Feliu, el justícia de 1412 Llorenç Bosch, el seu predecessor Domingo Gascó, denunciat per Miralles, el lloctinent d'aquest Pasqual Bataller, o els jurats de 1411-1412 Francesc Sala i Ramon Joan. A aquests podem sumar membres dels llinatges Miquel, Colomer o Reus, que romangueren a la vila durant l'Interregne, i Pere Miró, tot i que amb un paper secundari. Tret de l'absència òbvia dels Agramunt, Ferran I es trobà, a la seua arribada a Castelló, amb una representació àmplia dels prohoms de la vila, independentment del seu paper durant l'Interregne, que buscaven crear la impressió que les discòrdies s'havien esvaït i que el reconeixement definitiu dels Trastàmara era una realitat.

Després del que hem dit podríem pensar que, a finals de 1414, les reparacions pels danys patits durant l'Interregne estaven concloses i la concòrdia restablerta. A més, coneixem que el 30 de maig de 1415 la vila obtingué del rei Ferran un sobreseïment dels processos relacionats amb les demandes de Bertran de Bues i altres perjudicats per Bellera i els veïns de Castelló i Borriana considerats culpables dels danys⁴⁰⁰. A aquesta solució contribuï l'ambaixada al rei de Bernat Colomer a principis d'any qui, plantejant al rei l'amenaça que suposaven per la vila les demandes sobre els danys comesos durant l'Interregne, i apel·lant a la clemència reial, obtingué de Ferran I una resposta favorable a la vila. En les mateixes dates s'assolí la pau definitiva amb Almassora, després que una disputa sorgida al voltant de les dates de la fira de cada població haguera complicat les relacions⁴⁰¹. Tanmateix, quedaven encara algunes dificultats per resoldre. Estava oberta a la cort del justícia la causa de Pere de Begués, com a tutor de les filles de Bernat Hostalers, contra els germans Agramunt, de la que parlarem. En la qüestió, que no es tancà de manera definitiva fins 1416, participà com a procurador de la part de Begués Bertran de Bues, amb la qual cosa veiem reunits de nou dos dels principals prohoms antiurgellistes i víctimes de Bellera en la defensa dels seus interessos. Això ens recorda, també, que els esforços de figures com Begués per afavorir el retorn de la pau i la reconciliació entre els veïns de la vila no comportaven la renúncia a reclamar les

⁴⁰⁰ Fou confirmat pel rei Alfons el 30-9-1419. ARV, RC, GRA, f. 393, 18

⁴⁰¹ AMC, LC 1414-1415, f. 60, 17-2-1415

reparacions degudes pels danys patits. Però altres notícies preocupants sorgiren a l'estiu de 1415. Les limitacions de les fonts ens dificulten l'estudi de la qüestió, però sabem que el 12 d'agost Pere de Begués escrivia al consell des de València al voltant de noves actuacions de Bartomeu Miralles. Siga per un trencament del compromís firmat o com a part de noves accions jurídiques, el tresorer de la reina i antic lloctinent de governador havia pronunciat sentència contra certs veïns de la vila, declarats rebels al rei. Pere de Begués rebé aleshores la missió d'encarregar-se de l'assumpte plantejant-lo dins les corts que se celebraven en aquell moment⁴⁰².

Desconeixem si aquesta causa està relacionada amb la sentència que Miralles pronuncià contra diversos veïns de Castelló, de la qual es feu ressò el consell el dia 10 de juliol de 1417. Guillem Bellido, en nom propi, del seu fill i altres castellonencs denunciats, informava al consell que, malgrat haver estat inclosos en el compromís firmat amb Miralles, aquest continuava actuant contra ells pels danys patits durant l'Interregne, havent estat requerits a l'audiència⁴⁰³. Davant els dubtes de Bellido i la resta respecte a què fer, la vila decidí consultar el jurista Francesc Feliu⁴⁰⁴. El dia 18 es rebé la resposta per escrit de Feliu. L'assessor els confirmava els fets, declarant que Miralles havia "fet fer la crida dels bandejats"⁴⁰⁵. El consell demanà a Guillem Feliu que aprofitara el seu proper viatge a València per informar-se sobre la qüestió i esbrinar si les penes de què se'ls acusava s'havien comés realment, i si aquestes s'imputaven a la vila o només als veïns esmentats⁴⁰⁶. Creiem que, a aquestes alçades, el consell rebia amb desgrat aquestes actuacions amb què Miralles perseverava a rescabalar-se dels perjudicis de l'urgellisme. En 1417, l'antic lloctinent ja havia sumat al seu càrrec de tresorer de la reina el de procurador reial als comtats de Rosselló i Cerdanya, al que podem afegir la desaparició, si més no temporal, del seu llinatge a la política municipal. Amb això podem concloure que l'antic lloctinent s'havia convertit en una figura cortesana i totalment allunyada de les preocupacions de la vila. Així, en vista dels esforços de consell i prohoms amb l'objectiu de solucionar les reparacions degudes i assolir la concòrdia perduda entre les elits, les noves causes obertes per Miralles des de la llunyania representaven un destorb innecessari en la vida normal de la vila. Sense poder determinar el resultat exacte de cada

⁴⁰² AMC, LC 1415-1416, f. 18

⁴⁰³ La documentació ens revela l'existència d'execucions dictades a al cort del justícia, a instància de Miralles, contra Bellido en 1414. AMC, CJ, 1418, 17-7-1414

⁴⁰⁴ AMC, LC 1417-1418, f. 7v

⁴⁰⁵ Es podria deduir de l'expressió que es tracta de veïns encara fugits.

⁴⁰⁶ AMC, LC 1417-1418, f. 9v

procés, sabem que el rei Alfons confirmà en 1419 el sobreseïment atorgat pel seu pare en 1415 sobre els litigis existents. A partir d'aquesta data les notícies sobre discòrdies i causes pendents per actuacions durant l'Interregne desapareixen, amb l'excepció evident dels Agramunt, que tardaran anys en retornar a la vila.

2.4 UN URGELLISTA RECONCILIAT: EL CAS DE GUILLEM AGRAMUNT

Hem vist al llarg de la nostra narració dels fets de l'Interregne a Castelló com el cognom Agramunt s'ha repetit de manera regular. L'activitat política i diplomàtica del notari Guillem Agramunt no ofereix cap dubte, en la nostra opinió, sobre el seu paper cabdal en el lideratge de la facció prourgellista de la vila. Fou durant 1411 i 1412 el contacte principal del consell amb Bellera a València, i el representant de la vila al parlament de Vinaròs. A finals de 1413 el trobem pres dels Centelles, i el mateix consell de València mostrà, en una carta al seu captor, Bernat de Centelles, la seua alegria, en reconèixer la seua importància a l'hora d'arrossegar Castelló a la causa urgellista i fomentar la revolta contra Ferran I, a més de les seues actuacions com a enllaç amb Bellera i el parlament lleial al virrei:

Per hoÿda e per letres d'alcuns, havem sabut com aqueix En Guillem Agramunt, per sos peccats, és caigut en la ratera, e per lo senyor rey liurat a vós per fer-li son procés. De què, mossén, havem plaer per quant som bé certs que-n traurets la veritat. E per vostre avís, aquest Agramunt ha més lo foch en Castelló, de què s'era seguida la persecució que sabets, la ànima del qual habitava en lo cors d'En Bellera. Aquest dit hom sap molt en los tractes de Vinalaroç e d'aquells que y foren per aquexa seqüela: ha molts sentiments de fets dampnats, dels quals creem que vós sots tal [que] ne traurets la veritat⁴⁰⁷.

Després d'açò, perdem el seu rastre durant uns anys, però ens consta que el propi govern trastamarista de València el considerava un partidari aferrissat del comte d'Urgell i, per tant, especialment perillós⁴⁰⁸. Caldrà, per tant, prestar atenció a aquest llinatge al voltant del canvi de segle, dècades abans de convertir-se en un dels principals de la població.

Guillem i Bartomeu Agramunt foren fills del prohoms Arnau Agramunt, qui exercí diverses conselleries en aquest període. Tenim poca informació sobre les seues activitats econòmiques, però sabem gràcies a Pau Viciano que Arnau era assaonador de professió⁴⁰⁹. Aquest apareix ja als registres fiscals més antics, a la dècada de 1370. En 1371, quan encara devia ser jove, posseïa dues cases a cens, a banda de diverses parcel·les de terra de diversos tipus, constituint un patrimoni valorat en 7 lliures peiteres⁴¹⁰. En el llibre de vàlues de la peita de 1398 veiem com el seu patrimoni agrari havia augmentat de forma espectacular. Així, la seua riquesa es valorava en 40 lliures, entre parcel·les de

⁴⁰⁷ Reproduïda en RUBIO VELA, A. "Urgelistas valencianos. Sobre...op.cit., pp. 252-253

⁴⁰⁸ Veure l'apartat dedicat a les conseqüències del Compromís

⁴⁰⁹ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, p. 573

⁴¹⁰ LVP 1371, full sense numerar

terra, horts i vinya, a més de la possessió d'un cert nombre d'ovelles⁴¹¹. Ens trobem, doncs, amb el cas d'un menestral enriquit gràcies a la inversió en la terra, que continuava sent, com ho serà al segle següent, la principal font de riquesa dels prohoms castellonencs. El seu ascens social, a banda de proporcionar als seus fills la possibilitat de dedicar-se al comerç i a professions liberals, li permeté entrar en el reduït grup dels prohoms amb representació al consell. La primera presència coneguda d'Arnau Agramunt al govern municipal fou com a conseller per la parròquia de Sant Tomàs en 1384-1385. L'any següent repetirà en el càrrec, però aquesta vegada per la parròquia de Sant Joan, on estarà assentat el llinatge a partir d'aquest moment. La seua carrera continuarà en els anys successius, amb noves conselleries en 1400-1401, 1403-1404, 1405-1406 i 1409-1410. Tot i que no fou dels consellers més actius, en 1385 formà part d'una comissió de prohoms encarregada de triar un generós com a justícia⁴¹².

Com hem dit, gràcies al nou estatus social adquirit per Arnau Agramunt, Bartomeu pogué convertir-se en mercader, mentre que Guillem es formà com a notari. Bartomeu, tal vegada el germà major, apareix al consell ja en l'exercici de 1404-1405, i repetirà en 1405-1406, 1408-1409 i 1411-1412. Pel que fa a Guillem, la primera menció documental que hem localitzat data de 1407. En aquest any ja exercia professionalment com a notari i el trobem, junt a altres tres notaris, representant com a síndic la vila d'Onda en gestions del dit municipi⁴¹³. Accedí per primera vegada al consell de Castelló en 1408-1409, any en què també actuà com a síndic de plets de la vila. En aquest període, com a part de les responsabilitats del càrrec, hagué de fer gestions a València en un plet de Castelló contra Borriana⁴¹⁴. Igualment, fou l'encarregat d'ocupar-se del cas de les persones que, havent-se fetes veïnes de Castelló, incomplien la seua promesa de residir de manera habitual a la vila i comprar béns allí⁴¹⁵. La seua presència al govern municipal es feu més habitual: tornà a ser conseller en 1409-1410 i, finalment, en 1411-1412, ja en ple Interregne i com a part del règim favorable a l'urgellisme. Per concloure amb el repàs de les limitades dades de què disposem per aquest període, volem afegir que Guillem Agramunt tingué un cert paper en els mesos immediatament anteriors a l'inici de l'Interregne. En 1409, seguint la mort de Martí el Jove, Bartomeu Miralles, en el seu càrrec de lloctinent de

⁴¹¹ LVP 1398, f. 52

⁴¹² AMC, LC 1385-85, f. 32, 22-12-1385

⁴¹³ Document conservat a l'Arxiu Municipal de Vila-real

⁴¹⁴ AMC, LC, 1408-1409, f. 21v

⁴¹⁵ *Ibidem*, f. 8

governador, convocà la host de la vila amb la finalitat teòrica de mantenir la pau al territori. Guillem, com a conseller, fou un dels prohoms encarregats de negociar amb el lloctinent l'exempció de la host⁴¹⁶. Encara que les gestions acabaren amb poc d'èxit, podem intuir que l'ascens progressiu dels Agramunt dins la vida política local era una realitat en aquests anys, ascens que es veié interromput per l'Interregne.

Havent ja parlat a bastament de l'activitat de Guillem Agramunt durant l'Interregne, no reincidirem ara en la qüestió. Situant-nos en 1413, sí direm que, després de la notícia del seu empresonament, Agramunt pràcticament s'esvaeix de la documentació local, i no hi tornarà a aparèixer amb certa regularitat fins una desena d'anys més tard. Tanmateix, sí que posseïm alguna informació sobre el seu germà Bartomeu. El mercader, protagonista de diverses gestions i missatgeries per la vila durant el període 1410-1412, sembla no arribar al nivell d'adhesió a la causa urgellista de Guillem, i no tenim constància de la seua participació en la revolta del comte d'Urgell. Per tant, no ens deuríem estranyar de la seua reintegració més primerenca a la vida municipal. Aquesta reincorporació, però, no fou immediata. Si bé desconeixem si col·laborà d'alguna manera en la revolta, igualment jutjà, en algun moment de 1413, que el clima polític existent aconsellava la seua absència de Castelló. Així, el 18 de gener de 1414, els jurats Pere de Begués i Pere Miquel reberen de mans de Domingo Gascó, emparentat per matrimoni amb els Agramunt, una carta del justícia i jurats de l'Alcora. En ella les autoritats d'aquesta població informaven el consell de Castelló de l'aveïnament de Bartomeu Agramunt, qui d'aquesta manera es convertia en vassall de Pedro Ximénez d'Urrea, senyor del vescomtat de Rueda i de la tinença de l'Alcalatén⁴¹⁷. Com la resta del seu llinatge, Urrea, senyor de la dita tinença fins la seua mort en 1421, milità decididament en la causa antiurgellista⁴¹⁸. No podem descartar la hipotètica existència d'algun contacte personal entre ell i els Agramunt, però no ens atrevim a suposar cap motiu ideològic especial en el trasllat de Bartomeu a aquest lloc de senyoria, més enllà del seu desig d'absentar-se de Castelló, en una època en què s'esperaven demandes de Miralles i altres damnificats per Bellera i el govern urgellista de Castelló.

Bartomeu continuava absent de la vila en 1415, quan tenim notícies que el temor de represàlies per via judicial ja s'havia materialitzat. Aquestes inclogueren tant els

⁴¹⁶ El 21 d'agost de 1409 Llorenç Miquel, un altre dels negociadors, feia relació de les gestions al consell. AMC, LC 1409-1410, f. 21

⁴¹⁷ AMC, LC, 1413-1414, f. 33v

⁴¹⁸ Més informació sobre els Urrea i el seu senyoriu en LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. "Los Urrea...*op.cit.*

processos iniciats per Miralles com les demandes de veïns perjudicats, ja retornats a Castelló amb la nova dinastia. El dia 22 de maig de 1415 el prevere Lluís Granyana i el notari Guillem Feliu declararen al consell que els germans Agramunt no havien estat presents a la vila des de feia temps, cosa nefasta per Castelló, que requeria tornar a un estat de pau i concòrdia entre els seus veïns, tant pel bé de la vila com “per servir Déu”. Així, els esmentats demanaven al consell la seua intercessió en l’assumpte i la realització de gestions amb Pere de Begués i madona Maçana, amb qui els Agramunt tenien una causa oberta de la què després parlarem, per tal d’arribar a un acord que assegurara la pau i la tranquil·litat. El consell, mostrant de nou voluntat conciliatòria, es declarà disposat a treballar per aquest fi mitjançant dels jurats, que havien de parlar, junt amb Granyana i Gascó, amb els demandants, així com amb amics i parents dels absents. Si calia cercar l’assistència legal a València de l’advocat Domingo Mascó, serien els jurats Pere de Reus i Pere Colomer els encarregats de desplaçar-se a la capital⁴¹⁹. L’elecció dels dits jurats com a missatgers a Mascó fou confirmada el 12 d’agost⁴²⁰.

L’absència de Bartomeu Agramunt no durà molts anys. En 1420-21 tornà al govern municipal com a conseller per la parròquia de Sant Joan, càrrec que repetí en 1422-23, 1424-25, 1427-28, 1435-36 i 1437-38. La seua trajectòria política es veié arrodonida amb l’exercici de la juraderia en 1436-37. Per citar algunes de les seues activitats, en 1422 formà part d’una comissió de prohoms que estudià la reforma de la imposició del pa⁴²¹. Més tard, en 1430, fou també un dels prohoms taxadors triats pel consell amb motiu de la talla ordenada per pagar el donatiu de les corts de Sant Mateu⁴²². En 1427-28, com a conseller de l’any, participà en els treballs que es realitzaren per la reducció del deute censal de la vila, junt amb altres prohoms⁴²³, i prestà diners per la subvenció del matrimoni de la infanta Elionor, germana del rei.⁴²⁴ Cal afegir, també, que, en 1436-37, fou avaluada de forma negativa la seua tasca d’imposador de l’any anterior, junt amb Antoni Pelegrí i Guillem Mut. Els jutges comptadors trobaren deutes de certes quantitats en la seua gestió, cosa que comportà el seu arrest al palau municipal amb jurament de no fugir. Bartomeu prompte trencà el sagrament i s’escapolí de la vila. Davant aquest fet, els jurats decretaren l’execució dels seus béns mobles i s’envià Llorenç Miquel a València

⁴¹⁹ AMC, LC, 1415-1416, f. 4-4v

⁴²⁰ AMC, LC, 1415-1416, f. 17v

⁴²¹ AMC, LC, 1422-1423, f. 9, 5-9-1422

⁴²² AMC, LC, 1429-1430, f. 33v-34, 21-1-1430

⁴²³ AMC, LC, 1427-1428, f. 29v, 21-4-1428

⁴²⁴ AMC, LC, 1427-1428, f. 31

per intentar tornar-lo pres a Castelló⁴²⁵. A l'estiu de 1437 Bartomeu Agramunt encara devia els 2104 sous 7 diners a retornar, i s'establiren terminis pel seu pagament, que encara no s'havia efectuat a setembre d'aquest any⁴²⁶. Abans d'això, en 1427 i 1428, havia tingut causes obertes a l'audiència reial per execucions en la seua contra fetes per plantar arrossos al terme d'Almassora i altres fetes a Fadrell, possiblement pel mateix motiu, estant Guillem també implicat en alguns dels dits casos⁴²⁷. Malgrat aquestes incidències, relacionades amb l'activitat normal del municipi i sense que pugja apreciar-se en elles cap contingut polític, veiem com les dificultats dels primers anys de la nova dinastia, més judicials que polítiques, no l'impediren reincorporar-se amb èxit a la vida municipal. Un paper encara més destacat, tant en l'àrea de la política com en la de l'economia local, tindrien els seus descendents Francesc i Bartomeu, com ja estudià en detall en el seu dia Pau Viciano⁴²⁸.

Pel que fa a Guillem, el silenci documental es trenca en 1416. El dia 2 de març d'eixe any compareixia Pere de Begués a la cort del justícia de Castelló Pere Miquel. El notari, com a tutor de les filles de Bernat Hostalers, el batlle executat per Bellera en 1411, tenia una causa oberta amb els germans Guillem i Bartomeu Agramunt. No podem precisar si els Agramunt tingueren alguna rellevància especial en la condemna d'Hostalers o si es tractava d'una qüestió més general, relacionada amb el seu lideratge de l'urgellisme local durant l'Interregne, que els assenyalava com a responsables de reparar els danys patits per la família Hostalers. En tot cas, Pere de Begués presentà al justícia una carta del governador Vidal de Blanes referida a l'assumpte. En ella el governador informava que Bertran de Bues, també notari i procurador de Pere de Begués, l'havia avisat de la fi del termini per la subhasta dels béns dels Agramunt. Com a hereus del seu pare Arnau Agramunt, qui devia haver mort en temps recents, Bartomeu i Guillem tenien dret a una herència que ara es trobaven amb problemes per cobrar. Amb motiu de les causes judicials obertes contra els Agramunt, la cinquena part de l'herència, així com els seus béns, havien estat confiscats pel procurador fiscal i els Agramunt condemnats a compensar els demandants ja en 1414⁴²⁹. Acabat el procés i passat el període de gràcia, s'ordenava al

⁴²⁵ AMC, LC, 1436-1437, f. 9v-10v, 13-6-1437. La intenció de portar-lo pres en f. 13v, 18-6-1437

⁴²⁶ AMC, LC, 1436-1437, f. 24v, 4-8-1437. La notícia de setembre en f. 28, 8-9-1437

⁴²⁷ ARV, RC, COM, 39, f. 79, 7-7-1427 i ARV, RC, COM, 44, f. 108, 9-12-1428

⁴²⁸ VICIANO NAVARRO, P. "Francesc Agramunt, un home de vila", NARBONA VIZCAÍNO, R., i al. *L'univers dels prohoms (Perfils socials a la València baix-medieval)*, València, Tres i Quatre, 1995, pp. 175-215

⁴²⁹ Execucions dictades en AMC, CJ, 1418, 5-12-1414

justícia fer venda d'aquests béns, que havien de ser enviats a Bertran de Bues per pagar les compensacions econòmiques degudes per la condemna a les filles d'Hostalers i a Pere de Begués com a tutor⁴³⁰. Veiem com, de nou, tant Pere de Begués com els membres del llinatge Bues, prohoms destacats abans i després de Casp i absents durant l'Interregne, apareixen com a aliats en una campanya conjunta per rescabalar-se dels danys patits pels elements urgellistes. El justícia acatà el manament i ordenà el saig i corredor Joan d'Almenar fer la dita subhasta. Uns dies més tard, però, el saig declarà haver trobat sols 100 florins entre els béns dels dos, 50 per cap. Pere de Begués, per la seua part, es conformà amb la dita quantitat, per la qual cosa s'efectuaren les vendes dels béns el dia 30 de març⁴³¹.

Després de veure com les víctimes de Bellera actuen unides per la defensa dels seus interessos, no ens hauríem de sorprendre en veure com el mateix succeeix a l'altre bàndol. Parents i amics dels Agramunt, els quals segurament continuaven absents, s'afanyaren a ajudar-los en les seues estretors. Així, el guanyador de la subhasta i comprador dels béns de Bartomeu Agramunt fou el seu cunyat Pere Castell alies Rodaner, qui pagà més de 550 sous. El mateix dia 30 un altre cunyat dels germans, Domingo Gascó, comprà els béns de Guillem Agramunt per la mateixa quantitat. Els cunyats, a continuació, dipositaren conjuntament els 1100 sous de la venda i els foren lliurats els béns. Es tracta d'una mostra evident d'una estratègia familiar coordinada, per la qual els lligams de parentiu impediren la dispersió de la propietat del llinatge⁴³².

Al mateix temps, els Agramunt, per mitjà del seu procurador, emprengueren una campanya de recuperació del patrimoni familiar, ara més necessària que mai. Els seus esforços per prendre possessió de l'herència d'Arnau Agramunt, important segons suggereix el seu patrimoni als llibres de la peita, ja s'havien iniciat abans de la execució definitiva dels seus béns. En 1415 es subhastà un *alberg* de Rodrigo Çanou, que tenia un cens anual de 100 sous amb carta de gràcia d'Arnau, a instància de Pere Castell, cunyat i procurador dels Agramunt⁴³³. Al llarg de 1417 i 1418 el procurador de Bartomeu Agramunt, Pasqual Miró, es mostrà actiu a la cort del justícia reclamant execucions de béns de deutors, mobles en la seua majoria. Entre aquests es trobaren Bernat Rovira,

⁴³⁰ AMC, CJ, 1417-1418, 2-3-1416

⁴³¹ AMC, CJ, 1416-1417, 30-3-1416

⁴³² Ídem

⁴³³ AMC, CJ, 1418, 17-7 1415

Antoni Molines, Guillem Boix, Pere de Mora i Ramon Amiguet⁴³⁴. En 1422 fou el seu cunyat Domingo Gascó qui realitzà accions legals per rebre allò degut a la família. El dia 20 d'octubre el seu procurador Bernat Sala, en nom de Gascó, propi i com a hereu de Jaumeta, la seua primera muller i filla d'Arnau Agramunt, a més d'altres familiars, presentà al justícia una lletra al seu homòleg de Benicàssim del justícia de Castelló i el procurador de Bartomeu i Guillem Agramunt. En ella es feia referència a una carta executòria en què Joan Castellet, síndic d'Orpesa, reconeixia l'existència d'un censal d'Arnau Agramunt del qual diversos veïns del lloc devien les pensions de 20 anys. El deute muntava 1600 sous (els 80 sous anuals de 20 anys) sumats a 2000 sous addicionals de pena, pel qual s'ordenava al veí Pere Domingo pagar els 2600 sous deguts⁴³⁵. En els dies següents el procurador de Domingo, el notari Andreu de Pauils, intentà aturar l'execució al·legant diverses raons, tant pràctiques com legals⁴³⁶.

Independentment dels detalls de cada causa, el que ens interessa ressaltar és que els germans Agramunt, malgrat les dificultats judicials i la seua absència física de la vila, no romangueren passius i emprengueren, per mitjà de parents i procuradors, accions conjuntes per la reconstrucció del patrimoni del llinatge⁴³⁷. Això és especialment manifest en el cas de Bartomeu, qui, com hem vist, es reintegrà abans a la normalitat de la vila i pogué crear una línia de descendents més longeva i rellevant, políticament i econòmica, que la del seu germà. Cal afegir que, en 1429, ja retornat a la vila, Guillem Agramunt es veié de nou enfrontat amb Pere de Begués a la cort del justícia, encara que de manera indirecta. Els fills de Begués, qui acabava de morir, demandaren Agramunt, per mitjà del seu tutor Nicolau de Reus. Agramunt fou condemnat el 30 d'agost a pagar 33 florins, quantitat que fou aportada en forma de terra. Desconeixem si aquesta demanda té a veure amb algun assumpte pendent entre Begués i Agramunt des de l'Interregne, o correspon a les activitats comercials ordinàries d'un prohom⁴³⁸.

Guillem Agramunt torna a aparèixer als llibres de consell en 1423, i no ho fa com a conseller, ni com a escrivà o arrendador de cap impost, sinó com a protagonista d'un

⁴³⁴ Rovira en AMC, CJ, 1418, 16-6-1417, Molines el 6-7, Boix en octubre del mateix any, Mora el 25 -9 i Amiguet el 10-9

⁴³⁵ AMC, CJ, 1422-1423, 20-10-1422

⁴³⁶ AMC, CJ, 1422-1423, 29-10-1422

⁴³⁷ Això no impedí l'aparició, amb el temps, de divergències entre els germans Agramunt i Pere Rodaner al voltant de l'herència d'Arnau, de la qual Rodaner era tutor, i que acabaren a l'audiència reial. ARV, RC, COM, 48, f. 42-42v, 21-2-1431

⁴³⁸ AMC, CJ, 1422-1427-1430, setembre de 1429

esdeveniment més cridaner. En aquell any s'inicià la celebració del concili ecumènic de Siena, inaugurat en abril a Pavia i prompte traslladat a l'esmentada ciutat. Es tractà d'una reunió poc conclusiva, no considerada ecumènica en l'actualitat. Celebrat en el període d'auge del moviment conciliarista, no s'assolí en ell cap acord clar entre les faccions que defensaven postures enfrontades al voltant de la dita qüestió⁴³⁹. Tot i que la participació del clergat en el concili no fou massiva, el rei Alfons hi envià Guillem Armengol com el seu representant.⁴⁴⁰ La carta que es conserva a l'arxiu de Castelló, datada a Siena el 28 de desembre de 1423, i escrita "ab gran cuyta" per Guillem Agramunt al justícia i jurats de la vila, seria la prova que el notari castellanenc de què hem parlat abastament en aquest apartat i el secretari que acompanyà Armengol al concili, també secretari de la "nació hispana", serien la mateixa persona⁴⁴¹. Així, podríem identificar Agramunt com l'autor del conegut protocol notarial que narra en detall el desenvolupament de l'activitat del concili des de l'arribada d'Armengol el 23 de novembre fins el final de la reunió a febrer de 1424, i que constitueix la font principal de què disposem pel seu estudi. Sense anar més lluny, el més important dels treballs sobre el dit concili, publicat per Walter Brandmüller, es fonamenta en gran mesura en el protocol d'Agramunt. Tanmateix, ni Brandmüller ni la resta d'autors que han treballat la qüestió ens aporten cap dada biogràfica sobre l'autor del protocol, més enllà de dir-nos que es tractava d'un clergue de la diòcesi de Tortosa. La menció d'Agramunt com a integrant de l'estament eclesiàstic és un fet que se'ns escapa, i tal vegada fa referència a l'adquisició d'algun benefici en un moment que no podem determinar. En tot cas, el buit documental que en trobem en aquests anys no ens permet ara per ara aprofundir més en la matèria.

Com havia arribat un rebel urgellista, pres i condemnat a la cort del justícia, a treballar, d'alguna manera, per la dinastia contra la que s'havia alçat?. En la seua lletra, el propi Agramunt declarava que al rei Alfons no li havia plagut la seua anada a Siena, ("lo dit senyor, mig forçant-me, volch que no sia vengut ací al concili general"), però tampoc ho havia volgut o pogut impedir. Suposem que l'existència d'alguna relació de confiança amb Guillem Armengol fou determinant en la decisió d'acompanyar l'ambaixador reial. A continuació Agramunt feia un parell de breus comentaris sobre el discorriment del

⁴³⁹ Més informació en BRANDMÜLLER, W, *Das Konzil von Siena-Pavia, 1423-1424*, Münster, 1968/476, 2 vols.

⁴⁴⁰ Sobre la representació castellana al concili, junt amb esments de la participació d'Agramunt vegeu VILLARROEL, Ó, "Castilla y el Concilio de Siena (1423-1424): la embajada regia y su actuación", *En la España Medieval*, n. 30, 2007, pp. 131-171

⁴⁴¹ Full solt conservat dins del Llibre de Consell de 1423-1424

concili. Semblava tenir en alt concepte la importància de la missió d'Armengol i seua, i considerava la seua participació al concili fonamental, afirmant que "si la venguda del honorable mossèn Guillem Armengol e mia no fos, fore ja dissolt". Seguidament, Agramunt parlava a les autoritats de Castelló dels oferiments que havia efectuat en el passat, de forma repetida, de treballar per aconseguir algun favor per la vila: "E jacsie me sia offert tots temps en fer per vosaltres e per aqueixa universitat tot ço que a mi sie possible". Malgrat l'oferta, els jurats no s'havien posat en contacte amb el notari, ("tro ací, lo lloc no·y és stat ni vosaltres me·n havets amprat"), per la qual cosa Agramunt no havia realitzat cap gestió en favor de la vila, ("yo no he fet res per vosaltres ni per la dita universitat"). El fet no havia desanimat Agramunt, qui reiterava la seua oferta, "perseverant en aquell mateix propòsit, vos offerir que si en res vos puch servir [...] compliret sobre ma fe vostres prechs". A més, el notari afirmava que ho compliria dedicant-hi totes les seues energies, "molt pus volenterosament que vosaltres no me·n amprarets". Agramunt aportava encara un nou argument convincent: les seues gestions es realitzarien sense cap despesa per la vila. Tot el que es requeria era una carta del rei autoritzant el fet per a descàrrec de les diferents parts.

Podem interpretar aquest últim punt com una mostra de la desconfiança que encara podia existir cap a Agramunt, tant referida a les seues accions durant l'Interregne i la revolta del comte d'Urgell, com al fet més recent de la seua partida a Siena contra la voluntat del rei Alfons. D'eixa manera, la llicència reial serviria per eliminar qualsevol sospita sobre les actuacions del notari i del govern municipal. Siga pel poc interès del consell pel que es podia aconseguir al concili, siga pel seu desig de no veure's involucrats en cap gestió sospitosa amb Agramunt, l'oferiment de l'antic capitost urgellista no sembla haver tingut cap conseqüència pràctica. Sols en queda el fet, força probable, d'haver localitzat el nom del notari castellanenc enmig d'un dels grans esdeveniments de la història eclesiàstica medieval.

Si deixem a banda aquesta qüestió, que s'escapa de la nostra matèria, podem veure com les mencions de la presència de Guillem Agramunt al municipi i la seua participació en la vida local comencen a fer-se freqüents a partir de mitjans de la dècada de 1420. A principis de 1425 ja és nomenat com a protagonista d'una missatgeria a València per ocupar-se de treballs per la vila⁴⁴². Poques setmanes més tard arribararia a desplaçar-se a

⁴⁴² Reclamà el pagament pels seus treballs el 24 de gener de 1425. AMC, LC, 1424-1425, f. 17

Saragossa per veure el rei, a qui volia suplicar una rebaixa en l'interès d'un censal⁴⁴³. Arribats a finals de la dècada, la reincorporació d'Agramunt a la societat castellonenca semblava completa amb la seua elecció com a jurat en l'exercici de 1429-30, seguida de les seues conselleries en 1431-32 i 1437-38. També fou síndic de plets en 1435 i escrivà del consell en 1436-37. Tot i que resultaria llarg citar les gestions i missatgeries que protagonitzà en nom de la vila durantde la resta de la seua vida, sí cal citar la seua tria com a síndic de la vila a les corts convocades pel rei de Navarra en 1437, qüestió que es tractarà en un altre apartat.

Quant als aspectes més particulars del notari, no pot dir-se que els anys 20 estigueren exempts d'incidències per Agramunt, tal com ens suggereix la documentació reial. En 1426 tingué dues causes obertes a l'audiència amb les viles d'Onda⁴⁴⁴ i Castelló⁴⁴⁵ per quantitats degudes pels seus treballs per les dites poblacions. En els dos casos pareix clar que fou el mateix Agramunt qui decidí portar les causes a la justícia reial, un altre símptoma del retorn a la normalitat pel notari, a banda de la importància creixent que adquiria l'audiència com a òrgan a qui tant particulars de les viles com barons i cavallers acudien per resoldre les seues qüestions pendents. Sabem que en 1427 passà per la presó, ja que, el dia 1 d'agost, el rei Alfons ordenà a lloctinent de governador, justícia i batlle de Castelló el seu alliberament, ja que el rei requeria els seus serveis per una missió no especificada⁴⁴⁶. Aquestes notícies judicials ens indiquen no solament la fi aparent de qualsevol animadversió particular del monarca cap Agramunt sinó el caràcter civil, sense cap connotació política, de les causes en què es veia involucrat, un altre signe del retorn a la normalitat. En aquest sentit, podem citar també la seua tasca com a procurador del mestre en teologia Pere Busquets⁴⁴⁷ o, en 1431, la seua intervenció en la tutoria legal de Bernat Coves, tots ells treballs que formaven part de l'activitat habitual d'un notari de vila⁴⁴⁸.

Guillem Agramunt morí cap a 1440⁴⁴⁹. La seua desaparició fou seguida per un procés judicial sobre la seua herència que enfrontà els seus parents Bartomeu, Domingo Gascó,

⁴⁴³ AMC, LC, 1424-1425, f. 22v, 3-3-1425

⁴⁴⁴ ARV, RC, COM, 36, f. 168v-169

⁴⁴⁵ ARV, RC, COM, 37, f. 37v-38

⁴⁴⁶ ARV, RC, COM, 41, f. 42v-43

⁴⁴⁷ ARV, RC, COM, 39, f. 123-123v

⁴⁴⁸ ARV, RC, COM, 46, f. 65v-66

⁴⁴⁹ Ja havia mort en novembre d'eixe any, quan es demanà als regents dels llibres del notari un document de 1436 demanat per Bartomeu Mostaró per la seua causa amb Berenguer Castell. ARV, RC, COM, 83, f. 27v, 15-11-1440

Pere Castell i Francesc Agramunt, fill de Guillem, amb la vídua d'aquest, Clara. La causa fou portada a l'audiència reial a instància de Clara, on, en 1441, el jutge relator Mateu Benet donà la raó a la vídua contra el germà i cunyats de Guillem⁴⁵⁰. El seu fill Francesc tingué una curta carrera al govern municipal i desaparegué al cap de pocs anys de la vida política. Tot el contrari del que succeí amb Bartomeu, inici d'una nissaga que, almenys durant dues generacions, destacaria amb força dins el Castelló del segle XV.

⁴⁵⁰ L'assignació de la causa en 1440 en ARV, RC, DIV, 260, f. 1v-2. La resolució i les execucions contra Gascó, Castell i els Agramunt en ARV, RC, COM, 82, f. 82v-83 i f. 136v-137

2.5 CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL

Castelló es trobà durant l'Interregne davant circumstàncies extraordinàries. El clima de bandositats de 1409-1411 que donà pas tot seguit a una situació de guerra oberta sotmeté la vila a la pressió d'ambdós bàndols. El buit de poder i les hostilitats obertes no significaren la pèrdua de reconeixement als oficials reials, en qui requeia la responsabilitat de mantenir la pau i procurar el bé comú, dins la cultura política ja establerta que reivindicava el valor del poder monàrquic, en sentit abstracte i deslligat de la persona del rei. Una reivindicació que convivia amb l'exaltació de l'autonomia dels municipis, decidits a influir i/o apropiat-se de l'autoritat reial en el seu benefici, en especial davant el poder senyorial, alhora que s'intentava participar en la resolució del conflicte mitjançant els parlaments de l'Interregne⁴⁵¹. Però l'amenaça bèl·lica, amb les necessitats pràctiques de protecció que provocava, constituïa un factor afegit a tenir en compte pels poders municipals. Tot i que la situació podia aprofitar-se per tractar d'assentar l'autoritat dels centres urbans sobre la seua àrea d'influència territorial, mitjançant la organització de la defensa, calia assegurar la seua pròpia preservació en aquest temps d'incerteses. Així, en cada moment es veié obligada a prendre partit, triant la via que millor garantira el manteniment de la seguretat a la vila i dels interessos de les elits. Des d'aquest punt de vista, la reacció inicial contrària a Bellera es pot relacionar més com una protesta contra el seu autoritarisme i pràctiques considerades contràries a furs i privilegis, que trencaven el transcurs normal dels esdeveniments, que amb un convenciment antiurgellista de caire ideològic. Al mateix temps, les elits de la vila aprofitaven per reivindicar la seua autonomia i furs i privilegis front els abusos del virrei, sempre dins de la seua modesta posició de vila reial mitjana.

No podem negar l'existència d'una possible afinitat o interessos comuns de certs prohoms amb Bartomeu Miralles. Això explicaria que la fugida de Miralles fora seguida de la de personatges com Pasqual Ferrando, Pere de Begués o Bertran de Bues. Aquests prohoms, després de dècades de notable activitat en la vida política municipal, es veien de sobte com a víctimes de la repressió del virrei, encoratjat per l'autoritat que el seu càrrec li conferia i el suport fonamental del consell i milícia de la ciutat de València. Però el fet que els veïns de Castelló es negaren de forma generalitzada a comprar els béns confiscats

⁴⁵¹ S'entén així la frustració de Tarragona per no haver pogut prendre part en aquestes assemblees. Vegeu JUNCOSA, E. "La ciudad que no pudo decidir: el veto a la participación de Tarragona en el parlamento catalán del Interregno", *XIX CHCA*, Zaragoza, Gobierno de Aragón, 2013, pp. 424-431

dels fugits i processats en 1410 constitueix, en la nostra opinió, una prova d'un malestar amb les accions autoritàries de Bellera contra la pau i la tranquil·litat al municipi. El mateix estat d'opinió existí, segons sembla, a Vila-real: en aquest cas, l'acollida menys hostil al governador es deuria a factors com l'absència d'un lideratge clarament alineat amb Miralles, per exemple en la forma d'un equivalent a Pere de Begués, surrogat seu en el temps immediatament anterior a l'Interregne, o, tal vegada, a una simple menor capacitat de resistència militar a les forces de Bellera.

Si bé sabem que els prohoms esmentats no foren els únics fugits, la seua desaparició temporal, junt amb la de Miralles, sumada a l'execució del batlle Bernat Hostalers a principis de 1411, acabà en la pràctica amb el partit antiurgellista a Castelló. Això deixà la via lliure a l'urgellisme local, que dominà el consell a partir d'eixe moment, i a un home fidel a Bellera com Guillem Agramunt, qui aprofità les circumstàncies per erigir-se en el principal representant i portaveu de la vila, tant davant el governador a València com, més endavant, als parlaments de Vinaròs i Tortosa. Com hem dit, la nostra anàlisi es veu limitada per les llacunes documentals i, per tant, volem ser cautes en parlar dels fets anteriors a l'estiu de 1411. Creiem, però, que podem assenyalar l'entrada a gran escala de tropes castellanques en reforç de la causa de Miralles i els Centelles com el fet fonamental que afavorí l'ascens d'Agramunt i dels partidaris de l'urgellisme. El clima dels mesos precedents, des del punt de vista dels prohoms locals, podia considerar-se encara com una continuació de les bandositats nobiliàries d'anys anteriors, amb el destorb que causaven en la pau del regne. Així mateix, la política autoritària i partidista de Bellera apareixia com un element addicional que enterbolia l'ambient polític i trencava encara més la normalitat, sumant-se a la llista de virreis poc exitosos en la lluita contra les bandositats del regnat del rei Martí.

Ara, a l'estiu de 1411, la inseguretats ja existent durant aquest regnat, que havia requerit la convocatòria ocasional de la host de Castelló per mantenir la pau, es convertia en una guerra oberta entre faccions. Aquestes comptaven, a més, amb importants reforços estrangers, que ja entraven al regne per diferents punts. Si assumim la tesi de partida, que ens parla d'unes elits locals majoritàriament adaptables, convivint amb reduïts elements partidistes que podien arrossegar una vila en un sentit o en un altre, podem entendre l'aparent ràpid canvi en l'adhesió dels prohoms. Bellera havia estat l'objectiu de les habituals protestes legalistes que des de les elits de ciutats i viles, autoproclamades representants de la comunitat i defensores de la pau i del bé públic, sorgien arran del

trencament de la legalitat, tal com veiem a Vila-real a principis de l'interregne davant la seua visita a la vila i la mobilització de la host. A mitjan 1411 la situació havia canviat. Sense lideratge antiurgellista que poguera sumar la vila a les forces centellistes i trastamaristes, Bellera apareixia ara com el mal menor que, amb el suport econòmic i militar que la capital oferia, seria capaç de protegir Castelló de les ofensives dels Centelles i els seus aliats. El contacte amb el governador de què gaudia Guillem Agramunt es considerà llavors com indispensable per la protecció de la vila i explica el protagonisme que tingué, junt amb el seu germà Bartomeu, tot i que en menor mesura, en les missatgeries i ambaixades que protestaven pels atacs contra la vila, demanaven reforços a Bellera o buscaven vitualles per la població.

Malgrat l'adhesió del govern de Castelló a la causa de Bellera per motius pragmàtics, podem jutjar que els fets de finals de 1410 i principis de 1411 no havien estat oblidats. Fets tan seriosos com l'obertura de processos per sedició i fins i tot l'execució d'un batlle, encara que hagueren passat a segon pla davant l'estat de guerra que es vivia, permetien l'existència continuada de dubtes al voltant de la fidelitat de la vila en la ment del virrei, sobretot tenint en compte els obstacles que altres poblacions, teòricament lleials a Bellera, presentaven als seus plans. Es justificaria així l'exigència d'un jurament de fidelitat o la contribució demanada pel manteniment dels reforços militars enviats a la vila. El govern municipal, per esvair cap possible dubte, s'apressà a realitzar el jurament requerit i proporcionà salaris i vitualles als ballesters enviats des de València i als gascons de Ramon de Perellós.

Quelcom semblant passà a Vila-real. Aquesta vila, junt amb Castelló, reconegué l'autoritat de Bellera, obeí els seus manaments i acudí a ell en busca de protecció contra l'assetjament de Miralles i dels Centelles. Enfrontada a les seues poblacions veïnes, siga per tractar-se de bases d'un clar element antiurgellista, com Nules amb els Centelles, o per rivalitats entre viles properes, com en el cas d'Almassora, Vila-real no pogué fer front per ella sola a les ofensives enemigues. La manca d'un lideratge clar en un sentit o altre contribuí a triar l'opció que semblava més pragmàtica en 1411. Així, Vila-real es veié abocada a confiar en Bellera com el poder fort que podia garantir la seua seguretat, i volgué reafirmar el seu compromís amb ell i el reconeixement de la seua autoritat en el context de les maniobres de Miralles per sembrar discòrdies entre els seus enemics. Tanmateix, ja al principi de 1412, quan el transcurs de la guerra anava clarament en contra de Bellera i el seu partit, Vila-real, sense una protecció militar suficient i valorant més la

preservació de la vila que la fidelitat al virrei, no tingué dubtes en entrar en conversacions amb els seus enemics, sense esperar a la derrota definitiva del Codolar.

En un pla més material, observem com les mesures extraordinàries que es prengueren per la defensa de les dues viles encaixen segueixen els patrons habituals. Amb l'objectiu d'assegurar la protecció de la població es cridà a la gent a retornar a vila, es tancaren portals i es prohibiren o limitaren les eixides. Per una altra banda, es realitzaren gran quantitat d'actuacions en la reparació de murs i torres, així com pous i molins pel manteniment dels veïns. Aquests també foren obligats a contribuir a la defensa; es mobilitzà la host, s'establiren guaites i s'organitzaren patrulles i eixides de forma ocasional, tot i que en aquestes tasques els reforços enviats des de fora de la vila tingueren potser més protagonisme. A això cal afegir la inversió realitzada en adquisició d'armament, en particular armes defensives com bombardes i ballestes amb les seues municions, pavesos i pólvora. Es percep una clara dependència de l'exterior en la compra d'aquests subministres, que de vegades arribaven per mar des de València o Barcelona. El mateix passa amb artesans com cuirassers o ballesters, escassos ja abans de l'Interregne i que ara s'havien de buscar amb urgència fora de la vila. En les tasques d'organització de la defensa, avituallament i cerca de capital constatem un particular protagonisme del batlle Guillem Sanç, probablement un home del tot fidel a Ballera.

L'arribada de la notícia de la proclamació de Ferran I no trobà cap oposició seriosa dins les elits castellonenques o vila-realenques. En aquest sentit, els incidents esdevinguts amb l'arribada del correu reial a Castelló no poden considerar-se més que com un darrer intent per part dels prohoms locals, més teatral que efectiu, de presentar-se com a poder autònom i rellevant dins la resolució de l'Interregne. El cert és que, una vegada desaparegut Bellera, el poder urgellista al món urbà s'ensorrà, començant pel govern de la capital. El consell castellanenc era conscient que cap resistència era possible, i s'adaptà prompte al règim Trastàmara. El grup dirigent local es mostrà fidel a la nova dinastia i oferí el seu ajut armat contra la revolta del comte d'Urgell en 1413. Pot afirmar-se que no hi hagué cap relleu en els llinatges dominant al consell que puga lligar-se al canvi de dinastia, i els prohoms que havien tingut protagonisme durant el govern prourgellista de l'Interregne continuaren sent rellevants dins la política municipal, amb l'excepció temporal dels Agramunt.

La constatació d'una reconciliació ràpida dels prohoms de la vila amb la monarquia no ha de fer-nos menystenir, però, la profunditat de l'esclletxa que es donà entre les elits

durant l'Interregne, fenomen que l'aparent normalitat dels llibres de consell ens pot fer oblidar. Recordem que la fugida de Miralles i la imposició del poder de Bellera fou seguida per la de prohoms destacadíssims en els regnats de Joan I i Martí I com Pasqual Ferrando, Pere de Begués i, en menor mesura, Bertran de Bues. La seua absència de la vila, junt amb la dels seus aliats, devia representar un buit important que fou aprofitat pels partidaris de l'autoritat del virrei. Per la seua banda, les informacions amb què comptem ens suggereixen que el nombre de veïns fets presoners durant l'ofensiva trastamarista a la Plana o, més tard, durant la revolta de 1413, fou també significatiu, i constituí una preocupació per les noves autoritats municipals. A això hem d'afegir els processos oberts contra diferents prohoms per danys causats durant l'Interregne contra Miralles i els fugits antiurgellistes.

Malgrat que aquestes problemàtiques no es resolgueren de manera total fins uns anys més tard, la corona exhibí una voluntat clara de mostrar-se tan pragmàtica com les elits locals i treballar per acabar amb les discòrdies pendents. En aquesta tasca adquirí un especial protagonisme el nou batlle general Joan Mercader, qui trobà la col·laboració d'aliats trastamaristes reintegrats a la vida política castellanenca, com Pere de Begués o Pasqual Ferrando, nomenat batlle de la vila. La visita personal del rei a la vila a finals de 1414 simbolitzà, al nostre parer, la reconciliació quasi definitiva del conjunt dels prohoms. Aquest fet no contradiu, cal dir-ho, l'evidència d'un urgellisme popular que romangué viu durant un cert temps i que portà un contingent de veïns castellanencs a seguir Guillem Agramunt cap a Balaguer en defensa de la causa del comte a l'estiu de 1413. Tanmateix, aquest sentiment no tingué cap reflex dins els regents de la vila. L'aixafament de la revolta no feu més que confirmar la necessitat de l'adaptació a les noves circumstàncies, per tal de mantenir el poder a nivell local. L'actitud de rebel·lia de Guillem Agramunt representa així un cas extrem i excepcional dins les elits castellanenques, que tampoc impedí el seu retorn eventual, després de passar per presó, a Castelló, on es reincorporà sense més aparents dificultats, ja a la dècada dels vint, al cos de prohoms i a la política local.

CAPÍTOL III: CASTELLÓ EN ELS ESDEVENIMENTS POLÍTICS I BÈL·LICS DEL SEGLE XV

El repàs als fets bèl·lics de 1410-1412 al qual hem dedicat el capítol anterior ens ha donat una idea completa de la situació en què es trobava una vila reial en cas d'amença armada, i dels recursos que tenia a la seua disposició per assegurar la seua preservació. Per les circumstàncies geogràfiques del regne, una franja de territori afaïçonada entre la costa i la frontera amb Castella, requeia en la xarxa de ciutats i viles, a través de les seues hosts municipals, una considerable responsabilitat de cara a la defensa⁴⁵². Castelló estava situada lluny de les zones de més risc, motiu pel qual no tingué el protagonisme polític i militar que si exercí Oriola⁴⁵³. Tot i així, la comarca de la Plana no es trobà lliure d'activitat bèl·lica al segle XIV, tant la causada per invasions externes, com la Guerra dels Dos Peres, com la lligada a les bandositats de finals de segle i inicis del XV. Fou precisament l'esmentat conflicte castellà el que impulsà el projecte reial de reforçar les fortificacions de les viles valencianes a les darreres dècades del Catorze, que tingué com a resultat la construcció del recinte emmurallat castellonenc que trobem al segle XV i que perduraria fins la fi de l'edat moderna. La muralla, dotada de diversos portals que es tapiaven en cas de perill, comptava a més amb la protecció extra que aportava un doble fossat, conegut a la documentació com *vall* i *revall*⁴⁵⁴.

Consell i veïns de les parròquies, organitzats en *deenes* i *cinquantenes*, cooperaven en el manteniment de murs i torres, amb les obres principals quedant al càrrec del manobrer municipal o de mestres d'obra⁴⁵⁵. En la pràctica, però, aquestes tasques sovint es complien de manera deficient, com ho demostra el cas comentat de la torre de Sant Pere, que hagué de ser finalitzada molts anys després de l'inici de les obres quan la conflictivitat de l'Interregne ho exigí. La defensa es completava amb l'ús d'artilleria com ballestes de torn i bombardes, presents a la vila de de la dècada de 1390⁴⁵⁶, a banda de les guaites i escoltes dels veïns. En el cas de la defensa de la costa, víctima de regulars atacs de pirates i

⁴⁵² NARBONA VIZCAINO, R. "La milicia ciudadana de la Valencia medieval", *Clío & Crimen*, n. 3, 2006, pp. 306-309

⁴⁵³Sobre el paper d'Oriola, vegeu BARRIO BARRIO, J. A., "Per Servey de la Corona...*op.cit.*", BARRIO BARRIO, J. A. "Una oligarquia fronteriza...*op.cit.*", i LÓPEZ GARCÍA, J. C., "El gobierno municipal de una villa...*cop.cit.*

⁴⁵⁴ SÁNCHEZ ADELL, J. "Las murallas medievales de Castellón", *BSCC*, XVIII, 1952, pp. 44-76, SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, pp. 9-61

⁴⁵⁵ SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, pp. 61-78

⁴⁵⁶ SÁNCHEZ ADELL, J. "Nota de historia local...*op.cit.*

d'enemics de la monarquia, es feia igualment necessària la vigilància, que incloïa la realització de senyals de foc al campanar de la vila, amb una especial importància, en aquest àmbit, de la col·laboració entre viles veïnes en l'intercanvi d'avisos de perill i en la defensa mútua. Tots aquests mecanismes, entre altres, es posaren en pràctica durant la revolta de la baronia d'Arenós, a la dècada de 1463, probablement el moment en què les poblacions de la Plana es veieren afectades de manera més directa i intensa per una amenaça bèl·lica des dels temps de l'Interregne.

En altres ocasions, la host local, organitzada de la mateixa manera que en les reparacions dels murs, era requerida per la corona per mobilitzar-se i col·laborar en les seues guerres, tot i que en un paper secundari respecte les forces nobiliàries o la host de la ciutat de València. La organització i preparació deficient de la milícia feien que el seu ús es reservara, com a norma, a accions defensives, o com a suport de les forces reials dins del regne o a les seues fronteres, quedant les campanyes externes a càrrec de tropes de la noblesa o mercenàries, dins un procés de professionalització dels exèrcits de la monarquia lligat, en especial, a les guerres italianes del segle XV. Els serveis militars de les comunitats urbanes o *host i cavalcada*, en origen part de les obligacions de tipus feudal amb el monarca, s'estengueren al nou regne amb la conquesta de Jaume I i foren regulades pels seus successors⁴⁵⁷. Tot i que les redempcions teòriques d'aquest servei foren freqüents, això no impedia la monarquia odenar la mobilització periòdica de les milícies amb l'argument de la defensa del regne. Sabem que la host de Castelló ja era una realitat a finals del segle XIII, com a part de la consolidació institucional del municipi, quan els seus serveis foren requerits per Pere el Gran per sufocar la darrera revolta mudèjar. En l'etapa que estudiem, Castelló es veié requerida a trametre homes fora de la vila en operacions tant defensives com ofensives dins del regne i als seus límits territorials. Així, tant la guerra amb Castella de 1429-1430 com la Guerra Civil catalana, per citar els dos conflictes fronterers més rellevants, motivaren la convocatòria de la host castellanenca en suport de les forces reials, contradient-se en el segon cas la legislació per tractar-se d'accions fora del regne.

⁴⁵⁷ QUEROL Y ROSO, L. *Las milicias valencianas desde el siglo XIII al XV: contribución al estudio de la organización militar del antiguo reino de Valencia*, Castelló, SCC, 1935, pp. 14-31

Quan es rebia la convocatòria, es feia la crida corresponent per buscar voluntaris, repicaven les campanes i el justícia treia la bandera, seguint el model de València⁴⁵⁸. De manera poc sorprenent, i tal com es veurà al llarg del capítol, no resultava senzill formar la tropa necessària degut a la perspectiva poc engrescadora, per als veïns, de l'absència durant setmanes de la vila, posant en risc la seua vida per un salari molt modest⁴⁵⁹, cosa que podia fer necessàries mesures com un augment de la soldada o un reclutament obligatori. Des del punt de vista del govern municipal, la interrupció en la vida social i econòmica que dites exigències comportaven feien necessari l'inici d'una sèrie de súpliques, negociacions i regateigs amb la corona per mirar de defugir o, si més no, rebaixar la demanda, emprant-se en aquestes tasques tota classe d'arguments i tàctiques. Una vegada finalitzades les gestions, si no es podia evitar el seu enviament, es formava una host de desenes de veïns castellonencs, consistint habitualment en peons amb armadura lleugera i armats amb ballestes i llances⁴⁶⁰. Amb el penó i el capità designat al capdavant, i sovint acompanyada per joglars i atzembles, la tropa partia de la vila.

Si bé les exigències de serveis militars representaven sempre un maldecap greu, quan es tractava d'afers polítics que afectaven les poblacions del reialenc, les autoritats i prohoms de la vila maldaven perquè la seua veu fora escoltada. El braç reial, després de la fundació del regne al segle XIII, s'erigí prompte en un dels membres essencials de l'equilibri de poders al territori valencià, junt amb la corona i l'estament nobiliari. Aquest es caracteritzava per un potent lideratge de la ciutat de València, que ja havia deixat veure la seua força al segle XIV en les repetides protestes del braç contra les alienacions del patrimoni reial per part de la monarquia. A partir de mitjans de segle, la derrota de la Unió i la guerra amb Castella, que comprometé tot el regne, donà inici a un procés de reconducció de relacions entre poders que desembocà en la situació que trobem al segle XV. En aquest moment, amb una administració estatal i un corpus legislatiu ja ben consolidats, es consagraren les assemblees de corts com l'espai de discussió entre els diferents poders. En aquest escenari es repetien en certa manera, i a major escala, les

⁴⁵⁸ Sobre la organització i pagaments de les hosts, vegeu QUEROL Y ROSO, L. *Las milicias valencianas...op.cit.*, pp. 48-60. Sobre el cas específic de Castelló, més informació en SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, pp. 99-107

⁴⁵⁹ Com a dades orientatives, a inicis del segle XV, es pagaven 2 sous 6 diners diaris als ballesters, 2 sous als llancers, 5 sous a homes a cavall, penoners i oficlals, 3 sous a homes amb mula, 3 als atzembles, amb un sous addicional per la mula, i 5 al trompeta. SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, p.105

⁴⁶⁰ Més informació sobre l'armament en QUEROL Y ROSO, L. *Las milicias valencianas...op.cit.*, pp. 103-117, i SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, pp. 83-97

negociacions entre monarquia i viles a partir de les demandes d'ajuda militar i financera de la primera. Els síndics municipals a corts, liderats pels representants de València, comptaven amb un marge de maniobra i capacitat de decisió sobre el servei a atorgar del qual no gaudia una vila mitjana com Castelló.

En tot cas, fou aquest l'àmbit preferit per la monarquia per plantejar els seus projectes principals, cercant l'adhesió dels braços, i on l'estament reial defensà i reclamà privilegis, sovint a canvi del suport a la corona. Entre les qüestions que centraren les divergències entre monarquia i estament reial al segle XV no faltà el desig de la preservació de les poblacions de reialenc davant les alienacions nobiliàries dels Trastàmara, en consonància amb la ideologia estesa al món urbà de la defensa de la corona i els seus oficials, en abstracte, com la millor manera de protegir els seus interessos front la pressió senyorial. Així, les diferents donacions de viles reials, en especial d'Alfons el Magnànim, amb què la monarquia volia premiar la noblesa addicta i extraure beneficis, trobaren l'oposició regular del braç reial. Tanmateix, en altres ocasions, les que més ens interessen al present capítol, les campanyes de resistència als plans de la monarquia podien posar-se en marxa fora del context de corts, en forma de campanyes diplomàtiques o, fins i tot, accions armades. De nou, el govern del cap i casal assumia amb freqüència el lideratge i la iniciativa, i coordinava la resta de viles per pressionar la monarquia⁴⁶¹. Castelló, com una de les viles més destacades del regne, es considerava amb el dret i fins i tot la obligació de formar part d'aquestes accions, junt amb altres poblacions de reialenc amb qui se sentia agermanada. Malgrat el paper secundari que la vila podia exercir al costat de la enorme influència de València, no deixava de ser una altra forma d'expressió del poder municipal, si més no a nivell simbòlic, amb l'objectiu de recordar-li a la corona les limitacions de la seua autoritat.

⁴⁶¹ NARBONA VIZCAINO, R. "La milicia ciudadana de la Valencia medieval", *Clío & Crimen*, n. 3, 2006, p. 308

3.1 LA PROTESTA CONTRA LES ALIENACIONS DEL PATRIMONI REIAL

3.1.1 LLÍRIA I XÈRICA

La ciutat de València, autoproclamada “mare e cap del regne”, es percebia com a dirigent i protectora de la resta de viles reials. Justificada no sols pel seu amplíssim espai jurisdiccional propi⁴⁶², sinó que també per la seua posició com a centre demogràfic, polític i econòmic, la capital expressà en múltiples ocasions la seua superioritat a través de les missives enviades a la resta del regne. És cert que, sovint, les preocupacions del govern valencià estaven relacionades de manera directa amb la protecció dels seus interessos privatus⁴⁶³. Exemples d'aquests seran la defensa dels seus drets jurisdiccionalmentals sobre Morvedre front els intents d'aquesta vila per recuperar la seua independència municipal⁴⁶⁴, els conflictes pels dret de pastura, o el desig de ser destinatària prioritària de l'avituellament cerealístic. Tanmateix, en altres ocasions el lideratge de la ciutat es traslladava a reivindicacions que es plantejaven com a benefici de tot el regne i, en particular, del braç reial, tant dins com fora del context de corts. Són coneguts els casos en què, al segle XIV, València s'erigí en portaveu de les ciutats i viles reials, encapçalant la oposició contra les periòdiques alienacions del patrimoni reial per part dels monarques. Malgrat els esforços, amb el rei Martí i els primers Trastàmara, per recuperar part del patrimoni alienat, les separacions de ciutats i viles de la corona no finalitzaren⁴⁶⁵. Al segle XV, el recurs al reialenc com un mitjà obvi per guanyar-se el favor de la noblesa o recompensar partidaris de la monarquia fou emprat pel rei Alfons des del principi del seu regnat⁴⁶⁶. Era en aquests moments quan la ciutat de València aprofitava l'ocasió per, a

⁴⁶² BORDES GARCÍA, J., LLIBRER ESCRIG, J.A. “La Valencia y su territorio durante los siglos XIV y XV: la comarca del Camp de Túria”, ARÍZAGA BOLUMBURU, B., SOLÓRZANO TELECHEA, J.Á. (coords.), *La ciudad medieval y su influencia territorial*. Nájera. Encuentros internacionales del Medievo, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos, 2007, pp. 239-254

⁴⁶³ MARTÍNEZ ARAQUE, I. “*Mare e cap del regne*’...*op.cit.*”. Sobre com s'expressava aquesta ideologia en el llenguatge, vegeu RUBIO VELA, A. “Valencia: la conciencia de capitalidad y su expresión retórica en la prosa municipal cuatrocentista”, *AUA-HM*, n. 13, 2000-2002, pp. 231-254

⁴⁶⁴ La disputa, causada pels forts interessos de València per controlar jurisdiccionalment Morvedre, acabà amb una resolució favorable per la ciutat. per un seguiment del procés de la compra de la jurisdicció amb els Trastàmara, vegeu BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern,...op.cit.* pp. 399-435

⁴⁶⁵ Vegeu GUINOT, E. “Sobre la gestió del patrimoni reial de la Corona d'Aragó en temps del rei Martí l'Humà”, FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 273-274 i, del mateix autor, “El patrimoni reial al País Valencià als inicis del segle XV”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 22, 1992, pp. 581-640. Una síntesi clàssica dels esforços per les recuperacions patrimonials a finals del Catorze es pot trobar en FERRER I MALLOL, M.T. “El Patrimoni reial i la recuperació dels senyories jurisdiccionalmentals en els estats catalano-aragonesos a la fi del s. XIV”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 7, 1970-1971, pp. 351-491

⁴⁶⁶ Per un repàs de les alienacions dels Trastàmara i els moviments de resposta, vegeu LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. “Ciudades, nobleza y patrimonio...*op.cit.*”. Vegeu també GUINOT RODRÍGUEZ, E. “La resistència camperola en el marc de la senyoria valenciana”, *Saitabi*, n. 41, 1991, pp. 217-230, i GUINOT

través d'una campanya epistolar que buscava l'adhesió de les principals poblacions del braç reial, reafirmar el seu lideratge al regne. Castelló, com a nucli destacat dins la regió nord i membre fixe del braç reial de corts, era una de les viles la col·laboració de les quals es buscava regularment a la capital.

Ja en 1417, la intenció de la corona de premiar l'*adelantado* de Castella Diego Fernández de Sandoval amb la donació de Lliria fou l'inici del primer gran moviment contrari al desmembrament del patrimoni reial. Malgrat la política de recuperació del patrimoni reial empresa per Ferran I i Alfons el Magnànim, les alienacions nobiliàries en recerca de suport o com a premi no s'aturaren, i continuarien alternant-se amb el retorn al reialenc de diverses poblacions, en una estratègia contradictòria que dominà tot el regnat del Magnànim. La cessió de Lliria, el primer gest significatiu en aquest sentit, tingué lloc poc abans de convocar-se les primeres corts del sobirà, i la pròpia població implicada s'encarregà d'iniciar la campanya del braç reial contrària a la separació. El 16 de febrer de 1417 el consell de Castelló rebia una lletra dels jurats de Lliria anunciant-los la donació de la vila, una alienació que anava en contra dels privilegis de no separació atorgats, i sovint incomplits, pel monarca actual i els seus predecessors. Davant la situació, Lliria requeria el suport de les viles reials. Entenent que es tractava, tal com argumentaven els jurats de Lliria, d'una qüestió d'interès per la resta del braç, però volent mostrar cautela després d'aquest primer missatge, el consell envià el notari Pere Colomer a consultar els passos a seguir amb el jurista Guillem Çaera, qui es trobava a Tortosa⁴⁶⁷. El dit manament es repetí el dia 28, quan encarregà a Pere Colomer portar per escrit la resposta del jurista⁴⁶⁸.

Encara que Castelló s'assabentà de la notícia per un missatge arribat directament des de Lliria, la capital del regne no podia de cap manera deixar passar l'oportunitat de liderar l'oposició a la donació reial. El consell de València es comunicà llavors per carta amb les principals ciutats i viles de l'estament reial, Castelló entre elles, amb l'objectiu de formar un front conjunt contra els plans del monarca. Així, hem de considerar natural el fet que el missatge que rebé Castelló el 27 de febrer continga pràcticament el mateix text, a més

RODRÍGUEZ, E. "Un precedent en la recuperació del patrimoni reial al País Valencià: la jurisdicció d'Onda, 1393", *Saitabi*, n. 36, 1986, pp. 137-153

⁴⁶⁷ AMC, LC, 1416-1417, f. 34

⁴⁶⁸ Colomer, entre altres afers, s'ocupava d'obtenir informació sobre l'anunciada propera vinguda a Castelló de l'infant, qui havia demanat el pagament de la cena de presència per la seua visita. *Ibidem*, f. 36-36v

d'estar escrit el mateix dia 25, que la lletra que s'envià a Xàtiva sobre l'afer⁴⁶⁹. En la carta dels jurats de la capital es recordaven els privilegis i juraments fets per monarques anteriors, com el rei Ferran o Pere el Cerimoniós, de no separar ciutats i viles del patrimoni reial. La notícia de la donació, i de la propera arribada de l'*adelantado* acompanyat de l'infant Joan, representava, per tant, un nou trencament de les promeses reials i una interrupció de la política de recuperació del patrimoni dels primers Trastàmara. Manifestant de manera clara que la ciutat de València es decidia a actuar davant la sol·licitud d'ajuda per part de Lliria, la capital volia tornar a exercir el seu paper de protectora de les viles reials. Es demanava així consell i ajuda, de tipus militar si calia, a la resta del reialenc, com a mostra de la col·laboració que mútuament es devien, ahora que es recordava que la preservació dels privilegis de no alienació era una qüestió que afectava totes aquestes poblacions. Amb la seguretat que aportava el lideratge de la ciutat de València, la qual també informava en la lletra que missatges similars s'havien fet arribar a altres poblacions del braç reial, Castelló tingué menys dubtes. El dia 7 de març responien per carta a la capital oferint la seua disposició a aportar qualsevol ajuda necessària en la defensa dels furs i privilegis del braç⁴⁷⁰.

L'alienació de Lliria es convertí en un dels temes de discussió a les corts convocades el dia 2 d'abril. A la reunió, que s'inicià el 25 de juny, el braç reial mostrà la seua voluntat de resistir-se a la donació, per les armes si calia. El rei Alfons, volent guanyar-se el suport de les corts i l'important subsidi que estava en joc, cedí i revocà la cessió, fent que cap altre moviment per part de les viles reials resultara necessari⁴⁷¹. En les corts anteriors de 1415, conscients de la seua rellevància relativa dins un braç reial capitanejat per València, el consell havia ordenat el síndic local actuar amb prudència i no prendre partit en el conflicte entre la ciutat i Morvedre⁴⁷². Ara, el gest reial coincidia amb el reconeixement de la jurisdicció de la capital sobre Morvedre, representant una mostra del desig de la corona de complaure València en les seues reivindicacions com a mitjà per assegurar-se el seu suport cabdal, independentment de que es plantejaren com a benefici de tot el regne o com a defensa d'interessos particulars.

⁴⁶⁹ La missiva de València a Xàtiva fou editada per Agustín Rubio i publicada en RUBIO VELA, A., *Epistolari de la València medieval*, València/Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, vol. 2, pp. 114-116

⁴⁷⁰ AMC, LC, 1416-1417, f. 38v-39

⁴⁷¹ LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. *Nobleza y poder político...op.cit.*, p. 237

⁴⁷² AMC, LC, 1414-1415, f. 56

Pocs anys més tard es presentari un conflicte semblant amb la donació de Xèrica. L'infant Joan, desproveït de les seues possessions castellanques per Joan II, i cercant finançament per la guerra castellana de 1429, planificà la venda de la població al tresorer reial Francesc Sarçola. La transacció es concretà en 1431, després d'un intricat procés legal que permeté la venda d'una possessió de la corona al dit tresorer, com a part d'una ambiciosa campanya d'ascens personal protagonitzada per Sarçola. Aquest, jurista en origen, prosperà gràcies a la seua relació amb l'infant i el seu paper dins l'administració reial, tal com ha senyalat Carlos López⁴⁷³. La donació, feta a Barcelona a desembre d'eixe any, requeria el consentiment, això sí, de les ciutats i viles del braç reial. El fet era de particular importància, donat que el citat document revocava els privilegis de no alienació de diverses viles, entre elles Castelló⁴⁷⁴. A principis d'abril de 1432, el rei Alfons comunicava a poblacions reials com Castelló, Vila-real i Borriana la necessitat de rebre la seua llicència per la donació, argumentada per les necessitats bèl·liques de la dinastia a Castella⁴⁷⁵. El missatge reial arribà al consell castellanenc el dia 16, i es veié complementat per la visita a la vila del lloctinent general de governador, Pere Bou, en un intent d'argumentar més extensament i de paraula la petició, i alhora pressionar les autoritats perquè atorgaren el seu consentiment. Bou, provant de convèncer el consell, feu saber que Xèrica havia renunciat de manera voluntària a formar part del patrimoni reial l'any anterior per un decret reial i dos documents notariaus, afegint, a més, que Xèrica no estava inclosa en el privilegi de no alienació del rei en Pere. El consell, veient el poc marge que tenia la vila davant la pressió reial i el consentiment generalitzat del braç reial, aprovà la venda, amb la condició que no afectara els privilegis i béns de la vila. A continuació, Ambert Moliner i Pere Colomer foren triats per portar la seua aprovació a València, junt amb la de les altres viles reials⁴⁷⁶. Malgrat que la lectura dels llibres de consell en faça pensar que l'assumpte es resolgué de forma ràpida i sense obstacles pels plans de la monarquia, gràcies als registres de la cancelleria reial sabem que, arribat juliol, mancava el consentiment de diverses viles⁴⁷⁷. A l'agost, Castelló, Morella, Borriana i

⁴⁷³ LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. *Nobleza y poder político...op.cit.*, p. 79 i, del mateix autor, "Ciudades, nobleza y patrimonio...op.cit.", p. 509

⁴⁷⁴ ARV, RC, DIV, 256, f. 116-119, 12-12-1431

⁴⁷⁵ El missatge es remeté a les viles en dos documents, cadascun adreçat a un grup de poblacions diferents, ambdós datats el dia 5 d'abril. El primer (ARV, RC, COM, 47, f. 108) està dirigit a València, Xàtiva, Sogorb, Morvedre, Oriola, Ontinyent, Bocairent, Alzira, Alpont, Castellfabib i Castelló. Per la seua banda, el segon (Ibídem, f. 108v) té com a destinatàries Morella, Alacant, Ademús, Lliria, Borriana i Vila-real.

⁴⁷⁶ AMC, LC, 1431-1432, f. 46v-48. El dia 24 Pere Colomer i Pere Clariana foren triats síndics per acabar d'enllestir l'afer en nom de la vila. Ibídem, f. 50

⁴⁷⁷ ARV, RC, COM, 47, f. 119v-120, 28-7-1432

Vila-real, oposades a la donació, no s'havien adherit encara a la resta de viles reials en la seua aprovació de la venda, cosa que requerí una nova demanda reial a les poblacions implicades⁴⁷⁸. Vists els pocs efectes pràctics d'aquesta resistència, podem considerar-la un últim intent, dins les limitades possibilitats de les viles reials mitjaneres, de dilatar un fet consumat i aprovat pels principals poders del regne. Es tractava d'operacions que superaven la capacitat d'influència individual de viles com Castelló, davant les quals sols restava una resistència que pot qualificar-se de simbòlica, seguida de l'expressió verbal de l'adhesió de Castelló al braç reial i la demanda de vagues promeses de no danyar els privilegis locals. En tot cas, l'alienació es completà: Sarçola rebé el senyoriu jurisdiccional de Xèrica i el braç reial no feu cap altre moviment.

Els fets descrits tornen a ressaltar la importància del lideratge de la ciutat de València en el suport o oposició de les viles reials als plans de la corona. A diferència de Lliria, en el cas de Xèrica no existí una campanya organitzada al voltant de la capital en contra de la venda i que demanara l'adhesió de Castelló. El mateix succeí dècades més tard en la donació d'Elx i Crevillent a Gutierre de Cárdenas, un acte que no afectava de manera directa la ciutat i en què, de fet, el govern de la capital medià per convèncer les localitats implicades d'acatar la voluntat reial⁴⁷⁹. Com a exemple contrari podem citar el cas de la intervenció armada en defensa de Dénia front Joan de Cardona, en el context de la Guerra Civil catalana, quan els interessos jurisdiccionals de València es veieren afectat de manera directa⁴⁸⁰. Una vegada aconseguit el consentiment de la major part del braç reial, qualsevol acció unilateral en defensa de Xèrica per part de la vila quedava exclosa, una ajuda que, d'altra banda, no ens consta que s'haguera demanat. Cal dir també que el conflicte entre el rei Joan II i Morella, ja començada la Guerra Civil, pel nomenament de l'alcaid del castell, i que propicià la intercessió de València a favor de Morella, no ha deixat cap rastre, segons la nostra coneixença, a la documentació municipal⁴⁸¹. Si tenim en compte que Morella es tractava, com Sant Mateu, d'un nucli allunyat de la Plana i que constituïa un centre polític i demogràfic clar dins la seua comarca, podem arribar a

⁴⁷⁸ Mitjançant l'ordre, l'infant Joan trametia el notari Miquel d'Urrea al protonotari Pere Ram, per encarregar-se de recollir el consentiment legal de les poblacions esmentades. ARV, RC, ITI, 398, f. 6, 15-8-1432. Quasi al mateix temps s'enviava un missatge a les dites viles requerint els seus prohoms que aprovaren la venda. *Ibidem*, f. 6v, 10-8-1432

⁴⁷⁹ Vegeu MARTÍNEZ ESPAÑOL, G, "Donació, resistència i presa de possessió d'Elx i Crevillent a favor de Gutierre de Cárdenas", *La Rella*, n. 30, 2017, pp. 117-148

⁴⁸⁰ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit.*, pp. 493-501

⁴⁸¹ El cas fou estudiat per Miguel Gual Camarena en "Castellón en el VIIº Centenario. Morella frente a Juan II de Aragón", *BSCC*, XXVIII, 1952, p. 493-519

entendre perquè des de la vila es veié imprescindible fer cap demanda directa d'ajuda a Castelló o Vila-real, tot i que aquesta sí s'havia donat en el cas de Lliria, davant la possibilitat de recórrer directament a la capital. Aquesta tenia la capacitat de promoure i coordinar qualsevol moviment en defensa dels privilegis de la vila, i d'intercedir amb decisió amb la monarquia per mitjà dels seus jurats, tal com feu⁴⁸². Val a dir, però, que la no existència d'una assemblea de corts o un parlament a principis de la dècada de 1460, o en 1432, quan sorgí el conflicte sobre Xèrica, dificultava la coordinació d'una campanya conjunta del braç reial, donat que era l'escenari per antonomàsia de les resistències dels estaments als projectes reials. Una prova d'això és el fet que, a les corts de 1465-1466, sí es plantejà un greuge sobre la qüestió morellana⁴⁸³. Tanmateix, era igualment possible l'organització d'aliances entre ciutats i viles reials per la defensa mútua fora de l'àmbit de corts, constituint-ne un exemple el cas de Sogorb, el qual, junt amb els seus precedents, analitzarem a continuació.

3.1.2 LA RESISTÈNCIA CONTRA LA JURISDICCIO SENYORIAL A SOGORB (1435-1478)

A l'hora de tractar el conflicte de dècades al ducat de Sogorb creiem necessari observar els precedents del fet i la trajectòria del comtat de Luna al llarg del segle XV, amb la finalitat de contextualitzar les demandes d'ajuda que rebrà Castelló en distints moments del període⁴⁸⁴. La ciutat, com a cap del comtat, gaudí durant anys d'un lligam privilegiat amb la corona gràcies al matrimoni del rei Martí amb Maria de Luna. Mort el rei en 1410, i amb l'herència del comtat recaient en el seu net il·legítim, Frederic, s'obria a la regió un panorama ple de dubtes per als rendistes, residents al recinte emmurallat de la ciutat, que havien estat els protagonistes polítics i econòmics en l'administració del comtat. El petit Frederic, qui havia arribat de Sicília a Barcelona en 1409 per rebre la seua legitimació, tingué poc èxit en la defensa de la seua candidatura a Casp, malgrat els esforços que les terres del comtat feren en el pagament del treball jurídic de Joan Mercader. Amb la possessió del comtat, rebrotaren les tensions socials a Sogorb quan el nou comte trià marginar el sector reialista tradicional i es recolzà financerament i administrativa en una nova elit procedent del raval situat fora la muralla, al mateix temps que s'endurien les condicions per la comunitat mudèjar. La situació empitjorà quan

⁴⁸² BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern...*op.cit., pp. 492-493

⁴⁸³ Gual, M. , "Castellón en el VIIº centenario..."op.cit., p. 500

⁴⁸⁴ Es poden trobar repassos generals del procés, que ens serviran per contextualitzar les nostres aportacions, en PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través...*op.cit., pp. 123-152, i GARCÍA, H. "Orígenes del Ducado..."op.cit. Sobre la dinastia dels ducs, vegeu ESQUERDO, O. *Nobiliario valenciano*, València, Biblioteca Valenciana, 2001 (reed.), pp. 99-114

Frederic, ja adult, requerí els recursos del seu senyoriu per sumar-se a les campanyes militars del Magnànim. Les seues demandes, el seu absentisme i la seua incapacitat per protegir el sector que li era fidel, sumat a una mala conjuntura econòmica, marcada per males collites i epidèmies, portà Sogorb i les terres del comtat a una crisi a la dècada de 1420⁴⁸⁵. Tot això provocà l'emigració cap a València de membres dels llinatges més destacats de la ciutat, fenomen que es farà una constant al llarg del segle⁴⁸⁶.

Els esdeveniments polítics del final de la dècada, en un clima pre-bèl·lic entre el rei Alfons i la corona de Castella, crearen les condicions per un canvi de règim. Certes desavinences acumulades entre el rei i Frederic, entre les quals es trobava la suposada relació del comte amb la seua cunyada Valentina de Mur, conduïren a la propagació de rumors al voltant de l'existència d'una conxorxa entre aquest i els enemics castellans del Magnànim. L'obertura d'un procés del rei contra Frederic fou seguida, aprofitant el clima de tensió amb Castella, de l'ordre reial de prendre possessió dels castells del comtat, junt amb la resta de possessions del comte al regne d'Aragó. Amb molt poques excepcions, els alcaids compliren l'ordre reial i se sotmeteren al tresorer Francesc Sarçola, jurant fidelitat al monarca. Després d'uns mesos de negociacions, probablement poc sinceres, entre rei i comte, Frederic posà fi a tota dilació i marxà a Castella, on fou acollit efusivament per Joan II i el conestable Álvaro de Luna. Aquest fet comportà la confiscació de les terres que el comte encara conservava a la Corona⁴⁸⁷.

El segrest reial de Sogorb feu renàixer les esperances del partit reialista, fins eixe moment marginat, de convertir-se en el nou suport que la monarquia requeria, tal com passà. Però sota l'administració reial del batlle general Joan Mercader no es feren grans esforços per reconciliar els dos partits, sinó que augmentà la divisió a la ciutat, en rebre els partidaris de la monarquia, dins el recinte emmurallat, el privilegi de l'exempció del morabatí. La posició dels antics partidaris del comte encara es veié més perjudicada a causa de la política reial d'enfortiment de les defenses de Sogorb mitjançant la reconstrucció del castell i el reforç de les guàrdies. Les despeses que les obres suposaren es finançaren per compartiments, al mateix temps que s'amortitzaven els censals pendents, resultant en la fi dels ingressos del sector del raval, que havien estat els prestamistes del comte. Per contra, la comunitat mudèjar obtingué alguns beneficis, i el nomenament del mercader de

⁴⁸⁵ PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través...op.cit.*, pp. 123-131

⁴⁸⁶ CERVANTES PERIS, F. J., "El poder local en la ciudad de Segorbe (1360-1479)", *Boletín del Instituto de Cultura del Alto Palancia*, 11, 2000, pp. 59-68.

⁴⁸⁷ PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través...op.cit.*, pp. 132-135

València Alí Xupió com a receptor de les rendes del comtat creà noves oportunitats per a la petita burgesia mercantil musulmana de la regió dins l'administració reial⁴⁸⁸.

La situació, tanmateix, no anava a durar molts anys. El rei Alfons tenia a la mà una valuosa moneda de canvi en les seues maniobres polítiques i diplomàtiques, i prompte sorgí l'ocasió de posar-la en joc. La mort en 1435 de la reina Joana de Nàpols creà l'escenari per a una nova ofensiva del Magnànim destinada a dominar el regne. Abans calia, això sí, recuperar la concòrdia entre els germans Trastàmara, que fou possible amb la concessió a l'infant Enric de Sogorb, Eslida i Vall d'Uxó com a compensació per les seues possessions castellanescs confiscades uns anys abans. La donació, feta en l'anomenada concòrdia de Messina del 12 d'abril de 1435, alarmà les autoritats de la ciutat, que es decidiren a cercar ajuda externa contra el projecte reial⁴⁸⁹. Com a part d'una campanya de missatgeries dirigida a les ciutats i viles del braç reial, el dia 26 es presentava al consell de Castelló el síndic sogorbí Bernat Rosselló per fer arribar als prohoms l'estat de necessitat en què es trobava la ciutat. Segons la creença, es tractava de “fets e negocis molt ardius” relacionats amb la “feultat del molt alt senyor rey a conservació de la seua real corona e gran interès d'aquesta ciutat”, donant a entendre, per guanyar-se el suport d'altres viles, que la preservació del patrimoni reial en favor del rei era superior a l'interès propi de Sogorb. El missatger feu una explicació oral de la situació, argumentant que la donació contradeia ni més ni menys que quatre privilegis de no alienació de la corona donats pels reis valencians des del segle XIII, el darrer d'ells atorgat pel mateix rei Alfons en una data tan recent com 1430, durant el període de confiscació reial. Rosselló defensava que la ciutat havia estat “unida e incorporada e fet inseparable de la corona”, i s'havia convertit en part de la “societat i germania de les altres ciutats e viles reals”. Ara, Sogorb veia amenaçada la seua pertinença al braç reial, “dolent-se molt” de la separació de “tan alta e tan excel·lent corona”. El missatge acabava exhortant Castelló a ajudar Sogorb, tal com s'havia fet en altres casos similars afectant altres viles reials, i potser tenint present l'exemple encara recent de Lliria. Requerien, doncs, l'ajuda de Castelló, que s'havia de materialitzar en la redacció d'una carta per al monarca, que Rosselló li havia de fer arribar, recordant-li al Magnànim la necessitat de servar els privilegis concedits⁴⁹⁰.

⁴⁸⁸ PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través...op.cit.*, pp. 135-143

⁴⁸⁹ *Ibidem*, p. 144, GARCÍA, H. “Orígenes del Ducado...op.cit.”, *BSCC*, XIV, 1933, pp. 472

⁴⁹⁰ AMC, LC, 1435-1436, f. 6v-7v

Probablement, el consell castellanenc cregué que la redacció de la lletra no suposava un gran compromís: el fet de suplicar al rei la preservació de privilegis reials no podia considerar-se cap moviment fora de la legalitat o generar cap dubte sobre la fidelitat a la monarquia. D'altra banda, els furs i privilegis del regne constituïen ja un corpus legislatiu considerable al qual la voluntat canviant del rei no era superior. Sense veure cap risc en el gest, malgrat no explicitar-se a les fonts municipals el suport de cap altra ciutat o vila reial, el consell s'apressà a redactar la missiva. En el to respectuós que el destinatari requeria, ("humilment exposem e demostrem los vostres humils vassalls e sotmesos"), les autoritats municipals li comunicaven haver rebut la notícia de la donació. Després d'haver llegit la informació aportada pel missatger de Sogorb, el consell havia comprovat com l'acció del monarca contradeia els privilegis dels seus predecessors, posant èmfasi en el fet que anava en contra, especialment, del concedit pel rei Alfons en 1430, que contenia i confirmava tots els anteriors. Com a vila reial, era el deure de Castelló oposar-se a la separació i demanar la conservació dels privilegis municipals. Provant d'aportar un argument que el rei poguera trobar convincent, el consell castellanenc mostrava la seua sorpresa pel fet que el monarca volguera desprender's de part del patrimoni reial, ja que, com li recordava el consell, "havets treballat e treballats en augmentar la vostra molt alta real corona unint, ajustant e incorporant a aquella ciutats, viles e castells". Es tractava d'una expressió que podia referir-se tant a les campanyes exteriors del Magnànim com, amb més probabilitat, als seus esforços periòdics per recuperar part del patrimoni reial, que trobaven una contradicció en el desig del monarca de prescindir d'una ciutat "molt fehel a la vostra molt poderosa senyoria". Per aquests motius, i repetint l'expressió del missatger de Sogorb, amb la càrrega emocional que contenia, no podia efectuar-se la separació de la ciutat de la "societat e germania" de les viles reials⁴⁹¹.

La nova campanya fracassà i, després del desastre de Ponça, on els tres germans Trastàmara foren fets presoners, la compensació de l'infant es quedava petita. Així, a la seua tornada a la península a gener de 1436, l'infant rebé del seu germà Alfons la jurisdicció completa del comtat. La notícia no complagué Sogorb, on Enric trobà resistència a acatar l'ordre⁴⁹². El mes d'abril la nova donació provocà un nou enviament d'un missatger a Castelló. Malgrat la poca informació que en aporten els documents, en aquest moment és probable que diverses ciutats i viles estigueren implicades en la

⁴⁹¹ *Ibíd*em, 8-8v

⁴⁹² PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través...op.cit.*, p. 145, i GARCÍA, H. "Orígenes del Ducado...op.cit.", pp. 473-475

campanya contra l'alienació, donat que el consell de Castelló encarregà el síndic de la vila, el notari Miquel Galí, consultar el fet amb els advocats d'altres poblacions per fer una defensa conjunta de Sogorb⁴⁹³. Sense conèixer els esdeveniments que seguiren aquestes gestions, podem, si més no, constatar la continuada resistència de Sogorb a la separació, que propicià un nou manament del rei Alfons de reconèixer l'infant com el seu senyor en 1437. En desembre d'aquest any, arribà una tercera demanda d'ajuda a Castelló, que obtingué una nova confirmació de la disposició del consell favorable a socórrer Sogorb⁴⁹⁴, una declaració que, pel que sabem, no es traduï en cap acció concreta. Arribats a juny de 1438, la presència personal d'Enric a la ciutat feu finalment possible un domini més efectiu de la regió⁴⁹⁵. Castelló s'havia arrenjerat amb altres viles en la seua intenció de defensar els interessos del braç reial, però sense possibilitat d'actuar de manera efectiva en eixe sentit, segurament per l'absència d'una intervenció contundent de la ciutat de València. Cal dir, però, que, si bé la vila no ajudà materialment Sogorb, sí es preocupà per aconseguir una còpia del privilegi de Xàtiva que prohibia la seua alienació, potser com a precaució davant plans futurs de la monarquia que pogueren afectar Castelló⁴⁹⁶.

El govern de l'infant resultà ser una nova etapa curta. Enric tornà a Castella per reincorporar-se al partit dels infants contra el règim de Álvaro de Luna, on morí l'any 1445 a causa de les ferides patides a la batalla d'Olmedo. El seu fill del mateix nom, conegut històricament com Enric Fortuna, i nascut el mateix any de manera pòstuma, es convertiria en l'hereu del comtat. Però el rei, per motius poc clars, dilatà la concessió del senyoriu i el mantingué sota el seu control, en una etapa d'interim que no acabà fins la seua substitució en el tron. En 1459, en un gest que s'ha interpretat com la compensació a la injustícia del seu germà major, el nou monarca Joan II concedí el comtat a l'infant⁴⁹⁷. De nou, Sogorb es negà a acceptar la seua separació de la corona i, tal com havia succeït amb motiu de la donació precedent, els sogorbins cercaren el suport del consell de Castelló⁴⁹⁸. Així, les autoritats d'aquesta vila reberen una nova petició d'ajuda de Sogorb el dia 4 d'agost. La ciutat es dirigia a Castelló "confiant que aqueixa vostra vila entre les altres non hu fallirà", i apel·lant a la germania i defensa mútua que havia d'existir entre

⁴⁹³ AMC, LC, 1435-1436, f. 36, 9-4-1436

⁴⁹⁴ AMC, LC, 1437-1438, f. 41-41v, 1-12-1437

⁴⁹⁵ PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través...op.cit.*, p. 146

⁴⁹⁶ AMC, LC; 1437-1438, f. 27, 3-9-1437

⁴⁹⁷ GARCÍA, H. "Orígenes del Ducado...op.cit.", p. 475

⁴⁹⁸ PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través...op.cit.*, pp. 148-149

les poblacions del braç reial. El breu missatge de Sogorb sí dóna a entendre, de manera més clara que en les ocasions anteriors, que la ciutat de València formava part, probablement en el paper de coordinadora, de la campanya de les ciutats i viles reials contra la donació, ja que es pregava a Castelló l'enviament d'un missatger que havia d'unir-se als síndics de la capital i altres poblacions. La resposta de Castelló a la petició de socors fou l'anunci a Sogorb de la convocatòria d'un consell on es tractaria la qüestió de "tal manera que, Déus volent, vosaltres sereu contents"⁴⁹⁹. Amb la seguretat de formar part d'un front comú de les ciutats i viles reials, Castelló s'hi adherí d'immediat, el mateix dia que el consell de Vila-real prenia la mateixa decisió⁵⁰⁰. El notari Francesc Berbegal fou l'escollit per Castelló per unir-se a la missió diplomàtica, qui ja estava de tornada a la vila el dia 16, sense que la documentació municipal ens done més pistes sobre el resultat immediat de les gestions⁵⁰¹. Tanmateix, aparentment Vila-real arribà a enviar suport armat a Sogorb, seguit d'una sèrie de mesures defensives a la vila per por a les represàlies de l'infant⁵⁰².

Les maniobres del braç reial no degueren causar cap efecte concret, i el rei Joan perseverà en els seus plans. Però, arribats a la dècada de 1460, el partit reialista de Sogorb, dirigit pel llinatge dels Fraile, era més dèbil que abans, i la oposició a la donació, liderada per Juan Gisberto López de Añón, feu impossible cap domini real de l'infant a les seues possessions. La freda acollida que rebé Enric a la ciutat en novembre de 1463 li confirmà la gravetat de la situació. La reacció del comte fou dura: utilitzant com a base zones del comtat com Eslida i Vall d'Uxó, organitzà partides armades, amb una gran presència mudèjar, que assetjaren i pressionaren Sogorb durant la resta de la dècada. Mentrestant, l'infant fou una figura absent, involucrat en la Guerra Civil catalana i la lluita de faccions a Castella. El resultat de tot plegat fou un notable empobriment general a Sogorb, així com un agreujament de la divisió social entre les elits de la ciutat. En aquesta dècada la pujada de to de la conflictivitat feu inútil tota maniobra diplomàtica, i la ciutat del Palància es preparà per resistir les ofensives de l'infant amb totes les armes que tenia a la mà⁵⁰³. Els buits documentals no ens permeten conèixer els detalls del paper de Castelló a mitjans de la dècada dels seixanta, més enllà de saber que formava part d'un nou front

⁴⁹⁹ AMC, LC, 1459-1460, f. 26v

⁵⁰⁰ *Ibidem*, f. 27v-28

⁵⁰¹ AMC, LC, 1459-1460, f. 29v

⁵⁰² GIL VICENT, V. (dir.) *Història de Vila-real*, Vila-real, Ajuntament de Vila-real, 2010, p. 31

⁵⁰³ PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través...op.cit.*, pp. 149-150

comú del braç reial en suport de Sogorb, al qual s'adherí Vila-real, i que es manifestà a les corts de Sant Mateu de 1465-1466⁵⁰⁴. En 1467, ens consta que la ciutat de València coordinava la resistència de les ciutats i viles reials contra l'alienació, la qual comptava amb l'adhesió de Vila-real, i que es plantejà oferir a Sogorb qualsevol tipus d'ajuda, fins i tot l'armada⁵⁰⁵. Sembla que, aquell any, la monarquia concebé el projecte de posar el castell de Sogorb en poder de la ciutat de València, gest que fou respost per una reunió entre representants de Castelló, Borriana i Vila-real per acordar una postura conjunta⁵⁰⁶. En setembre de 1468, Sogorb tornava a recórrer a Castelló en busca de suport, petició que devia contenir unes demandes de clar tipus material i militar⁵⁰⁷. En octubre, davant de la notícia que se'ls comunicà des de Sogorb parlant-los de l'atac que patien de l'infant Enric acompanyat de cent rossins des de la Vall d'Uxó, els jurats castellonencs respongueren que no podien posar en execució allò demanat sense consultar-ho al consell. Actuant novament amb prestesa, el dia 16 el consell desaprojava la cessió de la ciutat a l'infant i prometia, per carta, l'enviament de 50 ballesters a Sogorb quan foren necessaris⁵⁰⁸.

En les setmanes següents es donaren maniobres diplomàtiques que aturaren momentàniament els preparatius militars. La ciutat de València, actuant com era tradicional com a portaveu del braç reial, havia enviat a la zona el racional Guillem Çuera i el mestre de Montesa per mitjançar entre les parts, tal com anunciava Castelló a Sogorb en el missatge citat arribat el mateix dia 16. Les autoritats castellonenes havien ofert la seua ajuda per fidelitat al rei, afirmant que l'oposició a la separació "és e deu ésser interès comú" del braç reial. Ara, la capital de regne intercedia per Sogorb i havia escrit al rei per suplicar-li que demanara a l'infant no fer cap moviment mentre les conversacions estigueren en marxa. Per tant, Castelló retirava la seua oferta d'ajuda, prometent, així sí, col·laborar en la defensa de Sogorb de qualsevol altra manera. Els fets, però, no donaren lloc a una resolució pacífica del conflicte. Prompte es reiterà la demanda d'ajuda a Sogorb, que anuncià a Castelló la formació per part de l'infant d'un important contingent

⁵⁰⁴ En 1465 el consell de Vila-real prometia el seu suport a Sogorb en resposta a la seua demanda d'ajuda per demanar la seua reintegració a la corona dins el context de les corts. AMVL, MC, 28, f. 13, 7-12-1465. L'any següent, el síndic rebia una nova instrucció del consell d'unir-se a la defensa conjunta de Sogorb per part del braç reial. AMVL, MC, 29, f. 11, 12-10-1466

⁵⁰⁵ El 28 d'agost, davant una nova petició de Sogorb, s'ordenà el síndic Lluís Gil desplaçar-se a València a la reunió de poblacions reials en suport de la ciutat del Palància. AMVL, MC, 30, f. 9v. Ja abans, el 21 de juny, un síndic de la vila havia estat instruït per sumar-se a la defensa de Sogorb. *Ibidem*, f. 6

⁵⁰⁶ Es responia així als missatges que anunciaven l'ordre reial provinents del mateix monarca i del surrogat de lloctinent de governador. *Ibidem*, f. 10v-11, 3-10-1467

⁵⁰⁷ AMC, LC, 1468-1469, f. 13v, 28-9-1468.

⁵⁰⁸ *Ibidem*, f. 14-15v

d'homes de peu i de cavall. La tropa de cent rossins, reunida a la Vall d'Uxó, constituïa una important amenaça per la ciutat, que demanava ajuda a Castelló, aquest cop explícitament militar, per la “molta afecció e germania” que existia i devia existir entre les ciutats i viles reials. Així, el dia 11 de novembre es comunicà a Sogorb la resposta favorable a la petició, que es traduiria en l'enviament dels esmentats 50 homes. Al mateix temps, no es considerà necessari comunicar-se directament amb el rei, degut als tractes existents entre la ciutat de València, com a líder del braç reial, i Sogorb⁵⁰⁹.

A aquestes alçades, sumada a la intercessió del govern de la capital, ens consta que continuava existint un front comú al nord del regne, que comprenia almenys Castelló, Vila-real i Borriana. El jurista Mateu Miralles, com a síndic, es dirigí, junt amb els missatgers de les altres dues poblacions, en una missió conjunta de les viles reials de la Plana que tractà amb el mateix infant Enric. Desconeixem els detalls de les conversacions, tot i que hem pogut constatar que Miralles ja estava de tornada a Castelló el dia 24⁵¹⁰. Més endavant, el dia 3 de desembre, davant els aparents pobres resultats de les gestions, es planejà una nova ambaixada de les viles, aquesta vegada dirigida al consell reial i al consell de València. Castelló es dirigí a Vila-real per demanar-los si volien sumar-se al viatge a la capital, utilitzant com a argument persuasiu que era el seu deure com viles reials cooperar en la preservació de furs i privilegis⁵¹¹. Al marge de la seua intervenció diplomàtica, sí ens consta que Vila-real, a l'igual que Castelló, adoptà mesures defensives bàsiques en temps d'incertesa, com el tancament dels portals.

Arribats a novembre, el consell castellanenc havia finalment resolt trametre ajuda armada a Sogorb. El dia 27 el lloctinent de governador Joan Tolsà anunciava al govern municipal que no posaria cap obstacle a l'acció, sempre que la campanya anara a càrrec de la vila i es fera en defensa de privilegis⁵¹². Descartat aquest possible entrebanc, el dia 30 la gent d'armes de Castelló, dirigida pel capità Joan Bru, es disposava a partir a Sogorb, on ja es trobava el 3 de desembre⁵¹³. La seua estada a la ciutat, però, no fou llarga. El dia 10 se'ls anunciava la firma de treves entre la Sogorb i l'infant⁵¹⁴, i el dia 16, en resposta a un missatge de Sogorb, el consell ordenava la tornada a la vila de la host. Segons escrivia Castelló a la ciutat, la continuació dels tractes diplomàtics i la treva existent creaven

⁵⁰⁹ *Ibidem*, f. 6-6v

⁵¹⁰ *Ibidem*, f. 8-8v

⁵¹¹ *Ibidem*, f. 14v

⁵¹² *Ibidem*, f. 10

⁵¹³ *Ibidem*, f. 12v i f. 14

⁵¹⁴ *Ibidem*, f. 16v

dubtes sobre la utilitat de la subvenció, que resultava ser un afer “més voluntari que necessari”⁵¹⁵. Tot i que Joan Bru feu relació de la seua missió al consell el dia 20, es decidí la seua tornada temporal a Sogorb amb una força mínima de 10 homes, suposant una despesa a la vila que hagué d’afrontar-se mitjançant la imposició d’una talla⁵¹⁶. En els mesos següents, si bé en algun moment es plantejà l’enviament d’un nou síndic per intervenir en les negociacions, el consell jutjà que la participació de Castelló no era necessària⁵¹⁷. En març de 1469, fins i tot, la vila acatà l’exigència de vitualles per l’infant que arribà a través del lloctinent de governador Joan Tolsà⁵¹⁸. Acabà així un breu moment de protagonisme de la vila en afers militars i sense la col·laboració armada directa, que sapiguem, de cap altra població, quedant finalment l’afer en mans de poders superiors a Castelló. L’assumpte de Sogorb es tractà a les corts generals de Monsó de 1469-70, on es formà un nou front del braç reial contrari a la donació, al qual sabem s’uniren els síndics de poblacions com Vila-real⁵¹⁹.

Les maniobres castellanques de l’infant Enric el portaren, en 1473-74, a apropar-se al partit contrari a Ferran i Isabel, cosa que li suposà una pèrdua temporal del comtat. Però en 1475 la reconciliació entre cosins ja era total, i el primogènit recompensà Enric amb una nova donació de Sogorb, ara lligada al títol de duc, que rebé la confirmació del rei Joan l’any següent. L’oposició a Enric passà aleshores a l’ofensiva, amb l’atrevida acció de l’atac a Xèrica i la captura i execució del seu senyor, Miquel Sarçola, en 1478. La nova campanya militar del duc Enric fou impossible de resistir per Sogorb, que es reté poc després⁵²⁰. Amb una repressió mínima, que no afectà López de Añón, la ciutat es veié obligada a acceptar el duc com a senyor⁵²¹.

Durant aquest darrer període de resistència, que era alhora un conflicte intern de bandositats entre els dos partits a la capital del ducat, l’ajuda de Castelló a Sogorb es limitaria a les armes legals i diplomàtiques. Una petició d’ajuda de principis de 1471 obtingué una vaga promesa d’ajudar Sogorb⁵²². Anys més tard, en juliol de 1476, arribà al consell un nou missatge dels sogorbins en què aquests anunciaven que, si no hi havia

⁵¹⁵ *Ibidem*, f. 18

⁵¹⁶ *Ibidem*, f. 20

⁵¹⁷ *Ibidem*, f. 40, 8-3-1469

⁵¹⁸ *Ibidem*, f. 44, 22-3-1469

⁵¹⁹ AMVL, 31, f. 15, 16-10-1469

⁵²⁰ GARCÍA, H. “Orígenes del Ducado...*op.cit.*”, p. 477

⁵²¹ PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través...op.cit.*, pp. 150-152

⁵²² AMC, LC, 1470-1471, f. 36v, 30-1-1471

acord entre la ciutat i l'infant en 30 dies, aquest l'atacaria per les armes. Sabem que altres viles estaven implicades en l'ajuda a Sogorb: el 13 de juliol Vila-real ja havia rebut la petició d'ajuda de la ciutat davant l'ultimàtum de 30 dies, i la dita població mostrava la seua intenció d'unir-se a la defensa si també ho feien Castelló i Borriana⁵²³. Castelló decidí, en aquell moment, oferir la seua ajuda a la ciutat encara que cap altra vila ho fera. Al mateix temps, s'escrigué a Jaume Piles, notari i síndic pensionat de Castelló a València, donant-li instruccions d'adherir-se a qualsevol campanya contra la donació que s'organitzara a la capital del regne, tal com s'anunciava a Sogorb en una lletra redactada el mateix dia⁵²⁴. L'1 d'agost, la ciutat mostrava a Castelló la seua esperança en els resultats que podia oferir l'ofensiva conjunta de les ciutats i viles reials, que podia arribar a assolir el sobreseïment de la donació reial, i demanava fer arribar un missatge al rei en el seu nom. Encara que, en la dita carta, Sogorb demanava l'ajuda militar del braç reial una vegada complit el termini dels 30 dies, Castelló, pel que sabem, perseverà en les actuacions estrictament pacífiques. La decisió presa pel consell fou enviar dues cartes similars, l'una per al rei Joan II i l'altra per al rei de Castella, Ferran. En elles, a banda de demanar la revocació de la donació de Sogorb per ser contrària a privilegis, s'argumentava que el fet contribuiria a la fi de les bandositats a la ciutat i a la pacificació del regne en general⁵²⁵. Aparentment, el suport legal i diplomàtic de Castelló a Sogorb fou compartit per Vila-real i altres poblacions, i es perllongà al llarg de 1476. Davant això, el rei Joan i el primogènit Ferran, rei de Castella, emprengueren una campanya destinada a acabar amb l'oposició del braç reial. En sengles lletres rebudes de Joan i Ferran el 25 d'octubre a Vila-real, ambdós reis es mostraven sorpresos per la resistència de les viles reials a acceptar la separació de Sogorb i l'assistència que havien prestat a la ciutat durant l'ultimàtum. S'ordenava, doncs, a les viles, que cessaren l'ajuda sota certes penes i que tingueren els sogorbins per rebels i enemics si no s'assolia cap acord⁵²⁶.

Finalment, davant l'ofensiva definitiva del duc en 1478, Castelló fou requerida pel rei a col·laborar en la campanya militar. La vila es negà a la petició, argumentant estar protegida per un privilegi, al mateix temps que s'encarregava al síndic Jaume Piles

⁵²³ AMVL, MC, 33, f. 7

⁵²⁴ AMC, LC, 1476-1477, f. 6v-7

⁵²⁵ *Ibidem*, f. 9-9v

⁵²⁶ Vila-real rebé dues lletres en aquest sentit, l'una del rei Joan, datada el 9 de setembre i rebuda el 25 d'octubre, i l'altra del príncep Ferran, presentada el mateixa dia i datada el dia 20 de setembre. AMVL, MC, 33, fulls solts sense numerar.

informar-se de les intencions de les altres viles reials⁵²⁷. Malgrat la voluntat constant de la vila de fer front comú amb les poblacions del braç, tal com havia fet Vila-real, no existí cap altra acció en ajuda de Sogorb. Es donava així fi a un període en què Castelló, com a vila del reialenc, havia mostrat, si més no de paraula, la seua solidaritat amb Sogorb i el seu desig de preservar els seus privilegis, en consonància amb la germania entre poblacions de l'estament que s'expressava més que mai quan els seus interessos comuns es veien amenaçats. Ara bé, sense la direcció efectiva de la ciutat de València i la seua actuació militar directa, no semblava haver-hi cap possibilitat de fer front als plans del monarca. Si ens cenyim als conflictes que es donaren en aquesta dècada, podem classificar els fets de Sogorb junt amb els relacionats amb el nomenament de l'alcaid de Morella, casos que, sense afectar de manera directa els interessos de València, obtingueren una resposta de la ciutat que no passà del pla diplomàtic, tot i que, si més no en el cas de Morella, la defensa de la posició de la vila per part de la ciutat fou decidida i insistent. Pel contrari, no ens hem de sorprendre que les tropes de la capital sí es mobilitzaren contra la baronia d'Arenós, per l'amenaça que l'alçament de Jaume d'Aragó suposava per la monarquia en el context de la Guerra Civil catalana⁵²⁸. El mateix podem dir sobre el reforç militar de la ciutat a Dénia, fet en què les escomeses del rebel Joan de Cardona se sumaven als propis interessos jurisdiccionals de València a la població⁵²⁹. Així, les gestions de 1468 no tingueren el mateix èxit que en el cas ja llunyà de Lliria, en un moment de particulars dificultat bèl·liques per Joan II al Principat contra les forces angevines de Joan de Lorena, que feien que el rei no poguera permetre's perdre més suport.

No podem precisar quins factors concrets motivaren la mobilització de la host de Castelló en 1468, ja que no ens consta de manera explícita que ni Vila-real ni Borriana aportaren homes en aquest moment. Tal vegada la situació bèl·lica es percebé com a especialment greu, o bé la intervenció diplomàtica de València en l'afer i el front comú format amb les viles de la Plana donà forces als governants de la vila i els esperonà a actuar. És possible que s'arribara a pensar que s'engegava una campanya conjunta contra el duc de Sogorb més seriosa del que en realitat fou. Fins i tot, podria concebre's el gest com l'aprofitament

⁵²⁷ AMC, LC, 1478-1479, f. 3v, 28-5-1478

⁵²⁸ Tractat en el treball clàssic de Fernando Llorca, *Sublevación del infante don Jaime de Aragón, seguida de la de su hijo del mismo nombre (1462-1477)*, Prometeo, 1931 (reeditat en 1997 per París-Valencia). Més recentment, els detalls de l'ajuda de la ciutat s'han estudiat per Sandra Bernabeu en BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit.*

⁵²⁹ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit.*, pp. 493-501

de la distracció de la guerra al Principat i la protecció dels tractes de la monarquia amb València perquè la vila actuara amb certa iniciativa pròpia, tot i que sempre d'acord amb la posició general del braç reial, i ambicionara assolir un cert protagonisme a nivell regional com a garant de les llibertats de les seues poblacions germanes. Deixant a banda les especulacions, podem afirmar que l'acte de la tropa castellanenca s'emmarcava en la tradicional política de preservació del patrimoni reial davant les alienacions de la monarquia, que concernia totes les ciutat i viles del reialenc i les impulsava a la defensa conjunta dels interessos comuns. En tot cas, la intervenció concreta de 1468 fou a efectes pràctics intrascendent, i fins i tot la monarquia i els seus oficials semblaren tractar-la, a grans trets, com una actuació inofensiva que es podien permetre passar per alt⁵³⁰.

⁵³⁰ L'excepció fou la denúncia del consell, citada en una altra part, que Joan Tolsà havia enviat el seu surrogat Nicolau Batlle al camp per dificultar les accions de la host castellanenca. AMC, LC, 1468-1469, f. 14, 3-12-1468

3.2 L'AMBAIXADA A JOAN II PER L'ALLIBERAMENT DE CARLES DE VIANA (1461)

Com hem expressat en l'apartat precedent, els governants d'una vila reial mitjana com Castelló eren realistes sobre les seues limitacions a l'hora d'encapçalar iniciatives en defensa de furs o privilegis. Això no contradiu, però, la consciència de formar part d'aquest braç d'una manera destacada i el desig, considerat com un deure, de sumar-se a qualsevol campanya conjunta que, amb l'habitual lideratge de València, fera arribar al rei les demandes del món urbà i les seues elits, erigides en representants del regne. Així, Castelló, com altres poblacions de reialenc, no dubtà, com a norma, a unir-se amb aparent decisió a aquestes iniciatives, sempre que les principals ciutats i viles reials hi estigueren igualment implicades.

El conflicte entre Joan II i el seu fill, Carles de Viana, representà una nova oportunitat perquè la ciutat de València i altres poblacions formaren un front conjunt que intentara mitjançar entre els dos i defensara la dignitat de primogènit per al príncep de Viana. Comptem, sortosament, amb un estudi recent d'Agustín Rubio que analitza en detall l'ambient polític al consell de la capital durant els primers anys del regnat de Joan, la formació i desenvolupament de l'ambaixada al monarca de 1461, i l'abast real de les simpaties per la causa del príncep⁵³¹. Fent ús de la recerca de Rubio amb l'objectiu de contextualitzar la nostra aportació, cal coemnçar recordant que el principi del regnat de Joan II fou testimoni del ressorgiment d'unes dissensions entre pare i fill que havien sorgit ja a la dècada de 1440 al voltant de la successió al regne de Navarra que, corresponent al príncep Carles, havia estat retingut pel pare després de la mort de la seua esposa Blanca de Navarra. La situació desembocà en una guerra civil al regne i en la derrota de la causa del príncep en 1451. Carles de Viana passà els següents anys a Nàpols, refugiat a la cort del seu oncle Alfons el Magnànim, qui treballà per la reconciliació entre pare i fill. A la mort d'Alfons i la pujada de Joan al tron, els esforços semblaven haver estat en va, i el nou monarca posà en marxa la seua intenció de convertir el seu fill Ferran, fruit del seu segon matrimoni amb Joana Enríquez, en el nou primogènit i hereu. Assabentat dels esdeveniments, Carles emprengué la seua tornada a la península, on desembarcà a Barcelona el 28 de març de 1460, via Sicília i Mallorca. El príncep fou rebut amb tots els honors que li corresponien, en un context en què els diferents poders dels regnes ja

⁵³¹ RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana...op.cit.*

mostraven el seu malestar pels plans del monarca i la violació de la legislació que significaven, i feien pressió per aconseguir la concòrdia entre pare fill i fill⁵³².

Joan i Carles es trobaren en persona en maig, en un encontre cordial en què, tanmateix, el rei es resistí a referir-se al seu fill com a primogènit. Les bones relacions aparents es mantingueren durant la resta de l'any fins el sobtat arrest del príncep a Lleida el 2 de desembre, adduint-se com a motiu de l'acció les negociacions secretes de Carles amb Enric IV de Castella en contra de Joan II. Un acte tan dràstic i sense precedents no feu més que augmentar de manera notable el malestar dels distints poders a Aragó i Catalunya, tant els municipis com els territorials representats a les corts. Aquests, considerant-se com a legítims interlocutors de la monarquia, no dubtaren a expressar la seua preocupació per l'atac a la legislació vigent i a les pràctiques acostumades de la corona, veient-se en l'obligació de defensar-se i en ple dret d'exigir-ne el compliment. Tot plegat tingué com a conseqüència la formació del Consell del Principat i d'una ambaixada de la ciutat de Barcelona destinada a aconseguir l'alliberament del príncep.

Què succeïa mentrestant a València? Com a l'autoanomenada *mare del regne*, la ciutat no podia deixar de fer sentir la seua veu en afers tan greus, i el consell de la capital preparà l'enviament de la seua pròpia ambaixada. Tot i que la ciutat, al contrari que faria Barcelona, defugí l'enfrontament directe amb el monarca i intentà mitjançar entre les parts, no tingué dubtes en la seua convicció sobre la validesa de Carles com a primogènit i la intolerabilitat de la seua presó. El rei, a través de les gestions de l'escrivà de ració Pau Rossell, aconseguí paraitzar de manera temporal l'enviament de l'ambaixada, alhora que tractava de calmar els ànims d'algunes de les poblacions reials, les quals també mostraven el seu neguit per la situació. Amb l'any nou, les pressions contra el rei augmentaven al Principat, i fracassaven els intents de concòrdia entre les parts. Joan II, forçat a adoptar un tarannà un xic menys autoritari, veié tanmateix com l'oposició catalana es convertia, en febrer de 1461, en alçament armat a Lleida i Barcelona. El rei volgué aleshores recaptar suports al regne de València, on comptava amb l'adhesió molt majoritària de l'estament nobiliari, i buscà involucrar ciutats i viles en la defensa de la seua posició. Dins d'aquest nou escenari, un rei debilitat no trobà tants arguments per frenar el projecte de l'ambaixada valenciana, suspès des de feia mesos, al qual la monarquia donà el seu vistiplau, representada ara davant el consell pel governador Pedro d'Urrea. El consell de

⁵³² RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana...op.cit.*, pp. 13-15

València es trobava en una posició de difícil equilibri entre el seu reconeixement de l'autoritat de Joan II i la demanda de l'alliberament del príncep, ara pres a Morella, i el respecte a la seua dignitat de primogènit. Les comunicacions entre la capital i el Principat es caracteritzaren per una certa neutralitat, advocant pel drets de Carles alhora que es censurava la insurrecció catalana contra la monarquia. La seua intenció era, doncs, aconseguir l'alliberament del príncep per mitjans diplomàtics i evitar qualsevol hostilitat, especialment davant els rumors sobre la formació d'una tropa a Barcelona per alliberar el príncep de la seua presó morellana i de l'arribada de tropes castellanes en suport dels catalans, mostran la seua preocupació per l'entrada de forces forasteres al regne i la desestabilització que això comportaria⁵³³.

El 21 de febrer s'aprovava definitivament l'enviament d'una ambaixada que reunia entre els seus integrants distints sectors del consell de la capital, més i menys propers al rei Joan, però tots decidits a exercir el paper que els pertocava com a representants del regne i defensors de la legalitat. Ja que l'ambaixada volia presentar al rei la petició de l'alliberament i respecte de la primogenitura del príncep com una demanda conjunta de tot el regne, les principals ciutats i viles reials foren prompte notificades del projecte de la capital perquè s'hi sumaren, al mateix temps que el consell valencià provava d'aconseguir el suport dels altres dos braços. Segons ens informa Agustín Rubio, la llista de poblacions a les quals València volgué incloure en la iniciativa estigué formada per Xàtiva, Alzira, Castelló, Vila-real, Alacant, Oriola, Biar, Xixona, Alcoi, Penàguila, Ontinyent i Bocairent. Les lletres foren enviades entre el 21 i el 24 de febrer, en preparació de la partida de l'ambaixada cap a Saragossa, que finalment tingué lloc l'1 de març⁵³⁴.

Quan es llegí la carta dels jurats valencians al consell de Castelló, el 23 de febrer de 1461, l'ambient a la Plana ja estava enrarit⁵³⁵. Malgrat el citat arrenjament de la noblesa valenciana amb la monarquia, l'excepció, junt amb Joan de Cardona, la representà Jaume d'Aragó, senyor de la baronia d'Arenós. Alçat en armes a les seues possessions des de principis d'any, suposava una possible amenaça per les poblacions de la Plana. Cal dir que la situació d'emergència comportà l'ordre, per part de la monarquia, de la convocatòria de les hosts de Castelló i altres viles reials properes per combatre Jaume d'Aragó al seu territori, que tingué com a resultat una ambaixada conjunta de Castelló, Vila-real,

⁵³³ RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana...op.cit.*, pp. 16-36

⁵³⁴ *Ibidem*, pp. 39-40

⁵³⁵ El text de la carta a Castelló, datada el 21 de febrer, es troba en *ibidem*, pp. 154-155. El missatge a Vila-real en *ibidem*, p. 156

Borriana i Onda al lloctinent general de governador Lluís de Cabanyelles per intentar defugir o rebaixar l'ajuda militar demanada⁵³⁶. A més, el 17 de febrer, Pedro d'Urrea es presentava davant el consell amb creença del rei per informar la vila de l'estat dels afers catalans i advertir Castelló que estiguera preparada per ajudar el rei Joan quan aquest ho demanara. Així doncs, la petició valenciana arribava a una vila on la host local es preparava per la seua partida cap a Llucena i les autoritats reconeixien les armes i les defenses de la població⁵³⁷.

En la seua comunicació, els jurats de la capital anunciaven la partida immediata de l'ambaixada, ja acordada l'any anterior però diferida, segons el missatge, per algunes "bones, justes e degudes consideracions", tot i que el consell valencià reconegué obertament, en altres documents, que la decisió s'havia pres per complaure el rei. D'acord amb la lletra, s'havia esperat a la tornada a València de Pedro d'Urrea i del jurista Jaume Garcia Aguilar, personatge proper al rei i membre de l'ambaixada. La petició d'un síndic local per unir-se als emissaris valencians fou resposta amb la tria del mercader Nicolau de Reus com a representant de la vila⁵³⁸. Es tractava, com comentarem a bastament més endavant, d'un home de la total confiança de Joan II, gràcies en part a la tasca del seu germà Bartomeu com a secretari del monarca des del seu temps com a infant, i havia estat en el passat surrogat del lloctinent de governador i col·laborador en diversos projectes de la monarquia. La tria d'un home proper al rei i amb connexions a la cort buscava, sens dubte, facilitar l'accés directe al monarca i garantir que aquests escoltara el missatge que li volia fer arribar la vila. Dit això, s'entén que, junt amb la creença habitual, el consell volguera aprofitar el viatge per altres afers i proporcionar a Nicolau de Reus un extens memorial contenint diversos assumptes que preocupaven la vila i sobre els quals es desitjava obtenir provisions reials⁵³⁹.

Mentre la vila continuava els preparatius bèl·lics per la propera campanya contra la baronia d'Arenós, el 28 de febrer els jurats de València agraïen a Castelló el seu anunci

⁵³⁶ Es pot seguir el desenvolupament bàsic del conflicte en LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime de Aragón, seguida de la de su hijo del mismo nombre (1462-1477)*, Prometeo, 1931 (reed. París-Valencia, 1997). Sobre l'activitat bèl·lica a la Plana i el paper de València en la seua defensa, vegeu BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit.*, pp. 503-506

⁵³⁷ AMC, LC, 1460-1461, f. 63v-64. El 24 de febrer se li comunicava a Pedro d'Urrea per carta que s'havien reconegut els homes i les armes de la vila, alhora que se li demanava que aquesta quedara recomanada en les demandes reial a causa de la pèrdua demogràfica viscuda al segle XV. *Ibidem*, f. 68-68v

⁵³⁸ *Ibidem*, f. 65v-66

⁵³⁹ La resposta castellanenca es recull també en RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana...op.cit.*, pp. 156-157

de l'enviament d'un síndic i informaven el consell de la data prevista pel pas de l'ambaixada per Castelló⁵⁴⁰. Els enviats, que havien de partir de València l'1 de març, preveien passar per la vila aquell mateix dia per la vesprada, i després dirigir-se cap a Sogorb i Terol per arribar a Saragossa, segon se'ls havia informat des de València el dia 28. També en aquestes dates Vila-real mostrà interès en sumar-se a la iniciativa i els seus jurats escrigueren a Castelló per informar-se de l'itinerari que prendrien els ambaixadors, els quals, segons la informació que posseïa Nicolau de Reus i que transmeté el consell a Vila-real, tenien pensat prendre el camí de Forcall. Igualment, el consell castellanenc es preocupà de consultar la informació amb els propis ambaixadors, que confirmaren, en un missatge escrit a Nules el 3 de març, que es dirigien a Saragossa per via de Morella i anunciaven que pensaven passar la nit a Vila-real abans de dirigir-se al nord⁵⁴¹. El canvi d'itinerari responia a les noves instruccions que els emissaris reberen des de València el 2 de març, després de conèixer-se la nova de l'alliberament del príncep. El mateix dia, després de converses amb Lluís Mascó, membre de l'ambaixada designat per les gestions amb Castelló, el consell pogué confirmar la partida de Nicolau de Reus a l'encontre dels ambaixadors⁵⁴².

Havent-se incorporat a la comitiva un síndic de Vila-real i representants d'altres viles reials, l'ambaixada prosseguí el seu camí al nord. Com hem dit abans, als pocs dies de la seua partida, els ambaixadors reberen la notícia de l'alliberament del príncep, que havia tingut lloc el 25 de febrer. El rei negà la influència de la pressió bèl·lica catalana en la decisió i ho atribuï a la mediació de la reina Joana Enríquez. De fet, les noves instruccions que reberen els emissaris valencians des de la ciutat que els ordenaven passar per Morella responien en part al desig d'agrair a la reina les seues gestions, si aquesta es trobava a la vila. Malgrat que, en aquest punt, el rei volgué aturar l'encontre amb els ambaixadors a Saragossa i intentà delegar la tasca en la seua muller, la missió continuava endavant, ara amb l'objectiu principal d'aconseguir el reconeixement del príncep com a primogènit⁵⁴³.

Els ambaixadors, de camí a Morella, passaren per Cabanes i Sant Mateu, des d'on Nicolau de Reus es comunicà amb el consell de Castelló. Arribats a Saragossa el dia 10 de març, foren rebuts a la ciutat amb tots els honors i, finalment, pogueren entrevistar-se amb el rei el mateix dia. Sabem, per les notícies que enviaren els ambaixadors a València, que

⁵⁴⁰ La resposta castellanenca es recull també en *ibídem*, p. 173

⁵⁴¹ AMC, LC, 1460-1461, f. 71-72v

⁵⁴² *Ibídem*, f. 72v

⁵⁴³ RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana...op.cit.*, pp. 48-50

en aquesta primera entrevista el rei es mantingué ferm en la seua posició, defensant la seua prerrogativa reial de triar el seu hereu i, emprant arguments històrics i legals, la diferència existent entre el primer fill mascle nascut i la condició de primogènit, que es considerava amb dret de concedir a qualsevol fill. Els emissaris, decebuts i entristits per l'actitud reial, tornaren a trobar-se amb Joan II dos dies més tard. El dia 12 el rei es mostrà quelcom més conciliador: reconegué que els arguments dels seus interlocutors eren raonables i es mostrà obert a la possibilitat de mantenir Carles de Viana en la seua condició de primogènit. Els ambaixadors sortiren de l'entrevista més satisfets que el dia anterior, però alhora conscients que no havien obtingut cap compromís explícit del monarca, qui probablement buscava guanyar temps⁵⁴⁴.

Quin fou el paper de Nicolau de Reus a Saragossa? El síndic castellanenc, volent mantenir el consell assabentat de tot allò que es negociava a la ciutat, escrigué una carta el dia 11. En ella informava que l'ambaixada havia arribat a Saragossa el dia anterior i, després de fer reverència al monarca, havia tingut audiència amb ell des de les quatre “fins huyt ores de la nit”. Sense donar detalls de l'entrevista, informava que els ambaixadors havien escrit a València per rebre noves instruccions. Mentrestant, ell treballaria en les súpriques i provisions requerides per la vila, sobre les quals ja havia parlat amb el secretari i el protonotari. Nicolau de Reus també aprofità per transmetre al consell les últimes novetats sobre el conflicte i l'ambient que es vivia a Saragossa, informant que la ciutat es trobava “en gran torbació”. Es rumorejava que Lluís de Beaumont, conestable de Navarra i comte de Lerín, havia mobilitzat milers d'homes a cavall i peons i amenaçava el rei, qui volia sortir al seu encontre amb tota la tropa disponible. El monarca, però, seguint els consells del seu entorn, havia desistit de la idea, i les hostilitats amb el bàndol del príncep no havien anat a més. Tanmateix, la tensió es mantenia, i la força catalana enviada per alliberar Carles de Viana acampava a Fraga, al mateix temps que es rumorejava la propera entrada del príncep a Barcelona, fet que finalment s'esdevingué el dia 12⁵⁴⁵.

En una segona lletra, enviada el dia 14 de març, Nicolau de Reus narrava en més detall els dos encontres de l'ambaixada amb el rei. El relat de la primera audiència, que s'allargà més de tres hores, coincideix amb la narració que transmeteren els ambaixadors valencians. En ella, Joan II respongué a la petició dels missatgers “molt cruament, imponent grans culpes” al príncep i “justificant lo per ell fet en pendre'li”, fent que els

⁵⁴⁴ RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana...op.cit.*, pp. 51-53

⁵⁴⁵ AMC, LC, 1460-1461, f. 73

valencians eixiren de l'entrevista "molt congoxats". La segona reunió, tal com reportaren els enviats a València, tingué un to diferent. Segons Nicolau de Reus, fou clau el paper del jurista Jaume Garcia Aguilar, un dels ambaixadors més fidels a Joan II, qui, "molt gloriosament", mostrà al monarca, usant arguments fundats en la Bíblia i altres fonts religioses, la legitimitat de la primogenitura del príncep. El rei, aparentment convençut per misser Jaume, "mudà tota la resposta passada" i reconegué que el que es demanava era "de gran justícia, e que axí devia ésser". El missatger castellanenc, mentre els ambaixadors valencians consultaven com procedir amb el consell de la ciutat, prometia continuar treballant per aconseguir les provisions demanades, junt amb Joan de Gallach, Pau Rossell i altres figures properes al monarca. Per últim, adreçava els plans de la monarquia per reclutar homes d'armes i diners de les viles reials valencianes. Sobre el rumor que parlava del proper reclutament de 500 homes de cavall, Nicolau de Reus aconsellava als jurats que, si la demanda es feia realitat, el consell es regira "sàviament" i que no foren "voluntaris com dels ballesters"⁵⁴⁶. Deixant els detalls de les demandes militars per un altre moment, sols direm ara que el síndic castellanenc advertia que el pla "en veritat no és clos" i que a la ciutat es deien "falsies e algunes veritats". Davant els rumors que circulaven, Nicolau de Reus demanava que el consell de Castelló confiara en el que els poguera transmetre Ponç de Montpalau. El mateix missatger no amagava la confusió i la tensió que es vivia a la Corona en aquell moment, escrivint que "la terra en gran tribulació e se spera maior, si Déu no·ns ajuda, fins la venguda de la senyora Reyna"⁵⁴⁷.

Els missatgers valencians romangueren a Saragossa diverses setmanes més, esforçant-se per obtenir un compromís més ferm per part del monarca. Sembla ser que fou gràcies a la mediació de Pau Rossell que s'assolí una aparent cessió de Joan II a la petició dels ambaixadors, tot i que es limità a una promesa de paraula que no establia cap termini concret d'execució, cosa que fa pensar que es tractava d'una nova maniobra dilatòria. Malgrat això, els ambaixadors es donaren per satisfets i es dirigiren a Barcelona en abril, on tenien pensat parlar amb la reina i el príncep, per prosseguir les seues gestions en busca d'una concòrdia entre les parts⁵⁴⁸. Arribats a la capital del Principat a principis de maig,

⁵⁴⁶ Una referència, sens dubte, a la recent petició de suport militar a la vila contra la revolta de Jaume d'Aragó.

⁵⁴⁷ AMC, LC, 1460-1461, f. 73v

⁵⁴⁸ Sobre l'ambaixada al Principat, vegeu el treball clàssic de Jaume Sobrequés, "Un último intento de concordia en la guerra civil catalana de 1462-1472: la embajada del reino de Valencia", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 3, 1966, pp. 541-552

els ambaixadors intentaren mantenir una certa neutralitat i argumentaren la seua posició basant-se en el respecte a la legalitat i el costum, encara que les tibantors amb els diputats catalans foren manifestes. La missió dels ambaixadors finalitzà després de la firma de la Capitulació de Vilafranca en juny, un fet que, tal com advertiren els emissaris al consell de València, no calia celebrar com la fi de les hostilitats⁵⁴⁹.

Ja molt abans d'això, el 20 de març, el consell de Castelló, després de rebre els missatges de Nicolau de Reus, decidí que, amb la presència personal del síndic davant Joan II i, en especial, de l'obtenció de les provisions reials, els objectius de la vila s'havien vist complerts. Les tasques diplomàtiques protagonitzades pels enviats de la capital, en el seu paper de representants del regne i guardians de furs, privilegis i costums, quedaven fora de l'abast, tant polític com econòmic, d'una vila mitjana com Castelló. Així, aquell dia se li feia saber a Nicolau de Reus que, donat que els ambaixadors de Vila-real i la resta de viles reials que s'havien sumat a l'ambaixada estaven retornant als seus llocs d'origen, pel cost de la missió i el poc profit que en podrien traure, devia tornar ell també de Saragossa una vegada conclusos els seus afer⁵⁵⁰. El mateix missatge es feu arribar a València dos dies més tard, demanant llicència pel retorn dels ambaixadors de les viles. Nicolau de Reus es presentà al consell el 12 d'abril amb les provisions obtingudes, que segurament preocupaven el consell de la vila de manera més immediata que la tensió política al Principat, i cobrà per tots els seus treballs la quantitat de 337 sous⁵⁵¹. Es donava per finalitzat així un acte en què Castelló havia complit el seu deure com a membre del braç reial, essent plenament conscient que no podia, ni de bon tros, exercir el lideratge i influència en afers polítics que requeria en la ciutat de València.

⁵⁴⁹ RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana...op.cit.*, pp. 54-63

⁵⁵⁰ AMC, LC, 1460-1461, f. 75v

⁵⁵¹ *Ibidem*, f. 79. L'albarà data del dia 14. *Ibidem*, f. 80v

3.3 LA REVOLTA DE JAUME D'URGELL (1413)

Tot just es complia un any del Compromís de Casp i l'ascens dels Trastàmara al tron quan es posà a prova la fidelitat dels regnes de la Corona a la nova dinastia. Després d'un període de vacil·lació i de negociacions poc exitoses per assolir una concòrdia duradora entre les parts, Jaume d'Urgell es desdigué dels seu acatament inicial del veredict i es decidí per la revolta⁵⁵². El comte d'Urgell fou probablement esperonat per Antón de Luna, el seu principal aliat aragonès, qui, des de la seua base de Loarre, prengué la iniciativa en maig de 1413 i ocupà diverses fortaleses a la zona pirenaica de l'Aragó. Mentrestant, el comte acumulava forces als seus dominis, reclutant grups de mercenaris gascons al seu servei, i diverses setmanes més tard s'alçava obertament contra el rei Ferran. Partides armades començaren a amenaçar les terres al sud dels Pirineus, i ciutats com Saragossa i Lleida entraren en estat d'alarma, malgrat el nombre modest de les forces de Jaume d'Urgell i Antón de Luna. La situació s'agreujà quan el comte animà els seus vassalls al regne de València, concentrats a la Foia de Bunyol, a rebel·lar-se contra el rei. L'obertura d'un front valencià, que podia convertir-se en un problema seriós pels Trastàmara per l'encara viu urgellisme popular al regne, preocupà als jurats de València que, a finals de maig, assabentaren al rei dels preparatius bèl·lics del comte. Això se sumava, a finals de juny, a les campanyes més agressives del comte, amb la conquesta de Lleida com a objectiu⁵⁵³. Fou aleshores quan la monarquia es decidí a actuar amb fermesa per suprimir la revolta. Calia, per això, demanar l'ajuda dels diferents poders dels regnes, tant de la noblesa com dels nuclis urbans, esperant que respongueren com pertocava i col·laboraren en la preservació del monarca que, poc abans, havien reconegut com a legítim.

Com hem dit anteriorment, les elits de Castelló acceptaren i s'adaptaren amb rapidesa a la nova dinastia. Tret de l'excepció de Guillem Agramunt i les mencions esporàdiques a simpaties urgellistes dins el poble, la vila donà suport i col·laborà amb el rei Ferran en la seua campanya contra la revolta. En juny, un parlament valencià començava a preparar

⁵⁵² Per més informació sobre el comte i la seua revolta, vegeu els estudis clàssics VENDRELLS DE MILLAS, F., MASIÀ DE ROS, À. *Jaume el Dissortat, darrer comte d'Urgell*, Barcelona, Aedos, 1956 i GIMÉNEZ SOLER, A. "Don Jaime de Aragón, último conde de Urgel", *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 7, Barcelona, 1901, pp. 125-443. Es poden consultar també els treballs citats d'Agustín Rubio, com "Del asedio de Buñol...*op.cit.*", "Después de Caspe. El urgellismo...*op.cit.*", i "Urgellistas valencianos. Sobre...*op.cit.*

⁵⁵³ Sobre el desenvolupament bàsic dels fets de la revolta en la seua primera fase, vegeu VENDRELLS DE MILLAS, F., MASIÀ DE ROS, À. *Jaume el Dissortat, darrer comte d'Urgell*, Barcelona, Aedos, 1956, pp. 109-143

la resposta del regne a la insurrecció⁵⁵⁴. Encara que les llacunes documentals no ens permeten estudiar el període amb la profunditat desitjada, sabem que, a principis de juliol de 1413, el governador Vidal de Blanes ja s'havia posat en contacte amb les viles valencianes en cerca d'ajuda militar per sufocar l'alçament a Bunyol. El governador, després de confiscar les possessions del comte, havia convocat les hosts locals a Bunyol el 7 de juliol per unir-se a les forces de València. Aquell mateix dia, el lloctinent de governador Francesc d'Esplugues avisava el consell de Castelló que la situació bèl·lica l'impediria esser present a la vila. Pere de Begués, enviat a València per protestar pel fet, tornà a Castelló amb una demanda de 200 homes provinent del governador del regne. La primera reacció del consell, segons ens informen les actes municipals, fou receptiva a l'exigència reial. Malgrat la feixuguesa de la petició, és comprensible que, en aquest primer desafiament pels Trastàmara, i amb l'Interregne encara recent, les autoritats locals no volgueren donar motiu a Ferran I per dubtar de la seua lleialtat a la corona. El batlle Pasqual Ferrando partí aleshores a València per acabar de resoldre els detalls de l'afer, mentre una ambaixada paral·lela de Pere de Begués i Bertran de Bues demanà una llicència de Vidal de Blanes per comprar blat, fet natural donada la preocupació per l'avituallament que solia acompanyar els períodes de guerra⁵⁵⁵. El permís arribà el dia 22, quan el castell de Bunyol s'acabava de retre als assetjadors, fet esdevingut el dia 19. Sabem que la host de la vila arribà a desplaçar-se a la zona, ja que el joglar Jaume Ruvio fou retribuint pel seu viatge junt a la tropa⁵⁵⁶. A més, el mateix batlle general Joan Mercader esmentà la participació dels castellonencs en un missatge al rei Ferran, explicitant que "los de Castelló fan maravelles"⁵⁵⁷. Així, les forces de la vila formaren part de les hosts urbanes de poblacions del braç reial que reforçaren les tropes nobiliàries i de la ciutat de València. Veient-se assetjada per aquesta potent força, la fortalesa no tardà en capitular⁵⁵⁸. Com es repetirà en diverses ocasions al llarg del segle, la capital no sols tenia la iniciativa política, sinó que, per mitjà de la seua potent host, resultava decisiva en les campanyes militars que es donaren dins del regne, deixant a les forces de viles reials com Castelló o Borriana, que també participà en l'acció, un paper secundari.

⁵⁵⁴ Més informació sobre les activitats del parlament, les ajudes ofertes i el paper de la noblesa valenciana en suport del rei Ferran en Pérez Pérez, D. , "Presencia valenciana en el sitio de Balaguer. Año 1413", *Medievalia*, 8, 1989, p. 295-311

⁵⁵⁵ AMC, LC, 1413-1414, f. 6-6v

⁵⁵⁶ AMC, LC, 1413-1414, f. 7

⁵⁵⁷ TINTÓ SALA, M., *Cartas del Baile General de Valencia...op.cit.*, doc. 6, p. 170, 16-7-1413

⁵⁵⁸ RUBIO VELA, A. "Del asedio de Buñol...op.cit.", pp. 155-163

L'emergència semblava haver acabat, però al Principat la guerra contra el comte continuava. Després del fracassat atac del comte a Lleida a finals de juny, i sense poder rebre l'ajuda d'Antón de Luna, qui romania a Aragó esperant nous reforços de més enllà dels Pirineus, Jaume d'Urgell es veié obligat a retrocedir cap els seus dominis⁵⁵⁹. La campanya, dirigida personalment pel rei, feia recular les forces urgellistes cap a Balaguer, el setge de la qual començà en agost. Ferran I, que ja comptava amb els contingents de nobles valencians afins com Bernat de Centelles, Pere Maça de Lliçana i el duc de Gandia, feu arribar aleshores noves demandes a l'estament reial del regne. Recordem que la València es trobava en aquell moment en un estat d'agitació en què el consell veia conjures urgellistes per tot arreu, i aquesta situació motivà una resposta menys receptiva de la ciutat a la petició. La vila de Castelló no reaccionà de manera gaire diferent quan Pasqual Ferrando presentà la demanda de 100 homes al consell el dia 17 de setembre, el mateix dia que una demanda de 40 homes arribava a Vila-real⁵⁶⁰. Seguint un patró que es repetirà, el consell volgué ser previsor i posar en marxa la preparació de la tropa, en l'eventualitat de no poder, finalment, defugir el seu enviament. Així, Pere Miquel fou triat capità de la host, s'establiren les soldades a cobrar i es començaren a buscar els censals necessaris per finançar l'expedició. Al mateix temps, es posava també en funcionament el front diplomàtic. De nou, dues ambaixades partiren simultàniament: mentre Pere de Reus s'entrevistava amb Joan Mercader amb l'objectiu d'aconseguir una rebaixa dels homes demanats, Pere de Begués, qui era jurat en aquell any, trameté el mateix missatge al rei⁵⁶¹. Paral·lelament a aquestes gestions, es reiterava la demanda reial en una lletra arribada el 6 d'octubre. En aquest moment, la ciutat de València havia finalment cedit, amb probabilitat per la victòria reial que s'albirava després del seu triomf parcial el 16 de setembre, i havia atorgat 1000 florins al monarca⁵⁶². Ara es buscava l'ajut de les ciutats i viles reials, i Castelló volgué conèixer la posició de la resta de poblacions abans d'actuar. Per aquest motiu, el missatge de Ferran I fou seguit per l'enviament a un parlament a València de Pere de Begués i Bernat Moliner, amb plens poders, per assabentar-se de la intenció del braç reial en el seu conjunt⁵⁶³.

⁵⁵⁹ La campanya de Balaguer en VENDRELLS DE MILLAS, F., MASIÀ DE ROS, À. *Jaume el Dissortat, darrer comte d'Urgell*, Barcelona, Aedos, 1956, pp. 145-148 i RUBIO VELA, A. "Del asedio de Buñol...*op.cit.*", pp. 166-182

⁵⁶⁰ AMVL, MC, 9, f. 6-6v

⁵⁶¹ AMC, LC, 1413-1414, f. 14

⁵⁶² RUBIO VELA, A. "Del asedio de Buñol...*op.cit.*", p. 180

⁵⁶³ AMC, LC, 1413-1414, f. 16v

Segurament influïdes per la postura de València i per una caiguda del castell de Balaguer que es considerava imminent, les viles reials no oposaren resistència. Així, el dia 22 d'octubre el consell de Castelló autoritzà el seu representant Bernat Colomer a aconseguir 8000 sous per mitjà de censals a la ciutat. Amb aquests diners es pagarien, a més d'una composició pels homes demanats, les despeses de la demanda de la coronació. El fet que Vila-real, pel que sembla, poguera pagar igualment una quantitat en metàl·licen substitució de l'enviament d'una tropa ens fa pensar en una decisió general de la monarquia⁵⁶⁴. Aquesta, amb la victòria a la mà gràcies a la important aportació militar de la capital i la noblesa valenciana, a més de reforços castellans⁵⁶⁵, segurament es podia permetre prescindir de l'enviament d'hosts locals, vist com innecessari i causant de càrregues i malestars evitables a les viles reials, que coincidia amb la prudent política conciliadora de Joan Mercader amb les elits urbanes. Quan la confirmació de la venda dels censals arribà l'1 de novembre, Balaguer acabava de retre's, notícia que es celebrà a la vila dies més tard⁵⁶⁶. Arrossegada per la posició de la ciutat i les altres viles reials, Castelló contribuí a la campanya i confirmà la seua fidelitat als Trastàmara. L'aportació de la vila, que es concretà en 600 florins⁵⁶⁷, pogué evitar una implicació més directa en la campanya, tot i que, en 1414, encara foren necessàries despeses addicionals en els homes d'armes de la vila requerits a acompanyar la família presonera del comte a Cullera⁵⁶⁸. A canvi, les finances municipals es ressentien, i malgrat la promesa del rei Ferran que el donatiu concedit no constituiria un precedent⁵⁶⁹, la situació empitjoraria amb les demandes reials dels anys següents.

⁵⁶⁴ La vila pagà al batlle general una composició de 300 florins. AMVL, MC, 9, f. 11v, 17-10-1413 i 20-10-1413

⁵⁶⁵ González Sánchez, S. , "La presencia de hombres de armas castellanos en el cerco a Balaguer, 1413", *Imago Temporis. Medio Aevum*, XII (2018), p. 663-703

⁵⁶⁶ La notícia arribà el 23 de novembre, aparentment portada des de València per Bernat Moliner, i fou celebrada amb joglars. AMC, LC, 1413-1414, f. 22v

⁵⁶⁷ La carta del pagament es conserva a l'Arxiu Municipal de Castelló. Vegeu el document 282 (25-11-1413) en SÁNCHEZ ADELL, J. "Catálogo de pergaminos del Archivo Municipal de Castellón", *BSCC*, XXVII, 1951, p. 15

⁵⁶⁸ AMC, LC, 1414-1415, f. 49, 8-12-1414. Anaren amb la comtessa fins a València dos ballesters, Domingo Gascó a cavall i el metge de la vila Berenguer Borràs, que cobraren pels seus serveis el 22 de desembre de 1414. *Ibidem*, f. 52-52v. Com a part de l'escorta també s'empraren dos homes de cavall i dos ballesters de Vila-real. AMVL, MC, 10, f. 11, 12-12-1414

⁵⁶⁹ Pergamí conservat a l'AMC (24-11-1413), citat com document 281 en SÁNCHEZ ADELL, J. "Catálogo de pergaminos del Archivo Municipal de Castellón", *BSCC*, XXVII, 1951, p. 15

3.4 LA GUERRA DE CASTELLA (1429-1430)

La inestabilitat política a Castella, l'inici de la qual es pot retrotraure a la mort de Pere I en 1369, portà en 1429 al primer i últim enfrontament obert entre les corones d'Aragó i Castella del segle XV. Com a territori fronterer, i tal i com havia succeït durant la guerra dels dos Peres, el regne de València patí intensament les incursions castellanes. Autors com Luis Suárez⁵⁷⁰, Jaume Vicens Vives⁵⁷¹, Ángel Canellas⁵⁷² i Julio Valdeón⁵⁷³ ens aportaren en el seu moment detallades narracions del conflicte entre faccions nobiliàries pel control del poder a la monarquia castellana a les primeres dècades del segle XV, que encara ens resulten útils per contextualitzar el present treball. Altres anàlisis del conflicte es poden trobar a la biografia del rei Alfons d'Alan Ryder⁵⁷⁴, així com a l'estudi de Vicente Álvarez Palenzuela⁵⁷⁵. Tanmateix, el nombre de treballs dedicats a la guerra de 1429-1430 en l'àmbit valencià és limitat. Podem destacar, des d'una perspectiva militar, l'anàlisi de José Hinojosa de la guerra a les zones de frontera del regne⁵⁷⁶, entre altres⁵⁷⁷. Coneixem el desenvolupament de les operacions bèl·liques a la governació d'Oriola gràcies als treballs de Santiago Ponsoda, qui remarca les devastadores conseqüències econòmiques i demogràfiques que el conflicte tingué per la dita ciutat i la seua regió, quedant aquesta sumida en una llarga crisi⁵⁷⁸. Des d'un punt de vista polític i institucional més ampli, cal dir que la guerra comportà la convocatòria d'un parlament valencià en 1429, seguit de manera immediata d'unes corts regnícoles, que foren estudiades en detall

⁵⁷⁰ SUÁREZ FERNÁNDEZ, L. *Historia de España (t.7): los Trastámara y los Reyes Católicos*, Madrid, Gredos, 1986, pp. 96-109

⁵⁷¹ Es poden trobar dins la seua biografia de Joan II, en particular els capítols II, IV i V. VICENS VIVES, J. *Juan II de Aragón (1398-1479): monarquía y revolución en la España del siglo XV*, Pamplona, Urgoiti Editores, 2003

⁵⁷² CANELLAS, Á. "La guerra castellana", JOVER ZAMORA, J.M: (dir.) *Historia de España Menéndez Pidal*, t. XV, Madrid, Espasa Calpe, 2000, pp. 385-392

⁵⁷³ Un breu comentari sobre la guerra s'inclou dins VALDEÓN BARUQUE, J. *Los Trastámaras: el triunfo de una dinastía bastarda*, Madrid, Temas de Hoy, 2001, pp. 131-132

⁵⁷⁴ RYDER, A. *Alfonso el Magnánimo, rey de Aragón, Nápoles y Sicilia (1396-1458)*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1992, pp. 151-220

⁵⁷⁵ ÁLVAREZ PALENZUELA, V. Á. "Relaciones entre Aragón y Castilla en época de Alfonso V. Estado de la cuestión y líneas de investigación", *XVI CHCA*, t. I, pp. 21-43

⁵⁷⁶ HINOJOSA MONTALVO, J. , "Las fronteras valencianas durante la guerra con Castilla (1429-1430)", *Saitabi*, n. 37, 1987, pp. 149-158

⁵⁷⁷ MARTÍNEZ, L.P. "Guerra, estado y organización social de la producción: La Corona de Aragón en guerra con Castilla, 1429-1430", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 23, 1993, pp. 445-471

⁵⁷⁸ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. "La villa de Orihuela durante la guerra contra Castilla (1429-1430)", *VI Jornadas Luso-Espanholas de Estudos Medievais. A Guerra e a Sociedade na Idade Média*, 2009, pp. 605-617, i del mateix autor "Una guerra en la frontera: el enfrentamiento entre Aragón y Castilla en las tierras de la Gobernación de Orihuela (1429- 1430)", *VII Estudios de Frontera. Islam y cristiandad. Siglos XII-XVI. Homenaje a Mª Jesús Viguera Molins*, Jaén, Diputación de Jaén, 2010, pp. 697-711

per Maria José Carbonell i Andrés Díaz⁵⁷⁹. Més enllà dels treballs citats, i sense oblidar les aportacions de Carlos López⁵⁸⁰ i Jorge Sáiz⁵⁸¹ en els seus estudis del món de la noblesa valenciana i la guerra al segle XV, trobem que l'anàlisi del conflicte i la seua repercussió per a les viles reials de la Plana resta per explorar. A continuació, ens proposem observar com es visqué la guerra amb Castella a Castelló, dins les imitacions de la documentació.

La guerra de 1429-1430 s'emmarca dins la lluita de dècades, a la Castella de Joan II, pel control polític efectiu dels afers de la corona entre els partits d'Álvaro de Luna i dels infants d'Aragó, Joan i Enric, germans del Magnànim⁵⁸². Per situar-nos en el conflicte, direm que, amb la partida del rei Alfons cap a Sicília en 1420, l'infant Joan esdevingué el líder de la facció a Castella, reforçat amb el seu matrimoni amb Blanca de Navarra, que l'atorgà el títol reial. Volent no ser menys que els seus germans, l'infant Enric tramà en juliol l'anomenat rapte de Tordesillas, pel que s'apoderà de la persona del rei Joan II, fent-se amb el poder efectiu, i aconseguí la mà en matrimoni de la germana del rei Joan, la infanta Caterina. Alliberat el rei en novembre pel seu favorit Álvaro de Luna, aquest prengué el poder, fet que fou seguit de l'empresonament d'Enric, la pèrdua de les donacions aconseguides i la partida d'exiliats de la noblesa castellana a la Corona d'Aragó. Amb la tornada a la península del rei Alfons en 1423, el Magnànim provà, amb èxit limitat, de formar un partit fort a favor de la seua causa a Castella i oposat a Luna, ara convertit en conestable després de l'exili de Ruy López Dávalos. La situació diplomàtica s'enterbolí i s'estigué al caire de la guerra oberta en 1425, perill que s'allunyà amb el tractat de Torre d'Arciel, que també suposà la llibertat de l'infant Enric. L'infant Joan, com el seu germà Alfons, no reeixí en atraure al seu costat grans sectors de la noblesa castellana, tot i que els senyorijs propis dels infants, sumats al seu control dels ordes militars, els aportaven les forces suficients per lluitar pel poder a Castella. Un intent d'Álvaro de Luna per negociar amb els seus enemics tingué com a conseqüència inesperada pel conestable el seu exili de la cort en 1427, tot i que la manca de control de la situació per part dels infants afavorí el seu retorn al poder a principis de 1428.

En una època de difícils equilibris entre els distints bàndols presents al consell reial castellà, Álvaro de Luna aprofità per llançar la seua ofensiva definitiva contra els infants.

⁵⁷⁹ CARBONELL BORJA, M. J., DÍAZ BORRÁS, A. "Las cortes de 1429. Singularidad y trascendencia", FERRERO MICÓ, R. (coord.), *Autonomía municipal en el mundo mediterráneo: historia y perspectivas*, València, Fundación Profesor Manuel Broseta, 2002, pp. 59-86

⁵⁸⁰ LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. *Nobleza y poder político...op.cit.*

⁵⁸¹ SÁIZ SERRANO, J. *Caballeros del rey...op.cit.*

⁵⁸² La següent breu síntesi del conflicte s'ha elaborat a partir de la bibliografia esmentada més amunt.

Joan fou convidat a retirar-se a Navarra, fet que fou interpretat com una expulsió, al mateix temps que l'infant Enric era desplaçat de la cort amb l'encàrrec de dirigir la guerra contra Granada com a pretext. Obrint les hostilitats pel seu desig de defensar els seus germans i el patrimoni familiar, el rei Alfons prengué la iniciativa i entrà a Castella per Ariza en juny de 1429. L'ofensiva, però, no aconseguí grans resultats, i el bàndol Trastàmara veié afeblida la seua posició pels èxits d'Álvaro de Luna en la seua campanya a Navarra. La intervenció de Blanca de Navarra evità un agreujament del conflicte, que es limità a incursions i contra incursions frontereres, tot i que a nivell estrictament castellà ens trobem l'escenari era de guerra civil oberta. Les terres dels infants, com el ducat de Peñafiel de Joan i el maestrat de l'orde de Santiago d'Enric, foren confiscades i repartides. La manca de recursos d'Alfons i els seus germans, sumat al fet que la prioritat del rei era l'inici de la seua nova campanya napolitana, conduí a un refredament de l'activitat bèl·lica als primers mesos de 1430 i, finalment, a la firma de les treves de Majano en juliol. El tractat no tingué conseqüències territorials, però no s'aconseguí la restitució de les terres i títols perduts pels infants⁵⁸³. La guerra de 1429-1430 fou, així, un conflicte on es revelà la inferioritat demogràfica i econòmica del Magnànim a l'hora de fer la guerra contra el poderós veí castellà.

Les viles reials valencianes, tot i que no podien competir amb l'oferta de 50000 florins i 200 ballesters prestats per València al rei, hagueren igualment d'aportar la seua part per la defensa de les fronteres del regne. En juny de 1429, coincidint amb l'ofensiva inicial del rei Alfons, arribà a Castelló la notícia de la preparació d'un parlament del braç reial a Xàtiva o Alzira per tractar la qüestió, presidit pel regent de governador Francesc Corts. La demanda d'un síndic de la vila fou resposta amb la tria del notari Pere Colomer⁵⁸⁴. La convocatòria es justificava per la gravetat de la situació, ja que, amb el principi de les hostilitats, l'extensa frontera amb Castella quedava exposada a les incursions enemigues. Al nord, Ademús i els Serrans representaven una zona particularment vulnerable, mentre que Bunyol i Aiora patien els atacs dels castellans que entraven per Utiel i Requena⁵⁸⁵. Més al sud, Oriola, d'una banda, i de l'altra, Cabdet i Biar, foren testimonis d'importants combats que, tal com ha estudiat Santiago Ponsoda en el cas de la primera població, crearen una devastació a la regió amb llargues conseqüències, que, d'altra banda,

⁵⁸³ ÁLVAREZ PALENZUELA, V. Á. "Relaciones entre Aragón y Castilla en época de Alfonso V. Estado de la cuestión y líneas de investigación", *XVI CHCA*, t. I, p. 28

⁵⁸⁴ AMC, LC, 1429-1430, f. 6-6v, 19-6-1429

⁵⁸⁵ HINOJOSA MONTALVO, J. , "Las fronteras valencianas...*op.cit.*, pp. 151-152

contribuïren a l'obtenció oriolana del títol de ciutat com a compensació⁵⁸⁶. Fou el front de Cabdet el que primer requerí l'atenció de la monarquia, quedant la població sota setge castellà des de finals de l'estiu, fet que precipità l'ajuda militar de la capital⁵⁸⁷. Ja abans d'aquestes dates, el 22 de juliol, es rebia al consell de Castelló una petició d'ajuda militar concreta: calien 20 ballesters per guardar Biar, als quals la ciutat de València, en el seu paper de protectora del regne, havia ofert 30 sous de mesada. Com de costum, prompte sorgiren les resistències a la sempre feixuga obligació d'abandonar la vila per servir militarment el rei, tot i l'amenaça que el regne patia, que obligava el braç reial a involucrar-se en la defensa. Així, ja d'antuvi es declarà que la gent no estava disposada a partir amb la dita soldada, de manera que el consell aprovà afegir-hi 10 florins addicionals⁵⁸⁸. Dies més tard, s'establí que la vila els oferiria 40 sous, amb els 10 florins afegits, que resultaven aproximadament en els 50 sous que constituïren l'oferta definitiva⁵⁸⁹. Al mateix temps, el consell aprofità per prendre les mesures habituals de reconeixement de les armes, murs i torres de la vila, encarregant-se les reparacions necessàries⁵⁹⁰.

El parlament convocat per Francesc Corts aconseguí conformar una força ofensiva que es dirigí al front de Cabdet a principis de setembre. Aquesta població, que havia rebut l'ajut de la veïna Biar, veia ara com les hosts de poblacions reials com Xàtiva o Ontinyent podien trencar el setge castellà. Les defenses de Cabdet foren reforçades i les tropes reials emprengueren una contraofensiva amb Villena com a objectiu, que fou avortada poc després pel governador davant l'amenaça d'un nou contraatac castellà⁵⁹¹. L'arribada dels reforços a Cabdet, el dia 11 de setembre, coincidí amb el compliment dels dos mesos que els ballesters de Castelló havien servit en la defensa de Biar. El consell reconeixia de manera explícita la seua incapacitat per pagar el salari de 50 sous oferts, per la qual cosa s'ordenava la partida immediata de Pere Colomer, qui havia de pregar al governador Eximén Pérez de Corella que llicenciara els homes. Com a argument, afegit a l'esgotament del termini, havia de fer-li saber al governador que els ballesters no havien

⁵⁸⁶ *Ibidem*, pp. 156-157 i PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. "La villa de Orihuela durante la guerra contra Castilla (1429-1430)", *VI Jornadas Luso-Espanholas de Estudios Medievais. A Guerra e a Sociedade na Idade Média*, 2009, pp. 615-617. Per un estudi específic de la qüestió, vegeu ESTAL, J. M. DEL "Elevación de la villa valenciana de Orihuela a ciudad por Alfonso V de Aragón (1437)", *XVI CHCA*, t. I, pp. 225-236

⁵⁸⁷ HINOJOSA MONTALVO, J. , "Las fronteras valencianas...*op.cit.*", p. 152

⁵⁸⁸ AMC, LC, 1429-1430, f. 13

⁵⁸⁹ *Ibidem*, f. 16, 31-7-1429

⁵⁹⁰ El reconeixement d'armes i defenses s'havia ordenat el dia 27 de juliol. *Ibidem*, f. 14

⁵⁹¹ HINOJOSA MONTALVO, J. , "Las fronteras valencianas ...*op.cit.*", pp. 152-153

estat ben tractats a Biar, població que, a més, argumentava no necessitar-los per la seua defensa. També es volgué convèncer el batlle general, escrivint-li per demanar-li que tinguera per recomanat el capità de la tropa, Joan Guerau, alhora que s'advertia que els ballesters no cobrarien un sou més⁵⁹². No sembla que aquestes gestions tingueren cap efecte, i la vila es mostrà incapaç de pagar la soldada dels ballesters que, a febrer de 1430, encara no havien cobrat. A més, en octubre de 1429, el governador feia noves demandes per fer front a la defensa. En nom d'aquest, el surrogat de lloctinent de governador exigia a la vila 30 homes més sota pena de 1000 florins. Els jurats, declarant-se incapaços de pagar el seu sou, acordaren l'enviament d'un missatger a València per intentar que des de governació s'anul·lara la requesta degut a la misèria de la vila, suplicant com a mal menor una rebaixa a 20 homes⁵⁹³.

Mentre tenien lloc les gestions anteriors, les hostilitats no s'aturaven. Els combats se centraven ara en la governació d'Oriola, vila que, amb poc ajut de València o del governador Pero Maça, havia de defensar-se ella mateixa al mateix temps que s'esforçava per socórrer altres poblacions de la regió. Malgrat la victòria oriolana a Beniel el 25 de setembre, les incursions castellanques prosseguiren, i s'agreujarien als mesos subsegüents⁵⁹⁴. Encara estava recent el parlament del regent a l'estiu quan el rei convocà corts per als regnícoles, el dia 11 d'octubre, que s'havien de reunir a Traiguera. Poblacions afectades directament per la guerra com Biar i Cabdet no pogueren finalment acudir a la reunió, que s'inaugurà a principis de novembre. En la proposició reial del dia 11, el rei Alfons deixà clara la urgència de disposar d'una tropa que garantira la seguretat del regne davant les ofensives castellanques a les zones frontereres. Els braços, però, no volgueren deixar passar la oportunitat de presentar al monarca els greuges pendents, i a finals de 1429 les actuacions de Francesc Corts, més que cap altra cosa, constituïen l'objecte de les queixes dels braços militar i eclesiàstic. El parlament convocat pel regent a l'estiu era vist pels dits braços com un moviment unilateral, producte de la cooperació entre la monarquia i el braç reial, i que decidia sobre la organització i finançament de la defensa del regne marginant noblesa i clergat. No oblidem que ens trobem en l'època en què el rei Alfons residia de forma habitual a València, situació que ofería a les elits

⁵⁹² AMC, LC, 1429-1439, f. 17v

⁵⁹³ *Ibidem*, f. 25-25. La demanda i el desig d'una rebaixa ja havia estat tractada en consell el dia 18. *Ibidem*, f. 23v

⁵⁹⁴ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. "La villa de Oriuela durante la guerra contra Castilla (1429-1430)", *VI Jornadas Luso-Espanholas de Estudos Medievais. A Guerra e a Sociedade na Idade Média*, 2009, pp. 609-611

urbanes múltiples possibilitats de prosperitat econòmica i ascens social gràcies a la col·laboració directa amb la monarquia i el subsidi de les seues empreses, com ha demostrat a bastament Rafael Narbona⁵⁹⁵. En oposició a aquest front, els braços militar, que acudí de forma massiva a les corts, i l'eclesiàstic feren saber al monarca la seua disconformitat amb la convocatòria del parlament del regent, no sols pel fet que, segons furs, les corts havien de ser convocades pel rei o el seu primogènit, sinó també pels abusos de Francesc Corts a l'hora de convocar les hosts, segons ells, il·legalment. Al final de les corts la reprovació del regent de governador i les seues maniobres per arrossegar la noblesa cap a la guerra serien el preu a pagar per la monarquia per aconseguir el suport que requeria dels poders del regne i finançar la tropa que s'oferia al rei⁵⁹⁶.

Tornant, però, a octubre de 1429, el dia 30 es rebia a Castelló la convocatòria a corts per al dia 3 de novembre. El síndic elegit, Pere Colomer, seria l'encarregat, igualment, de negociar amb el governador la petició dels 30 homes, problemàtica que s'havia tractat al consell el mateix dia. El govern municipal, davant la fermesa de la demanda i la previsió de noves contribucions ofertes per les corts, no albergava gran esperances d'aconseguir cap resultat positiu de la negociació. Així, el mateix dia s'ordenava l'organització d'una taula per reclutar els 30 ballesters a enviar i es nomenaven els prohoms de cada parròquia que havien d'encarregar-se de recaptar, per mitjà d'una talla, el sou dels dits homes, que s'establia a 3 sous per dia⁵⁹⁷. Tanmateix, el dia 12 de novembre el consell rebé la bona notícia que el rei, per la seua mercè, havia escoltat els precs de Pere Colomer i havia ordenat el sobreseïment momentani de la demanda d'homes⁵⁹⁸. Podem sospitar que, més que a cap especial bona voluntat del monarca cap a la vila, el rei preferia deixar a banda aquestes peticions anteriors a les corts per centrar els seus esforços en aconseguir una subvenció molt més substancial per part dels braços. En aquest sentit, el dia 12 de desembre Pere Colomer comunicava des de Sant Mateu, on s'havien traslladat les corts el dia 5, l'oferta que es negociava. Aquesta consistia en 1000 rossins, 500 dels quals havien de ser finançats pel braç reial, 300 pel militar i 200 per l'eclesiàstic. Amb salari de 6 sous 6 diners per dia durant quatre mesos, suposarien la quantitat final de 780000 sous, que s'havia de pagar per compartiment segons els focs de cada població⁵⁹⁹.

⁵⁹⁵ NARBONA VIZCAÍNO, R. "El rey y la ciudad. Sinergia...*op.cit.*

⁵⁹⁶ CARBONELL BORJA, M. J., DÍAZ BORRÁS, A. "Las cortes de 1429...*op.cit.*

⁵⁹⁷ AMC, LC, 1429-1430, f. 25v-26

⁵⁹⁸ *Ibidem*, f. 27

⁵⁹⁹ *Ibidem*, f. 28-28v

En gener de 1430, mentre la guerra prosseguia al sud del regne, arribava a Castelló un missatge de Nicolau Valldaura i Lluís de Tallada, diputats encarregats de recaptar la talla pel braç reial, informant de la quantitat exacta que li corresponia aportar a la vila pels 500 homes a cavall, xifrada en 18633 sous 6 diners. Els diputats, declarant que la talla era “molt necessària”, sol·licitaven la quantitat per al dia 12 del següent mes. Malgrat això, la vila volgué utilitzar les tàctiques dilatòries habituals, dins el seu limitat marge de maniobra. Així, a Pere Colomer se li confià la missió d’informar-se sobre si la necessitat de diners era tan real com s’afirmava i si el compartiment era excessiu⁶⁰⁰. Colomer tingué un cert èxit en les seues negociacions amb els diputats, ja que, a finals de gener, aquests reconegueren que la suma exigida a Castelló depassava en 3000 sous el que li pertocava, quedant la xifra final en 15632 sous⁶⁰¹. Tal vegada casualment, també Vila-real obtingué en aquests temps una rebaixa de la seua demanda inicial. En tot cas, el dia 23 de gener la vila, sense més armes al seu abast, establia una talla a set mans entre els veïns amb la finalitat de recaptar la quantitat⁶⁰². Sabem que la vila es trobava aleshores en dificultats financeres, ja que l’endeutament censalista s’estava convertint en un fenomen crònic. El 10 de març, el peiter es queixava al consell de com els seus esforços per recaptar l’impost es veien frustrats per la pobresa dels veïns, que els impossibilitava, a més, el pagament de les pensions censals. El peiter, com a mostra de la gravetat de les circumstàncies, presentà en ple consell 40 cartes d’execució rebudes de creditors censalistes de València. Els jurats decidiren utilitzar de nou l’habitual argument de la misèria de la vila i el perill de destrucció i despoblament en què es trobava perquè Pere Colomer provara de persuadir els diputats de cessar d’exigir la talla a Castelló⁶⁰³.

La conseqüència obvia de les estretors de la vila fou l’incompliment del termini establert pel pagament d’allò demanat. El dia 19 de març es llegia al consell l’amonestació per escrit dels diputats, que concedien una breu pròrroga fins el dia 24 abans d’enviar porters per fer les execucions de rigor. Sense cap altra alternativa a la vista, s’ordenà cercar un préstec que completara allò recaptat de la talla⁶⁰⁴. Els diners foren manllevats pels jurats i el síndic, i portats a València en abril. Pere Colomer no deixà, però, de suplicar al rei sobre la misèria i deutes que pesaven sobre la vila i intentar aconseguir, novament sense

⁶⁰⁰ *Ibidem*, f. 32, 15-1-1430

⁶⁰¹ La rebaixa es recull en l’albarà fet a Colomer el 3 de febrer. *Ibidem*, f. 59v. També en l’albarà fet al jurat Berenguer Tomàs quan s’efectuà el pagament, el 18 d’abril. *Ibidem*, f. 63

⁶⁰² AMC, LC, 1429-1430, f. 33v-34

⁶⁰³ *Ibidem*, f. 42

⁶⁰⁴ *Ibidem*, f. 44

resultat, una reducció dels interessos dels censals⁶⁰⁵. Malgrat l'èxit parcial d'assolir una rebaixa en la quantitat demanada mitjançant un recompte, Castelló es veié incapaç de defugir l'obligació establerta pel braç reial, amb València al capdavant, i les elevades sumes a pagar no feren més que agreujar l'estat de les finances municipals i el deute censalista, problema que esclataria finalment amb força a finals de la dècada de 1430.

⁶⁰⁵ Se li feren albarans per aquests treballs el 7 de maig. *Ibidem*, f. 64-64v

3.5 LA GUERRA CIVIL CATALANA I LA REVOLTA DE LA BARONIA D'ARENÓS (1461-1465)

Jaume d'Aragó, fill il·legítim del duc de Gandia Alfons el jove i senyor de la baronia d'Arenós, constituí, junt amb Joan de Cardona, l'única oposició nobiliària destacable a la monarquia en el context del conflicte de Joan II amb Carles de Viana i la Guerra Civil. Més enllà del que ens diu Zurita als seus *Anales*, no poseïm cap altra prova de la seua militància en el vianisme explícit, tal com indica Agustín Rubio en el seu treball recent sobre la qüestió⁶⁰⁶. Deixant a banda possibles motius ideològics que impulsaren Jaume d'Aragó a unir-se al bàndol del príncep, tenim constància que en 1461 el senyor d'Arenós topà amb la monarquia, representada pel lloctinent general de governador Lluís de Cabanyelles, amb motiu de la confiscació de la baronia que es pretenia fer per satisfer deutes pendents amb els creditors de don Jaume. El cert és que, en morir el príncep, Jaume d'Aragó s'alçà en armes contra Joan II. El seu senyoriu era un territori muntanyós d'interior que comprenia poblacions com Vilafermosa, el nucli principal, Ludient, Sucaina, la Pobla d'Arenós, i forteses com el castell d'Arenós, que donava nom a la baronia. Constituïa, per tant, un emplaçament ideal per resistir ofensives enemigues i per convertir-lo en base des d'on realitzar incursions per la Plana⁶⁰⁷.

El conflicte entre Jaume d'Aragó i la monarquia ja estava obert a principis de 1461, quan el senyor de la baronia d'Arenós oferí resistència armada a Lluís de Cabanyelles en el seu intent de confiscar rendes i béns del senyoriu. Lluís de Cabanyelles respongué a la insubordinació convocant les hosts de Castelló, Vila-Real, Borriana i Onda. En una lletra que es rebé al consell de Castelló el 29 de gener, Lluís de Cabanyelles ordenava, sota la greu pena de 5000 florins, l'enviament de 100 homes d'armes de la vila a Lluçena, on el lloctinent es trobava acampat, per al 9 de febrer⁶⁰⁸. Una demanda tan sobtada i carregosa feu que els jurats de Castelló volgueren consultar l'afer amb Vila-real per fer una resposta conjunta a la monarquia⁶⁰⁹. Mentre Nicolau de Reus i Miquel Arrufat s'encarregaven de parlamentar amb les viles de La Plana, el notari Francesc Berbegal fou enviat a Lluís de Cabanyelles per intentar defugir la demanda. Les viles acordaren una sèrie d'arguments que s'havien de presentar al lloctinent general contra la convocatòria de les hosts i que

⁶⁰⁶ El grau real de vianisme de Juame d'Aragó i Joan de Cardona, junt amb la seua extensió en sectors burgesos i populars, es comenta en RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana...op.cit.*, pp. 82-114

⁶⁰⁷ LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 15-20

⁶⁰⁸ AMC, LC, 1460-1461, f. 56v. la demanda es tornà a tractar dos dies més tard, després de posposar-se la discussió al consell per la gravetat de l'afer. *Ibidem*, f. 58

⁶⁰⁹ *Ibidem*, f. 57v, 30-1-1461

foren enviats per carta a Berbegal, qui també havia d'aconseguir una provisió reial contra la decisió. Entre ells es citava el vigent conflicte sobre el deute censalista, la fortalesa de la baronia, que faria molt costosa la seua conquesta, i el pagament de la demanda de la coronació que encara estava pendent. Com argumentava el consell, la vila patia per fer-se càrrec de les despeses ordinàries: ara, la requesta de noves contribucions resultaria en la ruïna del municipi. Això no impedí, siga per precaució o per poca esperança en les gestions amb Cabanyelles, que s'iniciara el reclutament dels 100 homes el mateix dia 31, junt amb la tradicional treteta de bandera i repic de campanes⁶¹⁰. En aquests moments, però, la ciutat de València intentà mediar entre la monarquia i Jaume d'Aragó. El batlle de Vila-real, qui s'havia trobat amb els ambaixadors valencians, informà a Castelló del bon estat de les negociacions, que feia innecessària la continuació de les gestions, a les quals s'havia sumat Gabriel Feliu. El mateix lloctinent general comunicà a la vila que la demanda d'ajuda militar quedava sobreseïda⁶¹¹.

La situació de calma no durà gaire, ja que a febrer, com s'ha dit, Castelló hagué de concentrar els seus esforços en l'ambaixada al rei per demanar l'alliberament del seu fill. La muntant tensió bèl·lica al principat i el projecte de Barcelona d'alliberar el príncep per la força són el context de la ja citada petició d'ajuda del governador Pedro d'Urrea rebuda el 17 de febrer. La vila, en la seua resposta al rei, es mostrà disposada a ajudar-lo. Es creà aleshores una comissió de 12 homes, entre ells Nicolau de Reus i Francesc Berbegal, per *adeenar* la vila i reconèixer les armes i les defenses. Al mateix temps, no es descurà el front diplomàtic, i les viles de la Plana continuaren les seues reunions per fer front conjuntament a la demanda, en unes trobades que no degueren plaure el lloctinent de governador⁶¹². Aquest, malgrat el seu ja esmentat absentisme, que havia fet que la vila requerira la seua presència a la Plana en un temps tan delicat, mostrà la seua disconformitat amb els parlaments de les viles fets sense la seua llicència⁶¹³. Deixant aquests afers a banda, sabem que, mentre es posava en marxa l'ambaixada de València al rei sobre el príncep de Viana, Castelló prosseguia les tasques destinades a mantenir la seua seguretat i proporcionar l'ajuda armada que la monarquia requeria. El 24 de febrer, sols un dia després de rebre un missatge de Pedro d'Urrea, els jurats responien al governador que havien reconegut la vila "de casa en casa" per fer la nòmina dels homes

⁶¹⁰ *Ibidem*, f. 58-60, 31-1-1461

⁶¹¹ *Ibidem*, f. 60v-61, 3-2-1461

⁶¹² *Ibidem*, f. 63v-65

⁶¹³ *Ibidem*, f. 62v, 3-2-1461

de 20 a 70 anys, així com les ballestes, llances, pavesos, bombardes i la resta d'armes defensives amb què es comptava. Les autoritats no deixaren de recordar al governador la situació de Castelló, en perill de ruïna i despoblament per les males collites, un procés obert sobre la moreria i altres afers, per la qual cosa demanaven que la població fora recomanada al rei⁶¹⁴. Malgrat la disposició favorable de la vila a socórrer el monarca, en aquest moment l'emergència bèl·lica no anà a més i la comissió dels 12 prohoms per formar la tropa fou revocada en abril.

La mort de Carles de Viana a Barcelona el 23 de setembre de 1461, feta arribar a les principals viles del regne a través d'una campanya epistolar de la ciutat de València, obrí un nou escenari en el conflicte⁶¹⁵. La situació de guerra oberta que s'estava creant al Principat entre el Consell català i la monarquia tingué el seu reflex al Regne de València en el nou alçament de Jaume d'Aragó. Arribats a 1462, la ciutat de València no pogué mantenir les seues aspiracions de mantenir-se totalment neutral. Tot i que el consell de la capital medià en la citada topada entre el rei i Morella al voltant del nomenament de l'alcaid del castell de la vila, la seua actuació fou més contundent en la defensa de Dénia, sota la jurisdicció de la ciutat i propera als dominis del vianista Joan de Cardona, una ajuda que inclogué l'enviament de tropes. Davant l'aliança entre els rebels catalans i Enric IV de Castella, a qui havien reconegut com a rei, la idea de l'entrada de forces castellanes des del nord era una amenaça versemblant, cosa que impulsà la ciutat a adoptar un paper més actiu en la defensa del regne i, per tant, en la col·laboració amb Joan II. A desembre de 1462, els castellans trencaren la seua política de no intervenció, i des del Maestrat de Montesa es demanà ajuda a la ciutat davant l'imminent entrada de forces castellanes des de Tortosa. La ciutat, de nou, feu arribar la demanda al rei i intercedí a favor de les zones amenaçades, però sense la intervenció directa que s'havia donat en el cas de Dénia, que afectava de més a prop els seus interessos⁶¹⁶.

La presència de les forces castellanes a les fronteres del regne coincidí, gens sorprenentment, amb l'alçament, ara amb més decisió, de Jaume d'Aragó a la seua baronia, junt amb les accions, més al sud, de Joan d'Híxer i Joan de Cardona. Ja a mitjans de desembre, Castelló i la resta de viles de la Plana feren arribar a València la preocupació que la revolta suposava per les dites poblacions. La resposta de la ciutat, encara més

⁶¹⁴ *Ibidem*, f. 67v-68v

⁶¹⁵ El text de la carta enviada a les viles, després de confirmar-se la mort del príncep, data del dia 1 d'octubre. RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana...op.cit.*, pp. 301-302

⁶¹⁶ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern...op.cit.*, pp. 493-504

propera a la intercessió que no a l'acció directa, es concretà en el projecte del nomenament d'un capità per la defensa de la Plana, càrrec que finalment recaigué en Joan de Gallano⁶¹⁷. Però, mentre arribava l'ajuda, Castelló, a l'igual que Vila-real, Borriana i Onda, havia d'enfrontar-se a l'amenaça de Jaume d'Aragó qui, en gener de 1463, ja havia ocupat Eslida⁶¹⁸. A més, es reberen al consell de la vila greus notícies des de Sogorb, que parlaven de 600 rossins i 300 peons castellans que es dirigien cap al regne per via d'Albarrassí, segons se'ls havia comunicat des de Terol. El consell de la vila, reunit el 3 de gener, tractà tots aquests assumptes, així com els habituals reconeixements de les defenses i virtualles de la vila, que posaren de manifest la necessitat de l'arribada d'un cuirasser⁶¹⁹.

En aquest primer moment, les viles de la Plana es posaren d'acord en situar la prioritat en la defensa del castell d'Almassora. Sembla ser que la iniciativa partí de la pròpia Almassora i de Vila-real, localitats que, per mitjà dels seus missatgers, Andreu Martí i Lluís Gil, respectivament, cercaren el suport dels consells de Castelló i Borriana el 7 de gener⁶²⁰. El dia 10 ja s'havia posat en marxa la solidaritat entre les viles en la seua defensa. El consell de Castelló, argüint que "es bé aquesta universitat fer fraternitat e germania ab les altres universitats circumvehines", s'oferí a contribuir en la defensa conjunta. A l'hora que vetllava per la seguretat dels seus propis veïns, prohibint les eixides, els jurats enumeraven les justificacions de l'ajuda. Segons es deia, la proximitat de les viles entre si i el terreny pla de la comarca facilitaven els desplaçaments d'una població a l'altra. Com a conseqüència d'això calia tenir en compte, en temps de guerra, la possibilitat que una tropa enemiga difondria rumors falsos sobre l'objectiu a atacar, fent que es concentraren les defenses en eixa població, per després dirigir-se contra una altra localitat. La vulnerabilitat de les viles imposava, doncs, la necessitat d'una defensa coordinada, i es decretava que, en cas que una vila fora atacada, les forces de la resta de poblacions la socorriren de manera immediata, cosa que requeria que cada host estiguera preparada per actuar en qualsevol moment. De manera significativa, el consell expressava de manera explícita que la defensa conjunta s'havia de constrènyer a les viles i no als barons i cavallers propers. Els esforços de les viles no impediren, però, la demanda d'ajuda, el mateix dia, al consell reial de València, a qui es sol·licitava que la custòdia del castell

⁶¹⁷ *Ibidem*, pp. 504-506

⁶¹⁸ LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 22-24

⁶¹⁹ AMC, LC, 1462-1463, f. 1-2v

⁶²⁰ *Ibidem*, f. 2

d'Almassora es finançara amb rendes del bisbat de Tortosa, del qual depenia la població⁶²¹. Així, Joan Valentí fou triat per tractar la qüestió personalment amb el consell reial, al mateix temps que havia d'aprofitar el viatge a la capital per adquirir subministres bèl·lics⁶²².

La defensa d'Almassora, com un fet que concernia la resta de viles de la Plana, obtingué, com acabem de veure, una ràpida resposta independent de les poblacions de la comarca. Fou en aquest sentit un xic diferent del que succeí amb Eslida, lloc més llunyà i que requerí la iniciativa reial. Mentre la ciutat de València es preocupava per la defensa de la regió d'Ademús de l'entrada de castellans, arribava a Castelló, el 19 de gener, i per via del lloctinent de governador Joan Tolsà, la demanda d'homes d'armes que feia la monarquia per manament del lloctinent general de governador Lluís de Cabanyelles, qui dirigia les operacions bèl·liques. El dit lloctinent, per la recuperació del castell d'Eslida, demanava a Castelló contribuir en la campanya amb 70 homes que havien de ser enviats a Vila-real. El consell intentà argumentar en contra de la requesta adduint que la gent d'armes de Castelló era imprescindible per la defensa de la vila, en un moment en què catalans rebels i els seus aliats castellans ja es trobaven al regne i recorrien el Maestrat, ocupant Alcalà i amenaçant llocs com Les Coves i Vilanova⁶²³. El dia 22, en resposta a una petició d'un bombarder per part de Morvedre, els jurats de Castelló anunciaven que Vilanova i Les Coves estaven a punt de caure als enemics del rei, que efectuaven correries per Albocàsser i Cabanes, lloc que ocuparien poc d'més tard. Els rebels fins i tot s'apropaven a Benicàssim, on Castelló establí guardes durant diverses setmanes. Finalment, les gestions del consell amb Joan Tolsà aconseguiren una rebaixa de la demanda a 60 homes i s'inicià el seu reclutament per part dels prohoms. Els homes havien de ser enviats a Vila-real amb el lloctinent de governador i les hosts de la resta de les viles, junt amb dos jurats de València que es dirigien a la zona per mitjançar entre les parts⁶²⁴. Havien de ser dirigits per Lluís de Cabanyelles, qui partí de València el 21 de gener. Abans de final de mes, però, les actuacions de Joan de Gallano, fill del vescomte, ja havien aconseguit recuperar el castell d'Eslida, cosa que ens fa pensar que les hosts de la Plana no arribaren a entrar en acció⁶²⁵.

⁶²¹ *Ibidem*, f. 3v

⁶²² Buscà, entre altres, passadors de ballesta i bancs per ballestes de torn. *Ibidem*, f. 6v-7, 14-1-1463

⁶²³ *Ibidem*, f. 8-9v

⁶²⁴ *Ibidem*, f. 10v-11v

⁶²⁵ LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime...op.cit.*, p. 23

Malgrat el cop rebut per Jaume d'Aragó, la seua amenaça, igual que la dels catalans i castellans que s'apropaven pel nord, continuava sent una realitat preocupant. Tant era així que la mateixa ciutat de València començà a involucrar-se de manera més directa en el conflicte. Vist l'èxit limitat de les seues intercessions en el nomenament de capitans i de les seues demandes al rei de fer tornar cavallers valencians al regne per la seua defensa, es decidí l'enviament de 100 rossins al Maestrat, el sou dels qual havia de ser pagat per les viles properes a la zona de conflicte, incloent Castelló. Deixant a banda els detalls de la resistència de la vila a aquesta nova demanda, direm solament que les exigències militars requeriren préstecs graciosos i sense interès per part de diversos veïns, cosa que ens transmet la urgència de les necessitats de la defensa⁶²⁶.

El cert és que, a principis de febrer de 1463, el clima bèl·lic semblava haver-se estabilitzat quelcom, temps que aprofitaren les autoritats de Castelló per fer les reparacions i reforços de les defenses pendents, així com tasques relacionades amb l'abastiment de forment. Tot i que es mantingueren les guardes als murs de la vila, el dia 4 s'ordenà el retorn dels homes desplaçats per la custòdia del castell de Benicàssim⁶²⁷. Les forces castellanques, amb la seua base a Cabanes, no es movien del dit lloc mentre el rei Joan i el rei Enric de Castella, havent decretat una treva, negociaven la resolució del conflicte. Aprofitant aquest context de calma momentània, els jurats castellanques escrigueren a Cabanes, el dia 6, per demanar explicacions sobre la captura de béns i veïns de Castelló efectuada en la dita població, en un acte hostil que representava una ruptura de les treves. Des de Cabanes es respongué que la crida de la treva, vigent des del primer de mes, havia estat feta amb retard pel capità castellà, i les autoritats de la població havien intercedit per la restitució de les persones i béns presos. Malgrat això, Castelló volgué dirigir-se al capità castellà de manera directa i envià a Cabanes Joan Bru per assabentar-se si el dit capità tenia intenció de respectar les treves, transmetent un missatge que havia d'arribar al capità general castellà a Tortosa⁶²⁸. En les mateixes dates, la relativa calma que es vivia fou igualment interrompuda per un nou conflicte amb Antoni de Tous. Quan el plet sobre els mudèjars traslladats a Castelló des de Borriol encara era recent, arribaren a la vila les acusacions que el dit senyor, a través del seu procurador, feia contra Castelló davant Lluís de Cabanyelles. Segons Antoni de Tous, des de la vila se li continuaven llevant homes, incloent els que defensaven els castells d'Albalat i Miravet, argumentant que eren veïns

⁶²⁶ *Ibíd.*, f. 12, 28-1-1463

⁶²⁷ *Ibíd.*, f. 16v

⁶²⁸ *Ibíd.*, f.18v, 10-2-1463

de la vila, alhora que s'atreien a Castelló altres veïns cristians de Borriol. Davant les queixes, el lloctinent general ordenà Castelló cessar les dites actuacions sota una forta pena, manament que fou seguit per l'habitual defensa jurídica dels interessos de la vila a València⁶²⁹.

Arribats a mitjans de febrer, no s'havia assolit cap acord entre les parts i sorgien rumors sobre noves accions hostils empreses pels enemics del rei. Així, el dia 13 el consell es feia ressò de la notícia que circulava al voltant de l'arribada de Jaume d'Aragó, fill homònim del senyor de la baronia d'Arenós, a Cabanes, on esperava unir-se a les forces castellanques. La nova feu intensificar les mesures defensives de la vila i reclamar de nou la tornada de Joan Tolsà a la lloctinència⁶³⁰. El punt d'inflexió pel que fa les viles de la Plana fou, sens dubte, la presa d'Almassora per part de rebels i castellans el 20 de febrer. Segons es feu saber a Castelló des del dit lloc de manera immediata, homes d'armes estranys havien ocupat el castell i havien realitzat diversos robatoris de ramats i saquejat un molí, a més d'haver mort un veí. La situació d'alarma creada per l'establiment d'una base enemiga tan propera feu funcionar novament la solidaritat entre les viles, que superava les diferències jurisdiccionals entre Almassora i la resta de poblacions veïnes. Així, el dia 21 les autoritats de Castelló comunicaren els fets a Pedro d'Urrea i reclamaren la seua ajuda. El rei i Pedro d'Urrea, per la seua part, havien rebut per altres fonts la notícia de la presa d'Almassora per una seixantena d'homes a cavall i estaven assabentats dels danys que havien causat al terme. De fet, el mateix dia 21 es rebia al consell la lletra en què el dit lloctinent general reial comunicava allò succeït a les viles de la Plana i mostrava la seua sorpresa per no haver estat informat per elles mateixes de l'acció. Pedro d'Urrea demanava que, en el futur, la vila l'avisara amb prestesa de qualsevol novetat i estiguera aparellada per oferir l'ajuda que la monarquia requerira. Des de Castelló, en una carta enviada dos dies després, es justificà el fet per motius logístics i es feren arribar a Pedro d'Urrea, encarregat de dirigir la nova campanya contra la baronia d'Arenós que seguí el trencament de les treves, els últims moviments dels enemics. Segons es feia saber. Jaume d'Aragó havia arribat a Almassora, on ja s'havien reunit més d'un centenar d'homes d'armes, que causaven danys al Grau i altres zones del terme de Castelló. Joan de Gallano, capità de la Plana, tornà a posar-se en acció contra Jaume d'Aragó. Utilitzà en la campanya homes d'Onda, tal com es comunicà de d'aquesta vila a Castelló, en una

⁶²⁹ *Ibidem*, f.19-19v, 10-2-1463

⁶³⁰ *Ibidem*, f.20-21

lletra on s'agraïa la rebuda de les últimes novetats a la Plana des de Castelló. Es tracta d'una mostra, una vegada més, de la importància que es donava a la circulació de notícies i ajuda de tota classe entre unes poblacions veïnes sotmeses a una amenaça comuna⁶³¹.

El dia 23 Joan Roís de Lihori ja es trobava a Almassora, on, amb l'ajuda de gent del lloc, començà el setge del castell. D'eixa dia data la demanda d'ajuda militar i vitualles continguda en la lletra que es llegí al consell al dia següent. Seguint el patró habitual repetit en altres casos de requesta d'assistència militar, les autoritats s'afanyaren a reclutar els homes necessaris, al mateix temps que emprenien gestions per intentar rebaixar la demanda. Així, es decidí l'enviament de 50 homes, dividits a parts iguals entre ballesters i *adargats*, que havien de partir al setge capitanejats per Bernat Miquel⁶³². Al mateix temps, tot i que Joan de Gallano ja havia expressat en el seu missatge que estava assabentat de l'escassetat de provisions a la vila, se li explicà la carestia que es vivia, que impedia l'enviament de vitualles als assetjadors. Les negociacions al voltant de la demanda de vitualles prosseguiren, en les què la vila cercà la intercessió de Pedro d'Urrea. Centrant-nos en els afers més purament militars, podem dir que, com és natural, la nova situació requerí mesures defensives addicionals. Es tancaren els portals i s'establiren guàrdies als murs de dia i de nit. A més, seguint les instruccions de Joan de Gallano, s'organitzaren escoltes pel terme⁶³³. Finalment, i tal com succeí en el cas anterior, la host castellanenca no fou necessària per la recuperació del castell, que caigué pocs dies més tard, tot i que Pedro d'Urrea demanà homes de Castelló per col·laborar en el desmantellament de la fortalesa el dia 27 de febrer⁶³⁴. Malgrat aquest èxit momentani, la situació d'emergència no havia desaparegut: es demanaren de nou guardes al castell de Benicàssim i es mantingueren al llarg del mes de març les mesures defensives, com el tancament de portals, la vigilància, la construcció d'un molí de sang o les reparacions als murs⁶³⁵.

La participació de Pedro d'Urrea en l'acció d'Almassora impedí la seua presència a l'inici de les sessions del parlament convocat per ell en aquestes dates⁶³⁶. Fou la primera

⁶³¹ Els fets descrits es troben comentats en SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, pp. 237-241

⁶³² *Ibíd.*, f. 22v

⁶³³ *Ibíd.*, f. 24-26v, 25-2-1463

⁶³⁴ *Ibíd.*, f. 27-27v, 28-2-1463

⁶³⁵ La demanda d'homes per Benicàssim en *ibíd.*, f. 29, 2-4-1463. Mesures defensives en *ibíd.*, f. 31v, 4-2-1463

⁶³⁶ Sobre aquest parlament consulteu SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II...op.cit.*, pp. 287-302

convocatòria parlamentaria significativa del regnat de Joan II⁶³⁷ i, com a tal, ben rebuda pels estaments, tot i que l'absència del rei no poguera donar-li la categoria de corts. Per mitjà de la reunió, la monarquia volgué aprofitar la treva existent amb la corona castellana per formar una tropa que garantira la seguretat al regne. La reunió tingué, doncs, una connexió directa amb la guerra i el desig d'obtenir un servei econòmic per la corona de manera urgent. La convocatòria del parlament arribà a Castelló el dia 4 de març, i immediatament fou triat com a síndic Nicolau de Reus, qui acabava de retornar a la vila de València després de realitzar les gestions abans esmentades amb Pedro d'Urrea⁶³⁸. Donat que el desenvolupament del parlament ha estat estudiat per Sánchez Aragonés, no ens estendrem en aquest punt. Cal dir que la proferta dels braços es concretà, en abril, en 40000 florins destinats a sufragar 600 rossins durant 4 mesos. En juliol, però, els revessos militars de la monarquia feren necessària una nova petició d'ajuda als estaments. Això augmentà la resistència del braç reial a col·laborar amb el monarca, que ja s'havia mostrat des de l'inici del parlament menys receptiu a les peticions reial que els braços militar i eclesiàstic. Es donaren protestes contra el pagament del servei per compartiment i sobre el nombre de focs emprat per calcular l'ajuda demanada a les viles, en les quals participà Castelló. El parlament fou prorrogat i no conclougué fins 1465, amb una promesa de noves corts.

Tornant a 1463, sabem que, mentre tenien lloc les reunions del parlament, la monarquia havia requerit que homes de Castelló, davant el proper final de les treves, tornaren a custodiar el castell de Benicàssim. La necessitat d'establir guàrdies a la fortificació fou palesada per la seua ocupació per forces castellanques el 20 de març. Coincidint amb aquest fet, el consell escrigué a Pedro d'Urrea per excusar-se d'enviar els 15 homes demanats al castell, argumentant la pobresa de la vila i el perill que suposava per als castellonencs enviats a Benicàssim, a més de la necessitat de defensar Castelló. Tenint en compte que la tasca havia estat comanada a Castelló a principis de març, podem pensar que el seu incompliment havia facilitat la caiguda del castell en mans enemigues. Ara, arribats al 21 de març, la seua ocupació pels castellans constituïa el pretext perfecte per continuar incomplint el manament⁶³⁹. Les autoritats de la vila es mostraren igualment poc disposades a ajudar en les diverses demandes de suport militar que arribaren en aquestes setmanes. Es rebé, el dia 16 d'abril, una petició d'ajuda a Borriol, feta per Joan Tolsà en

⁶³⁷ Si descomptem la breu convocatòria de 1459.

⁶³⁸ AMC, LC, 1462-1463, , f. 31v

⁶³⁹ *Ibidem*, f. 34-34v

nom d'Antoni de Tous, que veia la seua possessió amenaçada pels castellans que ocupaven Cabanes. El consell es mostrà, en principi, disposat a enviar l'ajuda necessària, sempre que la despesa anara a càrrec de Borriol⁶⁴⁰. Tanmateix, sabem que, quan es reiterà la petició per l'assessor del lloctinent Nicolau Batlle, el consell de Castelló aprofità el manament reial de defensar ciutats i viles per negar-se a enviar ajuda a Borriol⁶⁴¹. Finalment, pel que sabem, les tropes no foren enviades i, en maig, el consell es feu ressò dels danys que Antoni de Tous causava a veïns i béns de Castelló, tal vegada com a represàlia per la manca d'assistència o com a manera de pressionar la vila per ajudar-lo⁶⁴². Al mateix temps, una nova petició d'ajuda del lloctinent de governador per alliberar Cabanes fou aprovada, en una votació ajustada, el 25 d'abril. Sembla ser que, en aquesta ocasió, la demanda no pogué ser rebutjada, potser per la presència personal a la vila de Joan Tolsà, qui s'emportà amb ell homes de peu i de cavall, tot i que el consell escrigué a Onda i Nules per demanar gent d'armes que acompanyara la host castellanenca⁶⁴³.

En una situació d'emergència bèl·lica com aquesta, la monarquia provà d'acabar amb qualsevol mena de col·laboració de la població civil amb els rebels. Com a part d'aquests esforços, veïns de Castelló foren empresonats acusats d'enviar avisos als castellans a Cabanes, assumpte que provocà un conflicte jurisdiccional entre les autoritats locals i les reials⁶⁴⁴. Mesos més tard, un altre castellanenc fou empresonat per acusar Antoni de Tous de trair el rei i passar-se als rebels catalans⁶⁴⁵. Es plantejà al si del consell la qüestió al voltant de la conveniència de vendre vitualles als veïns de poblacions ocupades per castellans i rebels. Localitats del nord de la Plana, com la citada Cabanes, així com poblacions del Maestrat, formaven part de la tradicional àrea d'activitats del comerç castellanenc, així que podem entendre el desig dels veïns de la vila de no aturar els intercanvis comercials amb aquestes zones. El dia 30 de maig el consell es mostrava receptiu a permetre l'entrada dels habitants de les dites poblacions per comprar i vendre productes, exceptuant el forment, que calia conservar a la vila pel seu manteniment. Això no impedí que es volguera consultar Pedro d'Urrea sobre el fet. Sabem que, ja amb anterioritat a aquesta data, la monarquia havia volgut impedir aquestes transaccions, argumentant que, a més de constituir una manera de desproveir l'enemic de recursos,

⁶⁴⁰ *Ibíd.*, f. 40

⁶⁴¹ *Ibíd.*, f. 44, 3-5-1463

⁶⁴² *Ibíd.*, f. 46v, 28-5-1463

⁶⁴³ *Ibíd.*, f. 42-42v

⁶⁴⁴ *Ibíd.*, f. 40v, 16-4-1463

⁶⁴⁵ AMC, LC, 1464-1465, f. 3-3v, 22-5-1463

s'evitava així el risc de col·laboració entre veïns de Castelló i els de les poblacions en poder dels enemics del rei en suport dels rebels. El consell de la vila, en la seua consulta al virrei, reconeixia aquests fets, però demanava llicència per vendre mercaderies no imprescindibles per l'abastiment de la població, com vi, oli i garrofes, si més no mentre es mantinguera la treva⁶⁴⁶.

El 2 de juny es rebia la resposta de Pedro d'Urrea. Aquest, més preocupat pels fets bèl·lics i polítics que no per la prosperitat comercial de la vila, tot i que agrai l'enviament de queviures a les forces reials, denegà el permís demanat, prohibició que es feia extensiva a Vila-real, Borriana i Almassora⁶⁴⁷. Castelló, però, no es dona per vençuda: es posà en contacte amb les viles de la Plana acabades de citar per defensar els seus interessos de manera conjunta i envià una ambaixada a Pedro d'Urrea a València⁶⁴⁸. Per concloure, cal dir que, en ocasions, era la mateixa Castelló la perjudicada per la guerra en el paper de compradora. Així, es demanà llicència a Peníscola per adquirir allà la sal que, per les circumstàncies del moment, no es podia comprar a Tortosa⁶⁴⁹, i també es projectà anar a buscar-ne per mar a Eivissa⁶⁵⁰. En juliol de 1463, això sí, s'aconseguia una llicència reial per comprar sal de Tortosa, malgrat la rebel·lia de la ciutat⁶⁵¹.

Al llarg del mes de juny, el clima bèl·lic al nord del regne no feu més que empitjorar. La fràgil treva, que, tal com hem vist, no sempre fou respectada, s'acostava a la seua fi, que tingué lloc el dia 24 d'aquell mes. El virrei, a València, provava de convèncer els estaments de la necessitat de col·laborar amb la monarquia davant l'amenaça del retorn a la situació de guerra oberta amb la monarquia castellana. Mentrestant, al Maestrat, les hostilitats es reprenien. Una força capitanejada per Gaspar Gil reeixí a recuperar Benlloch de mans dels castellans que controlaven Cabanes, en una acció que costà la vida del dit capità. La demanda de reforços per a Benlloch rebuda a Castelló el dia 29 de part de l'assessor del lloctinent de governador Nicolau Batlle aconseguí una nova evasiva del consell, que desitjava consultar la qüestió amb les viles de la Plana, així com esperar els moviments de la ciutat de València⁶⁵². La pèrdua de Benlloch tingué conseqüències en

⁶⁴⁶ *Ibidem*, f. 51v

⁶⁴⁷ La prohibició contenint l'agraïment es troba en un missatge posterior del dia 8. AMC, CJ, 1462-1465, f. 158v

⁶⁴⁸ AMC, LC, 1463-1464, f. 57-57v, 6-5-1463

⁶⁴⁹ *Ibidem*, f. 61v, 18-6-1463

⁶⁵⁰ *Ibidem*, f. 111v, 1-3-1464

⁶⁵¹ ARV, RC, DIV, 300, f. 29-29v, 4-7-1463

⁶⁵² AMC, LC, 1463-1464, f. 63-63v

forma de l'aparent retirada dels castellans de Cabanes i l'anunci de les autoritats d'aquesta població de retornar a l'obediència al rei Joan. La notícia fou rebuda amb satisfacció al consell el dia 10 de juliol, i de seguida es negocià l'intercanvi de presoners entre les dues poblacions, fruits de les cavalcades realitzades entre les forces contràries⁶⁵³. Això no impedí, però, la negativa, el mes de setembre, a vendre 100 cafissos de forment a Cabanes, adduint-se com a motiu la necessitat de vitualles que tenia la vila⁶⁵⁴.

Malgrat els petits èxits comentats, la monarquia patí un nou revés a principis de juny amb la derrota i captura del mestre de Montesa pels rebels. La desfeta tingué com a efecte immediat la reactivació de l'activitat al parlament de València i una nova petició de síndics a les viles reials. La posició del braç reial, poc receptiva a les demandes de la monarquia des de l'inici del parlament, fou encara més hostil, i requerí la intervenció del rei per convèncer les viles per pagar. Foren necessàries repetides demandes d'adhesió de les viles a la proferta dels braços de 200 rossins per dos mesos. Castelló, a l'igual que Vila-real i altres destacades poblacions del braç reial, dilatà durant mesos la seua adhesió formal a l'oferta, provocant repetides amonestacions i noves requestes de col·laboració fins a principis de 1464⁶⁵⁵. El parlament, com hem dit, acabà amb pocs guanys per al rei, malgrat la pau assolida amb Enric IV de Castella el 2 de març de 1464, donat que no s'aturà la guerra al Principat, ara amb Pere de Portugal com a enemic. Després de diverses pròrrogues, el parlament conclogué en 1465, amb la promesa de convocar corts. Castelló, una vegada pagada la seua part del servei dels rossins, aconseguí lliurar-se d'aportar ajuda militar directa, tot i que no per molt de temps.

Després de la renúncia al tron d'Enric IV i la retirada dels castellans del conflicte, Jaume d'Aragó, qui s'havia mantingut a l'expectativa, ressorgí i tornà a alçar-se en armes contra Joan II. No respectant el termini que se li havia concedit per retre's, prengué la iniciativa i començà a acumular forces a la seua baronia procedents de Castella i Portugal. El consell de València prompte es feu ressò de les alarmants notícies i planificà la resposta armada, que havia d'estar capitanejada pel comte d'Oliva, en un moment en què la ciutat es mostrava més decidida que abans en col·laborar amb la monarquia⁶⁵⁶. Però en juliol, abans que l'ajuda es poguera materialitzar, don Jaume inicià atacs contra Lluçena,

⁶⁵³ *Ibidem*, f. 67v-68

⁶⁵⁴ *Ibidem*, f. 80-80v, 23-9-1463

⁶⁵⁵ SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II...op.cit.*, pp. 293-297

⁶⁵⁶ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern,...op.cit.*, pp. 521-522

l'Alcora i Sucaina, i arribà a la Plana, on causà danys als termes de Vila-real i Betxí, mentre es capturava Toga⁶⁵⁷. Francesc Gilabert de Centelles, qui comandava la campanya des de l'1 de juliol de 1464, començà, junt amb l'administració reial, la cerca de reforços per part de les viles, que comptaren amb les previsibles objeccions dels consells. Pel que fa a Castelló, ja el dia 1 s'havia rebut, per part del lloctinent de governador Joan Tolsà, la demanda de 100 homes d'armes de la vila, que fou resposta per l'enviament d'una ambaixada que havia de requerir la presència del lloctinent a la vila⁶⁵⁸. El dia 3 es comunicà al lloctinent que la vila considerava la demanda com il·legal: malgrat això, i l'ajuda amb què ja comptava de València, es feia una vaga promesa d'ajuda segons les capacitats de la vila. La mateixa capitania atorgada al comte d'Oliva fou considerada com a contrària a furs i privilegis, i el mateix dia 3 es consultà Nicolau Figuerola, advocat de Castelló a València, sobre l'origen del seu nomenament i la possibilitat de recusar-lo, si aquest no haguera estat atorgat pel rei o el virrei⁶⁵⁹. El dia 6, una nova petició d'ajuda de Joan Tolsà obtingué la corresponent resposta dilatòria del consell⁶⁶⁰, que al dia següent acordà estar disposat a enviar 150 homes al Coll de la Pobla, rebaixats a 100 en el cas que les poblacions veïnes de Vila-real, Borriana i Almassora decidiren unir-se a l'acció⁶⁶¹.

Segurament, fou la decisió definitiva de València d'involucrar-se a fons en la campanya, seguida de noves demandes del rei i de Joan Tolsà, la causa de la promesa de reunir 100 homes de Castelló per sumar-se a les forces del comte d'Oliva. La mobilització de la seua host, iniciada el 17 de juliol, durà diversos dies fins la seua partida el dia 1 d'agost. Les forces de la capital arribaren el dia 5 a Onda, punt de reunió designat a la Plana, encara que la seua trobada efectiva amb les tropes del comte no tingué lloc fins el dia 7, a Sucaina, amb Vilafermosa com a objectiu. El dia 13 d'agost la host valenciana tenia el control de tots els castells de la baronia excepte Vilafermosa, lloc defensat per Jaume d'Aragó, qui finalment es reté el dia 19. El senyor d'Arenós acabà els seus dies com a presoner en 1465, i la baronia passà a ser administrada per la ciutat de València⁶⁶². Amb el lideratge militar i financer de la capital, que tant contribuí al final ràpid de la campanya, com acabem de veure, viles mitjanes com Castelló se sentien més segures i oferien menys obstacles a una participació armada limitada.

⁶⁵⁷ LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 24-28

⁶⁵⁸ AMC, LC, 1464-1465, f. 5

⁶⁵⁹ *Ibidem*, f. 7-7v

⁶⁶⁰ *Ibidem*, f. 9v-10

⁶⁶¹ *Ibidem*, f. 13-13v

⁶⁶² LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 31-57

Així, els homes de Castelló, comandats pel justícia Joan Valentí i dos jurats, entraren en acció abans que arribaren les tropes de València, probablement seguint les instruccions de Joan Tolsà, a qui se li atorgaren 100 homes en resposta a la seua petició d'ajuda del dia 19 de juliol⁶⁶³. El dia 2 se'ls felicitava des de la vila per la seua victòria sobre els homes de don Jaume a Ludient i per altres cavalcades exitoses contra els rebels, en unes accions que, podem suposar, no representaren un gran risc per la tropa castellanca, enfrontada a un enemic en clara inferioritat i incapaç de resistir durant molts dies l'ofensiva de la host de la capital⁶⁶⁴. La situació devia considerar-se de victòria segura ja el dia 5, quan des de Castelló s'escrigué als seus homes d'armes destacats a la baronia instruint-los per demanar llicència per tornar a la vila, tot oferint la possibilitat de deixar al terreny 30 homes per un màxim de 10 dies més⁶⁶⁵. Si tenim en compte que la ciutat de València pagava part del salari de la host de la vila, a banda del botí obtingut en les accions, podem concloure que la participació de Castelló en la primera campanya contra Jaume d'Aragó fou, tant en allò relacionat en l'ajuda militar directa com en el cost econòmic, menys perjudicial i carregosa per la vila del que podríem haver imaginat, considerant la proximitat geogràfica de les bases de l'enemic i sense negar el greu perill que causaren les correrries dels rebels a la Plana. El factor determinant, com altres vegades, el constituïren els 2000 homes d'armes de València, decidida a exercir el seu paper de capital i mare del regne tant en la diplomàcia com en la guerra⁶⁶⁶.

Pocs mesos després de la presa de la baronia sorgia un altre escenari militar que afectava Castelló. De nou, la intervenció de la capital del regne marcà el curs dels esdeveniments, tot i que en un sentit distint respecte el cas anterior. La derrota de Jaume d'Aragó no significà la fi del perill per al regne de València, ja que la guerra prosseguia al Principat. Les forces de la Generalitat, ara liderades per Pere de Portugal, amenaçaven la frontera nord des de la seua base de Tortosa. Ulldecona, vila situada al límit entre els dos països i que canviaria de mans diverses vegades al llarg del conflicte, es trobava a principis de 1465 en poder del rei Joan. La precarietat de la seua defensa impulsà la corona a reforçar la seua guarnició, tasca per la qual fou necessària ajuda valenciana. La col·laboració de la ciutat, una vegada sufocada la revolta a la baronia d'Arenós, fou més intensa, en part

⁶⁶³ *Ibidem*, f.18

⁶⁶⁴ *Ibidem*, f. 23

⁶⁶⁵ *Ibidem*, f. 25

⁶⁶⁶ Un resum de la col·laboració de la ciutat amb el rei en la campanya es pot trobar en BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit.*, pp. 521-525

per la presència de la reina Joana a València, i s'exigí el pagament acordat al parlament de Pedro d'Urrea en 1463⁶⁶⁷. Pel que fa l'ajuda militar de les viles de la Plana, el 6 de gener de 1465 arribà al consell de Castelló una petició del virrei. Aquests demanava a les poblacions reials de la comarca una subvenció conjunta de 30 homes. Donat que la demanda afectava diverses viles, des del primer moment les autoritats de Castelló compregueren la necessitat de fer una defensa legal unitària, que justificà la convocatòria d'un parlament de les viles⁶⁶⁸. Sabem que, al mes de gener, el síndic de Castelló a la dita reunió, Miquel Arrufat, es desplaçà també a València, on s'ocupà, entre altres, d'aquest afer⁶⁶⁹. Que les gestions de la vila no obtingueren cap resultat pràctic ho demostra el fet que, el dia 31, el lloctinent de governador Joan Tolsà es dirigia al consell exigint la resposta de les viles a la demanda de subvenció per Ulldecona. La resposta de les autoritats de Castelló, seguint les habituals tàctiques dilatòries, fou declarar que esperaven a veure quina decisió prenien la ciutat de València i el braç reial⁶⁷⁰. Mentre Arrufat realitzava noves negociacions amb les viles veïnes i les autoritats de la capital, es reprenien les sessions del parlament de Pedro d'Urrea, amb la presència de Nicolau de Reus, elegit síndic de Castelló el 9 de febrer⁶⁷¹.

La preservació d'Ulldecona continuava sent una prioritat per la monarquia i el dia 20 el rei reiterà, des de Tarragona, la petició d'ajuda per la dita població. Joan II, volent persuadir les viles, parlava de com d'important era mantenir en el seu poder Ulldecona com a base per poder prendre Tortosa⁶⁷². Per això demanava a Castelló una contribució major que l'exigida en gener, i que ascendia a 70 homes. En la resposta del consell per tractar d'excusar Castelló se li recordaren al rei les congoixes que la vila patia per part dels seus creditors censals, que contínuament hi enviaven porters per cobrar les pensions degudes, malgrat el manament del rei als seus oficials d'intercedir a favor de la vila. A això se sumava la despesa de 3000 florins feta en temps recents davant la revolta de Jaume d'Aragó i l'entrada de tropes castellanques al nord del regne. Tenint en compte les circumstàncies, Castelló suplicava ésser tractada segons les seues possibilitats en la subvenció que es demanava al parlament. Malgrat això, la vila es preparava per aportar l'ajuda demanada si no es podia defugir l'obligació, això sí, en una quantitat menor a la

⁶⁶⁷ Sobre el paper de València en la campanya d'Ulldecona i Tortosa, vegeu *Ibidem*, pp. 524-533

⁶⁶⁸ AMC, LC, 1464-1465, f. 56

⁶⁶⁹ *Ibidem*, f. 60, 23-1-1465

⁶⁷⁰ *Ibidem*, f. 63

⁶⁷¹ *Ibidem*, f. 64

disposada⁶⁷³. Així, el 26 de març es comunicava a Pedro d'Urrea que Castelló aportaria 25 homes per 15 dies, no podent oferir-ne més per la pobresa de la vila⁶⁷⁴.

Mentre es negociava l'afer a les viles i al parlament, i a València es reunien fons, l'ajuda valenciana encara no arribava a Ulldecona. El 6 d'abril es rebia a Barcelona la notícia de la caiguda de la població, presa en un assalt nocturn per les forces de Tortosa. La desfeta reial no feu més que intensificar les tasques de rei, reina i Pedro d'Urrea per mobilitzar homes i recursos valencians per la recuperació d'Ulldecona. El dia 22 el consell rebé notícies des de València a través de l'escrivà de ració reial Pau Rossell. Segons informava Rossell, la reina, a més de reiterar la contribució armada directa de les viles, s'esforçava a recaptar els 40000 florins promesos⁶⁷⁵. Nicolau de Reus, com a diputat de la taxa, tornà a la ciutat a prosseguir les gestions, i el dia 5 de maig es concretava la quantitat a pagar per Castelló, taxada en 6567 sous 10 diners⁶⁷⁶. Ara, el consell s'havia d'enfrontar tant a la demanda econòmica com a l'enviament dels peons. La defensa de la vila, tal com es conté en el memorial donat a Miquel Arrufat i Joan Valentí, enviats a la reina, es basava en la impossibilitat de sufragar ambdues despeses. La situació financera de Castelló, ja delicada per la pobresa de la gent i el deute censalista, no permetia realitzar les inversions requerides, per la qual cosa es demanaven exempcions o, si no era possible, una rebaixa en les demandes. La reina Joana, però, no tingué en compte els arguments de la vila, probablement per la urgència causada pel fet que la companyia que la ciutat de València organitzava en ajuda del rei, capitanejada per Joan de Castellví, finalment no partí al front⁶⁷⁷. Així, la petició d'ajuda militar es repetí, en una lletra rebuda al consell l'11 de maig. La reacció del consell, cada volta més desesperada, fou argüir davant la reina que si es dedicaven els recursos dels castellanencs a la campanya d'Ulldecona no es podria pagar la peita, cosa que perjudicaria els interessos reials. Cal dir que el consell no tenia ja cap esperança de poder evitar l'enviament de tropes, i concentrava els seus esforços en tractar de convèncer la reina d'aconter-se amb 25 homes⁶⁷⁸. El dia 21 la reina, des de Vila-real, demanava de nou els 70 homes. El consell votà apujar l'oferta d'homes a 40, però tampoc no fou suficient⁶⁷⁹. Davant la posició inflexible de la monarquia, el consell

⁶⁷³ *Ibidem*, f. 66-66v

⁶⁷⁴ *Ibidem*, f. 70-70v

⁶⁷⁵ *Ibidem*, f. 76

⁶⁷⁶ *Ibidem*, f. 80

⁶⁷⁷ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit.*, pp. 525-527

⁶⁷⁸ AMC, LC, 1464-1465, f. 82-82v

⁶⁷⁹ *Ibidem*, f. 86-86v

de Castelló capitulà davant la reina, qui comptà en les seues gestions amb l'ajuda del comanador de Fadrell Joan Torrelles, i acceptà enviar al front els 70 homes demanats⁶⁸⁰. Castelló no pogué evitar ni el pagament del servei del parlament ni l'enviament dels homes d'armes. Aquests, capitanejats per Joan Bru, partiren al setge amb un salari de 3 sous diaris i amb armes pròpies, clarificant el consell que no faria cap despesa en pavesos, llances o passadors. Les necessitats financeres requeriren l'ús dels diners recaptats de cises i peites, així com aportacions extraordinàries de destacats prohoms de la vila⁶⁸¹.

El mes de maig el mestre de Montesa partia contra Ulldecona amb 300 homes de cavall, 600 peons, i diverses bombardes de València. La població resistí un assalt el 21 de juny⁶⁸² i no es reté a les forces de Lluís Despuig fins el 20 de setembre⁶⁸³. Pel que fa Tortosa⁶⁸⁴, els combats contra la ciutat i la propera població d'Amposta es prolongaren durant mesos i no es reté a les forces reials fins l'estiu de 1466⁶⁸⁵. La gran ofensiva reialista al Principat, sense el nivell de suport de la capital del regne que en altres ocasions, probablement influí en la inflexibilitat de la monarquia. Quan fallaven les importantíssimes aportacions en homes i diners de la ciutat de València requeia en viles reials com Castelló la responsabilitat d'augmentar la seua contribució a l'esforç bèl·lic, que fou molt major que la demanada contra Jaume d'Aragó⁶⁸⁶. Tot això no feu més que agreujar encara més la situació de les finances locals, seguint la tònica observada des de principis de segle.

⁶⁸⁰ *Ibidem*, f. 88-88v, 21-5-1465

⁶⁸¹ *Ibidem*, f. 88v, 21-5-1465 i f. 90, 24-5-1465

⁶⁸² RYDER, A. *The Wreck of Catalonia. Civil War in the Fifteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 2007, p. 166

⁶⁸³ VERICAT, A. i al. "Història abreujada d'Ulldecona en quatre etapes", *Rails*, n. 26, 2010, pp. 151-152

⁶⁸⁴ L'inici del setge en RYDER, A. *The Wreck of Catalonia...op.cit.*, p. 167-168

⁶⁸⁵ *Ibidem*, pp. 171-172, MUXELLA PRAT, I. *La Terra en guerra. L'acció de les institucions durant el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)*, tesi, Universitat de Barcelona, 2013, p. 218

⁶⁸⁶ Sobre el nivell de cooperació entre rei i ciutat entre 1466 i 1469, marcat per una major desconfiança, vegeu BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern,...op.cit.*, pp. 533-541

3.6 LA SEGONA REVOLTA DE LA BARONIA D'ARENÓS (1476-1477)

Encara estava recent el parlament de Lluís Despuig i les diverses demandes per la guerra contra França, quan una nova amenaça bèl·lica sorgí al nord del regne. La baronia d'Arenós, després de la derrota, presó i mort de Jaume d'Aragó, havia romàs sota l'administració de València, amb Miquel Dalmau com a procurador, fins que la ciutat poguera rescabalar-se de la despesa de la campanya militar amb les rendes del senyoriu. Posteriorment, la corona l'havia concedida a l'infant Alfons, fill natural del rei Joan, qui rebé el títol de duc de Vilafermosa. La situació de calma es trencà en juny de 1476, quan Jaume d'Aragó, fill homònim de l'antic senyor rebel, aparegué per sorpresa a la regió i s'apoderà del castell de Vilafermosa. Don Jaume, qui havia participat en la revolta anterior i havia també lluitat contra el rei a Catalunya al servei de Pere de Portugal, reclamava el seu dret a posseir la baronia com a hereu del senyor anterior, malgrat la confiscació reial. La notícia arribà a València i al monarca, qui reaccionà durament: no sols no reconegué els drets de don Jaume, sinó que encetà els preparatius per la convocatòria de *host i cavalcada*, decidit a suprimir la revolta per la força. Al llarg de l'estiu el rebel estengué el seu control efectiu per les diferents poblacions de la baronia, al·legant defensar el fur d'Aragó que havia prevalgut en la regió en el passat. L'encarregat de dirigir la lluita contra don Jaume era Gómez Suárez de Figueroa, comte de Feria, un noble d'origen castellà qui exercia la capitania del castell de Toga, única possessió de la baronia que havia quedat en mans del rei amb la creació del ducat. A principis o mitjans de setembre, els esforços bèl·lics de Figueroa no pogueren impedir l'avanç de la revolta, i el propi castell de Toga fou assetjat per Jaume d'Aragó amb 300 homes d'armes⁶⁸⁷.

Les males notícies per la monarquia a la baronia d'Arenós provocaren la reacció tant de la corona com de la capital del regne. El lloctinent general de governador Lluís de Cabanyelles, acompanyat de destacats membres del consell de la ciutat, es posà en marxa cap a la regió per acabar amb la revolta. Cabanyelles demanà l'ajuda del comte d'Oliva i també la de viles reials properes, com Onda, on es reuní la tropa junt al lloctinent de governador de la Plana. El dia 22 de setembre es llegia al consell de Castelló la demanda d'ajuda de Cabanyelles a la vila, que requeria, sota pena de 2000 florins, l'enviament de tots els homes possibles a Onda, on s'havien de posar a les ordres del lloctinent de governador. La vila reaccionà seguint els patrons habituals que hem observat en altres exemples de demandes militars. D'una banda, el notari Joan Valentí fou enviat a

⁶⁸⁷ LLORCA, F. *Subelevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 61-66

parlamentar amb Vila-real i Borriana, viles properes afectades pel mateix fet, per tractar d'oferir una resposta conjunta. Per una altra banda, s'encarregà al també notari Francesc Berbegal, qui es trobava a València, dirigir la defensa jurídica de la vila a la ciutat davant les autoritats del regne⁶⁸⁸. El consell argumentava que la requesta era contrària a furs, tal com es respongué al lloctinent de governador en la seua reiteració de la demanda el dia 25. En aquest moment les accions del consell es limitaren a l'àmbit jurídic, i es presentà una escriptura de dissentiment al lloctinent general, de la qual s'ocupà Jaume Piles, notari i síndic pensionat de Castelló a València⁶⁸⁹. Les maniobres dilatòries que havia iniciat la vila, tanmateix, provaren ser innecessàries. Lluís de Cabanyelles pactà una treva de dos mesos amb Jaume d'Aragó, el setge de Toga fou alçat i els homes de València tornaren a la ciutat el dia 25⁶⁹⁰. Tot i així, s'anuncià la convocatòria d'un parlament de viles per al 15 d'octubre, que no sabem si s'arribà a reunir, pel qual Castelló trià síndic el dia 6⁶⁹¹.

Lluny de servir per apaivagar el perill, Jaume d'Aragó aprofità la treva per reclutar homes i acumular armament i vitualles. El rebel es feu fort a Vilafermosa, Ludient i Vilamalefa, i Joan II reaccionà dictant càstigs als col·laboradors de don Jaume de dins i fora la baronia⁶⁹². A més, estava en preparació una nova convocatòria armada, destinada a fer-se efectiva tot just finalitzada la treva. En desembre el governador convocà les hosts de les viles per reprendre la campanya contra la baronia, missatge que arribà a Castelló el dia 29⁶⁹³. Novament, el consell actuà amb prudència i, abans d'obeir el manament, declarà el seu desig d'esperar la resposta de València i les viles reials, informació que, en el cas de la capital, havia de ser subministrada pel síndic Jaume Piles⁶⁹⁴. En aquest cas, València s'involucrà en la campanya, això sí, després que una primera oferta d'ajuda militar de la ciutat fora considerada insuficient pel monarca i haguera d'ampliar-se. A més, la capital protestà per la manera en què s'havia fet la crida de *host i cavalcada*, ja que havia estat feta pel governador trobant-se el rei, qui es trobava malalt, fora del regne. Finalment, la host de la ciutat, comandada pel comte d'Oliva, partí cap a la baronia el 14 de febrer de 1477⁶⁹⁵. A aquelles alçades el consell de Castelló, conscient de les intencions de la capital, ja havia ofert un home a cavall i quatre de peu per unir-se a les forces reials, no sense

⁶⁸⁸ AMC, LC, 1476-1477, f. 11-11v

⁶⁸⁹ Ibídem, f. 12. El dissentiment fou ordenat el dia 28. Ibídem, f. 13

⁶⁹⁰ LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 66-67

⁶⁹¹ AMC, LC, 1476-1477, f. 13v

⁶⁹² LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 69-70

⁶⁹³ AMC, LC, 1476-1477, f. 20v

⁶⁹⁴ Ibídem, f. 21, 13-1-1477

⁶⁹⁵ LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 71-77

abans realitzar el gest, poc efectiu, de mostrar el seu descontentament amb la presentació d'un protest al governador⁶⁹⁶. Malgrat que no ho fera de bon grat, la ciutat de València participava en l'expedició i deixava poc de marge per una negativa a col·laborar-hi per part de viles com Castelló. Tot i que podem considerar l'aportació en homes testimonial, sobretot en comparació amb la potència de la host de la capital, no cal ignorar la molèstia i les despeses que la demanda suposava per una vila greument endeutada i al caire de la fallida.

El comte de Cocentaina es traslladà a la zona uns dies més tard per unir-se a les forces de Gómez Suárez de Figueroa. El governador, qui ja en gener havia escrit a Castelló requerint l'enviament de bombardes i pólvora, demanà en aquest moment nous reforços de la vila, que havien de reunir-se amb ell a Ludient⁶⁹⁷. Davant la nova demanda, rebuda el dia 24 de febrer, el consell jugà les seues escasses armes. D'antuvi, es preveïé que no es poguera defugir la demanda, per la qual cosa es pensà demanar que, si s'enviaven més homes al camp per un mes, la gent de Castelló que ja es trobava amb la host hauria de ser llicenciada. Es planificà una reunió de les viles de la Plana per assegurar-se que, si una població no enviava ajuda, la resta tampoc no ho farien⁶⁹⁸. També es decidí, el dia 28, enviar Gaspar Eximeno al rei per parlar-li de les congoixes de la vila i suplicar que fora excusada del servei⁶⁹⁹. En el front legal, Llorenç Gascó viatjà a València, el dia 4 de març, per posar greuges al consell reial sobre la demanda del governador⁷⁰⁰. El viatge fou, com en altres ocasions, en va: el consell reial no s'havia reunit i Gascó tornà el dia 16 sense cap resposta al protest⁷⁰¹. Les gestions no tingueren efecte i el dia 11 de març es reiterava la petició del governador, sota pena de 1000 florins⁷⁰². Ja abans d'això, els oficials reials no havien volgut mostrar cap paciència amb la dilació que intentava la vila. En eixe sentit, el lloctinent de governador havia respost a l'incompliment del manament d'ajuda fent penyores a veïns de Castelló, fet sobre el qual també havia protestat Llorenç Gascó a València⁷⁰³. Ara, sense poder retardar més el compliment de l'ordre, les maniobres del consell s'orientaren a intentar rebaixar la xifra dels homes demanats a 7 o 8. Les gestions les havia de protagonitzar Francesc Berbegal, qui, en principi, havia d'anar fora del regne

⁶⁹⁶ *Ibidem*, f. 22, 23-1-1477

⁶⁹⁷ *Ibidem*, f. 22v, 30-1-1477

⁶⁹⁸ *Ibidem*, f. 23

⁶⁹⁹ *Ibidem*, f. 23v

⁷⁰⁰ *Ibidem*, f. 24

⁷⁰¹ *Ibidem*, f. 25v

⁷⁰² *Ibidem*, f. 25

⁷⁰³ *Ibidem*, f. 24, 4-3-1477

a suplicar al rei, però que finalment es desplaçà a València, on posà un clam sense cap resultat aparent⁷⁰⁴.

Altres oficials, com el batlle, volgueren persuadir la vila d'enviar l'ajuda requerida. El dia 21 de març Bartomeu de Bues proposava que, donat que el castell de Ludient era a punt de caure a les mans del governador, la vila hi enviara els 20 homes demanats per 12 dies. El consell, però, persistí en la seua política dilatòria i planificà una nova ambaixada de Francesc Berbegal al rei a Saragossa⁷⁰⁵. Curiosament, dos dies més tard, fou el mateix batlle qui reforçà, potser de manera involuntària, la posició de la vila. Els jurats es feren ressò de les notícies que arribaven de la malaltia del rei i de les accions de diversos senyors, que reforçaven els seus castells amb homes i vitualles, sumat a la proximitat de la revolta a la baronia d'Arenós, que amenaçava la Plana. Tot això impulsava les autoritats a concentrar-se en la custòdia de la vila, a la qual devien dedicar tots els homes i recursos disponibles a la població. Bartomeu de Bues, per la seua banda, confirmà la malaltia de Joan II, a qui havia visitat feia poc a Saragossa, i aconsellà que els esforços de la vila es dedicaren a la seua defensa, tenint en compte l'estat de debilitat del rei.

Així, de sobte, l'alçament de Jaume d'Aragó, el qual, fins eixe moment, no havia creat a les autoritats municipals la necessitat d'enviar homes d'armes ni de prendre mesures defensives a la vila, es convertia en una amenaça. A això se sumava l'argument recurrent del desig de treballar per la conservació de Castelló com a part del patrimoni reial, amb el servei al rei que suposava. Tanmateix, no volem descartar que existira una percepció real d'un agreujament de l'amenaça de la revolta, sobretot si tenim en compte que el batlle compartia el citat punt de vista. Dit això, el consell prengué, per primer cop des de l'inici de la campanya, les mesures acostumades per la defensa de la vila, incloent les reparacions al mur, el tancament de portals, l'establiment de guaites i l'*adeenament* de la població, a més de la coordinació amb les viles veïnes de Borriana i Vila-real⁷⁰⁶. Malgrat això, no es descuraren la resta d'accions i, en abril, es decidí l'enviament d'una ambaixada al rei a Tortosa, provant d'evitar el manament del governador amb l'argument de la

⁷⁰⁴ *Ibíd.*, f. 25, 11-3-1477

⁷⁰⁵ *Ibíd.*, f. 26v

⁷⁰⁶ En concret, es tancaren tots els portals excepte el de Sant Agustí i el d'en Reus, es posaren guàrdies als murs de dia i de nit per no deixar cap home estrany entrar a la vila i es nomenà Bartomeu Agramunt capità de la host. *Ibíd.*, f. 27v-28, 23-3-1477

pobresa de la vila, que en aquestes dates també s'enfrontava al pagament del maridatge de la infanta Joana i del morabatí, entre altres càrregues⁷⁰⁷.

Mentrestant, la campanya s'allargava. Prompte, però, les tasques empreses per la ciutat de València contra la convocatòria, considerada il·legal, de la *host i cavalcada*, començaren a donar els seus fruits. Com a compensació per la revocació de la crida, s'acordaren amb el rei les quantitats que devien pagar diverses ciutats, viles i nobles com a redempció per l'ajuda militar demanada, estant taxada la de Castelló en 2000 sous⁷⁰⁸. La quantitat que corresponia a la ciutat de València, 22500 sous, fou invertida en una força de 200 peons que marxà a finals d'agost contra Vilafermosa, on estava assetjat Jaume d'Aragó. Privat de les seues bases i sense recursos amb què prosseguir la lluita, el noble rebel no pogué més que retre's a les tropes reials el 6 de setembre, per ser empresonat i posteriorment escapat a Barcelona⁷⁰⁹. La finalització de la campanya posà fi a la demanda de tropes i no trobem més rastres del conflicte en la documentació municipal. Tot i que les dades no ens permeten afirmar-ho amb rotunditat, és probable que, finalment, Castelló solucionara el fet amb el pagament de la redempció en metàl·lic de 2000 sous assignada, tal com sembla que feu Vila-real amb els 1000 sous que li pertocaven⁷¹⁰. Si bé podem admetre que les maniobres dilatòries del consell permeteren guanyar temps, extraiem la impressió que foren les circumstàncies externes, com la brevetat de la campanya i, sobretot, la contribució militar de la ciutat de València, junt amb les seues gestions amb la monarquia per aconseguir la substitució de la contribució militar per composicions econòmiques, les que feren possible que Castelló, en aquest cas, poguera lliurar-se d'una major despesa en homes i diners.

⁷⁰⁷ El missatger triat fou Jaume Agramunt. *Ibíd.*, f. 29, 22-4-1477

⁷⁰⁸ La possibilitat de la redempció econòmica del servei militar per part de les viles s'estipulà el 7 de maig. ARV, RC, CU, 240, f. 85-86v. Abans, però, ja s'havia realitzat la taxació de la composició per nobles i universitats. Per exemple, Borriana hagué de pagar 500 sous, Vila-real 1000, Morella 3000, Xàtiva 5000, Alzira 3000, Oriola 3000 i Alacant 15000. ARV, RC, CU, 240, f. 86v-90v, 5-5-1477. Vegeu també LLORCA, F. *Subelevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 76-82

⁷⁰⁹ LLORCA, F. *Subelevación del infante don Jaime...op.cit.*, pp. 80-94

⁷¹⁰ El dia 11 de juliol s'enviava un missatger de Vila-real al governador i a Miquel Dalmau per portar la quantitat a pagar per la composició, amb ordres de regatejar en el pagament si era possible. AMVL, MC, 34, f. 3v

3.7 LA DEFENSA DE LA COSTA

Al segle XV, igual que a les darreres dècades del segle anterior, les poblacions costaneres valencianes vivien sota l'amenaça periòdica dels atacs de pirates barbarescos. Per aquest motiu era vital estar ben informats dels albiraments d'embarcacions enemigues, en particular en els períodes de més activitat piràtica. Això valia igualment per a moments de conflictivitat política general, com l'Interregne. Així s'explica l'elevat nombre d'avisos de galeres pirates que es reberen i pagaren a Castelló en l'etapa de 1411-12⁷¹¹. Un dels períodes de més perill es donà al voltant de 1450-1451, i requerí l'armament de galeres per part del consell i ciutadans de Barcelona. Les notícies arribaren a Castelló en gener de 1451 quan, tant per mitjà de la batllia com de la governació, s'ordenà reforçar les defenses de la vila⁷¹². Tenim constància d'un altre moment crític al setembre de 1456, un any en què les viles litorals de la Plana i el Maestrat estigueren en estat d'emergència davant una nova amenaça des de la mar, fruit de l'onada de pirates de 1455-1456⁷¹³. La documentació ens aporta altres casos d'alarma en 1457⁷¹⁴, 1470⁷¹⁵, 1476⁷¹⁶, 1484⁷¹⁷, 1485⁷¹⁸, 1489⁷¹⁹ i 1494⁷²⁰, aquestes últimes dins el context general de la lluita de la monarquia contra el perill otomà a la Mediterrània. En ocasions, els avisos de l'arribada de pirates provenien de la mateixa corona i els seus oficials, com en el cas esmentat de 1451. Tanmateix, molt a sovint la vila havia de confiar en les notícies aportades per particulars d'altres poblacions, com fou habitual en 1411-1412⁷²¹, o bé de les mateixes autoritats de les dites viles veïnes⁷²², sense que hagem pogut documentar, en les fonts municipals, una activitat especialment destacada de la ciutat de València a l'hora d'avisar

⁷¹¹ Per exemple, es feren albarans per pagar avisos de galeres els dies 18 d'agost, 26 de setembre, 30 d'octubre i 20 de novembre de 1411. AMC, LC, 1411-1412, f. 57v, 62, 64v i 69.

⁷¹² AMC, LC, 1450-1451, f. 36v, 6-1-1451, f. 37v, 31-1-1451 i f. 38, 7-2-1451

⁷¹³ Per exemple, el 18 de setembre s'avisava a Castelló de l'albirament de naus enemigues front les cotes de Cabanes, Alcalà, Peníscola i Benicarló. AMC, LC, f. 23v-24. Al dia següent, s'havien vist a Almassora, Borriana, Vila-real i Nules. *Ibidem*, f. 25-26

⁷¹⁴ El 24 de maig la presència d'embarcacions pirates feu necessària l'ordre de guardar el cap d'Orpesa. *Ibidem*, f. 76v

⁷¹⁵ El 8 de juliol s'ordenà vigilar el cap d'Orpesa i avisar Almassora, Cabanes i Borriana. AMC, LC, 1470-1471, f. 9

⁷¹⁶ El 12 de setembre es tornava a enviar una guàrdia a Orpesa. AMC, LC, 1476-1477, f. 10

⁷¹⁷ El 12 de juny es posaven guàrdies al cap d'Orpesa, es reconeixien les armes de la vila i s'*adeenaven* els veïns. AMC; LC, 1484-1485, f. 2-2v

⁷¹⁸ El 3 de maig s'avisava de la presència d'una armada de turcs. *Ibidem*, f. 23. El 26 de juny es repetia l'avís de naus enemigues. AMC, LC, 1485-1486, f. 5v

⁷¹⁹ El 5 de juliol, davant l'avís de l'activitat pirata, es posaven guàrdies a Orpesa i es mobilitzaren els veïns. AMC, LC, 1489-1490, f. 1-6

⁷²⁰ El 7 de gener s'anunciava l'arribada d'una gran armada barbaresca. AMC; LC, 1493-1494, f. 10-10v

⁷²¹ En concret, els pagaments pels avisos en aquest moment s'acostumaren a fer a homes de Borriana

⁷²² Com, per exemple, en els avisos de 1456

del perill la resta del regne, tot i que això sí succeí, per exemple en 1447⁷²³. En aquest sentit, la informació compartida entre les diverses viles afectades per un problema comú fou clau en el període 1455-1456. Durant aquest temps, Castelló estigué en contacte constant amb poblacions com Vila-real, Almassora, Borriana, Nules, Peníscola, Benicarló, Alcalà i Cabanes. L'especial proximitat entre les viles de la Plana també impulsà la creació d'un parlament per coordinar-se en la defensa, amb llicència del lloctinent de governador⁷²⁴.

A banda de l'amenaça dels pirates, Castelló es trobava exposada a atacs marítims per part dels enemics del rei durant els conflictes externs de la monarquia, especialment les guerres d'Alfons el Magnànim amb genovesos i angevins pel control del regne de Nàpols. En 1420, la guerra amb Gènova i la campanya del rei Alfons a Còrsega posà en alerta Castelló i el litoral valencià, fet que es repetí en 1423. Posteriorment, la Guerra Civil catalana suposà un nou període de risc d'atacs per mar dels rebels, amb Tortosa com a base. En 1463-64, moment àlgid del conflicte en allò tocant al regne de València, l'amenaça que representava la participació de forces castellanques feu que es reforçara la vigilància de la costa. De nou entrà en joc la solidaritat entre poblacions veïnes, representada en el freqüent intercanvi d'avisos entre Castelló, Cabanes i Benicàssim en 1464⁷²⁵. Més tard, en 1468, arribaren a Castelló notícies de la presència a la costa valenciana de Joan de Calàbria, qui s'apropava a Orpesa. El fet requerí un nou reforç en la defensa i la coordinació entre les viles de la Plana contra l'enemic extern⁷²⁶. Passat el moment conflictiu de 1469-1470, l'amenaça a la costa valenciana, a més dels pirates, la constituïrien, durant la resta del segle, els enemics genovesos i turcs de la monarquia.

Els atacs pirates resultaven sovint en la captura de veïns, que podien acabar a terres com el regne de Granada o el nord d'Àfrica. Era habitual que familiars dels captius demanaren la intercessió del consell per aconseguir el seu alliberament. Per exemple, en 1455 i 1456 el consell escrigué al bisbe de Tortosa i als jurats de València requerint la seua ajuda en l'alliberament de certs veïns⁷²⁷. En 1457 es sol·licitava la col·laboració d'Elionor

⁷²³ El 10 d'agost Nicolau de Reus i Jaume Ferrando recordaven al consell que no s'havia decidit res al respecte, malgrat els nombrosos avisos des de la capital. AMC; LC; 1447-1448, f. 17v-18

⁷²⁴ AMC, LC, 1456-1457, f. 27v-28, 20-9-1456

⁷²⁵ Es reberen avisos des d'Almassora i Benicàssim, que alhora es feien ressò de notícies arribades, respectivament, des d'Orpesa i Borriana. AMC, LC, 1464-1465, f. 4v, 22-5-1464

⁷²⁶ AMC, LC, 1468-1469, f. 2v, 24-6-1468

⁷²⁷ AMC, LC, 1455-1456, f. 28v, 31-10-1455 i f. 40, 17-2-1456

d'Arenós, senyora de la baronia, en el cas del rescat d'Arnau Ferrer⁷²⁸. Altres vegades, els familiars suplicaven una ajuda econòmica del consell per pagar el rescat demanat. L'ajuda no es donava necessàriament de manera graciosa, sinó que podia concedir-se en forma d'obligació. Un exemple ho representa el lliurament, en 1451, de 55 florins a Joan Marquès per rescatar el seu germà captiu⁷²⁹. L'assistència de les autoritats també s'estenia a veïns d'altres poblacions amb arrels a la vila. Així, en 1422, Pasqual de Malla, resident a València però natural de Castelló, rebé 10 florins del consell per alliberar el seu fill pres a Granada⁷³⁰. En 1460 es donà una lletra de recomanació a Joan Manyes, resident a la mateixa ciutat, certificant que havia estat captiu a Tunis, i que el seu fill encara ho estava⁷³¹. La situació en què els antic captius quedaven si no rebien ajuda podia ser ben precària, a banda de poder trobar-se allunyats dels seus llocs d'origen. Un d'ells fou el castellanenc Pere Astor, qui, després d'esser capturat per pirates i haver passat un temps pres a Bugia, reaparegué a la diòcesi de Girona, on rebé del rei llicència per captar en 1429⁷³².

De quines mesures defensives disposava Castelló, més enllà de les mateixes muralles de la vila? Ens trobem en una etapa en què, malgrat existir un cert nombre de fortificacions costaneres, la costa valenciana no comptava amb la xarxa organitzada de castells i torres defensives que trobarem al segle següent⁷³³. Sabem que el Grau de Castelló, format essencialment per barraques de pescadors i un alfòndec, no disposava de cap defensa pròpiament dita. La seua vulnerabilitat fou palesada a principis de setembre de 1482, quan set galeres de genovesos i altres enemics del rei assaltaren el Grau, resultant morts dos homes. Entre les mesures defensives que s'adoptaren després de l'atac es plantejà la fortificació de l'alfòndec. Tanmateix, com que dita estructura restava sota la jurisdicció del batlle, el consell hagué d'arribar a un acord amb aquest oficial per poder realitzar les obres⁷³⁴. Es tracta, tal vegada, de la mateixa fortificació que s'estava obrant en 1484, quan

⁷²⁸ AMC, LC, 1457-1458, f. 35v, 18-11-1457

⁷²⁹ AMC, LC, 1450-1451, f. 46, 28-2-1451

⁷³⁰ AMC, LC, 1422-1423, f. 2, 1-6-1422

⁷³¹ AMC, LC, 1460-1461, f. 20, 31-8-1460

⁷³² ARV, RC, DIV, 256, f. 41v-42, 27-4-1429. En 1428 ja el trobem captant a la diòcesi de Girona. Vegeu Marqués, J. M., "Sis-cents pidolaires (1368-1540). Captius, esclaus i peregrins", *Estudis del Baix Empordà*, vol. 13, 1994, p. 158

⁷³³ OLUCHA MONTINS, F. "Sobre unes torres de defensa litoral", *Estudis Castellonencs*, n. 2, 1984-1985, pp. 145-162, MARTÍN CORRALES, E. "La defensa de las costas, del tráfico marítimo y de los súbditos frente al corso musulmán en la España de la edad moderna", *XVII Coloquio de Historia Canario-Americana: V Centenario de la muerte de Cristobal Colón*, Las Palmas, Cabildo Insular de Gran Canaria, 2008, pp. 1854-1882

⁷³⁴ AMC, LC, 1482-1483, f. 12, 7-9-1482 i f. 12v-13, 11-9-1482

el jurista local Mateu Miralles mostrà la seua intenció d'aconseguir 3000 o 4000 sous d'una almoina per completar els treballs⁷³⁵.

Més protegides que el Grau, les fortificacions de Benicàssim-Montornès i Orpesa, enclavades en zones de senyoriu, representaven una defensa més útil davant els atacs des de la mar. Pel que fa a la primera, formava part de la tinença de Montornès, que a principis de segle era una possessió del bisbe de Vic Alfons de Tous⁷³⁶. Es tractava d'una zona pantanosa i difícil de treballar, amb poca població o rendes a extraure, cosa que la feia poc atractiva pels seus posseïdors⁷³⁷. Davant un projecte de venda del senyoriu, en 1418, el consell de Castelló es plantejà la possibilitat de comprar-lo, i els jurats foren designats com a encarregats de negociar l'operació⁷³⁸. En 1420, amb la mort del bisbe, la monarquia intervingué en l'assumpte i provà de convèncer la vila per realitzar la compra, a través de les gestions del lloctinent de governador i del batlle, amb poc èxit, per la despesa que suposaria i el poc benefici que se'n trauria⁷³⁹. Malgrat el cert interès que la vila mostrava en la compra, aquesta fou considerada poc profitosa pel consell⁷⁴⁰. La tinença, finalment, anà a parar a les mans de Gilabert de Centelles. En el cas d'Orpesa, el lloc pertanyia a Antoni de Tous, qui, amb al seu senyoriu de Borriol, constituïa el principal veí nobiliari de Castelló⁷⁴¹.

El conegut establiment de mudèjars de Borriol a Castelló en 1459-60 fou segurament el més rellevant dels conflictes entre Castelló i Antoni de Tous, però no l'únic. Centrant-nos en els aspectes militars, cal dir que Tous quedava al càrrec de la defensa d'una franja de la costa vital per la protecció de Castelló. Però el senyor de Borriol, com és ben sabut,

⁷³⁵ AMC, LC, 1484-1485, f. 2-2v, 12-6-1484

⁷³⁶ Per la història de Benicàssim i la baronia, consulteu GIMENO SANFELIU, Mª J. *Llinatge i poder. Castelló (XVI-XIX): els barons de la Pobla, la Serra, Borriol, Benicàssim i Montornès en l'antic règim València*, Consell valencià de cultura, 2003, pp.151-152, i els treballs clàssics de Ramón de María, "El obispo de Vich, Alfonso de Thous", *BSCC*, IX, 1928, pp. 215-218 i "Más sobre la vida de Alfonso de Thous", *ibidem*, pp. 275-280

⁷³⁷ GIMENO SANFELIU, Mª J. *Llinatge i poder...op.cit.*, p. 18

⁷³⁸ AMC, LC, 1417-1418, f. 37, 14-5-1418

⁷³⁹ El lloctinent de governador feu la proposta al consell el 4 de febrer de 1420. AMC, LC, 1419-1420, f. 19v. El 8 d'abril tornava a plantejar la qüestió, rebent la negativa del consell. *Ibidem*, f. 23. El dia 11 lloctinent i batlle reiteraren l'oferta. *Ibidem*, f. 24. El 20 de març el rei Alfons donà instruccions al batlle general Joan Mercader sobre les condicions del contracte de la compra i la jurisdicció del feu. ARV, RC, COM, 31, f. 50-50v

⁷⁴⁰ La monarquia, es feia ressò d'aquest interès en les instruccions que el rei Alfons donà el batlle general Joan Mercader, el 20 de març de 1420, per fer l'operació. ARV, RC, COM, 31, f. 50-50v

⁷⁴¹ Sobre el reforç de les defenses d'Orpesa al segle XVI, vegeu PARDO MOLERO, J. F. "Cultura de la guerra y cultura de la defensa en la Europa del Renacimiento: Joan de Cervelló (1496-1551)", *Manuscrits*, n. 24, 2006, pp. 19-43, i FORCADA MARTÍ, V. "La Torre del Rei (de Orpesa del Mar)", *BSCC*, LXIV, 1988, pp. 359-388

fou víctima de la caiguda de les rendes senyorials i endeutament generalitzat de la noblesa valenciana del segle XV⁷⁴². Això, a banda d'agreujar el problema de la pèrdua de vassalls traslladats al reialenc, l'impedí aparentment fer-se càrrec de la defensa de la costa i de la guarnició de la dita fortalesa de manera efectiva. No sols això, sinó que el castell d'Orpesa ens apareix, en aquesta època, com una ocasional base de lladres i assaltadors de camins. En 1464 tenim constància d'atacs a viatgers perpetrats per homes eixits del castell⁷⁴³. En un nou incident, aquest de 1472, Francesc Castellet i el seu fill Pere, veïns de Castelló, denunciaren haver estat assaltats al camí prop d'Orpesa, al castell de la qual havia estat portat pres Francesc. Com a resposta, el consell ordenà la confiscació d'animals propietat de veïns de Borriol, vassalls d'Antoni de Tous, per compensar els béns perduts, així com queixes al lloctinent de governador i el consell reial⁷⁴⁴. El fet conclougué, ja a l'estiu, amb la intervenció armada del surrogat de lloctinent de governador i l'arrest de diversos culpables⁷⁴⁵.

Independentment del grau de responsabilitat del senyor de Borriol en les accions acabades d'esmentar, el cert és que, en la pràctica, requeia en Castelló la tasca d'organitzar i finançar la defensa, tant de la fortalesa d'Orpesa com la de Benicàssim, en els moments d'emergència. La impressió general que obtenim es que Castelló sovint es trobava sola a l'hora de guarnir aquestes forteses. Ja en una altra secció del treball es cita l'enviament de 15 homes de la vila a guarnir el castell de Benicàssim, dins del context de la Guerra Civil catalana⁷⁴⁶. Es tractava d'un gest fet a requesta del lloctinent de governador, que es complí de manera mínima i amb aparent poc entusiasme, i que acabà amb la caiguda de la fortalesa en mans dels castellans, quan els homes de la vila ja s'havien retirat. Tanmateix, l'any següent el consell tornava a enviar homes a vigilar la Punta de Benicàssim⁷⁴⁷. En allò referit a Orpesa, s'hi col·locaren en diverses ocasions guàrdies al cap, com en el moment d'amenaça pirata de 1455-1457⁷⁴⁸. Les necessitats defensives ressorgiren en el context bèl·lic al Principat, guarnint-se novament el cap d'Orpesa en 1464 i 1470. Els conflictes de les últimes dècades del segle contra turcs, genovesos o francesos tornaren a activar l'enviament d'homes armats de Castelló a Orpesa, segons ens

⁷⁴² Més informació sobre els Tous i Borriol al segle XV en APARICI MARTÍ i al. *Borriol: vol. II*, Castelló, Universitat Jaume I, 2009, pp. 44-64

⁷⁴³ AMC, LC, 1463-1464, f. 104, 31-1-1464

⁷⁴⁴ AMC, LC, 1471-1472, f. 46v, 26-4-1472

⁷⁴⁵ També se'ls acusava de furtar un rossí de Joan Valentí. AMC, LC, 1472-1473, f. 10, 16-7-1472

⁷⁴⁶ AMC, LC, 1462-1463, f. 12v, 28-12-1463

⁷⁴⁷ AMC, LC, 1463-1464, f. 108, 23-2-1464

⁷⁴⁸ Per exemple, ens setembre de 1455. AMC, LC, 1455-1456, f. 22v, 23-9-1455

consta per a 1474, 1476, 1480, 1484, 1487, 1489 i 1496⁷⁴⁹. El nombre de guardes que defensaven el cap podia arribar als 20 de 1476⁷⁵⁰ o als 25 de 1480⁷⁵¹. En ocasions les autoritats de Castelló volgueren involucrar altres poblacions en les tasques defensives. Així, en 1470 es parlà amb Cabanes, Almassora i Borriana per enfrontar-se de forma conjunta a l'amenaça dels pirates i els rebels catalans⁷⁵², i es demanà ajuda d'altres viles per guarnir Orpesa contra els francesos en 1496. Tanmateix, en 1474 les viles veïnes es negaren contribuir en el pagament de les guardes⁷⁵³. També cal dir que, quan el duc de Calàbria amenaçà Orpesa en 1468 per terra i per mar i es reuní un parlament de viles per tractar el fet, la vila no volgué involucrar-s'hi en excés, adduint que la jurisdicció del castell i la seua defensa corresponien al senyor de la fortalesa i al lloctinent de governador⁷⁵⁴.

Per mitjà d'aquestes actuacions la vila provava d'exercir de manera molt modesta les funcions, a què tantes viles aspiraven, de centre comarcal i protectora del territori adjacent, que no podia efectuar de manera clara respecte nuclis tan propers com Vila-real, per la relativa poca distància entre l'estatus demogràfic i econòmic d'ambdues poblacions. El paper rellevant de Castelló en la defensa ressaltava fins i tot en els casos en què forces nobiliàries o reials participaven en les accions. Així, en 1414 es demanà l'ajuda armada de la vila per perseguir pirates barbarescos desbaratats davant Orpesa per Bernat de Fortià i refugiats al terme de la dita població⁷⁵⁵. Tot i que la demanda s'acceptà, a condició que les soldades foren pagades de drets reials, el batlle Pasqual Ferrando obligà la vila a fer-se càrrec del pagament⁷⁵⁶. Cal dir, per acabar amb aquest punt, que, arribats a finals del segle, la ciutat de València volgué també exercir el seu paper de *mare del regne* en la fortificació de la costa. Així, en 1499, els jurats de la capital oferien a Castelló el finançament de la fortalesa d'Orpesa⁷⁵⁷.

⁷⁴⁹ El 22 de novembre de 1496, davant l'avís de naus franceses per l'infant Enric, es parlà amb altres viles per guarnir el cap d'Orpesa i es repararen els murs de Castelló. Pels exemples de la resta d'anys, vegeu les notes 5-10

⁷⁵⁰ AMC, LC, 1476-1477, f. 10

⁷⁵¹ AMC, LC, 1480-1481, f. 7v

⁷⁵² AMC, LC, 1470-1471, f. 9, 8-7-1470

⁷⁵³ AMC, LC, 1473-1474, f. 43, 25-4-1474

⁷⁵⁴ AMC, LC, 1468-1469, f. 2v, 24-6-1468

⁷⁵⁵ AMC, LC, 1414-1415, f. 23v, 7-8-1414. Joan Mercader informà posteriorment per carta dels fets al rei Ferran. TINTÓ SALA, M., *Cartas del Baile General de Valencia...op.cit.*, doc. 73, 7-11-1414, p. 239

⁷⁵⁶ El consell protestà, argumentant que no es trobava obligada a protegir el terme d'una possessió senyorial. AMC, LC 1414-1415, f. 26-27, 19-8-1414

⁷⁵⁷ Santamaría, Á., *El Consell General de Valencia en el tránsito a la modernidad*, p. 20

Si deixem a un costat les fortificacions properes a Castelló i ens fixem en la pròpia defensa de la vila, veiem que, quan es tractava d'un conflicte bèl·lic amb una potència forana, els oficials reials adquirien més protagonisme a l'hora de fer arribar notícies i ordinacions per la protecció de la costa. Durant la guerra amb Gènova de 1420, i seguint les instruccions del governador Vidal de Blanes, el batlle Pasqual Ferrando comunicà a Castelló la necessitat de reforçar les defenses de la vila, com a lloc costaner exposat als atacs enemics⁷⁵⁸. En setembre de 1423 era el batlle general Joan Mercader qui avisava el consell de Castelló de la proximitat a les aigües del regne d'un estol genovès format per 23 galeres i 18 naus artillades, en un missatge que partia, originalment de la reina, i que arribà al batlle local i a Pere Miquel com a surrogat del lloctinent de governador. A continuació, batlle, surrogat, justícia i consell s'uniren per redactar els capítols de la defensa⁷⁵⁹. Més tard, en desembre, de nou Joan Mercader advertia que, segons li havia fet saber el rei, s'havien albirat 16 galeres genoveses amenaçant la costa catalana⁷⁶⁰, i mesos després, en 1424, el batlle ordenava reparacions als portals⁷⁶¹. Quan la ciutat de València avisà de les embarcacions pirates properes en 1447, foren el batlle Jaume Ferrando i el surrogat de lloctinent de governador Nicolau de Reus els encarregats de dirigir la preparació de la defensa. Igualment, en 1451, Jaume Ferrando i el surrogat Pere Miralles donaren a la vila les ordres necessàries per la reparació dels murs, que es trobaven en mal estat, i la resta de mesures defensives, junt amb el justícia, els jurats i una comissió de prohoms⁷⁶².

Observem, doncs, un cert paper intercanviable, o fins i tot compartit, a l'hora d'encarregar-se de la defensa de la costa, entre lloctinent de governadors i batlles, degut a que les competències teòriques d'ambdós oficis, militars i costaneres respectivament, s'unien en aquestes ocasions. Als darrers anys del segle sembla que fou la governació, en lloc de la batllia, la que es mostrà més activa en la defensa, segurament per l'absentisme sistemàtic del batlle Jaume Pasqual. D'aquesta manera, fou el governador qui informà la vila de les mesures a prendre davant l'armada que preparava la ciutat de València en 1494 per protegir la costa, i feu arribar l'avís sobre la flota francesa que s'apropava en 1495⁷⁶³.

⁷⁵⁸ L'ordre del governador en ARV, RC, CU, 232, f. 20-20v, 25-2-1420. En maig, el batlle exposà la qüestió al consell, que prengué les mesures defensives necessàries. AMC, LC, 1420-1421, f. 6-9, 23-5-1420

⁷⁵⁹ AMC, LC, 1423-1424, f. 14v-17, 13-9-1423

⁷⁶⁰ *Ibidem*, f. 40, 28-12-1423

⁷⁶¹ *Ibidem*, f. 55v, 10-6-1424

⁷⁶² AMC, LC, 1450-1451, f. 37v, 31-1-1451 i f. 38, 7-2-1451

⁷⁶³ AMC, LC, 1495-1496, f. 6v, 18-10-1495

També l'infant Enric, com a lloctinent reial, donà les ordres citades per l'organització de la defensa contra 30 embarcacions franceses en novembre de 1496. Per últim, cal citar el paper de la ciutat de València en els avisos i la coordinació de la defensa, com en l'esmentat cas de 1447 i la direcció, en 1494, de l'oposició a una armada barbaresca.

Les instruccions per la protecció de les viles elaborades per oficials reials i autoritats municipals incloïen les mesures defensives habituals. Així, quan el batlle Pasqual Ferrando es posà al front del reforç de la vila en 1420, es reconegué l'armament de la vila, compost bàsicament de ballestes, pavesos i bombardes, i s'establiren guaites al campanar. Dècades més tard, com a conseqüència de l'atac genovès al Grau que causà dos morts en 1482, s'ordenaren reparacions, guaites a diversos punts del litoral, reconeixement d'armes i l'*adeenament* de la població. Mesures semblants es prengueren davant les amenaces pirates de 1484, 1485, 1489 i el perill francès de 1496. Sovint, de la mateixa manera que les viles compartien avisos sobre l'arribada d'enemics, els capítols per la defensa de la costa incloïen una especial preocupació per l'enviament mutu de notícies i ajuda militar entre les poblacions veïnes. En 1423, batlle, surrogat, justícia, jurats i consell donaren, una altra volta, les instruccions acostumades en cas de perill bèl·lic. Es tancaren portals, es posaren guaites, es repararen murs i torres, s'organitzà la població per *deenes* i es revisà l'estat de les armes. Al mateix temps, quan es rebé el missatge del batlle general al surrogat, es decidí parlamentar amb les localitats properes de Vila-real, Borriana, Nules i Almassora. Enfrontades a un perill comú, les viles de la Plana es reuniren a Castelló i ampliaren els dites mesures amb uns capítols per la defensa conjunta. Aquestes especificaven la realització de senyals de foc al campanar en el cas de Castelló i alimares a la resta de les viles, sumades a la formació d'escoltes comunes. A més, s'acordà que, en el cas que una vila fora atacada, una força conjunta de la resta de poblacions la socorreria, dirigida pel lloctinent de governador, formada per 200 homes de Castelló, 100 de Borriana, Vila-real i Nules i 50 d'Almassora. També el manament del governador per la defensa de la costa en 1423 establí la necessitat de fer senyals de foc de Morvedre a Castelló, passant per Almenara, Nules, Vila-real, Borriana i Almassora, i donant instruccions precises per la realització de les alimares. En el mateix sentit, el citat avís de València de 1447 ordenava a Castelló comunicar la notícia a altres viles.

La defensa de la costa des de terra es complementava amb l'actuació de les forces navals de la monarquia i els diferents poders dels regnes de la corona. Com a vila mitjana amb mitjans modestos, afegits a la mala situació de les finances locals al segle XV, Castelló

no tenia capacitat real per competir amb València i Barcelona i noliejar les seues pròpies embarcacions que patrullaren la costa. Cal dir que, en 1438, els prohoms Pere Miquel i Nadal Renau arribaren a proposar al consell l'armament d'una galiota pròpia per la seguretat del litoral, mesura que fou estudiada per les autoritats municipals, però sense cap resultat pràctic conegut⁷⁶⁴. Independentment d'aquest fet anecdòtic, el cert és que, en la pràctica, la vila no tenia més remei que confiar en les accions de les galeres i naus reials, les flotes armades per les principals ciutats de la corona o les embarcacions particulars de la noblesa valenciana. Era habitual que, quan s'organitzava alguna armada conjunta contra la pirateria o potències enemigues, es demanara alguna classe de col·laboració a les viles. En 1420 la ciutat de València decidí armar una galera per socórrer el rei Alfons, amenaçat per naus genoveses al setge de Bonifaci, a Còrsega, i la diputació general planejà l'armament de dues galeres més. Els jurats de la capital es dirigiren a Castelló, ja que calia obtenir el consentiment de les viles reials per la campanya de la diputació, petició que fou resposta per la vila de forma dilatòria, argumentant que esperaven conèixer la posició dels braços⁷⁶⁵. Una resposta similar fou obtinguda en 1422 per Rodrigo de Luna, comanador de Monsó, quan demanà ajuda a Castelló per l'armada que es preparava contra pirates⁷⁶⁶. La vila, com en altres ocasions, anuncià que prendria una decisió sobre el fet una vegada assabentats dels plans de la ciutat de València i les poblacions costaneres. Poc més tard, això sí, Luna aconseguí de la vila un donatiu de 50 florins⁷⁶⁷. En 1494 el rei Ferran ordenà a València, Barcelona, Mallorca, Sardenya i Sicília l'armament d'una galera cadascuna per la lluita contra la pirateria. Com que la galera valenciana havia d'estar finançada, en part, per les viles del litoral, es demanà un síndic de Castelló pel parlament encarregat de tractar el fet⁷⁶⁸. A banda d'aquests iniciatives organitzades, topades fortuïtes ocasionals entre embarcacions enemigues podien afectar la vila d'una o altra manera. En 1414, Bernat de Fortià desbaratà naus pirates a la mar davant Orpesa i, quan el lloctinent de governador acudí a la zona, demanà homes de Castelló per acompanyar-lo en la tasca de perseguir els supervivents al terme d'Orpesa, fet que provocà un conflicte entre la vila i els oficials reials sobre a qui corresponia el pagament de la gent d'armes⁷⁶⁹.

⁷⁶⁴ AMC, LC, 1438-1439, f. 4, 9-6-1438

⁷⁶⁵ AMC, LC, 1420-1421, f. 25-26, 26-12-1420

⁷⁶⁶ AMC, LC, 1421-1422, f. 29, 30-5-1422

⁷⁶⁷ AMC, LC, 1422-1423, f. 3, 11-6-1422

⁷⁶⁸ AMC, LC, 1494-1495, f. 12v-13, 22-10-1494

⁷⁶⁹ AMC, LC, 1414-1415, f. 23v, 7-8-1414

Tanmateix, les galeres armades per monarquia i noblesa, pensades per la protecció dels regnes, sovint causaven danys a les localitats costaneres per on passaven. Això era comú, en particular, en el cas de les embarcacions de barons i cavallers, les quals, al seu pas, furtaven béns de les viles i empresonaven els seus veïns per obligar-los a servir en les tripulacions. L'inici de la campanya contra Gènova de 1419-1420 provocà diversos incidents d'aquest tipus que destorbaren la vida habitual en poblacions com Castelló. En els últims mesos de 1419 es denuncià la captura de tres homes de la vila per la galiota de Joan de Castellvert, fet en el qual intervingué el lloctinent de governador en les gestions pel seu retorn⁷⁷⁰. Així mateix, la galera de Joan de Vayllvent s'emportà cinc homes de Castelló, dels quals se'n pogueren recuperar dos gràcies a les gestions de Bernat Colomer a Nules, ajudat per Bernat de Centelles⁷⁷¹. A més, en desembre, les galeres de l'armada causaren danys al Grau, destruint barraques de pescadors i furtant vitualles, i Pere Mut protestà per la destrucció de la seua alqueria per la galera de Pere de Centelles. Els fets arribaren al batlle general, tot i que desconeixem el final de les gestions i si s'obtingueren reparacions⁷⁷². Les naus reials no es lliuraven d'aquestes acusacions: en març de 1420 la vila demanà a la monarquia que deixara de prendre homes de la vila per l'armada, després que tres veïns, que havien anat a la galera reial al seu pas per la població, hagueren estat presos, sumat a diversos empresonaments de pescadors pel lloctinent de governador Francesc d'Esplugues⁷⁷³. Per acabar d'adobar-ho, els pescadors de la vila protestaren per l'escassetat de peix a la costa, deguda a la presència de la flota, que foragitava els peixos i destorbava la pesca⁷⁷⁴.

La campanya reial de 1432 per la conquesta del regne de Nàpols representà noves agressions a la vila per part de l'armada. El rei Alfons, volent armar naus amb urgència, havia donat instruccions als seus oficials perquè reclutaren, a la força si calia, alcavots i altres "homes de mala vida". El rei es queixà a la vila, en gener d'eixe any, dels obstacles que les autoritats locals posaven als seus oficials en el compliment de la seua missió, ordenant-los que col·laboraren amb ells. El Magnànim es referia, amb probabilitat, a allò succeït amb Antoni Blasco qui, com a comissari reial, recorria els camins propers a Castelló fent captius per portar-los com a remers a les galeres reials. Acusat de prendre

⁷⁷⁰ AMC, LC, 1419-1420, f. 15v, 28-10-1419

⁷⁷¹ *Ibidem*, f. 17v-18, 22-12-1419

⁷⁷² *Ibidem*, f. 16, 8-12-1419

⁷⁷³ *Ibidem*, f. 21v-22

⁷⁷⁴ *Ibidem*, f. 22v, 24-3-1420

multitud de gent que anava i venia de la vila i de representar una amenaça per la població, havia estat empresonat pel lloctinent de governador Lluís Aguiló a instància dels jurats. En ser posteriorment alliberat pel surrogat Manuel Caixa, a consell del batlle Jaume Ferrando, es creava una contradicció entre les accions de diferents servidors reials, en la qual el consell defensava la posició del lloctinent⁷⁷⁵. Tot i que desconeixem el resultat immediat de la qüestió, sabem que, en algun moment, la vila obtingué una provisió reial destinada a posar remei a aquestes actuacions. Així, quan, en 1436, es denuncià un nou reclutament forçós a la comarca per les galeres reials, Castelló pogué presentar la dita provisió com a part de la seua defensa jurídica⁷⁷⁶. En aquest sentit, trobem exemples d'intents per part de la monarquia de prohibir o resoldre aquesta mena d'incidents ja abans d'aquesta data. En 1424 el rei, assabentat de les queixes de Vila-real, Almassora i Nules, prohibí la seua flota molestar les dites viles i les seues embarcacions, i prendre el seu forment⁷⁷⁷. En 1426 s'ordenà l'alliberament de Joan Agustí, pescador de Castelló pres pel patró de galiota Antoni Súnyer, qui probablement és el mateix Joan Agustí que havia estat pres per la galera reial en 1422⁷⁷⁸. Més tard, en 1473, el rei Joan ordenava que es retingueren les embarcacions del comte de Cardona i Prades fins la restitució de la barca que havia pres a Macià Conques, pescador de Castelló⁷⁷⁹.

Fora de les guerres de la monarquia, les denúncies per les actuacions de la noblesa contra Castelló es repetiran al llarg del segle, com en el cas dels robatoris per part de la galiota de Joan de Corella denunciats en 1455⁷⁸⁰. En 1453 es donà un conflicte entre Castelló i Antoni de Tous a causa de Domingo Espelt, veí de Borriol aveïnat a Castelló, i empresonat per Tous amb la finalitat d'evitar la pèrdua d'un vassall en un context depressiu per la noblesa. Finalment, els esforços de les autoritats castellonenques per defensar Espelt de les represàlies del seu antic senyor donaren fruit. Pere de Tous, germà d'Antoni, el localitzà com a part de la tripulació d'una galiota i l'alliberà com a gest d'amistat amb Castelló⁷⁸¹. Tanmateix, Antoni de Tous tornaria a causar danys a veïns i embarcacions de Castelló en 1460, segurament com a part del litigi que es vivia en aquells

⁷⁷⁵ AMC, LC, 1431-1432, f. 31-32, 7-1-1432

⁷⁷⁶ AMC, LC, 1436-1437, f. 8, 8-7-1436

⁷⁷⁷ ARV, RC, COM, 32, f. 56v, 23-3-1424

⁷⁷⁸ ARV, RC, COM, 35, f. 55, 21-10-1426. Abans d'això, a més, Agustí havia denunciat que no se li havia pagat allò degut per servir a la galera, per la qual cosa demanà que el consell li aportara la quantitat. AMC, LC, 1422-1423, f. 2v

⁷⁷⁹ ARV, RC, COM, 123, f. 95v-96, 11-9-1473

⁷⁸⁰ AMC, LC, 1454-1455, f. 59, 13-5-1455

⁷⁸¹ AMC, LC, 1453-1454, f. 18v-20, 19-8-1453

moments sobre els mudèjars emigrats des de Borriol⁷⁸². Però, igual que en el cas dels captius, el consell podia realitzar pel seu compte gestions per aconseguir l'alliberament de veïns servint en embarcacions. Sebastià, fill de Guillem Punyet, servia com a ballester a la galera del comte d'Oliva, en 1455, junt amb altres castellanencs. Guillem demanà al consell ajuda per rescatar el seu fill, argumentant la seua pobresa i el seu patiment per l'estat de Sebastià. La vila sol·licità en eixa tasca l'ajuda del jurista de València Guillem Pelegrí⁷⁸³. L'assumpte encara no s'havia solucionat en gener de 1457, quan la vila, en el seu intent d'alliberar Sebastià, es dirigí al mateix comte d'Oliva, a banda de buscar la intercessió de Joan Torrelles, comanador de Fadrell, i de les autoritats de Nules, vila dels Centelles⁷⁸⁴. A banda de les accions de naus de corona i noblesa, cal afegir, per acabar, que les embarcacions armades per les ciutats també cometien els mateixos perjudicis, com en el cas d'una galera de Mallorca en 1437⁷⁸⁵. En altres ocasions, tanmateix, eren els mateixos veïns de la vila els acusats de causar danys amb les seues barques en llocs de la costa, tal com succeí en 1454, quan fou necessari un viatge a València de Gabriel Feliu per explicar el fet⁷⁸⁶.

Més enllà dels castellanencs forçats a servir a la mar, trobem altres casos de veïns de la vila enrolats en tripulacions. Ja en 1382 un mariner castellanenc, Pere Alastra, apareix documentat com a remer en una galera del vescomte de Rocabertí, junt amb homes d'altres localitats de la Plana⁷⁸⁷. Potser fou també el cas de Miquel Figuera qui, en 1450, formava part de la tripulació del ciutadà de Barcelona Galceran Dusay⁷⁸⁸. En 1471 trobem una història curiosa referent a dos castellanencs, els germans Joan i Bernat Canet, carnisers de professió, que havien format part de la tripulació d'una galera capitanejada per Joan de Vilamarí. Els germans Canet, junt amb Mateu Sabater, teixidor de Tortosa, s'havien obligat amb el capità a pagar 20 florins si Bernat Canet no trobava un altre home per substituir-los a la galera. Però, estant a la platja de València, Bernat havia incomplert

⁷⁸² AMC, LC, 1459-1460, f. 88, 25-4-1460

⁷⁸³ AMC, LC, 1455-1456, f. 7v, 7-6-1455

⁷⁸⁴ AMC, LC, 1456-1457, f. 53-54, 3-1-1457

⁷⁸⁵ AMC, LC, 1437-1438, f. 6v, 29-5-1437

⁷⁸⁶ AMC, LC, 1454-1455, f. 12v, 17-7-1454

⁷⁸⁷ A la galera Sant Antoni, arribada a Barcelona el 13 de juliol d'eixe any procedent d'Atenes i Neopàtria, també servien Bernat Castellar, de Vila-real, D. Rotlan, de Borriana i M. Pérez, de Nules. RUBIÓ I LLUCH, A. (ed.), *Diplomatari de l'Orient Català: (1301-1409): col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria*, 1947, p. 565-566. Citat també en MATEU, F., "El Reino de Valencia en el Diplomatari de l'Orient Català", *BSCC*, XXVI, 1950, p. 261-279

⁷⁸⁸ CUNCHILLOS DE LOSCERTALES, Sara. "Armament" de la galera de Galceran Dusay: Barcelona-Napoles, 1450", *IX CHCA*, t. IV, 141-155

l'obligació fugint de la galera. El cas acabà a l'audiència reial i els germans Canet foren condemnats a pagar els 20 florins deguts a Mateu Sabater⁷⁸⁹.

El servei en armades reials, pel qual moltes vegades, com hem dit, es buscaven gents “de mala vida”, era recompensat amb l'atorgament de guiatges. Aquests concedien redempcions de delictes, dels quals quedaven exclosos crims greus com la traïció, la lesa majestat, l'assalt de camins i la falsificació de moneda. En 1420 Pere i Mateu de la Spasa, tal vegada germans, servien com a companyons de ballesta a les dues galeres que Bernat de Centelles havia armat per l'expedició que es preparava per a Sicília. Els dos al·legaren el guiatge concedit a la cort del justícia de Castelló, en el cas de Pere per tenir llicència per comprar forment per les galeres i, pel que fa Mateu, per ser alliberat de la presó de la vila, amb el vistiplau del justícia i d'una comissió de prohoms⁷⁹⁰. Potser també estava relacionat amb una participació en una flota reial el guiatge al·legat pel mercader Pere Mercer a la mateixa cort en 1423⁷⁹¹. Malgrat no poder certificar el seu origen castellanenc, també l'escrivà Jaume Martí, en 1429, rebé un guiatge davant el justícia de la vila i altres oficials per servir en l'armada reial, que li serví per aconseguir la suspensió de les seues causes pendents⁷⁹². D'entre els castellanencs que pogueren gaudir d'un guiatge reial volem destacar, per últim, el cas de Jaume Florença. Participant en les expedicions reials del principi de la dècada de 1420, aconseguí un guiatge en 1425 per servir com a ballester en la galera Sant Miquel, propietat de Galceran de Montsoriu⁷⁹³. El guiatge, que es comunicà a tots els oficials l'any següent, resultà d'utilitat per a Florença en 1430. Acusat de matar la seua muller Isabel en trobar-la en cas flagrant d'adulteri, el seu crim quedà redimit per una ordre reial al lloctinent de governador, en consideració al guiatge que se li havia atorgat⁷⁹⁴.

⁷⁸⁹ ARV, RC, COM, 110, f. 38v, 7-3-1471

⁷⁹⁰ AMC, CJ, 1420, f. 6-7 i f. 10-10v. Potser eren parents de Joan de la Spasa, castellanenc qui trobem a Nàpols en 1421. AMC, CJ, 1420, f. 6-11

⁷⁹¹ AMC, CJ, 1423-1424, f. 91-91v

⁷⁹² ARV, RC, COM, 45, f. 4, 20-8-1429

⁷⁹³ ARV, RC, Com, f. 176-177, 25-2-1426

⁷⁹⁴ ARV, RC, DIV, 256, f. 80v, 15-8-1430

3.8 CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL

Resultaria inútil parlar del paper dels municipis reials valencians als principals esdeveniments polítics i bèl·lics del segle XV sense esmentar l'enorme pes que tenia en tots aquest afers la posició de la ciutat de València, en una afirmació que pot fer-se extensiva a la centúria precedent. Fent gala d'un protagonisme que ja exercia des de la creació del regne, fundat al voltant de la seua capital, els prohoms del cap i casal prompte assumiren el rol auto-assignat de líders i portaveus del braç reial en la defensa, front la resta de poders, d'uns interessos que es presentaven com a comuns, independentment que sovint responien a les ambicions privatives de les elits urbanes de la ciutat. Justificada per la seua concentració de poder polític, econòmic i demogràfic, que s'intensificà al segle que ens ocupa, cap ciutat o vila del braç podia rivalitzar amb la influència de València. Aquesta es feu notar, en particular, en els xocs amb la monarquia esdevinguts arran dels projectes d'alienacions d'Alfons el Magnànim, que la portaven a coordinar i encapçalar campanyes, dins o fora del marc de corts i parlaments, per la preservació del reialenc i la jurisdicció de la corona, seguint el marc ideològic dominant que ja hem descrit. Els moviments en defensa de l'estament podien quedar-se al pla diplomàtic, expressats en forma d'ambaixades i intercessions entre les parts, o podien arribar a la intervenció armada, quan els interessos de la capital es veien amenaçats de manera més directa.

Havent dir això, podem entendre perquè el paper d'una vila com Castelló, malgrat trobar-se sempre entre les principals del regne i ser seu d'una lloctinència, no podia apropar-se al protagonisme de València ni tan sols en l'àmbit regional de la zona nord del regne. Víctima d'una profunda crisi financera i demogràfica, i sense la posició de frontera de què gaudia Oriola, que li permetia jugar un paper més rellevant en afers militars i diplomàtics, Castelló no estava en posició ni de prendre la iniciativa en aquestes campanyes ni d'oposar-se a la postura de la capital, en cas que els seus interessos xocaren. Això no impedia que, en qualsevol acció conjunta del braç reial, la vila no volguera ser menys que poblacions com Xàtiva, Alzira, Oriola o Morella, i desitjara ser-ne un membre destacat. La reivindicació de l'estament reial i l'autonomia municipal portava a expressions retòriques molt esteses referents a la germania de les vilesde reialenc, un sentiment de fraternitat que s'invocava quan una d'elles veia atacats els seus privilegis. El lideratge i la influència de la capital, l'ajuda de la qual sovint es requeria expressament, facilitava el poder plantejar la qüestió davant la monarquia i negociar una solució amb expectatives d'èxit per la causa del braç. Així, la corona trobava més difícil contradir una

iniciativa a la qual s'havien adherit les principals ciutats i viles del braç, amb la qual cosa representaven en essència la postura de les elits municipals. Des d'un punt de vista més pràctic, existia així una major possibilitat d'oferir compensacions a la monarquia que la feren desistir dels seus projectes. Així, pogué anul·lar-se, per exemple, la donació nobiliària de Lliria, campanya a la qual Castelló se sumà volenterosament. L'altra cara de la germania de les viles reials era la dificultat que una població sola trobava per mantenir una posició contrària a la de València i la resta del braç. Avançant una qüestió en què s'insistirà en un altre capítol, els síndics a corts castellanencs, en les ocasions en què dubtaven a donar suport a decisions majoritàries de l'estament, rebien fortes pressions dels representants de València i altres poblacions per tal que s'hi adheriren. L'oligarquia local era conscient del paper modest que Castelló exercia per si mateixa, cosa que es demostrà en el cas de l'alienació de Xèrica, en que la resistència de la vila, junt amb la de Borriana i Vila-real, no pogué acumular les forces necessàries per passar d'una protesta poc més que simbòlica, encara que aquesta tinguera lloc fora del context de corts. El consell, tement que els seus síndics es quedaren sols dins el braç, en contra de la postura de València, acostumaven a instruir-los a esperar a que s'assolira una postura conjunta per sumar-s'hi i no oposar-se a ella si la majoria hi estava d'acord, encara que no beneficiara la vila.

Una vegada la causa comptava amb el suport de la capital, Castelló i la resta de viles reials es trobaven amb les forces i la confiança suficients per desafiar als designis reials, per la tutela i lideratge de la ciutat conferia. Això s'exemplificà en el cas de la donació de Sogorb, inici d'un conflicte entre l'esmentada ciutat i el seu senyor teòric, a qui importants sectors dels prohoms sogorbins plantaren cara durant dècades. Malgrat la insuficiència de les dades, la documentació ens permet suposar que els periòdiques demandes d'ajuda de Sogorb a Castelló i Vila-real, que sempre trobaren un suport si més no verbal, s'emmarcaven, com a norma, dins campanyes d'abast més ampli on estaven implicades València i altres poblacions reials en la intercessió en favor de la ciutat. Tenint això en compte, pot explicar-se millor l'enviament d'una host des de Castelló en defensa de Sogorb en 1468. Així, el que podia semblar una acció unilateral i excèntrica sense conseqüències pràctiques, com en certa manera ho fou, formava part en realitat d'una iniciativa del braç reial amb participació de València, tot i que limitada, pel que sabem, a l'àmbit diplomàtic. Les mateixes circumstàncies expliquen perquè Castelló i Vila-real

pogueren negar-se a enviar suport armat en contra de Sogorb perquè acataren el senyoriu de l'infant Enric quan Joan II ho requerí.

El desig de les autoritats castellonenques i vila-realenques de figurar dins les iniciatives del poder municipal front la monarquia els impulsà igualment a sumar-se a l'ambaixada de València a Joan II per reclamar la llibertat del príncep de Viana i defensar la seua consideració. El consell de la capital havia convidat expressament la resta de viles reials a sumar-se a través dels seus síndics a la missió, per poder presentar-la de manera més convincent com l'expressió del braç en el seu conjunt, dotant-la així de més força. Probablement la ciutat confiava en una adhesió ràpida d'ambdues viles a l'ambaixada valenciana, tal com succeí. La possibilitat de poder fer arribar la seua veu al monarca de manera directa, reforçada pel sentiment de seguretat que atorgava formar part d'una campanya conjunta amb la direcció de la capital, feu que Castelló no dubtara a sumar-se a la iniciativa. Mitjançant la seua adhesió, es posava novament en pràctica la germanor de les viles reials, i es demostrava l'estatus de la vila dins el braç reial i el regne en general, encara que en bona mesura en un paper secundari, donat que eren els enviats de València els que portaven el pes de les gestions. La presència de Nicolau de Reus com a membre de l'ambaixada a Saragossa, però, anà més enllà d'una simple reivindicació simbòlica de la categoria del municipi. Així, el síndic castellonenc aprofità el viatge per entrevistar-se amb destacats personatges de la cort i realitzar gestions per obtenir provisions reials en favor de la vila. D'aquesta manera, els aspectes protocol·laris podien conviure perfectament amb els objectius pràctics i, de retruc, de promoció personal davant la monarquia.

La rellevància de la ciutat de València es manifestava també en els afers més purament bèl·lics, cosa comprensible donada la necessitat règia de l'ajuda que la capital els podia aportar. La freqüent confluència d'interessos entre les elits del cap i casal i la monarquia, descrita per Rafael Narbona i Sandra Bernabeu, tenia com a conseqüència importants aportacions a la corona tant financeres com militars, malgrat que les contribucions no foren ni sistemàtiques ni altruistes. L'anàlisi dels principals fets bèl·lics que d'una manera o altra afectaren Castelló ens ha fet apreciar el caràcter determinant que la postura de València adquiria quan s'exigia l'ajuda de les viles reials. Una població com Castelló, per si sola, no comptava amb una excessiva capacitat per decidir o evitar les demandes d'assistència que arribaven des de la corona. És cert que, fins i tot en els casos en que corts o parlaments acordaven una subvenció, així com la quantitat a aportar per cada

estament, i cada vila dins del braç reial, encara quedava un marge de negociació amb la monarquia per obtenir una rebaixa o una pròrroga, tal com ho demostra l'exemple del donatiu demanat per la guerra de Castella. Els mateixos mecanismes destinats a defugir, retardar o disminuir les contribucions, que es tornaran a tractar en una altra part del treball, es posaven en marxa amb tanta o més força quan es requerien serveis militars concrets d'un vila, ocasions en què també era comú provar de redimir l'enviament d'una host per una composició econòmica. Dit això, les autoritats devien ésser conscients de la dificultat de defugir aquestes demandes, i l'esforç humà i financer que dites gestions requerien. Una mostra d'això és el fet que, abans d'iniciar-se els intents de regateig amb la monarquia, el consell acostumava a efectuar igualment el reclutament i preparació de la tropa, en previsió que les negociacions no reeixiren.

Sense menystenir el cert paper que aquestes tàctiques podien accomplir, si més no com a maniobres dilatòries, creiem que els factors externs tingueren sempre un caràcter més decisiu en les possibilitats sempre reduïdes d'evitar contribucions militars a la monarquia. Pel que fa a la guerra amb Castella i, en especial, la revolta de Jaume d'Aragó, potser els principals conflictes del període, Castelló no pogué negar-se a enviar l'ajuda requerida, encara que en el segon cas el fet que la vila estiguera directament amenaçada probablement facilità la col·laboració del municipi amb la corona. En ambdues ocasions, l'escenari bèl·lic motivà la convocatòria de corts o parlaments, on s'acordaren subvencions entre els braços a les que la vila es veié obligada a contribuir. Pel contrari, campanyes com la supressió de la revolta del comte d'Urgell en 1413 i el segon alçament a la baronia d'Arenós en 1476-1477 es resolgueren de manera diferent. Si bé es pot afirmar que aquestes operacions militars eren d'una escala comparativament modesta, resultant l'ajuda de les viles menys imprescindible, en els dos casos s'obtingué una significativa contribució militar de la capital que, sumada a les forces nobiliàries en servei de la monarquia, aconseguiren posar fi al conflicte en qüestió de mesos. Els factors fora de l'abast de la vila se sumaren amb les tàctiques dilatòries de les autoritats castellonenques, que tant en 1413 com en 1476-1477, al mateix temps que negociaven rebaixes amb la monarquia, esperaven escoltar l'opinió de la capital i les viles reials abans de prendre una decisió, tal com era habitual en les reunions de corts. Així, les dues demandes acabaren, aparentment, per ser substituïdes per aportacions en metàl·lic, una solució no ideal però sovint preferible a l'enviament d'una host. Aquestes accions, a més de posar en risc la vida de veïns, causaven una despesa important, que feia que es buscara

que la capital pagara les soldades, i perjudicava les activitats econòmiques locals. Les circumstàncies particulars de cada conflicte, doncs, que podien abreujar la duració de la guerra, es complementaven amb les gestions de la vila amb la monarquia, que, com hem vist, podien dilatar-se fins que la seua contribució directa ja no era necessària.

Dit això, hem de recordar que, tant en el cas d'Urgell com el d'Arenós, així com les rebaixes de la guerra castellana, les decisions de la monarquia favorables a Castelló no foren gestos individuals fruit d'una especial consideració amb la vila. En aquest sentit, l'evolució del conflicte de 1476-1477 permeté la monarquia oferir redempcions dels serveis militars generalitzades a les viles reials i a la noblesa, mentre que en els altres dos casos les rebaixes i composicions foren atorgades també a altres poblacions. Amb aquesta dada volem posar de manifest, una vegada més, les limitacions de la capacitat negociadora de Castelló, que, com a norma, depenia de factors externs, com una duració curta de la guerra i les contribucions de la ciutat de València i de corts i parlaments, si volia veure les seues exigències anul·lades o rebaixades. El fet que la monarquia es mostrara particularment implacable en la demanda d'homes per la guerra civil al Principat en 1465, coincidint amb un moment específic en què la corona no comptava amb la col·laboració militar de València, pot entendre's com un reforç d'aquesta tesi.

Per concloure amb els aspectes més pràctics i materials de la defensa, observem com els patrons generals ja detectats en el període de 1410-1412 es repetien en el cas que la seguretat de la vila es veiera amenaçada. En particular, el context bèl·lic de la dècada de 1460, en què confluïen la revolta de la baronia d'Arenós amb les accions dels rebels catalans i els seus aliats castellans al nord el regne, per constituir el moment de màxima emergència militar a la Plana des de l'interregne, ofereix un perfecte exemple de la resposta d'una vila baix-medieval a una situació semblant. El reconeixement de les armes disponibles, les reparacions als murs, el tancament de portals i l'establiment de guaites eren solament algunes de les mesures que es prenia per assegurar la protecció de la vila. Per una altra banda, calia preocupar-se pel manteniment dels veïns, amb la qual cosa decisions lligades a l'avituallament com la construcció de molins de sang i l'adquisició de forment eren habituals. al mateix temps, s'intensificava la col·laboració entre les viles de la Plana, que, conscients que s'enfrontaven a un perill comú, arribaven a acords per la defensa mútua i l'intercanvi d'avisos de perill, que també s'estenia a les tasques destinades a protegir la costa dels atacs de pirates i potències enemigues que es donaren al llarg de tot el segle.

En aquest sentit, les necessitats defensives permetien Castelló adquirir un lleuger protagonisme a nivell comarcal, tot i que això no és tan evident en allò referit a les altres viles reials properes. Així, la superioritat econòmica, demogràfica i política de Castelló sobre Vila-real i Borriana no era tan gran com per justificar un lideratge clar de la vila en aquestes tasques, observant-se una certa igualtat a l'hora de prendre iniciatives en aquest àmbit. Per contra, el fet que la guarnició dels castells de Benicàssim i Orpesa, tant dins el context de la guerra civil com fora d'ell, quedara en la pràctica a càrrec de Castelló, atorgava la vila un nivell d'influència territorial que anava més enllà dels límits del terme i abastava les terres de senyoriu adjacents. En tot cas, aquesta influència sempre fou limitada, i ni tan sols s'arrodoní per la compra de la baronia de Montornés que la monarquia proposava, una inversió que la vila trobà poc profitosa. El paper de Castelló respecte el territori que l'envoltava estava, doncs, lluny del de la capital del regne, que ja comptava de per si amb un espai jurisdiccional propi més extens que la comarca de la Plana.

CAPÍTOL IV: ELS OFICIALS REIALS: LLOCTINENTS DE GOVERNADOR I BATLLES

L'augment en la complexitat administrativa i en extensió de la Corona d'Aragó al segle XIII tingué com a resultat la incapacitat del monarca d'estar present a tots els seus dominis i exercir de manera personal la seua potestat. És cert que, a l'inici de la centúria, la procuració reial, basada en conceptes del dret romà, estigué lligada a la minoria de Jaume I. Dit això, i seguint una línia ja iniciada al segle XII a les regions més perifèriques de la Corona, com Rosselló, Cerdanya i Provença, s'esdevingué una progressiva extensió de l'exercici del poder monàrquic, sovint amb limitacions espacials i temporals, per part de membres de la família reial i, de vegades, de l'alta noblesa, com a representant del rei⁷⁹⁵. La confusió de termes i atribucions de l'ofici observada als segles XII i XIII, en què trobem vicaris, veguers, lloctinents i procuradors, en l'anomenada per Jesús Lalinde "etapa inorgànica" del càrrec, donà lloc a una progressiva consolidació institucional i jurisdiccional de la Procuració. Amb precedents durant el regnat de Pere el Gran, s'arribà a inicis del Catorze, amb Jaume II, a l'establiment permanent de la Procuració General de la Corona, ja del tot associada a la figura del primogènit reial⁷⁹⁶. El dit segle fou testimoni de noves oscil·lacions en l'estructura de la institució i les seues lloctinències territorials, en què no ens estendrem per haver estat tractada la qüestió en detall per Lalinde i, més recentment, José Vicente Cabezuelo. A la segona meitat del segle XIV, després de la fracassada reforma de Pere el Cerimoniós en 1344⁷⁹⁷, es consolidà la procuració pròpia valenciana, ja coneguda com a Governació. Aquest òrgan, que gaudia totalment de vida institucional pròpia independent de les circumstàncies dinàstiques, formava part, en el període que ens ocupa, de l'entramat administratiu del regne, comptant amb àmplies competència polítiques, militars i judicials.

L'estructura del regne es dividia en dues governacions, la major, la de València, i la del sud, amb centre a Oriola, corresponent a les terres del regne de Múrcia incorporades per Jaume II. La governació valenciana, per la seua extensió territorial, posseïa dues lloctinències, l'una al nord i l'altra al sud, amb les seues seus, respectivament, a Castelló i Oriola. La tria de Castelló com a capital de la lloctinència *dellà lo riu Uxó* podia resultar sorprenent, ja que es tractava d'una vila de nova creació, essent Borriana, el principal

⁷⁹⁵ LALINDE ABADÍA, J. *La gobernación general...op.cit.*, pp. 3-14

⁷⁹⁶ *Ibidem*, pp. 28-53

⁷⁹⁷ CABEZUELO PLIEGO, J. , "Procuració versus governació. El reino de Valencia ante la reforma gubernativa de 1344", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 25/2, 1995, pp. 571-591

nucli urbà en època andalusina, una opció tal vegada més òbvia. Tanmateix, sabem que, en el canvi de segle del XIII al XIV, Castelló ja havia sobrepassat l'antic centre musulmà en termes demogràfics i econòmics. Aquest fet explicaria perquè Castelló fou la seu dels lloctinents de la Plana no sols amb la consolidació d'aquestes divisions jurisdiccionals als primers anys del Catorze, sinó que ja els primers precedents puntuals de l'ofici, amb Pere el Gran, col·locaven la vila com la residència d'oficials amb competències territorials que depassaven l'àmbit municipal. Malgrat les interrupcions connectades a les distintes alienacions nobiliàries castellonenques del segle XIV, que li feren perdre temporalment la seu de la lloctinència, Castelló gaudí gràcies a aquest fet d'una relativa superioritat política sobre la resta de poblacions de la comarca i de la zona nord del regne en general. Al mateix temps, la capitalitat permetia a sectors de prohoms locals, amb condició de generosos, aspirar al càrrec, assolint per tant un nivell més intens de relació amb el poder reial, a banda de la promoció social de personatges i llinatges que això comportava. Aquest panorama s'estroncà amb l'arribada dels Trastàmara, quan una successió de lloctinents forans i generalment absentistes monopolitzaren l'ofici, quedant marginats de la primera línia de l'administració reial les figures naturals i residents a Castelló.

Un altre dels pilars sobre els quals es fonamentà el desenvolupament de l'administració monàrquica fou el de la fiscalitat reial. Aquesta, que es desenvolupà de manera paral·lela a la local, en guanyar els municipis autonomia per la recaptació a partir de finals del Tretze, estigué representada per la figura dels batlles. Aquests, delegats del batlle general del regne, eren els representants de la corona a les principals viles del reialenc, quedant dividit així el territori en batllies que exercien com a cèl·lules fiscals. Els batlles tenien al seu càrrec la gestió de les rendes reials ordinàries de cada vila, basades a grans trets en peïtes, cenes, terç-delme i monopolis senyoriales. Supervisaven la seua recaptació, sobre la que retien comptes al monarca, i s'ocupaven dels aspectes judicials lligats al patrimoni reial. De la mateixa manera, posseïen importants competències en l'àmbit comercial, costaner i de minories religioses, entre altres àrees, a més de jugar un paper en eleccions d'oficis municipals com el justícia.

Castelló, que a les poques dècades de la seua creació ja havia trobat el seu lloc entre els principals viles del regne, constituí una de les batllies del regne. El batlle local, ja existent com a mínim al regnat de Pere el Gran, es convertí doncs en una de les cares més visibles de la monarquia. Això es basava en la constatació, si més no a partir de mitjans del segle XIV, que l'ofici estigué quasi sempre en mans de personatges naturals de Castelló i que

hi residien de manera regular. Aquesta dada, ja aportada pels estudis existents sobre la qüestió elaborats per Pau Viciano, estableix una diferència amb l'evolució del càrrec de lloctinent de governador al segle XV, i el tindrem en compte en la nostra pròpia recerca. Si sumem a això la participació dels batlles en eleccions i altres tasques lligades a l'administració del patrimoni de reialenc, podem suposar una presència dels dits oficials en el dia a dia de la vila que podia ser l'origen de topades jurisdiccionals amb l'autonomia del municipi. En contrast amb això, la possessió de la batllia per part d'un prohoms local, en aquest cas no reservada a generosos, concedia igualment, a banda de la gestió dels ingressos de la corona, una relació especial amb el poder reial. Així, podem entendre el desig de les elits castellonenques en posseir l'ofici, que es combinava amb la ideologia dominant ja exposada que reivindicava l'administració de la monarquia front la nobiliària, amb la qual cosa existiria un interès per fet que la oligarquia controlara el càrrec en benefici propi.

4.1 ELS LLOCTINENTS DE GOVERNADOR

4.1.1 LA LLOCTINÈNCIA *DELLÀ LO RIU UXÓ*

El nombre de treballs dedicats a la governació i les seues lloctinències és encara escàs. Deixant a banda els apunts d'Honori Garcia⁷⁹⁸ i de Roca Traver⁷⁹⁹, l'estudi de Jesús Lalinde de 1963 sobre l'evolució i jurisdicció de la governació general de la Corona continua sent una font molt útil⁸⁰⁰. En les darreres dècades, les recerques de José Vicente Cabezuelo ens aporten una molt completa informació sobre els aspectes institucionals de l'etapa de la procuració a nivell valencià, fins arribar a mitjans del segle XIV⁸⁰¹. Per la seua banda, la tesi recent de Santiago Ponsoda ens resulta d'especial utilitat en tot allò referit a l'exercici pràctic del poder a la governació d'Oriola⁸⁰². Sí bé comptem amb aquest treball dedicat a la situació al sud del regne, la lloctinència de la Plana no ha gaudit de tanta sort. Així, la breu síntesi que ens aportà en el seu moment Sánchez Adell⁸⁰³ resulta un punt de partida obligat, completat i matisat amb les noves troballes de Cabezuelo, limitades, això sí, al període anterior a finals del segle XIV, quan s'inicia l'etapa en què s'emmarca la present tesi. Ens veiem, doncs, amb la doble dificultat de la manca d'una obra que estudie a fons la governació al segle Quinze, i la poca atenció que s'ha dedicat a la lloctinència de *dellà lo riu Uxó*. En espera d'un estudi a nivell institucional, tant de governació del regne com de la lloctinència, que amplie els coneixements de què disposem, ens servirem de les citades obres com a font a l'hora d'esbotzar el marc teòric de la matèria abans de passar al que més ens interessa: l'element humà i pràctic de la dita administració.

El germen de la governació o procuració a la Corona sembla trobar-se amb l'expansió de la Corona ja a finals del segle XII i, en un principi, en terres perifèriques com Provença. En aquesta primera etapa termes com lloctinent o vicari (veguer), s'empraven de manera

⁷⁹⁸ GARCÍA, H. "La gobernación foral deçà lo riu d'Uxó, *BSCC*, XIV, 1933, pp. 426-432

⁷⁹⁹ ROCA TRAVER, F. *La Gobernación foral del Reino de Valencia: una cuestión de competencia*, Zaragoza, CSIC, 1950

⁸⁰⁰ LALINDE ABADÍA, J. , *La Gobernación general...op.cit.*

⁸⁰¹ CABEZUELO PLIEGO, J. V. , *Poder público y administración...op.cit.* Del mateix autor destaquem *Poder público y administración territorial en el reino de Valencia, 1239-1348: el oficio de la procuración*, Valencia : Conselleria de Presidència, 1998, *La curia de la procuración. Estructura de una magistratura medieval valenciana*, Diputación Provincial de Alicante, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 1998, "*Procuración versus gobernación*. El reino de Valencia ante la reforma gubernativa de 1344", *Anuario de Estudios Medievales*, 25/2, 1995, p. 571-591, "En torno a la creación y funcionamiento de la gobernación general de Orihuela", *Pedralbes, Revista d'història moderna*, 2, 2013, p. 159-180 i "Reflexiones en torno al oficio de la procuración como instrumento de la acción regia para el gobierno político del Reino de Valencia 1239-1348", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval*, 10, 1995, p. 21- 34

⁸⁰² PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. , *Noblesa i poder polític...op.cit.*

⁸⁰³ SÁNCHEZ ADELL, J., "La gobernación de la Plana...op.cit.

força intercanviable, adquirint al segle XIII el càrrec de veguer una jerarquia inferior per la seua generalització al territori català. En aquest segle el terme de procurador continuarà apareixent junt amb del lloctinent, i com a independent dels senescals catalans i els majordoms aragonesos. Amb la procuració del comte Sanç de Provença trobem, segons Lalinde, un ofici amb personalitat pròpia i en certa manera desvinculat de la situació de minoria reial⁸⁰⁴. La procuració general de la Corona, en la seua “etapa inorgànica”, emprant els termes del citat historiador, apareixerà en diferents moments del segle XIII com a representant la monarquia i defensora dels seus interessos. El càrrec recaurà en aquests moments en personatges de la família reial o l’alta noblesa, quedant, per exemple, la lloctinència dels regnes en mans del primogènit Alfons en 1284. Encara que, a finals de segle, l’ofici continuava sense estar consolidat i les seues competències romanien difuses, ja tenia a les seues mans una àmplia jurisdicció judicial, amb dret a tractar tota classe de demandes i apel·lacions, limitades, això sí, per la potestat reial, adquirint en aquest temps el dret a jutjar les segones apel·lacions. A inicis del segle XIV Jaume II, seguint la línia de concentració del poder de Pere el Gran, deixà la lloctinència d’Aragó, Catalunya i València en mans del primogènit, l’infant Jaume, tot i que la concessió del poder en aquest últim regne hagué d’esperar a 1309, després d’un període de regència independent de Bertran de Canyelles. Amb la renúncia de Jaume en 1319, l’infant Alfons obtindria la procuració general. La dècada de 1320 serà testimoni de la consolidació de l’ofici, ara del tot lligat a la primogenitura, amb unes atribucions judicials establertes i cort pròpia, i un creixent paper polític i militar⁸⁰⁵. A més, se li reconeixerà el dret a cobrar pena i a nomenar delegats. Aquest moment també coincidirà amb la creació definitiva d’una lloctinència al nord del Palància que, amb el parèntesi de la reforma de 1344⁸⁰⁶, establirà una subdivisió tripartita al regne de València, diferenciant-lo dels casos aragonesos i català.

Malgrat que el text del document que retirà la lloctinència a Gisbert Renart, en 1367, nomene 100 anys de lloctinents⁸⁰⁷, parlar de l’evolució de la institució abans d’eixa data, així com establir una cronologia exacta dels seus titulars, constitueix una tasca

⁸⁰⁴ LALINDE ABADÍA, J. *La gobernación general...op.cit.*, p. 12

⁸⁰⁵ Sobre el paper militar dels virreis i governadors, vegeu QUEROL Y ROSO, L. *Las milicias valencianas...op.cit.*, pp. 39-41

⁸⁰⁶ Sobre aquesta reforma, vegeu CABEZUELO PLIEGO, J. , “Procuració versus governació. El reino de Valencia ante la reforma gubernativa de 1344”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 25/2, 1995, pp. 571-591

⁸⁰⁷ AMC, LP, 26-4-1367

complicada per l'escassetat de referències documentals. Sembla, si més no, que no existeix cap referència clara a aquesta subdivisió de la governació al segle XIII, en la primera etapa de la institució. Als darrers anys d'aquest segle veiem com els distints infants que exerciren la lloctinència general tractaven el regne de València de vegades com una jurisdicció única i, en altres ocasions, el subdividien en dos lloctinències addicionals seguint el límit marcat pel Xúquer. La concessió del governador valencià Guerau de Cabrera del mer imperi a Castelló, atorgat a Pere d'Olivella en 1287, en seria un precedent. Així, aquest justícia reial gaudia d'una jurisdicció territorial superior a la local i que abastava viles properes, com Almassora i Onda, però no inauguraria formalment la lloctinència. Tampoc l'existència de la figura d'un procurador general de la Plana als darrers anys del segle, recaient el càrrec en Miquel de Tovars, consolidaria la institució. D'aquesta manera, caldria situar l'inici de la seua història als primers anys del segle XIV, aspecte en què, en essència, coincideixen Sánchez Adell i Cabezuelo. Tanmateix, mentre que el primer autor trobava en 1328 la primera referència indiscutible a un lloctinent a Castelló, en la figura de Guillem Pedriça, a l'igual que Lalinde, les investigacions posteriors de Cabezuelo ens permeten retrotraure la data a 1312, en la figura de Pere Romeu⁸⁰⁸. Sabem també que encara no existia un lloctinent al nord del Palància en 1305, quan el procurador Bertran de Canyelles en demanà el nomenament d'un a la regió per la sobrecàrrega de treball que requeia en la procuració valenciana. Així, hauríem de situar els orígens de la lloctinència en aquests anys centrals del regnat de Jaume II, quan la governació o procuració general es consolida institucionalment lligada a la primogenitura i la figura de l'infant Jaume.

Ens ocuparem més endavant de dibuixar a grans trets el perfil d'alguns dels titulars de la lloctinència anteriors al segle XV, així com la seua relació personal amb Castelló. De manera breu, i seguint les aportacions de Cabezuelo, podem dir que el primer lloctinent documentat, Pere Romeu, era natural de la vila i veí d'aquesta, cas que es repetirà en diverses ocasions al llarg del Catorze però no al Quinze, com es veurà. Si tenim en compte que apareix a la documentació ja en 1312, i ocupà el càrrec fins aproximadament 1320-1322, poc després de la seua confirmació per Pere de Queralt, podem considerar que el seu mandat fou relativament llarg, tot i que probablement amb interrupcions, ja que Bayard de Salvaterra apareix nomenat com a lloctinent en algun moment abans de 1320. La destitució de Romeu per Jaume II, a la qual contribuí un llarg conflicte amb el bisbe

⁸⁰⁸ CABEZUELO PLIEGO, J. V. *Poder público y administración...op.cit.*, t. I, pp. 368-373

que el dugué a ser excomunicat, fou seguida pel nomenament del vila-realenc Jordà de Calaceit. Lloctinent fins 1328, fou substituït en eixe any per Guillem Pedriça, essent aquesta la primera notícia clara referida a la institució apuntada per Sánchez Adell. Pedriça, resident a la vila i propietari del Castell Vell, controlà l'ofici durant una quinzena d'anys, i visqué el moment en què la seu de la lloctinència ja havia passat de Castelló a Borriana degut a la donació de la vila a Elionor de Castella⁸⁰⁹. Quan abandonà el càrrec, en 1343, fou reemplaçat per un altre veí de Castelló, Pere Tovars, tot i que l'exercici de la seua lloctinència sols durà un mes.

La reforma de 1344, amb què Pere el Cerimoniós provà de crear, en opinió de Cabezuelo, unes unitats administratives menors que limitaren el poder de les procuracions tradicionals amb governadors nomenats directament pel rei, representà una breu interrupció en la història de la lloctinència. En aquest moment la seu passà de Borriana a Morella⁸¹⁰. Tot i així, sembla que, durant aquestes dècades de domini senyorial de Castelló, la continuà sent residència freqüent dels lloctinents en aquest període, junt amb Vila-real. Malgrat que la reforma reial fou un experiment de curta vida, l'allunyament de Castelló de la seu de la lloctinència, que precedí a la reforma, es mantingué en anys posteriors, durant l'etapa de senyoriu del comte de Trastàmara. El retorn de la vila a la corona en 1366, seguit de la restitució del privilegi de ser centre de la lloctinència l'any següent, confirmava la preeminència administrativa de Castelló respecte Borriana i Vila-real, malgrat que el seu estatus superior polític, econòmic i demogràfic a la comarca, com sabem, no mai fou excessiva. El nomenament del nou lloctinent Gisbert Renart, prompte destituït en 1367 per no residir a la vila, obria la possibilitat a què un generós castellonenc, tal com havia succeït en diversos moments al segle XIV, tinguera accés a l'ofici. Després dels anys de senyoria del primogènit Joan com a duc de Girona, la seua relació personal amb uns generosos locals com els Miró permeté que el càrrec, ja a la dècada de 1370, recaiguera en Guillem Miró. Així, a les darreres dècades del segle, la lloctinència restava oberta a membres de l'elit castellonenc, compartida amb elements de la baixa noblesa d'origen forà com els Sanxis de Dicastiello.

⁸⁰⁹ SÁNCHEZ ADELL, J., "La gobernación de la Plana...*op.cit.*", pp. 254-255

⁸¹⁰ En aquest breu espai de temps el càrrec recaigué en Jaume de Romaní. CABEZUELO PLIEGO, J. V. *Poder público y administración...op.cit.*, t. II, p. 770

4.1.2 UNS LLOCTINENTS ABSENTISTES

El segle XV fou testimoni del pas dels lloctinent de governadors arrelats a la vila de finals del segle anterior als lloctinents forans que exercien, quasi sempre, per mitjà de surrogats. Així, amb les dades que posseïm, podem definir el segle XIV com de predomini de lloctinents naturals de la vila o de la comarca, amb una presència regular a Castelló i la zona nord del regne. Al segle següent, pel contrari, la lloctinència apareixerà quasi sempre en mans de cavallers i donzells d'origen forà, que obtenen el càrrec com a premi de la monarquia, amb una limitada presència al territori de la seua jurisdicció, i menys encara residència habitual a Castelló. És cert que cal matisar aquesta afirmació, ja que l'origen castellanenc d'un lloctinent no estava renyit amb la no residència permanent a la vila, i els motius per l'assoliment de l'ofici sovint coincidien. No debades, si bé a finals del XIV un llinatge autòcton com els Miró ocupa el càrrec, això es deu principalment a la relació directa i els serveis efectuats a l'infant Joan, duc de Girona i senyor de Castelló en aquest període, serveis que, una vegada obtinguda la lloctinència, continuaven obligant el lloctinent a absentar-se periòdicament de la vila. Així, independentment del seu origen o de la seua major o menor presència física a la vila, podria afirmar-se, de forma general, que tots els lloctinent del segle que ens ocupa eren, en certa mesura, cavallers que formaven part del món cortesà i que reberen l'ofici com a recompensa per serveis a la monarquia. Serien els protagonismes d'un absentisme crònic que, amb matisos, es mantindria al llarg de tot el segle XV.

A l'hora d'analitzar el nivell d'absentisme dels lloctinents del segle anterior, l'escassetat de dades, tant a la documentació reial com la municipal, dificulta en gran manera la tasca. En 1367, el text d'una sentència que desproveïa del càrrec Gisbert Renart pot emprar-se per extraure algunes pistes al respecte. L'argument de Renart, segons el qual els lloctinents anteriors no havien tingut residència habitual a Castelló, fou contradit pels representants del consell amb el suport de testimonis. Aquests, per defensar la seua posició, oferiren una llista de diversos predecessors seus en el càrrec que sí havien habitat a la vila:

Atenents que per los testimonis de part de la dita vila de Castelló donats e produhits s provat clarament que no solament de cent anys a ençà, és a saber, de LXXXX, LXXX, LXX, LX, L, XXXX anys en ha hagut un lochtinent ladonchs nomenat portant veus dellà lo riu d'Uxó en la dita vila de Castelló tinents aquí son domicili e cap major e regint e exercint lo dit offici, mas encara molts d altres, és a saber, en Bernat d'Alçamora, en

*Ramon Paüls, en Pere Romeu, en Romeu de Bruscha, en Guillem Pedriça, en Guillem Tovarç, en Francesch Maçó, en Bayart de Salvaterra e en Pere Gilabert e en Pere de Alçamora*⁸¹¹

Malauradament, posseïm poca informació al voltant de la desena de noms esmentats al document. Sabem, si més no, que Ramon de Brusca pertanyia a un llinatge documentat a la vila a finals del XIV⁸¹². El mateix podem dir dels Alçamora, família de la qual es citen dos lloctinents, Bernat i Pere. Aquest últim llinatge, molt actiu en la política municipal en les últimes dècades del Catorze⁸¹³, perdé protagonisme a principis del segle següent, tot i que se'ns informa que comptaven amb la consideració d'homes de paratge⁸¹⁴. Per la seua banda, tant Pere Romeu com Pere Tovars eren també d'origen local i veïns de la vila, estant aquest últim probablement emparentat amb el titular de la procuració general de la Plana, documentat al final del segle XIII, que hem citat anteriorment⁸¹⁵. Als noms que es contenen al document es pot afegir el de Guillem Pedriça, lloctinent a la dècada de 1320, qui sabem residia a la vila⁸¹⁶. A més, tenim constància que Jordà de Calaceit, sense ser natural de Castelló, sí pertanyia a un llinatge vila-realenc encara rellevant a nivell municipal al segle XV, amb la qual cosa el càrrec romania a la comarca i es facilitava l'accés directe al lloctinent⁸¹⁷. Per completar aquestes dades, podem dir que les recerques de Cabezuelo apunten a la presència habitual dels lloctinents a Castelló a la primera meitat del XIV, cosa que, pel que sembla, no s'alterà ni tan sols en el període de domini senyorial de la vila, que comportà el trasllat de la seu de la lloctinència a Borriana i Vila-real⁸¹⁸.

La preocupació pel possible absentisme dels lloctinents ja estava present en la ment de les autoritats municipals en el moment en què acabà el senyoriu del comte de Trastàmara i la vila fou reintegrada a la corona en 1366, canvi que comportava el retorn definitiu de la seu de la lloctinència a Castelló. En el privilegi de Pere el Cerimoniós que confirmava

⁸¹¹ SÁNCHEZ ADELL, J. (ed.) *El Llibre de Privilegis de Castelló de la Plana (1245-1470)*, Castelló, Ajuntament de Castelló, 1993, p. 135

⁸¹² Per exemple, Berenguer de Brusca fou jurat en 1375-1376

⁸¹³ Un membre del llinatge, Joan, ocupà la juraderia en 1374-1375 i en 1382-1383

⁸¹⁴ El 22 de desembre de 1421 Berenguer d'Alçamora, junt amb els també generosos Ponç de Montpalau, Pere Miró i Godart de Tous, presentà al consell la seua candidatura a l'ofici de justícia, un dels pocs càrrecs municipals en què els homes de paratge tenien certa rellevància. El consell declarà Berenguer persona no hàbil per la seua edat, que rondava, aparentment, els setanta anys. AMC, LC, 1421-1422, f. 12-13

⁸¹⁵ CABEZUELO PLIEGO, J. V. , *Poder público y administración...op.cit.*, t. I, p. 362 i 556-557. A més, un parent, Guillem Tovars, fou justícia en 1374

⁸¹⁶ SÁNCHEZ ADELL, J., "La governación de la Plana...op.cit.", p. 255

⁸¹⁷ CABEZUELO PLIEGO, J. V. , *Poder público y administración...op.cit.*, t. I, p. 450. Com hem vist en tractar l'Interregne a Vila-real, el notari Joan de Calaceyt estigué entre els prohoms locals més actius durant el període

⁸¹⁸ *Ibidem*, t. II, pp. 676-677

la recuperació de la vila per al patrimoni reial s'especificava que el lloctinent havia de tenir residència al municipi en el termini d'un mes, podent ser revocat de l'ofici si no ho complia⁸¹⁹. Fou en aquets moment quan es posà en pràctica la mesura a través de la citada destitució del nou lloctinent, Gisbert Renart. En 1367, el consell denuncià que Renart, havia incomplert el requeriment. L'assumpte fou considerat de manera seriosa per la monarquia: malgrat els arguments de Renart, qui defensava que la no residència del lloctinent a la vila era quelcom tradicional, aquest fou destituït per sentència reial⁸²⁰. A partir d'aquest moment, l'absentisme dels lloctinents i la seua no residència a Castelló seria objecte de protestes regulars a la monarquia que arribarien al final del segle XV. Cap d'elles, però, tornaria a costar-li el càrrec a cap lloctinent.

Com hem dit, a la darrerria del segle XIV, els Miró ocupaven el càrrec. Guillem Miró, sotsarmer del duc i personatge destacat de la seua cort, ja era lloctinent en 1374, quan Castelló estava consolidada com a seu de la lloctinència. Sabem que ocupà l'ofici fins principis de 1387 quan, a la mort de Pere el Cerimoniós, el nou rei Joan recompensà el seu servidor amb el càrrec de procurador dels comtats de Rosselló i Cerdanya. Uns anys més tard tornaria a la vila, aquesta vegada com a batlle, fins la seua mort en 1404. En 1389 i 1393, el seu germà Francesc Miró apareix a la documentació nomenat com lloctinent. Resulta evident la influència de la relació de Guillem Miró amb el duc Joan en el seu ascens, havent exercit com a comprador de la seua casa abans d'arribar a ser lloctinent. A més, altres membres del llinatge residents a la vila, com Berenguer, i els germans de Guillem, Francesc i Domingo Miró, gaudiren de protagonisme en la política local de finals del segle XIV. Si bé Francesc i Domingo estigueren lligats a la lloctinència, sense que tinguem constància del seu exercici de cap càrrec municipal, les seues tasques com a surrogats de Guillem en les seues absències, en particular de Domingo, els asseguraren un paper influent en la vila. Per la seua banda, Berenguer Miró exercí la conselleria en 1374-1375, any en què també fou jurat per mort del seu titular, 1382-1383, 1386-1387, 1389-1390 i 1391-1392.

Malgrat el seu origen castellanenc i la seua presència periòdica a la vila, Guillem Miró no es lliurà de protestes pel seu absentisme. Ja en 1374, la vila reclamà el retorn del lloctinent per ocupar-se de certs afers, quan es trobava absent servint el duc de Girona

⁸¹⁹ AMC, LP, 15-7-1366

⁸²⁰ AMC, LP, 26-4-1367

enfrentant-se a l'entrada de companyies franceses al Principat⁸²¹. Més tard, les absències de Francesc Miró, nomenat per la corona com regent provisional de càrrec, foren possiblement la motivació del privilegi de 1393 pel qual s'ordenava que el lloctinent, en eixir de Castelló, nomenara un surrogat, qui, a més, havia de ser natural de la pròpia vila⁸²². Tanmateix, sembla que la petició de 1374 es resolgué a través de gestions directes entre el consell i el lloctinent sense la intervenció aparent d'altres instàncies. A més, la documentació municipal dels anys posteriors ens suggereix que la presència de Miró a Castelló, si bé no fou permanent, sí fou suficientment regular com per a que l'absentisme del lloctinent no assolira la gravetat que arribaria a tenir al segle següent. Així, Guillem Miró exercí d'enllaç personal entre vila i monarquia en diversos afers, en especial com a portador de notícies i peticions de part del duc. Aquests incloïen, per exemple, les reclamacions de la fi de disputes entre veïns⁸²³, la preocupació per la defensa del municipi⁸²⁴ o les prohibicions del cultiu de l'arròs al terme⁸²⁵. Creiem que la presència dels germans i altres parents de Miró, aquests sí residents habituals a Castelló i protagonistes de la política local, com a surrogats i enllaços entre vila i lloctinent, contribuï a calmar els ànims dels prohoms front les absències de Guillem⁸²⁶.

En febrer de 1387, quan Francesc Miró actuava com a surrogat, el rei Joan nomenava com a nou lloctinent Llop Sanxis de Dicastiello. Sembla que la seua estada al càrrec fou breu, ja que fou substituït, en octubre de 1390, per Ambert de Barberà, cavaller i senyor de la tinença de Montornés, després que Sànxis haguera delegat en Guillem Joan. En el que sembla un període confús de canvis regulars de lloctinents, Guillem ÇaMorera està documentat en 1397⁸²⁷, i, en 1405, Joan Sanxis de Dicastiello, segurament un parent de Llop Sànxis, ens apareix com a titular de l'ofici⁸²⁸. No es gaire el que sabem sobre aquestes figures, més enllà de dir que es tractava de personatges de la petita noblesa habitants de Castelló. Sabem que, per exemple, Ambert de Barberà, a l'ofici en 1390, era un donzell resident a la vila, com probablement ho fora Llop Sanxis de Dicastiello. La

⁸²¹ AMC, LC, 1374-1375, 13-7-1374, f. 13

⁸²² AMC, LP, 3-1-1393

⁸²³ AMC, LC, 1380-1381, f. 39, 21-4-1381

⁸²⁴ Per exemple, davant una ofensiva francesa que s'esperava en 1385. AMC, LC, 1385-1386, f. 36v, 26-12-1385

⁸²⁵ AMC, LC, 1386-1387, f. 26, 15-9-1386

⁸²⁶ Per exemple, fou Domingo Miró, com a surrogat, qui exigí censals de la vila per al duc Joan. AMC, LC, 1374-1375, f. 10v, 11-7-1374

⁸²⁷ LALINDE ABADÍA, J. *La gobernación general...op.cit.*, pp. 378-379

⁸²⁸ CABEZUELO PLIEGO, J. V. *Poder público y administración...op.cit.*, t. II, p. 855

seua residència habitual no impedí les protestes ocasionals al voltant les seues absències, com la que que es dirigí en 1390 contra Llop Sanxis de Dicastiello per part del consell⁸²⁹.

Després d'aquest moment poc clar, on, en pocs anys, es succeïren diverses persones al càrrec i no sempre resulta fàcil distingir els lloctinents formalment nomenats dels seus surrogats, la lloctinència recauria, a la segona meitat de la primera dècada del XV, en Bartomeu Miralles, membre d'un llinatge castellanenc. Un probable parent seu, Bernat, fou triat conseller en 1380-1381, 1382-1383, 1385-1386 i 1391-1392, a més de ser justícia en 1381 i jurat en 1400-1401. El seu patrimoni, valorat en unes 56 lliures en 1398, sent molt important, quedava lluny de les 114 de Pasqual Ferrando, un dels homes més rics de la vila. Tanmateix, les seues possessions, que incloïen l'explotació emfitèutica d'un forn, el situaven per sobre de la majoria dels seus veïns. Desconeixem els mitjans pels quals un membre d'aquest llinatge ascendí fins ocupar tan alts càrrecs durant el regnat del rei Martí, i si el seus ascens es devia a alguna relació que no ens consta amb els Miró o amb la pròpia monarquia. Sí sabem que, en 1407, Bartomeu Miralles ja exercia la lloctinència i era receptor de les rendes reials en eixa regió⁸³⁰, a banda d'actuar com a procurador fiscal reial al regne durant el dit regnat⁸³¹.

Els temps conflictius de l'Interregne no ajudaren a consolidar Miralles en el càrrec. Compromès amb la causa antiurgellista i, per tant, alineat en contra del bàndol del governador i virrei Bellera, hagué de fugir de la vila en 1410. Tot i que Bellera nomenà pel càrrec Guillem Urgellès, Miralles no es donà per vençut. Tal com s'ha explicat anteriorment, l'antic lloctinent, aliat amb els Centelles i els seus reforços castellans, es mantingué actiu en la lluita contra el bàndol del comte d'Urgell a la Plana. També hem vist com, si més no en els primers mesos de l'Interregne, tractà de presentar-se com el lloctinent legítim, per ser un dels oficials supervivents del regnat del rei Martí. Amb el Compromís de Casp i el triomf Trastàmara, Miralles no recuperà el seu càrrec i, a l'igual que Guillem Miró uns anys abans, fou procurador reial a Rosselló i Cerdanya. L'elegit per reemplaçar-lo fou el donzell Francesc d'Esplugues, qui inicià una línia de lloctinents procedents de la noblesa valenciana que tingué poques interrupcions al llarg del segle. Així, a la seua mort, en 1421, el seu substitut fou Andreu Aguiló, cavaller valencià. La

⁸²⁹ SÁNCHEZ ADELL, J., "La gobernación de la Plana...*op.cit.*", p. 256

⁸³⁰ ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volums, Sèrie General, 2696

⁸³¹ El substitut de Miralles, Francesc Jaume, fou nomenat l'1 d'octubre de 1416 per renúncia d'aquest. ARV, RC, OFF, 418, f. 18

confiança de la monarquia en aquest llinatge feu que, quan Andreu morí en 1428, fora reemplaçat pel seu germà i també cavaller Lluís Aguiló.

L'etapa dels Aguiló, com veurem, constituí un temps d'especial absentisme del lloctinent, quedant l'exercici pràctic en mans dels surrogats. Mort cap a 1440, sembla que la lloctinència fou regida breument, si més no a efectes pràctics, pel mercader local Manuel Caixa. L'arribada al càrrec del secretari reial Bartomeu de Reus, qui ja l'exercia en 1443, malgrat significar el retorn a l'ofici d'un llinatge castellanenc, no alterà la situació per les ocupacions del lloctinent fora de la vila. Finalment, després de la renúncia de Reus, la lloctinència recaigué en el cavaller valencià Joan Tolsà, qui ocupà el càrrec durant aproximadament dues dècades. El substitut de Tolsà, després de la seua renúncia en 1473, fou Berenguer de Montsoriu, amb la qual cosa l'ofici continuà en poder de cavallers valencians. El poc interès de Montsoriu per les tasques de la lloctinència portà a la seua suspensió en 1477, seguit pel nomenament de Martí de Vicià. L'origen borrianenc dels Vicià i una certa major presència del lloctinent a la comarca no alterà el perfil general de cavallers recompensats amb el càrrec per la corona. Mort en 1492, fou substituït pel seu fill Rampston, qui ocupà el càrrec fins la seua desaparició en 1529. Trobarem diversos elements en comú en els perfils dels lloctinents de governador del segle XV, entre ells el fet de ser figures pertanyents a llinatges forasters i sense una presència física regular a la vila,

La manca de dades i el fet de no haver investigat el període de primera mà ens obliga a extraure les nostres conclusions amb tota la cautela possible. Dit això, creiem que, basant-nos en les dades damunt exposades, no és desafortat assumir que un bon nombre dels lloctinents del segle XIV eren o bé naturals de Castelló o bé propers a la vila. Això, que no contradiu l'apreciació general de Sánchez Adell sobre l'origen forà de molts dels lloctinents, ens permetria entendre com, a principis del segle XV, Castelló es veia en dret de reclamar que el càrrec estiguera regit per un veí de la vila⁸³². Tenint en compte això, es podria afirmar que, en aquest moment, la idea d'un lloctinent amb una presència física a Castelló que, si no continuada, almenys fora regular, i que permetera l'accés personal a l'oficial, tant en l'exercici de la justícia com en qualsevol altra gestió, resultava raonable a les elits locals. Si bé podem concloure que la possessió de la lloctinència per part d'un llinatge local tranquil·litzava en certa manera els prohoms, això no significa que les elits

⁸³² SÁNCHEZ ADELL, J., "La gobernación de la Plana, p. 257

locals, en cada nomenament, no estigueren permanentment alerta davant la possibilitat que el càrrec recaiguera en personatges que no exerciren les seues funcions de manera presencial.

Tot i haver esmentat els precedents del problema absetista a finals del segle XIV, no és la nostra intenció negar el canvi esdevingut entre un segle i l'altre, tenint en compte, sobretot, que cap dels lloctinents del Quinze, després de Bartomeu Miralles, i amb la breu excepció de Bartomeu de Reus, fou d'origen castellanenc. Ara, amb els Trastàmara, doncs, les periòdiques estades dels lloctinents fora de la vila de finals del segle anterior començaven a donar pas a un absentisme que podia arribar a qualificar-se de sistemàtic. Un fenomen que no era exclusiu de Castelló i que afectà també la governació d'Oriola, la qual, malgrat el seu teòric estatus superior a la lloctinència, patia també els efectes de ser una zona perifèrica desatesa per uns governadors d'extracció nobiliària que residien bona part del temps a València⁸³³. L'absentisme, que es mantingué al llarg del segle, justificaria les reiterades demandes als lloctinents i a la monarquia del compliment del privilegi que atorgava a Castelló la seua de la lloctinència. Cap d'elles, però, provocaria una reacció contundent per part de la corona com la de 1367.

4.1.2.1 FRANCESC D'ESPLUGUES

Amb l'arribada de la nova dinastia, el donzell valencià Francesc d'Esplugues rebé la lloctinència, el primer de la llista de lloctinents forasters del període Trastàmara. Els Esplugues foren una nissaga d'origen català establerta al regne al segle XIII i amb una activa participació en les guerres del Catorze⁸³⁴. En aquest segle, Francesc i Jaume d'Esplugues participaren, respectivament, en les campanyes de Sardenya i de Mallorca, a més de ser senyors de La Pobla Llarga des de principis de la centúria. Al segle XV, membres del llinatge ocuparen alcaldies de castells: Bernat i el seu fill Joan comandaren el de Dénia, Francesc el de Xixona i Pere el d'Oriola. Pel que fa el nostre lloctinent, un Francesc, diferent al Francesc més jove que acabem de nomenar, és possible que fora el mateix cavaller, assentat a València i actiu en política almenys des de la dècada de 1370, que exercí el justiciat criminal de la ciutat en diverses ocasions. El que sí sabem cert és

⁸³³ Aquesta queixa fou part del memorial de greuges contra el governador presentat a la monarquia per Oriola en 1455. HINOJOSA MONTALVO, J. "Los abusos del poder en la gobernación general de Orihuela a mediados del siglo XV", dins MUTGÉ I VIVES, J, SALICRÚ I LLUCH, R., VELA I AULESA, C. (eds.), *La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el món mediterrani: estudis d'història medieval en homenatge a la Doctora María Teresa Ferrer i Mallol*, CSIC, Barcelona, 2013, p. 367

⁸³⁴ Les dades següents són extretes principalment de HINOJOSA MONTALVO, J. *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia*, 4 vols., València, Biblioteca Valenciana, 2002, vol. II, pp. 175-176

que Francesc d'Esplugues, veterà de les bandositats valencianes i ja oposat als Vilaragut en 1379, formà part durant l'Interregne del bàndol antiurgellista com a membre de l'anomenat parlament *de fora*⁸³⁵. Per tant, podem enllaçar el seu nomenament com a lloctinent amb una recompensa pel suport als Trastàmara en temps recents, més que per serveis a la monarquia en campanyes militars estrangeres, en el parèntesi entre les guerres ja llunyanes del segle XIV i les que estava a punt d'emprendre Alfons el Magnànim..

La promoció d'Esplugues al càrrec fou seguida, poc després, per l'inici de la revolta del comte d'Urgell, i prompte es feu patent que les circumstàncies bèl·liques no permetrien, de moment, la presència regular del lloctinent a la vila. Tal com el mateix consell reconeixia en juliol de 1413, al principi de la revolta, "en sguard del temps, qui és molt perilós per rahó de la guerra que don Jaume d'Urgell mou contra la terra del senyor rei", Francesc d'Esplugues "no stà contínuament en la dita vila"⁸³⁶. Hem vist anteriorment com, mentre el lloctinent servia la monarquia lluny de la seua lloctinència, el seu surrogat a Castelló, Guillem Feliu, s'ocupava, junt amb el batlle Pasqual Ferrando i destacats prohoms, de treballar per la reconciliació dins l'elit local, alhora que s'investigava tota sospita de col·laboració amb el comte d'Urgell. Segurament, el govern municipal comprenia l'absència d'Esplugues, considerant-la quelcom temporal. Una preocupació major era el fet que el lloctinent, en assumir l'ofici, no havia donat les fermances requerides. Així, en un primer moment, fou aquesta violació dels privilegis la que provocà l'enviament de Pere de Begués, qui es trobava ocupat negociant les demandes militars fetes a la vila contra la revolta urgellista a Bunyol, al governador, per tractar de posar remei a la situació⁸³⁷. En tot cas, sabem que la caiguda de Balaguer a finals d'octubre i la presó de Jaume d'Urgell no feu que el lloctinent s'afanyara a instal·lar-se a Castelló, ja que, a desembre de 1413, Francesc d'Esplugues encara no tenia domicili a la vila. La constatació de l'incompliment del privilegi motivà una missatgeria al lloctinent comminant-lo a residir a la seu de la lloctinència, una demanda que es repetiria sovint en les dècades següents⁸³⁸.

La presència de Francesc d'Esplugues a Castelló durant el temps de la seua lloctinència sols pot qualificar-se d'espòròdica. Sabem que es personà ocasionalment a la vila per encarregar-se d'afers relacionats amb les demandes de Bartomeu Miralles a diversos

⁸³⁵ NARBONA VIZCAÍNO, R. "L'Interregne a València...*op.cit.*, p. 772

⁸³⁶ AMC, LC, 1413-1414, f. 6, 7-7-1413

⁸³⁷ *Ibíd.*, f. 6v

⁸³⁸ AMC, LC, 1413-1414, f. 23, 13-12-1413

veïns i la reconciliació entre les elits⁸³⁹. També feu arribar peticions econòmiques de la monarquia⁸⁴⁰, i la demanda de queviures a Morella per la visita del rei i el papa en 1414,⁸⁴¹ exigències que, a més, solien arribar paral·lelament a través del batlle, com a reforç de les realitzades a través de la batllia general⁸⁴². Foren igualment freqüents, però, les gestions per escrit entre vila i lloctinent⁸⁴³. L'única vinculació personal coneguda que aquest posseí a la comarca fou la breu possessió del Palau, alqueria del terme de Borriana⁸⁴⁴. En desembre de 1416 Esplugues continuava sense posseir domicili a la vila: davant aquest fet, el consell acordà prendre les mesures necessàries per fer que es complira el privilegi, però sense especificar quines⁸⁴⁵. En novembre de 1417 la situació no havia canviat, i es decidí que els jurats parlaren amb el lloctinent, de nou sense èxit⁸⁴⁶. Esplugues no sols continuava sense residir a la vila, sinó que ni tan sols hi acudia quan se'l cridava expressament. Mesos abans, quan s'havia demanat dues vegades la cena de presència, s'havia requerit la intercessió del lloctinent en favor de la vila, però la requesta del consell perquè es personara a Castelló sembla que fou en va⁸⁴⁷. Sols als primers mesos de 1420 constatem un període de certa presència rellevant del lloctinent a la vila. Si recordem que ens trobem en el moment en què s'estava formant l'armada d'Alfons el Magnànim que partia cap a Sicília, trobant-se a la primavera davant la costa castellonenca, podem entendre el perquè de les visites de Francesc d'Esplugues a Castelló⁸⁴⁸. Lluny d'aprofitar la seua estada per complir, finalment, el privilegi de residir a la seu de la lloctinència, o ocupar-se d'exercir el seu ofici de manera presencial, Esplugues es limità a ser portaveu i executor dels desitjos reials. Així, el lloctinent provà de persuadir el consell per comprar la tinença de Montornés, que el seu senyor, el bisbe de Vic Alfons de Tous, havia posat a la venda⁸⁴⁹. El consell no sols declinà l'oferta, considerant que

⁸³⁹ Vegeu l'apartat dedicat a les conseqüències del Compromís

⁸⁴⁰ Junt amb el batlle, presentà la demanda reial per a Sardenya. AMC, LC, 1414-1415, f. 13v-14, 6-7-1414

⁸⁴¹ La petició del lloctinent al consell s'efectuà en persona el 5-7-1414. AMC, LC, 1414-1415, f. 11

⁸⁴² Com en el cas de la petició de queviures per al papa, feta arribar també per Pasqual Ferrando el 6 de juliol de 1414. AMC, LC, 1414-1415, f. 13

⁸⁴³ Per exemple, en 1416, les demandes de vitalles per a Benet XIII a Peníscola. AMC, LC, 1416-1417, f. 27v, 13-12-1416

⁸⁴⁴ Corbalán de Celis y Durán, J., "El testamento del gobernador Martí de Viciana el viejo y otros datos para la historia de Burriana", *Miscel·lània homentage a Rafael Martí de Viciana en el V centenari del seu naixement 1502-2002*, p. 56

⁸⁴⁵ AMC, LC, 1416-1417, f. 27, 13-12-1416

⁸⁴⁶ AMC; LC, 1417-1418, f. 20, 5-11-1417

⁸⁴⁷ AMC, LC, 1416-1417, f. 31v, 17-1-1417

⁸⁴⁸ Més informació sobre la campanya en SÁIZ SERRANO, J. *Guerra y nobleza en la Corona de Aragón. La caballería en los ejércitos del rey (siglos XIV y XV)*, tesi, Universitat de València, 2003, pp. 218-224 i en RYDER, A. *Alfonso el Magnánimo...op.cit.*, pp. 67-150

⁸⁴⁹ Sobre el bisbe i el seu senyoriu, vegeu DE MARÍA, R., "El obispo de Vich, Alfonso de Thous", *BSCC*, IX, 1928, pp. 215-218 i DE MARÍA, R., "Más sobre la vida de Alfonso de Thous", *ibidem*, pp. 275-280.

l'operació no era profitosa i contradient així els plans de la monarquia, sinó que aprofità per denunciar que Esplugues, per manament del governador, havia pres pescadors de Castelló per forçar-los a servir a les galeres reials⁸⁵⁰.

Donades les comptades visites del lloctinent a la vila, els jurats no deixaren passar l'ocasió de recordar-li a Esplugues el seu incompliment del privilegi de tenir residència a la vila, tal com succeí el 4 de febrer de 1420⁸⁵¹. Sabem, pel que es tractà al consell aquell dia, que la vila havia realitzat gestions per mirar de resoldre el conflicte i havia recorregut al batlle general. Joan Mercader els havia respost que el lloctinent “no podia de servir l'ofici debades, car ho li havie a dar les viles o ell havia a viure dels fets fiscals”. Es tractava del tipus de problemàtica que afectava diverses viles i, per tant, mirant d'evitar qualsevol perjudici a Castelló en forma de despeses inesperades, el consell proposà parlamentar amb els representants de Vila-real i Borriana per assolir una concòrdia sobre l'afer. Tot i que desconeixem la resolució de les gestions, no podem deixar d'esmentar una dada continguda en les actes del mateix dia. En parlar del conflicte referit, el consell afirmava que l'afer de la residència del lloctinent de governador ja havia generat “debats” en el passat, durant la regència de Bertomeu Miralles. L'afirmació ens ha de servir per recordar-nos que les absències repetides dels lloctinents de la vila no eren una novetat, i fins i tot afectaven els llinatges castellanencs. Tanmateix, és cert que Bartomeu Miralles, malgrat les seues absències, com les relacionades amb les bandositats de 1409 i la conflictivitat de l'Interregne, posseïa el seu domicili a Castelló. Per la seua part, Francesc d'Esplugues, a poc d'arribar a la desena d'anys des del seu nomenament, encara no tenia, aparentment, residència a la vila. Creiem que la menció de Miralles en tractar l'absentisme d'Esplugues no ha de fer-nos perdre de vista les diferències entre els dos casos, que potser anaven resultant cada vegada més patents al govern municipal. Així, no hauríem de descartar la possibilitat de l'existència al si del consell, ja en aquesta primera etapa Trastàmara, del temor al pas d'un absentisme periòdic a un de sistemàtic, protagonitzat per figures nobiliàries llunyanes sense cap vincle personal amb la vila.

La reacció del consell a la notícia de la mort de Francesc d'Esplugues, rebuda el 21 de maig de 1421, ens fa sospitar que hi havia quelcom de real en les nostres suposicions sobre la por dels prohoms a l'acaparament de la lloctinència per part de forasters poc

El rei havia promogut l'operació mitjançant instruccions a Joan Mercader sobre el contracte i la jurisdicció. ARV, RC, COM, 31, f. 50-50v, 20-3-1420

⁸⁵⁰ AMC, LC, 1419-1420, f. 21v, 18-3-1420

⁸⁵¹ AMC, LC, 1419-1420, f. 19v-20

interessats en l'exercici personal del càrrec. De manera immediata, s'encarregà a Pere de Begués, síndic a les corts de Traiguera, obtenir de la reina Maria, qui presidia l'assemblea, una provisió reial estipulant que el proper lloctinent de governador fora un prohoms de la vila. L'elit castellanenca, amb probabilitat, desitjava que l'etapa d'Esplugues no es convertira en precedent i que es retornara a la situació del segle XIV, en què la possessió del càrrec per un personatge local no era un fet estrany. A ulls del consell la categoria de Castelló, una de les principals viles reials valencianes, la feia mereixedora de preservar l'exercici del càrrec dins la seua pròpia elit local. Així, s'expressava que era necessari "provehir de la dita lloctinença de un prohoms de la vila, com per gràcia de Déu ni haje de suficients a regir lo dit ofici"⁸⁵². La documentació municipal ens informa que la provisió fou atorgada i pagada pel consell en juny del mateix any⁸⁵³. El beneficiari fou el mercader Pere Miquel, elecció gens sorprenent si tenim en compte que, junt amb el mateix Pere de Begués, ocupà regularment el càrrec de surrogat del lloctinent al llarg de la dècada dels vint. Per algun motiu que desconeixem, però, la provisió reial, com tan sovint succeïa, es quedà en paper mullat. En octubre de 1421 la mateixa reina concedia l'ofici de lloctinent al cavaller Andreu Aguiló, amb la qual cosa els prohoms locals es veien de nou desposseïts del càrrec en favor d'un altre noble foraster que no prometia tenir una relació gaire més propera amb la vila que Esplugues⁸⁵⁴.

4.1.2.2 ANDREU AGUILÓ

El cas dels Aguiló no és gaire diferent al dels Esplugues. Membres del llinatge participaren en la conquesta valenciana amb Jaume I i, més tard, serviren Pere el Gran contra els francesos⁸⁵⁵. A finals del segle XIV, Francesc d'Aguiló establí una connexió amb la casa reial a través del seu càrrec de majordom del rei Martí i de procurador de la reina Maria. Aquest vincle facilità les coses als futurs lloctinents, Andreu i Lluís, fills de Francesc i Caterina Català. Andreu fou cambrer reial en temps del rei Martí, una proximitat al monarca que el permeté assistir a l'agonia del rei en maig de 1410. A banda de ser senyor de Navajas també posseïa Petrés, al terme de Morvedre, d'on es convertí en baró en 1410, i fou alcaid de Xèrica, Arándiga i batlle de El Toro. Participà en les lluites de l'Interregne a Aragó en la facció trastamarista, servint com a lloctinent de Juan

⁸⁵² AMC, LC, 1421-1422, f. 3

⁸⁵³ AMC, LC, 1421-1422, f. 3v, 16-6-1421

⁸⁵⁴ ARV, RC, OFF, 418, f. 49, 25-10-1421

⁸⁵⁵ Per més informació sobre els Aguiló, vegeu HINOJOSA MONTALVO, J. *Diccionario de historia medieval...op.cit.*, vol. I, pp. 80-82

Fernández de Heredia. Més tard, fou uixer de l'armada, capità de galeres del comte Frederic de Luna, de qui havies sestat tutor i camarlenc en la seua infantesa, i prengué part en les guerres italianes del Magnànim a principis de la dècada de 1420. Igualment, tenia la consideració d'alguzir reial. Pel que fa el seu germà Lluís, sabem que també fou cambrer del rei Martí. Heretà el senyoriu de Petrés, del qual rebé en 1429 la jurisdicció criminal, tot i que el fet sembla ser la confirmació d'una donació del rei Martí i no una recompensa per serveis militars recents, que d'altra part trobem en la seua participació posterior en la campanya de 1432-1435. En conjunt, els germans Aguiló ofereixen un perfil semblant als dels Esplugues, el de cavallers ciutadans que gaudien de senyorius rurals i alcaldies, trastamaristes durant l'Interregne, amb la possible diferència, en el cas dels Aguiló, d'una major vinculació personal a la casa reial, a més d'una activitat militar més recent en les campanyes de la monarquia.

Si, en efecte, l'elit castellanca es temia una repetició d'allò esdevingut amb Francesc d'Esplugues, encertaren. La presència a la vila d'Andreu Aguiló fou encara menor que la del seu predecessor. De fet, la documentació municipal no ens informa de manera concreta de cap estada del lloctinent a la vila o intervenció directa en els seus afers. Aguiló, pel que sembla, no es preocupà d'actuar com a agent del monarca, com ho havia fet Francesc d'Esplugues, a l'hora de trametre notícies referides a les campanyes del Magnànim, fer arribar manaments reials o requerir serveis financers o militars. Durant els 6 anys que durà el seu exercici del càrrec totes les funcions del lloctinent en allò concernent a les qüestions pràctiques de la vila foren executades per surrogats. L'exercici d'aquesta regència fou aprofitat per prohoms castellanencs com el mercader Pere Miquel o, posteriorment, el notari Pere de Begués, en els seus últims anys de vida, per adquirir un nou protagonisme. Així, per exemple, Pere Miquel s'encarregà d'organitzar la defensa de la costa davant l'amenaça de naus genoveses en 1423⁸⁵⁶, mentre que Pere de Begués apareix a la documentació amb freqüència com a executor de sentències i enllaç principal de la vila amb l'administració reial⁸⁵⁷. No trobem en aquestes ocupacions cap rastre de coordinació o instruccions donades des del lloctinent al surrogat, com hem documentat en el temps de Bartomeu Miralles. El que suggereix la documentació, més aviat, és que les comunicacions del governador arribaven sovint de manera directa als surrogats, passant per sobre d'Aguiló. Per exemple, fou el governador Vidal de Blanes qui escrigué

⁸⁵⁶ AMC, LC, 1423-1424, f. 14v-17

⁸⁵⁷ Per exemple, dirigí les gestions de la vila en la subvenció demanada pel rei per a Nàpols a principis de 1424. AMC, LC, 1423-1424, f. 47v i 48v

a Pere Miquel donant-i instruccions per la defensa de la costa en 1423, que se sumaren a les ordres en el mateix sentit provinents de la batllia general i del batlle local Pasqual Ferrando⁸⁵⁸. Altres vegades el mateix governador es dirigia directament al consell, com quan en 1425 es dictaren certes condicions per l'elecció de jurats i consellers⁸⁵⁹. Abans d'això, també ell havia estat l'encarregat de fer arribar les darreres notícies sobre les guerres napolitanes del rei Alfons i les demandes extraordinàries de la monarquia que les dites campanyes requerien⁸⁶⁰. Encara que les relacions directes amb el governador no són exclusives d'aquest període i poden justificar-se pel fet de compartir amb el lloctinent les mateixes competències bàsiques, no deixen de ser un indicador més de la manca de presència i interès d'Aguiló en els afers de la seua lloctinència. És cert que la poca activitat d'Aguiló no el lliurà de trobar-se, ocasionalment, amb conflictes jurisdiccionals amb la vila, com veurem. Igualment, dins el vessant judicial del seu càrrec, se li atorgaren de manera regular les acostumades comissions i inhibicions. Tanmateix, també en aquest àmbit Pere de Begués sembla, pel que suggereix la documentació de cancelleria, potser igualar, si no superar, l'activitat del titular de la lloctinència⁸⁶¹. Així, veiem com, malgrat les queixes sobre l'absentisme dels lloctinents, aquest fet podia beneficiar altres poders i determinats prohoms locals, en el seu paper de surrogats, per la major responsabilitat política i judicial que els tocava adquirir.

Quan Andreu Aguiló morí en 1427 la regència de l'ofici estava en mans de Pere de Begués, la validesa de la surrogació del qual fou consultada als advocats de València per Pere Colomer⁸⁶². Aquesta vacant al càrrec fou aprofitada novament pel consell per intentar fer valer els seus drets. Així, a l'estiu d'eixe any, el jurat Pere Miquel viatjà a València per presentar el privilegi que ordenava el lloctinent tenir el seu domicili a la vila. Al mateix temps, se li encomanava convèncer la monarquia que “provehisqua un vehí

⁸⁵⁸ AMC, LC, 1423-1424, f. 14v-17.

⁸⁵⁹ AMC, LC, 1424-1425, f. 28v, 26-5 1425

⁸⁶⁰ El 26 de juny de 1423 es llegia al consell la lletra el governador Vidal de Blanes informant de la recent derrota, a Nàpols, de les tropes de l'infant Pere, i de les necessitats reials del Magnànim per fer front al daltabaix. AMC, LC, 1423-1424, f. 6-6v

⁸⁶¹ Apareix exercint les funcions judicials de l'ofici en 1425, 1426 i 1427. Per exemple, en el cas dels crims de què s'acusava Joan de la Viuda, a Morella, en 1425 (ARV, RC, COM, 34, f.140-140v) o en la causa contra Guillem Agramunt i altres veïns de Castelló, de la qual se l'ordenà inhibir-se en 1427. ARV, RC, COM, 39, f. 83v. També Pere Miquel s'ocupà de funcions judicials, com en el cas de les execucions contra veïns de Morella que se li ordenaren per part reial en 1424. ARV, RC, COM, 33, 111v. Per la seua banda, mentre que la causa entre Andreu Martí, d'Almassora, i Pere Manyes, fou assignada al lloctinent, fou Pere Miquel com a surrogat l'encarregat de dictar finalment la sentència. ARV, RC, COM, 34, f. 154v-155, 11-9-1425

⁸⁶² AMC, LC, 1427-1428, 5v, 13-7-1427

d'aquesta vila a fi que la lloctinència stiga ací⁸⁶³. Aparentment, el candidat castellonencs que els prohoms tenien ara en ment era Pere de Begués, les aspiracions del qual reberen el suport del consell de Vila-real en una carta al rei⁸⁶⁴. Però, de nou, el possible objectiu de Begués d'arrodonir la seua carrera com a surrogat i de fidelitat als Trastàmara amb la concessió de la lloctinència fou frustrada. La monarquia, després de més d'un any d'aparent vacant al càrrec, tornà a confiar en el llinatge Aguiló i, en desembre de 1428, el germà d'Andreu, Lluís, rebia del rei Alfons el seu nomenament per l'ofici⁸⁶⁵.

4.1.2.3 LLUÍS AGUILÓ

A l'igual que en el cas d'Andreu, sembla que la seua presència a Castelló fou força esporàdica. Tenim constància, en eixe sentit, que encara no tenia domicili a la vila en 1433, fet que motivà una protesta al rei i al governador en juny d'eixe any⁸⁶⁶. En 1437, en un context en què Castelló ja començava a patir de valent l'ofec del deute censalista i la pressió dels creditors, es demanà la seua intercessió i la seua presència a la vila, sense èxit visible⁸⁶⁷. Sabem que el lloctinent actuà judicialment, tot i que de manera poc freqüent, i rebent comissions *ex-aequo* amb el surrogat⁸⁶⁸. Malgrat que, com el seu predecessor, tindria topades ocasionals amb el poder municipal, foren altres figures les que exerciren bona part de les funcions de la lloctinència. Així, el governador del regne continuà participant en les comunicacions sobre els afers bèl·lics i les demandes extraordinàries de la monarquia, com succeí amb la guerra de Castella⁸⁶⁹. També el governador, junt amb els surrogats, intervingué en els litigis més destacats de l'època, com la lluita del govern municipal contra el cultiu d'arròs al terme⁸⁷⁰. Sense notícies de cap relació personal del lloctinent amb la vila, sols podem suposar l'existència d'una

⁸⁶³ *Ibidem*, f. 8, 7-8-1427

⁸⁶⁴ AMVL, MC, 15, 9-9v, 19-8-1427

⁸⁶⁵ ARV, RC, OFF, 418, 94v, 8-12-1428

⁸⁶⁶ AMC, LC, 1433-1434, f. 4, 7-6-1433

⁸⁶⁷ AMC, LC, 1437-1438, f. 16v-17, 23-6-1437

⁸⁶⁸ Com l'atorgada en la causa entre Isabel, vídua de Bernat Pelegrí, i la seua filla Caterina, molestades per Galceran de Reus i Pere Capcir, que fou encarregada al mateix temps a Aguiló i al surrogat Manuel Caixa. ARV, COM, 45, f. 1, 18-8-1429

⁸⁶⁹ Per exemple, el governador, junt amb el lloctinent, feu arribar la demanda de ballesters per guarnir Biar. AMC, LC, 1429-1430, f. 13, 22-7-1429

⁸⁷⁰ Per exemple, missatgers de Castelló, Almassora, Borriana i Vila-real protestaren al governador les seues actuacions en el fet, permetent estanties i escorrenties, en 1435. AMC, LC, 1435-1436, f. 5, 25-6-1435. Per la seua banda, en 1434 era Manuel caixa, com a surrogat, junt al batlle Pasqual Ferrando, els jurats i altres prohoms, qui dictava una prohibició del cultiu de l'arròs. Es tractava d'una mostra de defensa dels interessos de les elits locals, malgrat l'exercici d'oficis reials, els regents dels quals sovint es mostraven permissius en l'afer degut a les llicències que podien vendre als cultivadors. AMC, LC, 1433-1434, f. 29v, 3-5-1434

relació de confiança amb el mercader Manuel Caixa, qui ben bé monopolitzà l'ofici de surrogat a la dècada de 1430.

4.1.2.4 BARTOMEU DE REUS

Amb la desaparició de Lluís Aguiló, i després d'una breu etapa de regència de l'ofici per Manuel Caixa⁸⁷¹, l'ascens del secretari reial Bartomeu de Reus a la lloctinència semblava significar el retorn definitiu del càrrec a llinatges locals, en aquest cas gràcies a la relació personal de Bartomeu amb l'infant Joan. El nou lloctinent era membre d'un llinatge de mercaders amb el seu ascens lligat a l'exercici del poder polític. Així, trobem un Pere de Reus exercint conselleries en 1378-1379, 1385-1386, 1403-1404, 1405-1406, 1414-1415, 1416-1417, 1419-1420, 1420-1421 i 1423-1424. A això cal sumar juraderies en 1382-1383, 1415-1416 i 1421-1422, i un justiciat en 1389. Si bé aquest Pere de Reus protagonitzà diverses gestions amb la monarquia ja a finals el XIV, fou la relació directa amb la casa reial, tal com succeí amb els Miró, la que portà Bartomeu al càrrec. Secretari reial, la signatura del qual apareix de manera freqüent als registres de cancelleria del Magnànim, fou home de confiança de l'infant Joan. El fet que els Reus ja foren recompensats pels serveis de Bartomeu al rei de Navarra a principis de la dècada de 1430, com per exemple amb la concessió de l'alcaidia del castell de Penàguila en 1432, ens fa pensar que el secretari ja es trobava al seu entorn als anys 20 del segle⁸⁷². Els seus treballs per l'infant, si ens guiem per les dades aportades per Zurita, inclogueren missatgeries entre Joan i el seu germà Alfons en el context de la lluita pel poder a Castella⁸⁷³. Posteriorment, servint el rei Alfons, formà part de converses diplomàtiques per assolir una concòrdia amb Castella en 1452⁸⁷⁴, i feu gestions amb el papa en nom del rei⁸⁷⁵. Així mateix, intervingué en els tractes fallits pel projecte de matrimoni entre el príncep de Viana i la infanta Caterina de Portugal⁸⁷⁶. La fidelitat al rei li permeté obtenir el privilegi de poder exercir com a jutge o qualsevol altre ofici a Aragó, malgrat ser originari del regne de València⁸⁷⁷, i representar el rei Joan en les corts de Fraga-Lleida de 1459, en què

⁸⁷¹ La manca dels llibres de consell d'aquests anys no permeten aprofundir en el temps de Manuel Caixa al càrrec.

⁸⁷² HINOJOSA MONTALVO, J. *Diccionario de historia medieval...op.cit.*, vol. III, p. 588. La donació en PILES ROS, L. *Estudio documental sobre el bayle general...op.cit.*, doc. 500, p. 238

⁸⁷³ ZURITA, J. *Anales de Aragón*, CANELLAS LÓPEZ, Á. (ed.), Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2003, l. XV, cap. XXXVII

⁸⁷⁴ *Ibidem*, l. XVI, cap. I

⁸⁷⁵ *Ibidem*, l. XVI, cap. XX

⁸⁷⁶ *Ibidem*, l. XVI, cap. LXVI

⁸⁷⁷ *Ibidem*, l. XIV, cap. XXXV

el monarca havia de prestar jurament⁸⁷⁸. El seu ascens es veié completat amb la compra, en 1444, de Finestrat i Rellou, amb la seua jurisdicció completa⁸⁷⁹. Sense poder tenir una presència física a la vila, les tasques pràctiques quedaren a les mans del seu germà Nicolau, mercader de professió i un dels personatges més rellevants en la vida política i econòmica del segle XV castellanencs. Ens ocuparem d'ell més endavant, així com d'altres germans de Bartomeu, residents a València, i que es beneficiaren de la posició dels seus parents.

La condició de castellanenc de Reus, qui ja es trobava al càrrec en 1443, no impedí que, en juny d'eixe any, el consell requerira que el seu germà Nicolau de Reus no actuara com a surrogat fins que Bartomeu no aportara les fermances degudes, sense les quals no se li hauria de permetre a Nicolau exercir l'ofici. A més, havia de jurar els furs i privilegis, entre els qual assumim que es trobava la condició de tenir la seua residència a la vila⁸⁸⁰. Els privilegis no es compliren i l'absentisme de Reus fou complet. Els seus serveis al rei Alfons i, en especial, a l'infant Joan, que li havien atorgat la recompensa de la lloctinència, també l'impediren exercir el seu càrrec de manera personal. El seu absentisme no sols estava relacionat amb la manca de domicili a la vila, la seua poca implicació en els seus afers o la seua escassa presència física, com en el cas dels lloctinents anteriors. Es pot afirmar que Bartomeu de Reus no exercí el seu ofici de cap manera: les mencions del seu nom a la documentació municipal són pràcticament inexistents, i ni tan sols protagonitzà, pel que hem pogut documentar, les habituals comissions judicials i conflictes jurisdiccionals amb la vila que sí havien implicat els Aguiló. El mateix Reus reconeixia al rei de Navarra, en maig de 1444, que les seues múltiples ocupacions servint el dit monarca i el seu germà Alfons l'impedien prendre possessió del càrrec i exercir-lo de manera personal. L'infant Joan, tanmateix, el confirmà en l'ofici⁸⁸¹. L'assumpte arribà a corts en 1446, quan la vila presentà un greuge amb l'objectiu d'obligar Bartomeu de Reus a prendre possessió del càrrec i tenir residència a la vila, a més de nomenar només un surrogat al mateix temps. Malgrat que s'obtingué una provisió reial que manava el lloctinent complir tals demandes, aquesta no sortí efecte⁸⁸².

⁸⁷⁸ *Ibidem*, l. XVII, cap. II

⁸⁷⁹ LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. *Nobleza y poder político...op.cit.*, p. 81 i CLAVER CORTÉS, María del Carmen. "El proceso repoblador tras la expulsión de los moriscos en el señorío de Rellou". *Revista de historia moderna*. N. 4 (1984), pp. 419-420

⁸⁸⁰ AMC, LC, 1443-1444, f. 4v, 30-6-1443

⁸⁸¹ ARV, RC, OFF, 419, f. 3v, 26-5-1444

⁸⁸² ARV, RC, CU, 234, f. 83v-84, 1-7-1446

Davant l'absència de Bartomeu de Reus, fou el seu germà Nicolau qui actuà com a surrogat aparentment únic des de 1443 fins 1451. D'aquesta manera, fou ell el receptor de les acostumades protestes al voltant de conflictes jurisdiccionals i ús indegut del càrrec, a banda d'actuar com l'agent principal de l'infant Joan en la introducció de la insaculació en 1446. Com altres surrogats en el passat, i de manera més intensa per la seua connexió directa amb el poder reial, Nicolau de Reus aprofità les circumstàncies per afermar-se encara més dins la política local i com a home de confiança de la monarquia al Castelló de mitjans de segle.

4.1.2.5 JOAN TOLSÀ

Bartomeu de Reus, per la impossibilitat pràctica d'exercir l'ofici, acabà renunciant a la lloctinència, fet que ja havia tingut lloc en 1451⁸⁸³. A finals d'aquell any, el cavaller valencià Joan Tolsà fou confirmat en el càrrec pel rei Alfons⁸⁸⁴. Els Tolsà, a l'igual que els Esplugues o els Aguiló, tampoc posseïen cap relació de rellevància amb la vila o la lloctinència de la Plana abans del nomenament de Joan. Representen un altre exemple d'un llinatge de la noblesa menor valenciana amb un peu als seus senyorius i l'altre a la capital del regne. També d'origen català, al segle XIV apareixien com a membres de la petita noblesa urbana que havia pogut ascendir socialment i ennoblir-se per la seua activitat política i professional⁸⁸⁵. Jaume Tolsà fou jurat de València en 1371 i el seu fill Ramon, jurista i cavaller, ho fou en 1371 i en 1392, a més de representant de la ciutat a les corts de Sant Mateu-València de 1369-1370. Casat amb Agnès de Nàtera, Ramon tingué com a mínim tres fills: Joan, Jaume i Ramon. A principis del segle següent els Tolsà adquiriren de Jaume Castellà el lloc de Navarrés, venut als germans Joan, Jaume i Ramon, tot i que Joan es convertiria en el senyor real. A partir d'eixe moment es poden distingir dues branques del llinatge, l'una la del Joan Tolsà senyor de Navarrés, i l'altra la que prové del seu germà Jaume.

⁸⁸³ Això no impedí la seua reclamació dels salaris deguts per l'exercici de la lloctinència, tot i que hagué d'esperar a 1470 per cobrar-los. ARV, RC, DIV, 291, f. 207-207v, 23-5-1470

⁸⁸⁴ ARV, RC, DIV, 258, f. 81v-82v, 9-11-1451

⁸⁸⁵ Vegeu HINOJOSA MONTALVO, J. *Diccionario de historia medieval...op.cit.*, vol. IV, pp. 268-269. Altres dades sobre els Tolsà, el seu origen burgès i els seus senyorius en ESCOLANO, G. *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y Reino de Valencia*, 3 vols., València, Librerías Paris-Valencia, 1980, vol. 2, pp. 448-450

Pel que fa la branca dels Tolsà de Navarrés, veiem que aquest Joan, germà de Jaume i Ramon, és probablement qui morí en 1432, essent alcaid del castell d'Alacant⁸⁸⁶. Un altre Joan Tolsà, tal vegada el seu fill, heretaria el senyoriu. Potser és el mateix Joan qui exercí el justiciat criminal de València en 1440 i 1450, l'any de la seua mort, cosa que reforçaria la seua imatge de petit noble arrelat al medi urbà. Aquest Joan estaria actiu durant la guerra amb Castella de 1429-1430 i protagonitzaria el conegut duel amb Joan de Marrades en 1432⁸⁸⁷. Tindria un primer matrimoni amb Joana de Montsoriu, filla de Bernat de Montsoriu, cap a 1431, del que naixeria dos fills, el major, del mateix nom que el pare, i el menor Galvany. Més tard es casaria en segones núpcies amb Margarida de Pomar. En el testament de Joan, de 1449, aquest declarava que el senyoriu quedaria a les mans del seu fill major Joan, qui casaria amb Elionor Crespi de Valldaura. A la seua mort deixaria hereus menors, que quedarin sota la tutela de Ramon Tolsà. El fill de Joan i Elionor, conegut com Miquel Joan Tolsà, seria senyor de Navarrés, i encara ho era a inicis de la dècada de 1480. També podem afirmar que Elionor es tornà a casar amb el cavaller Antoni Joan, i encara vivia en 1483, quan feu testament a favor del seu fill⁸⁸⁸.

Sobre la branca de Jaume, sabem que aquest es casà amb Aldonça Ripoll, matrimoni a través del qual entraria en relació amb el llinatge dels March. Dels dos fills mascles que coneixem, Joan i Martí, fou aquest darrer, el segon, qui més destacà per les seues activitats militars, com veurem a continuació. Mort intestat, el seu germà Joan, conegut com Joan Tolsà de Ripoll, es convertiria en el seu hereu. Anys més tard, Joan arribaria a ser senyor de Beniarjó després d'un ardu procés legal per l'antiga possessió d'Ausiàs March, com a administrador del patrimoni de la seua germana Peirona. Casat amb Beatriu Ros, el seu fill Joan morí abans que el pare, amb la qual cosa la seua altra filla, Àngela Benet, es convertí en la seua hereva universal⁸⁸⁹.

Degut a la manca d'informació continguda a la documentació municipal al voltant del parentiu de Joan Tolsà, no ens ha resultat senzill determinar quin dels Joans que hem

⁸⁸⁶ Dades biogràfiques sobre el llinatge Tolsà proporcionades per HINOJOSA MONTALVO, op. cit. i JORGE SÁIZ SERRANO, en *Guerra y nobleza...op.cit.*, p. 570 i, del mateix autor, *Caballeros del rey...op.cit.*

⁸⁸⁷ RIQUER, M. DE (ed.), *Lletres de batalla: cartells de deseiximents i capítols de passos d'armes*, 3 vols., Barcelona, Barcino, 1963, vol. II, pp. 37-106

⁸⁸⁸ Archivo Histórico de la Nobleza, 126. Archivo de los Marqueses de Navarrés, Personal, Testamentos, NAVARRÉS, CP.350, D.7

⁸⁸⁹ Més informació sobre Àngela Benet Tolsà de Ripoll en GIRONELLA DELGÀ, A, VARELA RODRÍGUEZ, M. ELISA, CAMPO GUTIÉRREZ, ANA DEL "Entre madres e hijas: Beatriu Ros y Àngela Benet Tolsà de Ripoll", GARÍ AGUILERA, B. (coord.) *Vidas de mujeres del Renacimiento*, Barcelona, Publicacions i Edicions Universitat de Barcelona, 2008, pp. 131-161.

esmentat fou el nostre lloctinent. Als registres de cancelleria trobem, d'una banda, referències als Tolsà de Navarrés, com per exemple notícies relacionades amb la tutela legal dels menors del llinatge amb els Crespí als anys 50⁸⁹⁰. Trobem més endavant dades sobre els seus parents descendents de Jaume, referides al seu fill Joan i els processos relacionats amb l'herència del seu germà Martí i, finalment, notícies referents a la lluita legal de Joan Tolsà de Ripoll amb Jaume March pel senyoriu de Beniarjó. Pel que fa a les fonts bibliogràfiques, si descomptem els treballs citats de Jorge Sáiz sobre les activitats militars de Galvany i Martí Tolsà, la informació sobre els senyors de Navarrés és ben bé inexistent. Diferent és el cas de Joan Tolsà de Ripoll, l'adquisició per part del qual de Beniarjó i la seua relació amb els March ha estat tractada en detall per Jaume Chiner, tot i que no se'ns diu quasi res sobre la seua carrera anterior i la lloctinència de la Plana⁸⁹¹. Una notícia continguda als llibres de consell castellonencs ens dona una pista sobre la identitat del nostre Joan Tolsà⁸⁹². En una comunicació amb les autoritats municipals de 1470, el lloctinent declarava haver estat senyor del lloc de Torre de les Maçanes, propietat que havia pertangut a Martí Tolsà, qui ja havia mort a finals de 1464. Si ens fixem en el que ens diuen les fonts de cancelleria sobre el llinatge, veiem que Martí Tolsà, tal com hem dit, morí intestat i el seu germà Joan, qui ja era hereu de la seua àvia Agnès de Nàtera, es convertí en el seu hereu⁸⁹³. Com a tal, es veié implicat en batalles judicials per la seua herència, que potser incloïa Torre de les Maçanes, i els deutes censals que estaven en joc, amb Maria de Llúria i, després de mort d'aquesta, amb Lorenzo Suárez de Figueroa, sobre els quals obtingué una sentència favorable⁸⁹⁴.

Sols un dels documents de cancelleria que hem localitzat, de 1466, en què s'ordena a Pedro d'Urrea executar la sentència acabada d'esmentar, especifica que el Joan Tolsà, germà i hereu de Martí, i que estava implicat en els processos citats a l'audiència reial, era el lloctinent de governador *dellà lo riu Uxó*⁸⁹⁵. Per completar la informació, ens

⁸⁹⁰ Així, tant el justícia civil de València com el batlle general intervingueren en la causa. ARV, RC, COM, 77, f. 65-66 i 66-67, 8-1-1456

⁸⁹¹ CHINER GIMENO, J. *Ausiàs March i la València del segle XV*, València, Generalitat Valenciana - Consell Valencià de Cultura, 2004, pp. 509-519.

⁸⁹² La lletra, datada a Quesa el 30 de juny, es troba en AMC, LC, 1470-1471, f. 6v-7, 8-7-1470

⁸⁹³ Ja apareix com a hereu de la seua àvia en 1464. ARV, RC, COM, 120, f.110v, 18-6-1464

⁸⁹⁴ La causa amb Maria de Llúria i Suárez de Figueroa fou assignada a Jaume Garcia d'Aguilar i Andreu Sart. ARV, RC, COM, 100, f. 40v-41, 21-12-1464. Una apel·lació posterior de Figueroa a la sentència d'aquests fou examinada per Joan de Gallach, Tomàs de Colliure i Francesc Tallada. *Ibidem*, f. f. 71v-72, 28-4-1465. El cas s'allargà i en 1470, malgrat les al·legacions de Tolsà, s'ordenà a Pere Andreu i Miquel Dalmau una nova revisió de la sentència. ARV, RC, COM, 108, f. 99v-100, 12-9-1470. En 1471, Dalmau fou substituït per Joan Vall, per considerar-lo Tolsà sospitós. ARV, RC, COM, 109, f. 114-114v, 10-9-1471

⁸⁹⁵ ARV, RC, COM, 101, f. 25-25v, 7-1-1466

consta, pel mateix missatge esmentat entre el lloctinent i el consell de 1470, que Tolsà havia adquirit recentment el lloc de Quesa, proper a la frontera castellana. Això encaixa amb la notícia que ens aporta Chiner sobre la compra del dit senyoriu de la Canal de Navarrés per part de Joan Tolsà de Ripoll en 1469⁸⁹⁶. A això podem afegir encara el fet que, ocasionalment, el lloctinent signara les seues comunicacions amb el consell castellonenc com a Joan Tolsà de Ripoll⁸⁹⁷. Les dites dades documentals, contrastades amb l'arbre genealògic dels Tolsà elaborat pel mateix Chiner, ens permeten concloure que el nostre lloctinent ha de ser la mateixa persona que el futur senyor de Beniarjó⁸⁹⁸.

Admetent la possibilitat d'inexactituds en les relacions de parentiu i identificacions de personatges esbossades, sabem que el Joan Tolsà que ens interessa és esmentat com a donzell en 1451⁸⁹⁹ i com a cavaller en 1453⁹⁰⁰. Ja en la primera d'aquestes dates posseeix el títol de coper reial, cosa que ens diu que havia realitzat serveis a la corona i gaudia d'una certa posició a la cort. A més, tenim constància que a mitjans de la dècada de 1450 formava part del consell reial. Si ens fixem en les activitats del seu llinatge, comencen a sorgir les similituds, a grans trets, amb les famílies anteriorment citades. Senyors rurals i cavallers urbans, tant Joan com Martí Tolsà serviren la monarquia regint l'alcaidia del castell d'Alacant. Foren, en aquest cas, els fills menors d'ambdues branques els que més destacaren en les seues activitats bèl·liques. Així, Galvany, cavaller hospitalari, participà de manera regular en les campanyes del Magnànim a les dècades de 1430 i 1440. Cambrer del rei, passà a residir a la cort de Nàpols. El seu cosí germà Martí, també fadristern, formà part igualment de les campanyes italianes del rei Alfons i rebé, com s'ha dit, l'alcaidia del castell d'Alacant, que havia tingut son pare Jaume, i que regí fins la seua mort en 1463. La seua dedicació regular a la guerra permet enquadrar-los dins de la noblesa militar professional, descrita per Jorge Sáiz, que servia la Corona en les seues campanyes ibèriques i italianes⁹⁰¹. No podem afirmar res amb certesa referit al seu posicionament polític durant l'Interregne, tot i que, pel seu caràcter relativament modest i urbà, aquest fou probablement poc rellevant, en una època en què membres de llinatges que havien estat pro i anti Trastàmara estaven conformant una nova noblesa al servei del

⁸⁹⁶ CHINER GIMENO, J. *Ausiàs March i...op.cit.*, p. 511

⁸⁹⁷ Per exemple, en la missiva relativa a la seua mediació entre la vila i el seu cosí Joanot Galceran de la Serra, com a part de la dipspua entre Galceran i el batlle Bartomeu de Bues. AMC, LC, 1471-1472, f. 26v-27v, 9-12-1471

⁸⁹⁸ *Ibidem*, f. 596-597

⁸⁹⁹ ARV, RC, DIV, 258, f. 81v-82v, 9-11-1451

⁹⁰⁰ Apareix a més com a coper i lloctinent de governador. ARV, RC, COM, 54, f. 186-186v, 11-8-1453

⁹⁰¹ SÁIZ SERRANO, J. *Caballeros del rey...op.cit.*, p. 169

Magnànim per mitjà, en bona mesura, dels serveis militars⁹⁰². Si bé els Tolsà del segle XIV progressaren gràcies a la seua professió de juristes i la seua experiència política municipal, que els permetí ennoblir-se, fou, creiem, l'activitat guerrera dels Tolsà la que els feu ascendir un graó més i rebre un càrrec com la lloctinència.

La idea d'un lloctinent aliè a la vila i potencialment absentista no agradà els prohoms castellanencs, i el mateix monarca es feu prompte ressò de l'oposició existent al nomenament. La desaprovació de la tria de Tolsà es basava, a més del fet de no ser natural de la vila i no tenir-hi residència, en la manca d'un patrimoni valorat en 50000 sous, una altra condició per obtenir el càrrec. Davant això, però, el rei no transigí: ordenà que tots els privilegis i obstacles al nomenament foren cancel·lats i que es respectara Tolsà com a lloctinent⁹⁰³. L'etapa de Tolsà, qui comença a parèixer de manera explícita als llibres de consell en 1454, no comportà el retorn a un lloctinent present de manera regular a la vila i preocupat pels seus afers quotidians. Seria inexacte dir que Tolsà no comptava amb cap vincle personal amb la regió: Joanot Galceran de la Serra era cosí seu, i el fill homònim de Tolsà, mort abans que el pare, fou batlle d'Onda a la dècada dels seixanta⁹⁰⁴. A més, el lloctinent adquirí la propietat del Palau, antiga possessió de Francesc d'Esplugues al terme de Borriana, la qual visitava, si més no de manera esporàdica i on impartia justícia⁹⁰⁵. En aquest sentit, la documentació de cancelleria sí mostrà un alt grau d'activitat judicial per part de Tolsà en casos concernent Castelló i la seua lloctinència⁹⁰⁶. En tot cas, aquests lligams, exceptuant el parentiu amb els Galceran, foren posteriors al seu nomenament i, per tant, no influïren en aquest. Tampoc comportaren la residència regular de Tolsà a la seua lloctinència ja que, en abril de 1455, encara no posseïa domicili a Castelló⁹⁰⁷.

⁹⁰² Més informació sobre la clientela militar que s'estava formant en *Ibidem*, pp. 86-87 i del mateix autor "Nobleza y expansión militar de la Corona de Aragón", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 33/2, 2003, pp. 729-780, i en PONS ALÓS, V., "Los Trastámara y la nueva nobleza valenciana", *XV CHCA*. t. I-5, pp. 241-256.

⁹⁰³ Ídem, f. 82v-83, 14-10-1451

⁹⁰⁴ Fou nomenat batlle de la població el 6 de juny de 1460. ARV, RC, OFF, 421, f. 40v-41v. Ja havia mort el 12 de gener de 1471, quan es publicà el seu testament. CHINER GIMENO, J. *Ausiàs March i...op.cit.*, p. 511

⁹⁰⁵ CORBALÁN DE CELIS Y DURÁN, J. "El testamento del gobernador...op.cit.", p. 57

⁹⁰⁶ Per citar sols un exemple on estava implicat un destacat prohom castellanenc, Tolsà s'encarregà de la causa entre la muller de Domingo Gascó i la muller de Bernat Mut. ARV, RC, COM, 105, f. 107v-108, 7-11-1469

⁹⁰⁷ El 9 d'abril el consell demanà que Tolsà tinguera la seua residència a la vila. AMC, LC, 1454-1455, f.52v

La situació no s'havia alterat a principis de 1461, quan s'aprofità l'ambaixada enviada al rei Joan sobre la presó del príncep de Viana per demanar el compliment dels privilegis relacionats amb la residència del lloctinent⁹⁰⁸. Els llibres de vèlues de la peita indiquen que Joan Tolsà ja posseïa alguns béns a la vila a finals de la dècada. Entre les seues possessions, valorades en 1468 en 11 lliures, es comptava, aparentment, un *alberg*⁹⁰⁹. En tot cas, ser el propietari d'una residència urbana no era un sinònim de la seua presència habitual a la vila. El seu absentisme regular no impedí el sorgiment de nombrosos conflictes amb la jurisdicció del justícia i els poders municipals, encara que la responsabilitat, sovint, estiguera relacionada amb els agents del lloctinent i no amb mateix Tolsà. No és fins al context bèl·lic dels primers anys de la dècada de 1460, quan el nord del regne es veié afectat per la Guerra Civil catalana, la revolta de la baronia d'Arenós i l'entrada de forces castellanes en ajuda dels rebels, que tenim constància d'una major presència de Tolsà a la seua lloctinència. La seua participació en aquestes campanyes, en particular la lluita contra Jaume d'Aragó i els seus reforços castellans, facilità el pas de Tolsà per la vila, on se l'havia cridat en gener de 1463 amb motiu del clima d'emergència bèl·lica⁹¹⁰. Malgrat el caràcter esporàdic de la seua presència, el lloctinent actuà amb energia a l'hora de fer arribar a Castelló les demanes d'ajuda militar que la monarquia requeria en aquest moment crític. Tot i així, continuà exercint l'ofici principalment a través de surrogats, amb un protagonisme molt destacat de Nicolau Batlle als anys seixanta.

El buit documental a la segona meitat de la dècada no ens permet tenir un millor coneixement de les relacions amb el lloctinent, més enllà de la presentació d'un nou greuge sobre el fet a les corts de Sant Mateu de 1465-1466⁹¹¹. Sí podem afirmar que, en 1470, el conflicte al voltant del seu absentisme estava més actiu que mai. La celebració de les corts generals a Monsó atorgà una nova ocasió per recordar al rei, per mitjà del

⁹⁰⁸ Abans, el 17 de febrer, la presentació d'un protest al lloctinent sobre l'afer causà divergències al consell per detalls que desconexim, que es resolgué de manera favorable a l'acció per votació amb faves dels consellers. AMC, LC, 1460-1461, f. 64v. Dies més tard, el 23, s'encarregà al participant castellanenc en l'ambaixada, Nicolau de Reus, portar una executòria reial sobre el privilegi. AMC, LC, 1460-1461, f. 66

⁹⁰⁹ Dades extretes del LVP 1468, f. 133. La documentació no detalla quines propietats posseïa Tolsà en 1468 i coneixem l'existència del seu domicili de manera indirecta a través de les indicacions contingudes en els domicilis dels seus veïns. Aquests ens diuen que la residència de Tolsà estava situada a la parròquia de Sant Pere, junt a l'alberg del prohoms Gabriel Feliu, un mercader benestant amb un patrimoni valorat en unes 60 lliures. La mateixa font ens indica que, a més, posseïa un corral. En 1473, moment en què abandonà la lloctinència, el valor de les seues possessions local, de nou sense especificar, tot just arribava a unes modestes 6 lliures, prova de la seua poca vinculació a la vila.

⁹¹⁰ AMC, LC, 1462-1463, f. 3, 10-1-1463

⁹¹¹ SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II...op.cit.*, p. 274

síndic Mateu Miralles, el malestar de la vila per l'incompliment del privilegi de residència per part del lloctinent. Això pot contradir el que s'ha dit abans, sobre les notícies, als llibres de vâlues de la peita, que indiquen que, ja en 1468, Tolsà hi posseïa un *alberg*. Tanmateix, la possessió d'un domicili no era equivalent a tenir en aquesta població "sa casa e cap magor", com especificava ara el consell, entesa com la residència principal i habitual del lloctinent, fet que sembla estar provat pel baix valor de les seues possessions, molt per sota del que s'esperava donada la seua dignitat. A aquest fet se sumava la protesta sobre el nomenament indegut de surrogats, queixa segurament referida a Nicolau Batlle. Sabem que Castelló havia aconseguit una provisió reial ordenant Tolsà tenir el seu domicili a la vila, i el consell volgué utilitzar-la en les seues gestions directes, en un darrer intent per resoldre el problema abans de presentar un nou greuge a corts. En juny, el notari Joan Valentí fou enviat a València, on Tolsà acostumava a residir, a presentar-li al lloctinent la dita provisió i convèncer-lo per traslladar-se a la vila⁹¹².

Les gestions obtingueren una resposta per escrit de Tolsà que es llegí al consell el dia 8 de juliol. Després d'acusar la rebuda del missatge i la provisió reial, el lloctinent declarava "que tots temps só prest obehir los manaments de sa excel·lència", afirmant que "yo tenia deliberat transferir-me en Castelló personalment". Els seus plans, però, s'havien vist frustrats, ja que "per algunes necessitats a mi ocorrents yo, de present, sens alguna dilació, no·m és expedient decontinent transferir aquí ma persona". Tolsà mostrava la seua sorpresa per la demanda de la vila, admetent que "no sabia en tanta necessitat de guerra o altra ésser constituïda la dita vila que·m fos forçat residir-hi encontinent". Com hem dit anteriorment, el context bèl·lic dels primers anys de la dècada dels seixanta havia permès una certa presència del lloctinent a la regió, que ara Tolsà recordava al consell ("ya en temps de gran necessitat en la guerra pasada ho fet"). El lloctinent, però, no s'estava de comunicar al consell els sacrificis que havia fet per motiu de complaure Castelló amb la seua presència ("la qual cosa fou la destrucció de la mia casa"). Es tractava segurament d'una referència a la seua possessió anterior de la localitat de Torre de les Maçanes, heretada del seu germà Martí, que, en aquell any, fou atacada per una host provinent de Penàguila⁹¹³. Segons el lloctinent, per la seua absència en aquell

⁹¹² AMC, LC, 1470-1471, f. 3v, 11-6-1470

⁹¹³ *Musealización de la Torres de Maçanes*, Área de Arquitectura de la Diputación de Alicante, 2011. Més informació sobre la història de la localitat en HERNÁNDEZ CORTÉS, C. *Historia de Torremanzanas*, Ajuntament - Diputació d'Alacant, 1995

moment, “no poguí obrar e fornir ni anar en persona” el dit lloc, motiu pel qual “me fou destruïda la dita torre e perdí tot lo més dels béns que havia”.

Després d'intentar pressionar el consell amb aquest argument, Tolsà advertia els prohoms de la possibilitat que el fet es repetira per culpa de la petició de Castelló (“vosaltres ne fóseu causa dues vegades”), amb l'element agreujant que la nova demanda s'efectuava en un temps més pacífic i, per tant, era més difícilment justificable (“aquesta se seguís sens necessitat vostra e ab major dan mia que la primera”). Ara, a més, la protecció del seu castell de Quesa, comprat l'any anterior, s'havia convertit en la seua prioritat, degut a la seua localització fronterera:

Ací cascun dia som avisats de la frontera de Castella, e com tendríem congoxes les tendrem sens dilació, com ells tenguen contínuament les aynes preparades per a la guerra e a nostra destrucció, tinch aquest castell e loch a la frontera no obrat ni armat, ni algup fet ni avituallat

La defensa del lloc contra l'amenaça castellana, que Tolsà s'havia compromès a fortificar, constituïa en aquell moment el seu deure principal i la millor manera de servir el rei, cosa que l'obligaria a absentar-se de Castelló encara durant un temps:

per altres moltes necessitats a mi ocorrents de present, més encara a la prefata magestat del senyor rey, les quals, com seré aquí en persona, vos poré dir dins quatre mesos, a mi és forçat star ací de present

Finalitzada la pròrroga demanada de quatre mesos, el lloctinent prometia traslladar-se a la vila, cosa que ja s'hauria efectuat, segons Tolsà, de no ser per la urgència dels treballs a Quesa:

lo dit temps pasat, encontinent vos promet transferir-me personalment a aqueixa vila e habitar aquí lo més temps del any, car ya ans stava en aquest dit propòsit sinó per la compra de aquest loch e castell, lo qual he trobat molt desbaratat, segons lo loch on stà, és forçat metre-l en alguna defesa per servir del senyor rey

Tolsà, en el cas que el consell li denegara la pròrroga (“si no·u volíeu fer, lo que per vós no poria creure”), anunciava que no dubtaria en sol·licitar la intercessió del rei Joan, qui confiava li donaria la raó (“scriuré a la magestat del senyor rey axí ma defesa com la dita

dilació me done sa magestat”) i instruïa els consellers que remeteren la seua resposta a la seua sogra, na Isabel Ros⁹¹⁴.

Els arguments de Tolsà connectats amb el ddesig de servir la corona no reeixiren a persuadir els prohoms castellanencs de continuar tolerant l’absència del lloctinent. El consell es negà a concedir-li cap pròrroga i immediatament donà instruccions al síndic a corts Mateu Miralles per presentar el fet a l’assemblea i aconseguir que es complira el manament. Al mateix temps, s’avisà Tolsà per carta de la decisió del consell, recordant-li que la provisió era executòria⁹¹⁵. A Monsó, ja en 1470⁹¹⁶, la vila obtingué una altra provisió del rei Joan que reforçava, teòricament, la seua causa. En ella es denunciava que el lloctinent continuava sense habitar a Castelló, residint la major part del temps a València, quedant limitades les seues estades a la comarca a les seues visites a l’alqueria del Palau. Malgrat que això podia facilitar lleugerament l’accés ocasional al lloctinent, el fet que els processos de la seua cúria tingueren lloc en la dita propietat suposava un altre atac als privilegis locals, del qual també es parlà al rei. El manament reial al lloctinent per acabar amb eixes pràctiques sota pena de 3000 florins no resolgué el problema⁹¹⁷. Així, en 1471, el conflicte entre la vila i Tolsà arribà, probablement, al seu punt màxim. En juny, el consell li feia saber que havia de tenir la seua residència a Castelló o se li llevaria l’ofici. A aquest conflicte s’unia una disputa entre Tolsà i la vila, resultant del repartiment del botí obtingut en la campanya contra Jaume d’Aragó, que agreujà la situació, tot i el temps transcorregut⁹¹⁸. Cal esmentar, també, el malestar causat per la figura del surrogat Nicolau Batlle, que, a aquelles alçades, portava anys exercint el càrrec i s’havia guanyat l’oposició d’un sector important dels prohoms locals.

En juliol, el lloctinent s’adreçà a la vila i es tractaren les qüestions acabades de citar. El que més ens interessa, però, és que, a l’estiu de 1471, el consell afirmava tenir constància que Tolsà desitjava desfer-se de la lloctinència⁹¹⁹. En octubre, el rei se sumà al governador i intervingué en l’assumpte, ordenant Tolsà que cessara d’actuar en el litigi, ja que la interpretació dels privilegis era prerrogativa reial⁹²⁰. La provisió que llevava l’afer de la

⁹¹⁴ AMC, LC, 1470-1471, f. 6v-7

⁹¹⁵ Ídem, f. 7v

⁹¹⁶ És a dir, quan les corts generals ja s’havien clausurat formalment i la tasca parlamentària prosseguia a nivell de corts particulars dels territoris.

⁹¹⁷ ARV, RC, DIV, 292, f. 156-156v, 3-2-1471. també recollida al Llibre de Privilegis, f. 70-70v

⁹¹⁸ AMC, LC, 1471-1472, f. 5, 13-6-1471. L’afer del botí en f. 8v

⁹¹⁹ Ídem, f. 8, 14-7-1471

⁹²⁰ ARV, RC, COM, 110, f. 110v, 10-10-1471

jurisdicció del governador no agradà el consell castellonenc, que consultà el síndic a València Jaume Piles. El notari valencià els informà que la causa era consistorial i calia esperar la vinguda del rei, a la qual cosa el consell respongué que s'intentara que el governador tornara a ocupar-se de la causa⁹²¹.

No coneixem els detalls d'allò succeït els mesos següents. Sí sabem que, a principis de 1473, Joan Tolsà havia finalment renunciat al càrrec. Com va advertir en el seu temps Jesús Lalinde, no hem de fiar-nos necessàriament de la manera en què els documents expressen els fets, ja que una teòrica renúncia voluntària a un ofici pot amagar, en la realitat, una destitució reial⁹²². És possible que l'abandonament del càrrec per part de Tolsà es deguera simplement a la constatació de la seua impossibilitat de dedicar-se plenament a la lloctinència, ocupat per assumptes relacionats amb les seues possessions i activitats, i la fatiga causada pels litigis oberts amb Castelló referits més amunt. Si hi hagué algun tipus de pressió reial perquè Tolsà deixara la lloctinència, aquesta no ens consta.

4.1.2.6 BERENGUER DE MONTSORIU

Seguint la renúncia de Tolsà, el càrrec recaigué en Berenguer de Montsoriu, cavaller foraster d'un perfil no gaire diferent al del seu predecessor, tot i que, probablement, menys destacat en els afers bèl·lics i polítics del regne. No podem descartar que la relació matrimonial existent entre els Tolsà i els Montsoriu, citada en un altre lloc, jugara algun paper en el traspàs de l'ofici d'un llinatge a l'altre. Es tractava d'un llinatge que havia pertangut a la facció trastamarista durant l'Interregne, i que podia presumir d'una activitat militar tant o més intensa que la dels Aguiló. Ja presents al regne al segle XIV, els Montsoriu es destacaren, com els Aguiló i els Tolsà, en les campanyes del rei Alfons⁹²³. Galceran, fill de Bernat de Montsoriu, formà part de l'armada de 1432 com a patró de galeres. El seu fill Gilabert de Montsoriu fou cavaller de Montesa, orde del qual arribaria a ser mestre entre 1445 i 1453. Participà en la guerra de Castella de 1429 i, més tard, partí junt amb el monarca a la campanya napolitana de 1432. Fet presoner a Ponça en 1435, després de recuperar la llibertat tornaria a combatre a la península italiana al servei de la corona. Per la seua banda, el cavaller Gracià de Montsoriu, germà de Gilabert, també

⁹²¹ AMC, LC, 1471-1472, f. 20v, 27-10-1471

⁹²² LALINDE ABADÍA, J. , *La Gobernación general...op.cit.*, pp. 384-289

⁹²³ Dades sobre els perfils dels Montsoriu en HINOJOSA MONTALVO, J. *Diccionario de historia medieval...op.cit.*, vol. II, pp. 170-171. Sobre la seua activitat militar, vegeu les obres citades de Jorge Sáiz Serrano.

participà en la guerra de Castella. Exercí en diverses ocasions els oficis de justícia civil i criminal de València, en un vincle amb el món urbà que també trobem en Galceran, qui fou jurat. Un altre Montsoriu, Joan, estigué lligat a la casa reial des de petit, començant com a patge, a més de ser també frare de Montesa. Gracià, senyor de Faura i de la baronia de Beselga, tingué tres fills: Pere Ramon, Berenguer i Galceran. És aquest Berenguer qui, probablement, seria el futur lloctinent. Desconeixem els detalls de les seues activitats, més enllà de certificar que apareix documentat com a donzell a Sueca en 1457, quan encara devia ser jove⁹²⁴. Segons Fullana, a l'època en què regia la lloctinència, gaudia de la consideració de conseller reial⁹²⁵. En tot cas, veiem com, repetint el patró general, ens trobem amb una noblesa amb petits senyoriis rurals, que combinava una intensa vida urbana i l'activitat militar en el seu ascens.

El 27 de març de 1473 el consell ja havia rebut la notícia de la propera arribada de Montsoriu per prendre possessió del càrrec, fet per al qual es prepararen els presents acostumats⁹²⁶. El nou lloctinent es personà davant el consell el dia 31 i presentà a les autoritats la provisió que confirmava el seu nomenament⁹²⁷. Montsoriu degué romandre diversos dies a la vila després de la seua arribada, ja que el dia 6 d'abril se'ns diu que el consell li havia recordat al nou lloctinent els seus deures. En particular, se li ressaltava la importància de nomenar un surrogat cada vegada que eixira de la vila, funció que havia de recaure en una persona natural de la població. El consell també demanà que, cada vegada, el càrrec de surrogat fora atorgat a una persona diferent, “en manera que lo dit ofici no's perpetue en una persona”. Ens resulta evident que aquestes condicions s'havien ideat amb la figura de Nicolau Batlle en ment i formaven part de l'ofensiva del consell per provar de limitar el seu poder. Surrogat amb Joan Tolsà de manera ininterrompuda des de feia anys, els prohoms locals, sens dubte, esperaven que el canvi de lloctinent comportara la fi de la omnipresència del jurista morellà. Malgrat que Montsoriu respongué al consell que “ell sap ya que ha a fer” al voltant de les condicions de la

⁹²⁴ Junt amb el seu germà Pere Ramón, apareix a la cort del justícia de Sueca ordenant execucions per deutes de Miquel Badia. FERRANDO PALOMARES, S. (ed.), *Llibre de la Cort del Justícia de Sueca (1457)*, València, Universitat de València, 2011), pp. 82-84 i pp. 105-106

⁹²⁵ FULLANA MIRA, L. “Documentos inéditos de la familia de los Viciano”, *BSCC*, III, 1922, pp. 161-168

⁹²⁶ Se li oferí peix i un cànir de vi blanc. AMC, LC, 1472-1473, f. 41v

⁹²⁷ Ídem, f. 42

lloctinència, donà la seua aprovació, “per son descàrrech”, perquè s’escriguera al governador a fi de fer observar els dits privilegis⁹²⁸.

Les esperances del consell d’una nova relació amb el lloctinent foren en va. D’antuvi, una de les primeres decisions de Montsoriu fou confirmar Nicolau Batlle en el càrrec de surrogat a principis de maig. El fet, que suscità les protestes de la vila per la incompatibilitat entre el dit ofici i l’assessoria fiscal que exercia Batlle, anunciava que la intervenció personal del lloctinent en els afers de la seua jurisdicció seria limitada i que els protagonistes de l’administració de Tolsà conservarien la seua posició dominant⁹²⁹. Sabem que Montsoriu actuà en diversos litigis relacionats amb veïns de la vila i no es lliurà dels ocasionals conflictes jurisdiccionals a què s’havien enfrontar els distints lloctinents, independentment del seu absentisme⁹³⁰. Tanmateix, tot indica que Montsoriu, fins i tot més que el seu predecessor, veié l’ofici com una simple recompensa als serveis reials del seu llinatge i es desentengué en gran mesura de la gestió directa de la lloctinència, sense establir cap relació personal que coneguem amb Castelló o la seua comarca. Aparentment, tampoc dedicà gran esforç a fer de portaveu de les demandes reials. Així, tot i que Montsoriu participà en la campanya, les comunicacions amb Castelló relacionades amb la segona revolta de la baronia d’Arenós, a més del parlament valencià de Lluís Despuig, els fets politicomilitars més rellevants del període, s’efectuaren, com a norma, de manera directa entre la vila i els governadors i lloctinents reials.

El poc interès de Montsoriu per l’exercici personal del càrrec era patent i se sumà a altres actuacions irregulars del lloctinent. En abril de 1477, el rei Joan suspengué el lloctinent en l’ofici, segurament degut a les acusacions de quedar-se amb béns capturats en la supressió de la recent revolta de Jaume d’Aragó, encomanant-se les seues funcions de manera provisional al governador Joan Roís de Corella⁹³¹. Encara que pocs dies més tard la suspensió fou anul·lada i el càrrec fou retornat a Montsoriu⁹³², no ens atrevim a descartar que aquesta problemàtica tinguera alguna influència en el seu abandonament de

⁹²⁸ Ídem, f. 44

⁹²⁹ Ídem, f. 47v

⁹³⁰ Per exemple, fou citat a l’audiència reial pel seu plet amb el castellanenc Pere Font i la seua mare. ARV, RC, COM, 122, f. 144v, 2-9-1474

⁹³¹ La suspensió tingué lloc el dia 11 d’abril. Veure nota següent

⁹³² ARV, RC, DIV, 297, f. 110, 6-5-1477. Tanmateix, la restitució fou seguida dos dies més tard per l’encàrrec reial al jurista Joan de Gallach d’investigar les irregularitats denunciades. ARV, RC, COM, 111, f. 174v, 8-5-1477

l'ofici. El final definitiu de la seua lloctinència, expressat en forma de renúncia, tingué lloc a finals de 1477.

4.1.2.7 MARTÍ DE VICIANA

La provisió del 2 de desembre que nomenava Martí de Vicià com a successor no deixava de ser una nova recompensa a un personatge cortesà per serveis a la corona⁹³³. Tanmateix, la relació directa que els Vicià continuaven mantenint amb Borriana, localitat d'origen del llinatge, podia ser la promesa d'una presència més freqüent del lloctinent a la comarca i d'una major proximitat a la seua figura. Els Vicià són un llinatge que ens resulta ben bé desconegut fins arribar al període que ens ocupa⁹³⁴. Hinojosa Montalvo ens parla de la seua procedència catalana⁹³⁵, mentre que el cronista i net de Martí el Vell, Rafael Martí de Vicià, escrivint al segle XVI, informava de l'origen anglès del llinatge. Així, el primer Vicià establert al regne hauria arribat al segle XIII a participar en la conquesta i hauria obtingut recompenses de Jaume I. Tanmateix, la documentació no aporta cap dada sobre aquest personatge en el context de la conquesta i el repartiment⁹³⁶. A més, si bé es pot relacionar la seua remota procedència anglesa amb la presència del nom Rampston al llinatge a finals del XV, el cognom Vicià sembla tenir un origen més hispànic. En aquest sentit, Antoni Ferrando proposa un possible origen aragonès de Martí de Vicià, identificant-lo amb un membre de la petita noblesa habitant a Terol a la dècada de 1460⁹³⁷.

El cert és que no tenim cap notícia certa sobre els Vicià fins arribar a Martí el Vell, quan ja estaven assentats a Borriana. Martí nasqué cap a 1440, i fou armat cavaller per Joan II en 1461. Pertanyé a l'orde de Calatrava, essent comanador de la dita població en 1476. Donada l'escassetat de dades, els autors que han estudiat els Vicià han suposat que, d'alguna manera, es guanyà la confiança del príncep i futur rei Ferran, i fou aquesta relació la que afavorí el seu nomenament com a lloctinent en 1477. Conseller i coper del

⁹³³ ARV, RC, OFF, 422, f. 155v-156

⁹³⁴ Dades sobre els Vicià en FORNER TICHELL, V. *Familia de los Vicià: estudios histórico-críticos*, València, Imprenta Hijo F. Vives Mora, 1922, CORBALÁN DE CELIS Y DURÁN, J. "El testamento del gobernador...*op.cit.*", DOÑATE SEBASTIÀ, J. M. "Aportación al estudio de los Vicià", *Saitabi*, 15, 1965, pp. 59-72, FERRANDO FRANCÉS, A. "De la tardor medieval al renaixement: aspectes d'una gran mutació sociolingüística i cultural a través dels Vicià", *Caplletra: revista internacional de filologia*, n. 34, 2003, pp. 31-52, i IBORRA, J. (ed.), *Crònica i memòria. Textos històrics de Martí de Vicià el Vell*, Universitat de València, 2018

⁹³⁵ Aquesta i altres dades es poden trobar en HINOJOSA MONTALVO, J. *Diccionario de historia medieval...op.cit.*, vol. IV, p. 362

⁹³⁶ FORNER TICHELL, V. *Familia de los Vicià...op.cit.*, pp. 3-9

⁹³⁷ FERRANDO FRANCÉS, A. "De la tardor medieval...*op.cit.*", p. 35

rei Ferran en 1485, la confiança que el monarca devia posar en ell s'extrau de fets com la donació d'una casa a Borriana, la concessió de la custòdia del castell d'Olocau en 1482 o la missiva personal en què Ferran II li comunicà la presa de Granada en 1492⁹³⁸. Sabem que Martí el Vell mantingué el vincle amb Borriana, on posseïa en emfiteusi l'anomenat Molí de Vicianà. Igualment, fundà a la vila el benefici de Santa Anna. Sembla ser que fou resident habitual a la localitat, cosa que no l'impedí absentar-se de la regió i participar en la guerra de Granada a finals de la dècada de 1480. A banda de les seues activitats militars i polítiques, també és conegut el seu vessant d'escriptor. Posseint una notable cultura humanística, traduí diverses obres clàssiques, a més d'elaborar una sèrie de treballs de caire històric⁹³⁹. Pel que fa al seu vessant personal, es casà amb Damiata Gomis, amb qui tingué dos fills, Rampston i Martí, el segon dels quals seguí les passes del pare a l'orde de Calatrava i fou comanador de Borriana i, posteriorment, de Begís⁹⁴⁰.

De les dades de la documentació municipal s'extreu, en efecte, que Martí de Vicianà, sense tenir una residència continuada a la seu de la lloctinència, tingué la suficient presència física a la comarca com per permetre que les principals gestions amb la vila tingueren lloc de manera directa. Això es confirmaria per les escasses mencions a surrogats que trobem en les dues ultimes dècades del segle, que sols adquiriren certa rellevància en moments com el temps en què el càrrec de lloctinent quedà vacant entre la mort de Martí el Vell i el nomenament del seu fill Rampston en 1492⁹⁴¹. Llevat de la seua absència per participar en la guerra de Granada a finals dels anys vuitanta, sembla que Martí, fora personalment o per escrit, exercí les funcions de la lloctinència de tal forma que no es repetí el nivell de conflictivitat en les relacions de les etapes de Tolsà o Montsoriu. Sabem que Martí sí posseï un domicili a la vila, com ho suggereix la denúncia del consell dels danys que causaven per la vila i terme els servidors de la seua casa⁹⁴². La dada és confirmada amb una ullada als llibres de vèlues de la peita, que mostren que ja en 1479 comptava amb un cert patrimoni local en forma de cases i terres per valor de 3 lliures⁹⁴³. A partir d'aquesta modesta xifra, les seues possessions augmentaren en els anys següents. A mitjans de la dècada dels 80 havia adquirit béns, principalment agraris, que

⁹³⁸ DOÑATE SEBASTIÀ, J. M. "Aportación al estudio...*op.cit.*, p. 60

⁹³⁹ Vegeu el seu vessant humanístic en IBORRA, J. (ed.), *Crònica i memòria. Textos històrics de Martí de Vicianà el Vell*, Universitat de València, 2018

⁹⁴⁰ DOÑATE SEBASTIÀ, J. M. "Aportación al estudio...*op.cit.*

⁹⁴¹ L'ofici fou regit temporalment pel notari i jurista Bernat Gascó

⁹⁴² AMC, LC, 1486-1487, f. 4v, 26-7-1486

⁹⁴³ LVP 1479, full sense numerar

assolien una valoració de 15 lliures. Si a això sumem la gestió d'un molí, ja constatada en 1486, tot plegat ens aporta la impressió d'una creixent implicació en la vida econòmica del municipi, superior a la que mai tingué Joan Tolsà, i que augmentà als primers anys del segle següent⁹⁴⁴.

Martí de Viciana no descurà, però, les seues principals tasques com a lloctinent, i exercí de portaveu de la monarquia en les demandes i notícies que calia fer arribar al consell. A més d'això, pot fins i tot apreciar-se un cert interès de Viciana en els afers municipals que l'impulsaren a oferir-se al consell per aconseguir favors per la vila. Per exemple, en 1482 negocià amb el bisbe de Tortosa per aconseguir que l'església de Castelló fora ascendida a col·legiata i proveïda de 12 canonges⁹⁴⁵. En 1487, quan el lloctinent partí a reunir-se amb Ferran II, s'oferí a transmetre al rei qualsevol demanda que li volguera comunicar el consell, ocasió que fou aprofitada, entre altres coses, per requerir novament la intercessió reial en el conflicte entre Castelló i els seus creditors censalistas. No cal pensar que tots aquest treballs es realitzaven de franc, ja que Martí cobrà pels seus serveis, encara que es mostrà disposat a retornar la diferència a la vila si les provisions resultaven ser menys costoses del previst⁹⁴⁶. El mandat de Viciana no estigué desproveït de conflictes: a més dels habituals xocs amb la jurisdicció del justícia local, s'enfrontà al consell per la seua pretensió de no pagar peita per les seues possessions a Castelló⁹⁴⁷. Però no es repetí una topada entre el poder municipal i el del lloctinent com la succeïda en el temps de Joan Tolsà. En una altra línia, mostrà també interès per Castelló en els seus aspectes protocol·laris i honorífics. En 1478, declarant que la vila era de les més notables del regne, havia suggerit que els jurats portaren gramalles de seda⁹⁴⁸. Igualment, proposà l'organització d'entremesos per l'entrada de la reina en 1481, iniciativa que fou declinada pel consell⁹⁴⁹. Els dits gestos podrien arribar a interpretar-se com a part d'un programa reial de compensacions simbòliques que afalagaren i mantingueren dòcils els principals prohoms, en un període en què la intervenció reial directa de les finances locals, amb la pèrdua d'autonomia que comportava, era una amenaça cada vegada més real.

⁹⁴⁴ LVP 1486, full sense numerar

⁹⁴⁵ AMC, LC, 1482-1483, f. 1, 9-7-1482

⁹⁴⁶ AMC, LC, 1486-1487, f. 16v-17, 19-3-1487

⁹⁴⁷ Viciana demanà la gràcia de peita en 1481, fet que fou estudiat pel consell sense cap enfrontament visible entre les part. AMC, LC, 1481-1482, f. 5v, 9-8-1481. Sabem que la petició fou desestimada, ja que, en 1485, Viciana es negà a pagar la peita, motiu pel qual fou convocat davant el consell. AMC, LC, 1484-1485, f. 20v, 15-3-1485

⁹⁴⁸ AMC, LC, 1478-1479, f. 9, 28-9-1478

⁹⁴⁹ AMC, LC, 1481-1482, f. 8, 30-8-1481

4.1.2.8 RAMPSTON DE VICIANA

Amb la mort de Martí el Vell i l'ascens de Rampston al càrrec, sembla assolir-se una mena d'estabilitat en allò referit a la relació entre el municipi i els lloctinents⁹⁵⁰. Aquest havia estat declarat el seu hereu en el testament de Martí el Vell de 1487. Tenint en compte les limitacions cronològiques del nostre treball, no ens estendrem en la carrera posterior de Rampston, més enllà de dir que jugà un paper molt actiu durant la guerra de les Germanies en la supressió de la revolta⁹⁵¹. Mort en 1529, el substituï a l'ofici de lloctinent el seu fill Jaume, qui l'exercí breument fins 1532. Veiem, doncs, amb els Viciana, un perfil parcialment diferent al de la resta de llinatges nobiliaris, amb uns orígens probablement més modestos que la resta. No comptaven amb les connexions urbanes amb la capital del regne, els senyories rurals i els serveis militars dels Aguiló, els Tolsà o els Montsoriu, deixant a banda la campanya de Granada, que, de totes formes, tingué lloc quan Martí el Vell ja era lloctinent i una persona destacada a la cort. Sembla, així, que el factor més determinant en el seu ascens fou la relació de confiança amb Ferran II i la seua carrera cortesana al seu servei, que l'atorgà la recompensa de la lloctinència.

Si bé la relació directa del fill de Martí amb el consell, a jutjar per la documentació local, pareix ser menys intensa que la del seu pare, el fet d'haver posat fi a la nostra recerca en 1500, quan el seu llarg mandat s'estengué fins la dècada de 1520, fa que preferim jutjar amb cautela el seu temps a la lloctinència. Tampoc hauríem de trobar una significació excessiva, al nostre parer, en el fet que les gestions directes amb el governador del regne pogueren ser tan nombroses com les realitzades a través el lloctinent, ja que això fou una constant al llarg del segle⁹⁵². Sabem, si més no, que, a l'igual que Martí el Vell, Rampston posseï cases i terres a Castelló, valorades en 1497 en 13 lliures⁹⁵³, que s'havien convertir en unes 71,75 en 1527⁹⁵⁴, als seus últims anys de vida, amb la qual cosa conservà i incrementà la vinculació amb la vila que tingué son pare. Tot i així, el fet que la vila demanara la ratificació del privilegi sobre la residència a la vila del lloctinent a corts en 1499, malgrat que pot considerar-se simplement una formalitat, ens ha de posar alerta al voltant de la importància que encara es donava a la presència física del lloctinent⁹⁵⁵. En

⁹⁵⁰ Fou nomenat el 27 de novembre de 1492. ARV, RC, OFF, 424, f. 78-79

⁹⁵¹ *Ibidem*

⁹⁵² Per exemple, la demanda de subvenció per una galera en 1494. AMC, LC, 1494-1495, f. 12v-13, 22-10-1494

⁹⁵³ LVP 1497, full sense numerar

⁹⁵⁴ LVP 1527, f. 7

⁹⁵⁵ ARV, RC, DIV, 311, f. 48v-51, 16-9-1499

tot cas, la connexió dels dits oficials amb la vila, a les darreries del segle, es manifestaria d'altres maneres. Sembla que Ràmspton establí un lligam familiar amb el batlle Jaume Pasqual, qui fou el seu sogre. Per altra banda, en 1496 el lloctinent proposà al consell que la vila li carregara un censal amb la finalitat de fer quitaments d'altres censals⁹⁵⁶, cosa que es repetí en 1499⁹⁵⁷. No entrarem ara en les dificultats financeres del municipi, que afavoriren un creixent intervencionisme reial. Dit això, si tenim en compte que la proposta havia estat feta de manera conjunta amb el batlle, preveient que qualsevol dels dos podia ser el titular del censal adquirit, és fàcil extraure la conclusió que tots dos formaven part de la estratègia reial per reduir el deute públic, poc després d'aconseguir l'autorització del rei Ferran per carregar nous censals⁹⁵⁸. La impressió és reforçada pel fet que, en 1497, rebé la petició del consell de participar en gestions amb els creditors a València per obtenir alguna reducció en els interessos, intervenint d'alguna manera en l'estat de les finances municipals com ho havia fet son pare⁹⁵⁹.

Així, a finals del segle, i amb l'establiment del que s'ha anomenat estat modern, els lloctinents apareixien com uns agents entre altres que, dins una sòlida i complexa administració de la monarquia, treballaven per fer complir les ordres reials. Ja havien passat els dies en què els prohoms locals podien aspirar a establir una connexió especial amb la corona gràcies a l'exercici de la lloctinència, o obtenir aquesta per serveis al monarca, quedant aquesta via limitada, quan era possible, als seus surrogats locals. Els nous temps semblaven estar marcats per una lloctinència més burocratitzada en mans de personatges cortesans que, si bé serien capaços de mantenir certs lligams socioeconòmics amb Castelló, i complir les funcions principals de l'ofici, tant polític-militars com judicials, no serien part del dia a dia de la vila com ho foren els Miró.

En resum, podria afirmar-se que, a finals del segle XV, es torna a una situació semblant, en part, a la de finals del XIV. Els Vicià, lligats a Borriana, no tindrien la presència familiar habitual a Castelló dels Miró, encara que, en el cas d'aquests últims, no eren infreqüents les absències del titular de la lloctinència, sentint-se la seua influència a través de parents que exercien com surrogats o ocupaven oficis municipals. Una altra diferència és que els Vicià s'assentaren al càrrec i el monopolitzaren durant dècades, mentre que

⁹⁵⁶ AMC, LC, 1496-1497, f. 16v, 30-11-1496

⁹⁵⁷ AMC, LC, 1499-1500, f. 4v, 7-9-1499

⁹⁵⁸ ARV, GOV, 2814, 21-22v, reproduït en BELENGUER, E. (ed.) *Col·lecció documental ...op.cit.*, pp. 421-424

⁹⁵⁹ AMC, LC, 1497-1498, f. 2v, 30-5-1497

els Miró ja no l'ocupaven a principis del XV. Tanmateix, ambdós llinatges tenen en comú el seu arrelament a la comarca, els seus orígens relativament humils i, en particular, el fet de veure's recompensats amb la lloctinència gràcies, en bona part, als serveis personals i relació de confiança amb la monarquia, Joan I en el cas dels Miró i Ferran II en el dels Vicianà. Eixa connexió entre el paper cortesà del lloctinent i l'obtenció del càrrec es també evident en el cas de Bartomeu de Reus, el qual, malgrat la continuada rellevància dels seus parent castellanencs en la vida local fins final del segle, fou, en la pràctica, una figura aliena a la vila. Durant bona part del XV el càrrec recaigué en llinatges forans, sense cap vincle destacable amb la vila o la comarca, amb matisos en el cas dels Tolsà. Els Aguiló, els Tolsà i els Montsoriu formaven part de llinatges de cavallers, una noblesa valenciana amb certa rellevància però no de primera fila, tot i que els Tolsà, al segle XV, havien arribat a un nivell comparable al dels barons. Comptant amb uns pocs senyoriis modestos i residents habituals de València, hagueren de prosperar per mitjà de l'exercici de càrrecs municipals a la capital i, sobretot, per les seues activitats militars al servei dels Trastàmara⁹⁶⁰. Foren part, doncs, de la petita noblesa, descrita per Jorge Sáiz, que trobà en l'exercici professionalitzat de la guerra una via de promoció social, i que els suposà, a banda de compensacions econòmiques, honors i càrrecs⁹⁶¹. Si, a més, tenim en compte que la lloctinència no sempre requeia en els membres militarment més destacats de cada família, com en el cas dels Tolsà i els Montsoriu, és fàcil veure com l'ofici de lloctinent de la Plana constituïa una de diverses recompenses generals amb què la monarquia pagava els serveis d'un llinatge. La disminució en els xocs entre vila i lloctinents als últims anys del segle pot interpretar-se, doncs, com una resignació dels prohoms locals a la nova relació amb el poder reial.

⁹⁶⁰ Mentre que els Aguiló i els Esplugues són qualificats per Jorge Sáiz com participants ocasionals en les campanyes reials del XV, els Montsoriu i els Tolsà ho farien de manera més habitual. SÁIZ SERRANO, J. *Guerra y nobleza en la Corona de Aragón. La caballería en los ejércitos del rey (siglos XIV y XV)*, tesi, Universitat de València, 2003, pp. 507-508 i pp. 512-513

⁹⁶¹ *Ibidem*, p. 694

4.1.3 ELS SURROGATS

Les regulars absències dels lloctinents tenien com a conseqüència el nomenament per part seua de surrogats, per al qual comptaven amb llicència reial. El fet que els lloctinents tingueren la potestat d'atorgar el càrrec feu que, a la mort del titular de la lloctinència, i mentre s'esperava un successor, sorgiren dubtes legals sobre la validesa del nomenament de surrogat. Calia, aleshores, consultar els advocats a València si el surrogat podia continuar exercint com a tal, com succeí amb Pere de Begués en 1427⁹⁶², o, si era possible, obtenir una confirmació reial, com feu Manuel Caixa en 1441⁹⁶³. Els surrogats reemplaçaven temporalment els lloctinents en totes les seues funcions pràctiques i podien veure's involucrats en les mateixes topades i conflictes jurisdiccionals amb altres autoritats. A diferència d'allò observat per Santiago Ponsoda a la governació d'Oriola, no tenim proves que cap surrogat del segle XV fora nomenat de manera directa pel rei, tot i que sí trobem confirmacions en el càrrec⁹⁶⁴. Dit això, és cert que no tots els personatges que gaudiren de la posició de surrogat ho feren amb la mateixa freqüència ni mostraren el mateix nivell d'activitat, com veurem.

En 1393 Castelló obtingué del rei Joan un privilegi que regulava el nomenament de surrogats i determinava que sols una persona podia exercir el càrrec al mateix temps⁹⁶⁵. Sabem, tanmateix, que el dit manament fou incomplert pels lloctinents en diverses ocasions. Ja abans de l'arribada dels Trastàmara, en 1409, la vila denuncià a la corona que Bartomeu Miralles havia concedit la regència de l'ofici de manera simultània a Pere de Begués i Joan Tahuenga. Ambdós surrogats, exercint per l'absència de Miralles, qui estava ocupat combatent a Sant Mateu en el context de les bandositats que començaren amb la mort de Martí el Jove, exigiren en nom del lloctinent la mobilització de la host local en ajuda de Miralles⁹⁶⁶. Degut a que aquesta convocatòria fou considerada il·legal pel consell, un contrafur se sumà un altre i agreujà la situació d'inestabilitat que precedí a l'Interregne. Una cas similar, amb el risc que comportava de l'existència d'ordres

⁹⁶² AMC, LC, 1427-1428, f. 5v, 13-7-1427

⁹⁶³ ARV, RC, DIV, 260, f. 57v-58, 3-1-1441. Abans, en 1439, havia presentat al consell el nomenament que havia rebut com a surrogat per part d'Aguiló. AMC, LC, 1439-1440, f. 8, 30-5-1439

⁹⁶⁴ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S., *Noblesa i poder polític...op.cit.*, p. 412. Pel contrari, sí podem documentar-ho al segle XIV, quan, en 1377, Francesc Miró fou nomenat directament pel primogènit Joan a causa de les absències de Guillem Miró. LALINDE ABADÍA, J. *La gobernación general...op.cit.*, p. 378

⁹⁶⁵ AMC, LP, 3-1-1393

⁹⁶⁶ AMC, LC, 1409-1410, f. 23-24, 1-9-1409

contradictòries entre els distints oficials, tornaria a donar-se durant la lloctinència de Bartomeu de Reus quan, pel seu total absentisme de la vila, arribaren a coincidir en el càrrec de surrogat el seu germà Nicolau de Reus, Joan Miquel i Pere Miralles. L'assumpte fou el motiu d'un greuge presentat a corts en 1446⁹⁶⁷. Més endavant, en 1454, es reiterarien les queixes sobre la multitud de surrogats que convivia a la vila, que es resolgué amb el nomenament de Manuel Caixa⁹⁶⁸.

Succeïa en ocasions que el surrogat havia d'absentar-se també de Castelló, cosa que requeria el nomenament d'un altre regent. Així, en 1438, Nicolau de Reus rebé una llicència especial de l'infant Joan per nomenar un surrogat seu mentre ell treballava fora de la vila com a comptador del subsidi del braç reial de corts, tasca assignada pel mateix infant⁹⁶⁹. Fou la solució a les absències obligades de Reus, sobre les quals el rei de Navarra havia escrit al consell demanant que el surrogat fora excusat.⁹⁷⁰ Posteriorment, el mateix Nicolau de Reus hagué de delegar en Pere Miralles a causa del seu viatge a Roma a finals de 1450 i principis de 1451⁹⁷¹. De vegades, però, la vila es quedava sense cap surrogat, amb el buit de poder que suposava. Això podia ser degut a que el lloctinent havia abandonat la regió sense nomenar un regent, com fou el cas de Joan Tolsà en 1463⁹⁷². Altres vegades eren causes de força major les que influïen. Així, Castelló es trobà desproveïda tant de lloctinent com de surrogat a finals de 1420, quan tant Francesc d'Esplugues com Pere Miquel es trobaven fora de la vila, provant de fugir de la pesta que afectava la comarca⁹⁷³. Cal afegir que, amb la introducció del sistema insaculatori en 1446, que també s'aplicava a l'elecció de missatgers, sorgiren noves conseqüències molestes degudes a l'absència del surrogat. Tenim en compte que per obrir la caixa que contenia el sac amb els noms dels candidats calien tres claus que pertanyien a diferents oficials, entenem perquè, en 1453, la no presència del surrogat Pere Galceran a Castelló impedí la tria d'un missatger de la vila a València⁹⁷⁴.

El privilegi esmentat de 1393 també incloïa el requeriment per al surrogat de ser veí de la vila. Per provar de confirmar si la dita condició es complí en la pràctica, aportem a

⁹⁶⁷ ARV, RC, CU, 234, f. 83v-84, 1-7-1446

⁹⁶⁸ Formava part d'un llarg memorial contenint diverses protestes contra el lloctinent, comentat en un altre apartat del capítol. AMC, LC, 1454-1455, f. 7v, 16-6-1454

⁹⁶⁹ ARV, RC, COM, 68, f. 139, 14-9-1438

⁹⁷⁰ AMC, LC, 1437-1438, f. 51v, 20-4-1438

⁹⁷¹ AMC, LC, 1450-1451, f. 37v, 31-1-1451

⁹⁷² AMC, LC, 1462-63, f. 20v, 13-2-1463

⁹⁷³ AMC, LC, 1420-1421, f. 22, 22-12-1420

⁹⁷⁴ AMC, LC, 1453-1454, f.19-19v, 19-8-1453

continuació una llista dels surrogats de lloctinent que tenim documentats, tant a les fonts municipals com a l'Arxiu del Regne, des de l'Interregne fins el final del segle XV.

TAULA 4. SURROGATS DE LLOCTINENT DE GOVERNADOR

SURROGAT	PROFESSIÓ	ANYS
Pere de Begués	Notari	1409, 1425, 1426, 1427
Joan Tahuenga	Notari	1409
Guillem Feliu	Notari	1413, 1414
Ramon Joan	Notari	1416
Pere Miquel	Mercader	1420, 1424, 1425, 1426
Nicolau de Reus	Mercader	1429, 1437, 1438, 1443, 1444, 1445, 1446, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1455
Manuel Caixa	Mercader	1429, 1430, 1432, 1433, 1434, 1439, 1440, 1441, 1454
Domingo Gascó	Desconegut	1433
Ponç de Montpalau	Donzell	1436, 1437, 1438
Joan Miquel	Mercader	1446
Pere Miralles	Jurista	1446, 1451
Pere Galceran de la Serra	Donzell	1452, 1453, 1454
Galceran de Reus	Mercader	1452
Nicolau Batlle	Jurista	1460, 1461, 1462, 1463, 1466, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475
Bernat Miquel	Mercader	1474
Bernat Gascó	Notari/Jurista ⁹⁷⁵	1477, 1482, 1492

Abans de passar a l'anàlisi dels perfils socials dels personatges que exerceixen com a surrogats, una mirada ràpida ens permet comprovar que, en la major part dels casos, el requeriment es complí. Figures com Pere de Begués, Nicolau de Reus o Manuel Caixa dominaren la vida política i econòmica municipal del seu moment, i no ens ha de sorprendre trobar-los amb la responsabilitat de substituir el lloctinent. Pel que fa als

⁹⁷⁵ Jurista des de 1479, anteriorment documentat com a notari

representants de la petita noblesa, Ponç de Montpalau i Pere Galceran, habitants a la vila, la seua condició de generosos no els impedí participar en la política castellanca, tot i que amb matisos dels quals parlarem. La gran excepció la representa Nicolau Batlle, jurista natural de Morella i també assessor de la lloctinència, qui acaparà la posició de surrogat al llarg de la dècada de 1460 i fins la seua mort en 1476. Aquest incompliment continuat del privilegi, que començà en temps de Joan Tolsà i continuà amb Berenguer de Montsoriu, suscità repetides protestes del consell, com la que trobem en 1473⁹⁷⁶. Donada la rellevància de Nicolau Batlle i de la seua relació amb el govern municipal, li dedicarem una especial atenció més endavant.

Troblem, per concloure amb aquest punt, referències a altres requeriments i impediments per als surrogats. El 22 de desembre de 1455, dia de l'elecció del justícia, el consell feia saber que els surrogats o els seus assessors no podrien ser candidats a l'ofici⁹⁷⁷. En anys posterior semblar haver-se donat un enduriment de les condicions existents per al càrrec. Així, en 1471 es prohibia a lloctinent, surrogat, justícia i batlle ser arrendadors de les imposicions majors i del peix⁹⁷⁸. En 1474 tenim constància de l'existència d'una ordinació per la qual els oficis municipals quedaven vedats per les persones que havien exercit com a surrogat durant un cert temps⁹⁷⁹. La mesura tingué com a resultat una caiguda de l'interès dels veïns pel càrrec de regent de lloctinent, per la qual cosa l'ordinació fou rebaixada en aquesta data⁹⁸⁰ i, finalment, suprimida en 1496⁹⁸¹. La informació de què disposem en s permet sospitar que algunes d'aquestes decisions podien tenir una intencionalitat particular relacionada amb la figura de Nicolau Batlle.

Volem ressaltar, per finalitzar amb aquest punt, com, després de 1482, i fins al final del segle, les mencions a l'ofici de surrogat que trobem als Llibres de consell són ben bé inexistents, cosa que encaixaria amb l'etapa de menor absentisme dels Viciana. Dit això, la creixent consolidació i burocratització de l'administració reial, que permetria el compliment de les funcions del lloctinent i les relacions amb l'oficial sense una residència permanent a la vila, pot ser un factor tant o més rellevant en el fet.

⁹⁷⁶ AMC, LC, 1472-1473, f. 49, 28-5-1473

⁹⁷⁷ AMC, LC, 1455-1456, f. 32, 22-12-1455

⁹⁷⁸ AMC, LC, 1471-1472, f. 6v, 29-6-1471

⁹⁷⁹ AMC, LC, 1474-1475, f. 4, 29-6-1474

⁹⁸⁰ Les protestes feren que el consell decidira admetre en eleccions els qui havien renunciat a l'ofici recentment

⁹⁸¹ AMC, LC, 1495-1496, f. 14, 21-2-1496

Si ens parem a observar quina classe de prohoms podien aspirar al càrrec de surrogat, i cenyint-nos solament als personatges més destacats, podem veure com mercaders, juristes, i, en especial, notaris, que formen el gruix de l'elit local i ocupen la major part dels oficis municipals, es troben tots representats en el llistat anterior. Dels 16 surrogats que hem identificat, quatre foren notaris: Pere de Begués, Joan Tahuenga, Guillem Feliu i Ramon Joan, cinc si comptem Bernat Gascó abans de rebre la seua capacitat com a jurista. Altres 5 es dedicaren al comerç: tres membres del llinatge Miquel (Pere, Joan i Bernat), a més de Manuel Caixa i Nicolau de Reus. Exerciren també l'ofici els juristes Pere Miralles, Nicolau Batlle i Bernat Gascó i els donzells Pere Galceran i Ponç de Montpalau.

En els anys immediatament posteriors al Compromís de Casp trobem al càrrec el notari Guillem Feliu, qui, recordem, havia estat batlle breument durant el règim prougel·lista de l'Interregne, cosa que reforça la tesi d'una reconciliació ràpida dels prohoms seguint el canvi de dinastia. Ampliant allò dit quan tractarem l'Interregne, cal dir que Feliu era un professional experimentat i amb una significativa trajectòria política. Ja a finals del XIV apareix documentat com escrivà del consell⁹⁸² i protagonista de certes gestions per al govern municipal⁹⁸³. Justícia en 1403-1404, jurat en 1405-1406, 1409-1410, 1417-1418 i 1423-1424, a banda de posseir diverses conselleries i arrendaments d'imposicions als primers anys del XV, la seua carrera, seguint el patró que ja hem descrit, no es veié afectada per l'arribada dels Trastàmara. També és possible que una manca de confiança en ell per part de Bellera com a batlle motivara la seua ràpida substitució per Guillem Sanç a mitjans de 1411, que podria ser un indicatiu d'un escàs convenciment urgellista. Considerant que en l'apartat anterior ja hem esmentat certs paral·lelismes entre Feliu i Pasqual Ferrando, amb la tria de Feliu com a surrogat, sumada a la de Ferrando com a batlle, el lloctinent Francesc d'Esplugues i el batlle general Joan Mercader tractarien, seguint els desitjos reials, d'acabar amb qualsevol rancúnia supervivent dels temps de l'interregne per mitjà de les accions d'aquests dos professionals veterans i prestigiosos.

Al llarg dels anys 20 són el també notari Pere de Begués i el mercader Pere Miquel els qui més a sovint exerceixen l'ofici. No repetirem allò dit sobre Begués en l'apartat anterior i sols recordarem que era aparentment un personatge proper a Bartomeu Miralles,

⁹⁸² Per exemple, en 1382-1383. Triat el 26 de maig de 1382. AMC, LC, 1382-1383, f. 2

⁹⁸³ Com en la redacció d'escriptures contra penyores de bestiar fetes a Terol. AMC, LC, 1380-1381, full solt, 5-11-1380

de qui ja era surrogat en 1409, per la qual cosa resulta natural tornar a trobar-lo com un home de confiança dels agents de la monarquia amb la nova dinastia⁹⁸⁴. Crida l'atenció, això sí, que el seu nomenament com a surrogat no siga immediat després del Compromís, havent d'esperar a la dècada següent per trobar-lo en el càrrec. En tot cas, la seua posició rellevant després de l'ascens dels Trastàmara es confirmà amb dos juraderies en 1413-1414 i 1421-1422 i diverses conselleries que s'afegiren als oficis aconseguits abans de la mort del rei Martí, i amb la tria com a síndic a corts en 1415 i 1419, morint a finals de la dècada següent. Per la seua banda, Pere Miquel fou, junt amb el seu germà Guillem, l'iniciador de les dues branques d'un llinatge de mercaders, estudiat a fons per Pau Viciano, que, al llarg del segle, prosperaren dins el món econòmic i polític local⁹⁸⁵. Combinant activitats com el comerç local a un nivell modest, l'arrendament d'impostos, la gestió de regalies i l'acumulació de càrrecs al govern municipal, acabaren per veure ennoblits alguns dels seus membres a finals del XV, etapa en què un d'ells, un altre Pere Miquel, exerciria com a jurista a València i seria assessor del lloctinent de governador a la mort de Nicolau Batlle. Cal afegir que altres dos parents, Joan i Bernat, representants cadascú d'una branca diferent, exercirien també breument com a surrogats al llarg del segle.

Als anys 30 la figura dominant és la de mercader Manuel Caixa, sota la lloctinència de Lluís Aguiló. El seu control de l'ofici coincidí amb el de la política municipal, exercint la xifra de 19 conselleries, dues juraderies i tres justiciats. No es quedava enrere en l'aspecte econòmic: a la seua mort en 1462, el seu patrimoni, que vorejava els 13000 sous, el convertia en un dels homes més rics de la vila⁹⁸⁶. La seua fortuna, a banda de la seua activitat comercial i de l'exercici de càrrecs municipals, es formà a base de l'explotació de monopolis i l'arrendament de cises, les quals posseí en fins a 13 anys diferents⁹⁸⁷. Si bé, fins aquest punt, podem veure Manuel Caixa com un perfil semblant al d'un mercader com Pere Miquel, tot i que un nivell de poder i econòmic superior, apreciem en el cas de Caixa certa relació de favor amb la corona més rellevant que la que haguem pogut detectar en Miquel. Així, fou lloctinent de batlle des de 1438 fins la seua mort, cosa que li concedí una influència important en la gestió del patrimoni reial. A més, fou receptor de diverses

⁹⁸⁴ Com a surrogat de Miralles, traslladà al consell l'ordre de convocatòria de la host local que tantes protestes suscità, citada en un altre lloc. AMC, LC, f. 17v-19, 15-8-1409

⁹⁸⁵ VICIANO NAVARRO, P. "La promoción social...*op.cit.*

⁹⁸⁶ 1462

⁹⁸⁷ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 575-578 i 612-615

comissions judicials de l'audiència reial⁹⁸⁸ i, a la dècada de 1440, quan s'arribà, per intercessió reial, a una concòrdia entre la vila i els seus creditors censalistes per reduir el deute públic, fou designat per la monarquia com a receptor de les pecúnies i encarregat dels distints quitaments. La confiança amb què, suposem, comptava per part de Lluís Aguiló feu que, a la mort del lloctinent en 1440, l'últim nomenament de surrogat fora confirmat per la monarquia i exercira aparentment les funcions de la lloctinència fins el nomenament de Bartomeu de Reus⁹⁸⁹.

Igual de rellevant al Castelló del Quatre-cents fou el també mercader Nicolau de Reus. Germà de Bartomeu de Reus, aquesta relació directa de parentiu fou, sens dubte, determinant en el fet que Nicolau pràcticament monopolitzara la posició de lloctinent a la dècada de 1440, quan Bartomeu era lloctinent. Cal dir, però, que, independentment de les seues connexions familiars, pertanyia al nivell polític i econòmic més destacat entre els prohoms locals. Possiblement fill del Pere de Reus que trobem actiu en política a principis del XV, sabem que ja es dedicava al món del comerç i el crèdit a finals de la segona dècada del segle, quan encara devia ser molt jove⁹⁹⁰. Prompte el trobem com a arrendador d'impostos, tant de cises municipals com drets eclesiàstics⁹⁹¹, i fou també gestor de regalies, arribant a acumular, cap al final de la seua vida, un patrimoni que vorejava les cinquanta lliures peiteres⁹⁹². Nicolau de Reus estigué també en la primera fila de la política castellonenca, acumulant 5 juraderies i almenys 12 conselleries fins la seua mort cap a maig de 1474. A més, fou administrador durant dècades de l'hospital de la vila, fins la seua renúncia en 1472⁹⁹³. El fill de Nicolau i la seua muller Resplàndia, també de nom Nicolau, es dedicà a la medicina i acabà sent ennoblit. Menys actiu en política que el pare, invertí en monopolis i en censals, arribant al final del segle com a lloctinent de batlle, dins l'etapa absentista de Jaume Pasqual.

Tot i que la rellevància de Nicolau de Reus en la política local farà que ens tornem a ocupar del personatge al llarg del treball, si ens limitem a la qüestió tractada, veiem en Nicolau un perfil semblant, en part, al de Manuel Caixa. Mercaders benestants, formaren

⁹⁸⁸ Per exemple, les execucions fetes a Fadrell pel comanador Francesc Torrelles, junt amb dos jurats i quatre prohoms. ARV, RC, COM, 47, f. 109-109v, 11-4-1432

⁹⁸⁹ ARV, RC, DIV, 260, f. 57v-58, 3-1-1441

⁹⁹⁰ Ja en 1417 el trobem documentat als llibres de la cort del justícia instant execucions al seu favor per motiu de deutes, com la que es dictà contra l'assaonador Joan Rabassa. AMC, CJ, 1418, 12-10-1417

⁹⁹¹ Per exemple, fou recaptador de la molta en 1422-1423

⁹⁹² LVP 1468, f. 152-152v.

⁹⁹³ Qüestió estudiada per Lluís Revest Corzo en "El Hospital de la Villa", BSCC, XIX, 1944, pp. 183-215

part del petit sector de prohoms que dominaren la política i l'economia de la vila durant diverses dècades del segle. A més, tots dos gaudien de bones relacions amb la corona, exemplificades en l'assignació de diverses comissions judicials⁹⁹⁴. Amb la reforma del règim municipal en 1467, Nicolau fou un dels prohoms designats per la monarquia com consellers perpetus. De no haver mort en 1462, és molt probable que Manuel Caixa haguera obtingut un lloc entre els homes en qui el rei Joan diposità la responsabilitat de regir la vila. La proximitat de Nicolau de Reus a Joan, a través del seu germà Bartomeu, li permeté assolir un grau probablement superior de connexió amb el poder reial. Així, l'infant confià en ell com un dels taxadors dels focs del regne per al servei reial de 1439⁹⁹⁵, i fou molt actiu en missatgeries i ambaixades, arribant a entrevistar-se personalment amb Joan, una vegada arribat al tron, com ja hem vist. A més, representà la vila en corts i parlaments, com succeí en 1435-1436 i 1463-1465. A això cal afegir l'ordre reial als jurats i prohoms de 1454 perquè fora elegit com el diputat del braç reial que pertocava a la vila, a petició expressa del seu germà Bartomeu⁹⁹⁶. La seua defensa dels interessos del municipi en aquestes assemblees no l'impedí, en 1446, ser el principal defensor de la instauració del règim insaculatori, seguint els desitjos de l'infant Joan i en contra de la posició majoritària al consell⁹⁹⁷.

Nicolau no fou l'únic membre del llinatge dels Reus que es beneficià del càrrec de Bartomeu. Un Pere de Reus, potser un altre germà i amb 38 lliures de patrimoni en 1468⁹⁹⁸, estigué actiu en política al mateix període⁹⁹⁹, aconseguint un lloc entre els

⁹⁹⁴ Les funcions judicials formaven part de l'ofici de surrogat. Entre els nombrosos exemples trobats, podem citar com a exemple, en 1448, la causa del procurador fiscal reial i Angelina d'Heredia, vídua, pobra i Joan Valentí, notari, i Pasqual Miró, veïns de Castelló. ARV, RC, COM, 70, f. 169-169v, 23-10-1448. Pel que fa a Caixa aquest rebia comissions com la de la causa d'Isabel, vídua de Bernat Pelegrí, i la seua filla de setze anys Caterina, que eren molestades per Galceran de Reus, germà de Nicolau, i Pere Capcir, de Castelló. ARV, RC, COM, 45, f. 1, 18-8-1429

⁹⁹⁵ Nicolau de Reus fou encarregat de fer el recompte dels focs pels 106000 oferts junt amb Lluís Tallada de Xàtiva, Nicolau Figuerola de Morella i Jaume Rocamora d'Oriola en 1439, tot i que els treballs ja havien començat l'any anterior. ARV, RC, COM, 67, f.176-176v, 19-1-1439. El document fou redactat pel germà de Nicolau, Bartomeu, com a secretari reial i home de confiança de l'infant Joan. Com que les tasques dels taxadors tardaven a iniciar-se, el rei de Navarra reiterà el seu manament en febrer. ARV, RC, DIV, 236, f. 36v-37, 28-2-1439. La figura de Jaume de Rocamora, personatge que gaudí, com Reus, de connexions destacadíssimes amb Joan de Navarra, ha estat estudiada per Juan Antonio Barrio en "Los procuradores del brazo real...*op.cit.*

⁹⁹⁶ ARV, DIV, 274, f. 72-72v, 16-12-1454. La provisió estava precedida per una altra del mateix dia en què el rei de Navarra determinava que el diputat del braç reial del trienni següent pertanyeria a Castelló, que havia estat perjudicada en el trienni passat en favor de Xàtiva per ordre reial. *Ibidem*, f. 72

⁹⁹⁷ Pels detalls de la ia introducció de la insaculació en 1446, vegeu ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón...op.cit.*, pp. 23-29 i VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigente...op.cit.*, pp. 88-105

⁹⁹⁸ LVP 1468, f. 135-135v

⁹⁹⁹ Fou jurat en 1468-1469 i 1472-1473 i justícia en 1471, a banda d'exercir diverses conselleries.

consellers perpetus, i, en 1467, era receptor general de la batllia de Castelló¹⁰⁰⁰ i lloctinent del batlle¹⁰⁰¹. Per contra, Bernat i Galceran, germans de Nicolau i Bartomeu, no tindran una estada continuada a la vila, en especial en el cas de Bernat, qui sols apareix en la documentació municipal en el context de les bandositats que l'enfrontaven, junt amb Galceran, als Capcirs en 1431-1432¹⁰⁰². Per la seua banda Galceran, mercader de professió, sí hi tindrà certa presència física. Si bé sembla que, igual que Bernat, residia a València a la dècada de 1430, posteriorment el trobem a Castelló protagonitzant diverses gestions per al consell¹⁰⁰³, a més de ser conseller en 1448-1449 i, de manera circumstancial, surrogat de lloctinent de governador, abans de viatjar a Nàpols en 1453-1454, d'on sembla tornà prompte¹⁰⁰⁴. La seua mort, que s'esdevingué cap a 1465, donà inici a un procés per la seua herència que enfrontà la vídua, Valentina, amb el seu germà Nicolau¹⁰⁰⁵.

Per trobar les mostres de favor de l'infant Joan als germans de Bartomeu i Nicolau hem de situar-nos a la seua etapa com a veïns de la capital del regne. Així, en 1433, Bernat i Galceran obtingueren una provisió del rei de Navarra per al batlle general Joan Mercader recomanant-los per l'ofici de lloctinent de justícia criminal, si eren triats¹⁰⁰⁶. Poc més tard, els dos germans foren recomanats per l'infant al jurat Guillem d'Alpicat i el racional Manuel de Palomar com a guardians de la calç o, en el seu defecte, lloctinents del justícia criminal¹⁰⁰⁷. El rei de Navarra, en les seues provisions, expressa de manera clara la motivació dels seus manaments, referint-se a la “bona relació que havem de aquells” i

¹⁰⁰⁰ Nomenat el 6 d'abril de 1467. PILES ROS, L., *Estudio documental sobre el bayle general...op.cit.*, doc. 556

¹⁰⁰¹ Nomenat el 12 de maig. *Ibidem*, doc. 558

¹⁰⁰² VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 523-524

¹⁰⁰³ Per exemple, en 1447-1448, s'ocupà dels quitaments de censals amb creditors de València. AMC, LC, 1447-1448, f. 37v, 26-12-1447

¹⁰⁰⁴ El dia 10 de desembre de 1453 es llegia al consell una lletra que s'havia de trametre a Galceran a la cort napolitana, demanant la intercessió reial en favor de Castelló en el conflicte que la vila mantenia amb els seus creditors censalistas. AMC, LC, 1453-1454, f. 36v-37

¹⁰⁰⁵ La causa havia estat iniciada a la cort del lloctinent de governador i després portada a l'audiència, reial a instància de Valentina, al·legant la seua viduïtat, on fou assignada a Nicolau Batlle i Gabriel Feliu. ARV RC, ITI, 405, f. 16v-17, 6-2-1466. Poc més tard, per motius de pobresa de la vídua, la causa fou assignada al governador Pedro d'Urrea. *Ibidem*, f. 111-11v, 26-3-1466. Quan en novembre Valentina portà el cas de la rendició de comptes de l'herència al justícia de Castelló, Nicolau de Reus pogué presentar al dit oficial la provisió reial que conferia la causa a Batlle i Feliu, quedant inhibit el justícia. AMC, CJ, 1466-1467, f. 64v-65

¹⁰⁰⁶ ARV, RC, COM, 62, f. 49, 2-5-1433

¹⁰⁰⁷ ARV, RC, COM, 62, f. 49, 2-7-1433. Els exemples citats formen part d'una llarga sèrie de recomanacions per a càrrecs procedents de l'infant. L'alt nombre de recomanacions contradictòries obligà el rei de Navarra, a finals d'any, a aclarir al batlle general que, d'entre les persones designades, triara la més preparada per al càrrec. *Ibidem*, f. 84-84v, 8-12-1433

“per sguart del feel secretari del senyor rei e nostre en Berthomeu de Reus”¹⁰⁰⁸. Posteriorment, en 1455, tenim constància d’una provisió del rei de Navarra en favor seu que impedia les autoritats castellonenques intervenir en les seues causes, que suscità una protesta del consell a l’infant¹⁰⁰⁹. Tot i que caldria una recerca a l’Arxiu Municipal de València per esbrinar el paper real dels Reus a la ciutat, el nivell comparativament modest dels oficis als que aspiraven els Reus ens fa pensar en els límits que podia tenir la influència del seu parentiu amb Bartomeu en l’ascens social dels seus germans a la capital, on des de la monarquia s’expedien multitud de recomanacions per càrrecs per les quals competien centenars de prohoms¹⁰¹⁰. Dit això, no descartem la possibilitat que la rellevància de Bernat i, en especial, de Galceran de Reus fora quelcom major del que suposem, sabent que, en 1439, el consell valencià concedí a Galceran l’administració dels llocs de Cirat, Pandiel i El Tormo.¹⁰¹¹

Els donzells Pere Galceran de la Serra i Ponç de Montpalau representen un perfil distint dels anteriorment exposats. Mentre que els Montpalau constituïen un modest llinatge de senyors residents a la vila, els Galceran, d’un nivell no gaire superior, eren barons de la Serra, una petita possessió rural nascuda al terme de Culla, ja al segle XIV¹⁰¹². Com a generosos habitants al municipi, si més no des de l’establiment de Guillem Galceran en 1422¹⁰¹³, si bé tenien dret a participar en la política local, no tingueren un excessiu protagonisme, destacant solament en l’exercici del càrrec de justícia, en el qual s’havien d’alternar anualment amb els veïns, segons furs¹⁰¹⁴. Tanmateix, l’escassetat de senyors a la vila impedia que l’alternança fora anual, amb la qual cosa solien transcórrer uns 6 anys entre l’elecció de dos generosos com a justícia, fet que no contribuïa a augmentar la seua rellevància en la vida local. La continuïtat dels dos llinatges a la vila fou desigual: Montpalau fou succeït pel seu fill homònim, qui mantingué residència i activitats a Castelló¹⁰¹⁵. Per la seua banda, el parent de Pere, Joanot Galceran de la Serra, tot i que

¹⁰⁰⁸ Les provisions a favor de Bernat i Galceran de Reus per a oficis a València són comentades en BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit.*, pp. 317-321

¹⁰⁰⁹ AMC, LOC, 1454-1455, f. 50v, 27-3-1455

¹⁰¹⁰ Per un estudi general de les provisions per càrrecs a la ciutat de València, vegeu BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit.*, pp. 283-350

¹⁰¹¹ LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. *Nobleza y poder político...op.cit.*, p. 177

¹⁰¹² Sobre els orígens del senyoriu, vegeu PUIG I MARQUÉS, P. *La Serra d'en Galceran: els Ibarsos y els Rosildos*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló, 2017, pp. 23-25

¹⁰¹³ El 30 de gener de 1422 Guillem Galceran, senyor de la Serra, s’oferí al consell per establir-se a la vila a canvi de certes franqueses en les imposicions, que foren acceptades. AMC, LC, 1421-1422, f. 18v-19v

¹⁰¹⁴ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 157-158, 206, 218

¹⁰¹⁵ Per exemple, fou justícia en 1472 i 1480. Triat de nou pel càrrec en 1487, morí durant l’exercici i fou reemplaçat pel cavaller Nicolau de Reus.

tingué alguna intervenció en els afers municipals, com veurem, residí de manera habitual a València. Sabem que Joan Tolsà tenia certa relació de parentiu amb els Galceran, essent Joanot el seu cosí. Aquest lligam, l'única connexió coneguda del lloctinent amb Castelló i la Plana anterior al seu nomenament, explicaria la confiança regular en Pere Galceran com a surrogat durant els primers anys de la lloctinència de Tolsà¹⁰¹⁶. Pel que fa Ponç de Montpalau, donat el seu perfil relativament discret en la política municipal, desconeixem quin motiu particular portà Lluís Aguiló a delegar en ell amb regularitat a finals de la dècada de 1430, abans de decantar-se per Manuel Caixa, poc abans de la mort del lloctinent, més enllà de compartir condició nobiliària, tot i que a nivells molt diferents.

Per finalitzar, ens ocuparem dels juristes, menys representats que les altres professions dominants entre els prohoms locals. Donat que Nicolau Batlle constitueix un cas apart, ens limitarem a comentar breument la figura de Pere Miralles. Professional del dret amb diverses assignacions judicials de l'audiència al seu historial¹⁰¹⁷, sabem que fou assessor del lloctinent de governador, tot i que desconeixem si de manera continuada, a les dècades de 1440 i 1450, és a dir, tant amb Bartomeu de Reus com amb Joan Tolsà, i també assessor dels jurats als anys 50¹⁰¹⁸. Pere Miralles devia gaudir d'un cert favor de la casa reial, com ho suggereix la provisió feta pel rei de Navarra, en 1433, recomanant-lo al batlle com a candidat a justícia si no eixia el nom de Pere Capcir¹⁰¹⁹. Abans d'això, en 1431, el rei Alfons li havia atorgat una altra provisió protegint-lo de certes vexacions causades pel governador del regne¹⁰²⁰. Desconeixem quin parentiu tenia, si és que existia, amb Bartomeu Miralles, una relació que, de ser certa, podria establir una tènue connexió amb la monarquia. En tot cas, la proximitat al càrrec de lloctinent que li aportava la seua assessoria afavorí el seu nomenament circumstancial com a surrogat. Amb tota probabilitat, tot això contribuí igualment a l'ascens del seu fill Mateu Miralles, prohom destacadíssim a les darreres dècades del segle, assessor dels jurats, síndic a corts i parlaments i membre del grup dels consellers perpetus. El favor de què gaudiren els

¹⁰¹⁶ Parentiu citat en CHINER GIMENO, J. *Ausiàs March i...op.cit.*, p. 513

¹⁰¹⁷ Per exemple, en 1433, s'ocupava de la causa de Domingo Querol i Bartomeu Mostaró, i de la de Querol amb Ramon Segarra. ARV, RC, DIV, 262, f. 93 i 94v, 30-6-1433

¹⁰¹⁸ AMC, LC, 1453-1454, f. 38v, 22-12-1453.. També fou assessor en altres causes, com en la que col·laborà, junt amb Nicolau Batlle, entre Violant, muller de Pasqual Franch, de Castelló, i Joan Erau, notari de València. ARV, RC, COM, 85, f. 69v-70, 9-1-1444

¹⁰¹⁹ El tercer candidat previst era Pere Castell. ARV, RC, COM, 62, f. 77v, 28-11-1433. Els llibres de consell mostren que el manament es complí i Pere Capcir fou justícia en 1434. AMC, LC, 1433-1434, f. 25, 22-12-1433

¹⁰²⁰ Les vexacions es fonamentava es una denúncia passada que, segons s'argumentava, portava dos anys cancel·lada. ARV, RC, COM, 46, f. 70-70v, 11-1-1431

Miralles feu que, per exemple, en 1470, el rei Joan cancel·lara l'ordre que havia donat el mestre racional a Mateu de retre compte de l'assessoria del seu pare Pere a Joan Tolsà¹⁰²¹.

En conclusió, veiem com les persones que exercien com a surrogats provenien del cos de notaris, juristes i mercaders que acaparava la major part dels principals oficis municipals. Lluny de trobar arribistes sense cap connexió amb la vila i sense més argument al seu favor que una recomanació reial, la monarquia acostumava a confiar en prohoms que ja comptaven amb poder polític i econòmic a la localitat, amb el prestigi i influència que aquest comportava. Donat el perfil social de Castelló, població on la majoria dels veïns vivien de la terra i que comptava amb una reduïda elit de professionals liberals i comerciants, aquests prohoms s'imposaven al cim del poder municipal per sobre dels escassos petits nobles. Així, sorgeix una diferència evident amb la situació de poblacions com Oriola o Alacant, on un poderós sector de cavallers monopolitzava la posició de surrogat, tal com ha apuntat Santiago Ponsoda, fet comprensible per les diferències amb l'estructura social de les citades localitats¹⁰²².

No cal dir que l'existència de connexions prèvies de tipus familiar o de servei amb l'administració reial augmentava la possibilitat d'exercir aquest ofici, fenomen que s'exemplifica de forma molt clara en el cas de Nicolau de Reus. Tanmateix, creiem que l'estatus que havia assolit Nicolau al municipi era, almenys, igual de rellevant que el seu parentiu amb Bartomeu a l'hora de ser considerat com a surrogat. En eixe sentit, observem com els lligams preexistents amb la monarquia no eren indispensables i, en tot cas, podien establir-se més endavant, com a reconeixement de la categoria de què gaudien al municipi i la manera en què l'havien regit, vetllant per la preservació de la pau i de les rendes d'una part del patrimoni reial. Pensem en Manuel Caixa, un altre mercader que, sense relacions familiars conegudes amb l'administració monàrquica, es guanyà, sembla ser, la confiança de Lluís Aguiló i arribà a exercir moltes de les funcions que tingué Nicolau de Reus, sumades a la regència de la lloctinència. Sense ser un home de fidelitat absoluta a l'infant Joan, com ho foren aparentment els Reus¹⁰²³, el podem considerar com a part de l'elit local que, una vegada encimbellada a nivell municipal per la seua activitat política i

¹⁰²¹ ARV, RC, COM, 108, f. 105-106

¹⁰²² PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. , *Noblesa i poder polític...op.cit.*, pp. 413-414

¹⁰²³ Per exemple, en 1443-1444 Caixa havia format part del grup de prohoms que s'havia oposat al projecte d'introducció de la insaculació del rei de Navarra, a través de Nicolau de Reus. VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, p. 97

econòmica, o de forma paral·lela a aquesta, era atreta per la monarquia com a col·laboradora en els seus projectes.

4.1.4 ELS ASSESSORS

En tractar la figura de Pere Miralles, hem vist com el càrrec d'assessor podia ser una altra via d'ascens polític per la proximitat al lloctinent i, per extensió, a l'administració reial que suposava. Aquesta relació permetia que els assessors pogueren, fins i tot, assolir la posició de surrogat, com ho demostra el cas de Miralles. Els titulars de l'ofici, nomenats per designació reial, acostumaven a ser juristes experimentats que, a més, gaudien de la confiança dels oficials de la monarquia. Si comparem la lloctinència *dellà lo riu Uxó* amb la governació d'Oriola, trobem que, a diferència del territori que ens ocupa, al sud del regne l'assessoria requeria, la major part del temps, en prestigiosos juristes de València. Aquesta mesura estava lligada, amb tota probabilitat, al desig del monarca d'arbitrar en les bandositats que assolaven la governació, buscant els serveis d'un personatge aliè a les lluites dels llinatges de la regió. Tanmateix, l'absentisme sistemàtic dels titulars del càrrec feia que, en la pràctica, les seues funcions foren exercides per delegats oriolans, amb la qual cosa, tant al nord com al sud, solien ser experts locals els encarregats d'aconsellar legalment els oficials¹⁰²⁴.

Tot i la dificultat de reconstruir una línia continua d'assessors, veiem com, a principis de la dècada de 1430, el càrrec fou ocupat pel jurista Jaume Ferrando, qui el compartia amb la batllia de Castelló¹⁰²⁵. Sembla que Pere Miralles fou l'assessor habitual del lloctinent durant l'etapa de Bartomeu de Reus al càrrec i part de la de Joan Tolsà. El greuge que es presentà a corts en 1446 contra els salaris indeguts que demanava Miralles a les parts en litigi mostra que, en aquell punt, ja portava temps exercint el càrrec¹⁰²⁶. A més, ens consta que Miralles treballà com assessor per Tolsà, a jutjar per l'esmentat sobreseïment concedit al seu fill Mateu Miralles¹⁰²⁷. Trobem, més tard, Nicolau Batlle com assessor qui, després d'haver exercit l'assessoria breument a principis de la dècada de 1440, aparentment, ocupà l'ofici de forma ininterrompuda com a mínim des de 1466 fins la seua mort en 1476, representant una excepció en el perfil castellanenc dels assessors pel seu origen forà. Després d'aquesta data, el càrrec retornà als juristes naturals de la vila. Aquell mateix any l'assessoria passà a Pere Miquel, doctor en dret i membre d'un destacat llinatge de mercaders de què ja hem parlat¹⁰²⁸. Es dona la circumstància que Miquel

¹⁰²⁴ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S., *Noblesa i poder polític...op.cit.*, pp. 417-420

¹⁰²⁵ Apareix citat com a assessor en 1433. AMC, LC, 1433-1434, f. 20, 27-10-1433

¹⁰²⁶ ARV, RC, CU, 234, f. 85-85v, 1-7-1446. també en AMC, LP, 1-7-1446

¹⁰²⁷ ARV, RC, COM, 108, f. 105-106

¹⁰²⁸ Fou nomenat el 18 de setembre de 1476. ARV, RC, DIV, 297, f. 41v-42. També en ARV, RC, OFF, 422, f. 135-136, 23-2-1477

residia en aquest període a València, d'on era ciutadà¹⁰²⁹. Després de rebre l'autorització reial per exercir el dret en 1479¹⁰³⁰, fou ratificat en el càrrec pel nou monarca, Ferran II¹⁰³¹. Miquel arribà a participar en el govern municipal de la capital, essent assessor del justícia civil en 1482 i 1491¹⁰³² i jurista examinador en 1480 i 1487¹⁰³³. A més, en 1488, fou nomenat assessor ordinari del consell de la ciutat per Ferran II¹⁰³⁴. La impossibilitat de la presència regular de l'assessor a Castelló feu que delegara en Bernat Gascó, constituint aquests anys del segle l'únic moment de cert absentisme que ens consta¹⁰³⁵. A les dècades 1480 i 1490, el mateix Bernat, i després Mateu Miralles, apareixen ocupant l'assessoria. Aquestes dades confirmen el domini dels llinatges locals al càrrec al llarg del segle XV, amb l'excepció coneguda de Nicolau Batlle qui, tanmateix, residia de manera habitual a la vila.

Donat que ja hem parlat o parlarem de figures com Jaume Ferrando i els Miralles, no ens estendrem ara en traçar, de nou, un perfil dels personatges esmentats, que ocupen l'assessoria com una mostra, a banda de la seua experiència com a juristes, de la confiança que tenia en ells la corona. Sí aprofitarem per parlar de Bernat Gascó, nomenat assessor en 1494, per ser aquest l'àmbit en què més destacà en relació amb els serveis a la monarquia dins la seua administració¹⁰³⁶. És probable que Bernat Gascó fora el mateix Bernat qui apareix ja actiu en la política municipal a la dècada de 1460, tot i que en aquest moments la documentació el presenta com a notari¹⁰³⁷. Ja en 1464 entrà com a escrivà en la governació com a substitut de Guillem Moliner, funció per la qual rebé una recomanació del consell¹⁰³⁸. Escrivà del consell en 1464-1465, durant el període de les conselleries vitalícies de finals dels seixanta i primera meitat dels setanta posseirà una de les tretze conselleries perpètuas, a banda d'efectuar diverses missatgeries en nom de la

¹⁰²⁹ GRAULLERA SANZ, V. *Derecho y juristas valencianos en el siglo XV*, València, Biblioteca Valenciana, 2009, p. 238

¹⁰³⁰ ARV, RC, DIV, 303, f. 33v-34v, 3-8-1479

¹⁰³¹ ARV, RC, OFF, 423, f. 14-15v, 29-7-1479. Ratifica un nomenament anterior del rei Joan, del 23-2-1477.

¹⁰³² GRAULLERA SANZ, V. *Derecho y juristas...op.cit.*, p. 91

¹⁰³³ *Ibídem*, p. 97

¹⁰³⁴ ARV, RC, DIV, 307, f. 231v-232, 30-5-1488

¹⁰³⁵ ARV, RC, DIV, 297, f. 91v-92, 27-3-1477

¹⁰³⁶ Nomenat el 22 d'octubre de 1494. ARV, RC, OFF, 424, f. 86-87

¹⁰³⁷ Per exemple, en 1464, quan fou enviat a València pel consell per ocupar-se de les execucions per deutes censals ordenades pels Carnissers. AMC, LC, 1463-1464, f. 113, 7-3-1464

¹⁰³⁸ Es demanava la seua admissió en l'ofici després d'haver-lo exercit provisionalment per malaltia de Moliner. AMC, LC, 1464-1465, f. 43v, 4-11-1464

vila i representar-la en parlaments¹⁰³⁹. A la dècada dels setanta rebia ja algunes assignacions judicials de la monarquia, cosa que succeí fins a principis de la dècada dels noranta¹⁰⁴⁰, a banda de treballar, quan ja exercia el dret, com assessor del justícia¹⁰⁴¹

. Bernat Gascó, qui a les dècades dels seixanta i setanta apareix a la documentació com a notari, passarà més tard a ser conegut com a jurista. Rebé la llicència per exercir el dret en agost de 1479, sols un dia més tard que Pere Miquel¹⁰⁴². Val a dir que, a l'igual que en el cas de Miquel, el permís reial es fonamenta en una recomanació provinent del vicecanceller Joan Pagès. La proximitat o coneixença de la seua qualificació per part d'un home tan ben situat amb Joan II i Ferran II com Pagès hauria facilitat el fet de rebre, al seu torn, el favor de la monarquia. Això es tornà a demostrar, per exemple, en la recomanació per al càrrec de justícia que rebé del rei Joan en 1475¹⁰⁴³ o en l'ordre de 1481 que l'assignava l'assessoria legal al justícia en totes les causes patrimonials de la corona¹⁰⁴⁴. No oblidem tampoc que, abans de ser l'assessor titular, fou el surrogat de Pere Miquel, quan encara era referit com a notari, cosa que l'atorgà diversos anys d'exercici pràctic de l'ofici. Com en el cas de Pere Miralles, l'exercici de l'assessoria del lloctinent de governador li permeté accedir, circumstancialment, al càrrec de surrogat del lloctinent. Així, ocupà la regència de l'ofici en el breu ínterim entre la mort de Martí el Vell i el nomenament de Rampston de Viciano en 1492¹⁰⁴⁵.

Les connexions de Bernat amb la monarquia afavoriren també la carrera del seu germà, el notari Llorenç Gascó, qui treballà per l'administració reial com escrivà de la governació. De la mateixa manera que Bernat, sembla ser que Llorenç adquirí, amb el temps, formació com a jurista, i en 1496 Ferran II ordenava que la seua capacitació fora examinada. Es dóna la circumstància que l'examen en dret era assignat pel rei, junt a l'advocat valencià Andreu Sart, antic jurista pensionat per la vila a València, al seu germà Bernat, facilitant-se així el seu ascens¹⁰⁴⁶. Gràcies a tot això, aconseguí ser triat pel consell

¹⁰³⁹ Per exemple, representà la vila en el parlament convocat pel governador en 1471. AMC, LC, 1470-1471, f. 42, 22-3-1471

¹⁰⁴⁰ En 1475 se li assignà, amb consell del jurista Nicolau Avella, la causa començada a la cort del justícia de Castelló entre Jaume Miró, blanquer, i Pere Felip menor, apotecari de la mateixa vila. ARV, RC, COM, 111, f. 58v, 30-5-1475

¹⁰⁴¹ Fou assignat com assessor del justícia per Ferran II en totes les causes patrimonials, davant les queixes del batlle Bartomeu de Bues que una causa d'interès reial no havia tingut expedició. ARV, RC, COM, 130, f. 124, 10-12-1481

¹⁰⁴² ARV, RC, DIV, 303, f. 72v-73, 4-8-1479

¹⁰⁴³ La recomanació incloïa el seu germà Llorenç. ARV, RC, DIV, 296, f. 49v, 6-3-1475

¹⁰⁴⁴ Veure nota 12

¹⁰⁴⁵ ARV, RC, OFF, 424, f. 78-79

¹⁰⁴⁶ ARV, RC, COM, 139, f. 226, 8-8-1496

com conseller perpetu en 1474 com a substitut del recentment desaparegut Nicolau de Reus.¹⁰⁴⁷ Llorenç Gascó conservà el protagonisme en la política municipal als anys 80 i 90, a diferència de Bernat, probablement degut a les incompatibilitats amb les seues posicions d'assessor i d'escrivà de governador. El seu germà Llorenç es trobà també amb aquest obstacle com escrivà de la governació i, en 1489, requerí una autorització del batlle general per poder ser conseller¹⁰⁴⁸, tot i que, en 1476, el mateix motiu l'havia exclòs de l'elecció de mostassaf¹⁰⁴⁹. Veiem, doncs, amb els Gascó, un altre exemple de com l'activitat professional, la política municipal i els serveis a la corona es podien combinar i retroalimentar per fer prosperar un llinatge que continuaria estant present al consell castellanenc durant els dos segles següents.

Com a membres de l'administració reial, els assessors no es lliuraven de queixes i conflictes relacionats amb la pràctica del seu càrrec. Per començar, els poders municipals podien considerar que una persona no reunia les condicions per ocupar l'ofici. En 1433 el consell castellanenc rebé una lletra de les autoritats municipals de Morella denunciant certes actuacions realitzades a la vila per Jaume Ferrando. L'acumulació dels càrrecs de batlle de Castelló, advocat fiscal reial¹⁰⁵⁰ i assessor de què gaudia Ferrando apareixia com excessiva per als morellans, que demanaven el suport legal de Castelló. La seua requesta a la monarquia perquè decretara la incompatibilitat de l'assessoria i l'advocacia fiscal, però, no tingué efectes immediats¹⁰⁵¹. Altres vegades era la vila la que imposava incompatibilitats, com la que s'establí en 1455 entre el justiciat i l'assessoria, una de les diverses ordinacions que existiren en la mateixa línia i que comentarem més endavant¹⁰⁵². Pel que fa els lloctinents, aquests eren requerits a utilitzar en les seues causes els assessors ordinaris assignats, com es conté en el nomenament de Joan Tolsà en 1451. Tanmateix, i tal com ha observat Santiago Ponsoda a la governació d'Oriola, els incompliments d'aquest requeriment no eren estranys¹⁰⁵³, com ho prova la provisió destinada a Lluís Aguiló en 1434 que l'ordenava actuar amb els assessors assignats¹⁰⁵⁴. En 1476, davant els inconvenients que posava el lloctinent de governador al nomenament de l'assessor

¹⁰⁴⁷ AMC, LC, 1474-1475, f. 2, 29-5-1474

¹⁰⁴⁸ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 120-121

¹⁰⁴⁹ Llorenç defensava la seua candidatura argumentant que no exercia com a escrivà, sinó que simplement ajudava el seu germà Bernat en les seues tasques. AMC, LC, 1476-1477, f. 13, 28-9-1476

¹⁰⁵⁰ Sobre aquesta figura en època moderna, consulteu CANET APARISI, T. "La abogacia fiscal: ¿Una figura conflictiva en la administració valenciana?", *XVIII CHCA*, t. 1, pp. 523-550.

¹⁰⁵¹ AMC, LC, 143-1434, f. 19v-20, 27-10-1433

¹⁰⁵² AMC, LC, 1455-1456, f. 32, 22-12-1455

¹⁰⁵³ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S., *Noblesa i poder polític...op.cit.*, p. 419

¹⁰⁵⁴ ARV, RC, DIV, 264, f. 44v-45, 14-6-1434

Pere Miquel i el seu delegat local Bernat Gascó, el rei ordenava que es respectara la seua designació¹⁰⁵⁵.

Altres vegades era la pràctica de les funcions del càrrec per part dels assessors la que era objecte de crítiques. Ja hem comentat el greuge presentat a corts en 1446 denunciant els salaris extres que demanava Pere Miralles a les parts qui, segons furs i privilegis, havia de conformar-se amb el salari ordinari que li corresponia com assessor del lloctinent. La mateixa acusació es llançà contra Bernat Gascó i el seu germà Llorenç en 1482. L'assessor i l'escrivà, a més, eren suposadament culpables de molestar la jurisdicció del justícia, fet que motivà la seua revocació com a consellers pel govern municipal¹⁰⁵⁶. En altres ocasions, en les causes que passaven per la cúria del lloctinent, alguna de les parts posava en dubte la neutralitat de l'assessor, podent-se sol·licitar la seua substitució. Succeí així en 1450, en un litigi entre Nicolau de Reus i el veí de Vistabella Nicolau Ramon¹⁰⁵⁷, i en 1497, quan Mateu Miralles fou reemplaçat en una causa de Pere Joan¹⁰⁵⁸. Per la seua part, Nicolau Batlle fou considerat sospitós, en 1466, en un procés que implicava diversos veïns de Morella, segurament a causa de l'origen morellà del jurista, i substituït per Francesc Rovira¹⁰⁵⁹.

4.1.4.1 ELS LÍMITS DEL FAVOR REIAL: NICOLAU BATLLE

Hem deixat per al final de l'apartat l'anàlisi de la figura i actuacions de l'assessor i surrogat de lloctinent Nicolau Batlle per representar un perfil distint de la resta de persones que ocuparen dits càrrecs al segle XV, a banda de la considerable influència i poder que assolí durant el regnat de Joan II. Doctor en dret natural de Morella, sabem que encara es trobava assentat a la seua vila natal als anys trenta, on ja exercia des d'almenys 1431 i on encara hi habitava en 1434¹⁰⁶⁰. Abans del final de la dècada començà a introduir-se dins l'administració reial per serveis a la monarquia no determinats. A l'igual que altres figures que hem esmentat anteriorment, sembla que el seu ascens està connectat a la seua relació amb l'infant Joan i els treballs realitzats per ell. Fou, en efecte, el rei de Navarra qui el nomenà procurador fiscal a la lloctinència *dellà lo riu Uxó* en 1437¹⁰⁶¹. El

¹⁰⁵⁵ ARV, RC, DIV, 297, f. 91v-92, 27-3-1477

¹⁰⁵⁶ AMC, LC, 1481-1482, f. 19-19v, 25-1-1482

¹⁰⁵⁷ ARV, RC, COM, 77, f. 33v, 17-11-1450. La causa fou de nou assignada al lloctinent el 18 d'agost de 1455. ARV, RC, DIV, 275, f. 200-200v

¹⁰⁵⁸ Fou en una causa que enfrontava Pere Joan i el síndic de la vila. ARV, RC, COM, 154, f. 6-6v, 3-10-1497

¹⁰⁵⁹ La causa enfrontava Gabriel i Pere Vilba contra Joan Vilba, ARV, RC, COM, 100, f. 109, 30-6-1466

¹⁰⁶⁰ GRAULLERA SANZ, V. *Derecho y juristas...op.cit.*, p. 314

¹⁰⁶¹ Fou nomenat el 29-10-1437.

fet que, l'any següent, fora necessària una provisió reial ordenant el lloctinent i els advocats locals respectar el nomenament ens fa pensar que, ja d'antuvi, existí certa oposició a les seues actuacions¹⁰⁶². Quan el manament fou reiterat per la reina Maria al nou lloctinent, en 1441¹⁰⁶³, Batlle ja rebia comissions judicials de l'audiència reial i treballava com assessor en causes assignades al surrogat del lloctinent de governador, com en 1441¹⁰⁶⁴, o al justícia de Castelló, en 1444¹⁰⁶⁵. Aquesta darrera notícia suggereix que el jurista ja residia a la vila a principis dels anys quaranta del segle, i la seua adaptació al municipi, si més no en aquests primers anys, li serví per representar Castelló com a síndic a les corts de 1443-1446.

En 1443 la reina Maria, com a lloctinent reial, el nomenà assessor de la lloctinència, però aparentment la seua presència al càrrec no fou llarga, ja que, com s'ha dit, prompte trobem Pere Miralles exercint l'ofici¹⁰⁶⁶. A partir de 1446 la seua realització de treballs per la vila es feu molt més freqüent. Per exemple, fou el seu representant, junt amb Bernat Colomer, en la demanda d'un nou regiment per Castelló, que es materialitzà en la introducció de la insaculació, apareixent, en aquest cas, del costat del consell, com a portaveu de la seua oposició als plans del rei de Navarra¹⁰⁶⁷. També participà, entre altres missatgeries, en les negociacions amb els creditors censalistes de València que tenien l'objectiu d'assolir una concòrdia pel quitaments dels censals, i que es comentaran més avant. Aquestes tasques, concentrades en els anys compresos entre 1443 i 1448, coincideixen amb la seua participació a corts en 1446, el que ens fa pensar en un període de bones relacions entre assessor i prohoms. Més tard, formaria part de les gestions per solucionar el litigi de la vila amb Antoni de Tous sobre els mudèjars traslladats a Castelló des de Borriol. Emparentat amb la dita família senyorial pel seu matrimoni amb Isabel de Tous, prompte obtingué la consideració de generós, i en 1453 rebé una llicència reial per afegir una insígnia d'or a les seues armes¹⁰⁶⁸. A partir dels voltants de 1460, a més, el trobem regularment com a surrogat del lloctinent de governador, càrrec que, sumat a la seua

¹⁰⁶² ARV, RC, COM, 66, f. 174, 5-8-1438

¹⁰⁶³ ARV, RC, DIV, 260, f. 107, 12-8-1441

¹⁰⁶⁴ Per exemple, en l'apel·lació que s'havia fet a la reina per Gabriel Feliu i altres veïns de Castelló contra la multa imposada pel batlle Jaume Ferrando. ARV, RC, COM, 82, f. 140-140v, 6-9-1441

¹⁰⁶⁵ Assessorà el justícia, junt amb Pere Miralles, en la causa entre Violant, muller de Pasqual Franch, de Castelló, i Joan Erau, notari de València. ARV, RC, COM, 85, 69v-70, 9-1-1444

¹⁰⁶⁶ ARV, RC, DIV, 260, f. 122v-123, 5-3-1443

¹⁰⁶⁷ AMC, LC; 1445-1446, f. 34, 25-4-1446

¹⁰⁶⁸ ARV, RC, DIV, 258, f. 123v, 29-8-1453

assessoria confirmada en 1466¹⁰⁶⁹, el convertí en una figura amb una posició privilegiada de cara al poder reial.

El paper polític que adquirí Nicolau Batlle es veié arrodonit pel patrimoni que arribà a acumular, valorat en la considerable suma de 48 lliures en 1468¹⁰⁷⁰. La importància de les seues possessions agràries mostren com el jurista, després de més de 20 anys residint a Castelló, no contradeia la norma general de la terra com a font de riquesa principal entre l'elit local. A més, disposava d'un *alberg* que peitava 1000 sous, i que el col·locava al nivell dels domicilis de les elits locals¹⁰⁷¹. Per fer-nos una idea del que això suposava, podem dir que la seua riquesa total era ben bé equivalent a la d'un prohoms tan destacat com Nicolau de Reus, amb 49, 875 lliures en patrimoni el mateix any. Dit això, no hem de suposar que el nivell assolit en aquests vessants el catapultà de manera automàtica al control del poder municipal. Si bé Batlle comptava amb el favor de la monarquia i, en particular, del lloctinent de governador, sembla que les seues relacions amb el grup de prohoms que dominaven el consell no sempre foren fluides, i possiblement s'agriren en el temps, a mesura que l'assessor veia frustrades les seues aspiracions d'ascens social. Malgrat els treballs que efectuava regularment per la vila en missatgeries i gestions amb les autoritats reials, a més de l'assessoria del justícia, no aconseguia fer-se amb un lloc dins el nucli del poder municipal que el posicionara al mateix nivell que prohoms de primera línia com Manuel Caixa, Miquel Arrufat o Nicolau de Reus. A la seua estreta vinculació al poder reial se sumaven el seu origen foraster i la poca rellevància que tenien tradicionalment els generosos a Castelló,. Podem afegir que, com es veurà més endavant, Batlle representà la vila en les converses per assolir un acord sobre la compensació a pagar als creditors locals com a part de la concòrdia firmada en 1443-1444 per reduccions i quitaments de censals. Tenint en compte que era el sector més oligàrquic dels prohoms el qui tenia la capacitat per invertir en censals, podem considerar la possibilitat que aquest fet no contribuïra a millorar les relacions entre el jurista i els capes superiors de l'elit local. Així, una certa desconfiança o precaució vers ell per part dels prohoms castellanencs pot percebre's a la documentació local. En 1457 intentà ser promogut al sac de jurat segon però no fou admès, sense poder obtenir en la votació per faves cap vot

¹⁰⁶⁹ ARV, RC, OFF, 422, f. 85v-86v, 22-11-1466

¹⁰⁷⁰ LVP 1468, f. 201-201v

¹⁰⁷¹ Tot i que els albergs de diversos prohoms superaven eixe valor, com el de Nicolau de Reus (1300 sous) o la muller de Jaume Ferrando (1375 sous), coincidïa amb el del domicili de membres destacats de l'elit local, com el notari Joan Valentí (1000 sous).

favorable¹⁰⁷². A finals d'eixe any demanà, junt amb Ponç de Montpalau, ser candidat pel justiciat, que corresponia, segons ells, a un generós. De nou, la demanda fou rebutjada pel consell, argumentant que no era el temps de triar un noble per l'ofici¹⁰⁷³. L'any següent intentà una altra vegada accedir a un càrrec municipal, en aquest cas el de jurat, acompanyat de Pere Galceran, i una altra vegada els dos generosos foren denegats: Galceran fou impedit, ja que exercia com a justícia, i Nicolau Batlle no fou jurat¹⁰⁷⁴.

Davant les dificultats per entrar al consell, Batlle hagué de confiar en la seua relació amb la monarquia. A la dècada de 1460, la Guerra Civil catalana i la revolta de la baronia d'Arenós li brindaren la oportunitat de tenir un protagonisme especial al servei de la corona en la seua consderació de surrogat. Així, donà instruccions per la defensa de la vila, realitzà demandes militars en nom del rei i els seus oficials i rebé l'encàrrec de confiscar béns de sospitosos de col·laborar amb els rebels dins la lloctinència¹⁰⁷⁵. La situació d'instabilitat del moment impulsà Joan II a formar governs municipals en què poguera confiar, com succeí per exemple a Alzira¹⁰⁷⁶, i és en aquest context en què s'emmarca el regiment atorgat a la vila en 1467¹⁰⁷⁷. La monarquia diposità la tasca del govern en un grup selecte de 13 consellers perpetus, que havien de mantenir-se en el càrrec al llarg dels anys i que, en cada mandat, triarien la resta de consellers junt amb els jurats. Llinatges ja coneguts com els Reus, els Miquel o els Gascó trobaren el seu lloc dins dels pocs elegits, i també ho feu Nicolau Batlle. Tanmateix, una ullada atenta al document original de cancelleria que atorgava el privilegi ens permet observar unes petites anomalies¹⁰⁷⁸. Veiem com la redacció del document fa sempre referència al nomenament de dotze consellers, amb la paraula *dotze*, en unes poques ocasions, i sols en les primeres seccions del text, ratllada i substituïda per *tretze*, mentre que a la resta del document es manté la xifra de dotze consellers. A més, a l'hora d'enumerar la llista de consellers, el nom de Nicolau Batlle apareix inserit entre línies, com un afegit d'última hora als consellers perpetus. Ens trobem amb errors (reiterats) del secretari o, més bé,

¹⁰⁷² AMC, LC, 1456-1457, f. 70v-71, 25-4-1457

¹⁰⁷³ AMC, LC, 1457-1458, f. 40v, 22-12-1457

¹⁰⁷⁴ Ídem, f. 62, 20-5-1458

¹⁰⁷⁵ El manament de perseguir sospitosos, junt amb el procurador fiscal Miquel Gomis, fou rebut el 30 d'agost de 1466. ARV, RC, COM, 100, f. 157-157v

¹⁰⁷⁶ BERNABEU BORJA, S. , "Llinatges i poder municipal a l'Alzira del segle XV", *Aragón en la Edad Media*, n. 25, 2014, pp. 17-19

¹⁰⁷⁷ Vegeu ROCA TRAYER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón...op.cit.*, pp. 29-35, i VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 108-112

¹⁰⁷⁸ En concret, fem referència al document datat a València l'1 d'agost de 1467, que es troba en ARV, RC, DIV, 291, f. 28-29v

hem de suposar l'existència d'un pla original que preveia el nomenament de dotze consellers, alterat en algun moment per donar cabuda a Nicolau Batlle, siga per iniciativa de Joan II o per una petició del propi Batlle? Malauradament, la manca d'informacions complementàries fa que sols puguem especular sobre els detalls. Independentment d'aquestes consideracions, la impressió que obtenim és que el jurista morellà havia aconseguit introduir-se de manera directa al cim de la política local per la seua relació amb la monarquia i l'exercici d'oficis reials, més que pels seus treballs en favor de la vila, que havien decaïgut en els darrers anys a costa dels serveis a la monarquia com a surrogat.

El consell, amb un Nicolau Batlle dedicat plenament a les tasques de representació del poder reial, hagué d'enfrontar-se a la seua influència amb les armes amb què comptava. No ajudà a mantenir una relació harmoniosa l'incident que es donà en 1468. Aquell any, Castelló decidí enviar una petita força armada a Sogorb per socórrer la ciutat en la seua resistència contra el seu senyor teòric, l'infant Enric. Tot i que el lloctinent de governador no aturà l'enviament de la host, el consell denuncià posteriorment que Joan Tolsà havia manat Nicolau Batlle, junt amb Bernat Gascó, destorbar les actuacions de la tropa de la vila¹⁰⁷⁹. En 1471, en un període d'enfrontament entre vila i lloctinent al voltant del seu absentisme, aquest últim ja era conscient del malestar dels prohoms amb Batlle. El dia 14 de juliol, Joan Tolsà comunicava al consell que “si la vila vol que mude de surrogat, i si no-ls agradés de misser Batlle, que li-n digua sa entenció”¹⁰⁸⁰. En aquell moment, però, la qüestió no anà a més: la resposta vaga del consell fou que es fera el que corresponia segons privilegis. Amb l'arribada de Berenguer de Montsoriu, però, l'ofensiva contra Batlle es reactivà amb més força. En maig de 1473, el consell anunciava al nou lloctinent que no era bo que el jurista morellà fora també surrogat, per ser l'ofici incompatible amb l'assessoria¹⁰⁸¹. Pocs dies més tard, el consell tornà a protestar pel fet, argumentant que algú que no era natural de la vila no podia exercir com a surrogat¹⁰⁸². Irònicament, Nicolau Batlle, com a síndic a corts, havia estat l'encarregat de presentar els greuges de la vila en 1446, incloent les acusacions citades contra el seu predecessor a l'assessoria Pere Miralles. Ara era ell qui es trobava al seu lloc, vist com a culpable de perjudicar els privilegis i l'autonomia local. La monarquia, tanmateix, li mantingué el suport, i en juliol

¹⁰⁷⁹ AMC, LC, 1468-1469, f. 14, 3-12-1468

¹⁰⁸⁰ AMC, LC, 1471-1472, f. 8

¹⁰⁸¹ AMC, LC, 1472-1473, f. 47v, 5-5-1473

¹⁰⁸² Ídem, f. 49, 28-5-1473. En la missió es demanava la intercessió del rei i del parent del lloctinent Pere Ramon de Montsoriu

ordenava el lloctinent de governador i la resta d'oficials que preservaren el manament de 1466 i que el tingueren per assessor, sota pena de 200 florins.¹⁰⁸³

Mentre no pogueren alterar-se o revocar-se les ordinacions dels consellers perpetus, el consell havia de fer servir els mecanismes a la seua disposició per regir-se. D'aquesta manera, es decidí confiar en l'oportunitat que oferia l'autonomia municipal a l'hora de determinar les incompatibilitats de càrrecs. Segons les ordinacions vigents, cada any, els membres dels consellers perpetus triats pels oficis de justícia, escrivà, surrogat o assessor eren substituïts en les conselleries per altres prohoms. Així, veiem com Nicolau Batlle, pels oficis reials que exercia, fou exclòs del consell en 1470-1471, 1471-1472, 1472-1473 i 1473-1474. En 1474-1475 aconseguí aparèixer a la nòmina dels consellers vitalicis i estigué present a la sessió constitutiva del consell, però es mantingué absent de la resta de reunions¹⁰⁸⁴. En 1475-1476, període en què morí, tornava a ser substituït al consell pel seu càrrec de surrogat. A això se sumava el vet temporal als antics surrogats per ocupar càrrecs municipals que ja hem citat. En aquesta prerrogativa, doncs, sembla que el consell trobà un mètode per dificultar l'accés de Nicolau Batlle al govern municipal i posar límits a la seua influència, constrenyent-lo, en bona mesura, a l'exercici del poder dins l'administració reial.

Batlle no era aliè als esforços del consell per excloure'l del grup de poder. En 1474 ja s'havien iniciat les negociacions amb la monarquia, a través del mestre de Montesa Lluís Despuig, per la revocació del règim dels consellers perpetus i la instauració de noves ordinacions per la tria de càrrecs¹⁰⁸⁵. Considerant que un canvi en el regiment perjudicaria els seus interessos personals i li barraria definitivament el pas al centre del poder local, fou aquest el moment que Nicolau Batlle trobà propici per actuar. El 21 d'agost la sessió del consell semblava discórrer amb normalitat, i Bernat Gascó es disposava a fer relació de la seua anada al parlament del regne que tenia lloc en aquells moments a València. La reunió fou interrompuda, però, per l'entrada sobtada de Nicolau Batlle a la sala del consell. L'assessor defensà davant els prohoms “que ell devia éser en lo dit consell e votar en aquell, com fos hu dels tretze continus consellers scrits en lo privilegi del regiment atorgat per lo senyor rey a la dita vila”. La resposta del consell fou tan clara com decebedora pels interessos de Batlle. Els prohoms afirmaren “que ell yamés fins ací és

¹⁰⁸³ ARV, RC, COM, 123, f. 90v, 12-7-1473

¹⁰⁸⁴ AMC, LC, 1474-1475, f. 2, 29-5-1474

¹⁰⁸⁵ ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón...op.cit.*, pp. 35-38

stat en lo dit consell, obstant los impediments a vegades de surrogat e a vegades d'assessor ordinari, e encara ara tingués lo mateix impediment d'assessor ordinari". Per eixe motiu, el consell li requeria "que ell isqués del dit consell e no prestàs enbauch e destorb en los dits negocis". Batlle es negà a abandonar la sala i la reunió no pogué prosseguir com estava planejat ("E per ço lo dit consell se desbaratàs e los consellers se n anasen"). Amb la sessió suspesa, el conseller i jurista Mateu Miralles rebé l'encàrrec de fer l'acte públic de protesta contra les accions de Batlle¹⁰⁸⁶. Més endavant, ja en 1475, la vila obtingué una provisió per revocar el regiment dels consellers perpetus, i Nicolau Batlle, assabentat del fet, tornà a dirigir-se al consell reclamant la preservació de les ordinacions vigents, sense reeixir a canviar la voluntat dels consellers¹⁰⁸⁷.

Sense entrar ara en els detalls de les gestions pel nou regiment, direm que, en 1476, la mort de Nicolau Batlle coincidí amb el retorn del mètode insaculatori a la vila, modificat, això sí, per afavorir el control del poder per part de l'elit local¹⁰⁸⁸. El mateix any, una ordinació impedia assessors i procuradors de viles properes l'accés a càrrecs dins el govern local fins tres anys després de deixar d'exercir¹⁰⁸⁹. En 1481, com s'ha vist, els germans Gascó, assessor i procurador, eren impeditos de manera total. Aquestes limitacions temporals, tal com hem dit, foren rebaixades i més tard revocades. Tot i que les ordinacions no ho especifiquen, no podem evitar pensar que les dites mesures, a l'igual que les nomenades més amunt, s'idearen amb Nicolau Batlle en ment, amb l'objectiu d'evitar el sorgiment d'una figura similar en el futur que, sense ser natural de la vila, i per mitjà de la seua proximitat a la corona, intentara introduir-se en el govern municipal.

Batlle havia aconseguit, al final de la seua vida, que totes les seues causes i de la seua muller foren assignades al jurista Joan de Gallach, en una altra mostra de favor reial¹⁰⁹⁰. La protecció de la monarquia no aprofità de gran cosa la vídua, Isabel de Tous, qui hagué d'enfrontar-se, després de la mort de Nicolau, a processos a la cort del lloctinent de governador per deutes del seu marit. Isabel de Tous intentà fer front a les execucions dictades portant el seu litigi a l'audiència reial, per ser retornat al lloctinent en 1478, argumentant-se, per la part contrària, que es tractava d'una maniobra dilatòria de la

¹⁰⁸⁶ Ídem, f. 11-11v

¹⁰⁸⁷ De fet, es decidí l'enviament de Mateu Miralles a València per defensar el nou regiment. AMC, LC, 1474-1475, f. 42, 7-5-1475

¹⁰⁸⁸ Vegeu ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón...op.cit.*, pp. 38-41 i VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 112-132

¹⁰⁸⁹ AMC, LC, 1475-1476, f. 32-33v

¹⁰⁹⁰ ARV, RC, COM, 116, f. 31v-32, 16-10-1476

vídua¹⁰⁹¹. Les diferents execucions tingueren lloc, finalment, en 1480. En juliol d'eixe any, quan el justícia de Castelló efectuà unes penyores a instància d'Isabel de Sants, de València, els béns mobles de Batlle ja havien estat executats per altres creditors, trobant-se al domicili únicament “hun lit de poca vàlua”¹⁰⁹². El fet és confirmat per la documentació de la peita de 1480, que ens informa que la vídua acabava de perdre la major part d'un patrimoni que, sols l'any anterior, encara estava valorat en 27 lliures¹⁰⁹³. Així, els moviments del consell per excloure'l del poder, sumats a la difícil posició econòmica en què quedà la seua muller, feren que la influència i el llegat de Nicolau resultaren, si més no en allò referit a la política municipal, si no totalment neutralitzats, sí en gran mesura limitats. Gràcies a l'autonomia que el municipi conservava, al contrari que el succeït amb els Reus o els Feliu, el seu llinatge no es perpetuà entre les elits locals que dominaren el municipi al segle XVI.

¹⁰⁹¹ ARV, RC, COM, 120, f. 182-182v, 4-6-1478

¹⁰⁹² Les execucions es troben en CJ, 1480-1483, 14-6, 17-7 i 12-8 de 1480

¹⁰⁹³ LVP 1479 i 1480

4.1.5 CONFLICTES JURISDICCIONALS AMB LA VILA

El 16 de juny de 1454, el consell de Castelló redactava un memorial que el missatger Gabriel Feliu havia de portar al governador del regne. El dit document contenia una llarga llista de queixes sobre actuacions indegudes provinents de la seua administració. L'ambaixada de Feliu coincidí amb el període en que la figura del lloctinent de governador Joan Tolsà comença a aparèixer a la documentació municipal, tot i que les relacions entre vila i lloctinent, a l'inici del seu mandat, encara no mostraven el nivell de tensió a què s'arribaria una quinzena d'anys més tard. El fet que el missatge s'adreçara al governador i fera referència a abusos seus i del seu algutzir ens transmet la idea que no sols el lloctinent podia ser el culpable d'actes contraris a furs i privilegis, i què no era gens estranya l'actuació directa del governador valencià en els afers civils i criminals de la vila¹⁰⁹⁴. Aquesta classe d'abusos són una constant en la documentació del segle XV, i portaven denunciant-se des del principi del període que més ens interessa, amb Francesc d'Esplugues a la lloctinència. Així, ja a les corts de 1428 s'havia obtingut una provisió reial prohibint les ingerències del lloctinent en la jurisdicció del justícia, que no es complí a la pràctica¹⁰⁹⁵. La protesta de 1454 no valgué per aturar-los, com ho demostra l'enviament d'una nova llista de protestes l'any 1456. Portada pel mateix Feliu, aquesta sí contenia queixes específiques referides al lloctinent i els seus subordinats¹⁰⁹⁶.

Aquesta maniobra diplomàtica no era una novetat. Sense anar més lluny, l'any següent les autoritats oriolanes enviarien a l'infant un llarg memorial detallant tota mena de greuges comesos pel governador Lluís Cornel i el seu germà Martí Maça, estudiat per José Hinojosa, i que obtingué els mateixos pocs resultats, donada la protecció reial amb què comptaven els Maça de Liçana com a llinatge permanentment fidel als Trastàmara¹⁰⁹⁷. Independentment de què el receptor de les queixes fora el governador o el seu lloctinent, donat que gaudien de les mateixes competències bàsiques, el contingut dels memorials esmentats ens servirà per fer un repàs dels assumptes en què la jurisdicció de la vila i la de la governació xocaven amb més freqüència.

Sense poder observar, per les característiques del nostre treball, els abusos comesos per parcialitat en causes judicials o per la participació en bandositats, que formaven una part

¹⁰⁹⁴ AMC, LC, 1454-1455, f. 5v-8, 16-6-1454

¹⁰⁹⁵ AMC, LP, 19-11-1428

¹⁰⁹⁶ AMC, LC, 1456-1457, f. 46-47, 2-11-1456

¹⁰⁹⁷ HINOJOSA MONTALVO, J. "Los abusos del poder...*op.cit.*", pp. 363-373

essencial de les queixes d'Oriola¹⁰⁹⁸, ens centrarem en les topades del dia a dia entre lloctinents i oficials municipals. Les protestes contra les actuacions indegudes dels lloctinent se basaven molt a sovint en intromissions en la jurisdicció del justícia, també denunciades en el cas oriolà¹⁰⁹⁹. Aquesta classe d'ingerències, que constituïen un atac a l'autonomia del municipi, ja havien suscitat protestes a Castelló en una data tan primerenca dins la història de la lloctinència com 1328¹¹⁰⁰. Pau Viciano, en el seu estudi de la violència quotidiana al Castelló baix-medieval, ja confirmà el predomini de les agressions espontànies en el dia a dia de la vila, malgrat que les bandositats entre veïns també foren significatives¹¹⁰¹. En aquests enfrontaments, tant a la vila com al terme, les paraules injurioses donaven lloc amb freqüència a la *treta d'armes*, en què l'instrument principal era l'omnipresent coltell¹¹⁰². Teòricament, el càstig d'aquestes incidents i la confiscació de les armes pertanyia a la jurisdicció ordinària del justícia local, posseint la vila ordinacions en aquest sentit¹¹⁰³. La realitat és que els lloctinents de governador, des de la seua missió vagament definida de preservar la pau, intervenien de manera de regular en aquests casos. Així, per exemple, en 1454 el lloctinent s'immiscí en el cas de Joan Manyes, ferit en una brega amb els fills de Guiamó Miquel, un fet que fou vist com una intromissió en les competències del justícia. El consell, defensant que la jurisdicció sobre bregues esdevingudes tant al municipi com als camins del terme era competència del justícia, elevà una protesta al governador¹¹⁰⁴. També s'argumentava que la potestat de requisar les armes pertanyia al mateix oficial de la vila. Tanmateix, aquesta classe d'episodis foren constants al llarg del segle, cosa que podia trobar la seua justificació en l'habitual indulgència dels justícies cap aquests delictes, que se saldaven normalment amb penes ínfimes¹¹⁰⁵. En 1445 el surrogat Nicolau de Reus actuà contra Joan Andreu per

¹⁰⁹⁸ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. , *Noblesa i poder polític...op.cit.*, pp. 423-435, HINOJOSA MONTALVO, J. "Los abusos del poder...op.cit.", pp. 367-369

¹⁰⁹⁹ HINOJOSA MONTALVO, J. "Los abusos del poder...op.cit.", p. 366

¹¹⁰⁰ La protesta es recull en un pergami conservat a l'AMC (14-7-1328), i citat en SÁNCHEZ ADELL, J. , "Catálogo de pergaminos del Archivo Municipal de Castellón", *BSCC*, XXVI, 1950, p. 217 i en SÁNCHEZ ADELL, J. , "Colección de documentos para la historia de Castellón. V. 1328 Julio, 14, Castellón. Poncio de Brusca y Bernardo Pinós, jurados de Castellón, protestan al gobernador de la Plana por haberse entrometido en una causa perteneciente al justícia", *BSCC*, XXXVIII, 1962, p. 404-408. Una nova protesta, de 1418 (19-11-1418), es troba en SÁNCHEZ ADELL, J. , "Catálogo de pergaminos del Archivo Municipal de Castellón", *BSCC*, XXVII, 1951, p. 17

¹¹⁰¹ VICIANO NAVARRO, P. "Violencia y Sociedad en una villa medieval: Castellón de la Plana en el siglo XV", *Hispania. Revista española de Historia*, vol. LXVI, n. 224, 2006, pp. 851-882

¹¹⁰² *Ibíd.*, p. 860

¹¹⁰³ En REVEST CORZO, L. (ed.), *Libre de Ordinacions de la vila de Castelló*, Castelló, SCC, 1957, p. 34, establiment. 2

¹¹⁰⁴ AMC, LC, 1453-1454, f. 63v, 22-4-1454

¹¹⁰⁵ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, p. 277

motiu d'una brega amb el fill de Miquel Tomàs, de Borriol, fet que el consell denuncià com un atac a la jurisdicció del justícia¹¹⁰⁶. En aquest cas, la protesta dels implicats arribà a la reina Maria, qui atorgà la inhibició del surrogat en portar-se la causa a l'audiència reial¹¹⁰⁷. Més tard, en 1460, el consell censurava la intervenció de Joan Tolsà en l'agressió al terme de Pere Ferrer, sequier, al guardià del terme Joan Pelega, després de la qual el lloctinent de governador havia arrestat ambdós homes¹¹⁰⁸. En 1476 es feu saber que el lloctinent de governador havia retirat les armes a Jaume Vida i, apoderant-se de la qüestió, es negava a donar les actes del cas al lloctinent del justícia¹¹⁰⁹. També en 1476, un home natural de Nules corregué la mateixa sort en ser desarmat pel lloctinent¹¹¹⁰. En 1492 fou el peraire Bernat Roig la víctima de la confiscació d'una espasa. El consell, donant suport a les queixes del justícia, ordenà que el lloctinent de governador retornara l'arma¹¹¹¹. En aquest cas, no tenim constància de cap manament de les autoritats reials que fera el lloctinent desistir en les seues actuacions, tot i que no és improbable que s'assolira un acord informal entre les parts. Dit això, queda patent que, malgrat que en ocasions la protesta podia arribar a la governació del regne, aquests tipus de xocs continuaren sent recurrents.

Encara que el memorial de 1454 reconeixia el poder de l'alguatzir del governador de València per prendre homes en casos concrets, com el de brega, no són estranyes les ocasions en què era el governador del regne, enlloc del lloctinent, l'acusat d'intervenir en causes que no li pertanyien. Dins el memorial citat de 1454 es denunciava allò succeït entre Jaume Miquel i Joan Maymó. Els dos veïns, mentre transportaven una càrrega de vi amb els seus animals, tingueren una discussió que resultà en una agressió armada de Miquel a Maymó. El justícia havia intervingut en la qüestió i s'havia assolit una pau entre les parts. Contradient això, el governador havia intervingut en la causa i havia actuat en contra de Miquel. Més tard, en 1459, l'arma de la discòrdia fou la ballesta amb què Bartomeu Guardiola havia atacat el capellà Pere Vicent, de qui sospitava que cobejava la seua muller. Després de ser arrestat pel justícia, el cas havia arribat al governador, qui, a instància de Vicent, havia ordenat el justícia inhibir-se en la causa i havia alliberat

¹¹⁰⁶ AMC, LC, 1444-1445, f. 6, 6-6-1445

¹¹⁰⁷ ARV, RC, COM, 81, f. 49v-50, 9-8-1445

¹¹⁰⁸ AMC, LC, 1460-1461, f. 26-26v, 9-10-1460

¹¹⁰⁹ AMC, LC, 1475-1476, f. 23, 25-1-1476 i f. 26, 11-3-1476

¹¹¹⁰ AMC, LC, 1476-1477, f. 8v, 1-8-1476

¹¹¹¹ AMC, LC, 1491-1492, f. 20, 8-3-1492

Guardiola a caplleuta¹¹¹². El reconeixement de l'autoritat del governador no impedia que la vila intentara fer valer els seus drets. En 1463, el consell volgué defensar la jurisdicció del justícia en un cas de criminals sense juí del qual Joan Tolsà volia apoderar-se, malgrat que la vila admetia que les competències pertanyien al governador¹¹¹³.

Podem observar que, encara que es defensava la potestat del justícia com a oficial encarregat de mantenir la seguretat a vila i terme, es reconeixia en sentit abstracte l'autoritat del lloctinent de governador com a garant de la pau, i podia arrobar a demanar-se expressament, des del consell, la seua col·laboració en eixa tasca. En 1436 Castelló i les viles de la Plana demanaren al surrogat Ponç de Montpalau actuar contra assaltadors de camins a la regió, cosa que resultà en l'arrest de tres homes. El conflicte sorgí, en eixe moment, per la demanda a la vila de pagar les guàrdies a la presó¹¹¹⁴. Demandes de pagament per aquest motiu, sumades a allò exigit per posar guaites al mur, foren la causa de queixes incloses en el memorial de 1454, en aquest cas per intervenció directa del governador.

Els arrestos i altres actes arbitraris dels lloctinents de governadors anaven més enllà de la seua intervenció en bregues. En aquest sentit, podem constatar de manera clara que l'absentisme dels lloctinents no era cap obstacle perquè els seus subordinats i servidors cometeren tota classe d'abusos contra els veïns. El memorial de 1456 és particularment ric en aquesta mena de denúncies, referents a fets succeïts des de l'inici, encara recent, de l'administració de Joan Tolsà. Per exemple, es recollia al document que el lloctinent de governador, en 1455, havia tramés una nit el seu porter a casa de Joan Miquel per empresonar la seua muller, qui es trobava de part, per un motiu no especificat. Trobant-se absent el marit, sols havia pogut ésser donada a caplleuta a pregàries dels jurats. Tampoc no es lliurava l'alguzir del governador d'aquestes acusacions. Així, en 1454, l'alguzir Nicolau Montargull, en una visita del governador, havia trobat per la nit el justícia Berenguer Castell i li havia recriminat el fet d'efectuar la seua guaita nocturna amb un bastó, tal com aquests oficials acostumaven a fer¹¹¹⁵. Més recentment, el lloctinent de governador havia enviat el seu surrogat a casa de Pere Joan per prendre aquest, junt amb la seua muller i un mosso, i portar-los a la presó de la vila, sense cap pretext o consulta. Veiem com, en aquest cas, el jutge ordinari de la vila no havia romàs passiu i,

¹¹¹² AMC, LC, 1459-1460, f. 60, 18-11-1459

¹¹¹³ AMC, LC, 1462-1463, f. 7v, 14-1-1463

¹¹¹⁴ AMC, LC, 1436-1437, f. 10, 12-7-1436

¹¹¹⁵ El seu nomenament com alguzir es troba en ARV, RC, OFF, 419, f. 185v, 30-9-1453

junt amb el batlle i altres oficials, s'havia desplaçat al lloc per apoderar-se dels presos. Aquests, però, havien estat portats a casa del prevere Guillem Gener, cosa que impedia el justícia actuar i entrar al domicili trencant la jurisdicció eclesiàstica, el que ens suggereix una obstrucció deliberada al justícia per part del lloctinent. La mateixa nit, a més, foren arrestats Gabriel Conques i la seua muller. Els servents personals del lloctinent també podien ser acusats d'actes violents, com quan, en 1486, es denuncià els danys que causaven els homes armats de la casa del lloctinent Martí de Vicià, que recorrien els camps furtant fruit i amenaçant els veïns que els retreien la seua actitud¹¹¹⁶.

En ocasions, les disputes estaven relacionades amb l'arrest d'homes efectuat sense respectar el privilegi de la fira, com en 1456, quan la protesta fou seguida de les amenaces del lloctinent a diversos prohoms. El mateix succeí en 1473, quan fou pres el tintorer Joan Beneyto¹¹¹⁷. En un altre cas, extret igualment del memorial de 1456, el lloctinent de governador havia aprofitat la fugida de la presó d'un home acusat de furar una mula per intervenir en el cas, retirant-li la jurisdicció al justícia i empresonant el carceller. En 1473, i sense motiu especificat, el lloctinent arribà a arrestar els missatgers de la vila¹¹¹⁸. També es defensava el dret del justícia a jutjar casos que implicaven homes d'altres poblacions, com quan, en 1477, es protestà contra el recurs al governador d'un home de Borriana pres a la vila¹¹¹⁹. Altres actuacions indegudes dels lloctinents, malgrat no constituir agressions de tipus personal, es consideraven rellevants pel valor simbòlic que adquirien en percebre's com atac al poder municipal. Per exemple, en el dit memorial es denunciava que l'alguatir del governador, després de la partida sense avisar d'aquest cap a Morella, havia furat la trompeta del veguer i trompeta de la vila. Per la seua part, el lloctinent de governador havia enviat el seu porter a casa de l'escrivà dels jurats i s'havia emportat les claus de la vila.

Entre altres assumptes variats en què els lloctinents podien atacar la jurisdicció local, podem citar el cas de dos falsos acaptadors, presos pel justícia, que foren reclamats per l'oficial reial en 1476¹¹²⁰. També podien intervenir en causes relacionades amb la moralitat que, segons argumentava el consell, eren competència del justícia. Exemples d'aquestes foren, en 1464, l'assignació al lloctinent d'una causa d'alcauoteria que

¹¹¹⁶ AMC, LC, 1486-1487, f. 4v, 26-7-1486

¹¹¹⁷ AMC, LC, 1473-1474, f. 22v, 2-11-1473

¹¹¹⁸ AMC, LC, 1473-1474, f. 18v, 10-10-1473

¹¹¹⁹ AMC, LC, 1476-1477, f. 31, 22-5-1477

¹¹²⁰ AMC, LC, 1475-1476, f. 26, 11-3-1476

implicava Isabel, muller d'Antoni Çafont¹¹²¹, o, en 1490, la inhibició del justícia per part de Martí de Viciano després que l'oficial local haguera fet assotar una alcavota¹¹²².

La vila també reclamava el dret del justícia a jutjar les causes dels escassos generosos residents a Castelló. En 1459, en un plet entre Ponç de Montpalau i Bartomeu Guardiola, es protestà la intervenció indeguda del lloctinent de governador, qui havia actuat contra Guardiola per denúncia de la mare de Montpalau¹¹²³. En 1480, quan Martí de Viciano arrestà Antoni de Tous acusant-lo de falsador de moneda, la vila examinà els seus privilegis per comprovar qui tenia dret a jutjar el cas¹¹²⁴. D'altra banda, si es tractava de qüestions internes entre nobles residents a la vila, donat el risc que comportaven per la població, podia interessar la intervenció del lloctinent. Així, en 1457, existint un plet entre els germans Pere Galceran i Joanot Galceran, que havia estat comanat pel rei al lloctinent de governador Joan Tolsà, el consell escrigué al jurista assignat en el cas, Nicolau Figuerola, per pregar-lo que es posara fi a la qüestió, pels danys que podia portar a Castelló¹¹²⁵. L'amenaça que representaven nobles forasters també podia fer que la vila defensara la jurisdicció dels oficials reials, en aquest cas el lloctinent de governador, com a preferible, a l'igual que podia succeir en el cas dels batlles. En 1472, el surrogat Nicolau Batlle havia arrestat diversos lladres al castell d'Orpesa. Antoni de Tous, defensant les seues competències sobre el lloc, recorregué al governador, qui li donà la raó i envià el seu algtzir per lliurar-li els lladres. El consell decidí aleshores defensar davant el governador la jurisdicció del lloctinent, possiblement pel desig d'Antoni de Tous de protegir homes que, tal vegada, estaven al seu servei¹¹²⁶. El discurs de la defensa de l'ofici reial i les seues atribucions també emergia en el cas de disputes entre viles, com quan en 1495 es proposà protestar a corts sobre el privilegi que al·legava Morella de què els homes presos pel lloctinent de governador a la zona foren retinguts a la presó de la vila, atacant el privilegi de Castelló de guardar-los a la seua presó, com a seu de la lloctinència¹¹²⁷.

Governadors i lloctinents podien interferir en les competències del municipi d'altres maneres com, per exemple, en aspectes de caire més econòmic. Així, en 1435, el governador inhibí la vila en els comptes que demanava a Ambert Moliner sobre la compra

¹¹²¹ AMC, LC, 1463-1464, f. 103v, 31-1-1464

¹¹²² AMC, LC, 1489-1490, f. 21-21v, 3-3-1490

¹¹²³ AMC, LC, 1459-1460, f. 60, 26-10-1459

¹¹²⁴ AMC, LC, 1480-1481, f. 8, 29-6-1480

¹¹²⁵ AMC, LC, 1457-1458, f. 4v, 6-6-1457

¹¹²⁶ AMC, LC, 1471-1472, f. 46v, 26-4-1472

¹¹²⁷ AMC, LC, 1495-1496, f. 9v-10, 5-11-1495

de blat, assumpte que el consell defensava pertanyia al justícia¹¹²⁸. Aquests oficials també jugaven un paper en els regulars conflictes al voltant dels arrossos que es feien al terme. Mentre que el consell acostumava a demandar la prohibició d'aquest cultiu recolzant-se en arguments sanitaris, era relativament freqüent que el governador o el lloctinent no respectaren els privilegis de les prohibicions i posaren a la venda llicències per plantar arròs com una font d'ingressos addicional, tal com es denuncià, per exemple, en 1435¹¹²⁹.

La vila, com en el cas dels batlles, provava d'evitar la intervenció dels lloctinents en la fiscalitat local. A les ja citades prohibicions de ser arrendadors a lloctinents i surrogats podem afegir la defensa de la competència exclusiva municipal sobre casos de cises i peites, en les qual els lloctinents, ocasionalment, intervenien, malgrat la provisió a favor de la posició de la vila obtinguda a corts en 1446¹¹³⁰. En 1464 es reivindicà aquest privilegi quan es protestà sobre el fet que el lloctinent de governador s'haguera apropiat de la causa sobre els deutes dels hereus de Manuel Caixa originada per la seua gestió de les cises del peix, qüestió que pertanyia al justícia¹¹³¹. La vila aconseguí el suport reial en 1466, quan demanà la inhibició del lloctinent de governador sobre les cises i peites degudes per Pere i Miquel Jover¹¹³². Més tard, en 1485, ressorgí la mateixa problemàtica per la intervenció de Martí de Viciano en causes judicials sobre cises i peites, amb el pretext del dany que causava a l'autonomia financera del municipi¹¹³³. En 1492 podem documentar una queixa del consell sobre el manament aconseguït per Pere Jover del lloctinent general de governador en un cas relacionat amb els deutes de Jover, que atacava el privilegi de triar jutges comptadors per executar comptes de la vila¹¹³⁴. Altres vegades, sabem que els lloctinents imposaven multes als justícies, per motius sovint no especificats en la documentació, però probablement deguts a la negativa dels segons a obeir manaments dels oficials, vists com a contraris a furs i privilegi. Exemples d'açò són la multa del surrogat Nicolau de Reus al justícia en 1445¹¹³⁵ i la del surrogat Pere Galceran al justícia Gabriel Feliu en 1452¹¹³⁶. Fou també protestada la intervenció del governador,

¹¹²⁸ AMC, LC, 1435-1436, f. 22v, 4-10-1435

¹¹²⁹ *Ibidem*, f. 5, 25-6-1435

¹¹³⁰ ARV, RC, DIV, 269, f. 54v-55, 1-6-1446

¹¹³¹ AMC, LC, 1464-1465, f. 30v, 29-8-1464

¹¹³² ARV, RC, COM, 100, f. 130-130v, 31-7-1466

¹¹³³ AMC, LC, 1485-1486, f. 10v, 5-11-1485

¹¹³⁴ AMC, LC, 1492-1493, f. 7, 21-10-1492

¹¹³⁵ AMC, LC, 1445-1446, f. 18v, 9-11-1445

¹¹³⁶ AMC, LC, 1452-1453, f. 12v, 28-7-1452

en 1421, en els comptes de la marmessoria de Joan Eximeno, quan es creà l'almoïna de Llorenç Martorell, ja que l'afer era competència del justícia¹¹³⁷.

A l'hora d'elevat protestes sobre aquestes actuacions per evitar que es repetiren, el consell tenia a la seua disposició més d'una via, però cap d'elles oferia grans esperances pels interessos dels representants de la vila. Sense estendre'ns ara en aquest punt, direm que existia la possibilitat de presentar greuges a corts o apel·lar de manera directa a la monarquia, amb l'objectiu d'aconseguir una provisió reial que posara remei als abusos. El cert és que, a banda del poc efecte general d'aquestes ordres, sembla que, pel que fa als lloctinents de governadors, el recurs a la monarquia es reservava als aspectes més crucials de l'ofici, com els relacionats amb l'absentisme i els surrogats, o les exigències econòmiques indegudes, a banda de les peticions d'intercessió amb els creditors per alleugerir el deute censalista. En el cas d'aquestes topades relativament menors del dia a dia de la vila, en especial les situades dins l'àmbit de la jurisdicció criminal, l'opció habitual era acudir al governador del regne, a qui se li requeria que ordenara el seu lloctinent cessar en les seues accions. La impressió que obtenim de la documentació és que dites ordres, si és que arribaven a produir-se, tenien poc o nul efecte. A això podem sumar el fet que, com hem vist, el mateix governador podia ser protagonista dels mateixos abusos que s'atribuïen al lloctinent.

Pel que fa al memorial de 1454, malgrat que es consultaren els advocats de la vila a València, no ens consta que es corregiren les actuacions del lloctinent. Tot i així, se'ns suggereix que, si més no, sí s'arribà a algun tipus d'arranjament al voltant del pagament de les guàrdies, quedant-ne una part a càrrec de la vila¹¹³⁸. Pel que fa l'ambaixada de 1456, no se'ns informa de cap manament des de governació en favor de Castelló. És més, en relació a la queixa sobre l'incompliment del privilegi de la fira, el governador posà una multa a la vila, argumentant que el document de la protesta formal contenia paraules deshonestes¹¹³⁹. En aquesta ocasió, com era habitual, resultà obligat realitzar gestions personals amb el lloctinent de governador. Aquests tractes informals, sovint per escrit, tampoc no prometien resultats gaire favorables pel consell, pels pocs instruments de pressió amb què comptava Castelló front els oficials reials. En 1456, la resposta de Joan Tolsà fou la vaga promesa de reparar els greuges comesos, malgrat que creia no haver-ne

¹¹³⁷ AMC, LC, 1421-1422, f. 8, 9-10-1421

¹¹³⁸ AMC, LC, 1456-1457, f. 10, 6-7-1454

¹¹³⁹ AMC, LC, 1456-1457, f. 43v, 17-11-1456

comès cap. A continuació es creà una comissió de justícia, jurats i prohoms destinada va a estudiar la qüestió, sense que tinguem constància de cap resolució positiva pel poder municipal¹¹⁴⁰. Com en el cas d' altres qüestions tractades en el present treball, no podem evitar concloure que, en un moment de creixent complexitat i burocratització de l'administració estatal, en l'engranatge de la qual els lloctinents esdevenien una peça més, les esperances de la vila de veure els seues greuges particulars atesos resultaven més minses que mai, fins it to quan epodia obtenir-se una provisió reial als eu favor.

¹¹⁴⁰ *Ibíd*em, f. 52v, 26-12-1456

4.2 ELS BATLLES

4.2.1 LA BATLLIA DE CASTELLÓ

La historiografia no ha prestat excessiva atenció a la batllia general del regne de València i les seues lloctinències locals, fet a lamentar donada l'especial rellevància amb què compta la institució en aquest territori. Ja els autors clàssics del dret i les institucions valencianes, com Belluga i Mateu, donaren una informació sobre la batllia i la seua jurisdicció insuficient i poc precisa. El treball dels anys 70 de Leopoldo Piles continua sent útil com a síntesi dels seus aspectes institucionals i competencials, tot i que es fa necessària l'elaboració de nous treballs que n'actualitzen i matisen les conclusions¹¹⁴¹. Per altra banda, disposem també d'un treball més d'Enric Guinot dedicat a la nissaga dels Mercader, que ocuparen el càrrec de batlle general durant bona part del segle XV, i a altres beneficiaris dels arrendaments dels drets lligats a la batllia¹¹⁴². A això podem sumar l'estudi de Teresa Ferrer sobre la batllia general dellà Xixona, que fa un repàs de la seua jurisdicció teòrica i pràctica, però reconeix la inexistència d'una recerca al voltant de la seua història pròpia¹¹⁴³. Pel que fa la batllia de Castelló, l'estudi de Pau Viciano ens aporta una informació valuósíssima centrada en el seu vessant financer, a més de proporcionar-nos els perfils socials dels seus gestors i arrendadors¹¹⁴⁴. Tanmateix, resta encara aprofundir més en l'exercici pràctic del poder dels batlles, la seua activitat de caire més polític, i els seus conflictes amb altres autoritats, com els governs municipals. En aquest sentit, la tesi de Santiago Ponsoda, que analitza aquesta qüestió dins la batllia general del sud del regne, ens resultarà especialment útil com a referència en tractar la pràctica del poder dels batlles locals valencians al segle XV¹¹⁴⁵.

La batllia general de València assolí un important poder en comparació amb la resta de territoris de la Corona per les nombroses competències que acumulà. Tenint en compte la importància demogràfica i econòmica del patrimoni reial en aquest país, no ens podem estranyar que els monarques es preocuparen de dotar a aquest magistrat d'una jurisdicció àmplia i no del tot precisada, tal com va ressaltar Piles, que facilitara el control reial sobre el nou regne. Així, la presència del batlle general valencià sembla que seguí de manera

¹¹⁴¹ PILES ROS, L. *Estudio documental sobre el bayle general...op.cit.*

¹¹⁴² GUINOT RODRÍGUEZ, E. "La Batllia General de València. Gestors i beneficiaris", SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P.(eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 577-602

¹¹⁴³ FERRER I MALLOL, M.T. "La Batllia General de la part del regne de València dellà Xixona", *AUA-HM*, n. 6, 1987, pp. 279-310

¹¹⁴⁴ VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*

¹¹⁴⁵ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesa i poder polític...op.cit.*, pp. 447-492

immediata a la conquesta, i ja forma part dels furs en 1240. Es dona la circumstància que, aquests primers moments, el càrrec de batlle general, per ser una persona de la confiança del rei, recaigué en ocasions en jueus, tot i que la pràctica desaparegué amb el temps. Ens és poc coneguda l'evolució primerenca de la institució i la creació de les seues lloctinències locals, però sabem que daten del mateix segle. Aquestes cèl·lules fiscals formarien part de l'esforç de la monarquia per construir una veritable administració estatal, seguint els processos generals en marxa a l'Europa occidental al segle XIII. Aquesta construcció queda arrodonida en 1308 amb la formació de la batllia general dellà Xixona, on es reproduí el mateix model administratiu en una regió més reduïda, tot i que amb un cert grau de subordinació econòmica, en la pràctica, al batlle general de València. Arribats a principis del segle XV, tot i el desenvolupament de la fiscalitat estatal (generalitats i compartiments de corts) al llarg del Catorze, les terres de reialenc continuaven sent un suport financer vital pel monarca, aportant més de la meitat dels ingressos anuals de la corona.

Donat que el nostre treball se centra en allò polític i no en els aspectes fiscals, que han estat treballats en profunditat, a nivell local, per Pau Viciano, no ens estendrem en excés en aquest punt¹¹⁴⁶. Direm que, com a administrador del patrimoni reial, cada batlle local gestionava les rendes de la seua batllia. Els principals ingressos provenien de la fiscalitat reial ordinària (peites i cenes), el tributs agraris (terç-delme) i els monopolis (forns, molins, escrivanies, carnisseries, gavella de la sal, etc.). En un pla inferior, podem nomenar els censos emfitèutics cobrats per terres i cases, lluïsmes, fadigues, les multes i la fiscalitat particular de les aljames jueves i musulmanes. En el cas de Castelló, per l'estructura econòmica de la vila, on tenia un gran pes l'element agrari, el terç-delme arribarà a constituir, al segle XV, ben bé la meitat dels ingressos de la batllia. En segon lloc es trobava allò recaptat de la peita que, en la pràctica, per ser un impost directe sobre les propietats, també gravava la terra. Així, veiem com aproximadament un 80 per cent dels ingressos anuals de la batllia castellonenca tenien un origen agrari, confirmant la importància de l'element rural en l'economia local.

Pel que fa els aspectes jurisdiccional de batlles generals i locals, podem dir que l'útil vaguetat de les àrees competencials de la batllia, la delimitació del qual era una potestat

¹¹⁴⁶ VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*, pp. 45-69. Vegeu també MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. "La construcció d'un sistema fiscal...op.cit.", i MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. "Las bases fiscales...op.cit."

del monarca, feu que se succeïren els furs i privilegis que , progressivament, acotaren en certa mesura el seu poder. Així, i seguint de nou Piles, veiem com Jaume I ja deixà clar que el batlle general exerciria la funció d'administrar el patrimoni reial i encarregar-se, com a jutge ordinari, dels plets relacionats¹¹⁴⁷. Al segle següent , Pere el Cerimoniós li concedí la coneixença dels litigis entre jueus i tot allò connectat amb els afers de la mar i la navegació, mentre que el rei Martí el convertí en l'encarregat de supervisar el comerç de productes estratègics o *coses vedades*. La imprecisió en la seua jurisdicció, però, es mantindria al llarg del temps, i afavoriria les seues topades amb altres magistrats reials, com els governadors i els seus lloctinents, o oficials municipals, com el mostassaf,. Amb el desenvolupament de les institucions que es proclamen representants del regne, com les corts, sorgirien progressivament demandes a la monarquia amb l'objectiu de delimitar millor el seu poder i evitar la seua ingerència en assumptes de competència municipal, afer aquest últim lligat a la possibilitat d'imposar composicions econòmiques de les penes, que enriquien els batlles i perjudicaven les hisendes locals. A més, s'intentà que aquests oficials donaren compte de la seua gestió a algú més enllà del rei mateix, cosa que s'assolí, en part, amb la seua supeditació a l'escrutini financer del mestre racional valencià, formalitzat en 1419. Malgrat això, el caràcter obert de la seua jurisdicció, que la monarquia aprofitava per imposar la seua voluntat, no varià fins que la institució perdé bona part de la seua importància en l'edat moderna.

Fent un repàs ràpid de les competències dels batlles generals i els seus subordinats, hem de dir que quedaven sota la seua jurisdicció les qüestions lligades a la mar i les zones costaneres, com per exemple els litigis entre mariners i patrons i les llicències per armar naus, tant mercants com corsàries. De la mateixa manera que participava en accions ofensives contra enemics de la monarquia, igual d'important o més eren les seues funcions protectores dels súbdits i béns propis. Així, tenia la potestat d'atorgar guiatges a persones, naus i mercaderies, tant dels territoris de la corona com dels seus aliats, i protegir-los d'atacs piràtics o de potències hostils a la corona. Sabem que aquesta última tasca, que incloïa els avisos a les localitats costaneres contra amenaces marítimes, fou duta a terme en repetides ocasions pels batlles castellanencs, com hem vist anteriorment. Recordant allò ja dit, malgrat que Piles cita una aparent absència de xocs jurisdiccionals amb altres poders al voltant d'aquestes qüestions, es constata, si més no en el cas de

¹¹⁴⁷ El breu repàs competencial següent es basarà en PILES ROS, L. *Estudio documental sobre el bayle general...op.cit.*, pp. 29-91

Castelló, com aquestes funcions defensives podien ser exercides, de manera indistinta o fins i tot conjunta, per batlles i lloctinents de governador, o els surrogats d'aquests. Cal dirà que les funcions bèl·liques dels batlles no acabaven a l'àmbit marítim: a banda d'allò relacionat amb el cors i l'armament de naus, s'ocupaven de la treta de *coses vedades* i la confiscació de mercaderies de potències enemigues, de captius i el seu rescat, i la gestió dels castells, incloent els seu aprovisionament, manteniment, i una certa participació en els nomenaments dels alcaids. Per últim, cal afegir que entraven dins la jurisdicció dels batlles aspectes com l'abastiment de productes bàsics, com el blat, o la regulació dels casos de naufragi i la recuperació de les mercaderies perdudes.

Un altre dels espais jurisdiccionals principals dels batlles eren les minories religioses, mudèjars i jueus, com a producte de la potestat reial sobre aquests grups, que sovint són tractats de manera genèrica com un tot sense parar compte a les seues peculiaritats. Podem dir que, en el cas d'ambdues comunitats, eren competència dels batlles els litigis dins de cada grup, no així els dels membres d'una minoria amb cristians, que pertanyien als justícies locals. També corresponia als batlles generals atorgar llicències per viatges, com per exemple els de tipus temporal per motius comercials o familiars, que podien portar els mudèjars a viatjar al regne de Granada o al nord d'Àfrica, permisos que anaven acompanyats de les corresponents recomanacions i mesures de protecció. Altres viatges, pel contrari, eren trasllats definitius de residència, que podien tenir com a objectiu les regions que acabem d'esmentar, a més de Castella, tot i que també podien produir-se dins del mateix regne de València. Aquests moviments de població, que prenia la forma d'aveïnaments en viles reials d'immigrants procedents del senyoriu, era estimulat per la mateixa monarquia. Per tant, no es difícil trobar la intervenció dels batlles generals en les gestions entre mudèjars i senyors per facilitar el seu desplaçament, i intents de protegir-los davant els abusos dels senyors que, per la seua oposició a la pèrdua de vassalls, acostumaven a produir-se en forma d'empresonaments arbitraris dels mudèjars i les seues famílies i el segrest dels seus béns. Aquest fenomen trobarà a Castelló un exemple molt destacat en el conegut trasllat de mudèjars des de Borriol en 1459, de què ens ocuparem més endavant.

Un tercer grup de competències és el corresponent als aspectes comercials. Els batlles atorgaven guiatges a mercaders forans i prenien mesures per afavorir el comerç exterior. També s'ocupaven, com s'ha dit, de la treta de les *coses vedades*. Aquesta denominació

feia referència a productes de valor estratègic, el comerç del qual es supervisava amb atenció, essent de vegades prohibida de manera total la seua exportació, o requerint-se permisos especials. D'entre els articles que comprenien, destaquen els relacionats amb finalistes bèl·liques (armes, armadures, cavalls, metalls) i els emprats en la construcció naval (pega, quitrà, fusta). Els batlles locals tindran també un grau de participació en aquest segon tipus de mercaderies, provocant-se xocs competencials amb el batlle general. En el cas de Castelló, les coses vedades tindrien certa rellevància, i causarien conflictes regulars amb els batlles. També és rellevant esmentar la preocupació dels batlles generals per assegurar l'abastiment frumentari de la ciutat de València. Per acabar, cal dir que els batlles generals gestionaven una sèrie de drets que superaven l'àmbit de les rendes de les batllies locals i afectaven tot el regne. Deixant a banda les recaptacions extraordinàries (maridatges, coronatges) o les que tenien una certa periodicitat (morabatí), es tractava sobretot dels impostos comercials (lleuda de Tortosa, dret dels italians, pes reial, quema, dret de mercaderies, etc.), molts dels quals, en la pràctica, afectaven sols la ciutat de València.

4.2.2 EL PERFIL DELS BATLLES

El fet de comptar amb uns estudis tan detallats sobre el funcionament de la batllia castellonenca com el treballs citats de Pau Viciano fa que un apartat com aquest, que vol traçar el perfil bàsic dels batlles locals del segle XV, resulte d'una importància relativa i siga, fins i tot, redundant. Provant de no estendre'ns gaire en repetir allò sabut, intentarem, dins de la mesura del possible, aprofundir encara més en retratar l'extracció social i activitats d'aquests personatges, amb l'objectiu de poder confirmar les conclusions de Viciano. Cal dir, d'entrada, que el canvi dels titulars locals a forasters absentistes que ja s'havia produït a principis de segle a la lloctinència de governador tardà encara dècades a esdevenir-se a la batllia. Més encara, el canvi no fou definitiu, ja que, a diferència de la lloctinència de governació, el mateix ofici de batlle tornaria a ser ocupat per figures castellonenques, com es manifestà en la figura de Pere Feliu, membre d'un llinatge notarial, a principis del segle XVI¹¹⁴⁸. En aquest àmbit, i comparant-lo amb la situació al sud del regne, el cas de Castelló s'assemblaria al d'Oriola pel predomini de batlles locals naturals de la població, a diferència d'Alacant. En aquesta darrera ciutat, on en la pràctica s'havia establert de forma permanent un lloctinent del batlle general *dellà Saxona*, justificat pel desenvolupament demogràfic i econòmic de la població al segle XV, tingueren un major pes uns batlles forans que rebien l'ofici com a recompensa pels seus serveis¹¹⁴⁹. Pere de Begués, qui ja ocupava el càrrec durant l'etapa senyorial del comte de Trastàmara, pogué continuar regint l'ofici amb la reintegració a la corona i la posterior donació a l'infant Joan, duc de Girona, fins la seua mort en 1387. A l'igual que succeí amb els lloctinents de governadors, trobem una certa inestabilitat al càrrec als últims anys del XIV, amb Bernat Galí essent batlle breument fins 1390, quan Joan I el reemplaçà per Guillem Miró. L'antic lloctinent de governador, de qui ja hem parlat, tornava així a ser recompensat pels serveis prestats a l'antic duc i ara rei. A la seua mort, en 1404, el notari Bernat Hostalers exercí com a batlle fins que la seua carrera acabà de forma prematura i violenta, producte de la conflictivitat de l'Interregne. El governador Bellera, després de fer penjar Hostalers a principis de 1411, atorgà al càrrec al veterà notari Guillem Feliu, qui el mateix any deixà pas al jurista Guillem Sanç¹¹⁵⁰.

¹¹⁴⁸ Sabem que ja ocupava el càrrec en 1513. REVEST CORZO, L. (ed.), *Libre de Ordinacions de la vila de Castelló*, Castelló, SCC, 1957, p. 52-53, Ordinació sobre la degolla d'animals. En 1527 tenia un patrimoni valorat en 92,75 lliures. LVP 1527, f. 151

¹¹⁴⁹ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesa i poder polític...op.cit.*, pp. 466-468

¹¹⁵⁰ VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*, pp. 104-105

Sanç no continuà com a batlle amb Ferran I, qui trià un notari experimentat, Pasqual Ferrando, com a substitut. Mort a finals de 1427, el seu fill Jaume el succeí, fet que inicià una llarga regència del càrrec que s'estengué fins la desaparició del seu titular cap a 1466. La batllia passà aleshores al notari Bartomeu de Bues, qui acabà sent destituït en 1484. Fou en aquest moment quan es donà el pas a un batlle absentista. És cert que tant Jaume Ferrando com Bartomeu de Bues havien tingut la seua residència i activitat professional a València abans de ser nomenats per al càrrec. A més, Ferrando es veié obligat, amb el pas dels anys, a realitzar viatges freqüents a la ciutat per retre compte de la seua administració. Tanmateix, en rebre l'ofici, ambdós, i Ferrando en particular, s'havien preocupat de traslladar-se a la vila, cosa que no succeí en 1484. L'apotecari valencià Jaume Pasqual no cap tingué presència física a Castelló i regí la batllia sempre per mitjà d'un lloctinent, qui fou, la major part del temps, el seu germà Joan, sent substituït als últims anys del segle pel cavaller local Nicolau de Reus. Si bé la situació no era del tot nova, ja que les absències prolongades de Jaume Ferrando havien tingut com a conseqüència la lloctinència successiva de dos mercaders castellanencs tan destacats com Manuel Caixa i Miquel Arrufat, ara el canvi es produïa de manera completa. A finals de segle, doncs, s'havia arribat a la batllia a una situació semblant a la que ja s'havia donat amb els lloctinents de governador, tot i que, en aquests cas, de manera temporal,

En un treball com aquest, que tracta les connexions amb el poder reial de les elits locals d'una vila com Castelló, ens trobem, de manera regular, amb un reduït grup de prohoms que acostumen a acaparar els càrrecs i funcions que ens interessen estudiar. Així, al llarg dels diferents apartats, en veiem amb l'obligació d'esmentar els mateixos noms i descriure perfils socials semblants, a l'hora d'assenyalar quins personatges gaudien d'alguna relació particular amb la monarquia i la seua administració. Figures com Pere de Begués i Manuel Caixa, i llinatges com els Ferrando, els Reus, els Arrufat o els Miralles desfilen al llarg dels apartats, no sols com a personatges situats al cim de la política i l'economia locals, sinó també com a protagonistes d'ambaixades i representacions en corts, com a posseïdors d'algun ofici reial, o com a part de la gestió de la fiscalitat. És cert que, tenint en compte les peculiaritats socioeconòmiques de la vila, en què un petit grup de poder dedicat al comerç i les professions liberals se situava per sobre d'una massa de llauradors, no resulta estrany el fet de constatar l'alt nombre de responsabilitats que acostumaven a recaure en les mateixes figures. En tot cas, la batllia local no és una excepció i, tant pel que fa als seus titulars com als seus lloctinents, estaria regida, durant la major part del

segle, per membres del dit sector dominant castellanenc. Ens proposem, a continuació, repassar breument els personatges que ja han aparegut en altres parts del treball, dedicant, això sí, una especial atenció als batlles i regents de qui no hem parlat fins ara, per arrodonir la imatge que posseïm dels gestors de la batllia.

En el cas dels batlles principals de finals del XIV, Pere de Begués i Guillem Miró, la seua relació directa amb el duc i futur rei Joan fou clau en el seu pas pel càrrec, a més de la lloctinència de governador exercida per Miró. Menys rellevants foren les figures de Bernat Galí i Bernat Hostalers, per la seua curta ocupació de l'ofici, a banda del poc coneixement que tenim al voltant de la seua connexió amb la monarquia, més enllà de situar Hostalers dins la facció antiurgellista a l'Interregne, posicionament que li costà la vida. El que ens queda clar és la importància que tenia en l'obtenció de la batllia l'exercici de professions lligades a l'àmbit legal, donat que els dos batlles que acabem de nomenar, a més de Guillem Feliu, en el seu breu mandat de 1411, foren notaris. Si a això se suma el caràcter de notaris de Pasqual Ferrando i Bartomeu de Bues, i de juristes de Guillem Sanç i Jaume Ferrando, es confirma el pes que tenien els coneixements de lleis a l'hora d'accedir a l'elit municipal i, per tant, d'assolir l'administració de la batllia. Cal citar també que, com a membres de l'elit local, els batlles participaven de la gestió fiscal en l'explotació de monopolis i l'arrendament d'impostos, activitats que els personatges que ocuparen la batllia o la seua lloctinència compaginaren amb els dits oficis¹¹⁵¹.

Hem parlat ja de Pasqual Ferrando i Guillem Feliu com a personatges amb un perfil semblant, essent ambdós notaris respectats amb experiència en la política municipal. En les dècades anteriors tots dos havien exercit com escrivans del consell i havien protagonitzat diverses ambaixades i gestions amb la corona i els seus oficials, a més, en el cas de Ferrando, de representar la vila a corts. El fet que Feliu ocupara la batllia durant el règim adherit a la causa de Bellera en 1411 no sembla haver tingut una especial significació política, i el podem relacionar amb el desig de Bellera de concedir la batllia de manera provisional a un prohom amb cert prestigi, mentre triava un nou batlle més proper a la causa urgellista. La manca de cap parcialitat particular per part de Feliu hauria afavorit la continuació de la seua activitat política amb els Trastàmara i l'exercici del càrrec de surrogat de lloctinent de governador sota Francesc d'Esplugues, tot i que, una

¹¹⁵¹ Per exemple, Pere de Begués, Guillem Feliu, Pasqual Ferrando i Nicolau de Reus posseïen forns, i Bernat Galí, Guillem Miró i Manuel caixa administraven molins. A més, Feliu, Caixa i Miquel Arrufat gestionaren en algun moment el terç-delme. *Ibidem*, f. p. 110-111

vegada certificada la ràpida reconciliació entre les elits locals, el significat d'aquestes dades pot ser relatiu.

Segons el que acabem de dir, es podria suposar que Guillem Sanç hauria mostrat una adhesió més ferma a la causa de Bellera. Havent estat jurat en 1404-1405 i conseller en 1400-1401 i 1403-1404, Sanç estava ascendint dins el grup de poder municipal i, així, l'Interregne li hauria brindat la oportunitat única de ser promocionat de forma directa cap a la batllia. Durant l'Interregne els seus esforços se centraren en garantir el finançament de Castelló, clau per mantenir les seues possibilitats d'avitual·lar-se i defensar-se davant el constant assetjament trastamarista que s'inicià a l'estiu de 1411¹¹⁵². Després de 1412, apareix en la llista de veïns demandats per Bartomeu Miralles per danys patits durant l'Interregne, circumstància que podria explicar-se pel simple fet d'haver ocupat la posició de batlle¹¹⁵³. Siga com siga, la seua carrera prosseguí amb la nova dinastia. Sanç continuà estant present al consell amb regularitat, encara que, pel que sembla, no tingué gaire protagonisme a l'hora de realitzar missatgeries i gestions en nom de la vila. En 1416, com a conseller, fou un dels escollits per vestir de dol als funerals pel rei Ferran¹¹⁵⁴. A banda d'exercir conselleries en 1416-1417, 1421-1422 i 1435-1436, fou justícia en 1414, i efectuà assessories legals per aquest darrer oficial en 1420¹¹⁵⁵. No detectem tampoc cap vessant polític en els problemes legals que tingué en dècades posteriors, que li suposaren execucions de béns¹¹⁵⁶, ni en cap altra actuació de Sanç fins la seua desaparició, que tingué lloc cap a 1440¹¹⁵⁷. En resum, més que càstigs o recompenses per connexions amb el poder reial, en el cas de Sanç veiem, de nou, com d'important continuava sent formar part del sector dels prohoms que dominaven el consell per aspirar a participar en l'administració de la corona, fins i tot en les circumstàncies anòmales de 1411-1412.

El notari Pasqual Ferrando fou el dipositari de la confiança de la monarquia en 1412 com a encarregat de facilitar la reconciliació entre les elits locals, a més d'assegurar la seua fidelitat a la nova dinastia¹¹⁵⁸. En això seguia, com hem vist, el pla del batlle general Joan

¹¹⁵² Vegeu l'apartat dedicat a la resposta de Castelló a la conflictivitat en 1411-1412.

¹¹⁵³ AMC, LC 1413-1414, f. 45v

¹¹⁵⁴ AMC, LC, 1415-1416, f. 59, 25-5-1416

¹¹⁵⁵ AMC, CJ, 1420, 4-6-1420

¹¹⁵⁶ AMC, CJ, 1422, f. 38. En 1437 s'ordenava a un porter reial que s'apoderara de la seua persona i béns per una causa amb Pere Eximén d'Urrea i la seua mare Teresa d'Híxer. ARV, RC, COM, 65, f. 122, 1-10-1437

¹¹⁵⁷ A principis de 1441 es jutjava a l'audiència reial el litigi entre els seus hereus i Miquel Arrufat. ARV, RC, COM, 82, f. 61, 15-2-1441

¹¹⁵⁸ El nomenament del rei Ferran fou confirmat pel seu successor en 1416. ARV, RC, OFF, 418, f. 2-2v, 7-5-1416

Mercader qui, a la vegada, rebia instruccions del rei Ferran en el mateix sentit. Cal dir que Ferrando no es traslladà de manera immediata a la vila per exercir el càrrec personalment, i fou necessària una provisió del rei Ferran a petició de les autoritats locals per aconseguir-ho, en setembre de 1412, quan havia estat nomenat en maig d'eixe any¹¹⁵⁹. Sense cap rastre evident de la persistència de rancúnies i enemistats a la vila, Pasqual Ferrando, després de prendre part en l'elecció del mostassaf, moria a finals de 1427¹¹⁶⁰. Sabem que, a principis d'octubre, tot just morir Ferrando, el consell, davant l'interès de diversos veïns i forasters per obtenir la batllia, apel·là al rei per assegurar-se que el càrrec recauria en un castellanenc.¹¹⁶¹ El nomenament del fill de Pasqual, Jaume, com a successor seu, tranquil·litzà els temors dels prohoms¹¹⁶². El nou batlle, qui ja estigué present en l'elecció del justícia el 22 de desembre¹¹⁶³, presentava la novetat respecte els seus predecessors de ser resident a València, on exercia com a jurista. A la dècada de 1420, ja casat amb Brianda¹¹⁶⁴, fou conseller jurista de la ciutat en 1423¹¹⁶⁵, i un dels dos assessors del justícia civil en 1426¹¹⁶⁶. A més, sabem que comptava amb un benefici a la catedral¹¹⁶⁷. El seu poder es veié augmentat per l'exercici de la procuradoria fiscal que solia anar associada al càrrec de batlle, com defensor dels interessos reials, i de l'assessoria legal del lloctinent de governador a la dècada dels trenta. Deixant per a més avant les topades, tant amb el consell de Castelló com amb la monarquia, que resultaren de la seua gestió, ens limitarem a ressaltar, a banda de confirmar la relació entre la pràctica legal i el càrrec, el fet notable de trobar, per primera vegada, un fill succeint el pare a la batllia, cosa que comportà un domini del càrrec per part d'aquesta família durant ben bé cinc dècades.

Després de la mort de Ferrando, el càrrec de batlle recaigué en el notari Bartomeu de Bues, un altre personatge establert a València, però membre d'un llinatge castellanenc. Bertran de Bues havia estat present en la política local als primers anys del segle, arribant a ser jurat en 1410-1411. Membre del sector antiurgellista que abandonà la vila durant l'Interregne, el trobem residint a València en el període dels primers Trastàmara, on

¹¹⁵⁹ AMC, LP, 15-9-1412

¹¹⁶⁰ L'elecció, que recaigué en Ambert Moliner, en AMC, LC, 1427-1428, f. 11v, 28-9-1427

¹¹⁶¹ AMC, LC, 1427-1428, f. 14v, 12-10-1427

¹¹⁶² El nomenament en ARV, RC, OFF, 418, f. 69, 12-10-1427

¹¹⁶³ *Ibídem*, f. 18v

¹¹⁶⁴ GRAULLERA SANZ, V., *Derecho y juristas...op.cit.*, p 346

¹¹⁶⁵ *Ibídem*, p. 68

¹¹⁶⁶ *Ibídem*, p. 90

¹¹⁶⁷ Documentat en 1419. CRUSELLES, J. M. *Els notaris de la ciutat de València: activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, 1998, p. 74

encara hi habitava a mitjans dels anys vint¹¹⁶⁸, essent nomenat síndic de plets de la vila a la ciutat en 1417¹¹⁶⁹. La seua elecció com a jurat en 1413-1414 no alterà la seua residència habitual a València, on el trobem durant la resta de la dècada. Durant aquest període assessorà la vila en qüestions legals i realitzà diverses gestions en el seu nom, arribant a ser síndic a corts per Castelló en 1428. Bartomeu de Bues, possiblement el seu fill, comença a aparèixer als documents de cancelleria a la dècada de 1440¹¹⁷⁰. Ascendí en l'administració reial en ser nomenat procurador fiscal reial en 1454¹¹⁷¹, càrrec en el qual fou confirmat per Joan II en 1458 després d'assolir la corona¹¹⁷². Malgrat això, les fonts ens indiquen que Bues es veié implicat en certes dificultats legals que, en 1460, li havien costat l'ofici, si més no de forma temporal, i fins i tot havien significat el seu pas per la presó. La dites causes, que s'havien tractat en diferents corts, foren assignades a governador i batlle general, oficials que reberen les instruccions reials d'investigar el cas i restituir la llibertat i el càrrec a Bues si es demostrava la seua falta de culpa¹¹⁷³. Sense conèixer la resolució del fet, sí sabem que la carrera del notari no s'aturà, essent escollit per regir la batllia de la seua vila d'origen en 1467¹¹⁷⁴. Ja abans del seu nomenament trobem rastres de la seua connexió amb Castelló. Per exemple, en 1456 tenia una causa a la cort del justícia amb Godard de Tous¹¹⁷⁵, i en 1465 ens consta que tenia un censal sobre la vila, sobre el qual arribà a una concòrdia amb el consell¹¹⁷⁶. El govern municipal, en 1460, reconeixia Bartomeu com a fill de Castelló, i el recomanava al jurista Nicolau Figuerola, així com al governador i al batlle general, davant la causa citada més amunt, que enfrontava Bues a l'audiència al procurador fiscal Guerau Refart¹¹⁷⁷. Sembla que el seu trasllat a Castelló no fou immediat després del seu nomenament, tot i que ja hi comptava amb una residència en 1468¹¹⁷⁸. Si bé no podem assegurar que habitara de manera continuada a la vila, sí hi tingué una presència física regular, suficient per acumular diversos conflictes amb el consell. Sumats a les irregularitats de la seua gestió,

¹¹⁶⁸ . CRUSELLES, J. M. *Els notaris de la ciutat de València...op.cit.*, p. 292

¹¹⁶⁹ AMC, LC, 1416-1417, f. 15v, 8-8-1416

¹¹⁷⁰ Apareix en 1443 com a tutor de Violant, filla de Pasqual Sancho. ARV, RC, COM, 85, f. 65-65v, 12-12-1443

¹¹⁷¹ ARV, RC, OFF, 419, f. 191v, 17-6-1454

¹¹⁷² ARV, RC, OFF, 421, f. 19, 28-8-1458

¹¹⁷³ ARV, RC, COM, 94, f. 120-121, 17-7-1460

¹¹⁷⁴ ARV, RC, OFF, 421, f. 61-61v, 22-5-1467

¹¹⁷⁵ ARV, RC, COM, 58, f. 174v-175, 28-7-1456

¹¹⁷⁶ AMC, LC, 1464-1465, f. 72, 9-4-1465

¹¹⁷⁷ AMC, LC, 1460-1461, f. 75, 19-3-1461

¹¹⁷⁸ LVP 1468, f. 196

a diferència de Jaume Ferrando, acabà per ser revocat en 1484, malgrat que havia estat confirmat per Ferran II en 1479.

Amb la destitució de Bartomeu de Bues, el rei Ferran aprofità l'oportunitat, a l'igual que havia fet uns anys abans amb el nomenament de Martí de Viciano com lloctinent de governador, de recompensar un personatge cortesà¹¹⁷⁹. Com s'ha apuntat més amunt, en el cas de Viciano, els seus orígens borrianencs li asseguraven una presència més o menys regular a la comarca, amb la possibilitat d'una certa relació personal amb el lloctinent que això atorgava a Castelló. Pel contrari, Jaume Pasqual no tenia cap connexió coneguda amb Castelló i la seua tria es basava principalment en el favor de la monarquia. Cavaller de València i apotecari reial, la seua arribada al càrrec trencava la línia ininterrompuda de notaris i juristes de llinatges locals que havien regit la batllia. L'únic mèrit que podria atribuir-se a Pasqual era el seu passat familiar en el món del comerç, professió a la que, de fet, es dedicava el seu germà i lloctinent fins 1496 Joan Pasqual¹¹⁸⁰. Això coincideix amb el destacat paper d'alguns mercaders castellanencs en la lloctinència de la batllia al XV, com veurem, i que podria aportar certa coneixença de la gestió econòmica, útil per l'administració de les rendes reials. Cal dir també que, al mateix temps, fou nomenat procurador i advocat fiscal reial¹¹⁸¹. El seu nomenament pel dit càrrec suscità les protestes del consell a la monarquia en 1479, quan s'argumentà que no complia el requeriment de ser notari públic.¹¹⁸² El fet que, en la dita protesta, el consell informara que Pasqual havia ocupat l'ofici triat per Bartomeu de Bues pot suggerir l'existència d'alguna connexió entre l'apotecari i el seu predecessor a la batllia que se sumara al favor reial. El cert és que l'absentisme de Pasqual fou tan complet que ni tan sols es presentà a la vila per informar el consell del seu nomenament i jurar el càrrec, accions que realitzà en el seu nom el seu germà Joan¹¹⁸³.

Avançant qüestions que es tractaran en altres apartats, podem dir que Pasqual, des de la seua posició absentista, formava part de l'estratègia reial que proposava un major intervencionisme en el govern municipal, en particular en les seues finances, a través de la gestió del deute censalista. Si bé tots els batlles tenien la missió d'administrar les rendes del patrimoni reial per la corona i defensar els interessos del monarca, això, en el cas

¹¹⁷⁹ El seu nomenament en ARV, RC, OFF, 423, f. 130v-131v, 10-5-1484

¹¹⁸⁰ VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*, pp. 107-108

¹¹⁸¹ Nomenat advocat fiscal en ARV, RC, OFF, 423, f. 142-143, 2-9-1484. Advocat i procurador fiscal en ARV, RC, OFF, 424, f. 4v-5, 19-11-1484

¹¹⁸² AMC, CJ, 1476-1479, f. 57

¹¹⁸³ AMC, LC, 1484-1485, f. 5-6, 11-7-1484

castellonenc, es percebia més que mai als últims anys del segle. El desig del batlle d'evitar la fallida de la vila no podia deslligar-se, doncs, de la seua missió d'extraure el màxim benefici possible per al tresor reial, rebent en ocasions ordres directes de Ferran II en eixe sentit¹¹⁸⁴. Dotat d'un salari de 1000 sous anuals, i comptant amb la inusitada potestat reial de poder nomenar personalment el seu successor, Pasqual apareixia com una llunyana figura cortesana que, des de la llunyania, controlava amb mà de ferro les finances de la batllia¹¹⁸⁵. A l'igual que s'havia esdevingut en el cas dels lloctinents de governador, i mancat de l'arrelament a la comarca i les visites periòdiques dels Viciana, el batlle, tot i que de manera més circumstancial, havia deixat de ser un personatge extret del cos de prohoms locals que protagonitzaven el dia a dia polític i econòmic de la vila.

Les citades absències de Jaume Ferrando afavoriren l'ascens a la regència pràctica de la batllia dels mercaders Manuel Caixa i Miquel Arrufat, que participaren activament en la gestió de la fiscalitat reial des de finals de la dècada de 1430 fins el nomenament de Bartomeu de Bues. Si tenim en compte aquestes dues figures, sumades a la lloctinència del cavaller i metge Nicolau de Reus, de nissaga originalment dedicada al comerç, veiem com, en certa forma, quedava compensada l'absència de mercaders en les professions dels titulars de l'ofici i es representava de forma més fidel l'extracció social de les elits locals que produïen els batlles¹¹⁸⁶. A més, com hem dit anteriorment, Pere de Reus fou lloctinent de batlle breument en 1467. Havent ja parlat de Manuel Caixa i, més breument, de Nicolau de Reus, volem acabar l'apartat ocupant-nos de Miquel Arrufat, per comparar el seu perfil amb el de Caixa. És cert que Arrufat sols dominà la regència durant uns pocs anys a la dècada de 1460, després de la mort del citat mercader, lloctinent habitual des de 1438. Tanmateix, veiem com les similituds entre els dos personatges són nombroses. Per començar, Caixa i Arrufat gaudiren, de part de la monarquia, de l'assignació conjunta de diverses causes judicials concernent els interessos dels Moliner, un altre llinatge de mercaders locals¹¹⁸⁷. La carrera política d'Arrufat començà a enlairar-se als anys trenta del segle, arribant a acumular a la seua mort, esdevinguda possiblement cap a 1466¹¹⁸⁸,

¹¹⁸⁴ Per exemple, en 1497, rebé l'ordre reial de no oferir cap comport als deutors de la batllia. ARV, RC, DIV, 310, f. 121v-122 3-6-1497

¹¹⁸⁵ El salari en ARV, RC, DIV, 310, f. 178-178v, 20-2-1498. La potestat denominar els seus successors com a batlle i advocat i procurador fiscal en *Ibidem*, f. 176-177v, 15-1-1498

¹¹⁸⁶ VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*, pp. 106-109

¹¹⁸⁷ Per exemple, en 1438 se'ls ordenà fer execucions en la causa que enfrontava els hereus de Bernat Moliner amb els d'Ambert Moliner. ARV, RC, COM, 66, f. 150v-151, 30-4-1438. En 1440 se'ls assignava el litigi sobre l'administració dels béns d'Ambert. ARV, RC, DIV, 260, f. 49v-50, 9-12-1440

¹¹⁸⁸ En aquell any es nomenà un nou lloctinent de batlle. VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*, p. 107

diverses conselleries i almenys dues juraderies. Prompte es guanyà la confiança del consell, qui li assigna múltiples ambaixades i missatgeries en nom de la vila al llarg de la seua vida, encara que, a l'igual de Caixa, no arribà a ser síndic a corts, per ser aquesta una posició habitualment reservada a notaris i juristes. Tot i així, participà en algunes de les gestions més complexes a què s'enfrontà Castelló al XV, com el litigi amb Antoni de Tous sobre els mudèjars desplaçats de Borriol a la vila, o les repetides negociacions amb els creditors censalistes a València amb l'objectiu d'assolir una concòrdia sobre els quitaments a realitzar per la reducció del deute públic. Menys actiu que Caixa en l'explotació de monopolis, sí prengué part, igualment, en l'arrendament d'imposicions reials i municipals¹¹⁸⁹. L'experiència que assolí en qüestions econòmiques li serví, a la dècada de 1450, per ser proposat pel consell com a clavari de les pecúnies del quitament, cosa que li atorgava la responsabilitat de gestionar els cofres municipals per efectuar els pagaments als creditors¹¹⁹⁰. En un pla més anecdòtic i personal, no volem deixar passar l'ocasió de mencionar els maldecaps que li suposà la seua tutoria legal de Joan Castell, qui residia al seu domicili. En 1459, Castell fou acusat de violar Agnès, una mossa afermada per Arrufat que servia a la casa. Malgrat els intents d'Arrufat de mantenir el cas silenciats, la causa, a instància del pare d'Agnès, arribà a l'audiència reial, i Arrufat fou arrestat temporalment pel justícia¹¹⁹¹. L'incident, però, no afectà la carrera o l'estatus social del mercader, qui acabà els seus dies en possessió de la regència de la batllia.

A diferència de Caixa, el cert favor reial amb què podia comptar Arrufat no li valgué per arribar a ser surrogat del lloctinent de governador. Pel que fa la seua relació amb la corona, veiem clarament que no fou un agent de l'infant Joan o de cap altre membre de la família reial, cosa que el distingia d'algú com Bartomeu de Reus o, fins i tot, d'un perfil més semblant com el del seu germà Nicolau. Així, als anys quaranta, mentre que Nicolau de Reus exercia de portaveu del rei de Navarra per intentar convèncer el consell de les virtuts del règim insaculatori, Arrufat, des del govern municipal, i a l'igual que Caixa, s'oposava a la introducció del sac. En 1446, quan la instauració del nou sistema electoral ja resultava inevitable per la insistència reial, Arrufat formà part de la comissió encarregada de

¹¹⁸⁹ Fou arrendador del terç-delme. *Ibidem*, p. 111

¹¹⁹⁰ AMC, LC, 1450-1451, f. 51v-52, 27-4-1451

¹¹⁹¹ Agnès era filla de Bernat Tomàs, d'Adzeneta, qui havia denunciat el cas. El 8 de juny de 1459 Joan Tolsà rebia el manament reial d'apoderar-se de les persones i béns d'Arrufat i Castell, havent-se portat la causa a l'audiència per pobresa del demandant i assignada a Gabriel de Santa Cília. ARV, RC, COM, 89, f. 112v-113. El dia 19 s'ordenava el mateix lloctinent alliberar els arrestats, després de l'apel·lació de Castell a un tribunal eclesiàstic al·legant ser clergue tonsurat. ARV, RC, COM, 87, f. 154v.

negociar les ordinacions municipals amb l'infant¹¹⁹². És possible que, durant aquestes gestions, se solucionaren certes malfiances i malentesos entre les parts, ja que, el mateix any de 1446, Miquel Arrufat i els seus descendents reberen la condició de generosos, possiblement com una recompensa de l'infant Joan pel seu paper en la negociació que facilità el compliment dels desitjos de la monarquia¹¹⁹³. Això no impedí que, en 1458, Arrufat formara part de gestions fracassades destinades a aconseguir la revocació de la insaculació, però, sens dubte, afavorí la posició rellevant que el fill de Miquel, Nicolau, gaudiria a les últimes dècades del segle. En resum, es pot afirmar que, a l'igual que en cas de Manuel Caixa, la confiança que rebé Miquel Arrufat de la monarquia era secundària, i en tot cas una conseqüència, de la posició social que ja havia assolit al municipi per l'exercici de la política, la possessió de patrimoni, l'activitat comercial i la gestió de la fiscalitat. Eren, en definitiva, la classe de persones que la corona cercava com col·laboradors necessaris en el control de la política i finances del municipi i la batllia.

¹¹⁹² AMC, LC, 1445-1446, f. 37v, 28-5-1446

¹¹⁹³ ARV, RC, DIV, 269, f. 11, 2-4-1446

4.2.3 RELACIONS I CONFLICTES ENTRE VILA I BATLLES

Dins l'exercici de les seues funcions, no era infreqüent que els batlles locals es trobaren enfrontats a les seues viles en conflictes de diversos tipus. A banda de les tasques ordinàries de gestió del patrimoni reial i defensa dels drets de la monarquia, sobre les quals havien de donar compte a la corona, en ocasions xocaven en qüestions jurisdiccionals amb el poder municipal o altres oficials, degut a la no sempre clara distinció de les competències de cada autoritat. De vegades, però, les topades adquirien un caire més clarament polític, i fins i tot poden percebre's en les actuacions dels batlles certes animadversions personals que influïen en la pràctica del seu ofici. Les accions indegudes dels batlles provocaven les protestes periòdiques del consell, que s'intentaven resoldre, quan era possible, de manera directa amb l'oficial. Si l'intent no reeixia, quedava oberta la possibilitat de recórrer al batlle general, malgrat que aquest podia incórrer en les mateixes agressions als privilegis de la vila que el batlle local. Altres vies eren presentar un greuge a corts o suplicar al rei per provar d'evitar en el futur eixes males pràctiques. En alguns casos, l'acumulació d'abusos podia enrarir en gran mesura la relació entre els prohoms que controlaven el consell i el batlle de torn, cosa que podia arribar a provocar la destitució de l'oficial.

Dit això, era difícil que el consell demanara el cessament d'un batlle, essent molt més habituals les queixes destinades a corregir les seues males actuacions. És més, la documentació ens aporta exemples de com la conflictivitat regular amb un batlle concret no era un obstacle perquè les autoritats de la vila eixiren a la seua defensa en el cas d'un enfrontament amb un altre oficial o amb la mateixa monarquia. Ens proposem a continuació citar de manera breu les qüestions en què acostumaven a xocar batlles i prohoms, en la qual, seguint la línia general del treball, prestarem particular atenció als aspectes polítics i humans de les relacions, en detriment d'allò més purament econòmic i financer. Per estar tractades en altres apartats, no entrarem en la participació de batlles locals i generals en tasques defensives, les demandes de contribucions extraordinàries, els litigis referents a mudèjars aveïnats a Castelló des de terres de senyoriu o la seua intervenció en les finances locals, sobretot a finals de segle. Així, ens fixarem tant en els problemes sorgits d'actuacions competencials habituals dels batlles com en els moments en què la suma de conflictes entre els dos poders arribà a un punt tan alt que requerí la intervenció reial.

Per començar amb afers propers a les seues funcions principals, els batlles, com a gestors del patrimoni reial, estaven atents al funcionament de la fiscalitat local. Cal recordar que els batlles, al seu torn, estaven obligats a retre compte davant el mestre racional, la qual cosa fa que entenguem millor la seua preocupació pel normal funcionament de la recaptació d'impostos i el sorgiment de qualsevol novetat o anomalia. Per exemple, en 1479-1480 es trobaren irregularitats en els comptes donats per Pere Miquel de la seua clavaria passada. En aquesta ocasió, ja que les finances de la vila s'havien vist perjudicades pels deutes de Miquel, el consell s'arreglerà amb el batlle Bartomeu de Bues en les seues accions contra l'antic clavari¹¹⁹⁴. És també conegut, gràcies a Pau Viciano, el conflicte sorgit en 1422 quan el consell proposà substituir la molta, un impost arrendat com a part de les imposicions majors, per una tributació directa per cabeçatge. En aquest moment el batlle Pasqual Ferrando, com a un dels membres més destacats de l'oligarquia municipal, actuà com a portaveu del grup dominant, perjudicat pel canvi per ser arrendadors d'impostos i monopolis, en la seua oposició contra la mesura. La qüestió arribà a l'audiència reial que, l'any següent, reconegué el dret de la vila a administrar les imposicions sense interferències de batlle o lloctinent de governador¹¹⁹⁵. Era més comú, però, que les accions del batlle en aquest sentit, si danyaven els interessos de la vila, foren vistes pels prohoms com una ingerència en els seus privilegis d'administrar la peita i les imposicions. El mateix Pasqual Ferrando, en 1416, s'havia vist implicat en una d'aquestes situacions. La vila, es trobava aleshores amb les rendes empenyorades, i, per fer front a les càrregues, el consell decidí afegir un 1 diner per lliura al preu del peix venut durant la Quaresma. El batlle interferí aleshores en l'ordinació, establint que el delmer prenguera el delme del peix abans que el diner afegit fora llevat per l'imposador. Es tractava d'una nova intervenció del batlle en la gestió municipal de les imposicions i els prohoms beneficiaris de dita gestió, aquesta vegada amb Ferrando oposant-se als interessos de les elits locals, que fou protestada pel missatger Pere Colomer al lloctinent de mestre racional Berenguer Minguet¹¹⁹⁶. Aquesta intervenció dels batlles en la fiscalitat no devia ser un fet

¹¹⁹⁴ El consell, en prendre partit pel batlle, resolgué exigir a Miquel el pagament de 20 lliures, si la vila era comportada, o, en el cas contrari, que poguera ser executat. També es volgué escriure al batlle general per comunicar-li que Miquel havia declarat estar content del preu de les cises de la seua clavaria. AMC, LC, 1479-1480, f. 29, 9-3-1480.

¹¹⁹⁵ La qüestió fou tractada per Pau Viciano en "Ingrès i despesa...*op.cit.*", i en *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, p. 322

¹¹⁹⁶ AMC, LC, 1415-1416, f. 47-47v, 28-1-1416

aïllat, ja que en un memorial de 1461 per a les autoritats es demanava que els oficials reials no prengueren les peites, que pertanyien a la jurisdicció de la vila¹¹⁹⁷.

Per intentar allunyar aquest oficial de la gestió de la fiscalitat i assegurar el control d'aquesta per part del municipi, una ordinació de 1471 establia que batlle, lloctinent de governador, surrogat i justícia no podrien tenir les imposicions majors ni del peix¹¹⁹⁸. A més, en 1479 es demanà que el mestre racional obligara el batlle a admetre la presència del jurat en cap i síndic de la vila en la rendició de comtes dels justícies¹¹⁹⁹. Cal dir que, de vegades, eren els batlles els qui no complien amb les seues obligacions. Ja en 1428, pocs mesos després de la seua arribada al càrrec, el consell informà el nou batlle Jaume Ferrando que havia de pagar les cèdules per l'església i totes les altres càrregues com qualsevol veí¹²⁰⁰. En 1432 el consell s'enfrontà de nou a Ferrando, qui es negava a pagar diverses contribucions, entre elles la peita i el sequiatge¹²⁰¹. El problema tornà a presentar-se en 1460: el consell hagué de recordar-li al mateix batlle que estava obligat a pagar la peita¹²⁰², i aquest encara devia 500 sous d'aquest impost a principis de 1462¹²⁰³.

També ens consta que, en ocasions, era necessari recordar als batlles altres obligacions financeres que descuraven. Així, en 1461 es requerí que el mestre racional fera que el batlle Jaume Ferrando s'afanyara a concloure els comptes dels justícies, ja que, mentre no s'acabara la tasca, la vila no podria rebre el terç de les penes que li corresponia¹²⁰⁴. De la mateixa manera, en 1459 s'havia establert a petició del consell que el lliurament de la part de les penes corresponent a la vila es rebera de mans del batlle i el justícia, tal com dictaven furs i privilegis¹²⁰⁵. La demanda de la reglamentació del fet en eixe any no és casual, ja que coincidí amb la denúncia del consell que el batlle general es quedava la part de les penes que pertanyia al municipi¹²⁰⁶. De vegades es denunciava que el batlle

¹¹⁹⁷ AMC, LC, 1460-1461, f. 56, 11-1-1461

¹¹⁹⁸ AMC, LC, 1471-1472, f. 7, 29-6-1471

¹¹⁹⁹ AMC, LC, 1479-1480, f. 21, 2-12-1479

¹²⁰⁰ AMC, LC, 1427-1428, f. 28v, 18-4-1428

¹²⁰¹ AMC, LC, 1431-1432, f. 43v, 29-3-1432

¹²⁰² Es recordava la mateixa obligació al donzell Joanot Galceran de la Serra, habitador de la vila. AMC, LC, 1460-1461, f. 19, 31-8-1460

¹²⁰³ AMC, LC, 1461-1462, f. 20v, 6-3-1462

¹²⁰⁴ AMC, LC, 1460-1461, f. 78, 27-3-1461

¹²⁰⁵ ARV, RC, COM, 87, f. 154-155, 1-7-1459

¹²⁰⁶ Son pare, Pasqual Ferrando, havia estat acusat de la mateixa pràctica i qüestió ja s'havia denunciat a les corts de 1417-1418. AMC, LC, 1459-1460, f. 30-30v, 16-8-1459

prohibia el justícia fer gràcies i composicions de les execucions fetes per ell, interferint així tant en els ingressos com en la jurisdicció de l'oficial municipal¹²⁰⁷.

Algunes de les pràctiques dels batlles que més queixes suscitaven eren les relacionades amb demandes il·legals que aportaven ingressos addicionals als titulars de l'ofici. En aquest sentit, la vila rebé dues provisions, en 1418¹²⁰⁸ i en 1428¹²⁰⁹, que prohibien els batlles demanar salaris per les demandes fetes en nom del rei, essent tant Pasqual com Jaume Ferrando acusats d'aquest abús. Un dels mètodes habituals era trencar la seua suposada dedicació exclusiva a la defensa dels interessos reials i exercir com a procurador en causes de particulars. Pasqual Ferrando fou acusat de realitzar aquesta classe d'actuacions pel govern municipal en repetides ocasions i, en 1424, s'aconseguí una provisió de la reina Maria prohibint aquesta pràctica, que fou confirmada pel rei Alfons el mateix any¹²¹⁰. Les queixes es repetiren en temps del seu fill: ja a les corts de 1428, poc després del seu nomenament, Jaume Ferrando fou objecte d'un greuge de la vila en el mateix sentit¹²¹¹. Tanmateix, també en la representació del rei en litigis els batlles també podien trobar maneres d'embutxacar-se quantitats extres. Així, en el context de les mateixes corts, es prohibí que el batlle establira talles a la vila per pagar les demandes i ordinacions que efectuava, donat que ja comptava amb el salari ordinari de l'ofici¹²¹².

Altres actuacions contràries a furs amb què els batlles podien lucrar-se implicaven el comerç de les anomenades *coses vedades*. Segons la legislació vigent, en particular el fur sobre el fet de 1417-1418, es permetia el lliure comerç d'articles de valor estratègic com pega, quitrà, fusta, cànem, fil de xarxa, ferro, armes i cavalls, mentre aquests no eixiren del regne. Malgrat això, Pasqual Ferrando persistia a cobrar als veïns de Castelló les llicències que atorgava per comerciar amb quitrà i pega. Cal dir que, en 1421, s'havia recorregut al batlle general per aconseguir un permís per carregar certes quantitats de pega¹²¹³. En 1422, però, calgué que l'enviat de la vila es desplaçara a Barcelona perquè la reina Maria escoltara les queixes de la vila al respecte. La reina donà la raó a Castelló i, en abril d'eixe any, el mercader Ambert Moliner, missatger a Barcelona, tornava a la

¹²⁰⁷ AMC, LC, 1452-1453, f. 64, 11-3-1453

¹²⁰⁸ AMC, LP, 22-3-1418

¹²⁰⁹ AMC, LP, 22-11-1428

¹²¹⁰ ARV, RC, COM, 29, f. 1459-1460, 10-4-1424

¹²¹¹ La denúncia del síndic Pere de Begués en ARV, RC, CU, 231, f. 104v-105. La provisió en ARV, RC, CU, 231, f. 198-198v, 18-11-1428

¹²¹² ARV, RC, CU, 231, f. 196-196v, 22-11-1428

¹²¹³ AMC, LC, 1421-1422, f. 3v, 16-6-1421

vila amb la provisió que confirmava el veredictre reial¹²¹⁴. Això no degué solucionar la situació, ja que, en setembre de 1422, Pere Manyes denunciava les noves exigències indegudes de Pasqual Ferrando per la pega¹²¹⁵. Igualment, en 1423 el batlle demanava el pagament d'un sou per cada quarter de pega o quitrà amb què es comerciava¹²¹⁶. Les gestions reeixiren i eixe any s'obtingué una altra provisió de la reina.¹²¹⁷ La protesta contra aquesta pràctica es repetí en temps de Jaume Ferrando: presentada com a greuge a corts en 1428, fou de nou prohibida pel rei Alfons¹²¹⁸. Com acostumava a succeir, les provisions reial no sortiren efecte i aquestes actuacions es reproduïren en el temps. A les corts de 1443-1446, el síndic castellanenc hagué de denunciar els pagaments que tant el batlle local com el batlle general exigien pel comerç de les *coses vedades*¹²¹⁹. Encara en 1461, ja als darrers anys de Ferrando al càrrec, una nova queixa en el mateix sentit arribà a les oïdes del rei Joan, qui encarregà l'examen de l'afer al batlle general¹²²⁰.

Pel que fa a xocs jurisdiccional amb altres oficials, els batlles de vegades entraven en conflicte amb els justícies al voltant de les competències sobre minories religioses. Si bé la legislació atorgava al batlle general, i per extensió al local, el dret a jutjar causes de jueus i mudèjars, els litigis d'aquests amb cristians pertanyien a la coneixença del justícia. Això no impedia que, ocasionalment, els batlles volgueren apropiar-se de dites causes. Ho feu Jaume Ferrando, argumentant que tenia dret a jutjar les causes entre jueus i cristians si el jueu era conegut, cosa que no li serví per evitar que la monarquia donara la raó a la vila en el greuge exposat a les corts de 1446¹²²¹. Una vegada més, les prohibicions foren en va, ja Ferrando incorregué en les mateixes actuacions en els anys subsegüents: una nova ingerència en una causa entre un jueu i un cristià en 1449 motivà una missatgeria de protesta al governador i al batlle general¹²²². Pel que fa a altres topades amb el justícia, en 1433 Jaume Ferrando protestà al consell les execucions fetes tant per justícia com per lloctinent de governador a veïns per deutes a Fadrell, cosa que danyava les rendes reials¹²²³.

¹²¹⁴ AMC, LC, 1422-1423, f. 21v, 11-4-1422

¹²¹⁵ AJC, LC, 1422-1423, f. 10v, 27-9-1422

¹²¹⁶ AMC, LC, 1423-1424, f. 4, 20-6-1423

¹²¹⁷ ARV, RC, COM, 29, f. 56v-57v, 23-3-1423

¹²¹⁸ ARV, RC, CU, 231, f. 197-197v, 19-11-1428. També en AMC, LP, 19-11-1428

¹²¹⁹ ARV, RC, CU, 234, f. 84v-85, 1-7-1446

¹²²⁰ ARV, RC, DIV, 286, f. 71v-72, 5-8-1461

¹²²¹ ARV, RC, CU, 234, f. 87, 1-7-1446

¹²²² AMC, LC, 1449-1450, f. 13, 5-10-1449

¹²²³ AMC, LC, 1433-1434, f. 8v, 31-7-1433

En allò referit a causes criminals i agressions armades, els conflictes jurisdiccionals eren molt menys freqüents que els que podem documentar entre justícia i lloctinent de governador, a causa de les diferents competències de cada oficial. Tot i així, és possible trobar exemples d'intervencions dels batlles en aquest tipus d'incidents. En 1459, el justícia arrestà dos pescadors que havien bregat a les barraques del Grau, havent arribat a traure les armes. Recolzant-se en la seua jurisdicció sobre afers marítims i costaners, el batlle Jaume Ferrando havia aleshores volgut apropiarse del cas. Malgrat que per mitjà del justícia s'havia firmat la pau entre les parts, el batlle havia reobert la causa persuadint un dels pescadors de denunciar l'altre. La demanda de suport del justícia al consell es basava en què la brega havia tingut lloc fora de l'arenys de la mar i, per tant, escapava de la jurisdicció del batlle, que sols comprenia la platja¹²²⁴. Així mateix, tot i que no concernia directament els oficials de la vila, en 1414 el batlle general Joan Mercader escrivia al rei Ferran per suplicar-li que ordenara el lloctinent de governador lliurar-li certs pirates barbarescos retinguts a la presó de Castelló, per pertànyer a la seua jurisdicció¹²²⁵. En ocasions, la defensa dels veïns havia de resoldre els dubtes sobre la jurisdicció dels diferents oficials reials relacionats amb el cas. Per exemple, en 1420 calgué consultar els advocats valencians davant les ordres contradictòries del surrogat del lloctinent de governador i del batlle Pasqual Ferrando que, respectivament, ordenaven i prohibien el mostassaf compondre una multa feta pel lloctinent de mostassaf.¹²²⁶

No era el justícia l'únic oficial local amb què podia topar el batlle. En 1454, la defensa dels interessos reials del batlle portà Jaume Ferrando a fer una crida que prohibia els pescadors vendre el peix als seus domicilis, ordenant-los portar-lo directament a la pescateria. El consell considerà que això atacava les competències del mostassaf i consultà el fet amb els advocats de la vila a València¹²²⁷. En una altra ocasió, en 1470, el consell es dirigí al batlle Bartomeu de Bues per mirar de solucionar el conflicte que havia sorgit amb la jurisdicció del mostassaf. Segons el govern municipal, el batlle havia interferit en les competències del mostassaf referents a pesos i mesures, “volents ésser almodiner e batle, leuder e peatger, e encara conèxer de pessos e mesures”. Així, havia multat el flequer Gaspar Arnau sense motiu aparent, executant-lo per valor de 60 sous, i s'havia apropiat de la tasca de porgar el forment a l'almodí, ”e conèxer si era rebedor o

¹²²⁴ AMC, LC, 1459-1460, f. 18, 30-6-1459

¹²²⁵ TINTÓ SALA, M. *Cartas del Baile General de Valencia...op.cit.*, doc. 60, 9-8-1414, pp. 226-227

¹²²⁶ AMC, LC, 1419-1420, f. 25v, 19-5-1420

¹²²⁷ AMC, LC, 1453-1454, f. 49, 1-2-1454

no, per qui la moça vostra guanyàs la pagua de porgar”. El mostassaf li havia retret la seua actuació, defensant que es tractava de la seua jurisdicció, “indiferentment de totes gents e de moros e de juheus”. Bartomeu de Bues, però, havia respost multant el mostassaf amb 500 florins. El fet no sols afectava el mostassaf, com a jutge ordinari de les dites qüestions, sinó als arrendadors del pes, mesuratge, lleuda i peatge, és a dir, el cos dels prohoms locals. Així, el batlle volia cobrar drets que no li corresponien, havent “retingut aquell dret, e volia ésser jutge e part”, com s’escrivía en una lletra destinada al jurista Andreu Sart, a qui es recorria després de fracassar les converses amb el batlle¹²²⁸. Més tard, en 1474, es donà un incident semblant, protagonitzat aquesta vegada per Bartomeu Gener com a lloctinent de Bues. Gener havia ordenat el mostassaf Joan Valentí no vendre el forment de l’almodí fins que no fora porgat, al qual manament el mostassaf havia respost que la revisió de la qualitat del blat i la seua venda eren jurisdicció seua i no del batlle. Després d’una discussió entre els dos, Gener havia multat Valentí amb 50 morabatins, seguida per una altra multa del mostassaf a Gener de 1000 florins. El consell que, naturalment, defensà la posició del mostassaf, apel·là les multes i provà de resoldre el conflicte mitjançant gestions amb el batlle¹²²⁹.

A l’igual que el batlle general es preocupava per l’abastiment de la ciutat de València, el seu lloctinent local feia el mateix a Castelló, en especial en cas de necessitat, Per exemple, en 1473 Bartomeu de Bues s’ocupà, junt amb diversos prohoms destacats, de comprar forment per la vila en un període d’escassetat¹²³⁰. De vegades, però, es trobaven irregularitats en l’exercici d’aquesta funció, com ja havia succeït amb Jaume Ferrando en 1435, qui es negà aleshores a tornar a la vila els diners presos per la compra¹²³¹. En l’operació citada de 1473, es denuncià que el batlle s’havia apoderat de manera indeguda del blat comprat per un mudèjar de la vila¹²³². Més tard, en 1479, Mateu Miralles avisà el consell de la seua sospita sobre el frau que Bues cometia en la seua compra de forment. Miralles s’oferia a les autoritats municipals, a canvi del pagament de 10 timbres, per demostrar que el batlle devia més de 50 lliures a la vila, proposta que fou acceptada de grat pel consell¹²³³. En 1482 s’ordenà revisar els comptes de la compra de forment pel

¹²²⁸ AMC, LC, 1469-1470, f. 14-14v, 4-3-1470

¹²²⁹ AMC, LC, 1473-1474, f. 36v-37, 13-2-1474

¹²³⁰ AMC, LC, 1473-1474, f. 12, 12-9-1473

¹²³¹ AMC, LC, 1435-1436, f. 4, 19-6-1435

¹²³² AMC, LC, 1473-1474, f.20, 18-10-1473

¹²³³ AMC, LC, 1479-1480, f. 21v, 12-12-1479

batlle de l'any 70, cosa que ens indica que aquestes incidències es repetien periòdicament¹²³⁴.

4.2.3.1 JAUME FERRANDO

Com a encarregats de l'administració del patrimoni reial, la primera funció dels batlles, de cara a la monarquia, era l'extracció de les rendes de la batllia i el seu lliurament a l'administració de la corona. Comprenem així com d'important era el fet de la rendició de comptes de la seua gestió davant la monarquia. Fraus o irregularitats en aquest àmbit, que trobarem en diversos batlles castellanencs del Quinze, foren decisius a l'hora de destituir alguns dels titulars del càrrec, com veurem. Aquest tipus de problemàtica sorgí en les administracions de Pasqual i Jaume Ferrando, tot i que fou aquest últim l'encarregat de respondre sobre les irregularitats de son pare, a més de les seues pròpies, a la dècada de 1430. No ens estendrem en excés en les irregularitats de les gestions de Jaume Ferrando i Bartomeu de Bues per haver estat tractades per Pau Viciano en el seu treball sobre la batllia castellanenca. Afegirem, això sí, que les acusacions de frau contra Ferrando anaren acompanyades de les denúncies d'altra classe d'abusos contra la vila.

Aquests, segurament, devien haver-se produït des dels seus primers dies a la batllia, quan la queixa es feu arribar de manera formal a l'infant Joan en novembre de 1433, per mitjà dels missatgers Pere Miralles i Nicolau de Reus. Els enviats de la vila presentaren al rei de Navarra una llarga llista de contrafurs i actuacions irregulars contra la jurisdicció de la vila i els seus veïns, encapçalada per la denúncia de l'exercici, per part del batlle, de càrrecs incompatibles, probablement referida a l'advocacia fiscal. Aquesta potestat li permetia actuar amb llibertat contra altres veïns, essent un mètode útil per denunciar les persones amb qui estava enemistat o en litigi. Així, coincidint amb el desenvolupament d'aquesta protesta, i potser en represàlia, Ferrando, com a advocat fiscal, denuncià el notari Miquel Eximeno, fet que, segons argumentà aquest al consell, no tenia cap altre motiu que l'animadversió personal¹²³⁵. En els aspectes jurisdiccionals, també s'acusava el batlle de perjudicar les tasques de l'assessor del lloctinent de governador atribuint-se les funcions del càrrec, cosa possiblement relacionada amb l'incident esmentat en el punt de l'apartat dedicat als assessors. En el vessant judicial de l'ofici, mostrava una actitud arbitrària i abusiva i intervenia en causes civils o criminals al seu gust. S'afirmava que acceptava o denegava apel·lacions segons les quantitats ofertes per les parts litigants,

¹²³⁴ AMC, LC, 1481-1482, f. 20v, 9-2-1482

¹²³⁵ AMC, LC, 1433-1434, f. 21v, 27-11-1433

cobrava salaris de les execucions dictades pel lloctinent de governador, o, quan li convenia, les aturava. A més, es deia que, en un cas, havia falsificat la carta d'un testimoni. L'infant Joan assignà el cas als juristes Climent de Vilanova i Guillem Destorrent, que havien d'investigar les acusacions, presentades pel consell junt amb prohoms tan rellevant com Nicolau de Reus o Miquel Arrufat. Si es demostrava que eren certes, el batlle seria revocat¹²³⁶. Ferrando no fou destituït, però en maig de l'any següent la vila obtingué una provisió reial contra els seus abusos¹²³⁷.

Les qüestions esmentades se sumaren en aquest moment a un cas particular que també arribà a involucrar el batlle. En 1433, Pere de la Spasa i Sanç Çanou, mercaders dedicats a transportar fusta pels Millars, toparen amb la resistència de les viles de la Plana degut als perjudicis que la dita activitat els causava¹²³⁸. Castelló, Borriana, Vila-real i Almassora obtingueren del rei de Navarra una provisió prohibint aquest tràfic, tot i que el manament fou revocat poques setmanes després a petició dels mercaders¹²³⁹. El batlle general Joan Mercader i el jurista Guillem d'Alpicat foren els encarregats de resoldre el litigi que s'enseguí¹²⁴⁰. Sembla que, finalment, en 1437, la sentència afavorí els mercaders, i les viles foren obligades a pagar el que devien¹²⁴¹. Pel que fa la part que més ens interessa, sabem que el batlle intervingué en el cas i executà béns de Sanç Çanou per valor de més de 70 lliures, acusant-lo de defraudar drets de la batllia en les seues activitats comercials. Çanou havia recorregut al batlle general, qui li havia donat la raó i havia ordenat la restitució de les quantitats per execucions al batlle. Després d'obligar-se a pagar, però, Jaume Ferrando obtingué una provisió del mestre racional aturant les execucions. Davant això, Çanou suplicà al rei, ja que es tractava de regalies que pertanyien al monarca: si Ferrando no donava compte ni raó dels diners, es perjudicaven els interessos reials. El rei es posà del costat de Çanou i ordenà el governador efectuar les execucions¹²⁴². Tot i que

¹²³⁶ ARV, RC, DIV, 262, f. 171-172, 10-9-1433

¹²³⁷ AMC, LC, 1433-1434, f. 29, 3-5-1434

¹²³⁸ És possible que Çanou fora parent de Rodrigo Çanou, justícia de Castelló en 1410. Un Sanç Çanou apareix citat com a mercader de Villarroya en 1435. APARICI MARTÍ, J. "Materia prima para la manufactura. Su abastecimiento en Castelló a través de las actes del justícia (1416-1450), *Millars*, XXXIV, 2011, p. 32. També està documentat com a mercader, veí de Puertomingalvo i resident a Vilaformosa, i casat amb Antònia Bonet. MEDRANO, J., *Puertomingalvo en el siglo XV. Iniciativas campesinas y sistema social en la montaña turolense*, Terol, Instituto de Estudios Turolenses, 2006, p. 271

¹²³⁹ La prohibició en ARV, RC, ITI, 398, f. 61v, 8-1-1433. La revocació, que apareix com a no expedida, en Íbidem, f. 80v-81, 10-3-1433

¹²⁴⁰ Íbidem, f. 82, 10-3-1433

¹²⁴¹ ARV, RC, COM, 65, f. 121v, 31-10-1437

¹²⁴² El cas degué assolir cert ressò, ja que la petició de Çanou a la monarquia i la provisió reial al respecte es troba dins una font tan coneguda com el *Llibre blanc de la governació*. PÉREZ PÉREZ, D. (ed.) *Llibre blanc de la governació*, Valencia, Acció Bibliogràfica Valenciana, 1971

la resolució d'aquest conflicte no afectà de manera directa la vila, podem concloure que no contribuï a reforçar la figura del batlle davant la monarquia.

Posteriorment, en 1436, la investigació contra les irregularitats de Ferrando en els seus comptes ja estava en marxa, sumada al procés citat que estava obert a l'audiència. L'acusació de retenir diners recaptats portà a la seua suspensió en les funcions d'administrador de les rendes, tasca que fou conferida al batlle de Vila-real¹²⁴³. En un avanç del que succeiria en el futur amb Bartomeu de Bues, la vila no consentí aquesta agressió a l'autonomia municipal, independentment de la mala gestió i abusos del batlle, i Pere Miró i Manuel Caixa foren enviats al batlle general per aconseguir que un d'ells fora nomenat administrador¹²⁴⁴. Mentrestant, els prohoms castellonencs prosseguien les seues accions contra el batlle per via judicial. La denúncia contra Ferrando feu que, en maig de 1437, Miquel Arrufat, Manuel Caixa i Berenguer Miró es desplaçaren a València per consultar els juristes Roderic Falcó i Guillem Pelegrí¹²⁴⁵. Tanmateix, el procés no conclougué de manera favorable als interessos dels demandants. En juliol de 1438, Miquel Galí, representant de la vila en la causa, informava al consell de la sentència que absolia el batlle¹²⁴⁶. El 16 d'agost s'ordenava els prohoms denunciants Domingo Capcir, Pere Castell, Miquel Arrufat, Nicolau de Reus, Pere Miralles i Ambert Moliner que pagaren allò degut per la sentència al jurista Guillem Destorrent i l'escrivà Jaume Carròs¹²⁴⁷. Es dictaren execucions contra els béns del veïns citats, fet sobre el qual el consell mostrà la seua preocupació dos dies més tard, coincidint amb un període d'especial conflictivitat al voltant del deute censal i les dificultoses negociacions amb els creditors de València que comportava¹²⁴⁸. Per mitjà de la súplica a l'infant Joan de Pere Miralles, les execucions foren immediatament sobreseïdes per la monarquia i el cas retornat a l'examen del jurista Roderic Falcó¹²⁴⁹.

¹²⁴³ VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*, p. 106

¹²⁴⁴ AMC, LC, 1435-1436, f. 35v, 18-3-1436

¹²⁴⁵ AMC, LC, 1437-1438, f. 6, 29-5-1437

¹²⁴⁶ AMC, LC, 1438-1439, f. 11, 13-7-1438. Malgrat allò dit, sabem que la sentència també exigí un pagament de 75 lliures per part de Ferrando a Guillem Destorrent i Jaume Carròs, jurista i secretari respectivament, demanat el 30 de juliol. ARV, RC, COM, 65, f. 181v-182, 30-7-1438

¹²⁴⁷ La provisió, datada a la vila, ens indica que el rei de Navarra aprofità la seua presència física a la vila per ocupar-se del cas. ARV, RC, COM, 64, f. 126v-127, 16-8-1438

¹²⁴⁸ AMC, LC, 1438-1439, f. 18, 18-8-1438. La problemàtica coincidia, a més, amb l'exigència d'un donatiu de corts, cosa que agreujà la situació de les finances locals i portà a cercar una concòrdia amb els creditors amb intercessió reial, qüestió tractada en una altra part del treball.

¹²⁴⁹ El sobreseïment en ARV, RC, COM, 64, f. 127, 19-8-1438. La nova assignació en ARV, RC, COM, 64, f. 128, 19-8-1438. Miralles cobrà per les seues gestions el 28 de setembre. AMC, LC, 1438-1439, f. 22

Els prohoms implicats aprofitaren el moment per requerir, amb èxit, l'assignació de la causa entre aquells i Destorrent i Carrós al lloctinent de governador¹²⁵⁰. Contra les expectatives del consell, el canvi de jutge no significà la fi dels problemes, ja que Jaume Ferrando començà a enviar comissaris a la vila per executar allò que li corresponia per la sentència que l'absolia. El fet fou denunciat en consell el 7 de novembre, i es censurà l'actitud del surrogat de lloctinent de governador en no haver aturat els comissaris. Davant això, es decidí provar d'assolir una concòrdia amb el batlle, qui es trobava a València, missió per la qual Pere Miralles fou tramès a la ciutat¹²⁵¹. El consell oferí 30 lliures a Ferrando si retirava els porters encarregats de les execucions i renunciava a tota acció civil o criminal contra la vila, proposta que fou acceptada pel batlle¹²⁵². Aquest, però, tornà a enviar comissaris a la vila, argumentant que encara no havia rebut les 30 lliures promeses¹²⁵³. A continuació, Ferrando oferí absoldre la vila i prosseguir les accions judicials contra solament 3 o 4 prohoms, però les negociacions per assolir una concòrdia, a mitjans de 1439, continuaven sense reeixir¹²⁵⁴.

Independentment del detall judicial de l'afer, l'important és que la figura de Jaume Ferrando perdé crèdit, no sols de cara a la vila sinó també de la monarquia. Com ja hem dit, el batlle fou allunyat de l'exercici pràctic de l'ofici i les seues funcions atorgades al batlle de Vila-real. A la mort d'aquest últim, en 1438, s'inicià el llarg període de Manuel Caixa com a lloctinent de batlle i veritable gestor de la fiscalitat de la batllia, passant Ferrando a un aparent segon pla en aquest àmbit degut a les acusacions citades i les seues cada vegada més freqüents absències de Castelló. Creiem que, si bé les irregularitats a l'hora de retre compte de la seua administració foren claus en la seua pèrdua de la confiança de la monarquia, no podem menystenir els maldecaps que suposaria el seu enfrontament amb prohoms de l'alçada de Nicolau de Reus i Miquel Arrufat. Es tractava d'homes, en el cas de Reus, fidels a l'infant Joan, i protagonistes, com sabem, de la política i economia locals, amb qui interessava guardar les bones relacions i emprar com a instruments per mantenir el municipi en un estat pacífic. El conflicte acabà amb un a solució intermèdia, que no comportava la destitució de Ferrando però que deixava la regència pràctica de l'ofici en mans de Manuel Caixa i, a la seua mort, de Miquel Arrufat,

¹²⁵⁰ Li fou assignada amb consell de Roderic Falcó. ARV, RC, COM, 64, f. 130v, 26-8-1438

¹²⁵¹ AMC, LC, 1438-1439, f. 29v-30

¹²⁵² AMC, LC, Ibídem, f. 30v, 15-11-1438

¹²⁵³ AMC, LC, Ibídem, f. 31v, 20-11-1438

¹²⁵⁴ Ibídem, f. 33, 22-12-1438

amb la qual cosa es suavitzaren aparentment les relacions entre vila i monarquia al voltant de la batllia.

L'infant Joan no arribà al límit en la seua defensa de Jaume Ferrando, però sembla que el procés narrat no fou del grat del rei de Navarra. El text de la taxació de costs de la sentència ens aporta algunes pistes sobre l'actitud del regent referida al litigi entre vila i batlle. En el document, l'infant amonestava el síndic castellanenc, Miquel Galí, per voler portar el cas per via judicial, a més de no provar satisfactòriament la seua posició com a representant de la vila, motius pels quals la denúncia quedava anul·lada i el procés es considerava nul, quedant Ferrando absolt i la vila condemnada a pagar els costs. El regent expressava el seu malestar amb els fets, considerant que no era oportú que una vila reial emprenguera accions legals contra un oficial de la monarquia per interès propi¹²⁵⁵. Veiem així com, malgrat la generalització al segle XV del recurs a la justícia reial com a mitjà de resoldre litigis, que afectava tant a viles com a l'estament nobiliari, el rei de Navarra no deixava passar la oportunitat de recordar el valor superior de la potestat monàrquica de nomenar o revocar oficials com a mètode per resoldre conflictes d'aquesta mena.

4.2.3.2 BARTOMEU DE BUES

Si bé la conflictivitat de la vila amb Jaume Ferrando i les irregularitats d'aquest no arribaren a costar-li el càrrec, no podem dir el mateix del seu successor Bartomeu de Bues. Sembla ser que la problemàtica ja esmentada concernent la jurisdicció del mostassaf no fou més que l'inici d'una sèrie de motius pel malestar amb el batlle, que afectaren els interessos dels prohoms fins el punt que s'arribà a plantejar la demanda de la revocació de Bartomeu de Bues. En efecte, en març de 1470, Mateu Miralles, qui havia estat elegit missatger per a les corts generals de Monsó, volgué, abans de partir, que el consell li aclarira les instruccions donades. Miralles declarà que se li havien lliurat uns capítols segons els quals se li encarregava que el batlle "fos defès e mantingut com a bon oficial reyal que era". Al mateix temps, el síndic exposava que alguns de la vila "maliciosament lo volien vexar" i li havien demanat que "revocàs lo dit batlle e advocat e procurador fiscal". Miralles es trobava així en la disjuntiva entre representar la postura oficial del consell i el desig d'aconseguir la destitució de Bues, el qual, pel fet d'arribar a ser plantejat al consell d'aquesta manera, podem suposar que era compartit per un sector significatiu i influent dels prohoms. Miralles, "com d'una mateixa cosa tingués dos manaments

¹²⁵⁵ ARV, RC, DIV, 268, f. 138-139, 22-8-1438

contraris”, demanà que el consell li confirmara les instruccions originals que permetien a Bues conservar el càrrec. La resposta obtinguda fou el manament de seguir els capítols lliurats, però no en allò referit a l’advocacia i procuració fiscal, “com no sia interès de la vila”¹²⁵⁶. Podem interpretar això com un signe de l’oposició a l’exercici del càrrec d’advocat i procurador fiscal per part dels batlles, un fet sobre el que es tornaria a protestar en 1474¹²⁵⁷.

En 1471, però, un conflicte diferent forçà el consell a variar la seua actitud contra el batlle. Independentment de les relacions tibants que pogueren existir entre el titular de l’ofici i certs membres de l’oligarquia local, aquest no deixava de ser una figura central en la política municipal, a més d’oficial reial, a la qual les elits locals s’afanyarien a defensar en l’eventualitat d’un enfrontament amb una amenaça exterior. En aquest cas, el perill pel batlle provenia de Joanot Galceran, senyor de la Serra. Aquest petit noble fou parent de Pere Galceran de la Serra, qui fou habitador de Castelló i exercí com a surrogat del lloctinent de governador, a més de ser triat justícia en diverses ocasions. Joanot tingué una implicació menys intensa que Pere en la política castellanenca, preferint fer vida a la capital del regne, però això no evità els enfrontaments amb les autoritats municipals¹²⁵⁸. Ja en 1469, aparentment, homes al servei de Joanot havien atacat l’*alberg* de Gaspar Arnau, motiu pel qual havien estat arrestats. Tant el batlle com el justícia de la vila, treballant ara de manera conjunta, es negaren a lliurar els presoners a Galceran quan aquest els requerí. Bartomeu de Bues denuncià Galceran, cosa que fou, pel que sembla, l’inici d’una enemistat entre els dos. El consell de Castelló, erigit en protector del batlle, requerí l’ajuda de Ferran, rei de Sicília, que resultà ser insuficient. Així, se li escrigué al rei Joan qui, en desembre de 1469, felicitava la vila per la seua defensa dels oficials reials. A principis de 1471 es demanà que el síndic a Monsó Mateu Miralles tractara el fet a les corts generals, tant amb el rei com amb el vicescancer Joan Pagès, donat el caire que havia adquirit el conflicte¹²⁵⁹.

¹²⁵⁶ AMC, LC, 1469-1470, 17v-18, 28-3-1470

¹²⁵⁷ El fet s’emmarcava en les negociacions que es duïen a terme per la revocació del regiment dels consellers perpetus. AMC, LC, 1474-1475, f. 9v, 16-7-1474

¹²⁵⁸ Galceran mantingué les seues propietats i vincles a la vila. En 1485 mantenia gestions amb el consell per una capella de l’església, la de Sant Joan, que desitjava com a sepultura familiar. AMC, LC, 1484-1485, f. 21, 15-3-1485. L’any següent se li atorgava la dita capella, en l’obra de la qual havia col·laborat, i se li concedia llicència per traslladar-hi les despulles dels seus pares. AMC, LC, 1485-1486, f. 18, 25-3-1486. A finals d’any se li reconeixien definitivament els drets sobre la capella en recompensa a la seua devoció i despeses en l’ornamentació d’aquesta. AMC, LC, 1486-1487, f. 9v, 1-12-1486

¹²⁵⁹ El cas es troba explicat en el memorial que es lliurà a Miralles. AMC, LC, 1470-1471, 32v-33, 20-1-1471

Segons recollia el memorial lliurat a Mateu Miralles, Joanot Galceran “die vers e contra lo dit batle e justícia paraules molt vils e desonestes, e tals que ofenien les orelles dels hoïnts aquelles”. L’animositat de Galceran contra els dos oficials anà a més i portà a una topada violenta a València. Trobant-se el batlle i el justícia allotjats a l’hostal de la Maça, Galceran es presentà a l’establiment, acompanyat d’homes armats, en busca dels seus dos enemics. Aleshores, “e parlant ab lo dit justícia, se enfeloní de paraules contra aquell e pres aquell pel braç, volent-lo traure del dit hostal”. L’agressió, fet que havia motivat la demanda d’intervenció el rei de Sicília i el vicecanceller, havia estat seguida per l’intent de Joanot Galceran de provocar el cessament del batlle i l’obtenció del càrrec per si mateix. Galceran amenaçava de fer llevar-li l’ofici a Bues, “jactant-se que en les corts en Monsó havia homens que tenien càrrech per ell de suplicar la prefata majestat per obtenir ab dines o comsevulla lo dit ofici”¹²⁶⁰. Les últimes notícies, a principis de 1471, informaven que Galceran, comptant amb el suport en la seua intenció de l’infant Enric i el comte d’Oliva, es dirigia a Tortosa per aconseguir el nomenament de mans del rei.

Les consideracions sobre si la maniobra de Joanot Galceran volia aprofitar el malestar amb el batlle present dins de part dels prohoms, que li haurien promès suport, no poden passar d’especulacions, per la manca de cap informació clara al respecte. Sí observem com, situats en la posició d’escollir entre la defensa del batlle local, malgrat les seues actuacions controvertides, i un senyor forà, l’oligarquia no dubtava a posar-se al costat del primer. En això influiria el fet que l’atac al batlle era compartit per un magistrat municipal com el justícia o el fet que Bues pertanyera a un llinatge castellanenc. A banda d’aquests motius, creiem que hi contribuïa de manera especial la defensa dels oficials reials com a uns àrbitres preferibles a l’estament militar, vist com rapaç i batusser, i que estava en consonància amb la ideologia prevalent, descrita per autors com Flocel Sabaté, que reivindicava la superioritat de la jurisdicció reial front la senyorial com a garant de la pau i la justícia, emprada, això sí, per les elits municipals en benefici propi¹²⁶¹. Aquesta idea era especificada pel mateix consell dins del memorial a Miralles. Segons havia mostrat l’experiència, es deia, quan cavallers o gentilhomes ocupaven càrrecs a la vila “se seguien moltes bandositats, disensions, parcialitats i avalots en aquella en tant que quasi portaven la dita vila en destrucció”. Els seus atacs contra el batlle, fets “sens causa”, es dirigien a algú que era “bo e fidelíssimo oficial e vassall a sa magestat” i, per tant, la

¹²⁶⁰ AMC, LC, 1470-1471, 33v

¹²⁶¹ Ideologia resumida en SABATÉ CURULL, F. , “Municipio y monarquía...*op.cit.*

substitució no havia de tenir lloc. Potser tenint en ment les bandositats nobiliàries que encenien la governació d'Oriola en aquest segle, amb els nobles que ocupaven càrrecs reials i municipals com a protagonistes¹²⁶², el consell volia alertar el rei sobre el perill que representaven els senyors, puix “sens ofici fan ell e adherents a ell molts excessos, no tement punició alguna, quant més farien si los dits oficis regien”¹²⁶³. A l'igual que havia succeït en el temps de Jaume Ferrando, davant la concessió de les seues funcions al batlle de Vila-real, es preferia protegir l'oficial propi, tot i les mancances de la seua administració, davant l'amenaça d'una intervenció externa, sobretot si aquesta no procedia del monarca.

En els mesos següents, malgrat la negativa reial a satisfer la petició de Galceran, el conflicte prosseguí, i es feu necessària la intercessió d'altres magistrats. En novembre de 1471 Nicolau Batlle, com a surrogat del lloctinent de governador, i el justícia Pere de Reus, havien decretat l'arrest als seus domicilis tant de Bues com de Galceran per preservar la pau a la vila. El batlle havia estat pres, però el senyor de la Serra havia aconseguit fugir a València, per la qual cosa es demanava ajuda al governador per prendre Galceran. Aquest recorregué al lloctinent de governador Joan Tolsà, qui era cosí seu, acusant les autoritats de la vila de voler forçar-lo a fer les paus amb el batlle. Tolsà assegurà llavors al consell que Galceran es presentaria a Castelló per resoldre el fet. El consell, tanmateix, quedà sorprès per la lletra de Tolsà que Joanot Galceran portà a la seua arribada a la vila. En ella, el lloctinent de governador exposava que Galceran tenia “prou causes raonable d'enug e congoxa” dels membres del consell. El govern de la vila demanava l'anada personal de Tolsà per posar fi a la bandositat, com a oficial competent en la matèria, advertint-lo que l'assumpte quedava imputat a ell i els seus béns. La carta fou acompanyada d'un missatge al governador per obligar Tolsà a ocupar-se del cas, cosa que obtingué una resposta positiva del comte d'Oliva, tot i que es mostrà sorprès que el consell tardara en posar fi al conflicte. Per la seua banda Tolsà, enfrontat al fet que les dues parts en litigi havien recorregut a ell, mostrà la seua oposició a qualsevol intent de recórrer al rei o al governador. El batlle local restava subjecte a la jurisdicció del batlle

¹²⁶² HINOJOSA MONTALVO, J. , “Bandos y bandositats en la gobernación de Orihuela en la Baja Edad Media”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 36/2, 2006, pp. 713-750. Sobre els abusos i bandositats en què estaven implicats els batlles i els seus lloctinents en aquesta regió, vegeu PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesa i poder polític...op.cit.*, pp. 481-487. Les queixes sobre els abusos comesos per l'estament nobiliari a les viles, que abastaven des de segrests i detencions il·legals, a agressions violentes, robatoris, violacions i alcavoteria, es troben detallats en HINOJOSA MONTALVO, J. “Los abusos del poder...op.cit.

¹²⁶³ AMC, LC, 1470-1471, 33v

general, mentre que les accions de Galceran permetien la intervenció del justícia. Tanmateix, Tolsà prometé que convenceria el seu cosí de fer les paus amb el batlle per complaure a la vila, recordant el consell que no era recomanable aconsellar a un oficial reial fer les paus amb un particular¹²⁶⁴. Sembla ser que aquestes gestions de tipus personal tingueren efecte i l'enemistat entre Galceran i Bues no tornaria a fer aparició als documents de què disposem. Si més no, l'episodi ens permet constatar la preferència pels oficials de l'administració reials davant els abusos associats als senyors i el desig de recórrer a ells com a àrbitres en cas de conflicte, fenomen que, cal dir, també es donava de manera creixent dins les pròpies lluites internes de la noblesa.

Tot i així, una vegada passada l'amenaça de Joanot Galceran, ressorgiren els xocs entre la vila i Bartomeu de Bues, molts d'ells lligats a la jurisdicció i la fiscalitat de les aljames musulmana i jueva. Ja en 1472 es denunciava que el batlle, en molts judicis entre mudèjars, no respectava la suna i la xara.¹²⁶⁵ A l'estiu del mateix any un conflicte no especificat feu que Bues processara l'alcalde o jutge ordinari de l'aljama¹²⁶⁶. Com que aquest havia arribat a la vila des d'Aranyel, propietat de la família Vallterra, el batlle amenaçava amb recórrer al procurador del seu antic senyor. La vila, com a protectora d'un dels seus veïns, qui a més comptava amb un guiatge del surrogat de lloctinent de governador, parlà amb el batlle, qui argumentà seguir instruccions del batlle general. Això no impedí que el consell es mobilitzara per la protecció de l'alcalde mitjançant gestions amb les distintes autoritats reials.¹²⁶⁷ Donada la rellevància que la comunitat musulmana havia adquirit en una vila sumida en una depressió tant demogràfica com econòmica, resulta del tot comprensible la posició del consell, sumada al desig de defensar l'autonomia municipal i els privilegis de l'aljama¹²⁶⁸.

En novembre d'eixe any ja es devia haver aconseguit un manament del batlle general en favor dels mudèjars, però aquest no tingué cap efecte aparent en les accions de Bues. Els

¹²⁶⁴ AMC, LC, 1471-1472, f. 25v-27v

¹²⁶⁵ AMC, LC, 1471-1472, f. 31, 20-2-1472

¹²⁶⁶ Els càrrecs de l'aljama són detallats en DÍAZ DE RÁBAGO, C. *La morería de Castelló...op.cit.*, pp. 107-115

¹²⁶⁷ AMC, LC, 1472-1473, f. 12v, 12-8-1472

¹²⁶⁸ En aquest sentit, l'aljama castellanenca formà part de les moreries urbanes valencianes que experimentaren un progressiu creixement poblacional. MEYERSON, M. *Els musulmans de València en l'època de Ferran i Isabel. Entre la coexistència i la croada*, València, Edicions Alfons El Magnànim, 1994, p. 73. La seua principal contribució reial ordinària, el besant, tenia, amb 4 sous per foc, un dels gravàmens més alts del regne, fet possiblement causat per la fundació tardana de la moreria. *Ibidem*, p. 267-274. Al mateix temps, la corona no deixava d'exigir demandes extraordinàries a l'aljama, com el donatiu de 260 demanat en 1482 per la visita de la reina Isabel al regne, *Ibidem*, p. 350).

representants de l'aljama es dirigiren aleshores al consell demanant la seua empara davant els perjudicis i greuges a què el batlle els subjectava que, segons es deia en la petició, podrien arribar a forçar els mudèjars a abandonar la vila si no se'ls posava remei. Els seus intents de defensar els seus drets davant Bues eren inútils, donat que el batlle "ab crits e ab spants que·ls fa no·ls vol scoltar, en axí que no li gosen venir davant, tant los té spantats". Es denunciava que el batlle interferia de manera arbitrària en la jurisdicció de l'alamí, càrrec de tipus econòmic i fiscal, no respectant la seua autoritat i inhibint-lo a plaer. Sumat a això, Pere Vicent, anomenant-se lloctinent de batlle, realitzava penyores de béns indiscriminades dins la moreria. L'aljama havia decidit enviar els seus propis missatgers al batlle general Honorat Mercader, l'alcalde general Bellvís i al rei de Sicília, gestions en les quals aconseguiren l'adhesió i ajuda del consell. Així, el jurista Mateu Miralles fou triat per acompanyar-los a València i assessorar-los, junt amb l'advocat i síndic permanents de Castelló a la ciutat¹²⁶⁹. Encara que l'anàlisi dels juristes determinà la legalitat de la petició de cara a la vila, sembla que el batlle general es negà a actuar en contra de Bues, per la qual cosa la qüestió restà oberta¹²⁷⁰. Les confiscacions de béns abusives del batlle a musulmans afectaren també a jueus, i el fet es tornà a plantejar dins del context del projecte de reforma del règim municipal de 1474¹²⁷¹. Les queixes sobre Bues referents als seus abusos contra mudèjars no s'aturaren en aquell moment. Així en 1476, se'ns informa que Bues no respectava el guiatge de la fira atorgat a musulmans de Betxí¹²⁷².

No eren aquests els únics problemes sorgits entre el consell i Bues. Més aviat, els últims anys de la dècada dels setanta i els primers de la dels vuitanta foren testimonis de noves topades regulars que enterboliren encara més les relacions entre batlle i vila. De fet, ja en 1478, el nou lloctinent de governador Martí de Viciano rebé l'encàrrec reial d'informar Joan II dels suposats abusos comesos pel batlle. Havia arribat a les oïdes del rei, des de la vila, que Bues cometia "moltes desonestats, desordens, divisions, avalots", potser més en la seua capacitat com a procurador fiscal que com a batlle. També era responsable de "maltractaments e rescats de vídues, pubills e miserables persones", i se l'acusava de ser "home de mala vida e fama desonesta, en tal manera que dóna grans dans en la vila de Castelló de la Plana e als vehins e habitants d'aquella". Donat que aquestes accions

¹²⁶⁹ AMC, LC, 1472-1473, f. 22v-23, 4-11-1472

¹²⁷⁰ AMC, LC, 1472-1473, f. 27-27v, 22-12-1472

¹²⁷¹ AMC, LC, 1474-1475, f. 9v, 16-7-1474

¹²⁷² AMC, LC, 1476-1477, f. 15, 18-10-1476

no havien tingut fins al moment càstig, el rei comanava a Viciàna la missió d'assabentar-lo dels detalls dels fets, això sí, de manera secreta¹²⁷³. La notícia sembla confirmar l'existència d'un sector influent de l'elit local oposat a Bues i que demanava la intervenció reial contra els abusos del batlle. Encara que l'afer no tingué conseqüències immediates, aquestes accions, sens dubte, foren un dels elements que contribuïren a la seua caiguda final, per la tibantor que creaven en les relacions amb els prohoms i poble castellanenc.

Amb la pujada al tron de Ferran II en 1479, el nou monarca s'afanyà a efectuar el tràmit de confirmar Bues en el càrrec¹²⁷⁴. Tanmateix, un rei disposat des de l'inici del seu regnat a la reforma de l'administració i el sanejament financer de ciutats i viles no volgué passar per alt la situació de la batllia castellanenca. Ja en 1480, les irregularitats denunciades per la seua gestió, segurament agreujades pels conflictes dels darrers anys, provocaren, a la fi, la intervenció directa de la monarquia per castigar el batlle. Es dona la circumstància que el fet coincidí amb el litigi entre la vila i Pere Miquel sobre els deutes del seu claviari, en el qual el consell prengué el costat del batlle. Miquel, com assessor del lloctinent de governador, comptava amb una relació especial amb el poder reial. Fruit d'aquesta era el guiatge del governador de què gaudia, que el consell demanà fora retirat per poder procedir judicialment contra Miquel¹²⁷⁵. Això permetria especular sobre una connexió entre les accions de Ferran contra Bues i una defensa reial de Miquel contra el batlle i la vila. En tot cas, sabem que, en maig de 1480, Bues havia estat revocat per Ferran II. Jaume Agramunt, que exercia en aquelles dates com a missatger al rei per diversos afers, obtingué una provisió reial concedint-li la batllia en substitució del revocat Bartomeu de Bues¹²⁷⁶. No coneixem el grau d'implicació del consell en aquest fet, que hauria culminat l'ascens del llinatge Agramunt a la primera línia dels prohoms locals. El cert és que la provisió, finalment, fou anul·lada i Bues romangué al càrrec durant dos anys més. És més, en desembre de 1480, el rei Ferran li concedia una assignació de 10 lliures anuals en reconeixement pels seus serveis com advocat i procurador fiscal¹²⁷⁷.

A principis de 1482, un altre afer se sumaria a aquesta llista de conflictes, que probablement acabà de segellar el futur de Bartomeu de Bues a la batllia de Castelló. Dins del context del litigi de Castelló i altres poblacions veïnes contra el bisbe de Tortosa al

¹²⁷³ ARV, RC, CU, 240, f. 154-154v, 4-9-1478

¹²⁷⁴ ARV, RC, DIV, 302, f. 12-12v, 25-3-1479

¹²⁷⁵ AMC, LC, 1479-1480, f. 28v, 20-2-1480

¹²⁷⁶ ARV, RC, OFF, 423, f. 61v-62v, 13-5-1480. El rei envià una provisió als oficials reials ordenant-los respectar la revocació de Bues i el nomenament d'Agramunt. Íbidem, f. 62v-63, 13-5-1480

¹²⁷⁷ ARV, RC, DIV, 304, f. 142v-143v, 11-12-1480

voltant de les demandes dels delmes de les garrofes que es realitzaven a les viles, començaren a circular rumors segons els quals Mateu Miralles, representant castellanenc a les gestions, havia traït la vila. Prompte es trobà en Bartomeu de Bues el responsable d'unes informacions que deien que Miralles, “havia venut la vila e comunicat el procés de les garrofes al senyor bisbe de Tortosa”. Cal dir que Bues acusava el vicari de ser l'origen dels rumors, fet negat per aquest en ser interrogat pel consell¹²⁷⁸. Desconeixem si existia alguna animositat de tipus personal entre el batlle i Miralles, lligada a les sospites sobre els fraus en la compra de forment que hem comentat en línies anteriors. Si aquesta mala relació amb un prohoms tan destacat i ben connectat amb el poder reial com Miralles existí, segurament no contribuï a reforçar la posició de Bues dins la vila i de cara a la monarquia. Poc més tard, en juny de 1482, un conflicte relacionat amb la moreria donà a Bues una nova oportunitat per enemistar-se amb el consell i l'oligarquia local. Es donava la circumstància que els mudèjars de Castelló posseïen el privilegi de no pagar la cisa de la carn. Això feia que veïns cristians, volent defugir càrregues fiscals, acudiren a la carnisseria musulmana. Com que això afectava els ingressos de les arque municipals, sumides en un estat de deute crònic, el consell volgué forçar l'aljama a renunciar a aquest privilegi, i es recorregué a la monarquia i al batlle general per mitjà, novament, de Mateu Miralles¹²⁷⁹. Una vegada començat el litigi entre la vila i l'aljama, Bartomeu de Bues, seguint ordres del batlle general, es col·locà al bàndol dels mudèjars i en contra del govern municipal. Aparentment, el batlle havia assessorat l'aljama en el fet i, a instància seua, s'havia obtingut una lletra reial en contra de la vila. El consell li recriminà l'actitud, que “no cau be en official” doncs, en lloc de comportar-se amb neutralitat,

mostra tenir passió contra la universitat, jactant e dient per les places que per lo cap de tal ell farà que aquest plet dels moros serà pigor contra la vila que lo plet dels Menaguerres¹²⁸⁰, e moltes altres paraules desonestes e ben scusades. E per ço, encara de cascun jorn ve a paraules ab los jurats e altres singulars de la vila injuriant e desonestant aquells ...

¹²⁷⁸ AMC, LC, 1481-1482, f. 20, 31-1-1482

¹²⁷⁹ Citat en MEYERSON, M. *Els musulmans de València...op.cit.*, p. 81. Tanmateix, el batlle general, donat que la mesura afectava l'arrendament de la carnisseria, i per tant les rendes reials, anul·là la mesura del consell. *Ibidem*, p. 96

¹²⁸⁰ Una referència al procés obert entre la vila i la família Menaguerra, de València, al voltant de deutes censals del municipi

L'afer fou portat de nou al rei, junt amb la protesta sobre l'actitud del batlle general¹²⁸¹. Malgrat que Bues continuà exercint el càrrec durant els mesos següents, la paciència dels prohoms amb el batlle semblava haver-se acabat. En 1483, la paciència reial s'acabava també. Bues, acusat d'irregularitats en la seua rendició de comptes davant el batlle general i el mestre racional, fou empresonat¹²⁸². Es tractava d'un afer que afectava de manera directa al rei, i que se sumava a les seues actuacions arbitràries contra veïns, les seues bandositats i enemistats personals, els xocs de tipus jurisdiccional i fiscal amb els prohoms i oficials locals, i els seus conflictes amb els mudèjars. En 1484, fou destituït de manera definitiva i reemplaçat per Jaume Pasqual¹²⁸³.

Arribats al finals de l'apartat, podem plantejar-nos la pregunta de per què Bues fou cessat i Jaume Ferrando continuà a la batllia, quan els dos foren acusats d'irregularitats en els comptes i altres abusos contra els veïns. A més, tots dos s'havien enfrontat a alguns dels prohoms més poderosos de la vila, com, per exemple, Nicolau de Reus o Miquel Arrufat en el cas de Ferrando. Aquests, com hem vist, presentaren a la monarquia les seues queixes sobre les accions del batlle i mantingueren amb ell un litigi que durà anys, mentre que no trobem un fet equivalent en els conflictes de la vila amb Bues, els quals s'acumularen durant dècades. En ambdós casos, la vila preferí demanar la correcció de les actuacions indegudes dels oficials en lloc de requerir de manera explícita la seua destitució, sabent que la potestat per revocar els batlles pertanyia al rei. Potser sospitaven també que els fraus en la rendició dels comptes de la batllia serien un argument molt més convincent per al monarca, a l'hora de cessar un batlle, que les regulars acusacions de contrafurs i abusos contra la vila i la seua jurisdicció. La diferència entre els dos casos pot estar relacionada amb el fet que, en 1484, la intervenció reial pel sanejament de les finances municipals ja s'albirava. L'operació, que seria dirigida pel batlle general i el mestre racional, no podia comptar amb algú com Bues. A més, el seu caràcter bel·licós, que el portava a enfrontaments regulars, de tipus jurisdiccional o personal, amb alguns dels prohoms principals de la vila o amb l'aljama local, no beneficiava els designis de Ferran II. Encara que el fet que les queixes sobre els abusos de Bues es donaren durant anys, sense que, aparentment, es plantejara la substitució del batlle, ens suggereix la major rellevància que tenien les finances reials a la ment de Ferran II respecte les habituals

¹²⁸¹ AMC, LC, 1482-1483, f. 3-3v, 19-6-1482

¹²⁸² ARV, RC, DIV, 306, f. 1, 14-10-1483

¹²⁸³ Fou nomenat el 13 de maig de 1484. ARV, RC, OFF, 423, f. 130v-131v. Mesos més tard fou nomenat advocat fiscal reial. Íbidem, f. 142-143, 2-9-1484

protestes contra actuacions indegudes dels oficials reials. Dit això, trobem comprensible que, a aquestes alçades, el monarca preferiria mantenir les bones relacions i recolzar-se en els membres de l'oligarquia local que gestionaven els monopolis reials i col·laborarien amb la monarquia en els programes de quitaments de censals. Tampoc no l'interessaria enemistar-se amb els mudèjars castellonencs, per la relativa reactivació de la vida econòmica local que aportaven en un context de davallada demogràfica. Davant l'important redreç municipal que es plantejava, la figura de Bues quedava totalment amortitzada.

Així, arribats a la dècada de 1480, el rei Ferran aprofità l'ocasió per desfer-se d'un element problemàtic tant per la seua administració com pel poder municipal, i introduir a la batllia una figura cortesana que participaria en el futur sanejament de la hisenda amb l'ajuda de Martí de Viciano a la lloctinència de la governació. El nou funcionament de les relacions entre batlle i vila crearia una distància personal entre l'oficial i la seua batllia, a més d'un control més ferm de la seua fiscalitat. A canvi, obtenim la impressió que s'evitaren les topades periòdiques entre els batlles i el poder municipal, si més no en els últims anys del segle XV i en allò referit a afers polítics i jurisdiccionals. A més, amb les lloctinències de mercaders de l'estatus de Manuel Caixa, Miquel Arrufat i Nicolau de Reus, els prohoms locals ja havien aconseguit que bona part de la gestió pràctica de l'ofici estiguera en mans d'un membre el seu grup, cosa que també contribuiria a evitar les friccions de l'oligarquia amb el titular del càrrec. De retruc, això evitava els xocs dels prohoms amb la monarquia, en un moment en què ambdues parts estaven interessades a col·laborar en l'administració de la fiscalitat i el control de les finances.

4.3 CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL

Al regne de València baix-medieval, tant lloctinents de governador com batlles rebien en la seua persona dos conjunts distints de deures i expectatives. Per una banda, eren membres d'una administració reial cada vegada més complexa i, com a tal, estaven obligats a exercir uns rols concret dins l'entramat estatal que es consolidava al segle XV. Des d'aquesta perspectiva, els governadors i els seus lloctinents, després d'un llarg procés d'institucionalització del seu càrrec, havien passat, ja al segle anterior, de ser representants de l'autoritat monàrquica amb atribucions vagament definides a peces clau del conjunt dels poders de la Corona, amb funcions polítiques, militars i judicials més perfilades. Al costat d'aquests, els batlles locals, com a subordinats del batlle general del regne, eren responsables de l'estat del patrimoni reial i havien de complir amb el monarca en les funcions d'extracció i lliurament de les rendes degudes, essent la seua administració igualment supervisada, a un nivell superior, pel recentment creat mestre racional valencià. Per tant, resulta raonable que la corona es preocupara de conferir els citats càrrecs a figures de la seua confiança, que, en tot cas, podien ésser reemplaçats a voluntat reial en qualsevol moment si la seua administració no era satisfactòria.

Connectant-lo amb el que acabem de dir, l'altre vessant de lloctinents i batlles consistia en el seu estatus com a cares visibles de l'administració reial front el municipi i els seus prohoms. Els lloctinents exercien així com a portaveus i col·laboradors d'ordres i projectes regis i com a responsables d'unes instàncies judicials, així com, en cas de conflictivitat bèl·lica, dirigents de campanyes militars. Al mateix temps, els batlles, com a enllaços entre vila i monarca, no sols estaven al càrrec de l'administració de rendes i monopolis senyorials, sinó que comptaven amb una àmplia jurisdicció en àmbits com el comercial o les minories religioses. Tenint això en compte, no ens pot sorprendre que membres de l'oligarquia local ambicionaren ocupar ambdós oficis, per la proximitat al poder monàrquic que els atorgava, en un període en què els serveis reials es veien com una clara via de promoció social dins el propi escenari municipal. En aquest sentit, Castelló no sols era seu d'una destacada batllia local, sinó que constituïa el centre de la lloctinència nord del regne des del segle XIV, que l'atorgava una certa autoritat política, tot i que relativa, més enllà dels confins de la vila i que s'estenia a tota la zona nord del regne. Tot plegat oferia a les elits de la població possibilitats de formar part de l'administració reial com una via per aconseguir beneficis per determinats personatges i llinatges.

Ara bé, els prohoms castellanencs s'havien d'enfrontar, en l'assoliment d'aquest objectiu, amb la distinta extracció social que observem pel que fa a lloctinents i batlles. Mentre que el primer ofici estava reservat, des d'almenys mitjans del segle XIV, a l'estament militar, la batllia restà, a grans trets, a les mans de l'oligarquia local durant el període estudiat, a diferència de l'acapament de càrrecs nobiliari que trobem a la governació d'Oriola. Si més no, pel que podem deduir de la insuficient documentació del Tres-cents, la major part dels regents de la lloctinència foren membres de la petita noblesa que, o bé era natural i o resident a Castelló, o d'altres poblacions properes i que, en tot cas, mantingueren una presència regular a la vila i la regió nord del regne. La situació a les darreres dècades de la centúria, amb el llinatge Miró dominant el càrrec durant anys, representa un exemple de com figures locals podien exercir càrrecs reials com a recompensa a serveis a la monarquia i ser dipositaris de la confiança d'aquesta, alhora que continuaven formant part del cos de prohoms que dominava la vida política i econòmica del municipi. D'aquesta manera, no solament es facilitava l'accés de les elits locals al lloctinent com a jutge i intermediari amb la corona, sinó que, en preservar l'ofici i la seua residència dins l'oligarquia de la vila, aquesta assolía un considerable nivell de prestigi al context del regne.

Tot això es trencà amb l'arribada dels Trastàmara. Si bé és cert que el paper de la noblesa modesta de donzells i cavallers d'on provenien els lloctinents no mai fou significatiu a Castelló, després de 1412 aquests ni tan sols pogueren fer-se amb la lloctinència. Ferran I i, en particular Alfons el Magnànim, es mostraren interessats en promoure una nova noblesa fidel que ascendí dins l'estament pels serveis a la corona tant administratius com militars. Aquest procés resultava atractiu per ambdues parts, ja que la monarquia aconseguia una noblesa addicta, i que no es constrenyia als llinatges que havien donat suport als Trastàmara durant l'Interregne. De retruc, això ofería noves possibilitats d'obtenir riqueses, prestigi i el favor reial en un període de crisi nobiliària. Donat el limitat nombre d'oficis monàrquics de primera línia, la lloctinència de la Plana es convertí en una posició cobejada, i que s'atorgà, al llarg del segle XV, a nobles forans, com a recompensa de la corona, i que, residents habituals a València, exerciren un absentisme ben bé sistemàtic. Fins i tot en el breu període, a la dècada de 1440, en què un personatge local, Bartomeu de Reus, obtingué el càrrec, aquesta decisió no deixava de ser un premi a una figura cortesana, propera a l'infant Joan, que no exercí l'ofici de manera personal i que no mai formà part del dia a dia de la vila. L'absentisme dels lloctinents fou font

recorrent tant de gestions amb els mateixos oficials com de queixes a la monarquia reclamant el compliment dels privilegis que consagraven Castelló com la seu i residència del lloctinent. Les dites demandes no s'aturaren completament ni tan sols a finals del segle quan, amb la lloctinència en mans del llinatge borrianenc dels Viciano, els titulars de l'ofici tingueren una presència més freqüent a la vila. La situació general, però, no canvià: malgrat que la monarquia podia periòdicament reconèixer els privilegis existents, els nomenaments de figures externes a la vila pel càrrec se succeïren, Així, amb el càrrec en mans de llinatges forans com els Aguiló, els Tolsà i els Montsoriu, els prohoms castellanencs es veien privats d'una font de prestigi i promoció social única.

Amb l'accés a la lloctinència barrat, l'oligarquia local havia de trobar noves maneres d'apropar-se al poder reial en benefici propi. En aquest sentit, paradoxalment, l'absentisme regular dels lloctinents ofería els prohoms locals la possibilitat d'exercir les seues funcions com a surrogats, amb la qual cosa, en la pràctica, es compensava en part la seua situació. En aquest sentit, tots els surrogats que hem pogut documentar eren naturals i residents de la vila, i procedien majoritàriament de la reduïda elit castellanenca de mercaders, notaris i juristes que controlaven el municipi. Fins i tot la monopolització del càrrec pel mercader Nicolau de Reus, germà de Bartomeu, durant la seua etapa a l'ofici, no depenia exclusivament del seu parentiu, ja que es tractava d'un dels prohoms més rellevants en la política i l'economia locals. De la mateixa manera, la posició d'assessor jurídic del lloctinent, que obria una altra via per l'ascens dins la vila i de cara a la monarquia, també fou ocupada per juristes castellanencs. L'excepció en aquests dos camps la constituí el morellà Nicolau Batlle qui, malgrat ser resident a Castelló, fou obstaculitzat amb èxit pels prohoms en el seu intent d'usar el favor reial per assolir el cim de l'elit local, mitjançant l'autonomia municipal a l'hora d'establir incompatibilitats de càrrecs. Així, la vila i el seu grup social dominant empraren les armes jurídiques i els càrrecs al seu abast per preservar i augmentar el seu estatus en el nou context del segle XV.

Pel que fa a la batllia, donat que a finals de segle l'ofici havia passat de les mans dels prohoms locals a una figura forana i absentista que devia el càrrec, essencialment, al favor reial, podríem estar temptats d'establir una evolució exactament paral·lela amb la lloctinència. D'aquesta manera, obtindríem una visió coherent dels canvis esdevinguts en ambdues institucions, en què l'emergència de l'estat modern i la seua burocratització i centralització creixent tancaríen les portes de les posicions principals dins l'administració

reial als llinatges autòctons, en favor de persones cortesanes de confiança del monarca. Caldria matisar aquesta tesi, plantejant la possibilitat que l'arribada de Jaume Pasqual al càrrec estiguera connectada al desig reial d'obtenir un major control de la fiscalitat reial en un període de crisi de la hisenda local que posava en risc els ingressos de la monarquia. De manera igualment important, volem recordar que, ja als primers anys del segle XVI, la batllia tornava a estar ocupada per un prohoms castellanenc en la persona del notari Pere Feliu, amb la qual cosa es confirmaria la preponderància d'uns batlles naturals de la vila al Castelló del Quinze, contrastant amb l'observat amb els lloctinents de governador.

L'absència d'un estudi detallat sobre la composició de les elits locals en aquesta centúria i el seu exercici del poder polític ens fa ser cautes en les nostres conclusions sobre l'evolució de l'ofici entre les darreries de l'edat mitjana i els primers temps moderns. Tanmateix, sí volem apuntar que l'arribada a l'ofici de Feliu no era una casualitat ni representava la promoció de nous sectors dels prohoms al poder. Una mostra d'això és el fet que, a banda de pertànyer a un destacat llinatge notarial que ja ens resulta conegut, Feliu havia servit als darrers anys dels segle com escrivà del dit ofici¹²⁸⁴. Al domini de l'ofici per part de figures locals es pot afegir el protagonisme que assoliren els seus lloctinents durant les dècades centrals de la centúria i, de nou, als darrers anys del segle, que posaren en poder de rellevants prohoms locals la gestió pràctica del càrrec. Independentment de què, a les primeries del Setze, el batlle tornara a tenir una presència en la vida quotidiana del municipi que no havia tingut el seu predecessor Jaume Pasqual, veiem com tant els titulars de l'ofici com els seus lloctinents, a l'igual que els surrogats i assessors del lloctinent de governador, provenien del sector oligàrquic local format per mercaders, juristes i notaris. Llinatges ben relacionats amb el poder reial obtenien mitjançant l'exercici d'aquests càrrecs noves oportunitats per consolidar el seu domini i influència al municipi en aspectes tant polítics i judicials com econòmics i fiscals, completant així l'hegemonia de què ja gaudien, suavitzant-se en certa manera els problemes lligats a l'absentisme dels titulars i contribuint a la fidelitat i docilitat amb la corona dels prohoms. Podem trobar en el que acabem de dir una explicació a l'aparent major estabilitat en les relacions del consell tant amb batlles com amb lloctinents de governadors amb el canvi de segle, compensant-se d'alguna manera la pèrdua de l'ofici i el prestigi que anava aparellat per part de l'oligarquia.

¹²⁸⁴ Fou confirmat en eixa posició pel rei Ferran en 1497. ARV, RC, OFF, 424, f. 161-162v, 19-7-1497

La importància que se li donava a la possessió dels dits oficis per part de personatges naturals i residents a Castelló no contradeia el desig de les autoritats municipals d'elevat a la monarquia queixes al voltant de qualsevol actuació per part d'aquests que es considerara abusiva i contrària a la independència del poder municipal. En aquest sentit, no deixa de ser significatiu que el major nombre de topades entre consell i batlles es donaren als períodes més presència física d'aquests oficials a la vila, com als primers anys de Jaume Ferrando o durant l'etapa de Bartomeu de Bues. Davant les ingerències de lloctinents i batlles en àmbits com la jurisdicció criminal o la fiscalitat local, els oficials castellanencs no cessaren de sorgir a la defensa de l'autonomia local. Empraren amb aquesta finalitat tots els mitjans al seu abast, ja fora els actes jurídics de protesta a través de síndics i advocats pensionats, com les protestes a governació i batllia general, els greuges a corts o les súpliques directes a les figures reials. Com constatem a Castelló i altres llocs, com Oriola, la monarquia no era capaç d'impedir aquests abusos, malgrat les ocasionals confirmacions de privilegis i provisions en favor de la causa de la vila, i els conflictes entre municipi i oficials reials relacionats amb les mateixes qüestions es perpetuaren al llarg del segle. Tampoc no era aquesta una motivació que la corona trobara convicent a l'hora de suspendre o reemplaçar un batlle, com sí ho foren els suposats fraus i mala gestió de la fiscalitat reial.

Les queixes de la vila sobre els titulars de la batllia, però, passaven a un segon pla quan les ingerències venien d'oficials d'altres viles o, en especial, de figures nobiliàries. En aquestes ocasions entrava en joc la ideologia que defensava la primacia de l'autoritat reial, en sentit abstracte i amb el major control possible per part de les oligarquies urbanes, front les agressions del poder senyorial. Si bé l'estructura socioeconòmica castellanenca i els perfils humans dels titulars del càrrec impediren unes bandositats ferotges com les que trobem a la governació d'Oriola al mateix període, els diferents governs locals no deixaven passar l'ocasió de reivindicar el poder reial i la seua administració com a garants teòrics de la pau i el bé públic. Per mitjà d'aquesta mentalitat i les seues plasmacions retòriques es defensava l'autonomia local i, de passada, quedava reforçat el paper de la monarquia com a àrbitre a qui recórrer davant qualsevol mena de conflicte entre poders.

CAPÍTOL V: LES DEMANDES EXTRAORDINÀRIES DE LA CORONA I LA DEFENSA JURÍDICA DEL MUNICIPI

El desenvolupament institucional de la monarquia entre els segles XIII i XV tingué conseqüències feixugues pels municipis de la Corona, donada la vinculació entre la fortalesa del poder reial i la seua capacitat de coerció financera, element clau per emprendre qualsevol empresa. Les majors necessitats financeres, que feien insuficients els ingressos privatis dels reis pel sosteniment de la seua casa i l'entramat administratiu, així com les seues campanyes militars, comportaren la cerca de noves fonts de finançament. Això es manifestà en els primers passos de la creació d'una fiscalitat d'estat, els primers precedents de la qual trobem en territori català ja al segle XII, com ha demostrat Manuel Sánchez Martínez¹²⁸⁵. Aquest procés, exemplificat en innovacions com l'establiment de les quèsties, anà lligat a la formació de la fiscalitat municipal, en rebre les viles la facultat d'imposar cises a partir de finals del Tretze. Al regne de València, la creació primerenca d'un sistema fiscal articulat al voltant de batllies, i l'evolució paral·lela de la fiscalitat municipal, foren elements claus del desenvolupament d'estructures estatals que seguí a la conquesta¹²⁸⁶. L'equivalent valencià de la quèstia, la peita, formava junt amb cena i terç delme la base de la fiscalitat reial que administraven els batlles. Per la seua banda, la recaptació de peites i cises per part de les viles resultà en una àmplia autonomia impositiva, tant en els mètodes de recaptació com en els gravàmens. Això se sumava al fet que les tributacions reials solien ser quantitats fixes, reservant-se les autoritats la resta per les seues pròpies despeses.

Una conseqüència de tot plegat fou el fet que la monarquia, en efectuar les seues demandes econòmiques, s'havia d'enfrontar a un poder urbà ja consolidat al segle XIV, que es manifestava, per exemple, en les assemblees de corts. Fora d'aquest àmbit, les creixents exigències extraordinàries de la monarquia s'acumularen a partir de mitjans de segle, connectades de manera directa a les guerres de Pere el Cerimoniós amb Castella i

¹²⁸⁵ D'entre els seus nombrosos treballs, podeu consultar SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *El naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya: segles XII-XIV*, Barcelona, Eumo editorial, 1995, i SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M., ORTÍ I GOST, P. "La Corona en la gènesis del sistema fiscal municipal en Catalunya (1300-1360)", SÁNCHEZ, M., FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 233-278. Vegeu també ORTÍ I GOST, P., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "La gènesis de la fiscalidad municipal en Cataluña", *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 115-134

¹²⁸⁶ GARCÍA MARSILLA, J.V "La gènesis de la fiscalidad municipal en la ciudad de Valencia (1238-1366)", *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 149-170, MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. "La construcció d'un sistema fiscal...*op.cit.*", MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. "Las bases fiscales...*op.cit.*

Gènova. La pressió fiscal creixent afectà de manera especial els municipis, convertits en fàbriques fiscals. Les franqueses de què ciutats i viles podien gaudir no impedièren la proliferació d'aquestes exigències addicionals, que trastocaven les hisendes locals. La monarquia, que buscava persuadir les viles de contribuir a les seues empreses apel·lant a la seua fidelitat al rei, establí per tant el que Flocel Sabaté ha anomenat una "fiscalitat encoberta"¹²⁸⁷. Es generalitzà aleshores l'enviament de porters i comissaris a les poblacions destinats a recaptar els serveis demanats, amb els quals els prohoms tractaven de preservar la seua autonomia i privilegis mitjançant un procés de regateig. Al mateix temps, aquesta fiscalitat basada en rendes ordinàries i donatius oferia a la monarquia la possibilitat de negociar amb els poders municipals, desitjosos d'ampliar la seua autonomia, la concessió de franqueses a canvi de subsidis més substancials, en un joc que acostumava a enfortir el control i coerció reials¹²⁸⁸.

L'acumulació de les demandes i la pressió de la monarquia feren que les autoritats municipals hagueren de recórrer a préstecs, talles i, en una pràctica que es popularitzà en aquests moments, al crèdit en forma de censals i violaris. Aquestes darreres operacions oferien el benefici d'aportar líquid de manera ràpida, amb interessos baixos i amb llargs terminis, que podien ser perpetus. Prompte, però, les finances locals començaren a ressentir-se, i a les últimes dècades del segle l'endeutament públic de les comunitats urbanes ja era una realitat per tota la Corona, com ho exemplifica, entre molts altres, el cas de Cervera, estudiat per Max Turull¹²⁸⁹ i Pere Verdés¹²⁹⁰. També Castelló es veié sotmesa a una successió de peticions econòmiques del seu senyor a finals del Catorze, el duc de Girona, destinades, per exemple, a la lluita contra l'entrada de companyies franceses al Principat¹²⁹¹. El deteriorament de la hisenda, que no podia fer front a les pensions dels censals, obligà ja abans del final del segle a una intervenció reial mitjançant un pla de sanejament. A principis del Quinze, l'endeutament crònic ja es convertia en un fenomen general.

¹²⁸⁷ SABATÉ I CURULL, F. "L'augment de l'exigència fiscal...*op.cit.*", pp. 423-427

¹²⁸⁸ *Ibidem*, pp. 427-430

¹²⁸⁹ Es pot trobar un exhaustiu repàs de la hisenda local al segle XIV i principis del XV en TURULL I RUBINAT, M. *La configuració jurídica del municipi...op.cit.*, pp. 413-585.

¹²⁹⁰ VERDÉS I PIJUAN, P. "Administrar les pecúnies e béns de la universitat". La política fiscal i les estratègies financeres d'un municipi català a la baixa edat mitjana (Cervera, 1387-1516)", *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XV, 2004, pp. 181-191, VERDÉS I PIJUAN, P. *Per ço que la vila no vage a perdició: la gestió del deute públic en un municipi català (Cervera 1387-1516)*, Barcelona, CSIC, 2004

¹²⁹¹ REVEST CORZO, L. "La villa de Castellón y los apuros económicos del duque de Gerona en 1374", *III CHCA*, València, Imprenta Hijo de F. Vives Mora, 1924, pp. 5-25

És possible, tal i com afirma Pere Verdés, que les demandes reials extraordinàries del període Trastàmara no acabaren d'assolir el mateix punt de pressió que les del segle anterior¹²⁹². Tanmateix, les peticions a les viles independents dels donatius de corts, com els maridatges, coronatges o serveis destinats a fins bèl·lics, no s'aturaren, i agreujaren considerablement l'estat del deute públic municipal. Al llarg del segle la monarquia perfeccionà els seus mètodes de control i exacció, i la major complexitat administrativa permeté que batlle general, mestre racional i tresoreria feren les seues demandes per escrit i de manera menys personal¹²⁹³. Al mateix temps, la supervisió fèrria de la fiscalitat reial a càrrec d'aquests oficials també augmentà les reclamacions de deutes en les rendes ordinàries¹²⁹⁴. Aquesta certa sofisticació anà aparellada a un ràpid desenvolupament de les estratègies de resistència del poder municipal contra les demandes considerades abusives, per la seua dubtosa il·legalitat o per ser excessives per les possibilitats de la vila. Encara que els treballs específics sobre la qüestió encara són escassos, autors com els esmentats Verdés¹²⁹⁵ i Sabaté¹²⁹⁶ han esbossat les línies generals de les negociacions amb la monarquia i els seus oficials per evitar, rebaixar o dilatar les peticions. En aquesta tasca s'empraven tota classe d'armes i arguments, des de l'assessoria de juristes, les súpliques al rei o la intercessió de figures de la cort. Tenint en compte el que acabem de dir, aportarem un repàs genèric dels mecanismes i procediments habituals d'aquestes gestions en preservació de l'autonomia, tant en allò referit a les demandes econòmiques com en exemples de defenses jurídiques de la vila i els seus veïns.

Un altre escenari on els diferents poders estaven representats i on es tractaven peticions reials eren les corts i parlaments. Aquestes assemblees procedien de tot un procés iniciat al segle XII, paral·lel i relacionat amb el que hem descrit més amunt, de recuperació del *ius commune* romà i de l'extensió dels conceptes aristotèlics del bé comú i la cosa pública¹²⁹⁷. Els dits conceptes, amb la construcció d'estructures polítiques i fiscals d'estat, i la producció i extensió de la legislació escrita, foren útils per uns prínceps que aspiraven a una major autoritat als seus territoris com a poder superior a la resta. Al mateix temps,

¹²⁹² VERDÉS I PIJUAN, P. "Car vuy en la Cort...*op.cit.*", p. 204

¹²⁹³ Es pot trobar una síntesi de l'evolució de les institucions estatals de la Corona en LADERO QUESADA, M. A. "El ejercicio del poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV y XV): instituciones e instrumentos de gobierno", *En la España medieval*, n. 17, 1994, pp. 31-93.

¹²⁹⁴ Es posà de manifest en el control reial dels ingressos del justícia d'Oriola. BARRIO BARRIO, J.A. *Gobierno municipal en Orihuela...op.cit.*, pp. 90-97

¹²⁹⁵ VERDÉS I PIJUAN, P. "Car vuy en la Cort...*op.cit.*

¹²⁹⁶ SABATÉ I CURULL, F. "L'augment de l'exigència fiscal...*op.cit.*

¹²⁹⁷ MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.*, pp. 12-34

la ideologia que se'n despreguà fou adoptada amb força pels prohoms urbans, i usada en reforç del seu propi poder autònom. D'això se'n derivà, ala Corona d'Aragó, una cultura de negociació i pacte a la qual els distints poders, sense ser capaços d'imposar-se mai totalment l'un a l'altre, s'abocaren en àmbits com el de les assemblees representatives. Les corts al regne de València maduraren amb rapidesa des de les primeres reunions a finals del segle XIII, i al segle següent trobem constituït un nucli bàsic de viles qui hi assistien amb regularitat, fet promogut per la monarquia com a un útil contrapoder front els altres braços i suport potencial dels seus projectes.

Les reunions de corts es convertiren prompte en un context en què les oligarquies urbanes buscaven exhibir la seua puixança i defensar els seus objectius de grup front el braç militar i les demandes de la monarquia. Al mateix temps que es provaven d'establir límits al poder reial, s'enfortia el seu sentiment de germania estamental, si més no a nivell retòric. L'estudi dels síndics enviats a les reunions per ciutats i viles com a portaveus, tot i comptar ja amb diversos treballs, constitueix igualment una matèria per explorar en el cas de Castelló. Aquesta s tractava d'una vila mitjana que, després d'algunes absències pels períodes de dominació senyorial al segle XIV, fou convocada a totes les corts de la centúria següent. Per tant, el seu estudi ens servirà com a contrast d'allò observat a localitats com Cervera¹²⁹⁸, Lleida¹²⁹⁹, Alcoi¹³⁰⁰ o Oriola¹³⁰¹. En aquestes poblacions, síndics extrets de la mà major, amb experiència política i dedicats en particular a professions legals, representaven, en essència, els interessos del sector social a què pertanyien. Per aquest motiu, l'anàlisi dels seus perfils i activitats, en el present treball centrada en el factor humà i els aspectes pràctics del càrrec en relació a la vila, resulta a d'importància cabdal a l'hora d'il·luminar distints vessants de la representació. Entre ells,

¹²⁹⁸ TURULL I RUBINAT, M. *La configuració jurídica del municipi...op.cit.*, pp. 314-317, i TURULL I RUBINAT, M. "Síndicos a Cortes...op.cit.", pp. 989-1012

¹²⁹⁹ Comptem amb els següents treballs d'Esther Martí: "Al qual donà ample e bastant poder a tots los actes faedors en les Dites Corts. Poder y representación municipal de Lleida en las cortes catalanas (1416-1458)", *Imago Temporis - Medium Aevum*, n. 11, 2017, pp. 255-271, "Las relaciones entre ciudades, cortes y monarquía en los reinos mediterráneos de la Corona de Aragón durante el siglo XV", FERRER MAESTRO, J.J. (coord.), *Europa: historia, imagen y mito = Europa: Geschichte, Bilder und Mythos: I Congreso Internacional = I Internationaler Kongress ; V Coloquio del Grupo Europeo de Investigación histórica potestas = V Europäische Forschungstagung des historischen Arbeitskreises potestas*, Pedro Barceló, 2008, pp. 233-252, "El síndic municipal a corts...op.cit.", "Les relacions polítiques i institucionals de la ciutat de Lleida en el marc de les Corts de Tortosa de 1442-43", *XVIII CHCA*, t. I, pp. 361-374, "La presència de Lleida a les corts durant el regnat d'Alfons el Magnànim (1416-1458)", *Plecs d'història local*, n. 125, 2007, pp. 2-4, i *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.*

¹³⁰⁰ ALABAU CALLE, J. A. "Las cortes de 1443-1446...op.cit.", ALABAU CALLE, J. A. "Per tot be avenir...op.cit.

¹³⁰¹ BARRIO BARRIO, J. A. "Los procuradores del brazo real...op.cit.", BARRIO BARRIO, J.A. *Gobierno municipal en Orihuela...op.cit.*, p. 149

esbrinar quins interessos i preocupacions els movien i els mecanismes de control de les seues actuacions per part del govern municipal, mitjançant els sistemes d'elecció, les instruccions donades o els salaris que rebien. Qüestions suggerides per la bibliografia, com la consideració social dels síndics descendent al segle XVI respecte la detectada al Quatre-cents¹³⁰², o les seues possibles similituds amb els missatgers ordinaris¹³⁰³, seran altres dels punts importants que es consideraran en ell nostre breu repàs de la representació castellanenca baix-medieval.

¹³⁰² PALACIOS MARTÍN, B. "La representación municipal...*op.cit.*, p. 1263

¹³⁰³ BARRIO BARRIO, J. A. "Los procuradores del brazo real...*op.cit.*, pp. 66-69

5.1 LA NEGOCIACIÓ DE LES DEMANDES DE LA CORONA

En novembre de 1409 el comissari Francesc Martorell feia arribar al consell castellanenc la demanda d'ajuda del rei Martí per la campanya que es projectava a Sardenya. Conscients que l'enviat reial no tenia intenció de negociar i es disposava a fer execucions, tanmateix, els prohoms plantejaren les vies amb què es podia respondre a una exigència que es considerava contrària a furs. Aquestes inclogueren les consultes als advocats pensionats a València, la possible apel·lació al governador, la súplica personal al monarca i fins i tot la presentació d'un greuge a les properes corts. Martorell, però, requeria una resposta ràpida, i obligà el consell a reunir-se per prendre una decisió: davant les dilacions dels consellers, dictà l'ultimàtum de pagar 1200 florins al dia següent si es volien evitar les execucions. El consell aleshores claudicà, decidint que era millor pagar per penyores per no crear un precedent, i no sense posar un protest¹³⁰⁴. Molt poc abans, la convocatòria de la host per a Sant Mateu feta per Bartomeu Miralles a través dels seus surrogats havia acabat d'una manera semblant, amb el component afegit, tractant-se d'una demanda militar, de l'intent de negociar una reducció dels homes demanats.

Amb el canvi de dinastia, en 1415 el consell es trobà amb la demanda del maridatge del príncep Alfons. En unes gestions estudiades per Sánchez Adell, fou en aquest cas el batlle Pasqual Ferrando l'encarregat d'amenaçar el consell amb penyores si no s'acatava la demanda¹³⁰⁵. La vila tingué aleshores un cert marge de temps per posar en marxa els mecanismes de defensa que s'havien proposat en 1409. Es demanà el consell als advocats, es feu front comú a corts entre les viles reials en contra de la demanda, es parlà amb el batlle general per provar d'obtenir una revocació de l'ordre i s'intentaren obtenir pròrrogues. Malgrat tot, la resolució de l'afer fou no fou gaire distinta: no s'aconseguí cap gràcia i les penyores foren fetes, recuperades més tard amb ingressos de les rendes ordinàries. Amb tots els matisos possibles, relacionats, per exemple, amb el mode de fer arribar la petició, personal o per escrit, i les diferents resolucions de cada cas, el guió bàsic es repetirà al llarg del segle, i les armes a l'abast de Castelló i la seua capacitat de maniobra no s'alterararien de manera decisiva.

¹³⁰⁴ AMC, LC, 1409-1410, f. 42v, 15-11-1409

¹³⁰⁵ SÁNCHEZ ADELL, J., "Contribución de Castellón de la Plana al matrimonio de infantes, en 1392 y 1415", *Ligarzas*, 1971, 97-111

5.1.1 EL PERFIL DELS MISSATGERS

En aquestes tasques, el factor humà tingué al llarg del segle un gran pes a l'hora de fer arribar la posició de la vila a la monarquia de manera directa i negociar amb ella per tal d'aconseguir els resultats més favorables possibles¹³⁰⁶. El consell, sempre que s'enfrontava a una demanda considerada injusta, per ser il·legal o massa carregosa, provava d'evitar-la, rebaixar-la o aplaçar-la utilitzant per aquest fi totes les armes possibles. Malgrat que en algunes qüestions els síndics pensionats a València gaudiren d'un destacat protagonisme, seguint les instruccions escrites de les autoritats municipals en la seua defensa jurídica, era difícil que es prescindira de l'enviament personal d'un missatger per tractar cara a cara amb la corona, habitualment amb l'assistència dels juristes i notaris permanents a la capital. Com a representant de la posició majoritària del consell, el síndic defensava necessàriament els interessos de les elits locals que monopolitzaven el poder polític. Amb l'objectiu d'assegurar aquest fet, era cabdal tenir un control dels mètodes d'elecció dels missatgers. D'aquesta manera, el sistema de tria per votació simple que aparentment estava vigent al segle XV facilitava la protecció de les postures oligàrquiques, a l'igual que la cooptació dificultava l'obertura de la política municipal a nous sectors dels prohoms. Aquesta preocupació rebé un cop, si més no teòric, en 1446, quan, amb la introducció de la insaculació, s'establia que els síndics haurien de ser triats pel mateix mètode aleatori.

El que acabem de comentar ens suggereix un interès per determinar si les citades mesures tingueren conseqüències destacables en la representació externa de la vila que debilitara la posició del grup dominant. Amb aquest objectiu, hem elaborat un llistat de les campanyes de defensa dels privilegis de la vila o de negociacions al voltant de demandes extraordinàries, tant amb la monarquia com amb altres poders, i els seus protagonistes, per comprovar quins sectors socials eren els més freqüentment representats en les missatgeries. Els resultats, incorporats als annexos, ens presenten la nòmina dels missatgers documentats al llarg del segle i la seua professió, amb les principals gestions realitzades pel consell en la seua defensa i els síndics que intervingueren en cadascuna. Aportem a continuació una taula dels missatgers més actius en aquesta àrea al període que ens ocupa i la seua extracció social.

¹³⁰⁶ Més informació sobre les regulacions dels missatgers castellanencs a Sobre els missatgers ordinaris castellanencs, consulteu SÁNCHEZ ADELL, J. "Mensajeros municipales...*op.cit.*

TAULA 5. MISSATGERS CASTELLONENCS DEL SEGLE XV PER NOMBRE DE MISSATGERIES

SÍNDIC	PROFESSIÓ	ANYS APROXIMATS D'ACTIVITAT REPRESENTATIVA	INTERVENCIONS LLIGADES A DEMANDES REIALS	ALTRES AFERS	TOTAL
Miquel Arrufat	mercader	1436-1465	5	31	36
Nicolau de Reus	mercader	1424-1473	8	24	32
Pere Colomer	notari	1414-1446	6	23	29
Mateu Miralles	jurista	1462-1495	5	20	25
Joan Valentí	notari	1452-1489	6	16	22
Pere de Begués	notari	1413-1427	11	9	20
Francesc Berbegal	notari	1450-1477	4	16	20
Gabriel Feliu	mercader	1448-1471	4	13	17
Jaume Piles	notari a València	1470-1490	11	1	12
Gaspar Eximeno	notari	1459-1494	4	7	11
Pere Miralles	jurista	1429-1455	2	9	11
Pere Miquel	mercader	1413-1428	3	6	12
Guillem Igual	notari	1463-1492	5	4	9
Llorenç Miquel	mercader	1414-1439	4	3	7
Guillem Feliu	notari	1414-1422	1	6	7
Joan Guerau	mercader	1422-1440	3	4	7
Jaume Ferrando	batlle	1443-1459	1	6	7
Manuel Caixa	mercader	1436-1459	4	3	7
Jaume Agramunt	mercader	1477-1499	4	3	7
Miquel Joan	mercader	1479-1499	6	1	7
Bernat Gascó	notari/jurista	1460-1498	4	2	6
Nicolau Batlle	jurista	1443-1460	1	4	5
Pere de Reus	mercader	1458-1476	0	5	5
Llorenç Gascó	notari/jurista	1477-1492	4	1	5
Guillem Agramunt	notari	1425-1439	3	2	5
Joan Eximeno	notari	1486-1499	2	3	5
Bertran de Bues	notari a València	1413-1428	1	3	4
Pere de Reus ¹³⁰⁷	mercader	1413-1423	1	3	4
Ambert Moliner	mercader	1420-1432	1	3	4
Nicolau Arrufat	donzell	1478-1498	1	3	4

¹³⁰⁷ Aquest segon Pere de Reus pertanyeria a una generació anterior, possiblement pare de Nicolau de Reus.

El llistat que presentem ens deixa pocs dubtes sobre la capacitat dels principals prohoms locals de trobat representats que foren portaveus dels seus interessos. Com en altres vessants de les relacions de la vila amb la monarquia i altres instàncies externes, les missatgeries estaven monopolitzades pel nucli reduït de mercaders, notaris i juristes hegemònic al municipi. Detectem en aquest sentit una major importància dels mercaders en aquestes missions respecte el paper minoritari que exercien en la representació a corts, on dominaven les professions legals, en un repartiment més igualitari d'aquestes tasques també observat a Cervera per Max Turull¹³⁰⁸. Malgrat que podien donar-se intervencions molt puntuals de síndics d'origen llaurador o menestral, aquestes eren purament testimonials. Quedaven igualment marginats en la pràctica els escassos donzells i cavallers locals, símbol del seu paper semblantment modest en la política municipal. Els pocs que hi sobresurten, com Nicolau Arrufat, provenien de llinatges de mercaders que, per la seua promoció social i econòmica, l'exercici de càrrecs i els serveis reials havien assolit la condició de generosos a partir de mitjans de segle. En aquest sentit, el llinatge Agramunt exemplificava com el seu ascens anava de la mà de l'accés a la representació externa de la vila. Així, Francesc Agramunt, un prohom d'extracció llauradora que començà a diversificar les seues activitats invertint en àmbits com el crèdit o la fiscalitat, es veié pràcticament del tot exclòs d'aquestes missions¹³⁰⁹. El mateix podem dir del seu fill Bartomeu, malgrat la seua posició molt benestant, i tal com mostren les taules dels annexos. Calgué esperar a la següent generació, en la figura del nét de Francesc, Jaume, perquè els Agramunt pogueren exercir amb regularitat missatgeries en nom del consell, d'acord amb l'estatus que havien assolit a les darreries del segle.

D'aquesta manera, els prohoms més destacats, com els mercaders Nicolau de Reus i Miquel Arrufat, els notaris Pere de Begués, Pere Colomer i Joan Valentí, i el jurista Mateu Miralles ocupen els primers llocs de la llista, alguns d'ells superant la trentena de gestions documentades. Els dits síndics sovint s'ocupaven per igual tant dels tractes per les demandes de la monarquies com per altres exemples de defensa jurídica. Tot i així, podem observar una certa especialització per part d'alguns d'ells, com el mercader

¹³⁰⁸ Sobre els perfils i procediments de missatgeries ordinàries i a corts, vegeu TURULL I RUBINAT, M. *La configuració jurídica del municipi...op.cit.*, pp. 307-322

¹³⁰⁹ VICIANO NAVARRO, P. "Francesc Agramunt, un home de vila", NARBONA VIZCAÍNO, R., i al. *L'univers dels prohoms (Perfils socials a la València baix-medieval)*, València, Tres i Quatre, 1995, pp. 175-215

Miquel Arrufat, les activitats del qual se centraren els afers econòmics i financers. En algunes ocasions, eren notaris o juristes els qui portaven el pes de les negociacions, deixant el darrer tràmit del lliurament de la quantitat demanada a un mercader, com succeí, per exemple, en la demanda de la coronació de la reina Maria en 1424 amb Pere de Begués i Llorenç Miquel. Dit això, no resulta fàcil establir una clara diferenciació entre la classe de problemàtiques que s'assignaven a cada síndic, i la influència que això podia tenir en la tria de missatger. Per exemple, notaris com Francesc Berbegal o Joan Valentí s'ocuparen amb la mateixa freqüència de qüestions tan diverses com les convocatòries reials de la host, les gestions amb els creditors per reduir els censals o la protecció legal dels mudèjars aveïnats a Castelló provinents de terres de senyoriu.

Els prohoms que trobem als primers llocs del llistat combinaven, en general, una posició forta en la societat local i una llarga experiència en la política, factors que, com sabem, contribuïen a l'obtenció del favor reial. Així, la nòmina dels personatges que més càrrecs acumularen coincideix en bona mesura amb els personatges que hem presentat, destacant noms com els de Joan Valentí, Pere Colomer, o Mateu Miralles. La correlació no és total, apareixent excepcions com la ja citada de Bartomeu Agramunt o la de Bernat Mut, un altre llaurador enriquit. Aquesta dada ens recorda que les distincions de tipus professional podien continuar tenint una certa rellevància, fins i tot quan el nivell patrimonial d'un prohom justificaria la seua equiparació a les capes més altes del grup de poder. També crida l'atenció el cas de Manuel Caixa i Miquel Arrufat, dos poderosos mercaders de perfil semblant, que mostren divergències en la seua respectiva participació en la política local i en les missatgeries. Així, l'enorme acumulació de càrrecs de Caixa no es correspongué a la seua moderada activitat representativa, un fet en què potser influí el seu període com a surrogat del lloctinent de governador, ofici difícil de compaginar amb les defenses de la vila contra abusos de la corona. Pel que fa a Arrufat, qui lidera la llista en nombre d'intervencions documentades, aquest tingué un paper polític quelcom inferior al dels prohoms de primera línia, malgrat exercir dos juraderies i dos justiciats, a més de diverses conselleries. En definitiva però, tots els factors descrits solien combinar-se per permetre l'accés a la representació del consell. No és un fet casual el trobar als llocs capdavanters noms com el de Nicolau de Reus o Mateu Miralles, que reunien en les seues persones i llinatges el poder polític i econòmic i les bones relacions amb la corona, gràcies a les quals foren freqüents receptors de nombroses gestions en nom de la vila, i gairebé monopolitzaren al mateix temps la representació a corts durant dècades.

5.1.2 PROCEDIMENTS, ARGUMENTS I MECANISMES DE NEGOCIACIÓ

Les creixents peticions financeres que s'exigiren a les viles reials valencianes des de mitjans del segle XIV, lligades en essència a les necessitats bèl·liques de Pere el Cerimoniós, constituïren una enorme càrrega pels municipis que encara se sentia a inicis del segle següent. Independentment de la consolidació paral·lela de l'autonomia fiscal de les viles a què les demandes estaven aparellades, és innegable el pes que les dites exigències tingueren en la generalització del recurs al crèdit com a mitjà d'obtenir líquid i la subsegüent crisi del deute públic que nombroses poblacions reials patiren al Quinze. La vila de Castelló, que patí a més les reiterades demandes d'ajuda del duc de Girona, el seu senyor, entrà a fallida a finals del segle XIV, requerint-se un pla de sanejament que encara no estava conclòs definitivament a l'arribada dels Trastàmara. Si bé les finances castellonenques gaudiren d'una certa estabilitat amb Ferran I i els primers anys d'Alfons el Magnànim, prompte començaren a sovintejar les coronacions, maridatges i, en particular, les subvencions per les guerres de la monarquia. A aquests contribucions se sumaren les de rendes reials degudes, en forma de peites i cenes, que, amb el transcurs del segle, esdevingueren més freqüents i carregoses, a mesura que l'administració reial, per mitjà del mestre racional i batlle general, feia revisions més ambicioses dels comptes de la corona, culminant amb el regnat de Ferran II.

El deteriorament progressiu de l'estat de la hisenda local no tardà en fer-se patent, existint ja a mitjans de la dècada dels 20 una notable dependència dels censals¹³¹⁰. En una situació semblant a l'observada a Vila-real en aquests anys¹³¹¹, el pagament del deute censal s'emportava una bona part dels ingressos anuals de la vila, finalitat que comprometia gairebé per complet la col·lecta de peites i cises, que encara resultava la font fiscal més segura i profitosa. Com sabem, el deute amb els creditors de la ciutat de València, que invertien a la vila capitals molt més elevats que els censalistes locals, portà a reiterades demandes d'intercessió reial que es concretaren als anys quaranta en una concòrdia amb els creditors. Però a aquelles alçades el deute, ja crònic, tot just es podia sostenir, mentre que les exigències reials extraordinàries no s'aturaven, les quals s'havien d'afrontar amb les recaptacions de peites i cises censals, préstecs o, sobretot, amb talles que repartien el pes de la fiscalitat entre la població i sovint causaven malestar. Després d'intervencions esporàdiques de la monarquia amb Joan II, les mesures per obtenir fons addicionals del

¹³¹⁰ Per una síntesi, consulteu VICIANO NAVARRO, P. "Ingrès i despesa...*op.cit.*

¹³¹¹ CUCALA ORIENT, E. *Las finanzas municipales de Vila-real...op.cit.*

consell, i el seu pla de sanejament local dels anys vuitanta resultaren insuficients, i la centúria acabà amb una nova intervenció reial de les finances municipals.

Centrant-nos en aquest apartat en la manera en què s'efectuaven les demandes, i en les opcions que tenia a mà el consell a l'hora de defensar-se jurídicament i política de peticions considerades econòmicament inassumibles o legalment indegudes, ens fixarem primer en les vies per les quals la vila rebia les exigències de la monarquia¹³¹². Si bé a les primeres dècades del segle es mantingué en bona mesura, tal com es feia al segle anterior, una relació més directa amb la corona, que hi trametia els seus porters per cobrar les quantitats exigides¹³¹³, amb el pas del temps la consolidació de l'administració monàrquica canvià quelcom la situació. Així, les tasques des de València de batlle general i mestre racional podien no sols fer arribar les demandes reials a les viles, sinó detectar les irregularitats i faltes en els pagaments de rendes ordinàries a la corona.

Si ens fixem en el cas de Castelló, no se'ns escapa, en les demandes reials dels primers anys dels Trastàmara, una intervenció personal dels oficials reials que es reduiria en dècades subsegüents. Tanmateix, durant el regnat de Ferran I i els inicis del del seu fill el protagonisme a l'hora de fer de portaveus de la monarquia recaigué en el nou batlle Pasqual Ferrando. Cal dir que, naturalment, Ferrando seguia les instruccions de la monarquia, i les seues requestes al consell solien anar acompanyades de missatges per escrit del rei i el batlle general, que es presentaven als consellers, tal com succeí, en 1413 i 1414, amb les demandes de les coronacions de rei¹³¹⁴ i reina¹³¹⁵ i la petició d'ajuda militar contra Balaguer¹³¹⁶. El mateix fet es repetí en 1414-1415, quan es demanaren

¹³¹² Sobre els mecanismes de negociació i defensa, vegeu SABATÉ I CURULL, F. "L'augment de l'exigència fiscal...*op.cit.*", pp. 423-427

¹³¹² *Ibídem*, pp. 427-430, VERDÉS I PIJUAN, P. "Car vuy en la Cort...*op.cit.*", p. 204

¹³¹³ Trobem d'exemples de la importància dels porters en les peticions extraordinàries de Ferran I i dels primers anys d'Alfons el Magnànim. REDONDO GARCÍA, E. "Negociar un maridaje en Cataluña: el matrimonio de la infanta Leonor con Eduardo de Portugal", FERRER I MALLOL, i al. (eds.) *Negociar en la Edad Media: actas del Coloquio celebrado en Barcelona los días 14, 15 y 16 de octubre de 2004*, Madrid, CSIC, 2005, pp. 165-184, SALICRÚ I LLUCH, R. "Las demandas de la coronación de Fernando I en el reino de Aragón", *Aragón en la Edad Media*. n. 14/15-2, 1999, pp. 1409-1427, SALICRÚ I LLUCH, R. "Les demandes de la coronació de Ferran d' Antequera i d' Elionor d' Alburquerque al Principat de Catalunya. Una primera aproximació", SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, i SÁNCHEZ ADELL, J., "Contribución de Castellón de la Plana al matrimonio de infantes, en 1392 y 1415", *Ligarzas*, 1971, 100-101

¹³¹⁴ AMC, LC, 1413-1414, f. 11, 7-8-1413

¹³¹⁵ *Ibídem*, f. 32v, 18-10-1414

¹³¹⁶ *Ibídem*, f. 14, 17-9-1413

virtualles pel rei i el papa a Morella¹³¹⁷, una subvenció per Sardenya¹³¹⁸ i una cena de presència¹³¹⁹. D'igual manera, el maridatge de 1415¹³²⁰ i el subsidi reial de 1416¹³²¹ tornaren a combinar les missives reials i les peticions personals del batlle. Segurament, es considerava recomanable reforçar les peticions de la corona amb la persuasió que podia oferir un personatge veterà i respectat com Ferrando, en els temps delicats immediatament posteriors al Compromís de Casp, factor que se sumava al seu paper genèric com a defensor dels interessos reials. Tot i que feu arribar la necessitat de defensar la costa contra els genovesos en 1423, les seues tasques en aquest sentit semblen disminuir¹³²². Així, les fonts municipals no recullen explicacions orals de Ferrando en la coronació del rei Alfons en 1424, la de la reina el mateix o el maridatge de la infanta Elionor en 1427.

Quan, a finals de 1427, el batlle morí i fou reemplaçat pel seu fill Jaume, obtenim la impressió dels documents locals que les funcions dels batlles en aquest cap es convertiren, com a norma, en prescindibles, essent suficient una petició escrita. No obstant, en moment molt concrets oficials reials podien fer arribar les demandes de manera personal, com quan en 1474-1475 el batlle general Honorat Mercader passà per Castelló en el seu recorregut per assegurar-se la contribució de diverses viles reials a la campanya de Joan II contra els francesos al Rosselló¹³²³, o la compareixença al consell del lloctinent general de governador Lluís Ferrer en 1486-1487 en busca d'ajuda per la guerra de Granada, qui admeté ho feia per ordre reial, tot i que sense la intenció d'obligar¹³²⁴.

En allò referit als deutes de rendes reials pendents, el més habitual eren les reclamacions per escrit del batlle general o el mestre racional o l'enviament dels seus porters i comissaris. Amb això es confirmaria la consolidació d'una maquinària estatal que no tenia necessitat d'enviar els seus agents per informar de les exigències o negociar-les, tot i que les visites personals d'oficials i comissaris reials no desaparegueren. La monarquia, doncs, podia sovint permetre's l'enviament de porters encarregats de cobrar-les o fer les execucions pertinents quan no es podia pagar. A més, s'estengué l'ús de les comunicacions per escrit que reclamaven l'enviament d'un síndic a un parlament dels

¹³¹⁷ AMC, LC, 1414-1415, f. 9, 2-7-1414

¹³¹⁸ *Ibíd.*, f. 13v-14, 6-7-1414

¹³¹⁹ *Ibíd.*, f. 74, 9-5-1415

¹³²⁰ AMC, LC, 1415-1416, f. 5-5v, 26-5-1415

¹³²¹ AMC, LC, 1416-1417, f. 8-9v, 17-7-1416

¹³²² AMC, LC, 1423-1424, f. 14v-17v, 13-9-1423

¹³²³ AMC, LC, 1474-1475, f. 13-13v, 4-9-1474

¹³²⁴ AMC, LC, 1486-1487, f. 11-11v, 3-12-1486

estaments que tractaria el servei demanat, més fàcil de controlar per la corona i on s'estalviaven les feixugues negociacions individuals amb uns governs municipals zelosos dels seus privilegis i autonomia. En els ocasions en què s'exigien rendes reials degudes, fenomen que s'intensificà a la darrereria del Quinze i que solia abastar deutes pendents des de feia dècades, acostumava a ser suficient una notificació del batlle general o del mestre racional al respecte en què es demanava l'enviament d'un síndic perquè demostrara els pagaments.

D'aquesta manera, amb l'ascens dels Trastàmara, els missatges per escrit des del rei i els seus oficials foren sovint la via única per la qual arribaven a la vila les demandes extraordinàries. Les missives, com hem vist, podien ser dobles, essent comú que la lletra del rei continguera una breu explicació de la causa de la demanda i atorgara creença al batlle general, ordenant que se seguiren les seues instruccions. Aquest aportava al consell més detalls sobre la justificació de l'exigència i el seu pagament, tot i que amb freqüència es limitava a reclamar l'enviament d'un síndic a un parlament de viles reials o reunió d'estaments on es concretaria la subvenció. El missatge també podia arribar d'una sola autoritat, com podia ser el rei, el batlle general o, en especial en aspectes més purament militars, el governador o els seus lloctinents, el general o el de *dellà lo riu Uxó*, com ho exemplifica la guerra de Castella de 1429-1430. Als anys seixanta, amb Joan II ocupat amb la guerra al Principat, el protagonisme bèl·lic i polític al regne passà a Pedro d'Urrea, qui també presidia el parlament valencià amb motiu de la guerra. Així, fou Urrea qui dirigí, junt amb les peticions d'ajuda corresponents, la campanya contra Jaume d'Aragó a la baronia d'Arenós. A la dècada següent, la repressió de la segona revolta de la baronia fou comandada pel lloctinent general Lluís de Cabanyelles, que feu arribar les seues demandes de col·laboració a Castelló per escrit. Cal dir que la divisió competencial en què el batlle general s'encarregaria de les peticions monetàries i el governador dels afers bèl·lics no és ben bé exacta, ja que, per exemple, fou aquest darrer qui comunicà la petició del maridatge de les infantes Maria i Elionor en 1449¹³²⁵. Per la seua banda, el mestre racional i la tresoreria adquiriren aparentment més protagonisme a finals de segle, amb les coronacions i maridatges demandats per Ferran II. Per descomptat, els missatges directes de les figures reials podien fer arribar a la vila les peticions de la monarquia, en

¹³²⁵ AMC, LC, 1448-1449, f. 37v-38, 19-2-1449

particular en moments especialment dificultosos com la Guerra Civil catalana, quan la reina fou l'encarregada de demanar ajuda a Castelló pel setge de Tortosa.

El consell, una vegada escoltat el missatge oral, no deixava passar el temps abans de reaccionar a la petició. Ja es tractava d'una demanda econòmica o militar, una de les primeres qüestions que es plantejaven, com en el cas de la convocatòria de la host citada, era la legalitat de l'exigència. De vegades no era necessària cap consulta a experts jurídics per constatar la irregularitat del que es demanava. Fou el cas, per exemple, de les demandes de vitualles a Morella en 1414 o de l'ordre de mobilització de la host contra Sogorb en 1478¹³²⁶. De la mateixa manera, les demandes d'homes contra les bandositats fet per Bellera en 1409-1410 obtingueren la negativa del consell¹³²⁷. Igualment, això es donà en peticions monetàries com la del pagament d'una segona cena reial, donat que la vila tenia el privilegi de pagar-ne solament una cada any, fora d'absència o de presència. Succeí així l'any 1416, quan, davant l'exigència d'un porter de pagar la cena de presència, la missió inicial que s'encomanà al missatger Guillem Feliu a València, més important que les consultes a l'advocat Guillem Çuera sobre la legalitat del fet o la negociació amb el batlle general, fou presentar-los una còpia del privilegi que donava la raó a la vila¹³²⁸. La mateixa declaració d'il·legalitat de les demandes de cenes es repetí, per exemple en 1424¹³²⁹, en 1438¹³³⁰ i en 1488¹³³¹.

Menys evidents eren les demandes del pagament de cenes a altres membres de la família reial i oficials. En 1417, la petició de la cena de l'infant Joan no plantejà dubtes al consell, que la considerava un contrafur en no existir el costum de pagar cenes als governadors generals¹³³². Tot i això, el pagament, sufragat per execucions i préstecs, no es pogué defugir. Una nova demanda de l'infant en 1431-1432, quan reclamà el pagament de 17 cenes d'absència degudes, no deixà als llibres de consells rastre d'una oposició ferma o de consultes als advocats, a banda d'una missatgeria d'Ambert Moliner¹³³³. Aleshores, el consell es preocupà més per afanyar-se a trobar un mode de reunir el líquid necessari que

¹³²⁶ Tanmateix, s'escrigué al síndic Jaume Piles per assabentar-se de la postura de la resta de viles reials. AMC, LC, 1478-1479, f. 3v, 28-5-1478

¹³²⁷ En aquesta ocasió, el consell declarà que l'acció anava contra furs i privilegis. AMC, LC, 1409-1410, f. 17v-19, 15-8-1409

¹³²⁸ AMC, LC, 1416-1417, f. 22v-23, 30-10-1416, f. 24v-25, 2-11-1416 i 26-26v, 15-11-1416

¹³²⁹ AMC, LC, 1423-1424, f.48v, 6-3-1424

¹³³⁰ AMC, LC, 1437-1438, f. 45v-46, 29-1-1438

¹³³¹ AMC, LC, 1488-1489, f. 13-13v, 28-12-1488

¹³³² AMC, LC, 1416-1417, f. 43v, 3-4-1417

¹³³³ AMC, LC, 1431-1432, f. 24v, 28-11-1431

per qüestionar l'exigència, fet que ens dona una primera pista sobre la capacitat reial de resistència d'una vila com Castelló quan un comissari reial arribava disposat a fer execucions. Així, en 1429-1430, davant la demanda d'una cena de presència reial, s'ordenà Bernat Colomer portar la quantitat al rei per evitar l'enviament de porters¹³³⁴.

Tampoc no acostumava a ser necessari plantejar dubtes legals sobre les rendes reials quan el consell tenia constància que s'havien pagat, amb la qual cosa la resposta de la vila era presentar a batlle general o mestre racional les apoques que demostraven els pagaments. Així, la llarga sèrie de rendes degudes entre peites i cenes reclamades pel mestre racional en 1488 i 1489 foren afrontades d'aquesta manera, tot i que es demanà una pròrroga per poder reunir les apoques. El mateix s'havia proposat amb els més de 18000 sous de peites i cenes del període 1460-1466 reclamats en 1479-1480, que finalment calgué pagar¹³³⁵. En ocasions, ens trobem aparentment davant deutes reals, davant els quals la vila no podia oferir cap altre argument que intentar reunir les quantitats el més prompte possible, com en la resta de la peita exigida per un porter en 1447, que el consell admetia no podia pagar¹³³⁶, una cena de presència del rei de Navarra en 1453¹³³⁷, o els deutes de peites degudes de quatre anys que un comissari es cobrà per execucions en 1463¹³³⁸. Algunes vegades el cas es complicava, com quan, front la demanda de peites i cenes de dècades passades que arribà en 1493, el consell feu responsable Nicolau Casalduch, com a hereu de Manuel Caixa, clavari de l'exercici de 1459-1460, i per tant encarregat del pagament de la cena que es demanava¹³³⁹.

En cas de dubte, el consell volia esgotar totes les vies possibles i trametre missatgers a València, no sols per assegurar-se de la legalitat de la petició sinó, sovint, tractar amb l'oficial de qui provenia la demanda per confirmar els detalls del què s'exigia, i de passada guanyar temps. Així, en les demandes de la coronació de rei i reina de 1413 i 1414 es consultà tant amb els juristes pensionats com amb el mateix batlle general que reclamava les quantitats¹³⁴⁰. En 1424, davant la coronació del rei Alfons, Pere de Begués consultà a València si era legítim que un monarca sense primogènit poguera efectuar dita

¹³³⁴ AMC, LC, 1429-1430, f. 48, 7-8-1430

¹³³⁵ AMC, LC, 1479-1480, f. 7-7v, 23-6-1479

¹³³⁶ AMC, LC, 1447-1448, f. 5, 12-6-1447

¹³³⁷ AMC, LC, 1453-1454, f. 17, 11-8-1453

¹³³⁸ AMC, LC, 1463-1464, f. 65, 5-7-1463

¹³³⁹ AMC, LC, 1492-1493, f. 14-14v, 31-3-1493

¹³⁴⁰ Per exemple, la consulta de la coronació de la reina es consultà a Joan Mercader i a Guillem Çuera. AMC, LC, 1413-1414, f. 32v, 18-1-1414

exigència¹³⁴¹. De vegades era el mode en què es feia la demanda, més que el seu contingut, el que era motiu de protesta. La citada visita personal d'Honorat Mercader en 1474, en un recorregut per convèncer Castelló, Morella, Borriana i Vila-real per assistir el rei Joan al Rosselló, fou censurada pel consell castellanenc, que no trobava apropiat que es tractara amb les viles per separat, existint a València un parlament en marxa on el braç reial havia donat una resposta conjunta¹³⁴². Es tractava segurament d'un mecanisme de pressió de la corona, que provava d'obtenir una resposta favorable a les seues necessitats amb visites personals i gestions individuals, que obtingué com a resposta una nova reivindicació de la germanor de les viles reials i de les defenses conjuntes dels seus interessos front amenaces comunes.

Quan no es podia objectar res, es plantejava al consell l'opció que el missatger municipal que tractava l'afer requerira o suplicara una revocació de l'ordre, o en el seu defecte una pròrroga o rebaixa. Per aquesta missió, la pobresa, la caiguda demogràfica i el deute crònic que assotaren la vila durant bona part del segle resultaven arguments amb què es provava d'aconseguir la consideració dels oficials reials per evitar la contribució. Fou el cas de les peites demanades en 1463, quan es decidí parlar al batlle general de les necessitats de la vila¹³⁴³. El mateix pretext s'emprà, per exemple, en la demanda del governador d'homes d'armes per la segona revolta de la baronia d'Arenós, en 1477¹³⁴⁴, i en la demanda de la coronació de 1461¹³⁴⁵. L'exposició de l'estat de la vila podia fer-se de manera gràfica, com passà en 1478. Aquell any, davant el maridatge exigít per la infanta Elionor, les gestions de Jaume Agramunt amb el rei tingueren com a resultat l'enviament a Castelló del notari Joan de Campos, amb la missió de comptar els focs de la vila i estimar la quantitat justa a pagar per la població. Els jurats i el justícia aprofitaren no sols per explicar-li els mals de la vila sinó que conduïren el notari en un recorregut pels carrers despoblats i empobrits, com a confirmació de la misèria i crisi demogràfica local¹³⁴⁶. Aquests argument, sumat a altres factors, podia tenir efecte, com en els rossins demanats pel parlament en 1473, quan s'acceptà el nombre de 710 focs que proposava la vila per repartir l'ajuda¹³⁴⁷. Igualment, en 1500, el rei Ferran ordenà que el batlle general

¹³⁴¹ AMC, LC, 1423-1424, f. 54, 28-5-1424

¹³⁴² AMC, LC, 1474-1475, f. 13v, 4-9-1474

¹³⁴³ AMC, LC, 1463-1464, f. 65, 5-7-1463

¹³⁴⁴ AMC, LC, 1476-1477, f. 23v, 28-2-1477

¹³⁴⁵ AMC, LC, 1461-1462, f. 3v-4v, 9-7-1461

¹³⁴⁶ AMC, LC, 1478-1479, f. 8, 8-9-1478

¹³⁴⁷ AMC, LC, 1473-1474, f. 17v, 10-10-1473

s'informara del nombre real de focs a Castelló per fer un càlcul just de la quantitat a pagar per uns maridatges pendents, després de les súpliques basades en la caiguda demogràfica de Castelló, que havia baixat al llarg del segle de 1100 a uns 500 focs. El fet es tractava, potser, d'una mena de compensació per la intervenció de les finances que s'acabava de produir¹³⁴⁸.

La pobresa de la vila s'emprava també per justificar un pagament insuficient o que arribava tard. En 1445 es lliuraren al rei de Navarra 100 lliures com a compensació per la pèrdua de les seues possessions castellanques, argumentant-se que era tot el que es podia donar per l'estat de la vila¹³⁴⁹. El mateix pretext fou utilitzat en 1458 per cancel·lar el projectat viatge de Nicolau de Reus a València, on havia de fer a la reina Maria un donatiu de 100 timbres¹³⁵⁰. Després de reiterades reclamacions, els diners foren reunits i portats a la reina, junt amb una lletra disculpant la tardança a causa de la insolvència de Castelló¹³⁵¹. L'argument s'emprà també en la demanda de la coronació del rei Joan en 1461¹³⁵², en els homes demanats a Tortosa en 1465¹³⁵³ i en l'oferta de rossins del parlament en 1471¹³⁵⁴. Arguments relacionats, com la pressió dels creditors, s'empraren també en les defenses contra la citada demanda a Tortosa¹³⁵⁵ o en la pròrroga del sou dels 40 rossins del parlament valencià en 1472, quan s'argumentà que no es podia pagar el subsidi corresponent si els censalistes no oferien comport¹³⁵⁶. Cal afegir a més, que l'argument de la defensa de les pensions a cobrar pels creditors forans com motiu per evitar demandes a la vila, no sols fou emprat per els autoritats castellonenques, com en el cas de l'ajuda a Uldlecona¹³⁵⁷, sinò que la mateixa monarquia podia incloure la mateixa retòrica en les ocasionals provisions en favor de la vila, com una manera de persuadir els creditors d'acceptar el comport atorgat¹³⁵⁸.

L'acumulació de càrregues, que incloïen les ajudes militars a la monarquia, el deute i el pagament pendent d'un donatiu de corts o parlaments, constituïen una bateria d'arguments amb què la vila desitjava la comprensió de la corona davant la impossibilitat

¹³⁴⁸ ARV, RC, DIV, 311, f. 159-159v, 14-11-1500

¹³⁴⁹ AMC, LC, 1445-1446, f. 15, 18-10-1445

¹³⁵⁰ AMC, LC, 1457-1458, f. 44-44vv, 6-1-1458

¹³⁵¹ *Ibíd.*, f. 51v, 20-2-1458

¹³⁵² AMC, LC, 1461-1462, f. 4, 9-7-1461

¹³⁵³ AMC, LC, 1464-1465, f. 81, 5-5-1465

¹³⁵⁴ AMC, LC, 1471-1472, f. 7, 29-6-1471

¹³⁵⁵ AMC, LC, 1464-1465, f. 66-66v, 20-2-1465

¹³⁵⁶ AMC, LC, 1472-1473, f. 16-17, 14-9-1472

¹³⁵⁷ AMC, LC, 1464-1465, f. 66v-67

¹³⁵⁸ Per exemple, en la provisió de Joan II de 1464. ARV, RC, DIV, 288, f. 111-111v

d'oferir la subvenció que es requeria. Quan en 1461 es reclamaren tropes de Castelló contra la baronia d'Arenós, el consell justificà a Lluís de Cabanyelles la seua impossibilitat de contribuir a la campanya basant-se en el deute censalista, el mal temps i la coincidència amb el pagament de la coronació, entre altres raons¹³⁵⁹. En la demanda per Tortosa de 1465 es manifestà a la monarquia que els homes exigits no podrien anar-hi, perquè calia recaptar la peita i, si no es feia, no es podrien pagar les pensions censals¹³⁶⁰. En 1438 es feu necessari triar entre pagar el donatiu de corts o pagar els creditors, escollint-se la primera opció en consideració al servei degut a la corona¹³⁶¹.

En el cas de les demandes d'homes d'armes era comú demanar una rebaixa, cosa que no sempre s'obtenia. Com s'ha comentat en un altre apartat, mentre que s'aconseguí baixar de 30 a 25 homes l'ajuda militar per Pedro d'Urrea en 1464-1465 contra Jaume d'Aragó, la reina Joana fou inflexible en la seua requesta de 70 homes per Tortosa pocs mesos més tard. Cal dir que, en altres ocasions, no trobem rastre a la documentació d'una forta oposició o desig de reduir la host demanada, fet en què podien influir diversos factors. Així, el consell es mostrà aparentment disposat a aportar l'elevada xifra de 200 homes que el batlle demanà en 1413 contra la revolta urgellista a Bunyol¹³⁶². Podem especular que a la proximitat de l'amenaça bèl·lica s'uniria el desig de congraciar-se amb la nova dinastia, davant els dubtes encara presents al voltant de la fidelitat castellanenca als Trastàmara, sobretot pel que fa a les capes populars. Tanmateix, tot i que el reclutament es posà en marxa, sí es provà d'obtenir una reducció quan poc després es demanaren 100 homes pel setge de Balaguer¹³⁶³. És probable que, a banda de la llunyania de la campanya, el consell fora conscient de les importants forces reials implicades en la lluita, amb la qual cosa es voldria guanyar temps fins que la resolució ràpida del conflicte convertira l'ajuda castellanenca en innecessària, tal com succeí.

En la nova demanda militar contra Jaume d'Aragó de Joan Tolsà en 1464 el consell, donat que sabia que la ciutat de València hi trametia una gran host, i segurament desitjant que aquestes forces foren suficients per posar fi a la situació bèl·lica, declarà que faria el que podria¹³⁶⁴. El fracàs de la vila en aconseguir una rebaixa en la tropa per a Tortosa, poc després, podria explicar-se en part per coincidir amb un període en què l'ajuda militar que

¹³⁵⁹ AMC, LC, 1460-1461, f. 58-60, 31-1-1461

¹³⁶⁰ AMC, LC, 1464-1465, f.82, 11-5-1465

¹³⁶¹ AMC, LC, 1438-1439, f. 7v-8v, 29-6-1438

¹³⁶² Front al demanda, el consell acordà trametre els 200 homes. AMC, LC, 1413-1414, f. 6v, 7-7-1413

¹³⁶³ *Ibidem*, f. 14, 17-9-1413

¹³⁶⁴ AMC, LC, 1464-1465, f. 7, 3-7-1464

la ciutat de València es disposava a trametre-hi finalment no s'envià¹³⁶⁵. En tot cas, les peticions de rebaixes dels homes demanats foren comunes, i les trobem en les demandes per la guerra de Castella de 1429, en què es volgué reduir l'aportació de 30 a 20 homes¹³⁶⁶, en els ballesters demanats per Joan de Gallach en 1448¹³⁶⁷, en l'ajuda pel castell d'Esllida en 1463¹³⁶⁸, en Ulledeona en 1464-1465¹³⁶⁹, i en la campanya de Xelva de 1482¹³⁷⁰.

La rellevància del paper de la ciutat de València, ja comentada en el capítol dedicat als fets polítics i bèl·lics, no es limitava a la seua contribució armada que podia ocasionalment, junt les forces nobiliàries, acabar per decidir una campanya amb poca o cap ajuda significativa de la resta de viles reials. L'aportació econòmica de la capital, que podia sufragar, si més no parcialment, les hosts locals, podia resultar un argument convincent perquè els consells acataren les ordres reials de mobilització i es compensara en cert mode l'absència de veïns, amb els efectes nocius, socials i econòmics, que comportava. Així, els ballesters enviats per Castelló a Biar durant la guerra castellana de 1429-1430 cobraren part del salari de la ciutat, tot i que la mesada, considerada insuficient pels homes d'armes, hagué de ser completada per una aportació addicional de la vila¹³⁷¹. Posteriorment, en 1464, València també participà en el pagament dels salaris de la tropa enviada contra Jaume d'Aragó¹³⁷².

Més enllà de la importància de la posició de València, sovint influïa la opinió del braç reial en el seu conjunt, en particular en el cas de les demandes d'ajuda militar. Conscients de la seua debilitat individual, el sentiment de formar un estament amb interessos i problemes compartits motivava l'intercanvi d'informació i de parers entre ciutats i viles per provar d'arribar a una resposta conjunta. Això podia fer-se en les ocasions en què parlaments i reunions d'estaments havien estat formalment convocats, com en el de 1414 dedicat a la subvenció per Sardenya¹³⁷³. També podien establir-se contactes de manera informal, en particular en els casos de viles de la mateixa regió que es trobaven amb amenaces comunes. Quan es tractava de reunions on tot el regne hi estava representat era

¹³⁶⁵ BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern,...op.cit.*, pp. 525-527

¹³⁶⁶ AMC, LC, 1429-1430, f. 23v, 18-10-1429

¹³⁶⁷ AMC, LC, 1448-1449, f. 4v, 18-5-1448

¹³⁶⁸ AMC, LC, 1462-1463, f. 10v, 22-1-1463

¹³⁶⁹ AMC, LC, 1464-1465, f. 70, 26-3-1465

¹³⁷⁰ AMC, LC, 1482-1483, f. 1v-2, 5-6-1482

¹³⁷¹ AMC, LC, 1429-1430, f. 13, 22-7-1429

¹³⁷² AMC, LC, 1464-1465, f. 26, 12-8-1464

¹³⁷³ Així, s'instruí al síndic Pere de Begués que consultara l'afer amb els enviats de les altres viles. AMC, LC, 1414-1415, f. 14v, 6-7-1414

habitual que el consell instruirà els síndics per arribar a acords amb la resta del braç o esperar a veure quina posició prenen altres poblacions abans d'actuar respecte la demanda presentada. En el maridatge de 1415-1416, que es tractà a corts, el síndic Pere de Begués rebé l'encàrrec de consultar el fet amb els representants de Xàtiva, Alzira, Morella i altres viles, i sumar-se a elles en el cas que s'assolira un acord¹³⁷⁴. També es volgué conèixer l'opinió de Morella i altres llocs quan es demanà la coronació del rei Alfons en 1424¹³⁷⁵ i en el parlament del rei de Sicília de 1472-1473, quan s'instruí al síndic per unir-se a una possible negativa d'alguna vila per no pagar, ja que, segons argumentava el consell, cap altra vila estava en major necessitat¹³⁷⁶. De la mateixa manera, el consell volgué informar-se sobre les intencions de València i les viles en la segona revolta de la baronia d'Arenós¹³⁷⁷, en la requesta d'ajuda contra Sogorb en 1478¹³⁷⁸, en la del marquès de Villena de l'any següent¹³⁷⁹, i en l'acció de Xelva de 1482¹³⁸⁰.

En 1471, el síndic al parlament Bernat Gascó fou recriminat pel consell per haver-se adherit a l'oferta de rossins que es plantejava sense consultar-ho a la vila, seguint l'opinió del síndic de Morella d'aprovar la subvenció sense esperar a totes les viles¹³⁸¹. En el cas de la dita assemblea de 1414-1415 s'arribà a completar l'enviament d'un síndic a la reunió amb missatgeries a Xàtiva i Alzira per conèixer de primera mà quines ofertes estaven disposades a fer les dites localitats¹³⁸². L'adhesió a la demanda per part de València i bona part de les viles també podia ser emprada per la monarquia com argument per persuadir les poblacions reticents, com feu Honorat Mercader en la seua visita a Castelló en 1474. En aquesta acció de la corona influí possiblement la protesta de viles com Castelló davant la demanda d'ajuda a Joan II al Rosselló, que opinava que no es podia aprovar res sense una reunió dels estaments, considerant moltes de les viles il·legal la convocatòria i negant-se a enviar-hi síndics¹³⁸³.

¹³⁷⁴ AMC, LC, 1415-1416, f. 6, 5-6-1415

¹³⁷⁵ AMC, LC, 1423-1424, f. 54, 28-5-1414

¹³⁷⁶ AMC, LC, 1472-1473, f. 16-17, 14-9-1472

¹³⁷⁷ AMC, LC, 1476-1477, f. 3-3v, 28-6-1476

¹³⁷⁸ AMC, LC, 1478-1479, f. 3v, 28-5-1478

¹³⁷⁹ *Ibíd.*, f. 15, 5-1-1479

¹³⁸⁰ AMC, LC, 1482-1482, f. 1v-2, 5-6-1482

¹³⁸¹ AMC, LC, 1470-1471, f. 43v-44, 16-4-1471

¹³⁸² AMC, LC, 1414-1415, f. 45v, 27-11-1414

¹³⁸³ AMC, LC, 1474-1474, f. 13v, 4-9-1474

Altres vegades, sense corts o parlaments en marxa, era Castelló qui, de manera espontània, establia comunicacions amb altres viles per fer una defensa conjunta. Això era així particularment quan es donava una amenaça armada propera que afectava la comarca de la Plana o, fins i tot, la regió nord del regne per complet. Es feu així quan, en 1462-1463, la ciutat de València decidí enviar a aquesta regió 100 rossins contra Jaume d'Aragó, que havien de ser pagats per les poblacions de la zona¹³⁸⁴. El fet es repetí en les demandes d'homes a les viles de la Plana de Pedro d'Urrea en 1465, que havien de ser enviats a Ulldecona¹³⁸⁵, o en la segona revolta de la baronia d'Arenós en 1477¹³⁸⁶. La importància de fer respostes conjuntes, ja observada a corts i parlaments, podia repetir-se a petita escala en aquests tractes entre viles properes. Així, en 1463, el consell castellanenc sols es mostrà disposat a enviar homes a Cabanes i les Coves quan tingué constància que Onda i Nules també havien decidit participar en l'acció¹³⁸⁷. Cal dir que la proximitat del perill bèl·lic i la urgència per defensar la vila i la seua comarca podien convertir-se en nous arguments per tractar d'excusar enviament d'una host. Així, al·legacions d'aquest tipus es feren en les demandes d'homes contra Jaume d'Aragó per Eslida en 1462-1463¹³⁸⁸, o, el mateix any, l'ajuda contra Cabanes i les Coves¹³⁸⁹ i la del castell d'Almassora¹³⁹⁰.

Tot i que, en general, es provava sempre d'evitar la partida de veïns per combatre fora de la vila, en ocasions aquesta solució podia arribar a ser preferible a altres. Probablement, això resultava més fàcil quan es demanava un petit nombre d'homes, amb la qual cosa s'esperava trobar voluntaris amb menys dificultat, a l'hora que es causava menys dany a la vila. Així, davant la demanda de 6 ballesters de Joan de Gallach en 1448-1449, el consell oferí els homes o, si Gallach ho preferia, les 126 lliures del seu sou¹³⁹¹. Encara que en aquesta ocasió finalment es lliuraren els diners, per no trobar-se els sis homes¹³⁹², altres vegades no fou així. Per exemplificar-ho, creiem d'interès repassar el succeït al parlament valencià de Lluís Despuig en 1472-1473. A les acaballes de la Guerra Civil catalana, es negociava la pròrroga de quatre mesos del sou dels rossins pagats per les viles

¹³⁸⁴ AMC, LC, 1462-1463, f. 12, 28-1-1463

¹³⁸⁵ AMC, LC, 1464-1465, f. 56, 6-1-1465

¹³⁸⁶ AMC, LC, 1476-1477, f. 21, 13-1-1477

¹³⁸⁷ AMC, LC, 1462-1463, f. 42-43v, 25-4-1463

¹³⁸⁸ *Ibíd.*, f. 8-9v, 19-1-1463

¹³⁸⁹ *Ibíd.*, f. 38v, 12-4-1463

¹³⁹⁰ *Ibíd.*, f. 24, 25-2-1463

¹³⁹¹ AMC, LC, 1448-1449, f. 9-9v, 16-6-1448

¹³⁹² Finalment es pagaren 2500 sous. *Ibíd.*, f. 29v, 20-12-1448

reials, que haurien de permetre Joan II retre Barcelona¹³⁹³. En setembre de 1472, el síndic castellanenc, en aquest cas el notari valencià Jaume Piles, informava el consell dels avanços en les conversacions i de l'acord entre les viles, moltes d'elles, dins l'habitual desig d'obrar conjuntament, disposades a contribuir en l'ajuda si la resta ho feien. Mateu Miralles fou enviat aleshores a València per intentar evitar el pagament, argüint la pressió dels creditors censalistes¹³⁹⁴. Després de diverses dilacions, arribava el 20 d'octubre la notícia de la rendició de Barcelona¹³⁹⁵. Les celebracions ordenades pel consell, que incloïen processons i oficis religiosos per donar gràcies a Déu, eren també probablement una mostra de l'alleugeriment provocat per la idea de la fi de les subvencions bèl·liques¹³⁹⁶. Però el parlament no s'havia dissolt, ara centrat en la lluita contra França al Rosselló, i el 17 de març de 1473 es rebia a Castelló la petició de 40 rossins per ajudar el rei a prendre el castell de Perpinyà¹³⁹⁷. Es tractava dels rossins aprovats anteriorment per trametre a Barcelona, que finalment no havien estat necessaris, però que ara es reclamaven a les viles reials. El lloctinent general recordava aquest fet en la missiva que es llegí al consell el dia 31, alhora que es queixava que el síndic castellanenc, Gaspar Eximeno, no comptava amb poder bastant per aprovar l'oferta, tal com havien fet les altres viles, per la urgència de l'ajuda requerida¹³⁹⁸.

En una dècada de profundes estretors financeres, en què, com sabem, el govern municipal feia mans i mànigues per aconseguir fons addicionals, la previsió d'un nou donatiu reial constituïa una càrrega molt feixuga. El consell decidí que l'alternativa de trametre homes d'armes en substitució d'una aportació econòmica que podria estar valorada en milers de sous era el mal menor. Tal com se li explicà per escrit al lloctinent, la vila, ofegada pel deute i altres pagaments pendents, no era capaç d'assumir el que s'exigia. Volent complaure el rei, s'havia fet un càlcul de quina seria la part que li correspondria a la vila, resultant en dos rossins a quatre mesos. Per aquest motiu, i confiant en la comprensió de la monarquia, el consell oferia com a homes a cavall Jaume Vida i un company¹³⁹⁹.

¹³⁹³ Es pot trobar una síntesi de l'activitat del parlament en SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II...op.cit.*, pp. 324-328

¹³⁹⁴ AMC, LC, 1472-1473, f. 16-16v, 14-9-1472

¹³⁹⁵ *Ibíd.*, f. 21v

¹³⁹⁶ Sobre les celebracions de la notícia a València, amb participació del príncep Feran, vegeu RINCÓN DE ARELLANO GARCÍA, M. I. "Repercusión en Valencia de la sumisión de Barcelona a Juan II en 1472", *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, vol. 5, 1952, pp. 467-474

¹³⁹⁷ AMC, LC, 1472-1473, f. 40

¹³⁹⁸ *Ibíd.*, f. 42v

¹³⁹⁹ *Ibíd.*, f. 43

Pel que sembla, el lloctinent no es deixà persuadir per la proposta castellanenca. Al segle XV, les experimentades tropes professionals, tot i que costoses, resultaven molt més útils que les mines aportacions directes de les viles, difícils de mobilitzar i de poca confiança¹⁴⁰⁰. Les hosts locals valencianes, que podien servir com a suport per les forces reials en accions limitades dins el regne, com en la lluita contra Jaume d'Aragó, o com a guarnicions de castells fronterers, eren tanmateix de poca utilitat en una campanya llunyana contra Lluís XI de França. Tal com informà el síndic Jaume Piles, la corona no estava interessada en els rossins de la vila, sinó que insistia en reclamar quantitats en metàl·lic, reiterant-se la demanda d'un síndic amb poder bastant. Segurament, a aquestes alçades el consell no albergava gaires esperances de veure la seua estratègia funcionar. S'instruí Piles per perseverar en l'oferta els dos rossins, però al mateix temps se li donaren instruccions secretes per temptar el lloctinent i provar de rebaixar l'ajuda a 50 o 60 lliures¹⁴⁰¹. El 29 d'abril el mestre de Montesa tornava a escriure, recordant al consell la necessitat del monarca, que ara es trobava assetjat a Perpinyà, i informant-los de les ajudes aprovades al parlament. Sense cap menció a les gestions anteriors amb Castelló, dictava que pertocava a la vila pagar 102 lliures, 1 sous i 3 diners dels 30000 sous de l'oferta de les viles reials¹⁴⁰². Malgrat que es feu un darrer intent per no pagar mitjançant els representants Bernat Gascó i Mateu Miralles, un nou missatge urgint la vila, el 7 de maig, acabà per vèncer la resistència del consell, que donà Miralles permís per acordar-se amb el braç reial i buscà diners a censal¹⁴⁰³.

Com s'ha dit, l'igual que en el cas de les contribucions militars directes, era molt comú tractar d'obtenir pròrrogues i reduccions en les exigències econòmiques, una vegada esgotades les vies legals. A banda de les recurrents apel·lacions a la misèria de la vila, un possible argument era revisar els precedents, útils en cas que les quantitats exigides foren majors que les demanades per monarques anteriors o contràries al costum. Davant el maridatge del príncep Alfons en 1415 s'oferí fer-li la mateixa contribució que en el cas de Martí el Jove¹⁴⁰⁴. Era possible que calguera revisar l'arxiu del consell per saber les quantitats donades a reis anteriors, essent un exemple la demanda de la coronació de Joan

¹⁴⁰⁰ Vegeu SÁIZ SERRANO, J. *Caballeros del rey...op.cit.*, i SÁIZ SERRANO, J. "Formación de un ejército permanente en el siglo XV: la caballería de Alfonso el Magnánimo", *Medievalismo*, n. 17, 2007, pp. 187-214

¹⁴⁰¹ AMC, LC, 1472-1473, f. 45-45v, 9-4-1473

¹⁴⁰² *Ibidem*, f. 46v-47

¹⁴⁰³ Es pagà amb un censal venut a Llorenç Alquècer. *Ibidem*, f. 48

¹⁴⁰⁴ AMC, LC, 1415-1416, f. 7, 5-6-1415

II en 1460¹⁴⁰⁵. De vegades era la mateixa monarquia la que explicitava en la seua petició que el que es demanava era exactament igual que el que s'havia donat als seus predecessors, com feu Joan Mercader en exigir els diners de la coronació del rei Alfons en 1424, amb la qual cosa la vila comptava amb un argument menys en la seua defensa¹⁴⁰⁶. En tot cas, fins i tot quan es demanava una quantitat superior a l'acostumada, obtenir una rebaixa no esdevenia impossible. En 1424, després de gestions de Pere de Begués amb el batlle general, la coronació de la reina, per la qual s'exigien 600 florins front els 400 que s'havien donat en temps del rei Ferran, es resolgué en el pagament de 4000 sous¹⁴⁰⁷. Abans, en 1416, malgrat la negativa del batlle a rebaixar els 450 florins de subvenció que demanava el rei, els tractes del síndic i clavari amb Joan Mercader tingueren com a resultat la reducció als 300 florins atorgats als reis Joan, Martí i Ferran¹⁴⁰⁸.

Podia succeir també que s'aprofitara una assemblea de corts en marxa per tractar altres demandes, a banda dels donatius. En aquest context, per exemple, s'ocupà el síndic Guillem Agramunt, en 1438, de l'exigència del pagament d'una segona cena¹⁴⁰⁹. Pel que fa als donatius en sí, existia igualment certa capacitat de negociar-los, com succeí amb el servei aprovat en 1429-30 per la guerra de Castella. En aquest moment, el missatger Pere Colomer, com s'ha vist en un altre apartat, mantingué converses amb els diputats del braç reial per revisar la quantitat corresponent a Castelló, que resultà en una rebaixa. Però això no era el més freqüent, tal com suggereix la documentació, i no era estrany que deutes corresponents a donatius de corts estigueren encara pendents de pagar anys després de la conclusió de l'assemblea. Una prova d'això fou el missatge de rei i mestre racional, en 1494, exigint el pagament d'allò degut del servei de les corts d'Oriola de 1488, front el qual el consell intentà suplicar una pròrroga¹⁴¹⁰. En 1470 calgué ordenar que Castelló i altres viles pagaren el que encara devien del donatiu del parlament de Pedro d'Urrea¹⁴¹¹.

Donada la reduïda influència d'un municipi per si sol, calia, sovint, intentar buscar la intercessió de personatges propers a la corona en favor de la vila¹⁴¹². En aquest sentit, la proximitat al rei Joan de personatges com Nicolau de Reus o, en especial, el seu germà

¹⁴⁰⁵ AMC, LC, 1460-1461, f. 40, 5-12-1460

¹⁴⁰⁶ AMC, LC, 1423-1424, f. 53v, 28-5-1424

¹⁴⁰⁷ AMC, LC, 1424-1425, f. 5, 2-7-1424

¹⁴⁰⁸ AMC, LC, 1416-1417, f. 13, 25-7-1416

¹⁴⁰⁹ AMC, LC, 1437-1438, f. 45v, 29-1-1438

¹⁴¹⁰ AMC, LC, 1493-1494, f. 11-11v, 29-1-1494

¹⁴¹¹ ARV, RC, COM, 137, f. 146v-147, 20-12-1470

¹⁴¹² VERDÉS I PIJUAN, P. "Car vuy en la Cort...*op.cit.*, pp. 197-198

Bartomeu, no semblen haver tingut una rellevància destacable. Malgrat que es buscà l'ajuda de Bartomeu de Reus en el litigi amb Antoni de Tous, la documentació no ens dona pistes sobre cap tasca de mediació rellevant en favor de la vila en aquestes demandes. Es podia recórrer a altres figures de la confiança del monarca, com l'escrivà de ració Pau Rossell i el vicecanceller Joan Pagès, qui, a més, pels seus senyorijs temporals de Borriol i Montornés, podia ser més accessible que altres personatges¹⁴¹³. Tanmateix, tot i que ambdós apareixen ocasionalment com a objectes de peticions del consell d'ajuda jurídica i intercessió amb la monarquia, a banda de fonts de recomanacions per prohoms locals, tampoc no trobem rastre d'intervencions clares en suport de les gestions dels síndics locals. En aquest sentit, algunes de les escasses pistes sobre intercessions personals d'oficials reials o altres personatges rellevants en favor de la vila, en els casos en què s'obtingueren resultats positius, serien les el batlle en l'esmentada pròrroga concedida pel pagament d'un maridatge en 1477, tal com recull la provisió reial, i, possiblement, la de Cristòfol de Vassurto en 1499, quan s'ordenà una revisió dels focs reals de Castelló en aquell moment perquè la vila pagara dins les seues possibilitats. Es tractava, tal vegada, d'un gest de la monarquia que atorgaria una petita compensació, coincident amb la materialització de la intervenció de les finances locals.

Pel que fa als donatius corresponents a les visites reials, matèria que recentment ha estat objecte d'un estudi de Pau Viciano, les càrregues econòmiques inesperades que aquestes suposaven no feien més que agreujar el delicat estat de la hisenda local¹⁴¹⁴. La proximitat de les figures reials deixava molt poc de marge per les maniobres legals per defugir o rebaixar la demanda que, sense la possibilitat de treballar amb juristes o notaris de la capital, s'havien de limitar a regatejos o súpriques d'última hora entre el govern de la vila i els comissaris reials. El 2 de novembre de 1472, el vicecanceller Pere Falcó i el tresorer Lluís Sànxis compareixien al consell de Castelló anunciant la imminent entrada del príncep Ferran, primogènit i rei de Sicília, acompanyat de diversos magnats castellans. El consell, volent satisfer les seues exigències, ordenà la compra d'un pali, per un màxim de 10 florins, a més d'oferir presents d'una vedella, pollastres i vi. Tanmateix, manifestava

¹⁴¹³ MARÍA, R. "El vicecanciller Juan Pagés, señor de Montornés", *BSCC*, X, 1929, pp. 342-344, Sobre la seua possessió de Borriol, els drets del qual li foren donats pels Tous en 1470, vegeu APARICI MARTÍ i al. *Borriol: vol. II*, Castelló, Universitat Jaume I, 2009, p. 52

¹⁴¹⁴ VICIANO NAVARRO, P. "El impacto económico de las visitas reales en las finanzas del municipio: las villas de Castellón y Vila-Real en los siglos XIV-XV", BEAUCHAMP, A. (ed.) *Acoger, abastecer y financiar la cortelas relaciones entre las Cortes Ibéricas y las sociedades urbanas a finales de la Edad Media*, València, Universitat de València, 2019, pp. 361-375

la impossibilitat de fer cap donatiu, per causa de les necessitats de la vila i la coincidència amb el donatiu de rossins que en aquells moments calia pagar al parlament del regne¹⁴¹⁵. El secretari de Ferran Gaspar d'Arinyo i el tresorer mostraren el seu desgrat amb la resposta, motiu pel qual s'oferiren 60 timbres, suplicant-los paciència¹⁴¹⁶. Com en la resta de despeses reials extraordinàries, la impossibilitat d'evitar el pagament, i la necessitat de fer-ho de manera ràpida, obligaven a recórrer a fonts de líquid variades. El 5 de desembre de 1414, rebuda la notícia de la propera arribada dels reis Ferran i Elionor, s'ordenaren presents, respectivament, de 200 i 100 florins, però la cena de presència deguda, reclamada pel batlle mesos més tard, fou pagada per execucions¹⁴¹⁷. El donatiu de 50 florins reclamat per la reina en 1417 fou sufragat pels préstecs de diversos prohoms¹⁴¹⁸. Per la seua banda, les 300 florins de la visita del rei i la reina de 1420 hagueren de ser manlevats i pagats amb quantitats reservades per fer quitaments de censals¹⁴¹⁹. En 1459, la vila es trobà sense res a oferir al rei i la reina en la seua visita, i s'ordenà aleshores prendre totes les quantitats degudes al clavari¹⁴²⁰.

5.1.3 ELS RESULTATS DE LES GESTIONS

Com pot deduir-se del que acabem de dir, independentment de les particularitats de cada negociació i de les petites rebaixes o pròrrogues que pogueren obtenir-se, al final de les gestions la vila, com a norma, no tenia més remei que acatar la demanda i pagar. No aprofundirem en els aspectes referits als mètodes de pagament per tractar-se d'una qüestió ja estudiada. Els treballs de Pau Viciano sobre la matèria posen en relació els diferents sistemes de recaptació amb els interessos de diferents sectors socials¹⁴²¹. Com a mostra, les talles, el mètode més habitual al llarg del Quinze, podien efectuar-se per mans o consistir en una contribució fixa, afectant la primera opció, per ser més proporcional a la riquesa, el grup més oligàrquic. Entre els altres modes de pagament documentats trobem penyores, préstecs, o, amb més freqüència a la primera meitat del segle, la pujada del gravamen de la peita o el carregament de censals, que aportaven líquid de manera ràpida però acreixien el deute crònic. Tot plegat provocava un malestar i perjudicis que no es restringien a les capes populars.

¹⁴¹⁵ AMC, LC, 1472-1473, f. 14v-15

¹⁴¹⁶ *Ibidem*, f. 15v, 2-9-1472

¹⁴¹⁷ AMC, LC, 1414-1415, f. 47v. El pagament de la cena en *ibidem*, f. 74, 9-5-1415

¹⁴¹⁸ AMC, LC, 1416-1417, f. 42v-43, 28-3-1417

¹⁴¹⁹ AMC, LC, 1419-1420, f. 25, 19-5-1420

¹⁴²⁰ AMC, LC, 1458-1459, f. 20v, 26-1-1459

¹⁴²¹ VICIANO NAVARRO, P. "Gestión financiera y coyuntura...*op.cit.*

Cal dir que, en algunes ocasions, la vila reeixia a obtenir resultats favorables en les demandes financeres de la corona. Ja s'ha esmentat el cas de la coronació de la reina en 1424, quan s'aconseguí un cert ajust de la quantitat exigida gràcies als tractes entre Pere de Begués i Joan Mercader. També en 1416 pogué rebaixar-se lleugerament la demanda pels esforços de regateig de Bernat Colomer amb el mateix batlle general. En 1461 es rebaixaren 500 florins del coronatge de Joan II per les gestions de Gabriel Feliu i la intercessió del comte d'Oliva¹⁴²², i en 1477 la corona atorgà una pròrroga de dos mesos en el pagament d'un maridatge, justificada per la inòpia de la vila¹⁴²³. En altres ocasions, la rebaixa tingué un origen més accidentat. En 1468 els síndics de la vila Pere de Reus i Mateu Miralles presentaren al governador Joan Roís de Corella una escriptura, exposant que la quantitat de 170 timbres que aquest exigia del donatiu pendent corresponia a una oferta a la qual Castelló no s'havia adherit. Per aquest motiu, se l'advertia que, si es feien execucions, la responsabilitat recauria en el governador, qui ho pagaria amb els seus béns. El governador no donà cap resposta en aquest moment, volent consultar-ho amb l'assessor ordinari¹⁴²⁴. Tornem a tenir notícies del fet en 1469-70, quan l'execució ja s'havia produït. La protesta de la vila subsegüent, presentada a Joan II, sorprenué el rei, qui no coneixia el fet. Tot i així, després de consultar-ho amb el mestre racional, accedí a reduir l'exigència a 110 timbres¹⁴²⁵. El valor de les gestions individual queda relativitzat si tenim en compte, per exemple, que la pròrroga aconseguida pel maridatge de 1477 també fou concedida a Vila-real i Borriana¹⁴²⁶. A més, cal afegir que l'aplaçament de 1461 s'obtenia a canvi d'una obligació d'autoritats i prohoms, per permetre el rei disposar dels fons de manera immediata. Si a això sumem les conclusions extretes de capítols anteriors, en tractar les reduccions i redempcions d'alguns serveis militars, hem de posar necessàriament l'èmfasi en la voluntat reial i els factors externs a l'hora d'obtenir un comport, més que en una especial capacitat negociadora de Castelló respecte la resta de viles o una disposició especial dels monarques a renunciar als seus drets davant les súpliques que els arribaven.

Quan no quedava cap capacitat de resistència, en particular en els casos en què les quantitats es cobraren per execucions, restava el recurs de l'oposició simbòlica per evitar

¹⁴²² ARV, RC, DIV, 286, f. 70, 1-8-1461. Pocs dies més tard s'exigia el pagament de la quantitat final. ARV, RC, CU, 240, f. 1v-3, 9-8-1461

¹⁴²³ ARV, RC, DIV, 297, f. 99-99v, 28-4-1477

¹⁴²⁴ AMC, CJ, 1466-1467, 28-9-1468

¹⁴²⁵ AMC, LC, 1469-1470, f. 11, 27-2-1470

¹⁴²⁶ ARV, RC, DIV, 297, f. 99, 28-4-1477

crear un precedent, com s'ha vist en el cas de 1409, quan es decidí pagar per penyores. D'una manera semblant, en 1438, si bé no es pogué evitar el pagament d'una cena de presència reclamada per un comissari, malgrat haver-se pagat ja la d'absència, el consell insistí en que no es pagara res voluntàriament i que es fera per execucions, per poder mostrar-ho en un futur i usar-ho com a argument davant noves demandes indegudes¹⁴²⁷. En les imposicions exigides en 1439, s'ordenà Nicolau de Reus lliurar les quantitats el dia acostumat, després de no haver pogut obtenir una pròrroga, manifestant al mateix temps que l'acte es feia a la força i després d'un manament¹⁴²⁸.

Un altre recurs, com s'ha vist en els demandes de 1409, després d'un fracàs en les gestions no era estrany que el consell mostrara la seua intenció de plantejar la qüestió a les properes corts, amb l'objectiu que els privilegis existents foren confirmats i al problemàtica no resorgira en el futur.. Això es plantejà al consell, per exemple, en relació al maridatge de 1415¹⁴²⁹, les dues cenes reials exigides en 1417¹⁴³⁰ o la cena de l'infant Joan del mateix any¹⁴³¹. En aquest casos, però, es tractava de protestes posteriors al fet, una vegada derrotada la vila en les negociacions. Així, tot al que es podia aspirar era a l'atorgament d'una provisió en favor de la preservació dels privilegis de la vila, el compliment de la qual, vists els precedents, no estava ni de bon tros assegurat.

La imatge general que obtenim, doncs, és la d'una vila reial que, malgrat tenir a la seua disposició diferents vies per actuar, com l'enviament de síndics al rei i la seua administració, les tasques de juristes i notaris o els treballs a corts i parlaments, comptava, a l'hora de la veritat, amb una reduïda capacitat per influir en els plans de la monarquia. Com s'ha exemplificat, per exemple, en el cas de les demandes de rendes degudes, el marge de maniobra front els porters i comissaries enviats per mestre racional i batlle general, representants d'una administració cada vegada més complexa i potent, era ben limitat. La insolvència de la vila feia que poca cosa es poguera oferir a la monarquia en una negociació, a diferència dels quantiosos préstecs i donatius de la ciutat de València. Calia, doncs, confiar en la bona voluntat de l'altra part o en l'actuació d'altres circumstàncies que no depenien de Castelló, factors ajudats per les maniobres dilatòries del consell. Quan la vila intentava escapolar-se, argumentant que no havia consentit en

¹⁴²⁷ AMC, LC, 1437-1438, f. 46v, 29-1-1438

¹⁴²⁸ AMC, LC, 1439-1440, f. 30v, 18-12-1439

¹⁴²⁹ AMC, LC, 1415-1416, f. 9-9v, 11-6-1415

¹⁴³⁰ AMC, LC, 1416-1417, f. 31v, 17-1-1417

¹⁴³¹ AMC, LC, 1416-1417, f. 44v, 3-4-1417

l'oferta, com en el cas citat dels 170 timbres, els oficials reials estaven al corrent dels pagaments pendents i no dubtaven a efectuar les penyores corresponents. En 1496, les demandes militars aprovades per la guerra al Rosselló oferiren una altra ocasió per intentar defugir una demanda amb moviments unilaterals. En aquest any, Castelló decidí pagar els rossins oferts a tres mesos, en contra de l'acord de les viles reials que allargava el termini a sis mesos. La notícia arribà a oïdes de l'infant Enric, qui escrigué al consell per reclamar que el pagament es fera com estava estipulat. Malgrat els arguments exposats basats en la pobresa de la vila, la contribució es feu realitat per mitjà de talles¹⁴³².

En el cas de les peticions d'ajuda militar, és cert que, ocasionalment, resultava possible, si no evitar trametre una host, sí aconseguir reduir el nombre d'homes demanats. Així, es rebaixà de 30 a 25 homes la tropa enviada a Ulldecona en 1465 i de 70 a 60 homes la host enviada a Eslida en 1463. Com hem vist, però, el poc abast de les rebaixes obtingudes atorga un valor relatiu a aquests èxits. Recordant les conclusions extretes d'altres apartats del treball, creiem més rellevant l'actuació d'altres elements, més enllà de la influència i habilitat pel regateig de la vila, en les ocasions en què Castelló pogué lliurar-se d'una contribució militar directa i redimir-la per una composició en metàl·lic. D'aquesta manera, la força de les tropes reials i nobiliàries i, en particular, les hosts de la capital del regne, haurien tingut un paper decisiu en les victòries ràpides a Balaguer en 1413 i la baronia d'Arenós en 1476-1477, que convertiren l'ajuda castellanenca, ajudada per les corresponents dilacions, en prescindible.

En allò referit a les exigències purament financeres, no podem negar la possibilitat de la consecució de resultats favorables per la vila en forma de pròrroques o rebaixes. Calia, però, invertir-hi un esforç econòmic i humà en les gestions. Si bé s'obtingueren certes reduccions en la subvenció reial de 1416 i en la coronació de la reina en 1424, això no fou possible sense negociacions directes amb el batlle general Joan Mercader i apel·lacions als precedents. En el cas del donatiu de corts en 1429-1430, Pere Colomer hagué de traslladar-se a València per revisar els comptes que havien elaborat els diputats, a banda, de passada, de fer les explicacions habituals sobre la pobresa de la vila. La revisió donà els seus fruits, i resultà en una rebaixa de 3000 sous en la quantitat exigida a Castelló. No fou l'únic favor aconseguit dels diputats, ja que, en no poder pagar la vila la quantitat, malgrat la rebaixa, se li concedí una pròrroga.

¹⁴³² AMC, LC, 1496-1497, f. 8-8v, 21-8-1496

No volem menystenir, per tant, el paper dels enviats municipals en les maniobres dilatòries, que podien allargar el fet, com s'ha ressaltat en el capítol dedicat als afers militars, fins que un canvi de circumstàncies aliè a la vila facilitara la cancel·lació o disminució de l'exigència. Les tasques dels síndics no resultaven intranscendents, si més no pel fet que s'encarregaven de recordar al monarca les necessitats del municipi. Tenint en compte els múltiples poders i sectors que apel·laven a la monarquia per obtenir gestos en el seu benefici, un treball diplomàtic com aquest podia ser sovint imprescindible perquè la corona tinguera en compte la posició dels prohoms d'una vila mitjana, en la qual era més difícil que el monarca actuara si les seues rendes i altres interessos privats no estaven en joc. Tot i així, i tal, el fet que en molts casos les rebaixes i composicions ofertes afectaren altres viles a banda de Castelló, com s'ha vist en algunes demandes militars, ens fa posar més l'èmfasi, en última instància, en la capacitat de decisió de la monarquia al voltant de la urgència i la modalitat del servei a requerir. L'última paraula, doncs, requeia en la corona, i poca cosa podia assolir el limitat poder negociador d'una vila reial baix-medieval, molt allunyat de les possibilitats de col·laboració amb la monarquia de la ciutat de València o el conjunt del braç reial en corts i parlaments, si aquesta es mostrava inflexible als precés que li arribaven.

5.2 ELS NOTARIS I JURISTES VALENCIANS PENSIONATS

El creixement en les atribucions i complexitat de l'administració de la monarquia des del segle XIV, amb centre a València, provocà que resultara insuficient l'enviament de síndics a la capital per resoldre els afers del municipi. Les contínues i prolongades negociacions i gestions burocràtiques amb consell reial, governació, batlle general o mestre racional obligaren al pensionament de juristes i notaris a la ciutat que treballaren de manera permanent en defensa dels interessos del consell. Reclutats d'entre el nombrós exèrcit d'advocats i notaris residents a València, s'encarregaven els uns, com a funció principal, d'assessorar el consell en cada pas a seguir en les seues gestions amb la monarquia, així com els assumptes més purament judicials. Pel que fa als segons, eren els responsables de redactar les escriptures a presentar davant l'autoritat o tribunal corresponent, a banda d'altres funcions secundàries esmentades més endavant, com les relacionades amb el deute censalista o la representació de la vila en parlaments.

La llista dels assessors regulars de la vila a València comença a principis de segle amb Guillem Çaera, qui ja treballava per la vila en 1409, acompanyat ocasionalment per Bernat Abrí. Després de la interrupció de l'Interregne Çaera reprengué les seues tasques amb la nova dinastia, període en què, per encàrrec reial, arbitrà entre els veïns per resoldre els processos pels danys patits durant la guerra i dictà la compensació a pagar. És possible que la relació de coneixença i confiança entre Çaera i la vila, que es retrotraïa als temps del rei Martí, fora tinguda en compte per la monarquia a l'hora d'escollir-lo com jutge de l'afer, i que la seua intervenció fora benvinguda pel consell de Castelló, vista com a preferible a un jurista desconegut. En tot cas, sabem que Çaera assessorà la vila fins la seua mort en 1421, moment en què el protagonisme passà a Bernat Abrí, reemplaçat per Joan d'Abella l'any següent. A la dècada posterior el jurista principal de la vila a València fou Guillem Pelegrí, que realitzà treballs pel consell durant una vintena d'anys, amb intervencions puntuals de Roderic Falcó, a finals de la dècada de 1430, i, possiblement, de Gabriel de Santacília, ja a la dècada de 1450. Pelegrí, assessor durant el complicat període de l'esclat del conflicte censalista i la negociació de la concòrdia amb els creditors valencians, fou revocat en 1455 i substituït per Nicolau Figuerola. El dit jurista, qui ja havia assessorat la vila en els anys immediatament anteriors, treballà pel consell a partir d'aquell moment.

Amb Figuerola mort en 1466, cap a 1470, Andreu Sart ocupà el lloc de jurista assessor a la ciutat fins mitjans de la dècada i, de nou, després d'una interrupció, en 1479, quan

tenim documentada la seua visita personal a Castelló¹⁴³³. Poc després es proposava la seua revocació per, suposadament, no haver servit bé la vila¹⁴³⁴. Si fem cas de la documentació, sembla que el consell no comptà amb cap jurista pensionat durant la major part dels anys 80, probablement com una mesura per estalviar despeses. És possible que l'absència d'un professional permanent fora compensada pels viatges freqüents a la ciutat del jurista Mateu Miralles, a més de les consultes a Pere Miquel, qui era ciutadà de València. Tanmateix, en 1494 el consell tornà a plantejar-se la necessitat de contractar els serveis d'un jurista valencià, escollint com assessor Joan Alegret, qui continuava treballant per la vila en 1499.

La major part dels juristes valencians que assessoraren Castelló comptaven amb una notable experiència tant professional com política en el moment en què foren pensionats per la vila. Així, Guillem Çaera, mort en 1421 i assessor principal de la vila als primers anys del segle, estava actiu com a mínim des de la dècada de 1380¹⁴³⁵. Nicolau Figuerola, destacat a mitjans de segle, ho estava des dels anys 30¹⁴³⁶. Per la seua banda, Andreu Sart, que començà a treballar per Castelló a principis de la dècada dels 70, havia acumulat anys d'experiència en el món del dret i la política municipal de València des de mitjans de segle¹⁴³⁷. La carrera de molts d'ells es prolongà durant dècades, com per exemple en el cas de Joan Alegret, qui estigué actiu des de la dècada dels 60 fins poc abans de la seua mort en 1506¹⁴³⁸. De manera semblant, Andreu Sart exercí durant prop de cinquanta anys fins morir en 1502.

Una via habitual d'intervenir en el govern de la ciutat per un advocat era exercir com a conseller jurista. Es tracta d'un càrrec comú entre els noms de la nostra llista, ja que fou ocupat repetidament per Guillem Çaera, Nicolau Figuerola, Andreu Sart i Joan Alegret¹⁴³⁹. Una altra posició oberta als juristes era la d'advocat de la ciutat, ja fora de manera oficial o com a professional contractat expressament com assessor en cas de necessitat. Trobem en aquest ofici Guillem Çaera, Joan d'Abella, Andreu Sart i Guillem

¹⁴³³ Hi arribà acompanyat del vicecanceller Joan Pagès i tots dos reberen presents del consell. AMC, LC, 1479-1480, f. 7v, 23-6-1479

¹⁴³⁴ La proposta la feia el notari Joan Valentí. AMC, LC, 1479-1480, f. 18, 18-10-1479

¹⁴³⁵ GRAULLERA SANZ, V. *Derecho y juristas...op.cit.*, pp. 144-146. L'obra de Graullera serà la nostra referència principal al llarg de l'apartat per definir els perfils dels juristes esmentats.

¹⁴³⁶ *Ibíd.*, pp. 201-202

¹⁴³⁷ *Ibíd.*, pp. 281-283

¹⁴³⁸ *Ibíd.*, pp. 109-111

¹⁴³⁹ *Ibíd.*, pp. 67-70

Pelegrí¹⁴⁴⁰. L'assessoria d'un dels justícies de València era, igualment, una de les funcions que els juristes que ens ocupen acostumaven a exercir. Aquest fou en el cas de Guillem Çuera, Nicolau Figuerola, Andreu Sart, Joan Alegret i Bernat Abrí, així com el castellonenc Pere Miquel¹⁴⁴¹. Altres posicions que trobem eren la d'avocat de pobres i miserables, ocupada per Nicolau Figuerola¹⁴⁴², i la de jurista dins el tribunal d'emprius, exercida per Andreu Sart, Joan d'Abella i Guillem Pelegrí¹⁴⁴³. Pel que fa les tasques més relacionades amb els professionals del dret, veiem com tant Nicolau Figuerola, Andreu Sart, Joan Alegret, Guillem Pelegrí com Roderic Falcó foren juristes corregidors d'advocats i juristes¹⁴⁴⁴. Figuerola, Sart, Alegret i Falcó foren també juristes examinadors, a l'igual que Pere Miquel¹⁴⁴⁵. A més, Figuerola i Joan d'Abella apareixen documentats com a professors de dret¹⁴⁴⁶. Alegret i Miquel, i possiblement Sart, formaren part dels juristes que pertanyeren a la confraria de Sant Jaume, que reunia professionals del sector¹⁴⁴⁷.

A banda d'aquests oficis urbans, els juristes podien rebre comissions de la monarquia com a jutges-àrbitres, com fou el cas de Nicolau Figuerola i Guillem Pelegrí¹⁴⁴⁸. Un altre ofici reial que podien exercir era el d'avocat fiscal, exemplificat per Guillem Pelegrí¹⁴⁴⁹ i el jurista morellà establert a Castelló Nicolau Batlle¹⁴⁵⁰. Cal citar també, com una altra via de servir la corona, la possibilitat d'actuar com assessor de la governació, com ho feren Guillem Çuera, Andreu Sart i Bernat Abrí¹⁴⁵¹. Çuera, tal vegada qui més destacà en la seua carrera política en ser jurat de la ciutat en diverses ocasions, fou conseller del rei Martí. La seua carrera s'arrodoní en la seua participació en corts com a síndic de València en les corts de 1391, 1401-1407 i, més tard, en 1420¹⁴⁵². No fou l'únic jurista de la nostra llista que exercí la dita funció, ja que també foren síndics Bernat Abrí¹⁴⁵³, en 1417, i Andreu Sart en 1471 i 1487¹⁴⁵⁴. A més, Figuerola fou síndic de Morella i examinador a

¹⁴⁴⁰ *Ibíd.*, pp. 77-79

¹⁴⁴¹ *Ibíd.*, pp. 90-91

¹⁴⁴² *Ibíd.*, pp. 44-45

¹⁴⁴³ *Ibíd.*, pp. 32-34

¹⁴⁴⁴ *Ibíd.*, pp. 93-94

¹⁴⁴⁵ *Ibíd.*, pp. 96-98

¹⁴⁴⁶ *Ibíd.*, p. 52

¹⁴⁴⁷ *Ibíd.*, p. 83

¹⁴⁴⁸ *Ibíd.*, pp. 39-40

¹⁴⁴⁹ *Ibíd.*, pp. 42-43

¹⁴⁵⁰ *Ibíd.*, p. 314

¹⁴⁵¹ *Ibíd.*, pp. 102-103

¹⁴⁵² *Ibíd.*, pp. 71-72 i 144-146

¹⁴⁵³ *Ibíd.*, pp. 102-103

¹⁴⁵⁴ *Ibíd.*, pp. 281-283

les corts de 1437-1438¹⁴⁵⁵. També la participació en ambaixades podia ser una altra via d'apropar-se al poder reial, exemplificada per Sart, Joan d'Abella i Bernat Pelegrí, jurista aquest últim de la confiança del rei Alfons i habitual a la cort de Nàpols. Igualment, trobem Guillem Pelegrí¹⁴⁵⁶ i Roderic Falcó¹⁴⁵⁷ entre els membres del consell reial, el darrer dels quals fou a més regent de la cancelleria de la reina Maria.

Alguns d'aquests pertanyien a llinatges ja destacats en la professió legal, com Guillem Pelegrí, fill del jurista Jaume Pelegrí. Per la seua banda, també trobem entre els nostres juristes fills d'altres professionals de matèries relacionades, ja que tant Andreu Sart com Joan Alegret foren fills de notaris. Altres dels personatges que tractem foren pares de persones que seguiren la seua carrera, com fou el cas de Nicolau Figuerola i Joan Alegret.

En allò referit als notaris que actuaven com a síndics, sabem que als primers anys del segle la vila comptava amb els serveis de Francesc Escolà, documentat en 1409¹⁴⁵⁸. Ja amb els Trastàmara, es proposà el nomenament per la tasca d'un home natural de la vila, Bertran de Bues, que es feu efectiu a gener de l'any següent¹⁴⁵⁹. El notari castellanenc, absent durant el govern urgellista de l'Interregne, havia retornat a Castelló després del Compromís de Casp, on havia estat jurat en 1413-1414. Prompte, però, s'establí a València, on es troba documentat fins almenys mitjans de la dècada dels vint¹⁴⁶⁰. També fou a la ciutat on realitzà la seua activitat professional Bartomeu de Bues abans de ser nomenat batlle de la vila, amb la qual cosa el consell comptà durant anys amb una figura d'origen castellanenc treballant per ell a la capital. En aquest sentit, el cas de Bues no era únic, ja que ens consta la presència a València, a les primeres dècades del segle, d'almenys altres dos notaris d'origen castellanenc, Jaume d'Anglesola i Salvador Penafel, tot i que no tenim notícies, si més no a la documentació municipal, de la seua participació en gestions per la vila¹⁴⁶¹. La documentació local també ens informa de la presència a la ciutat, als anys noranta, d'un altre notari amb arrels castellanenques, Joan Valero¹⁴⁶². En

¹⁴⁵⁵ ALABAU CALLE, J. A. "Sobre los agravios...*op.cit.*, p. 249

¹⁴⁵⁶ GRAULLERA SANZ, V. *Derecho y juristas...op.cit.*, p. 42

¹⁴⁵⁷ *Ibíd.*, p. 39

¹⁴⁵⁸ AMC, LC, 1409-1410, f. 3, 16-6-1409

¹⁴⁵⁹ La proposta es feu el 8 d'agost de 1416. AMC, LC, 1416-1417, f. 15v. Bues fou nomenat el 17 de gener de 1417. *Ibíd.*, f. 32

¹⁴⁶⁰ CRUSELLES, J. M. *Els notaris de la ciutat de València...op.cit.*, p. 292

¹⁴⁶¹ *Ibíd.*, pp. 291-293

¹⁴⁶² El consell li recriminà per carta a Valero que haguera enviat el porter que acabava d'arribar a la vila per fer execucions per deutes censals apel·lant al seu origen castellanenc. AMC, LC, 1491-1492, f. 18, 14-1-1492

tot cas, la particular consideració social de l'ofici de notari, a cavall entre la respectabilitat i la desconfiança cap un buròcrata, i entre la burgesia i els treballs manuals, feia que restara oberta a uns sectors més amplis que, per exemple, l'exercici del dret. Així, podien aspirar a una carrera de notari tant fills de mercaders com d'artesans, i fins i tot llauradors¹⁴⁶³. A aquesta obertura social se suma la territorial, ja que en aquest moment trobem a València, un percentatge significatiu de notaris provinents de viles i llocs de tot el regne, en especial de les comarques del nord, amb una presència anecdòtica de catalans i aragonesos. D'aquesta manera, castellanencs com Salvador Penafel, qui fou aprenent al taller de Vicent Çuera, trobaven una manera d'introduir-se en el cos de notaris del cap i casal, malgrat que la gran competència i la desigualtat socials dins del gremi no assegurara el seu ascens al cos de l'elit ciutadana¹⁴⁶⁴. L'obertura esmentada de l'ofici, a més de la proximitat amb València, també permeté notaris que exerciren a Castelló formar-se a la ciutat. Per exemple, Pere Manyes, de llinatge de mercaders, gaudí d'un aprenentatge, a l'igual que Penafel, amb Vicent Çuera¹⁴⁶⁵. Per la seua banda, Andreu de Paüls, actiu a Castelló a inicis de segle, havia estat aprenent de Bernat Arnau¹⁴⁶⁶. La formació com a notari, doncs, oferia una oportunitat d'ascens social a joves procedents de viles i llocs de trets rurals¹⁴⁶⁷, i explicaria en part el pes assolit per aquests professionals dins l'oligarquia castellanenca durant bona part del segle, en contrast amb el menor nombre de juristes locals documentats¹⁴⁶⁸.

Sembla que, com a síndic de plets, el paper de Bertran de Bues també s'estengué a l'àmbit legal, exercint igualment com a assessor jurídic en diversos afers. Així, per exemple, en 1417 se li consultà, junt a altres juristes valencians, si el comissari de l'infant Joan tenia dret a apoderar-se de forment de la vila pel seu senyor¹⁴⁶⁹. Ens consta que Bertran de Bues encara treballava per la vila a València en 1428, quan fou proposat com a representant de la vila a corts¹⁴⁷⁰. Després d'uns anys sense notícies clares trobem com a síndic el notari

¹⁴⁶³ CRUSELLES, J. M. *Els notaris de la ciutat de València...op.cit.*, pp. 383-384

¹⁴⁶⁴ *Ibidem*, p. 56

¹⁴⁶⁵ *Ibidem*

¹⁴⁶⁶ *Ibidem*, p. 44

¹⁴⁶⁷ Un exemple de l'ascens en la vida ciutadana d'un notari d'origen rural en LLIBRER ESCRIG, J. A., "L'origen d'una nissaga de notaris valencians. Els Dassió al segle XV: de l'escrivania rural al notariat urbà", *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, n. 29, 2011, pp. 43-61

¹⁴⁶⁸ Malgrat això, en algun moment concret, com en 1444, el consell es queixava de l'escassetat de notaris a la vila, que només en comptava amb tres. AMC, LC, 1443-1444, f. 30, 14-5-1444

¹⁴⁶⁹ AMC, LC, 1416-1417, 42v, 28-3-1417

¹⁴⁷⁰ AMC, LC, 1427-1428, f. 27v, 18-4-1428

Miquel Galí a mitjans de la dècada del 1430¹⁴⁷¹. És possible que Galí fora parent del també notari Bernat Galí, personatge castellanenc qui fou batlle de la vila breument als darrers anys del segle XIV. Si la seua vinculació amb Castelló fora certa, s'entendrien així els esforços judicials que realitzà, en 1438, com a síndic i procurador de la vila en el procés entre el consell i el batlle Jaume Ferrando¹⁴⁷². A més d'això, el fet que, junt amb Nicolau de Reus, Galí actuara com a marmessor de Pere de Begués suggereix amb més força el seu origen castellanenc¹⁴⁷³. Així, es provaria com, quan era possible, el govern municipal preferia deixar els seus afers en mans de síndics d'origen local, cosa que resultava més difícil en el cas dels juristes per la seua escassetat a la vila. D'aquesta manera, no trobem en el cas de Castelló una figura del tot semblant a Mateu Narbonés, jurista d'origen vila-realenc que exercí el dret a València i assolí un important estatus professional i polític, sense trencar la seua vinculació amb Vila-real.

Si bé Galí és citat encara treballant per la vila en 1449¹⁴⁷⁴, sembla que en aquest període s'empraren altres notaris, ja que en 1448 Ambrós Alegret, pare del jurista Joan Alegret, és qui efectua treballs pel consell¹⁴⁷⁵. En aquests anys trobem documentades gestions esporàdiques amb Bernat Colomer, pensionat en 1447¹⁴⁷⁶ i potser part del llinatge de notaris castellanenc del mateix nom, que representaria possiblement un altre exemple de síndics d'origen local establerts a la ciutat¹⁴⁷⁷. A la dècada següent Nicolau Çaposa exercia aquestes tasques, documentat ja en 1452, cosa que representaria la fi dels notaris d'origen castellanenc a la ciutat¹⁴⁷⁸. Tot i que en 1457 Çaposa encara treballava per la vila, en 1460, en el període d'especial activitat que el plet amb els Tous suposava, el càrrec estava en mans de Joan Gil, aparentment natural de Xàtiva¹⁴⁷⁹. Poc després, en 1463, aquest ja havia estat substituït per Francesc Gargall, i en 1464 Francesc Pérez ocupava el seu lloc. Aquests canvis freqüents de síndic al període poden interpretar-se com un símbol de la precarietat financera del municipi, que ofería als notaris contractes

¹⁴⁷¹ Ja el trobem al càrrec en 1436, quan se li manà col·laborar en la defensa contra el projecte d'alienació de Sogorb. AMC, LC, 1435-1436, f. 36, 9-4-1436

¹⁴⁷² AMC, LC, 1438-1439, f. 11, 13-7-1438

¹⁴⁷³ AMC, CJ, 1427-1430, f. 214

¹⁴⁷⁴ AMC, LC, 1448-1449, f. 39, 2-3-1449

¹⁴⁷⁵ AMC, LC, 1447-1448, f. 8, 12-7-1448

¹⁴⁷⁶ AMC, LC, 1447-1448, f. 9, 12-7-1447

¹⁴⁷⁷ Encara realitzava gestions a finals de 1450. AMC, LC, 1450-1451, f. 21, 29-11-1450

¹⁴⁷⁸ La primera notícia que hem localitzat és una comunicació relacionada amb els pagaments als creditors del 28 de setembre de 1452. AMC, LC, 1452-1453, f. 24v-25

¹⁴⁷⁹ Ja se li encomanaven treballs en maig de 1460, per la protecció dels Bocayo, arribats a Castelló des de Cirat. AMC, LC, 1459-1460, f. 90v, 22-5-1460. Sobre el seu origen, veure CRUSELLES, J. M. *Els notaris de la ciutat de València...op.cit.*, p. 292

curts, normalment d'un any, que una vegada complerts, podien portar tant a la renovació de la pensió com a la cerca d'un altre professional dins l'àmplia oferta de notaris de la ciutat de València, que, si més no a la primera meitat del segle, comptava amb ben bé 800 professionals documentats del sector. A més, és possible que la manca de notaris d'origen castellonenc en aquest moment fera que el consell tinguera menys preferències especials a l'hora de contractar un síndic, tot i que el factor personal sempre podia jugar un cert paper. Així, en 1470, el consell escollí Jaume Piles com a substitut de Francesc Pérez per consell de l'assessor de la vila Andreu Sart¹⁴⁸⁰. Piles rebé l'encàrrec de representar la vila en alguns dels moments més durs del conflicte amb els creditors censalistes, i que ocasionà tensions entre síndic i consell de les que després ens ocuparem. Encara que es plantejà la seua revocació en 1482, el consell resolgué mantenir la seua pensió fins la seua revocació definitiva en 1491 i la seua substitució per Guillem Exernit¹⁴⁸¹. Exernit no durà molts anys al càrrec: la seua vacant fou ocupada per Joan Sobrevero en 1494,¹⁴⁸² qui continuava exercint com a síndic en 1499.¹⁴⁸³

Tenint en compte l'advertència de Cruselles al voltant de la desigualtat dins el cos de notaris, on coincidien professionals ben establerts amb d'altres que sols realitzaven gestions esporàdiques i poc profitoses, observem com alguns del síndics esmentats estigueren actius durant decennis. Per exemple, i guiant-nos pels protocols conservats, ens consta que Joan Gil treballà entre 1422 i almenys 1458¹⁴⁸⁴, i Guillem Exernit ho feu entre 1471 i 1511¹⁴⁸⁵. També Nicolau Çaposa, un altre aprenent de Vicent Çaera, fou protagonista d'una intensa activitat professional a la primera meitat del segle¹⁴⁸⁶. Igualment actiu fou, el notari Jaume Piles, en particular a les dècades de 1460 i 1470. Els professionals que treballaren per Castelló participaren en alguns casos de la vida gremial. Francesc Pérez formà part de la reunió del col·legi de notaris del 7 d'abril de 1460¹⁴⁸⁷. Per la seua part, foren majorals joves del col·legi Guillem Exernit, en 1484, i Joan Sobrevero, en 1492¹⁴⁸⁸, qui en el futur tindria una participació rellevant en la

¹⁴⁸⁰ AMC, LC, 1470-1471, f. 14v, 10-8-1470

¹⁴⁸¹ La proposta de revocació en AMC, LC, 1481-1482, f. 23v, 11-3-1482. La notícia sobre la fi de la seua pensió és del 16 de juliol de 1491. AMC, LC, 1491-1492, f. 5v

¹⁴⁸² El seu nomenament, junt amb el del jurista Joan Alegret, tingué lloc el 6 d'abril. AMC, LC, 1493-1494, f. 15v

¹⁴⁸³ Les darreres comunicacions destacables entre consell i síndic són de l'agost de 1499. AMC, LC, 1499-1500, f. 3v, 6-8-1499

¹⁴⁸⁴ CRUSELLES, J. M. *Els notaris de la ciutat de València...op.cit.*, p. 292

¹⁴⁸⁵ *Ibíd.*, p. 109

¹⁴⁸⁶ *Ibíd.*, p. 55-56

¹⁴⁸⁷ *Ibíd.*, p. 112

¹⁴⁸⁸ *Ibíd.*, p. 109-110

Germania¹⁴⁸⁹. Obtenim la impressió que els notaris contractats per Castelló, tot i no pertànyer al cim de l'elit del sector, acostumaven a ser professionals experimentats d'entre els centenars de notaris valencians a disposició de les viles.

Pel que fa els salaris de juristes i síndics, sembla que era comú que aquests reberen 100 o 200 sous anuals. Si bé en 1417 el consell pogué oferir al notari Bertran de Bues 200 sous, i 151 l'any següent, posteriorment això no fou possible. Els retards en els pagaments, com és de suposar, no foren estranys. Així, en 1456 se li demanava paciència a l'advocat Nicolau Figuerola preguntant-li que acceptara 100 sous de pensió, ja que no se li podia oferir més, donat que el consell pensava contractar un altra advocat perquè treballara amb ell¹⁴⁹⁰. El mateix salari fou ofert a Andreu Sart en 1470¹⁴⁹¹. Igualment, aquesta era la quantitat que cobrava el síndic Jaume Piles en la mateixa època. En 1459, es demanava a Nicolau Çaposa que es conformara amb 50 sous de salari anual¹⁴⁹², la mateixa quantitat que es pagava a Francesc Gargall en 1463¹⁴⁹³. Aquests professionals, en particular els síndics, no sempre se sentien satisfets amb la seua retribució, tenint en compte la quantitat de treball que en aquest període havien de realitzar en forma de gestions amb els creditors, impacients per cobrar les pensions degudes. Per exemple, en 1479 Jaume Piles rebutjà, considerant-la insuficient, l'oferta de cobrar 100 sous extres per les seues funcions de mediació amb els censalistes valencians, fet que motivà el consell a augmentar l'oferta a 150 sous¹⁴⁹⁴. Com a cas oposat, en 1487 se li pogué concedir a Pere Miquel un salari de 150 sous pel seu "amor" i "diligència" en treballar per la vila¹⁴⁹⁵. Tot i així, les dificultats en el pagaments d'assessors i notaris eren la norma: en 1471 Francesc Pérez cobrà allò degut del seu salari de síndic prop d'un any després de la seua revocació¹⁴⁹⁶.

Aquestes complicacions feien que els professionals foren revocats pel consell, si més no temporalment, en els moments en què les seues tasques foren considerades prescindibles. Per exemple, els juristes de la vila foren despensionats en 1439, quan el consell es trobava involucrat en un complicat litigi amb el batlle¹⁴⁹⁷. Més tard, quan es decidí la revocació

¹⁴⁸⁹ Vegeu PONS FUSTER, F., "La Germania del notario Joan Sobrevero y los mercaderes", *Estudis*, 33, 2007, pp. 117-148

¹⁴⁹⁰ AMC, LC, 1456-1457, f. 46, 2-11-1456

¹⁴⁹¹ AMC, LC, 1470-1471, f. 14v, 12-8-1470

¹⁴⁹² AMC, LC, 1459-1460, f. 8-8v, 26-5-1459

¹⁴⁹³ AMC, LC, 1463-1464, f. 76, 3-9-1463

¹⁴⁹⁴ AMC, LC, 1479-1480, f. 12-12v, 5-8-1479. La nova oferta es produí el dia 12 de setembre. *Ibidem*, f. 13v.

¹⁴⁹⁵ AMC, LC, 1486-1487, f. 14v, 18-2-1487

¹⁴⁹⁶ AMC, LC, 1470-1471, f. 46v, 27-4-1471

¹⁴⁹⁷ AMC, LC, 1439-1440, f. 7, 23-5-1439

del notari Francesc Pérez en 1470, el consell declarà no tenir pressa per contractar un síndic nou, tot i que els distints plets oberts i les gestions amb els creditors provocaren que el govern municipal prompte es repensara la decisió i requerira els serveis de Jaume Piles, que coincidí en el temps amb el pensionament d'Andreu Sart com assessor.¹⁴⁹⁸. L'argument econòmic fou emprat pel consell, en 1474, per proposar la revocació de Sart, expressant que la vila no tenia litigis però sí despeses¹⁴⁹⁹. D'altra banda, el sorgiment de plets importants podia obligar el consell a fer el sacrifici d'ampliar la seua nòmina d'assessors. Per exemple, davant el litigi amb els Tous de Borriol al voltant dels mudèjars traslladats a Castelló el consell oferí un salari per treballar per la vila, junt amb Nicolau Figuerola, a un jurista de primera línia com Jaume Garcia Aguilar, el refús del qual motivà la contractació temporal de Francesc Tallada¹⁵⁰⁰. L'impagament de salaris al final de les seues tasques podia ser una font addicional de conflicte entre el consell i els seus agents a València, com la que succeí en 1491-1492 amb les pensions degudes per treballs a Jaume Piles¹⁵⁰¹. Tenint en compte la situació financera, podem concloure que l'oferta de Sart, en 1474, de continuar treballant pel consell sense salari fou ben rebuda pels prohoms castellanencs¹⁵⁰².

La degradació de les finances del municipi també afectà el termini pel qual els juristes eren pensionats, reduint-se aquests, encara que amb la possibilitat de ser renovats. Així, en 1422 Joan d'Abella podia ser contractat per un període de cinc anys¹⁵⁰³. En 1447, ja després de la concòrdia amb els creditors, el consell no podia comprometre's a pagar els serveis d'un jurista per un termini tan llarg. Aquell any, Nicolau Figuerola era pensionat per un any, tot i que fou renovat posteriorment¹⁵⁰⁴. En 1455, quan Figuerola es convertí en assessor únic, el període de temps estipulat en el nomenament fou el mateix¹⁵⁰⁵, essent renovat per un altre any en complir-se el termini¹⁵⁰⁶. El mateix fet es repetí amb Andreu Sart en 1479¹⁵⁰⁷,

¹⁴⁹⁸ AMC, LC, 1470-1471, f. 8, 8-7-1470. El dia 25 es decidí contractar Jaume Piles. *Ibidem*, f. 13-13v

¹⁴⁹⁹ AMC, LC, 1474-1475, f. 9-10, 16-7-1474

¹⁵⁰⁰ L'oferta en AMC, LC, 1459-1460, f. 74, 29-1-1460. La resposta en *ibidem*, f. 89v, 17-5-1460

¹⁵⁰¹ AMC, LC, 1491-1492, f. 13, 4-12-1491 i f. 19, 15-1-1492

¹⁵⁰² AMC, LC, 1474-1475, f. 13, 4-9-1474

¹⁵⁰³ AMC, LC, 1421-1422, f. 25v, 8-4-1422

¹⁵⁰⁴ AMC, LC, 1447-1448, f. 8v-9, 12-7-1447

¹⁵⁰⁵ AMC, LC, 1455-1456, f. 30-30v, 13-12-1455

¹⁵⁰⁶ AMC, LC, 1456-1457, f. 49v, 2-11-1456

¹⁵⁰⁷ AMC, LC, 1478-1479, f. 15v, 6-1-1479

Una altra conseqüència de la crisi de la hisenda local fou el creixent paper que hagueren d'assumir els notaris a la ciutat en la cerca de capital a censal i en les gestions amb els creditors censalistes, com comentem en un altre apartat. Ja en 1416 Bertran de Bues s'encarregava de trobar inversors a la capital¹⁵⁰⁸, i en 1452 Nicolau Çaposa es trobava en contacte constant amb el consell notificant-los les lletres executòries que arribaven dels creditors¹⁵⁰⁹. Fou en aquests anys posteriors a la concòrdia quan l'activitat dels síndics augmentà, i els dits notaris es convertiren en intermediaris entre el clavari de pecúnies de Castelló i el clavari dels creditors, rebent les quantitats enviades des de la vila i dipositant-les en poder del clavari dels censalistes per la seua distribució. Així, en 1459 el consell enviava el notari Francesc Berbegal a Çaposa perquè junts s'ocuparen del cas d'execucions fetes per pensions degudes, que, segons argumentava el consell, s'havien pagat¹⁵¹⁰. Poc després Francesc Gargall era l'encarregat de tractar amb el clavari dels creditors, Miquel Julià, sobre els pagaments exigits per pensions ja pagades¹⁵¹¹. L'any següent, Gargall havia de prometre Manuel Llopis, qui havia enviat un porter per executar les seues pensions degudes, que les quantitats s'enviarien d'immediat¹⁵¹². En 1463 Gargall reclamava als jurats quantitats degudes, demanda resposta per les excuses del consell¹⁵¹³. L'any següent s'autoritzava Francesc peres per negociar concòrdies amb creditors¹⁵¹⁴. També els juristes pensionats podien arribar a exercir eixes funcions, com quan s'encarregà Nicolau Figuerola, en 1459, que demanara paciència als creditors davant l'amenaça d'execucions¹⁵¹⁵.

Els anys que s'enseguiren apareixen a la documentació com una successió de notícies semblants, en què les síndics pensionats, en particular, es veien obligats a actuar com a intermediaris entre vila i creditors, demanant-los pròrrogues o aclarint les exigències considerades indegudes. Tingué en aquestes tasques un especial protagonisme Jaume Piles, quan les finances castellonenques anaven cap per avall, malgrat la concòrdia vigent, les noves demandes d'intercessions reials i les ordinacions que el consell ideà per extraure fons addicionals, en els anys previs al pla de sanejament municipal d'inicis dels vuitanta.

¹⁵⁰⁸ AMC, LC, 1416-1417, f. 26, 15-11-1416

¹⁵⁰⁹ AMC, LC, 1452-1453, f. 24v-26, 28-9-1452

¹⁵¹⁰ AMC, LC, 1459-1460, f. 23, 17-7-1459

¹⁵¹¹ *Ibíd.*, f. 32, 19-8-1459

¹⁵¹² AMC, LC, 1460-1461, f. 4v, 9-6-1460

¹⁵¹³ Es deia que els jurats eren nous i estaven ocupats amb les congoixes de la guerra. AMC, LC, 1463-1464, f. 52, 30-5-1463 i f. 58v, 5-6-1463

¹⁵¹⁴ *Ibíd.*, f. 103v, 31-1-1464

¹⁵¹⁵ AMC, LC; 1459-1460, f. 63v, 30-11-1459

Així, Piles feia arribar al consell nous manaments executoris¹⁵¹⁶, es queixava de les pressions que rebia de creditors¹⁵¹⁷, demanava reduccions als censalistes¹⁵¹⁸, rebia quantitats de la vila per efectuar els pagaments¹⁵¹⁹ o comunicava la disponibilitat de nous inversors¹⁵²⁰, havent d'ocupar-se en ocasions ell mateix de fer els carregaments¹⁵²¹. Aquestes nombroses i complexes gestions, a banda de no assegurar un resultat favorable, podien ser la font de nous enfrontaments entre vila i síndic. En 1492, amb Piles ja substituït per Guillem Exernit, i coincidint amb la demanada que feia l'antic síndic a la vila per salaris deguts, se li recriminava al notari que no havia efectuat pagaments amb els diners que el consell li havia fet arribar, resultant en l'enviament de porters¹⁵²², que es resolgué dictaminant que el porter cobrara dels diners del salari degut a Piles¹⁵²³.

En aquesta dècada, ja posat en marxa el pla de sanejament reial, l'activitat de mediació dels síndics entre vila i creditors, malgrat diverses gestions esporàdiques de Guillem Exernit, disminuï¹⁵²⁴. Així, les clàusules del contracte de la intervenció de Cristòfol de Vassurto de 1499 incloïen la designació de Joan Sobrevero com a síndic de la vila a València encarregat de prendre part en tots els carregaments i quitaments necessaris. És cert que el nomenament de Sobrevero no pot considerar-se necessàriament una imposició reial, per haver treballat aquest anteriorment pel municipi i per desconèixer tot els detalls de les negociacions. En tot cas, l'oficialització de la seua posició dins un contracte amb la monarquia vàlid per deu anys, que retirava al consell la seua facultat per revocar-lo i substituir-lo, era en la pràctica una altra mostra de la pèrdua d'autonomia local que es vivia. També en aquest àmbit, doncs, l'administració monàrquica guanyava protagonisme i poder d'iniciativa en detriment del govern municipal, debilitat per una crisi que no deixava de ser aprofitada pel poder reial.

¹⁵¹⁶ Fou el cas, per exemple, del censal de Ramon Boyl. AMC, LC, 1471-1472, f. 23, 22-11-1471

¹⁵¹⁷ Per exemple, les de Gaspar Joan d'Esplugues. AMC, LC; 1472-1473, f. 8v, 5-7-1472

¹⁵¹⁸ AMC, LC, 1473-1474, f.

¹⁵¹⁹ Per exemple, el 2 de febrer de 1476 Se li recordava el dipòsit de 10 lliures que li havia fet. AMC, LC. 1475-1476, f. 24

¹⁵²⁰ AMC, LC, 1479-1480, f. 15, 18-9-1479

¹⁵²¹ AMC, LC, 1480-1481, f. 20, 16-4-1481

¹⁵²² AMC, LC, 1491-1492, f. 18, 4-1-1492

¹⁵²³ *Ibidem*, f. 22v, 27-5-1492

¹⁵²⁴ Als llibres de consell hem localitzat solament dues gestions semblants d'Exernit des del seu pensionament fins 1500, les dues en 1492. AMC, LC, 1491-1492, f. 22v, 3-4-1492 i *ibidem*, f. 7v-8, 11-11-1492

5.3 UN EXEMPLE DE DEFENSA JURÍDICA: LA PROTECCIÓ DELS MUDÈJARS AVEÏNATS

5.3.1 EL LITIGI AMB ANTONI DE TOUS PER LA IMMIGRACIÓ DE BORRIOL

El Coll de la Garrofera, lloc on es duïen a terme les sentències de mort dictades pel justícia de Castelló, marcava el límit entre el terme de la vila i el de Borriol. La població veïna formava part, junt amb Almassora i Benicàssim, del cinturó de llocs de senyoria que encerclava Castelló¹⁵²⁵. Borriol, a més, presentava l'anomalia de ser, a la Baixa Edat Mitjana, una de les escassíssimes localitats al nord del Millars on la població mudèjar no havia desaparegut i convivia amb els veïns cristians¹⁵²⁶. En aquest punt de la història del senyoriu l'extracció del treball dels vassalls no bastava els Tous, senyors del lloc des de 1393, per mantenir el seu nivell de vida¹⁵²⁷. A la debilitat inicial de la noblesa valenciana, present des de la conquesta, s'unia la crisi general de les rendes senyorials al segle XV, que feu caure molts senyors en l'endeutament, a més de llançar-los a la cerca de noves vies de promoció social en el servei militar o administratiu a la monarquia¹⁵²⁸. El mal estat de les finances dels Tous provocà que el senyor del moment, Antoni de Tous, renunciara al senyoriu coincidint amb l'ascens al tron de Joan II en favor del seu fill Pere, tot i que la renúncia fou nominal, i Antoni retingué el poder real com a tutor de Pere. Tenint en compte les estretors dels Tous, no podem estranyar-nos de la reacció enèrgica que emprengué el senyor de Borriol quan, en 1459, perdé en un breu espai de temps bona part dels seus vassalls mudèjars, emigrats a la vila reial veïna.

La qüestió que ens ocupa no pot considerar-se una inèdita. Els fets essencials el litigi entre Antoni de Tous i Castelló són coneguts, i els documents bàsics, inclosos el pergami del procés conservat a l'Arxiu Municipal de Castelló, foren publicats fa dècades per Sánchez Adell¹⁵²⁹. Dit això, creiem d'interès revisar l'afer, com a exemple destacadíssim d'un exercici de defensa dels drets i privilegis locals, en un procés que es perllongà durant diversos anys i implicà tant el poder reial com el senyorial. Certament, processos com els relacionats amb la prohibició del cultiu de l'arròs o la lluita contra la demanda del delme

¹⁵²⁵ SÁNCHEZ ADELL, J. "El señorío de Borriol", *BSCC*, XXV, 1949, pp. 155-156

¹⁵²⁶ DÍAZ DE RÁBAGO, C. *La morería de Castelló...op.cit.*, pp. 26-27

¹⁵²⁷ APARICI MARTÍ i al. *Borriol: vol. II*, Castelló, Universitat Jaume I, 2009, pp. 49-50

¹⁵²⁸ FURIÓ DIEGO, A, "Senyors i senyories al País Valencià al final de l'Edat Mitjana", *Revista d'història medieval*, n. 8, 1997, pp. 109-151. Sobre l'origen del senyoriu, vegeu GUINOT RODRÍGUEZ, E. "La creació de les senyories en una societat feudal de frontera: el regne de València (segles XIII-XIV)", *Revista d'història medieval*, n. 8, 1997, pp. 79-108

¹⁵²⁹ SÁNCHEZ ADELL, J. "Repoblación de Castellón...op.cit.

de les garrofes no mancaren de rellevància i foren maldecaps recurrents per la vila durant dècades. Tanmateix, el conflicte amb els Tous, sorgit aparentment del no-res, obligà el consell castellanenc a jugar totes les cartes i apel·lar a totes les autoritats possibles de manera simultània. Per tant, en 1459 es combinaren tant la via judicial com les ambaixades, i les gestions personals amb la noblesa es compaginaren amb l'apel·lació directa al rei, el consell legal dels advocats de la vila a València o el procés a la cort del batlle general. El nombre de diferents autoritats que intervingueren en el cas, a banda de la pròpia rellevància política, econòmica i demogràfica de l'afer per al Castelló del Quinze, justifiquen al nostre parer l'elecció del tema com a exemplificació de les armes que tenia a l'abast una vila reial a l'hora de fer valer la seua posició davant poders externs. Al mateix temps, ens valdrà per efectuar una aproximació, dins els límits de la documentació, a com els distints interessos locals, reials i senyoriais podien coincidir o xocar, i quines actituds i biaixos poden observar-se en cada oficial implicat.

La connexió dels mudèjars de Borriol amb Castelló no era nova i, de fet, tenim constància de l'existència de terres al terme de la vila posseïdes per veïns musulmans de Borriol ja a principis de segle¹⁵³⁰. Aquests, aprofitant la proximitat entre ambdues localitats, podien realitzar desplaçaments diaris entre el lloc de treball i el de residència. Alguns d'ells ja s'havien establert a Castelló de manera permanent abans de 1459, convivint amb mudèjars procedents de llocs com Alcalà o la Vall d'Uxó¹⁵³¹. De fet, ja en 1426, el trasllat d'un primer grup d'immigrants feu que Castelló i els Tous entraren en conflicte¹⁵³². Els nous immigrants s'assentaren en l'aljama castellanenca, que tenia els seus precedents ja en temps de Martí l'Humà però que no fou una realitat fins finals de la dècada de 1430. Formava part, junt amb la fundació de l'aljama jueva la dècada anterior, dels plans de la monarquia per posar remei a la depressió demogràfica, amb els efectes financers associats per manca d'ingressos fiscals, que afectava la vila des de principis de segle¹⁵³³. Desconeixem l'existència d'un fet concret que motivara un moviment migratori massiu com el de 1459, però sabem que s'enquadra dins de la tendència general del segle de trasllats de vassalls de senyors cap a terres de reialenc. De fet, la immigració borriolenca

¹⁵³⁰ MAGDALENA NOM DE DEU, J.R. "Propiedades rusticas de mudéjares borriolenses en el término municipal de Castellón (1468)", *Miscelánea de estudios árabes y hebraicos. Sección Árabe-Islam*, vol. 27-28, 1978-1979, pp. 179-195

¹⁵³¹ La possessió de terres al terme per part de musulmans borriolencs es remunta, com a mínim, a principis de segle. Així, en 1417 el consell ordenava que les dites terres es soguejaren i es taxaren pel pagament de la peita. AMC, LC, 1417-1418, f. 11, 25-7-1417

¹⁵³² ARV, RC, COM, 36, f. 2, 8-3-1426

¹⁵³³ DÍAZ DE RÁBAGO, C. *La morería de Castelló...op.cit.*, pp. 30-42

a Castelló coincidí, com veurem, amb l'arribada a la vila de mudèjars provinents d'altres llocs de senyoriu, a una escala, això sí, molt menor. L'empitjorament de les condicions dels camperols a causa de l'augment de les exaccions feudals, una de les via per les quals la noblesa tractà d'afrontar la seua pròpia crisi econòmica, oferia als vassalls del territori senyorial de l'interior l'opció menys feixuga de la jurisdicció reial. Es tracta d'uns moviments facilitats i impulsats per la monarquia, que foren una constant al segle XV valencià, i que tornarien a afectar Castelló en el futur¹⁵³⁴.

Degué ser a finals de l'estiu quan el contingent de mudèjars borriolencs s'establí a la vila. Tenim les primeres notícies del trasllat, seguit de manera immediata de les represàlies d'Antoni de Tous contra les famílies i béns dels emigrats, a principis de setembre de 1459. El dia 8 d'eixe mes el consell castellanenc tractà la qüestió i, de manera lògica, es decidí donar suport a la posició dels nous pobladors aveïnats. La defensa dels mudèjars s'efectuà, ja des d'entrada, per una doble via. Per una banda, s'iniciaren gestions amb el senyor de Borriol amb l'objectiu d'arranjar l'afer, tasca que fou assignada al jurat en cap Pere Mas, el síndic Andreu Jover i el jurista Gabriel Feliu. La petició a Antoni de Tous perquè deixara de vexar els mudèjars, realitzada per escrit, fou segurament acompanyada d'una exposició oral, ja que els nomenats reberen una creença del consell per tractar amb el senyor¹⁵³⁵. Per una altra banda, es buscà la intercessió reial, i el dia 16 s'encarregà la missió a Nicolau de Reus i Gabriel Feliu, amb l'expectativa de fer ús de les connexions privilegiades amb la monarquia, ja comentades, de què el mercader gaudia¹⁵³⁶.

Mentre una comissió de prohoms s'afanyava a cercar cases pels nous pobladors, els fets es precipitaven. Potser en resposta a les accions empreses per Castelló, prompte els atacs d'Antoni de Tous als mudèjars pujaren de to, i alguns d'ells foren empresonats, probablement en el transcurs de les seues anades i vingudes entre la vila i Borriol per finalitzar el seu trasllat i el dels seus béns i famílies. Sabem que en aquell moment, a més de les gestions realitzades, s'havia acudit també al governador. Així, es denunciava que els empresonaments citats havien tingut lloc després del recurs al governador, sense respectar les vies establertes. Davant això, l'ofensiva de Castelló hagué de reforçar-se, i començaren a explorar-se els camins que restaven per explotar. Nicolau de Reus, Gabriel Feliu, Francesc Miquel i el notari Francesc Berbegal foren despatxats a València el 3

¹⁵³⁴ Així, durant la Germani, es donà una disputa entre Castelló i el senyor de Betxí per la emigració de vassalls mudèjars a la vila. MEYERSON, M. *Els musulmans de València...op.cit.*, p. 60

¹⁵³⁵ AMC, LC, 1459-1460, f. 40v

¹⁵³⁶ *Ibidem*, f. 41-41v

d'octubre, junt amb les creences i memorial corresponents. El consell buscava la intervenció del batlle general en l'afer, així com la consulta a l'advocat pensionat Nicolau Figuerola sobre la legalitat de les accions empreses per la vila. Podem observar com el consell desconfiava de les accions del governador i el seu lloctinent al nord, dels quals, a falta de cap instrucció reial, possiblement es sospitava que prendrien partit pel senyor de Borriol per motius de solidaritat estamental. Així, s'acudí al batlle general Berenguer Mercader, amb la intenció que fora ell l'encarregat de dirimir la qüestió, com a jutge competents en qüestions de minories religioses, per mitjà de la inhibició del lloctinent de governador. També se li demanà que ordenara el batlle local Jaume Ferrando, en qui potser tampoc no es tenia confiança plena, que ajudara la vila en les seues gestions.

Al marge del recurs al batlle general, bona part del contingut del memorial fa referència a la cerca del consell legal de Nicolau Figuerola. Preocupat per voler actuar sempre dins la legalitat, per no perjudicar les opcions de la vila de triomfar en la causa, Figuerola fou el destinatari d'un bon nombre de consultes jurídiques per part del consell. Entre altres, es volgué esbrinar si estaven en el seu dret a l'hora de multar el procurador d'Antoni de Tous, si la competència per alliberar els mudèjars empresonats entrava dins la jurisdicció del lloctinent de governador, o si la vila podia actuar legalment en el cas, malgrat el recurs al governador, donat que el senyor de Borriol ho havia fet. Les actuacions de Tous, de fet, també foren objecte de consulta. Així, es volgué comprovar la legalitat dels empresonaments, o del fet que vassalls d'un senyor parlaren malament d'una vila reial amb l'objectiu d'atreure població de reialenc, una dada que ens revela que les actuacions senyorial en defensa dels seus interessos podien també assumir els mètodes més variats. Tan important s'atorgava al paper dels juristes valencians que es plantejà als ambaixadors la possibilitat de contractar els serveis d'un o dos més assessors jurídics, si resultava ser necessari. Per últim, el consell no volgué deixar passar l'oportunitat per cercar, a l'arxiu reial, totes les salvaguardes legals possibles com a reforç de la seua posició. En aquest sentit, s'encarregà als enviats localitzar la protecció als veïns i béns de la vila atorgada a les corts de Morvedre de 1428 davant l'amenaça dels creditors, la salvaguarda als nous veïns de 1444-1445 per al batlle, procedent de la reina Maria, i portar còpies dels privilegis de la moreria de València¹⁵³⁷.

¹⁵³⁷ *Ibíd*em, f. 43-44v

Pocs dies després es rebé al consell la lletra del vescomte de Gallano per la qual el senyor de Betxí intentava fer desistir les autoritats castellonenques de les seues accions, advertint de les greus conseqüències que tindria per la vila enemistar-se amb el senyor de Borriol per un motiu tant banal com “XX o XXX perros de moros, que no són res”¹⁵³⁸. Per haver estat ja estudiades i editades, no entrarem en l’anàlisi de la carta i la resposta del consell al vescomte, defensant la llibertat dels vassalls de senyoriu per traslladar-se al reialenc i negant les acusacions d’haver atret els nous pobladors de manera deliberada¹⁵³⁹. Més interessant ens resulta, per al treball present, la tasca realitzada pels missatgers a València, que començava a recollir fruits. Nicolau de Reus i Francesc Berbegal avisaren el consell que havien aconseguit còpia de la salvaguarda citada. Pendants d’aconseguir la intervenció del batlle general, demanaven el govern municipal l’obtenció d’una executòria per aconseguir l’alliberament dels presos. Amb aquest reforç legal, s’organitzà una ambaixada formada per un síndic, notari i diversos testimonis. Armats amb un protest, tenien la missió de persuadir Antoni de Tous per alliberar les famílies i béns dels mudèjars. S’argumentava que l’acció havia tingut lloc de manera il·legal durant el recurs, i que, a més, no es tractava de fugitius, sinó de gent resident a Borriol que, després de passar el dia treballant la seua terra a Castelló, tornaven de nit al seu lloc de residència. Assabentat de la notícia de la presó de les mullers dels borriolencs traslladats, s’escrigué també a Nicolau de Reus i Francesc Berbegal a València perquè aconseguïen una provisió reial que posara remei a la situació. També els interessava saber quin paper havien de tenir diverses autoritats en l’afer. Així, es preguntà si el batlle, lloctinent de governador, justícia i jurats havien d’acompanyar el síndic local triat, el notari Dionís Manyes, en la seua anada a Borriol¹⁵⁴⁰.

A aquestes alçades, encara no ens consta cap intervenció directa del rei o la reina. Igualment, no tenim notícies de cap actuació del batlle Jaume Ferrando. Cal recordar que aquest, ja als últims anys de la seua vida, havia perdut des de feia anys part del seu protagonisme en la gestió de la batllia a favor dels seus lloctinents. El seu paper en el litigi que ens ocupa fou igual de reduït, potser també, en part, degut a la rellevància del cas, que afectava diverses poblacions i jurisdiccions i, comprensiblement, quedava a les

¹⁵³⁸ Més informació sobre el llinatge en MESADO I GIMENO, X. *Els vescomtes de Gallano. Un llinatge baronial de la Corona d’Aragó en la baixa Edat Mitjana*, tesi, Universitat de València, 2016

¹⁵³⁹ *Ibidem*, f. 45-46, 7-10-1459. Es pot trobar la transcripció en SÁNCHEZ ADELL, J. “Repoblación de Castellón...*op.cit.*”, pp. 177-178

¹⁵⁴⁰ AMC, LC, 1459-1460, f. 46v-47v

mans del batlle general. En tot cas, abans de mitjan octubre, els missatgers a València ja havien aconseguit que Berenguer Mercader comanara al comissari Joan Domingo personar-se a Borriol, junt amb els enviats castellonencs, que donar resolució al cas. El comissari, pel que sembla, rebé una ordre executòria del batlle general que dictava l'alliberament dels presos, que fou portada a Borriol junt amb Dionís Manyes i Francesc Berbegal, ja retornat de València, probablement acompanyant Domingo, en representació de la vila¹⁵⁴¹. Malgrat la provisió aconseguida a favor dels interessos de Castelló, que seguia la política general de la corona d'atracció de població al reialenc, les gestions amb Tous no sorgiren efecte. Per una notícia d'uns dies més tard, sabem que el comissari, tal vegada per veure's sense la força necessària, dubtà en fer efectiva l'ordre, i buscà una confirmació del batlle general, tot i que, suposadament, i tal com informaven els enviats, els advocats del senyor de Borriol li aconsellaven alliberar els presos¹⁵⁴².

La reacció del consell davant el fracàs momentani s'encaminà, de nou, per diferents vies. Mentre que el notari Joan Gil treballava per la vila a València, Guillem Mut, Francesc Berbegal i Dionís Manyes foren enviats a Borriol per prosseguir les gestions i aconseguir que el comissari, que encara es trobava a la localitat, fera complir l'ordre rebuda, requerint a més l'ajuda del batlle i del lloctinent de governador. Al mateix temps, Berbegal, junt amb el mercader Pere de Reus, fou nomenat síndic de la vila per encarregar-se de les gestions amb la monarquia, armats amb els privilegis i salvaguardes amb què comptava la vila. Observem com, en aquest punt, l'èxit limitat de la intervenció de la batllia general feu que la vila intensificarà l'apel·lació directa a la corona. El dia 16 d'octubre Francesc Berbegal i el mercader Miquel Arrufat reberen lletres de creença destinades al rei i la reina, a més de personatges cortesans ben situats com l'escrivà de ració Pau Rossell, el conservador del rei Pere Torrelles i el secretari reial Bartomeu de Reus. Com sabem, aquest últim, germà de Nicolau, era natural de la vila i antic lloctinent de governador, mentre que en el cas de Rossell, si bé no ens consta cap relació particular amb la vila, sí coneixem intercessions seues ocasionals en favor de personatges locals, ja comentades. Amb aquestes apel·lacions, doncs, es buscava explotar totes les connexions possibles amb el poder reial que asseguraren una resolució de l'afer favorable per Castelló¹⁵⁴³.

¹⁵⁴¹ *Ibíd.*, f. 49-49, 14-10-1459

¹⁵⁴² *Ibíd.*, f. 50-50v, 16-10-1459

¹⁵⁴³ *Ibíd.*, f. 51-52v

Pocs dies després s'escriví a Joan Gil a València informant-lo que, malgrat la comissió encara no s'havia executat, s'havia aconseguit un alliberament parcial del presos. Així, en novembre, el rei ordenà el batlle general Berenguer Mercader que s'ocupara de la causa i donara a caplleuta els mudèjars capturats, que havien de comparèixer davant ell¹⁵⁴⁴. La mala notícia era que, ara, el senyor de Borriol s'havia decidit per la via judicial i havia demandat els mudèjars alliberats davant el batlle general se li comanava dedicar-se a la defensa jurídica de la vila junt amb l'advocat Nicolau Figuerola. Les accions judicials de Tous prompte es concretaren: vuit veïns demandats havien estat citats a la cort del batlle general. El consell, com acostumava a succeir en casos semblant, oferí el seu suport jurídic als demandats, que es desplaçaren a València acompanyats per Gabriel Igual. Segons es demanava en un nou missatge a Gil, els demandats, portadors de la lletra, requeririen el consell tant de Gil com de Figuerola per poder respondre correctament l'interrogatori¹⁵⁴⁵. Més tard, en desembre, un altre mudèjar que volia fer-se veí de la vila fou remés pel consell a Gil perquè l'assistira en el procés¹⁵⁴⁶. Sabem, a més, que, al mateix temps, el notari Francesc Berbegal tornà a València per encarregar-se de tasques relacionades amb el cas¹⁵⁴⁷. En tot cas, a finals d'any es reiterava la intenció reial de fer que el batlle general jutjarà la causa, rebent aquest una nova comissió el 9 de desembre¹⁵⁴⁸.

Paral·lelament a l'activitat judicial, les ambaixades al rei es repetiren, A principis de desembre, Nicolau de Reus i Miquel Arrufat s'entrevistaren amb el rei, trobada de la qual, pel que sembla, obtingueren nous resultats positius, A banda de la ratificació dels privilegis de la moreria de Castelló, aconseguiren provisions reials que impel·lien el batlle general a resoldre el conflicte, que havien de ser portades a València al dit oficial¹⁵⁴⁹. El consell de la vila, però, no volgué confiar totes les seues esperances en una sola via, i usà totes les armes al seu abast. Així, ja a gener de 1460, mentre que s'atorgaven sindicats a Pau Rossell i Bartomeu de Reus per intercedir a favor de la vila davant el rei, Francesc Berbegal consultava a València amb el jurista de la talla de Jaume Garcia Aguilar, a banda de noves gestions amb Joan Gil, Nicolau Figuerola i el Berenguer Mercader, entre altres,

¹⁵⁴⁴ ARV, RC, COM, 92, f. 48-49, 26-11-1459

¹⁵⁴⁵ AMC, LC, 1459-1460, f. 57v, 26-10-1459

¹⁵⁴⁶ *Ibídem*, f. 69, 26-12-1459

¹⁵⁴⁷ *Ibídem*, f. 60, 18-11-1459

¹⁵⁴⁸ Se li assignaven amb aquesta finalitat els juristes Francesc Mascó i Pere Amalrich com assessors. ARV, RC, COM, 94, f. 33v-34v

¹⁵⁴⁹ AMC, LC, 1459-1460, f. 64-64v, 14-12-1459

en unes setmanes de molta activitat del notari castellonenc¹⁵⁵⁰. Les converses citades, a més de les produïdes entre Gil i Figuerola amb Jaume Garcia, tingueren com a resultat que aquest últim es convertira en nou advocat pensionat de Castelló a València, junt amb Figuerola. L'estada de Garcia al càrrec, però, fou curta, essent reemplaçat per Francesc Tallada en maig¹⁵⁵¹.

La monarquia, segurament influïda per les intercessions citades¹⁵⁵², començava a donar les instruccions necessàries per una resolució ràpida del cas per mitjà d'una concòrdia entre les parts. Nicolau de Reus i Miquel Arrufat, que havien estat enviats al rei Joan a Daroca, al regne d'Aragó, retornaren davant el consell el dia 19 de març amb una provisió reial que protegia Castelló dels danys que poguera patir a causa del litigi obert¹⁵⁵³. Al mateix temps, informaven de la voluntat reial que s'assolira un acord entre la vila i Antoni de Tou, pel qual el senyor de Borriol rebera una compensació econòmica per la pèrdua de vassalls, segons la creença i instruccions concedides pel monarca a Arrufat i Reus el 12 de març¹⁵⁵⁴. El dia 25, els jurats proposaren de manera formal seguir les instruccions reials i encetar les negociacions amb Antoni de Tous, decisió que rebé el suport del consell. Joan Gil, Nicolau Figuerola i el batlle general reberen un present de tonyines pels seus treballs. També fou recompensat amb el mateix present el jurista Pere Belluga: tot i que desconeixem els detalls de la seua intervenció, ens confirma la implicació de figures cortesanes i professionals del dret de primera línia al segle XV valencià, símbol de la rellevància del cas¹⁵⁵⁵. El dia 2 d'abril, el justícia, jurats i la resta de magistrats locals, junt amb una comissió de prohoms, que incloïa noms com els de Nicolau de Reus, Miquel Arrufat, i Francesc Berbegal, rebia l'encàrrec de negociar la concòrdia amb Tous¹⁵⁵⁶. Arribats al dia 19 ja eren conegudes pel consell les exigències per la part del senyor de Borriol. Aquest reclamava que se li retornaren els mudèjars, amb les seues famílies i béns, segons li corresponia pels furs del regne. A més, demanava compensacions pels danys patits i que la vila sufragar les despeses del procés, quedant en eixe cas absoluta de pena. El consell respongué a la primera d'elles usant l'argument del benefici de la corona: puix els immigrants s'havien convertit en vassalls dels reis, el seu retorn i el dels seus béns

¹⁵⁵⁰ *Ibíd.*, f. 70v-71v, 10-1-1460

¹⁵⁵¹ *Ibíd.*, f. 89v, 17-5-1460

¹⁵⁵² Pau Rossell redactà una lletra de recomanació per la vila, per la qual cobrà 30 timbres el 2 d'abril.

¹⁵⁵³ *Ibíd.*, f. 79-79v

¹⁵⁵⁴ ARV, RC, DIV, 284, f. 42-42v

¹⁵⁵⁵ *Ibíd.*, f. 80-80v

¹⁵⁵⁶ La llista completa la conformaven Nicolau de Reus, Miquel Arrufat, Manuel Caixa, Gabriel Feliu, Joan Miquel, Francesc Miquel, Francesc Berbegal, Jaume Gascó, Bernat Mut i Bernat Porcar. *Ibíd.*, f. 82

seria un perjudici per la monarquia. Sobre la resta d'elements, el govern municipal es negà a pagar cap despesa judicial, donat que havia estat Tous qui havia començat la causa. Per altra banda, el consell no mostrava cap interès en quedar absoluta, no havent estat la vila condemnada per res, pel qual motiu se li reiterava la demanda de restituir les persones i possessions dels mudèjars. L'argumentació destinada al senyor de Borriol es complementava amb les instruccions donades a Nicolau de Reus i Miquel Arrufat i destinades a rei i batlle general, requerint-los que instaren Tous a alliberar els mudèjars, alhora que es buscava la llicència reial per acollir nous veïns de qualsevol part, més necessaris que mai en el context de depressió demogràfica del Quatre-cents¹⁵⁵⁷. A finals de mes Arrufat i Reus es disposaven a encetar les negociacions amb Tous. Tanmateix, es considerà que els parlaments a Borriol sense la presència d'un oficial reial serien perillosos pels enviats castellanencs. Així, es tornà a demanar la intercessió de la monarquia, preferint negociar la concòrdia a València. Fou amb vistes a encara aquesta fase decisiva que el consell contractà els serveis del jurista valencià Francesc Tallada, qui, junt amb el notari Joan Gil, s'ocupava alhora d'altres causes amb senyors relacionades amb mudèjars traslladats recentment a Castelló¹⁵⁵⁸.

A principis de juny de 1460 Nicolau de Reus era despatxats als advocats valencians per resoldre d'una vegada la qüestió. En aquest moment el rei Joan ja havia escoltat els prec de Castelló i havia encarregat el cas als juristes Joan de Gallach i Macià Cardona. Malgrat les bones impressions que el síndic a València Joan Gil trameté al consell, aquest no volgué refiar-se'n i tornà a recórrer a Pau Rossell, demanant-li la seua intercessió en favor de la vila davant el rei en aquesta i altres causes pel mateix motiu obertes entre vila i senyors¹⁵⁵⁹. Mentrestant, s'avançava en les negociacions per una concòrdia amb Antoni de Tous, per les quals els missatgers castellanencs Arrufat i Reus sembla havien aconseguit una creença reial. El dia 29 de juny es requeria als mudèjars afectats que calcularen el valor dels béns confiscats i, una vegada retornats, s'acabara de cloure l'afer amb Tous per part dels negociadors de la vila, als quals s'atorgà un sindicat¹⁵⁶⁰. Per la seua banda, el senyor de Borriol, desitjós igualment d'arribar a un acord, nomenà pocs dies més tard com a compromissaris els notaris Gabriel Tomàs, de València, i Eximeno

¹⁵⁵⁷ *Ibíd.*, f. 83v-84v

¹⁵⁵⁸ Eren els casos dels Bocayo i de Çaher, tractats en aquest capítol. *Ibíd.*, f. 90v, 22-5-1460

¹⁵⁵⁹ AMC, LC, 1460-1461, f. 2v-3v, 2-6-1460

¹⁵⁶⁰ *Ibíd.*, f. 7

de Potos, de Cabanes¹⁵⁶¹. El 20 de juliol les negociacions estaven aparentment a punt d'acabar, i el consell instruïa Arrufat i Reus per fer el compromís acordat, que devia firmar-se i ser executori per les dues parts sota pena de 2000 florins.

Tanmateix, sembla que les caplleutes establertes pels mudèjars no sempre es compliren, i diversos d'ells continuaren retinguts durant mesos, en aquest cas pel batlle general, encarregat de dilucidar la qüestió, tal com es denuncià més endavant. A finals de setembre, després d'un estiu en què Francesc Berbegal i els advocats i síndics valencians de la vila treballaren de valent en les distintes causes obertes sobre immigrants presos, el consell tornava a actuar en ajuda d'un d'ells i dirigia Azbatlà, fill de Cilim, al notari Joan Gil, a València, perquè l'assistira en el seu plet amb Tous, qui li havia pres la família i els béns¹⁵⁶². En octubre Berbegal tornava a la capital amb una llarga llista de lletres de creença dirigides a rei, reina, Pedro d'Urrea, el mestre racional Lluís de Vic i el jurista Joan de Gallach, entre altres, reclamant una solució per als mudèjars encara en poder del batlle general. Es buscava alhora que el monarca, qui havia escrit a la vila apressant-los per concloure la concòrdia, confirmara definitivament l'acord a què s'estava a punt d'aplegat¹⁵⁶³. Els esdeveniments s'acceleraren i el dia 18 es donava llum verda als negociadors castellonencs perquè signaren l'acord amb els compromissaris, coincidint amb el retorn de Berbegal amb les provisions reials que s'ocupaven del fet i de l'assumepte dels mudèjars retinguts¹⁵⁶⁴. Pocs dies més tard, el 23, el rei ordenava Berenguer Mercader posar fi als atacs que rebien dels seus antics senyors els mudèjars establerts a Castelló, alguns dels quals encara eren presos, indicant que totes les seues possibles causes pendents s'havien de dirimir a la vila¹⁵⁶⁵. El mateix dia Joan II autoritzava Berbegal per cloure la concòrdia amb Antoni de Tous¹⁵⁶⁶. Havent rebut la provisió per al batlle general en favor dels presos, s'escrigué a continuació al notari Joan Valentí, qui es trobava fent gestions per la vila a València, amb la finalitat que fora presentada a Berenguer Mercader¹⁵⁶⁷. Tot i així, Tous es resistí a alliberar alguns dels captius, fet que motivà gestions personals de Joan Gil amb els enyor de Borriol a la ciutat de València¹⁵⁶⁸.

¹⁵⁶¹ *Ibíd*em, f. 10, 6-7-1460

¹⁵⁶² *Ibíd*em, f. 23, 22-9-1460

¹⁵⁶³ *Ibíd*em, f. 27-28v, 9-10-1460

¹⁵⁶⁴ *Ibíd*em, f. 29-32v

¹⁵⁶⁵ ARV, RC, COM, 95, f. 92v-93v

¹⁵⁶⁶ ARV, RC, DIV, 284, f. 160v

¹⁵⁶⁷ AMC, LC, 1460-1461, f. 34, 2-11-1460

¹⁵⁶⁸ *Ibíd*em, f. 44, 17-12-1460

A les primeres setmanes de 1461, malgrat certs contratemps, les negociacions amb Antoni de Tous per resoldre la concòrdia avançaven a bon ritme¹⁵⁶⁹. La sentència arbitral ja s'havia cordat el 23 de febrer s'ordenava a Nicolau de Reus, qui havia de desplaçar-se a Saragossa com a a part de l'ambaixada que suplicarà a Joan II la llibertat del príncep de Viana, aprofitar el viatge perquè el rei confirmara la sentència o, com a mínim, permetera l'assentament a Castelló dels nous veïns¹⁵⁷⁰. El text de la sentència, firmada per les dues parts el dia 28, permetia els mudèjars romandre a la vila i ordenava el retorn dels seus béns i famílies, amés de l'alliberament dels immigrants que encara estaven retinguts, a canvi d'una compensació de 35000 sous¹⁵⁷¹. Els caps que quedaven per lligar foren resolts en pocs mesos. Així, el dia 24 començava a tractar-se l'afer dels 4000 sous que l'aljama havia de donar a Antoni de Tous com a part de la concòrdia¹⁵⁷². Però el dia 28 s'atorgaven els poders perquè els negociadors castellanencs firmaren l'acord, i la moreria local acceptava pagar el que pertocava per les despeses del procés¹⁵⁷³. Finalment, el 12 d'abril, el recentment retornat de Saragossa Nicolau de Reus podia presentar al consell la provisió reial en favor de la posició de la vila, atorgada el 16 de març¹⁵⁷⁴. Si bé d'aquesta manera els esforços diplomàtics i judicials del consell obtenien la seua recompensa, no hem d'oblidar, però, que la posició de la monarquia favorable als interessos d'una vila reial, com a part del seu patrimoni, foren sens dubte determinants per assegurar una resolució ràpida i satisfactòria per Castelló¹⁵⁷⁵.

5.3.2 ELS BOCAYO DE CIRAT

El cas dels Bocayo, estudiat per Carmen Díaz de Rábago, representa un exemple de les possibilitats de promoció social, dins les limitades condicions de l'aljama, dels mudèjars castellanencs establerts a la vila al segle XV¹⁵⁷⁶. Azmet Bocayo, traginer natural de Cirat, s'aveïnà a Castelló junt la seua muller en 1460, coincidint amb l'arribada massiva de musulmans borriolencs. Fou acompanyat, al mateix temps, o poc després, per Abdulaziz

¹⁵⁶⁹ El 26 de gener el consell escrivia a Tous queixant-se sobre l'absència dels seus compromissaris a la reunió prevista pel dia 15. *Ibidem*, f. 54-54v. El dia 31 el consell rebia les excuses de Tous i la promesa d'una futura reunió. *Ibidem*, f. 59

¹⁵⁷⁰ *Ibidem*, f. 66v

¹⁵⁷¹ LP, 119. També comentat en SÁNCHEZ ADELL, J. "Repoblación de Castellón...*op.cit.*, pp. 187

¹⁵⁷² AMC, LC, 1460-1461, f. 67v

¹⁵⁷³ *Ibidem*, f. 69v

¹⁵⁷⁴ *Ibidem*, f. 79. La provisió es troba al LP, 120 i en ARV, RC, DIV, 286, f. 42-43v

¹⁵⁷⁵ Malgrat això, es donaren als anys següents reclamacions ocasionals sobre la qüestió. Així, en 1466, els 23 mudèjars traslladats des de Borriol tornaren a enfrontar-se judicialment als Tous davant la protesta d'aquests contra la sentència arbitral. ARV, RC, COM, 100, f. 106-105, 25-6-1466

¹⁵⁷⁶ DÍAZ DE RÁBAGO, C. "La justicia cristiana ante los mudéjares: Los Bocayo, una familia valenciana del siglo XV", *BSCC*, LXIX, 1993, pp. 201-210

Bocayo, probablement un parent. Azmet prompte començà a diversificar les seues fonts d'ingressos i complementà la tragineria amb la ramaderia ovina, una pràctica que segurament ja havia iniciat a Cirat. La possessió de terra, com a font de riquesa principal al Castelló del Quinze, no fou aliena a Bocayo, qui arribà a acumular la respectable extensió de vuit fanecades, que incloïen terra de secà i parcel·les d'horta, terreny irrigat i de bona qualitat¹⁵⁷⁷. El seu humil patrimoni, valorat en 5 lliures en 1462¹⁵⁷⁸, ascendí progressivament al llarg dels anys, i assolí les 11 lliures en 1473¹⁵⁷⁹, una xifra clarament superior a la riquesa mitjana dels membres de l'aljama que aquell any se situava en les 6,8 lliures¹⁵⁸⁰. El seu estatus econòmic, tot i la modèstia general dels membres de l'aljama, permeté els Bocayo situar-se dins les famílies més destacades de la comunitat musulmana local, disputant-se amb llinatges com els Arroçet i els Faraig els càrrecs de l'aljama¹⁵⁸¹. No debades, un membre de la família, Yucef, arribà a ser alamí en 1487. Ja convertits en moriscos a la dècada de 1520, els Bocayo continuaren formant part de la societat castellonenca del XVI¹⁵⁸².

Aquesta història d'èxit no estigué mancada, tanmateix, d'uns orígens complicats. A la seua humil posició inicial, comuna a la majoria dels mudèjars, se sumaren els problemes legals lligats al seu aveïnament a Castelló. A l'igual que Antoni de Tous, el senyor de Cirat, Miquel de Vilarig, s'oposà enèrgicament a la pèrdua de vassalls i ingressos que el trasllat d'Azmet suposava i prengué represàlies empresonant familiars i confiscant béns. Sabem que Vilarig, tal com ell mateix exposà, reclamava Bocayo per causes per les quals havia estat condemnat a Cirat. Paradoxalment, la primera notícia que tenim del conflicte, de març de 1460, és la renúncia mútua de les demandes entre les parts i el perdó de Vilarig a Bocayo. Havent-se signat les paus, quedava pendent la restitució dels béns (dots) de les mullers dels dos Bocayo. El consell argumentava que Vilarig no podia reclamar Azmet per cap crim, doncs encara que formava part de la pau signada, no se'ls havia acusat més

¹⁵⁷⁷ Citat en GLICK, T. F. *Regadío y sociedad en la Valencia medieval*, València, Del Cenia al Segura, 1988, p.80, i MEYERSON, M. *Els musulmans de València...op.cit.*, p. 207

¹⁵⁷⁸ LVP 1462, f. 128v-129

¹⁵⁷⁹ LVP 1473, f. 39v-40

¹⁵⁸⁰ DÍAZ DE RÁBAGO, C. *La morería de Castelló...op.cit.*, pp. 59-63, DÍAZ DE RÁBAGO, C. "Estructura social de la Aljama musulmana de Castelló de la Plana durante el siglo XV", *Estudios castellanens*, n. 5, 1992-1993, pp. 483-490

¹⁵⁸¹ DÍAZ DE RÁBAGO, C. "La justicia cristiana ante los mudéjares: Los Bocayo, una familia valenciana del siglo XV", *BSCC*, LXIX, 1993, pp. 201-210

¹⁵⁸² Sobre la conversió dels Bocayo i la resta dels mudèjars locals, consulteu CAMPOS, X. , DÍAZ DE RÁBAGO, C. "Los moriscos de Castellón (1525-1609): del bautismo forzoso a la expulsión", *Saitabi*, n. 59, 2009, pp. 161-170

que de convertir-se ne veïns de Castelló¹⁵⁸³. Tot i que, com veurem, les expectatives d'una resolució ràpida de l'afer es veieren frustrades, sabem que, ja d'antuvi, el consell oferí als Bocayo el mateix suport amb què comptaven els mudèjars de Borriol, el cas dels quals es tractava al mateix temps. Així, ja en aquestes dates, el notari local Francesc Berbegal, junt amb el notari pensionat a València Joan Gil, a qui se li enviaren les actes del cas, i l'advocat a la ciutat Francesc Tallada estaven involucrats en el cas. Tots tres treballaven en aquesta causa i les de la resta de mudèjars de manera coordinada a les dues poblacions, amb prohoms tan rellevants com Miquel Arrufat, jurat en cap aquell any, fent d'enllaç entre les distintes parts.

En maig de 1460, les comunicacions entre el consell i el síndic Joan Gil mostraven la seua impressió que el pronunciament de la sentència del cas, que, aparentment, havia estat portat a la cort del lloctinent de governador, era imminent. Davant aquest fet, la vila i els seus agents a València acordaren no donar testimoni fins que els béns foren restituïts¹⁵⁸⁴. En juny, però, la qüestió restava oberta. El notari Joan Gil informà el consell de les novetats dels casos, declarant que, pel que feia els Bocayos, “yo no vull treballar en als sinó en aclarir los Bocayos, car gran vergonya m-és que tan dura”. El consell decidí aleshores tornar a buscar la intercessió dels membres de la cort i escrigué a l'escrivà de ració Pau Rossell per mirar d'accelerar la conclusió dels processos oberts¹⁵⁸⁵. Aquest fou també el tema a tractar per Pere Mas, qui fou despatxat a València el 2 de juliol amb l'objectiu d'entrevistar-se amb l'advocat de la vila Nicolau Figuerola, el notari Joan Gil i el jurista Joan de Gallach. Entre els punts que contenia el memorial que li fou lliurat, se l'instruïa a aconseguir l'alliberament dels béns de les mullers dels Bocayos¹⁵⁸⁶. Quan, poc després, Azmet Bocayo fou citat judicialment a València, el consell es preocupà d'atorgar-li una carta de recomanació per a Gil, a qui es demanava que assistira Bocayo en el procés amb el senyor de Cirat qui, a més, s'havia mostrat contumaç¹⁵⁸⁷.

Malgrat que, en les setmanes següents, noves missatgeries a València de Nicolau de Reus i Miquel Arrufat tractaren de posar fi a l'afer, entre altres qüestions, la solució no arribava. En agost, el consell manifestà per escrit a Joan Gil la seua sorpresa perquè la qüestió dels Bocayos no s'haguera conclòs, i anunciaven l'enviament, si calia, d'una altra persona,

¹⁵⁸³ AMC, LC, 1459-1460, f. 78-78v, 16-3-1460

¹⁵⁸⁴ *Ibidem*, f. 90v, 22-5-1460

¹⁵⁸⁵ AMC, LC, 1460-1461, f. 3-3v, 2-6-1460

¹⁵⁸⁶ *Ibidem*, f. 9-9v

¹⁵⁸⁷ *Ibidem*, f. 12, 13-7-1460

L'anunci, de fet, coincidí amb la partida cap a la ciutat del notari Francesc Berbegal, amb la missió de resoldre les causes obertes, entre elles la dels Bocayos¹⁵⁸⁸. Les gestions de la vila es perllongaren al llarg d'agost i setembre, i inclogueren viatges de Berbegal i Pere Mas a València, i contactes amb el batlle general, Nicolau Figuerola, Pere Belluga i Pau Rossell, així com un missatge al rei a Barcelona. A finals de setembre, es feu necessari l'enviament del notari Joan Valentí a València per tractar amb el batlle general, Gil i Figuerola i aconseguir que, per fi, es pronunciara la sentència del cas¹⁵⁸⁹.

En octubre, aparentment, les gestions començaven a donar resultats. El consell, avisat que s'havia aconseguit que els béns foren donats a caplleuta, envià Azmet Bocayo, junt amb Nadal Canyelles, a Onda, on, tanmateix, l'assumpte es tornà a complicar. L'inventari dels béns que, suposadament, estava en possessió del notari d'Onda Miquel Llobregat, havia restat amb l'alfaquí i alamí de Cirat, segons Llobregat informà Bocayo, oferint-li, si més no, una còpia de l'ordre de caplleuta. Per acabar-ho d'adobar, l'entrevista de Bocayo amb l'alfaquí i l'alamí revelà que era Miquel de Vilarig qui retenia l'inventari i els béns confiscats, tant la roba com l'argent. El consell, persistint en la seua intenció d'assistir Azmet, demanà Joan Valentí que s'ocupara d'ajudar-lo en els seus esforços per recuperar els seus béns¹⁵⁹⁰. Mentrestant, la muller de Bocayo romania en presó. Això motivà que el consell, ja en desembre, es comunicara amb Pere Belluga, procurador del senyor de Cirat, demanant la seua intercessió per l'alliberament de la presonera. Belluga prometé, segons informà Joan Valentí, escriure una lletra a Vilarig preguntant-li posar fi a la presó de la muller de Bocayo. Per assegurar-se que l'afer es duguera a terme correctament, s'envià a Valentí la lletra redactada, per poder-la modificar si el notari ho creia oportú, a banda d'un missatge clos per a Belluga¹⁵⁹¹.

Començat l'any nou, l'afer romania sense conclusió, i Azmet Bocayo continuava sense poder recuperar muller i béns. La vila havia utilitzat diverses de les armes de què disposava en l'assistència a Bocayo en el procés: l'assessorament de notaris i juristes, les converses amb el batlle general, la demandes d'intercessió de figures cortesanes, i fins i tot les gestions directes amb el procurador de Vilarig. Vists els pocs resultats de les vies emprades, i sense cap propera convocatòria de corts a la vista on es poguera plantejar l'afer, el consell optà per apel·lar al rei Joan. Cal recordar que, a principis de 1461, la

¹⁵⁸⁸ *Ibíd.*, f. 14v-15v, 11-8-1460

¹⁵⁸⁹ *Ibíd.*, f. 24v-25v, 22-9-1460

¹⁵⁹⁰ *Ibíd.*, f. 28v, 15-10-1460

¹⁵⁹¹ *Ibíd.*, f. 41v-42, 8-12-1460

ciutat de València estava organitzant una ambaixada al rei per demanar l'alliberament del príncep de Viana, ja tractada en un altre apartat, a la que s'afegiren diverses viles reials, entre elles Castelló. Per tant, no ens ha de sorprendre que el consell volguera aprofitar la ocasió que se li brindava de fer arribar a Joan II les preocupacions de la vila. Així, en febrer de 1461, el síndic castellanenc Nicolau de Reus rebé l'encàrrec, entre molts altres afers, d'aconseguir una provisió reial per al senyor de Cirat i per al lloctinent de governador ordenant l'alliberament de la muller de Bocayo¹⁵⁹².

Com sabem, en març, Nicolau de Reus pogué entrevistar-se amb el rei a Saragossa. El protagonisme dels missatgers valencians, que, pel que sembla, monopolitzaren la reunió amb l'afer de Carles de Viana, deixà poc marge per la intervenció de l'enviat castellanenc De fet, Nicolau de Reus admeté al consell per carta que no havia pogut aconseguir les provisions requerides. El síndic reeixí, finalment, a obtenir de Joan II la provisió demanada. El dia 27 s'encarregà a Miquel Arrufat viatjar a València per, entre altres qüestions, recollir la provisió aconseguida per Nicolau de Reus¹⁵⁹³. Sabem que Nicolau de Reus es presentà al consell el dia 12 d'abril, on feu relació de l'ambaixada i presentà les provisions obtingudes¹⁵⁹⁴. L'ordre reial, dirigida al governador, i basada en les salvaguardes atorgades pel rei Alfons als nous veïns de la vila i confirmades per Joan II, ordenava que el lloctinent de governador fera efectiu l'alliberament.¹⁵⁹⁵

Per la seua banda, Miquel Arrufat, a València, provava sense èxit de localitzar els procés dels Bocayos, per la qual cosa el consell demanà la col·laboració en el fet del notari Joan Valentí. El resultat de la cerca fou decebedor: el procés no havia existit mai, ja que les causes començades a la cort del lloctinent de governador que anaven al governador de València, cosa que, en teoria, sols podia succeir per via de recurs o apel·lació, es tractaven normalment de paraula sense elaborar unes actes escrites. El consell no es mostrava satisfet amb el trasllat de la causa a la governació des de la cort de la lloctinència, dient que qualsevol greuge entre Vilarig i el lloctinent havia hagut de resoldre entre els dos, enlloc de portar-lo al governador. Amb una detallada argumentació legal, es demanava a Miquel Arrufat, estant a València, que tractara que la causa tornara al lloctinent¹⁵⁹⁶.

¹⁵⁹² *Ibíd.*, f. 66v, 23-2-1461

¹⁵⁹³ *Ibíd.*, f. 78

¹⁵⁹⁴ *Ibíd.*, f. 79

¹⁵⁹⁵ ARV, RC, COM, 96, f. 32v-33v

¹⁵⁹⁶ AMC, LC, 1460-1461, f. 81v-83, 14-4-1461

Com succeeix de vegades, els detalls de la conclusió del cas no ens són ben coneguts. Sembla que, en juny de 1461, la causa entre els Bocayo i Castelló, d'una banda, i Miquel de Vilarig, fou assignada al governador, en un document que ens informa que Vilarig havia denunciat vexacions per part dels jurats de Castelló¹⁵⁹⁷. Independentment de la resolució, podem suposar que s'arribà a un acord entre les parts, ja que ens consta la permanència i arrelament del llinatge a la vila, on els seus descendents ja convertits encara habitaven al segle XVI. No acabaren en aquest punt les topades judicials entre els Bocayo i Vilarig. En 1465, ens consta que el senyor de Borriol mantenia un litigi amb Yuçef Bocayo, qui també s'havia traslladat a Castelló i, com en el cas anterior, retenia la seua muller ni s'havia apoderat de la seua dot. Igualment, el senyor de Cirat havia volgut portar la causa a la governació de València, segurament creient que li seria més favorable. En aquesta ocasió, podem comprovar amb claredat com el rei admeté la petició de l'altra part i assignà la causa al lloctinent de governador Joan Tolsà, argumentant que, donat que les dues parts eren de la lloctinència, així s'estalviarien despeses¹⁵⁹⁸. En tot cas, ja en 1462, Azmet Bocayo estava establert a la vila i la seua família prosperava dins la moreria castellanenca¹⁵⁹⁹.

5.3.3 ÇAHER D'AIÒDER

A l'igual que Azmet Bocayo, Çaher Adnader fou un dels mudèjars que es traslladà a Castelló en 1459-1460 provinent de localitats distintes de Borriol¹⁶⁰⁰. Com a antic veí d'Àiòder havia estat vassall del senyor del lloc, Francesc Sànxis Munyoç, qui, seguint l'exemple de la resta de membres de l'estament nobiliari afectats per aquestes pèrdues de força de treball, actuà contra Çaher. Si bé desconeixem les primeres etapes del procés, sabem a març de 1460 aquest ja havia iniciat els tràmits per fer-se veí de Castelló. En aquell punt la vila, a banda de trametre Francesc Berbegal en missatgeries sobre la qüestió, li havia proporcionat els serveis professionals del notari i síndic a València Joan Gil, qui s'ocupava alhora del cas dels mudèjars borriolencs i dels Bocayo. El dia 28 de febrer el consell escrivia a Gil sobre el cas, parlant-li sobre la "bona diligència" que el

¹⁵⁹⁷ ARV, RC, COM, 96, f. 74-74v

¹⁵⁹⁸ ARV, RC, ITI, 403, f. 17v, 27-10-1465

¹⁵⁹⁹ Cal dir que Azmet Bocayo o un familiar seu fou víctima de la guerra a la Plana durant la revolta de Jaume d'Aragó quan, en 1463, fou capturat pels rebels que, amb base al castell d'Almassora, atacaren el molí de Guillem Mascó. SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad...op.cit.*, pp. 237-238. Igualment, en el futur seria receptor de diverses multes per menysprear aigua o regar amb aigua prohibida. GLICK, T. F. *Regadío y sociedad en la Valencia medieval*, València, Del Cenia al Segura, 1988, p. 78

¹⁶⁰⁰ DÍAZ DE RÁBAGO, C. *La morería de Castelló...op.cit.*, p. 41

notari valencià mostrava en les causes de la vila. En consonància amb l'ajuda legal que el consell acostumava a oferir als nous veïns, els jurats mostraven la seua preocupació pel fet que la cita que Çaher havia tingut a Onda amb un notari de Castelló, aparentment Gaspar Eximeno, no s'havia pogut complir per l'absència del mudèjar, cosa que feia témer algun "embaraç"¹⁶⁰¹. Cal dir que un comissari del batlle general havia estat present a la pretesa reunió a Onda, en què Eximeno tenia la missió d'aportar les actes necessàries i actuar com escrivà, ens dona pistes, de nou, sobre la coneixença i l'interès de l'administració de la monarquia en facilitar els tràmits per beneficiar viles del patrimoni reial¹⁶⁰². Podem suposar que a aquelles alçades ja havien s'havien produït les represàlies contra Çaher, que es manifestaren en la captivitat de la seua muller, Zorayra, a mans de Munyoç. En els seus freqüents viatges a València sobre els casos de particular afectats per la mateixa problemàtica, Francesc Berbegal tingué temps per tractar la causa que ens ocupa junt amb Joan Gil¹⁶⁰³. En alguna data que no podem determinar el plet havia arribat al batlle general, i el dia 27 el consell escrivia a Joan Gil agraint-lo la notícia que havien rebut del notari de l'alliberament i trasllat segur de la muller de Çaher¹⁶⁰⁴. Poc després, Miquel Arrufat viatjava a València, on el jurista Francesc Tallada, advocat pensionat per la vila a partir d'eixe moment, assessorava el consell sobre el cas¹⁶⁰⁵. El dia 22 de maig Joan Gil, esforçant-se per mantenir el consell de Castelló assabentat de les darreres notícies de les causes de la vila que es dirimien a València, confirmava que el procés estava en poder de Tallada i que la pronunciació de la sentència del cas estava propera¹⁶⁰⁶.

El nou exercici municipal s'obria a principis de juny amb la nova, de nou anunciada per escrit per Gil, que el batlle general havia assignat la causa a Joan de Gallach i Macià Cardona. El notari es mostrava confiat en una resolució positiva del procés i comunicava als jurats "stau ab bon cor". Malgrat aquestes dades esperançadores, sabem que en aquest moment el consell de Castelló i els mateixos mudèjars es veien descoratjats en els seus esforços. Segons explicaven per carta els jurats a Pau Rossell, la intercessió del qual també s'havia buscat en aquest afer, el batlle general no feia justícia, i els nous veïns, desesperats, es veien obligats a retornar als seus llocs d'origen, on estaven subjectes a les vexacions dels seus antics senyors. Així, Çaher i la seua muller es trobaven retinguts a

¹⁶⁰¹ AMC, LC, 1459-1460, f. 74v

¹⁶⁰² El 16 de març Eximeno cobrà 45 sous pels seus treballs. *Ibidem*, f. 77v

¹⁶⁰³ Rebé per aquest i altres treballs 147 sous 7 diners el 2 d'abril. *Ibidem*, f. 81v

¹⁶⁰⁴ *Ibidem*, f. 87v

¹⁶⁰⁵ *Ibidem*, f. 89v, 17-5 1460

¹⁶⁰⁶ *Ibidem*, f. 90v

València, tement haver de tornar a Aiòder i a les mans de Francesc Sànxis Munyoç, qui s'havia apoderat dels seus béns. És possible que la poca diligència del batlle general motivara el canvi de jutges, que permetia esperar una més ràpida resolució del plet, una impressió que compartia Joan Gil quan feia arribar al consell que “ara se strenyen los fets”¹⁶⁰⁷. En tot cas, això fou jutjat insuficient i el 2 de juliol s'envià Pere Mas a València on, entre altres missions, se li encarregava parlar amb síndic i advocats, entre ells el jutge del cas Joan de Gallach, per requerir que la sentència es pronunciara¹⁶⁰⁸. Sabem que en aquelles dates es demanà la intervenció directa del rei i s'obtingué una provisió que ordenava el batlle general l'alliberament a caplleuta de la muller de Çaher. A finals de mes i principis d'agost fou el torn de Miquel Arrufat i Nicolau de Reus qui, a banda de les seues tasques com a negociadors amb Antoni de Tous, també s'ocupaven a València dels casos obertes de Bocayo i Çaher, i presentaren al batlle general la provisió aconseguida. El consell no volgué perdre temps i el mateix dia s'enviava Francesc Berbegal a la capital per treballar en el cas, en una nova mostra e la tutela que i suport que les autoritats municipals s'esforçaven a oferir als nous veïns¹⁶⁰⁹.

Amb la mort sobtada de Gallach el 12 d'agost, la monarquia remeté la causa de tornada al batlle general, amb consell de Guillem Estrader i Gabriel de Santa Cília¹⁶¹⁰. En setembre el procés continuava i nous viatges a la capital de Berbegal tingueren l'objectiu, a banda de seguir el cas, de pagar les provisions obtingudes¹⁶¹¹. Però a finals de mes la sentència encara no s'havia pronunciat, motiu pel qual Joan Valentí, en una nova ambaixada, havia, entre altres qüestions, de requerí al batlle general que concloguera el procés¹⁶¹². El dia 11 de novembre això ja s'havia produït, i Joan Valentí tornava de València amb un trasllat de la sentència¹⁶¹³. Pocs dies després el notari castellanenc tornava a personar-se a València per fer efectiu el compliment de la sentència, que incloïa un pagament de despeses per danys i salaris per part de Munyoç, que aquest encara no havia realitzat¹⁶¹⁴. A desembre de 1460 Joan Valentí tornava a estar ocupat a València per aconseguir la restitució dels béns confiscats a Çaher, i el cas encara s'allargaria

¹⁶⁰⁷ Les lletres indicades estan datades els dies 8 i 9 de juny. AMC, LC, 1460-1461, f.3-3v.

¹⁶⁰⁸ *Ibidem*, f. 9-9v

¹⁶⁰⁹ Arrufat i Reus feren relació del seu viatge el dia 11 d'agost. *Ibidem*, f. 14v-15

¹⁶¹⁰ ARV, RC, COM, 92, f. 159v

¹⁶¹¹ AMC, LC, 1460-1461, f. 22v-23, 14-9-1460

¹⁶¹² *Ibidem*, f. 24v-25v, 28-9-1460

¹⁶¹³ *Ibidem*, f. 34v

¹⁶¹⁴ *Ibidem*, f. 38v-39v

més¹⁶¹⁵. Segons s'explicava en una lletra del 7 de gener de 1461 al notari Joan Gil, Çaher s'havia desplaçat a Aiòder acompanyat d'un síndic de Castelló amb l'objectiu d'aconseguir el retorn definitiu dels seus béns, però el seu antic senyor sols li n'havia donat una part. El mateix Çaher, portador de la dita lletra a Gil, havia de ser assessorat pel notari en els següents passos a seguir. Sembla que, finalment, es tornà a recórrer al batlle general i s'obtingueren comissions amb aquest efecte en març de 1461¹⁶¹⁶.

En abril, armat amb les comissions i un inventari notarial dels seus béns, a més d'un verguer del batlle general, Çaher es disposava a retornar a Aiòder per recuperar allò seu. El consell de Castelló no podia refiar-se del nivell de compliment de les provisions i comissions rebudes per part dels funcionaris de la monarquia. Així, el dia 18 s'escrigué a Miquel Arrufat, qui estava fent gestions relacionades amb el fet a València per informar-lo de la notícia. En el missatge, el consell deia "no fluxeu que lo verguer no vaiga a ferlli restituir sos béns e a nosaltres pagar lo salari contengut en la comissió [...] del batlle general" i "no fieu de paraules, que ja us ha enganat dos vegades", referint-se a l'anterior restitució parcial dels béns i a una promesa de l'aljama d'Aiòder de restituir els béns que no compliren. Les instruccions a Arrufat de posar un protest si el batlle general no complia demostraven com, a aquelles alçades, la desconfiança en l'administració de la monarquia no era gaire menor que la que es tenia en els Munyoç¹⁶¹⁷. La prova que la manca de confiança estava fundada era que a mitjans de maig Çaher encara no havia pogut recobrar les seues possessions i, dirigit pel consell, viatjava de nou a València a prosseguir la causa amb l'ajuda de Joan Gil i el nou notari pensionat Francesc Gargall¹⁶¹⁸.

Independentment dels detalls de la fi del procés, Çaher Adnader pogué romandre finalment a la vila. En 1462 el trobem exercint com a trompeta a la moreria, amb un modest patrimoni valorat en sis lliures peïteres¹⁶¹⁹. En 1473 la seua riquesa havia ascendit a les deu lliures, assolint una posició emblant a les onze lliures d'Azmet Bocayo¹⁶²⁰. Desconeixem quant de temps habitaren Çaher i la seua família a Castelló ja que, a diferència dels Bocayo, no trobem rastre de la seua conversió i integració en els veïns

¹⁶¹⁵ *Ibíd*em, f. 44v-45, 22-12-1460

¹⁶¹⁶ *Ibíd*em, f. 78, 27-3-1461

¹⁶¹⁷ *Ibíd*em, f. 82

¹⁶¹⁸ *Ibíd*em, f. 87v-88, 15-5-1461

¹⁶¹⁹ LVP, 1462

¹⁶²⁰ LVP, 1473

cristsians de la vila a la dècada de 1520¹⁶²¹. En tot cas, la seua entrada en la moreria local hauria estat indubtablement molt més complicada sense l'assistència continuada de les autoritats municipals en uns tràmits que significaven, alhora, la defensa dels drets dels veïns d'una vila reial davant la pressió senyorial, que solia comptar, si més no a nivell formal, amb el suport de la monarquia.

Com a conclusió, els casos dels Bocayo i de Çaher ens permeten observar fins a quin punt el govern municipal s'implicava en la defensa legal dels mudèjars aveïnats a la vila, tant importants per revitalitzar la demografia i les finances locals. El consell posava al servei del nou veí els seus síndics i advocats residents a València, a més de, en ocasions, designar homes per acompanyar-los en els viatges necessaris pels tràmits legals i judicials. Dins la vila, el protagonisme requeria en notaris locals que, amb la seua experiència en afers jurídics, mantenien en contacte els oficials castellanencs amb els seus agents externs a través de viatges regulars a la ciutat. Això no exclouia la participació personal dels magistrats municipals que, com hem vist, provocà diverses anades i vingudes a València del jurat en cap. Els viatges, amb la important despesa que suposaven, també servien per buscar la intervenció d'autoritats com el batlle general o destacats juristes i altres membres el consell reial. Quan les vies normals fallaven, quedava el recurs de demanar la intercessió de figures cortesanes o d'apel·lar directament al rei, una via que, pel que sembla, resultà ser decisiva en el cas de Bocayo, tot i que sempre es depenia de què els oficials reials feren efectives les ordres del monarca.

¹⁶²¹ CAMPOS, X. , DÍAZ DE RÁBAGO, C. “Los moriscos de Castellón (1525-1609): del bautismo forzoso a la expulsión”, *Saitabi*, n. 59, 2009, pp. 161-170

5.4 ALTRES EXEMPLES DE DEFENSES JURÍDIQUES

Com s'ha vist en el cas dels mudèjars traslladats a Castelló, davants els conflictes, sovint judicials, que els enfrontaven tant a oficials reials, autoritats i veïns d'altres poblacions o senyors forans, els veïns de la vila podien esperar l'ajut del govern municipal i els seus agents a València, notaris i juristes, en la seua protecció jurídica. Ja en 1416, davant la denúncia del procurador fiscal al notari Bernat Colomer en el litigi que aquest mantenia amb el també notari Joan Tallada, el consell defensà el seu dret al un judici amb dos jutges i dos escrivans, alhora que es declarava que la competència corresponia al justícia local, cercant-se en la tasca l'ajuda del síndic a València Bertran de Bues.¹⁶²² En 1419 es recorregué als advocats de la ciutat amb motiu d'una sentència del lloctinent de governador favorable a Pere Miquel al voltant del segrest d'un esclau, que ara el governador li prohibia executar.¹⁶²³ L'ajuda podia estar també relacionada amb afers més violents, que no obstant podien emmarcar-se en una defensa general dels interessos del grup dominant de prohoms. Així, en 1448, i en el context del conflicte entre la vila i el comanador de Fadrell sobre la prohibició del cultiu de l'arròs, Guillem Feliu, missatger que es dirigia a València per tractar la qüestió, fou interceptat i ferit pel camí per un escuder del comanador. En aquest cas, la demanda de suport jurídic de Nicolau Figuerola i Pere Belluga¹⁶²⁴ fou acompanyada d'una denúncia personal al rei de Navarra, protagonitzada per Guillem Miquel, Pere Miralles, Nicolau Batlle, Ponç de Montpalau i Berenguer Castell¹⁶²⁵.

No sols els prohoms rebien l'ajuda del consell. Els nous pobladors establerts a la vila, provinents com a norma de zones de senyoriu, eren benvinguts, en un context de greu crisi demogràfica. Amb la cobertura legal aportada per la llibertat pels vassalls de senyors per traslladar-se al reialenc, la vila exercia així un cert poder d'atracció poblacional, tot i que a grans trets limitat a les comarques del nord del regne, on, malgrat el context depressiu, continuava sent el principal centre demogràfic i econòmic junt amb Morella i Sant Mateu, i a poca distància de Vila-real. En aquest sentit, els coneguts fets de 1459, tot i que rellevants pel nombre d'immigrants arribats simultàniament i la volada que prengué el cas pel xoc amb Antoni de Tous i la intervenció reial, no foren cap excepció. Els nouvinguts, foren cristians o musulmans, rebien ajuda i col·laboració en qualsevol

¹⁶²² AMC, LC, 1416-1417, f. 18v-19v, 28-9-1416

¹⁶²³ AMC, LC, 1419-1420, f. 5v, 2-7-1419

¹⁶²⁴ AMC, LC, 1448-1449, f. 26, 8-12-1448

¹⁶²⁵ A més, foren acompanyats en el seu viatge a València per sis ballesters. *Ibidem*, f. 24v, 27-11-1448

dubte jurídic que poguera sorgir sobre el seu aveïnament o en litigis judicials amb els seus antics senyors. Així, en 1436 es consultà Miquel Galí, a València, sobre el cas d'un mudèjar, vassall de Joan de Sessé, que projectava traslladar-se a Castelló¹⁶²⁶. També en 1453 es cercaren els serveis del jurista i notari pensionats a la ciutat, Guillem Pelegrí i Nicolau Çaposa respectivament, per assistir Joan Bertran, arribat d'Onda, a l'aveïnament del qual s'oposava la seua població d'origen a la cort del governador¹⁶²⁷. A l'igual que hem observat en els aveïnaments de 1459-1460, no era estrany que el consell redactara recomanacions i explicacions del cas que havien de ser portades en mà per la persona concernida als advocats de València. Així, en Figuerola, un aspirant a nou veí procedent de Benicàssim, obtingué en 1447 una d'aquestes lletres, en què es requeria el jurista pensionat de la vila a la ciutat, Nicolau Figuerola, que li concedirà la seua assistència jurídica en el plet que l'enfrontava amb el seu antic senyor, Gilabert de Centelles.¹⁶²⁸

A banda de processos pendents per deutes o atacs contra les seues possessions als seus llocs d'origen, els conflictes també podien sorgir per altres motius com quan, en 1453, Bertran Gisbert, malgrat haver-se fet veí de Castelló, fou escollit justícia de Borriol, fet que provocà gestions amb Pere de Tous i consultes als advocats en la seua defensa davant el lloctinent de governador¹⁶²⁹. Aquests casos podien també intentar resoldre's de manera directa entre les autoritats d'ambdues poblacions, sense mencions explícites a notaris i juristes, com succeí, en 1453, entre Castelló i la Pobla, quan la dita població es proposava taxar els béns del recentment aveïnat a Castelló Ramon Monferrer¹⁶³⁰. Com en altres qüestions, la suposada defensa dels interessos de la monarquia era un argument atractiu a l'hora de defensar el municipi. Per exemple, l'acceptació de l'aveïnament del borriolenc Pere Jover, poc després del conflicte amb els Tous, es justificà per escrit a Antoni de Tous com una mostra de fidelitat al rei i no com un acte de mala fe vers el seu antic senyor¹⁶³¹. En 1471, davant les protestes de Tous que la vila acceptava nous pobladors en contra de les condicions de la sentència arbitral, la vila defensà l'aveïnament del mudèjar borriolenc Tordello per mitjà d'Andreu Sart¹⁶³².

¹⁶²⁶ AMC, LC, 1436-1437, f. 7v, 8-7-1436

¹⁶²⁷ AMC, LC, 1453-1454, f. 12v, 8-7-1453 i f. 13, 10-7-1453. Més tard se sol·licità la intervenció de fra Jeroni Miralles, religiós resident a Sogorb. *Ibidem*, f. 14, 15-7-1453

¹⁶²⁸ AMC, LC, 1447-1448, f. 10v-11, 16-7-1447

¹⁶²⁹ AMC, LC, 1453-1454, f. 40v, 26-12-1453 i *ibídem*, f. 43, 5-1-1454

¹⁶³⁰ AMC, LC, 1453-1453, f. 34, 12-11-1453

¹⁶³¹ AMC, LC, 1463-1464, f. 7v, 14-1-1463

¹⁶³² AMC, LC, 1471-1472, f. 20, 27-10-1471 i f. 21, 17-11-1471

Els pobladors de la vila podien ser objecte d'altres actuacions considerades com abusos, com quan, en 1464, el consell posà a disposició de l'aljama Nicolau Figuerola per defensar-se d'una demanda monetària reial¹⁶³³. En 1468 els mudèjars provinents de Cirat demanaven caplleuta per una mules penyorades pel lloctinent de governador, fet que requerí l'ajut de Francesc Pérez¹⁶³⁴. També, en 1464, un hostaler de Borriol pres a Castelló per malparlar d'Antoni de Tous obtingué la protecció jurídica de la vila¹⁶³⁵. En una nova topada amb Antoni de Tous, en 1472 Andreu Sart i Jaume Piles representaren la postura de la vila en el cas de dos presos arrestats per lladres, que defensava la jurisdicció del lloctinent de governador front la del governador, davant l'intent d'aquest últim d'apoderar-se d'ells per un recurs de Tous¹⁶³⁶. Igualment, l'any següent, Piles participà en les gestions amb el batlle general per provar d'aconseguir l'alliberament d'un veí pres per Tous¹⁶³⁷. El mateix any, Çahat, mudèjar provinent de Borriol, trobà la col·laboració del consell en el seu plet contra els Tous, que l'havia portat a ser empresonat al seu lloc d'origen, donant-se la circumstància que, que en aquest cas, el mateix rei Joan impulsà i de fet ordenà la implicació dels oficials locals¹⁶³⁸. Tot i que no s'hi especifica la participació de juristes i notaris valencians, és possible que també intervingueren en el protest posat al governador i el consell reial, en 1476, davant l'empresonament del sogorbí Jaume del Vayo, emparentat amb un castellanenc, qui havia estat pres per Joan Torrelles en el context de la resistència armada de Sogorb contra l'infant Enric¹⁶³⁹.

Crida l'atenció el cas de Domingo Espelt, procedent de Borriol, qui ja em esmentat en parlar de la defensa marítima. Creiem que ja es trobava a la vila en 1453, quan el consell resolgué atorgar-li el seu suport jurídic en una instància que la seua muller pensava fer davant el governador¹⁶⁴⁰. Espelt havia estat pres a Borriol per Antoni de Tous: davant aquest fet, el consell, sense tenir constància de cap delictes comès abans del seu aveïnament, resolgué actuar en la seua defensa¹⁶⁴¹. A continuació, el consell escrigué a les autoritats de Borriol, que s'havien apoderat dels béns d'Espelt a instància de creditors, per oferir satisfer les quantitats demanades i que els béns foren retornats a la família¹⁶⁴².

¹⁶³³ *Ibidem*, f. 101v, 27-1-1464

¹⁶³⁴ AMC, LC, 1468-1469, f. 9v, 31-7-1468

¹⁶³⁵ AMC, LC, 1464-1465, f. 3-3v, 22-5-1464

¹⁶³⁶ AMC, LC, 1472-1473, f.10v, 27-7-1472

¹⁶³⁷ AMC, LC, 1473-1474, f. 18, 10-10-1473 i f. 20v-21v, 2-11-1473

¹⁶³⁸ ARV, RC, COM; 122, f. 118v-119, 29-11-1473

¹⁶³⁹ AMC, LC, 1476-1477, f. 17-17v, 10-11-1476

¹⁶⁴⁰ AMC, LC, 1453-1454, f. 8, 17-6-1453

¹⁶⁴¹ *Ibidem*, f. 5-5v, 28-5-1453

¹⁶⁴² *Ibidem*, f. 7, 3-6-1453

Poc després fou localitzat per Pere de Tous, germà d'Antoni, a una galiota, i retornat a Castelló en un gest d'amistat dels Tous. El consell, agraït, declarà que Espelt i la seua muller renunciarien a la seua instància judicial, la relació directa de la qual amb el fet desconeixem¹⁶⁴³. Sospitem que estava connectat amb les dificultats experimentades en el seu recent aveïnament, ja que, l'1 de setembre, s'escrivia a Borriol, reclamant que s'enviaren a Castelló els béns restants d'Espelt de manera franca, tal com havia promès, i incomplert, Jofre de Tous¹⁶⁴⁴. Sabem també que, en abril de 1454 treballava com a carceller a la presó de Castelló, quan els Tous, de nou, el tornaren a reclamar des de Borriol, en aquests cas per aportar el seu testimoni a un judici. El consell, segurament amb els fets recents en ment, i temorosos de perdre un veí, li atorgaren la llicència per desplaçar-se a la població veïna, comunicant, això si, als Tous que s'asseguraren del seu retorn immediat a la vila¹⁶⁴⁵.

Cal dir, per últim, que aquesta classe de xocs no sempre tenien l'objectiu de defensar un particular, sinó que podien estar encarats a reivindicar la jurisdicció de la vila a l'hora de castigar-los, en protecció de l'autonomia municipal. Per exemple, en 1456 es sol·licità l'ajuda de Nicolau Figuerola en el cas d'una *mora*, acusada d'adulteri, que el batlle havia pres a instància de Jofre de Tous, argumentant que no era vassalla de senyor.¹⁶⁴⁶

Era també freqüent que el consell treballara en defensa dels interessos dels comerciants locals front les lleudes o imposicions, considerades indegudes i contra privilegis, que patien en els seus tractes amb poblacions del nord del regne, en particular el centre llaner de Sant Mateu. En 1423, s'actuà en aquest sentit contra Xèrica i Sant Mateu, viles que no respectaven les franqueses de Castelló i penyoraven els béns dels seus comerciants¹⁶⁴⁷. La qüestió amb Sant Mateu ressorgí en 1425, i Pere Colomer hagué de consultar el fet als juristes valencians de la vila¹⁶⁴⁸. El cas arribà al governador Vidal de Blanes qui, malgrat que se li havia exposat el privilegi de franquesa de què Castelló gaudia des de temps de Jaume I, donà la raó a Sant Mateu.¹⁶⁴⁹ En la seua defensa de les llibertats pel comerç i les comunicacions, la vila també podia enfrontar-se amb el bisbe, qui en 1424 prohibia

¹⁶⁴³ *Ibíd.*, f. 19v-20, 19-8-1453

¹⁶⁴⁴ *Ibíd.*, f. 22

¹⁶⁴⁵ *Ibíd.*, f. 64, 22-4-1454 i f. 65v, 25-4-1454

¹⁶⁴⁶ Figuerola respongué que no es tractava d'una competència de la vila, sinó que la tasca corresponia al procurador fiscal. AMC, LC, 1455-1456, f. 38-38v, 1-2-1456

¹⁶⁴⁷ AMC, LC, 1423-1424, f. 39, 26-12-1423

¹⁶⁴⁸ AMC, LC, 1424-1425, f. 28, 26-5-1425

¹⁶⁴⁹ *Ibíd.*, f. 40-45

diversos veïns tenir barques a la Rambla, argumentant-se des de la vila que rius i rambles eren comunes¹⁶⁵⁰. Dins el mateix àmbit, no eren estranyes les protestes sobre penyores i de bestiar patides per part de localitats com Albarrasí, Mosquerola i sobretot Terol, on pastors castellanencs menaven els seus ramats i, en ocasions, els seus drets a pasturar no es veien respectats¹⁶⁵¹. Així, per exemple, Mateu Miralles hagué d'encarregar-se de l'afer de marques fetes des de Terol en 1484¹⁶⁵². El mateix Miralles tornaria a fer gestions amb Terol sobre penyores fetes en bestiar de Nicolau de Reus, tot i que, en aquest cas, en tractar-se d'un prohoms benestant, Reus sufragà la despesa¹⁶⁵³. En 1479 el consell també oferí la seua defensa a Jaume Miquel, qui protestava que no se li havien respectat les franquesses de fira a Terol, Barraques i Sogorb¹⁶⁵⁴.

Ple que fa a afers més purament judicials, tot i que relacionats amb les finances de la vila, podem citar les tasques de Francesc Pérez per intentar traure de la cort del lloctinent de governador la causa entre la vila i els hereus de Manuel Caixa sobre deutes en les imposicions, argumentant que no eren de la seua competència¹⁶⁵⁵. També res recorregué al jurista Andreu Sart en el cas del carnisser Gabriel Selma, qui tallava carn contra les seguretats de la vila¹⁶⁵⁶. A això cal afegir els treballs realitzats pel litigi sobre els censals dels Menaguerres, que durant anys portà maldecaps pel consell¹⁶⁵⁷.

5.4.1 LES DEFENSES CONJUNTES ENTRE LES VILES DE LA PLANA

Volem concloure amb alguns exemples de problemàtiques que, en afectar de manera conjunta diverses poblacions de la comarca, impulsaven respostes igualment comunes. Quan succeïa això, de la mateixa manera que es coordinava la defensa de la costa o la reacció a certes demandes militars compartides, es convocaven parlaments de viles de la Plana on els seus representants acordaven els actes jurídics a efectuar, en una tasca que era prosseguida pels advocats i síndics pensionats a València. El nucli de viles reials de la comarca, format per Castelló, Vila-real i Borriana, era l'eix al voltant del qual s'articulaven les dites accions. Tot i així, el fet de pertànyer a un mateix espai econòmic

¹⁶⁵⁰ AMC, LC, 1423-1424, f. 41v-42, 20-1-1424

¹⁶⁵¹ SÁNCHEZ ADELL, J. "La ganadería medieval en Castellón de la Plana. Materiales para su estudio", *BSCC*, LXXV, pp. 721-782, SESMA MUÑOZ, J. Á., NAVARRO ESPINACH, G. "Herbajes de ganados valencianos en tierras de Teruel (siglo XV)", *BSCC*, LXXV, pp. 783-802

¹⁶⁵² AMC, LC, 1484-1485, f. 2-3, 12-6-1484

¹⁶⁵³ AMC, LC; 1493-1494, f. 1, 2-6-1493

¹⁶⁵⁴ AMC, LC, 1479-1480, f. 14, 12-9-1479

¹⁶⁵⁵ AMC, LC, 1464-1465, f. 30v, 29-8-1464

¹⁶⁵⁶ AMC, LC, 1469-1470, f. 29, 23-5-1470 i f. 31v-32, 26-5-1470

¹⁶⁵⁷ El cas feu, pe exemple, que, en 1482, el consell proposara buscar l'assessorament de dos o tres juristes afegits a l'advocat regular. AMC, LC, 1481-1482, f. 25v, 25-4-1482

i feia que, amb freqüència, localitats de fora del reialenc, en trobar-se igualment afectades per les qüestions que es tractaven, estigueren també presents a les reunions. No era estrany, doncs, que viles i llocs de jurisdicció senyorial, com Nules o Almassora, volgueren fer sentir la seua veu en algunes de les citades iniciatives.

Un dels motius de conflicte més recurrents al llarg del segle XV fou tot allò relacionat amb la sembra d'arròs per estantia o escorrentia. Com s'ha dit al principi del treball, l'expansió d'aquest cultiu fou una de les innovacions agràries més rellevants del període que ens ocupa, facilitat pels seus alts rendiments i els seus usos lligats tant a l'autoconsum com a la comercialització¹⁶⁵⁸. El paper de la iniciativa autònoma dels llauradors en aquest fet explica l'oposició permanent del cos de prohoms, que feren arribar a la corona regulars peticions de prohibició de la sembra basades en arguments sanitaris. En aquest sentit, el Llibre de Privilegis castellanenc conté una successió de provisions reials en contra del dit cultiu, la més antiga de les qual data de 1388, i que es concentren sobretot a les dècades de 1430 i 1440. Així, es pot dir que la postura dels prohoms aconseguí de manera freqüent el suport de la corona, si més no teòric, per mitjà de les seues provisions i privilegis. Amb el transcurs de les dècades, però, s'incrementà l'interès de les capes més altes de la societat en aquesta activitat. Arribats a final de segle, el cultiu de l'arròs es tolerava en la pràctica, convertint-se les multes per la seua sembra en un ingrés moderat però regular, en una conjuntura de crisi financera en què noves formes de recaptació eren sempre benvingudes.

Les habituals prohibicions contrastaven amb la realitat de l'exercici del poder reial i els interessos personals dels seus representants. També en aquesta àrea, doncs, podien donar-se xocs jurisdiccionals, motivats pels permisos que els oficials reials donaven per conrear arròs a canvi del pagament de certes quantitats. De 1433 data la inhibició que el batlle havia fet al justícia de la vila, impedit-lo actuar en contra del cultiu de l'arròs, fet front el qual el consell decidí igualment prosseguir les execucions contra els culpables¹⁶⁵⁹. L'any següent es protestava per les llicències que comissaris del governador i el batlle general venien per fer arrossos, qüestió que es portà al batlle general¹⁶⁶⁰, amb el batlle i

¹⁶⁵⁸ VICIANO NAVARRO, P. "Els llauradors davant la innovació agrària. El cultiu de l'arròs al País Valencià a la fi de l'Edat Mitjana", *Afers*, n. 39, 2001, pp. 315-332, VICIANO NAVARRO, P. "Pagesos que innoven. La petita explotació en les transformacions agràries de la fi de l'Edat Mitjana", BARCELÓ, M., i al. (eds.), *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, València, Universitat de València, 2003, pp. 503-522

¹⁶⁵⁹ AMC, LC, 1433-1434, f. 7, 31-7-1433

¹⁶⁶⁰ *Ibidem*, f. 28v, 17-4-1434

el batlle i el surrogat Manuel Caixa, en aquesta ocasió, donant suport a la posició majoritària dels prohoms¹⁶⁶¹. Noves interferències del lloctinent de governador es donaren en 1455, quan aquest exigí un salari per les execucions efectuades contra els conreadors¹⁶⁶². No sols els oficials reials podien concedir permisos pel seu compte en benefici propi, sinó que les màximes figures de la monarquia podien prendre les mateixes decisions. En 1447, el surrogat Nicolau de Reus i el batlle Jaume Ferrando, en qualitat d'advocat fiscal, es veieren frustrats en la seua missió d'arrencar arrossos al terme de Borriana per un privilegi en eixe sentit atorgat pel rei de Navarra¹⁶⁶³, una problemàtica que es repetí en 1457¹⁶⁶⁴. Una complicació de tipus legal afegida era el fet que els cultius també tingueren lloc a Fadrell, petita senyoria de l'orde de Sant Jaume al terme de la vila, amb les disputes competencials que això comportava¹⁶⁶⁵. Pel que fa a altres jurisdiccions, en 1457 es denunciava el cultiu d'arròs que el comanador de Montesa permetia al terme de Borriana¹⁶⁶⁶.

En resposta a aquests fets, ja en 1435 ens consta la convocatòria d'un parlament on estaven representades les principals viles reials de la Plana, Castelló, Borriana i Vila-real¹⁶⁶⁷. Les converses, a les que se sumà Almassora¹⁶⁶⁸, tingueren com a resultat l'enviament a València del jurista Pere Miralles, qui plantejà l'afer al governador amb poc èxit, cosa que provocà una nova reunió a Vila-real¹⁶⁶⁹ i una nova ambaixada conjunta a la capital¹⁶⁷⁰. El fet que les reunions tingueren lloc fora de Castelló no era del tot estrany, com no ho era que la iniciativa provinguera d'altres viles. Així, en 1448 era el batlle de Vila-real Francesc Montull l'encarregat de proposar l'arrencada dels arrossos i la busca d'una provisió reial al respecta, campanya a la què Castelló s'adherí¹⁶⁷¹. En aquest cas, agreujat per les inhibicions contra les execucions presentades pel comanador de Fadrell Joan Torrella¹⁶⁷², les gestions tingueren com a resultat lletres al rei i a Vidal de Blanes¹⁶⁷³. Aquestes mesures foren insuficients, i el síndic castellanenc Pere Miralles hagué de

¹⁶⁶¹ *Ibidem*, f. 29v, 3-5-1434

¹⁶⁶² AMC, LC, 1455-1456, f. 24-24v, 28-9-1455

¹⁶⁶³ AMC, LC, 1447-1448, f. 15-15v, 4-8-1447

¹⁶⁶⁴ AMC, LC, 1457-1458, f. 25v, 2-10-1457

¹⁶⁶⁵ Per exemple, les que es denunciaren en 1476. AMC, LC, 1476-1477, f. 4, 28-6-1476

¹⁶⁶⁶ AMC, LC, *Ibidem*, f. 5, 27-6-1457

¹⁶⁶⁷ AMC, LC; 1435-1436, f. 3, 6-6-1435

¹⁶⁶⁸ Més tard també s'hi adherí Morella. *Ibidem*, f. 10, 7-7-1435

¹⁶⁶⁹ *Ibidem*, f. 5, 25-6-1435

¹⁶⁷⁰ *Ibidem*, f. 11v, 28-7-1435

¹⁶⁷¹ AMC, LC, 1447-1448, f. 40, 8-1-1448

¹⁶⁷² *Ibidem*, f. 56v, 22-4-1448

¹⁶⁷³ *Ibidem*, f. 53v-54, 9-4-1448 i f. 59, 7-5-1448

desplaçar-se a Saragossa per intentar aconseguir provisions favorables a la postura del consell del rei de Navarra¹⁶⁷⁴. Més tard, en 1457, Vila-real tornava a donar inici a les accions conjuntes en avisar Castelló per carta dels arrossos que es feien al terme de Borriana¹⁶⁷⁵, repetint-se de nou les gestions en la vila veïna, aquesta vegada portades personalment pels jurats castellonencs¹⁶⁷⁶. Amb això, es tornava a manifestar el caràcter relatiu de la superioritat comarcal castellonenca, amb una població com Vila-real que no deixava passar oportunitats per reivindicar el seu lloc dins la jerarquia urbana valenciana.

Una altra qüestió que afectava les viles reials de la Plana era la defensa del dret de no pagar el delme de les garrofes front les exigències eclesiàstiques. L'expansió de dit cultiu al llarg del segle XV a la comarca feu que el bisbat de Tortosa volguera reclamar aquesta contribució, en una disputa que es tractà per via judicial i que es perllongà durant dècades, i que finalment inclogué també demandes sobre les la plantació de moreres¹⁶⁷⁷. El procés, en què la postura del bisbe fou representada per Joan Aparici, tingué el seu veritable començament en 1459, quan s'encarregà la direcció de les gestions a Nicolau de Reus¹⁶⁷⁸. La implicació de diverses localitats en l'afer provocà regulars parlaments entre els síndics de les poblacions veïnes. El seu abast podia superar el nucli bàsic de viles format per Castelló, Vila-real i Borriana, i incloure altres espais jurisdiccionals. Així, en 1468, es buscava la participació en una reunió no sols de síndics de les tres viles citades, sinó també Nules, Onda, Almassora i Almenara¹⁶⁷⁹. Si bé la reunió en si podia tenir lloc en diverses poblacions, de vegades les autoritats reials s'immiscien en el fet, com quan en 1468 el surrogat del lloctinent de governador sols permeté la formació d'un parlament a Castelló¹⁶⁸⁰. En aquest fet, la manca de grans diferències entre l'estatus de les principals viles de la Plana s'evidenciava de nou, i Vila-real gaudia d'un nivell semblant d'iniciativa a l'hora de plantejar les accions a prendre. Així, sorgí d'una proposta vila-realenca el projecte d'ambaixada conjunta al bisbe de Tortosa en 1468, a la qual Castelló volgué adherir-se¹⁶⁸¹. La importància d'efectuar una defensa conjunta acordada entre les parts es manifestà el mateix any, quan Castelló es negà a acatar una provisió del batlle general

¹⁶⁷⁴ AMC, LC; 1448-1449, f. 4v, 18-5-1448

¹⁶⁷⁵ AMC, LC, 1456-1457, f. 64, 10-3-1457

¹⁶⁷⁶ *Ibidem*, f. 66, 19-3-1457

¹⁶⁷⁷ Ja era així en 1494. AMC, LC, 1494-1495, f. 2-2v, 22-5-1494

¹⁶⁷⁸ El 18 de maig de 1459 se li ordenava viatjar a València per l'afer, acompanyat d'un enviat de Borriana. AMC, LC; 1459-1460, f. 6

¹⁶⁷⁹ AMC; LC, 1468-1469, f. 12, 16-9-1468

¹⁶⁸⁰ *Ibidem*, f. 19-19v, 25-10-1468

¹⁶⁸¹ Ho feu mitjançant el missatger Gabriel Feliu. *Ibidem*, f. 16v, 10-12-1468

sobre el fet obtinguda per Vila-real, Borriana, Nules i Almenara, per no haver participat la vila en les dites gestions¹⁶⁸².

La representació de la vila en el litigi, a càrrec de Mateu Miralles ja en 1470, contribuí al protagonisme diplomàtic del jurista castellanenc, ja que no sols hagué de realitzar amb els oficials i tribunals reials a València, sinó també que portà el fet a corts, deixant-se les converses amb la resta de poblacions en mans de figures com el notari Gaspar Eximeno i el citat Feliu¹⁶⁸³. Tanmateix, les tasques de Miralles, que continuava al capdavant de la defensa en 1494¹⁶⁸⁴, no el lliuraren de problemes, com quan el batlle Bartomeu de Bues l'acusà, en 1482, d'haver traït la vila en la causa, tal com s'ha comentat en un capítol anterior. Dit això, els pocs avanços en la defensa de la postura de la vila podia fer que se suplicara sobre el fet de manera directa a personatges reials, com succeí en 1472, aprofitant el pas per la vila del príncep Ferran¹⁶⁸⁵.

Per últim, volem destacar les protestes recurrents relacionades amb les activitats ramaderes dels pastors valencians¹⁶⁸⁶. Els ramats de la capital, pels privilegis de què la ciutat gaudia, podien pasturar amb llibertats per extenses zones del regne, entre elles la Plana¹⁶⁸⁷. Les conseqüències materials i jurisdiccionals de la qüestió es tractaven de manera seriosa per les autoritats locals, independentment del fet que alguns veïns de Castelló aprofitaren també les franquesses i portaren el seu bestiar a València per defugir imposicions¹⁶⁸⁸. Així, els danys que els bestiaris causaven als cultius es reconeixien detalladament per part dels jurats castellanencs¹⁶⁸⁹, portant a iniciatives conjuntes de les viles veïnes en defensa dels interessos dels propietaris agraris, en què de nou el jurista Mateu Miralles estigué particularment actiu¹⁶⁹⁰. Aquestes foren especialment intenses a les dècades de 1460 i 1470, i també afectaren poblacions fora del reialenc com Almassora¹⁶⁹¹. En aquestes ocasions era freqüent portar la qüestió directament al govern

¹⁶⁸² AMC, LC, *Ibidem*, f. 12v, 1-12-1468

¹⁶⁸³ AMC, LC, 1470-1471, f. 36v, 31-1-1471

¹⁶⁸⁴ Fou reelegit pel consell com a síndic de la vila en l'afer el 22 de maig. AMC, LC; 1494-1495, 1v

¹⁶⁸⁵ AMC, LC, 1472-1473, f. 15v, 3-9-1472

¹⁶⁸⁶ RUBIO VELA, A. "El ganado de Valencia y los pastos del reino. El avituallamiento urbano bajomedieval como factor de conflictividad", *BSCC*, LXXV, 1999, pp. 651-720

¹⁶⁸⁷ AMC, LC, 1481-1482, f. 17v, 15-1-1482

¹⁶⁸⁸ En 1482 es denuncià al consell que alguns castellanencs portaven els seus ramats a València per evitar el pagament de peïtes. AMC, LC, 1481-1482, f. 17v, 15-1-1482

¹⁶⁸⁹ Com succeí en 1443. AMC, LC, 1443-1444, f. 4v, 30-6-1443

¹⁶⁹⁰ Així, el representant castellanenc en un parlament amb Vila-real, Borriana i Almassora en 1473. AMC, LC, 1472-1473, f. 32v, 14-1-1473

¹⁶⁹¹ Per exemple, fou convocada a una reunió amb els representants de Castelló, Vila-real i Borriana en 1473. AMC, LC, 1472-1473, f. 32, 14-1-1473. El fet es repetí en 1497. AMC, LC, 1497-1498, f. 4, 16-6-1497

municipal de València, que completava les tasques de notaris i advocats pensionats a la capital, com succeí per exemple en 1470 amb Francesc Pérez i Andreu Sart¹⁶⁹².

Els jurats de la capital, però, donaven suport, com a norma, a la postura dels ramaders locals, com quan, en 1465, es negaren a pagar pels desperfectes causats pels animals, feu que fou seguit d'una ambaixada a València de Nicolau de Reus¹⁶⁹³. Noves negatives a efectuar compensacions econòmiques es donaren en 1470¹⁶⁹⁴. Quan el justícia castellanenc actuava i efectuava penyores de bestiar pels danys causats, els jurats valencians acostumaven a reaccionar en defensa dels interessos dels seus veïns. Així, en 1473, la intenció del govern de la ciutat de respondre a aquest fet amb execucions provocà la defensa de la vila davant el mestre de Montesa per Gaspar Eximeno, completada amb l'habitual assistència de juristes i notaris¹⁶⁹⁵. Les accions de les autoritats de la capital podien anar més enllà. Per exemple, si el litigi s'havia portat a la cort del justícia de 300 sous, els jurats podien prohibir el dit magistrat tractar el fet, com succeí en 1476¹⁶⁹⁶. També es podia fer arribar la causa al governador, amb conseqüències que podien incloure l'ordre d'inhibició dels justícies locals en l'afer, i que constituïen un motiu més per les reunions de les viles en resposta¹⁶⁹⁷.

Era comú que el treball dels notaris pensionats a València es combinara amb les reunions i posara en pràctica les accions de defensa jurídica acordades per les viles. Així, el síndic a sou de Castelló Francesc Pérez, en 1469, representà la postura conjunta de les poblacions reials, assistit per l'enviat castellanenc Pere de Reus¹⁶⁹⁸. En l'àmbit dels parlament comarcals, Castelló podia prendre la iniciativa de proposar les reunions de les viles, exemplificat en les lletres de convocatòria trameses en 1465 a Vila-real i Borriana¹⁶⁹⁹. Tanmateix, si tenim en compte que el citat parlament es reunia en resposta a un avís de Vila-real, veiem com el paper de les principals viles reials de la comarca en la coordinació de la defensa adquiria, a l'igual que en altres afers, un caràcter relativament igualitari¹⁷⁰⁰. La lleugera superioritat política de Castelló es podia manifestar, tant en aquesta problemàtica com en la referida als delmes, a l'obligació dels oficials reials que

¹⁶⁹² AMC, LC, 1469-1470, f. 22-22v, 8-4-1470

¹⁶⁹³ AMC, LC, 1464-1465, f. 65, 9-2-1465

¹⁶⁹⁴ AMC, LC, 1470-1471, f. 27v, 2-12-1470

¹⁶⁹⁵ AMC, LC, 1472-1473, f. 31v-35, 14-1-1473

¹⁶⁹⁶ AMC, LC, 1475-1476, f. 23, 25-1-1476

¹⁶⁹⁷ AMC, LC, 1468-1469, f. 28-29, 20-1-1469

¹⁶⁹⁸ AMC, LC, Ibídem, f. 34-35, 17-2-1469

¹⁶⁹⁹ AMC, LC, Ibídem, f. 30, 9-2-1469

¹⁷⁰⁰ AMC, Ibídem, f. 29, 20-1-1469

els parlaments es reuniren a Castelló, possiblement per facilitar una major supervisió de les iniciatives dels prohoms urbans¹⁷⁰¹.

¹⁷⁰¹ La llicència exclusiva del lloctinent de governador per un parlament a Castelló es reconegué explícitament en la data citada en la nota anterior. *Ibídem*.

5.5 ELS SÍNDICS A CORTS I PARLAMENTS

5.5.1 EL PERFIL DELS SÍNDICS

Els síndics a corts i parlaments, coneguts també amb freqüència a la documentació com a missatgers, constituïen la personificació dels enllaços entre el poder urbà i el monàrquic. Ho feia de manera més intensa que en les missatgeries i ambaixades ordinàries, donat que en el context assembleari la representació de la vila estava acompanyada dels enviats de la resta del braç reial. Aquest fet tenia l'efecte ideològic de reforçar la pertinença a un conjunt de comunitats amb circumstàncies i problemes concebuts com a compartits, on no es perdia l'ocasió de reivindicar la germania i solidaritat de les dites viles front el poder monàrquic o el nobiliari. Al mateix temps, en un pla més pràctic, la reunió dels síndics també esdevenia l'escenari propici per plantejar greuges i l'emprendre campanyes comunes de defensa de privilegis, amb la força afegida de la pressió conjunta i el lideratge de la ciutat de València, que podia presentar els seus interessos com a generals de l'estament.

Tenint això en compte, podem comprendre la necessitat que les oligarquies locals tenien pel fet que el seu representant fora un veritable portaveu de les seues preocupacions, a l'igual que succeïa amb les missatgeries ordinàries. El vincle entre els síndics i els interessos de les elits ja ha estat posat de manifest per autors com Esther Martí en el seu estudi del cas de Lleida, advertint-nos de l'error de confondre les problemàtiques plantejades pels enviats urbans amb les preocupacions del poble. per això, calia no regular els aspectes pràctics de la representació, com l'elaboració de memorials d'instruccions, a més d'assegurar-se que era un dels membres del seu grup. Els treballs existents sobre Lleida¹⁷⁰², Cervera¹⁷⁰³ i Oriola¹⁷⁰⁴ ens parlen de sectors oligàrquics de juristes, notaris i, en menor mesura, mercaders que acaparaven el càrrec, pel prestigi que

¹⁷⁰² Vegeu els següents treballs d'Esther Martí: "Al qual donà ample e bastant poder a tots los actes faedors en les Dites Corts. Poder y representación municipal de Lleida en las cortes catalanas (1416-1458)", *Imago Temporis - Medium Aevum*, n. 11, 2017, pp. 255-271, "Las relaciones entre ciudades, cortes y monarquía en los reinos mediterráneos de la Corona de Aragón durante el siglo XV", FERRER MAESTRO, J.J. (coord.), *Europa: historia, imagen y mito = Europa: Geschichte, Bilder und Mythos: I Congreso Internacional = I Internationaler Kongress ; V Coloquio del Grupo Europeo de Investigación histórica potestas = V Europäische Forschungstagung des historischen Arbeitskreises potestas*, Pedro Barceló, 2008, pp. 233-252, "El síndic municipal a corts...*op.cit.*", "Les relacions polítiques i institucionals de la ciutat de Lleida en el marc de les Corts de Tortosa de 1442-43", *XVIII CHCA*, t. I, pp. 361-374, "La presència de Lleida a les corts durant el regnat d'Alfons el Magnànim (1416-1458)", *Plecs d'història local*, n. 125, 2007, pp. 2-4, i *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.*

¹⁷⁰³ TURULL I RUBINAT, M. "Síndicos a Cortes...*op.cit.* i del mateix autor *La configuració jurídica del municipi...op.cit.*", pp. 307-322

¹⁷⁰⁴ BARRIO BARRIO, J. A. "Los procuradores del brazo real...*op.cit.*

comportava tant de cara la vila com el regne i la monarquia. El fet anava aparellat a la dificultat que les demandes d'altres capes socials es feren un lloc en els qüestions a tractar a la reunió. A això contribuïen no sols mecanismes de control de l'activitat dels missatgers com els esmentats més amunt, sinó també el propi procés d'elecció del síndic.

Castelló, vila mitjana que comptava amb una oligarquia dominada pels perfils de prohoms descrit, ens servirà per comprovar l'extracció socioeconòmica dels seus representants, així com un tractament general del mètode de la seua tria, la seua retribució, les instruccions donades pel consell i la supervisió de les seues tasques per part de les autoritat municipals, amb les disputes més freqüents que pogueren sorgir en aquests àmbits. Per començar amb el factor humà de la representació, oferim el llistat dels síndics castellanencs a corts i parlaments que hem documentat, ja es tracte del missatger principal o d'altres enviats que intervingueren en l'assemblea en algun moment en nom de la vila. S'exclouen també les ocasionals representacions del municipi per part de notaris valencians pensionats sense cap vinculació personal amb Castelló.

TAULA 6. SÍNDICS A CORTS

ANYS	LLOC	SÍNDICS
1401-1407	Sogorb-Castelló-València	Pasqual Ferrando
1415	València	Pere de Begués, Bernat Colomer
1417-1418	València	Francesc Feliu, Pere de Begués, Pere Colomer
1419	València	Bernat Colomer, Pere de Begués
1421	Traiguera-Les Coves-Sant Mateu	Francesc Feliu
1428	València-Morvedre	Bertran de Bues, Pere Colomer, Nicolau Batlle
1429	Traiguera-Sant Mateu	Pere Colomer
1435-1436	Montsó-Morella	Nicolau de Reus
1437-1438	València	Guillem Agramunt, Llorenç Miquel, Miquel Galí

1443-1446	València	Nicolau Batlle, Pere Colomer, Bernat Colomer
1459	València	Nicolau de Reus
1465-1466	Sant Mateu	Nicolau de Reus ¹⁷⁰⁵
1469-1471	Montsó-Tortosa	Mateu Miralles
1479	València	Joan Valentí
1484-1489	Tarassona-València-Oriola	Mateu Miralles
1495-1496	Sant Mateu	Llorenç Moliner

TAULA 7. SÍNDICS A PARLAMENTS

ANYS	LLOC	SÍNDICS
1463-1465	València	Nicolau de Reus
1471	València	Bernat Gascó, Mateu Miralles
1473-1476	València	Gaspar Eximeno, Mateu Miralles, Bernat Gascó, Bernat Miquel, Jaume Piles
1483	València	Mateu Miralles
1494	València	Mateu Miralles

Les nòmines de prohoms que acabem de presentar ens permeten identificar entre ells els principals llinatges de notaris i, en menor mesura, juristes locals, coincidint amb la presència habitual dels professionals del dret en aquests missions documentada en altres ciutats i viles, com Lleida¹⁷⁰⁶, Cervera¹⁷⁰⁷ o Alcoi¹⁷⁰⁸. Així, foren notaris Pasqual Ferrando, Pere de Begués, els germans Pere i Bernat Colomer, Bertran de Bues, Miquel Galí, Guillem Agramunt, Joan Valentí, Llorenç Moliner, Bernat Gascó i Gaspar Eximeno. Per la seua banda, els juristes, sempre menys nombrosos a la vila, estigueren representats

¹⁷⁰⁵ La no consulta dels processos i els buits documentals en impedeixen confirmar la identitat dels síndics en aquestes corts. Dit això, ens consta la presència de Nicolau de Reus a la reunió, on obtingué provisions del rei Joan, com la referida a la seua causa amb Valentina, la vídua del seu germà Galceran. Vegeu l'apartat dedicat als surrogats del lloctinent de governador.

¹⁷⁰⁶ MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.* pp. 101-106

¹⁷⁰⁷ TURULL I RUBINAT, M. "Síndicos a Cortes...op.cit.", p. 1005

¹⁷⁰⁸ ALABAU CALLE, J. A. "Las cortes de 1443-1446...op.cit.", p. 822

per Francesc Feliu, Nicolau Batlle i Mateu Miralles, a banda de Llorenç Miquel, membre d'un llinatge de mercaders però referit a la documentació com a batxiller en lleis. A diferència del cas de Lleida, doncs, on parelles de dos missatgers un ciutadà honrat i un jurista, solien acaparar la representació, es reflectia la superioritat numèrica dels notaris respecte els juristes dins el cos de prohoms¹⁷⁰⁹. Tal com ens informen les fonts, i de la mateixa manera que a llocs com Cervera, la posició de síndic a corts podia estar oberta també a mercaders, tot i que en una proporció menor en comparació amb les missatgeries ordinàries¹⁷¹⁰. Algunes circumstàncies relacionades amb l'estatus del missatger podien influir a l'hora de la seua tria. Així, el mercader Nicolau de Reus qui, com sabem, gaudia d'una estreta relació amb el poder reial, fou síndic de la vila en almenys tres ocasions. Podem concloure, doncs, en concordança amb allò observat en altres localitats, que els criteris socials i de prestigi eren sovint més importants que l'especialització professional a l'hora de rebre la tasca de la representació¹⁷¹¹.

Tret d'aquesta rellevant excepció, la resta de mencions de mercaders com enviats són anecdòtiques, comparat amb la seua freqüent presència en les missatgeries i ambaixades regulars. D'aquesta manera no hauríem de veure cap especial significat en l'elecció del mercader Bernat Miquel per un parlament en 1476, donat que fou triat aleatòriament per insaculació, essent la seua tria seguida per la proposta del consell de substituir-lo pel síndic valencià Jaume Piles per estalviar despeses¹⁷¹². Cal dir en aquest sentit que, en diverses ocasions, la representació castellanenca a corts quedà a càrrec de notaris residents a València que realitzaven treballs per la vila amb un salari anual. Fou el cas de Bertran de Bues, d'origen castellanenc, i, més tard, de Miquel Galí, que tal vegada també tenia les seues arrels a Castelló. A la dècada de 1470, i amb la vista posada a estalviar despeses, no era estrany que el consell, sempre que rebera l'autorització de la monarquia, deixara el sindicat de la vila en mans del notari pensionat Jaume Piles. Tot plegat confirma el domini aclaparador dels professionals del dret en les tasques de representació en assemblees. Si a això sumem el fet que Castelló solia comptar amb un sol síndic en cada reunió i al mateix temps, veiem com no es compleix la norma observada en ciutats com

¹⁷⁰⁹ MARTÍ SENTAÑES, E. "El síndic municipal a corts..."*op.cit.*, p. 840

¹⁷¹⁰ TURULL I RUBINAT, M. *La configuració jurídica del municipi...**op.cit.*, p. 313

¹⁷¹¹ *Ibidem*, p. 316

¹⁷¹² AMC, LC, 1476-1477, f. 13v, 6-10-1476

Lleida, que acostumava a estar representada per una parella de missatger, un ciutadà honrat i un altre de l'àmbit del dret, estant la posició dominada per notaris¹⁷¹³.

Tots els síndics locals pertanyien al nucli de prohoms que participava més activament de la vida política municipal que acumulava juraderies i conselleries. Obviant les figures ja conegudes de Reus, Batlle, Agramunt i Gascó, podem dir, a tall d'exemple, que el notari Joan Valentí fou jurat en 1456-1457, 1461-1462, 1471-1472, 1476-1477, 1479-1480 i 1488-1489. El jurista Mateu Miralles, per la seua banda, ocupà el dit ofici en 1475-1476, 1481-1482, 1484-1485 i 1500-1501. Dels missatgers citats, Gaspar Eximeno, Bernat Gascó, Bernat Miquel, Nicolau de Reus i Joan Valentí obtingueren una de les conselleries perpetues durant el període 1467-1476, consolidant així el seu domini polític al municipi i testimoniant, de passada, la seua pertinència a l'elit de l'oligarquia pel volum dels seus patrimonis, tenint en compte els requeriments econòmics de les conselleries.

Una via habitual que els nombrosos notaris que acaparaven el càrrec trobaven per estar a prop del poder municipal era posseir l'escrivania del consell¹⁷¹⁴. Així, Bernat Colomer fou escrivà regular a la dècada de 1420, documentat en 1422-1423, fins la seua mort al càrrec l'estiu de 1431. Fou substituït en aquesta ocasió pel seu germà Pere, que ja havia exercit l'ofici en 1429-1430, i ho tornaria a fer fins mitjans de la dècada de 1440, essent documentat per exemple en 1437. Sabem que també ocupà aquesta posició Guillem Agramunt en 1436-1437, a l'igual que Miquel Eximeno, notari i familiar de Gaspar, en 1438-1439, i Joan Valentí fou escrivà del justícia a la dècada de 1450. Un membre del llinatge Feliu, el notari Gabriel Feliu, fou escrivà del consell de manera continuada des de 1469-1470 fins més enllà de 1480.

Una altra forma de participar en el govern de la vila, en aquest cas en el poder judicial, era exercir l'assessoria jurídica de jurats o justícia en les causes que tocaven la seua jurisdicció. Un exemple el constitueix Francesc Feliu, doctor en lleis que practicà aquesta funció a la dècada dels 20, abans de traslladar-se a la ciutat de València, on el trobem la dècada següent¹⁷¹⁵. A la dècada dels quaranta ens consta que Nicolau Batlle realitzava aquests treballs per justícia i jurats. El jurista Mateu Miralles fou la figura més destacada

¹⁷¹³ MARTÍ SENTAÑES, E. "El síndic municipal a corts...*op.cit.*, p. 846-847

¹⁷¹⁴ Vegeu SÁNCHEZ ALMELA, E. "La escribanía del consell castellanense: siglos XIV-XV", *BSCC*, LXVII, 1991, pk. 467-498

¹⁷¹⁵ Cal afegir que Francesc Feliu tenia un germà, de nom Bernat, referit a la documentació com a "pobre e miserable", amb qui mantingué un plet sobre l'herència familiar que arribà a l'audiència. Veure ARV, RC, COM 37, f. 108v-109, 26-3-1427, ARV, RC, COM, 39, f. 88v, 20-8-1427 i ARV, RC, COM, 43, f. 5, 15-11-1427 Finalment s'arribà a una concòrdia entre els germans. ARV, RC, COM, 44, f. 1, 1-10-1428

en eixes tasques a les darrerries del segle, per a les qual fou escollit per deu anys en 1485 i que encara exercia a mitjans dels anys noranta¹⁷¹⁶. Donada l'escassetat de juristes, no ens hem de sorprendre en trobat notaris en la mateixa posició, essent l'exemple més notable Pere Colomer, documentat des de mitjans de la dècada de 1420 fins una vintena d'anys més tard. Guillem Agramunt era assessor en 1429-1430, així com Miquel Eximeno en 1447-1448. El també notari Llorenç Gascó, germà de Bernat, ocupà l'ofici breument als darrers anys del segle.

Deixant a un costat l'exercici del poder municipal, i passant amb les connexions amb el poder reial dels personatges i llinatges esmentats, podem observar com aquestes són relativament importants, a més de variades. Fent un repàs al que hem tractat en altres parts del treball, algunes de les figures que ens ocupen assoliren posicions notables dins l'administració de la monarquia. Així, foren surrogats del lloctinent de governador en algun moment Pere de Begués, Nicolau de Reus, Nicolau Batlle, Bernat Miquel i Bernat Gascó, així com altres membres dels llinatges Gascó, Reus i Miquel i el pare de Mateu Miralles, Pere¹⁷¹⁷. Per la seua banda, Bernat Gascó, així com el seu germà Llorenç, destacaren en l'exercici de l'escrivania de la lloctinència de governació, a l'igual que els Eximeno en la de la batllia. Pel que fa a l'exercici de la justícia, trobem com assessors del lloctinent de governador de nou Nicolau Batlle i Pere Miralles, a banda de Pere Miquel, Bernat Gascó, una vegada aconseguida la capacitació com a jurista, i Mateu Miralles. També podien ser requerits per la monarquia amb la missió d'intervenir en distintes causes, ja fora com assessor o jutge delegat, tasca que podia recaure de manera indistinta en juristes o notaris. Així Pere Colomer exercí en ocasions com assessor del surrogat¹⁷¹⁸.

Com a cas més rellevant entre els professionals del dret, el jurista Mateu Miralles constitueix una mostra de com la participació en el poder reial anava de la mà amb l'ascens social i polític que, alhora, afavoria relacions més intenses amb la monarquia. El pare de Mateu, Pere, fou habitual assessor del lloctinent de governador a mitjans de segle, això com, de manera més puntual, surrogat d'aquest. Menys destacat que el seu fill en el govern municipal, acumulà diverses conselleries, i assessorà també els jurats a la dècada dels cinquanta. El seu fill Mateu ja realitzava treballs pel consell a principis dels anys

¹⁷¹⁶ Sabent que declarà renunciar a l'assessoria a finals de 1494, desconeixem si la demanda de salaris deguts com assessor en 1499 pertany a deutes per treballs d'anys enrere o a la realització de noves consultes en temps més recents. AMC, LC; 1499-1500, f. 10v, 5-12-1499

¹⁷¹⁷ Eren Guillem Feliu, Pere Miquel, Domingo Gascó, Joan Miquel i Galceran de Reus.

¹⁷¹⁸ Per exemple, en la causa que jutjava el surrogat Ponç de Montpalau entre el batlle Jaume Ferrando i el col·lector de la peita Bernat Algorfa per deutes en les rendes reials. ARV, RC, COM, 66, f. 78v, 7-9-1437

seixanta, abans d'haver pogut obtenir cap ofici. La seua primera conselleria documentada, en 1470-1471, coincidí aproximadament en el temps amb la seua participació a les corts generals de Montsó¹⁷¹⁹. A partir d'eixe moment fou el síndic principal de Castelló en corts i parlaments durant la resta del segle. Ja als setanta la seua connexió amb la corona era tal que podia rebre favors reials en forma de provisions que el beneficiaven en les seues causes particulars. Així, en 1473, el rei Joan ordenava el lloctinent de governador sobreseure la causa que Miralles mantenia amb Borriana per excessos comesos contra la vila sense manament oficial, fet seguit de la denúncia per part de jurista del justícia borrianenc per vexacions¹⁷²⁰. En 1474, essent denunciat pel procurador fiscal, Joan II ordenà que la posada en mala veu dels seus béns fora revocada¹⁷²¹, i que fora admès en la propera elecció de jurats¹⁷²².

Com altres juristes i notaris citats, ja a la dècada de 1460 rebia comissions judicials reials tant com a jutge com assessor¹⁷²³, a més de ser nomenat examinador de notaris. Poc després negocià amb la monarquia l'anul·lació del regiment dels consellers perpetus i el retorn d'una insaculació controlada que el consagrava com un dels prohoms més notables a partir d'aquell moment. Cavaller des de 1493, fou als seus últims anys de vida una de les figures més dominants de la vida municipal i un home de la confiança de Ferran II, rebent nous favors en forma d'exempcions de taxes, com es tracta en un altre capítol. A la seua mort en 1501 havia acumulat 28 magistratures municipals, xifra record al Castelló del XV sols superada per les 31 del també notari i síndic Joan Valentí i igualada amb el mercader Bartomeu Agramunt, prova, novament, de l'habitual interconnexió entre l'exercici del poder municipal i les connexions amb la corona¹⁷²⁴.

5.5.2 ELECCIÓ, ACTIVITATS I PAGAMENTS

La rebuda de la convocatòria marcava l'inici de tota l'activitat del consell lligada a les corts. El missatge, que sovint no anava seguit d'una rèplica a la monarquia, de la mateixa

¹⁷¹⁹ Sobre aquestes corts i la seua continuació a Tortosa, vegeu SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II...op.cit.*, pp. 308-319

¹⁷²⁰ ARV, RC, COM, 122, f. 85v-86, 8-4-1473

¹⁷²¹ ARV, RC, DIV, 301, f. 101v, 26-5-1474

¹⁷²² *Ibidem*, f. 101v-102, 26-5-1474

¹⁷²³ Fou assignat per la monarquia com assessor del justícia de Castelló en la causa que enfrontava Pasqual Cerdà i Francesc Martí. ARV, RC, COM, 102, f. 7, 1-3-1467. Assessorà el lloctinent de governador en el cas que enfrontava Joan palau i Beatriu, vídua de Miquel Borrell. ARV, RC, COM, 123, f. 100, 1-10-1473. També fou designat jutge delegat en la qüestió entre Francesc Alamany Albinyana i Nicolau Ortolà. ARV, RC, COM, 110, f. 65,3-7-1471

¹⁷²⁴ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, p. 146

manera que a Lleida, donava pas a la tria del representant¹⁷²⁵. Si bé amb la instauració del règim insaculatori l'atzar passà a determinar els síndics i missatgers ordinaris, el mètode del sac no s'aplicava als representants a corts. En aquest sentit, el capítol tercer de les ordinacions electorals de 1446 determinava la creació d'un sac de missatgers, d'on s'extraïrien els noms dels síndics, donat que, tal com denunciava el text del regiment:

com experiència ha mostrat en la dita e altres moltes universitats, que alguns singulars de aquelles per cobdícia de guanyar salaris e en altra manera per fer sos affers, se procuren missatgeries ab color dels quals procuren gran despeses e càrrechs a les dites universitats

Així, la tria per insaculació dels missatgers constituïa, sota el pretext econòmic, una via addicional de mantenir sota control els prohoms locals, privats de l'autonomia local per escollir els seus representants. Tanmateix, es feia una concessió al consell, que retenia la facultat d'escollir més lliurement els síndics a corts:

E açò sia entès en qualsevol missatgeria, exceptat solament en cas de corts, en lo qual per ço com se deu més mirar en la disposició de la persona, volem que lo missatger que deurà anar en corts, sia pres e elegit de ls que seran en lo dit sach, per veus del consell, ab faves blanques e negres en la manera dejús especificada¹⁷²⁶

L'oligarquia castellanca aconseguia d'aquesta per mitjà d'aquest dret, que es mantingué vigent durant la resta del segle, poder reservar les funcions de representació als notaris i juristes que formaven part del sector més influent dels prohoms. En aquest sentit el cas castellanec diferia del de Saragossa, on la introducció de l'elecció per sac en aquest procediment comportà un major control real, tot i que els sectors més oligàrquics, en la pràctica, continuaren sent-ne els beneficiats de les tries¹⁷²⁷. Al mateix temps que s'evitava la intromissió d'elements considerats amb menys preparació professional dins del grup de poder, s'assegurava que els enviats serien portaveus de l'elit local i defensarien els seus interessos oligàrquics particulars, com era habitual en les principals ciutats i viles de la corona, exemplificat en el cas de Lleida¹⁷²⁸. En compliment de les ordinacions, el consell reaccionà a la convocatòria de corts del rei de Navarra a

¹⁷²⁵ MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.* p. 45

¹⁷²⁶ El text del regiment en ARV, RC; DIV, 269, f. 27-35v, 27-5-1446, i f. 47-54, 22-5-1445

¹⁷²⁷ PALACIOS MARTÍN, B. "La representación municipal...op.cit.", pp. 1247-1248

¹⁷²⁸ MARTÍ SENTAÑES, E. "El síndic municipal a corts...op.cit.", p. 850

Morella en juny de 1449, amb l'elecció, “servada forma de capítol de sach parlant de missatger fahedor per ço ans per veus del dit honorable consell”, de Joan Miquel¹⁷²⁹.

Pel que fa a les assemblees d'estaments sense el rang de corts, sembla que en la majoria d'ocasions s'aplicà el mateix principi, llevat de la citada excepció de Bernat Miquel en 1476. Aparentment, Nicolau de Reus fou elegit pel consell com a missatger al parlament valencià de Pedro d'Urrea en març de 1463¹⁷³⁰. La mateixa circumstància es repetiria en les subsegüents anades de Reus a les distintes fases del dit parlament, en juny del mateix any¹⁷³¹, i en 1465¹⁷³². Observem el mateix fet per la reunió d'estaments del regne convocada en 1483 amb motiu de la guerra de Granada, en què simplement se'ns informa que el doctor en lleis Mateu Miralles “fon elet” missatger¹⁷³³. Anys més tard, en 1494, Miralles fou elegit igualment per veus per l'assemblea de ciutats i viles marítimes del regne convocada pel governador amb l'objectiu de reforçar la defensa de la costa valenciana davant els atacs de pirates¹⁷³⁴. D'aquesta manera, tot i que els mètodes exactes d'elecció continuen sent poc coneguts, sí podem dir que la tria era un tràmit ràpid i sense cap cerimonial associat, igual que a Alcoi¹⁷³⁵, Oriola¹⁷³⁶, Lleida¹⁷³⁷ o Cervera¹⁷³⁸. Mitjançant una votació simple o un nomenament a dit es facilitava doncs el control de l'oligarquia local de tot el procediment, obtenint-se en aquest sentit els mateixos resultats oferts per la cooptació habitual en les tries dels síndics lleidatans¹⁷³⁹.

Cal afegir, per concloure aquest punt que, ocasionalment, el consell procedia a l'elecció de síndics a parlaments no abans d'acordar el fet mateix de trametre un representant a la reunió. Si bé pot considerar-se un formalisme que reivindicava de cara l'interior de la vila l'autonomia municipal, l'enviament de Nicolau de Reus a València en 1465 seguí a l'aprovació del consell de participar en l'assemblea, que “clogué e deliberà” enviar-hi un síndic. De la mateixa manera, arribada la convocatòria de la reunió de 1483, “fon deliberat

¹⁷²⁹ AMC, LC, 1449-1450, f. 4, 15-6-1449

¹⁷³⁰ AMC, LC, 1462-1463, f. 31v, 4-3-1463

¹⁷³¹ AMC, LC, 1463-1464, f. 61, 18-6-1463

¹⁷³² AMC, LC, 1464-1465, f. 64, 9-2-1465

¹⁷³³ AMC, LC, 1482-1483, f. 26v-27, 7-2-1483

¹⁷³⁴ AMC, LC, 1494-1495, f. 12v-13, 22-10-1494

¹⁷³⁵ ALABAU CALLE, J. A. “Las cortes de 1443-1446...*op.cit.*”, p. 821

¹⁷³⁶ BARRIO BARRIO, J. A. “Los procuradores del brazo real...*op.cit.*”, p. 71

¹⁷³⁷ MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.*, p. 87

¹⁷³⁸ TURULL I RUBINAT, M. “Síndicos a Cortes...*op.cit.*”, p. 1005

¹⁷³⁹ MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.*, pp. 64-65. En localitats menors es realitzava de manera més enzilla en una reunió comunal. Vegeu BERTRAN ROGÉ, P. “Vilagrassa a les Corts i Parlaments del Principat”, *Romànic tardà a les terres de Lleida: estudis sobre Vilagrassa actes de la Jornada de Treball XLII. Vilagrassa, 27 de novembre de 2011*, p. 197

e clos per lo magnífich consell per més veus fos tramés un hom per part de la vila”, abans de la tria de Mateu Miralles.

Pel que fa al nombre de síndics, no trobem la xifra fixa de dos documentada a Lleida¹⁷⁴⁰, ni, per suposat, la dotzena d’enviats que podia permetre’s València, sinó que el nombre fou variable¹⁷⁴¹. A principis del període Trastàmara no era estrany que la vila fora representada per dues persones, tot i que no podem afirmar de manera definitiva fins a quin punt coincidien en el temps a València o alternaven les seues intervencions. Certes pistes documentals, com la redacció d’albarans separats pels dos síndics en diferents dies, poden suggerir més aviat la segona opció, que a més estalviaria despeses¹⁷⁴². Com a exemples de dos missatgers triats per les mateixes corts, Pere de Begués i Bernat Colomer foren els síndics en 1415, i Francesc Feliu i Pere de Begués ho foren en 1417. El transcurs del Quatre-cents, amb el deteriorament progressiu de les finances locals, afavorí la tria d’un sol missatger. Tot i que entre 1419 i 1446 diferents enviats castellonencs intervingueren en la majoria de les convocatòries de corts, no tots tingueren el mateix protagonisme, alternant-se entre ells, com feren Guillem Agramunt i Llorenç Miquel en 1437, o bé existint un síndic principal amb participacions puntuals d’altres enviats, com sembla indicar la documentació per les assemblees de 1428 i de 1443-1446, dominades per Bertran de Bues i Nicolau Batlle respectivament. A partir de mitjans de segle la norma fou trametre un únic síndic a corts, destacant en la segona meitat del Quinze Nicolau de Reus i, posteriorment, Mateu Miralles. Dit això, els parlaments valencians del regnat de Joan II, en comportar absències més curtes, permetien un major marge per enviar a la ciutat diferents missatgers de manera alterna, com ho demostraren Mateu Miralles i Bernat Gascó en 1473-1476, funcionant en aquest sentit de manera semblant a una missatgeria corrent, amb el suport ocasional dels síndics permanents a València. Així, constatem en aquets punt divergències respecte el que podia passar a Alcoi, on en 1444 es triaren ni més ni menys que cinc síndics¹⁷⁴³, un fenomen possiblement explicable per la millor conjuntura viscuda en aquesta vila, que experimentà una crescuda demogràfica i mantingué el deute públic sota control¹⁷⁴⁴.

¹⁷⁴⁰ *Ibíd.*, pp. 96-97

¹⁷⁴¹ BARRIO BARRIO, J. A. “Los procuradores del brazo real...*op.cit.*”, pp. 80-82

¹⁷⁴² Es pot observar en el cas de Pere de Begués i Francesc Feliu en 1417. AMC, LC, 1417-1418, f. 5v, 27-6-1417 i f. 1, 17-8-1417

¹⁷⁴³ Tot i així, no tots tenien la mateixa categoria, existint síndics principals i altres que els assessoraven. ALABAU CALLE, J. A. “Las cortes de 1443-1446...*op.cit.*”, p. 821

¹⁷⁴⁴ FURIÓ DIEGO, A. “El deute públic municipal...*op.cit.*”, p. 105

La tria de missatger era confirmada pel sindicat atorgat per un notari local, que de vegades podia ser al mateix temps l'escrivà del consell. Aquest fou el cas, per exemple, de Pere Sanxis, encarregat de lliurar els sindicats a Pere de Begués i Bernat Colomer, companys seus de professió i representants de la vila en les corts de 1415¹⁷⁴⁵. El fet es repetí en les corts de 1495-1496¹⁷⁴⁶. També Joan de Monsó, autor del sindicat de Nicolau de Reus en 1465, havia estat escrivà recentment. Pere Manyes, qui havia exercit anteriorment com escrivà, redactà el sindicat de Pere Colomer per les corts de Sant Mateu de 1429¹⁷⁴⁷.

La monarquia, interessada en un transcurs ràpid de les assemblees en què els síndics locals aprovaren els donatius a concedir sense les interminables consultes als consell de les seues viles d'origen, solia demanara que els sindicat atorgat incloguera els majors poders possibles¹⁷⁴⁸. La petició que el síndic comptara amb poder bastant s'inclogué de manera expressa en la convocatòria de 1463, i es repetí, ja a la dècada següent, en el parlament de Lluís Despuig¹⁷⁴⁹, així com en les corts de 1495-1496¹⁷⁵⁰. De vegades, els esdeveniments portaven la corona a voler alterar als poders concedits una vegada iniciada l'assemblea. A les corts de 1470 sorgí una proposta per augmentar els poders dels síndics, que fou rebutjada en un principi pel consell castellanenc, considerant que els poders del síndic Mateu Miralles ja eren suficients¹⁷⁵¹. Davant la necessitat que el síndic haguera de tornar a desplaçar-se a Castelló, el consell reiterà la seua negativa a la demanda reial, que arribava per mitjà del racional de València Guillem Çuera¹⁷⁵². En 1472 el rei de Sicília escrivia al consell demanant que s'ampliaren les capacitats del notari valencià Jaume Piles, representant de la vila al parlament de Lluís Despuig, donat que no comptava amb el poder bastant requerit per prorrogar el servei de 40 rossins aprovat, tal com ja havia fet Xàtiva¹⁷⁵³.

Sabem que les autoritats municipals, zeloses del seu autogovern, podien ser reticents a aquestes concessions. Així, la petició reial que acabem d'esmentar fou denegada. En març de 1473 es rebia al consell una lletra del lloctinent general sorprès pel fet que l'ampliació

¹⁷⁴⁵ AMC, LC, 1414-1415, f. 54, 26-12-1414

¹⁷⁴⁶ AMC, LC, 1495-1496, f. 7-7v, 18-10-1495

¹⁷⁴⁷ AMC, LC, 1429-1430, f. 27-27v, 12-11-1429

¹⁷⁴⁸ PALACIOS MARTÍN, B. "La representació municipal...*op.cit.*", pp. 1250-1254

¹⁷⁴⁹ AMC, LC, 1472-1473, f. 38v, 21-2-1473, *ibidem*, f. 45, 9-4-1473 i AMC, LC, 1474-1475, f. 8v, 16-7-1474

¹⁷⁵⁰ AMC, LC, 1495-1496, f. 7-7v, 18-10-1495,

¹⁷⁵¹ AMC, LC, 1469-1470, f. 21-21v, 8-4-1470

¹⁷⁵² *Ibidem*, f. 23-24, 23-4-1470

¹⁷⁵³ AMC, LC, 1472-1473, f. 16-17v, 14-9-1472

de poders no s'haguera produït encara. El lloctinent, reiterant la demanda, emprava com a arguments la pressió de grup exercida per la resta de viles reials, que ja havien aprovat la mesura, a més de la situació de la guerra al Rosselló, on el rei Joan necessitava urgentment els rossins per prendre Perpinyà¹⁷⁵⁴. Amb el deteriorament dels esdeveniments bèl·lics, en què l'exèrcit reial prompte passà d'assetjador a assetjat pels francesos¹⁷⁵⁵, el consell castellanenc cedí finalment i atorgà Mateu Miralles permís per concordar-se amb la resta de viles per ajudar el rei¹⁷⁵⁶.

Pel que fa els salaris habituals, trobem la mateixa xifra teòrica per missatgers ordinaris i representants a corts, sempre que el viatge estiguera circumscrit a les fronteres del regne. Aquest equivalència entre les retribucions d'ambdues classes de representació ha estat constatada en altres poblacions, i contribueix a reduir les distàncies entre els síndics a corts i els corrents¹⁷⁵⁷. Segons les dades de què disposem, i després d'una caiguda a finals del segle XIV, coincidint amb un període de crisi de les finances locals, a principis del Quinze les dietes se situaven en els 7 sous diaris, per missions dins el regne, i 10 si es viatjava fora del territori valencià¹⁷⁵⁸. Aquestes quantitats, semblants a les documentades a Oriola als mateixos anys¹⁷⁵⁹, foren les pagades, per exemple, a Pere Colomer en 1415¹⁷⁶⁰ i a Pere de Begués en 1417¹⁷⁶¹. En 1429 el consell encara es podia permetre pagar el mateix salari a Pere Colomer per anar a les corts de Sant Mateu¹⁷⁶². Malgrat que a la dècada de 1430 la hisenda municipal ja anava decididament cap per avall per causa del deute censalista, les rebaixes en els salaris de síndics tardaren en arribar, fet segurament lligat al prestigi del càrrec i les altes despeses que es requerien en transport i manutenció fora de la vila. En 1435 Nicolau de Reus, tot just elegit missatger, demanà 9 sous diaris per anar a corts. Tot i que la demanda podia justificar-se per tractar-se de corts generals a Montsó, i de fet les dietes per traslladar-se fora del regne se solien situar en els 10 sous, això no evità debats al consell sobre l'afer ("e com fos parlat del salari del dit missatger en fo discreptació"). Finalment, el salari demanat fou concedit, amb la condició que

¹⁷⁵⁴ *Ibíd.*, f. 42v, 31-3-1473

¹⁷⁵⁵ VICENS VIVES, J. *Juan II de Aragón (1398-1479): monarquía y revolución en la España del siglo XV*, Pamplona, Urogoiti Editores, 2003, pp. 355-356

¹⁷⁵⁶ *Ibíd.*, f. 48v, 12-5-1473

¹⁷⁵⁷ PALACIOS MARTÍN, B. "La representación municipal...*op.cit.*", p. 1249

¹⁷⁵⁸ Sobre els missatgers ordinaris castellanencs, consulteu SÁNCHEZ ADELL, J. "Mensajeros municipales...*op.cit.*"

¹⁷⁵⁹ Els missatgers oriolans cobraven, respectivament, 6-8 sous, i 11 sous. BARRIO BARRIO, J.A. *Gobierno municipal en Orihuela...op.cit.*, pp. 147-148

¹⁷⁶⁰ AMC, LC, 1414-1415, f. 66v, 2-4-1415

¹⁷⁶¹ AMC, LC, 1417-1418, f. 5v, 27-6-1417

¹⁷⁶² AMC, LC, 1429-1430, f. 28-28v, 22-12-1429

qualsevol benefici econòmic obtingut a corts quedara en mans de la vila¹⁷⁶³. Menys justificació tenia el pagament de 8 sous diaris a Nicolau Batlle en les corts de València en 1443, en un moment en què s'apropava la concòrdia amb els creditors censalistes sobre el deute públic de la vila, un salari que tanmateix fou pagat pel consell¹⁷⁶⁴. En 1445, i dins de la mateixa convocatòria de corts, la situació precària de les finances obligà el consell a atorgar a Batlle 5 sous diaris de dietes “e no pus”¹⁷⁶⁵.

A partir d'aquests anys centrals del segle el fràgil context financer local feu que la xifra esmentada de 5 sous es convertira en el salari habitual durant la resta de la centúria. Això coincidia amb la rigorosa regulació dels salaris dels missatgers que tenia lloc a viles com Cervera, afectada igualment per un profund endeutament censalista en aquest període¹⁷⁶⁶. Tot formava part d'una tendència general en què la retribució del càrrec no estava a l'alçada del seu prestigi¹⁷⁶⁷. 5 sous fou el valor de la dieta assignada a Joan Miquel per la breu convocatòria morellana de 1449¹⁷⁶⁸. El mateix salari cobrà Bernat Gascó per la seua participació en el parlament de Lluís Despuig en 1474¹⁷⁶⁹, així com Mateu Miralles en 1488, tot i que en aquest cas se li atorgaren 2 sous diaris addicionals per pagar els serveis d'un acompanyant¹⁷⁷⁰. Si bé els missatgers, com a norma, semblaven conformar-se amb les rebaixes citades, no sempre fou així. Mateu Miralles, en octubre de 1470, reclamà al consell un salari més alt, argüint el cost de les despeses burocràtiques en greuges i ordinacions¹⁷⁷¹. Setmanes després arribava la resposta de les autoritats municipals: davant la reiterada protesta de Miralles, se li feia una concessió graciosa de 10 timbres addicionals, en contra d'allò acostumat, a canvi del compromís de no reclamar més paga pels seus treballs i conformar-se simplement amb les dietes¹⁷⁷². Poc més tard, i amb les corts traslladades a Tortosa, Miralles tornà a reclamar un augment del salari, argumentant ara els preus elevats causats per la carestia a la dita ciutat, i el fet que l'assemblea que s'iniciava no era tècnicament la mateixa que s'havia conclòs a Monsó. El consell, recordant-li el donatiu recent de 10 timbres, denegà la seua petició¹⁷⁷³. De nou, en gener

¹⁷⁶³ AMC, LC, 1435-1436, f. 28v, 6-11-1435

¹⁷⁶⁴ AMC, LC, 1443-1444, f. 2v, 10-6-143

¹⁷⁶⁵ AMC, LC, 1444-1445, f. 23, 3-2-1445

¹⁷⁶⁶ TURULL I RUBINAT, M. *La configuració jurídica del municipi...op.cit.*, p. 311, VERDÉS I PIJUAN, P. “Car vuy en la Cort...op.cit.”, pp. 195-196

¹⁷⁶⁷ PALACIOS MARTÍN, B. “La representación municipal...op.cit.”, p. 1249

¹⁷⁶⁸ AMC, LC, 1449-1450, f. 6v, 27-7-1449

¹⁷⁶⁹ AMC, LC; 1474-1475, f. 35, 26-12-1474

¹⁷⁷⁰ AMC, LC, 1488-1489, f. 4, 6-7-1488

¹⁷⁷¹ AMC, LC, 1470-1471, f. 22, 7-10-1470

¹⁷⁷² *Ibidem*, f. 25, 4-11-1470

¹⁷⁷³ *Ibidem*, f. 28, 2-12-1470

de 1471, exposava que no s'havia desplaçat a Tortosa ja que no comptava amb un animal amb què transportar els seus llibres de lleis. El consell, deixant clar que no tenia cap obligació d'ajudar-lo més, tanmateix li atorgà 2 timbres¹⁷⁷⁴. Una nova demanda del 22 de març obtingué la negativa del consell¹⁷⁷⁵.

El mateix Miralles encara protagonitzaria un altre incident semblant en 1494 quan, en ser triat com a representant al parlament convocat sobre la defensa de la costa, anuncià la seua negativa a anar-hi amb el salari acostumat, exigint una dieta d'un ducat diari. La reacció del consell, a banda d'escriure al síndic de la vila a València per actuar al parlament en nom de Castelló si calia, fou parlar-li a Miralles del dany que causava amb la seua decisió. A més, se l'amenaçava de revocar-lo en la seua posició d'assessor jurídic del consell si persistia en la seua actitud. Miralles, recentment nomenat cavaller, exigia un salari d'acord amb la seua condició, cosa que se li negava. El dia 3 de novembre els jurats, acompanyats de l'escrivà del consell, es presentaven al domicili de Miralles per notificar-li en persona la dita revocació si el jurista mantenia la seua negativa, revocació que Miralles acatà en no voler acceptar novament el salari ofert. Cal dir que el mateix dia la comissió de jurats també s'entrevistà amb Nicolau Casalduch, qui s'havia negat a ser clavari d'una recent talla reial, tot i que en aquest cas Casalduch claudicà¹⁷⁷⁶. Així, veiem com el govern municipal no dubtava en exercir la seua autonomia municipal, que havia quedat darrerament perjudicada pel pla de sanejament de la monarquia, encara que això significara enfrontar-se a alguns dels principals prohoms locals del moment.

Els salaris indicats ens poden fer una idea de l'enorme despesa que la participació en corts podia suposar per una vila insolvent com el Castelló del XV. A les dietes per pagar el desplaçament i els serveis a la població seu de les corts, on sovint s'encarien els preus per la major demanda, se sumaven les regulars despeses extres en escriptures i trasllats de provisions pagades a escrivans i notaris. Aquest fet s'ha plantejat com un motiu més per la tria com a síndics, siga a corts o a per missatgeries corrents, de membres de l'oligarquia, per comptar amb els mitjans suficients per mantenir-se i pagar tots els salaris, bestretes o suborns necessaris, a més de poder permetre's el luxe d'absentar-se de la vila durant setmanes¹⁷⁷⁷. A diferència de les missatgeries habituals, que solien consistir en una estada d'uns pocs dies a València, els treballs de corts comportaven absències més llargues. Això

¹⁷⁷⁴ *Ibíd.*, f. 31v, 4-1-1471

¹⁷⁷⁵ *Ibíd.*, f. 42v

¹⁷⁷⁶ AMC, LC, 1494-1495, f. 13v-14

¹⁷⁷⁷ VERDÉS I PIJUAN, P. "Car vuy en la Cort...*op.cit.*", pp. 194-195

es donava particularment en les corts generals que portaven els síndics fora de les fronteres del regne, en unes absències que podien arribar a vora els tres mesos de manera seguida¹⁷⁷⁸. Així, en abril de 1436 Nicolau de Reus feia relació al consell de la seua anada a corts a Montsó després d'una estada de 97 dies.¹⁷⁷⁹ Mateu Miralles, en 1469-1470, realitzà diverses estades a Montsó de 89, 52 i 88 dies, separades per breus retorns a Castelló, per les quals cobrà respectivament 445, 260 i 464 sous, sempre incloent les despeses addicionals¹⁷⁸⁰. Tot i que es tractaven d'unes corts regnícoles, en 1444 Nicolau Batlle cobrà 1318 sous 2 diners per 149 dies a corts, justificat en aquest cas perquè, aparentment, Batlle romangué durant aquest període de manera continuada a la capital¹⁷⁸¹. En el cas d'altres poblacions del nord del regne les estades podien ser molt més curtes i, per tant, més barates, com els onze dies de Joan Miquel a Morella en 1449¹⁷⁸² o els set dies de Pere Colomer a les corts de Traiguera en 1429, pels quals cobrà 83 sous, incloent les despeses burocràtiques¹⁷⁸³.

Deixant a banda les extrems comentats, i tenint en compte que la seu de corts i parlaments més comuna era la ciutat de València, les estades a corts solien oscil·lar entre els 15 i 30 dies aproximadament, podent ser algunes dels viatges inferiors als dies establert i altres superiors, però sense arribar als dos mesos. Si bé això superava les missatgeries ordinàries al cap i casal, que no acostumaven a superar els 15 dies, eren períodes de temps que permetien anades i vingudes entre la ciutat i la vila per fer relació d'allò que s'havia tractat a la reunió i rebre noves instruccions del consell, cosa que suposa una nova similitud amb els viatges regulars dels síndics municipals. En 1415 Pere de Begués cobrà 231 sous per 33 dies, i Bernat Colomer 161 per 23 dies¹⁷⁸⁴. A Begués se li pagaren en 1417 84 sous per 12 dies¹⁷⁸⁵, i a Guillem Agramunt 225 per 45 dies, 165 per 33 i 30 per sis dies en 1437-1438¹⁷⁸⁶. Seguint la tònica habitual, Nicolau de Reus estigué 38 dies a València en 1459¹⁷⁸⁷. Més tard, en el parlament de Pedro d'Urrea, Reus realitzà diverses anades a València, com una de 31 dies en 1463, per la qual rebé en total 197 sous 9 diners¹⁷⁸⁸. Pel

¹⁷⁷⁸ Les absències dels síndics oriolans podien ser igual de llargues. BARRIO BARRIO, J. A. "Los procuradores del brazo real...*op.cit.*, pp. 78-80

¹⁷⁷⁹ AMC, LC, 1435-1436, f. 37, 15-4-1436

¹⁷⁸⁰ AMC, LC, 1469-1470, f. 13v, 4-3-1470, f. 31v, 26-5-1470 i AMC, LC, 1470-1471, f. 20v, 28-9-1470

¹⁷⁸¹ La xifra incloïa les despeses per diversos tràmits burocràtics. AMC, LC, 1444-1444, full solt

¹⁷⁸² AMC, LC, 1449-1450, f. 6v, 27-7-1449

¹⁷⁸³ AMC, LC, 1429-1430, f. 27, 12-11-1429

¹⁷⁸⁴ AMC, LC, 1414-1415, f. 58, 3-2-1415 I f. 66v, 2-4-1415

¹⁷⁸⁵ AMC, LC, 1417-1418, f. 5v, 27-6-1417

¹⁷⁸⁶ AMC, LC, 1437-1438, f. 18, 24-6-1437, *ibídem*, f. 25, 11-8-1437 i *ibídem*, f. 49, 26-2-1438

¹⁷⁸⁷ Cobrà 191 sous. AMC, LC, 1458-1459, f. 28, 20-4-1459

¹⁷⁸⁸ AMC, LC, 1462-1463, f. 38-38v, 12-4-1463

que fa les tasques de Mateu Miralles, síndic més habitual en les darreres dècades del segle, l'estada més llarga documentada que realitzà a les corts de Tortosa en 1471 fou de 32 dies¹⁷⁸⁹. En eixa dècada, anys del parlament de Lluís Despuig, la majoria d'estades oscil·laren entre una setmana i 15 dies, equiparant-se doncs amb les missatgeries regulars a la capital.

Donat el volum de la despesa en dietes, no ens hem d'estranyar que des del consell es tingueren en compte rigorosament les dates de partida i tornada dels síndics i es comprovara el còmput de dies de treballs efectuat per la vila perquè coincidira amb allò demanat pel missatger. Quan el 15 d'abril de 1436 Nicolau de Reus feu relació de les seues activitats a les corts de Monsó, viatge que havia suscitat debats pel salari demanat pel síndic, el consell, "segons que per lo compte dels dies quant anà e quant tornà fon vist", accedí a pagar-li els 9 sous diaris acordats¹⁷⁹⁰. Francesc Feliu, en 1417, també fou retribuint amb 490 sous pels seus treballs després que el consell comprovara que havia eixit de la vila el 5 de juny i tornat el 13 d'agost¹⁷⁹¹. El 29 de gener de 1438 el consell ordenà fer albarà a Guillem Agramunt d'allò que li pertocava com a síndic a corts, expressant que "vist lo temps que ha stat e sie vist ans e primerament per los jurats e alguns prohombres ans que lo albarà li sie liurat"¹⁷⁹². El recompte dels dies d'absència també es reflecteix en els pagament ja comentats a Pere Colomer en 1429, a Nicolau Batlle en 1444 i a Mateu Miralles en 1470.

El pagament del salari del síndic era, com s'ha vist, una despesa significativa, i malgrat les mesures de control i les limitacions imposades pel consell en les dietes, de vegades els pagaments quedaven per satisfer¹⁷⁹³. Per exemple, en 1446 Nicolau Batlle recorregué amb èxit a la corona perquè la vila li pagara els salaris pendents com a síndic a corts des de 1443¹⁷⁹⁴. Tenint això en compte, podem suposar que el consell rebé positivament la renúncia de Bernat Gascó a rebre cap salari pels seus treballs recents al parlament de Lluís Despuig en 1473¹⁷⁹⁵. Un mètode habitual per limitar la despesa era fer prometre el missatger que qualsevol benefici econòmic obtingut per treballs a corts aniria a parar a

¹⁷⁸⁹ Cobrà 160 sous. AMC, LC, 1470-1471, f. 37v, 10-2-1471

¹⁷⁹⁰ AMC, LC, 1435-1436, f. 37

¹⁷⁹¹ AMC, LC, 1417-1418, f. 14, 17-8-1417

¹⁷⁹² AMC, LC, 1437-1438, f. 46

¹⁷⁹³ Es remarca l'alta despesa que suposava en ALABAU CALLE, J. A. "Per tot be avenir...*op.cit.*", p. 345 i en PALOS, J. L. "Un sector específico de diputados...*op.cit.*", pp. 394-400

¹⁷⁹⁴ ARV, RC, COM, 71, f. 66v, 1-7-1446

¹⁷⁹⁵ AMC, LC, 1472-1473, f. 49, 19-5-1473

les arque de la vila, per evitar que aquest cobrara un doble salari, exemplificat en el cas de Nicolau de Reus en 1436. El 28 de juliol de 1437, quan Guillem Agramunt fou triat síndic, hagué de fer sagrament de no retenir cap possible donatiu a rebre, ja que aquest pertanyia a la vila¹⁷⁹⁶. La mateixa condició se li imposà a Joan Miquel en 1449¹⁷⁹⁷. Aquest fet podia provocar disputes entre consell i síndic, com succeí en 1438. En aquest any, el mateix Agramunt s'enfrontà al consell pels sous que el síndic havia rebut com tractador de greuges a corts, i que se li reclamaven¹⁷⁹⁸. També Francesc Feliu fou acusat, en 1421, de no lliurar al consell salaris rebuts a corts. Feliu, síndic a corts junt amb Pere de Begués, havia cobrat 80 florins en la seua posició com a tractador. Segons s'afirmava al consell, el síndic "alcunes vegades és stat amonestat que els restituesque a la vila", donat que "no sie de rahó que ell prengués salari de la vila e que de altra part hagués altre salari per via de gràcia". Havent-se negat a donar la quantitat exigida, el consell el declarava com a impedit en properes eleccions en condició de deutor a la vila¹⁷⁹⁹.

Per estalviar despeses, era comú que el consell, dins el seu paper de supervisor de les tasques dels síndics, els ordenara retornar a la vila en els moment en què se suspenia temporalment l'activitat de corts o quan, per qualsevol motiu, la seua presència no resultava imprescindible. Això succeí, per exemple, en 1437 quan, amb Guillem Agramunt i Llorenç Moliner compartint la representació castellanenca, s'instruí Agramunt per tornar a la vila, jutjant el consell que el nombre de síndics era excessiu¹⁸⁰⁰. En 1473 es demanava Mateu Miralles que retornara si ja havia acabat els seus treballs al parlament de València¹⁸⁰¹. De vegades calia demanar permís a la corona per retirar el síndic, com quan en 1443 es requerí la llicència de la reina per autoritzar el retorn de Nicolau Batlle si hi havia algun sobreseïment a corts, "com sie ja la vila assats carregada"¹⁸⁰². En aquestes ocasions, podia requerir-se l'ajuda del síndic d'alguna població veïna per que intervinguera en nom de la vila. Així, a les corts de 1470 el consell decidí, després de la relació de Mateu Miralles, que el missatger no retornara a l'assemblea, ja que Castelló quedaria representada a partir d'aquell moment pel síndic de

¹⁷⁹⁶ AMC, LC, 1437-1438, f. 23-23v

¹⁷⁹⁷ AMC, LC, 1449-1450, f. 4, 15-6-1449

¹⁷⁹⁸ AMC, LC, 1438-1439, f. 23, 2-9-1438. Citat també en ALABAU CALLE, J. A. "Sobre los agravios...*op.cit.*, p. 255

¹⁷⁹⁹ AMC, LC, 1420-1421, f. 34v, 10-4-1421 i *ibídem*, f. 33v, 13-4-1421

¹⁸⁰⁰ AMC, LC, 1437-1438, f. 4v-5, 21-5-1437

¹⁸⁰¹ AMC, LC, 1472-1473, f. 49, 19-5-1473

¹⁸⁰² AMC, LC, 1443-1444, f. 17, 17-11-1443

Borriana¹⁸⁰³. En 1484 Miralles proposava que Castelló, Morella, Borriana i Vila-real nomenaren un síndic conjunt a corts per reduir les despeses¹⁸⁰⁴. De nou, en 1488, el mateix síndic rebia el manament del consell de subdelegar i retornar a la vila si li era possible absentar-se de les corts d'Oriola, en resposta a una lletra de la reina que obligava Miralles a presentar-se a l'assemblea per donar-li conclusió¹⁸⁰⁵.

Una altra opció a l'abast del consell era delegar en els síndics o juristes residents a València pensionats per la vila, missió per la qual els missatgers comptaven amb poders de substitució, com l'atorgat pel notari Gabriel Feliu al seu company de professió Joan Valentí en 1479¹⁸⁰⁶. Això era així especialment en el cas de parlaments, on podien complir les funcions bàsiques d'un missatger, en estar contínuament en contacte amb el govern de la vila per rebre les seues instruccions i consultar cada moviment, a grans trets equiparant-se a una missatgeria corrent. En 1436, per exemple, l'advocat Nicolau Figuerola era substituït del síndic de Castelló, així com del de Borriana i possiblement de Vila-real¹⁸⁰⁷. En 1472 i 1473 Mateu Miralles delegà temporalment en el síndic Jaume Piles com a representant local al parlament que tenia lloc a la capital¹⁸⁰⁸. El mateix any, era el consell qui, davant una nova requesta de síndics, nomenava directament Piles com a representant¹⁸⁰⁹. En 1474, de nou el notari valencià rebia el mateix encàrrec en substitució de Bernat Gascó, qui informava que la seua presència a València ja no era necessària. Una vegada a l'assemblea, els seus poders podien resultar insuficients, com hem vist més amunt en el cas de Piles de 1472. En 1436, Figuerola, davant la proposta de prorrogació de corts, avisava per lletra als jurats de Vila-real que els poders rebuts dels síndics “no es tal que us scusàs de contumàcia”.¹⁸¹⁰

No podem parlar del paper en de la vila a les reunions de corts sense esmentar els memorials d'instruccions que el consell els atorgava, i que han estat estudiats en els casos, per exemple, de Lleida¹⁸¹¹. A diferència d'altres poblacions, no tenim constància a

¹⁸⁰³ AMC, LC, 1469-1470, f. 31v, 26-5-1470. El síndic borrianenc, Guillem Fonoll, representava igualment Alpont, Castellfabib i Ademús. SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II...op.cit.*, p. 319

¹⁸⁰⁴ AMC, LC, 1484-1485, f. 3v, 27-6-1484

¹⁸⁰⁵ AMC, LC; 1488-1489, f. 2v, 22-6-1488

¹⁸⁰⁶ AMC, LC, 1479-1480, f. 14v, 18-9-1479

¹⁸⁰⁷ AMC, LC, 1436-1437, f. 11-11v, 15-7-1436

¹⁸⁰⁸ AMC, LC, 1472-1473, f. 18v, 28-9-1472 i f. 39, 21-2-1473

¹⁸⁰⁹ AMC, LC, 1473-1474, f. 9, 6-8-1473

¹⁸¹⁰ AMC, LC, 1436-1437, f. 11-11v, 15-7-1436

¹⁸¹¹ MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.*, pp. 70-76, i de la mateixa autora MARTÍ SENTAÑES, E. “Al qual donà ample...op.cit.. Sobre el cas castellà, vegeu també PUÑAL

Castelló de la creació d'un consell especial, amb un nombre de prohoms reduït, dedicat específicament a instruccions i consultes¹⁸¹². Igualment, els memorials castellanencs no es conserven en una secció apart de l'arxiu, i els Llibres de Consell ens porten pocs exemples d'aquesta pràctica. La documentació ens aporta, més que llargues llistes d'instruccions elaborades abans de la partida del síndic, mencions curtes de la rebuda de la convocatòria i de la tria del missatger, amb la concessió de poders corresponents. Podem concebre que els manaments es donaven de paraula, o bé que les anades i vingudes freqüents entre la vila i València, sovint la seu de les assemblees, permetien els missatgers rebre les instruccions concretes necessàries per cada etapa de les negociacions, tot i que les consultes contínues eren també en altres ciutat i viles un fenomen generalitzat¹⁸¹³. Amb això es difuminaria novament la distinció entre les missatgeries ordinàries i la representació a corts, sobretot si tenim en compte que la redacció de memorials pot trobar-se igualment en gestions individuals amb la monarquia fora d'aquest àmbit, com en el cas de la llarga llista d'abusos del lloctinent de governador i els seus subordinats presentat en 1454.

Un exemple el constitueix el memorial lliurat al notari Llorenç Moliner contenint les qüestions a plantejar a les corts de Sant Mateu en 1495-1496, que, dins la distinció entre memorials generals o específics, pertanyeria al segon grup, per la concreció dels punts que inclou. Com a símbol de la seua varietat temàtica, ja exposada per Esther Martí pel cas de Lleida¹⁸¹⁴, les instruccions contenien greuges i demandes tan diverses com la protesta per els quantitats de les penes que el justícia es negava a donar a la vila, la interferència del lloctinent de governador en la jurisdicció local, la petició de poder quitar els censals de major pensió o el reconeixement de l'obligació dels generosos locals de pagar la peita completa¹⁸¹⁵. Això es correspon a les problemàtiques habituals dels greuges presentats a corts, referits en bona part a demandes il·legals o excessives de la corona i actuacions contra furs dels seus oficials, tal com ha observat Sánchez Aragonés¹⁸¹⁶. Recordant allò dit en l'apartat dedicat als abusos de batlles i lloctinents de governadors, aquests constituïen una bona part dels greuges que es plantejaven. Així, en

FERNÁNDEZ, T. "El memorial medieval de cortes", *Norba. Revista de Historia*, n. 17, 2004, pp. 187-203

¹⁸¹² MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.*, pp. 67-69

¹⁸¹³ PALACIOS MARTÍN, B. "La representació municipal...op.cit.", p. 1259-1262

¹⁸¹⁴ MARTÍ SENTAÑES, E. "Al qual donà ample...op.cit.", pp. 477-481

¹⁸¹⁵ AMC, LC, 1495-1496, f. 9v.-10, 5-11-1495

¹⁸¹⁶ SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II...op.cit.*, pp. 260-276

corts anteriors s'havien denunciat les demandes econòmiques indeguts del batlle, l'absentisme dels lloctinents, la representació de causes de particulars per part del batlle o el nomenament de més d'un surrogat. També la monarquia, a través d'altres dels seus servidors, era culpable d'incompliment s de privilegis, com quan es protestà pel cobrament de dues cenes anuals. Un últim punt que trobem al dit memorial és al demanda a la monarquia del retorn d'un préstec de 400 florins atorgat en 1482 al lloctinent genral de governador, Lluís Ferrer, per la campanya de Xelva, que encara no s'havia efectuat, i que es correspon també amb la classe de problemàtica que aquests documents solien contenir, com s'ha observat en el cas de Lleida¹⁸¹⁷.

Aquestes queixes, quan es plantejaven en el context de corts, amb la postura de la viles reforçada per la presència de tot el braç aconseguien unes respostes favorables de la monarquia, a més de d'obtenir-se sense els inconvenient pràctics, tant materials com de capacitat d'influència, d'una missatgeria individual del consell a una figura reial. La corona, desitjosa d'acabar ràpidament, podia atorgar de manera sistemàtica les provisions necessàries que deixaren les viles satisfetes i asseguraren la votació del donatiu. Prova d'això són el conjunt de provisions en favor de la vila obtinguts sobre els temes esmentats més amunt a les corts de 1428 i 1446, comentades en un altre capítol. A l'igual que amb la resta de provisions, eren difícils de fer complir, i la monarquia, amb l'ajuda dels braços concedida, acostumava a oblidarlos. Es detecta, doncs, una postura contradictòria de la monarquia que, amb el desig d'acontertar a uns i altres, concedia i confirmava privilegis, a canvi d'un donatiu, sobre qüestions que, a nivell pràctic, difícilment podien resoldre's, influint també en el fet la pròpia feixuguesa del funcionament de les corts¹⁸¹⁸. És cert que la presentació de greuges podia anar seguida d'un enviament de missatges als oficials interpel·lats,, donant-los l'ocasió de respondre a les acusacions Això succeí a les corts de 1437-1438, quan les missives inclogueren el surrogat Ponç de Montpalau i el batlle Jaume Ferrando¹⁸¹⁹. El més habitual era, però, que els abusos es perpetuaren per la manca de capacitat reial de posar-hi fre. Així, qüestions com l'absentisme dels lloctinents, les exigències il·legals dels batlles o el cobrament doble, no se solucionaren amb els privilegis de 1428 i hagueren de tornar a tractar-se en 1446.

¹⁸¹⁷ MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.* pp. 75-76 i 134-135

¹⁸¹⁸ SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II...op.cit.*, pp. 276-281

¹⁸¹⁹ ALABAU CALLE, J. A. "Sobre los agravios...op.cit.", p. 258

Dins l'assemblea de corts, el curs dels debats i negociacions feia que els enviats castellonencs, volent procedir amb prudència, consultaren amb regularitat el consell sobre les decisions a prendre. Els síndics locals, malgrat mostrar-se actius en la presentació de greuges, eren conscients del seu limitat marge per la iniciativa política a les assemblees de corts, supeditats a l'enorme influència de la ciutat de València i del braç reial en conjunt. Tanmateix, no deixaven de ser els representants d'una destacada vila reial, i en el cas de disputes polítiques cada bàndol podia mostrar-se interessat en sumar Castelló a la seua causa per poder així presentar-la com la postura estamental comuna.

Com a exemple del que acabem d'exposar, en 1415, quan es dirimia a corts el conflicte entre València i Morvedre al voltant de l'autonomia política de la darrera vila, es reberen al consell de Castelló comunicacions provinents de les dues parts enfrontades. Tanmateix, el govern municipal romangué a l'espera i instruí el síndic Bernat Colomer per no prendre partit per cap bàndol¹⁸²⁰. La instrucció es reiterà dos dies més tard i, de nou, el 3 de febrer¹⁸²¹. Tanmateix, el dia 17 Colomer informava que, amb la intervenció dels síndics d'Alzira i Borriana s'havia arribat a un acord favorable a València. El missatger castellonenc, sense ordres del seu consell en un sentit o altre, rebia les queixes i pressions del la resta de viles, dient que “Xàtiva e totes les altres viles son concordades ab València sinó yo. Et son estat sol·licitat e pregat per alguns missatgers de les dites viles complanyent- se de nostra [...] e discòrdia que yo·m volgués concordar, pus totes les altres viles sich concordaven”. Colomer sols podia respondre que “e com per mi los fos respost que no u podia fer, com no u hagués en manament, pregaren-me que per lo ben avenir [...] aqueixa vila yo us ne scrivís e que millorasetis vostra resposta”. Davant el front comú què s'havia format al braç reial, el consell decidí sumar-s'hi i donar suport a València, doncs “deuen fer tots una cosa, e aqueixa vila no deja romandre a soles ab tant gran càrrech com romandria”¹⁸²². A l'igual que en les campanyes contra les alienacions, el sentiment de germanor existent entre les viles reials afavoria aquesta classe d'iniciatives conjuntes, i dificultava que els governs municipals volgueren portar la contrària a la resta del braç, en particular en conflictes que no els afectaven de manera directa.

Els síndics podien rebre diferents missions a realitzar a València mentre es trobaven a corts. Per exemple, en 1437, Guillem Agramunt i Llorenç Miquel, qui es desplaçava a la

¹⁸²⁰ AMC, LC, 1414-1415, f. 57v, 27-1-1415

¹⁸²¹ *Ibidem*, f. 57v i f. 58v

¹⁸²² *Ibidem*, f. 61-62v

ciutat per substituir-lo, havien d'informar els corts sobre la missatgeria simultània de Miquel Arrufat al voltant d'un conflicte sobre l'elecció de jurats¹⁸²³. Poc més tard, Llorenç Miquel havia d'aprofitar la seua estada per consultar els advocats sobre el suposat frau comés pel imposadors de la vila¹⁸²⁴. En 1436, davant els intents de l'infant Joan de convocar corts regnícoles després de la dissolució de les generals, el consell ordenà Guillem Agramunt que els mantinguera informats, demanant-li “que·s certifique d'aquell, per ço que la vila ne sie avisada, e que·n face relació al consell q·y provehisque per la indepnitat de la dita vila”¹⁸²⁵. Igualment, els missatgers acostumaven a aprofitar la seua estada a corts, sovint reunides a València, per ocupar-se de gestions amb diferents autoritats del regne al voltant de problemàtiques sorgides una vegada començada l'assemblea. Fou el cas, per exemple, del maridatge del príncep Alfons tractat per Pere de Begués en 1415¹⁸²⁶, o de la demanda d'una cena de presència de la qual s'encarregà Guillem Agramunt en 1438¹⁸²⁷.

Aquesta anàlisi ens descriu un panorama en què la representació assembleària de la vila continuava sent una prioritat pel consell i els prohoms locals, pel prestigi i relació especial amb el poder reial que conferia. Per aquest motiu, la capacitat de l'oligarquia de poder triar lliurement els síndics, en un període de pèrdua significativa d'autonomia local en altres àmbits, constituïa una facultat valuosa a l'hora de fer arribar al monarca i a la resta del braç reial els demandes de les elits del municipi. Això s'arrodonia amb les instruccions, consultes i altres mecanismes de control de l'activitat dels missatgers, dels quals difícilment podien escapolar-se, com quan reclamaven unes dietes més elevades, retenien quantitats que havien d'anar a parar al municipi, o prenien decisions a corts sense l'autorització del consell. És cert que els dificultats financeres del segle es feren notar en la baixada dels salaris, i aquest factor, ocasionalment, restà incentius a certs prohoms per acceptar el càrrec. En general, però, el sector social dominant, amb un especial protagonisme dels notaris, conservà el seu interès al llarg del Quinze en exercir les tasques de representació de la vila, preservant-se el prestigi associat a eixes funcions¹⁸²⁸.

¹⁸²³ AMC, LC, 1437-1438, f. 4v, 21-5-1437

¹⁸²⁴ *Ibíd.*, f. 10v, 13-6-1437

¹⁸²⁵ AMC, LC, 1435-1436, f. 40, 15-5-1436

¹⁸²⁶ AMC, LC, 1415-1416, f. 6, 5-6-1415

¹⁸²⁷ AMC, LC, 1437-1438, f. 45v, 29-1-1438

¹⁸²⁸ MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics...op.cit.*, pp. 138-139

5.6 CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL

L'acumulació de demandes extraordinàries reials des de mitjans del segle XIV, que es perllongà durant la centúria següent, tingué un efecte clar sobre les finances municipal i el deute crònic del Quinze. Front la potència d'un estat cada volta més enfortit, amb una administració complexa i una alta capacitat de coerció, en què sovint les peticions es podien trametre amb un simple missatge escrit, els governs urbans es trobaven sovint amb un reduït marge de maniobra front aquests exigències i altres actuacions de la corona considerades abusives. Malgrat els límits de les possibilitats d'una vila mitjana, els consells posaven en marxa tots els mecanismes a la seua disposició per la defensa de la seua autonomia i privilegis. En aquests, el factor humà sempre estava present, en formà de missatgers encarregats de negociar amb el monarca o els seus oficials. Els perfil dels síndics, extrets de la mà major, assegurava que la posició del grup oligàrquic en els gestions es trobara representada, exercida tant per notaris, juristes com mercaders. La seua tasca es combinava amb freqüència amb la dels notaris i advocats a València, professionals experimentats, que, de manera permanent, col·laboraven en els tràmits de les defenses jurídiques i assessoraven legalment el consell. Així, les intervencions tant d'enviats locals, com dels síndics i juristes valencians en servei de la vila, se sumaren a recursos com, la via judicial, les gestions personals amb oficials reials i el mateix rei i les intercessions de personatges cortesans en casos com la defensa dels mudèjars immigrants a Castelló, que comptaven amb la tutela legal de les autoritats locals.

Si bé els interessos de la corona en litigis com els que acabem de comentar, en què una vila de reialenc s'enfrontava al poder senyorial, facilitaren una resolució favorable a la posició castellanenca, no succeïa el mateix en el cas de peticions econòmiques o militars de la monarquia. La corona, necessitada de recursos pel sosteniment de la seua administració i, en especial, de les seues campanyes militars, utilitzava igualment totes les armes i instruments de pressió al seu abast, que incloïen amb freqüència l'enviament de comissaris disposats a fer execucions si no es pagava la quantitat exigida. Front una demanda extraordinària, que danyaria més encara les delicades finances municipals i agreujaria el deute censalista, el govern reaccionava de seguida posant en funcionament diverses estratègies de defensa, en què sempre hi estaven presents els elements humans esmentats més amunt. S'iniciaven aleshores múltiples maniobres de negociació i dilació destinades a obtenir una cancel·lació, rebaixa o pròrroga en allò exigut. Es consultava la legalitat de l'exigència als assessors i es conversava amb la instància origen de la

demanda per comprovar els seus detalls. Amb l'objectiu d'evitar o reduir les demandes, s'empraven arguments de tota mena, en els quals ocupaven un lloc destacats els relacionats amb la crisi econòmica i demogràfica de la vila al segle XV, que impossibilitava el pagament, amb la qual cosa es reclamava una revisió dels focs que tinguera coma conseqüència una demanda menor. També s'apel·lava als precedents, en el cas de demandes desacostumades o més elevades del normal. Igualment habituals eren les defenses conjuntes entre distintes poblacions, ja fora a nivell comarcal o del braç reial del regne en general, de vegades en el marc de les assemblees de corts. Quan calia s'arribaven a presentar les qüestions de manera directa en forma de súpliques al rei o lloctinent reial.

Es necessari dir que, en ocasions, aquestes estratègies reeixien. D'aquesta manera, les negociacions amb un oficial com el batlle general podien resultar en una certa rebaixa en una petició extraordinària, o el rei podia atorgar una pròrroga d'uns mesos. Aquestes gràcies, que acostumaven a afectar divers poblacions al mateix temps, no representen la majoria dels exemples que hem documentat. Al final del procés, la pressió monàrquica obtenia normalment els seus fruits, i la vila es trobava obligada a pagar, en particular en els casos de donatius lligats a visites reials, que deixaven menys marge a la negociació. Calia, aleshores, extraure els diners d'on es poguera, tant de rendes ordinàries, com de talles entre els veïns, censals, préstecs o execucions, intensificant-se l'empobriment de la vila i el malestar general. Poques possibilitats quedaven a la vila en aquets punt, més alguna resistència simbòlica o la intenció de plantejar un greuge a les properes corts. En aquest punt, doncs, considerem que la dilació, a l'igual que en els serveis militars tractats anteriorment, les maniobres de la vil, tot i que sempre imprescindibles a l'hora de recordar el monarca les necessitats del municipi, depenien en última instància de la bona voluntat de la corona i la seua administració o de la intervenció de factors externs que convertiren la contribució en prescindible.

Més capacitat de resistència existia al braç reial representat a corts i parlament, on estaven representats els distintos poders del regne i s'escenificaven els seus equilibris. Com a vila destacada del reialenc, el consell no podia descurar el deure d'estar-hi present quan era convocada, com ho fou a totes els assemblees del segle, i aprofitar de passada l'ocasió per plantejar els seus greuges i preocupacions de manera directa a la monarquia, amb el reforç de la germania de les viles de l'estament. La presència del conjunt de les ciutats i viles reials també brindava una oportunitat quasi única per fer fronts comuns sobre

qüestions que es presentaven com a compartides, maldant el consell castellonenc per no quedar-se fora de cap iniciativa conjunta. Donada la importància de la representació a corts, no es d'estranyar que les oligarquies locals volgueren assegurar-se que era un dels seus qui obtenia la posició de síndic a corts. Eren afavorits en aquest sentit pel fet que, tot i la introducció de la insaculació, els prohoms del consell conservaren la facultat de la tria lliure de l'enviat, quedant per tant representats els interessos de les elits. Així, el càrrec fou monopolitzat per membres de la mà major amb una llarga experiència en el govern local, constatant una presència més rellevant de notaris i juristes respecte els mercaders en aquestes tasques. Tot i així, diverses vessants de la representació, com la durada de molts absències, els salaris i les anades i vingudes freqüents entre vila i corts, que permetien noves consultes i instruccions, palesen les semblances entre la representació a corts i les missatgeries ordinàries ja esbotzades per alguns autors.

El consell volgué sempre, de tota manera, afermar el seu control sobre les activitats dels síndics, en l'elaboració de memorials d'instruccions, en els consultes que tenien lloc abans de prendre cap decisió a l'assemblea o en la rigorosa regulació de les seues retribucions. Tot i la gran despesa que hi anava aparellada en dietes i burocràcia, i la rebaixa en els salaris, conseqüència de la crisi del segle, el prestigi dels síndics no es veié afectat en aquets segle i, a grans trets, els principals prohoms mantingueren el seu interès en aquestes funcions. D'aquesta manera, personatges pertanyents al cim de l'elit local, com Nicolau de Reus o Mateu Miralles, trobaren en aquest àmbit, junt amb les missatgeries corrents i altres missions representatives davant el rei i la seua administració, una nova via per consolidar la seua posició interna i, al mateix temps, obtenir una relació més estreta amb la monarquia.

CAPÍTOL VI: EL SANEJAMENT DE LA HISENDA I LA PARTICIPACIÓ REIAL EN L'ORDENAMENT MUNICIPAL

Quan els Trastàmara assoliren el tron mancaven pocs anys perquè la situació de les finances municipals castellonenques arribara a les serioses dificultats que marcarien el segle XV, en consonància amb l'evolució de bon nombre de les viles reials valencianes. És cert que el recurs a censals i violaris per part dels consells s'havia generalitzat a partir de mitjans del segle XIV, lligat a la guerra amb Castella i les cada vegada més freqüents demandes reials, com ha estudiat García Marsilla¹⁸²⁹. Mitjançant aquests crèdits amb baix interès i llarga durada els governs municipals es podien permetre endeutar-se sense necessitat de retornar allò prestat a curt termini, mentre que la inversió es convertia en una operació beneficosa pels creditors, que cobraven a canvi pensions de valor moderat però segures i prolongades en el temps¹⁸³⁰. La popularització dels censals, seguint la iniciativa de la ciutat de València, significà un alleugeriment temporal de les hisendes locals valencianes.

Tanmateix, arribat el principi del Quatre-cents, l'endeutament públic dels municipis ja estava en procés de cronificació, esdevenint una problemàtica cabdal durant la resta de la centúria. A banda de la capital, ciutats i viles com Alzira, Xàtiva, Vila-real¹⁸³¹, Borriana¹⁸³² i la mateixa Castelló, ja afectada per una crisi seguida d'una intervenció reial pel quitament del deute a finals del Catorze, es veurien obligades a adoptar diversos plans de sanejament de les finances. Aquests projectes tindrien resultats desiguals i no resoldrien el problema de fons, tenint en compte que sovint es recorria a la venda de nous censals per fer front als existents. Les dificultats econòmiques anaven acompanyades de la caiguda demogràfica de grans zones del país, que constituí un agreujant en comportar la caiguda de la recaptació de peites i cises, les fonts a les quals s'acudia en primer lloc per pagar el deute¹⁸³³. A més, amb poques excepcions, el protagonisme en els préstecs censals requeia en creditors de la ciutat de València, com a Castelló, on representaven les

¹⁸²⁹ GARCÍA MARSILLA, J.V. *Vivir a crédito en la Valencia...op.cit*

¹⁸³⁰ GARCÍA, A. "El censal", *BSCC*, XXXVIII, 1961, pp. 281-309

¹⁸³¹ Els inicis de l'ús del censal a Vila-real, lligats de manera directa a les necessitats de la monarquia des de mitjan segle XIV, han estat tractats en POZO CHACÓN, J.A. del. "Guerra, fiscalidad y poder...op.cit.", i POZO CHACÓN, J.A. del. *Prohoms i camperols. Espai agrari i poder local a Vila-real (1362-1386)*, Vila-real, Ajuntament de Vila-real, 1995

¹⁸³² VICIANO NAVARRO, P. "Fiscalitat local i deute públic al País Valencià. L'administració de la vila de Borriana a mitjan segle XV", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 22, 1992, pp. 513-533

¹⁸³³ Es poden consultar síntesis de la problemàtica en FURIÓ DIEGO, A. "El deute públic municipal ...op.cit.", i VICIANO NAVARRO, P. "Deute públic i renda...op.cit

tres quartes parts dels inversos en la dècada de 1420¹⁸³⁴. L'enriquiment de ciutadans i noblesa menor de la capital, a banda de suposar una progressiva assimilació dels dos grups dins la ciutat, contribuïa al drenatge dels recursos financers i poblacionals del regne per part de la capital.

El mal estat de les hisendes locals i la mala gestió financera dels governs municipals fou una de les motivacions més freqüentment al·legades en les modificacions dels règims electorals provinents de la monarquia. Ja en el seu moment Joan Reglà, en el seu repàs de l'intervencionisme de Ferran II en el regiment de nombroses ciutats i viles de cap a cap de la Corona, plasmà com aquest fou l'argument habitual, junt amb el desig d'acabar amb les disputes pel poder i pacificar la via política, que el monarca esgrimí com a justificació dels canvis de sistemes electorals o altres accions com suspensions d'eleccions i nomenament directes o la confecció de llistes de candidats per part de la corona¹⁸³⁵. A partir d'això, podem qüestionar la sinceritat de les intencions reials i plantejar-nos les causes citades com a pretext per la implantació d'un pla reial de control dels municipis, ja iniciat amb la insaculació promoguda per Alfons el Magnànim. Un projecte que pot ser vist des del vessant romàntic que el considera una imposició autoritària d'una dinastia estrangera, o des d'una influent visió posterior, representada per Vicens Vives, que posa l'èmfasi en el desig de consolidar unes oligarquies estables, que mantingueren els municipis en pau i que foren servils cap a la corona.

Des d'un punt de partida proper a la segona perspectiva, autors com Torras i Ribé han assenyalat el procés de graduació dels candidats, més que el mètode insaculatori en si, com el moment en què, per mitjà de la seua desnaturalització i manipulació, tant per part de la corona com de l'oligarquia, es trenca l'aparent objectiu de "democratitzar" el poder municipal, aconseguint-se un major control reial paral·lel a un domini més fort de la política local per part d'un grup de llinatges hegemònics¹⁸³⁶. En la mateixa línia, que suggereix l'existència d'un programa monàrquic de pacificació de ciutats i viles

¹⁸³⁴ VICIANO NAVARRO, P. "Ingrès i despesa...*op.cit*

¹⁸³⁵ REGLÀ I CAMPISTOL, "Notas sobre política...*op.cit.*", pp. 521-532

¹⁸³⁶ TORRAS I RIBÉ, J.M. "El procedimiento insaculatorio en los municipios de los reinos de la Corona de Aragón entre la renovación institucional y el sometimiento a la monarquía (1427-1714)", *Jerónimo Zurita. Su época y su escuela*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1986, TORRAS I RIBÉ, J. M. "La desnaturalización del procedimiento insaculatorio en los municipios aragoneses bajo los Austrias", *XV CHCA*, t. I-2, pp. 397-414, TORRAS I RIBÉ, J.M. "La política municipal de Fernando el Católico en los reinos de la Corona de Aragón", *1490: en el umbral de la Modernidad*, t. 1, 1994, pp. 233-256.

mitjançant la consolidació d'elits dòcils, autors com David Bernabé¹⁸³⁷, o més recentment Santiago Ponsoda¹⁸³⁸, han posat en dubte la influència de la conflictivitat local com argument per les intervencions reials. Els estudis del primer sobre Oriola incideixen en la connivència entre els interessos regis i els del sector més oligàrquic, sovint el responsable de les peticions de reformes en el regiment, que aconseguí dificultar l'accés al poder per part d'altres sectors, com els menestrals, resultant en un tancament del grup dominant, amb un grup més reduït de cavallers i ciutadans honrats monopolitzant el poder a finals del Quinze¹⁸³⁹. Pel que fa al segon autor, qui també ha tractat el cas d'Alacant, ciutat amb una cronologia de reformes i intervencions coincident amb la d'Oriola, planteja l'existència d'un pla reial de control dels municipis, amb el càstig per la mala gestió financera com a pretext¹⁸⁴⁰.

Amb aquestes dades a la mà, i tenint en compte les aportacions de Rafael Narbona¹⁸⁴¹, que posa èmfasi en els interessos dels prohoms en col·laborar amb el monarca, o de Sandra Bernabeu¹⁸⁴², que, des de la mateixa perspectiva, posa en dubte l'existència d'un pla regi de control dels municipis definit des de l'arribada dels Trastàmara, podem passar a analitzar el cas específic de Castelló. Malgrat ser una de les principals viles reials del regne, no tenia la presència de noblesa urbana que trobem a Xàtiva, Alacant o Oriola. A diferència d'aquest darrer cas, un dels més estudiats, els criteris per accedir al poder polític eren estrictament econòmics, cosa que deixava, aparentment, el camí més obert a qualsevol prohom que assolira un cert llindar de riquesa. Una altra conseqüència de la distinta estructura socioeconòmica era que no trobem a Castelló les bandositats nobiliàries que es donaren a les poblacions citades i, si bé existiren disputes pels oficis municipals, no s'esmentaren com a arguments pels canvis en el regiment local. Arribats a aquest punt, podem plantejar-nos l'objectiu d'esbrinar quina classe de motivacions tingueren un major pes a l'hora de justificar les intervencions i alteracions del regiment castellonenc, per comprovar de quina manera encaixa amb els paradigmes existents. Dins

¹⁸³⁷ BERNABÉ GIL, D. *Monarquía y patriciado...op.cit.*, BERNABÉ GIL, D. "El control de la insaculación en los municipios realengos", *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat, València, 1992*, València, Generalitat Valenciana, 1992, pp. 505-510 i BERNABÉ GIL, D. "Els procediments de control reial sobre els municipis valencians (segles XVI-XVII)", *Recerques: Història, economia i cultura*, n. 38, 1999, pp. 27-46

¹⁸³⁸ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesa i poder polític...op.cit.*

¹⁸³⁹ BERNABÉ GIL, D. *Monarquía y patriciado...op.cit.*, pp. 29-44

¹⁸⁴⁰ PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesa i poder polític...op.cit.*, pp. 512-522

¹⁸⁴¹ NARBONA VIZCAÍNO, R. "Cultura política y comunidad urbana: Valencia, siglos XIV-XV", *Edad Media: revista de historia*, vol. 14, 2013, pp. 171-211 i NARBONA VIZCAÍNO, R. "El rey y la ciudad. Sinergia...op.cit.

¹⁸⁴² BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern,...op.cit.*

aquesta missió, creiem important recordar les apreciacions de Pau Viciano, que restaven importància a la distinció entre aquests factors, donats que la conflictivitat sorgia, en última instància, de la inestabilitat de les finances locals¹⁸⁴³. Seguint el seu raonament, que volia deixar a banda momentàniament les dues grans perspectives descrites en favor d'una anàlisi de les circumstàncies concretes del municipi, fou la crisi de la hisenda local la veritable causa de les intervencions règies en els mecanismes electorals, en veure perillar la salut de la fiscalitat reial¹⁸⁴⁴. A partir de les hipòtesis i conceptes expressats ens proposem realitzar una anàlisi de l'evolució i conseqüències del deute crònic i insolvència local, principalment en el seu vessant polític, i de la participació reial en l'afer, que ens servisquen per contextualitzar i entendre millor les alteracions paral·leles del regim municipal, i el paper de l'oligarquia castellanenca en ambdós processos.

¹⁸⁴³ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 235-245

¹⁸⁴⁴ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 125-131

6.1 LA CRONIFICACIÓ DEL DEUTE CENSALISTA (1412-1430)

Els primers anys de la nova dinastia coincidiren, a Castelló, amb una situació de certa estabilitat financera, que seguia als temps turbulents del final del segle passat, quan una important crisi hisendística havia impulsat un primer pla de sanejament. Tot i així, ja als primers anys dels Trastàmara s'iniciaven les estretors que dominarien el Quinze¹⁸⁴⁵. Malgrat l'escassetat de fonts, Pau Viciano ha elaborat una imatge de l'estat de la hisenda local a mitjans de la dècada dels 20 en què els ingressos gairebé igualaven les despeses¹⁸⁴⁶. Les peites i cises ordinàries constituïen més del noranta per cent de les entrades monetàries, cosa que pot fer pensar que ens trobem en un moment de cert benestar financer. No podem ignorar, però, que en aquest període es pagaven pensions per 76 censals, que representaven aproximadament un 70 per cent de la despesa de l'exercici. Extraïem la conclusió, doncs, que la pujada del gravamen de la peita, mètode preferit a principis de segle per ser considerat més suau que els nous contractes censals o la imposició de cises i talles, arribada la dècada dels 20 ja resultava insuficient.

Una ullada als esdeveniments dels anys anteriors ens pot ajudar a entendre el canvi en la situació. En 1413 s'ordenava imposar la peita, establerta a 18 diners per lliura, per sufragar el pagament de censals i altres càrrecs de la vila¹⁸⁴⁷. Tanmateix, noves necessitats sorgides al llarg de l'any, com el pagament de la contribució a la campanya de Balaguer i la coronació de Ferran I, feren que la recaptació ordinària fora insuficient, fent-se necessària la venda de censals¹⁸⁴⁸. En 1415, la demanda de 4000 sous del maridatge del príncep Alfons, estudiada per Sánchez Adell¹⁸⁴⁹, representà una altra exigència extraordinària, que comportà l'obtenció d'un préstec i l'empenyorament de béns de càrrecs municipals, malgrat la pujada de la peita a 2 sous 2 diners per lliura. Pau Viciano apuntà com la recaptació ordinària de cises i peites podria haver bastat per satisfer la demanda de no haver estat designada aquesta al pagament del deute¹⁸⁵⁰. De fet, els 4000

¹⁸⁴⁵ Sobre el deteriorament de la hisenda a inicis del segle XV, i la major pressió fiscal que comportà, vegeu LÓPEZ FERNÁNDEZ, M. Á. *Castellón y el censal...op.cit* pp. 49-54

¹⁸⁴⁶ En 1426-1427, s'ingressaven 74000 sous i se'n gastaven 74400. VICIANO NAVARRO, P. "Ingrès i despesa...op.cit.", pp. 638-649

¹⁸⁴⁷ AMC, LC, 1413-1414, f. 5, 29-6-1413

¹⁸⁴⁸ El consell mostrà la seua intenció el 21 de setembre. AMC, LC, 1413-1414, f. 14v. La cerca de censals feu necessàries viatges a València i Saragossa. *Ibidem*, f. 21-21v, 1-11-1413 i f. 35v, 23-2-1414 . Abans s'havia fins i tot plantejat la possibilitat de desplaçar-se a Barcelona. *Ibidem*, f. 20v, 22-10-1413

¹⁸⁴⁹ SÁNCHEZ ADELL, J., "Contribución de Castellón de la Plana al matrimonio de infantes, en 1392 y 1415", *Ligarzas*, 1971, pp. 100-101

¹⁸⁵⁰ VICIANO NAVARRO, P. "Gestión financiera y conjuntura socioeconómica. La villa de Castellón ante las demandas de la Corona (siglo XV)", MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (eds.) *Fiscalidad de*

sous obtinguts prestats s'havien de retornar d'allò obtingut de les peites. No valgué de res l'apel·lació del consell al batlle general Joan Mercader perquè permetera esmerçar allò recaptat de les imposicions en el pagament de censals¹⁸⁵¹. Altres informacions del mateix període ens informen de com de compromesos estaven els ingressos anuals del municipi en el pagament del deute públic, destinant-se en molts ocasions la recaptació de cises o peita directament a pagar els censals, tal com es recollia sovint de manera explícita als llibres de pagaments. Així, en 1417 Ramon Boyl comprà a Berenguer Boyl un censal de 500 sous sobre la peita de la vila¹⁸⁵².

L'augment del for de la peita, com s'ha dit, apareixia com la via menys perjudicial per incrementar els ingressos municipals al mateix temps que es mirava de limitar el malestar de les classes populars sobre les que requeia la responsabilitat major del seu pagament. Veiem com, als primers anys del segle, regnava una certa estabilitat, en un breu període encaixonat entre la intervenció reial de les finances als darrers anys del Catorze i l'Interregne. Així, la taxació augmentà lleugerament, entre els 16 diners per lliura de 1400-1401 i els 18 diners de 1409-1410, i encara se situava en 18 diners en 1413¹⁸⁵³. Però les peticions econòmiques de la nova dinastia tingueren el seu efecte en les arques municipals, i en 1415, coincidint amb la demanda del maridatge ja esmentat, el propi consell especificava, en expressar la necessitat immediata d'imposar la peita, que la recaptació aniria destinada en bona mesura a la satisfacció dels 4000 sous reials, més les pensions censals degudes¹⁸⁵⁴. L'any següent trobem la peita a raó de 2 sous per lliura¹⁸⁵⁵, assolint-se els 2 sous 2 diners tant en 1419¹⁸⁵⁶ com en 1421, i concretant-se en aquesta darrera data que la destinació principal de la recaptació seria el pagament de deute censal¹⁸⁵⁷. Després d'una suau davallada als 2 sous en 1423¹⁸⁵⁸, el for tornava a pujar i arribava als 2 sous 4 diners en 1424, alteració vinculada a les noves peticions de la monarquia per sufragar la campanya napolitana del Magnànim i els coronatges del rei i

Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales, Madrid, Casa de Velázquez, 2006, pp. 402-403

¹⁸⁵¹ AMC, LC, 1415-1416, f. 7v-8, 6-6-1415

¹⁸⁵² AMC, LC, 1417-1417, f. 21, 3-12-1417

¹⁸⁵³ AMC, LC, 1400-1401, f. 2v,7-6-1400 i AMC, LC, 1409-1410, f. 8v, 26-6-1409

¹⁸⁵⁴ AMC, LC, 1415-1416, f. 13, 26-6-1415

¹⁸⁵⁵ AMC, LC, 1416-1417, f. 11, 19-7-1416

¹⁸⁵⁶ AMC, LC, 1419-1420, f. 5, 2-7-1419

¹⁸⁵⁷ AMC, LC, 1421-1422, f. 3v, 13-7-1421

¹⁸⁵⁸ AMC, LC, 1423-1424, f. 7v, 11-7-1423

la reina, petició aquesta última que fou la causa immediata de l'augment del gravamen de la peita, a més de requerir la venda de 500 sous censals¹⁸⁵⁹.

És cert que no foren aquestes les úniques complicacions que Castelló experimentà al voltant de 1420. Cap aquestes dates, una mortaldat colpí la vila i agreujà, sens dubte, la tendència demogràfica a la baixa que ja s'observava a principis de segle. Empobriment i caiguda poblacional, fora per causes naturals o per l'emigració causada per la manca d'expectatives econòmiques a la localitat, s'unien per reduir la recaptació fiscal, tant ordinària com extraordinària, agreujada per la successió de demandes reials. Així, en 1423, l'abundància de persones miserables provocà nombroses faltes en la col·lecta de la molta, encarregada a un jove Nicolau de Reus, qui reclamà al consell el pagament d'allò degut per satisfer allò invertit en l'arrendament de la imposició¹⁸⁶⁰. L'any anterior el consell es planyia de com la caiguda del valor de l'arrendament de les cises, paral·lela a la davallada demogràfica, dificultava l'obtenció de fons per solucionar un deute de 4000 sous amb creditors censalistes valencians¹⁸⁶¹. Una nova mortaldat, en 1427, es citava com a causa de la insuficiència dels diners oferts per l'arrendament de les impositcions majors i del peix, a banda de l'escassetat de compradors¹⁸⁶². Dit això, podem suposar que la pujada progressiva del for de la peita anava de la mà, de manera directa, de l'acumulació de les exigències financeres dels Trastàmara, agreujada per altres factors externs. Així, les demandes de 1415 i 1424 constituïrien probables punts d'inflexió que conduïrien a la situació ja precària palesada per la documentació d'uns pocs anys més tard. No debades, sabem que la quantitat a pagar en aquest any entre donatiu reial i deute, sumades a les despeses ordinàries de la vila, superava els 60000 sous, xifra que s'apropa a la despesa anual que coneixem per a mitjans de la dècada següent. Tot això explica la necessitat cada vegada més freqüent de cercar fons en els inversors censalistes de la capital.

En els moments en què la disponibilitat de líquid ho permetia, diversos prohoms, en nom de la vila, s'encarregaven de quitar censals existents o, quan no era possible, negociar una reducció en els interessos. En 1416, per exemple, el consell decidia quitar censals posseïts per Bernat Narbonés, de Sant Mateu¹⁸⁶³. A finals del mateix any era el síndic de plets de la vila a València, Bertran de Bues, qui assegurava haver trobat homes disposats a prestar

¹⁸⁵⁹ AMC, LC, 1424-1425, f. 3v-4, 25-6-1424. La venda del censal en *Ibídem*, f. 5, 2-7-1424

¹⁸⁶⁰ AMC, LC, 1423-1424, f. 5-5v, 20-6-1423

¹⁸⁶¹ AMC, LC, 1422-1423, f. 15, 21-10-1422

¹⁸⁶² AMC, LC, 1427-1428, f. 14, 12-10-1427 i f. 17, 2-11-1427

¹⁸⁶³ AMC, LC, 1415-1416, f. 58-58v, 25-5-1416

els diners necessaris per quitar censals, acció que fou aprovada pel consell¹⁸⁶⁴. En 1419, sabem que una persona s'oferí a aportar les quantitats necessàries per fer nous quitaments i reduir el deute de la vila. El mateix dia, Ramon de Rius notificava haver quitat més de 6000 sous de na Isabel, muller d'Antoni Mascaròs¹⁸⁶⁵. En ocasions, però, demandes inesperades portaven a la cancel·lació o retard d'aquestes operacions. Així, en 1420, el recent pas per Castelló el rei Alfons i la reina Maria, amb el donatiu que la visita requeria, obligà el consell a recórrer als 800 florins que el peiter, Joan Prats, tenia preparats per quitar un censal de Joan Agustí¹⁸⁶⁶.

Com s'ha dit, els creditors forans representaven una part important dins els censalistes de la vila. Un repàs als llibres de pagaments de la primera meitat del segle ens mostra que els inversos locals ben bé igualaven en nombre els valencians, tenint entre els primers un lloc molt destacat el llinatge mercantil dels Miquel, en especial a través de la figura de Llorenç Miquel. Altres famílies de mercaders, com els Moliner i els Reus, es veien completades per figures com Manuel Caixa i Domingo Gascó, i notaris com Pere de Begués i Guillem Feliu. Aquesta llista poc sorprenent, que coincideix amb els noms de molts dels prohoms més benestants i influents que ja ens són coneguts, pot fer-nos sobrevalorar lleugerament el seu poder econòmic. El cert és que la diferència en el capital posseït entre creditors locals i forasters era considerable, assolint-se una proporció de 2 a 1 a favor dels segons¹⁸⁶⁷. Entre ells trobem no solament burgesos i petita noblesa de la ciutat de València, tot i que en constituïen una majoria clara, sinó també personatges residents a localitats com Xàtiva, com l'acabat d'esmentar Joan Agustí. Fins i tot poblacions d'un pes menor, com Sant Mateu, eren la seu de titulars de censals, essent un exemple el citat Narbonés, notari de professió¹⁸⁶⁸. Quan sorgia l'ocasió, es buscava disminuir el domini financer dels inversors externs mitjançant la transferència de capital a censalistes castellanencs. En 1415, lligat a les dificultats provocades pel maridatge del príncep Alfons i els censals venuts a la ciutat, Pere de Begués proposà que la vila prenguera un mig censal de 7000 sous de la dona na Muda. A banda d'oferir un interès més favorable, l'oferta presentava l'avantatge de provenir d'una veïna de Castelló i, tal

¹⁸⁶⁴ La tasca fou encarregada a Nicolau Merí. AMC, LC, 1416-1417, f. 26, 15-11-1416

¹⁸⁶⁵ AMC, LC, 1419-1420, f. 12, 10-9-1419

¹⁸⁶⁶ AMC, LC, 1419-1429, f. 25, 19-5-1420

¹⁸⁶⁷ La nòmina d'inversors locals citada i la comparació amb els censalistes valencians es pot trobar en LÓPEZ FERNÁNDEZ, M. Á. *Castellón y el censal...op.cit* pp. 32-33

¹⁸⁶⁸ En 1422 la seua vídua, na Gueraldona, negocià amb Pere de Begués el quitament del seu deute sobre la vila. AMC, LC, 1422-1423, f. 13, 18-10-1422

com assegurava Begués, “mes valie que·ls fessen als vehins de la vila que no a Valencia”. El consell acordà que es realitzara l’operació, alhora que es negociaria amb els creditors de València la reducció o quitament dels seus censals existents, en unes gestions que, pel que sembla, no reeixiren¹⁸⁶⁹.

Una altra mesura que estava a disposició del consell per provar d’augmentar la recaptació fiscal era reclamar la peita completa a generosos i homes de paratge, en oposició al costum aparent de pagar-ne la meitat. Tot i que no hem localitzat un manament exprés del consell en aquest sentit, una concentració de reclamacions de generosos en pocs anys ens fa plantejar-nos la hipòtesi d’un especial interès del consell en reclamar ara aquest dret, malgrat que conflictes d’aquesta mena no eren una total novetat¹⁸⁷⁰. Davant aquesta intenció, els escassos i modestos cavallers i donzells locals no dubtaren en fer valer els seus suposats drets davant el consell. Així, en 1415, Pere Miró reclamà el privilegi de pagar mitja peita, en ser fill de l’antic lloctinent de governador, el generós Guillem Miró. Pere, membre d’un llinatge que, recordem, encara no havia acabat de reintegrar-se plenament al cos de prohoms després del Compromís de Casp, obtingué com a resposta del govern municipal la demanda de presentar els documents que acreditaren la dita condició¹⁸⁷¹. Tot i així, després d’una reiteració de la petició i d’una consulta al jurista valencià Guillem Çuera, Miró obtingué la gràcia demanada¹⁸⁷². Altres petits nobles presentaren la mateixa demanda al consell: en 1417 ho feu Ponç de Montpalau, l’any següent fou el torn del batlle de Borriana Berenguer de Monrós i, en 1419, de l’antic lloctinent Joan Sanxis de Dicastiello¹⁸⁷³. Aquestes accions requeriren de nou la intervenció de Guillem Çuera i, almenys en el cas de l’últim dels esmentats, afavoriren també els interessos dels demandants. Més tard, en 1422, quan Guillem Galceran, senyor de la Serra, sol·licità el privilegi d’esser franc de certes imposicions com a condició per

¹⁸⁶⁹ AMC, LC, 1415-1416, f. 11-11v, 26-6-1415. Les gestions amb els creditors en *Ibidem*, f. 12-12v

¹⁸⁷⁰ Podem citar com a exemple el litigi sobre la qüestió entre la vila i el generós Ramon de Tous, en 1401. La sentència del lloctinent de governador (14-5-1401) i la confirmació pel rei Martí (5-12-1401) es troben entre els pergamins conservats a l’AMC, i són esmentats en SÁNCHEZ ADELL, J. “Catálogo de pergaminos del Archivo Municipal de Castellón”, *BSCC*, XXVII, 1951, pp. p. 13

¹⁸⁷¹ AMC, LC, 1415-1416, f. 3v-4, 22-5-1415

¹⁸⁷² La nova petició en AMC, LC, 1415-1416, f. 27v, 11-9-1415. La resposta en *Ibidem*, f. 37-38, 26-11-1415. La decisió fou confirmada en 1416. AMC, LC, 1416-1417, f. 12, 25-7-1416. Malgrat això, les disputes amb els Miró al voltant de la seua peita s’allargaren en el temps. En 1444, la reina Maria posava en mans del lloctinent de governador l’enfrontament entre Joan Miró, fill de Pere, i el consell sobre l’exigència de pagar la peita completa. ARV, RC, COM, 85, f. 125-125v, 9-6-1444

¹⁸⁷³ La demanda de Montpalau en AMC, LC, 1417-1418, f. 16, 28-9-17, la de Monrós en *Ibidem*, f. 28, 5-2-1418, i la de Sanxis en AMC, LC, 1419-1420, f. 4v-5, 2-7-1419

habitar a la vila, el pagament de peita pels seus béns es trobava dins d'aquestes, tot i que ignorem si se li perdonà la meitat¹⁸⁷⁴.

Com un remei addicional a la situació cal afegir que, en 1422 és plantejà, en un avanç d'una problemàtica que prendria volada en dècades posteriors, la possibilitat que els titulars de censals pagaren peita per les pensions¹⁸⁷⁵. En 1424 es tornà a obrir el debat i es consultà els advocats de la vila a València sobre la idoneïtat de la mesura.¹⁸⁷⁶ La proposta no degué ser aprovada, ja que en 1434 un grup de prohoms, capitanejats pel pintor Nadal Renau, la reiterà al consell, que decidí sotmetre-la de nou a l'examen dels juristes valencians¹⁸⁷⁷. Les discussions sobre la taxació dels censals al si de l'oligarquia esdevindrien, a partir d'aquell moment, una representació de l'enfrontament entre prohoms de diferents nivells econòmics, situant-se els castellanencs més benestants, per la seua major activitat rendista, en contra d'una política defensada per capes més humils de l'elit local, formades per menestrals i llauradors rics¹⁸⁷⁸.

Arribats a 1427, l'estat de les finances locals mostrava evidents motius per la preocupació pel govern municipal. Les citades mortaldats i dificultats en la subhasta de les cises, unides a noves peticions econòmiques de la monarquia, com l'exigència del maridatge de la infanta Elionor, germana del rei Alfons, obligaven a situar el for de la peita en 2 sous 4 diners per lliura¹⁸⁷⁹. La major part del pressuposts s'esvania en el pagament de pensions censals, i noves mesures, com l'establiment de cises als veïns sobre cuir, seus, el blats que s'havia de traure de la vila i la mercaderia comprada per la revenda no solucionaren la problemàtica d'un deute que es convertia en crònic¹⁸⁸⁰. És en aquest moment quan trobem les primeres notícies d'un interès reial per la situació de la hisenda castellanenca. El dia 19 d'agost de 1427, Pere de Begués, aleshores ocupant la posició de surrogat de lloctinent de governador, rebia la missió del consell d'entrevistar-se amb el rei. L'objectiu de la trobada amb el Magnànim, en la seua etapa de residència habitual a València, era aconseguir la seua intercessió per una reducció general dels censals deguts¹⁸⁸¹. No ens

¹⁸⁷⁴ AMC, 1421-1422, f. 18v, 30-1-1422

¹⁸⁷⁵ AMC, LC, 1422-1423, f. 13, 18-10-1422

¹⁸⁷⁶ AMC, LC, 1423-1424, f. 51, 24-4-1424

¹⁸⁷⁷ AMC, LC, 1433-1434, f. 26, 30-3-1434

¹⁸⁷⁸ Tanmateix, els llauradors més benestants, com els Mut, també invertiren en censals. VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 579-582

¹⁸⁷⁹ AMC, LC, 1427-1428, f. 5v, 13-7-1427

¹⁸⁸⁰ Les mesures del consell en AMC, LC, 1427-1428, f. 13v, 5-10-1427, 17v, 2-11-1427 i f. 18, 23-11-1427

¹⁸⁸¹ AMC, LC, 1427-1428, f.

consten novetats en aquest àmbit fins l'abril de l'any següent, quan Jaume Ferrando es dirigí al consell. El batlle, “volent e desigant lo bé e profit de aquesta vila” i “per la fe e naturalesa del senyor rey”, feu arribar als consellers el seu pesar perquè “vege aquesta vila totalment perduda e carregada de diverses censals” i “tota se despobla”. Per posar remei a la situació, Ferrando s'havia encarregat de parlar amb el secretari del rei, una probable referència a Bartomeu de Reus, qui veia possible una rebaixa general dels interessos dels censals. El consell s'afanyà a reaccionar: ràpidament fou nomenada una comissió de prohoms per encarregar-se de l'afer¹⁸⁸², i Bernat Colomer i Nicolau de Reus foren triats missatgers a València per negociar la concòrdia¹⁸⁸³.

Més enllà dels detalls de les gestions amb els creditors, que d'altra banda desconeixem, ens interessa esbrinar el grau de responsabilitat de cada oficial en el fet. Certament, la intervenció de Ferrando i un personatge cortesà però d'origen castellanenc com Reus ens pot fer considerar la proposta com el fruit de la preocupació de llinatges locals pel benestar i prosperitat de la seua vila. Tanmateix, les paraules del batlle ens fan pensar en, si bé no necessàriament el seguiment d'instruccions reials, sí en un coneixement i aprovació de la mesura per part del rei Alfons. A més, el monarca devia ésser conscient de la situació a la vila des de l'ambaixada de Pere de Begués l'any anterior. Sí sabem del cert que el Magnànim, en 1428, estava a l'aguait de la gravetat de la problemàtica censalista, que afectava algunes de les principals poblacions del regne. En aquest sentit, cal dir que el nomenament de Bernat Colomer i Nicolau de Reus com a enviats a València els ordenava posar-se d'acord amb altres ciutats i viles, víctimes igualment del deute, en les seues gestions a la capital per la reducció d'interessos. Això ens confirma que, a aquestes alçades, més que d'una proposta individual de personatges castellanencs, es tractava d'un problema generalitzat i, gràcies a la iniciativa de ciutats i viles reials, cada vegada més present en les preocupacions de la monarquia, que es veia requerida a intervenir en l'afer, si més no pel risc que suposava per la recaptació de les rendes reials.

En una nova demostració del que acabem d'exposar, la qüestió fou tractada a les corts de Morvedre d'eixe mateix any. Diverses de les localitats implicades, Castelló, Morella i Vila-real entre elles, obtingueren del rei Alfons una salvaguarda als habitants de les

¹⁸⁸² Els prohoms eren: el justícia Ponç de Montpalau, Pere Miquel, Pere Castell, Nicolau de Reus, Joan Miró, Ambert Moliner, Bernat Colomer, Pere Colomer, Domingo Gascó, Pere Manyes, Jaume Mas, Joan Rubio, Joan Barbarossa, Antoni Ferriols, Guiamó Rebooster, Bartomeu Agramunt, Llorenç Bosch, Berenguer Miró i Antoni Esteve.

¹⁸⁸³ AMC, LC, 1427-1428, f. 29-29v, 21-4-1428

citades localitats i els seus béns davant l'amença de destrucció i despoblació que vivien per l'ofec del deute¹⁸⁸⁴. L'any següent el privilegi es completaria amb la concessió d'una protecció als mudèjars que s'instal·laven a la recentment creada moreria de Castelló, davant els obstacles posats pels senyors que perdien vassalls, i en detriment dels interessos del govern de la vila, que buscava compensar la caiguda demogràfica i reactivar l'economia local¹⁸⁸⁵. El cert és que aquestes mesures de protecció nominals tingueren pocs efectes pràctics, i 1430 començaria amb nous maldecaps financers pel consell i els veïns de Castelló.

¹⁸⁸⁴ ARV, RC, CU, 231, f. 137v-138v, 9-12-1428

¹⁸⁸⁵ ARV, RC, CU, 231, f. 211-212, 18-3-1429

6.2 LES PRIMERES INTERVENCIONS REIALS (1430-1446)

6.2.1 EL CREIXENT PAPER DE LA CORONA A LA DÈCADA DE 1430

A finals de la dècada de 1420 l'estat de les finances municipals de Castelló començava a ser considerat veritablement preocupant pel consell i prohoms de la vila. La caiguda paral·lela de la demografia i la producció agrícola local afectaren de manera significativa la fiscalitat municipal i, en el cas de la peita, la seua recaptació sols es podia mantenir estable mitjançant les pujades de la pressió fiscal. La precarietat monetària de la vila creava seriosos problemes a l'hora de fer front tant a peticions extraordinàries de la corona com al regular pagament del deute censalista¹⁸⁸⁶. Quan, en octubre de 1429, es rebé la demanda del governador del regne d'aportar homes per la guerra amb Castella que s'iniciava, els jurats establiren l'enviament d'un missatger a València per negociar la cancel·lació o, en el seu defecte, una rebaixa de la petició, "en sguart de la misèria de la dita vila"¹⁸⁸⁷. Si bé podem considerar aquest fet com a part habitual de les argumentacions destinades a defugir les demandes reials, i que foren la norma durant tot el segle, altres dades semblen indicar que, efectivament, existia la consciència d'un deteriorament de la situació, amb un creixent deute censalista i un empobriment general que esdevenia una realitat quotidiana i contribuïa a la caiguda demogràfica. Intentos per augmentar la recaptació, com les pujades del for de la peita o el projecte de taxar els censals, encara que afectaren predominantment sectors distints de la població, no feien més que fer créixer el malestar i les discòrdies. Així, en març de l'any següent, era el peiter qui manifestava al consell l'evidència de la precarietat de la hisenda local. En el que constitueix la primera menció documental significativa d'un fenomen que es farà recurrent, el peiter Joan Sala presentà ni més ni menys que quaranta cartes d'execucions per deutes censals a creditors valencians rebudes en els darrers temps. Al mateix temps, protestava per les dificultats que trobava en els seus esforços per recaptar la peita anual, a causa de la pobresa dels veïns. En resposta al "perill de destrucció" que amenaçava la vila, els jurats acordaren suplicar al rei la seua intervenció en l'afer. Com a argument per guanyar-se el favor del Magnànim, s'encarregava al missatger a València Pere Colomer que presentara al monarca les dites cartes d'execucions¹⁸⁸⁸.

¹⁸⁸⁶ VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 235-236

¹⁸⁸⁷ AMC, LC, 1429-1430, f. 25-25v, 30-10-1429

¹⁸⁸⁸ AMC, LC, 1429-1430, f. 32, 10-3-1430

Tot i que desconeixem la causa immediata de la dita petició, sí sabem que el deute censalista se sumava a unes carregoses demandes reials les quals la vila no podia afrontar. Així, en aquestes dates, Castelló encara no havia pagat la seua part del donatiu de les corts de Sant Mateu, estipulat per a febrer, fet que provocà una amonestació escrita dels diputats¹⁸⁸⁹. Pel que sembla, fou el peiter el responsable de fer-se càrrec del pagament de les pensions degudes, sent els seus deutes reconeguts pel consell en abril¹⁸⁹⁰. Malgrat l'ajuda addicional de 1000 sous que Joan Sala rebé del consell en maig, el peiter n'acabà pagant les conseqüències¹⁸⁹¹. En 1433 encara devia diners a la vila dels comptes que havia retut, deute que finalment comportà l'execució de béns propis per valor de 4000 sous¹⁸⁹². El problema es repetí en 1436, quan el peiter de l'any anterior, Joan Guerau, demanà al consell més temps per poder concloure la recaptació de l'impost, inacabada degut a la carestia existent¹⁸⁹³. El mateix any fou difícil trobar peiter pel baix valor de les quantitats ofertes, essent la tasca finalment distribuïda per parròquies, fet que, tal com indicà Pau Viciano, suposava una inversió i risc menors, i encarregada a Manuel Caixa com a clavari¹⁸⁹⁴. Les irregularitats en la gestió dels impostos també podien ser l'origen de deutes amb la vila, tal com succeí en 1437 amb la denuncia de l'administració de les impositcions realitzada per Bartomeu Agramunt, Guiamó Mut de les Banyes i Antoni Pelegrí¹⁸⁹⁵. Dit deute amb la vila tingué com a conseqüència la impossibilitat, per part del consell, de fer front a importants pagaments de pensions censals. El 19 de juny, diversos veïns exposaren els prejudicis que es patien per la vinguda constant de porters a reclamar

¹⁸⁸⁹ En una lletra rebuda el 19 de març, els diputats Nicolau de Valldaura i Lluís Tallada donaren una pròrroga fins al 12 de març pel pagament del donatiu. AMC, LC 1429-1430, f. 44

¹⁸⁹⁰ AMC, LC, 1429-30, f. 46, 18-4-1430

¹⁸⁹¹ AMC, LC, 1429-1430, f. 48, 7-5-1430

¹⁸⁹² El deute de 1433 en AMC, LC, 1433-1434, f. 11v, 23-9-1433. Els diners ja se li havien demanat en 1432. AMC, LC, 1431-1432, f. 32, 29-3-1432. L'execució en AMC, LC, 1433-1434, f. 17, 27-10-1433. Sabem que arribà a un pacte que resoldre el seu deute amb el pagament de 200 sous anuals. En 1437, després d'incomplir allò acordat durant 2 o 3 anys, el consell ordenà execucions contra Sala. AMC, LC, 1437-1438, f. 15, 19-6-1437

¹⁸⁹³ AMC, LC, 1436-1437, f. 4v, 17-6-1436

¹⁸⁹⁴ AMC, LC, 1436-1437, f. 18v-23v, 12-8-1436. Les observacions sobre el sistema de recaptació per parròquies en VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, p. 598

¹⁸⁹⁵ L'afer es denuncià el 13 de juny de 1437, ordenant-se execucions per valors de les quantitats tornadores a la vila. Bartomeu Agramunt fugí de la vila després de trencar el jurament de romandre al seu domicili, fet que el missatger Llorenç Miquel inclogué en la seua explicació al rei Alfons. AMC, LC, 1437-1438, f. 9v-10v. L'assumepte tardà mesos en resoldre's i Guiamó Mut de les Banyes i Antoni Pelegrí passaren per presó. En agost de 1437 Bartomeu Agramunt encara devia a la vila 2104 sous 7 diners. AMC, LC, 1437-1438, f. 24v. davant l'incompliment del termini atorgat pel pagament, el 8 de setembre se l'avisava que, si no pagava al dia següent, els seus béns serien executats. AMC, LC, 1437-1438, f. 28. Per la seua banda, Antoni Pelegrí continuava devent diners a la vila en 1438. AMC, LC, 1438-1439, f. 5v, 16-6-1438

allò degut, cosa que motivà la cerca de 3000 sous censals, que havien de ser carregats als culpables¹⁸⁹⁶.

Tot i la pujada significativa del for de la peita, que ascendí dels 2 sous 4 diners de 1431 als 3 sous 6 diners de 1435, quedava clar que els ingressos ordinaris ja no podien cobrir les despeses de la vila, que en el cas del donatiu esmentat, i tal com es comenta en un altre apartat, feren necessari el recurs a un préstec. Els deutes amb el municipi no sols afectaven els gestors dels impostos, sinó també els particulars. Així, 1433, el consell denegava la pròrroga demanada pel notari Bernat Sala pel pagament d'allò degut, ordenant execucions en la seua contra¹⁸⁹⁷. El degoteig d'emigrants que abandonaven Castelló esdevenia més greu quan els veïns deixaven la vila amb els seus mobles i els deutes pendents, tal com es denuncià el 6 d'octubre de 1433¹⁸⁹⁸. Davant açò, el consell prohibí l'emigració de castellanencs sense llicència dels jurats¹⁸⁹⁹. En 1436, després de consultes amb el batlle general i diversos juristes, es decidí denunciar els castellanencs que es desaveïnaren¹⁹⁰⁰.

Mentre succeïa això, es repetien les ambaixades de prohoms a la capital destinades a rebaixar o quitar censals, com la protagonitzada per Nicolau de Reus i Joan Guerau en 1434¹⁹⁰¹. A l'hora d'afrontar les negociacions amb els creditors de València, en ocasions eren els mateixos prohoms castellanencs els qui aportaven capital. En 1431, per exemple, 800 florins deixats per Domingo Gascó foren emprats pel consell per aconseguir diversos quitaments i reduccions d'interessos a la ciutat¹⁹⁰². En 1435 ens consta que tant Ramon de Rius com Pere de Reus havien prestat diners a la vila per diverses despeses¹⁹⁰³. Més tard, en 1437, era el doctor en lleis Francesc Feliu, natural de Castelló però resident a València, qui prestava a la vila 5000 sous per fer quitaments¹⁹⁰⁴. No era estrany, però, haver de recórrer a capital foraster. En desembre de 1431, Pere de la Spasa i Ambert Moliner reberen l'encàrrec de buscar diners a Aragó amb la finalitat de quitar censals de la vila¹⁹⁰⁵. En març de 1432 es conegué que un home de Tortosa estava disposat a prestar

¹⁸⁹⁶ AMC, LC, 1437-1438, f. 14v-15

¹⁸⁹⁷ AMC, LC, 1433-1434, f. 9v, 1-9-1433

¹⁸⁹⁸ AMC, LC, 1433-1434, f. 14

¹⁸⁹⁹ AMC, LC, 1433-1434, f. 15, 18-10-1433

¹⁹⁰⁰ AMC, LC, 1436-1437, f. 8, 8-7-1436

¹⁹⁰¹ AMC, LC, 1433-1434, f. 26v, 30-3-1434, f. 27, 4-4-1434 i f. 29v, 2-5-1434

¹⁹⁰² AMC, LC, 1431-1432, f. 22v, 14-11-1431 i *ibídem*, f. 23-23v, 18-11-1431

¹⁹⁰³ AMC, LC, 1435-1436, f. 13-14, 28-7-1435

¹⁹⁰⁴ AMC, LC, 1437-1438, f. 18v, 7-7-1437 i f. 21, 14-7-1437

¹⁹⁰⁵ AMC, LC, 1431-1432, f. 30v, 30-12-1431

15000 sous per fer quitaments a raó de 14 diners per lliura, proposta que el consell acceptà si s'aconseguia una rebaixa de l'interès a 12 sous per lliura¹⁹⁰⁶.

Arribats als darrers anys de la dècada dels 30, i vista la intensificació de l'endeutament i la pobresa a Castelló, podem preguntar-nos quin fou el paper de la corona respecte les necessitats de la vila i els seus veïns. Hem esmentat en línies anteriors diverses súplices al rei requerint la seua intervenció en la problemàtica censalista, accions que obtingueren les primeres respostes ja en 1434. En aquell any, havent el rei Alfons abandonat la península de manera definitiva, fou l'infant Joan l'encarregat d'ocupar-se d'atendre les peticions d'assistència que li arribaven des de Castelló. Així, el rei de Navarra fou l'autor de la provisió rebuda per la vila el 9 d'abril de 1434, probablement en resposta a l'ambaixada ja comentada de Nicolau de Reus i Joan Guerau. En el text, l'infant es feia ressò de l'estat precari de la localitat, "obligada a moltes [...] quantitats de censals" i "disminuyda en nombre de pobladors", fenomen que s'atribuïa tant a les càrregues que patia la vila com les pestilències. Els veïns "no podens sostenir los dits càrrechs, se muden de allí", abandonant cases i possessions i, per tant, resultaven afectats els interessos de la monarquia, en veure disminuïts els ingressos a percebre d'una vila reial. El rei de Navarra ordenava, amb el dit document, que els consellers s'informaren pels missatgers castellanencs dels detalls de l'afer i treballaren amb els creditors valencians per tal d'assolir reduccions en els seus censals¹⁹⁰⁷. Pocs dies més tard, el 13, l'infant comanava el governador Eximén Pérez de Corella treballar per resoldre la situació de "necessitat extrema" que patia la vila¹⁹⁰⁸. Malgrat el manament reial, no ens consta cap visita personal del governador a Castelló fins l'octubre de 1435. El dia 18 Pérez de Corella acudia a la vila a petició de Nicolau de Reus, qui l'havia informat que "la vila no stave pacifiqua"¹⁹⁰⁹. Dit això, la citada expressió, junt amb la manca de més dades a la documentació, no permet relacionar de manera directa la visita del governador amb la situació de les finances, sent possible que estiguera motivada per alguna de les recurrents dissensions polítiques que, en part, s'argumentarien com a justificació de la introducció del regiment del sac.

El reduït paper de la monarquia en les negociacions amb els creditors, que no incloïa una intercessió directa de cap figura reial, esdevenia tanmateix superior a les genèriques

¹⁹⁰⁶ AMC, LC, 1431-1432, f. 43, 29-3-1432

¹⁹⁰⁷ ARV, RC, COM, 62, f. 123

¹⁹⁰⁸ ARV, RC, COM, 62, f. 122v

¹⁹⁰⁹ AMC, LC, 1435-1436, f. 25-25v

salvaguardes atorgades pel rei Alfons als anys vint, malgrat la manca de resultats immediats coneguts en les converses. Cal dir també que la intervenció de la corona sí fou una realitat en aquest període, si recordem l'esmentada investigació de les irregularitats en l'administració del batlle Jaume Ferrando, que inclogué una cessió temporal de les seues atribucions al batlle de Vila-real i, més tard, un protagonisme dels lloctinents Manuel Caixa i Miquel Arrufat en la gestió de la batllia¹⁹¹⁰. Sens dubte, la monarquia es mostrava molesta per unes deficiències i fraus en les rendes reials que minvaven els seus ingressos anuals, cosa que permet vincular el seu interès per les finances locals amb la defensa del patrimoni ingressos de la corona, i volgué posar ordre en el problema.

Si bé el pas a un segon pla de Ferrando calmà certes tensions amb el grup dirigent local, prohoms destacats del qual s'havien enfrontat judicialment al batlle, restava sense solució la qüestió fonamental de l'endeutament que escampava la misèria per la població. Ja en 1437, els creditors, dins l'àmbit de corts, havien pressionat la monarquia, representada pel rei de Navarra, perquè obligarà la vila a pagar allò degut. A les alçades de 1438, demandes extraordinàries de peites i cenes degudes, sumades a nous donatius de corts, agreujaven el panorama financer castellanenc, alhora que mostraven aparentment una escassa preocupació per la prosperitat de la vila. El 29 de juny arribava al consell la petició de pagar la part corresponent del donatiu de corts, que ascendia a 23320 sous, que s'acordà recaptar per mitjà d'una taxa per parròquies. Els taxadors designats expressaren de manera clara el destret a que feia front el consell que, degut als seus recursos limitats, es veia forçat a triar entre pagar el donatiu o pagar als creditors, havent d'elegir el mal menor. El consell deliberà que resultava més expedient pagar el donatiu, ja que, si aconseguien congraciar-se amb la monarquia, es podia veure "si ab lo senyor rey de Navarra si d'ell se poria obtenir un de tres coses". Les tres peticions eren:

*que lla hon la dita vila mostràs [...] de no pagar, que ell en açà fes alguna dissimulació, ço és, que no congoxàs la vila axi com poria, o que fes reduir als crehedos, o que almenys sobre aquestes coses se obtingués una comissió per al batle general segons ha Burriana*¹⁹¹¹

Amb la intenció de persuadir el rei de Navarra per mostrar-se indulgent amb Castelló i intercedir de manera efectiva amb els creditors, foren triats com a missatgers Pere Miró i Joan Guerau. El consell, però, no semblava estar convençut de l'èxit de les seues gestions.

¹⁹¹⁰ VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes...op.cit.*, pp. 105-112

¹⁹¹¹ AMC, LC, 1438-1439, f. 7v-8v

El 20 de juliol, reiterant la decisió de prioritzar el pagament del donatiu respecte els creditors, es decretà el tancament dels portals de la muralla excepte tres, a més d'establir-se guaites, amb la intenció d'evitar la emigració de veïns i protegir la població en cas d'alguna represàlia com a conseqüència de les accions del govern municipal¹⁹¹². La decisió inicià una successió d'esdeveniments: el dia 23 es tornava a deliberar l'afer al consell, arribant-se a la mateixa conclusió, alhora que es feia manifesta la necessitat d'escriure tant a l'infant Joan com als creditors valencians per tal d'explicar en detall la mesura presa, argumentant que no es podia pagar si es volia preservar la vila pel rei. Els missatgers designats al rei de Navarra, Pere Miró i Joan Guerau, reberen les instruccions d'oferir, davant la manca de líquid i de béns mobles que es patia a Castelló, *albergs* i béns comuns per pagar allò degut¹⁹¹³. El dia 31, al mateix temps que es tornava a posar per escrit la decisió de no pagar les pensions censals, es triaven Nicolau de Reus, Joan Miquel, Nicolau Colomer i Pere Manyes com a representants en les negociacions per obtenir reduccions en els censals¹⁹¹⁴. A més, s'estipulà la necessitat d'establir una talla per la protecció de la vila, que el dia 3 d'agost fou fixada en un diner per veí¹⁹¹⁵.

El dia 15 d'agost el rei de Navarra es presentava personalment a Castelló, visita que el consell volgué aprofitar per tractar amb ell tot allò referit a l'assoliment d'una concòrdia amb els creditors valencians per una reducció dels interessos. Un grup reduït de prohoms, entre els que es trobava Nicolau de Reus, segurament per la seua relació estreta amb l'infant, quedava al càrrec de les gestions¹⁹¹⁶. Pel que sabem, de nou no pogué extraure's cap acció del rei de Navarra en favor de la vila, i foren necessàries noves ambaixades a València. El dia 27 Pere Miró, que s'havia desplaçat a la capital junt amb Joan Guerau, feia relació davant el consell de les seues converses amb els creditors. Segons Miró, aquests es trobaven *congocats* per la decisió de no pagar. Amb la finalitat que "mill aquells fossen induhits a alguna bona concòrdia", Miró recomanava que se'ls pagara, i que, a més, se'ls mostraren els llibres de dates i rebudes de la vila. Però el zel per preservar l'autonomia municipal, com veurem de nou més endavant, provocava en els governs una habitual resistència a exhibir davant altres instàncies o localitats la documentació fiscal o a divulgar les deliberacions del consell, de tal manera que sols s'autoritzà un trasllat dels

¹⁹¹² AMC, LC, 1438-1439, f. 12

¹⁹¹³ AMC, LC, 1438-1439, f. 12v-13

¹⁹¹⁴ AMC, LC, 1438-1439, f. 13v-14

¹⁹¹⁵ AMC, LC, 1438-1439, f. 14v

¹⁹¹⁶ AMC, LC, 1438-1439, f. 17

comptes. Després de reiterar que la vila no podia pagar i no pagaria, es manifestà a l'infant Joan la seua intenció de continuar les negociacions amb les creditors¹⁹¹⁷. Per assistir el consell en aquesta tasca es pensionaren com assessors els juristes valencians Pere Belluga i Miquel Çabrugada¹⁹¹⁸, i sabem que també participaren en les gestions el surrogat de lloctinent de governador Ponç de Montpalau i Miquel Eximeno¹⁹¹⁹.

A la primavera de 1439, al principi del nou exercici, la gravetat de la situació financera obligà el consell a requerir els consellers que estigueren disposats a reunir-se en qualsevol moment i a qualsevol hora del dia per tractar la problemàtica, “per les grans necessitats en que la vila és posada”¹⁹²⁰. Pocs dies més tard el consell feia balanç de l'afer, exposant de manera clara que “la dita vila és en molt gran necessitat car deu molts deutes” i tenia “molts albarans manats per lo consell a diverses persones que han treballat per la dita vila, e lo síndich no té diners ab quals puxe pagar”. Expressant una dada que sembla ser confirmada per documentació de la cort del justícia castellanenc, el consell informava que “aquells a qui són deguts clamen-se al governador e la vila, e los jurats e síndich e lloctinent de aquella tots dies són congoixats per lo dit governador que-ls pach”. Porters de la governació del regne arribaven regularment a Castelló disposats a fer execucions per deutes, per ser aquesta la instància habitualment triada pels creditors per reclamar allò degut. Davant això, s'ordenà que els detalls del deute municipal foren reconeguts pels jurats i un grup de prohoms¹⁹²¹. L'estat financer de la vila havia impedit, igualment, el pagament complet del donatiu de les passades corts, tal com reconeixia el consell el dia 14 de juny, i s'ordenà exigir el pagament dels veïns deutors, per execucions si calia¹⁹²². El fet que, arribats a desembre, el consell preveiera la propera vinguda de porters reials per executar allò degut del donatiu ens dona una idea de la insuficiència de les autoritats locals per redreçar el problema¹⁹²³. Les dificultats de l'any, en aquets cas relacionades amb la mortaldat existent, també provocaren que el delliurament de les imposicions s'haguera de retardar¹⁹²⁴.

¹⁹¹⁷ AMC, LC, 1438-1439, f. 18v-19

¹⁹¹⁸ AMC, LC, 1438-1439, f. 21v, 28-9-1438. Substituiren en la posició d'assessors Rodrigo Falcó i Guillem Pelegrí, degut a la incompatibilitat sorgida per l'exercici d'oficis reials.

¹⁹¹⁹ Reclamaren pagament pels seus treballs el 2 de setembre. AMC, LC, 1438-1439, f. 23

¹⁹²⁰ AMC, LC, 1439-1440, f. 6, 25-5-1439

¹⁹²¹ AMC, LC, 1439-1440, f. 8v-9, 31-5-1439

¹⁹²² AMC, LC, 1439-1440, f. 10-11v

¹⁹²³ AMC, LC, 1439-1440, f.30, 18-12-1439

¹⁹²⁴ En lloc de l'habitual 18 d'octubre l'acte tingué lloc el dia 29. AMC, LC, 1439-1440, f. 25v

El caràcter de les fonts no ens permet determinar el grau de mediació de la corona en les negociacions amb els creditors valencians, però sí ens consta que continuava mostrant-se inflexible en el cobrament de les seues peticions extraordinàries. El dia 25 de juny es llegia una lletra del lloctinent general de governador Joan Romeu, exigint que es recaptara la peita acostumada a juliol, i amenaçant, si la vila no complia, amb una multa de 1000 florins i execucions de béns de justícia i jurats. Davant la demanda, el consell argumentà de nou que el pagament seria la destrucció de la vila, tant econòmica com demogràfica, per coincidir amb el donatiu de corts, i s'envià Joan Guerau a València per tractar amb el governador i buscar fons addicionals¹⁹²⁵.

L'aparent poc resultat dels treballs de Joan Guerau i Nicolau de Reus, qui ocupava una de les juraderies, amb l'infant Joan impulsà el consell a cercar en novembre la intercessió de l'escrivà reial Francesc Montull, natural de Vila-real. Sabent que Montull havia de partir cap a Nàpols en la galera de Francesc Gilabert de Centelles, el consell proposà oferir-li un pagament perquè el futur batlle de Vila-real i home ben connectat amb el poder reial defensara els interessos de la vila davant el rei Alfons¹⁹²⁶. Guerau tornà a la vila el dia 5 de juliol sense haver-se pogut entrevistar amb el governador ni haver avançat en la reducció del deute. Aquell dia, comunicà la notícia preocupant que els creditors valencians estaven "avisats e certificats" de tot allò que es parlava al consell i dels detalls de les estretors de la vila, símbol de probables divergències dins el cos de prohoms entre l'elit propietària de censals que veia amenaçats els seus interessos i la resta. El fet provocà el nomenament de vuit prohoms per encarregar-se de l'afer¹⁹²⁷. Malgrat el que s'ha dit, en febrer de 1440 el consell tornava a reconèixer la seua incapacitat per pagar les pensions censals degudes, mentre que part del donatiu de corts restava sense pagar¹⁹²⁸. El dia 6 es proposà que la vila suplicara no sols a la reina Maria, sinó que s'enviara un home a Nàpols per parlar amb el rei Alfons. Segons s'expressava, el monarca "no ere bé informat" i calia manifestar-li la "pobrea e despoblació de la dita vila". Per al consell, les seues gestions, fins al moment, no havien aconseguit cap intercessió reial en favor de la vila en els seus tractes amb els creditors. Més aviat, la monarquia havia donat suport els censalistes valencians en les seues reclamacions, i aparentment "haien alcuna provisió del dit senyor

¹⁹²⁵ AMC, LC, 1439-1440, f.12v-13v

¹⁹²⁶ AMC, LC, 1439-1440, f.28v, 15-11-1439. S'havien reclamat 25 o 30 florins per pagar els seus treball el dia 18 d'octubre. AMC, LC, 1439-1440, f. 24v

¹⁹²⁷ AMC, LC, 1439-1440, f. 14v

¹⁹²⁸ El deute del donatiu, que obligà a recórrer a diners de les impositcions, en AMC, LC, 1439-1440, f. 36v, 14-2-1440

rey o encara del governador de Valencia ab les quals executen i destroixen la dita vila 1929“.

Pel que sembla, el missatger no pogué ser triat per l'oposició de diversos consellers, però en la mateixa reunió que alguns creditors veïns de Castelló estaven disposats a negociar una reducció, tasca que fou assignada a Nicolau de Reus i Joan Miquel, una tria en què els grans llinatges propietaris de censals sobre la vila es veien plenament representants, com indiquen els llibres de pagaments¹⁹³⁰. La informació, junt amb la comissió a Reus i Miquel, fou reiterada el dia 13 de març.¹⁹³¹ En aquestes dates la voluntat de concòrdia devia haver-se traslladat alguns creditors residents a València, ja que ens consta que Nicolau de Reus es desplaçà aquell mes a la ciutat per encarregar-se de les gestions necessàries¹⁹³². La relació que el dit missatger feu al consell el dia 25 d'abril ens confirma que un grup indeterminat de creditors estava disposat a assolir una concòrdia amb Castelló pel pagament de les pensions degudes, fet pel qual s'havien arribat a redactar uns capítols que es llegiren en consell. Ens interessa especialment la notícia que el tresorer reial Mateu Pujades havia tingut una certa participació en el fet o, si més no, estava assabentat de l'acord que es negociava. Tot i que la intervenció reial continuava sense ser decisiva, l'interès de la corona per els finances castellonenques s'incrementava, encara que fora per les motivacions pragmàtiques de mantenir la vila pacificada i assegurar el cobrament de la fiscalitat reial.

6.2.2 LA CONCÒRDIA AMB ELS CREDITORS I LA INTRODUCCIÓ DE LA INSACULACIÓ (1443-1446)

El buit documental que trobem als llibres de consell de primeries de la dècada de 1440 no ens permet conèixer tan bé com voldríem les circumstàncies que conduirien a la concòrdia amb els creditors de 1443 per intercessió de la reina Maria. Quan tornem a tenir notícies de l'activitat política municipal, l'any esmentat, ja es trobaven redactats els capítols de l'acord. Podem concloure que la intervenció reial fou força més significativa que en ocasions anteriors. Ja abans, en 1441, el protonotari Pere Ram, junt amb el jurista Francesc Mascó i el notari Pere Ros, s'havia desplaçat a Castelló per reclamar un deute de les imposicions, que no s'havia pogut cobrar malgrat demanar-lo en diverses ocasions.

¹⁹²⁹ AMC, LC, 1439-1440, f. 35-36

¹⁹³⁰ Vegeu AMC, Llibre de pagaments, 1444-1453

¹⁹³¹ AMC, LC, 1439-1440, f 39

¹⁹³² El 5 d'abril se li ordenava retornar a València a prosseguir les negociacions. AMC, LC, 1439-1440, f 40

Davant açò, la reina havia ordenat l'imposador Manuel Caixa fer el pagament corresponent¹⁹³³. Ara, en 1443, de nou la lloctinent reial i el jurista valencià reapareixien. El dia 23 d'agost comparegué al consell de Castelló Francesc Mascó en nom de la reina per notificar els prohoms locals els capítols firmats. El text de la concòrdia, contingut dins el llibre de pagaments de 1444, detallava un pla de sanejament que havia de ser vàlid durant 20 anys¹⁹³⁴. Mitjançant aquest, els creditors valencians de la vila perdonarien cada any una quinta part de les càrregues, mentre que els residents a Castelló o altres localitats reduirien els seus censals a un for de 8 diners per lliura. S'establia un pagament anual de 15000 sous per part de la vila als censalistes valencians que es dedicarien, el primer any, íntegrament a quitar censals, el següent any la meitat per quitar i la meitat per pensions, i així, de manera alterna, fins el compliment el termini. L'altre punt destacat de la concòrdia era la tria de dos clavaris, un per la vila i l'altre pels creditors valencians, ambdós triats lliurement però sense salari. Mentre que aquest darrer s'encarregaria de distribuir entre els censalistes les quantitats aportades per Castelló, el primer, conegut com a "clavari de pecúnies", rebria tota la recaptació de cises, peites i altres impositcions, per esmerçar-ho en el pla de sanejament.

El fet que es requerira el consentiment del consell, i que aquest demanara un termini de temps per meditar-ho, ens fa pensar que es tractava a grans trets del resultat de gestions entre l'administració monàrquica i els creditors valencians, amb un paper menys rellevant dels representants de la vila¹⁹³⁵. De fet, dos dies més tard, i davant la manca de resposta per part del consell, Mascó compareixia de nou exigint l'aprovació dels capítols, i amenaçant la vila amb una multa de 100000 florins si no hi consentia¹⁹³⁶. Tot i que el consell denegà el seu vistiplau, el dia 27 sabem que el consell acatà les instruccions donades per Mascó, que incloïen la recaptació de la peita a la manera acostumada i amb un for de 3 sous 6 diners. Aquesta mesura, possiblement, contradeïa la pràctica municipal, posada en efecte en diversos anys anteriors, com hem vist, de fraccionar la recaptació de la peita per parròquies per disminuir la inversió necessària del peiter i, per tant, el risc que l'arrendador corria. Mascó no sols intervingué en la determinació del mètode de recaptació, sinó que aconsellà que Joan Guerau es fera càrrec de la tasca, d'acord, això sí, amb la voluntat del consell. Igualment, el jurista valencià pogué posar-se d'acord amb

¹⁹³³ ARV, RC, DIV, 260, f. 81, 14-2-1441

¹⁹³⁴ Llibre de pagaments de 1444, f. 187-189

¹⁹³⁵ AMC, LC, 1443-1444, f. 7-7v

¹⁹³⁶ AMC, LC, 1443-1444, f.8v

el consell a l'hora de triar el mercader Manuel Caixa com a clavari de les pecúnies, és a dir, l'encarregat de rebre la recaptació de la fiscalitat municipal i efectuar els pagaments corresponents a pensions i quitaments¹⁹³⁷.

La tria de Caixa, home ben considerat per la monarquia pel seu estatus al municipi, i recent surrogat de lloctinent de governador, sens dubte buscava calmar les possibles tensions entre les elits de la vila i la corona front una concòrdia, definitivament firmada el 5 de setembre¹⁹³⁸, que podia considerar-se una imposició. De fet, el dia 20 d'octubre es reconeixia expressament que la distribució dels sous a quitar a diversos creditors provenia de la reina, dictamen al qual el consell donà la seua aprovació¹⁹³⁹. A més, es donaren instruccions a Nicolau Batlle i Pere Colomer, triats síndics a corts, perquè impugnaren i feren revocar les provisions que els creditors pogueren exhibir com a resultat de l'acord¹⁹⁴⁰. El consell no tardà en actuar per tractar de reconduir la situació: al llarg de setembre i octubre s'ordenà reconèixer el deute del municipi i el clavari Manuel Caixa rebé l'autorització per col·lectar allò degut de la peita passada, de la qual havia estat arrendador. Al mateix temps, se succeïren els viatges a València per negociar amb Francesc Mascó, en els quals arribà a participar el batlle Jaume Ferrando.¹⁹⁴¹ El focus del problema es traslladava ara a les gestions amb els creditors residents a la vila. La dilació i els intents del consell de renegociar els termes de l'acord degueren exasperar la reina Maria, qui, a novembre, trameté a Castelló el notari Joan Gil de Villena. El notari portava una lletra de la reina manant el consell que ratificara els capítols fets amb els dits creditors. De no fer-ho, el regiment de la vila quedaria a càrrec de Joan Gil. Davant aquesta amenaça a l'autonomia municipal, el consell indicà la seua atenció d'acatar el manament reial, expressant, això sí, que esperaria que els creditors locals firmaren els capítols.¹⁹⁴²

L'acció de la monarquia representa, doncs, encara una fase moderada de les intervencions en les hisendes locals, en què el protagonisme encara residia en la iniciativa municipal. Així, tant Gandia, Sueca com Alcoi dugueren a terme al llarg del segle els seus propis

¹⁹³⁷ AMC, LC, 1443-1444, f.9-9v

¹⁹³⁸ L'acord, redactat pel secretari reial Llorenç de Casanova, rebé una confirmació de la reina el 4 de febrer de 1445. ARV, RC, DIV, 261, f. 161-161v

¹⁹³⁹ AMC, LC, 1443-1444, f. 13v

¹⁹⁴⁰ AMC, LC, 1443-1444, f.14, 22-10-1443

¹⁹⁴¹ AMC, LC, 1443-1444, f.13-13v, 20-10-1443. Ferrando, junt amb el notari local Lluís Pineda, participà en la concòrdia amb el notari Jaume Carròs, per la qual reclamà diners en febrer de 1444. AMC, LC, 1443-1444, f. 24v, 23-2-1444

¹⁹⁴² AMC, LC, 1443-1444, f. 15-15v, 14-11-1443. Per la seua banda, els creditors habitants a Castelló emprengueren les seues pròpies gestions a la monarquia, per les qual s'interessà el consell, buscant esbrinar la seua motivació. AMC, LC, 1443-1444, f. 16, 15-11-1443

plans de sanejament centrats en la reducció d'interessos i els quitaments a uns creditors també majoritàriament forans¹⁹⁴³. Els resultats foren diversos, sent força més exitosos en el darrer cas que en el primer. El mateix succeïa fora del regne en viles que caigueren en la insolvència, com Cervera, on la reducció seguí una primera suspensió de pagaments a inicis del segle, que no pogué evitar una tornada a la insolvència en el context de la Guerra Civil¹⁹⁴⁴. Més protagonisme tingué la monarquia en la fiscalitat de Borriana, l'endeutament de la qual, mostrant seriosos signe de deteriorament sobretot a partir de 1440, seria la causa, en 1449, d'un préstec de la batllia general destinat a quitaments. Malgrat uns certs efectes positius en la reducció del deute, la maniobra, que s'havia de sostenir en última instància per la recaptació local, tingué coma conseqüència un augment de la pressió fiscal que contribuí igualment a l'important empobriment i despoblament borrianenc a la resta del segle¹⁹⁴⁵. Aquest paral·lelisme amb Castelló se suma la preponderància, en ambdós casos, dels censalistes del cap i casal, deixant un petit marge per la inversió dels oligarques castellanencs a la vila veïna. També en els municipis aragonesos, on la problemàtica del deute públic estava igualment estesa, els esforços locals pel sanejament es combinaren, com a Calatayud i Fraga, amb intervencions reials en l'afer, donant-se en el darrer cas una altra concòrdia entre vila i creditors per intercessió reial ja amb Martí l'Humà¹⁹⁴⁶. Totes aquestes maniobres, però, estaven lluny d'accions més decisives, com les que prompte amenaçaren Castelló.

Calmada momentàniament la qüestió dels quitaments, sembla que els plans d'intervenció de la monarquia en el règim municipal es posaren en marxa. Ja el dia 14 d'abril de 1444 el consell es feia ressò dels rumors que circulaven sobre la intenció reial d'introduir a la vila el regiment del sac. Aquest mètode de tria de càrrecs municipals, amb el qual la corona, segons argumentava, volia acabar amb les discòrdies a les viles, ha estat descrit com un intent d'afeblir els grup oligàrquics dominants a cada vila, obrint el poder a nous sectors. Així, per mitjà d'un arbitratge en les dissensions locals, s'afavoria un grup o altre i s'aconseguien, en definitiva, unes elits més dòcils. Fou el desig de posar fi a les disputes pel poder municipal el pretext esposat per la implantació de la insaculació a Xàtiva, en 1427, i a Alzira en 1432. En ambdós casos, el projecte monàrquic culminà una etapa

¹⁹⁴³ FURIÓ DIEGO, A. "El deute públic municipal...*op.cit.* El cas de Gandia en pp. 102-103, el de Sueca en pp.111-112 i el d'Alcoi en pp. 105-107

¹⁹⁴⁴ VERDÉS I PIJUAN, P. "Administrar les pecúnies...*op.cit.*", pp. 190

¹⁹⁴⁵ VICIANO NAVARRO, P. "Fiscalitat local i deute públic...*op.cit.*", pp. 526-529

¹⁹⁴⁶ ABELLA SAMITIER, J. "La deuda pública en...*op.cit.*", p. 54. En el cas de Calatayud, el rei Martí medià perquè un inversor extern assumira els censals de la vila a canvi de certs ingressos locals. *Ibidem*, p. 52

anterior d'intervencionisme puntual i creixent que no reeixí a calmar les tensions. Igualment, les localitats esmentades acabaren per acatar la mesura després d'una important oposició inicial dels grups dominants. Ara, en 1444, era el torn de Castelló de sumar-se a la llista de destacades viles reials valencianes en adoptar el nou sistema, que els reis Trastàmara convertirien en el seu mètode predilecte per mantenir les oligarquies pacificades. La notícia alarmà el consell: calia preservar a tot costa la cooptació existent, que garantia la preeminència del grup dirigent existent, alhora que es defensava l'autonomia municipal i els seus privilegis. Ràpidament, s'ordenà el síndic a corts Nicolau Batlle oposar-se a qualsevol intent de modificar el regiment, al mateix temps que s'encarregava al batlle Jaume Ferrando desplaçar-se a València amb el mateix fi¹⁹⁴⁷.

El pla reial es materialitzà en juny, quan Nicolau de Reus, com a surrogat del seu germà, el lloctinent Bartomeu de Reus, proposava l'adopció del regiment del sac. No aprofundirem en el fet per ja haver estat tractat per Roca Traver. Sí direm que Reus, com a home proper a l'infant Joan, es convertia en el seu instrument per fer complir els seus dissenys, estant també possiblement implicat en el projecte, segons Roca Traver, el seu germà. El surrogat, en la seua compareixença davant el consell del 7 de juny, provà de convèncer les autoritats argumentant que, després de la seua aplicació a Xàtiva i Alzira, "la sperència del sit sach haja mostrat tranquil·litat e repòs". L'enviat reial volia, això sí, que el consell mostrara la seua voluntat d'acatar els desitjos reials, per evitar que el regiment, que havia d'implantar-se sí o sí, arribara a la vila en forma d'imposició directa de la reina. Els arguments de Reus no foren jutjats convinents pel consell, qui trobà la proposta "cosa més dampnosa que profitosa". Entre les objeccions que s'expressaren destaca la seua oposició a una ampliació del grup de poder que fera que entraren al consell persones sense qualificació, augmentant així les discòrdies. Al desig clar de preservar el poder en mans de l'oligarquia existent s'afegia l'argument econòmic de no derogar privilegis que havien costat gran quantitats de diners¹⁹⁴⁸.

Mentrestant, les congoixes de la vila prosseguien. Tal i com s'havia previst mesos abans, després de la concòrdia, els creditors, tant els valencians com els locals, obtenien provisions reials que feien valer per cobrar els seus deutes, ordenaven execucions constants contra els seus béns i s'apoderaven en la pràctica dels ingressos de la fiscalitat

¹⁹⁴⁷ *Ibíd.*, f. 26v, 14-4-1444

¹⁹⁴⁸ AMC, LC, 1443-1444, f. 56-56v, 7-6-1444

local¹⁹⁴⁹. L'enviament de Nicolau Batlle a València buscava posar fi al conflicte. També es culpava el surrogat Nicolau de Reus de fer mal a la vila atacant la jurisdicció del justícia, tema sobre el qual es decidí fer una missatgeria a València. Aquest fet constituïa possiblement una manera de perjudicar el responsable directe de voler imposar els plans reials als prohoms locals, donant-se la circumstància que el batlle Jaume Ferrando es trobava ara del costat del consell¹⁹⁵⁰. Es demanà, a més, poder fer l'elecció de missatger sense reunir consell, probablement per permetre els jurats triar un home de confiança que representara la seua posició¹⁹⁵¹. Però no podien desatendre's les obligacions del municipi, i milers de sous esmerçaven en fer quitaments. Així, el dia 22 de novembre, missatgers de la vila feien relació del pagament de 15000 sous a València en quitaments, quedant-ne encara 7500 pendents de pagar¹⁹⁵².

Igualment, la pressió de la monarquia en l'afer, ja fora per l'atorgament de capítols, provisions o comunicacions directes amb la vila, es feia patent, com en el cas de les 60 lliures als creditors castellanencs que la reina ordenà pagar per carta¹⁹⁵³. El conflicte encara obert amb els creditors locals estava relacionat amb el fet que molts d'ells, en ser residents a Castelló i veure's per preocupats per la prosperitat de la vila, ja havien negociat reduccions pel seu compte amb el consell abans de la concòrdia general. Es tractava d'una reducció al 5% que coincidia amb el que havia succeït paral·lelament a Borriana, que feia els seus propis esforços pel sanejament¹⁹⁵⁴. A canvi, els censalistes castellanencs reclamaven una compensació per valor de 60 lliures. El consell protestà pel fet: Jaume Ferrando, Nicolau Batlle i Bernat Colomer viatjaren a València i suplicaren a la reina pel fet, argüint que el pagament no estava inclòs en les condicions i que la vila, en teoria, havia de quedar sota el poder de la reina en una doble apel·lació al compliment dels capítols i a la salvaguarda reial oferta a la vila amb la que Ferrando no obtingué cap resultat positiu¹⁹⁵⁵. En febrer de 1446 es conegué que els censalistes castellanencs havien presentat el seu cas a València, cosa resposta amb l'encàrrec a Nicolau Batlle i Bernat Colomer de defensar la posició de la vila.¹⁹⁵⁶ Posteriorment, com a reacció a una

¹⁹⁴⁹ AMC, LC, 1444-1445, f. 7v-8, 24-7-1444

¹⁹⁵⁰ Així, posteriorment, el batlle es desplaçà a València i portà provisions de la reina en favor de la postura de la vil contra el surrogat. *Ibidem*, f. 23, 3-2-1445

¹⁹⁵¹ AMC, LC, 1444-1445, f.14, 11-11-1444

¹⁹⁵² AMC, LC, 1444-1445, f. 15v

¹⁹⁵³ AMC, LC, 1444-1445, f. 40, 19-9-1444

¹⁹⁵⁴ VICIANO NAVARRO, P. "Fiscalitat local i deute públic...*op.cit.*", pp. 525-526

¹⁹⁵⁵ El sindicat a Ferrando en AMC, LC, 1445-1446, f. 10, 22-8-1445, els arguments en *Ibidem*, f. 12v, 12-9-1445, i el resultat del viatge de Ferrando en *Ibidem*, f. 19, 12-12-1445

¹⁹⁵⁶ *Ibidem*, f. 27, 18-2-1446

ambaixada del consell, el rei de Navarra demanà que es deixara l'afer en el seu poder, fet que el consell acceptà, encarregant Ferrando i Batlle que prosseguiren les gestions¹⁹⁵⁷. Un nou viatge en abril de Ferrando i Batlle a València per tractar l'afer finalitzà sense resultats¹⁹⁵⁸. Finalment, l'afer es resolgué mitjançant una sentència arbitral del rei de Navarra, amb la signatura del secretari reial Bartomeu de Reus, que dictava una reducció general per tots els censalistes castellanencs a 8 diners per lliura¹⁹⁵⁹. La llista de creditors locals inclosa al document ens confirma el perfil dels prohoms que acumulaven el capital necessari per invertir en censals sobre la vila. Destaca en primer lloc el llinatge dels Miquel, no sols per mitjà de Llorenç com a figura dominant, sinó també Joan, Guillem i Jaume. Altres figures rellevants, com Bartomeu i Francesc Agramunt, a més de Miquel Arrufat i Gabriel Feliu, completaven la nòmina de mercaders. També notaris com Pere Sànxis podien trobar el seu lloc en aquesta reduïda llista, tot i que en molta menor mesura. Pel que els llauradors, destaca solament el benestant llinatge Mut. Aquests, malgrat la seua disposició més favorable al benestar de la vila, no descuraven la protecció dels interessos propis, trobant-se així en una posició ambivalent que era font de disputes periòdiques al si del consell.

La pressió continua dels creditors valencians, per altra banda, no s'aturava, i el consell es veié obligat a recórrer a Nicolau de Reus perquè viatjara a València per obtenir una provisió del rei de Navarra que els autoritzara a pagar les carregues als creditors "qui millor mercat los faran". El desig de negociar lliurement, fora de les restriccions dels capítols, també els feu demanar la intercessió de Bartomeu de Reus, com a home molt proper a l'infant Joan¹⁹⁶⁰. Però els creditors de València "venien molt contraris" i no cessaven de reclamar l'actuació de la monarquia per defensar els seus drets, trametent-se a València, el dia 27, Nicolau Batlle, qui també s'encarregava alhora de les reclamacions dels censalistes castellanencs sobre les 60 lliures. L'enviat declarà, el dia 1 d'abril, que la pressió constant dels creditors a corts feia improbable obtenir cap favor de la monarquia en les seues estretors¹⁹⁶¹.

A aquestes alçades, segurament el consell veia poca esperança d'un canvi d'actitud de la monarquia. La corona s'havia implicat en la problemàtica censalista, però no en la

¹⁹⁵⁷ AMC, LC, 1445-1446, f. 31-32, 1-4-1446

¹⁹⁵⁸ AMC, LC, 1445-1446, f. 32v-33, 19-4-1446

¹⁹⁵⁹ El text es troba al Llibre de pagaments de 1444, f. 190-192v

¹⁹⁶⁰ AMC, LC, 1445-1446, f.23v-24, 5-1-1446

¹⁹⁶¹ AMC, LC, 1445-1446, f. 31

direcció que els prohoms castellanencs haurien desitjat. Mitjançant la concòrdia feta per la reina, i les provisions atorgades pel rei de Navarra, en especial les resultants de la pressió a corts, els creditors continuaven ofegant la vila. Fou en aquest moment, tal vegada degut a l'estancament de la situació, quan l'infant Joan feu reviure el seu pla d'implantar a Castelló el regiment del sac com a mètode per posar fi a les disputes existents. De nou fou Nicolau de Reus, com a home proper a l'infant, l'encarregat de provar de convèncer el consell de les bondats del nou regiment. Assabentat de la intenció reial, el consell, en la seua sessió del 25 d'abril, reiterà la seua negativa a la implantació de la nova mecànica electoral, jutjant que les ordinacions existents eren suficients. La posició defensiva del govern municipal es manifestà en les mesures preses: s'ordenà presentar greuge a corts sobre l'assumpte per part de Nicolau Batlle de no aconseguir modificar la voluntat del rei de Navarra i es requerí l'assistència del jurista valencià Pere Belluga, a banda de demanar l'ajuda de Jaume Ferrando en les gestions¹⁹⁶². El cert és que les notícies arribades a la vila per part de Batlle i Ferrando uns dies més tard foren del grat del grup dominant de prohoms, ja que l'infant estava decidit a alterar el regiment de Castelló, resultant qualsevol objecció del consell inútil. Vist el caire que havia pres l'afer, es determinà acatar els desitjos reials, ja que aquests no podien contradir-se¹⁹⁶³. El 15 de maig el consell mostrava la seua conformitat amb el projecte de la monarquia, demanant que s'establiren tres bosses de candidats, per a les mans major, mitjana i menor, respectivament. També es demanava que el nombre de consellers ascendirà a cent, representant un gran augment respecte la cinquantena de consellers de l'exercici de 1445-1446. El consell, a més, feu posar per escrit les seues protestes contra la mesura, afegint les reserves de respectar els privilegis de la vila no declarant anul·lat el regiment de la cooptació, i manifestar la seua intenció de poder canviar les ordinacions en el futur quan les circumstàncies que havien impulsat l'alteració hagueren desaparegut¹⁹⁶⁴.

La nova degué plaure l'Infant Joan, qui s'apressà a nomenar una comissió de vuit prohoms castellanencs per negociar el regiment en nom de la vila. Manuel Caixa, Joan Miquel, Pere Colomer, Miquel Arrufat, Llorenç Martorell, Guillem Cavaller, Bernat Reboll i Domingo Gascó foren els escollits per la monarquia per desplaçar-se a València i enllestir els detalls de l'afer¹⁹⁶⁵. Com ja observà Pau Viciano, una ullada als noms

¹⁹⁶² AMC, LC, 1445-1446, f. 34

¹⁹⁶³ AMC, LC, 1445-1446, f. 35

¹⁹⁶⁴ AMC, LC, 1445-1446, f. 36

¹⁹⁶⁵ AMC, LC, 1445-1446, f. 37v, 28-5-1446

esmentats palesa la intenció del rei de Navarra de triar com a interlocutors alguns dels membres més destacats de l'economia i la política local, ressaltant els noms dels mercaders Arrufat i Caixa, qui com sabem s'havia guanyat la confiança de la monarquia i havia actuat com a surrogat de lloctinent de governador. Alguns dels citats, a més, s'havien oposat des del consell a l'intent anterior de canviar el regiment en 1444¹⁹⁶⁶. Així, pot afirmar-se que la monarquia, més que confiar exclusivament en la capacitat de persuasió d'un personatge fidel com Nicolau de Reus, volgué assegurar-se el consentiment i la cooperació del grup dominant de prohoms, reticent a l'adopció del sac pel seu temor a perdre la seua posició oligàrquica a la població. En la sessió del consell del dia 4 de juny, quan Reus i Caixa, junt amb el batlle Jaume Ferrando, presentaren i explicaren els capítols acordats del nou regiment, es manifestà la col·laboració, si bé no entusiasta i entesa com temporal, entre el poder reial i els seus portaveus i els representants de l'elit local¹⁹⁶⁷.

El text del regiment, que era valedor per deu anys, si bé nomena com a pretext les "disensions e discòrdies" i les "passions que en obtenir e ocupar-se los officis e regiment de aquella concorren", evidencia el pes de les pressions dels creditors en la decisió¹⁹⁶⁸. Les súpliques dels censalistes valencians a l'infant perquè defensara els seus interessos, davant la insolvència de la vila que els obligava a donar comport pels pagaments, son recollides de manera explícita al document¹⁹⁶⁹. A més d'això, no podem considerar casual el fet que, poques setmanes després, el rei de Navarra confirmara la concòrdia amb els creditors feta per intercessió de la reina Maria en 1443, ordenant el seu compliment sota pena de 2000 florins¹⁹⁷⁰. Tal vegada enteses com a petites compensacions, la vila, per mitjà del síndic Nicolau Batlle, obtenia al mateix temps a corts provisions favorables al poder municipal, com el reconeixement als oficials locals de l'administració de les peites davant possibles ingerències de batlles¹⁹⁷¹ o lloctinents de governador, o la ratificació del privilegi que prohibia el batlle apoderar-se de calònies¹⁹⁷².

¹⁹⁶⁶ VICIANO NAVARRO, P. Poder municipal i grup dirigent...*op.cit.*, pp. 96-97

¹⁹⁶⁷ *Ibíd.*, f. 38v-41v

¹⁹⁶⁸ ARV, RC, DIV, 269, f. 27-35v, 27-5-1446. Existeix una altra còpia del text al mateix registre de cancelleria, f. 42-54, 22-5-1446

¹⁹⁶⁹ [...]los habitadors e ciutadans de la ciutat de Valencia que son censalistes e creadors de la dita vila nos han de aço ab gran instancia suplicat per lo gran interès quels va en lo ben avenir de la dita axi com es cert que poch dies son passats que ab lur gran dan e e menyscapte hagueren a donar loch a la suportacio e comport a la dita vila perquè no peris axi com stava en punt de perir i totalment despoblar[...]

¹⁹⁷⁰ ARV, RC, DIV, 269, f. 45v-46, 1-7-1446

¹⁹⁷¹ ARV, RC, DIV, 269, f. 54v-55, 1-6-1446

¹⁹⁷² ARV, RC, DIV, 269, f. 55v

El cert és que la debilitat econòmica del municipi castellonencs, que en el fons era l'origen de les disputes pel poder, havia obligat les autoritats a plegar-se al poder reial i acceptar les seues condicions, donat que era l'únic capaç d'arbitrar en el conflicte censalista i evitar nous mals a la vila.

Si ampliem la nostra mirada i ens fixem en les modificacions electorals que es donaren contemporàniament en altres poblacions reials valencianes, prompte sorgeixen les semblances, tot i que també podem observar elements diferenciadors. Cal dir que la implantació de la insaculació a Castelló coincidí en el temps amb la instauració del mateix mecanisme a una vila tan propera i de característiques semblants com Vila-real. Emprant l'argument recurrent del desig reial de posar fi a les discòrdies al si de l'oligarquia, l'infant Joan aconseguia a la primavera de 1446 que les autoritats vila-realencques acataren els seus designis i consentiren la substitució de la cooptació per la insaculació. A l'igual que en el cas de Castelló, la mesura trobà una important oposició entre els prohoms de Vila-real, que de seguida recorregueren al rei Alfons buscant la seua revocació. A diferència de la població veïna, però, les seues maniobres foren exitoses. Així, a l'estiu de 1447 s'aconseguia del Magnànim la provisió que restaurava la cooptació, en contra dels plans del rei de Navarra. Probablement foren decisives les gestions amb el rei a Nàpols del seu escrivà i home de confiança, el vila-realenc Francesc Montull, qui de fet fou recompensat el mateix any amb la batllia local¹⁹⁷³. Amb els personatges que podrien haver representat el mateix paper a Castelló, Nicolau o Bartomeu de Reus, arrengrerats al costat de l'infant Joan, no cabia l'esperança d'un resultat similar.

Pel que fa altres zones del país, tant la insaculació de Xàtiva de 1427¹⁹⁷⁴ com el regiment del sac d'Alzira de 1432¹⁹⁷⁵, substituït per una veritable insaculació el mateix any de 1446, i igualment vàlida per deu anys, es presentaven com una manera de resoldre les lluites pel poder entre diverses figures i faccions de les oligarquies municipals. A més, en ambdós casos, els nous regiments es veïen com a solució a allò que diverses intervencions

¹⁹⁷³ El cas de Vila-real fou comentat per Vicent Gil en GIL VICENT, V. *Ordenances municipals de Vila-real: (segles XIV-XVIII)*, València, Universitat de València, 2002, pp. 17-19. La provisió de la insaculació es troba en ARV, RC, DIV, 269, f. 14-18, 13-4-1446. La revocació es troba en ARV, RC, DIV, 257, f. 97-102, 10-7-1447

¹⁹⁷⁴ BARRIO BARRIO, J.A. "La introducción de la insaculación en el antiguo Reino de Valencia. Xàtiva, 1427", *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat, València, 1992*, València, Generalitat Valenciana, 1992, pp. 179-188, València, 1992, pp. 499-503, BARRIO BARRIO, J.A. "La introducción de la insaculación en la Corona de Aragón. Xàtiva, 1427. Transcripción documental", *AUA-HM*, 8, 1990-91, pp. 99-114, BERNABEU BORJA, S. "L'arbitratge regi a la ciutat de Xàtiva...*op.cit*

¹⁹⁷⁵ BERNABEU BORJA, S. "Llinatges i poder local...*op.cit*

reials en eleccions locals no havien pogut resoldre. Unes intervencions puntuals que, a petita escala, s'havien donat ocasionalment a Castelló des dels anys 30, generalment lligades a les incompatibilitats entre càrrecs i les disputes que generaven, que permetien la monarquia d'exercir d'àrbitre. La incidència del problema censalista en les ordinacions de les dues poblacions citades és difícil de determinar, tot i que ens consta que tant Xàtiva com especialment Alzira, vila socioeconòmicament semblant a Castelló, visqueren dificultats en el mateix sentit. Tanmateix, el fet que en els dos casos el nombre de creditors locals fora significativament major que el de Castelló ens pot fer concebre que el pes del factor financer fora menor, i no existira una pressió a la monarquia dels creditors reials comparable a la que experimentà Castelló¹⁹⁷⁶. En tot cas, serien les disputes en les eleccions de càrrecs l'element decisiu en la introducció de la insaculació, que fou igualment acatada després de la oposició inicial de les oligarquies de Xàtiva i Alzira, que no volien perdre el seu monopoli del poder, malgrat que la monarquia presentara els seus plans com el mètode per pacificar la població i repartir de manera més àmplia els oficis municipals¹⁹⁷⁷.

En el cas d'Oriola, la major estabilitat econòmica de la població i la seua governació fa que haguem de fixar-nos més en els factors polítics com la motivació immediata de les reformes reials. En una vila amb un important sector cavalleresc, les lluites entre faccions polítiques portaren a la implantació del règim insaculatori en 1445, després de diverses reformes de la cooptació existent que afegiren el factor de l'atzar en les eleccions i intervencions reials com les referides més amunt. La proposta insaculatòria arribava a un consell dividit, des del qual, de fet, havia sorgit la petició de l'atorgament del nou regiment. L'acceptació de les noves ordinacions significà el triomf del partit de Jaume Rocamora davant la facció que defensava el regim anterior de 1443¹⁹⁷⁸. La figura de Rocamora representa importants paral·lels amb la de Nicolau de Reus, en ser ambdós homes de la plena confiança de l'infant Joan i que jugaren un paper cabdal a l'hora

¹⁹⁷⁶ FURIÓ DIEGO, A. "El deute públic municipal...*op.cit.* El cas d'Alzira en pp. 89-94. El d'Oriola en pp. 108-109

¹⁹⁷⁷ Dit això, Sandra Bernabeu posa l'èmfasi en l'absència d'un pla definit d'intervencions de la corona, proposant en lloc d'això que la monarquia aprofitava qualsevol situació que se li presentava per arbitrar en les disputes i reforçar la seua autoritat. BERNABEU BORJA, S. "L'arbitratge regi a la ciutat de Xàtiva...*op.cit.*, pp. 69-71, i BERNABEU BORJA, S. "Llinatges i poder local...*op.cit.*, pp. 16-19

¹⁹⁷⁸ BARRIO BARRIO, J.A. *Gobierno municipal en Orihuela...op.cit.*, pp. 193-224, BARRIO BARRIO, J.A. "La intervención real en la ciudad de Orihuela a través de la implantación de la insaculación en 1445", *XV CHCA*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación y Cultura, 1996, t.1, vol.2, 1996, pp. 25-34

d'assolir el consentiment dels seus consells respectius als plans de la monarquia. Rocamora, en diverses ocasions jurat i síndic a corts, fou premiat per la seua cooperació i rebé la consideració de cavaller, assolint el nivell més alt dins les elits oriolanes¹⁹⁷⁹. Dit això, el fet que Rocamora actuara en realitat com a síndic del seu consell en les gestions amb l'infant Joan marquen un límit en la comparació expressada amb Reus, comprensible si recordem que ens trobem amb una oligarquia dividida, sense una facció dominant oposada als designis reials com en el cas castellanenc. Cal afegir també que l'oligarquia oriolana sabé emprar al seu favor el regiment atorgat: malgrat la intenció pública de la monarquia d'aconseguir un repartiment més proporcional del poder, mitjançant el control de les habilitacions de candidats el cos de prohoms que podien accedir als oficis es reduí en la pràctica, al contrari que en les altres viles esmentades, on es donà una repartiment dels càrrecs lleugerament major. Dominada per cavallers i ciutadans majors en detriment dels ciutadans menors, que marginava menestrals i artesans, Oriola no es lliurà de noves disputes pel poder¹⁹⁸⁰, com tampoc ho feren Xàtiva i Alzira, fet que requerí successives reformes electorals amb Joan II i Ferran II¹⁹⁸¹.

Sense avançar més qüestions que tractarem més endavant, i independentment del diferent pes dels components financers i polítics en cada localitat, Castelló i la resta de les viles citades presentaven un factor comú: tant les regulars dissensions i lluites pel control de la política local, que els governs eren incapaços d'adreçar, com els conflictes amb creditors per la insolvència d'una vila deixaven una via oberta al poder reial per arbitrar entre les parts i afavorir-ne una o altra. D'aquesta manera, en la pràctica, augmentava el control regi i s'erosionava l'autonomia municipal. És cert que, com s'ha assenyalat per part de diversos autors, la insaculació per si sola no serví per acabar amb les dissensions, i noves intervencions regulars de la monarquia resultaven sovint necessàries. La línia, però, ja estava marcada. Malgrat no representar un sector majoritari, Nicolau de Reus, com a portaveu dels designis reials, reeixí a imposar la seua postura, fet en què intervingueren

¹⁹⁷⁹ Juan Antonio Barrio analitza la figura de Rocamora en BARRIO BARRIO, J. A. "Los procuradores del brazo real...*op.cit.*", pp. 83-91

¹⁹⁸⁰ Les disputes posteriors a la reforma i les successives alteracions es poden consultar en BARRIO BARRIO, J.A. *Gobierno municipal en Orihuela...op.cit.*, pp. 225-242, i BARRIO BARRIO, J.A. "La intervención real en la ciudad de Orihuela a través de la suspensión de la insaculación en 1450 y su reimplantación en 1459", *Pedralbes*, n. 13, 1993, pp. 401-408. Pel que fa a les intervencions a finals de segle, vegeu BERNABÉ GIL, D. *Monarquía y patriciado...op.cit.*, pp. 29-44, i PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesia i poder polític...op.cit.*, pp. 499-522, aquest últim autor comentant també el cas d'Alacant.

¹⁹⁸¹ El cas d'Alzira en BERNABEU BORJA, S. "Llinatges i poder local...*op.cit.*", pp. 16-19

tant el suport de la corona amb què comptava com la feblesa del municipi, que feren impossible cap oposició pràctica a la imposició del règim insaculatori.

No volem negar l'existència de divergències al si del consell, on el sector més oligàrquic i posseïdor de censals podia veure's portat a apropar-se a la monarquia per la defensa del seu capital invertit. Aquest fet s'ha palesat amb la concòrdia entre vila i creditors i es tornarà a veure en les següents pàgines, que mostren com alguns dels principals censalistes locals, com el llinatge Miquel, es trobaven en aquests anys al bàndol de Nicolau de Reus i la monarquia. Tanmateix, el control del govern local que permetia la cooptació era una arma gens menyspreable a favor dels conjunt dels prohoms més rellevants i que ara es perdia. Per això, creiem important remarcar que no observem una correlació exacta entre el fet de ser creditor de la vila i ésser favorable a una intervenció règia que anara més enllà del pla financer i modificara el règim municipal, tot restant llibertats al grup dominant local i amenaçant el seu tradicional acaparament del poder. Això no invalida la tesi general, ja descrita per diversos autors en els casos d'altres poblacions, de la importància que assolí al segle XV la intervenció de la corona com àrbitre en les disputes i problemàtiques locals per, recolzant-se en un o altre sector, aprofitar-se de les debilitats del municipi i imposar la seua voluntat, enfortint així el control monàrquic de les viles¹⁹⁸². Sense la força política i econòmica per fer front al projecte de l'infant Joan, els prohoms més benestants i influents de Castelló, es trobaren en un bàndol o altre en allò referent al canvi del regiment, foren atrets per la monarquia en busca de la seua fidelitat, com s'ha demostrat en les negociacions pel regiment. A partir de 1446 haurien d'adaptar-se a un nou context on trobat maneres de preservar i enfortir la seua posició dins la societat local.

¹⁹⁸² La idea forma part, per exemple, són les conclusions a què arriba Sandra Bernabeu en la seua tesi. BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, ...op.cit* pp- 567-574

6.3 ELS ÚLTIMS ANYS D'ALFONS EL MAGNÀNIM (1446-1458)

Ja Pau Viciano assenyala les maneres en què la implantació de la insaculació afectà el domini que la oligarquia havia posseït en la política municipal sota el règim de la cooptació. Si posem l'èmfasi en l'admissió dels candidats com a punt en què la intervenció reial i, per tant, els conflictes amb els prohoms locals podien esdevenir-se, trobem com, pel privilegi de 1446, la nòmina d'aspirants a càrrecs fou designada per la monarquia. A més, s'instauraven limitacions en l'exercici de càrrecs de manera successiva que impedia la perpetuació dels mateixos individus en un ofici, al que es pot afegir la possessió d'una de les claus de la caixa de candidats per part del lloctinent de governador, que introduïa la participació d'una altra branca de l'administració reial en el procés electoral. Tanmateix, tal com també apuntava Viciano, el consell conservava al seu abast diverses armes que li permetien, si més no, dificultar la possibilitats d'entrada al govern local de nous elements que difuminaren el poder dels llinatges dominants tradicionals. Amb aquesta finalitat, al consell se li assegurava la potestat d'examinar els candidats als oficis després del primer any de vigència de la insaculació. Igualment important era el fet que les admissions de candidats a les bosses no es realitzaven de manera anual sinó esgraonades, i permetent l'entrada de molt pocs individus cada vegada. Això se sumava als requeriments de riquesa o origen aplicats als candidats, a banda de les incompatibilitats referides a l'exercici d'altres responsabilitats, o els plets o deutes amb la vila. Tot plegat servia a l'oligarquia local per provar de mantenir en la mesura del possible el seu control del poder polític municipal, malgrat la presència de majors obstacles per la monopolització dels oficis¹⁹⁸³.

Independentment del marge que els prohoms conservaven per preservar el seu domini a Castelló, l'atac al seu poder que representava el règim insaculatori, acatat a desgrat, no podia quedar indefinidament sense resposta. És cert que la documentació municipal, durant els anys immediatament posteriors a 1446, no recull noves protestes contra la decisió reial. Així, amb una breu excepció en l'elecció de mostassaf de 1454, en què el consell es feu ressò dels inconvenients que la insaculació causava de vegades a l'hora de trobar candidats adients a l'ofici, l'oligarquia local respectà els deu anys de vigència del règim instaurat a beneplàcit de la monarquia¹⁹⁸⁴. Dit això, tot just complert el termini, els

¹⁹⁸³ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 99-104

¹⁹⁸⁴ L'incident de 1454 fou observat i comentat en ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón...op.cit.*, pp. 29-30

prohoms reprengueren la seua ofensiva per recuperar la cooptació perduda, que els assegurava un major control de poder municipal. Ja en abril de 1456, davant la propera elecció de jurats, es plantejà la qüestió al consell, els membres del qual mostraren els seus dubtes sobre el mecanisme electoral a emprar. La consulta als assessors de la vila que s'encarregà no obtingué cap resposta que ens conste i la problemàtica s'ajornà diversos mesos.¹⁹⁸⁵ En octubre d'aquell any era el mateix batlle Jaume Ferrando qui recordava al consell el compliment el termini de la insaculació i proposava que des de la vila se suplicarà al rei Alfons la seua revocació o modificació. Sense entrar en tots els detalls de l'afer, per ja haver estat tractat per Pau Viciano¹⁹⁸⁶ i Francisco Roca Traver¹⁹⁸⁷, sí volem dir que pot cridar l'atenció el paper que el batlle volgué jugar en la qüestió. D'una banda, Ferrando no podia ser aliè a la comoditat que la insaculació proporcionava a la monarquia, per l'afebliment d'oligarquies tradicionals que suposava, a més de les possibilitats d'intervencions puntuals en eleccions i d'arbitratge en conflictes per càrrecs que possibilitava. Al mateix temps el batlle, a més d'oficial reial, no deixava de ser també un home de vila conscient de les preocupacions dels prohoms. Tenint això en compte, podem entendre la posició de Ferrando en el xoc entre els dos poders, en el qual adoptà, en aquest moment, una actitud de mediació que ajudara a trobar una solució satisfactòria per les dues parts. Davant els dubtes del jurat en cap Berenguer Castell, s'imposà l'opinió majoritària del consell i es consultà l'advocat de la vila a València Nicolau Figuerola, assessor des de l'any anterior, sobre com procedir en el fet. En la seua resposta, el jurista valencià mostrà la seua sorpresa davant la proposta del batlle i del consell. Figuerola els recordava que el privilegi havia concedit a beneplàcit del rei de Navarra, amb la qual cosa el consell no tenia motius per suposar que, passats els deu anys, la insaculació quedava automàticament anul·lada. Aquest argument, sumat a la gran despesa que suposaria un canvi en el regiment i la necessitat d'un quòrum encara major dins el cos de consellers, fou utilitzat pel jurista per fer desistir el consell dels seus plans¹⁹⁸⁸.

Una nova referència documental, no comentada ni per Viciano ni per Roca Traver, ens aporta informació addicional sobre la postura dels prohoms respecte la reforma del règim municipal. El 13 de maig de 1457 un missatger reial oferia a la vila la revocació de la insaculació. El gest, que pot resultar sorprenent, podria entendre's com a fruit de la

¹⁹⁸⁵ AMC, LC, 1455-1456, f. 47, 6-4-1456

¹⁹⁸⁶ N'oferí una síntesi en VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms...op.cit.*, pp. 225-260

¹⁹⁸⁷ ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón...op.cit.*

¹⁹⁸⁸ AMC, LC, 1456-1457, f. 32-33, 10-10-1456

política de la corona que no dubtava en oferir privilegis i concessions contradictòries a canvi de donatius econòmics. En tot cas, el consell de Castelló no desaprofita l'ocasió que se li presentava i aprovà l'enviament a València de Joan Miró per negociar la dita revocació i consultar el fet als advocats¹⁹⁸⁹. Al dia següent el consell ordenava la redacció d'una lletra a Vila-real, població que, recordem, s'havia regit per la insaculació breument en 1446 i 1447, per demanar-los una còpia de la seua revocació reial del privilegi que poguera ajudar Castelló en el seu procés¹⁹⁹⁰. Si retornem a la sessió del dia 13, observem com, si bé l'intent de tornar a la cooptació tingué un suport majoritari, no faltaven els prohoms destacats que dissentien del pla, tal com es pot inferir de la resposta donada a la vila per Nicolau Figuerola l'any anterior. Així, les actes del dia recullen l'oposició a la derogació de la insaculació per part de figures importants del consell¹⁹⁹¹. Entre elles ressalten tres membres del llinatge Miquel: Joan, Guillem i Bernat. Joan, en concret, havia estat un dels vuit negociadors triats per l'infant Joan per tractar la implantació de la insaculació en 1446, amb la qual cosa el podem considerar, junt amb els seus parents, com a personatges de la confiança del rei de Navarra. Cal dir, però, que això no impedí Joan acceptar l'encàrrec del consell de desplaçar-se a Saragossa per buscar de l'infant la derogació del privilegi¹⁹⁹². Un altre dels nomenats, Pere de Reus, no sorprèn en absolut per formar part del llinatge que fou el màxim col·laborador en els plans de la monarquia en 1446. Per la seua banda, Gabriel Feliu, mercader i membre d'un llinatge que ja hem tractat com a dipositari de la confiança reial, havia rebut l'estiu de 1446, potser de manera casual, el reconeixement per part de la corona de la seua condició de generós, i tornaria a gaudir en el futur del favor de la monarquia¹⁹⁹³. Tot això ens recorda l'existència dins l'oligarquia local de sectors que, per la seua proximitat a la corona i o per posseir una molt destacada posició política i econòmica que es veia menys afectada en la pràctica pels canvis de règim i que els feia cercar el suport reial per la defensa de les seues operacions censalistas, optaven per una posició conservadora davant la monarquia.

Després que les citades gestions acabaren de nou sense èxit, el consell esperà a la vinguda de les properes eleccions per tornar a plantejar la revocació del regiment del sac. Fou en

¹⁹⁸⁹ *Ibíd.*, f. 74-74v

¹⁹⁹⁰ *Ibíd.*, f. 75

¹⁹⁹¹ La llista completa la formen Joan, Guillem i Bernat Miquel, Pere de Reus, Bernat Ferrer, Gabriel Feliu, Antoni Llorenç, Pere Mas i Bernat Mut.

¹⁹⁹² Dies més tard fins i tot prometé obtenir la provisió revocatòria a despesa pròpia. *Ibíd.*, f. 76v, 24-5-1457

¹⁹⁹³ ARV, RC, DIV, 269, f. 126v-127, 20-7-1446

abril de 1458 quan es prengué la decisió, que es materialitzà al mes següent en l'enviament a la reina Maria d'una ambaixada de Pere Castell i Miquel Arrufat, aquest últim defensant els interessos de la majoria del consell malgrat el seu acatament ja citat de la insaculació en 1446 que coincidí amb la concessió de la generositat¹⁹⁹⁴. Tot i que, com en 1456, el batlle Jaume Ferrando tornà a participar en les negociacions, aquest no reeixí¹⁹⁹⁵. La mort del rei Alfons en juny feu que les gestions amb la monarquia es reprengueren, ara amb l'infant Joan al tron.

Pel que fa als aspectes més directament relacionats amb les finances i el deute, en 1447 s'havia confirmat definitivament la concòrdia assolida, declarada d'obligat compliment per les autoritats municipals i que consagrava un personatge tan ben connectat amb la corona com Manuel Caixa en el càrrec de clavari de les pecúnies¹⁹⁹⁶. Tanmateix, l'arribada de porters amb cartes executòries no s'aturava, en un període en què la vila s'enfrontava a demandes reials de peites i cenes degudes¹⁹⁹⁷. A més, prosseguien les dificultats a l'hora de trobar peiters, amb la qual cosa es posava en risc una de les principals fonts d'ingressos de la vila de la qual depenia el poder fer front als quitaments¹⁹⁹⁸. A l'estiu els creditors valencians reclamaven un deute de 15000 sous, cosa que ens fa suposar que, ja des dels primers temps de vigència de la concòrdia, el municipi s'enfrontà amb dificultats molt serioses a l'hora de fer front a allò establert per aquella¹⁹⁹⁹. El dia 20 d'agost els creditors avisaven del proper enviament d'un porter per efectuar execucions, una amenaça que s'executà el 8 d'octubre²⁰⁰⁰. Pocs mecanismes de defensa tenia al seu abast la vila, fora de demanar la intercessió del representant dels creditors Francesc de Menaguerra²⁰⁰¹ i el projecte de l'enviament a València del clavari de les pecúnies Manuel Caixa. Un altre recurs era revisar els comptes de peiters passats, que podia portar els antics recaptadors a la presó si se'ls trobava sospitosos d'irregularitats²⁰⁰².

¹⁹⁹⁴ La decisió del consell en AMC, LC, 1457-1458, f. 58v, 20-5-1458. L'ambaixada en ibídem, f. 60-60v, 14-5-1458

¹⁹⁹⁵ Ibídem, f. 65v, 20-5-1458

¹⁹⁹⁶ ARV, RC, COM, 69, f. 28-28v, 31-5-1447

¹⁹⁹⁷ Succeí per exemple el 11 de novembre. Ibídem, f. 4

¹⁹⁹⁸ Ibídem, f. 12v, 30-7-1447

¹⁹⁹⁹ Ibídem, f. 12, 23-7-1447

²⁰⁰⁰ Ibídem, f. 18v i f. 22

²⁰⁰¹ Sobre Menaguerra i el seu senyoriu, vegeu BAYDAL SALA, V. , ESQUILACHE MARTÍ, F. *De Carraixet a Bonrepòs i Mirambell: Els orígens medievals d'un poble valencià*, València, Institució Alfons el Magnànim-CVEI: Diputació de València, 2017

²⁰⁰² Succeí aquell any amb Nadal Canyelles. Ibídem, f. 14, 30-7-1447

Finalment, Nicolau Batlle hagué de viatjar a la ciutat per confirmar els termes negociats amb els creditors de València, capítols que incloïen el quitament de 15000 sous anuals i que foren portats a la vila el 13 d'octubre, compromentent-se el consell a pagar-ne 7500 abans de novembre a canvi d'una pròrroga i sobreseïment de les execucions²⁰⁰³. La capacitat de les finances municipals, però, no permeté el compliment del previst, i prompte un nou missatger es desplaçà a la capital per parlar als creditors de la misèria de la vila i per demanar una nova pròrroga²⁰⁰⁴. Els gestos de figures tan destacades i ben connectades amb el poder reial com Bartomeu i Galceran de Reus, que perdonaren deutes a la vila i oferiren quitaments de censals propis, no foren suficients²⁰⁰⁵. En febrer de l'any següent el consell es presentava amb un manament executori dels 15000 sous dels creditors de València²⁰⁰⁶. La situació, empitjorada el mateix any per una nova demanda militar de la monarquia i per un maridatge en 1449, palesava que, tot i l'assoliment de la concòrdia, poc es podia esperar d'aquesta si la insolvència de la vila no li permetia complir la seua part de l'acord. Així, el consell, que no pogué pagar les exigències reials més que per mitjà d'execucions, es veia obligada, en febrer de 1450, a esmerçar 7500 sous que s'havien reservat per quitaments en el pagament de càrregues demanades pels porters dels creditors que s'havien presentat a la vila²⁰⁰⁷.

La insolvència castellanenca, basada en la pobresa dels veïns, es manifestava de manera clara en 1450, quan el consell, davant els reiterats problemes per trobar peïters, reconeixia que els veïns es negaven a pagar les peïtes²⁰⁰⁸. L'existència de quantitats degudes de la peïta i la dificultat per cobrar-les obligaren a atorgar una pròrroga de tres anys als deutors²⁰⁰⁹. La situació es trobava agreujada per la mortalitat recent, que feu que l'imposador Francesc Miquel demanara al consell més temps per pagar el que li corresponia per les cises degudes²⁰¹⁰. Fou en aquest context, i coincidint amb noves gestions de Miquel Arrufat amb els creditors a València, en què s'esdevingué una novetat en allò referit a la concòrdia amb els censalistes de la capital. Manuel Caixa, qui havia

²⁰⁰³ AMC, LC, 1447-1448, f. 24v-25

²⁰⁰⁴ *Ibidem*, f. 31v-32v, 22-11-1447

²⁰⁰⁵ *Ibidem*, f. 38v-39, 7-1-1448

²⁰⁰⁶ *Ibidem*, f. 25, 7-2-1448

²⁰⁰⁷ AMC, LC, 1449-1450, f. 24-24v, 12-2-1450

²⁰⁰⁸ AMC, LC, 1450-1451, f. 13, 30-8-1450. La dificultat per trobar peïters s'havia reconegut els dies 19 de juliol i 18 d'agost, *ibidem*, f. 9 i 10v

²⁰⁰⁹ *Ibidem*, f. 17v, 28-9-1450

²⁰¹⁰ *Ibidem*, f. 19v, 7-10-1450. També el notari Bernat Colomer, observant els albergs enderrocats que es trobaven a la vila, volgué que els creditors ho tingueren en compte a l'hora d'exigir els seus deutes. *Ibidem*, f. 31, 29-11-1450

exercit des de la firma de la concòrdia com a clavari de les pecúnies i encarregat de pagaments de pensions i quitaments, per designació reial i per vint anys, mostrà la seua intenció de renunciar al càrrec²⁰¹¹. El dia 27 d'abril de 1451, i una vegada aconseguida la provisió reial que autoritzava el canvi de clavari, el consell elegia Miquel Arrufat com a substitut de Caixa²⁰¹². Si bé en eixe moment no s'especificuen les motivacions de l'afer, una lletra rebuda poc després del clavari dels creditors, Francesc de Menaguerra, ens en dona algunes pistes. En ella, el representant dels censalistes valencians acusava la rebuda de la notícia del canvi de clavari, notícia que li havia estat transmesa personalment per Nicolau de Reus, i que, segons Menaguerra, s'havia de fer "a voluntat de nosaltres". Podem interpretar l'expressió com una referència al consentiment dels creditors que, d'acord amb la concòrdia, tal substitució demandava, i no una exigència dels censalistes. Així, Menaguerra aprovava l'elecció d'Arrufat, "volent condecendre a la voluntat de vosaltres" i assegurant que confiaven "de la saviesa de vosaltres en que Déus ne sia servit e lo senyor rey, e sia a profit de la dita vila". El clavari valencià afirmava també que els creditors no coneixien Arrufat, però ell els havia informat que l'elecció era "molt bona e lloable, com ell sia molt bon home e home que li va molt bé"²⁰¹³. Amb això, podem concloure que el reemplaçament de Caixa per Arrufat, dos mercaders benestants de perfil semblant, es devia més a una iniciativa feta des dels prohoms locals, davant la incapacitat del clavari per fer front als termes de la concòrdia a causa de la insolvència del municipi, més a que a la pressió dels creditors o l'intervencionisme reial.

Miquel Arrufat no tardà en aplicar-se en el seu nou ofici i dedicà els següents mesos a negociar quitaments a València²⁰¹⁴. A més, hagué d'encarregar-se de pagaments pendents de realitzar per Manuel Caixa i a noves demandes de deutes per part de Menaguerra²⁰¹⁵. Independentment del nivell d'èxit assolit per Arrufat en pagar les pensions corresponents més els 75000 sous anuals de quitaments, el fet que els porters continuaven arribant de manera contínua a la vila armats amb manaments executoris prova que la problemàtica restava sense solució a la vista. L'estat de les finances locals, a banda de reobrir el debat sobre la imposició de peites als censals, i de recórrer a les rebudes de les almoines, entre

²⁰¹¹ *Ibíd.*, f. 48, 7-2-1451. La renúncia es confirmà el dia 14 de març. *Ibíd.*, f. 50

²⁰¹² *Ibíd.*, f. 51v-52. La provisió fou aconseguida per Nicolau de Reus, qui cobrà 15 florins pels seus treballs. *Ibíd.*, f. 54, 11-5-1451

²⁰¹³ *Ibíd.*, f. 52v-53, 27-4-1451

²⁰¹⁴ Per exemple, el de Miquel Llançol, AMC, LC, 1451-1452, f. 4, 17-8-1451, o el de Jaume Andreu, *Ibíd.*, f. 17v-18v, 22-12-1451

²⁰¹⁵ Per aquest motiu es demanaven 300 sous i 100 lliures, respectivament. *Ibíd.*, f. 6v, 20-8-1451

altres, feu que es buscara ajuda externa²⁰¹⁶. Considerant que no podia esperar-se cap nova intercessió per la vila ni del rei de Navarra ni de la reina Maria, s'acudí al mateix rei Alfons. Malgrat que una vila com Castelló no tenia a la cort napolitana del Magnànim els contactes que les grans ciutats de la Corona posseïen, ni tan sols una figura amb una relació amb el monarca com la que tingué el vila-realenc Francesc Montull, el fet que en aquells moments Galceran de Reus es trobara a Nàpols facilità la tasca²⁰¹⁷. Gràcies a les seues gestions, el 27 de maig de 1452 el consell podia exhibir la provisió a favor de la vila que s'havia obtingut del rei Alfons. Davant les vexacions que els creditors causaven a la vila se'ls ordenava que respectaren els termes de la concòrdia, que limitaven al clavari dels censalistes valencians, qui rebia els diners pagats per la vila als creditors, la potestat d'efectuar execucions per deutes en el seu nom²⁰¹⁸. Això no degué posar fi al problema, ja que una altra provisió reial, d'octubre d'eixe any i possiblement també obtinguda per Galceran de Reus, conté el mateix manament, ara dirigit al governador²⁰¹⁹. La pressió dels creditors a través de porters continuà amb força malgrat les ordres reial: així, en 1453, el consell es tornà a posar en contacte amb Galceran de Reus per denunciar la situació i provar d'aconseguir una altra provisió del rei²⁰²⁰.

Després del que hem explicat, resultaria reiteratiu detallar tots els maldecaps que la tasca de clavari suposà a Miquel Arrufat entre 1451 i 1453. Per aportar uns pocs exemples, direm que en agost de 1453 el clavari hagué de desplaçar-se a València per entrevistar-se tant amb Menaguerra com amb els advocats valencians de la vila a causa de penyores fetes per deutes a Isabel d'Esplugues²⁰²¹. També hagué de fer front a demandes de pensions degudes a Menaguerra que, segons argumentava el consell ja s'havien pagat. D'altra banda, el síndic de la vila a la ciutat, posició en aquest moment ocupada per Nicolau Çaposa, feia arribar noves cartes de deute les quals les finances municipals no podien satisfer²⁰²². Arrufat, a l'hora que es desplaçava a València per fer els quitaments, tractava amb Menaguerra per tal d'assolir un nou acord²⁰²³. Les estretors de la vila,

²⁰¹⁶ La decisió d'esmerçar els ingressos de les almoines pels quitaments de la vila en *ibídem*, f. 31v, 13-4-1452

²⁰¹⁷ Una lletra a Galceran, encara a Nàpols, del 10 de desembre de 1453 prova la seua intercessió davant el rei en aquestes dates. AMC, LC, 1453-1454, f. 36v-37

²⁰¹⁸ AMC, LC, 1451-1452, f. 34v-35. La provisió havia arribat a Castelló per via de Pere Siurana, de València, a qui en aquesta ocasió el consell agràia el treball de forma expressa.

²⁰¹⁹ ARV, RC, COM, 55, f. 116v-117, 31-10-1452

²⁰²⁰ AMC, LC, 1453-1454, f. 36v-37, 10-12-1453, v. nota 32

²⁰²¹ AMC, LC, 1452-1453, f. 20v-22, 20-8-1452

²⁰²² *Ibídem*, f. 24v-26, 28-9-1452

²⁰²³ El 5 de novembre de 1452 el clavari rebia l'autorització del consell per firmar un compromís amb Menaguerra. *Ibídem*, f. 35v

empitjorades per la col·lecta aquell any del morabatí i altres demandes reials, coincidiren amb un període d'escassetat, que portà el consell a decidir que els 3000 sous que Arrufat tenia reservats per pagar rendes al batlle general s'esmerçaren en comprar forment²⁰²⁴. Finalment, arribat setembre, el consell de Castelló comunicava Francesc de Menaguerra que Miquel Arrufat havia estat substituït al seu càrrec de clavari per Nicolau de Reus, alhora que es requeria la seua ajuda en les gestions amb els creditors²⁰²⁵. El nou clavari ja havia exercit en el període que ens ocupa diverses tasques corresponents a la clavaria d'Arrufat²⁰²⁶. Ara, ocupant l'ofici, aprofità l'ocasió per comunicar-se amb el seu germà Galceran per tractar d'obtenir la provisió del rei Alfons citada més amunt en desembre de 1453.

Malgrat el canvi de clavari, els porters continuaven arribant i realitzant execucions: el fet que, en gener de 1454, es presentara a la vila una lletra de penyores de 7500 sous deguts de pensions, equivalent al valor dels quitaments anuals, mostra com de precària arribà a ser la situació financera de la vila i com de profunda la seua insolvència²⁰²⁷. Guillem Miquel fou aleshores enviat a Menaguerra per oferir-li un pagament de 100 lliures i demanar-li que obtinguera algun comport dels creditors, ja que, per molt que el consell s'esforçara a revisar els comptes de clavaris i peiters passats, no es trobaven les quantitats necessàries²⁰²⁸. La resposta escrita del clavari valencià, però, no pogué ser més decebedora. En ella, Menaguerra declarava que els creditors s'havien negat a acceptar les 100 lliures i, no fent esment als precis que demanaven una pròrroga, reclamaven el pagament dels 7500 sous, cosa que Menaguerra aconsellava²⁰²⁹. Davant això, el consell no pogué oferir cap solució nova i ordenà noves revisions de comptes passats per trobar restes a pagar a la vila²⁰³⁰. La mesura fou acompanyada d'un nou missatge a Menaguerra en què se li informava que, conscient de les congoixes els creditors, se li demanava una nova pròrroga, assegurant-li que la vila no podia fer més del que feia per la seua pobresa, però s'estava treballant per trobar els diners²⁰³¹.

²⁰²⁴ *Ibíd*em, f. 57v, 20-2-1453

²⁰²⁵ AMC, LC, 1453-1454, f.

²⁰²⁶ Per exemple, en 1451 s'havia desplaçat a València per tractar amb Menaguerra sobre les pensions que aquest reclamava. AMC, LC, 1451-1452, f. 6v, 20-8-1451. Més tard, també havia viatjat a Morvedre per fer quitaments. AMC, LC, 1452-1453, f. 61v, 6-3-1453

²⁰²⁷ AMC, LC, 1453-1454, f. 45-45v, 20-1-1454

²⁰²⁸ *Ibíd*em, f. 46-46v, 22-1-1454

²⁰²⁹ *Ibíd*em, f. 47v-48, 27-1-1454

²⁰³⁰ *Ibíd*em, f. 49 i 50, 3-2-1454

²⁰³¹ *Ibíd*em, f. 55v, 28-2-1454

Després de mesos de gestions sense avanços protagonitzades per Nicolau de Reus i Pere Miralles, en agost de 1455 el cavaller Miquel Julià substituï Menaguerra com a clavari dels censalistes de la ciutat, fet que fou seguit per l'ordre del consell de no pagar els deutes reclamats pels porters enviats per l'antic clavari²⁰³². Durant la resta de l'any les pressions continuaren i, a desembre, Nicolau de Reus fou tramés de nou a València per, amb ajuda dels síndics i advocats de la vila a València, tornar a demanar als creditors que cessaren les seues accions²⁰³³. El nou clavari, que havia estat triat a instància del seu predecessor, no fou més indulgent, i en maig de 1456 reclamava al consell el pagament dels 7500 sous del quitament de l'any passat, que no s'havia fet. A més, restava oberta una divergència addicional al voltant dels comptes de la clavaria anterior, per la qual Menaguerra exigia el trasllat a València d'un síndic castellanenc per oir els comptes²⁰³⁴. El consell excusà el no pagament per l'absència del clavari Joan Manyes, mentre que argumentava que pels termes e la concòrdia la vila no tenia obligació d'enviar cap representant als creditors.²⁰³⁵ Malgrat això, noves trameses de porters de Miquel Julià a finals d'any provocaren una nova demanda de comport tramesa a València per Miquel Arrufat²⁰³⁶. En març de 1457, i amb Nicolau de Reus havent abandonat recentment el seu càrrec de clavari²⁰³⁷, es palesava que la vila encara ho havia pogut pagar el quitament de Joan Manyes, tal com es queixava Julià al consell²⁰³⁸. Sense que feren efecte les excuses del consell pel seu incompliment²⁰³⁹, finalment Miquel Arrufat pogué dipositar mig quitament, però la situació no s'alterà²⁰⁴⁰.

Així, durant els mesos següents, el consell reforçà la seua ofensiva diplomàtica amb creditors i advocats, tot i que també es recorregué a la monarquia en la persona del batlle general i dels membres del consell reial²⁰⁴¹. Les gestions de Francesc Berbegal i Miquel Arrufat amb el batlle general i el consell reial buscaven convèncer-los de la impossibilitat de complir amb el quitament, posant com a arguments les mortaldats a la vila i les

²⁰³² AMC, LC, 1455-1456, f. 18v, 10-8-1455

²⁰³³ *Ibidem*, f. 30-31, 13-12-1455

²⁰³⁴ AMC, LC, 1456-1457, f. 4, 17-5-1456

²⁰³⁵ *Ibidem*, f. 5, 23-5-1456

²⁰³⁶ *Ibidem*, f. 42-43, 17-11-1456

²⁰³⁷ Ho havia fet el 22-12-1456. *Ibidem*, f. 49v

²⁰³⁸ *Ibidem*, f. 64, 10-3-1457

²⁰³⁹ Inclouen les despeses recents en matèria defensiva per la revolta mudèjar a Eslida, les poques rebudes de la peita i al pobresa de la gent. *Ibidem*, f. 64v, 18-3-1457

²⁰⁴⁰ *Ibidem*, f. 72, 6-5-1457

²⁰⁴¹ Les gestions, a l'estiu de 1457, foren protagonitzades per Francesc Berbegal. AMC, LC, 1457-1458, f. 15-15v, 20-8-1457

inclemències del temps, a banda de l'habitual pobresa²⁰⁴². També es posaren en contacte amb Miquel Julià, qui informà al consell de la gran dificultat per alterar els capítols de la concòrdia²⁰⁴³. A principis de setembre Francesc Guerau havia estat escollit nou clavari de les pecúnies, cosa que aportava un nou pretext per demanar paciència als creditors²⁰⁴⁴. Però la seua tasca no fou satisfactòria, com no ho fou la de Guillem Moliner, clavari de l'any anterior, qui en aquestes dates fou arrestat perquè donara relació la seua administració²⁰⁴⁵. Així, en febrer de 1458 Miquel Julià protestava al consell que Guerau tampoc no pagava el que pertocava pel quitament²⁰⁴⁶. A mitjans de 1458, doncs, la situació semblava totalment enquistada tant en allò referit al deute censalista com en la demanda de reforma del règim municipal, al final d'una etapa final del regnat del Magnànim en què la vigència de la concòrdia havia significat una molt menor activitat de la corona i la seua administració en allò referit a les finances locals. Malgrat que no acabaren les demandes d'intercessió per part del consell, la major part de gestions tingueren lloc de manera directa entre el clavari dels creditors i el clavari de pecúnies castellanenc. A més, cal afegir que aquesta última posició atorgà a destacats prohoms, com Nicolau de Reus, Manuel Caixa i Miquel Arrufat, noves oportunitats per reforçar la seua influència al municipi i presentar-se al mateix temps com homes de confiança de la monarquia, independentment de la seua postura inicial davant projectes reials com la instauració de la insaculació. La desaparició amb pocs mesos de diferència del rei i la reina donaria als prohoms de la vila l'ocasió de plantejar al nou monarca tant la qüestió financera com la del regiment.

²⁰⁴² *Ibídem*, f. 16v-17, 22-8-1457

²⁰⁴³ *Ibídem*, f. 18, 4-9-1457

²⁰⁴⁴ *Ibídem*, f. 20, 9-9-1457

²⁰⁴⁵ *Ibídem*, f. 26v, 16-10-1457

²⁰⁴⁶ *Ibídem*, f. 47-47v, 13-2-1458

6.4 EL REGNAT DE JOAN II (1458-1479)

6.4.1 EL CONTINUÏSME DE LES MESURES DE SANEJAMENT

Una vegada arribat al tron Joan II, el consell de Castelló no deixa passar gaire temps per traslladar al nou monarca les seues reclamacions respecte el règim del municipi. En setembre de 1458 el govern local es posà en contacte amb els advocats de la vila a València per preparar una nova petició al rei per derogar el regiment del sac, la vigència del qual ja depassava dos anys el termini establert²⁰⁴⁷. Malgrat que el jurista valencià Nicolau Figuerola respongué al consell que existien poques esperances d'obtenir una resposta favorable de la monarquia, la iniciativa tirà endavant i foren triats per la missió el justícia Manuel Caixa i el jurat en cap Francesc Berbegal²⁰⁴⁸. Paradoxalment, la tria dels missatgers no havia estat feta per insaculació, en un incompliment de les ordinacions que fou resolt amb la tria del batlle Jaume Ferrando en lloc de Berbegal²⁰⁴⁹. Aquest fet ens recorda tant la posició de debilitat de la vila a l'hora d'atrevir-se a desafiar el règim vigent implantat per la monarquia com el desig de complaure la corona amb l'objectiu d'arrossegar-la cap la posició dels prohoms locals. El cert és que, si bé Joan II no consentí en la revocació del regiment, sí autoritzà una reforma d'aquest, que donava més marge als prohoms per triar persones hàbils pels oficis²⁰⁵⁰. La provisió reial, datada en març de 1459, fou portada per Nicolau de Reus el 15 d'abril de 1459²⁰⁵¹. El document contenia el permís reial per nomenar sis persones, dos de cada mà, per realitzar la tasca de reforma, cosa que fou complerta el dia 20²⁰⁵². El projecte, finalment, quedà en no res, potser en part pel proper inici del conflicte entre la vila i Antoni de Tous, que, a partir de l'estiu d'aquell any, obligà els prohoms a centrar els seus esforços en aquesta missió. En tot cas, observem com la promesa de canvis en la insaculació, sense significar un retorn a la cooptació, era vista com una oportunitat per l'oligarquia de preservar el seu domini a la política local i limitar en la mesura del possible la infiltració de nous elements en el grup de poder.

Al mateix temps, la pressió dels creditors valencians sobre la vila no afluixava. Amb Nicolau de Reus i Miquel Julià com a clavaris, respectivament, de Castelló i dels

²⁰⁴⁷ La mesura coincidia amb l'elecció de mostassaf que, per plaure al rei, s'havia fet per insaculació. AMC, LC, 1458-1459, f. 12, 28-9-1458

²⁰⁴⁸ *Ibidem*, f. 15-15v, 25-10-1458

²⁰⁴⁹ *Ibidem*, f. 17, 7-11-1458

²⁰⁵⁰ El consell havia aprovat fer una súplica al rei en aquest sentit en gener de 1459. *Ibidem*, f. 21, 26-1-1459

²⁰⁵¹ *Ibidem*, f. 27. L'autorització reial es troba en ARV, RC, DIV, 281, f. 113v-114, 25-3-1459

²⁰⁵² *Ibidem*, f. 28

censalistes de la capital, resultaven necessàries tota classe de gestions, precés i excuses per defugir el pagament d'allò degut. La lletra tramesa pel consell a Nicolau de Reus el 26 de maig de 1459, avisant-lo de l'arribada d'un porter que amenaçava en no abandonar la vila fins que no cobrara o executara mig quitament degut, conté els arguments i armes habituals que des de Castelló es podien exhibir front els creditors. Al missatge s'instruïa Nicolau de Reus, qui es trobava a València, per que li explicara a Julià la impossibilitat de pagar a causa de les recents demandes reials, que incloïen cenes i donatius, les exèquies pel rei Alfons i l'ajuda militar demanada contra la revolta mudèjar a Eslida. A més, els regulars problemes per fer la col·lecta de la peita agreujaven en gran mesura la poca disponibilitat de fons, motiu pel qual es demanava una pròrroga. Es provava a convèncer els censalistes recordant-los que tota despesa feta en preservació de la vila significava al mateix temps la defensa dels censals pendents de pagar. Si això no reeixia, es suggeria a Nicolau de Reus la idea de dirigir-se directament als creditors i comprovar si Miquel Julià era encara legalment el seu clavari, ja que s'havia complert el seu criteri. Així, aprofitant aquesta escletxa tècnica, el consell esperava guanyar temps amb l'ajut del síndic permanent a València, Nicolau Çaposa²⁰⁵³. Quan l'afer encara no estava resolt, la vinguda en juliol d'un porter reclamant nous deutes era un símbol del poc respir que la vila podia obtenir en els seus estrets financers²⁰⁵⁴.

Com sospitava el consell, la posició dubtosa de Miquel Julià com a representant dels creditors valencians, així com l'incompliment dels seus deutes, obrí una via perquè el nou clavari de les pecúnies castellanenc, el notari Francesc Berbegal, emprenguera noves accions en defensa de la vila. Triat per al càrrec el 5 d'agost, ja abans d'eixa data havia començat les seues gestions en l'afer²⁰⁵⁵. Així, el dia 17 de juliol se li encarregava desplaçar-se a València per ocupar-se dels deutes acabat de citar que, segons s'argumentava, ja s'havia dipositat en mans de Julià, qui no havia procedit al pagament als seus creditors²⁰⁵⁶. El consell anà més enllà i recorregué a Macià Cardona, jurista i regent de governació²⁰⁵⁷. Desconeixem com es rebé a governació la demanda castellanenca que els creditors, davant els incompliments de Julià, nomenara un nou clavari, tot i que, en novembre, en instruccions donades a Francesc Berbegal com a

²⁰⁵³ AMC, LC, 1459-1460, f. 8-8v

²⁰⁵⁴ *Ibídem*, f. 21, 15-7-1459

²⁰⁵⁵ *Ibídem*, f. 29v

²⁰⁵⁶ *Ibídem*, f. 22-23

²⁰⁵⁷ *Ibídem*, f. 32-33, 19-8-1459

missatger a València, el govern municipal es veia amb força com per pressionar els creditors valencians per triar un substitut per Julià, si no volien que el governador ho fera per ells²⁰⁵⁸. Tot i així, Julià continuava trametent porters a la vila, davant la qual cosa el consell no podia fer més que demanar el seu advocat a la ciutat, Nicolau Figuerola, que pregara que al clavari que els creditors tingueren paciència²⁰⁵⁹, o insistir en què les quantitats demanades estaven en poder de Julià²⁰⁶⁰. La situació s'allargà durant els mesos següents, i els porters se'n anaven de la vila amb pretextos per no pagar i amb avançaments o promeses de pagament de les pensions degudes²⁰⁶¹. A més, el consell escrigué al governador i els justícies de la ciutat de València requerint-los que no s'enviara cap porter per executar deutes mentre els creditors no triaren un nou clavari²⁰⁶². Amb aquesta missió, Pere Mas viatjà a la capital, on s'havia d'entrevistar amb síndics i juristes per obtenir la seua cooperació²⁰⁶³.

Les gestions de Pere Mas a València foren exitoses, i el dia 7 de juliol arribava al consell el missatge del notari Bernat Gascó que anunciava la tria de Simó Sist com a nou clavari dels creditors, tot i que no tots aquests hi estigueren d'acord²⁰⁶⁴. En la maniobra, que havia servit per fer guanyar temps al consell davant la pressió dels censalistes, no apreciem cap intervenció particular de l'administració de la monarquia: tot i que es realitzaren gestions a governació i batllia general, aquestes es limitaven, sembla ser, a aspectes burocràtics²⁰⁶⁵. Això doncs, cap figura reial intercedí per Castelló, preferint-se, seguint la línia dels anys anteriors, mantenir la concòrdia vigent. En tot cas, amb Sist al capdavant, de seguida es reprengueren les exigències dels creditors²⁰⁶⁶. Ara era la vila que es trobava en el punt de mira, donat que, a banda de no trobar peiter, li calia nomenar un nou clavari de les pecúnies per poder pagar, com se li explicava per escrit a Sist²⁰⁶⁷. A finals de mes Pere

²⁰⁵⁸ *Ibidem*, f. 60v, 18-11-1459. La petició al governador de triar un nou clavari s'havia expressat al consell el 3 d'octubre. *Ibidem*, f. 44v

²⁰⁵⁹ *Ibidem*, f. 63v, 30-11-1459

²⁰⁶⁰ Així es feu en el deute reclamat per mossèn Jornet. *Ibidem*, f. 36, 30-8-1459

²⁰⁶¹ Això succeí amb els deutes amb els creditors valencians Joana Destallar, Manuel Llopis i la muller de Joan Ferrando, als qual se'ls comunicà per carta el pagament o la promesa de pagar de 40 florins, 140 sous i 30 florins, respectivament. AMC, LOC, 1460-1461, f. 4-4v, 9-6-1460. No es tingué èxit amb Úrsula Ferrando qui, malgrat les congoixes de la vila que se li explicaven en la lletra, no atorgà cap pròrroga. *Ibidem*, f. 6, 22-6-1460

²⁰⁶² *Ibidem*, f. 5, 22-6-1460

²⁰⁶³ *Ibidem*, f. 9v, 2-7-1460

²⁰⁶⁴ *Ibidem*, f. 10v-11

²⁰⁶⁵ Pere Mas havia presentat una escriptura. A més, se li havia encarregat parlar amb el batlle general i Joan de Gallach, entre altres. *Ibidem*, f. 9, 2-7-1560.

²⁰⁶⁶ La primera demanda escrita de pensions data del 11 d'agost. *Ibidem*, f. 15v

²⁰⁶⁷ *Ibidem*, f. 17-17v, 24-8-1460

de Reus havia estat triat nou clavari a Castelló, amb la qual cosa aquest important llinatge de mercaders propers a la monarquia recuperava la responsabilitat d'efectuar els pagaments²⁰⁶⁸. Prompte tornaren les vingudes de porters i les sol·licituds de pròrrogues als creditors, preguntant-los que esperaren a què peites i cises, les fonts d'ingressos principals, foren recaptades per poder pagar²⁰⁶⁹.

En un període en què la demanda de la coronació de Joan II afegia una pressió extra a les delicades finances castellonenques, les possibilitats d'obtenir nous ingressos sense recórrer a nous censals eren minses. Continuava recorrent-se a la pujada del for de la peita, que feia descansar el pes de la fiscalitat a les espatlles del poble, contribuint al seu malestar i encoratjant-lo a abandonar la vila. Així, en 1459, la peita s'havia pujat dels 3 sous 6 diners als 3 sous 10 diners²⁰⁷⁰. Les exigències a peites a generosos i religiosos, a més, obrien la possibilitat d'augmentar la recaptació, tot i que en la pràctica la decisió conduïa a llargs plets i negociacions per la negativa dels privilegiats a renunciar als seus avantatges²⁰⁷¹. També es feren gestions per assegurar que el terç de les penes imposades pels justícies que pertanyia a la vila anara als seus cofres, ja què l'ordinació s'incomplia per la interferència del batlle general, qui es quedava les quantitats²⁰⁷². Tanmateix, aquests oficials també podien ser l'objecte de l'escrutini del consell, quan no donaven compte correctament dels seus justiciats, motiu pel qual es buscà una provisió del mestre racional²⁰⁷³. A més, davant un quitament pendent de pagar dels qual havia passat el termini, i un nou porter que reclamava 500 sous deguts als Carnissers, el consell buscà i obtingué una altra provisió que ordenara els porters reials executar béns per sufragar les demandes de la corona en lloc de prendre la recaptació les peites, preferint-se reservar el

²⁰⁶⁸ *Ibidem*, f.19, 31-8-1460

²⁰⁶⁹ Així, el 28 de setembre se li encarregava al missatger a València, el notari Joan Valentí, demanar pròrrogues a en Valeriola i na Alamanya, fins el lliurament de les cises el 18 d'octubre

²⁰⁷⁰ AMC, LC, 1459-1460, f. 19-19v, 1-7-1459 i f. 20, 14-7-1459. Malgrat això, l'any següent va poder baixar-se a 3 sous. AMC, LC, 1460-1461, f. 16v, 24-8-1460

²⁰⁷¹ En 1460 s'obligà a pagar peita al batlle Jaume Ferrando i al donzell Joanot Galceran de la Serra. *Ibidem*, f. 19, 31-8-1460. També es tractà amb els religiosos pel mateix motiu. *Ibidem*, f. 25, 28-9-1460. En 1461 es demanà que els religiosos contribuïren el pagament de valls i murs. AMC, LC, 1461-1462, f. 10v, 30-8-1461

²⁰⁷² Es reivindicava el compliment d'una provisió en aquests sentit obtinguda a les corts de 1417. AMC, LC, 1459-1460, f. 28-30v, 4-8-1459

²⁰⁷³ Es feu per obligar els antics justícies Jaume Gascó, Manuel Caixa i Bernat Reboll a donar compte dels seus exercicis. AMC, LC, 1460-1461, f. 39-39v, 30-11-1460

líquid disponible per pagar els creditors, en una mesura que fou acompanyada per una petició de pròrroga per pagar rendes reials²⁰⁷⁴.

Arribats a aquest any, el consell era conscient que, complint-se els 20 anys estipulats pel text de la concòrdia, sorgia la possibilitat d'una nova negociació amb els creditors en la qual intervinguera la monarquia. La corona, com hem vist, s'havia desentès en gran mesura de l'afer en els anys anteriors: tot i que no volgué tornar a intercedir directament amb els creditors, preferint que es mantinguera la concòrdia vigent, no fou del tot indiferent a la situació d'insolvència de Castelló i oferí a la vila diverses pròrrogues i rebaixes en demandes reials extraordinàries, tractades en un altre apartat. Així, per exemple, s'obtingué una rebaixa en la demanda de la coronació de la reina en 1461, presentada com una gràcia reial que atenia les necessitats de la vila, un fet que se sumava a la provisió en favor de la vila referida a les rendes reials citada més amunt. En 1463, el context bèl·lic que s'havia obert significava majors despeses per la vila, obligada a esforçar-se per assegurar la seua preservació davant l'amenaça de la revolta de Jaume d'Aragó que estava en marxa al nord del regne des d'inicis d'any. La guerra, a més, dificultava el comerç amb altres poblacions, per les prohibicions reials de tenir tractes amb les zones del nord del regne en poder dels rebels a la monarquia. Així, el consell sol·licità a Pedro d'Urrea autorització per vendre béns com vi, oli i garrofes a les dites poblacions, argumentant que els ingressos extres servien per ajudar a pagar les càrregues de la vila²⁰⁷⁵. Per una altra banda, això ofería un nou argument poderós a les autoritats municipals en el seu objectiu de defugir, rebaixar o prorrogar pagaments tant a monarquia com a creditors, com en efecte es posà en pràctica en aquest període.²⁰⁷⁶

En tot cas, les gràcies reials puntuals no bastaven per resoldre els problemes estructurals de la vila, i el consell prompte inicià les gestions per renovar els termes de la concòrdia amb intercessió reial. Així, el dia 12 de juny es triaven els prohoms encarregats de tractar l'afer.²⁰⁷⁷ No tenim més notícies sobre la qüestió fins el 16 de juliol, quan Nicolau de Reus i Miquel Arrufat foren triats per tractar amb els creditors i demanar-los paciència,

²⁰⁷⁴ *Ibíd.*, f. 54-56, 11-1-1461. En aquesta època Miquel Arrufat negociava amb els creditors a València, per tractar el quitament de 15000 sous esmentat. La petició de pròrroga al batlle general per pagar peïtes i cenes en *Ibíd.*, f. 61v, 3-2-1461. La provisió obtinguda es ARV, RC, COM, 97, f. 26-26v, 16-3-1461

²⁰⁷⁵ AMC, LC, 1463-1464, f. 51v, 30-5-1463

²⁰⁷⁶ L'argument s'utilitzà, per exemple, en les pensions degudes demanades per na Valeriola. *Ibíd.*, f. 58v, 5-6-1463

²⁰⁷⁷ Eren Gabriel Feliu, Llorenç Alquècer, Bernat Rebol·la, Andreu Jover, Domingo Març i Bartomeu Forés. *Ibíd.*, f. 59v

tenint en compte la guerra, davant el continu enviament de porters, recordant-los amb aquesta finalitat que el termini de la concòrdia s'havia complert²⁰⁷⁸. El notari Joan Valentí, qui havia reemplaçat Nicolau de Reus en les negociacions, donava relació de les seues gestions a València el dia 3 de setembre. Sembla ser que la seua reunió amb els censalistes i el seu clavari Miquel Julià havia donat fruits, ja que proposà al consell la petició al rei d'una nova concòrdia. Tanmateix, el govern local jutjà en aquest moment que la concòrdia actual, malgrat la fi del termini, havia de ser conservada, i preferí concentrar els seus esforços en la cerca de líquid per afrontar el problema immediat dels deutes reclamats pels porters²⁰⁷⁹.

Malgrat això, a finals d'any, la continuació de la guerra a la Plana i la major precarietat de les finances que suposava menaren el consell per reprendre la seua iniciativa de negociar una nova concòrdia amb la corona com a intermediària. Amb Bartomeu Agramunt com a nou clavari de les pecúnies, el justícia, jurats, Nicolau de Reus, Gabriel Feliu i Francesc Jover foren els escollits per dirigir les gestions.²⁰⁸⁰ Per la seua banda, els tractes personals amb els creditors valencians quedaren a càrrec de Miquel Arrufat i Joan Valentí, protagonistes de diversos viatges a la ciutat entre finals de 1463 i principis de 1464. Ambdós foren tramesos a la capital el 7 de gener de 1464 acompanyats del clavari Bartomeu Agramunt, en una ambaixada que no sols planejava reunir-se amb els censalistes sinó que havia rebut la missió d'obtenir l'autorització del lloctinent general de governador, Lluís de Cabanyelles, per una nova concòrdia²⁰⁸¹. L'acció es completà amb la demanda d'intercessió en favor de la vila del cavaller de València Pere Joan d'Òdena, qui havia d'explicar la situació de la vila al rei Joan²⁰⁸². Les gestions a la capital no sols obligaren els missatgers castellanencs a desplaçar-se regularment a la ciutat, sinó que podien tenir conseqüències desagradables per aquests, com el rossí que li fou empenyorat a Joan Valentí amb motiu del deute censal de la vila amb els Carnissers. Dit això, els creditors continuaven, aparentment, interessats a negociar. Així, a finals de gener, el notari valencià Francesc Pérez rebé l'encàrrec d'intervenir en el fet, i els negociadors en

²⁰⁷⁸ *Ibidem*, f. 69. L'argument també s'utilitzà en la lletra al síndic a València Francesc Gargall, qui havia de demanar paciència a na Valeriola, qui acabava d'enviar un porter. *Ibidem*, f. 70

²⁰⁷⁹ *Ibidem*, f. 75-76. En el mateix sentit, Miquel Arrufat i Joan Valentí havien aprofitat el seu viatge a València per lliurar quantitats per pensions degudes als creditors, assegurant-los que s'havien reunit amb molt d'esforç. *Ibidem*, f. 71v, 23-7-1463

²⁰⁸⁰ *Ibidem*, f. 95v, 26-12-1463. Agramunt havia estat triat el dia 30 de novembre. *Ibidem*, f. 91v

²⁰⁸¹ *Ibidem*, f. 97v-98

²⁰⁸² *Ibidem*, f. 99v, 10-1-1464

nom de la vila foren reafirmats en la seua posició²⁰⁸³. Mentre s'esperava una intervenció més rellevant de la monarquia, els representants de la vila prosseguien amb les seues gestions particulars amb els censalistes. A mitjans de març els enviats podien anunciar al consell que la majoria de creditors valencians s'havien avingut a una concòrdia, essent Joanot Pardo i Jaume de Pallars els únics que persistien a trametre porters a Castelló²⁰⁸⁴. S'escrigué aleshores a Pedro d'Urrea i Lluís de Cabanyelles, explicant-li el cas i requerint que s'aturaren les execucions mentre la causa romanguera oberta a l'audiència²⁰⁸⁵.

Els esdeveniments s'acceleraren i el consell pogué per fi rebre bones notícies. No sols s'havia assolit una concòrdia pels deutes amb Joanot Pardo, sinó que Pere Joan d'Òdena havia aconseguit fer arribar al rei les preocupacions de la vila²⁰⁸⁶. Així, el dit cavaller informava per escrit el 17 d'abril dels avanços en els tractes amb el rei. El mateix dia, un missatge del monarca confirmava la seua entrevista amb Òdena, comunicacions que foren seguides per l'enviament a València de Joan Valentí i Bartomeu Agramunt²⁰⁸⁷. Les gestions citades tingueren com a resultat una provisió reial atorgada a Tudela el 7 de maig. En ella, gràcies als treballs d'Òdena, Joan II reconeixia l'existència de la concòrdia negociada per mitjà de la reina Maria. Ara, passat el termini de 20 anys, la situació de pobresa i guerra que patia Castelló, s'ordenava tant a Pedro d'Urrea, com al batlle general i al lloctinent de governador Joan Tolsà, que la concòrdia es renovara 14 o 15 anys més, i que els dits oficials intervingueren en el fet en favor de la vila. Tot això es feia, argumentava el rei, per evitar la ruïna i despoblament de Castelló, “que·n redundaria en gran dan de nostra corona”²⁰⁸⁸.

Si el consell esperava que la nova intervenció reial alleujara de manera significativa la precarietat de les finances locals s'equivocava. A l'estiu de 1464 les despeses de la guerra havien obligat a pujar el for de la peita a 4 sous per lliura, en un altre any en què no es trobava qui volguera fer la col·lecta de l'impost²⁰⁸⁹. A més, Jaume de Pallars i els Carnissers continuaven assetjant la vila amb els seus porters²⁰⁹⁰. Tot plegat portà a la renúncia de Bartomeu Agramunt al càrrec de clavari i al seua substitució per Francesc

²⁰⁸³ *Ibíd.*, f. 103-104v, 31-1-1464

²⁰⁸⁴ *Ibíd.*, f. 109v-110, 16-2-1464

²⁰⁸⁵ S'havia traslladat a l'audiència, assignat a Joan de Gallach, des de la cort de governació, d'on procedien els porters. *Ibíd.*, f. 113v-114v, 7-3-1464

²⁰⁸⁶ *Ibíd.*, f. 115v, 19-3-1464

²⁰⁸⁷ *Ibíd.*, f. 117-117v

²⁰⁸⁸ ARV, RC, DIV, 288, f. 111-111v

²⁰⁸⁹ AMC, LC, 1464-1465, f. 15, 15-7-1464

²⁰⁹⁰ *Ibíd.*, f. 28-28v, 23-8-1464. Sobre els Carnissers f. 32-32v, 13-9-1464

Miquel, qui de seguida hagué d'emprendre les gestions a València amb les creditors²⁰⁹¹. Una altra circumstància sorgí en aquell temps per complicar encara més la situació de Castelló amb els censalistes valencians. Els revessos de Joan II en la guerra contra la Generalitat havien motivat l'arribada de Sicília de diners menuts establerts a fors determinats i obligant al seu ús en pagaments. La introducció de noves monedes devaluades buscava facilitar el finançament de les campanyes militars del monarca, però els creditors valencians mostraren ja l'any anterior la seua oposició a la mesura²⁰⁹². Els censalistes, negant-se a cobrar les pensions degudes en una moneda que disminuïa el valor de les quantitats lliurades, dificultaven les tasques del clavari Francesc Miquel, tal com el consell protestava en un missatge al batlle general en novembre de 1464²⁰⁹³. L'enorme pressió que el clavari rebia de diverses bandes, que feia poc havia provocat la dimissió en el càrrec de Bartomeu Agramunt, acabà per tenir també efecte en Francesc Miquel. Així, el 13 de desembre es coneixia el document de desaveïnament que el clavari havia presentat al justícia, amb l'objectiu de fer-se veí de la ciutat de València²⁰⁹⁴. El gest mostra que la regular pèrdua demogràfica de la vila en favor de la capital i altres poblacions podia també implicar alguns dels més destacats i pròspers llinatges de mercaders, que tanmateix experimentaven igualment el clima depressiu al Castelló del Quinze. La protesta del consell pel fet, que reclamava que el clavari havia de ser veí de la vila, fou seguida per la decisió de responsabilitzar Miquel dels tractes amb els creditors si aquests no volien fer execucions pel valor dels seus deutes, assenyalant el clavari com a responsable de la decisió de no pagar si no era segons els termes de la concòrdia²⁰⁹⁵.

En absència de Miquel, fou Miquel Arrufat el principal protagonista de les gestions amb creditors i síndics a València al llarg de 1465. Malgrat les instruccions reials que ordenaven els oficials intercedir a favor de Castelló, tenint en compte les seues circumstàncies, els censalistes continuaven enviant porters per cobrar deutes, tal com el consell informava al rei Joan en resposta a la demanda d'ajuda militar que aquest efectuava per al setge d'Ulldecona²⁰⁹⁶. Tot i que en desconexem els detalls, sabem que, finalment, la monarquia tornà a tenir un gest amb la vila, possiblement en relació a

²⁰⁹¹ *Ibíd.*, f. 30-30v, 29-8-1464

²⁰⁹² En 1465, des del setge d'Amposta, Joan II ordenava a la vila de Castelló i al lloctinent de governador l'ús de la nova moneda en la compra de vitualles per les tropes reials a Castelló i la zona nord del regne de València. ARV, RC, ITI, 403, f. 32v-33

²⁰⁹³ AMC, LC, 1464-1465, f. 43v, 4-11-1464

²⁰⁹⁴ *Ibíd.*, f. 48v

²⁰⁹⁵ *Ibíd.*, f. 52v-53, 26-12-1464

²⁰⁹⁶ *Ibíd.*, f. 66-66v, 20-2-1465

l'acumulació de peticions d'assistència a la monarquia en les seues campanyes al Principat, que inclogué la demanda d'ajuda per la presa de Tortosa i el servei requerit al parlament del regne presidit per Pedro d'Urrea. Així, en desembre de 1465 Joan II ordenava sobreseure les execucions dictades contra Castelló pels creditors valencians, que s'havien negat a acceptar la nova moneda i enviaven porters a la vila malgrat la concòrdia, permetent-les solament si s'acceptava la dita moneda als fors establerts²⁰⁹⁷. Tot i així, la coneguda política contradictòria de la corona, oberta a decidir alternativament a favor de diferents sectors que apel·laven a ella, tornà a frustrar els interessos del consell. D'aquesta manera, pocs mesos després, en febrer de 1466, la pressió dels representants del consell de la ciutat de València donava els seus fruits i el rei Joan anul·lava la provisió anterior, permetent de nou les execucions per deutes als censalistes de la capital²⁰⁹⁸.

Poc més tard, sorgia una nova font de conflicte entre vila i creditors al voltant de la recaptació de la peita que requerí la intervenció reial. Per cobrir les necessitats de la vila, tant en pensions i quitaments com en demandes reials ordinàries i extraordinàries, es continuava confiant en la recaptació de la peita i l'autonomia municipal per alterar el seu for o els béns que es gravaven. Malgrat la dificultat presentada per la manca de fonts municipals per aquests anys, aparentment existia un conflicte al voltant de l'establiment de la peita, davant de la pressió dels creditors que enviaven porters per fer execucions, cas que fou atorgat pel rei al lloctinent de governador Joan Tolsà²⁰⁹⁹. De manera més rellevant, es proposà al consell taxar béns no acostumats, com mobles i robes. La mesura que, com el gravamen dels censals, afectava als sectors més benestants i influents de l'oligarquia, provocà intensos debats al si del consell en diverses reunions que acabaren sense cap acord. El grup de prohoms que se sentia perjudicat, que coincidia amb els posseïdors de censals sobre la vila, feu arribar les seues queixes a Joan II. Segons se li havia exposat al monarca, els creditors residents a Castelló, després del compliment de la concòrdia en 1463, havien concedit, per amor a la vila, una nova reducció dels interessos a 8 diners per lliura vàlida per 10 anys. Ara, però, no sols es retardava el lliurament i col·lecta de la peita, sinó que s'intentava taxar nous béns. Tot i que en el document es posava l'èmfasi en l'emigració de veïns i el dany general que les noves mesures suposaven, no és difícil observar, darrere aquests arguments, una defensa dels interessos

²⁰⁹⁷ ARV, RC, ITI, 403, f. 92-92v, 3-12-1465

²⁰⁹⁸ ARV, RC, DIV, 289, f. 36v-37, 14-2-1466

²⁰⁹⁹ *Ibidem*, f. 106v-107, 30-7-1466

de les capes superiors de les elits locals, desitjoses de protegir les seues possessions i inversions. Responent de manera favorable a la seua súplica, el rei Joan ordenava les autoritats municipals imposar la peita de la manera acostumada, pels perjudicis als creditors i la cosa pública que comportava²¹⁰⁰. El mateix dia s'ordenava el lloctinent de governador guardar el manament²¹⁰¹. Com a gest addicional de la monarquia, en 1467 el rei Joan ordenava aturar les execucions contra Castelló per pensions degudes a Miquel Llobregat, veí d'Onda i un dels censalistes que es negaven a concordar-se amb la vila²¹⁰².

6.4.2 EL RÈGIM DELS CONSELLERS PERPETUS I LA NOVA INSACULACIÓ (1467-1476)

El document que acabem de citar destinat a Joan Tolsà contenia, com a dada cridanera, l'autorització reial per reformar el règim municipal si es creia necessari, cosa que confirmaria les connexions directes entre la fiscalitat i les finances locals i les ordinacions de la vila. La dita reforma no prengué cos fins l'any següent, a l'estiu de 1467, en forma del conegut com a regiment dels consellers vitalicis. Pau Viciano, situant el nou ordenament en el context de la Guerra Civil catalana, considerà el gest com un intent d'aconseguir unes elits locals més dòcils a la corona davant els revessos militars patits en 1466-1467²¹⁰³. Que es tractava d'una iniciativa de la monarquia que no es restringia a Castelló ho prova, per exemple, l'establiment d'una ceda a Alzira en 1466, que introduïa a la dita vila un mecanisme de control similar²¹⁰⁴. La dita reforma s'afegia a moviments semblants, en 1464, a Xàtiva i Alacant, en què la monarquia intervingué en els governs municipals per col·locar als càrrecs candidats addictes. Així, a l'agost de 1467 s'atorgava un nou regiment que concedia conselleries perpètuas a dotze dels prohoms situats al cim de l'oligarquia castellanenca²¹⁰⁵. Un tretzè nom afegit a la llista, com sabem, fou el del jurista morellà Nicolau Batlle, qui veia recompensats els seus serveis a la corona, tot i que la seua entrada als consellers perpetus no es portà a la pràctica per la oposició del grup de prohoms dominant.

La preponderància d'una elit local de mercaders i notaris es plasmà en la llista triada, essent els primers representats per Gabriel Feliu, qui havia actuat com a síndic de la vila en les gestions, Bartomeu Agramunt, Guillem Capcir, Bernat Miquel, Nicolau de Reus i Pere de Reus. Per la seua banda, eren notaris Miquel Eximeno, Gaspar Eximeno, Bernat

²¹⁰⁰ *Ibíd.*, f. 117-117v, 16-8-1466

²¹⁰¹ *Ibíd.*, f. 117v-118

²¹⁰² ARV, RC, ITI, 406, f. 29, 17-8-1467

²¹⁰³ VICIANO NAVARRO, P. Poder municipal i grup dirigent...*op.cit.*, pp. 108-109

²¹⁰⁴ BERNABEU BORJA, S. "Llinatges i poder local..."*op.cit.*, pp. 17-19

²¹⁰⁵ ARV, RC, DIV, 291, f. 28-29v, 1-8-1467

Gascó, Guillem Moliner, i Joan Valentí, amb el llaurador benestant Bernat Mut com l'única excepció. Els consellers gaudien d'una privilegiada posició econòmica, superant quasi tots ells els 4000 sous de patrimoni requerit i, seguint la tònica ja observada en les figures connectades amb el poder reial, basaven el seu ascens tant en el seu estatus socioeconòmic com en el favor de la monarquia, essent el primer factor, probablement, el més decisiu a l'hora de fer-los dipositaris de la confiança de la corona. Hem tractat abastament les relacions de la monarquia amb el llinatge Reus, que portaren Nicolau de Reus a rebre en forma de conselleria vitalícia una recompensa a dècades de serveis a la corona. També els notaris esmentats havien participat en l'administració reial com a escrivans del justícia o de la batllia. Tanmateix, per alguns d'ells els lligams més intensos amb la monarquia encara estaven per arribar, com succeí amb Bernat Gascó, futur surrogat i assessor del lloctinent de governador. Aquest també fou el cas dels Miquel: malgrat comptar ja amb en el passat amb Pere Miquel en el lloc de surrogat, acabarien jugant llocs claus en els posteriors plans de sanejament de la hisenda municipal i foren ennoblits a finals de segle. No cal dir que els dits consellers representaven el grup de prohoms que posseïa capital suficient per invertir en censals, incloent el deute públic, trobant entre ells noms que ja hem esmentat com alguns dels principals creditors locals del municipi. Així, la corona, sempre mantenint el seu desig d'arbitrar en les disputes entre faccions, s'abocava decididament a una política de creació de prohoms fidels dins l'oligarquia local que contribuïra a preservar la pau i el control reial de la població. Tot plegat sembla confirmar que, per un prohom castellanenc del Quatre-cents, el fet de destacar dins l'elit local per riquesa i influència política era tant o més decisiu que els serveis reials per guanyar-se el favor de la monarquia. En tot cas, la posició assolida en la vida municipal era una via clara per començar a participar en l'administració i projectes reials, com s'ha vist en altres apartats.

El selecte grup d'oligarques comptava amb la facultat de triar no sols la resta de consellers, sinó també els substituïts dels consellers perpetus morts, vacant o impedit, com es produí amb la desaparició de Nicolau de Reus en 1474. El seu poder també serví per excloure del nucli de poder Nicolau Batlle, malgrat el favor reial amb què el jurista comptava. D'aquesta manera es reproduïa en la pràctica un règim cooptatiu que assegurava l'hegemonia dels llinatges i personatges més rellevants del Castelló de l'època. Aquests, aconseguint l'anhelada supressió de la insaculació, veieren reforçat el seu poder a la vila i dificultaren l'accés de nous elements al joc polític, resultant en una

oligarquia més tancada. La situació resultant era semblant a la que trobem a llocs com Oriola a finals del segle, on, a la fi del procés d'intervencionisme reial i canvis de regiment, una oligarquia formada per un nombre reduït de llinatges de cavallers i ciutadans honrats veié reforçada la seua posició mitjançant un control dels mecanismes de graduacions de candidats que assegura l'autorreclutament entre les seues files. Al mateix temps, la monarquia es permetia restar més tranquil·la, amb la política municipal controlada per personatges afectes, davant la insatisfacció de la resta de prohoms. Els consellers vitalicis representaven sense dubte el sector superior de l'oligarquia, el que disposava de capital per invertir en censals a la vila i el protagonista de les protestes davant el consell i el rei al voltant de les recents alteracions en la peita. No debades, ens consta, com s'ha dit anteriorment, la possessió de censals sobre la vila des de feia dècades per part de llinatges com els Reus i els Miquel, havent-se sobre aquests darrers firmat una concòrdia en 1465 establint uns interessos i terminis de pagament raonables a canvi d'avantatges com no pagar peites pel censals²¹⁰⁶. No hem d'estranyar-nos tampoc pel fet que l'únic llaurador dins la nòmina de consellers perpetus, Bernat Mut, coincidís amb l'únic llinatge pertanyent a aquest sector social que destacava en la inversió en censals a la vila, com queda demostrat als llibres de pagaments²¹⁰⁷.

Basant-nos en les dades que posseïm, a diferència de la introducció de la insaculació en 1446, en aquest cas la possible pressió dels creditors per la reforma del regiment, vindria més aviat dels censalistes residents a la vila que dels censalistes valencians, que, una volta coneguts els plans de la monarquia, s'esforçaren en les negociacions en assolir un compromís que consolidara i reforçara el seu domini intern al municipi. Així, en un avanç del que succeiria en dècades posteriors, la primera línia de prohoms locals trobaria en el desgavell de la fiscalitat i les finances, tot i que de manera indirecta, una via per la promoció personal. De nou, i seguint la línia marcada des del temps d'Alfons el Magnànim, l'arbitratge reial en els afers locals afavoria un dels sectors en qüestió, en aquest cas el més oligàrquic, que consagrava la seua posició a la política municipal al mateix temps que augmentava la seua consideració de cara a la monarquia. Aquesta, de

²¹⁰⁶ Els detalls de l'acord de 1465 es contenen en un document de 1470. AMC, CJ, 1470-1474, f. 60. Pel que fa als Miquel, ja en 1455 una provisió reial obligava al pagament de deutes als hereus de Llorenç Miquel segons els termes de la concòrdia de 1443. ARV, RC, COM, 57, f. 88-89, 14-10-1455

²¹⁰⁷ Vegeu els llibres de pagaments de 1444-53, f.1. Posteriorment, un parent, Joan Mut, apareix també com a posseïdor de censals. Llibre de pagaments de 1473, f. 63

passada, s'assegurava unes elits més dòcils, pels pocs incentius que els quedaven per enfrontar-se a la monarquia, alineada amb els seus interessos personals.

Més enllà dels efectes polítics del regiment de 1467, pel que fa al deute i el seu sanejament, la prorrogació de les concòrdies existents no aturà les preocupacions del consell. Ja a l'estiu de 1468, amb Mateu Miralles ocupat quitant censals²¹⁰⁸ i Gaspar Miquel com a nou clavari de pecúnies, porters armats amb cartes executòries prosseguien les seues visites a Castelló²¹⁰⁹. Així, en aquest temps foren les quantitats degudes a Miquel Llobregat, d'Onda, les que ocupaven l'atenció del consell, quedant la gestió de l'afer igualment a les mans de Mateu Miralles²¹¹⁰. Ja abans de trobar-se de ple amb l'afer de Llobregat, la situació havia obligat a un augment del for de la peita des dels 4 sous, ja documentat en 1464, als 4 sous 6 diners²¹¹¹. Els pocs avanços feren necessàries noves peticions d'intercessions dels diferents poders polítics. A inicis de 1469, el context bèl·lic al ducat de Sogorb, que resistia amb les armes els intents del seu senyor, l'infant Enric, de dominar de manera efectiva la ciutat, aportaren el consell castellanenc nous arguments per demanar un comport. El dia 8 de març s'escrivia al notari pensionat a València, Francesc Pérez, requerint les seues gestions tant amb els creditors com amb els jurats de la capital, que tingueren com a resultat més paciència en les seues exigències, donat que, pel temps de congoixes provocat per l'infant Enric, ni tan sols es podien pagar les càrregues ordinàries²¹¹². Arribats a finals de mes, noves comunicacions amb Pérez ens informen que, davant l'amenaça d'un proper manament executori de 1300 sous procedent de la cort del governador, s'havia assolit un acord amb els censalistes valencians, que es comprometien a paralitzar les execucions fins el final de la situació bèl·lica a Sogorb, pagant-se les pensions solament amb les peites. Tanmateix, el consens no semblava ésser total, ja que alguns creditors afirmaven no estar al corrent de l'acord, mentre que d'altres opinaven que la guerra al ducat, i per tant el pretext pel comport demanat, ja havia finalitzat. En tot cas, i amb la precaució afegida del tancament de portals per evitar

²¹⁰⁸ Malgrat el sindicat atorgat el 12 de juny a Gaspar Eximeno per quitar els 12000 sous censals de Miquel de Vilarnau, fou finalment Miralles l'encarregat de realitzar l'operació a València, manament rebut el 10 de juliol. AMC, LC, 1468-1469, f. 1 i 4v. Feu relació de les seues gestions exitoses el dia 31, que inclogueren un nou carregament. *Ibidem*, f. 9

²¹⁰⁹ Miquel fou escollit el 12 de juliol. *Ibidem*, f. 5v

²¹¹⁰ El porter Joan d'Oriola es presentà a Castelló el 21 de juliol per cobrar els deutes a Llobregat, fet seguit de l'enviament de Guillem Moliner i Joan de Monsó a Onda per aclarir-ho amb les autoritats. *Ibidem*, f. 7. Dos dies després s'encarregava a Miralles ocupar-se de les gestions. *Ibidem*, f. 7v, 23-7-1468. Aquestes exigències contradeien l'ordre reial de l'any anterior.

²¹¹¹ *Ibidem*, f. 4-4v, 10-7-1468

²¹¹² *Ibidem*, f. 40v

l'entrada de porters, es vivia un respir momentani en què es confiava en poder pagar allò degut sense necessitat d'execucions²¹¹³.

Aquesta etapa de tranquil·litat resultà ser breu, i ja a principis de l'any següent les supliques als creditors es repetien. En abril de 1470 s'escrivía als censalistas valencians demanant-los un nou comport, havent ja expirat les pròrrogues i concòrdies per reduccions existents. En aquest moment foren les males collites i la carestia que s'enseguí l'argument triat, que agreujaren la situació de la vila de manera que no es trobaven clavaris ni peiters²¹¹⁴. A l'estiu, i tal com ho trobem documentat en altres anys, s'esgrimia la necessitat de pagar la multitud de pensions degudes a què s'enfrontava la vila com la raó per la urgència en l'encantament de la peita²¹¹⁵. En 1471, amb el notari Gaspar Eximeno, un dels consellers vitalicis, com a clavari des de juliol, s'intensificà l'activitat del consell relacionada amb el sanejament. D'una banda, prohoms com Joan Valentí i Francesc Berbegal s'esforçaven per aconseguir més diners a censals, tasca que obligava els esmentats personatges a cercar inversors en poblacions veïnes. Així, per exemple, Valentí manllevava 4000 sous del prevere de Lluçena Jaume Sabater²¹¹⁶, mentre que Berbegal trobava a Vila-real 5000 sous censals destinats a quitar altres censals²¹¹⁷. Al mateix temps, Joan Valentí negociava infructuosament amb Miquel Llobregat per obtenir una reducció dels interessos del seu censal²¹¹⁸. Igualment, es feien ofertes a inversors castellonencs perquè assumiren censals actualment en poder de creditors valencians, en una política que, al mateix temps que beneficiava el sector oligàrquic al poder, podia vendre's com una defensa dels interessos comuns de la vila en evitar la fugida de capitals i l'empobriment subsegüent²¹¹⁹. En la mateixa línia, mesos més tard, davant la notícia que Nicolau Batlle havia trobat diners a censal, el consell aprovà el negoci sempre que el prestamista fora de la vila, establint condicions més dures si era forà²¹²⁰. Aquestes accions poden interpretar-se com una política deliberada per part de certs prohoms de cercar nous inversors a les comarques del nord del regne i mirar de reduir la dependència dels censalistas, sumada al ja documentat intent d'evitar la pèrdua de capital.

²¹¹³ *Ibidem*, f. 44v-45, 22-3-1469

²¹¹⁴ AMC, LC, 1469-1470, f. 23v-24v, 23-4-1470

²¹¹⁵ AMC, LC, 1470-1471, f. 9v-10, 22-7-1470

²¹¹⁶ AMC, LC, 1471-1472, f. 24v, 9-12-1471

²¹¹⁷ *Ibidem*, f. 43, 9-4-1472

²¹¹⁸ La missió de negociar a Onda se li encomanà a Valentí el 29 de novembre de 1471. *Ibidem*, f. 24. La negativa de Llobregat arribava el 9 de desembre. *Ibidem*, f. 24v

²¹¹⁹ *Ibidem*, f. 46, 26-4-1472

²¹²⁰ AMC, LC, 1472-1473, f. 17v, 14-9-1472

En tot cas, l'efecte immediat d'aquestes accions era limitat. En 1472, després d'unes negociacions poc exitoses de Mateu Miralles a València per trobar comport dels creditors, es feien necessàries noves mesures²¹²¹. Així, sense alterar el for de la peita, fixat encara en 4 sous 6 diners, el nou consell decidia el 31 de maig, amb la justificació de les càrregues, les congoixes dels creditors i la guerra, l'establiment d'un redelme a sis mans²¹²². Aquest impost, a mig camí entre la talla i la imposició, a l'igual que les conegudes com onzens, es popularitzà al Principat a partir de mitjans del segle XIV. Imposades per ciutats i viles, formaven part dels intents dels consells per diversificar les fonts d'ingressos, adduint-se molt sovint el deute censal i la pressió fiscal com els motius per aquesta nova càrrega, com succeí en el cas de Castelló²¹²³. En 1473 el problema del deute s'agreujà amb les noves demandes d'homes d'armes que el parlament de Lluís Despuig aprovava per socórrer el rei Joan al Rosselló, i que la vila no podia assumir. El consell es plantejà aleshores per primera vegada que els oficis municipals s'exerciren de manera franca, dedicant-se les quantitats estalviades a fer quitaments²¹²⁴. La mesura, oficial des de desembre, anà acompanyada de l'establiment d'una talla a quatre mans²¹²⁵. Malgrat això, la oposició de sectors dels prohoms a que els jurats exerciren sense cobrar feren que l'ordinació fora revocada a l'inici del nou exercici²¹²⁶. Tot i així, es mantingué la no retribució per la col·lecta de la peita, que complicà encara més el fet de trobar peiter, quedant la col·lecta en mans dels jurats²¹²⁷. Amb Pere de Reus com a nou clavari de pecúnies des de l'estiu, es revisaren, com de costum, els comptes de peiters passats per trobar restes²¹²⁸, alhora que es fixava un impost d'un sou 6 diners per cada cafís de forment que s'extreia de la vila, mesura justificada per les congoixes i el desig de

²¹²¹ Segons explicava Miralles al consell el 5 de maig, les gestions a València, aprofitant la seua anada al parlament del regne, sols havien aconseguit persuadir un creditor, Gaspar Joan d'Esplugues. AMC, LC, 1471-1472, f. 47v. Per acabar d'adobar-ho, el quitament s'allargà en el temps, cosa que motivà les congoixes d'Esplugues a Miralles per apressar-lo. S'assignà aleshores la tasca a Bartomeu Agramunt, qui carregà nous censals per obtenir els 1500 sous que mancaven per completar el quitament. AMC, LC, 1472-1473, f. 8v, 5-7-1472. Agramunt fou pagat per les seues gestions el 27 de juliol. *Ibidem*, f. 11

²¹²² *Ibidem*, f. 3v

²¹²³ Sobre aquestes càrregues, vegeu MORELLÓ BAGET, J. "Els impostos sobre la renda a Catalunya: redelmes, onzens i similars", *Anuario de Estudios Medievales*, 27, 1997, pp. 903-968

²¹²⁴ AMC, LC, 1473-1474, f. 5v, 27-6-1473

²¹²⁵ *Ibidem*, f. 31-31v, 22-12-1473. Fou confirmada en maig de 1474, precedint la següent elecció de jurats. *Ibidem*, f. 45v-46, 23?-5-1474

²¹²⁶ AMC, LC, 1474-1475, f. 3-3v, 29-6-1474

²¹²⁷ Després d'atorgar-se una pròrroga per la tria de peiter, la tasca fou assumida pel jurat Guillem Palau, també clavari de pecúnies. *Ibidem*, f. 8

²¹²⁸ AMC, LC, 1473-1474, f. 8v, 6-8-1473

conservar el gra²¹²⁹. Al mateix, no es deixava passar l'ocasió de carregar nous censals a veïns de la vila per quitar-ne d'altres, com ho exemplificà Miquel Castell²¹³⁰. Contràriament a aquestes decisions, cal dir que en 1472 s'eximien de peita els censals, després d'haver estat gravats amb aquest impost durant bona part de la dècada anterior²¹³¹. Com observà Pau Viciano, el règim dels consellers vitalicis, en dotar d'una posició política privilegiada a alguns dels prohoms amb el més alt nivell socioeconòmic local, donà a aquest sector l'ocasió per realitzar una modificació fiscal que, si bé reduïa la recaptació, afavoria els seus interessos privats, com a grup amb el capital suficient per invertir en censals. El mateix podem dir del rebuig a servir com a oficials sense salaris.

En conjunt, ens trobem amb unes mesures que, a grans trets, i llevat de certes novetats, com el redelme o l'intent fallit de fer els oficis francs de salari, segueixen la tònica de les polítiques de recaptació i sanejament que hem vist fins ara. Per mitjà d'aquestes, el consell exprimia fins les darreres possibilitats l'autonomia local de què disposava, utilitzant amb l'objectiu de redreçar les finances del municipi la seua facultat per dictar ordinacions de tipus fiscal, examinar les tasques dels oficials de la vila o carregar i quitar censals amb llibertat. A finals de la dècada dels seixanta i principis de la dels setanta, com s'ha vist, els distints governs locals centraren els seus esforços en les seues polítiques autònomes, passant a un segon pla les demandes d'intercessions reials amb els creditors o altres intervencions de la corona en el regiment de la vila. Aquest aspecte canviaria, però, a partir de 1474.

Hem vist més amunt l'evolució relativament paral·lela en el regiment de Castelló i Alzira als anys seixanta del XV. Així, les ordinacions dels consellers vitalicis castellonenques de 1467 representarien l'equivalent a la ceda alzirenya de 1466, mesures que s'emmarcaven en el desig reial d'assegurar la tranquil·litat de les elits locals en el greu context bèl·lic català. A Alzira, però, les controvèrsies sobre les nominacions de prohoms portaren a la tornada a la insaculació ja en 1469. D'aquesta manera, la monarquia mostrava no tancar-se a la possibilitat de cap tipus de regiment concret i establir nous pactes amb les oligarquies que pogueren mantenir el municipi en pacificat i dòcil amb la corona. Al mateix temps, la contribució econòmica que les viles aportaven per cada nou

²¹²⁹ *Ibíd.*, f. 10, 10-8-1473. Tanmateix, alguns castellonenecs volgueren defugir l'impost venen foment a València, cosa que motivà el manament del consell que declarava exclosos d'eleccions els qui anaren contra la dita ordinació. *Ibíd.*, f. 16v, 10-7-1473

²¹³⁰ *Ibíd.*, f. 28v, 6-12-1473

²¹³¹ AMC, LC, 1471-1472, f. 41, 17-3-1472

privilegi d'ordinacions sempre era benvinguda, aspecte aquest últim, de caràcter utilitarista, emfatitzat per Roca Traver en la seua anàlisi del nou regiment proposat a Castelló pel mestre de Montesa Lluís Despuig²¹³². Malgrat que, potser pel ferm poder polític i econòmic que els consellers perpetus concentraven, el sistema electoral tingué una vida més llarga que la ceda d'Alzira, l'oposició dins del grup de prohoms al règim vigent, amb aspiracions a un model més obert, no havien desaparegut. Acabada la Guerra Civil, el fet es replantejà al consell a juliol de 1474, aparentment com a reacció a una iniciativa del mestre de Montesa. La proposta de la revocació del regiment dels consellers perpetus rebé una resposta atribuïda al consell però que, amb tota seguretat, contenia el punt de vista del grup hegemònic. Segons aquest, la vila no tenia fons per sufragar el nou regiment i, per tant, no calia enviar cap missatger a negociar amb el rei la reforma.

La resposta oficial, que sembla una mena de compromís, consistí en trametre al parlament de València l'home que Despuig requeria, en persona de Bernat Gascó. El missatger, una vegada a la vila, havia d'informar-se sobre la facultat que el mestre i lloctinent general tenia per efectuar el canvi de règim, i el cost econòmic que tindria²¹³³. Que el consell estava dividit al voltant de l'afer ho demostra la votació que es realitzà al respecte el 18 d'octubre, en què es trobaren onze veus a favor de la revocació, deu en favor de preservar les ordinacions vigents i tres que mostraren la seua voluntat de reformar-lo²¹³⁴. Noves dissensions a desembre, durant l'elecció del justícia, que requeriren la intervenció directa de la monarquia per decidir el receptor del càrrec, probablement refermaren la sensació de necessitat d'una reforma²¹³⁵. El mateix mes, el rei cridava Mateu Miralles i el jurat Gabriel Igual davant seu a gener per negociar el regiment²¹³⁶. Sabent que Miralles formava part a eixes alçades del grup de consellers perpetus, entre els quals el trobem a partir de l'exercici de 1471-1472, veiem amb claredat com el sector dominant es preocupava per controlar les gestions pel nou regiment, amb l'objectiu que aquests no afectara la seua preeminència a la societat i política local.

En gener de 1474 Lluís Despuig, junt amb el missatger castellanenc Joanot Galceran de la Serra i el síndic de la vila a València Jaume Piles, ja havien acabat aparentment de

²¹³² ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón...op.cit.*, pp. 35-38

²¹³³ AMC, LC, 1474-1475, f. 9v-10, 16-7-1474

²¹³⁴ *Ibídem*, f. 20

²¹³⁵ El rei demanà que l'elecció es fera de forma acostumada, i que els tres redolins amb els noms dels candidats foren portats al batlle general perquè fera l'elecció. ARV, RC, DIV. 300, f. 178v, 19-12-1474. Finalment, l'escollit fou Bernat Miquel.

²¹³⁶ La crida es conto al document citat en la nota anterior.

redactar el nou regiment, l'enviament del qual el consell requeri²¹³⁷. El dia 24 de febrer els dos representant informaven que el preu del privilegi se situava en els 50 timbres, que haurien de ser trets d'una talla²¹³⁸. Finalment, l'onze de març Mateu Miralles podia llegir al consell el text del regiment²¹³⁹. Els capítols de les noves ordinacions estableixen un sistema insaculatori amb dues bosses per candidats de diferent categoria que, com observà Pau Viciano, representava una certa obertura de l'oligarquia alhora que no posava grans obstacles al sector dominant del moment per continuar sent-ho. Es tractaria així d'un compromís entre les parts acceptable per tots, que aportaria a la monarquia una vila reial pacificada, a banda d'una benvinguda injecció econòmica per un Joan II que, a la primera meitat del decenni, patia un revés militar rere altre al Rosselló contra els francesos. Però el típic caràcter contradictori i monetari dels privilegis atorgats, sumat a certs interessos particulars, prompte trauria el cap per complicar l'adopció del nou regiment local. Sense entrar en tots els detalls d'uns fets coneguts, sabem que el 7 de maig el jurista i surrogat Nicolau Batlle sorprenia el consell presentant-los una provisió reial que revocava el nou regiment i exigia el manteniment de les conselleries vitalícies, fet respost per l'enviament a València de Mateu Miralles i Guillem Igual²¹⁴⁰. Dies més tard, davant l'elecció de jurats, era el batlle Bartomeu de Bues el qui notificava el desig del rei de mantenir les ordinacions vigents. Com que el lloctinent general havia respost a l'ambaixada castellonenca que el nou regiment era vàlid, calia aleshores resoldre l'evident contradicció i aclarir les veritables intencions del monarca²¹⁴¹.

Mateu Miralles, enviat al rei a Barcelona, comunicà per carta el consell les seues dificultats per obtenir una resposta clara de la cort. Finalment, Joan II revelà a Miralles el seu disgust perquè el recentment atorgat nou regiment a Alzira s'havia venut per 500 florins, i "no era cosa raonable" que el lloctinent general concedira a Castelló unes ordinacions que el rei considerava més favorables a la vila per sols 25. Aquesta dada permeté Roca Traver deduir que el motiu econòmic estava darrere de les ordres contradictòries, volent entrar la monarquia en una operació de regateig amb el govern municipal²¹⁴². De manera igualment rellevant, podem concloure que la corona no estava tan interessada en quin sistema electoral s'establís com per, a banda de cobrar per la

²¹³⁷ AMC, LC, 1474-1475, f. 35v-36, 16?-1-1475

²¹³⁸ *Ibíd.*, f. 38

²¹³⁹ *Ibíd.*, f. 40. El text es troba en ARV, RC, DIV, 301,

²¹⁴⁰ *Ibíd.*, f.42v

²¹⁴¹ *Ibíd.*, f. 44-45, 13-5-1475

²¹⁴² ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón...op.cit.*, p. 36

concessió del privilegi, aconseguir acontentar el nucli de prohoms i mantenir la vila dòcil. El consell respongué a la notícia amb l'oferta màxima de 50 lliures. Al mateix temps s'instruïa Miralles, com a solució a l'enrenou, que suplicarà al rei el retorn a les ordinacions de Giner Rabassa, mostra de la preferència existent encara a les capes més altes de les elits a un mètode cooptatiu que reforçava la seua posició²¹⁴³. Després de mesos de gestions per part de Miralles arribava a desembre la negativa contundent del rei a un canvi en el regiment²¹⁴⁴.

Vista la negativa a la restauració de la cooptació, el consell trià una altra via, la de confeccionar unes noves ordinacions que acontentaren totes les parts. El fet ja deuria haver-se tractat per Miralles amb el rei abans de final d'any, qui hauria atorgat la seua llicència, donat que el mateix dia 27 de desembre el consell escollia els prohoms encarregats de redactar el nou regiment. Es tractava de Pere de Reus, Gaspar Eximeno, Andreu Martí, Bernat Pelegrí, Berenguer Celma i Bartomeu Guardiola, junt amb justícia, jurats i síndic. Com podem veure, i ja apuntà Pau Viciano, tant Eximeno com Reus pertanyien al grup dels consellers vitalicis, a l'igual que els jurats Bernat Gascó i Bartomeu Agramunt. Sumat a l'exercici de Jaume Agramunt, fill de Bartomeu, com a justícia, més la presència, com a jurat i negociador amb la monarquia, de Mateu Miralles, resulta evident que el compromís assolit seria favorable al sector dominant durant les conselleries perpètuas. Després d'un darrer intent frustrat per aconseguir el retorn a l'antiga cooptació, en maig de 1476 es presentava al consell el text d'un nou regiment insaculatori²¹⁴⁵. El nou règim, si bé podia ser considerat per l'oligarquia un mal menor menys preferible que les ordinacions de Rabassa, consistien en realitat en un sistema que es pot definir com una insaculació molt controlada o una cooptació disfressada. S'establia un sistema de doble sac, l'un de consellers majors, d'on estigueren exclosos els homes de "baxa intel·ligència e novells", amb un sac de consellers menors per la resta. Com a element d'atzar del regiment s'extraurien 12 noms de cada sac fins aconseguir una nòmina de 24 consellers. Però el component cooptatiu, que reforçava les capes més altes de prohoms, era determinant. D'antuvi, els jurats i el síndic vel s'incorporarien directament al proper consell. A més, els prohoms escollirien els noms que entrarien als sacs, permetent els sectors que concentraven el poder polític mantenir sota control l'entrada de nous elements dins el nucli de poder. Tant o més important que això, era el consell qui

²¹⁴³ AMC, LC, 1475-1476, f. 4v, 11-6-1475

²¹⁴⁴ *Ibidem*, f. 19v-20, 27-12-1475

²¹⁴⁵ *Ibidem*, f. 31v-33v, 10-5-1476

triava els oficis principals de la vila. Amb això, es consolidava la posició de l'elit política i econòmica del moment, excloent possibles figures que degueren el seu estatus més a les connexions amb la corona que amb el protagonisme dins la vila, com fou el cas de Nicolau Batlle, desaparegut en aquestes dates. De manera molt similar al fallit regiment de Lluís Despuig, s'establien dos sacs que permetien que el sector més benestant, per emprar els termes de Pau Viciano, es trobara sobrerrepresentat, i probablement aquest factor fou decisiu en la relativament ràpida acceptació²¹⁴⁶.

Amb l'elit de l'oligarquia alleugerida respecte la preservació del seu estatus, no és d'estranyar, per tant, que l'única oposició ferma i explícita a la fi de les conselleries vitalícies dins el cos de prohoms provinguera del dit jurista morellà. Quan es posà en pràctica el nou sistema electoral, en l'exercici de 1476-1477, resultaren triats com a consellers, a banda dels jurats passats Mateu Miralles i Bernat Gascó, figures i llinatges provinents del període de les conselleries perpètuas, com a part del sac principal, com Joan Miralles, Llorenç Gascó, Jaume Miquel i Guillem Capcir, als que es pot sumar la juraderia aconseguida per Joan Valentí i conselleries per membres de famílies igualment rellevants com els Agramunt i els Arrufat. És cert que fins i tot una vegada aprovada la reforma, l'elecció dels nous jurats de maig de 1477 s'efectuà d'acord amb les ordinacions de Giner Rabassa, després d'un fort debat ("altercació") al si del consell que es decidí per votació amb una ajustada diferència d'un vot²¹⁴⁷. El sector oligàrquic, però, conservà la seua posició: Joan Miralles i Jaume Agramunt foren dos dels jurats, i Mateu Miralles i Guillem Capcir obtingueren conselleries. A partir d'eixe moment, les noves ordinacions, vist que no obstaculitzaven a la pràctica la perpetuació al poder dels prohoms més destacats del moment, es compliren. Així, a la graduació de 1480, llinatges del grup dominant, com els Agramunt, els Gascó, els Feliu, els Miralles, els Miquel o els Eximeno, sovint amb diversos membres de cada llinatge amb representació, sumats a la figura emergent de Nicolau Casalduch, de qui parlarem abastament més endavant, i l'excepció llauradora dels Jover, ocuparen la major part dels llocs a la bossa de consellers majors²¹⁴⁸. Alhora que es consolidava l'oligarquia existent, s'aturaren les peticions al monarca de modificacions en el regiment durant la resta del segle. A diferència de poblacions amb més conflictes interns com Oriola i Alacant, on Ferran II intervindria en el regiment per mitjà de noves ordinacions o per suspensions d'eleccions i nomenaments directes de

²¹⁴⁶ VICIANO NAVARRO, P. Poder municipal i grup dirigent...*op.cit.*, pp. 115-116

²¹⁴⁷ AMC, LC, 1476-1477, f. 31v-32, 24-5-1477

²¹⁴⁸ VICIANO NAVARRO, P. Poder municipal i grup dirigent...*op.cit.*, pp. 117-118

càrrecs, a fi de consolidar l'hegemonia dels llinatges oligàrquics, la insaculació de 1476 concedí ja als principals llinatges el control pràctic del municipi durant les dècades següents, que anà lligat a la seua fidelitat i docilitat a la monarquia durant la resta de la centúria. L'autoritat i conveniència de l'arbitratge reial com un mitjà bàsic per reforçar el domini de la vida local d'uns llinatges oligàrquics no es posava en dubte, beneficiant ambdues parts a costa de la marginació d'altres sectors que continuaven veien dificultat el seu accés al poder polític.

Restava obert, però, el greu problema censalista. Els principals prohoms, possessors de censals, guanyaren definitivament, en 1479, la batalla contra els gravàmens, però altres mesures d'ajust financer es feren necessàries abans del canvi de monarca²¹⁴⁹. El rebutjat projecte d'establir salaris francs pels oficials havia estat recuperat el juliol de 1476, declarat vàlid durant deu anys, i refermat el següent exercici amb la finalitat manifesta d'esmerçar els fons en quitament²¹⁵⁰. Les conseqüències de la decisió, com s'exposà en consell el 15 de maig de 1477, eren que, davant l'acumulació d'imposicions ordinàries i demandes de la monarquia, els peiters es negaven a fer la col·lecta sense salari i abandonaven la vila, agreujant-ne la davallada demogràfica i econòmica²¹⁵¹. Malgrat que en aquestes dates Castelló obtingué una provisió addicional del rei Joan ordenant els creditors concedir pròrrogues pel pagament de pensions, aquest no fou sinó un nou exemple de la política del dit monarca respecte l'estat de la hisenda local²¹⁵². A grans trets, Joan II i la seua administració continuaren defensant la validesa de la concòrdia vigent, al mateix temps que podien intercedir en negociacions entre vila i censalistes o atorgar provisions que, si bé sovint concedien un respir financer al municipi, també podien afavorir ocasionalment els seus creditors. Aquestes intervencions puntuals complementaven la tasca diària del consell que, dins del marge de la seua àmplia autonomia fiscal, prenia el protagonisme a l'hora de retallar despeses, trobar fons addicionals i efectuar quitaments i carregaments. Cal dir que, ja al decenni dels vuitanta, el govern castellanenc donaria, com veurem, un pas endavant i establiria el seu propi programa de sanejament local. Tanmateix, els seus resultats insuficients precipitarien, a partir de finals d'eixa dècada, la decisiva intervenció a la hisenda d'un rei amb voluntat

²¹⁴⁹ Es votà en contra de la imposició el 30 de juny de 1476. *Ibidem*, f. 5. Es tornà a tracta la qüestió en octubre de 1479. AMC, LC, 1479-1480, f. 20, 31-10-1479

²¹⁵⁰ AMC, LC, 1475-1476, f. 6-8, 18-7-1575. Fou confirmat de nou el 12 de setembre de 1476. AMC, LC, 1476-1477, f. 10

²¹⁵¹ *Ibidem*, f. 30-30v

²¹⁵² ARV, RC, DIV, 297, f. 99v-100, 28-4-1477

redreçadora com Ferran II. Tot i així, i malgrat la rellevància que adquiririen els plans de sanejament reials, que acabaren amb una intervenció de les finances i afectaren de manera important l'autonomia fiscal de la vila, el règim polític no requerí alteracions, ja que l'hegemonia del grup dominant no es veia afectada, i els prohoms més rellevants de les darreries del segle trobarien en els projectes reials noves oportunitats per reforçar el seu estatus intern.

6.5 EL REGNAT DE FERRAN II (1479-1500)

6.5.1 LA VOLUNTAT DE REDREÇ (1479-1482)

Amb el canvi de rei, l'administració de Ferran II no tardà en mostrar interès per l'estat de les finances castellonenques, si més no amb l'objectiu de cobrar les rendes reials que restaven a pagar dels anys anteriors per la insolvència de la vila. El 23 de juny de 1479 arribava a Castelló un verguer del mestre racional Joan Ram amb la missió de sol·licitar el nomenament d'un síndic que, en nom del municipi, responguera pels més de 18000 sous deguts de peites i cenes d'anys passats. El fet que les dites quantitats correspongueren als anys compresos entre 1460 i 1466 ens suggereix que, des de la monarquia, s'estava realitzant una revisió ambiciosa dels seus comptes, que incloïa, com a mínim, tot el regnat de Joan II²¹⁵³. La mesura, que pot relacionar-se amb la visió tradicional de Ferran II com a monarca intervencionista front el poder municipal, amb el pretext del sanejament o la pacificació de la vida local, no mancava tanmateix de precedents. Podem recordar, en aquest sentit, la reclamació de rendes degudes a la monarquia en 1458. La repetició d'aquesta classe de demandes al llarg del regnat de Ferran, com veurem, serà una constant. L'exercici de 1479-1480 estigué així marcat pels esforços del consell per enfrontar-se als seus deutes amb la corona. A més, la demanda coincidia amb un maridatge exigít pel batlle general, que obligà el consell a decretar les habituals mesures de pujar el for de la peita i reclamar les peites degudes per veïns, a banda d'iniciar-se un examen de les quantitats degudes per Pere Miquel pel seu claviari²¹⁵⁴. A aquestes alçades, però, les finances locals portaven dècades depenent del capital invertit per censalistes castellonencs i valencians, i prompte es feu necessari l'inici de gestions amb els creditors per estalviar tots els danys possibles a la vila.

D'antuvi, davant les negociacions que s'albiraven tant amb monarquia com amb creditors, es cercà la intervenció del síndic pensionat pel consell a la ciutat, el notari Jaume Piles. El síndic rebé l'encàrrec de demanar una gràcia del rei pels deutes demanats, a més de tractar amb el batlle general el citat maridatge, tasca que compartí amb l'emissari castellonenc Llorenç Gascó²¹⁵⁵. Pel que fa a la matèria que ens ocupa, sabem que Piles

²¹⁵³ El notari Joan Valentí fou triat com a síndic al mestre racional per demostrar documentalment els pagaments fets. AMC, LC, 1479-1480, f.7-7v

²¹⁵⁴ La peita fou establerta a 4 sous, amb possibilitat d'augmentar-la en 6 diners. AMC, LC, 1479-1480, f. 8, 27-6-1479. La pujada fou finalment aprovada el 3 de novembre, davant les execucions de béns que ja s'estaven produint. AMC, LC, 1479-1480, f. 20v.

²¹⁵⁵ Les gestions de Piles en AMC, LC, 1479-1480, f. 10, 11-7-1479. Les de Gascó, qui també havia d'entrevistar-se amb el governador, en ibídem, 10v, 14-7-1479

hagué, igualment, de fer arribar als creditors de la capital les penúries econòmiques de la vila i obtenir, si era possible, pròrrogues o rebaixes. En tot cas, la missió principal de Piles consistia a efectuar els pagaments de pensions degudes amb les quantitats trameses per Nicolau Arrufat, acabat d'elegir pel consell com a clavari responsable dels pagaments a rei i creditors²¹⁵⁶. Piles, per la seua banda, també pogué trobar nous inversors censalistes les quantitats dels quals servirien per quitar censals existents. Dit això, les negociacions no fructificaven, i l'anunci d'una propera visita del rei Ferran a Castelló, amb el donatiu que comportava, feu que el consell s'apressara a aconseguir fons d'on fora, reemergint la proposta de taxar els censals amb carta de gràcia, que finalment no fructificà²¹⁵⁷. L'anada personal a València de Nicolau Arrufat no sorgí efecte, i diversos comissaris, tant reials com dels creditors, arribaren a la vila al llarg del mes d'octubre, per efectuar execucions pel valor d'allò degut²¹⁵⁸. Davant la situació, el consell prosseguí amb les mesures habituals per cercar fons addicionals: venda de nous censals, revisió de faltes en el pagament de la peita municipal, la continuació de la investigació dels comptes de Pere Miquel o la pujada definitiva del for de la peita²¹⁵⁹. Ja en 1480 s'iniciaren les negociacions amb creditors residents a la vila per fer-los reduir els interessos de les seues pensions²¹⁶⁰. Per últim, s'intentà que els mudèjars de la moreria local pagaren en totes les contribucions de la vila²¹⁶¹.

A mitjans de 1480, la vila es trobava amb noves càrregues que no feien més que empitjorar la gravetat de la situació. Al pagament del deute habitual, al qual la vila no reeixia a fer front sense el recurs a nous censals per pagar pensions o fer quitaments, se sumaven les demandes extraordinàries de la monarquia, amb l'exigència dels diners de la coronació afegint-se a la llista en aquell any. Malgrat que, quan es podia, s'estipulava que els pagaments es feren amb diners de les peites, els ingressos habitual feia temps que no bastaven per sostenir financerament la vila, que es veia forçada a cercar gràcies de

²¹⁵⁶ .AMC, LC, 1479-1480, f.12-12v, 5-8-1479 i ibídem, f. 13v, 12-9-1479

²¹⁵⁷ .AMC, LC, 1479-1480, f. 15, 18-9-1479. El debat sobre la peita dels censals tingué lloc el 31 d'octubre. AMC, LC, 1479-1480, f.20. El 2 de juny de 1480, un manament del consell per fer taxar els dits censals fou rebutjat pels peiters, argumentant que no hi estaven obligats. AMC, LC, 1480-1481, f. 5v

²¹⁵⁸ Per exemple, el dia 2, AMC, LC, 1479-1480, f. 17, i el 23, ibídem, f. 19v. El 23, el clavari de pagaments Nicolau Arrufat expressava al consell que la vila rebia visites diàries de porters per executar deutes censals. Ibídem, f. 19v

²¹⁵⁹ Així, el jurat Antoni Català obtingué diners a censal de Pere Montserrat, de Sant Mateu. AMC, LC, 1479-1480, f. 21v, 12-12-1479. La revisió de les peites en ibídem, f. 25, 12-1-1480. Pel que fa la pujada de la peita veure nota 5.

²¹⁶⁰ Per exemple, Bartomeu Agramunt acordà amb el consell una rebaixa dels seus censals el 9 de març de 1480. AMC, LC, 1479-1480, f. 29v

²¹⁶¹ AMC, LC, 1479-1480, f. 28, 9-2-1480

creditors i corona, i la intercessió d'aquesta última²¹⁶². Dit això, tant la monarquia, per mitjà del mestre racional i el batlle general, com els creditors es mostraven implacables, i cap gestió del consell castellonenc a València, malgrat una súplica al rei de Joan Valentí en febrer, semblava obtenir resultats profitosos per la postura del govern municipal²¹⁶³. El nou privilegi d'insaculació de 1476, el pagament del qual encara no havia acabat en aquestes dates²¹⁶⁴, si bé mirava de pacificar tensions internes assegurant el domini oligàrquic de les elits castellonenques, no solucionava el deute crònic arrossegat des de les primers dècades del segle. Una problemàtica, estesa pel conjunt de viles reials de la corona, que no tardaria en provocar intervencions locals enèrgiques, i que també afectaren Castelló.

En maig de 1480 el consell intensificà els seus esforços per atraure l'atenció del rei Ferran i palesar-li de manera personal les penúries de la vila. Amb aquesta finalitat, Jaume Agramunt es desplaçà a Castella per entrevistar-se amb el monarca. A la seua tornada a Castelló el consell retragué a Agramunt no haver aconseguit del rei res més que una creença per a les autoritats del regne. Volent aprofitar l'ocasió, Agramunt viatjà a València, on havia de trobar-se, entre altres, amb el lloctinent general de governador Lluís Ferrer, el tresorer Lluís Sànxis i el mestre racional Joan Ram. Amb l'objectiu principal d'aconseguir suavitzar la posició de la monarquia respecte la recent demanda de la coronació, es demanava al mestre racional que la vila fora recomanada²¹⁶⁵. Tanmateix, ens consta que el rei atorgà a Agramunt instruccions destinades a l'esmentat tresorer, que el lloctinent general Lluís Ferrer s'interessà a conèixer, ordenant el consell lliurar-li'n una còpia sota pena de 1000 florins. Zelosos, com de costum, de la preservació de l'autonomia municipal i del secret de les seues comunicacions, jurats i consellers s'hi oposaren, i es demanà de nou la intervenció el síndic Piles²¹⁶⁶. El notari valencià, però, havent demanat el consell jurídic de Joan de Gallach i Joan Alegret, traslladà al consell la decebedora notícia que estaven obligats a comunicar les instruccions donades al lloctinent general²¹⁶⁷. Mentrestant, la monarquia no tenia paciència, i al llarg de juny diversos porters reials

²¹⁶² Per exemple, 8000 sous que s'havien de pagar del clavariat de Dionís Manyes i dels fons de les peites en poder del clavari de pecúnies Nicolau Arrufat. AMC, LC, 1479-1480, f. 24, 26-12-1479

²¹⁶³ La súplica fou ordenada el 13 de febrer. AMC, LC, 1479-1480, f. 27v

²¹⁶⁴ Antoni Català i Joan Valentí reberen el manament de pagar la resta del nou regiment amb els diners sobrants de les seues gestions a València sobre carregaments i quitaments de censals. *Ibidem*

²¹⁶⁵ AMC, LC, 1480-1481, f. 3-5, 29-5-1480

²¹⁶⁶ AMC, LC, 1480-1481, f. 6v, 8-6-1480

²¹⁶⁷ AMC, LC, 1480-1481, f. 13-6-1480

arribaren a Castelló per fer execucions per les demandes extraordinàries²¹⁶⁸. A més, dos problemes afegits ocupaven l'atenció del consell. D'una banda, el procés amb Pere Miquel, qui recordem residia aleshores a València, pels diners suposadament deguts a la vila, que el consell exigia per ser més necessaris que mai per pagar les càrregues del municipi²¹⁶⁹. D'altra banda, la reclamacions a la vila de quantitats degudes per censals de Francesc de Menaguerra, administrador de l'hospital valencià d'en Conill, i que serà font d'importants maldecaps pel consell castellonenc, com veurem²¹⁷⁰.

Els esforços del consell per trobar noves vies de finançament resultaren igualment dificultosos, trobant-se amb l'oposició dels religiosos de la vila a la taxació del seus censals perpetus²¹⁷¹. Es revisaven els comptes d'oficials passats, com el clavariat de Dionís Manyes o les cises d'Antoni Feliu, a qui una provisió reial al seu favor no el protegí de ser executat per les quantitats degudes²¹⁷². El procés de Menaguerra seguia el seu curs, i els generosos de la vila tornaren a mostrar la seua negativa a pagar peites completes²¹⁷³. Per fer front a la situació, Antoni Català i Joan Valentí, jurats en 1479-1480, s'ocuparen d'obtenir diversos carregaments i quitaments de censals a València per valor de més de 100000 sous, dels quals donaren relació davant el consell el 18 d'octubre²¹⁷⁴. La tasca de prohoms com els citats havia d'estar complementada pels treballs de Nicolau Arrufat, qui com a clavari de pecúnies estava obligat a esmerçar les quantitats rebudes en pagar pensions. A més, Arrufat també s'havia encarregat d'efectuar nous carregaments i quitaments: el fet que aquestes missions el portaren a desplaçar-se a localitats com Sogorb o Morvedre ens transmet una idea dels esforços que els governs municipals havien de

²¹⁶⁸ Per exemple, el dia 6, AMC, LC, 1480-1481, f. 6, i el 17, *ibídem*, f. 8v

²¹⁶⁹ La necessitat dels diners de Miquel i altres deutors fou expressada pel consell el 13 de juny de 1480. AMC, LC, 1480-1481, f. 7. El 20 de març de 1480 Miquel i la seua muller havien arribat a un acord amb el consell pel pagament anual de 40 lliures anuals. 20 anirien a parar a les mans del batlle, pels 2250 sous deguts de la seua clavaria, deute que afectava la recaptació de les rendes reials. Les altres 20 serien pel consell, per un deute de 100 lliures per altres càrregues. AMC, LC, 1479-1480, f. 30. En incomplir la seua part del tracte, el consell decretà execucions en contra de Miquel el 25 de juliol. AMC, LC, 1480-1481, f.9. davant això, Miquel s'obligà a fer-se càrrec personalment d'un censal que serviria per pagar els seus deutes. AMC, LC, 1480-1481, f.10, 3-9-1480

²¹⁷⁰ La primera notícia sobre l'afer de Menaguerra és de setembre, quan s'ordenà consultar els advocats valencians de la vila si era just pagar el que es reclamava. AMC, LC, 1480-1481, f. 10v

²¹⁷¹ AMC, LC, 1480-1481, f.12v, 15-10-1480

²¹⁷² Feliu presentà al consell una lletra del jutge i comissari reial Joan Alegret impedit executar-lo pel valor de les cises degudes. AMC, LC, 1480-81, f. 14-14v, 9-11-1480. Finalment, però, Feliu renuncià a la provisió. *Ibídem*, 15v, 12-12-1480. La relació de Manyes, clavari de l'exercici 1473-1474, en *Ibídem*, f. 15v, 22-12-1480

²¹⁷³ Joan Valentí, en nom del consell, demanà a València consell jurídic sobre l'afer. AMC, LC, 1480-1481, f. 11, 28-9-1480

²¹⁷⁴ AMC, LC, 1480-1481, f. 13. Posteriorment, Valentí i Català foren acusats pel rei de frau en els seus quitament i, per aquest motiu, declarats impeditos per exercir oficis. *Ibídem*, f.15v-16, 22-12-1480

realitzar per trobar el capital necessari²¹⁷⁵. Al mateix temps, la demanda del pagament de la coronació en 1481 afegia més pressió al consell i l'obligava a carregar nous censals, ja fora a inversors de la vila o d'altres poblacions²¹⁷⁶. Les noves necessitats feren que es plantejara al consell establir una talla per dedicar-la exclusivament a quitar censals²¹⁷⁷. La dita imposició es feu realitat a l'estiu, tot i que es rebaixà de 2 diners per lliura peitera en consideració a la pobresa dels veïns²¹⁷⁸. Tot això s'agreujava per els repetides dificultats en la col·lecta de la peita i la manca de peiters. Donat que aquesta era una font d'ingressos imprescindible per fer front a pensions i quitaments, el consell mostrà el seu desig que el peiter triat s'encarregara també de tractar amb els creditors i enllestir els pagaments, fet que es materialitzà en la designació de Dionís Manyes, qui havia estat clavari l'any 1478²¹⁷⁹. Prompte se li comanà l'encàrrec d'intentar fer els quitaments necessaris²¹⁸⁰. Per últim, cal recordar que continuava obert el cas dels Menaguerra, que de fet s'exposà a la monarquia com a pretext per no pagar la demanda de la coronació, i que la vila patia visites de porters que intentaven efectuar execucions en nom seu²¹⁸¹. Solucions com el tancament de portals per impedir l'entrada de porters eren mesures desesperades per al curt termini que no aportaven cap avanç veritable²¹⁸². La vila decidí aleshores recórrer al governador i, més tard, al mateix rei²¹⁸³. En novembre es tornà a intentar la intercessió del monarca, sense que això aturara l'arribada de porters amb manaments executoris²¹⁸⁴. Caldrien encara moviments més dràstics per redreçar la situació financera de la vila.

²¹⁷⁵ *Ibidem*

²¹⁷⁶ La demanda i les execucions amb què els porters reials amenaçaven per cobrar-se-la es tractaren el 19 de març de 1481. *Ibidem*, f. 18v. El 10 d'abril, a més d'ordenar-se buscar fons de l'almoina d'en Martorell, s'encarregà a Dionís Manyes, Llorenç Gascó i Gabriel Feliu anar a València a carregar censals. *Ibidem*, f. 19v. Més tard, fou necessari que representants del consell es desplaçaren a l'Alcora a buscar censals de Pere de Sesé. *Ibidem*, f. 20v, 21-5-1481. Abans d'això, el ric llaurador Andreu Jover havia acordat un préstec censal a la vila de 3000 sous. *Ibidem*, f. 20, 16-4-1481

²¹⁷⁷ *Ibidem*, f. 21v, 6-6-1481

²¹⁷⁸ AMC, LC, 1481-1482, f. 2v-3, 1-7-1481

²¹⁷⁹ El consell plantejà la qüestió el mateix 1 de juliol. El dia 11 la peita era encantada a Manyes, rebent també el càrrec d'ocupar-se dels creditors. *Ibidem*, f. 4

²¹⁸⁰ *Ibidem*, f. 4v, 25-7-1481

²¹⁸¹ *Ibidem*, 7v, 26-8-1481 i 8v, 6-9-1481. L'argument de la causa dels Menaguerra, considerada com a "grossa" i "perillosa", s'havia plantejat el 16 de juny. *Ibidem*, f. 2

²¹⁸² *Ibidem*, f. 3-8-1481

²¹⁸³ L'apel·lació al governador, en una escriptura que exposava els mals que patia la vila i les seues necessitats, fou ordenada el 3 d'agost. *Ibidem*, f. 5. El dia 9 es decidí consultar al rei sobre el cas dels Menaguerra. *Ibidem*, f. 5v

²¹⁸⁴ *Ibidem*, f. 14, 18-11-1481, f. 15, 22-11-1481 i 15v, 16-12-1481. Un nou porter arribà el 8 de març de 1482 en nom de Manuel Llopis, cessionari d'en Menaguerra. *Ibidem*, f. 23

6.5.2 ELS PLANS DE SANEJAMENT DEL CONSELL (1482-1487)

A mitjans de 1482 el recentment triat consell castellonenc tenia pocs motius per esperar un gir en la seua situació econòmica. La vila mostrava la seua insolvència cada vegada que un porter hi arribava, ja fora en nom dels creditors com de la monarquia, visita que es convertia de manera quasi sistemàtica en execucions de béns per la seua incapacitat de fer front tant als pagaments de pensions com a les demandes reials extraordinàries. Per la seua banda, la corona no sols es mostrava implacable en les seues exigències, sinó que continuava sense intervenir de manera decidida en les finances locals. Es mantenien, així, els termes de la concòrdia amb els censalistes que estava a punt de complir les quatre dècades de vigència. El clavari de les pecúnies no donava a l'abast per fer els pagaments regulars, i el consell centrava els seus esforços a fer tots els quitaments possibles que alleugeriren el deute, cosa que sovint requeria la venda de nous censals. El 27 de maig, el missatge que arribava al consell del síndic a València Jaume Piles, qui assistia la vila en el traspàs de líquid als creditors de la capital, no podia ser més descoratjador. El notari valencià alertava sobre els pagaments pendents dels dos anys anteriors, a més d'informar sobre el negatiu caire que havia pres la litigació de la vila sobre els censals de l'hospital d'en Conill. Sobre aquest cas, que havia estat assignat a principis d'any al vicecanceller Joan Pagès, Piles afirmava que, “anem cap avall ab lo favor dels Menaguerres, que són per tots los oficials *ultra modum* favorits”²¹⁸⁵. El síndic havia volgut contrarestar les connexions de Menaguerra amb el poder recorrent a l'escrivà de ració Pau Rossell, qui en altres ocasions havia intercedit per la vila i alguns dels seus veïns, però de moment no hi havia notícies positives²¹⁸⁶.

A banda del recurs a diners d'almoines, revisions dels comptes de síndics passats o als diners de les multes per cultivar arròs, que podien aportar alguns fons extres, al consell no li quedava més opció que ordenar nous carregaments de censals per enfrontar-se als deutes i quitar censals existents²¹⁸⁷. La conjunció de demandes ordinàries i extraordinàries sense cap pròrroga o intervenció de la monarquia acabà per decidir al consell a emprendre, per la seua part, un pla de sanejament financer propi, vista la insuficiència de la present concòrdia. A la reunió del 28 d'agost es plantejà la problemàtica de manera oberta.

²¹⁸⁵ L'assignació de la causa a Pagès, amb consell de Jaume Rossell i Andreu Sart, tingué lloc el 8 de gener de 1482. ARV, RC, COM, 130, f. 136-136v

²¹⁸⁶ AMC, LC, 1482-1483, f. 1. La lletra de Piles es conserva en un full solt.

²¹⁸⁷ La cerca de censals requerí gestions amb Jaume Barberà, a Alcanyís, per les quals demanà una paga al consell el 28 de juliol. AMC, LC, 1482-1483, f. 7v

Castelló comptava amb “impossibles càrrecs” que, si no se’ls posava remei, portarien la vila a “una gran rohina e acabament en gran dan de la cosa pública”. Tanmateix, el govern municipal no s’estava de recordar que la precària situació de la vila també anava “en evident dampnatge de la regalia de la magestat del senyor rey”, manifestant que tot plegat repercutia en el cobrament de les rendes reials per part de la corona, amb la qual cosa l’estat de la vila afectava de retruc els interessos de la corona. Amb el reforç d’aquest argument, es proposava la necessitat d’un programa de reduccions i quitaments de censals sostenible²¹⁸⁸. Havent pres la iniciativa, els prohoms designats pel consell per encarregar-se de la tasca²¹⁸⁹ s’afanyaren en redactar el pla de sanejament, que ja estava enllestit el 9 de setembre, quan es presentà al consell.

El text, que afectava els creditors residents a la ciutat de València, preveia quitaments de censals per un valor total, el primer any, de 7000 sous, que havien de ser augmentats els anys subsegüents amb els pagaments de les pensions degudes. La gestió dels dits pagaments aniria a càrrec d’un clavari de les pecúnies, posició sense salari i incompatible amb l’exercici d’un ofici públic, i que hauria de respondre amb els seus béns si no efectuava els pagaments a temps. La part principal dels 7000 sous, per valor de 5000 sous, s’extrauria de la recaptació de les cises, impost indirecte que, en taxar productes bàsics, feia recaure el pes de la fiscalitat en el poble. Cal dir, però, que la reducció al llarg del segle en les recaptacions d’aquest impost, lligada a la pèrdua del valor dels arrendaments, pel poc profit que els inversors en podien traure vista la depressió econòmica i demogràfica de la vila, obligà a recórrer a fonts addicionals d’ingressos²¹⁹⁰. Entre aquests, a banda dels fons de l’almoïna de Llorenç Martorell, s’incloïa allò recaptat de les multes per les escorrenties fetes al terme. Aquesta dada sembla confirmar allò apuntat per Pau Viciano, qui relacionava l’aparent permissivitat del consell, a aquestes alçades del segle, amb el cultiu d’arròs a la vila, pel benefici que suposava el cobrament de les dites multes per les escorrenties. Aquestes multes, que en els anys que ens ocupen afectaren

²¹⁸⁸ AMC, LC, 1482-1483, f.9

²¹⁸⁹ Eren el jurista Mateu Miralles, Bernat Gascó, Gabriel Feliu, Guillem Egual, Dionís Manyes, Andreu Març, Guillem Palau i Pere Feliu.

²¹⁹⁰ Mentre que la peita, basada en un cànon establert cada any, pogué mantenir el seu pes dins les fonts fiscals municipals, la condició d’impost sobre el consum de les cises feia que no es poguera compensar la caiguda en les recaptacions i pergueren importància front altres ingressos. Així, mentre que en 1426-1427 s’ingressaren poc més 31000 sous en peites, que havien pujat a 38000 en 1499-1500, la recaptació de les cises visqué en el mateix període una important baixada de quasi 40000 a menys de 12000 sous. En conjunt, aquests dos impostos ordinaris perderen importància al llarg del segle a un segon pla dins els ingressos municipals en favor d’allò aconseguit per mitjà de censals, que aportaven en 1499-1500 40000 sous. Peites i cises, que constituïen en 1426-1427 més del 90 % de les rebudes, se situaven al voltant del 50 % al final del segle. VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 550-554

prohoms tan rellevants com Bartomeu i Jaume Agramunt, Llorenç Gascó i Pere, Jaume i Bernat Miquel, es convertien així en una mena d'impost encobert²¹⁹¹. Com a punt destacable, observem com el consell, en el seu esforç per reduir dins la mesura del possible la dependència d'inversions foranes, establí pels quitaments una quantitat modesta i que depenia exclusivament de fonts locals que eren administrades autònomament pel govern municipal. En aquest sentit, poc després, es realitzaven gestions per traspassar la titularitat de censals posseïts per creditors valencians al llinatge Miquel²¹⁹², mentre que, en 1486, era Nicolau de Reus qui s'oferia a fer quitaments amb el mateix objectiu, afirmant el consell que “millor serà al comú que tots los censals e crehedors stiguen en la vila que no fora aquella”²¹⁹³. Així, de nou els principals prohoms trobaven maneres d'intentar extraure un benefici de les mesures financeres, o si més no evitar ésser perjudicats. El pla comptà amb l'aprovació no sols del consell sinó també del batlle Bartomeu de Bues, malgrat els conflictes que l'havien enfrontat al consell en temps recents²¹⁹⁴. Amb l'esperança d'haver redactat un programa de sanejament que es poguera complir en el futur, es procedí a l'elecció del primer clavari, que recaigué en Jaume Eximeno²¹⁹⁵.

En espera de veure els resultats pràctics del pla, a principis de 1483 els porters tornaven a sovintejar Castelló amb cartes executòries, i forçant el consell a emprendre noves revisions dels comptes d'antics clavaris²¹⁹⁶. Una dificultat afegida la representà l'administració de les peïtes. L'acord sobre el sanejament establia la necessitat de cercar peïters, cosa que no pogué complir-se. Com hem dit, malgrat que la recaptació de les peïtes fou menys afectada per la conjuntura depressiva que la de les cises, la caiguda en els arrendaments es ressentí igualment, i en ocasions es feia necessari recaptar l'impost per parròquies per reduir el risc de la inversió. L'any 1483, en absència d'arrendadors, la tasca hagué der ser exercida pels mateixos jurats, tal com ja havia succeït en anys anteriors després de l'establiment dels oficis francs de salari: jutjant-la com a de poc profit per la vila per com interferia en el compliment dels seus oficis, la mesura fou revocada pel nou

²¹⁹¹ AMC, CJ, 1480-1483, f. 43v-45

²¹⁹² En gener de 1483, i per intercessió de Pere Miquel, resident a la ciutat, es proposà fer-ho en el censal de 7000 sous de Pere Vicent, de València, en favor de Bernat Miquel, de Castelló, per mitjà d'un quitament i un nou carregament. AMC, LC, 1482-1483, f. 23, 10-1-1483

²¹⁹³ AMC, LC, 1485-1486, f. 20, 5-5-1486

²¹⁹⁴ Veure el capítol 2.

²¹⁹⁵ AMC, LC, 1482-1483, f. 9v-11v

²¹⁹⁶ En gener succeí amb Dionís Manyes i Pere Miquel. AMC, LC, 1482-1483, f. 25-25v, 19-1-1483 i ibídem, f. 26-26v, 25-1-1483

consell de 1484-1485²¹⁹⁷. Sabem pels estudis de Pau Viciano que, malgrat aquesta decisió, els intents posteriors del consell per mantenir baixos els salaris dels peiters continuarien obstaculitzant el sorgiment d'arrendadors, quedant la col·lecta a càrrec dels jurats sinó es trobaven inversors. Els pocs beneficis de l'ofici, que fins i tot portaven a l'emigració de veïns de la vila per defugir la responsabilitat, agreujà la problemàtica²¹⁹⁸. Així, el període d'oscil·lacions en la regulació de la recaptació de la peita es mantindria fins la intervenció de la corona, ja a principis de la dècada de 1490²¹⁹⁹.

En relació amb les peites, un altre entrebanc amb què es topà el govern municipal en aquests anys foren els generosos. Com s'ha vist, la petició dels escassos cavallers i donzells locals de veure rebaixada la seua contribució a l'impost no era nova, i ja s'havia donat, per exemple, amb Pere Miró en temps d'Alfons el Magnànim. Ara, amb un for de la peita que assolí en 1485 un valor històric de 5 sous per lliura, seguint les estipulacions del pla de sanejament, ressorgien les peticions dels generosos d'aconseguir alguna gràcia en les seues peites. És cert que la qüestió ja s'havia plantejat en 1481²²⁰⁰, i en aquell any el consell decretà la seua negativa a oferir cap rebaixa, anunci seguit pocs mesos després de noves reclamacions²²⁰¹. Ens consta que en 1483 s'havia arribat a un acord per una rebaixa amb Nicolau de Reus²²⁰², i sembla que les mateixes condicions foren ofertes a Pere Miquel quan, l'any següent, li foren exigides peites degudes²²⁰³. A banda de la negativa a pagar peites del lloctinent de governador Martí de Viciano, en 1485 també s'establiren negociacions en el mateix sentit amb el cavaller Joanot Galceran de la Serra²²⁰⁴. L'afer es tornà a consultar a València, i poc després Pere Miquel tornava a la càrrega amb les seues demandes de franqueses, que li foren denegades²²⁰⁵. Les mateixes respostes negatives a Miquel i la resta dels generosos es repetiren al llarg de 1486 i 1487²²⁰⁶. Així, tant figures de llinatges de la baixa noblesa tradicional, com els Galceran,

²¹⁹⁷ AMC, LC, 1484-1485, f. 4, 27-6-1484. La mesura fou ratificada el 3 d'agost. *Ibidem*, f. 7v-8

²¹⁹⁸ Les mesures foren revocades el 7 de febrer de 1486, AMC, LC, 1485-1486, f. 16v, i novament, el 7 d'abril de 1488. AMC, LC, 1487-1488, f. 20. Abans d'això, en 1486, el consell havia expressat la seua voluntat de no afegir res al salari dels peiters. AMC, LC, 1486-1487, f. 2, 18-6-1486

²¹⁹⁹ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 599-601

²²⁰⁰ L'afer fou consultat a València pel síndic Guillem Igual. AMC, LC, 1480-1481, f. 23v, 9-6-1481

²²⁰¹ La negativa a la rebaixa en AMC, LC, 1481-1482, f. 11, 18-10-1481. La reobertura del cas, que havia de ser determinat judicialment, en *ibidem*, f. 21, 21-2-1482

²²⁰² AMC, LC, 1482-1483, f. 28-28v, 8-3-1483

²²⁰³ AMC, LC, 1484-1485, f. 7v-8, 3-8-1484

²²⁰⁴ *Ibidem*, f. 20v-21, 15-3-1485

²²⁰⁵ La consulta en AMC, LC, 1485-1485, f. 12v, 14-12-1485. La demanda de Miquel en *ibidem*, f. 20v, 5-5-1486, rebutjada en *ibidem*, f. 22, 10-5-1486

²²⁰⁶ Miquel obtingué una nova resposta desfavorable el 26 de juliol de 1486. AMC, LC, 1486-1487, f. 4v. Fou seguida d'una negativa general als generosos que tingué lloc el 4 de març de 1487. *Ibidem*, f. 15v

com, sobretot, personatges burgesos ennoblits en temps recents pels serveis a la corona, com els Reus i el Miquel, que havien augmentat la nòmina de generosos locals, persistien a defensar davant el poder municipal els seus suposats drets en una etapa de gran pressió fiscal, provant de defugir càrregues en detriment del gruix de la població. Tanmateix, també aquest sector es veié afectat per la situació general de deute i precarietat, si tenim en compte que tant Nicolau de Reus com Pere Miquel foren exclosos de l'elecció del justícia de 1487 per no complir els requeriments habituals de posseir béns valorats en 4000 sous i no tenir deutes amb la vila²²⁰⁷. Per acabar amb aquesta qüestió, un altre grup privilegiat al qual el consell volgué pressionar fou l'eclésiàstic, quan, en abril de 1486, decretà que cap emfiteuta pagara cap cens a cap beneficiat mentre aquests no pagaren la peita dels seus beneficis²²⁰⁸.

6.5.3 EL NOU RECURS A LA MONARQUIA (1487-1490)

En 1487, passats cinc anys des de la introducció del pla de sanejament, les mesures preses no semblaven haver reeixit a millorar de manera visible el problema estructural del deute crònic. Les negociacions amb els creditors valencians eren feixugues i donaven pocs resultats, i la política de traspasar censals a titulars castellanencs, com hem vist, sols obtenia èxits puntuals que no alteraven a grans trets la dependència de capital extern. Per la seua banda, els generosos locals plantaven cara a les exigència fiscals del consell, i les seues reclamacions sobre la peita es tornarien a donar en la dècada següent. La recaptació d'aquest impost, a més, si bé es mantingué més estable que la de les cises, com ja s'ha dit, patiria l'habitual obstacle de la dificultat per trobat peiters, circumstància que es tornaria a donar en aquest any i no canviaria fins la intervenció reial. La corona, amb les seues demandes constants, no sols no intercediria en aquests anys en favor de la vila sinó que agreujaria la seua precarietat financera²²⁰⁹. Així, l'exigència, a desembre de 1486, d'un servei mínim de 8000 sous per la guerra de Granada acabà de trastocar la delicada situació de les arques municipals. El fet que el lloctinent general de governador Lluís Ferrer portara personalment la requesta al consell, potser un gest deliberat de la

²²⁰⁷ L'elecció es realitzà de manera extraordinària en febrer de 1487 per substituir Ponç de Montpalau, mort al càrrec. Sabem, pel que fa als impediments, que Nicolau de Reus devia més de 5100 sous de cises, mentre que els altres dos candidats, Pere Miquel i Francesc Ricart, no posseïen béns a la vila valorats en 4000 sous, si bé el fet pot estar relacionat amb la no residència habitual de Miquel a Castelló. AMC, LC, 1486-1487, f. 12, 22-12-1486. Malgrat això, s'optà per obviar les ordinacions de manera excepcional i triar un generós com a justícia, ofici que recaigué en Nicolau de Reus. *Ibidem*, f. 13v-14, 15-2-1487

²²⁰⁸ AMC, LC, 1485-1486, f. 19, 6-4-1486

²²⁰⁹ En aquest dany tornaren a donar-se dificultats degut als esforços del consell per rebaixar el salari ofert al peiter. AMC, LC, 1487—1488, f. 2-2v, 3-6-1487 i *ibidem*, f. 3, 17-6-1487

monarquia per afegir una major pressió i urgència al govern de la vila, donà els fruits esperats. Malgrat aconseguir-se una rebaixa en la quantitat oferta, el consell es veié obligat a recórrer a les quantitats que, en poder dels clavaris de quitaments, tant l'actual com els anteriors, estaven reservades per quitar censals a València, “com de altre loch pagar no es puxa”²²¹⁰.

Poc després de patir aquest cop, la vila repregué de manera més enèrgica els seus intents per atraure l'atenció de la monarquia cap a les penúries del municipi. Curiosament, fou primer el lloctinent de governador Martí de Viciàna, tal vegada per iniciativa pròpia, qui, en març de 1487, s'oferí a traslladar el rei Ferran les demandes del consell. El govern municipal no desaprofita l'ocasió i pregà al lloctinent que treballara per obtenir, com a gràcia reial, una rebaixa dels interessos dels creditors a 20000 per 1000 a 10 o 20 anys. D'aconseguir-se la nova concòrdia, se li prometia a Viciàna un pagament de 2000 sous²²¹¹. La situació no feu més que empitjorar, i a l'estiu de 1487 s'esperaven noves execucions per deutes. El consell volgué investigar quina culpa tenia en el fet el clavari de quitaments passat Joan Valentí, qui ja havia estat acusat d'irregularitats en quitaments i en un dipòsit a l'hospital d'en Conill, administrats pels Menaguerra²²¹². Malgrat això, la urgència de l'amenaça dels comissaris portà a la solució improvisada de la donació de líquid per part de diversos prohoms, Nicolau de Reus i Nicolau Arrufat entre ells, a banda del citat Valentí, i del recurs al sempre útil capital disponible de l'almoïna de Llorenç Martorell²²¹³.

Tanmateix, sembla que els treballs de Martí de Viciàna per aconseguir, finalment, la intercessió reial, començaven a fructificar. Sabem que, a setembre, ja tenien lloc conversacions amb els creditors amb la finalitat d'assolir una nova concòrdia, missió per la qual foren escollits Mateu Miralles i el jurat Llorenç Gascó. Els síndics, a més de tractar amb els creditors, havien d'entrevistar-se amb el mestre racional i el lloctinent general de governador per assegurar-se que la monarquia tinguera en consideració els afers de la vila²²¹⁴. La intervenció efectiva de Viciàna sembla confirmada per l'agraïment pels seus treballs que rebé del consell a novembre, mentre prosseguien les negociacions de Miralles

²²¹⁰ AMC, LC, 1486-1487, f. 11-11v, 3-12-1486

²²¹¹ *Ibidem*, f. 16v-17,

²²¹² Ja s'havia investigat el fet en 1485, quan Valentí era clavari dels quitaments. AMC, LC, 1484-1485, f. 20, 13-3-1485. Veure també la nota 22.

²²¹³ AMC, LC, 1487-1488, f. 3v, 29-6-1487

²²¹⁴ AMC, LC, 1487-1488, f. 6-6v, 9-9-1487. Reberen el sindicat el dia 12. *Ibidem*, f. 7

i Gascó a València²²¹⁵. Finalment, sembla que s'assolí un acord que incloïa també els censalistes residents a Castelló pel qual es faria un sobreseïment per 15 anys de la tercera part de les pensions. El terç no pagat, junt amb diners trets de talles, seria per fer quitaments, mentre que la tercera part es pagaria en els 10 anys següents als 15. Malgrat això, no tots els creditors estigueren conformes amb la concòrdia, i el recurs al monarca no s'aturà²²¹⁶.

A aquestes alçades, podem concloure a partir de la documentació que l'interès del rei Ferran pel discurs de les converses entre vila i creditors era una realitat. En desembre, Gascó i Miralles informaven per carta al consell que les negociacions, paralitzades momentàniament, es reprendrien amb la presència personal del monarca a la ciutat de València. Mentrestant, i tot que la corona, per mitjà del mestre racional, havia reclamat recentment a la vila rendes reials degudes des del regnat de Joan II²²¹⁷, totes les execucions foren sobreseïdes per la monarquia per facilitar la tasca dels negociadors²²¹⁸. De fet, tanta era la necessitat de la vila de trobar-se amb el rei que, a principis de 1488, Miralles i Gascó deixaren València per traslladar-se a Saragossa, on finalment pogueren tractar els afers de la vila amb el monarca. En la provisió reial del dia 31 d'aquell mes atorgada als missatgers Ferran II es dirigia a batlle general i mestre racional fent-los una síntesi de les dificultats que havia travessat Castelló al llarg del segle, segurament a partir de les explicacions de Miralles i Gascó. La vila, una població pròspera a inicis del Quinze amb 1100 focs, s'havia vist obligada, per les necessitats monetàries d'Alfons el Magnànim i Joan II, en particular les guerres napolitanes del primer i el conflicte català del segon, a vendre censals per valor de més de 600000 sous. Les dites feixugues exigències havien sumit la vila en el deute i provocaven la fugida de veïns per la gran pressió fiscal que patien. A això s'afegien els danys bèl·lics, mortaldats i calamitats del temps, que havien reduït els habitants de Castelló a menys de 600 cases. L'ofec dels creditors censalistes valencians havia portat a la firma d'una concòrdia, però els creditors que no s'hi havien adherits prosseguien les seues vexacions a la vila. En vista dels fets, el rei encarregava l'advocat patrimonial Miquel Dalmau examinar les necessitats de la vila

²²¹⁵ *Ibidem*, f. 10v-11, 5-11-1487. Les negociacions amb els creditors foren prorrogades i, després de passar per Castelló, Miralles i Gascó retornaren a València.

²²¹⁶ Els termes de l'acord es resumeixen en ARV, RC; 134, f. 111-112v

²²¹⁷ La demanda reial, que incloïa peïtes, cenes i arrendaments d'escrivanies dels anys 1459-1460, fou portada per un comissari el 24 de novembre. Miralles i Gascó, encara a València, reberen l'encàrrec de mostra les cauteles que provaven els pagaments. AMC, LC, 1487-1488, f. 11v.

²²¹⁸ *Ibidem*, f. 15, 30-12-1487

i buscar una manera de satisfer els creditors²²¹⁹. Poc després, en febrer, els missatgers portaren bones notícies al consell, informant que s'havia arribat a acords amb diversos creditors valencians per la reducció dels seus interessos²²²⁰. Es denuncià també, però, que membres del consell, castellonenc, probablement els grans prohoms amb capital invertit en el censals, es consideraven perjudicats per algunes d'aquestes mesures, i atacaven la resta del govern municipal trencant el secret de les deliberacions del consell i divulgant-les a l'exterior. La queixa de la vila al voltant d'aquest afer obtingué igualment una resposta del rei Ferran, que encarregà el mestre racional examinar la qüestió²²²¹.

Les converses es prolongaren al llarg de març, amb el rei Ferran ja present a València, i els prohoms Jaume Agramunt, Joan Eximeno, Andreu Març i Joan Martí foren enviats pel consell a la ciutat per assistir els síndics en les seues tasques²²²². Ja en abril, Gascó i Miralles rebien l'ordre de no tancar cap concòrdia sense consultar-ho abans al consell²²²³. El progrés de les negociacions als mesos següents feu que Joan Pardo i Nicolau Ferrando, representants dels creditors, es desplaçaren en persona la vila per comprovar de primera mà l'estat de la seua economia i les seues necessitats, creant-se una comissió de prohoms pel consell per ocupar-se de l'afer de les reduccions²²²⁴. En maig, semblava estar pròxima la firma d'una concòrdia, i les gestions de Dionís Manyes a València foren seguides per la decisió de nomenar síndics amb poder per concloure l'acord²²²⁵.

Malgrat les converses, la monarquia, tal com s'ha repetit al llarg de l'apartat, no cessava en les seues demandes extraordinàries i en les seues reclamacions de rendes reials degudes. En aquest sentit, la revisió dels comptes per part de batlle general i mestre sembla intensificar-se en aquest període. De fet, en juny de 1488, tot just constituït el consell, el nou clavari de quitaments Jaume Agramunt havia d'enfrontar-se a deutes de pagues degudes de l'any anterior²²²⁶. A finals d'any se sumaren a aquesta demanda noves peticions de peïtes i cenes suposadament pendents: el fet que aquests deutes es retrotraqueren a la dècada de 1450, encara en temps del Magnànim, ens dona una idea de l'abast del repàs dels registres de la fiscalitat reial que l'administració de Ferran II estava

²²¹⁹ ARV, RC, COM, 134, f. 111-112. Veure més amunt els detalls de la concòrdia.

²²²⁰ AMC, LC, 1487-1488, f. 17v, 13-2-1488

²²²¹ ARV, RC, 134, f. 110v-111, 31-1-1488

²²²² *Ibidem*, f. 18v, 3-3-1488

²²²³ *Ibidem*, f. 20, 7-4-1488. En març havien rebut l'ordre de no abandonar les negociacions fins la partida del rei de València. *Ibidem*, f. 19, 25-3-1488

²²²⁴ *Ibidem*, f. 20v, 18-4-1488

²²²⁵ *Ibidem*, f. 21v, 7-5-1488

²²²⁶ AMC, LC, 1488-1489, f. 2, 8-6-1488

realitzant a finals dels anys vuitanta²²²⁷. Més tard, ens consta que s'havien demanat cenes d'absència pendants dels anys 1472 i 1479, així com de l'any 1469²²²⁸. Aquestes gestions suposaren un nou maldecap per Agramunt, també encarregat de tractar amb els creditors, sobretot tenint en compte que el consell l'havia declarat responsable de les despeses dels censalistes valencians²²²⁹.

En aquest punt, però, ja estaven redactats els capítols de la concòrdia sobre els quitaments i reduccions de censals, per la qual es demanà la confirmació del monarca²²³⁰. La lectura del text al consell el dia 6 de juliol i la notificació al batlle Jaume Pasqual, qui també intervenia en el fet, no representà tanmateix la fi de les preocupacions del govern local²²³¹. Dit això, quan el 21 de novembre de 1488 arribà a les mans del consell els capítols definitius, els prohoms locals se sentiren enganyats. Segons declararen els jurats, els negociadors Mateu Miralles i Llorenç Gascó havien afirmat haver aconseguit un acord amb els creditors valencians profitós per la vila, el qual aconseguiria l'aprovació reial fàcilment i amb poca despesa. La realitat que ara es revelava no podia ser més descoratjadora. Els capítols, que encara no havien aconseguit la confirmació reial, afectaven solament a sis creditors, mentre que la resta, negant-se a concordar-se amb Castelló, es mantenien fermes en la seua intenció de prosseguir els seus plets. D'altra banda, es tractava d'un quitament que anul·lava la llibertat de la vila durant anys, ja que hauria d'estar vigent durant 24 anys, i augmentava a més les despeses de la vila. A l'argument lligat a l'agressió a l'autonomia fiscal municipal se sumaven altres com la protesta per les demandes extraordinàries de la corona que s'havien d'afrontar al mateix temps, i el fet de pagar imposicions a 5 sous per lliura. Tampoc no mancava un recordatori general, tal vegada adreçat a la monarquia, que deixava patent que altres poblacions, amb menys necessitat que Castelló, havien obtingut millors reduccions. El consell concloïa que l'acord no es podria complir, ja que suposaria la ruïna de la vila i la fugida de molts veïns escapant de la pobresa i l'alta pressió fiscal²²³². Sembla que als al·ludits Gascó i Miralles no sols no volgueren defugir responsabilitats refusant tornar a València a

²²²⁷ El mestre racional Joan Ram demanava a la vila que, en deu deis, demostrara el pagament de 2500 dels 5000 sous de peita de l'any 1449, cena del mateix any, 500 sous de l'any 1451, 5000 sous de la peita de 1452, la cena d'absència de l'any 1453, 580 sous de peita de 1457, 3813 sous de peita de 1458 i la cena d'absència de 1459, amenaçant amb execucions de béns si no es mostraven les cauteles necessàries. *Ibidem*, f. 13-13v, 28-12-1488

²²²⁸ Les demandes respectivament en *ibidem*, f. 14v, 21-2-1489, i AMC, LC, 1489-90, f. 8v, 14-10-1489

²²²⁹ AMC, LC, 1488-1489, f. 2, 8-6-1488

²²³⁰ *Ibidem*, f. 3

²²³¹ *Ibidem*, f. 4

²²³² *Ibidem*, f. 9-9v

renegociar l'afer, sinó que Miralles reclamà al consell el pagament dels 15 ducats que, suposadament, li havia donat al mestre racional per intervenir en la concòrdia en favor de Castelló²²³³. Tot plegat, constitueix una mostra de la divergència d'interessos dins el cos de prohoms, on figures pertanyents al sector més oligàrquic, com Miralles i Gascó, malgrat actuar com a representants de la posició oficial del consell, preocupada per les càrregues insostenibles de la vila, no deixaven de tenir en ment, en les seues negociacions amb la corona, el futur de les seues pròpies inversions en el deute públic local, que sols la monarquia podia assegurar.

Mentre els síndics castellanencs tractaven de defensar-se de la llarga llista de rendes reials degudes a que la vila s'enfrontava, el consell feu, a principis de 1489, un nou intent per assolir un acord beneficiós amb els creditors, requerint-se ara en cada pas la intercessió de la monarquia. Amb els jurats Joan Martí i Joan Valentí, a qui se sumà Guillem Igual, com a principals negociadors per la vila, s'arribà a tractar novament amb els creditors mitjançant la participació de batlle general. Aquest oficial, però, no obtingué notícies positives dels censalistes valencians, que es referien a la concòrdia assolida dècades enrere per mediació de la reina Maria i s'oposaven a cap alteració²²³⁴. Les tasques dels missatgers mencionats, que s'ocupaven també de la defensa davant el mestre racional de les rendes demanades, treballaven així en dos fronts per obtenir una gràcia de la monarquia que alleugerira la situació del municipi. Les negociacions paral·leles amb creditors i oficials s'estengueren al llarg de l'estiu, protagonitzades ara per Joan Martí i Andreu Març. Finalment, el 13 de setembre, Andreu Març anunciava des de València que la concòrdia avançava i ja s'esperava resposta del rei²²³⁵.

La intervenció plena de la corona en les gestions es confirmà el dia 18 d'octubre, quan el síndic a València Jaume Piles informà el consell del desig del governador d'intervenir en l'afer, demanant-se l'enviament de missatgers castellanencs per enllestir-ho. La responsabilitat recaigué en el notari Joan Valentí i en Dionís Manyes qui, com a clavari de les peites, s'enfrontava de primera mà a la problemàtica²²³⁶. De fet, pocs dies abans, el 14, Manyes s'excusava de les seues irregularitats en la recaptació escudant-se en els porters que venien cada dia a la vila per fer execucions i perjudicar els veïns, que impedi-

²²³³ *Ibíd*em, f. 13-13v, 28-12-1488

²²³⁴ *Ibíd*em, f. 16, 22-3-1489

²²³⁵ AMC, LC, 1489-1490, f. 3v

²²³⁶ *Ibíd*em, f.10

el pagament complet de l'impost²²³⁷. Ara, els dos síndics citats, a qui se sumaren de nou Martí i Març, encaraven la recta final de les negociacions pel quitament, ja treballant de manera intensa amb diversos oficials de la monarquia²²³⁸. Així, finalment, el rei Ferran s'havia implicat del tot en la missió de negociar un redreç per a Castelló, i nomenat per a l'afer uns jutges delegats. Els representants del rei serien el batlle general Diego de Torres, el lloctinent de mestre racional Joan Riba i els juristes Eximeno Ros i Francesc Rossell. A principi de desembre de 1489 el consell ja tenia notícies que els capítols proposats pels delegats reials estaven a punt de conèixer-se, i s'ordenà l'enviament a València de Joan Eximeno i Andreu Març per cercar el text i portar-lo a la vila, adduint-se que en la lletra que portaven adreçada als esmentats delegats de la corona que la negociació era "àrdua" i "de gran interès al bé comú de aquesta vila". Al missatge, el consell no s'estava de justificar el seu desig d'examinar els capítols argumentant que "nosaltres qui sabem lo stat de la vila, vegam si lo contingut en la dita capitulació aquesta vila pot complir o no"²²³⁹. Tot estava servit per encarar l'última fase de les gestions amb els representants de la vila.

6.5.4 LA INTERVENCIÓ REIAL EN EL SANEJAMENT (1491-1495)

Més enllà de conèixer la llista de prohoms que, a petició del batlle general, foren triats per acabar de negociar la concòrdia, és poc el que sabem sobre els detalls de la redacció del text definitiu²²⁴⁰. Ens consta que, mentre s'enllestia l'afer, no es perdé el temps a reclamar quantitats degudes de clavaris passats, donat que la vila continuava essent visitada per porters²²⁴¹. No ajudaren les demandes extraordinàries de la corona, que tampoc s'aturaren, ja fora en forma de rendes reials pendents o de contribucions bèl·liques com la demanada per la guerra de Granada²²⁴². Finalment, el 9 de març es notificava al consell el document que contenia els termes del pla de sanejament ideat pels delegats reials. La proposta fou portada en persona per un dels representants de la corona, el jurista Eximeno Ros, en un esforç per afegir una major pressió als consellers per la seua presència. Els capítols establien un quitament anual de 14000 sous, efectuat per un clavari únic, i que afectava tant als creditors valencians com als residents a Castelló, amb diverses

²²³⁷ *Ibíd.*, f. 9

²²³⁸ Març i Martí foren tramesos a la ciutat el dia 25. *Ibíd.*, f. 11

²²³⁹ *Ibíd.*, f. 11v-12, 2-12-1489

²²⁴⁰ Es tractava de Guillem Castell, Andreu Març, Pere Mas, Pere Martí, Antoni Feliu, Llorenç Gascó, Antoni Pasqual, Jaume Eximeno, Bernat Celma, Guillem Mut i Bernat Mas. *Ibíd.*, f. 13-13v, 20-12-1489

²²⁴¹ En aquest sentit, continuaven les reclamacions contra l'antic clavari Dionís Manyes, cas ja comentat, els diners del qual eren necessaris per quitar censals. *Ibíd.*, f. 17v, 10-1-1490

²²⁴² *Ibíd.*, f. 19v, 14-2-1490

rebaixes i facilitats per efectuar els quitaments. A canvi de la oferta d'aquesta eixida pels problemes financers del municipi, els veïns es comprometien a un important esforç econòmic per poder complir la seua part de l'acord. D'una banda, i conscients que la recaptació de la peita es mantenia relativament estable i continuaria sent una de les fonts principals de fons pels quitaments, el seu for assolí l'elevada xifra de 5 sous per lliura peitera, a més d'imposar-se igualment a col·lectius tradicionalment privilegiats en el pagament d'aquest impost com els religiosos o els nous veïns. Seguint la política dels anys anteriors, i amb l'objectiu de facilitar la seua col·lecta i la cerca de peiters, es donava el vistiplau reial a la recaptació per parròquies, que seria realitzada per 24 homes que cobrarien un salari. Si bé aquestes mesures feien recaure el pes de la fiscalitat en el poble, també els prohoms i oficials restarien obligats a contribuir en el pla. Així, es determinava que els càrrecs municipals no rebrien cap salari pel seu ofici, i un centenar de persones benestants de la vila haurien de prestar 1000 sous anuals per ajudar en els quitaments. La resta de la quantitat necessària s'extrauria de dues fonts addicionals de líquid que ja s'havien convertit en habituals: els 1000 sous de l'almoïna de Llorenç Martorell i les desenes de lliures que es preveïen extraure de les multes per les escorrenties. En definitiva, es tractava d'un pla que intentava oferir una solució pel sanejament de les finances locals sense requerir la venda de nous censals, que de fet es prohibia sense llicència de la corona. Sense cap altra alternativa al moment, i sense força real per renegociar els termes del redreç, la major part del consell aprovà la proposta de la monarquia²²⁴³.

Mentre s'acabava de perfilar el pla, els mesos següents seguirien la mateixa tònica que els temps anteriors. El consell, malgrat els termes de l'acord, tornà a enfrontar-se a dificultats a l'hora de trobar peiters, agreujat també per les lentes revisions dels deutes de peiters anteriors i les resistències a pagar per part de veïns²²⁴⁴. Davant la situació, i la continuada arribada de porters a la vila per fer execucions, el consell tornà a apel·lar a la monarquia. A setembre, el missatger Miquel Joan feia arribar una demanda d'ajuda al batlle general, la resposta del qual fou llegida el 15 d'aquell mes. El batlle, davant la petició d'atendre a "la molta necessitat de aqueixa vila" en el desig d'efectuar els quitaments, encoratjava la vila anunciant al consell que ell i Eximeno Ros "no llevarem

²²⁴³ *Ibíd.*, f. 22v-23v

²²⁴⁴ Les dificultats de la peita de 1490 en AMC, LC; 1490-1491, f. 3v-4, 7-9-1490. Més informació sobre els problemes generals en la col·lecta de l'impost en VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 602-608

la mà”. La proposta del batlle general per assegurar una col·lecta efectiva de la peita era lliurar els quèrns de l’impost a una persona de confiança mentre es trobava una solució²²⁴⁵. Però la peita continuava sense recaptar-se, i l’existència d’un deute de més 12000 sous en pensions censals impagades, motiu de les execucions dels porters, feia necessària una nova reducció dels interessos dels censals. Miquel Joan tornava a València a l’octubre amb la intenció d’ocupar-se d’aquests afers. Si bé part de la missió de Joan era tractar amb Joan Pardo, erigit en portaveu dels creditors valencians, a aquestes alçades la intervenció directa dels oficials reials en les gestions es donava per descomptada. Així, el síndic castellanenc s’entrevistà amb el batlle general i amb Eximeno Ros qui, a banda d’intercedir amb els creditors, li comunicaren que el monarca, assabentat del cas, volia que el redreç acordat es “faça en tot cars del món”, havent enviat una lletra al respecte²²⁴⁶.

El 18 de març de 1491, i com a part del projecte reial de sanejament, el notari Guillem Igual anunciava que seria capaç de trobar un home qui s’ocuparia dels quitaments. Aquest clavari rebria les recaptacions de la fiscalitat municipal i s’ocuparia del pagament de peites i cenes reials. Pel que fa als creditors, gestionaria el pagament de les seues pensions i efectuaria un quitament anual de 10000 sous durant 20 anys. La proposta fou ben vista pel consell, tot i que es demanà que es reduirà a 15 o 18 anys, quedant finalment en aquesta darrera xifra, i es notificà als oficials de la corona que intervenien en l’afere²²⁴⁷. El 30 de març, els negociadors castellanencs, el justícia Joan Eximeno i el jurat Nicolau Casalduch, podien notificar que havien trobat la persona adient pel clavariat en Jaume Miquel²²⁴⁸. Membre d’un llinatge de mercaders que havia prosperat dins el grup de prohoms des de les primeres dècades del segle, havia estat actiu en la política municipal des de la nova insaculació de 1476 i era germà de Pere Miquel, de qui fou posteriorment declarat hereu²²⁴⁹. Aquest personatge qui, com sabem, gaudia de bones relacions amb el poder reial, havia estat assessor del lloctinent de governador i membre dels consellers perpetus amb Joan II. En 1491, Pere ja podia presumir de la consideració de cavaller, i aquestes connexions degueren influir en la tria de Jaume com a clavari²²⁵⁰.

²²⁴⁵ AMC, LC, 1490-1491, f. 6-6v

²²⁴⁶ *Ibíd.*, f. 8-9, 17-10-1490

²²⁴⁷ Guillem Igual rebé per les seues gestions 25 lliures. *Ibíd.*, f. 16-17v

²²⁴⁸ *Ibíd.*, f. 18

²²⁴⁹ Havia estat conseller en 1476-1477, 1478-1479, 1481-1482 i 1487-1488, justícia en 1479, 1482, 1485 i 1488, i jurat en 1480-1481. Posteriorment, repetiria com a conseller en 1492-1493, 1495-1496, 1497-1498 i 1499-1500. El fet de ser heretat per Pere li atorgà una protecció de la monarquia pels seus béns i una assignació de les seues causes al lloctinent de governador. ARV, RC, COM, 151, f. 19-19v, 8-8-1496

²²⁵⁰ Més detalls sobre el llinatge a VICIANO NAVARRO, P. “La promoción social...*op.cit*”

La tria de Miquel era part del pla de sanejament redactat per la monarquia, vàlid durant 18 anys, els termes principals del qual s'ha comentat més amunt, i davant el qual el consell ja tenia poca cosa a dir. Mitjançant aquesta decisió, firmada el 23 de març, es prohibia al consell ocupar-se de quitaments i possibles nous carregaments sense el permís i la intervenció del clavari, confirmant-se l'agressió a l'autonomia fiscal del municipi. En aquest sentit, la mesura provenia d'un manament general de Ferran II del 10 de març, que prohibia a les ciutats i viles reials, amb l'excepció de València, carregar nous censals²²⁵¹.

Utilitzant l'argument dels gran perjudicis que el deute censal causava a les poblacions, el monarca intervenia de manera decidida en la capacitat de cada municipi de regir la fiscalitat i finances locals. Aquesta política, representada a Castelló per l'ascens de Miquel a la clavaria de quitaments, deixava doncs els pagaments de rendes i pensions i els quitaments en mans d'una nissaga de la confiança de la corona, que no descuraria el compliment dels deutes i obligacions amb monarquia i creditors en favor d'accontentar els prohoms locals²²⁵². Podem comparar aquesta situació amb allò observat durant els mateixos anys per Juan Abella a la localitat aragonesa d'Uncastillo, amb una hisenda local profundament afectada pel deute, on, en 1495, dos quitadors únics assumiren l'administració dels quitaments del censals durant trenta anys. Tot i que en aquest cas el paper de Ferran II sembla ser secundari²²⁵³, no fou en el de viles més rellevants, com la concòrdia assolida a Fraga en 1490 per intercessió reial, on les rendes quedaren en mans d'un quitador forà durant deu anys²²⁵⁴. La mà intervencionista de Ferran II ja havia aparegut molt recentment en altres municipis amb dificultats financeres, com Tortosa en 1488 i Lleida en 1489, localitats on s'acabaven de signar concòrdies entre ciutat i creditors per la reducció dels interessos²²⁵⁵. Pel que fa a les viles valencianes, també 1488 havia estat testimoni de la intervenció reial en la reducció del deute públic d'Ontinyent²²⁵⁶. Tot plegat formava part de les polítiques de sanejament impulsades per una monarquia preocupada per la salut de les seues rendes.

²²⁵¹ ARV, GOV, 2814, 21-22v, reproduït en BELENGUER, E. (ed.) *Col·lecció documental...op.cit.*, pp. 421-424

²²⁵² Jaume Miquel lliurà les seues fermances el dia 17 d'abril. AMC, LC, 1490-1491, f. 19

²²⁵³ L'existència de censals carregats poc abans de 1495 a nom del rei fa sospitar l'autor que e stractava d'una maniobra de la monarquia per reduir els interessos dels censals, alleugerint així el deute públic local. ABELLA SAMITIER, J. "Una hacienda local en crisis...*op.cit.*", pp. 26-29

²²⁵⁴ ABELLA SAMITIER, J. "La deuda pública en...*op.cit.*", p. 54.

²²⁵⁵ REGLÀ I CAMPISTOL, "Notas sobre política...*op.cit.*", pp. 523-525

²²⁵⁶ *Ibidem*, p. 527

Que la satisfacció de bona part de l'oligarquia castellanenca amb l'acord pel sanejament no era ni de bon tros completa ho confirmen els fets que tingueren lloc ja al principi del nou exercici polític, en juny de 1491. El dia 17, el jurista i advocat fiscal reial Eximeno Ros tornava a visitar personalment la vila. En un gest que potser comptava amb certa significació política, l'enviat reial no comparegué davant el consell, sinó que convocà els jurats davant la seua presència a la seua posada, la casa del batlle. Aparentment, les autoritats municipals havia fet arribar al batlle general les condicions pel quitament, i Ros mostrava la seua sorpresa pel fet que la vila no li haguera comunicat la seua opinió sobre el pla, entenent el rei que el pla present continuava vigent. Havent estat informat pel consell que aquest es reuniria i li donaria una resposta, Ros no perdé l'oportunitat de recordar al govern municipal fins quin punt la seua autonomia havia quedat disminuïda, informant-los que ell “no venia per cobrar resposta de la dita vila, sinó per dir-los e notificar lo intent e càrrech que lo dit consell reyal li havia donat”. El consell, vista la impossibilitat d'aconseguir res del jurista, escrigué al consell reial. En el missatge, els jurats es descarregaven la responsabilitat recordant que ells no ocupaven el càrrec durant les negociacions pel pla i el contracte amb Jaume Miquel, però havien optat per mantenir-se fidels a l'acord per descàrrec de la vila. Igualment, es repetien les habituals queixes sobre l'estat de la vila, pobra i assetjada diàriament per “una flota de portes”. La protesta no tingué cap efecte conegut i el pla continuà endavant. Així, s'animava a Jaume Miquel a exercir la seua tasca, quitant primer els censals de major pensió, i ampliar si era possible la xifra del quitament anual a 12000 sous, rebent així mateix els llibres de les peïtes²²⁵⁷. Poc després, en desembre, rebia el sindicat per fer quitaments en nom de la vila²²⁵⁸. El consell es resignava a acceptar, doncs, que, amb la vila debilitada per la seua insolvència, ja no comptava amb cap marge de negociació ni força per oposar-se als plans de la corona, que podien oferir un respir financer a costa d'una pèrdua de l'autonomia fiscal²²⁵⁹.

Cal dir, a més, que el donzell Nicolau Casalduch se sumà en algun moment a les operacions financeres descrites. Mercader de professió amb un important patrimoni a la vila, fou fill de Lluís Casalduch, originari d'Onda i antic batlle de la vila, i de la seua

²²⁵⁷ AMC, LC, 1491-1492, f. 2-3. El lliurament dels llibres tingué lloc el 2 de juliol. *Ibidem*, f. 4-4v

²²⁵⁸ *Ibidem*, f. 13, 4-12-1491.

²²⁵⁹ Una pèrdua de l'autonomia que es demostrà poc després per la intervenció reial, per mitjà del consell reial i el lloctinent de governador, en la recaptació de la talla pel maridatge de la infanta Isabel. *Ibidem*, f. 7-7v, 27-7-1491, i *ibidem*, f. 8-9v, 30-7-1491

segona muller Saurina, filla de Manuel Caixa²²⁶⁰. Convertit en hereu del ric mercader castellonenc, aquest fet l'ajudà sens dubte a assolir un estatus encara més destacat dins l'economia i la política locals.²²⁶¹ En tot cas, sabem que en 1494 ja cooperava amb Jaume Miquel en les tasques del quitament, quan fou exclòs de l'elecció de jurats per aquest motiu²²⁶². Així, malgrat que en el cas de Casalduch son pare Lluís ja havia gaudit de la condició nobiliària, a diferència de l'ennobliment més recent de Pere Miquel, en ambdós casos la monarquia deixava el quitament en mans de llinatges lligats a les activitats mercantils²²⁶³. Als dos nomenats se sumaria Llorenç Gascó, notari i germà del també notari Bernat²²⁶⁴. Sense repetir el que hem dit en altres parts del treball sobre l'esmentat llinatge, podem concloure que la corona no cercava nousvinguts amb cap altra justificació per les responsabilitats obtingudes que la seua relació amb la monarquia. Pel contrari, confiava en figures arrelades a la població que combinaven el favor reial amb una forta posició econòmica i política al municipi, factor aquest que probablement continuava sent el més rellevant a l'hora de facilitar el seu ascens a col·laboradors en els plans de la monarquia.

Sense entrar en els detalls financers de les operacions de quitaments i pagaments efectuades per Jaume Miquel recollides als llibres de rebudes i dates de la dècada de 1490, i centrant-nos el vessant polític, podem dir que el clavari provà d'exercir les seues funcions seguint els procediments establerts i en conformitat amb el consell. Ja hem comentat com el consell l'autoritza a realitzar quitaments en nom de la vila i posseir els llibres de les peites per la col·lecta de l'impost, en la qual no acabaren les dificultats ja citades²²⁶⁵. El mateix juliol de 1491, Miquel sol·licitava la contractació d'un notari com a síndic permanent a València que l'assistira en les seues tasques de pagament de pensions i demostració d'aquests, donat que l'anterior síndic havia estat revocat²²⁶⁶. Més tard, el clavari mostrà al consell les quantitats pagades i pendents de paga del quitament anual de

²²⁶⁰ Apareix referida com a segona dona de Casalduch en un document de 1462. AMC, CJ, 1462-1465, f. 29v

²²⁶¹ Fou jurat en 1486-1487 i 1490-1491 i justícia en 1488, a banda d'exercir diverses conselleries en aquest període.

²²⁶² AMC, LC, 1493-1494, f. 16-16v, 17-4-1494. Tot i així, en l'elecció del justícia del 22 de desembre de 1493 havia demanat i aconseguit esser admès com a candidat després de jurar no ser parçoner en el quitament. *Ibidem*, f. 8

²²⁶³ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 298-299

²²⁶⁴ Ja apareix nomenat com a parçoner, junt amb Casalduch, en abril de 1496. AMC, LC, 1495-1496, f. 16v, 6-4-1496

²²⁶⁵ Davant la dificultat, novament, per trobar peiters locals el consell donà llicència a Miquel per trobar peiters forans. AMC, LC, 1491-1492, f. 22v, 27-5-1492

²²⁶⁶ Es pensionà pel càrrec Guillem Exernit, substituïnt el revocat Jaume Piles. *Ibidem*, f. 5v, 16-7-1491

10000 sous, acordant-se entre les parts que Miquel efectuaria un quitament major de l'estipulat als capítols firmats sense invalidar aquests²²⁶⁷. En un altre gest d'aparent transparència i bona voluntat del clavari, Jaume Miquel declarava a novembre de 1492 que, com l'any present havia quitat més dels 10000 sous estipulats, desitjava que els aproximadament 1000 sous extres quitats foren de la vila i no comptaren en la xifra total a quitar durant els 18 anys el pla de sanejament²²⁶⁸. En 1493, una nova alteració puntual en els quitaments a realitzar fou consultada per Miquel al justícia, consell i assessors de la vila²²⁶⁹.

En un missatge procedent del nou síndic valencià de la vila Guillem Exernit, portat al consell per Jaume Miquel l'onze de novembre, el notari informava de quitaments per part de Miquel per valor de 7500 sous, la xifra de la qual li corresponia fer-se càrrec i que, sumada a les quantitats extretes d'almoines, escorrenties, i altres fonts sumava els 10000 sous anuals estipulats²²⁷⁰. Percebut una bona marxa en el compliment dels capítols del programa de sanejament, Exernit felicitava i encoratjava la vila en els seus esforços, assegurant-los que el pla estava funcionant tal com estava previst:

és cosa que yo e tots los qui tenim amor aquexa vila ne tenim alegria, que no ha dos anys que stava tan difamada que home en lo món no-y havia volgut smerçar deu lliures, e ara trobareu si voleu XXM florins, car quan se parla a viles del regne loen la vila de Castelló per una de les principals e millor regida. E acò us procura aquest quitament...

Tot i que el consell respongué a la lletra d'Exernit mostrant la seua alegria, és probable que el síndic exagerara les seues impressions al voltant del prestigi i bona reputació que Castelló estaria recuperant a la capital del regne²²⁷¹. En realitat, ens consta que la intervenció reial no aturà les arribades de porters per cobrar pensions degudes, que obligaven el consell a revisar els comptes de clavaris passats perquè aquests demostraren els pagaments realitzats²²⁷². Al mateix temps, tampoc no s'acabaren les intervencions de la corona en la fiscalitat local, ja fora en l'examen de la gestió dels oficials²²⁷³, com en

²²⁶⁷ Miquel declarava haver quitat 5580 sous, restant-li per quitar 4000, que foren ampliat a 6000. AMC, LC, 1492-1493, f. 1v, 19-6-1492

²²⁶⁸ *Ibidem*, f. 7v-8, 11-11-1492

²²⁶⁹ Es tractava de la proposta de quitar 6000 sous de Joan Beneyto, sense anular els capítols del quitament. *Ibidem*, f. 13, 24-2-1493

²²⁷⁰ Era el mateix dia que Miquel havia realitzat el gest anteriorment comentat de novembre de 1492.

²²⁷¹ *Ibidem*, f. 8, 11-11-1492

²²⁷² Passà, per exemple, amb les pensions reclamades per mossèn Despés. *Ibidem*, f. 21v, 3-4-1492. En el seu missatge citat anteriorment, el síndic Exernit prevenia al consell sobre el deute pendent amb en Menaguerra, recomanant-los pagar per evitar l'enviament de porters.

²²⁷³ En abril de 1492, el batlle general demanà els comptes dels batlles locals. *Ibidem*, f. 22, 30-4-1492

les demandes de rendes reials pendents, algunes de les quals es remuntaven a dècades enrere, i que de les que igualment el consell assenyalava com a responsables antics peiters i clavaris²²⁷⁴. Cal notar que, durant aquest període, es demanaren els comptes, d'una banda, de rendes reials dels anys compresos entre 1440 i 1458 i, poc més tard, de les de 1460-1465²²⁷⁵. Amb això, quedava palesat el desig per part de la corona d'una supervisió de les finances i fiscalitat de les viles més intensa que mai, i que completava els efectes d'intervencions com la de Castelló en el control econòmic de les viles reials.

Pel que fa a les tasques de Jaume Miquel, un primer desacord rellevant entre quitador i consell tingué lloc en juny de 1493. El seu germà, el cavaller i ciutadà de València Pere Miquel, feu arribar al consell una proposició en nom de Jaume que contenia, com a punt principal, una petició d'una pròrroga en el quitament anual. El quitador declarava anar "molt rocegat" de més de 24000 sous, motiu pel que sol·licitava una ampliació del termini per quitar de cinc o sis mesos. En una evident referència a les dificultats que Jaume Miquel continuava trobant a l'hora de recaptar impostos entre la població, que l'obligaven a oferir pròrrogues en el cobrament de peites i altres contribucions, el quitador argumentava davant el consell que "no seria rahó que ell comportàs la gent e ell no hagués comport". La resposta del consell fou denegar-li l'extensió requerida i suspendre momentàniament el quitament anual a voluntat del govern municipal. Al mateix temps, se li aconsellava que "si tractara humanament lo poble", que fera el mateix amb el consell, ja que no estava "tots temps en mà del dit consell constrènyer aquell tota hora que volia". D'aquesta manera, el consell aprofitava l'escletxa que els problemes de Miquel per fer el quitament oferia per atribuir la responsabilitat del possible incompliment del pla de sanejament al quitador, i alhora reivindicar modestament la seua autoritat malmesa per la intervenció reial. És possible que fora aquesta topada la qüestió en la què Jaume Agramunt, en nom de la vila, defensà la posició del consell en octubre del mateix any, exigint a València que es respectaren els termes de l'acord sobre el quitament²²⁷⁶. Així,

²²⁷⁴ Així, les execucions fetes per porters a causa de pensions degudes a creditors, a més de peites i cenes reials, provocaren l'arrest del clavari de quitaments de 1490-1491, Pere Jover. AMC, LC, 1492-1493, f. 3-3v, 20-7-1492. L'intent del consell d'executar Jover pels seus deutes feu que l'antic clavari buscarà la protecció de la monarquia.

²²⁷⁵ La demanda de 1440-1458 en *Ibídem*, f. 4, 8-8-1492. La de 1460-1465, que feu que el consell demanara compte a Nicolau Casalduch, com a hereu de Manuel Caixa, clavari de 1459-1460, en *Ibídem*, f. 14-14v, 31-3-1493

²²⁷⁶ *Ibídem*, f. 6, 4-10-1493 i f. 6v, 20-10-1493

la intervenció reial es convertia ara en un argument que, de manera puntual, podia ser utilitzat també en contra del quitador en el seu enfrontament amb el consell.

Les desavinences entre Jaume Miquel i el consell que, en el seu origen, estaven provocades per les persistents complicacions en la col·lecta de contribucions, no acabaren en aquell moment. En juny de 1494 era de nou Pere Miquel, qui recordem havia tingut en el passat les seues pròpies causes obertes amb les autoritats castellonenques al voltant dels comptes dels seus oficis, qui exercia de nou d'agent del seu germà Jaume. Segons informava una lletra procedent del governador, Pere Miquel, exercint com a procurador del seu germà, havia recorregut a ell per demanar un porter que es dirigira a Castelló per fer execucions per les peites, cises i altres imposicions degudes. La mesura, que ajudaria el quitador a complir la seua part del pla de sanejament en detriment de consell i veïns de la vila, no volgué ser portada a terme d'immediat pel governador. Aquest, conscient que es vivia un temps de pestilència, agreujat per l'exigència d'una talla reial, preveia que els execucions causarien un gran dany a la vila. Per aquest motiu, requeria l'enviament d'un síndic que li detallara l'estat de la vila i les seues necessitats per tal d'evitar danys majors, mostrant la preocupació del governador per una població que, segons ell, "per ésser vila reyal, nós tenim en special comendació". Això sí, advertia el consell que no incompliria el manament, ja que, per motius de justícia, hauria d'haver actuat en favor de la petició de Pere Miquel. Crida l'atenció el fet que el consell, a banda d'ordenar la resposta adient al governador, volguera posar-se en contacte amb Jaume Miquel sobre l'origen de la lletra. Sens dubte, el govern municipal havia rebut amb certa sorpresa l'actitud benèvola del governador, donat que, tal com s'expressava, en el cas de Jaume Miquel, "fins ací tots los oficials li sien stats propicis, e lo seran tota hora que ho volrà e ho demanarà", essent com era part d'un llinatge que gaudia del favor de la corona²²⁷⁷.

En tot cas, l'interès de l'administració de la monarquia per la situació de la vila era una realitat que es materialitzaria aviat en una visita personal d'alts oficials reials. El 28 d'agost compareixia davant el consell el batlle general, Diego de Torres, acompanyat del lloctinent de mestre racional Joan Riba. El batlle general declarava haver rebut un manament del monarca per reconèixer el regiment de les viles reials del regne, i afirmava tenir una preocupació especial per Castelló, ja que era "principal en lo dit regne axí quant al regiment com quant a la administració de les pecúnies", en una clara referencia a la

²²⁷⁷ AMC, LC; 1494-1495, f. 5v-6, 8-6-1494

intervenció reial pel sanejament de la vila. Amb l'objectiu de trobar una manera per que la població fora "bé regida e augment, e sia sublevada de càrrechs", demanava el nomenament de negociadors de la part castellonenca, paper que recaigué en justícia, jurats i jutges comptadors, així com els prohoms Mateu Miralles, Gaspar Eximeno i Jaume Agramunt²²⁷⁸.

Independentment de les tasques dels dits oficials, el cert és que l'enfrontament entre consell i Jaume Miquel no arribava a la seua fi. Una nova topada entre les parts tingué lloc a principis de 1495, relacionada principalment amb els incompliments del quitament per part de Miquel i la seua negativa a donar compte del quitament de 1493²²⁷⁹. El consell li exigia els diners dels quitaments pendents, que el quitador no volgué lliurar. De nou, el problema estava originat en darrera instància per la insuficiència de la recaptació fiscal que, a falta de fonts alternatives de finançament, trastocava els plans de sanejament. A més, es denuncià que, malgrat la citada intervenció anterior del governador, les execucions de béns de veïns per ordre de Miquel, volent fer-se amb les contribucions degudes, havien començat a efectuar-se. Davant això, el consell utilitzà en la seua defensa l'argument del dany que causava el quitador a la corona, en empobrir més la vila i perjudicar el pagament de les rendes reials²²⁸⁰. La impressió que obtenim és que, després d'uns inicis relativament prometedors, en què semblava que el pla podria complir-se, la realitat fiscal de la vila ho havia fet impossible com a mínim des de 1493. El conflicte entre consell i Jaume Miquel, en què ambdues parts cercaven el suport de la monarquia i es llençaven les culpes mútuament, pot entendre's, doncs, com un intent de rescabament del govern municipal front la posició del quitador i la imposició d'una intervenció reial. Així, s'atacava la part més dèbil dels servidors de la monarquia, en un enfrontament entre un possible grup majoritari de prohoms i un dels llinatges més pròspers i ben connectats amb el poder reial. Al mateix temps, no era més que un símbol de la dificultat de resoldre un problema esdevingut crònic. Havien quedat lluny les lloances del síndic Exernit sobre la renascuda prosperitat de la vila, i caldrien noves mesures pel redreç del municipi.

²²⁷⁸ *Ibidem*, f. 9v

²²⁷⁹ *Ibidem*, f. 14, 22-2-1495

²²⁸⁰ *Ibidem*, f. 17-19v, 22-5-1495

5.5 LES NOVES MESURES I LA INTERVENCIÓ REIAL DIRECTA (1495-1500)

Jaume Miquel devia ser tan conscient com el consell de l'escassa sostenibilitat de la situació i del poc profit que se'n podia traure de prosseguir la causa judicial destinada a trobar un responsable dels incompliments financers. Així, el mateix quitador feu gestions amb Joan Francesc de Pròixida, comte d'Aversa i proper a la corona, per tractar de convèncer el monarca d'autoritzar una nova solució: la llicència per poder tornar a carregar censals. La notícia fou ben rebuda al consell, ja que atorgava facilitats momentànies pel pagament dels quitaments, donada la insuficiència de la recaptació ordinària de Jaume Miquel, a més de retornar a la vila part de la seua autonomia financera. Malgrat l'oferiment del comte de pagar les despeses de la llicència, el consell optà per assumir-ne el cost i dirigir una súplica al rei²²⁸¹. A més, s'ordenà que la qüestió fora plantejada pel síndic de la vila a les properes corts de Sant Mateu²²⁸². El 24 de gener, el síndic Llorenç Moliner podia presentar al consell la provisió reial que autoritzava la venda de nous censals per quitar els antics, essent felicitat pels seus treballs²²⁸³. Immediatament s'iniciaren les converses amb Jaume Miquel perquè el quitador s'encarregara d'aconseguir quitaments i rebaixes en els censals dels creditors valencians²²⁸⁴. Això, però, no impedí que el consell persistira en reclamar a Miquel els diners dels quitaments pendents, ordenant-se execucions en lla seua contra²²⁸⁵.

El canvi en les condicions feu que prompte sorgiren candidats per invertir el seu capital a la vila. Ja en febrer es començà a negociar amb Joanot Galceran de la Serra per la venda d'un censal al dit noble²²⁸⁶. Mesos més tard era el mateix batlle Jaume Pasqual qui mostrava el seu interès per oferir crèdit a la vila, que el consell decidí prendre amb l'objectiu de quitar censals existents²²⁸⁷. Finalment, però, el censal ofert li fou carregat al lloctinent de governador Rampston de Vicianà, de qui Pasqual era sogre, donat que ja estava previst que qualsevol dels dos podria convertir-se en titular del censal²²⁸⁸. Aquesta dada ens fa pensar en una operació conjunta de diferents oficials reials, que tal vegada

²²⁸¹ AMC, LC, 1495-1496, f. 4-4v, 28-5-1495

²²⁸² El punt es contenia en el memorial atorgat a Llorenç Moliner. *Ibidem*, f. 10, 5-11-1495

²²⁸³ *Ibidem*, f. 13

²²⁸⁴ *Ibidem*, f. 13v, 7-2-1496

²²⁸⁵ Es feren execucions per valor de 18000 sous deguts dels anys 1493 i 1494. *Ibidem*, f. 18, 17-4-1496. Més tard, el consell decidí portar el cas a la cort del governador, argumentant que seria més fàcil obtenir un resultat positiu per experiència. AMC, LC, 1496-1497, f. 7-7v, 7-8-1496

²²⁸⁶ *Ibidem*, 13v, 7-2-1496

²²⁸⁷ L'oferta en AMC, LC, 1496-1497, f. 13, 23-10-1496. La decisió del consell en *ibidem*, f. 13v-14, 6-11-1496

²²⁸⁸ *Ibidem*, f. 16v, 30-11-1496

comptava amb l'aprovació o fins i tot la iniciativa de la monarquia, decidida a aportar una ajuda a les finances castellonenques. El fet es repetiria en 1499, qual el lloctinent de governador oferí a la vila 5000 sous per quitar altres censals²²⁸⁹. Altres inversors, com Sibil·la, muller de Francesc Vidal, oferiren també crèdit a la vila²²⁹⁰. Nicolau Casalduch, com a participant en el quitament, es mostrà igualment actiu en la cerca de censals de particulars, tasques de les quals en trobem exemples en 1498²²⁹¹.

Cal dir que la solució que se li oferia a Castelló de carregar nous censals no fou l'únic mètode que el consell posà en pràctica en aquest període amb la finalitat d'obtenir fons addicionals. Una via oberta de què el govern municipal disposava, dins de la seua limitada autonomia, era insistir en el pagament íntegre de les peites dels generosos que, com sabem, ja s'havia donat al llarg de la dècada de 1480. Les dites reclamacions donaven lloc a topades recurrents entre el consell i els petits nobles locals, que resorgeixen periòdicament a la documentació a partir de 1493, coincidint amb els primers problemes seriosos en el compliment del programa de quitaments. En abril d'eixe any les autoritats municipals s'enfrontaren novament a la reclamació dels cavallers de pagar la meitat de la peita, inclinant-se per assolir una concòrdia que els perdonara el pagament d'algunes peites²²⁹². La problemàtica es tornà a plantejar a finals d'any: el consell tractà aleshores d'arribar a un acord amb els afectats que els perdonara la quinta part de la contribució, en consideració del fet que eren fills de la vila i calia evitar discòrdies²²⁹³. Les concòrdies no foren duradores i les reclamacions per aconseguir millors condicions se succeïren, fet que portà al consell, en 1495, a revocar les gràcies ofertes, argumentant que era una prerrogativa del govern municipal atorgar-les o anul·lar-les²²⁹⁴. Aquesta mesura motivà una provisió reial referida a una reclamació de Nicolau de Reus, deixant el cas en mans del lloctinent de governador²²⁹⁵. Les rebaixes requerides foren negades de nou en 1497²²⁹⁶, i en 1498 el consell accedia a que l'afer es tractara per via de justícia, cobrant-

²²⁸⁹ AMC, LC, 1499-1500, f. 4v, 7-9-1499

²²⁹⁰ Oferí 7000 sous censals en gener de 1498. AMC, LC, 1497-1498, f. 15v, 28-1-1498

²²⁹¹ El 9 de setembre Casalduch anunciava que havia trobat 80000 sous censals per fer quitaments, proposta que fou aprovada pel consell. AMC, LC, 1498-1499, f. 3v

²²⁹² AMC, LC, 1492-1493, f. 17, 16-5-1493. La demanda de pagar la meitat de les peites s'havia començat a tractar el 21 d'abril. *Ibidem*, f. 15

²²⁹³ AMC, LC, 1493-1494, f. 12, 29-1-1494. La demanda s'havia plantejat l'1 de desembre de l'any anterior. *Ibidem*, f. 7

²²⁹⁴ AMC, LC, 1495-1496, f. 11-11v, 22-12-1495

²²⁹⁵ ARV, RC, COM, 138, f. 6v-7, 29-12-1495

²²⁹⁶ AMC, LC, 1497-1498, f. 4v, 16-6-1497

se mentrestant la peita íntegra²²⁹⁷. Sabem que el procés s'allargà en el temps, mantenint-se el consell en la seua postura inicial: així, després d'un temps d'espera, s'ordenà en gener de 1501 no fer cap gràcia als cavallers i executar-los per les peites degudes²²⁹⁸.

Les identitats dels autors de les citades reclamacions no ens sorprendran, i il·lustren les transformacions esdevingudes entre el reduït grup de generosos locals. A banda de la vídua de Ponç de Montpalau, com a única representant en aquests moments de la modesta noblesa tradicional, la resta de les peticions provenien de llinatges de l'oligarquia de la vila que havien prosperat al llarg del segle en l'economia i la política municipals, aconseguint de retruc el favor reial que podia culminar en l'ennobliment. Ja hem tractat, tant en aquest apartat com en altres, el cas de Pere Miquel i Nicolau de Reus²²⁹⁹. El primer, de família de mercaders, fou jurista a València, on participà en la política de la ciutat, i assessor del lloctinent de governador, fets que anaven lligats a comptar amb la confiança de la monarquia²³⁰⁰. Per la seua part, el metge Nicolau de Reus, qui arribà a ser lloctinent del batlle, fou ennoblit principalment pels nombrosos serveis a la corona del seu pare homònim, de qui hem parlat abastament, així com el seu oncle Bartomeu. A aquests se sumava Nicolau Arrufat, qui era fill de Miquel, un altre mercader i antic lloctinent de batlle que es guanyà el favor de la monarquia, essent declarat generós en 1446. També el jurista Mateu Miralles, freqüent síndic a corts, a banda d'assessor del lloctinent de governador i puntual surrogat d'aquest, gaudia de la condició de generós. L'ennobliment recent de llinatges burgesos com a origen dels cavallers presents a Castelló a les darreries del segle justificava les paraules contingudes en el memorial atorgat al síndic a corts Llorenç Moliner en 1495. En aquest, el consell ordenava el missatger plantejar davant la monarquia la defensa dels seus drets front les demandes dels generosos, argumentant que els dits petits nobles “no tenen estat de cavallers, ans sien més de treball, ni tenen escuder ni moço ni bé cavalcadura per anar a cavall, e no sien de generositat antiga”²³⁰¹. L'afirmació del consell ens recorda tant la data recent de la majoria dels ennobliments, que havien ampliat moderadament el nombre de nobles locals, com el seu caràcter encara

²²⁹⁷ El consell proposà aleshores el jurista valencià Joan Alegret representar els seus interessos en la causa. AMC, LC, 1498-1499, f. 8, 26-12-1498

²²⁹⁸ AMC, LC, 1500-1501, f. 19, 31-1-1501. El 7 de setembre el consell ja havia reiterat la seua intenció de cobrar les peites completes fins que es dictara sentència. AMC, LC, 1499-1500, f. 4v

²²⁹⁹ La vídua de Montpalau presentà la seua reclamació el 14 de juny de 1495. AMC, LC, 1495-1496, f. 2

²³⁰⁰ Miquel reclamà els seus drets davant el governador, per després acceptar la rebaixa de la quinta part de la peita oferta pel consell i renunciar a la causa. AMC, LC, 1494-1495, f. 6v, 8-6-1494

²³⁰¹ AMC, LC, 1495-1496, f. 10, 5-11-1495.

decididament de prohoms de vila, lluny de les possessions i l'estil de vida de la noblesa urbana de localitats com Oriola.

A més d'aquestes mesures, que se sumaven a l'exercici d'oficis sense paga o les talles per quitament ja esmentades, el consell encara comptava amb marge per provar d'augmentar els seus ingressos mitjançant noves ordinacions fiscals. Així, en 1496, s'aprovava l'establiment d'una imposició als veïns que es desaveïnaven i s'emportaven els seus béns amb ells²³⁰². D'aquesta manera, es buscava una certa compensació front les pèrdues econòmiques i demogràfiques que Castelló patí al llarg del segle XV. La mesura prompte obtingué la ratificació de la monarquia per mitjà del lloctinent reial, l'infant Enric, a qui s'havia consultat la seua legalitat²³⁰³. El consell rebé la confirmació de l'ordinació, declarant, això sí, que restava en poder de la vila la revocació o modificació de la mesura, en un nou gest modest de reivindicació de l'autonomia del municipi²³⁰⁴. Les reclamacions contra el consell de veïns afectats per l'ordinació, però, arribaren a altres instàncies de la monarquia, com succeí, en el cas de Joan Blesa, amb el governador del regne, qui fallà en contra del consell²³⁰⁵.

Per últim, cap parlar de la taxa especial que el consell imposà als oficials de la vila que tingueren animals al terme. Presentada com una ordinació antiga, el consell la refeu i promulgà en desembre de 1495, coincidint amb l'elecció del justícia sota pena de 500 florins²³⁰⁶. Això es completava amb un manament que prohibia els veïns posseir més de vint porcs, que es reiterà en 1500, essent el càstig en ambdós casos una multa de 1000 florins²³⁰⁷. El consell, però, també es trobà amb entrebancs a l'hora de posar en pràctica les mesures. En 1497 les autoritats decretaren l'execució dels béns de Pere Joan, un llaurador benestant que havia estat jurat en 1494-1495, per haver incomplert l'ordinació referida als porcs durant aquest període²³⁰⁸. Tanmateix, Joan havia emigrat recentment de

²³⁰² S'imposava una pena de 100 florins als qui incompliren el manament. AMC, LC, 1496-1497, f. 8-9, 21-8-1496

²³⁰³ ARV, RC, COM, 153, f. 9v-10, 16-9-1496

²³⁰⁴ AMC, LC, 1496-1497, f. 10, 25-9-1496

²³⁰⁵ *Ibidem*, f. 11v, 6-10-1496. Guillem Agramunt fou enviat a València per defensar la posició del consell. *Ibidem*, f. 13, 23-10-1496

²³⁰⁶ AMC, LC, 1495-1496, f. 11-11v, 22-12-1495

²³⁰⁷ En 1500 s'imposava el pagament d'una lliura peitera als veïns que tingueren 20 porcs o més, justificant-se la mesura pels danys que els animals causaven al terme i, per tant, a les regalies. AMC, LC, 1500-1501, f. 2v-3, 5-7-1500

²³⁰⁸ AMC, LC, 1496-1497, f. 25v, 11-4-1497. Cal dir que, ja abans, i potser relacionat amb el cas, Pere Joan havia estat impedit en l'elecció de justícia per a 1496 per haver al·legat corona. AMC, LC, 1495-1496, 10v, 22-12-1495. Poc més tard, una provisió del rei Ferran ordenava la seua admissió. ARV, RC, DIV, 310, f. 39-39v, 27-1-1496

Castelló per assentar-se a Foios, convertint-se en veí de València i privilegiat per tant per les franqueses de la ciutat, fet que motivà els dubtes legals del consell a l'hora de poder fer-lo contribuir com un castellanenc més²³⁰⁹. Pocs dies més tard ja s'havia rebut la resposta de l'infant Enric qui, consultat per la vila, autoritzava, i de fet ordenava el govern municipal complir les dites ordinacions i fer les corresponents execucions, tot i que el manament era de caràcter general i no estava referit expressament al cas de Joan²³¹⁰. L'afer prosseguí malgrat tot, pel fet que Pere Joan havia incomplert un acord a què s'havia arribat entre les parts i causava danys al terme amb els seus ramats, aprofitant la seua franquesa²³¹¹. El consell no es donà per vençut i procedí a ratificar l'ordinació, però Joan tornà a sol·licitar el suport de l'infant Enric amb èxit²³¹². L'antic veí de Castelló i ara de València havia denunciat que el consell s'havia apoderat dels seus porcs i l'amenaçava amb més execucions, fet davant el qual l'infant ordenà el consell restituir-li el valor dels animals, a més de citar els representants de la vila a l'audiència reial, on es trobava la causa²³¹³. La vila, per la seua part, emprengué negociacions amb els jurats de València per arribar a una solució²³¹⁴. Però la via judicial prosseguia el seu camí: en setembre, l'infant Enric assignà la causa al lloctinent de governador Rampston de Viciania, declarant que les penyores fetes pel justícia de la vila no eren vàlides per no ser el jutge del cas²³¹⁵. Vist el caire que havia pres l'afer, el consell volgué arribar a una concòrdia entre les parts, i finalment determinà que les ordinacions dels bestiaris afectaren solament els porcs²³¹⁶.

Al mateix temps, un altre prohom afectat, Guillem Agramunt, havia apel·lat igualment a l'infant, de qui obtingué l'ordre per al justícia de Castelló d'aturar les execucions en la seua contra.²³¹⁷ El consell acceptà aparcar l'execució i tractà d'assolir una concòrdia amb Guillem Agramunt i Pere Joan, que s'ha citat més amunt.²³¹⁸ Les execucions, però, s'efectuaren i, a l'igual que Joan, Agramunt defensà els seus drets davant la monarquia, qui s'apoderà de la causa, que ara també atenyia el seu germà Jaume, i inhibí el justícia

²³⁰⁹ *Ibidem*, f. 26-26v, 20-4-1497

²³¹⁰ ARV, RC, COM, 151, f. 148-149, 17-4-1497

²³¹¹ *Ibidem*, f. 28, 2-5-1497

²³¹² *Ibidem*, f. 29v, 13-5-1497

²³¹³ ARV, RC, COM, 151, f. 189-190, 22-6-1497

²³¹⁴ Les gestions amb el consell valencià foren portades per Llorenç Moliner. AMC, LC, 1497-1498, f. 2, 30-5-1497.

²³¹⁵ L'assignació, amb Mateu Miralles com assessor, data del 30 de setembre. ARV, RC, 154, f. 2-2v. Pocs dies més tard l'infant li comunicava al lloctinent la comissió de la causa amb els seus motius, ordenant que ho fera amb el seu assessor ordinari, per ser Miralles sospitós. *Ibidem*, f. 5-6, 3-10-1497

²³¹⁶ AMC, LC, 1497-1498, f. 15v, 28-1-1498. La reforma de l'ordinació en *ibidem*, f. 18v, 2-6-1498

²³¹⁷ *Ibidem*, f. 155v-156, 26-4-1497

²³¹⁸ AMC, LC, 1496-1497, f. 27v, 2

local²³¹⁹. Finalment, la causa arribà al lloctinent de governador, qui també hagué d'ocupar-se del cas de Nicolau Casalduch, perjudicat pel consell pel mateix motiu, junt amb altres castellanencs no esmentats²³²⁰. Podem afegir a aquests gests en favor de les figures que ens ocupen la provisió reial de 1495 que atorgava al batlle general Diego de Torres el conflicte de Nicolau de Reus amb Vila-real, després que el mercader castellanenc denunciara que la vila veïna no li permetia l'accés a l'aigua necessària pels dos molins que tenia a cens al seu terme²³²¹. Amb això veiem que, si bé no pot afirmar-se l'existència d'una política sistemàtica de la monarquia decidida a atacar els interessos del govern municipal, sobretot tenint en compte l'habitual caràcter contradictori i sovint poc efectiu de les provisions reials atorgades, la sola possibilitat de dirigir apel·lacions a la corona i la seua administració judicial per part de prohoms de la vila podia fàcilment frustrar els plans del consell i posar encara més frens a la seua autonomia.

Tornant a les tasques de carregaments de censals, ens consta que l'inici de les dites operacions fou seguit per noves acusacions del consell contra els quitadors. Prompte es comprovà que Jaume Miquel es trobava en una posició molt incòmoda, havent de posar en equilibri els interessos de la vila i els seus veïns, que per la seua insolvència requerien pròrrogues contínues en el pagament de les imposicions, i el seu deure davant el monarca de donar compliment als quitaments anuals. Miquel recorregué al rei Ferran, a qui li feu arribar la seua compromesa situació. Segons el quitador, l'acord s'havia complert durant 3 o 4 anys, reafirmant la tesi de 1493 com a possible inici de les veritables dificultats. Ara, però, els ingressos no bastaven per efectuar el quitament, i el govern municipal, en lloc de col·laborar plenament amb Miquel, demanava comport per als deutors i obstaculitzava i paralitzava execucions de béns a aquests. Com a resposta a l'apel·lació de Miquel, el rei ordenà el justícia i jurats efectuar les execucions requerides, ja que del contrari les faltes quedarien a la despesa dels dits oficials²³²². El 10 de novembre de 1496 el consell denunciava que els dits quitadors "contínuament exhigixen les peytes, sisses e altres entrades de la dita vila, e no donen compliment als quitaments que deuen fer". Davant d'això s'havien dictat execucions contra Nicolau Casalduch i Jaume Miquel, que es decidiren tirar endavant malgrat les demandes de comport realitzades²³²³. Per altra

²³¹⁹ ARV, RC, COM, 151, f. 191-192, 1-7-1497

²³²⁰ *Ibidem*, f. 212v-213, 12-8-1497

²³²¹ ARV, RC, COM, 138, f. 5v-6, 14-12-1495

²³²² ARV, RC, COM, 139, f. 76v-77v, 19-5-1496

²³²³ Es devien, segons el consell, 85000 sous dels quitaments pendents de 1493. AMC, LC, 1496-1497, f. 14-14v. La decisió fou confirmada el dia 12. *Ibidem*, f. 15

banda, tampoc els comptes donats en març de 1497 per Casalduch dels quitaments fets convenceren el consell, que decretà prosseguir les execucions pendents²³²⁴. Pel dany a la vila que causava l'endarreriment del quitament, es decidí requerir del rei una provisió que permetera el consell ocupar-se dels comptes perquè coincidiren amb els dels quitadors²³²⁵. Probablement, la debilitat de les recaptacions fiscals continuava sent l'element essencial en els problemes de Miquel i Casalduch per complir els seus deures amb els creditors. D'altra banda, és possible que, una vegada recuperada la llibertat per carregar censals, el consell considerara que els quitadors tenien menys excuses pels seus impagaments de quitaments.

El cert és que les queixes sobre els quitadors, que rebien tota la recaptació fiscal de la vila però no l'esmerçaven en quitaments, es reiteraren en 1498, així com els manaments executoris del consell, tot i els esforços de Casalduch per aconseguir més préstecs censals²³²⁶. Els deutes, se'ns informa, procedien dels quatre primers anys del quitament i arribaven com a mínim a l'any 1496, cosa que ens fa sospitar que el compliment del pla de sanejament als primers temps de l'administració de Jaume Miquel no fou tant exitós com semblava²³²⁷. A petició del lloctinent de governador, qui volgué intercedir per trobar una solució, s'atorgà una pròrroga als quitadors, seguida per un intent de trobar fons tant en l'almoïna d'en Martorell com en nous carregaments²³²⁸. Finalment, foren necessàries les súpliques al rei Ferran del síndic Miquel Joan per aconseguir una provisió que manara el batlle general i lloctinent general de governador Lluís de Cabanyelles ocupar-se del cas, davant la denúncia que els quitadors no complien la seua tasca²³²⁹.

En aquest moment fou el batlle Jaume Pasqual qui intervingué, portant l'afer a l'atenció del rei. Recordant el que hem escrit en un altre apartat, com a part de l'estratègia de sanejament de la monarquia, era important que el batlle poguera donar compte satisfactòriament de les rendes rebudes, cosa que no era possible si es mostrava indulgència amb els veïns deutors. Així, en juny de 1497, el rei ordenava el batlle general

²³²⁴ *Ibidem*, f. 24v, 3-3-1497 i f. 25, 4-3-1497

²³²⁵ *Ibidem*, f. 29v, 13-5-1497

²³²⁶ AMC, LC, 1498-99, f. 4, 9-9-1498 i f. 4v, 25-9-1498. 1496. Fou necessari anar a cercar diners a altres comarques, com el Maestrat. AMC, LC, 1499-1500, f. 4, 7-9-1499

²³²⁷ *Ibidem*, f. 5-5v, 28-9-1498

²³²⁸ La intervenció del lloctinent en *ibidem*, f. 6, 3-11-1498. La cerca de fons en *ibidem*, 6v, 2-12-1498. Els esforços per trobar capital portaren al consell a negociar vendes de censals a inversors de Barcelona. *Ibidem*, f. 8v, 6-1-1499

²³²⁹ *Ibidem*, f. 10v-11, 27-1-1499. La provisió reial que ho manava, datada a Ocanya el 15 de gener, es troba en ARV, RC, COM, 138, f. 250-250v

Diego de Torres que les contribucions degudes pels veïns castellonencs foren exigides sense cap comport ni pròrroga²³³⁰. Això es completava amb l'ordre reial, datada unes setmanes abans, d'executar l'antic clavari de la vila Pere Jover pel valor dels deutes pendents de la seua administració dels quitaments, anul·lant-se per tant el comport que en primera instància havia rebut de la batllia general²³³¹. Si a això sumem el fet ja esmentats de l'atorgament, l'any següent, de la facultat de nomenar amb llibertat el seu successor, constatem com en el pla d'intervenció de les finances locals no hem de menystenir el paper del batlle, ja que no deixava de ser responsable de retre comptes a la corona dels ingressos de la vila, malgrat l'existència d'un clavari de quitaments.

En febrer de 1499, i amb la sentència a la mà, es reprengueren les penyores contra els quitadors.²³³² Tot i que el consell prompte mostrà la seua voluntat d'assolir una concòrdia entre les parts²³³³, la qüestió es prosseguí per via judicial, assignada ara al lloctinent de governador, degut a que els quitadors no havien efectuat els pagaments promesos com a condició de la pròrroga anteriorment concedida per intercessió del mateix Rampston de Vicianà²³³⁴. Vist el punt mort a què s'havia arribat, Cristòfol de Vassurto, qui com a regent de la batllia general no deixava de ser l'administrador real de les finances castellonenques, com a autoritat a qui responien els quitadors, intervingué per resoldre definitivament el conflicte. Sembla ser que els quitadors havien insistit en respectar les condicions vigents del quitament de 10000 sous anual, presentant en aquest sentit una escriptura al consell en setembre, tot i que sembla, per informacions posteriors, que també es demanava una extensió del termini del programa²³³⁵. Els quitadors comptaven amb el suport de la monarquia en la seua intenció, personalitzada per Vassurto, qui insistia que calia fer el quitament, presentant aleshores un nou pla que asseguraria el futur de les finances locals. El consell, resignat, declarà que compliria el quitament decretat i faria justícia als quitadors. Tanmateix, decidí comunicar-li aquest fet a Vassurto, al mateix temps que "ab les cortesies necessàries" se li plantejava la possibilitat d'una renegociació entre vila i quitadors.

²³³⁰ ARV, RC, DIV, 310, f. 121v-122, 3-6-1497

²³³¹ *Ibíd.*, f. 121-121v, 3-5-1497. Pere Jover havia demanat i obtingut la protecció reial després del seu arrest. Veure nota 112.

²³³² *Ibíd.*, f. 14v, 9-2-1499

²³³³ *Ibíd.* f. 15v, 13-2-1499

²³³⁴ AMC, LC, 1499-1500, f. 2, 27-5-1499. La decisió de continuar la via judicial es ratificà el 4 d'agost. *Ibíd.*, f. 3

²³³⁵ *Ibíd.*, f. 5, 15-9-1499

El dia 17 de novembre es llegia al consell la resposta escrita de Cristòfol de Vassurto a l'ambaixada dels enviats castellanencs. El regent de la batllia general iniciava la lletra amb un to amable, tot i que el caràcter ferm i definitiu que el missatge contenia en la seua essència prompte començava a traspuar. Vassurto es mostrava decebut perquè el consell rebutjara la proposta, declarant que “ma sabut greu que los partits tans bons que yo he mogut per benefici de aquexa vila, e no per altra, no u haiau volgut acceptar negun de aquells”. El regent declarava que, ja que el consell havia refusat adoptar les solucions ofertes des de la batllia, (“pux vosaltres no voleu allargar lo temps del quitament”), ell es veia obligat a intervenir de manera directa les finances del municipi i exercir personalment com a clavari (“yo seré content de pendre lo dit quitament”). Vassurto argumentava que “yo no vull mirar lo meu interès” sinó el de la vila, i de passada el del monarca, a qui corresponien les rendes a rebre i davant qui havia de respondre, “que no és negun de vosaltres”. Després de resumir l'element principal del pla, que deixava Vassurto com a encarregat dels quitaments i carregaments, s'apressava els consellers a acceptar l'oferta, recordant-los que “no·s troben tots dies persones girats al benefici de aquexa vila axí com yo stich ara”. Al mateix temps, el regent de la batllia advertia de manera molt gràfica que l'oferta que se'ls presentava era la darrera oportunitat per salvar la vila, i el seu refús convertia el consell en responsable de la seua perdició: “que si yo veg que tant porfidegau en voler·vos ofegar no faré sino tallar la corda e gira la squena e no pensar hi pus que vosaltres pensar no·y voleu”. En un avís addicional, s'aconsellava al govern municipal que “mireu bé lo que haveu a fer, que sia ben fet”, de cara a Déu i al rei, ja que “qui no farà lo que deu donarà son compte molt stret”. Suavitzant en certa manera les dures paraules, el regent tranquil·litzava el consell informant-lo que la nova mesura no significaria el trencament del sagrament del pla de quitaments existent: els qui això deien “no saben que·s dien”, ja que la nova intervenció “no és tocar en lo quitament, abans és adobar, endreçar e ratificar aquell en benefici de la vila”, en un projecte que, a més, comptava amb el suport i aprovació reial. Els consellers, sense cap argument ni força, acataren la decisió de monarquia. Les finances de la vila, “concordantment e sens discrepància”, quedaven en mans de Cristòfol de Vassurto, “tenint sguart que és official del senyor Rey e protector de aquesta vila, que és del senyor Rey e son patrimoni”.²³³⁶

Quins eren els termes de l'oferta final de la monarquia, que els consellers tant s'havien resistir a acceptar? Els capítols del pla, conservat dins els llibres de dates i rebudes dels

²³³⁶ *Ibidem*, f. 8v-9v

anys noranta del segle, ens informen que, de manera parcial, es conservaven les mesures principals del programa de sanejament de 1491. Es preveia un quitament anual de censals per valor de 10000 sous, la major part dels quals s'havien d'extraure de la recaptació ordinària municipal, bàsicament provinent de peites i cises. A l'igual que en el pla anterior, s'esperava obtenir la resta de les quantitats dels 1000 sous anuals de l'almoïna de Llorenç Martorell i de les multes per les escorrenties. La principal novetat era que Vassurto passava a actuar de manera personal com a clavari de les pecúnies. Així, rebria la recaptació completa de cises i peites, i faria arribar a la corona els 6000 sous anuals de la peita i cena reials. Al mateix temps, també es comprometia a pagar pensions i quitaments als creditors censalistas. En aquest sentit, també assumia la responsabilitat de pagar tot allò degut de la clavaria de Jaume Miquel dels vuit anys anteriors, passant a la seua persona tots els drets i obligacions de l'antic clavari. Vassurto, a més, tenia la llibertat de fer nous carregaments a la seua despesa per quitar censals existents, dels quals la vila respondria amb els dos censals que el regent tenia sobre la vila. A banda de les limitacions establertes, que concedien a Vassurto la facultat de fer carregaments i quitaments en nom de la vila, s'establíen altres regulacions, com la que fixava el for de la peita en 5 sous, i deixava sota el seu control els arrendaments de les cises, excloent les autoritats municipals en particular dels arrendaments de les carnisseries. El document contenia algunes concessions, com l'atorgament a la vila d'allò sobrant en la recaptació de la peita, les reduccions dels censals o la possibilitat de fer quitaments anuals per més quantitat. També es mantenia el funcionament del regiment polític municipal, encara que els oficis s'exercirien de nou sense salari. Tot i així, el consell, amb la signatura dels capítols, el consell cedia en la pràctica la gestió de les seues finances a l'administració reial durant deu anys²³³⁷.

En desembre de 1499 Vassurto rebia una lletra del rei Ferran des de Sevilla. El monarca havia estat informat per Castelló que la vila havia acceptat la presa de control dels quitaments per part del regent, declarant que “como muestran tener mucha voluntad que vos tomassedes cargo del dicho quitamento”, Vassurto havia de complir allò demanat, “pues con tanta confianza los de la dicha villa tienen en vos que lo deveys de fazer”. La intervenció de les finances es defensava amb l'argument del benefici que suposaria per la vila, amb l'objectiu de “redimir aquella villa de muchas vexaciones”, per la qual cosa

²³³⁷ Llibre de dates i rebudes 1492-1504, f. 4-11v

Vassurto hauria d'ocupar-se, a partir d'aquell moment, de "entender en el quitamento de aquella"²³³⁸.

Així, la insolvència del municipi havia acabat per dinamitar bona part de l'autonomia fiscal de Castelló, obrint una via clara pel control de la vida local per part de la corona. A diferència d'altres ciutats i viles, l'administració de Ferran II ho havia aconseguit sense necessitat d'intervenir en el regiment polític en forma de concessió de noves ordinacions per l'organització del municipi, suspensions temporals d'eleccions i càrrecs, o nomenaments de consellers perpetus o cedes de noms aprovats per la monarquia. La insaculació de 1476 havia resultat suficient per consolidar una oligarquia que dificultava l'accés a nous personatges que volien introduir-se en l'elit política local. El poder quedava en mans de llinatges com els Miquel, els Agramunt, els Reus i els Gascó, ja encimbellats des del període dels consellers vitalicis, i altres figures influents com Mateu Miralles, Nicolau Casalduch i Nicolau Arrufat, protagonistes de diversos serveis i connexions amb la monarquia ja explicades. Era d'aquest sector dominant d'on s'extreien els ambaixadors al monarca, els gestors dels monopolis de la batllia i els col·laboradors de la corona en els plans de sanejament, essent diversos d'ells ennoblits a les darreries del segle i rebent provisions especials al seu favor contra les ordinacions municipals que els perjudicaven. El seu paper ajudà, sens dubte, a vèncer la resistència d'un consell del qual sempre es podia esperar una retòrica en defensa de l'autonomia local, calmant-se al mateix temps les lluites pel poder polític al si de la vila.

És cert que, com a part del pla de sanejament, els gestors del quitament quedaren en una posició delicada, no sols arriscant el seu capital sinó la seua reputació i prestigi tant de cara els prohoms de la vila com la monarquia, a qui havien de donar compte de la seua administració. Tanmateix, no sembla que la seua gestió danyara de manera significativa la seua posició. Això fou degut tant a les relacions de què gaudien amb la corona, que podia atorgar-los els favors i protecció que requerien, com a la tutela financera del municipi, que assumí els deutes de la clavaria de Jaume Miquel, i la seua pròpia base econòmica a la vila. No hem d'oblidar tampoc, per exemple, que coincidint amb la proposta d'intervenció final de Vassurto, en setembre de 1499, el rei ordenà les autoritats municipals que, com a part del pla de sanejament que se'ls aplicaria, quitaren primer els censals dels creditors forasters per afavorir els residents a la vila que contribuïen en les

²³³⁸ *Ibidem*, f. 12

seues imposicions²³³⁹. La mesura pot interpretar-se, al mateix temps que un aparent benefici per la vila, com un nou gest de favor amb els prohoms que ens ocupen, és a dir, la capa superior de l'oligarquia que tenia el capital suficient per invertir en el deute públic. Aquestes figures, amb l'establiment del nou programa, gaudiren d'una rellevància continuada. Així, a principis de 1501 Mateu Miralles era jurat, Nicolau Casalduch justícia, i els cognoms Miquel, Arrufat i Agramunt retenien el seu lloc dins del consell. Tot i que no tots els llinatges esmentats destacarien de la mateixa dins el cos de prohoms del Castelló d'època moderna, alguns, com els Reus, els Miquel, els Miralles i els Arrufat continuarien presents a la política municipal del Setze.

Una de les figures esmentades, el cavaller Nicolau Casalduch, pot citar-se com a exemple de la participació en les empreses règies com a part d'una estratègia de promoció social que el portà, als primers anys del segle XVI, a convertir-se en el prohoms castellanenc més destacat. Havent estat un dels parçoners del quitament, assolí a principis de la nova centúria, i coincidint amb el període en què les finances locals estaven intervingudes per Vassurto, un important patrimoni senyorial que comprenia Borriol, Montornès, la Pobla, Benicàssim, i Serra d'en Garceran, alhora que comptava amb una de les majors fortunes de la vila fins la seua mort a la dècada de 1530²³⁴⁰. Si bé moltes de les figures que ens ocupen gaudiren de la condició de generosos, aconseguint així una posició privilegiada tant en l'àmbit social com l'econòmic i el fiscal, Casalduch ressaltà sobre la resta en passar de ser mercader a senyor de vassalls. D'aquesta manera seguia els comportaments, cada vegada més habituals, dels burgesos baix-medievals que adquirien senyoriis fora de la ciutat. Aquest fet, doncs, l'apropava més a destacades figures i llinatges de les principals poblacions del regne com València o Xàtiva, que a la més humil oligarquia castellanenca. A això contribuí la seua sòlida base econòmica al municipi, en part deguda a l'herència de Manuel Caixa, però també a les seues inversions en terra, cases, comerç i monopolis senyorials²³⁴¹.

²³³⁹ ARV, RC, DIV, 311, f. 40-40v, 4-9-1499

²³⁴⁰ La figura de Casalduch ha estat objecte d'un estiu recent per part de Joaquim Aparici. APARICI MARTÍ, J. "Camino a la cumbre. El castellanense Nicolau Casalduch a finales de la Edad Media. De mercader a señor de vasallos", *AUA-HM*, n. 21, 2019-2020, pp. 67-90. Sobre la seua adquisició de la baronia, vegeu també GIMENO SANFELIU, Mª J. *Llinatge i poder...op.cit.*, pp. 10-18. Sobre el seu senyoriu de la Serra, vegeu PUIG I MARQUÉS, P. *La Serra d'en Galceran: els Ibarsos y els Rosildos*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló, 2017, pp. 23-25

²³⁴¹ VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent...op.cit.*, pp. 298-299

Hem de concloure, seguint idees ja esbotzades, que la posició socioeconòmica assolida dins la vila no deixava de ser el factor essencial a l'hora de ser triat com a home de confiança de la monarquia. Arribats a finals del segle XV, la insolvència de la vila causada per la debilitat de la seua economia no sols motivà la intervenció definitiva de la monarquia en defensa dels seus interessos lligats a la fiscalitat reial, sinó que obrí un nou camí perquè els principals prohoms, ja d'antuvi posseïdors de censals, invertiren el capital acumulat i augmentaren la seua posició de cara a la corona. Aquests, a grans trets, no foren afectats negativament per la precarietat fiscal castellanenca, sinó que fins i tot trobaren una oportunitat per incrementar el seu prestigi i patrimoni, com ho exemplifica el cas dels Casalduch. L'altra cara d'aquest ascens de persones i llinatges per mitjà d'enriquiments i ennobliments era una major docilitat de les elits locals en el seu conjunt, sense la força política i econòmica per enfrontar-se a la corona i mancades igualment de figures interessades en oposar-se els seus plans, donada la seua còmoda posició en *l'statu quo* de l'època.

6.6 CONCLUSIONS DEL CAPÍTOL

Una anàlisi dels canvis de regiment electoral esdevinguts al llarg del segle ens permet confirmar la seua connexió, ja expressada per Pau Viciano, a l'estat de la hisenda. Així, la insolvència, amb el perill que això suposava per la recaptació de les rendes reials, decidí l'inici de les intervencions reials en el municipi, que es manifestaren paral·lelament en la concòrdia amb els creditors i en la implantació de la insaculació. Les dites modificacions, cal dir-ho, sense impedir l'entrada de noves figures, com els Casalduch, en reconeixement a l'estatus econòmic assolit, no alteraren l'hegemonia del grup de prohoms dominant. A això contribuí la circumstància que els requeriments per assolir als càrrecs, a diferència de poblacions com Oriola, eren essencialment econòmics, sense existir llocs reservats a distints grups seguint criteris estamentals. Cap intervenció reial, doncs, afavorí sectors marginats del poder polític o provocà una substitució de llinatges. Fins i tot en els casos, com en la instauració de la insaculació, en què existí una oposició rellevant dels prohoms als plans de la monarquia per l'atac a la seua autonomia que suposava, la corona treballà per guanyar-se la fidelitat dels personatges més destacats d'aquest sector. En aquest sentit, les capes superiors de l'oligarquia foren afavorides en el seu conjunt pel sistema de les conselleries vitalícies, que consolidaven el seu estatus. La nova insaculació de 1476, permetent una certa obertura del grup de poder amb l'objectiu de calmar tensions amb la resta de prohoms, no amenaçà el seu domini, introduint en la pràctica una règim no gaire diferent de la cooptació i amb una notable jerarquizació entre els prohoms del sac major i del menor. Amb aquest compromís, s'assolia una situació no gaire diferent que la que trobem a Oriola, la d'un tancament d'elits lligat al triomf del sector més oligàrquic, que preservava el seu poder mitjançant el control dels mecanismes electorals. La monarquia aconseguia uns prohoms definitivament dòcils que, veient la seua posició al municipi consolidada, trobaven pocs incentius per oposar-se als projectes reials. El poder econòmic i la participació en la fiscalitat i la política local continuaren sent les bases en que es cimentava la seua preponderància, essent els serveis reials un complement i conseqüència d'aquests, però mai el factor únic d'ascens social a aquest grup hegemònic.

Aquesta relativa estabilitat en l'àmbit polític contrasta amb la profunda crisi que visqueren les finances municipals al Castelló del Quatre-cents. Sense ser un problema nou, ja que, com sabem, a principis de segle la vila es recuperava d'una fallida seguida d'una intervenció reial a finals del XIV, prompte la situació començà a desequilibrar-se. A la dècada de 1420, l'acumulació de demandes reials del rei Alfons feu que els mètodes

tradicionals d'augmentar els ingressos, com la pujada del for de la peita, resultaren insuficients, i s'hagué de recórrer amb regularitat als censals aportats per inversors tant de la ciutat de València com castellanencs. Aquests últims, tot i que amb una inversió total menor que la dels censalistes valencians, representaven, com és natural, la capa superior de l'oligarquia que ja dominava la vida política i econòmica local, donat que era l'única amb el capital necessari per realitzar aquestes operacions. Així, ja a les primeres dècades del segle, llinatges de mercaders com els Miquel i els Reus trobaren en el món del crèdit una oportunitat per fer negoci i consolidar encara més la seua posició.

La solució, però, era a curt termini. La insuficiència de les peites i cises ordinàries, agreujada per la crisi demogràfica que es vivia, que disminuïa el nombre de contribuents, no pogué compensar-se satisfactòriament per mesures com el lliurament de la peita per parròquies o l'exigència d'aquest impost als generosos, tot i que aquestes no es deixaren d'emprar al llarg del segle. Les incessants demandes reials se sumaven ara un deute públic crònic, que es convertí en un problema generalitzat a les principals viles del regne i que situà Castelló en una posició d'insolvència. La situació ja era greu als anys trenta, quan les pensions degudes començaren a ser la causa de regulars visites a la vila de porters amb manaments executoris en contra de la vila i les seues autoritats. S'intensificaren aleshores les gestions amb els creditors valencians amb l'objectiu de reduir interessos o de quitar els censals, que sovint requerien el carregament de nous censals, paral·leles amb negociacions amb els creditors locals, més disposats a mostrar-se comprensius amb la posició del consell. Però els èxits moderats amb els creditors i les noves exigències de la corona portaren la vila, a partir de mitjans de la dècada, a demanar decididament una intervenció de la monarquia per la protecció dels castellanencs i els seus béns, argumentada en la preservació del patrimoni reial i el bé públic.

El paper de la monarquia, personificada per l'infant Joan com a lloctinent del seu germà Alfons, s'inicià de manera limitada en la intercessió entre vila i creditors per rebaixar els censals existents. Pocs anys més tard, el deteriorament de la situació feu necessària una intervenció més contundent, que es concretà entre 1443 i 1444 per mitjà de la concòrdia entre vila i creditors assolida per la intercessió de la reina Maria. El pla de sanejament de les finances que s'establia, a més de regular els quitaments i les reduccions d'interessos a fer, col·locava el ric mercader Manuel Caixa en el càrrec de clavari de les pecúnies, per les mans del qual passaven tots els ingressos del municipi en última instància. Amb aquesta decisió, la monarquia tornava a beneficiar els grups més ben posicionats dins la

vida econòmica i política municipal com a col·laboradors dels seus projectes, que es veié confirmat pel pas pel clavariat de llinatges comercials de primera línia com els Reus, els Arrufat o els Agramunt.

Tanmateix, la pressió dels censalistes de la capital no s'aturà, i probablement tingué una gran influència en el regiment del sac imposat en 1446. En aquell moment es manifestà la posició en què els censalistes locals es trobaven, i que es reflectí en part en les divisions al consell al voltant de la implantació de la insaculació, que tenia el suport d'un grup minoritari però influent de prohoms locals. D'una banda, com a residents a Castelló, es veien afectats de manera directa per la crisi financera i demogràfica. Al mateix temps, el seu capital invertit es trobava en risc per la insolvència del municipi. Tot plegat els podia portar a oferir rebaixes al consell pel seus censals, tal com ja havia succeït anteriorment a 1443, però també a demanar la intervenció de la monarquia en servei propi per assegurar-se el cobrament de les seues pensions. Així, tot i que ja havien estat afavorits per les transferències de la titularitats d'alguns censals amb l'objectiu de frenar la fugida de capital fora de la vila, els creditors locals negociaren pel seu compte per obtenir compensacions, que donaren com a resultat la sentència arbitral reial que els concedia seixanta lliures anuals i que coincidí en el temps amb el nou regiment. D'aquesta manera, a l'igual que passava en altres poblacions en el cas de la conflictivitat política, també la crisi financera atorgava la monarquia la capacitat d'exercir com àrbitre en les disputes entre sectors enfrontats, que requerien la seua intervenció com l'autoritat forta que podia actuar en defensa dels seus interessos propis i consolidar el seu estatus locals.

La precarietat de les finances no permeté el compliment dels termes de la concòrdia. Durant els darrers anys del regnat del Magnànim i el de Joan II, la pressió dels creditors i les execucions foren més freqüents que mai, i els governs castellanencs es veieren obligats a recórrer de nou a la corona per requerir la seua intervenció al seu favor. La monarquia tingué un paper limitat, centrat en les funcions de mediador amb els creditors, però sense arribar a una acció d'un nivell equiparable a la concòrdia dels anys quaranta. S'optà, en lloc d'això, en mantenir l'habitual política contradictòria, que podia afavorir una part o altra depenent de les circumstàncies i necessitats reials. Així, la corona, còmoda en una posició d'àrbitre que reforçava la seua autoritat, podia concedir una paralització de les execucions de béns, sumada a rebaixes i pròrrogues en les pròpies demandes extraordinàries reials. Aquests gests, després d'una apel·lació de la part contrària, podien ésser contrarestats per manaments que negaven cap gràcia en les execucions o impedi-

alteracions en la fiscalitat local que perjudicaven els interessos dels creditors, tant els castellonencs com els forans. En aquest sentit, cal recordar que la reforma del regiment de 1467, que beneficià el sector més oligàrquic de la vila d'on s'extreien els inversors en el deute públic, es basà, a banda del desig reial d'obtenir unes elits locals dòcils en un context bèl·lic, en les queixes de creditors locals sobre les reformes en la recaptació de la peita que es planejava. D'aquesta manera, les figures i llinatges més rellevants del moment tornaven a trobar en la monarquia una manera de reforçar i preservar la seua posició mitjançant la confluència d'interessos entre les dues parts.

Vist el paper limitat de la corona en aquesta etapa, les autoritats no tingueren més remei que confiar en les fonts d'ingressos ja descrites. En els casos en què s'introduïren novetats en la fiscalitat per augmentar la recaptació, aquestes s'efectuaren dins les capacitats que l'autonomia local oferia. Aquesta política tingué com a culminació el pla de sanejament aprovat pel consell en 1482, que establia quitaments anuals sufragats en bona mesura pels impostos ordinaris. Però a aquelles alçades, Ferran II ja havia pujat al tron. Protagonista de nombroses intervencions en governs municipals, sovint amb la mala gestió financera i el deute crònic com a pretexts, el nou monarca no podia deixar d'actuar davant el perill en què es trobava la fiscalitat reial. El rei Ferran, a través de figures com el mestre racional o el batlle general, inicià les gestions per un nou programa de quitaments més exitós que l'anterior que sanejara les finances locals sense el recurs a nous censals. El resultat en 1491, fou un pla de quitaments que retallava de manera considerable l'autonomia financera i fiscal del municipi, en la pràctica, una imposició reial acatada per una vila en una posició dèbil. A canvi, un quitador principal, Jaume Miquel, junt amb diversos parçoners, quedava com a clavari i gestor dels ingressos municipals. Amb aquesta mesura, s'aprofitava la crisi hisendística per mantenir sota control la vila sense una nova reforma del regiment i, alhora, la capa més benestant dels prohoms, ells mateixos creditors del municipi, es beneficiaven de nou del projecte reial, coincidint amb el període de l'ennobliment de figures com Pere Miquel i Mateu Miralles.

Els oficials municipals no es donaren per vençuts. Al llarg de la dècada prosseguiren els seus esforços per augmentar els seus ingressos dins el marge d'autonomia que la vila conservava. Donat que les noves impositcions o l'exigència de la peita completa als generosos afectaven de prop el sector oligàrquic ja descrit, es fàcil concloure que el grup majoritari dels prohoms emprava aquests armes com una reivindicació del poder municipal i una certa resistència a la imposició reial, fet que també es donà en els

enfrentaments entre vila i quitadors pel compliment poc satisfactori del contracte. Malgrat això, la manca de progressos en el sanejament impulsà en 1499 una intervenció reial definitiva de la hisenda local que acabava gairebé del tot amb l'autonomia financera de la vila, deixant la batllia general com a responsable directa de quitaments i pagaments. Al mateix temps, Jaume Miquel, en assumir la monarquia els seus deures i deutes, rebia la seua protecció. Al final del procés, doncs, el grup més oligàrquic no veié perjudicats els seus interessos per la seua participació en els plans de sanejament reials, sinó que mantingueren o fins i tot augmentaren el seu estatus, com ho demostra el cas de Nicolau Casalduch, un dels parçoners del quitament, convertit en el principal prohom local a inicis del nou segle. Comptat i debatut, les intervencions reials, lligades a la protecció de les rendes pròpies, acabaren per reforçar la posició dels llinatges amb una base econòmica i política més forta, que també eren els més propers al poder reial. Amb la seua preponderància interna reforçada, es consolidaven, a l'igual que a Oriola, com les elits que la monarquia desitjava atreure i que mantindrien la vila dòcil vers la corona.

VII CONCLUSIONS GENERALS

En 1510, el cens del morabatí que es recaptà eixe any revelava que set personatges de l'estament militar tenien la seua residència a Castelló. A banda de dos figures dels llinatges Tous i Vicianà, la font revelava que els altres cinc pertanyien a nissagues ben arrelades a la vila de dècades ençà, i d'un origen clarament burgès. Així, al costat de Nicolau Casalduch, probablement el principal prohoms castellanenc del moment, trobem dos membres dels Miquel, Perot i Llorenç, i altres dos dels Reus, Pere i Bernat²³⁴². Amb els privilegis i estatus afegit que la consideració de cavaller atorgava, el seu perfil social no s'allunyava gaire del dels prohoms que dominaven el municipi a les primeries del segle XV, quan mercaders, com el mateix llinatge Miquel, o notaris com Pasqual Ferrando o Pere de Begués conformaven el grup més benestant i influent de l'oligarquia local. Si tenim en compte les professions d'altres de les principals figures dels darrers anys del segle, com Mateu Miralles, Bernat Gascó o Gabriel Feliu, veiem com, cent anys més tard, la reduïda elit tradicional de mercaders, notaris i juristes, ara amb alguns dels seus membres ennoblits, mantenia la seua posició de poder dins l'escenari local.

Aquesta certa estabilitat observada en les elits locals contrasta amb la intensa activitat política i bèl·lica a la Corona. No debades, el segle s'inicià amb el sotrac polític i bèl·lic de l'Interregne, que afectà de manera directa Castelló en forma de la guerra oberta que es produí al regne. Amb el Compromís i l'arribada dels Trastàmara, els nous monarques emprengueren ambiciosos campanyes mediterrànies que motivaren un reguitzell de demandes financeres extraordinàries als municipis, a banda d'alienacions nobiliàries en busca d'ingressos, que sovint provocaven les protestes del braç reial. Econòmicament, el deute públic municipal fou un fenomen general, i nombroses hisendes locals entraren en crisi. En l'àmbit institucional, la construcció d'estructures d'estat consolidava el poder reial com a superior i àrbitre de la resta. Tot això, però, s'assentava en bases ja ben fermes del segle anterior. Així, el Tres-cents havia estat marcat per conflictes externs com la Guerra dels Dos Peres o l'expansió marítima dels reis de la Corona, de la qual els Trastàmara foren continuadors, sent aquest segle probablement el de major pressió financera per part de la corona, i origen d'un endeutament censalista que ja es manifestà

²³⁴² VALLDECABRES RODRIGO, R.(ed.), *El cens de 1510. Edició dels llibres registre 514 BIS i 514 ter de la secció de cancelleria Reial de l'Arxiu del Regne de València*, València, Universitat de València, 2002, pp. 52, 79 i 470. Més informació sobre l'ús d'aquesta font per ampliar el nostre coneixement de la demografia valenciana de principis del XVI en GARCÍA CÁRCEL, R. , "El censo de 1510 y la población valenciana de la primera mitad del siglo XVI", *Cuadernos de geografía*, Nº 18, 1976, p. 49-66

amb força a les darreres dècades del segle XIV. No mancà tampoc una conflictivitat interna tan o més gran que la del Quinze, causada per factors com el creixent autoritarisme monàrquic o la disminució del patrimoni reial en favor de la noblesa. Pel que fa a les institucions, els municipis i els principals organismes del regne i la Corona, com corts, governació o batllia general, estaven més que consolidats amb l'arribada de la nova dinastia, que coincidia amb l'oficialització del Mestre Racional i la Generalitat. Es completava així el marc d'instruments i escenaris a través dels quals es manifestarien i dialogarien els distints poders, en un moment en què el concepte de pactisme era ja una realitat. En el pla legislatiu, el corpus format pels furs del regne i els privilegis locals havienn esdevingut els referents jurídics compartits, ja del tot independent dels capricis de la voluntat reial. Per últim, en allò que respecta als aspectes ideològics, es consagrava el concepte de superioritat de l'autoritat del monarca i la seua administració, que no es contradeia amb una forta consciència, als centres urbans, de constituir poders autònoms desitjosos de preservar els seus drets i posició pròpia front altres poders, fent sentir la seua veu en decidir el curs de la política de la Corona.

Amb aquest punt de partida, pot comprendre's la manera en què les elits urbanes afrontaren el període d'absència de rei. El buit de poder forçà les viles, com ho mostra l'exemple de Castelló, a posar totes els seus recursos materials, econòmics i humans al servei de la seua preservació física, en unes tasques defensives que també permeteren els municipis exercir un cert lideratge i influència a nivell comarcal o regional. Al mateix temps, s'entestaren a mantenir la seua autonomia en un temps d'incerteses. En aquest sentit, la cultura política de valoració teòrica de la jurisdicció reial, apropiada pels governants i prohoms locals, junt amb una legislació comuna ja generalment assumida, contribuïa a la pervivència de les institucions i oficis monàrquics. Per aquest motiu, els municipis, col·locats en un lloc d'especial protagonisme, no sols s'implicaren activament en els afanys diplomàtics i parlamentaris per la resolució de l'Interregne, sinó que no dubtaren en emprar la idea del respecte a la legislació com argument contra actuacions, considerades indegudes, provinents de les faccions en conflicte o dels oficials reials, igualment implicats en la lluita de bàndols. Això es plasmà en les protestes contra les mesures autoritàries de Bellera als primers temps de l'Interregne, malgrat que les circumstàncies bèl·liques, sumades a l'esmentat respecte abstracte a les institucions i legalitat vigents, arrossegaren els prohoms castellanencs a reconèixer l'autoritat del virrei com l'únic amb força per garantir la seguretat de la vila a partir de 1411. Una concepció

abstracta de la llei i el poder reial, doncs, ja s'havia convertit en una útil referència a emprar en la defensa material i jurídica dels centres urbans i dels propis interessos dels seus sectors dominants. Les recurrents al·lusions a la protecció del bé comú i la cosa pública com motivacions que guiaven les accions dels poders municipals, usats amb finalitats pràctiques, serien una constant també al segle que s'encetava en la retòrica destinada a la defensa de la postura dels prohoms de les viles reials, front les ambicions tant del poder reial com del nobiliari.

L'extensió d'aquestes nocions ideològiques explica també la rapidesa amb què ciutats i viles acceptaren la validesa del desenllaç del Compromís. És cert que la divisió entre els prohoms castellanencs fou profunda, i destacades figures de l'oligarquia local, oposades al bàndol de Bellera, fugiren de la vila ja en 1410, quedant aquesta en 1411 alineada al costat del virrei, tant per motius pragmàtics com pel paper de lideratges puntuals com el de Guillem Agramunt. En 1412, però, quedava poc de marge per qüestionar el veredict de Casp. Independentment de les parcialitats i interessos particulars de les instàncies que ajudaren Ferran d'Antequera a pujar al tron, els factors pràctics, relacionats amb el reconeixement de la seua posició forta una vegada desaparegut Bellera, i l'aparent legitimitat de la seua elecció conciliària, es conjuminaren per dissuadir qualsevol intent de resistència real del cos de prohoms locals al nou monarca. Amb el reforç que aportaven els conceptes ideològics esmentats, les elits urbanes difícilment podien trobar cap al·licient en la lluita contra els fets consumats si desitjaven preservar el seu estatus de privilegi en l'àmbit municipal. Així, les mateixes motivacions realistes que els havien fet reconèixer Bellera i cercar el seu ajut per la protecció de la vila, ara els empenyaven a l'acatament de la nova situació. Per la seua banda, la monarquia, preocupada per la pacificació de la vida local i l'acomentament dels diferents poders si volia arrelar al seu nou domini, dugué a terme una política conciliadora i, a localitats encara dividides, com Castelló o Alzira, treballà pel retorn dels fugits i la reconciliació entre els prohoms. En el cas castellanenc, podia afirmar-se que, cap a 1415, aquesta ja s'havia assolit a grans trets. Amb l'excepció de Guillem Agramunt, el convenciment urgellista del qual el portà a unir-se a la revolta del comte d'Urgell en 1413, els prohoms es mantingueren fidels a Ferran I, malgrat els signes que hem detectat de malestar popular amb la nova dinastia estrangera. No hi hagué, per tant, cap represàlia pròpiament dita ni substitució d'elits, i fins i tot Agramunt pogué reincorporar-se a la vida política local a mitjans de la dècada següent.

Tot i així, la imatge continuista que hem expressat al principi és només una cara, important això sí, dels esdeveniments del segle XV. Les institucions de la corona, com la governació i les seues lloctinències o les batllies locals, resultaven instruments útils per una monarquia decidida a utilitzar tots els mitjans al seu abast per imposar-se per sobre de la resta de poders i culminar el procés de construcció estatal en marxa. Al mateix temps, aquests oficis constituïen una via de contacte directe i personal amb la monarquia. En un període en què ja s'assumia la preponderància règia en tots els àmbits, la connexió amb aquest poder que la participació en l'administració reial suposava impulsava les elits locals a participar en ella o, si més no, atraure els oficials a la seua postura i emprar-los en benefici propi. En el cas de la lloctinència de la governació, les aspiracions dels prohoms castellanencs al càrrec estaven fundades en el fet que Castelló constituïa la seu de la lloctinència des del segle anterior, a més de ser la vila el lloc d'origen i residència habitual de no pocs lloctinents del Catorze. Això, a més de conformar una estratègia òbvia de promoció social de certes figures i llinatges, podia resultar en un reforç del lideratge regional de Castelló al nord del regne, una superioritat que, a efectes pràctics, no mai fou exagerada respecte centres propers com Vila-real o Borriana.

Les conseqüències d'aquest doble vessant, reial i municipal, de la institució, es palesaren en els nomenaments dels lloctinents del segle XV. Els monarques Trastàmara tractaren l'ofici de lloctinent com una recompensa per serveis reials reservada a la noblesa militar que la corona tenia interès en promocionar, en una connivència d'interessos amb un estament senyorial en crisi que buscava en l'exercici de la guerra i de l'administració reial una via per promocionar-se. Aquest fet, que era un signe de l'acceptació reticent de l'autoritat superior règia també per part de l'estament senyorial, resultà en l'acapament del càrrec per part de nobles forasters i que, per la seua residència habitual a València, exerciren l'ofici de manera principalment absentista. Fins i tot Bartomeu de Reus, l'únic lloctinent d'origen castellanenc, obtingué la dignitat pel fet de tractar-se d'una figura cortesana propera a la corona, i exercí un absentisme total. Cal dir que uns primers signes d'aquest problema ja s'havien donat a finals del segle anterior, quan el lloctinent Guillem Miró es veia obligat a absentar-se periòdicament de la vila per tal d'ocupar-se dels mateixos serveis reials que li havien concedit el càrrecs. Ara, l'absentisme es tornava gairebé sistemàtic, el que, sumat a l'origen foraster dels lloctinents, no sols barrava els llinatges locals el pas a un dels principals oficis del regne, sinó que danyava el prestigi de Castelló en la jerarquia urbana del regne, en deixar de ser, a efectes pràctics, la residència

dels lloctinents. Les protestes per l'absentisme dels titulars del càrrec es repetiren al llarg de tot el regne. Aquestes queixes podien obtenir una confirmació reial dels privilegis de la vila per part de la corona, acostumada a atorgar provisions contradictòries que afavorien diferents partits amb la intenció d'acontertar-los i cobrar el corresponent donatiu, però amb pocs efectes. El mateix succeïa amb les constants protestes sobre abusos dels lloctinents i els seus subordinats, les quals la monarquia no tenia capacitat real per fer complir. Igualment, les peticions perquè un castellanenc rebera la lloctinència foren ignorades per la monarquia.

Pel que fa a la batllia, el control de l'ofici per part de prohoms locals, sense el caire nobiliari de la lloctinència, no s'alterà de la mateixa manera. Així, durant la major part del segle, figures d'origen castellanenc, particularment notaris i juristes, regiren la institució. Amb això es reflectia l'interès reial de cooperar amb els personatges i llinatges amb la base econòmica i política més sòlida al municipi, que podien aportar el suport necessari a la monarquia per garantir la tranquil·litat en la vida política local, en un període en què la corona assetjava diferents mecanismes per pacificar les disputes pel poder a ciutats i viles valencianes. La tendència es trencà temporalment als últims anys del segle, quan Ferran II, seguint la seua voluntat intervencionista per protegir el futur de les rendes reials, després d'una acumulació de frauds i irregularitats dels seus predecessors Jaume Ferrando i Bartomeu de Bues, instaurà un batlle foraster i absentista, el valencià Jaume Pasqual. Llevat d'aquesta decisió, pot afirmar-se que la batllia no fou afectada de la mateixa manera que la lloctinència pel creixement de l'autoritat reial, i a inicis del segle XVI figures locals tornaven a regir l'ofici.

Vista aquesta evolució, podem plantejar-nos quina capacitat de resistència tenia el govern castellanenc front decisions que perjudicaven els prohoms. Certament, la vila no es trobava en condicions d'imposar la seua voluntat al monarca, un fet què, a banda de la força de l'autoritat reial, també influïa el deteriorament de les finances i demografia locals. Els prohoms havien de trobar altres mètodes per apropar-se al poder regi, i, consegüentment, ascendir socialment, i una d'elles fou l'exercici de la surrogació de la lloctinència de la governació. D'aquesta manera, l'absentisme general dels lloctinents tenia com a contrapartida positiva la possibilitat de complir totes les seues funcions. Això representava una oportunitat de promoció social, que fou aprofitada per llinatges que ja comptaven amb el favor reial, com els Reus, junt amb altres personatges pertanyents al sector més oligàrquic, com el mercader Manuel Caixa. A això podem sumar altres vies

obertes de connexió amb el poder monàrquic, com la que constituïa la lloctinència de la batllia, que, entre altres destacats prohoms, fou ocupada durant dècades pel mateix Caixa, i la posició d'assessor jurídic del lloctinent de governador, que fou igualment dominada per juristes castellanencs. Una altra escletxa d'autonomia que quedava a disposició dels prohoms locals era la facultat d'elaborar ordinacions relatives a les incompatibilitats de càrrecs. Aquesta prerrogativa fou emprada de manera hàbil pel consell amb l'objectiu de frenar la promoció social i política del jurista d'origen forà Nicolau Batlle, habitual surrogat i assessor del lloctinent de governador al regnat de Joan II, qui devia el seu ascens, en bona mesura, al favor reial. Els citats elements representaven, doncs, unes compensacions gens menyspreables per l'oligarquia a l'hora d'enfortir l'estatus que ja posseïen en l'àmbit local i limitar de manera relativa una autoritat reial contra la qual la vila tenia poc marge per actuar. Cal dir, per acabar, que el respecte abstracte als oficials reials, lligats a la defensa de l'autonomia local, es tornà a manifestar com a principi ideològic consolidat, quan el govern municipal decidí defensar Bartomeu de Bues, tot i les topades jurisdiccionals entre batlle i vila, front l'intent nobiliari d'ocupar la batllia local.

El sector dominant castellanenc, a banda d'aspirar al reforç de la seua hegemonia interna mitjançant la seua relació amb la monarquia, no deixava passar cap oportunitat de mostrar l'estatus de la vila dins el braç reial i, per extensió, el regne. Com a municipi pertanyent a aquest estament, i en consonància amb una mentalitat també heretada del segle anterior, Castelló participava del sentiment de fraternitat i solidaritat entre viles reials, que s'expressava de manera retòrica cada vegada que els privilegis locals eren amenaçats per interessos nobiliaris o pels propis projectes de la corona, podent arribar-se a un escenari de resistència armada, com succeí en el cas de Sogorb. Malgrat que la categoria de Castelló en la jerarquia urbana valenciana no li permetia encapçalar cap campanya diplomàtica de gran abast davant la monarquia, no dubtava en adherir-se a qualsevol acció comuna de ciutats i viles, que podia donar-se en el context de les assemblees de corts, en contra, per exemple, de les alienacions del patrimoni reial. Com a població de reialenc, sentia el deure i la obligació de formar part dels fronts comuns que s'organitzaven en defensa de la vila afectada, en uns moviments que basaven els seus arguments en el respecte a la legalitat del regne, la qual havia de representar un límit a la voluntat reial. En aquestes accions, la posició hegemònica de què gaudia València a cada nivell es manifestava de manera decisiva, i les seues elits aprofitaven cada ocasió de reivindicar el

seu paper de protectora de les viles reials actuant com a líder i portaveu vers la monarquia. Certament, aquestes iniciatives representaven els objectius propis de la ciutat i el seu patriciat: no sols el seu nivell d'implicació en cada afer variava segons el grau en què els seus interessos parts veien afectats, sinó que, en cas que alguna vila reial dubtara en sumar-se a la seua postura, la capital posava en marxa mecanismes de pressió per aconseguir la seua submissió.

A banda d'això, creiem també rellevant apuntar que l'adhesió a aquestes campanyes podia comportar beneficis addicionals als municipis participants, més enllà dels aspectes ideològics. Entre ells es trobaven la possibilitat de manifestar a la corona el propi estatus jeràrquic de la vila de manera directa o la seguretat que aportava comptar amb la força i influència de València en una acció que podia afavorir el braç reial en conjunt. Des d'una perspectiva més pràctica, les maniobres diplomàtiques en corts i ambaixades reials eren una altra estratègia de promoció dels representants locals, a banda de suposar una proximitat personal a la monarquia que permetia gestions paral·leles amb la cort per assolir objectius particulars de la vila i els seus prohoms.

La superioritat de València no es constrenyia al pla diplomàtic, sinó que també es manifestava d'un mode més material en els afers bèl·lics de la monarquia. Ja es tractava de donatius aprovats a corts o de contribucions extraordinàries dels municipis, econòmiques o d'homes d'armes, la ciutat acostumava a liderar les gestions i oferir la major part de l'oferta del braç reial, element al que contribuïa l'interès de les elits urbanes valencianes en cooperar amb la corona pels beneficis que n'extreien. Naturalment, a causa del dany que les exigències reials provocaven, en especial a una vila en crisi financera i demogràfica com Castelló, no existia l'adhesió volenterosa que es donava en les campanyes en defensa de la jurisdicció reial. Ans al contrari, els municipis empraven tot el seu poder poder autònom i capacitat de negociació per tractar de defugir, rebaixar o dilatar les demandes reials.

Com el lideratge en les campanyes de defensa del patrimoni reial i la legislació vigent, el fet de dependre de manera considerable de la implicació de València en l'afer podia tenir conseqüències de diferents tipus. D'una banda, la decisió de la ciutat de col·laborar amb la monarquia solia arrossegar la resta del braç reial, i deixava viles com Castelló amb poc de marge per dissentir i assumir una posició pròpia. Al mateix temps, el potencial econòmic i humà de la capital podia arribar, en el cas de campanyes de caràcter menor, a fer que les aportacions de les viles, que en tot cas haurien representat un caràcter

secundari, es convertiren en més prescindibles. Així, eren factors fora del control de Castelló, com la contribució de València o de les forces nobiliàries, o altres circumstàncies externes, les que, ajudades per les possibles dilacions que podia aconseguir la vila, més fàcilment podien resultar en una rebaixa, perdó o redempció en metàl·lic de la demanda extraordinària. A més, si tenim en compte que, sovint, aquestes decisions reials afectaven diferents viles, obtenim una opinió encara més modesta de la capacitat independent de Castelló de fer valer els seus interessos front la monarquia. Tant en un àmbit com en l'altre, per tant, la capital del regne exercia un lideratge polític i territorial el qual una vila com Castelló estava lluny de poder emular. Si bé els escenaris bèl·lics que afectaven de manera directa la Plana, o les necessitats regulars de protegir la costa d'atacs navals, brindaven Castelló una oportunitat per assumir un cert protagonisme en la coordinació de la defensa, aquest, a banda de ser relatiu respecte Vila-real i Borriana, no depassava l'àmbit comarcal.

Les peticions reials extraordinàries, tan abundants al segle anterior, no s'aturaren. Com a vila de reialenc, Castelló fou subjecta a constants exigències relacionades tant amb necessitats bèl·liques com amb maridatges, coronatges i altres contribucions de tipus dinàstic. El perfeccionament de l'administració monàrquica dotà a aquesta de múltiples mitjans per fer arribar les seues demandes, que podien arribar a través de batlles generals i locals, els governadors o els seus lloctinents, o directament del monarca, comptant també aquests amb nombrosos elements de coerció i pressió. És cert que, en aquestes tasques, el factor humà acostumava a estar present, personificat en les figures dels batlles i altres oficials, o porters i comissaris enviats expressament a les viles amb una voluntat més de cobrar que de negociar les peticions. Tanmateix, la citada evolució administrativa significà un major control dels comptes per part de batlle general i mestre racional, els quals podien detectar pagaments pendents de les rendes reials que s'afegien a les despeses inesperades a què la vila havia de fer front. La conseqüència d'aquest procés, especialment manifesta a les darreres dècades del segle XV, fou que uns simples missatges per escrit podien obligar la vila a enviar els seus agents a València amb la intenció de negociar les peticions, presentar els comptes demanats, o, al final de les gestions, lliurar als oficials les quantitats en metàl·lic.

Del que hem observat al llarg del segle hem de concloure que resultava molt difícil per una vila com Castelló defugir les demandes reials. No cal dir que el municipi emprava totes les armes disponibles per tractar d'evitar unes exigències considerades il·legals o

insuportables per una hisenda municipal en estat d'insolvència. En aquest sentit, el recurs a síndics o missatgers del consell encarregats d'excusar, prorrogar o regatejar les demandes continuà sent la norma en cada negociació. La tasca d'aquests enviats, extrets del sector de prohoms descrit, es combinava amb altres tàctiques, com la intercessió de personatges cortesans o les súpliques directes a figures reials. En aquests tractes, els arguments legals o materials se sumaven a l'ús retòric de les concepcions abstractes i interessades del poder real ja esmentades, que es manifestaven, per exemple, en la defensa del patrimoni reial i la salut de les seues rendes urbanes com a pretext per cessar unes peticions extraordinàries que esgotarien els recursos de la vila i causarien la seua ruïna econòmica i demogràfica, quedant també afectada la recaptació fiscal reial. A més, la majoria de les gestions comptaven amb l'assistència jurídica i burocràtica dels notaris i juristes que treballaven permanentment per la vila a València, una necessitat imprescindible en un període en què el desenvolupament institucional concentrava l'activitat política a la capital, i que també intervenien en tota altra classe de litigi amb altres poders en què la vila i els seus veïns es trobaven implicats. Tot i què l'obtenció de rebaixes o pròrrogues en les exigències no era impossible, la capacitat de manobra i probabilitats d'èxit d'una vila reial com Castelló eren limitades, i pocs arguments podia adduir quan la monarquia es mostrava implacable. A l'igual que en les demandes de tipus militar, la posició modesta de Castelló l'obligava a confiar en què factors externs, com les aportacions de la ciutat de València o de corts i parlaments, ajudades per les tàctiques dilatòries de la vila, permeteren la corona mostrar-se indulgent. La importància de la posició reial s'evidencià en el cas de la defensa jurídica que emprengué el municipi dels mudèjars recentment aveïnats a Castelló. En tractar-se d'una qüestió en què els interessos reials s'alineaven amb els locals, enfrontant-se tots dos a la pressió senyorial, resultà més fàcil una participació de Joan II i els seus oficials en favor de la posició castellanenca.

Els mateixos límits s'aplicaven a l'activitat dels síndics municipals a corts. Era aquest l'escenari on plantejar els greuges de la vila amb la monarquia i els seus oficials, que, com hem vist, eren difícils de resoldre en la pràctica. Com en altres àmbits, era més probable obtenir resultats adherint-se a la posició majoritària del braç reial, on es tornava a manifestar el lideratge de València en les accions conjuntes i en la defensa d'uns interessos propis que es presentaven com a comuns de l'estament. Així, tant els factors pragmàtics com els ideològics jugaven en contra de les possibles actuacions independents dels síndics castellanencs. Aquests enviats, a l'igual que els missatgers ordinaris,

procedien de la mà major de la vila, amb un major pes en aquestes funcions de les professions legals sobre els mercaders, i representaven per tant els objectius de les elits locals. Això estava reforçat pel fet que la vila retingué, com a part de la seua autonomia, la facultat de triar lliurement els síndics, amb la qual cosa el càrrec quedava monopolitzat per un grup dominant que trobava en la representació davant el rei i el regne una altra via de promoció social, mantenint-se el prestigi de la posició durant tot el segle. Altres mecanismes de control de l'activitat dels representants eren l'elaboració de memorials d'instruccions, les consultes al consell, i la rígida supervisió de les retribucions rebudes, en un context de crisi en què els salaris experimentaren una baixada. Tant el perfil dels missatgers, malgrat els matisos citats, com les freqüents anades i vingudes entre la vila i València, seu de la major part de les reunions, per la realització de consultes, permeten una certa equiparació entre la representació parlamentària de la vila i les missatgeries corrents, tal com han observat alguns autors en altres localitats.

Sens dubte, la novetat més important en l'espai institucional local fou la introducció de la insaculació com a mètode electoral, procés iniciat amb Alfons el Magnànim i generalitzat amb Ferran II. La vila de Castelló, una de les primeres poblacions valencianes en rebre'l, constitueix un exemple de com la monarquia, com autoritat superior, se sentia amb el dret d'intervenir en els municipis amb l'objectiu de resoldre la inestabilitat causada per les disputes entre faccions pel poder polític o, en el cas castellanenc, per l'endeutament censalista i la crisi de la hisenda. En aquest camp, i de la mateixa manera que altres localitats de la Corona, els governs de la vila del Quinze emprengueren profundes mesures de sanejament, destinades a controlar el deute mitjançant la rebaixa d'interessos i els quitaments de censals, i cercant noves fonts d'ingressos addicionals. Tanmateix, els resultats dels esforços locals foren limitats, i el recurs a la monarquia com l'únic poder amb capacitat real per intercedir amb els creditors i evitar la ruïna de la vila fou una realitat constant a partir de finals de la dècada de 1420.

Seguint el plantejament de Pau Viciano, fou la preocupació de la corona pel futur dels seus ingressos fiscals la que motivà la seua actuació. La participació reial en l'afer, que, com hem vist, no era una novetat del segle XV, fructificà en la concòrdia amb els creditors de 1443-1444. La pressió dels censalistes també tingué un paper cabdal en la insaculació de 1446, mesura que una vila en posició dèbil es veié obligada a acatar, malgrat el dany que causava a un sector important de prohoms la fi de la cooptació, que amenaçava amb l'entrada de nous elements al cim del poder local, quedant així en entredit la seua posició

dominant. La situació financera, però, no millorà significativament. Les dificultats en el compliment de la concòrdia, després d'una etapa continuïsta amb Joan II, donaren lloc a una intervenció més enèrgica amb Ferran II. Aquest monarca, vist el fracàs de les polítiques municipals de sanejament, impulsà, als anys finals del segle, la figura d'un quitador únic que es fera càrrec dels ingressos i despeses castellanencs. Els èxits limitats del programa portaren al control directe de la hisenda per part de la batllia general, perdent el municipi la seua autonomia financera durant deu anys.

Agrupant de manera momentània les intervencions financeres i les relacionades amb el regiment, resulta d'interès analitzar si, com en el cas de poblacions com Oriola, existí un sector oligàrquic local beneficiat per les dites actuacions d'una monarquia que, en posició d'àrbitre fort, protegira els seus interessos i reforçara el seu estatus a nivell local. La resposta, al final del treball, ha de ser afirmativa. Tal com succeí en casos com el d'Oriola o Alacant, una facció dels prohoms castellanencs, no necessàriament majoritària però sí enormement influent pel seu poder polític i econòmic, a banda de connexions ja existents amb la corona, cooperà amb aquesta en els seus projectes. Així, veiem com, en el context de la implantació de la insaculació, llinatges de primera línia com els Reus o els Miquel impulsaren i cooperaren en la intervenció reial. Fins i tot figures dominants de la vida local, com els mercaders Manuel Caixa i Miquel Arrufat, més reticents a les intencions de la monarquia, foren atretes a la posició d'aquesta, desitjosa d'una col·laboració amb els grups oligàrquics de cada vila que assegurara la seua tranquil·litat i docilitat. El posterior règim dels consellers perpetus de 1467 no feu més que enfortir l'estatus dels prohoms situats al cim de l'elit castellanenca front possibles amenaces internes, en un període convuls en què la corona tenia una especial preocupació per assegurar-se unes elits locals fidels. Uns anys més tard, la nova insaculació de 1476 confirmava definitivament la preponderància del sector dominant, pel control de les promocions de candidats de què gaudien, alhora que calmava quelcom el malestar dels prohoms de nivells inferiors, per la relativa obertura que suposava.

No sols les reformes afavoriren el grup hegemònic local, sinó que el creixent intervencionisme reial en el sanejament de les finances tingué sempre en compte les seues preocupacions. Considerant que aquest sector era el qui comptava amb el capital suficient per invertir-lo en censals, incloent la participació en el deute públic municipal, el delicat estat de la hisenda castellanenca també posava en risc seriosament els seus interessos. Els censalistes residents a Castelló es trobaven, doncs, davant la disjuntiva de protegir les

seues inversions, i el desig d'alleugerir un endeutament i empobriment que també afectava el cobrament de les seues pensions. Com en altres àmbits, l'arbitratge reial emergia com la via més clara i segura de veure les seues demandes escoltades, confiant en què la corona mostraria un interès en la cooperació amb aquest sector més oligàrquic. Així, aquests, després de la concòrdia de 1443-1444, on el protagonisme residí en els creditors valencians, negociaren pel seu compte amb el consell una compensació per les reduccions de censals que ja havien acordat amb la vila abans de l'acord citat. No era aquesta l'única via per la qual els inversors castellonencs es veieren afavorits per les mesures reials. Sense anar més lluny, la posició de clavari de les pecúnies establerta per la dita concòrdia, que atorgava a una sola persona la gestió de tots els ingressos de la fiscalitat local, recaigué temporalment en alguns dels principals prohoms, molts dels quals ja gaudien de bones connexions amb la monarquia, Aquest fou el cas de Manuel Caixa, nomenat pel càrrec per voluntat de la corona, Miquel Arrufat, qui havia representat els censalistes locals en el litigi amb la vila posterior a la concòrdia que acabem de citar, i Nicolau de Reus.

Les intervencions més decisives que es donaren al regnat de Ferran II no oblidaren tampoc els interessos dels personatges locals més destacats. N'és una prova la intercessió reial perquè un membre d'un llinatge tan influent i ben relacionat amb la corona com els Miquel, que arribaren al final del Quatre-cents ennoblits, assolira la posició de quitador únic, quedant al seu càrrec les rebudes de la vila i la negociació amb els creditors per quitaments i reduccions, tasca en què col·laborà un prohom ascendent com Nicolau Casalduch. Fins i tot la mesura més dràstica d'intervenir les finances municipals a finals de 1499 no tingué conseqüències negatives per les figures implicades, donat que la decisió incloïa el fet d'assumir els deutes i faltes de la gestió dels quitadors.

No és la nostra intenció menystenir el paper de la iniciativa del govern municipal en les tasques de sanejament financer. Com feren altres localitats des de les darreries del segle anterior, Castelló emprà la seua autonomia financera per negociar reduccions d'interessos, fer quitaments i carregaments, i aprovar noves imposicions, mesures que, com sabem, resultaren insuficients pel problema de fons de la dificultat en les recaptacions, que sols podien mantenir-se amb una major pressió fiscal, la qual acostumava a recaure en les capes populars, incrementant-se el seu malestar i el moviment migratori fora de la vila. També en aquest vessant es palesava el potencial de la corona com àrbitre a qui recórrer. Així, tant en els disputes lligades a noves càrregues personals

que afectaven destacats prohoms, com en els enfrontaments entre vila i quitadors al voltant del compliment de les seues funcions, ambdues parts apel·laven a la monarquia, conscients que es tractava del poder fort que podia refermar el seu estatus. Tot allò es reflectia igualment en la retòrica de les apel·lacions i súpliques, on uns i altres defensaven la seua postura recurrent als mateixos comodins argumentals, relacionats amb la defensa del bé comú i la protecció del patrimoni reial i les seues rendes. La monarquia, amb la capacitat que tenia per donar la raó a les diferents parts segons els circumstàncies, quedava per tant encara més reforçada com jutge últim i autoritat suprema en el seu espai territorial.

L'intervencionisme reial dels Trastàmara, doncs, si més no en el cas castellanenc, no consistí en promocions i substitucions aleatòries i capricioses de personatges i llinatges, guiades solament per la voluntat del monarca. Cap dels prohoms que monopolitzaren el poder local i què gaudiren de la confiança de la corona era un nouvingut, sinó que eren membres destacats de l'oligarquia. D'aquesta manera, el favor reial era més una conseqüència que una causa de l'ascens de determinats elements a les capes més altes de l'elit urbana. Tot i que, naturalment, i com hem observat al llarg del treball, les connexions amb la monarquia obrien noves possibilitats de promoció social i política, casos com els de Caixa, Arrufat o el llinatge Miquel demostren que una posició dominant era el camí més ràpid per aconseguir ser el dipositari del favor de la corona, una norma que s'aplica fins i tot als Reus, que, independentment dels seus lligams personals amb la cort, ja al principi del Quinze eren una rellevant família de mercaders. L'exemple més semblant a una estratègia d'ascens social basada més en les connexions amb la monarquia que amb l'exercici de la política i activitat econòmica municipal fou el del jurista Nicolau Batlle. Aquest, malgrat les seues dècades de residència a la vila i les seues gestions en nom del consell, veié les seues aspiracions limitades pels prohoms, gràcies a una autonomia local en establir ordinacions que demostrà la seua força. L'altra cara de la moneda fou Nicolau Casalduch qui, amb orígens familiars parcialment forans, gaudí d'un arrelament personal, polític i econòmic a la vila que l'ajudà de manera decisiva a encimbellar-se dins l'oligarquia castellanenca.

A l'hora de plantejar-nos l'existència o no d'un programa sistemàtic d'intervencionisme dels municipis, resulta difícil negar una intenció general de la corona de mantenir ciutats i viles en pau i dòcils al poder reial. Dit això, i seguint de nou l'enfocament de Pau Viciano, creiem que, en analitzar el cas particular de Castelló, la base de la problemàtica

era el risc pels ingressos reials que suposava la inestabilitat de la hisenda, i fou aquest el factor més decisiu en les maniobres dels monarques. Aquests, lluny d'aferrar-se a la insaculació com a solució única per redreçar la vida municipal, tenien al seu abast diversos recursos, convivint el mètode de *sac i sort* amb cedes de noms o nomenaments directes, escollint-se un o altre segons les circumstàncies de cada localitat i la conveniència per la monarquia. En el cas que ens ocupa, l'origen últim de les disputes era el deute censalista i la insolvència i empobriment que comportaven, la solució de les quals, pel que podem concloure, fou sempre l'objectiu primari de la corona. Que les intervencions reials en el regiment o finances de Castelló no foren del tot gratuïtes i s'adaptaren al cas local ho prova, al nostre parer, que Ferran II no emprà les dificultats de la hisenda com a pretext per una nova reforma dels mecanismes electorals. Donat que la insaculació de 1476 havia resolt la conflictivitat en l'àmbit polític, en confirmar el poder del grup més oligàrquic, no foren necessàries més intervencions a final de segle, a diferència de llocs com Oriola, i les mesures reials se centraren en el problema financer.

Existia un element comú que unia les intervencions reials a Castelló amb les de la resta de principals poblacions valencianes estudiades, més enllà del distint pes dels factors polítics o financers en la situació que es buscava redreçar, una diferenciació que, en el cas castellanenc, resulta difícil d'apreciar. En els casos citats, un sector influent de prohoms, conscient del poder assolit per la monarquia i la seua administració al segle XV, requerí l'arbitratge de la corona per consolidar el seu estatus intern, o, si més no, prompte se n'aprofità. Per la seua banda, l'estratègia general de la monarquia en el seu intent de mantenir els municipis dòcils fou recolzar-se en les figures i llinatges que ja estaven dins del grup de poder, reforçant-los i convertint-los en els elements dominants. Tal com s'ha observat a la mateixa capital del regne, i salvant les òbvies distàncies, la connivència d'interessos entre ambdues parts resulta evident, i restava al·licients a la resistència als projectes reials. Això s'evidencià en el cas de Castelló, on ni tan sols l'atac a l'autonomia financera que suposà la intervenció de 1499, que es topà amb la oposició oficial del consell, perjudicà els prohoms més destacats, com ho demostra la identitat de les principals figures locals als primers anys del nou segle. En convertir-se la monarquia en el camí principal en l'objectiu de preservar o augmentar una posició hegemònica en el context local, s'avançava de retruc en la consolidació definitiva de la corona i les seues institucions de caire estatal associades com l'autoritat superior indiscutida als temps moderns.

VIII FONTS I BIBLIOGRAFIA

FONTS EDITADES

BELENGUER, E. (ed.) *Col·lecció documental del regnat de Ferran II i la ciutat de València (1479-1516)*, 2 vols. , Barcelona, Fundació Noguera, 2011

BOFARULL Y MASCARÓ, P. DE (ed.) *Colección de documentos inéditos del archivo general de la Corona de Aragón*, ed. Barcelona, Archivo general de la Corona de Aragón, 1847, tomo II

BOFARULL Y MASCARÓ, P. DE (ed.) *Colección de documentos inéditos del archivo general de la Corona de Aragón*, ed. Barcelona, Archivo general de la Corona de Aragón, 1847, tomo III

FERRANDO PALOMARES, S. (ed.), *Llibre de la Cort del Justícia de Sueca (1457)*, València, Universitat de València, 2011

GIL VICENT, V. (ed.) *Ordenances municipals de Vila-real: (segles XIV-XVIII)*, València, Universitat de València, 2002

IBORRA, J. (ed.), *Crònica i memòria. Textos històrics de Martí de Viciana el Vell*, Universitat de València, 2018

PÉREZ PÉREZ, D. (ed.) *Llibre blanc de la governació*, Valencia, Acción Bibliográfica Valenciana, 1971

REVEST CORZO, L. (ed.), *Libre de Ordinacions de la vila de Castelló*, Castelló, SCC, 1957

RIQUER, M. DE (ed.), *Lletres de batalla: cartells de deseiximents i capítols de passos d'armes*, 3 vols. , Barcelona, Barcino, 1963

RUBIÓ I LLUCH, A. (ed.), *Diplomatari de l'Orient Català: (1301-1409): col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria*, 1947

RUBIO VELA, A. *Epistolari de la València medieval*, València/Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998

SÁNCHEZ ADELL, J. (ed.) *El Llibre de Privilegis de Castelló de la Plana (1245-1470)*, Castelló, Ajuntament de Castelló, 1993

SESMA MUÑOZ, J. A. (ed.), *Actas del parlamento de Alcañiz-Zaragoza (1411-1412, Actas del Compromiso de Caspe (1412), Sentencia del Compromiso de Caspe (1412)*, Saragossa, Gobierno de Aragón, 2011

VALLDECABRES RODRIGO, R.(ed.), *El cens de 1510. Edició dels llibres registre 514 BIS i 514 ter de la secció de cancelleria Reial de l'Arxiu del Regne de València*, València, Universitat de València, 2002

BIBLIOGRAFIA

Musealización de la Torres de Maçanes, Alacant, Área de Arquitectura de la Diputación de Alicante, 2011

ABELLA SAMITIER, J. “La deuda pública en los municipios aragoneses”, *Anuario de Estudios Medievales*, 39/1, 2009, pp. 47-64

- ABELLA SAMITIER, J. “Una hacienda local en crisis: la quiebra del municipio de Uncastillo a finales de la Edad Media”, *Aragón en la Edad Media*, n. 21, 2009, pp. 5-36
- ALABAU CALLE, J.A., MADRID SOUTO, R. ““Que Déus ne serà servit e vosaltres e tots nostres sotsmeses ne serets ben regits e governats”. Las proposiciones reales a las cortes valencianas durante el reinado de Alfonso el Magnánimo”, *Saitabi*, n. 64-65, 2014, pp. 101-113
- ALABAU CALLE, J. A. “Las cortes de 1443-1446 y la hacienda de la villa de Alcoy”, *Anuario de estudios Medievales*, n. 34/2, 2004, pp. 815-830
- ALABAU CALLE, J. A. “Per tot be avenir de la nostra vila. El sistema representativo de las villas reales en las cortes valencianas durante la Baja Edad Media. Alcoy en las cortes de 1443-46”, *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, Barcelona, Diari Oficial i de Publicacions (Catalunya), 2005, pp. 537-553
- ALABAU CALLE, J. A. “Sobre los agravios en las Cortes del reino de Valencia (Cortes de 1437-38)”, *eHumanista/IVITRA*, n. 7, 2015, pp. 245-263
- ALBEROLA, A. “Autoridad real y poder local. Reflexiones en torno al desarrollo del procedimiento insaculatorio en los municipios valencianos durante la época foral moderna”, *Pedralbes*, n. 12, 1992, pp. 9-38
- ALBEROLA, A. “Els municipis reialencs valencians durant l'època foral moderna: estructura política i funcionament”, *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat*, València, 1992, València, Genralitat Valenciana, 1992, pp. 443-455
- ALBEROLA, A. - HINOJOSA, J. "La instauración del sistema insaculatorio en los territorios meridionales del País Valenciano: Alicante, 1459", *Congrés Internacional Lluís de Santàngel i el seu temps*, València, 1987, 1992, pp. 479-483
- ÁLVAREZ PALENZUELA, V. Á. “Relaciones entre Aragón y Castilla en época de Alfonso V. Estado de la cuestión y líneas de investigación”, *XVI CHCA*, t. I, pp. 21-43
- APARICI MARTÍ i al. *Borriol: vol. II*, Castelló, Universitat Jaume I, 2009
- APARICI MARTÍ, J. “Dinámica comercial en la morería de Castelló”, *Millars: Espai i historia*, n. 17, 1994, pp. 127-144
- APARICI MARTÍ, J. “Camino a la cumbre. El castellonense Nicolau Casalduch a finales de la Edad Media. De mercader a señor de vasallos”, *AUA-HM*, n. 21, 2019-2020, pp. 67-90
- APARICI MARTÍ, J. “Materia prima para la manufactura. Su abastecimiento en Castelló a través de las actes del justícia (1416-1450)”, *Millars*, XXXIV, 2011, pp. 23-40
- APARICI MARTÍ, J. “Morerías urbanas a Castelló: la integració del treball artesà musulmà durant el segle XV”, *XVII CHCA*, t. I, pp. 171-183
- APARISI ROMERO, F., ROYO PÉREZ, V. “Pequeña nobleza y guerra en el reino de Valencia durante la Baja Edad Media. Actitudes y comportamientos en el servicio militar”, *Medievalismo*, n. 20, 2010, pp. 149-171
- ARROYAS SERRANO, M. *El Consell de Castellón en el siglo XVII. Ordenamiento jurídico y estructura institucional*, Castelló, Diputació de Castelló, 1989

ASENJO GONZÁLEZ, M. “El poder regio y las ciudades castellanas a mediados del siglo XV: pragmáticas, ordenamientos y reuniones de Cortes en el reinado de Juan II”, *Os reinos ibéricos na Idade Média: livro de homenagem ao professor doutor Humberto Carlos Baquero Moreno*, vol. 1, Livraria Civilização Editora, 2003, pp. 947-955

ASENJO GONZÁLEZ, M. “Las ciudades medievales castellanas: balance y perspectivas de su desarrollo historiográfico (1990-2004)”, *En la España Medieval*, n. 28, 2005, pp. 415-453

BARRAQUÉ, J.P., “Construire une identité de capitale. Saragosse à la fin du Moyen Âge”, JARA FUENTE, J.A, (ed.) *Ante su identidad: la Ciudad hispánica en la Baja Edad Media*, Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, 2013, pp. 59-74

BARRIO BARRIO, J.A. *El ejercicio del poder en un municipio medieval: Orihuela, 1308-1479*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1996

BARRIO BARRIO, J.A. *Finanzas municipales y mercado urbano en Orihuela durante el reinado de Alfonso V (1416-1458)*, Alacant, Diputació d'Alacant, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 1998

BARRIO BARRIO, J.A. *Gobierno municipal en Orihuela durante el reinado de Alfonso V, 1416-1458*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1995

BARRIO BARRIO, J.A. “Inmigración, movilidad y poblamiento urbano en un territorio de frontera. la gobernación de Orihuela a fines del medievo”, *Revista d'Història Medieval*, n. 10, 1999, pp. 199-231

BARRIO BARRIO, J.A. "La intervención real en la ciudad de Orihuela a través de la suspensión de la insaculación en 1450 y su reimplantación en 1459", *Pedralbes*, n. 13, 1993, pp. 401-408

BARRIO BARRIO, J.A. "La intervención real en la ciudad de Orihuela a través de la implantación de la insaculación en 1445", *XV CHCA*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación y Cultura, 1996, t.1, vol.2, 1996, pp. 25-34

BARRIO BARRIO, J.A. "La introducción de la insaculación en el antiguo Reino de Valencia. Xàtiva, 1427", *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat, València, 1992*, València, Genralitat Valenciana, 1992, pp. 179-188, València, 1992, pp. 499-503.

BARRIO BARRIO, J.A. "La introducción de la insaculación en la Corona de Aragón. Xàtiva, 1427. Transcripción documental", *AUA-HM*, 8, 1990-91, pp. 99-114

BARRIO BARRIO, J.A. "La organización municipal de Alicante, s.XIV-XV", *AUA-HM*, n. 7, 1988-89, pp. 137-158

BARRIO BARRIO, J. A. “Las élites políticas urbanas en la Gobernación de Orihuela. Los sistemas de creación, acceso y reproducción del grupo dirigente en el territorio fronterizo”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 32/2, 2002, pp. 777-808

BARRIO BARRIO, J. A. “Los procuradores del brazo real en las cortes medievales del reino de Valencia”, *Aragón en la Edad Media*, XXI, 2009, pp. 59-98

BARRIO BARRIO, J. A. “Los sistemas de propaganda política de las elites urbanas en el reino de Valencia. Siglos XIII-XV”, *XVII CHCA*, t. III, pp. 63-72

- BARRIO BARRIO, J. A. "Per Servey de la Corona d'Aragó". Identidad urbana y discurso político en la frontera meridional del reino de Valencia: Orihuela en la Corona de Aragón, ss. XIII-XV", *Hispania: Revista española de historia*, vol. 71, n. 238, 2011, pp. 437-466
- BARRIO BARRIO, J.A. "Que als dits ordenaments e capítols sien meses en memòria de scriptura. Modelos de identidad urbana en el reino de Valencia siglos XIII-XV". *AUA-HM*, n. 16, 2009-2010, pp. 6-91
- BARRIO BARRIO, J. A. "Una oligarquía fronteriza en el mediodía valenciano. El patriciado de Orihuela. Siglos XIII-XIV", *Revista d'Història Medieval*, n. 9, 1998, pp. 105-126
- BARRIO BARRIO, J. A., CABEZUELO PLIEGO, J.V. "La contribución de la procuración de Orihuela en la conquista de Cerdeña", *AUA-HM*, n. 11, 1996-1997, pp. 377-383
- BARRIO BARRIO, J.A., CABEZUELO PLIEGO, J.V. "La defensa de los privilegios locales y la resistencia a la centralización política en la Gobernación de Orihuela", *AUA-HM*, n. 13, 2000-2002, pp. 9-42
- BARRIO BARRIO, J.A., HINOJOSA MONTALVO, J.R. "Las sisas en la gobernación de Orihuela durante la baja Edad Media", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 22, 1992, pp. 535-579
- BATLLE GALLART, C. "Esquema de l'evolució del municipi medieval a Catalunya", *Estudis Baleàrics*, n. 31, 1989, pp. 61-72
- BATLLE GALLART, C. *La crisis social y económica de Barcelona del siglo XV*, Barcelona, CSIC, 1973.
- BATLLE GALLART, C. BUSQUETA, J. "Príncipe y ciudades en la Corona de Aragón en el siglo XV", GENSINI, S. (ed), *Principi e città alla fine del Medioevo*, Pisa, Pacini, 1996, pp. 333-349
- BAYDAL SALA, V. "El naixement de l'impost del morabatí al Regne de València (1265-1266)", *Revista de Historia Medieval*, n. 15, 2006-2008, pp. 141-164
- BAYDAL SALA, V. *Els fonaments del pactisme valencià. Sistemes fiscals, relacions de poder i identitat col·lectiva al regne de València (c. 1250 - c. 1365)*, Tesis, Universitat Pompeu Fabra, 2011
- BAYDAL SALA, V. *Guerra, relacions de poder i fiscalitat negociada: els orígens del contractualisme al regne de València (1238-1330)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2014
- BAYDAL SALA, V. "Peites, quèsties, redempcions d'exèrcit i subsidis. La naturalesa i l'evolució dels principals tributs reials directes a la Corona d'Aragó des de Jaume I fins a Alfons el Benigne (1213-1336)", FERRER I MALLOL, M. T. (coord.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, Institut d'Estudis Catalans, 2015, vol 1, pp. 259-286
- BAYDAL SALA, V. "Tant grans messions." La financiación de la cruzada de Jaime II de Aragón contra Almería en 1309", *Medievalismo*, n. 19, 2009, pp. 57-154

- BAYDAL SALA, V., ESQUILACHE MARTÍ, F. *De Carraixet a Bonrepòs i Mirambell: Els orígens medievals d'un poble valencià*, València, Institució Alfons el Magnànim-CVEI: Diputació de València, 2017
- BELENGUER, E. *Fernando el Católico y la ciudad de Valencia*, València, Universitat de València, 2012
- BELENGUER, E. (ed.) *Història de la Corona d'Aragó*, vol. I, Barcelona, Edicions 62, 2007
- BELENGUER, E. "La evolución político-económica del municipio valenciano durante el s.XV: del Compromiso de Caspe a las Germanías", *IX CHCA*, Nàpols, 1973, t. 2., pp 377-391
- BELENGUER, E. *Los Trastámara*, Barcelona, Pasado y Presente, 2019
- BELLVESER, R., (ed.) *Els valencians en el Compromís de Casp i en el Cisma d'Occident*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 2013
- BERNABÉ GIL, D. "El control de la insaculación en los municipios realengos", *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat*, València, 1992, València, Genralitat Valenciana, 1992, pp. 505-510
- BERNABÉ GIL, D. "Els procediments de control reial sobre els municipis valencians (segles XVI-XVII)", *Recerques: Història, economia i cultura*, n. 38, 1999, pp. 27-46
- BERNABÉ GIL, D. "Las oligarquías urbanas del Reino de Valencia en el tránsito a la Edad Moderna", *1490. En el Umbral de la Modernidad*, vol. 1, Val. CVC. 1994, pp. 205-232
- BERNABÉ GIL, D. *Monarquía y patriciado urbano en Orihuela, 1445-1707*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1990
- BERNABEU BORJA, S. *La ciutat i el rei. Govern, societat i elits valencianes (1416-1479)*, tesi, Universitat de València, 2017
- BERNABEU BORJA, S. "Llinatges i poder local a l'Alzira del segle XV", *Aragón en la Edad Media*. n. 25, 2014, pp. 5-40
- BERNABEU BORJA, S. "L'arbitratge regi a la ciutat de Xàtiva en el context previ a la introducció de la insaculació (1416-1427)", *Medievalismo*, n. 27, 2017, pp. 45-71
- BERNARDO ARES, J. M. DE. "El régimen municipal en la Corona de Castilla", *Studia Historia Historia Moderna*, n. 15, 1996, pp. 23-61
- BERTRAN ROGÉ, P. "Vilagrassa a les Corts i Parlaments del Principat", *Romànic tardà a les terres de Lleida: estudis sobre Vilagrassa actes de la Jornada de Treball XLII. Vilagrassa, 27 de novembre de 2011*, pp. 189-202
- BETÍ, M. "Primeros señores de Castellón", *BSCC*, VII, 1926, pp. 50-65
- BISSON, T. N. "Statebuilding" in the Medieval Crown of Aragon", *XV CHCA*, t. I-1, pp. 141-158
- BLACK, A. *El pensamiento político en Europa, 1250-1450*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003

BORDES GARCÍA, J., LLIBRER ESCRIG, J.A. “La Valencia y su territorio durante los siglos XIV y XV: la comarca del Camp de Túria”, ARÍZAGA BOLUMBURU, B., SOLÓRZANO TELECHEA, J.Á. (coords.), *La ciudad medieval y su influencia territorial. Nájera. Encuentros internacionales del Medievo*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos, 2007, pp. 239-254

BRANDMÜLLER, W, *Das Konzil von Siena-Pavia, 1423-1424*, Münster, 1968/476, 2 vols.

CABEZUELO PLIEGO, J. V. “En torno a la creación y funcionamiento de la gobernación general de Orihuela”, *Pedralbes*, n. 2, 2013, pp. 159-180

CABEZUELO PLIEGO, J. V. *La curia de la procuración. Estructura de una magistratura medieval valenciana*, Diputación Provincial de Alicante, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 1998

CABEZUELO PLIEGO, J. V. “La regulación de la elección de los cargos municipales en un espacio señorial: Elx, 1444. “Per ço que lo dits oficis se repartisen en fosen entre molts bons hòmens repartits que may ne podien haver e altres n’avien masa sovint”, *XVII CHCA*, t. III, pp. 105-108

CABEZUELO PLIEGO, J. V. “Otra aportación al «debat de les jurisdiccions» entre bailía y gobernación. el criterio jurídico de Domingo Mascó”, *AUA-HM*, n. 12, 1999, pp. 63-77

CABEZUELO PLIEGO, J. V. *Poder público y administración territorial en el Reino de Valencia, 1239-1348. El oficio de la Procuración*

CABEZUELO PLIEGO, J. V. *Poder público y administración territorial en el reino de Valencia, 1239-1348: el oficio de la procuración*, Valencia: Conselleria de Presidència, 1998

CABEZUELO PLIEGO, J. V. “*Procuració versus governació*. El reino de Valencia ante la reforma gubernativa de 1344”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 25/2, 1995, pp. 571-591

CABEZUELO PLIEGO, J. V. “Reflexiones en torno al oficio de la procuración como instrumento de la acción regia para el gobierno político del Reino de Valencia 1239-1348”, *AUA-HM*, n. 10, 1995, pp. 21- 34

CABEZUELO PLIEGO, J. V. “En torno a la creación y funcionamiento de la gobernación general de Orihuela”, *Pedralbes*, n. 2, 2013, pp. 159-180

CÁCERES MILLÁN, S. “Bandos, violencia y poder municipal ante la ausencia de un rey en la Corona de Aragón (1410-1412)”, *En la España Medieval*, n. 40, 2017, pp. 9-34

CÁCERES MILLÁN, S. *El poder municipal durante el Interregno de la Corona de Aragón (1410-1412)*, tesi, Universitat de Lleida, 2018

CÁCERES MILLÁN, S. “Luchar contra las hostilidades: Orden y arbitraje de las ciudades medievales en tiempos de crisis. La Corona de Aragón en su Interregno”, *Estudios Medievales Hispánicos*, n. 5, 2016, pp. 219-232

CÁCERES MILLÁN, S. “Vivir sin rey en la Corona de Aragón: control político, económico y social en el Interregno (1410-1412)”, *Roda da Fortuna, (Número especial) Ciudad y cultura política urbana en la Edad Media: Actas del III Congreso Internacional*

de Jóvenes Medievalistas Ciudad de Cáceres, Cáceres (España) del 13 al 14 de noviembre de 2014, n. 1-1, 2015, pp. 365-378

CÁCERES MILLÁN, S. “Parlamentos en el Interregno: la gestión de los estamentos en la crisis política de la Corona de Aragón (1410-1412)”, NAVARRO ESPINACH, G., VILLANUEVA MORTE, C. (coords.), *Cortes y parlamentos en la Edad Media peninsular*, Murcia, Sociedad Española de Estudios Medievales, 2020, pp. 39-68

CAMPOS, X. , DÍAZ DE RÁBAGO, C. “Los moriscos de Castellón (1525-1609): del bautismo forzoso a la expulsión”, *Saitabi*, n. 59, 2009, pp. 161-170

CANET APARISI, T. “La abogacia fiscal: ¿Una figura conflictiva en la administración valenciana?”, *XVIII CHCA*, t. 1, pp. 523-550.

CANET APARISI, T. *La Audiencia valenciana en la época foral moderna*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1986

CANELLAS, Á. “La guerra castellana”, JOVER ZAMORA, J.M: (dir.) *Historia de España Menéndez Pidal*, t. XV, Madrid, Espasa Calpe, 2000, pp. 385-392

CAÑAS GÁLVEZ, F. “Viajes y estancias de Fernando I de Aragón: acción política y ejercicio del poder regio”, *XIX CHCA*, Ponències i comunicacions, pp. 232-239

CARBONELL BORJA, M. J., DÍAZ BORRÁS, A. “Las cortes de 1429. Singularidad y trascendencia”, FERRERO MICÓ, R. (coord.), *Autonomía municipal en el mundo mediterráneo: historia y perspectivas*, València, Fundación Profesor Manuel Broseta, 2002, pp. 59-86

CARUANA GÓMEZ DE BARREDA, “Jaime. Alfonso V y Teruel”, *IV CHCA*, t. I, pp. 325-333

CAWSEY, S. *Reialesa i propaganda: l'eloqüència reial i la Corona d'Aragó (1200-1450)*, València, Universitat de València, 2008

CERVANTES PERIS, F.J. “El poder local en la ciudad de Segorbe (1360-1479)”, *Boletín del Instituto de Cultura del Alto Palancia*, 11, 2000, pp. 59-68

CHINER GIMENO, J. *Ausiàs March i la València del segle XV*, València, Generalitat Valenciana - Consell Valencià de Cultura, 2004

CONDE Y DELGADO DE MOLINA, R. “La creación del Archivo Real de Valencia”, *Estudis castellanencs*, n. 6, 1994-1995, pp. 371-382

CORBALÁN DE CELIS Y DURÁN, J. “El testamento del gobernador Martí de Viciana el viejo y otros datos para la historia de Burriana”, *Miscel·lània homentage a Rafael Martí de Viciana en el V centenari del seu naixement 1502-2002*, pp. 49-62

CORREA BALLESTER, J. “Dos figuras del Real Patrimonio en Valencia: Baile General y Mestre Racional”, *Dels furs a l'estatut: actes del I Congrés d'Administració Valenciana, de la Història a la Modernitat*, València, 1992, València, Genralitat Valenciana, 1992, pp. 179-188

CLAVER CORTÉS, M. d. C. “El proceso repoblador tras la expulsión de los moriscos en el señorío de Relleu”. *Revista de historia moderna*. N. 4, 1984, pp. 419-420

- CRUSELLES, E. *El Maestre Racional de Valencia: función política y desarrollo administrativo del Oficio Público en el siglo XV*, València, Edicions Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1989
- CRUSELLES, J. M. *Els notaris de la ciutat de València: activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona, Fundació Noguera, 1998
- CUCALA ORIENT, E. *Las finanzas municipales de Vila-real en el siglo XV*, Universitat Jaume I, 2011
- CUEVES GRANERO, D. "Cortes celebradas en Valencia por Alfonso V el Magnánimo en el año 1419", *IX CHCA*, t. IV, pp. 117-128
- CUNCHILLOS DE LOSCERTALES, S. "'Armament' de la galera de Galceran Dusay: Barcelona-Napoles, 1450". *IX CHCA*. t. 4, pp. 141-155
- DÍAZ DE RÁBAGO, C. "Estructura social de la Aljama musulmana de Castelló de la Plana durante el siglo XV", *Estudis castellanencs*, n. 5, 1992-1993, pp. 483-490
- DÍAZ DE RÁBAGO, C. "La justicia cristiana ante los mudéjares: Los Bocayo, una familia valenciana del siglo XV", *BSCC*, LXIX, 1993, pp. 201-210
- DÍAZ DE RÁBAGO, C. *La morería de Castelló de la Plana (1462-1527)*, Castelló, Ajuntament de Castelló, 1994
- DÍAZ DE RÁBAGO, C. "La propiedad de tierras en la morería de Castelló de la Plana: 1462-1527", *Sharq Al-Andalus*, n. 9, 1992, pp. 157-164
- DOMINGO PÉREZ, C. "Evolución y movilidad de la población en la Plana (Nuevos datos para los siglos XV-XVIII)", *Saitabi*, n. 32, 1982, pp. 185-202
- DOMINGO PÉREZ, C. "La agricultura de Castellón de la Plana en 1468", *Saitabi*, n. 28, 1977, pp. 221-238
- DOÑATE SEBASTIÀ, J. M. "Aportación al estudio de los Viciana", *Saitabi*, 15, 1965, pp. 59-72
- DUALDE SERRANO, M. "Reacción de Castellón contra la sentencia de Caspe", *BSCC*, XXVI, 1950, pp. 1-9
- ESCOLANO, G. *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y Reino de Valencia*, 3 vols., València, Librerías Paris-Valencia, 1980
- ESQUERDO, O. *Nobiliario valenciano*, València, Biblioteca Valenciana, 2001 (reed.)
- ESTAL, J. M. DEL "Conversión de la villa de Alicante en ciudad", *AUA-HM*, n. 7, 1989, pp. 225-241
- ESTAL, J. M. DEL "Elevación de la villa valenciana de Orihuela a ciudad por Alfonso V de Aragón (1437)" *XVI CHCA*, t. I, pp. 225-236
- FALCÓN PÉREZ, M. I. "El sistema fiscal de los municipios aragoneses", SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 191-218
- FALCÓN PÉREZ, M. I. "Gobierno y poder municipal en las ciudades de Aragón en la Baja Edad Media", *XVII CHCA*, t. I, pp. 59-99

- FALCÓN PÉREZ, M. I. “La introducción el sistema insaculatorio para la provisión de cargos municipales en Aragón”, *XVI CHCA*, t. I, pp. 253-276
- FALCÓN PÉREZ, M. I. “Las ciudades medievales aragonesas”, *En la España medieval*, n. 7, 1985, pp. 1159-1200
- FALCÓN PÉREZ, M. I. *Organización municipal de Zaragoza en el siglo XV*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1978
- FALCÓN PÉREZ, M. I. “Origen y desarrollo del municipio medieval en el Reino de Aragón”, *Estudis Baleàrics*, n. 31, 1989, pp. 73-92
- FELIP SEMPERE, V. “Revoltes populars a la Plana durant la segona meitat del segle XIV: Aproximació a l’actitud de Vila-real i Castelló en ser separades de la Corona”, *BSCC*, LXV, 1989, pp. 51-88
- FERRAGUD DOMINGO, C. *Medicina i promoció social a la baixa edat mitjana: Corona d’Aragó, 1350-1410*, Madrid, CSIC, 2005
- FERRANDO FRANCÉS, A. “De la tardor medieval al renaixement: aspectes d’una gran mutació sociolingüística i cultural a través dels Viciàna”, *Caplletra: revista internacional de filologia*, 34, 2003, pp. 31-52
- FERRER I MALLOL, M.T. “El Patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del s. XIV”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 7, 1970-1971, pp. 351-491
- FERRER I MALLOL, M.T. “La Batllia General de la part del regne de València dellà Xixona”, *AUA-HM*, n. 6, 1987, pp. 279-310
- FERRER I MALLOL, M.T. “Martí I l’Humà (1396-1410), el darrer rei de la dinastia barcelonina”, FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l’Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l’Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, 2015, pp. 11-48
- FERRER NAVARRO, R. “La Plana: su estructura demográfica en el siglo XV”, *Cuadernos de Historia*, n. 5, 1975, pp. 67-91
- FERRER NAVARRO, R. “Relaciones de Alfonso el Magnánimo con la ciudad y el Reino de Valencia”, *Debats*, n. 104, 2009 (Ejemplar dedicado a Alfonso el Magnánimo y su tiempo), pp. 40-49
- FERRERO MICÓ, R. “El Reino de Valencia: ¿un Reino de ciudades libres?”, GRAULLERA SANZGARRIDO MAYOL, V., FERRERO MICÓ, R. (coords.) “Organización administrativa del Reino de Valencia”, *Ciudades y Cortes: del Reino de Valencia a la Comunidad Valenciana*, Valencia, Fundación Profesor Manuel Broseta, 2000, pp. 51-68
- FERRERO MICÓ, R. “El poder real y las Cortes. La función de los oficiales reales frente a las instituciones”, *XVIII CHCA*, t. I, pp. 145-178
- FERRERO MICÓ, R. “Reivindicaciones estamentales frente al poder monárquico”, *XVI CHCA*, t. I, pp. 321-344
- FONT I RIUS, J. M. “Orígenes del régimen municipal de Cataluña”, *Anuario de historia del derecho español*, 16, 1945, pp. 389-529 i 17, 1946, pp. 229-585

- FORCADA MARTÍ, V. “La Torre del Rei (de Oropesa del Mar)”, *BSCC*, LXIV, 1988, pp. 359-388
- FORNER TICHELL, V. *Familia de los Viciana: estudios histórico-críticos*, València, Imprenta Hijo F. Vives Mora, 1922
- FULLANA MIRA, L. “Documentos inéditos de la familia de los Viciana”, *BSCC*, III, 1922, pp. 161-168
- FURIÓ DIEGO, A. “Deuda pública e intereses privados. Finanzas y fiscalidad municipales en la Corona de Aragón”, *Edad Media: revista de historia*, n. 2, 1999, pp. 35-80
- FURIÓ DIEGO, A. “El deute públic municipal al Regne de València en la Baixa Edat Mitjana. Un assaig de quantificació”, IGUAL LUIS, D., NAVARRO ESPINACH, G. (coords.), *El País Valenciano en la Baja Edad Media: estudios dedicados al profesor Paulino Iradiel*, València, Universitat de València, 2018, pp. 73-136
- FURIÓ DIEGO, A. “L’impôt direct dans les villes du royaume de Valence”, MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *La fiscalité des villes au Moyen Âge, 4: La gestion de l’impôt*, Tolosa, Privat, 2004, pp. 169-199
- FURIÓ DIEGO, A. “Senyors i senyories al País Valencià al final de l’Edat Mitjana”, *Revista d’historia medieval*, n. 8, 1997, pp. 109-151
- FURIÓ DIEGO, A. “Un debat inacabat. El Compromís de Casp a través de la història”, FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l’Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l’Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, 2015, pp. 815-865
- FURIÓ DIEGO, A., GARCIA OLIVER, F. “La economía municipal de Alzira a fines del siglo XIV según un libro de cuentas de 1380-1381” *En la España medieval*, n. 7, 1985 pp. 1611-1634
- FURIÓ DIEGO, A., GARCIA OLIVER, F. “Temps de dificultats (1348-1400)”, BELENGUER, E. (dir.) *Història de la Corona d’Aragó. De Peronella i Ramon Berenguer IV a Ferran II*, Barcelona, Edicions 62, 2007
- FURIÓ DIEGO, A. i al. “Endeutament i morositat en una comunitat. El censal a Sueca a finals del segle XV”, *Actes de la V assemblea d’història de la Ribera*, Almussafes, 1988, pp. 119-165
- FURIÓ DIEGO, A., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M., SESMA MUÑOZ, J.Á. “Old and New Forms of Taxation in the Crown of Aragon (13th-14th Centuries)”, *La fiscalità nell’economia europea (sec. XIII-XVIII)*, 39 *Settimana di Studi dell’Istituto Internazionale di Storia Economica “Francesco Datini” di Prato*, Florència, 2008, pp. 99-130
- GARCÍA, A. “El censal”, *BSCC*, XXXVIII, 1961, pp. 281-309
- GARCÍA, H. “La gobernación foral deçà lo riu d’Uxó”, *BSCC*, XIV, 1933, pp. 426-432
- GARCÍA, H. “Orígenes del Ducado de Segorbe”, *BSCC*, XIV, 1933, pp. 466-489
- GARCÍA CÁRCEL, R., “El censo de 1510 y la población valenciana de la primera mitad del siglo XVI”, *Cuadernos de geografía*, N° 18, 1976, p. 49-66

GARCIA EDO, V. “El parentesco entre las costumbres de Lérida (1228), Valencia (1238) y Tortosa (1273)”, *Anuario de historia del derecho español*, n. 67, 1997 (Ejemplar dedicado a: En memoria de Francisco Tomás y Valiente), pp. 173-188

GARCIA EDO, V. “Fonts documentals dels Costums de Tortosa i la influència de la notarialística italiana del dret comú a la rúbrica "De notaris", *BSCC*, n. LXXVI, 2000, pp. 37-56

GARCIA EDO, V. “La redacción y promulgación de la "Costum" de Valencia”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 26/2, 1996, pp. 713-728

GARCIA EDO, V. “Territorialización del derecho foral valenciano”, *Revista valenciana d'estudis autonòmics*, n. 51, 2008, pp. 104-143

GARCÍA MARSILLA, J.V., SÁIZ SERRANO, J. “De la peita al censal. Finanzas municipales y clases dirigentes en la Valencia de los siglos XIV y XV”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 307-336

GARCÍA MARSILLA, J.V. “La génesis de la fiscalidad municipal en la ciudad de Valencia (1238-1366)”, *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 149-170

GARCÍA MARSILLA, J.V. *Vivir a crédito en la Valencia medieval. De los orígenes del sistema censal al endeudamiento del municipio*, València, Universitat de València, 2002

GARCÍA MARSILLA, J.V. “El impacto de la corte en la ciudad: Alfonso el Magnánimo en Valencia (1425-1428)”, GALÁN SÁNCHEZ, Á., CARRETERO ZAMORA, J.M., *El alimento del estado y la salud de la res publica: orígenes, estructura y desarrollo del gasto público en Europa*, Madrid, Ministerio de hacienda y administraciones públicas - Instituto de estudios fiscales, 2013, pp. 291-308

GARRIDO, J. D. “Interregne i bandositats a Aragó”, FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 791-813

GENET, J. P. *La genèse de l'État moderne: culture et société politique en Angleterre*, París, Presses Universitaires de France, 2003.

GENET, J. P. *L'État moderne: genèse. Bilans et perspectives*, París, Éditions du Centre national de la recherche scientifique, 1990

GIL VICENT, V. (dir.) *Història de Vila-real*, Vila-real, Ajuntament de Vila-real, 2010

GIMENO SANFELIU, Mª J. *Llinatge i poder. Castelló (XVI-XIX): els barons de la Pobla, la Serra, Borriol, Benicàssim i Montornés en l'antic règim*, València, Consell Valencià de Cultura, 2003

GIRONELLA DELGÀ, A, VARELA RODRÍGUEZ, M. ELISA, CAMPO GUTIÉRREZ, ANA DEL “Entre madres e hijas: Beatriu Ros y Àngela Benet Tolsà de Ripoll”, GARÍ AGUILERA, B. (coord.) *Vidas de mujeres del Renacimiento*, Barcelona, Publicacions i Edicions Universitat de Barcelona, 2008, pp. 131-161

GLICK, T. F. *Regadío y sociedad en la Valencia medieval*, València, Del Cenia al Segura, 1988

- GONZÁLEZ ANTÓN, L. “Primeras resistencias contra el Lugarteniente General-Virrey en Aragón”, *Aragón en la Edad Media*, vol. 8, 1989, pp. 303-314
- GONZÁLEZ ANTÓN, L. “Sobre Poder y Sociedad”, *XV CHCA*, t. I-1, pp. 293-351
- GONZÁLEZ SÁNCHEZ, S. *Itinerario de don Fernando, regente de Castilla y rey de Aragón (1407-1416)*, Saragossa, Institución “Fernando el Católico”, 2013
- GONZÁLEZ SÁNCHEZ, S. “La presencia de hombres de armas castellanos en el cerco a Balaguer, 1413”, *Imago Temporis. Medio Aevum*, XII, 2018, pp. 663-703
- GRAULLERA SANZ, V. *Derecho y juristas valencianos en el siglo XV*, València, Biblioteca Valenciana, 2009
- GRAULLERA SANZ, V. “Organización administrativa del Reino de Valencia”, GARRIDO MAYOL, V., FERRERO MICÓ, R. (coords.) *Ciudades y Cortes: del Reino de Valencia a la Comunidad Valenciana*, Valencia, Fundación Profesor Manuel Broseta, 2000, pp. 27-50
- GUAL CAMARENA, M. “Castellón en el VIIº centenario. Morella frente a Juan II de Aragón”, *BSCC*, XXVIII, 1952, pp. 493-519
- GUERRERO, Y., JARA, J. A., PADILLA, J. C., SÁNCHEZ, J. M., SÁNCHEZ, A. C. “Fiscalidad de ámbito municipal en las dos Castillas (siglos XIV y XV): estado de la cuestión”, *Medievalismo*, 11, 2001, pp. 225-277
- GUINOT RODRÍGUEZ, E. “Demografía medieval del nord del País Valencià”, PÉREZ APARICIO, C. (pr.), *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades d'Estudi sobre la Població del País Valencià, València-Alacant, 20-22 de març de 1986*, València, Diputació d'Alacant, Institut Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert : Institució Alfons el Magànim, 1988, pp. 229-249
- GUINOT, E. “El patrimoni reial al País Valencià als inicis del segle XV”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 22, 1992, pp. 581-640
- GUINOT RODRÍGUEZ, E. “El repartiment feudal de l'horta de València al segle XIII: jerarquització social i reordenament del paisatge rural”, GUINOT RODRÍGUEZ, E., TORRÓ, J. (eds.) *Repartiments a la Corona d'Aragó (segles XII-XIII)*, València, Universitat de València, 2007
- GUINOT RODRÍGUEZ, E. “La Batllia General de València. Gestors i beneficiaris”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 577-602
- GUINOT RODRÍGUEZ, E. “La creació de les senyories en una societat feudal de frontera: el regne de València (segles XIII-XIV)”, *Revista d'història medieval*, n. 8, 1997, pp. 79-108
- GUINOT RODRÍGUEZ, E. “La resistència camperola en el marc de la senyoria valenciana”, *Saitabi*, n. 41, 1991, pp. 217-230
- GUINOT RODRÍGUEZ, E. “Un precedent en la recuperació del patrimoni reial al País Valencià: la jurisdicció d'Onda, 1393”, *Saitabi*, n. 36, 1986, pp. 137-153
- GUINOT, E. “Sobre la génesis del modelo político de la Corona de Aragón en el siglo XIII: Pactismo, Corona y Municipios”, *Res Publica*, 17, 2007, pp. 151-174

- GUINOT, E. "Sobre la gestió del patrimoni reial de la Corona d'Aragó en temps del rei Martí l'Humà", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 273-274
- HERNÁNDEZ CORTÉS, C. *Historia de Torremanzanas*, Ajuntament - Diputació d'Alacant, 1995
- HINOJOSA MONTALVO, J. R. "Alicante: polo de crecimiento en el tránsito de los siglos XV al XVI", 1490. *En el Umbral de la Modernidad*, vol. 1, Val. CVC. 1994, pp. 71-108
- HINOJOSA MONTALVO, J. R. "Aproximación a una minoría religiosa. La prosopografía de los judíos en Castellón", *BSCC*, LXXXII, 2006, pp. 21-82
- HINOJOSA MONTALVO, J. "Bandos y *bandositats* en la gobernación de Orihuela en la Baja Edad Media", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 36/2, 2006, pp. 713-750
- HINOJOSA MONTALVO, J. *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia*, 4 vols. , València, Biblioteca Valenciana, 2002
- HINOJOSA, J. "El municipio valenciano en la Edad Media: características y evolución", *Estudis Baleàrics*, n. 31, 1989, pp. 39-59
- HINOJOSA MONTALVO, J. "Las fronteras valencianas durante la guerra con Castilla (1429-1430)", *Saitabi*, n. 37, 1987, pp. 149-158
- HINOJOSA MONTALVO, J. "Los abusos del poder en la gobernación general de Orihuela a mediados del siglo XV", MUTGÉ I VIVES, J, SALICRÚ I LLUCH, R., VELA I AULESA, C. (eds.), *La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el món mediterrani: estudis d'història medieval en homenatge a la Doctora María Teresa Ferrer i Mallol*, CSIC, Barcelona, 2013, pp. 363-373
- IRADIEL MURRUGAREN, P. i al. *Oficios artesanales y comercio en Castelló de la Plana (1371-1527)*, Castelló, Fundació Dávalos-Fletcher, 1995ç
- JARQUE MARTÍNEZ, E. "La oligarquía urbana de Zaragoza en los siglos XVI-XVII: estudio comparativo con Barcelona", *Revista de Historia: Jerónimo Zurita*, n. 69-70, 1994, pp. 147-167
- JUAN VIDAL, J. "Injerencias del poder real en el poder territorial y municipal en Mallorca durante la época de Fernando el Católico", *XV CHCA*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación y Cultura, 1996, vol. 1-2, pp. 237-254
- JUNCOSA, E. "La ciudad que no pudo decidir: el veto a la participación de Tarragona en el parlamento catalán del Interregno", *XIX CHCA*, Saragossa, Gobierno de Aragón, 2013, pp. 424-431
- LADERO QUESADA, M. A. "Corona y ciudades en la Castilla del siglo XV", *En la España medieval*, T. V., 1986, 551-574
- LADERO QUESADA, M. A. "El ejercicio del poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV y XV): instituciones e instrumentos de gobierno", *En la España medieval*, n. 17, 1994, pp. 31-93

- LADERO QUESADA, M. A. “El poder central y las ciudades en España del siglo XIV al final del Antiguo Régimen”, *Revista de Administración Pública*, n. 94, 1981, pp. 173-198
- LADERO QUESADA, M. A. “Fiscalidad regia y génesis del Estado en la Corona de Castilla (1252-1504)”, *Espacio, tiempo y forma. S. III, H. Medieval*, I., n. 4, 1991, pp. 95-135
- LADERO QUESADA, M. A. “Monarquía y ciudades de realengo en Castilla siglos XII a XV”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 24, 1994, pp. 719-774
- LALINDE ABADÍA, J. “El pactismo en los reinos de Aragón y de Valencia”, LEGAZ Y LACAMBRA, L. i al. *El pactismo en la historia de España*, Madrid, Instituto de España, 1980, pp. 111-139
- LALINDE ABADÍA, J. *La gobernación general en la Corona de Aragón*, Madrid, CSIC, 1963
- LLIBRER ESCRIG, J. A., “L’origen d’una nissaga de notaris valencians. Els Dassió al segle XV: de l’escrivania rural al notariat urbà”, *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, n. 29, 2011, pp. 43-61
- LLORCA, F. *Sublevación del infante don Jaime de Aragón, seguida de la de su hijo del mismo nombre (1462-1477)*, Prometeo, 1931 (reeditat en París-Valencia, 1997)
- LÓPEZ ELUM, P. “El impuesto del morabatí, su base económica y sus aplicaciones demográficas. Datos para su estudio (siglos XIII-XVIII)”, tesi, Universitat de València, 1972
- LÓPEZ ELUM, P. “La población de Alzira en el siglo XV”, *En la España medieval*, n. 7, 1985 pp. 1635-1644
- LÓPEZ FERNÁNDEZ, M. Á. *Castellón y el censal en el primer tercio del siglo XV: el libro de pagos de 1419 (1419-1444)*, Universitat Jaume I, 2011
- LÓPEZ GARCÍA, J. C. “El gobierno municipal de una villa de frontera: dominio y defensa del territorio y relaciones exteriores Orihuela (s. XV)”, *Roda da Fortuna*, n. 4:1-1, 2015, pp. 182-210.
- LÓPEZ GARCÍA, P. *Violencia y frontera en la Gobernación de Orihuela (s. XV)*, Treball de final de màster, Universitat de Lleida, 2014
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. “Aristocràcia i orígens de l'Estat Modern: el poder polític de la noblesa del Regne de València (1410-1446)”, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n. 13, 2002, pp. 159-176
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. “Ciudades, nobleza y patrimonio regio en el reino de Valencia en época de Alfonso el Magnánimo”, *XVII CHCA*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, vol. 3, pp. 497-521
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. “La Corona y las jurisdicciones señoriales en el Reino de Valencia durante el reinado del Magnánimo”, *En la España Medieval*, n. 26, 2003, pp. 127-166

- LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. “Los orígenes de la Real Audiencia de Valencia y los registros de la Cancillería Real en la época de Alfonso V”, *Estudis castellonencs*, n. 6, 1994-1995, pp. 721-736
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. “Los Urrea y la revuelta de l'Alcalaten de diciembre de 1440”, *Saitabi*, n. 45, 1995, pp. 259-273
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. *Nobleza y poder político*, València, Universitat de València, 2008
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, C. *Patrimonio regio y orígenes del Maestre Racional del reino de Valencia*, València, Generalitat Valenciana, 1998
- LORENZ ANDRÉS, J.L. *El Consell i els càrrecs municipals en el Castelló dels Àustria*, Castelló, Universitat Jaume I – Ajuntament de Castelló, 2016
- MADRID SOUTO, R. “Las cortes de 1428 y su repercusión en la hacienda municipal de la ciudad de Valencia”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 34/2, 2014, pp. 791-814
- MAGDALENA NOM DE DEU, J.R. *Judíos y cristianos ante la "Cort del Justícia" de Castellón*, Diputació de Castelló, 1988
- MAGDALENA NOM DE DEU, J.R. *La aljama hebrea de Castellón de la Plana en la Baja Edad Media*, Castelló, SCC, 1978
- MAGDALENA NOM DE DEU, J.R. “Propiedades rusticas de mudéjares borriolenses en el término municipal de Castellón (1468)”, *Miscelánea de estudios árabes y hebraicos. Sección Árabe-Islam*, vol. 27-28, 1978-1979, pp. 179-195
- MAJO TOMÉ, B. “*Quod omnes tangit*: el privilegio de ser representado. Los procuradores vallisoletanos en Cortes a fines de la Edad Media”, VILLANUEVA MORTE, C., REINALDOS MIÑARRO, D. A., MAÍZ CHACÓN, J., CALDERÓN MEDINA, I. (eds.) *Estudios recientes de jóvenes medievalistas. Lorca 2012*, Murcia, Centro de Estudios Medievales de la Universidad de Murcia-Ayuntamiento de Lorca, 2013, pp. 51-64
- MARÍA, R. De “El obispo de Vich, Alfonso de Thous”, *BSCC*, IX, 1928, pp. 215-218
- MARÍA, R. “El vicecanciller Juan Pagés, señor de Montornés”, *BSCC*, X, 1929, pp. 342-344
- MARÍA, R. De “Más sobre la vida de Alfonso de Thous”, *BSCC*, IX, 1928, pp. 275-280
- MARQUÉS, J. M. “*Sis-cents pidolaires (1368-1540). Captius, esclaus i peregrins*”, *Estudis del Baix Empordà*, vol. 13, 1994, pp. 137-165
- MARTÍ SENTAÑES, E. “*Al qual donà ample e bastant poder a tots los actes faedors en les Dites Corts. Poder y representación municipal de Lleida en las cortes catalanas (1416-1458)*”, *Imago Temporis - Medium Aevum*, n. 11, 2017, pp. 474-487
- MARTÍ SENTAÑES, E. “El síndic municipal a corts a la Corona d’Aragó, durant el regnat d’Alfons el Magnànim: el cas de Lleida”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 34/2, 2004, pp. 831-873
- MARTÍ SENTAÑES, E. “La presència de Lleida a les corts durant el regnat d’Alfons el Magnànim (1416-1458)”, *Plecs d’història local*, n. 125, 2007, pp. 2-4

MARTÍ SENTAÑES, E. “Las relaciones entre ciudades, cortes y monarquía en los reinos mediterráneos de la Corona de Aragón durante el siglo XV”, FERRER MAESTRO, J.J. (coord.), *Europa: historia, imagen y mito = Europa: Geschichte, Bilder und Mythos: I Congreso Internacional = I Internationaler Kongress ; V Coloquio del Grupo Europeo de Investigación histórica potestas = V Europäische Forschungstagung des historischen Arbeitskreises potestas*, Pedro Barceló, 2008, pp. 233-252.

MARTÍ SENTAÑES, E. “Les relacions polítiques i institucionals de la ciutat de Lleida en el marc de les Corts de Tortosa de 1442-43”, *XVIII CHCA*, t. I, pp. 361-374

MARTÍ SENTAÑES, E. *Lleida a les corts. Els síndics municipals a l'època d'Alfons el Magnànim*, Lleida, Universitat de Lleida, 2006

MARTÍN CORRALES, E. “La defensa de las costas, del tráfico marítimo y de los súbditos frente al corso musulmán en la España de la edad moderna”, *XVII Coloquio de Historia Canario-Americana: V Centenario de la muerte de Cristobal Colón*, Las Palmas, Cabildo Insular de Gran Canaria, 2008, pp. 1854-1882

MARTÍNEZ ARAQUE, I. “‘Mare e cap del regne’. Las relaciones epistolares de la ciudad de Valencia a finales del reinado de Alfonso el Magnánimo (1449-1454)”, ARÍZAGA BOLUMBURU, B., SOLÓRZANO TELECHEA, J.Á. (coords.), *La ciudad medieval y su influencia territorial. Nájera. Encuentros internacionales del Medievo*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos, 2007, pp. 255-277

MARTÍNEZ, L.P. “Guerra, estado y organización social de la producción: La Corona de Aragón en guerra con Castilla, 1429-1430”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 23, 1993, pp. 445-471

MARTÍNEZ ESPAÑOL, G. “Donació, resistència i presa de possessió d'Elx i Crevillent a favor de Gutierre de Cárdenas”, *La Rella*, n. 30, 2017, pp. 117-148

MATEU, F. “El Reino de Valencia en el *Diplomatari de l'Orient Català*”, *BSCC*, XXVI, 1950, pp. 261-279

MATEU, F. “Sobre la Gobernación Foral ‘d'Enllà Xúquer’”, *Saitabi*, n. 1, 1940, pp. 19-24

MEDRANO, J., *Puertomingalvo en el siglo XV. Iniciativas campesinas y sistema social en la montaña turolense*, Terol, Instituto de Estudios Turolenses, 2006

MENJOT, D., “La classe dominante des Villes de L'Occident Méditerranée au seuil de la modernité”, *1490: en el umbral de la Modernidad*, t. 1, 1994, pp. 181-204

MENJOT, D., COLLANTES DE TERÁN, A. “La génesis de la fiscalidad municipal en Castilla: primeros enfoques”, *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 53-80

MESADO I GIMENO, X. *Els vescomtes de Gallano. Un llinatge baronial de la Corona d'Aragó en la baixa Edat Mitjana*, tesi, Universitat de València, 2016

MEYERSON, M. *Els musulmans de València en l'època de Ferran i Isabel. Entre la coexistència i la croada*, València, Edicions Alfons El Magnànim, 1994

MIRA JÓDAR, A.J. “Administración financiera y contabilidad municipal en Alcoi (siglos XIV-XVI)”, MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *La fiscalité des villes au Moyen Âge, 4: La gestion de l'impôt*, Tolosa, Privat, 2004, pp. 25-37

- MIRA JÓDAR, A.J. “Administrar los drets al senyor rey pertanyents. La gestión de la fiscalidad real en el País Valenciano en la Baja Edad Media”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 527-554
- MIRA JÓDAR, A.J. “Del rey al municipio. Las transferencias fiscales en el País Valenciano Bajomedieval (siglos XIII-XV)”, *XV CHCA*, t. I-4, pp. 165-175
- MIRA JÓDAR, A.J. “Els diners dels jueus. Activitats econòmiques d'una família hebrea al món rural valencià”, *Revista d'Història Medieval*, n. 4, 1993, pp. 101-126
- MIRA JÓDAR, A.J. *Entre la renta y el impuesto. Fiscalidad, finanzas y crecimiento económico en las villas reales del sur valenciano (siglos XIV-XVI)*, València, Universitat de València, 2005
- MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. “La construcció d'un sistema fiscal: municipi i impost al País Valencià (segles XIII-XIV)”, *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 135-148
- MIRA JÓDAR, A. J., VICIANO NAVARRO, P. “Las bases fiscales de un estado bajomedieval: el reino de Valencia en el siglo XV”, *XVI CHCA*, t. 1, pp. 515-534
- MIRALLES, J. “Guerra civil en terres de Morella a la mort del rei Martí (1411-1412)”, *BSCC*, XLVII, 1971, pp. 77-86
- MOLLÀ RIBES, E. "Apunts sobre l'Edat Mitjana: oficials i càrrecs municipals a Xàtiva", *Papers de la Costera*, 5, 1987, pp. 61-71
- MOLLÀ RIBES, E. “El govern de la ciutat de Xàtiva en la Baixa Edat Mitjana (segles XIV i XV)”, *Fira d'Agost*, Xàtiva, 1983, pp. 62-66
- MOLLÀ RIBES, E. *Vida material y organización municipal en Xàtiva a finales del siglo XIV*, Tesi Llicenciatura, València, Universitat de València, 1984
- MORELLÓ BAGET, J. “Els impostos sobre la renda a Catalunya: redelmes, onzens i similars”, *Anuario de Estudios Medievales*, 27, 1997, pp. 903-968
- MORELLÓ BAGET, J. *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona, Reus i Valls, segles XIV i XV*, Barcelona, CSIC-Institució Milà i Fontanals, 2001
- MORELLÓ BAGET, J. “La crisi financera en una vila del Camp de Tarragona: Valls a principis del segle XV”, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, pp. 219-254
- MUÑOZ POMER, M. R. “Autonomía ciudadana y poder regio en las cortes valencianas bajomedievales.” *Archivio Sardo*, Nuova Serie 2, 2001, pp. 81-108
- MUÑOZ POMER, M. R. “Havem-vos demanat sosteniment per lo fet de Cerdanya”. Eco y rastro de las cortes de 1419”, *Saitabi*, n. 60-61, 2011, pp. 63-79
- MUÑOZ POMER, M. R. “Las asambleas políticas estamentales y la consolidación del poder real (1416-1458)” *XVI CHCA*, t. I, pp. 567-591
- MUÑOZ POMER, M. R. “Las ciudades y las cortes: la presencia de las oligarquías urbanas en las cortes de Alfonso el Magnánimo”, *XVII CHCA*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, t. 3, pp. 673-93.

- MUÑOZ POMER, M. R. “Las cortes a través de la ciudad: Valencia en las cortes de Don Martín”, *Saitabi*, n. 51-52, 2001-2002, pp. 137-159
- MUÑOZ POMER, M. R. “Las cortes de 1401-1407: protagonistas y propuestas innovadoras de amplia repercusión en la época foral”, FERRERO MICÓ, R. , GUÍA MARÍN, L. , *Corts i parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, Universitat de València, 2008, pp. 101-140
- MUÑOZ POMER, M. R. “Las cortes de Martín el Humano (1401-1407) y su repercusión en la hacienda de la ciudad de Valencia”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 34/2, 2004, pp. 747-789
- MUÑOZ POMER, Mª R. “Las cortes valencianas y su participación en las empresas italianas”, *XIV CHCA*, t. III, pp. 615-628
- MUÑOZ POMER, M. R. “Las Cortes y la Generalidad Valenciana durante el reinado de don Martín”, FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 207-240
- MUÑOZ POMER, M. R. *Orígenes de la Generalidad Valenciana*, València, Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1987
- MUÑOZ POMER, M. R. “Siguiendo las huellas de las cortes de 1419”, *Saitabi*, n. 59, 2009, pp. 137-160
- MUXELLA PRAT, I. *La Terra en guerra. L'acció de les institucions durant el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)*, tesi, Universitat de Barcelona, 2013
- NARBONA VIZCAÍNO, R. “Algunas reflexiones sobre la participación vecinal en el gobierno de las ciudades de la Corona de Aragón (ss. XII-XV)”, *Res Publica*, n. 17, 2007, pp. 113-150
- NARBONA VIZCAÍNO, R. “Alfonso el Magnánimo, Valencia y el oficio de racional”, *XVI CHCA*, t. I, pp. 593-617
- NARBONA VIZCAÍNO, R. “Cultura política y comunidad urbana: Valencia, siglos XIV-XV”, *Edad Media: revista de historia*, vol. 14, 2013, pp. 171-211
- NARBONA VIZCAÍNO, R. “El rey y la ciudad. Sinergia entre el Magnánimo y Valencia”, *eHumanista/IVITRA*, n. 7, 2015, pp. 193-210
- NARBONA VIZCAÍNO, R. “Els valencians davant el Compromís de Casp”, BELLVESER, R. (coord.), *Els valencians en el Compromís de Casp i en el cisma d'Occident*, Valencia, Institució Alfons el Magnànim, 2013, pp. 121-164
- NARBONA VIZCAÍNO, R. “Ideología y representación cívica en la sociedad hispánica medieval”, *XVII CHCA*, t. II, pp. 273-287
- NARBONA VIZCAINO, R. “La configuració del perfil municipal en la xarxa urbana del regne de València (1238-1329)”, FERRER I MALLOL, M. T. (coord.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I*, Institut d'Estudis Catalans, 2011, vol. 1, pp. 579-588
- NARBONA VIZCAINO, R. “La milicia ciudadana de la Valencia medieval”, *Clío & Crimen*, n. 3, 2006, pp. 305-332

- NARBONA VIZCAÍNO, R. "Las élites políticas valencianas en el Interregno y el Compromiso de Caspe", SESMA MUÑOZ, J. Á (dir.) *La Corona de Aragón en el centro de su historia. El Interregno y el Compromiso de Caspe (1410-1412)*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación, Universidad, Cultura y Deporte, 2011, pp. 191-232
- NARBONA VIZCAINO, R. "Las fiestas reales en Valencia entre la Edad Media y la Edad Moderna (siglos XIV-XVII)", *Pedralbes*, n. 13, 1993, pp. 463-472
- NARBONA VIZCAÍNO, R. "L'Interregne a València", FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 767-789
- NARBONA VIZCAINO, R. *Valencia, municipio medieval. Poder político y luchas ciudadanas (1239-1418)*, València, Ajuntament de València, 1995
- NAVARRO ESPINACH, G. "Ciudades y villas del reino de Aragón en el siglo XV. Proyección institucional e ideología burguesa", *AUA-HA*, 16, 2009-2010, pp. 195-221
- NAVARRO ESPINACH, G. "La jerarquía política de un sistema urbano: el brazo de las universidades en las cortes medievales de Aragón", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 48/1, 2018, pp. 117-148
- NAVARRO REIG, J. "El Justicia, los jurados y otros cargos municipales de la villa de Cocentaina (1269-1295)", *Revista de investigación y ensayos del Instituto de Estudios Alicantinos*, n. 35, 1982, pp. 135-158.
- OLUCHA MONTINS, F. "Sobre unes torres de defensa litoral", *Estudis Castellonencs*, n. 2, 1984-1985, pp. 145-162
- ORTÍ I GOST, P. "La construcció del sistema fiscal municipal a Barcelona, segles XIII-XIV", *Barcelona quaderns d'història*, n. 2/3, 1996, pp. 17-34
- ORTÍ I GOST, P., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "La génesis de la fiscalidad municipal en Cataluña", *Revista d'Història Medieval*, n. 7, 1996, pp. 115-134
- ORTÍ I GOST, P. "Les alienacions del patrimoni reial i el finançament de la conquesta de Sardenya de 1323-1324", SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M., FERRER I MALLOL, M.T., MUTGÉ I VIVES, J. (coords.) *La Corona catalanoaragonesa i el seu entorn mediterrani a la Baixa Edat Mitjana: actes del seminari celebrat a Barcelona, els dies 27 i 28 de novembre de 2003*, Barcelona, CSIC-Institució Milà i Fontanals, 2005, pp. 239-272
- PALACIOS MARTÍN, B. "Imágenes y símbolos del poder real en la Corona de Aragón", *XV CHCA*, t. I-1, pp. 189-229
- PALACIOS MARTÍN, B. "La representación municipal en Cortes. Estudio de la figura del Procurador de Zaragoza a mediados del siglo XV", *En la España Medieval*, n. 7, 1985, pp. 1241-1270
- PALOS, J. L. "Un sector específico de diputados: los síndicos municipales y capitulares", *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d'Historia Institucional, 28, 29 i 30 d'abril de 1988*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1991, pp. 394-402
- PARDO MOLERO, J. F. "Cultura de la guerra y cultura de la defensa en la Europa del Renacimiento: Joan de Cervelló (1496-1551)", *Manuscrits*, n. 24, 2006, pp. 19-43

- PASSOLA I TEJEDOR, A. "Insaculación, monarquía y élites urbanas", *XV CHCA*, t. I-2, pp. 291-309
- PÉREZ GARCÍA, P. *Segorbe a través de su historia: despegue económico y cambio social en la capital del Alto Palancia*, Sogorb, Publicaciones de la Mutua Segorbina de Seguros a Prima Fija, 1998
- PÉREZ PÉREZ, D. "Presencia valenciana en el sitio de Balaguer. Año 1413", *Medievalia*, 8, 1989, pp. 295-311
- PILES ROS, L. *Estudio documental sobre el bayle general de Valencia, su autoridad y jurisdicción*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1970
- PONS ALÓS, V. "Los Trastámara y la nueva nobleza valenciana", *XV CHCA*, t. I-5, pp. 241-256
- PONS FUSTER, F., "La Germanía del notario Joan Sobrevero y los mercaderes", *Estudis*, 33, 2007, pp. 117-148
- PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. "La villa de Orihuela durante la guerra contra Castilla (1429-1430)", *VI Jornadas Luso-Espanholas de Estudos Medievais. A Guerra e a Sociedade na Idade Média*, 2009, pp. 605-617
- PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. *Noblesa i poder polític al sud del regne de València. Segle XV (1458-1516)*, tesi, Universitat d'Alacant, 2014
- PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S. "Una guerra en la frontera: el enfrentamiento entre Aragón y Castilla en las tierras de la Gobernación de Orihuela (1429- 1430)", *VII Estudios de Frontera. Islam y cristiandad. Siglos XII-XVI. Homenaje a Mª Jesús Viguera Molins*, Jaén, Diputación de Jaén, 2010, pp. 697-711
- PONSODA LÓPEZ DE ATALAYA, S., SOLER MILLA, J.L. "Violencia nobiliaria en el sur del Reino de Valencia a finales de la Edad Media", *AUA-HM*, n. 16, 2009-2010, pp. 319-347
- POZO CHACÓN, J.A. del. "Guerra, fiscalidad y poder local en Vila-real (1362-1375)", *XV CHCA*, Saragossa, Gobierno de Aragón, Departamento de Educación, Cultura y Deporte, 1996, t.1, vol. 4, 1996, pp. 221-232
- POZO CHACÓN, J.A. del. *Prohoms i camperols. Espai agrari i poder local a Vila-real (1362-1386)*, Vila-real, Ajuntament de Vila-real, 1995
- PUIG I MARQUÉS, P. *La Serra d'en Galceran: els Ibarsos y els Rosildos*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló, 2017
- PUÑAL FERNÁNDEZ, T. "El memorial medieval de cortes", *Norba. Revista de Historia*, n. 17, 2004, pp. 187-203
- QUEROL Y ROSO, L. *Las milicias valencianas desde el siglo XIII al XV: contribución al estudio de la organización militar del antiguo reino de Valencia*, Castelló, SCC, 1935
- RABASSA VAQUER, C. "L'extensió del regadiu de Castelló durant la Baixa Edat Mitjana", *BSCC*, LXXV, 1999, pp. 617-650
- RAUFAST, M. "Ceremonia y conflicto: entradas reales en Barcelona en el contexto de la Guerra Civil Catalana (1460-1473)", *Anuario de Estudios Medievales*, n. 38/2, 2008, pp. 1037-1085

- RAUFAST, M. “Los Pliegues de la ceremonia: monarquía, reino y ciudad en tiempos de Martín el Humano”, FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 625-636
- RAUFAST, M. “¿Negociar la entrada del rey? La entrada real de Juan II en Barcelona (1458)”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 36/1, 2006, pp. 295-333
- RAUFAST, M. “¿Un mismo ceremonial para dos dinastías? Las entradas reales de Martín el Humano (1397) y Fernando I (1412) en Barcelona”, *En la España medieval*, n. 30, 2007, pp. 91-130
- REDONDO GARCÍA, E. “Negociar un maridaje en Cataluña: el matrimonio de la infanta Leonor con Eduardo de Portugal”, FERRER I MALLOL, i al. (eds.) *Negociar en la Edad Media: actas del Coloquio celebrado en Barcelona los días 14, 15 y 16 de octubre de 2004*, Madrid, CSIC, 2005, pp. 165-184
- REGLÀ I CAMPISTOL, "Notas sobre política de Fernando el Católico en la corona de Aragón", *Homenaje a Jaume Vicens Vives*, Barcelona, 1967, pp. 521-532
- REVEST CORZO, L. “La villa de Castellón y los apuros económicos del duque de Girona en 1374”, *III CHCA*, València, Imprenta Hijo de F. Vives Mora, 1924, pp. 5-25
- REVEST CORZO, L. “El Hospital de la Villa”, *BSCC*, XIX, 1944, pp. 183-215
- RINCÓN DE ARELLANO GARCÍA, M. I. “Repercusión en Valencia de la sumisión de Barcelona a Juan II en 1472”, *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, vol. 5, 1952, pp. 467-474
- ROCA TRAVER, F. *La Gobernación foral del Reino de Valencia: una cuestión de competencia*, Saragossa, CSIC, 1950
- ROCA TRAVER, F. *Ordenaciones municipales de Castellón de la Plana durante la Baja Edad Media*, Valencia, Institución Alfonso el Magnánimo, 1952
- ROMEU, S. *Les corts valencianes*, València, Tres i Quatre, 1985
- RUBIO VELA, A. “Del asedio de Buñol al de Balaguer: los valencianos y la sublevación de Jaume d'Urgell (1413)”, *BSCC*, LXXVII, 2001, pp. 155-218
- RUBIO VELA, A. “Después de Caspe. El urgelismo y las oligarquías”, SESMA MUÑOZ, J. Á (dir.) *La Corona de Aragón en el centro de su historia. El Interregno y el Compromiso de Caspe (1410-1412)*, Saragossa, Gobierno de Aragón. Departamento de Educación, Universidad, Cultura y Deporte, 2011, pp. 265-291
- RUBIO VELA, A. *El patriciat i la nació: sobre el particularisme dels valencians en els segles XIV y XV*, Castelló, Fundació Germà Colón, 2012
- RUBIO VELA, A. “El ganado de Valencia y los pastos del reino. El avituallamiento urbano bajomedieval como factor de conflictividad”, *BSCC*, LXXV, 1999, pp. 651-720
- RUBIO VELA, A. “Urgelistas valencianos. Sobre la oposición a Fernando I de Trastámara”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 33/1, 2003, pp. 191-261
- RUBIO VELA, A. *Valencia, el príncipe de Viana y Juan II. Un patriciado ante la crisis política de la monarquía (1460-1461)*, València, 2016

- RUBIO VELA, A. “Valencia: la conciencia de capitalidad y su expresión retórica en la prosa municipal cuatrocentista”, *AUA-HM*, n. 13, 2000-2002, pp. 231-254
- RYDER, A. *Alfonso el Magnánimo, rey de Aragón, Nápoles y Sicilia (1396-1458)*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1992
- RYDER, A. *The Wreck of Catalonia. Civil War in the Fifteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 2007
- SABATÉ I CURULL, F. “Discurs i estratègies del poder reial a Catalunya al segle XIV”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 25, 1995, pp. 617-646
- SABATÉ I CURULL, F. “El compromís de Casp”, BELENGUER, E. (dir.) *Història de la Corona d’Aragó. De Peronella i Ramon Berenguer IV a Ferran II*, Barcelona, Edicions 62, 2007, pp. 287-304
- SABATÉ I CURULL, F. “Ejes vertebradores de la oligarquía urbana en Cataluña”, *Revista d’Historia Medieval*, n. 9, 1998, pp. 127-150
- SABATÉ I CURULL, F. “El poder reial entre el poder municipal i el poder baronial a la Catalunya del segle XIV”, *XV CHCA*, t. I-2, pp. 326-342
- SABATÉ I CURULL, F. “Expressões da representatividade social na Catalunha tardomedieval”, FERNANDES, F. R. (coord.) *Identidades e Fronterias no medievo ibérico*, Curitiba, Juruá, 2013, pp. 49-79
- SABATE I CURULL, F. “El poder soberano en la Cataluña bajomedieval: definición y ruptura”, FORONDA, F., NIETO SORIA, J.M., GENET, J.P. (eds.), *Coups d’État à la fin du Moyen Âge? : aux fondements du pouvoir politique en Europe occidentale. Colloque international, 25-27 novembre 2002*, Madrid, Casa de Velázquez, 2005, pp. 483-527
- SABATE I CURULL, F. “Identitat i representativitat social a la Catalunya baixmedieval”, CASALS, À. (ed.) *El Compromís de Casp, negociació o imposició?*, Barcelona, Galerada, 2013 pp. 53-94.
- SABATÉ I CURULL, F. “La insolvència municipal a la segona meitat del segle XIV”, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, pp. 255-280
- SABATÉ I CURULL, F. “L’augment de l’ exigència fiscal en els municipis catalans al segle XIV: elements de pressió i de resposta”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d’Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 423-466
- SABATÉ I CURULL, F. “Les factions dans la vie urbaine de la Catalogne du XIVE siècle”, SÉNAC, P. (ed.) *Histoire et archéologie des terres catalanes au moyen âge*, Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan, 1995, pp.339-365
- SABATÉ I CURULL, F. *Lo senyor rei és mort! Actitud i cerimònies dels municipis catalans baixmedievals davant la mort del monarca*, Lleida, Universitat de Lleida, 1994
- SABATÉ I CURULL, F. “Municipio y monarquía en la Cataluña medieval”, *AUA-HM*, n. 13, 2000-2002, pp. 255-282
- SABATÉ I CURULL, F. “Orden y desorden. La violencia en la cotidianidad bajomedieval catalana”, *Aragón en la Edad Media*, n. 14-15, 1999, pp. 1389-1408

SABATÉ I CURULL, F. “Regnat de Martí I: el govern del territori i els bàndols”, FERRER I MALLOL, M.T. (coord.), *Martí l'Humà: el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): l'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, pp. 69-119

SÁIZ SERRANO, J. *Caballeros del rey. Nobleza y guerra en el reinado de Alfonso el Magnánimo*, València, Universitat de València, 2008

SÁIZ SERRANO, J. “Formación de un ejército permanente en el siglo XV: la caballería de Alfonso el Magnánimo”, *Medievalismo*, n. 17, 2007, pp. 187-214

SÁIZ SERRANO, J. *Guerra y nobleza en la Corona de Aragón. La caballería en los ejércitos del rey (siglos XIV y XV)*, tesi, 2003

SÁIZ SERRANO, J. “Nobleza y expansión militar de la Corona de Aragón”, *Anuario de Estudios Medievales*, 33/2, 2003, pp. 729-780

SALICRÚ I LLUCH, R. “Las demandas de la coronación de Fernando I en el reino de Aragón”, *Aragón en la Edad Media*. n. 14/15-2, 1999, pp. 1409-1427

SALICRÚ I LLUCH, R. “Les demandes de la coronació de Ferran d' Antequera i d' Elionor d' Alburquerque al Principat de Catalunya. Una primera aproximació”, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999

SÁNCHEZ ADELL, J. “Castellón de la Plana bajo Pedro el Cerimonioso. 1335-1337 (Aportación de documentos inéditos)”, *BSCC*, LXIII, 1987, pp. 509-540

SÁNCHEZ ADELL, J. *Castellón de la Plana en la Baja Edad Media*, Castelló, SCC, 1982

SÁNCHEZ ADELL, J. “Catálogo de pergaminos del Archivo Municipal de Castellón”, *BSCC*, XXVI, 1950

SÁNCHEZ ADELL, J. “Catálogo de pergaminos del Archivo Municipal de Castellón”, *BSCC*, XXVII, 1951, pp. 17

SÁNCHEZ ADELL, J. “Colección de documentos para la historia de Castellón. V. 1328 Julio, 14, Castellón. Poncio de Brusca y Bernardo Pinós, jurados de Castellón, protestan al gobernador de la Plana por haberse entrometido en una causa perteneciente al justícia”, *BSCC*, XXXVIII, 1962, pp. 404-408

SÁNCHEZ ADELL, J., “Contribución de Castellón de la Plana al matrimonio de infantes, en 1392 y 1415”, *Ligarzas*, 1971, 97-111

SÁNCHEZ ADELL, J. “El señorío de Borriol”, *BSCC*, XXV, 1949, pp. 155-156

SÁNCHEZ ADELL, J. “Estructura agraria de Castellón de la Plana en 1398”, *Saitabi*, n. 23, 1973, pp. 147-175

SÁNCHEZ ADELL, J. “La ganadería medieval en Castellón de la Plana. Materiales para su estudio”, *BSCC*, LXXV, pp. 721-782

SÁNCHEZ ADELL, J. “La gobernación de la Plana. Aportación al estudio de la Gobernación Foral del Reino de Valencia”, *IV CHCA*, t. II, 251-269

- SÁNCHEZ ADELL, J. “La inmigración en Castellón de la Plana durante los siglos XV XVI y XVII”, *Cuadernos de Geografía*, n. 19, 1976, pp. 67-100
- SÁNCHEZ ADELL, J. “Las murallas medievales de Castellón”, *BSCC*, XVIII, 1952, pp. 44-76
- SÁNCHEZ ADELL, J. “Mensajeros municipales en el Castellón medieval”, *VIII CHCA*, t. II-1, pp. 273-283
- SÁNCHEZ ADELL, J. "Onomástica y movilidad de población en la villa de Castellón de la Plana (siglos XIV-XVIII)", *Saitabi*, n. 28, 1978, pp. 33-68
- SÁNCHEZ ADELL, J. “Nota de historia local: Orígenes de la artillería en Castellón”, *BSCC*, XXVI, 1950, pp. 242-246
- SÁNCHEZ ADELL, J. “Nuevos datos para la demografía de Castellón de la Plana en el siglo XV”, *BSCC*, LXVII, 1991, pp. 431-446
- SÁNCHEZ ADELL, J. “Repoblación de Castellón de la Plana con moros de Borriol en el siglo XV”, *IX CHCA*, t. 4, pp. 173-187
- SÁNCHEZ ADELL, J. “Señores de Castellón: La Reina D^a. Leonor”, *BSCC*, XXIV, 1948, pp. 267-294
- SÁNCHEZ ADELL, J. “Señores de Castellón. El conde de Trastámara (Enrique II de Castilla)”, *BSCC*, XXV, 1949, pp. 692-707
- SÁNCHEZ ADELL, J. SÁNCHEZ ALMELA, E. *Defensa y seguridad de una villa medieval: Castellón de la Plana*, Castelló, SCC, 2003
- SÁNCHEZ ALMELA, E. *Festes i celebracions públiques a Castelló de la Plana als segles XIV i XV*, Castelló, Ajuntament de Castelló, 2013
- SÁNCHEZ ALMELA, E. “La escribanía del consell castellonense: siglos XIV-XV”, *BSCC*, LXVII, 1991, pk. 467-498
- SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Cortes, monarquía y ciudades en Aragón, durante el reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-1458)*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2004
- SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. *Las Cortes de Aragón durante el reinado de Juan II (1458-1479). Monarquía, ciudades y relaciones entre el poder y los súbditos*, Saragossa, Institución "Fernando el Católico", 2004
- SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. “Las Cortes de Aragón en la Edad Media. (Las relaciones de la Monarquía con las Universidades)”, *Ius fugit*, n. 1, 1992, pp. 239-282
- SÁNCHEZ ARAGONÉS, L. M. , MOTIS DOLADER, M. Á. “Papel de las ciudades y villas de Aragón en las Cortes celebradas durante el reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-58)”, *XVI CHCA*, t. I, pp. 673-688
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “Cortes y fiscalidad: el caso de Cataluña durante la segunda mitad del siglo XIV”, *Aragón en la Edad Media*, n. 21, 2009, pp. 279-308
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *El naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya: segles XII-XIV*, Barcelona, Eumo editorial, 1995

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “El realengo catalán en la financiación de la campaña a Cerdeña de 1356”, *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, n. 26, 2005 (Ejemplar dedicado a: Homenatge a la Professora Dra. Carme Batlle i Gallart), pp. 493-514

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “La Corona en los orígenes del endeudamiento censal de los municipios catalanes (1343-1344)”, MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (eds.) *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales*, Madrid, Casa de Velázquez, 2006, pp. 239-273

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “La contribución valenciana a la cruzada granadina de Alfonso IV de Aragón”, *Primer Congrès d’Història del país Valencià*, vol. 2, pp. 579-598

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “La evolución de la fiscalidad regia en los países de la Corona de Aragón (c. 1280-1356)”, *XXI Semana de Estudios Medievales. Estella, 18 a 22 de julio de 1994*, Navarra, Gobierno de Navarra, 1995, pp. 393-428

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “Las ciudades y villas de Cataluña en la financiación de la conquista de Cerdeña (1321-1326)”, en SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *Pagar al Rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV. Estudios sobre fiscalidad y finanzas reales y urbanas*, Barcelona, CSIC, 2003, pp. 341-378

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “La presión fiscal en un año difícil: Cataluña a mediados de 1374- mediados de 1375”, *Mayurqa: revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, n. 27, 2001, pp. 25-45

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “La última ofensiva fiscal de Pedro el Ceremonioso: las demandas para el jubileo de 1386”, *Aragón en la Edad Media*, n. 14/15-2, 1999, pp. 1453-1470

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *Pagar al Rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV. Estudios sobre fiscalidad y finanzas reales y urbanas*, Barcelona, CSIC, 2003

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “Questie” y subsidios en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIV. El subsidio para la cruzada granadina (1329-1334)”, *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, n. 16, 1977, pp. 11-54

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. “Tributos negociados: Las “questie”/subsidios de las villas catalanas en la primera mitad del siglo XIV”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 38/1, 2008, pp. 65-99

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M., ORTÍ I GOST, P. “La Corona en la génesis del sistema fiscal municipal en Catalunya (1300-1360)”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 233-278

SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997

SANTAMARÍA, Á. *El Consell General de Valencia en el tránsito a la modernidad*, 2 vols., València, Biblioteca Valenciana, 2000

- SANTAMARÍA, Á. “El municipio en el Reino de Mallorca”, *Estudis Baleàrics*, n. 31, 1989, pp. 5-36
- SANTAMARÍA, Á. “Los consells municipales de la Corona de Aragón mediado el siglo XIII: el sistema de cooptación”, *Anuario de historia del derecho español*, n. 51, 1981, pp. 291-364
- SARASA, E. i al. *La Corona de Aragón: Cortes y parlamentos. Corts i parlaments*, vol. III, Barcelona- Saragossa, Aragó, 1988
- SARASA, E. *Las cortes de Aragón en la Edad Media*, Saragossa, Guara Editorial, 1979
- SAURA GARGALLO, J. “El paisaje agrario de Castellón de la Plana”, SANCHIS-IBOR, C. i al., *Irrigation, Society, Landscape. tribute to Thomas F. Glick*, València, Universitat Politècnica de València, 2014, pp. 187-202
- SAURA GARGALLO, J. “L'estructura de la propietat agrària de Castelló de la Plana en 1497”, *Estudis castellonencs*, n. 1 (2na. època), 2015-2016, pp. 179-210
- SESMA MUÑOZ, J. A. “Fiscalidad y poder: La fiscalidad centralizada como instrumento de poder en la Corona de Aragón (siglo XIV)”, *Espacio, tiempo y forma. Serie III, Historia medieval*, n. 1, 1988, pp. 447-464
- SESMA MUÑOZ, J. A. “Las transformaciones de la fiscalidad real en la Baja Edad Media”, XV CHCA, t. I-1, pp. 231-291
- SESMA MUÑOZ, J. Á., NAVARRO ESPINACH, G. “Herbajes de ganados valencianos en tierras de Teruel (siglo XV)”, *BSCC*, LXXV, pp. 783-802
- SESMA MUÑOZ, J. Á., (coord.) “Parlamentos del Interregno (1410-1412). Actas del Parlamento Alcañiz-Zaragoza (1411-1412)”, *Acta curiarum regni Aragonum*, Saragossa, Gobierno de Aragón, 2011
- SEVILLANO COLOM, F. *Préstamos de la Ciudad de Valencia a los reyes Alfonso V y Juan II (1426-1472)*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1951
- SIMÓ SANTONJA, V. L. *Les Corts Valencianes 1240-1645*, València, Corts valencianes, 1997
- SOBREQUÉS I CALLICÓ, J. “Un último intento de concordia en la guerra civil catalana de 1462-1472: la embajada del reino de Valencia”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 3, 1966, pp. 541-552
- SUÁREZ FERNÁNDEZ, L. *Historia de España (t.7): los Trastámara y los Reyes Católicos*, Madrid, Gredos, 1986
- TINTÓ SALA, M. *Cartas del Baile General de Valencia, Joan Mercader, al rey Fernando de Antequera*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1979
- TORRAS I RIBÉ, J.M. “El procedimiento insaculatorio en los municipios de los reinos de la Corona de Aragón entre la renovación institucional y el sometimiento a la monarquía (1427-1714)”, *Jerónimo Zurita. Su época y su escuela*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1986
- TORRAS I RIBÉ, J. M. *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona, Curial, 1983

- TORRAS I RIBÉ, J. M. “La desnaturalización del procedimiento insaculatorio en los municipios aragoneses bajo los Austrias”, *XV CHCA*, t. I-2, pp. 397-414
- TORRAS I RIBÉ, J.M. "La política municipal de Fernando el Católico en los reinos de la Corona de Aragón", *1490: en el umbral de la Modernidad*, t. 1, 1994, pp. 233-256.
- TORRAS I SERRA, M. “El deute públic a la ciutat de Manresa a la Baixa Edat Mitjana”, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, pp. 155-183
- TORRÓ, J. “Colonització i renda feudal. L' origen de la peita al regne de València”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 467-494
- TURULL I RUBINAT, M. “Acerca de las imbricaciones entre fiscalidad real y fiscalidad municipal en Cataluña durante la Baja Edad Media”, *XV CHCA*, t. I-4, pp. 273-291
- TURULL I RUBINAT, M. *El gobierno de la ciudad medieval: administración y finanzas en las ciudades medievales catalanas*, Barcelona, CSIC, 2009
- TURULL I RUBINAT, M. “El naixement de la fiscalitat municipal a Lleida (1149-1289)”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 219-232
- TURULL I RUBINAT, M. *La configuració jurídica del municipi Baix medieval: règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430*, Barcelona, Fundació Noguera, 1990
- TURULL I RUBINAT, M. “Síndicos a Cortes. Perfil social, político e institucional de los representantes ciudadanos a Cortes y Parlamentos en Cataluña (1333-1393)”, *XVII CHCA*, t. III, pp. 989-1012
- UDINA I ABELLÓ, A. “Les corts medievals, un limit al poder del rei d’Aragó?”, *XV CHCA*, t. I-2, pp. 415-427
- ULLMANN, W. *Medieval Political Thought*, Penguin, 1976
- VAL VALDIVIESO, M. I. del “La intervención real en las ciudades castellanas bajomedievales”, *Miscelánea medieval murciana*, n. 19-20, 1995-1996, págs. 67-78
- VALDEÓN BARUQUE, J. *Los Trastámaras: el triunfo de una dinastía bastarda*, Madrid, Temas de Hoy, 2001
- VAÑÓ SILVESTRE, F. "Bocairente: la designación de autoridades por insaculación", *Primer Congrés d'Història del país Valencià*, t.3, pp.189-199
- VENDRELLS DE MILLAS, F., MASIÀ DE ROS, À. *Jaume el Dissortat, darrer comte d'Urgell*, Barcelona, Aedos, 1956
- VERDÉS I PIJUAN, P. “Administrar les pecúnies e béns de la universitat”. La política fiscal i les estratègies financeres d’un municipi català a la baixa edat mitjana (Cervera, 1387-1516)”, *Butlletí de la Societat Catalana d’Estudis Històrics*, XV, 2004, pp. 181-191
- VERDÉS I PIJUAN, P. "Atès que la utilitat de la universitat deu precehir lo singular": discurso fiscal e identidad política en Cervera durante el S. XV”, *Hispania: Revista española de historia*, vol. LXXI, n. 238, 2011, pp. 409-436

- VERDÉS I PIJUAN, P. “Car vuy en la Cort no s'i fa res sens diners. En torno a la negociación entre la villa de Cervera y el rey durante la Baja Edad Media”, FERRER I MALLOL, i al. (eds.) *Negociar en la Edad Media: actas del Coloquio celebrado en Barcelona los días 14, 15 y 16 de octubre de 2004*, Madrid, CSIC, 2005, pp. 185-214
- VERDÉS I PIJUAN, P. “La ciudad en el espejo: Hacienda municipal e identidad urbana en la Cataluña Bajomedieval”, *AUA-HM*, n. 16, 2009-2010, pp. 157-193
- VERDÉS I PIJUAN, P. “La consolidació del sistema fiscal i financer a mitjan s. XIV. El cas de Cervera”, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.) *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC – Institució Milà i Fontanals, 1999, pp. 185-217
- VERDÉS I PIJUAN, P. “Les imposicions a Cervera durant la segona meitat del s. XIV”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 383-422
- VERDÉS I PIJUAN, P. *Per ço que la vila no vage a perdició: la gestió del deute públic en un municipi català (Cervera 1387-1516)*, Barcelona, CSIC, 2004
- VERICAT, A. i al. “Història abreujada d’Ulldecona en quatre etapes”, *Raïls*, n. 26, 2010, pp. 142-168
- VICENS VIVES, J. *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479 – 1516*, Barcelona, Vicens Vives, 2010 (reed. de la tesi original de 1937)
- VICENS VIVES, J. *Juan II de Aragón (1398-1479): monarquía y revolución en la España del siglo XV*, Pamplona, Urgoiti Editores, 2003
- VICIANO NAVARRO, P. “Deute públic i renda censalista al País Valencià en el segle XV. Una proposta d’interpretació”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 48/2, julio-diciembre 2018, pp. 925-953
- VICIANO NAVARRO, P. “El impacto económico de las visitas reales en las finanzas del municipio: las villas de Castellón y Vila-Real en los siglos XIV-XV”, BEAUCHAMP, A. (ed.) *Acoger, abastecer y financiar la cortelas relaciones entre las Cortes Ibéricas y las sociedades urbanas a finales de la Edad Media*, València, Universitat de València, 2019, pp. 361-375
- VICIANO NAVARRO, P. *Els cofres del rei: rendes i gestors de la batllia de Castelló (1366-1500)*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2000
- VICIANO NAVARRO, P. “Els llauradors davant la innovació agrària. El cultiu de l'arròs al País Valencià a la fi de l'Edat Mitjana”, *Afers*, n. 39, 2001, pp. 315-332
- VICIANO NAVARRO, P. “Entre la coerció i el mercat. Els inversors en la gestió de la fiscalitat reial i municipal al País Valencià”, SÁNCHEZ, M, FURIÓ, A. I BERTRAN, P. (eds.) *Actes: Col·loqui Corona, Municipis i Fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997, pp. 603-622
- VICIANO NAVARRO, P. “Finanzas municipales y registros contables: Los libros de cuentas de Castellón de 1426 y 1499”, MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. *La fiscalité des villes au Moyen Âge, 4: La gestion de l'impôt*, Tolosa, Privat, 2004, pp. 57-65

- VICIANO NAVARRO, P. “Fiscalitat local i deute públic al País Valencià. L'administració de la vila de Borriana a mitjan segle XV”, *Anuario de Estudios Medievales*, n. 22, 1992, pp. 513-533
- VICIANO NAVARRO, P. “Francesc Agramunt, un home de vila”, NARBONA VIZCAÍNO, R., i al. *L'univers dels prohoms (Perfils socials a la València baix-medieval)*, València, Tres i Quatre, 1995, pp. 175-215
- VICIANO NAVARRO, P. “Gestión financiera y coyuntura socioeconómica. La villa de Castellón ante las demandas de la Corona (siglo XV)”, MENJOT, D., SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (eds.) *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales*, Madrid, Casa de Velázquez, 2006, pp. 391-412
- VICIANO NAVARRO, P. “Ingrès i despesa d'una vila valenciana del Quatrecent. Les finances municipals de Castelló de la Plana (1426-1427)”, *BSCC LXVI*, 1990, pp. 635-664
- VICIANO NAVARRO, P. “La burocràcia fiscal de la Corona en el marc local valencià: Els Batlles de Castelló de la Plana (1366-1500)”, *XV CHCA*, t. I-4, pp. 307-318
- VICIANO NAVARRO, P. “La promoción social de una familia de mercaderes valencianos. Los Miquel de Castellón en el siglo XV”, *Hispania. Revista española de historia, tirada aparte del vol. III/185*, 1993, pp. 971-986
- VICIANO NAVARRO, P. “Pagesos que innoven. La petita explotació en les transformacions agràries de la fi de l'Edat Mitjana”, BARCELÓ, M., i al. (eds.), *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*, València, Universitat de València, 2003, pp. 503-522
- VICIANO NAVARRO, P. *Poder municipal i grup dirigent local. La vila de Castelló de la Plana (1375-1500)*, tesi, Universitat de València, 1994
- VICIANO NAVARRO, P. *Regir la cosa pública: prohoms i poder local a la vila de Castelló (segles XIV-XV)*, València, Universitat de València, 2008
- VICIANO NAVARRO, P. “Violencia y Sociedad en una villa medieval: Castellón de la Plana en el siglo XV”, *Hispania. Revista española de Historia*, vol. LXVI, n. 224, 2006, pp. 851-882
- VILLALONGA VILLALBA, I. *Régimen municipal foral valenciano: los jurados y el consejo*, València, Miguel Gimeno, 1916
- VILLARROEL, Ó, “Castilla y el Concilio de Siena (1423-1424): la embajada regia y su actuación”, *En la España Medieval*, n. 30, 2007, pp. 131-171
- WATTS, J. *The Making of Polities: Europe, 1300–1500*, Cambridge University Press, 2009
- ZURITA, J. *Anales de Aragón*, ed. Ángel Canellas López, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2003

ANNEX I: TAULES DE MISSATGERIES

MISSATGERIES I AMBAIXADES CASTELLOENNYQUES DEL SEGLE XV I ELS SEUS PROTAGONISTES

GESTIONS AMB LA MONARQUIA

1413-1414	
Ajuda armada contra la revolta del comte urgellista a Bunyol	Pere de Begués, Pasqual Ferrando
Coronació del rei Ferran	Bernat Moliner, Pere de Begués, Pere Miquel
Contribució al setge de Balaguer	Pere de Begués
Coronació de la reina Elionor	Bernat Moliner, Pere de Begués, Pere Miquel

1414-1415	
Vitualles pel papa a Morella	Llorenç Miquel
Servei demanat per un parlament per Sardenya	Pere de Begués/Joan Tahuenga

1415-1416	
Maridatge del príncep Alfons	Pere de Begués (a corts)

1416-1417	
Servei al rei	Nicolau Merí (pagament com a síndic i clavari)
Cena de presència del rei	Guillem Feliu
Cena de presència de l'infant Joan	Pere Colomer, Pere de Begués (a corts i al rei)

1423-1424	
Servei d'un parlament per la conquesta del regne de Nàpols	Pere de Begués
Cena d'absència del rei	Pere de Begués
Coronació del rei	Pere de Begués, Llorenç Miquel i Llorenç Martorell (pagament)
Servei per afers del rei	Bertran de Bues (síndic pensionat a València)

1424-1425	
Coronació de la reina	Pere de Begués, Llorenç Miquel (pagament)

1427-1428	
Maridatge de la infanta Elionor	Pere Colomer, Pere de Reus, Nicolau de Reus, Pere Miquel (pagament)
Cena d'absència	Nicolau de Reus

1429-1430	
Servei d'un parlament per la guerra de Castella	Pere Colomer
Servei militar de 30 homes per la defensa de la frontera	Guillem Joan, Pere Colomer, Pere Miralles
Cena de presència	Bernat Colomer (súplica)
Donatiu de corts	Pere Colomer, Berenguer Tomàs (jurat, pagament)

1431-1432	
Cena d'absència del rei de Navarra	Ambert Moliner
Demanda del governador	Pere Colomer

1437-1438	
Demanda de peita deguda	Manuel Caixa
Cena de presència	Guillem Agramunt (a corts)
Subvenció al rei	Guillem Agramunt (a corts)

1438-1439	
Donatiu de corts i demanda de reducció de focs	Pere Miró, Joan Guerau, Guillem Agramunt (a corts), Llorenç Miquel, Nicolau de Reus, Pere Sànxis (jurat)

1439-1440	
Donatiu de corts	Joan Guerau, Francesc Montull (intercessió a Nàpols), Manuel Caixa
Demanda de les imposicions	Nicolau de Reus (imposador)
Demanda de peita	Joan Guerau

1447-1448	
Deute de la cena del rei de Navarra	Bernat Colomer

1448-1449	
Demanda de ballesters a les viles reials	Gabriel Feliu, Miquel Arrufat, Nicolau Batlle (pagament)
Maridatge de les infantes Maria i Elionor	Miquel Galí (síndic pensionat a València)

1449-1450	
Maridatge de les infantes Maria i Elionor	Miquel Arrufat, Manuel Caixa, Jaume Ferrando

1455-1456	
Revolta mudèjar a Eslida	Pere Miralles

1457-1458	
Donatiu a la reina Maria	Nicolau de Reus, Guillem Miquel (pagament)

1460-1461	
Convocatòria de les hosts	Francesc Berbegal

1461-1462	
Coronació del rei Joan	Gabriel Feliu

1462-1463	
Convocatòria hosts	Gabriel Feliu, Francesc Berbegal, Nicolau de Reus
Demandes del governador	Mateu Miralles

1463-1464	
Demanda de 200 rossins del parlament del regne	Nicolau de Reus (síndic al parlament), Francesc Gargall (síndic pensionat a València), Joan Valentí, Bartomeu Agramunt, Guillem Igual (pagament)

1464-1465	
Demanda militar de 100 homes a Onda	Joan Valentí, Gabriel Feliu
Demanda de 30 homes a Ulldecona	Miquel Arrufat
40000 florins pels rossins del parlament	Nicolau de Reus (al parlament), Joan Valentí, Miquel Arrufat (súplica a la reina)
Demanda d'homes d'armes a Tortosa	Miquel Arrufat (súplica a la reina), Joan Valentí

1469-1470	
Demanda de 170 timbres de les corts generals	Francesc Berbegal

1470-1471	
Pagament de 100 rossins del parlament	Bernat Gascó (síndic al parlament)

1471-1472	
Rossins del parlament	Bernat Gascó (síndic al parlament), Gaspar Eximeno, Guillem Palau

1472-1473	
Servei de 40 rossins del parlament del rei de Sicília	Mateu Miralles (síndic al parlament), Jaume Piles (síndic pensionat a València)
40 rossins pel rei Joan a Perpinyà	Gaspar Eximeno, Mateu Miralles, Jaume Piles

1473-1474	
Rossins del parlament	Jaume Piles (síndic pensionat), Bernat Gascó (pagament)
Ajuda al rei per la guerra contra França al Rosselló	Bernat Gascó

1476-1477	
Servei contra la revolta a la baronia d'Arenós	Jaume Piles (síndic pensionat), Bernat Miquel, Gaspar Eximeno, Joan Valentí, Francesc Berbegal
Maridatge	Guillem Igual

1478-1479	
Ajuda militar contra Sogorb	Jaume Piles (síndic pensionat), Jaume Agramunt, Joan Miquel
Maridatge de la infanta Elionor	Jaume Piles (síndic pensionat), Jaume Agramunt

1479-1480	
Maridatge de la infanta Elionor	Jaume Piles (síndic pensionat), Joan Pagès (intercessió), Llorenç Gascó
Demandes de peites i cenes degudes	Joan Valentí (presentació d'èpoques), Jaume Piles (síndic pensionat), Llorenç Gascó, Nicolau Arrufat

1480-1481	
Coronació del rei Ferran	Jaume Agramunt, Gaspar Eximeno, Jaume Miquel, Andreu Març
Càrregues degudes	Andreu Març

1481-1482	
Demanda militar contra Xelva	Jaume Piles (síndic pensionat)
Coronació del rei Ferran	Andreu Feliu (pagament)

1482-1483	
Demanda militar contra Xelva	Jaume Piles (síndic pensionat)
Ajuda dels estaments per la guerra de Granada	Mateu Miralles

1488-1489	
Deutes de rendes reials	Jaume Agramunt, Guillem Igual

1489-1490	
Deutes de rendes reials	Guillem Igual, Jaume Piles (síndic pensionat), Miquel Joan
Demanda militar contra Xelva	Miquel Joan

1490-1491	
Donatiu de corts	Miquel Joan, Joan Eximeno, Nicolau Casalduch
Demanda militar contra Xelva	Miquel Joan
Maridatge de la infanta Isabel	Joan Eximeno, Llorenç Gascó

1491-1492	
Demanda militar contra Xelva	Miquel Joan
Maridatge de la infanta Isabel	Pere Joan, Pere Mas, Llorenç Moliner

1492-1493	
Deutes de rendes reials	Llorenç Gascó (jurat en cap), Guillem Igual

1493-1494	
Deutes de rendes reials	Joan Sentalnia (jurat, en viatge per afers propis)

1494-1495	
Deutes reclamats per Nicolau Casalduch d'una clavaria de Manuel Caixa	Llorenç Moliner, Mateu Miralles

1498-1499	
Demanda militar contra Xelva	Miquel Joan, Domingo Març (jurat)

ALTRES AFERS

1413-1414	
Protesta per l'absentisme del lloctinent de governador	Pere de Begués
Llicència per buscar blat	Pere de Begués, Bertran de Bues (síndic pensionat a València)
Vectigal i venda de blat	Pere de Reus

1414-1415	
Sentència de Guillem Çaera sobre els processos de l'Interregne	Llorenç Miquel, Pere Miquel (al rei), Pere de Begués (pagament)
Bestiars presos a Morella i Terol per la guerra	Pere Miquel (al rei)
Franquesa de la vila a Mosquerola	Pere Miquel
Demanda d'homes per escortar la família del comte d'Urgell a Cullera	Guillem Feliu
Bestiar pres a Morella	Pere de Begués (a corts), Pere Colomer (a corts)
Bonretorn	Guillem Feliu

1415-1416	
Firma de la pau amb Almassora	Pere de Begués, Guillem Feliu
Fets de Guillem i Bartomeu Agramunt	Pere Colomer (jurat), Pere de Reus
Rendes empenyorades	Pere Colomer (jurat)
Peita de Pere Miró	Pere Colomer (jurat)

1416-1417	
Rendes empenyorades	Pere Colomer
Diferència entre Joan Tallada i Bernat Colomer	Bertran de Bues (síndic pensionat a València)
Alienació de Lliria	Pere Colomer (a Guillem Çaera a Tortosa)
Presos portats a València	Guillem Feliu, Pere Miquel

1417-1418	
Denunciats per Bartomeu Miralles	Guillem Feliu (a Francesc Feliu a València)
Peita dels generosos	Pere Miró

1419-1420	
Salari de Pere Miquel	Pere de Begués
Rendes empenyorades	Pere Colomer, Pere de Begués, Pasqual Ferrando
Atacs de galeres de l'armada reial i presos	Pere Colomer, Guillem Feliu
Composició d'una multa del lloctinent de governador	Pere Colomer

1420-1421	
Protesta per l'absència del lloctinent de governador i el seu surrogat	Ambert Moliner

1421-1422	
Petició perquè el lloctinent de governador siga un prohoms natural de la vila	Pere de Begués
Rendició de comptes de la marmessoria de Llorenç Martorell	Bernat Colomer
Compra de la tinença de Montornès	Pere Colomer

1422-1423	
Homes presos	Pere Colomer
Conflicte sobre la recaptació de la molta	Pere Colomer, Pere de Reus
Protesta pels drets que reclama el batlle sobre la pega	Ambert Moliner

1423-1424	
Generalitat de la sal	Pere de Begués

1424-1425	
Plet de Nicolau de Reus amb la vila	Pere Colomer
Lleudes de Sant Mateu	Pere Colomer

1427-1428	
Consulta sobre la surrogació de Pere de Begués	Pere Colomer
Privilegis de la lloctinència de governació	Pere Colomer, Pere Miquel (jurat)
Concessió de la batllia	Bertran de Bues (síndic pensionat a València)
Reducció de censals	Bernat Colomer, Nicolau de Reus

1429-1430	
Plet de Nicolau de Reus amb la vila	Pere Colomer
Deute censalista	Pere Colomer (súplica al rei)

1431-1432	
Reducció de censals i altres afers	Guillem Agramunt, Joan Guerau
Protestes pel reclutament d'homes per galeres del comissari reial Blasco	Pere Miralles, Pere de la Spasa
Alienació de Xèrica	Ambert Moliner, Pere Colomer
Plet de Nicolau de Reus amb la vila	Pere Colomer

1433-1434	
Diversos treballs a València	Pere Miralles
Danys al terme de bestiar de València	Berenguer Moliner
Conflicte a Morella sobre l'advocacia fiscal	Pere Miralles, Nicolau de Reus
Reducció de censals	Joan Guerau, Nicolau de Reus

1435-1436	
Queixes pel cultiu de l'arròs	Pere Miralles
Protesta contra la suspensió de Jaume Ferrando a la batllia	Pere Colomer
Campanya contra l'alienació de Sogorb	Miquel Galí (síndic pensionat a València)

1436-1437	
Diversos treballs a València	Francesc Agramunt, Miquel Galí (síndic pensionat a València)
Elecció de generosos pel justiciat	Miquel Arrufat

1437-1438	
Elecció de jurats i consellers contra fur	Miquel Arrufat, Guillem Agramunt (a corts), Llorenç Miquel (a corts)
Denúncia contra Jaume Ferrando	Berenguer Miró, Manuel Caixa, Miquel Arrufat
Fraus dels imposadors	Llorenç Miquel (súplica al rei de Navarra)

1438-1439	
Reducció de censals	Pere Miró, Joan Guerau
Plet amb Jaume Ferrando	Pere Miralles, Nicolau de Reus, Joan Guerau

1439-1440	
Reducció de censals	Nicolau de Reus

1443-1443	
Concòrdia amb els creditors	Pere Dolç, Miquel Igual, Pere de la Spasa, Jaume Ferrando
Peites de mobles i censals	Pere Colomer, Bartomeu Forés

1444-1445	
Creditors	Nicolau de Reus
Conflicte entre surrogat i justícia	Jaume Ferrando

1445-1446	
Emprius	Nicolau Batlle
Qüestió entre Nicolau de Reus i Nicolau Batlle	Bernat Colomer
60 lliures a pagar als creditors locals per la concòrdia	Nicolau Batlle, Bernat Colomer, Miquel Igual, Joan Miró, Pere Colomer, Guillem Cavaller, Jaume Ferrando
Creditors de valència	Nicolau de Reus, Berenguer Forés

1447-1448	
Creditors	Nicolau Batlle
Arrossos	Nicolau de Reus, Jaume Ferrando, Ponç de Montpalau
Diversos treballs a València	Galceran de Reus
Plet de Nicolau de Reus amb la vila	Berenguer Castell
Censals	Berenguer C

1448-1449	
Arrossos	Gabriel Feliu, Pere Miralles i Miquel Arrufat (súplica al rei de Navarra)

1449-1450	
Sal	Miquel Arrufat
Conflicte entre batlle i justícia	Miquel Arrufat
Fusta	Jaume Ferrando, Miquel Arrufat

1450-1451	
Litigi amb Joan Dolç	Manuel Caixa
Cases derrocades	Francesc Berbegal, Nicolau de Reus
Presó de Jaume Mateu	Miquel Arrufat
Busca de privilegis a Barcelona	Francesc Berbegal
Salari d'una sentència del governador	Miquel Arrufat

1451-1452	
Quitaments	Miquel Arrufat
Censals	Nicolau de Reus
Litigi amb Joan Dolç	Miquel Arrufat
Emprius i altres afers	Miquel Arrufat

1452-1453	
Diversos treballs a València	Francesc Berbegal
Penyores per censals	Miquel Arrufat, Nicolau de Reus
Aigües	Joan Valentí

1453-1454	
Aveïnament de Joan Bertran	Pere Vicent, Miquel Arrufat
Diversos treballs a València	Jaume Florença (jurat)
Molins i altres afers	Pere Miralles
Litigi amb Joan Dolç	Gabriel Feliu
Creditors	Galceran de Reus (intercessió a Nàpols)
Penyores per censals	Guillem Miquel (síndic passat)
Causas del governador i el seu lloctinent	Nicolau Batlle
Guiatge de Borriana	Pere Miralles, Nicolau de Reus

1454-1455	
Memorial d'abusos del lloctinent de governador	Gabriel Feliu
Aveïnaments de Borriol	Guillem Moliner, Nicolau de Reus, Gabriel Feliu
Danys de barques de veïns	Gabriel Feliu
Deute censal	Miquel Arrufat, Joan Manyes (clavari) (al governador)
Elecció de mostassaf	Miquel Arrufat
Conflicte entre vila i batlle sobre en Batalla	Nicolau de Reus
Quitaments	Nicolau de Reus, Joan Valentí
Diversos treballs	Joan Valentí
Creditors i altres afers	Pere Miralles

1455-1456	
Creditors	Nicolau de Reus
Diversos treballs	Miquel Arrufat

1456-1457	
Quitaments	Joan Manyes
Compra de la baronia de la Pobla	Pere Galceran (justícia)
Delme de les marjals	Miquel Arrufat
Presos de Gabriel Conques pel lloctinent de governador	Gabriel Feliu
Revocació de la insaculació	Joan Miró, Joan Miquel
Litigi amb Joan Dolç	Miquel Arrufat

1457-1458	
Aigües	Miquel Arrufat
Litigi amb Joan Dolç	Miquel Arrufat
Creditors	Miquel Arrufat, Francesc Berbegal
Inhibició dels cuirams de València	Francesc Berbegal
Presó de Guillem Març	Francesc Berbegal
Revocació de la insaculació	Pere Castell, Miquel Arrufat

1458-1459	
Censals	Gabriel Feliu, Miquel Arrufat
Revocació de la insaculació	Jaume Ferrando, Manuel Caixa

1458-1459	
Delmes de les garrofes	Nicolau de Reus
Creditors	Nicolau de Reus
Diferència entre batlle i justícia	Nicolau de Reus
Deutes	Francesc Berbegal
Alienació de Sogorb	Francesc Berbegal
Comptes de les marmessories	Miquel Arrufat
Litigis per l'aveïnament de mudèjars des de Borriol i altres llocs de senyoriu	Nicolau de Reus, Gabriel Feliu, Francesc Miquel, Francesc Berbegal, Miquel Arrufat, Pere de Reus, Dionís Manyes, Guillem Mut

1460-1461	
Litigis per l'aveïnament de mudèjars des de Borriol i altres llocs de senyoriu	Nicolau de Reus, Pere Mas, Miquel Arrufat, Joan Valentí, Francesc Berbegal
Diversos treballs	Francesc Berbegal
Diversos treballs	Joan Valentí
Delmes de les garrofes	Francesc Berbegal
Ambaixada al rei Joan sobre el príncep de Viana i altres afers	Nicolau de Reus

1461-1462	
Creditors	Miquel Arrufat, Gabriel Feliu
Emprius	Gabriel Feliu

1462-1463	
Cerca d'armament a València i altres afers	Joan Valentí

1463-1464	
Venda de vitualles als rebels	Bernat Gascó
Creditors	Nicolau de Reus, Miquel Arrufat, Joan Valentí, Bartomeu Agramunt

1464-1465	
Censals	Francesc Miquel (clavari), Miquel Arrufat
Creditors	Joan Valentí
Diversos treballs	Miquel Arrufat

1468-1469	
Quitaments de censals	Mateu Miralles
Delmes de les garrofes	Pere de Reus, Gabriel Feliu
Censals	Gaspar Eximeno
Defensa de Sogorb	Mateu Miralles
Danys de pastors de València	Gaspar Eximeno
Emprius	Pere de Reus
Diversos treballs	Gabriel Feliu

1469-1470	
Delmes de les garrofes	Gaspar Eximeno
Tales de bestiar de València	Nicolau de Reus

1470-1471	
Queixes sobre l'absentisme del lloctinent de governador	Joan Valentí, Mateu Miralles (a corts)
Escorredors i altres afers	Guillem Igual
Delmes de les garrofes	Joan Valentí, Jaume Piles (síndic pensionat a València), Mateu Miralles, Gaspar Eximeno, Pere de Reus, Gabriel Feliu
Emprius	Francesc Berbegal
Suport al batlle Bartomeu de Bues front Joanot Galceran de la Serra	Mateu Miralles

1471-1472	
Censals	Joan Valentí
Absentisme del lloctinent de governador	Gaspar Eximeno

1472-1473	
Conflicte sobre el vicari	Mateu Miralles, Bernat Gascó
Diversos treballs	Francesc Berbegal
Litigi entre l'aljama i Nicolau de Reus	Joan Valentí
Litigi entre el batlle i l'aljama	Mateu Miralles
Danys dels bestiaris de València	Mateu Miralles

1473-1474	
Diversos treballs	Francesc Berbegal

1474-1475	
Conflicte sobre l'elecció del justícia	Francesc Berbegal, Guillem Igual, Mateu Miralles
Gestions pel canvi del regiment municipal	Guillem Igual, Mateu Miralles

1475-1476	
Gestions pel canvi del regiment municipal	Mateu Miralles
Danys de bestiaris	Joan Valentí
Censals	Pere de Reus

1476-1477	
Defensa de Jaume del Vayo	Andreu Mas, Gaspar Eximeno

1478-1479	
Queixes sobre el comissari de l'infant Enric	Jaume Agramunt, Jaume Miquel

1479-1480	
Exigència de contribucions a l'aljama	Joan Valentí, Antoni Català

1480-1481	
Procés pels censals dels Menaguerres	Joan Valentí, Guillem Igual

1481-1482	
Procés pels censals dels Menaguerres	Andreu Feliu, Joan Martí, Mateu Miralles
Delmes de les garrofes	Mateu Miralles, Gaspar Eximeno

1482-1483	
Privilegis de l'aljama	Mateu Miralles
Procés pels censals dels Menaguerres	Mateu Miralles

1484-1485	
Marques de bestiar a Terol	Mateu Miralles

1485-1486	
Diversos treballs	Dionís Manyes
Exigència del consell d'una contribució de l'aljama per la coronació	Nicolau Arrufat

1486-1487	
Arrossos	Nicolau Casalduch i Joan Eximeno (jurats), Gabriel Feliu

1487-1488	
Creditors	Llorenç Gascó (jurat), Mateu Miralles

1488-1489	
Creditors	Joan Martí i Joan Valentí (jurats)

1489-1490	
Creditors	Joan Martí, Andreu Març

1491-1492	
Defensa de la jurisdicció del justícia	Joan Eximeno, Mateu Miralles

1493-1494	
Penyores fetes a veïns a Terol	Mateu Miralles, Nicolau de Reus
Diversos treballs	Jaume Agramunt

1494-1495	
Delmes de les garrofes	Mateu Miralles, Joan Eximeno

1496-1497	
Censals	Llorenç Moliner

1497-1498	
Emprius	Nicolau Arrufat (jurat)
Consulta sobre la conselleria demanada per Jaume Agramunt	Nicolau Arrufat (jurat)

1498-1499	
Peites dels generosos	Jaume Agramunt
Quitaments	Miquel Joan

1499-1500	
Conflicte amb els quitadors	Pere Alquècer

ANNEX II: ANNEX DOCUMENTAL

Document 1

1413, desembre 8, Castelló

El consell de Castelló rep una carta del rei Ferran I instruint-los per arribar a una concòrdia amb Bartomeu Miralles i els altres veïns que reclamen compensacions per danys patits durant l'Interregne

AMC, LC, 1413-1414, f. 24

Lo Rey

Prohomes, desigans concòrdia e repòs entre nostres vassals e volents squivar plets e odis entre aquells, d'on nexen discòrdies e inimícies, pregam e manam que, encontinent, vos concordets e convingats amb lo feell conseller e tresorer de nostra cara muller la reyna, en Berthomeu Miralles, e altres qui en aquexa vila e en la vila d'Onda són stats robats e dampnegats per n'Arnau Guillem de Bellera e altra gent d'armes enapès per vos receptada en aquexa vila, donant obra ab acabament en llur satisfacció . En altra manera, certificam-vos que nós scrivim i manam al lochtinent general de governador en aquex regne que, rebuda sumària informació de les dites roberies e dans, faça rigorosa e prompta execució contra tots aquells qui trobarà culpables per consell e per obra en les dites coses. Dada en Lleyda sots nostre segell menor a VI de noembre del any de la nativitat de nostre Senyor Mil CCCCXIII. Rex Ferdinandus.

Document 2

1414, maig 26, Castelló

El consell de Castelló rep una carta del llocinent general de governador Joan Escrivà informant de les demandes de Bartomeu Miralles i altres castellonencs sobre els danys patits durant l'Interregne

AMC, LC 1413-1414, f. 45v-46

De nos en Johan Scrivà, donzell, loctinent general de governador de regne de València, als amats los batle, justícia e jurats de la vila de Castelló, salut e honor. En lo dia *data ut supra* denant nós és comparegut lo discret Francesc Jacme, notari, substituït de procurador fischal del senyor rey, e ha en scrit exposat denant nós per l'onrat en Berthomeu Miralles, tresorer de la senyora reyna, són stats denunciats e acusats de diverses crims e delictes en Bernat de Belda, Anthoni Navarro, en Bernat de Campos, Domingo Capcir, en Johan Alquècer, en Domingo Gascó, Andreu de Paüls, notari, en Johan Barbarosa, menor, en Bernat Cabeça, en Ramon Joan, en Pere Colomer, en Guillem Sanç, en Francesc Serra, menor e en Johan Robio e molts altres vehins de la dita vila en les denunciacions e addiccions denant nós per lo dit en Berthomeu Miralles sots diverses *excludaris* posades expressats. Et per ço com en la vespra de de Pasqua, segona festa de aquella primervinents, se ha a fer elecció axí de jurats, síndichs, scrivà e altres oficials e consellers en la dita vila, e per ignorància porien ésser rebuts e admesos los sobredits en les dites eleccions dels dits officis de què [...] molt solemnes actes que en aquells recaurien per rahó dels dits officis serien nul·les, per que·s sequeria gran dan al senyor rey e la cosa pública. Et per lo dit susbtituït de procurador fischal siam stats requests que us scrivísem *ut supra*, per tal a vosaltres e a cascun de vós intimam e notificam les dites coses, per ço que en alcuna manera no puxe ésser per alcú de vosaltres ignorància al·legada. Data València *XXIII madii anno a nativitate domini M° CCCC° XIII°*. Yo Palomar.

Document 3

1414, octubre 21

El consell de Castelló envia una carta al rei Ferran I informant-lo de la sentència de Guillem Çaera sobre les compensacions a veïns per danys patits durant l'Interregne

AMC, LC, 1414-1415, f. 35-35v

Mol alt senyor

A la vostra real majestat, la qual ama justícia e avoreix iniquitat, humilment exponem justícia, jurats e consell de la vila vostra de Castelló, dients que com sobre los debats que s'esperaven ésser e en part eren ja començats entre en Berthomeu Miralles, tresorer de la molt il·lustre senyora reyna, molt cara muller vostra, et altres dampnificats per n'Arnau Guillem de Bellera e per les companyes per ordenació d'aquell trameses a la dita vila, d'una part, e alguns vehins de la dita vila que havien dat causa, segons se dehia, dels dans dels sobredits, de la part altra, fos fermat compromés en poder de micer Guillem Çaera, per ço com era dit que los dits debats no·s pogren levar sens ferma de nosaltres e del dit consell, volents dar manera que la dita vila romangués en tranquil·litat e repòs, ferma en aquell. Et és se seguit, senyor molt excel·lent, que·l dit micer Guillem ha arbitrat, taxat e pronunciat per sa sentència que la dita vila pach tres mília florins, pagados per tot lo mes de noembre sigüent, ço és, an Berthomeu Miralles noucents noranta quatre florins, an Pasqual Ferrando doents cinquanta florins, an Johan Guerau cent florins, an Pere de Begués doents setanta florins, an Guillem Lorença quinze florins, an Johan Eximeno cinquanta florins, an Pere Gargal trenta florins, an Jacme Clarà vint florins, an Anthoni Granyana cinquanta florins, an Anthoni Valentí huytanta florins, an Anthoni Mallasen deu florins, an Berenguer Castell quinze florins, an Garcia Pereç quinze florins, an Johan Rodrigo quinze florins, an Berenguer Thomàs vint cinch florins, an Bernat Pelegrí vint cinch florins, an Jacme Florença sis florins, an Guillem Esteve, perayre, cinch florins, an Esteve Segarra cinch florins, an Berenguer Miralles vint florins, an Ponç Miralles trenta florins, an Arnau Miralles deu florins, an Bertran de Bues cent florins, an Johan de Bues cinquanta florins, an Ramon de Rius cent florins, an Jacme Eximeno cinquanta florins, an Pere Vicent, per scriptures diornals compromeses per aquell, reebuts de la dita causa doents noranta florins, al honorable en Francesch d'Esplugues, lochtinent de governador,

cent florins, micer Çuera, per son salari, cent florins, an Berthomeu Miralles, d'altra part, doents florins per obrar l'alberch que li fon derrocat. Et per ço, senyor, que la vostra senyoria pogués veure la dita arbitral sentència, motius e coses en aquella expressades, havem fet nostre poder que traslat d'aquella vos fos tramés, lo qual no havem pogut haver sens la dita paga dels dits doents noranta florins, la qual no és pagadora tro per tot lo dit mes de noembre. Per que senyor, per ço que per vostra senyoria càrrech algú no ns fos inpingit o donat, notificam vos les dites coses. Et man-nos, senyor, vostra excel·lent senyoria ço que plasent li sia, donant-vos aquelles coses que vós, senyor, aconseguir desigats ab victòria de vostres enemichs. Scrita en la vila vostra de Castelló a XXI d'octubre del any de la nativitat de nostre senyor Mil CCCCXIII.

Senyor

Vostres humils sotsmeses e vasaylls qui besant la terra jurs vostres peus se comanen en vostra gràcia e mercè

Justícia, jurats e consell de la vila vostra de Castelló

Document 4

1421, maig 21, Castelló

El consell de Castelló, després de la mort del lloctinent de governador Francesc d'Esplugues, demana que la lloctinència siga concedida a un prohoms de la vila

AMC, LC, 1421-1422, f. 3

Lo consell acordà, com lo honorable en Francesch d'Esplugues, lochtinent de governador, fos mort, que·l honrat en Pere de Begués fos tramés a la senyora rehina per supplicar la dita senyora que fos mercè d'aquella de provehir de la dita lochtinença d'hun prohoms de la dita vila, com per la gràcia de Déu ni haje de suficients a regir lo dit ofici.

Document 5

1423, desembre 28, Siena

Guillem Agramunt escriu al consell de Castelló des de Siena per informar-los de l'estat del concili i oferir-se a realitzar treballs per la vila

AMC, LC, 1423-1424, full solt sense numerar

Als molt honorables e savis senyors los justícia e jurats de la vila de Castelló

Molt honorables e molt savis senyors, deguda recomanació bé creu que axí per letres del senyor rey e mies, com per relació del honorable frare Pere Canet [...] e de mon frare e en altra manera, havets sabut com lo dit senyor, mig forçant-me, volch que no sia vengut ací al concili general, lo qual a present se celebre en la ciutat de Sena per la reformació de Sancta Mare Ecclésia, lo qual, si la venguda del honorable mossèn Guillem Armengol e mia no fos, fore ja dissolt, lo qual sia [...] en grans controvèrsies e duptes, que si la venguda del embaxada del senyor rey trigue molt, que·l dit consili no prengue gran torn, car lo [...] que havia promès de venir al concili, duptant que en aquell no li sie feta la barba, no vol venir, ans treballe ab tot son efforç en la dissolució de aquell [...] e ha per sa part molta gent en lo dit concili. E jacsie me sia offert tots temps en fer per vosaltres e per aqueixa universitat tot ço que a mi sie possible, emperò, per tal com tro ací, lo lloch no·y és stat ni vosaltres me·n havets amprat, yo no he fet res per vosaltres ni per la dita universitat, greu que és, per que ara, perseverant en aquell mateix propòsit, vos offir que si en res vos puch servir, axí en general com en particular, e axí a la universitat com a la Ecclésia e a cascun singular per si, que tro a la mort compliret sobre ma fe vostres prechs, que a los quals a mi seran manaments, molt pus volenterosament que vosaltres no me·n amprarets, e siats cert que tals coses ara ab messió d'altri, que no us hic cabrà despenre, sinó solament haver-ne una lletra als missatgers e a mi del dit senyor, qui la us fet atorgarà volenter per nostra scusació e descàrrech, que en altre cars no fariets ab gran colp de diners, e siats certs que açó que ara obtenrets serie ley irrevocable, e havets-ne la major avinença que de aquest gran temps no haurets. E manen-me tots temps vostres honorables savieses ço que placent los sia, les quals nostre senyor Déus per sa mercè prospere de bé en millor per lonch temps al seu sant servir. Scrit ab gran cuyta en Sena a XXVIII de deembre any MCCCCXXIII

Tots temps prest a vostres manaments e honor Guillem Agramunt

Document 6

1429, juliol 22

El consell decideix augmentar el sou ofert als ballesters demanats per protegir Biar

AMC, LC, 1429-1430, f. 13

En lo qual fon proposat, com per letres del governador e del lochtinent havien a ésser trameses XX ballesters a la frontera de Castella, ço és, a la vila de Biar, et la ciutat de Valencia los done XXX sous per mesada, e nengú no·y volie anar per tan poch sou, per que notifficaven al consell que·y provehís, car prestament los dits ballesters devien ésser trameses. Lo dit honrat consell acorda que sie affegit als dits ballesters tro en quantitat de X florins lo mes per una mesada, e que vagen en nom de Déu, donant càrrech als senyors de justícia e jurats que·ls avien com pus prestament poran.

Document 7

1434, abril 9, Saragossa

El rei de Navarra ordena el consell reial del regne que s'ocupe de les necessitats de Castelló

ARV, RC, COM, 62, f. 123

Lo Rey de Navarra, infant e lochtinent

Segons som informats la vila de Castelló de la Plana és obligada a moltes axigens quantitats de censals que universalment e encara particular ha carregats en dies passats, e entant disminuyda en nombre de pobladors per la freqüentació de les pestilències, e

encara empobrida per rahó dels dits càrrechs e per la sterilitat dels temps passats, que si de alguna condecant reducció no li és provehit no espera poder-se sostenir, ans [...] que los vehins e habitants de aquella, no podens sostenir los dits càrrechs, se muden de allí e, deseparades les cases e possessions que han en la dita vila, vagen a cercar lur vida per altres parts, axí com ja alguns han fet e fan cascun jorn, segons som informats. E com de la destrucció e despoblació de la dita vila se spere desservey molt gran al senyor rey, per ésser aquella axí notable e singular com és, e per molts altres sguarts a vosaltres manifestes, per tant vos pregam que ojats los missatgers que us deu trametre, segons nos és dit, la dita vila, e certificats de la necessitat de aquella, ab les millors e pus honestes vies que porets, treballets ab los creadors de aquella, e en altra manera, si vist vos serà, que per via de reducció dels dits censals a preu convingent o en alguna altra forma rahanable, sie donat comport a la dita vila, mijançant lo qual pusca respirar e sens total perdició de aquella donar orde al pagament de les pensions e encara al quitament dels preus dels dits censals e crèdits, car a nós és offert per part de la dita vila que aquella vol fer tot ço que porà, e per vosaltres vista lur necessitat, serà ordenat aquella deure fer en contentament de sos creadors. Certificants-vos que creem ésser cosa redundant en gran servey del senyor rey, del qual majorment en semblants cassos és principalment vostre lo càrrech en nostra absència. E si entendrets que nostra intervenció ab letres o en altra manera deurà aprofitar en los dits affers, deliberarets la forma e rescrivits-nos-en, car nós la executarem segons serà ordenada per vosaltres. Dada en Çaragoça sots nostre segell secret a VIII dies de abril del any MCCCCXXXIII. El Rey Johan.

Als venerables religiós, nobles e amats, cars e devots nostres, los del consell del senyor rey e nostre residents en la ciutat de València

Document 8

1435, juny 25, Castelló

El consell de Castelló escriu una carta al rei Alfons suplicant que Sogorb no siga separada del reialenc

AMC, LC, 1435-1436, f. 8-8v

Molt excel·lent príncep e molt victoriós senyor

A la vostra molt excel·lent magestat humilment exposem e demostrem los vostres humils vassalls e sotsmeses justícia e jurats e consell de la vostra vila de Castelló de la Plana, com per la vostra ciutat de Sogorb són stats trameses sos missatgers a la dita vila de Castelló ab letres de crehença, explicant a la dita vila com serie vengut a llur sabuderia que vostra magnífica senyoria hauria proposat de separar la dita ciutat de la vostra molt alta corona, a la qual ab specials privilegis de vostres predecessos reys e vostres, senyor, ere e és stada unida e incorporada, e senyaladament ab privilegi special de vostra excel·lent senyoria a la dita ciutat atorgat, exhibint e mostrant a ull a la dita vila, officials e consellers de aquella los dits privilegis, per la manera dels quals consten de la vostra real volentat e dels vostres predecessos reys, qui, ab gran affecció e paraules cordials, volgren de vós, senyor, volgués e atorgàs la dita incorporació a la vostra excel·lent corona, requirents los dits missatgers nosaltres que en servir e complir los dits privilegis ab les altres ciutats e viles reals los fos donat consell, favor e ajuda, ço és, en suplicar a vós, senyor, no permetre per res la dita separació, en tal forma que a la vostra volentat molt cordial no fos acceptat a fer lo contrari. Et, senyor molt just, vists e ab diligència regoneguts los dits privilegis, e specialment lo privilegi per vós, senyor, atorguat a la dita ciutat de Sogorb e de vós, senyor, per aquella dita ciutat obtengut, dins lo qual son inserts tots los altres privilegis per vostres predecessos reys a la dita ciutat atorguats de la dita incorporació, la dita vostra vila de Castelló no ha cregut ni creu ésser ço que a la dita ciutat és stat donat a entendre, ço és, que aquella ni les altres viles reals sien ni puxen ésser transportades ni de la vostra alta corona real separades, com atesses les paraules fetes e appossades en los dits privilegis, e en special en lo privilegi per vostra magnífica senyoria atorguat e donat a la vostra ciutat de Sogorb, e ab sagrament per aquella roborades, e vists encara altres privilegis a totes les vostres ciutats e viles realls de regne

de València en los temps passats per los dits vostres predecessors atorguats, no·s deja presumir qui vós, senyor, qui sots font de justícia e tots temps ab continu treball havets treballat e treballats en augmentar la vostra molt alta real corona unint, ajustant e incorporant a aquella ciutats, viles e castells, fahent aquelles e aquells inseparables e inalienables d'aquella, si la dita ciutat de Sogorb, unida e encorporada a la vostra real corona, afectada e molt fehel a la vostra molt poderosa senyoria, volguessets separar de vostra real magestat e alta corona, per que, molt alt e molt poderós senyor rey e senyor nostre, la dita vostra vila de Castelló, havent volentat e affecció tots temps en seguir e complir vostres manaments e ordenacions, e per satisffer a les requestes a aquella en virtut dels dits privilegis fets per la dita vostra ciutat de Sogorb, suplica humilment sia de vostra mercè de veure los dits privilegis, e que manets e provehiscats aquells ésser tenguts e servats, en tal forma que la dita ciutat e altres viles reals vostres del dit regne de València no sien separades de tan alta corona com és la real corona d'Aragó, ni divissess, departides e lunyades de la fehell societat e germania en que huy són, ans confermades e ratificades. E jacsia, senyor, les coses suplicades procehesquen d'equitat e justícia evident, encara la dita vostra vila de Castelló ho reputarà a singular gràcia e mercè. E sie, senyor molt excel·lent, lo altísim vostre protector e prospere la vostra real senyoria donant a vós tots temps victòria de vostres enemichs. Scrita en Castello de la Plana e etc.

Senyor

A la vostra real magestat humils vassalls e sotsmeses qui bessants vostres peus e mans se recomanen en vostra gràcia e mercè, justicia, jurats e prohomens de la vostra vila de Castelló

Document 9

Sense data

S'acorden uns capitols entre la vila de Castelló i els seus creditors censalistas, amb intercessió de la reina Maria, per la reducció i quitament de censals

AMC, Llibre de pagaments 1444, f. 187-189

f. 187

Jhesus Christus

Seguexen-se los capitols fets per la senyora reyna entre la vila de Castelló e los crehedos sensalistas d'aquella.

E primerament és concordat, pactat e fermat que la dita vila e universitat e singulas d'aquella sien tenguts pagar entegrament totes les pensions dels dits sensals fins a huy degudes e d'ací avant donadores, segons forma dels contractes en la manera e modificació deiús contengudes.

Ítem, per dar algun rahonable comport a la dita vila e universitat en lo pagament de les dites pensions e en lo càrrech dels dits sensals, e per attenuar e rellevar lo càrrech d'aquells, és concordat que per spay de XX anys, los quals comencen a córrer en la festa de Sent Johan del mes de juny propassat, sien preses XVM sous dels béns e en la forma contengudes en lo present capítol, los quals lo primer any sien convertits en quitament de sensal o sensals dels crehedos de València, e lo altre segon any següent sien convertits la mitat en quitament dels dits crehedos de València e l'altra mitat en pagament d'altra quantitats de les pensions pasades o coreguens dels dits sensals dels dits crehedos de València, e d'aquí avant, pasat lo dit segon any, se hagen a convertir en aquesta manera, ço és, lo hun any la mitat en pagament de càrregues o pensions degudes e l'altra mitat en quitament, e l'altre any tota la quantitat en quitament e axí es seguex que d'aquí avant, *alternis vicibus*, que lo hun any ha servit tota la quantitat dels dits XVM sous en quitament, l'altre any la mitat en quitament e l'altra mitat en pagament de càrregues e pensions degudes fins a huy fins que los dits XX anys sien complits. E complits los dits XX anys, si algun sensal o sensals hi restaran a quitar, que aquells romanguen en sa integritat e fermetat que han segons forma dels contractes.

Ítem, és concordat que los dits XVM sous sien preses e hauts dels béns e en la forma següent, ço és, que los dits crehedos habitados de València e havents causa d'aquells lexen e sien tenguts lezar cascun any la quinta part de totes les pensions que deuran rebre sobre la dita universitat per rahó de llurs sensals, e açò per obs del dit quitament e pagament de càregues e pensions degudes en la manera deiús especificada, e los crehedos censalistes habitados de la dita vila o havents causa d'aquells lexen e sien lexats de llurs anuals pensions VIIMD sous e la dita vila do e sia tenguda donar tot ço que fallira cascun any a compliment dels dits XVM sous, lo qual compliment creu hom serà lo primer any mil D sous, los quals dits XVM sous hagen ésser convertits en lo que dessús es dit en lo precedent capítol, e hagen ésser pagats en la forma següent, ço és, que lo clavari en mans del qual vendran totes les pecúnies de la dita vila, axí de sises o inposicions com de peytes com altres qualsevol, cascun any se retingua vers si per la rahó damunt dita la quinta part de totes les pensions dels sensals que los crehedos habitants en València o havents causa de aquells deuran rebre de la dita universitat o del dit clavari de les anuals pensions dels sensals que los dits crehedos habitados de la dita vila o no habitants de València o havents causa d'aquells reben e rebre deuen cascun any de la dita universitat los dits VIIMD sous. E la resta a compliment dels XVM sous, tanta com serà pach o sia tenguda pagar la universitat damunt dita per la causa e rahó damunt designades. És entès, emper, per squar tota intricació e subtilitat, declarat que tots los crehedos de València damunt dits, après que algú o alguns de llurs sensals los seran remuts en la dita lexa del quint de les pensions, ne axí pach los sensalistes que romandran per molts que ni hagués de remuts, dels altres no sien tenguts de lezar sinó la quinta part de llurs pensions, tan solament per a fer la lluiació e pagament de càregues dessús dits.

Ítem, que durant lo temps del pagament de les càregues o pensions fins a huy degudes en la manera dessús dita fahedor sien pagades tan solament les càregues degudes als crehedos habitados de València, e pagats aquells lo que durant los dits XX anys se haurà en la dita manera servexqua a pagar les càregues degudes als crehedos de la dita vila no habitados de València

Ítem, per dar orde e execució a les prop dites coses és concordat que sia elet hun clavari o col·lector en la vila de Castelló elegidor per la dita vila e universitat a son càrrech de voler dels dits crehedos de València, lo qual clavari o col·lector haja collir e rebre totes les peytes e sises e altres pecúnies que han a servir per pagar les pensions dels dits sensals e quitament. E aquest clavari sia tengut posar e metre en poder de hun clavari elegit per

los dits crehedos a llur càrrech e sens salari en la ciutat de València totes les pensions e pecúnies necessàries per fer e complir les coses dessús dites quant als crehedos de la ciutat de València, e aquest clavari de València pugua e haja a fer la distribució de les pecúnies convertidores en los pagaments e quitament dessús dits dels crehedos de València en la manera dessús en los presents capítols recitada.

Ítem, que lo dit clavari de Castelló faça los pagaments e coses toquants e concernents los crehedos de la dita vila de Castelló e havents causa d'aquells, e la resta, si ni haurà, haja convertir en utilitat de la dita vila a arbitre del consell d'aquella.

Ítem, que sia en elecció de la dita vila e universitat qual dels dits crehedos de la ciutat de València volran quitar en los temps dels quitament, en axí emperò, que hagen a quitar primerament aquell qui mes lejarà, intimant-ho primerament a cascú d'aquells, per ço que mils sia trobat qui volrà més lejar, e que per fer açò haja a venir en la dita ciutat hun síndich de la dita vila qui açò haja a fer ensemps ab lo batle general de Regne de València o son lochtinent.

Ítem, que los dits clavaris o cascú d'aquells hagen a dar compte a la fi de cascun any als crehedos de la ciutat de València o a una o dues persones que aquells volran o elegiran e al batle e síndich de la dita vila los quals, emperò, no hagen de açò algun salari, e açò se haje a afer après quatre meses que l'any de la administració serà finit sots pena de CC florins.

Ítem, que durant lo temps dels dits XX anys que no puguen caregar alguns sensals o violaris ne crèdits alguns, e si ho fan sien a càrrech dels justícia, jurats e consell que aquells carregaran, e aquells ho hagen a pagar de ço del seu e sien encorreguts en pena de la dobla, e aquella haja a éser convertida en quitament dels sensals dels dits crehedos de València.

Ítem, que si la dita universitat contravenie en res a les coses dessús dites, e en tal cas los dits crehedos puguen fer e instar execució contra la dita vila e universitat e singulas d'aquella de tot ço que degut los serà en virtut dels contractes dels sensals, los quals volen les parts damunt dites que sien e romanguen en sa eficàcia e fermetat, e que après pasats los dits XX anys tots los crehedos qui no seran quitats sien entegrament pagats sens fer res de ço que s diu en los presents capítols, e si lo clavari hi contravendrà sia encorregut en pena de CC florins.

Ítem, que los justícia e jurats e altres de la dita vila qui per temps seran dins los dits XX anys, tantost en lo principi de son regiment e ans que comencen administrar ses officiis, sien tenguts prestar jurament en poder del batle o de son lochtinent de servir e tenir los presents capítols e les coses en aquells contengudes e en res no contravenir, e aquest jurament sien axí mateix tenguts prestar e presten los dits lochtinent de governador e batle e sos lochtinent e surrogat, e en altra manera nunca sien admesos a regiment de llurs officiis.

Ítem, que los crehedos de València prometran e prometen que no faran per si ni per interposada persona ni fer faran palesament ni amagada, directament o indirecta, algun guiny, contracte o fet per lo qual guinyasen o tractasen entre si que negú d'ells no remetès res quant li volrà éser fet lo quitament, ans cascú sia en sa plena libertat de remetre ço que volrà, per ço que la dita vila e universitat pugua haver en açò lo profit que s trobarà e Déu li darà.

Document 10

1446

El rei de Navarra atoga una sentència arbitral dictant les compensacions a donar als creditors de Castelló residents a la vila després de la concòrdia general per intercessió de la reina Maria

AMC, Llibre de Pagaments 1444, f. 191-192

Segueix-se la sentència arbitral pronunciada per lo senyor rei de Navarra per causa de la qüestió de les LX lliures

En nom de nostre senyor, manifesta sia cosa a tots que nós, en Johan, per la gràcia de Déu rey de Navarra, infant e governador general d'Aragó e de Sicília, duch de Nemos, de Monblanch e de Penyafel, comte de Ribagorça e senyor de la ciutat de Balaguer, lochtinent general del molt alt senyor rey nostre molt honrat frare. Vist lo compromés fet e fermat en nós per micer Jacme Ferrando, batle de la vila de Castelló, e en Nicholau Batle, juriste, vehí de la dita vila, axí com a síndichs e procuradors d'aquella, havents per a açò special potestat segons consta per certificació de en Pere Colomer, notari, scrivà

dels jurats e consell de la dita vila, de la una part, e per en Lorenç Miquel, en nom seu propi e com a procurador d'en Johan Miquel, Guillem Miquel e Jacme Miquel, de la part altra, havent poder e facultat per a aquestes coses segons consta per certificació d'en Joan de Monçó, notari, e en Miquel Arrufat, vehí de la dita vila, en nom seu propi e com a procurador d'en Domingo Gascó, Ramon de Rius, Pere Sanxiç, Gabriel Feliu, tudor e curador dels fills e hereus de Francesc feliu, Miquel Castell, Bernat Mut, en nom seu propi e com a tudor e curador de Jaume Gombau, Frances Agramunt, Berthomeu Agramunt, Jacme Gascó, Berenguer Castell, en nom seu propi e com a procurador de na Saurina, muller que fon d'en Nicholau Merí, Johan Miró en nom seu propi e com a tudor e curador dels fills e hereus d'en Pere Miró, Johan Manyes, Guillem Moliner, Bernat Reboll, tudor e curador dels fills e hereus de na Yolant, muller que fon de Jacme Gombau, na Elicsen, muller que fon d'en Johan de Bues, na Catalina, muller que fon d'en Johan Barbarosa, Guillem Mut, Elicsen, muller que fon d'en Pere de Monçó, e Viulant, muller que fon d'en Pasqual Franch, tots aquests e los altres dessús dits crehedos de la dita vila de la part altra. E vista la qüestió que és entre les dessús dites parts sobre lo dupte que resulta dels capítols del quitament dels sensals que la dita vila en dies pasats havia venuts als dessús dits e a altres persones de la ciutat de València, per ço com en los dits capítols se conté que la dita universitat e singulars d'aquella hagen e sien tenguts pagar entregament, emperò ab certes modificacions, les anuals pensions dels dits sensals degudes e devedores *juxta forma* dels contractes, e per que lo dit Miquel Arrufat e los principals d'aquell dessús mencionats ya abans de la ferma e concòrdia dels dits capítols havien reduhit a diversos fors o preus los sensals que havien sobre la dita universitat, era dubte o qüestió entre les dites pars si aquell respecte havedor als contractes dels sensals, segons en los dits capítols se conté, se devia entendre dels originals e primes o dels segons contractes de reduccions. Vist axí mateix com d'aquesta qüestió fon en temps pasat recorregut a la senyora reyna, la qual declarà e manà ab sa provisió que la dita vila fos tenguda donar e pagar als crehedos qui havien reduhit per satisfacció e smena del menyscapte que rebien en comptar a respecte dels contracte de les reduccions, ço és, sexanta liures en cascun any, no contrastant que n deguesen més haver, havent-se respecte als contractes dels carregaments primitius. E vistes les rahons davant nós ab l'amat conseller del senyor rey e nostre micer Frances Mascó, al qual fon per nos acompanyat lo dit negoci, dites e al·legades per cascuna de les parts e hauda relació d'aquell, vist lo poder a nós atribuït e donat per les dites parts, elegints via d'arbitració e amigable composició, presents e acceptats los dits en Nicholau Batle, en nom de la dita vila, e en

Lorenç Miquel e en Miquel Arrufat, en los noms dessús dits, pronunciam, loham, arbitram e amigablement composam entre les parts dessús dites sobre la dita qüestió en la forma següent. Per que a nós consta que la universitat de la dita vila és molt carregada e per aquesta rahó és stat vist deure éser conportada, manam, sentenciam, loham, arbitram e amigablement composam que los dessús nomenats vehins de la dita vila, crehedos e censalistes d'aquella, e los havents dret o causa d'aquella, sien pagats per la dita vila, axí los que havien los contractes reduhits com los que no-ls havien reduhits, tots egualment a rahó de huyt dines per liura del preu dels sensals que han sobre la dita universitat, e que a la dita rahó e respecte e no més ni menys hajen e degen éser pagats per tot lo temps dels vint anys continguts en los capítols del dit quitament e del dia que los dits vint anys començaren a córrer avant. Les altres coses, totes e sengles provehides per la dita senyora reyna, axí ab los dits capítols com per altres qualsevol provisions, volem romanir e restar en lur seny, força e vigor e per la present no entenem res mudar, derogar o perjudicar en aquelles, e manam que axí la dita vila universalment com los dits crehedos e cascú d'aquells particularment, si e quant requests ne seran, sien tenguts dins cinch dies après de la tal requesta acceptar, loar e emologar la present nostra sentència dit [...] arbitració e amigable composició e totes e sengles coses en aquella contingudes, no condemnant alguna de les parts en les despeses, e tacham-nos per salari de la present sentència hun parell de pagos. E en quant les dites coses saben a condempnació condempnam, e en quant saben a absolució absolem les dites parts ab aquesta nostra sentència, la qual manam éser tenguda, complida e observada en tot e per tot per les dites parts e cascuna d'aquelles sots pena de dos mília florins d'or dels béns de cascun contrafahent, havedos e aplicados la mitat al quitament de la dita vila e la altra mitat als cofrens del senyor rey. Dada la present sentència en la sglésia de la seu de València dins la capella de Sent Berthomeu a nou dies de maig en l'any de la nativitat de nostre senyor MCCC quaranta sis.

Testimonis que foren presents a la promulgació de la dita sentència lo reverent en Christ bisbe de Leyda, mossèn Berenguer Mercader, batle general del regne de València, e fra Luís Dezpuig, claver de Muntesa.

Document 11

1454, desembre 16, Cortes

El rei de Navarra ordena que la vila de Castelló trie Nicolau de Reus com a diputat del trienni

ARV, RC, DIV, 274, f. 72-72v

Lo rey de Navarra

Prohomens, nós essent informats que la nominació del diputat pertanyent a les ciutats e viles de aqueix regne fora la ciutat de València pervenia a aqueixa vila per lo termini ara corrent, e que fonch perjudicada per la ciutat de Xàtiva ab letres del senyor rey, volents a suplicació del amat conseller e secretari del senyor rey e nostre, mossèn Berthomeu de Reus, restaurar aqueixa vila en son dret, scrivim als diputats presents e sdevenidors manant-los que admeten lo qui per vosaltres los serà nomenat per al termini propsegüent. Volem, emperò, e axí que ne pregam e encarregam stretament, que nomeneu per al dit offici l'amat nostre en Nicolau de Reus, frare del dit secretari, que és persona que satisfarà al exercici de aquell e a vosaltres farà honor, segons que del seu bon portament en aquest mateix e en altres se deu sperar e comprendre, certificants-vos que de açò nos fareu plaer e servey, e en altra manera lo nostre scriure als dits diputats nos seria fructuós. Dada en lo nostre loch de Cortes a XVI dies del mes de deembre del any mil CCCCLIII. El rey Juan.

Als amats nostres los jurats e prohomens de la vila de Castelló

Document 12

1461

L'ambaixador castellonenc Nicolau de Reus escriu al consell de Castelló des de Saragossa per informar sobre la seua trobada amb Joan II

AMC, LC, 1460-1461, f. 73v

Als molts honorables e savis senyors los justícia e jurats de la vila de Castelló

Molt honorables e savis senyors, per via de València vos he scrit ab correu que los missatgers han fet, consultant-los per aquella, vos certificam com som arribats ací diluns propassat fom ab lo senyor rey, qui per més de III ores nos tench audiència [...] nostra suplicació faem, com pus per servir obediència en no fer missatgeria a Leyda e no erem stats per ço, ans en lo deliurament del senyor príncep per amor d'aquell degut, publicàs fer jurar lo príncep per primogènit e li lexàs usar de regiment, tenir audiència, rebre los drets que a primogènit se pertanyen rebre, e molt larch sa senyoria nos reporta molt cruament, inposant grans culpes al dit senyor príncep e justificant lo per ell fet en pendre'll, que seria molt larch d'escriure, de que ns partim molt congoxats. Despusir vam tornar a suplicar, e per micer Jaume Garcia, molt gloriosament mostrant-lli per la bíblia e altres leys divinals e de la terra, furs e privilegis, pràtiques dels reys passats, com aquest era primogènit e no li podia ésser levat lo que per nosaltres era suplicat, e lo dit senyor mudà tota la resposta passada e dix que conexia que'l suplicàvem de gran justícia e que axí devia ésser com lli deyen, e era sa voluntat que's fes per axí. A present no havia saó mas que de aquests fets per la [...] no clourem, e que cobrada la resposta del correu, qui deu ésser en València huy a mig jorn, los ne tornarem. En l'interim, yo treball en spachar les provisions e en lo decret, *iuxta* la sentència e vostre memorial, en què tinch gran dificultat, que he remès a micer Johan de Gallach, a micer Jaume Pau e an Pau Rosell, e he molt a fer per ajustar-los e concordar, e en Ponç de Montpalau vos en porà dir [...] la prevesió ni minuta ni suplicació, e de nou sa remés poder spachar-la. Micer Johan de Gallach va en aquex regne per amprar cavallers e tot lo món e crech les universitats, uns de dines, altres de venir ab gent d'armes, si us ve regiu-vos sàviament, e no siau voluntaris com dels ballesters e altres que han fet son[...] tota vegada hi és som a temps. Ací se dien moltes noves, lo més falsies e algunes veritats, per en Ponç les sabreu. Ací lo rey a amprat

facen cincents rocins, la fama es que·ls profer fer, però en veritat no és clos ni troben manera d'on exiran dines. Stà tota la terra en gran tribulació e se spera maior, si Déu no·ns ajuda, fins la venguda de la senyora Reyna no·s pot saber lo fet. Yo crec Déu volent nostra partida serà per tota setmana vinent, e per la present, senyors molt honorables, no més, nostre senyor sia guarda de tots e ens do pau, de Sarragoça a XIII de març

Qui a vosaltres senyors merecomana vostre missatger Nicolau de Reus

Document 13

1461, agost 1, Calataiud

El rei Joan II ofereix la vila de Castelló una rebaixa en la demanda de la seua coronació

ARV, RC, DIV 286, f. 70-70v

Lo Rey

Prohomens amats e feels nostres, vostra lletra que·ns haveu tramesa per en Gabriel Feliu, missatger vostre, havem rebuda, e entesa la creença que per ell nos és stada explicada per part vostra sobre la solució de les demandes de nostra coronació e de la il·lustríssima reyna, nostra molt cara e molt amada muller, vos responem que, ateses les molt grans e urgents necessitats de nostra cort, a nós cové ajudar·nos dels drets pertanyents aquella, justicia mijançant, e no sia cosa justa ne raonable que nós no·ns haguéssem aprofitar per sustentació de la nostra casa e stat de aquelles prerogatives que·s han ajudat los altres reys d'Aragó predecessors nostres, de gloriosa recordació, ab tot açò, emperò, no obstant aqueixa universitat hagués acostumat e fos tenguda pagar per les demandes fetes en cas semblant, segons la relació a nós feta per lo dit missatger vostre, ço és, per la demanda de nostra coronació, set mília setcents sous, que en aquells temps valien setcents florins d'or, e per la demanda de la coronació de la dita illustrissima reyna nostra muller quatre mília sous de aqueixa moneda de reys de València, atesa, emperò, la necessitat de aqueixa vila, e per voler conservar e fer gràcia a aquella, a nós ha plagut e plau que per aquesta vegada solament sien pagats per lo dret nostre e de la dita reyna nostra muller, per abdues les dites demandes, cinchcents florins d'or en or, pagadors d'ací a per tot lo mes de

noembre primervinent, en aquesta manera, emperò, que dins vint e cinch dies primervinents del dia de la data de la present comptadors haiau feta de la dita quantitat obligació bastant de deu o dotze singulars dels principals de aquella o dels del consell en nom de la dita universitat, e encara en noms seus propis, *simil et insolidum*, a nom del magnífich e amat conseller nostre mossèn Berenguer Mercader, batle general de aqueix regne, de pagar-li los dits cinchcents florins d'or en la ciutat de Valencia fins per tot lo dit mes de noembre, perquè si lo cas ho portarà sens algun dan vostre, nós puixam abans aprofitar de la dita obligació. E per tant vos pregam, encarregam e manam que dins los dits vint e cinch jorns fets la dita obligació al dit batle general per forma qu'ell sia content e segur, que altrament volem que la dita gràcia sia hauda per no feta, avisant-vos que nós scrivim al dit batle general manant-li que no us execute ne demane res per causa de les dites demandes, si no és que dins los dits vint e cinch dies no fos feta per vosaltres la dita obligació sots la forma damunt dita o no pagant los dits cinchcents florins d'ací a per tot lo dit mes de noembre. E axí donau-hi lo recapte e bon compliment que deveu, que rahonablement vos deveu contentar de la gràcia que per nós vos és stada feta en aquest cas. Dada en la ciutat de Calataiud lo primer dia de agost del any MCCCCLXI. Rex Joan

Als feels nostres los justicia, jurats, consell e prohomens de la vila de Castelló de la Plana

Document 14

1463, gener 10, Castelló

Davant l'activitat bèl·lica a la Plana, el consell de Castelló acorda una defensa conjunta amb les viles de la comarca

AMC, LC, 1462-1463, f. 3v

Ítem, sobre feta per los honorables jurats sobre la custòdia e guarda de la present vila de Castelló, continent en si tres capes o efectes, fonch clos e deliberat concordantment per lo dit consell lo que deiús appar. E primerament, quant a la fraternitat e subvenció de les viles per los dits honorables jurats proposada, que és bé aquesta universitat fer fraternitat e germania ab les altres universitats circumvehines, ço és, que en res que haver los

pusquam e evitar dans que venir los poguessen, que aquesta universitat lo faça, fahent allò mateix les altres universitats per aquesta. Quant a la subvenció e sucos de gents proposada, que aquesta vila, en cars de necessitat, degués fer a les altres et e *contraverso*, fon clos per lo dit consell que, attenant que aquestes viles són prop unes d'altres e la terra és plana, e aquesta vila freturega e és spoquada de gents, e poria ésser que los enemichs donarien paraules de córrer e donar lo combat a una vila e hirien contra altra, d'on se poria seguir inconvenient e dan ha aquesta universitat, per ço fon deliberat e clos que honsevulla que los enemichs vagen a córrer e donar combat, que tota la gent de aquest poble stiga segura e ni hisqua persona alguna per alguns, tots stiguen prests e aparellats per defendre aquesta universitat. Quant a la concòrdia proposada per los dits honorables jurats per aquesta universitat fahedora ab los cavallers e barons circumvehins, fon clos e deliberat per lo dit honorable consell no deure's fer ne ésser útil ni spedient a aquesta, ni aquesta universitat no deure fer companya ni fraternitat sinó ab les viles circumvehines en la manera dessús dita e no ab cavallers ni barons alguns

Document 15

1464, maig 7, Tudela

El rei Joan II ordena Pedro d'Urrea que es prorrogue la concòrdia entre la vila de Castelló i els seus creditors

ARV, RC, DIV, 288, f. 111-111v

Spectable noble amat conseller nostre. Segons havem comprés per la suplicació a nostra excel·lència per part de nostra vila de Castelló a nós feta, e encara per la creença per part d'aquella a nostra excel·lència per lo magnífich e amat cambrer nostre mossèn Pere Joan d'Òdena, cavaller, obsessa la dita vila de insoportables càrrechs e censals a què era obligada, de la qual cosa se spere pronta depopulació, per evitar aquella e perquè no venint a l'últim extermini, algun tant pogués reforçar, intercedint en açò la il·lustríssima senyora reyna dona Maria, nostra molt cara e molt amada jermana, de gloriosa memòria, fonch conduhida certa concòrdia entre los dits creadors e la dita vila en aquesta manera, y és que los creadors de la dita vila e habitants en aquella fossen pagats a VIII dines per

liura e ho lexassen set milia e cinchcents sous per obs de fer lo quitament, e que açò duràs per temps de XX anys, segons en la dita concòrdia es més largament contengut. On com ara se al·legue que lo dit temps dels dits XX anys és passat e finí lo dia de Sant Johan proppassat, e sia notori e molt notori a tots que per causa de la guerra, la qual és continuada per algun temps en aqueix regne, los poblats en la dita vila sien venguts a gran necessitat e inòpia, e han hagut ha exposar e metre grant par de lurs sustàncies en reparacions de murs, arnesos, bombardes e altres artelleries per deffensió d'aquella, per manera que si a aquells no·s donava algun comport, atesa la sterilitat que per lo dit temps se és seguida en aquelles parts, la dita vila vendria a total depopulació e ruïna. Per aquesta rahó nós, a qui toca lo principal interès per ésser la dita vila nostra, e volents donar algun remey als poblats en aquella, havem pensat en la provisió següent, ço és, que fos feta prorrogació dels XX anys donats ab la dita concòrdia ab terme de XIII o XV anys, e axí a vós pregam e quant més affectuosament podem, que per los dits sguarts, si és cas que per recursos de justícia a instància dels creadors se trametia a la dita vila per algun ordre de exequió, sens lesió e prejuhí, emperò, de furs e privilegis, doneu a qualsevulla exequió aquella dilació e flix que us seran possibles, e en l'endemig vullats intercedir entre les dites parts sobre la dita porrogació del dit terme de XIII o XV anys fahedora, persuadint ab aquelles millors pràctiques que us semblaran los dits creadors a fer la prorrogació desús dita, no obstant vós dir aquells que per lo grant dan que·n redundaria a nostra corona, nós no permeterem ni donariem loch a la dita depopulació preparada si la dita reducció no·s seguia, ans nos hi convendria provehir per tals remeys que aquella no·s seguiria, es deven aquells reduhir a memòria que de la dita prorrogació speren a cobrar ço del llur, o del contrari perillen de perdre-ho tot. Lo restant d'aquest negoci remetem tot a vostra providència, de la qual fiam hi darà aquella bona conclusió que los cas requer e fins ací ha lohablement acostumat. Dada en la nostra ciutat de Tudela a VII de març de l'any Mil CCCCLXXXXIII. Rex Johan.

Document 16

1465, febrer 20, Castelló

El consell de Castelló s'excusa de la demanda d'homes d'armes per Ulldecona feta pel rei Joan II

AMC, LC, 1464-1465, f. 66v-67

Al molt excel·lent senyor lo senyor rey d'Aragó

Excel·lent senyor

De la senyoria vostra la vila vostra de Castelló ha rebuda una letra aconsolant-se molt de la certitut de vostra bona sanitat però molt congoxada, com hara per ara als serveys vostres no pot sopllir. E per que, senyor, la senyoria vostra no vinga a pensar [...] com aquella als serveys vostres no soplíx sinó impossibilitat insoportable, la qual la senyoria vostra no ignora, com per aquella impossibilitat diverses vegades missatges nostres a la vostra excel·lència ho han exposa e splicat, en tant que de remey comfortable la dita vila, axí als crehedors com a a aquella ajudar, jamés no s'és poguda. Après, senyor, de tanta oppressió, la guera present és sobreveguda, per la qual rahó, senyor, atenent a la fidelitat que en la profunditat de nostres coratges posehim a la corona vostra e a la propinquïtat que tenien ací los castellas, que cascun jorns nos corrien, per conservar la vila a la corona e senyoria vostra, per fer la vila defenent e pugnable per fortificació de murs, valls, armes e arteleries e subvencions de gents d'armes axí requestes a la senyoria vostra a Vilafermosa com altres, aquesta pobra d'universitat ha despès pus de III^m. florins d'on, senyor molt alt, per aquesta despesa extraordinària la dita vila és stada feta no pagadora e congoxa per sos crehedors, per ço com les pecúnies e facultats d'aquella eren stades convertides en usos altres que inposades no eren, d'on, senyor, durant lo dit temps de guera aquesta vila, per haver convertides les dites pecúnies a defessa e sustentació d'aquella, instants los dits crehedors, contínuament han habitat e habiten en aquesta vila dos o tres porters. e suplicat, senyor, la senyoria vostra, intercedint per aquesta vila mossèn Òdena, que per aquella hi fos provehit de algun comfortable remey que aquella, senyor, fos conservada, axí a la senyoria vostra com perquè los crehedors acabadament sos credits no vinguesen a pendre, vostra altea, senyor, ab vostres letres encarrega e mana als oficials del present regne que quant los dits crehedors ab acabament volguesen

procehir contra la dita universitat, aquells se abstinguesen de fer les dites execucions, intercedint los dits oficials entre los dits crehedors e vila, que de la dita intercessió ne resultàs conclusió e apuntament que la vila fos conservada a vós, senyor, e los crehedors acabadament no vinguesen a perdre sos crèdits, segons, senyor, per vostres letres se conté. E jacsia, senyor molt excel·lent, les dites vostres letres als dits oficials sien stades presentades, denegant-nos ensequir lo efecte d'aquelles, nos tripliquen les execucions e porters, entant, senyor que si nostres persones a vendre no erem aposades no sabem ni sentim d'on se poria soplir a vostres manaments o demanda, instant a açò, senyor, com vostre lochtinent general don Pedro d'Urrea ha convocat parlament general de demanda al braç real de vint mília florins, per la qual rahó tenim al dit parlament general nostre síndich, per que, senyor, aduhins e manifestants les dites coses a la senyoria vostra vos suplicam per [...] que vostra excel·lència nos tracte segons nostres possibilitats, no denegant-vos, senyor, per via denguna, totahora que·l dit servey o subvenció o altre qualsevol serà general al regne, fins a efussos de sanch soplir. E ab tant, senyor, man a nosaltres vostra senyoria lo que sia de sa mercé e que·l nostre senyor Déu serve en tot bon stament. Dada en la vostra vila de Castelló a XX del mes de febrer any MCCCCLXV

Senyor

A la vostra real senyoria qui molt se recomanem

Los oficials, prohomes e consell de la vostra vila de Castelló

Document 17

1470, juliol 8, Castelló

El lloctinent de governador Joan Tolsà envia una carta al consell de Castelló explicant els motius del seu absentisme

AMC, LC, 1470-1471, f. 6v-7v

Als molt magnífichs senyors e cars frares los justícia, jurats e consell de la vila de Castelló

Molt magnífichs senyors e cars frares, per lo vostre síndich, lo discret en Valentí, a instància de aqueixa vila me es stada presentada una provisió de la magestat del senyor rey contenent, en efecte, que mana sa senyoria que personalment vaga a servir lo ofici de la mia lloctinència, a la qual yo he respost que tots temps só prest obehir los manaments de sa excel·lència, e a vosaltres, senyors, dich que, jacsia yo tenia deliberat transfferir-me en Castelló personalment fins que hagués fet algunes coses que toca lo ofici e preminències d'aquell, yo pensava e crech certament espaxar, emperò per algunes necessitats a mi ocorrents, yo, de present, sens alguna dilació no·m és expedient decontinent transferir aquí ma persona, si donchs yo no sabia en tanta necessitat de guerra o altra ésser constituhida la dita vila que·m fos forçat residir-hi encontinent, com ya en temps de gran necessitat en la guerra pasada ho fet, la qual cosa fou la destrucció de la mia casa, car per la gran cuyta que·m convench anar, no poguí obrar e fornir ni anar en persona a la mia Torra de les Maçanes, per la qual cosa me fou destruhida la dita torre e perdí tot lo més dels béns que havia, e que ara pigor ne seguís que llavos, e vosaltres ne fóseu causa dues vegades e aquesta se seguís sens necessitat vostra e ab major dan mia que la primera, tal procés nos faria pigor a hun governador que tots los mals que pensar-se poguesen vos hagués fet, en la qual culpa no pense éser caygut, ans tot lo contrari, me pens haver fet toca a exercici de mon ofici, e crech axí donar-ne bon compte a Déu e al senyor rey. Ací cascun dia som avisats de la frontera de Castella, e com tendríem congoxes les tendrem sens dilació, com ells tenguen contínuament les aynes preparades per a la guerra e a nostra destrucció, tinch aquest castell e loch a la frontera no obrat ni armat ni algup fet ni avituallat, e pagat lo batre, tinch ab ells concertat los obrar e preparar tanta obra, fusta e tot lo pertret, que és gran cosa, e per altres moltes necessitats a mi ocorrents de present, més encara a la prefata magestat del senyor rey, les quals, com seré

aquí en persona, vos poré dir dins quatre mesos, a mi és forçat star ací de present, per que us prech que, ab benivolença vostra, per quatre mesos no us sia enugòs lo tinen no anar aquí personalment, car lo dit temps pasat, encontinent vos promet transfferir-me personalment a aqueixa vila e habitar aquí lo més temps del any, car ya ans stava en aquest dit propòsit sinó per la compra de aquest loch e castell, lo qual he trobat molt desbaratat segons lo loch on stà, és forçat metre'l en alguna defensa per servir del senyor rey e de tota aquesta partida de Xàtiva a benefici e conservació de ma sustància, com sia castell fort e del qual se poria seguir gran dan, e per algunes necessitats mies que·m forcen de present no poder-hi més fer sinó dilatar aquest poch temps la mia residència personal en aqueixa vila, pregant-vos que·m scrivau de vostre deliber e volentat, car si no·u volíeu fer, lo que per vós no poria creure, scriuré a la magestat del senyor rey axí ma defensa com la dita dilació me done sa magestat, tots temps prest a obeir sos manaments, e si fer no·u voldrà, no volent escoltar ma justícia e lo útil d'aquesta partida a benefici seu, sens dan de vosaltres, convendra·m lavos obeyr en contentar sa executòria, ab tots los dan del mon meus, e si mes ni hagués, com per res no sia ma intenció desobeir en res sa magestat, altra vegada vos demanam de gràcia age vostra resposta decontinent, per que yo sàpia què deig fer, e plàcia-us remetre la a casa de la senyora ma sogra, na Ysabel Ros, que decontinent ella la·m trametrà, comanant-me a vosaltres fahent si, de Quesa_XXX de juny MCCCCLXX

Document 18

1471, gener 20, Castelló

Davant els intents de Joanot Galceran de la Serra d'apoderar-se de la batllia de Castelló. el consell de la vila hi mostra la seua oposició i defensa el batlle Bartomeu de Bues

AMC, LC, 1470-1471, f. 33v

E com experiència haja mostrat en temps pasat en la dita vila que com cavallers e gentilshomens exercexen ofici algú en aquella se seguien moltes bandositats, disensions, parcialitats e avalots en aquella, en tant que quasi portaven la dita vila en destrucció, sia explicat a la predicta magestat que ultra que sens causa alguna lo dit en Johanot Galceran e los asocorints a ell proseguexen lo dit batle, e que sa senyoria no té causa alguna de

levar los dits officis al dit batle, com sia bo e fidelísimo official e vasal a sa magestat. Encara que res d'allò no fos bé, que lo dit ofici vagant no és expedient ni a sa senyoria ne a la dita vila donar los dits officis a cavaller o generós algú per lo que dessús es dit, e molt menys és espedient del dit en Johanot Galceran, lo qual sens ofici fan ell e adherents molts excessos, no tement punició alguna, quant més farien si los dits officis regien, que és de creure que metria la dita vila e los vehins d'aquella en total divisió e turbació, segons ja antigament los seus han acostumat fer, lo que s deu molt atendre, majorment en lo temps occorent.

Document 19

1473, març 31, Castelló

El consell de Castelló escriu al lloctinent reial Lluís Despuig, en resposta a una petició d'ajuda militar al rei Joan a Perpinyà, informant-lo que, per no poder contribuir monetàriament en la demanda, hi trametran dos rossins

AMC, LC, 1472-1473, f. 43

Al molt spectable e reverent senyor lo senyor mestre de Muntesa, de la magestat del senyor rey lochtinent general en tot lo regne de València

Senyor molt spectable e molt reverent

Per letra de vostra spectabilitat, dada en València a XXVI de març proposat, e encara per relació d'en Gaspar Eximeno, síndich nostre, nos és stada significada la necessitat que ocorre a la magestat del senyor rey, per la qual les universitats reals eren en cert apuntament de fer servey al dit senyor, e que per açò trametesem poder bastant per a fer e offerre lo matex servey, e per semblant havem vistes les instruccions dins la dita letra incluses. E jacsia aquesta universitat sia opressa de grandíssims càrrechs de sensals e altres, a la solució dels quals és feta quasi impotent, majorment de moltes càrregues de peytes reals, en la solució de les quals se ha fet alguna intermissió, per moltes despeses e serveys que per ocasió de la guerra la dita universitat ha fets a la prefata magestat, darrerament al serenísimo rey de Sicília cert servey per ampre fet per sa senyoria passant per aquesta vila,

les quals coses unides han constituït en molta inòpia aquesta vila, en tant que encara no ha pogut restituir la quantitat manlevada per al servey del serenissimo rey de Sicília. Però, vista la dita necessitat de nostra pobrea, volem servir la predita magestat de dos rocins gineteris a temps de quatre meses, los quals d'ací dreta via deliberam trametre al dit senyor, com sia nostra voluntat que lo dit servey se faça en rocins e no en dines ne en altra manera, per que certificam a sa senyoria de la possibilitat, intenció e voluntat nostres, la qual decontinent o per al temps que per aquella serà manat se metrà en execució, ab tant lo beneyt Jesús tingua en contínua protecció vostra reverent persona. De Castelló a XXXI de març any LXXIII

Als manaments de vostra senyoria bé aparellats, justícia, jurats e consell de la vila de Castelló

Document 20

1474, agost 21

L'assessor del lloctinent de governador Nicolau Batlle protesta davant el consell reclamanat que se l'accepte com un dels consellers de l'any

AMC, LC, 1474-1475, f. 11-11v

E ajustat lo dit consell, los honorables en Berthomeu Agramunt, justícia, e en Gaspar Eximeno, en Miquel Gasquó e en Guillem Palau, jurats de la dita vila, dixeren que com ells haguessen fet convocar lo dit consell per hojr relació d'en Bernat Gasquó, síndich per lo dit honorable consell tramés al spectable lochtinent general per la convocació feta per lo servey fahedor al senyor Rey e per altres negocis de la universitat, e per provehir en lo forment e provisió de la vila, com no·n haguessen regoneguda ya aquella, e per altres affers, e com lo honorable micer Nicolau Batle, assessor ordinari del magnífic lochtinent de governador de la Plana, fos entrat en lo consell, dient que ell devia éser en lo dit consell e votar en aquell, com fos hu dels tretze continus consellers scrits en lo privilegi del regiment atorgat per lo senyor rey a la dita vila, e li fos respost que ell yamés fins ací era stat en lo dit consell, obstant los inpediments a vegades de surrogat e a

vegades d'assessor ordinari, e que encara ara tingués lo mateix impediment d'assessor ordinari, que ell ixqués del dit consell e no prestàs enbauch e destorb en los dits negocis, e aquell no'n volgués exir, e per ço lo dit consell se desbaratàs e los consellers se'n anasen, per ço, per son descàrrech e a totes aquelles ofertes que aprofitar degués, requiren a mi, Gabriel Feliu, notari e scrivà, que de les dites coses los continuàs acte.

Document 21

1478, setembre 4, Barcelona

El rei Joan II ordena el lloctinent de governador Martí de Viciàna que l'informe sobre els abusos comesos pel batlle de Castelló Bartomeu de Bues

ARV, RC, CU, 240, f. 154-154v

Don Johan etc. Al noble e amat conseller nostre mossèn Viciàna, lochtinent de portantveus de nostre general governador en regne de València dellà lo riu d'Uxó, salut e dilecció. Per quant som informats que en Berthomeu Bues, de la vila de Castelló de la Plana, fa moltes desonestats, desordens, divisions, avalots, commocions de pobles, maltractaments e rescats de vídues, pubills e miserables persones, e que és home de mala vida e fama desonesta, en tal manera que dóna grans dans en la vila de Castelló de la Plana e als vehins e habitants d'aquella, e que encara és difamat de diversos crims enormes e grans e tals que sens condigna punició e càstich no deuen passar. Per que nós, volents en les dites coses degudament proveyr e de les dites coses haver informació veridica, per ço a vós diem e manam scientment e expressa, sots obteniment de nostra gràcia e amor e pena de mil florins a nostres cofrens aplicadors, que decontinent que la present vos serà presentada, vós, en nom e persona nostra, lo pus secreadament e cauta que poreu, reebau informacions verídiques de les dites coses e de totes altres que lo dit en Berthomeu Bues sia delat e inculpat, e aquelles dites informacions o trellat d'aquelles closes e segellades per fiat portador nos trametau, a fi que, vistes per nós e ben examinades, puxam deliberar e a vos scriure ço que serà faedor, car nós a vós fer fer e exercir les dites coses ab les dexendents e emergents d'aquelles en quant és menester, vos donam e cometem nostres veus e loch ab les presents, e guardau-vos atentament de fer lo

contrari per quant nostra gràcia haveu cara e la pena damunt dita desijau evitar. Dada en Barchinona a IIII de setembre any MCCCCLXXVIII

Document 22

1488, agost 31, Saragossa

El rei Ferran II ordena el mestre racional i el batlle general que s'ocupen, junt amb el jurista Miquel Dalmau, de les necessitats de Castelló i del compliment de la concòrdia entre vila i creditors

ARV, RC, COM, 134, f. 111-112v

Don Ferrando etc. Als magnífichs amats e consellers nostres lo mestre racional y batlle general en lo regne de València o a sos lochtinents, salut e dilecció. Segons humil exposició a nostra magestat feta per part de la nostra vila de Castelló de la Plana havem comprés que la dita vila, la qual antigament era poblada de pus de mil y cent cases, en lo qual temps, per causa dels serveys fets als serenissimos reys d'Aragó, predecessors nostres, e senyaladament als serenissimos reys don Alfonso, oncle, y don Johan, pare, e immediats predecessors nostres de immortal memòria, en les gueres axí de Nàpols, Cathalunya, com altres, fonch necessari manllevar a rahó de censal de diversas personas moltes e diverses quantitats de pecunias en summa de siscentos mília sous e pus per pagar les pensions, de les quals convingué a la dita universitat imposar grans sises y peytas en les heretats, mercaderias y altres cosas de aquella, e discorrent lo tems, enapprès, axí per causa de les dites guerres com de grans mortalitats e altres calamitats seguides en los vehins y habitants de la dita vila, aquella és venguda en gran depopulació y disminució de pobladors, que grans dies ha y de present no·s troben siscentes cases poblades en la dita vila, los habitants de les quals, quant en ells és stat, se són forçats pagar no sols los drets censals e altres càrregues ordinàries que·s pagaven en lo tems que en la dita vila havia pus de les dites mil y cent cases poblades, segons és dit, més encara mols altres serveys y càrrechs extraordinaris que han sobrevingut, per les quals causes molts vehins y habitants de la dita vila, no poden bastar a la solució dels dits càrrechs, se'n són anats, y de cascun dia se'n van a poblar en altras vilas y llochs del dit regne, com sia cosa

insoportable que la una part dels pobladors haja a pagar tots aquells càrrecs que acostumaven pagar les dos parts, donant-hi encara causa les regides y properoses execucions que s fan per los crehedors residents en la dita ciutat de València, majorment ara que de cinch o sis anys ensà, en la dita vila y terme de aquella se son seguidas algunas calamitats de pedra e tant grans inundacions de aygues e altres, les quals an romput los assuts y sequies per hon totes les terres de la orta del dit terme se reguen, que an destruyt grant part de les dites terres, entant que la dita universitat de present està en punt de venir en total royna e depopulació si promptament no y és feta oportuna provisió lo pus abviat. A les quals coses lo consell de la dita vila, sol·licitat per los crehedors residents en aquella, qui són força la mitat en la summa de les propietats dels dits censals, desijosos de la conservació y reparació de la dita universitat, com la refformació de aquella sia major seguretat de sos censals e crehedits, feu elecció de dos missagers, officials y crehedors de la dita vila, los quals anasen a la dita ciutat de València per comunicar ab vosaltres dits officials, per lo interès de nostre real patrimoni, e ab los crehedors residents en aqueixa dita ciutat, los quals dits missagers, per provisió y deliberació del dit consell, són estats ab vosaltres dits mestre racional y balle general, y en presència vostra han convocat e ajustat los dits crehedors residents en la dita ciutat, als quals per los dits missagers són stades deduydes les dites necessitats en les quals a present la dita universitat està constituyda e la ruyna en què espera a venir si promptament no y era proveyt ab algun remey de subvenció. E après de molts col·loquis e parlaments entre los sobredits fonch mogut expedient que per a rellevar pus promptament la dita universitat y habitants de aquella de majors necessitats, y per que aquella fos conservada y feta pus populosa, fos fermat aquest orde que per nós y per los dits crehedors, axí los residents en la dita ciutat de València com per los qui residexen en la dita vila de Castelló y altres, per tems de XV anys fos sobreseyt en la exsacció de la tercera part de les pensions y rendes que se costumam exhigir y rebre cascun any de la universitat de la dita vila de Castelló, en axí que per lo dit tems sols se pagasen les dos pars de les dites pensions als dits crehedors, y que la tercera part, ab algunas més pecúnies, que la dita universitat s'efforçaria a justar per imposició de tatxas o altres, tot fos convertit cascun any en quitament de les propietats dels dits censals, e que la dita tercera part, que durant los dits quinze anys hauran cessat rebre, en deu anys o pus següens per la dita universitat als dits crehedors fos entegrament pagada e satisfeta, les quals coses, jacsia per gran part casi los més dels dits crehedors, per servey de nostra magestat, sien stades acceptades, mirant lo gran beneffici que resulta a la dita vila, y per consegüent a sos censals, però alguns dels dits

crehedors y han feta e fan contradicció, lo que no sols redunda en deservy de nostra
altesa, dan y jactura de la dita universitat y singulars de aquella, mas en total depopulació
y ruyna de la dita vila y per ensegüent evident disminució de nostres drets y regalías y
prejuhí de nostre real patrimoni, y encara en total perdició dels censals dels dits crehedors,
los quals per dita depopulació no-s dupte se perdria, per part de la qual dita universitat
som estats humilment supplicats de saludable y oportuna provisió, volens degudament
com se pertany provehir a la conservació e indemnitat de la dita vila e pobladors de
aquella, y donar forma que sia feta més populosa, segons que antigament era, com la
conservació y haument de aquella sia reformació dels dits censals y per consegüent
beneffici dels dits crehedors, ab tenor de los presens y de nostra certa sciència,
deliberadament y consultat, per primera y segona jussions vos dehem, comanam y manam
que ab consell e intervenció del magnífich amat conseller e advocat patrimonial nostre
micer Miquel Dalmau, doctor en leys, ab summa diligència entengau en veure las
necessitats de la dita nostra vila de Castelló, e vistes aquellas, per los medis que us
semblaran necessaris, voqueu e insteu los dits crehedors residents en la dita ciutat y altre,
si mester serà, y ab aquells comuniqueu e pratiqueu lo expedient desús recitat, lo qual,
segons és dit, ab vosaltres és estat praticat, e si aquell vos semblarà ésser saludable per
conservació y augment de la dita nostra universitat, doneu forma ab los dits crehedors que
aquell sia portat e posat en deguda execució, e finalment entengau en la reparació y
reformació de la dita nostra vila y habitants de aquella per totes aquelles vies e maneres
que us semblaran e les necessitats de la dita universitat, per les consideracions sobredites,
exhigisen, *juxta forma* de furs e privilegis de aquel regne, havent-vos-hi ab aquella
diligència, cura y sol·licitud que per conservació de nostre real patrimoni y benefici de
la dita universitat e singulars de aquella y dels censals dels dits crehedors conexereu ésser
fahedor y de vosaltres bé confiam, cometent-vos [...] les dites coses, totes y sengles de
aquelles, ab los incidens, dependens y hemergens de aquelles e a aquelles annexes e
connexes plenàriament tot nostre loch e veus per les presens, ab pleníssima potestat de
inibir. Dada en Saragoça a XXXI del mes de Jener en l'any de la nativitat de nostre senyor
mil CCCCLXXXVIII

Yo el rey

Document 23

1488, novembre 21, Castelló

El consell de Castelló, declarant que el pla de quitaments negociat amb la monarquia per Mateu Miralles i Llorenç Gascó resulta impossible de complir per diversos motius, revoca els poders negociadors dels dits representants.

AMC, LC, 1488-1489, f. 9-9v

E com fos proposat per los magnífichs jurats que al dit magnífich consell plagués deliberar sobre la capitulació e execució del quitament ara novament procurat e tractat per lo missatger e honorable misser Matheu Miralles, doctor en leys, e en Lorenc Gascó, notari, ab los crehedos de la present vila residents en la ciutat de València, per ço com els no saben en quina forma puxen patricar ab los clavaris car, segons per lo dit magnífich consell serà deliberat per ells serà executat largament, e com per los sobredits micer Miralles e en Gascó, negociadors del dit quitament, sia stat donat a entendre lo dit quitament e concòrdia d'aquell ésser profitós a la dita vila e aquella poder-lo complir, hoc encara, que tots los crehedors havien offert fermar en lo dit quitament ab acte rebut per lo honorable e discret en Guillem Tovia, notari, pux fos hauda ferma del senyor rey, la qual se hauria ab molta pocha despessa, per les quals rahons expresses lo consell passat acceptà e loà lo dit quitament e capítols de aquell, e com ara sia vist per experiència lo contrari del desús dit, car jacsia sia stat tramés al senyor rey, no se·s pogut obtenir loació ni ferma d'aquell, ni tal quitament és possible a la vila poder-lo complir ni servir ans, segons la visura dels capítols, és metre la vila en perdició e subjugació e llevar aquella tota llibertat, ans preparar aquella a despesses majors e dans que fins ara no ha fets e sostenguts, com los crehedors qui han fermat no són en nombre sinó sis, e los restants haien dit e diguen que entenen fermar lo dit quitament, ans deliberen pledegar e defendre's ab los furs e pramàtiques dels censals, ab los quals no poden ésser forçats a fermar en tal concòrdia, per la qual rahó se mostra evident [...] per obtenir les quals coses és de necessitat trametre·y los sobredits micer Miralles e en Gascó, los quals han dit en consell que ells no·y volen anar, ans que lo consell li trametrà qui li plàcia, majorment que tal loació e aprovació de quitament e censals del senyor rey havedora és pus tost dampnosa que profitosa, car seria aprimar los censals, los quals per ventura ni ha alguns molt carregats. Ítem, que durant los XXVIII anys no·s poia demanar reducció alguna per causa de tal

capitulació e concòrdia. Ítem, que per experiència se mostra que moltes viles del present regne han obtesa reducció de censals per a pobrea e necessitat, les quals no són constituydes en major pobrea que la present vila. Ítem, speram *de proximo* taches per tot lo regne per lo donatiu de les CXXVIM lliures, lo qual és durador cinch anys. Ítem, que per aquest temps speram pagar maridatges, totes les quals coses donen al poble major pobrea de la que huy és, majorment que per gran necessitat que sia no·s pot tachar ab la pecúnia del quitament, hoc encara, que per fer aquell se ha impossar a cinch sous per lliura, que és quasi impossible pagar tantes exaccions, ans seria donar ocasió que molts veyns se'n hirien de la vila, no podent suplir a tantes pagues, que seria gran e molt dampnós inconvenient. E per aquests sguarts e molts altres, lo dit quitament és feyt no sols dampnós mas impossible a la vila, ans és expedient desistir e renunciar aquell, e tornar al quitament que ans d'aquest la vila tenia, car més val cascun any quitar alguna quantitat e tenir poblada la vila, que fer major quitament e despoblar aquella, com se mostra per experiència que los peytes no poden haver diners sens penyores, e huy ab major treball que jamés, quant més donchs augmentant de peyta e taches, per tal, lo dit magnífich consell, revocant e havent per revocada qualsevol loació e aprovació e acceptació dels dits capítols e concòrdia del dit quitament com a cosa dampnosa a la cosa pública, revoca e ha per revocats de síndichs e missatges de la dita vila los dits micer Matheu Miralles e en Lorenç Gascó, obstant-los tot poder de negociar cosa alguna per la dita vila, en virtut del poder a ells per lo dit consell atribuyt e donat, proveynt lo quitament ans de aquest deure ésser servat e perseguit en aquella quantitat de pecúnia que fer se poràn per forma que la dita vila, ab bon comport del poble, no reste sens quitament cascun any, manant de totes les dites coses ésser-ne continuat acte públich en llibres de consell per memòria.

Document 24

1496, maig 19, 1496, Madrid

El rei Ferran II ordena el lloctinent de governador Rampston de Viciana que obligue les autoritats de Castelló a fer les execucions pertinents perquè el quitador Jaume Miquel pugua recaptar les quantitats necessàries per complir amb el pla de quitaments

ARV, RC, COM, 139, f. 76v-77v

Don Ferrando etc. Al noble e amat nostre mossèn Rampston de Viciana, nostre general governador en lo dit nostre regne de València dellà lo riu de Uxó, salut e dilecció. Per humil exposició a nostra magestat feta per part del amat nostre en Jaume Miquel, de la vila de Castelló de la Plana, havem entès que essent la dita vila de Castelló de la Plana carregada de crèdits que passen summa de més de setcents mília sous, e cercant vies com se poria descarregar en alguna part dels dits càrrechs, lo dit en Jaume Miquel procurà ab los justícia, jurats e consell de la dita vila de Castelló e donà forma e orde que, sens augmentar hun diner de càrrech més del que aquella ordinàriament pagava, quitaria quascun any deu mília sous als creadors de la dita vila per temps de deuyt anys, segons en lo contracte e instrument de certa capitulació entre los sobredits feta a la qual nos referim aquestes y altres coses se diu ésser contengudes, e axí per tres quatre anys fos praticat, e jacsia lo dit Jacme Miquel, segons diu, dóna molts comports a molts deutors, emperò si més del degut los havia de comportar e no pagaven, no seria possible ell pogués fer lo dit quitament, de hon se diu daria grandíssim dan, interès e prejuy, no sols al dit exponent, qui és obligat en fer lo dit quitament, mas encara a la dita vila, per la utilitat que li redunda del dit quitament, les quals coses no obstant, los justícia e jurats de la dita vila, qui són tenguts e obligats en fer les exequcions e instar aquelles dins l'any del que los dits singulars deuen per les peytes sobredites al dit exponent, no solament cessen de fer les dites execucions e instar aquelles, mas encara procuren quant poden torbar la dita execució contra tota justícia e rahó, en gran dan, interès e prejuy del dit Jacme Miquel, per part del qual és stat recorregut a nostra magestat, supplicant-nos molt humilment fos de nostra mercè e benignitat proveyr manar ésser compellits e forçats los dits justícia e jurats de Castelló de la Plana que sien diligents e asistesquen en fer execució ab tot compliment quascun any de las peytas e exaccions de la dita vila per los dits singulars degudes al dit supplicant, car altrament, segons diu, lo dit quitament no porà ésser fet per

aquell, e diu que serà scusat en tardar lo dit quitament, en lo qual cas pretén les pensions dever córrer a càrrech dels dits justícia e jurats, per ésser tarts e negligents en fer les dites execucions, e en altra manera li proveyssem de algun saludable e oportú remey de justícia. E nós, entesa benignament la dita supplicació, volents en les dites coses degudament e com se pertany proveyr, havem deliberat lo dit negoci e causa remetre e cometre *ut infra* a vós, de la fe e lealtat del qual molt confiam vostre offici, si e en quant mester sia excitants segons remetem e cometem ab la present, manants-vos expressament e de certa sciència, per primera e segona jussions, sots incorrement de nostra ira e indignació e pena de mil florins de or de Aragó, que si us constarà los dits justícia e jurats de la dita vila de Castelló ésser tenguts e obligats en fer e instar les execucions de les dites peytes e altres drets que han de pagar per los singulars de la dita vila al dit en Jaume Miquel, en tal cas, per observació del contracte sobre açò fet entre les parts sobredites, compel·lireu aquells per deguts e acostumats [...] remey de justícia en fer quascun any e instar les dites execucions, a fi que sia satisfet e pagat lo dit Jacme Miquel de tot lo que li serà degut per los dits singulars per la dita rahó e puxa continuar e fer lo dit quitament, e en altra manera en e sobre les dites coses fareu e administrareu en breu, prest e despachat compliment de justícia al dit supplicant qual se convé, servats sempre los furs e privilegis del dit regne *ac aliis servandis*, havent-vos-hi segons de vós confiam e de tal manera que no sia forçat al dit supplicant sobre açò altra vegada recórrer a nos ab justa querela, que ns seria molt molesta. En açò, emperò, procehireu breument, simpla, summària e de pla, sens strèpit, forma e figura de juy, la sola veritat del fet e calitat del dit negoci, ateses totes malícies e dilacions e difugis a part posats, car nós a vós, en e sobre les dites coses e sengles de aquelles, ab les incidents, dependents e emergents de aquelles, vostre offici com dit és excitants sie en quant mester sia nostre [...] loch, veus e forces e bastant poder plenàriament cometem ab la present. Dada en la nostra vila de Madrid a XVIII dias del mes de mayg en el anys de la nativitat de nostre senyor mil LXXXXVI de la cavalleria vic.

Document 25

1497, juny 3, Medina del campo

El rei Ferran II ordena el batlle general que no es faça cap comport en les rendes reials a cobrar als veïns de Castelló

ARV, RC, DIV, 310, f. 121v-122

Don Ferrando etc. Al noble magnífich amat criat, conseller e cambrer nostre don Diego de Torre, batle general en lo dit regne de València, e a son lochtinent en lo dit offici, salut e dilecció. Segons havem entès, lo amat criat e apothecari nostre mossèn Jaume Paschal, cavaller e balle local de la vila de Castelló de la Plana, vol donar compte a aqueixa nostra baylia general de la administració per aquell tenguda a causa de la dita ballia local, e per que, segons diu, per a donar aquells li resten a cobrar algunes quantitats de pecunya de alguns deutos, e tement-se aquells no obtinguen de vós alguns comports en perjudici seu, humilment nos ha supplicat que fos mercè nostra proveyr e manar que, per a poder donar ell los dits comptes, no doneu comport algú als qui són debitos a la dita ballia local. E nós, oyda la dita supplicació ven justa e aquella benignament admesa, ab tenor de la present e de nostra certa sciència, deliberadament e consulta, per primera e segona jussions, sots incorriment de ira e indignació nostra e pena de cinccents florins d'or a nostres cofres applicadors, vos diem, encarregam e manam que de ci avant en perjudici del dit mossèn Jaume Paschal, no doneu comport algú als deutos de la ballia local, de manera que·l dit mossèn Jaume Paschal puxa cobrar los dits deutes e donar sos comptes e cobrar diffinició de aquells, e per res no fesseu lo contrari si la gràcia nostra teniu cara e en la pena sobredita desijau no incórrer. Dada en la vila de Medina del Campo a tres dies de lo mes de juny any de la nativitat de nostre senyor mil CCCCLXXXX set.

Yo el rey

Document 26

1499, gener 15, Ocanya

El rei Ferran II ordena el governador i el batlle general que s'ocupen de l'incompliment del pla de quitaments de la vila

ARV, RC, COM, 138, f. 250-250v

Don Ferrando. Al magnific amat conseller e portant veus de nostre governador en lo dit regne de València mossèn Luys de Cabanyelles, e al noble magnífic amat conseller, cambrer e batlle general nostre en lo dit regne don Diego de Torres, salut e dilecció. Segons per humil exposició a nostra majestat feta per part de la vila de Castello de Burriana de aqueix nostre regne de Valencia havem entès certes persones que tenen càrrech de cullir de la dita vila los diners sobre aquella imposats per rahó del quitament, après de haver cullit aquells se·los retenen e no donen compliment en allò que deuen donar, sobre lo qual, hagut recors a nostra majestat, per part de la dita vila som stats per aquell humilment supplicats fos de nostra mercè e benignitat manar que los dits cullidors donen bon compte e rahó de tot allò que, com dit, es cullirà per rahó del dit quitament, que la dita vila és contenta fer·los la rahó de tot ço que serà tenguda e obligada. E nós, la dita supplicació com a justa e benignament admesa, volents sobre aço degudament e com se pertany provehir, ab tenor de les presents, de nostra certa sciència, expressament deliberada e consultada, vos diem, comanem, encarregam e manam, per primera e segona iussions, sots incorriment de nostra ira e indignació e pena de mil florins de or de vostres béns o del altre de vós qui lo contrari farà irremissiblement exigidors e a nostres coffres applicadors, que vocades e hoydes les dites parts e altres que conexereu que·s degan vocar e hoyr, e vistes les coses que sobre açò se degan veure, façau e administreu entre aquelles de e ab consell, si us parrà e si mester serà, del magnific amat conseller e advocat fiscal nostre en aqueix regne, micer Eximen Ros, breu, prest e spachat compliment de justícia qual se convé e requir la qualitat de aquest negoci o causa, servat emperò en tot e per tot los furs e privilegis de aqueix regne de Valencia e les altres coses que servir se degan, procehint en açò breument, simpla, sumària e de pla, sens strèpit ni figura de juy, la sola veritat del fet e qualitat del negoci, ateses totes malícies, diffugis, cavil·lacions frívoles, excepcions e altres impediments qualsevol repel·lits e cessants. Car nós a vosaltres, de e ab consell, si mester serà, del dit micer Eximen Ros, en e sobre les dites coses e sengles

de aquelles vostres officis sie, enquant mester sia, excitants nostres les vostres forces e bastant poder plenàriament vos cometen e conferim ab aquestes matexes. Dada en la vila de Ocanya a XV del mes de Jener en lo any de la nativitat de nostre Senyor Mil CCCC noranta nou.

Yo el rey

Document 27

1499, setembre 4, Granada

El rei Ferran ordena el justícia, jurats i consell de Castelló que, com a part del programa de sanejament de la hisenda local, es quiten primer els censals pertanyents a creditors forasters, en compensació pel fet que els creditors locals contribueixen en la fiscalitat local, i que els oficis municipals han de regir-se sense salari

ARV, RC, DIV, 311, f. 40-40v

Don Ferrando etc. Als amats e feels nostres los justícia, jurats e consell de la nostra vila de Castelló de la Plana e a les persones deputades, les quales tenen càrrech de luyr y quitar los censals carregats sobre la dita vila presents e sdevenidors, salut e dilació. Per part de alguns crehedors censalistes, vehins e habitadores de aquexa vila, és stat recorregut a nós, dients que per star la dita vila tan onerada de censals, és stat necessari cerquar expedient e forma de sublevar aquexa universitat, per que los habitants d'ella poguesen sustentarse, e per que millor se pogués fer, és stat concordat que·s quiten cascun any deu mil sous de propietat e que los de la dita vila sien tenguts de regir los officis de aquexa vila sens salari algú, E per què alguns dels dits censalistes són vehins e habitants de la dita vila, e los altres strangers, molt humilment nos han fet supplicar que fos mercé nostra provehir y manar que tota vegada que·s hagen a quitar alguns dels dits censals, primerament se quiten los censals dels forastes, per ço que aquells qui porten los càrrechs de la dita vila tinguen alguna special prerogativa, e nós, la dita supplicació benignament hoyda, ateses les coses damunt dites e considerants ésser cosa justa e rahonable que los vehins e habitants de la dita vila qui contribueixen en los càrrechs e imposicions de aquella, e són

obligats en regir los officis sens salari algú, tinguera alguna prerogativa més que los altres estrangers, qui en dites imposicions e càrrechs no contribuexen, per tant, ab tenor de la present, de nostra certa sciència y expressament, per primera e segona jussions e pena de mil florins d'or d'Aragó a vosaltres o a qui lo infrascrit pertanga, diem, encarregam e manam que tota hora e quant ocòrrega cas de fer-se luycions e quitaments dels censals damunt dits, o de algun d'ells, luyau e quiteu primerament los censals dels strangers, per forma que fins que tots los censals dels dits forasters sien luyts e quitats no luyau ni puga ésser luyt e quitat algú censal de vehí e habitador de aqueixa dita vila, si ja no·s feya ab consentiment e voluntat de tal crehedor e censalista vehí e habitador de aqueixa dita vila, sots decret de nul·litat, com en tal cas, fahent-se tals quitament o quitaments contra tenor de la present nostra gràcia e provisió, hara per lavors los havem per nulls e revocats, e no féseu lo contrari en alguna manera si nostra gràcia teniu cara e en la pena damunt dita desijau no encórrer, com per los respectes damunt dits tal sia nostra voluntat, e vullam per vosaltres ab efecte de obra ésser fet e cumplit tot dubte, contradicció, excepció e altres qualsevol obstacles repel·lits e cessants. Dada en la ciutat de Granada a quatre dies del mes de setembre any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCCLXXXVIII.

Yo el rey

Document 28

1499, octubre 25

Capítols acordats entre el consell i el regent de batllia general, Cristòfol de Vassurto, sobre el sanejament de la hisenda municipal, quedant aquesta intervinguda per la corona

Llibre de rebudes i dates, 1492-1504, f. 4-9v

[...]

Capítols fets e fermats, pactats, concordats, estipulats entre lo molt magnífich mossèn Cristofol de Vassurto, cavaller, de una part, e los honorables justícia, jurats e consell de la vila de Castelló de la Plana, de la part altra, sobre la contracció e concòrdia entre les

dites parts feta del quitament fahedor e pagar los càrrechs de la dita vila durant lo temps davall speccificat, de les quals coses més larch se deduhirà en los capítols següents.

E primerament és estat pactat, contractat, stipulat, concordat e fermat entre les dites parts que, perquant entre la dita vila e universitat de una part, e lo honorable en Jacme Miquel, habitador de la dita vila, de la part altra, en dies passats, ço és, a XXIII del mes de març del any mil CCC LXXXI, en poder del discret en Guillem Egoal, notari, fonch fet e fermat un contracte e capítols sobre lo dit quitament, en perjuhí del qual la dita universitat no poria ne pot contractar ni fermar altre contracte algú sens que primerament per lo dit en Jacme Miquel e altres parçoners ab aquell en lo dit contracte no sia renunciat a aquell o altres, la dita vila e universitat puxa liberament contractar fer e fermar los dessús dit pacte e present capitulació, per tal que lo dit mossèn Cristòfol de Vassurto sia tengut de fer que lo dit en Jacme Miquel e altres parçoners ab aquell, si·n haurà, renuncia e renunciem ab acte públich o transporten sos drets al dit mossèn Vassurto o a la dita vila, per forma que aquella puxa liberament e sens incorriment de pena alguna fer e fermar los presents pacte, capítols e concòrdia.

Ítem, és estat, pactat e concordat *ut supra* que la dita vila e universitat e consell sien tenguts donar de lliures peyteres deduhides, faltes e nihils, ço és, liures, notes e pagadores, set mília siscentes lliures peyteres a for de cinch sous per cascuna liura, e que durant lo temps davall scrit, ço és, lo temps del present contracte, no puxen ésser diminuydes axí en nombre de liures com en lo for de aquelles, ans per tot lo dit temps la dita vila faça haver e tenir aquelles axí com dit és, e si més liures se trobaran, que aquelles sien de la dita vila e no del quitador.

Ítem, que la dita vila e officials d'aquella donaran compte per tot lo temps del dit quitament totes les altres entrades e reebudes que la dita universitat acostuma de reebre, ço és, sises majors e menors, ço és, sisa de carn e de peix e mercaderia, e arrendament de flequeria e arrendament de la portadora.

Enaxí, emperò, que les dites sises, impositcions e altres coses dessús dites ni puxen disminuir del preu que huy són per causa de mortalitats de pestilència, morint en la dita vila fins en sis persones per jornada e de aquí en sus, e no en altre temps, ans en tal cars la dita vila faça valer e tenir al for que en lo present any son estades arrendades, que és lo pus baix for que dir se puxa, enaxí que lo dit mossèn Vassurto haia a col·legir les dites sises e mostrar degudament la pèrdua que feta serà, la qual en lo dit cars de mortalitat e

no altre per la dita vila li sia refeta, e totes les altres coses e drets que en la dita vila se cullguen e se poguessen colir exceptats los dessus dits sien de la dita vila.

Ítem, que la dita vila e officials d'aquella donaran cascun any al dit mossèn Vassurto per obs del dit quitament mil sous cascun any, havedors de la almoyna del honorable en Lorens Martorell

Ítem, que la dita vila e officials d'aquella donaran al dit mossèn Vassurto per obs del dit quitament tot ço e quant procehirà cascun any de les escorrenties que·s faran en lo terme de la vila de Castelló tot lo temps que durarà lo present quitament, enaxí, emperò, que cascun any quant aquells se justificaran, hi haien anar aquells officials que per privilegi és ordenat, los quals officials se haien haver en lo dit negoci be e lealment en la justifficació de aquelles, axí, emperò, que lo dit mossèn Vassurto o altre per aquell qui aquell voldrà haia de anar a la justifficació de les dites escorrenties, e sens aquell o persona per aquell deputada per a fer la dita justifficació aquella no puxa ésser feta perquè frau no·s faça

Ítem, és pactat *ut supra* que tota la utilitat que per part del dit en Jacme Miquel se demanava de les carneries de la dita vila del primer dia que fonch fet e fermat lo dessus dit contracte ab lo dit en Jacme Miquel fins a la present jornada, sia pròpia de la dita vila, ab tal, emperò, condició, que de ací avant la dita vila ni officials de aquella no·s puxen entrametre d'arrendar les dites taules de carneria per algun preu, e en lo cars que aquella elegie fer dit arrendament, que ho puxa fer, puix lo tal arrendament sia fet e se haia de fer a aquell qui per menys preu voldrà e se obligarà tallar la liura de la carn, e si la dita vila e officials de aquella voldran e elegiran en algun any o en molts dels deu anys del dit quitament arrendar en altra manera les dites taules que ho puxa fer, ab tal condició que en los dits anys que voldran arrendar segons dessus és dit les dites taules, la dita vila e officials de aquella sien tenguts e obligats respondre e pagar al dit mossèn Vassurto per la sisa de les carns que·s tallaran en los dits anys cinch mília e cinchcents sous per cascun any, emperò en lo dit cars lo dit mossèn Vassurto tinga obció de pendre o dexar lo dit arrendament de la sisa dessus dita, e perquè conste legítimament de voluntat del dit mossèn Vassurto, ço és, si voldrà pendre o dexar lo dit arrendament, és concordat que ans que la dita vila e officials de aquella facen e liuren lo dit arrendament de les taules dessus dites, sia intimat e notifficat al dit mossèn Vassurto lo dit preu e arrendament fahedor si voldrà aquell o no, e aquell dit mossèn Vassurto, dins terme de deu dies, sia tengut dir e notifficar a la dita vila e officials de aquell la sua voluntat, ço és, de pendre o dexar aquell,

e si dins los dits deu dies no·u farà, en tal cars lo dit arrendament de la dita sisa reste al dit mossèn Vassurto, e si la dita vila arrendarà e lo dit mossèn Vassurto no haurà acceptat aquell dit arrendament, que aquell dit mossèn Vassurto sia tengut e obligat haver e reebre de tal arrendador los dits VmD sous, puix la dita vila haia arrendat a persona segura e qui haia bé assegurat lo dit preu, e en lo cars que no arrendàs la vila, que lo tauler sia obligat pagar tots los càrrechs de les dites taules que huy paga e acostuma pagar.

Ítem, que lo dit mossèn Vassurto sia tengut e obligat a son risch, perill e fortuna e a pròpies despeses de aquell, per tot lo temps que durarà lo present contracte e quitament, col·legir e fer col·legir la peyta dessus dita segons és acostumat, e axí mateix les sises e totes les altres coses specificades, e pagarà a la magestat del senyor rey cascun any sis mília sous de peyta e cena, e als creditors residents en la ciutat de València totes e qualsevol penssions dels censals de aquells, axí les degudes com les devedores, e açò mateix sia entès als vehins e habitants de la vila de Castelló e altres havents censals sobre la dita vila, e pagarà tots e qualsevol salaris de porters e apoques e altres despeses que per exacció de les dites provisions se faran, açò declarat que lo dit quitador no sia tengut pagar ni donar apoques a la dita vila de aquelles penssions que quitarà, com aquelles durant lo dit temps del dit quitament pertanguen al dit quitador.

Ítem, és pactat *ut supra* que lo dit mossèn Vassurto sia tengut donar e pagar cascun any al síndich de la dita vila, per obs e necessitats de aquella, sexanta liures, e açò per mesades.

Ítem, és pactat *ut supra* que lo dit mossèn Vassurto sia tengut e obligat per tot lo mes de febrer propvinent del any sdevenidor mil e cinch cents donar compliment a tot ço e quant lo dit en Jacme Miquel era obligat fer e complir en respecte del dit quitament, ço és, quitar per cascú dels anys passats, que són huyt anyades, les quals se compliren en la festa de Sanct Joan de juny propassat, que son deu mília sous per cascun any, que en tots los dits huyt anys prenen summa de huytanta mília sous, e axí mateix pagar totes les penssions dels dits censals per tot lo dit temps e altres càrrechs que aquell era obligat pagar *iuxta forma* del dit contracte, per manera que tot lo que en virtut dels dits capítols lo dit en Jacme Miquel era tengut e obligat en virtut d'aquell dit contracte reste acabat e complit ab tot effecte, los instruments dels quitaments dessus dits e apoques de les dites penssions e de tots los censals dins lo dit temps sia tengut donar e liurar a la dita vila o síndich de aquella franquament e sens alguna despesa de la dita vila, e fetes les dites coses, en tal cars la dita vila e officials d'aquella sien tenguts e obligats de fer-ne cessió e transportació al dit mossèn Vassurto de tots los drets e accions que tenen sobre el dit en Jacme Miquel

e altres persones obligades a la dita vila per seguretat del dit quitament, e si volrà lo dit mossèn Vassurto, que la dita vila e officials de aquella cancel·len lo dit contracte fet e fermat ab lo dit en Jacme Miquel e qualsevol altres obligacions e fermances per aquell e parçoners ab aquell per la dita rahó fetes, per forma que aquell e les fermances de aquell sien e resten de tot deliures e desobligats.

Ítem, que lo dit mossèn Vassurto *ultra* que cascun any pagarà a la magestat del menor rey los dits VI^m sous e a tots los creadors de la dita vila les annues penssions e altres càrrechs que lo dit en Jacme Miquel ha pagat en tots los dits huyt anys propassats e en cascun any de aquells, e al dit síndich les dites sexanta lliures segons dessús és dit e les altres coses en los presents capítols contengudes, sia tengut e obligat cascun any durant lo present contracte lur e quitar XM sous de propietat dels censals que la dita vila respon als dits creadors, e sia tengut liurar a la dita vila e officials de aquella les cartes e contractes dels dits quitaments e tots los títols necessaris, e ço ab pròpies despeses de aquell, restant, emperò, facultat al dit mossèn Vassurto, si voldrà quitar mes dels dits XM sous cascun any que ho puxa fer, puix, emperò, no sien menys dels dits XM sous per cascun any, e axí mateix, si lo dit mossèn Vassurto volria en menys temps dels dits deu anys quitar los dits cent mília sous de propietats dels dits censals que ho puxa fer, e que per la dita vila no li puixen ésser diminuhides anyades del dit quitament, entrades e reebudes dessús dites de la dita vila per tot lo dit temps.

Item, és estat pactat *ut supra* que la dita vila ni officials de aquella, durant los dits deu anys, no puxen imposar major summa de peyta dels dits cinch sous per liura peytera, e si lo contrari era fet, que en tal cars los vehins e terratinents de la dita vila de Castelló no sien tenguts ni obligats pagar més dels dits cinch sous, com sia gran dan e interès del dit quitador si lo contrari era fet, e no solament tal imposició de major for dels dits cinch sous sia *ipsofacto* nul·la e los dits vehins e terratinents no sien obligats pagar, mas encara sien los dits officials encorreguts en pena de XM florins applicadors la mitat als cofrens del senyor rey e l'altra mitat al dit mossèn Cristòfol de Vassurto.

Ítem, que la dita vila e officials de aquella sien tenguts e obligats de fer e fermar sindicat e fer síndich al magnífich micer Baltasar Morell, doctor en leys de la ciutat de València, e si lo dit micer Morell moria dins lo temps dels dit deu anys, ço que a Déu no plàcia, que la dita vila sia tenguda fer altre sindicat a la persona que lo dit mossèn Vassurto volrà, ab bastant e complit poder, que en nom de la dita vila e universitat puixa fer e fermar hu, dos o molts carregaments de censals, tants com al dit mossèn Vassurto serà ben vist e per

los preus o preu que aquell volrrà, a la persona o persones que aquell volrrà e elegirà, ab totes les clàusules necessàries e ab jurament exprés que durant los dits deu anys del present contracte aquell dit sindicat e poder per aquells fahedor no serà en res alterat ni revocat, los quals dits carregaments fahedors, segons és dit, se facen ab pròpies despeses del dit mossèn Vassurto e haien a ésser fets ab exprés pacte e condició e no en altra manera, que havent la dita vila de usar de la carta de gràcia aposadora en lo dit carregament aquell a qui serà carregat tal censal e los seus sien tenguts e obligats de fermar quitament del preu o preus del censal o censals que huy la dita vila fa e respon e ara són carregats, ço és, si lo censal que huy és de propietat de VIM sous se puixàs e haia de quitar per consemblants VIM sous, e lo que és de propietat de deu míllia sous per altres XM sous se puixa e haia de quitar, e axí de tots altres censals que huy estan carregats e respon la dita vila, diminuhint la pensió del dit censal corresponent a la propietat del que serà quitat, e açò perquè lo quitament enapès no sia fet difficultós a la dita vila per ésser lo dit censal de grossa quantitat e preu, açò entès e declarat que si el censal o censals que novament se carregaran seran de summa de M sous censals e de allí en sus en un sols carregament, que sie fets ab exprés pacte que·s puixen quitar de D sous en D sous cascuna volta e que volrà quitar la dita vila, e que axí mateix la dita vila no puixa durant los dits anys durant fer nous carregament o carregaments de censals violaris ne altres annues pensions, e si lo contrari per aquella o officials d'aquella era fet, que tals censals o càrrechs sien haguts per nul·les e no pagadors e aquells sien encorreguts en pena de mil florins applicadors la mitat a la règia cort e l'altra mitat al dit quitador per dan e interès de aquell, e que en los carregaments fahedors en virtut del present capítol, pacte e concòrdia lo present capítol sia insertat *de verbo ad verbum* per rahó de la dita carta de gràcia de poder quitar aquell o aquells en la forma sobredita.

Ítem, és concordat *ut supra* que lo temps del present quitament dura per temps de deu anys, los quals haien corregut e volent les dites parts que haien començat de la festa de Sanct Joan de juny propassat enavant, dins lo qual temps cascuna de les dites parts sia tenguda e obligada fer e complir totes les coses tocants a les dites parts e segons en ciascun capítol és ordenat e contengut.

Ítem, és pactat que tots los officials de la dita vila axí jurats, síndich, scrivà, comptadors, guardians com altres que la dita vila acostuma pagar salaris sien tenguts e obligats en tots los dits X anys que durarà lo present quitament servir lurs officis francament sens algun salari, e açò perquè la dita vila sia exonerada de aquells dits salaris per lo dit temps.

Ítem, que lo dit mossèn Vassurto no puixa posar col·lector ni col·lectors per a col·legir la dita peyta persones estranyes sinó vehins e habitants de la dita vila, per ço que los vehins e habitants de aquella millor sien comportats, e si lo dit quitador volrrà fer exhegir les dites peytes a persones estrangeres de la dita vila que ho puixa fer si no trobarà habitants de la dita vila que vulla col·lectar les dites peytes per lo preu que lo dit estranger e foraster de la dita vila se oferrà de col·lectar aquelles, açò entès e declarat que lo dit mossèn Vassurto tinga facultat de posar lo col·lector a sa voluntat, foraster o de la vila o de allà hon ben vist li serà.

Ítem, és pactat que los justícia e jurats e altres oficials de la dita vila, no obstant la present capitulació e concòrdia, puixen regir, regeixquen e exerceixquen lurs jurisdiccions e officis axí e segons ans de la present capitulació e concòrdia feyen e acostumaven fer exercir cascú en son offici sens contradicció ni empaig algú.

Ítem, és pactat *ut supra* que lo dit mossèn Vassurto sia tengut e obligat per seguretat de la dita vila de totes les coses per aquell promeses en los presents capítols e sengles de aquelles decontinent, après ferma dels presents capítols e concòrdia, carregar en nom seu propi e de diners propis de aquell e fer carregament o carregaments de censals sobre la dita vila de Castello dreçats a aquell, lo preu o preus dels quals prenguen summa de sexanta mília sous, los quals haien a servir per obs de deluir y quitar altres censals ja carregats e dels que la dita vila respon e és tenguda respondre a altres creditors ensemps ab altres XM sous de propietat de dos censals que aquell té sobre la dita vila, e aquells estiguen de cara e inalienables, ço és, que no puixa aquells vendre, alienar ni transportar ni puixen ésser quitats en tot ni en part, com aquells haien a estar de cara e analienables per seguretat de la dita vila, e és concordat que aquesta rahó en lo carregament o carregaments fahedors dels dit censal i censals lo present capítol *de verbo ad verbum* sia insertat, per ço que no puixa en tot ni en part ésser alienat ni quitat, en lo entretant que açò no fera lo dit Cristòfol de Vassurto, que aquells IIIIM sous censals propietat de LXM sous que aquell té sobre València e los XM sous que té sobre Castello stiguen de cara e inalienables durant lo temps e la dita capitulació, e si la dita ciutat lo quitava o part de aquells, sia tengut esmerçar aquells sobre la dita vila en la forma dessús dita.

Ítem, és concordat *ut supra* que si en algú o alguns dels dits X anys se seguirà que lo dit mossèn Vassurto no quitava los dits XM sous de propietat o propietats de censals e no pagava les penssons e càrrechs de la dita vila, si e segons dessús és dit, que en tal cars la dita vila o síndich de aquella tinga facultat si volia de fer e fermar quitament de tanta part

dels dit censals de València o dels censals del dit mossèn Vassurto per la dita rahó carregats e esmerçats o dels dits IIIIM sous censals que té sobre València o dels que té sobre la vila ja carregats quants corresponia a la quantitat o summa que aquell no havia quitat o complit segons aquell és tengut e obligat en virtut dels presents capítols, e ara per lavors seguint-se lo dit cars o que·ll dit mossèn Vassurto ha per fet lo dit quitament e cancel·lat lo dit contracte de carregament de censals en aquella part que dessús és dita, donant e conferrent ab la present ple e bastant poder a la dita vila e síndich de aquella de fer e fermar lo dit quitament en nom e com a procurador de aquell, segons que ab lo present lo fa e constituheix procurador a fermar lo dit quitament e cancel·lar lo dit contracte, segons és dit, ab totes les clàusules necessàries e oportunes, açò entès e declarat que si en un any quitava mes dels dits XM sous, que sia compensat per altre any o anys.

Ítem, és pactat *ut supra* que totes les utilitats que lo dit mossèn Vassurto porà haver axí per quitaments e carregaments de aci avant per lo síndich dessús dit fahedor com per reduccions fahedores per los senyors dels censals que respon la dita vila e totes e altres sien del dit quitador durant lo dit temps de X anys, puix que les dites utilitats, finat lo dit temps, resten fermes enapès a utilitat e profit de la dita vila e sien durables tant temps quant lo dit censal o censals carregadors e deduhidors staran per quitar, e que la dita vila ni oficials de aquella de aci avant durant lo dit temps dels dits X anys directament o indirecta nos entramete·n ni·s puixa entrametre de fer los dits carregaments ni quitaments ni reduccions, ans sia entès que si lo contrari farà, totes les dites utilitats havedores sien del dit mossèn Vassurto e no de la dita vila.

Ítem, és concordat que lo dit mosen Vassurto no puixa fer ni fer fer los dits carregaments e quitaments, reduccions ni altres actes *inde* fahedors per rahó del present contracte sinó en poder d'en Joan Sobrevero, notari davall scrit, reebedor dels presents capítols, síndich de la dita vila, e que lo dit mossèn Vassurto sia tengut pagar tots los dits actes e no la dita vila, e si lo dit Sobrevero moria dins lo temps dels X anys, ço que a Déu no plàcia, que lo dit mossèn Vassurto puixa elegir notari o notaris a sa voluntat.

Ítem, és pactat *ut supra* que totes les utilitats que la dita vila ha hagut o poguera haver de les reduccions dels censals per aquella carregats fins a la present jornada, axí per via de carregaments e quitaments com per via de reduccions, sien de la dita vila, e axí que sien enteses les utilitats fins per tot lo mes de dehembre primervinent e no més d'aquí avant, exceptat, emperò, de aquells censals que és estat quitat al noble don Carles Pardo ab carta reebuda per Joan Sobrevero, notari davall scrit, a dos del present mes de octubre, les

utilitats del qual censal sien de la dita vila, ço és, de les primeres pagues comptant del temps dels carregaments fets per lo síndich de la dita vila per obs de fer lo dit quitament, e de aquí avant totes les dites utilitats hagudes e havedores en qualssevol manera, axí per carregaments e quitaments com per reduccions o altres, durant lo dit temps de deu anys e no més, sien del dit mossèn Vassurto.

Ítem, és estat pactat *ut supra* que los presents capítols a cascú de aquells e en qualssevol part de aquells sien executoris ab sumissio e renunciació de propri for e altres clàusules necessàries e en semblants contractes acostumades posar *iuxta* lo estil e pràctica del notari reebedor de aquells

[...]

Document 29

1499, novembre 11

El regent de la batllia general, Cristòfol de Vassurto, envia una carta al consell de Castelló informant sobre la imminent intervenció de la hisenda local

AMC, LC, 1499-1500, f. 8v-9

Als magnífichs e cars frares los justícia jurats e universitat de la vila de Castelló de la Plana

Magnífichs e cars frares. Ací són venguts los vostres missatges, ço és, hun jurat e en Moliner, a tornar-me resposta de la letra que us he scrit sobre el fet del quitament, e aquells hoyts largament de tot lo que de part de vosaltres me-u volgut dir. E ma sabut greu que los partits tans bons que yo he mogut per benefici d'aquexa vila e no per altra no-u haiau volgut acceptar negun de aquells, e per ço he mogut altre tercer partit, el qual és que pux que vosaltres no voleu allargar lo temps del quitament yo seré content de pendre lo dit quitament, pux vinga a plaer de tota la universitat d'aquexa vila *nemine discrepante*, que yo no vull mirar lo meu interès sinó principalment de la vila, perquè yo major comte tinch a donar d'aquexa vila al rey nostre senyor, que no és negun de

vosaltres, e per ço vull mirar en la utilitat d'aquella, e no vull que·n façau altre partit sinó lo següent, ço és, lo primer capítol que us diu en la mia letra, e lo segon que parla de les taules de la carniceria, i en quant al setè capítol de la mia letra que parla dels quitaments, vull sia girat en aquesta manera, que vosaltres haiau a donar tota la utilitat que ha redundat e redundarà axí en la reducció feta de tots los censals, e que per via de carregaments e quitaments tant quant durarà lo dit quitament. E que la vila me sia tenguda de fer hun sindicat de procurador que aquí té en València, per a que tota hora que yo volré fer fer quitaments e carregar, e com que sia tengut fer los dits carregaments en la manera e forma que yo volré, que no·y sia dan de la vila, e no vull, si aquesta per tot vos alça, que·m doneu més temps del que tenen los quitadors, e de totes les altres [...] que aquells demanen no·n vull res. E pux ab aquest partit ne teniu tres, triau-ne el que més vol alce e lirau-li bé, que no·s troben tots dies persones girats al benefici d'aquexa vila axí com yo stich ara, que si yo veg que tant porfidegau en voler-vos ofegar no faré sino tallar la corda e gira la squena e no pensar-hi pus que vosaltres pensar no·y voleu. E tots temps vos dich que mireu bé lo que haveu a fer, que sia ben fet, girant tots temps la cara a nostre [...] del senyor rey ,si no, que quant qui no farà lo que deu donarà son compte molt stret. E quant al que dien que trencaryen sagrament tots los qui tocasen en lo quitament, els me perdonen, que no saben que·s dien, que açò no és tocar en lo quitament, abans es adobar, endreçar e ratificar aquell en benefici de la vila, emperò façant-ho volreu yo us e fer que lo senyor rey disposarà axí en lo decret com en lo sagrament. E per que més llarch havem a parlar los vostres missatges e yo, ensemps ab vostre síndich, havem deliberat que lo dit jurat e lo dit síndich sien portados de la present per a dir-vos a boca més largament tot lo dit negocii, als quals sobre aquell donareu fe e crehença, e reste aquí lo dit en Moliner fins que haia vostra resposta e Jhesús sia ab tots. València a XIII de nohembre del any LXXXXVIII

D'aquest vostre y a vostre manar

Cristòfol de Vasurto

Document 30

1500, novembre 14, Granada

El rei Ferran II ordena el batlle general que es faça un recompte dels focs de Castelló perquè la pague en els demandes reials segons la seua població actual

ARV, RC, DIV, 311, f. 159-159v

Don Ferrando. Al noble magnífich e amat conseller e cambrer nostre don Diego de Torre, batle general en lo nostre regne de Valencia, salut e dilecció. Segons nos és stat humilment exposat per part de la nostra vila de Castelló, vulgarment dita de Burriana, e síndich de aquella en la dita vila de Castello de la Plana, *alias* de Burriana, en temps passat havia mil e cent focs e cases, a respecte de les quals fon, segons se diu, fet lo repartiment e taches dels maridatges, e que huy en dia és venguda la dita vila en tanta ruyna e destrucció que són tornades a cinchcentes cases e persones pobres, en tal forma que en nenguna manera bastarien los dit poblats e vehins de la dita vila, segons dien, pagar la porció que segons la dita tacha los cabria a pagar, si per nós no era limitada e moderada la dita tacha, ans los sia forçat de deerenchir la dita vila en no poch dan de aquells, per part dels quals som stats humilment supplicats fos mercè nostra, haguda consideració a la pobra de la dita vila e disminució que après de cases reduyr la dita tacha a alguna bona e rahonable suma, e als hi provehíssem de algun saludable e oportú remey, a fi que la dita vila no fos ab tanta e tant gran tachació vexada e injustament molestada, de hon nós, la dita supplicació benignament entesa, volents certa lo desús dit a nós supplicat degudament e com se pertany provehir, havem acordat a vós, de la fe, probitat e bondat del qual en molt majos coses confiam, remetre e cometre aquest negoci e causa segons que ab la present vos remetem e cometem, e us diem, encarregam e manam expressament e de nostra certa sciència, per primera e segona iussions, sots incorriment de nostra ira e indignació e pena de mil florins d'or, que per la millor forma e modo que pugau vos informeu dels focs e cases que antigament solia haver en la dita vila y a quin respecte fon feta la dita tacha, e informat de tot plenàriament e com convé, si per la dita informació trobareu que la dita vila és venguda en disminució com pretén, e que dega ésser moderada e limitada la dita tacha a respecte de les cases e focs que de present ha, en tal cas reduyreu e moderareu la dita tacha al que us parrà rahonable, e provehireu allò e no més se exhegesca de la dita vila per rahó dels dits maridatges. Manant en nom nostre, axí com nós en cas de la dita

moderació, manam a qualsevol col·lector o col·lectors del dit dret de maridatges que, no obstant la dita tacha antiga, exhigiscan de la dita vila lo que per vós e en nom nostre e en virtut de les presents serà tachat e moderat, car nós a vós vostre offici sie enquant mester serà excitants en certa les dites coses e a cascuna de aquelles ab los incidents e deppendents de aquelles nostres loch, veu, forces, ple e bastant poder vos cometem e comanam ab les presents. Dada en la nostra ciutat de Granada a XIII dies de nohembre en l'any de la nativitat de nostre senyor mil e cinch cents

Yo el rey